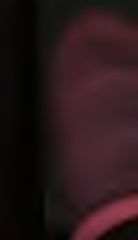
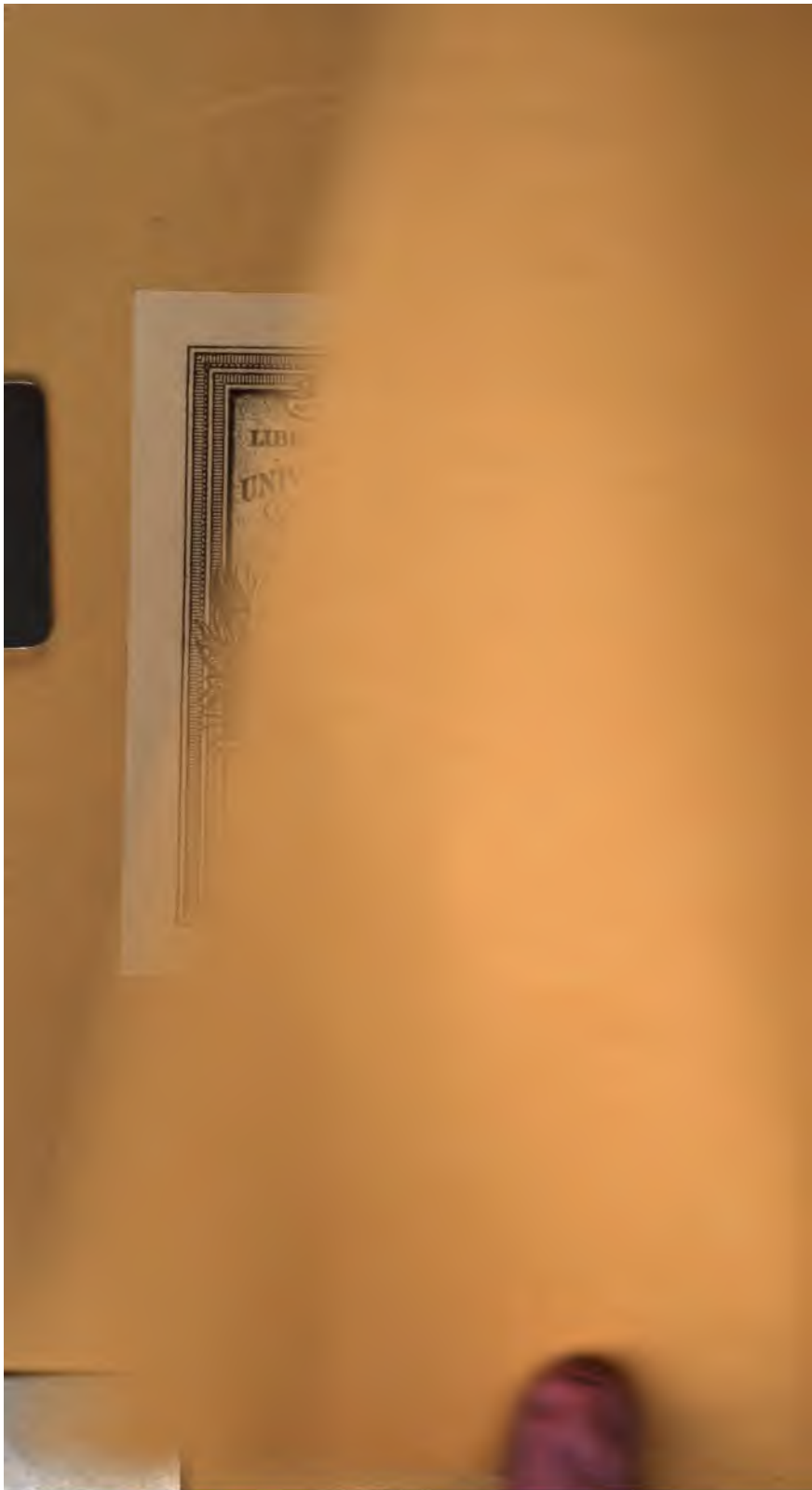
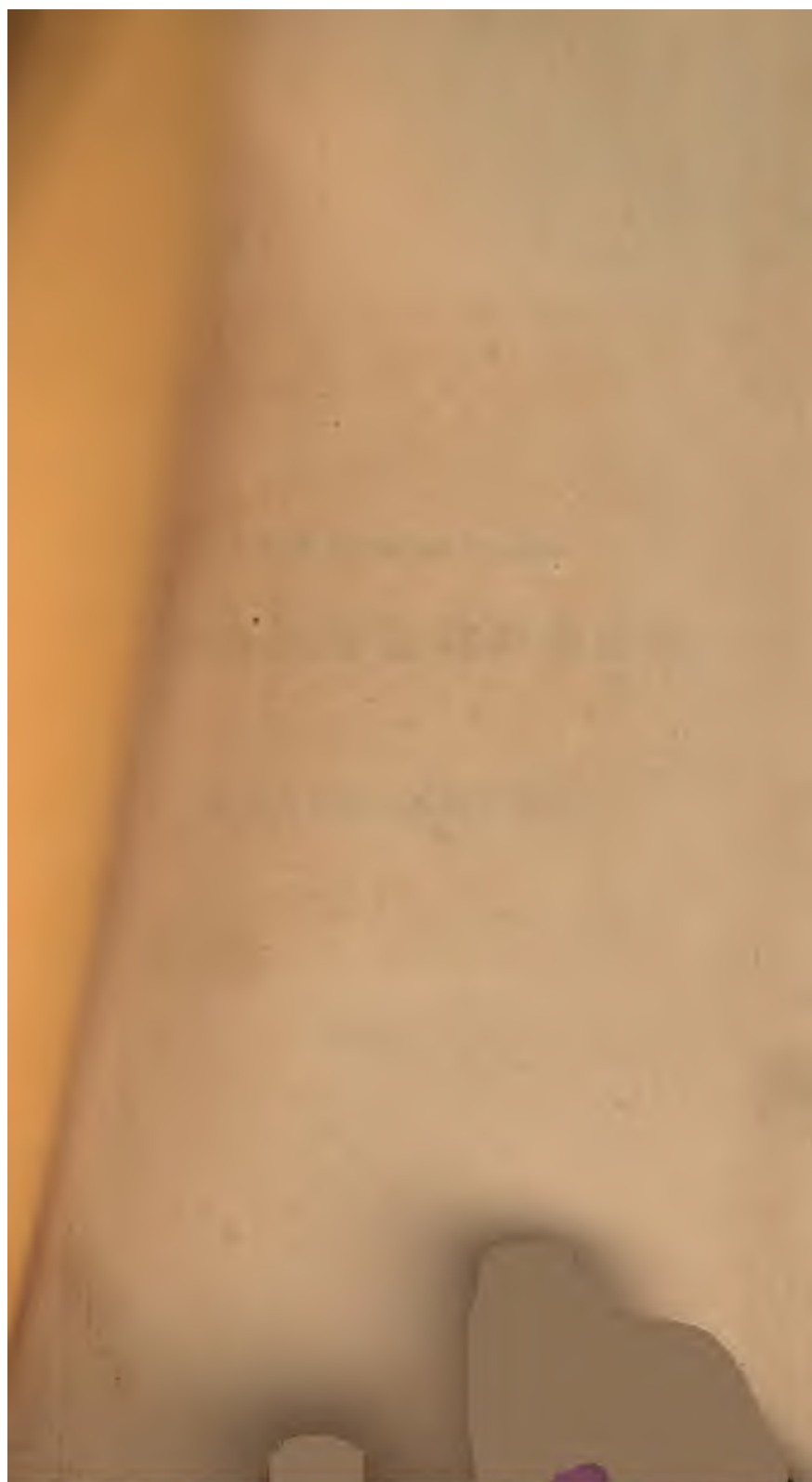

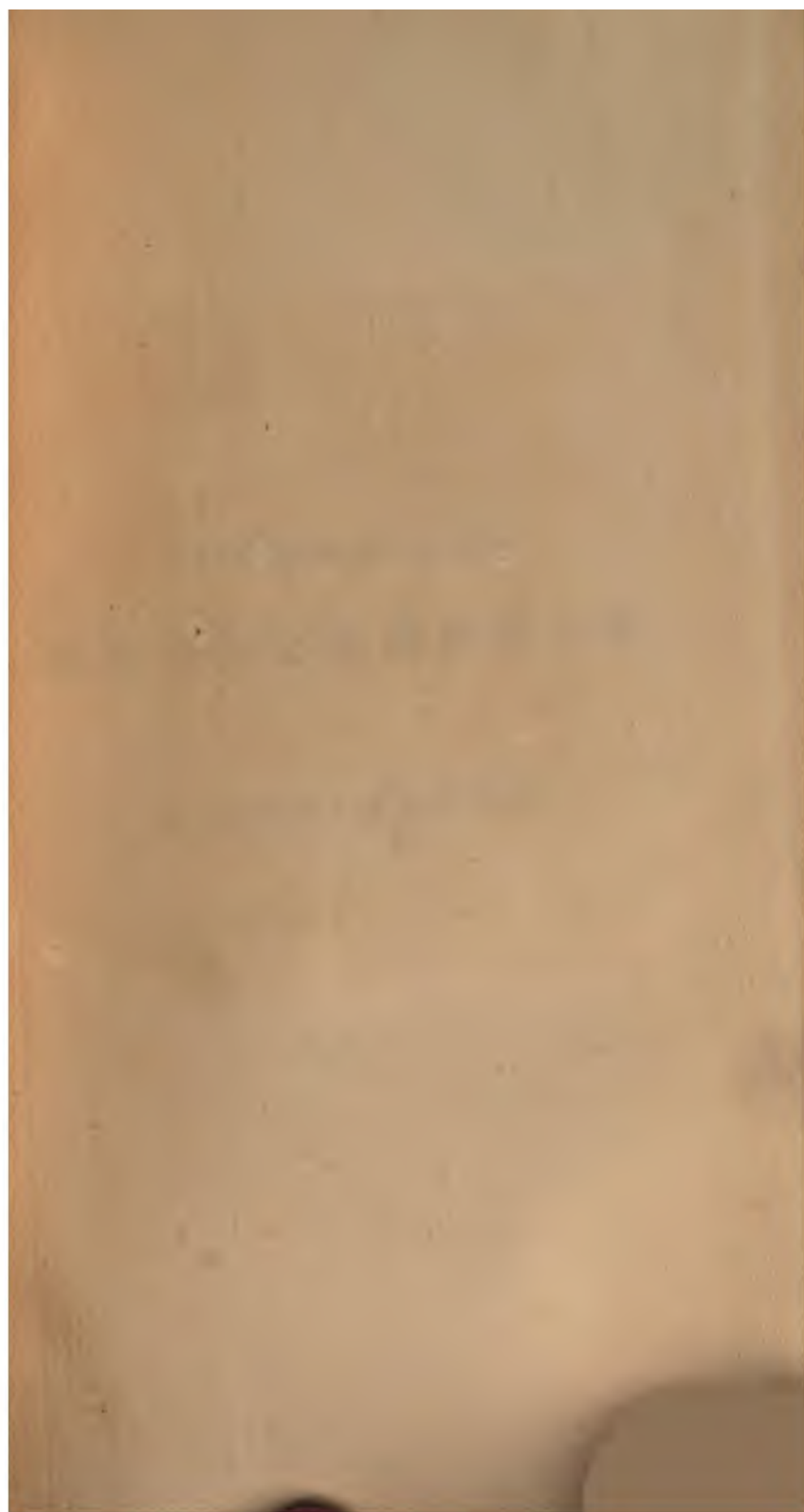
B 1,127,725

Eindelyk moet ik nog betuigen , dat ik zeer veel aan verscheide Heeren van sarrien hier te Lande verplicht ben , die al het kunne in 't werk gesteld hebben , om , zoo' er hier en daar aan myn werk nog iets ontbrak mogt , my daar toe de behulpzame hand te bieden ; welke namen hier te melden my veel cere sijn roud ; doch hebbe dit om andere seer goede redenen nagelaten.

F. VALENTYN. *Oud en Nieuw Oost-Indien. Voorrede voor het 1e deel.*

AARDRIJKSKUNDIG
WOORDENBOEK
DER
NEDERLANDEN,

BIJENGEBRAGT
DOOR

A. J. van der Aa,

onder medewerking van eenige Vaderlandsche Geleerden.

DERDE DEEL.

CEN D.

T. Gorinchem, bij
JACOBUS NOORDUYN.

1841.

Eindelyk moet ik nog betzigen, dat ik zeer veel aan verscheide Heeren van aanzien hier te Lande verplicht ben, die al het kunne in 't werk gesteld hebben, om, zoo' er hier en daar aan myn werk nog iets ontbraken mocht, my daar toe de behulpzame hand te bieden; welke naamem hier te melden my veel cure sijn roud; doch hebbe dit om andere zeer goede redenen nagelaaten.

F. VALENTYN, Oud en Nieuw Oost-Indien. Voorrede voor het 1e deel.

AARDRIJKSKUNDIG
WOORDENBOEK

DER
NEDERLANDEN,

BIJENGEBRAGT

DOOR

A. J. van der Aa,

onder medewerking van eenige Vaderlandsche Geleerden.

DERDE DEEL.

CEN D.

T. Gorinchem, bij
JACOBUS NOORBUYN.

1841.

V O O R B E R I G T.

Mogten wij, in de voorrede voor het tweede deel van dit werk, eene aangename taak volbrengen, door onzen hartelijken dank te betuigen aan onze geachte Correspondenten en zoo vele anderen, die ons, in het bewerken daarvan, wel hebben willen behulpzaam zijn; niet minder genoeg geeft het ons thans, hier die dankbetuiging te herhalen; en zulks te meer, daar wij de belangstelling in onzen arbeid zoo gunstig zagen toenemen, dat er tegenwoordig bijna niemand meer gevonden wordt, die onze aanvragen om toelichtingen onbeantwoord laat. Zelfs zien wij ons vaak, door geheel onbekende personen, met de toezending van bescheiden en berigten vereerd.

Was onze beschrijving van de Luxemburgsche plaatsen vroeger meestal dor en schraal, uit gebrek aan eenen Correspondent, genoegzaam in die oorden bekend, om ons dienaangaande voor te lichten;

ook deze gaping aangevuld, door den Heer P. H. WITKAMP, te Amsterdam, die door zijne gedane voetreizen in die streken, en door zijne bekendheid met al, wat over dat land geschreven is, zich misschien beter dan iemand in staat bevindt, ons daarin behulpzaam te zijn.

Wij brengen dus dien Heer, even als allen, welke op eenigerhande wijze het hunne bijbragten, om ons den arbeid te verligten, onzen hartgrondigen dank, en blijven ons verder in hunne belangrijke medewerking aanbevelen.

A. J. VAN DER AA.

AARDRIJKSKUNDIG

WOORDENBOEK

DER

NEDERLANDEN.

C.

CAARSCHOT, b. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*.
Zie *KAARSCHOT* (1).

CAARSELT, CAARSELT of CAARSELT, kast. in het *Land van 's Hertogenrade*, prov. *Limburg*, distr., arr. en $3\frac{1}{2}$ u. O. ten Z. van *Maastricht*, kant., gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Gulpen*, 5 min. Z. W. van de buurt *Pesaken*, aan de *Gulpe*.

Het is een der oudste en aanzienlijkste riddermatige hofsteden in het *Land van Overmaze*. Dit goed was voormaals leenroerig aan de hoogproostdij van *St. Servaas*, te *Maastricht*, en bezat zelf vele achterleenen, terwijl de eigenaar zitting had in de banksvergadering van *Gulpen*. Het behoorde voortijds aan het adellijke geslacht van *VAN DEN Hove*; toen dit in het mannelijk oir was uitgestorven, begaf eene overgeblevene dochter zich in huwelijk met iemand, die vele schulden had, hetwelk ten gevolge had, dat het door den *Grave van Loo*, Heer van *Mehr*, in de proostdij te *Maastricht*, is verkocht geworden. De proostdij, die het destijds zelf had ingekocht, stond het daarna, bij verkoop,

(1) De woorden, die elders wel eens CA gespeld en hier niet gevonden worden, zoekt men ingelijks op *KA*.

<i>col. 622</i>	101
<i>Am. 12</i>	101
<i>2. 1</i>	101
<i>3. 1</i>	101
<i>4. 1</i>	101
<i>5. 1</i>	101
<i>6. 1</i>	101
<i>7. 1</i>	101
<i>8. 1</i>	101
<i>9. 1</i>	101
<i>10. 1</i>	101
<i>11. 1</i>	101
<i>12. 1</i>	101
<i>13. 1</i>	101
<i>14. 1</i>	101
<i>15. 1</i>	101
<i>16. 1</i>	101
<i>17. 1</i>	101
<i>18. 1</i>	101
<i>19. 1</i>	101
<i>20. 1</i>	101
<i>21. 1</i>	101
<i>22. 1</i>	101
<i>23. 1</i>	101
<i>24. 1</i>	101
<i>25. 1</i>	101
<i>26. 1</i>	101
<i>27. 1</i>	101
<i>28. 1</i>	101
<i>29. 1</i>	101
<i>30. 1</i>	101
<i>31. 1</i>	101
<i>32. 1</i>	101
<i>33. 1</i>	101
<i>34. 1</i>	101
<i>35. 1</i>	101
<i>36. 1</i>	101
<i>37. 1</i>	101
<i>38. 1</i>	101
<i>39. 1</i>	101
<i>40. 1</i>	101
<i>41. 1</i>	101
<i>42. 1</i>	101
<i>43. 1</i>	101
<i>44. 1</i>	101
<i>45. 1</i>	101
<i>46. 1</i>	101
<i>47. 1</i>	101
<i>48. 1</i>	101
<i>49. 1</i>	101
<i>50. 1</i>	101
<i>51. 1</i>	101
<i>52. 1</i>	101
<i>53. 1</i>	101
<i>54. 1</i>	101
<i>55. 1</i>	101
<i>56. 1</i>	101
<i>57. 1</i>	101
<i>58. 1</i>	101
<i>59. 1</i>	101
<i>60. 1</i>	101
<i>61. 1</i>	101
<i>62. 1</i>	101
<i>63. 1</i>	101
<i>64. 1</i>	101
<i>65. 1</i>	101
<i>66. 1</i>	101
<i>67. 1</i>	101
<i>68. 1</i>	101
<i>69. 1</i>	101
<i>70. 1</i>	101
<i>71. 1</i>	101
<i>72. 1</i>	101
<i>73. 1</i>	101
<i>74. 1</i>	101
<i>75. 1</i>	101
<i>76. 1</i>	101
<i>77. 1</i>	101
<i>78. 1</i>	101
<i>79. 1</i>	101
<i>80. 1</i>	101
<i>81. 1</i>	101
<i>82. 1</i>	101
<i>83. 1</i>	101
<i>84. 1</i>	101
<i>85. 1</i>	101
<i>86. 1</i>	101
<i>87. 1</i>	101
<i>88. 1</i>	101
<i>89. 1</i>	101
<i>90. 1</i>	101
<i>91. 1</i>	101
<i>92. 1</i>	101
<i>93. 1</i>	101
<i>94. 1</i>	101
<i>95. 1</i>	101
<i>96. 1</i>	101
<i>97. 1</i>	101
<i>98. 1</i>	101
<i>99. 1</i>	101
<i>100. 1</i>	101

eenen westelijken loop, tusschen de plantaadjen Aldenrad en Kortevreugd in de *Matappica* valt. Men vindt slechts eene plant. aan deze kreek, de Zonnebloem genaamd, liggende aan de zuidzijde.

CABENAS-HOOP, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Saramacca*, ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. grond de Goede Verwachting, benedenwaarts aan de koffijplant. Tyrol.

CABERG, eigenlijk CAUBERG of CAUWENBERG, geh. in het graafsch. *Vroenhoven*, prov. *Limburg*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. ten N. W. van *Maastricht*, gem. *Oud-Vroenhoven*, aan den grooten weg van *Maastricht* naar *Venlo*; met 22 h. en 133 inw.

CABO-DE-TRES-PUNTAS, kaap in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie DRIEPUNTENKAAP.

CABO-VERDE, vroegere benaming van de plant. NIEUW-LOEFBERG, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie LOEFBERG (NIEUW-).

CABRIETENBERG, plant. in *West-Indië*, op het eil. *Curaçao*. Zie BARBER.

CABYNA of CABYNE, eil. in *Oost-Indië*, in de *Zee van Java*. Zie KAMBAINA.

CACHEEL, eil. in *Oost-Indië*, in de *Straat van Carimata*, W. van *Borneo*; $1^{\circ} 2^{\circ}$ Z. Br. $127^{\circ} 51'$ O. L.

CACHOOR (PEDRO-), rooi of regengeul in *West-Indië*, op het eil. *Aruba*. Zie Pedro-Cachoor.

CACHOUNTIE, rooi of regengeul in *West-Indië*, op het eil. *Aruba*, aan de Noord Oostkust, ten N. van den berg *Barbacao*.

CACHRITHEIM, plaats, die op het jaar 891 vermeld wordt als in de *Betuwe*, prov. *Gelderland*, gelegen, zonder dat men de juiste plaats weet op te geven.

CACKERS, voorm. eilandje, dat tot *Zeeland* behoord en bewesten *Philipsland* gelegen moet hebben.

CACOERADY, voorm. fort in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, rijk *Hante*.

CADDOELEN, b. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*. Zie CADOLEN.

CADDOELEN-BREECK, watertje in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*. Zie CADOLEN-BREECK.

CADDOELERMEER, pold. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*. Zie CADOLENMEER.

CADIER, heerl. in het *Land van Daalhem*, prov. *Limburg*, distr., arr. en kant. *Maastricht*, gem. *Cadier-en-Keer*; palende W. en N. aan de heerl. Heer en Keer, O. aan de heerl. *Margraten*, Z. aan de heerl. *Gronsveld*. Zij bevat het d. *Cadier* en eenige verstrooid liggende h., beslaat eene oppervlakte van 280 bund. 64 v. r. 30 v. ell., telt 100 h. en 350 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

Deze heerl. maakte voorheen eene afzonderlijke gemeente uit, maar in het jaar 1828 zijn bij koninklijk besluit daarmede vereenigd, de geh. *KEER*, en st. *ANTONIUSBANK*, die vroeger tot de gem. *Heer en Keer* behoord hebben.

De inw., die schier allen R. K. zijn, maken eene par. uit, welke tot het vic. gener. van *Limburg*, dek. *Maastricht (St. Maarten)*, behoort, door éenen *Pastoor* bediend wordt. De *Herv.* van welke men er slechts 6 telt, behooren tot de gem. *Eysden*.

De heerl. CADIER was den 24 Augustus 1644 verpand voor 1400 guld. aan den Heer van *HOZNSBROEK-GRUL.* Op het laatst der vorige

eeuw werd zij bezeten door den Heer Mr. W. F. JACOBI, Vice-Hoogschout van Maastricht. Thans is zij een eigendom van de erfgenamen des Heeren PICKOR DU PLESSIS, te Maastricht, die, eenige jaren geleden, dit heerengoed aanmerkelijk verfraaid heeft.

Het d. CADIER, bij verkorting veelal, zelfs ook op oude kaarten KEER en ook KEER genoemd, ligt $1\frac{1}{2}$ u. van Maastricht, $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van Heer op den Keerberg, een weinig ten Z. van den straatweg van Maastricht op Aken. Het is tamelijk groot en volkrijk, bestaande in eene lange straat, ter wederzijde met boerenwoningen betimmerd. — De hooge grond veroorzaakt, dat de inwoners niet overvloedig van water voorzien zijn, maar zich moeten behelpen met drie putten, die op zekeren afstand van elkander in de gezegde straat gevonden worden.

De kerk, is een zeer fraai gebouw, dat omtrent het midden van het d. staat, en van toren en orgel voorzien is.

Men heeft er ook een weinig ten Z. W. buiten het d. het adell. huis Blankenburg (zie dat woord). Tegenover de kerk staat eene buitengewone hooge linde, die eenige eeuwen oud schijnt, en eene groote uitgestrektheid beslaat, zoo dat zij de bewondering van elken vreemdeling tot zich trekt.

CADIER-EN-KEER, gem., gedeeltelijk tot het *Land van Daalhem*, gedeeltelijk tot de *Banken van St. Serras* behoord hebbende, prov. *Limburg*, distr., arr. en kant. *Maastricht* (6 k. d., 5 m. k., 1 s. d.); palende N. en O. aan de gem. Margraten, Z. aan Gronsveld, W. aan Heer.

Zij bevat het d. Cadier, benevens de geh. Keer en St. Antoniusbank, en telt 119 h. en 650 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De R. K., die hier 620 in getal zijn, behooren gedeeltelijk tot de par. *Cadier*, gedeeltelijk tot de par. *Heer*. De Herv., van welke men er een tiental aantreft, behooren tot de gem. *Eysden*.

CADIX, verl. houtgr. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. grond de Goede Verwachting, benedenwaarts aan de koffijplant. Tyrol.

CADOELEN; CADDOELEN of KADOEL, b. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en $5\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Hoorn*, kant. en $3\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Edam*, gem. *Landsmeer-en-Watergang*, $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Landsmeer*, waartoe het behoort, aan den Waterlandschen Zedijk, met 4 h. en 25 inw. Van hier varen de Landsmeerder melkschuiten op Amsterdam. Ook gaan de voetgangers, die op de goedkoopste wijze uit Noord-Holland, benoorden het IJ, naar Amsterdam willen komen, over deze b., van waar zij met de markschuit naar gezegde stad worden overgebracht. Er heeft vroeger eene batterij gelegen, waarvan het nog aanwezige aan den Lande behoort. Het kruidhuis, dat hier gestaan heeft, is in het jaar 1829 gesloopt, maar de fundamenten zijn er nog van aanwezig.

CADOELEN of QUADOELEN, geh. in het kw. *Vollenhove*, prov. *Overijssel*, arr. en $4\frac{1}{2}$ u. N. ten W. van *Zwolle*, kant. en 1 u. Z. O. van *Vollenhove*, gem. *Ambt-Vollenhove*.

CADOELEN-BREECK, watertje in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, gem. *Landsmeer-en-Watergang*, $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Landsmeer*, een weinig benoorden Cadoelen. Het heeft door de Nieuwe-Gouw, die er doorstroomt, gemeenschap met den IJp.

CADOELERMEER, gewoonlijk genoemd WILLIKEBREEK of WILKEBREEK, pold. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Hoorn*, kant.

Edam, gem. *Landsmeer-en-Watergang*; palende N. aan de Batterij, O. aan de Gouw, Z. aan den Zeedijk, W. aan den Landsmeerderpolder.

Deze pold., die in het jaar 1652 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 24 bund. 23 v. r. 10 v. ell., wordt door eenen molen van het overtollige water ontlast op den Waterlandschen boezem, en staat onder het bestuur van den eigenaar. Men vindt daarin eene boerderij.

CADSANDRIA, d. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie *FRANCHEMENT*.

CAERRESI, Lat. naam der *CÉRISIERES*. Zie dat woord.

CAERSFELT, kast. in het *Land van 's Hertogenrade*, prov. *Limburg*. Zie *CAARSVELT*.

CAESTERT (HOOG-), HOOG-CAESTERT of HOOG-CASTER, b. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, distr., arr., kant en $1\frac{1}{2}$ u. Z. van *Maastricht*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Eysden*, 8 min. ten W. van *Laag-Caestert*. Men heeft er 3 watermolens, waarvan 1 ingerigt om olie en 2 om graan te malen; 23 h. en 138 inw.

CAESTERT (LAAG-), LAAG-CAESTERT of LAAG-CASTER, b. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, distr., arr., kant. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. van *Maastricht*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Eysden*, 8 min. ten O. van *Hoog-Caestert*, ter plaalse, waar de Voer in de Maas valt.

Deze b. wordt wel eens, schertsender wijze, het *EYSDENS MOLQUERUM* genoemd, omdat de huizen er even verward gebouwd staan als in het vl. *Molquerum*, in *Friesland*. Van daar loopt eene fraaije laan van witte olmen, naar het d. *Eysden*. Men heeft er 2 korenmolens, die door het water van de Voer bewogen worden; 28 h. en 148 inw.

CAFFARELLI, voorn. naam van den versterkten toren *NASSAU*, in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie *NASSAU*.

CAJELI, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Molukkos* behoorende. Zie *CATSJELI*.

CAJELI, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*. Zie *KAJELI*.

CAJELI (BOGT-VAN-), braai in *Oost-Indië*, aan de Oostkust van het eil. *Boero*. Zie *CATSJELI* (BOGT-VAN-).

CALA (TOREN VAN), voorn. gebouw aan het zeestrand van *Noord-Holland*. Zie *CALIGULA* (TOREN VAN).

CALAANGEPOLDER, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie *CALANGEPOLDER*.

CALANDSOOG, gem. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Alkmaar*, kant. *Schagen* (1 k. d., 12 m. k., 4 s. d.); palende N. aan de gem. den *Helder-en-Huisduinen*, O. aan de *Zijpe*, Z. aan *Petten*, W. en N. W. aan de *Noordzee*.

Zij bevat, behalve het d. *Calandsoog*, de b. *Abbestee*, en *Groote-Keeten*, alsmede een gedeelte van de bedijking het *Koe-gras*, vroeger behoorde er ook toe *Ketelduin*, waarvan echter thans niets dan de geheugenis over is. De gem. *CALANDSOOG* beslaat eene oppervlakte van 2856 bund. 83 v. r. 85 v. ell., telt 69 h. en 530 inw., die meest hun bestaan vinden in de veeteelt, de boerderij en het maken van *Noord-Hollandsche* zoetemelksche kaas. Voorheen werd er veel zoogenoemde *Texelsche* kaas gemaakt, en er woonden ook eenige *Kommandeurs* van de visscherij op *Groenland* en *Straat-Davis*, benevens eenige *Kapiteins* ter koopvaardij.

De *Herv.*, die er 300 in getal zijn, maken eene gem. uit, die tot de klass. van *Alkmaar*, ring van de *Zijpe*, behoort. De eerste *Pre-*

dikant werd beroepen in het jaar 1607. Van het jaar 1615 tot 1620 was deze gem. met *Petten* vereenigd, doch in het laatstgenoemde jaar is zij er weder van afgescheiden. Het beroep geschiedt met agreatie van de eigenaren der heerlijkheid. — De R. K., wier getal 50 beloopt, behooren tot de stat. van de *Zijpe*. Er is in deze gem. ééne school.

De gem. CALANDSOOG is eene heerl., welke weleer aan de Heeren VAN BREDEBODE behoord heeft, die haar met onderscheiden voorregten hebben begiftigd. HENDRIK, de een en twintigste Heer van *Brederode*, in het jaar 1568, kinderloos overleden, liet de heerl. na aan zijne gemalin ANALIA GRAVIN VAN NIEUWENAAR EN MEURS, die mede in het jaar 1600, zonder kinderen gestorven zijnde, bij uitersten wil, dit goed gemaakt heeft aan haren vollen neef van moederszijde, HENDRIK GRAAF VAN SCHAUMBURG EN GHEKEN, na wiens overlijden CALANDSOOG gekomen is aan zijnen eenigen zoon, JOHANNES HERMANUS GRAAF VAN SCHAUMBURG, wiens voogden de heerl. hebben verkocht en op den 15 of 23 Februarij 1611 overgedragen aan DAVID KOLTERMAN, Baljuw van Kennemerland, FILIPS DOUBLET, Ontvanger-Generaal der Vereenigde Nederlanden, JONAS KOLTERMAN, Raad en Rentmeester-Generaal van Kennemerland en West-Friesland en ALBERT DE VEER, Ridder, Raadpensionaris van Amsterdam. Thans zijn eigenaren dezer heerl. Mr. CORNELIJS CONSTANTIJS VAN VALKENBURG, te Haarlem, DANIEL BIRRIUS CAMPEN, te Amsterdam en Mevr. H. WEEZINCK c. s., te Arnhem.

Het d. CALANDSOOG, CALANSOOG, CALLANTSOOG, eertijds CALLINGEN, daarna CALLINGS-OOG of CALLING-OOG, ligt $4\frac{1}{2}$ u. N. van *Alkmaar*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Schagen*. Het tegenwoordige dorp is eigenlijk NIEUW-CALANDSOOG, want van het oude CALANDSOOG, ook wel enkel het OOG of 't OOG genaamd, dat volgens de kronijkschrijvers door zekeren Oerus zoude gesticht wezen, en een zeer welvarend dorp moet geweest zijn, welks inw., zoo wel in den landbouw als in de zeevaart, ruimschoots hun bestaan vonden, is sedert eeuwen niets meer aanwezig. De eerste kerk stond, naar men wil, zoo ver in zee, dat de inw. slechts twee wagens hooi op eenen dag van hunne meest westelijk gelegene landen, dat is, die het digst aan het duin lagen, konden te huis halen. Nadat deze kerk door de zee weggespoeld was, werd de tweede zoo veel binnenwaarts gezet, dat men met eene stalen boog niet in tweemaal tot aan het duin kon schieten. Toen vond men er nog 533 morgen (280 bund.) goed weiland en twee achtkante watermolens. Maar door den zoogenaamden Allerheiligen vloed van het jaar 1570, is schier alles weggespoeld, zoodat er niets bleef staan dan de kerk. Deze werd echter aanmerkelijk beschadigd, en is diensvolgens, in het jaar 1580, afgebroken. Van dit oude dorp, dat zeer groot en volkrijk moet geweest zijn, zoodat het, naar men wil, 500 huizen zoude bevat hebben, heeft men, op het laatst der vorige eeuw, bij laag water, nog de grondslagen, benevens de overblijfselen van de voorm. kerk en van andere gebouwen, alsmede doodkisten, beploegde akkers enz. bespeurd. De tegenwoordige kerk werd, nadat de andere gesloopt was, meer binnenwaarts gebouwd, en is thans bij de Herv. in gebruik.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 40 kinderen bezocht.

Bij dit dorp begint de bekende Zanddijk, die van daar Noordwaarts voortgaat tot den Helder en Huisduinen.

In het jaar 1614 werden in dit d. 18 h. en 4 schuren (hier boeten genoemd) door de vlammen vernield.

Den 27 Augustus 1799 werden, niet ver van dit dorp, tusschen de Grootte keeten en de Kleine keeten, onder begunstiging van een allerhevigst vuur uit de gewapende schepen, Engelsche en Russische troepen, door middel van aan elkander vastgemaakte sloepen, aan wal gezet; waarna er dadelijk een hevige gevocht tusschen die troepen en de Nederlanders plaats greep, hetwelk van 's morgens vier tot 's avonds ten zes ure duurde, ten gevolge waarvan de onzen zich genoodzaakt zagen, na een verlies van veertien honderd man, zoo aan dooden als gekwetsten en vermisten, waaronder zeven en vijftig Officieren, terug te trekken, ten einde eene stelling in de Zijpe te nemen; terwijl het verlies van den vijand, volgens zijne opgaaft, uit ruim seven honderd man aan verdrinkenen, dooden en gekwetsten bestond.

Het wapen van CALANDSOOG bestaat uit eenen rooden leeuw op een groen veld.

CALANGEPOLDER of CALAANGEPOLDER, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkensand*, gem. *Overzand*; palende N. aan den Lowysenpolder, O. aan het Nieuw Landeken en den Oud-Overzandepolder, en den Sakpolder, Z. aan den polder Blazekop-bezuiden-het-water. — Deze pold., beslaat eene oppervlakte van 18 bund. 85 v. r. 54 v. ell.

CALANSOOG, d. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie CALANDSOOG.

CALAURO of CALAURA, eil. in *Oost-Indië*, in de *Zee van Java*, Z. O. van Saleijer.

CALBERT, geh. in het halj. *Echternach*, grooth. *Luxemburg*. Zie COLBETTE.

CALEDONIA, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Saramacca*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. *Concordia*, benedenwaarts aan den verl. grond *Barclay*. Zij is 1000 akk. groot en wordt ook met cacao beplant.

CALJAART (OUDEN-), voorm. toren op de kust van *Noord-Holland*. Zie CALIGULA (TOREN-VAN-).

CALIENTI, rooi of regengaal in *West-Indië*, op het eil. *Aruba*, aan den Noordoostkant, ten Z. O. van den berg *Coudacari*. Men heeft er in het jaar 1824 goud gevonden.

CALIGULA (TOREN-VAN-), voorm. toren of vuurbaak, op de westkust van *Holland*, ter regterzijde van den *Middelsten Rijnmond*, door CALIGULA, tot gedachtenis van zijne gewaande overwinning over de Britten, opgerigt.

Het is vermoedelijk, dat deze toren gestaan heeft, $\frac{1}{2}$ u. meer zwaarts dan het Huis te Britten, ter plaatse, waar door de visschers, bij eene lage zee, onder water, overblijfselen van eenen toren ontdekt zijn, die zij, blijkbaar bij verbastering, den OUDEN-CALJAART, de TOREN VAN CALLA, den TOREN VAN CALA of CALOOSTOREN noemen; terwijl zij tusschen de grondvesten van dezen toren en de grondslagen van het Huis te Britten, boomstruiken bespeurd hebben, waaruit men vermoedt, dat aldaar een bosch of misschien wel den hof van het HUIS TE BRITTEN gelegen heeft.

CALISHOEK of CALLISHOEK, geh. in de heerl. *Zevenbergen*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en $3\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Breda*, kant. gem. en $1\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Zevenbergen*; met 74 h. en 800 inw.

CALISPOLDER, voorm. pold., in het eil. *Zuid-Beveland*, prov., *Zeeland*. Zie LEEUWERKPOLDER.

CALLA (TOREN VAN), overblijfselen van eenen toren in de Noordzee aan de Westkust van *Noord-Holland*. Zie CALIGULA (TOREN VAN).

CALLANTSOOG, d., in *Kennemerland*, prov., *Noord-Holland*.
Zie *Calandssoog*.

CALLINCOTE, buurs. in het kw. *Vollenhoven*, prov. *Overijssel*, arr., en 8 u. N. van *Zwolle*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. O. ten N. van *Steenwijk*, gem. en $1\frac{1}{2}$ u. O. van *Steenwijkerwold*; met 41 h. en 210 inw.

CALLINGEN, bij *Melis Stoke*, vermoedelijk ten gevolge van eene schrijffout, genoemd *HALLINGEN*, was, volgens eenen giftbrief van *Dink V*, Graaf van *Holland*, van het jaar 1083, eene plaats dicht bij *Alkmaar* en *Branda* (waarschijnlijk *Vronen*). — Het oord, waar zij gelegen heeft, moet gezocht worden, waar tegenwoordig het d. *Calandssoog* ligt. Zie dat woord.

CALLINGH-OOG en **CALLING-OOGH**, oude namen van het d. *Calandssoog*, in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie *Calandssoog*.

CALLINGHORK, geh. in de heerl. *Zevenbergen*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *Calissore*.

CALLMUS of **CALLUS**, geh. in de heerl. *Sept-Fontaines*, grooth. *Luxemburg*, voorm. kw. en $2\frac{1}{2}$ u. van *Arlon*, arr. en $3\frac{1}{2}$ u. N. N. W. van *Luxemburg*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. O. van *Ospert*, gem. en 20 min. W. van *Stavel*, waar nabij den weg van *Arlon* naar *Mersch*.

CALLON, strandbank in de *Noordzee*, op de kust van het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*; bij loodsen en schippers onder den naam van *de Klout* bekend. Het is eigenlijk de noordelijkste punt van de *Rassen*.

CALLONTOREN, voorm. toren, op de westkust van *Noord-Holland*. Zie *Calluula (Toren-van)*.

CALLORAMA, buit. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en $5\frac{1}{2}$ u. N. van *Utrecht*, kant., gem. en 10 min. O. van *Loenen*.

Dit buitengoed beslaat eene oppervlakte van 5 bund. 40 v. r. 50 v. ell. Het wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Mr. J. W. van *Blomendaal*, woonachtig op *Vegtlust*, bij *Loenen*.

CALLVARIENBERG, voorm. nonnenkloost. te *Maastricht*, aan het einde der *Sapstraat*, eigenlijk *Abtstraat*.

Het was in het jaar 1628 gesticht door *ELISABETH STROUVEN*. De Nonnen uit dit klooster hielden zich op eene voorbeeldige wijze bezig met het verzorgen van zieken, vooral groot waren de diensten, welke door de liefdelijke zusters bewezen werden in de jaren 1629 en 1650, als wanneer eene besmettelijke ziekte, misschien de pest, te *Maastricht* verontwaardigde verwachtingen aanrigte; hoe vele dier ongelukkige zij verpleegd. Blijft uit de aantekening, dat er in dat tijdvak, 400 lijken, in dit klooster verpleegd waren, naar het graf werden gedragen. — In het jaar 1655 versorgden zij 700 gevangene en meerendeels gewonde soldaten. De in de nabijheid van het klooster waren opgesloten, en de Nederlanders, in de nabijheid van *Maastricht* gevangen, die zij hadden geleden. — In het jaar 1661 nam de congrege van den H. *FRANCISCUS* aan. De Nonnen stonden onder de overheid van *Luik*, die alle drie jaren eene gemagtigde overheid te verkiezen. De kerk, die klein van omvang was, had den H. *Jos* tot haren *Patroon*. Dit klooster had veel van de opbrengsten van een kruidmagazijn in het jaar 1761, naar de kerk hersteld. In het jaar 1798 opgeheven zijnde, diende het tot een *STADS-ZIEKEN-EN-GEBREKIGENHUIS*. Zoodat het een groot nut wettende, inrigting, tot hare oorspronkelijke bestemming. Er worden gemiddeld 100 zieken in opgenomen, en tot 150 kan worden opgevoerd; terwijl het huis van *grijsaards* en *gebrekkigen* van beide

teksen, voor 150 of 180 personen is ingerigt. Om het oude klooster tot de tegenwoordige bestemming te verbouwen, waarmede in het jaar 1820 een aanvang gemaakt werd, is ruim 40,000 guld. te koste gelegd.

CALVESLOE, was een van de drie landerijtjes, digt bij het Haarlemmermeer, welke *Floris V.*, Graaf van *Holland*, in eenen giftbrief van het jaar 1275 zegt, dat behoorde tot de moerige landstreek de *Geere*. Het lag ter plaatse waar men thans het d. *Kalslagen* in *Rijnland*, prov. *Noord-Holland*, vindt. Zie *Kalslagen*.

CAMBE, oude naam van het d. *Craan*, in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *Craan*.

CAMBELLO, d. in *Oost-Indië*, op het *Ambonsche eil. Ceram*, schiereil. *Hoewamohel*, in eene flauwe bogt.

Aan de noord- en zuidzijde van dit vermogend en ver langs het strand uitgebreid dorp, heeft men het gebergte, dat zich, van het strand af, zeer fraai aan het oog vertoont.

Het was in den beginne niet zeer vermogend of volkrijk, doch bij verloop van tijd, vooral sedert de vreemdelingen, te weten: de *Javanen*, *Maleijers*, *Portugezen*, *Ternatanen*, *Makassaren* en *Engelschen*, in menigte derwaarts kwamen, was het zoo aanmerkelijk in bloei genomen, dat het, in het begin der vorige eeuw, vór over de 1000 of 1200 zielen telde, die in drie geh., *Saboy-Tetelia*, *Saboy-Hatila* en *Saboy-Hennebele* genaamd, verdeeld waren, welke onder bijzondere hoofden stonden, waarvan het derde alleen drie *Orang-Kaja's* telde; terwijl zij wel 450 weerbare mannen en ruim 150 *dati's* konden uitleveren. Evénzeer als nu ieder van deze vreemdelingen het zijne, tot het vergrooten van den handel en de uitbreiding van dit dorp, toebragt, zoo verfraaiden zij ook aanmerkelijk het gezigt op dit dorp, door het onderscheidene sieraden bij te brengen, die men in andere dorpen niet vond, alsmede door er eene menigte vreemde, zeer aangename en lommerrijke, zoo vrucht- als andere boomen aan te planten.

CAMBELLO heeft evenwel juist geene voordeelige reede, want de oever is zeer steil, en omtrent de rivier, waar men de vaartuigen moet ophalen, bijzonder steenachtig, hetgeen veel moeite veroorzaakt, om ze in de rivier te brengen. CAMBELLO is nog de voornaamste markt voor de kruidnagelen. Ook wil men, dat de bewoners van dit dorp, de eerste *Amboinezen* geweest zijn, die de moer-nagelboomen van het eiland *Mukjan* op *Hoewamohel* gebragt hebben, van waar zij verder op dat land en de overknsten der andere eilanden zouden voortgezet zijn. Dit moet omstreeks den tijd van de aankomst der *Portugezen* in *Amboina* geweest zijn; althans heeft men, bij de eerste komst der *Nederlanders* aldaar, nog eenige van die eerstgeplante boomen weten aan te wijzen, welke achter den berg *Massili* stonden, en daar zoo welig tierden, dat geheel *Hoewamohel*, in korten tijd, volgens zeggen van de inlanders en naar gissing, binnen 50 à 60 jaren, daarmede is beplant geworden. Dit heerlijk gewas der nagelen lokte dadelijk de *Nederlanders* en de *Engelschen* derwaarts, hebbende de eersten, reeds sedert den tijd van den Heer *Houtman*, den eersten *Landvoogd* van *Amboina*, hier eene planken woning gehad, om hunne goederen te bergen, hetgeen later ingetrokken is, waarop er eenen oorlog werd, dit volk ontstond, die eindelijk weder door eenen vrede gevolgd werd, hetwelk de onzen naderhand bewogen heeft, om de vesting *Hardenberg* boven, en eene sterke logie beneden aan het strand, aan te

leggen. Die logic werd echter, al eer hij nog geheel voltooid was, in het jaar 1631, door de Cambellezen afgeloopen, en de onzen trouweloos en jammerlijk vermoord.

Behalve dat de Cambellezen een groot gezag over die van Erang voerden, die bijna geheel van hen afhingen, alzo zij de aanvoerders en leverauciers van nagelen waren, die daar als ter markt kwamen, zoo stonden ook nog de dorpjes Nochatoc en Massili weleer in het gebergte, van welke het laatste of Massili, bij de onzen met den naam van Massalijn bekend, de moedergrond van alle Ambonsche nagelboomen, en in oorlogstijden ook wel de woonplaats der Cambellezen geweest is, alzo dit gewest en vooral het gebergte van Nochatoc, zeer moeilijk te beklimmen of te naderen was.

CAMBERON (GROOT-), pold. in *Staats-Vlaanderen*, in *Hulsterambacht*, prov. *Zeeland*. Zie CAMBERON (GROOT-).

CAMBERON (KLEIN-), pold. in *Staats-Vlaanderen*, in *Hulsterambacht*, prov. *Zeeland*. Zie CAMBERON (KLEIN-).

CAMBREN, een der volkstammen, die, ten tijde toen de Romeinsche Veldheer JULIUS CESAR eenen inval in deze gewesten deed, dit land bewoonden. Zie CIMBREN.

CAMBRON (GROOT-) of GROOT CAMBRON, polder in *Staats-Vlaanderen*, in *Hulsterambacht*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. en distr. *Hulst*, gem. *Stoppeldijk*; palende N. aan den polder *Stoppeldijk*, O. aan den *Havenpolder*, en den *Hulsternieuwlandpolder*, Z. aan den *Havenpolder* en den *Klein-Cambronpolder* en W. aan de polders *Stoppeldijk* en *Klein-Cambron*. Bij de bedijking in 1707 is dezen polder groot geweest 731 gem. 136 roed. (323 bund. 79 v. r. 42 v. ell.) hemelsbreedte, schotbaar 453 gem. 241 roeden (201 bund. 96 v. r. 42 v. ell.), en bij de herdijking en 1715, 716 gem. 48 roed. (319 bund. 26 v. r. 33 v. ell.) hemelbreedte, en schotbaar 438 gem. 33 roed. (193 bund. 32 v. r. 87 v. ell.) zoo als die thans nog is.

Deze pold., bedijkt in 1707, krachtens octrooi verleend bij de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, is weinig tijds daarna weder doorgebroken en herdijkt in 1715. Hij was verdeeld in twintig kavels, waarvan de loting onder de Admodiateurs en Bedijkers, den 3 Junij 1709, te Hulst, heeft plaats gehad, zijnde daarbij als voorleggers genoemd de Heeren AREND, BARON VAN WASSENAAR, Heer van *Duyvenvoorde-en-Voorschoten*, Ruwaard van Putten en Hoog-Baljuw der stad Hulst en den Lande van Hulsterambacht, en GEORGE SANDER, BARON DE MARLENGE, Major-Generaal en Gouverneur der stad Dendermonde. Vóór de generale inundatie op last van Prins MAURITS, ten jare 1586 (zie het art. *Blij-Breosten*), was deze polder bekend onder den naam van *Hof- en Vergeldpolder* op eene grootte van 569 gem. (233 bund. 54 v. r. 64 v. ell.) en behoorde in eigendom aan de abdij van Cambron in Henegouwen, waarvan hij nog zijnen naam ontleent. Destijds bestond er in dien *Hoffpolder* een kasteel of versterkt klooster van evengelmele abdij, die toenmaals in deze landen aanzienlijke goederen moet hebben bezeten, zoo als blijkt uit eenen giftbrief van den 5 April 1269 en eenen van 1287; welke goederen meerendeels gelegen waren in de toen bekende polders den *Oudehaanpolder*, anders genaamd *Alexanderspolder*, den *Schaarlaken- of Casteelpolder*, den *Nieuwenpolder*, den *Havikpolder*, den *Streepolder*, en den *Weelden- of St.-Jans-Weeldenpolder* (zie ook te dien aanzien het artikel *Boschcappelle*).

In dezen polder staan tien hofsteden en elf arbeiderswoningen. Hij ontlast zijn overtollig water door het zoogenaamde *Koegat* en de wa-

terleidingen, loopende naar de sluizen van Campen, in het Hellegat. Het bestuur daarvan is toevertrouwd aan eenen Dijkgraaf, eenen Gezworene en eenen Ontvanger-Griffier.

CAMBRON (KLEIN-) of **KLEIN-CAMBRON**, polder in *Staats-Vlaanderen*, in *Hulsterambacht*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. en distr. *Hulst*, gem. *Stoppeldijk*; palende N. aan den pold. Groot-Cambron, O. aan den Havikpolder, Z. aan het voormalig vaarwater van Hulst naar Luntershock, W. aan den pold. van Stoppeldijk. Hij is groot 75 bund. 78 v. r. 98 v. ell. hemelbreedte en heeft eene uitgestrektheid van 35 bund. 52 v. r. 88 v. ell. schotbaar land.

Deze polder, welke zijnen naam ontleent van den eigenaar bij de bedijking, zijnde geweest de abdij van Cambron in Henegouwen, is ingedijkt ten jare 1770, krachtens het daartoe verleend octrooi door de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden in dato 15 Julij 1769. Daarin staan slechts twee woonhuizen, doch geene hofsteden en hij ontlast zijn overtollig water, door eenen houten heul of koker, liggende in den dijk van den polder Groot-Cambron, en door dien polder, langs het zoogenaamde Koegat en de waterleidingen loopende naar de sluizen van Campen in het Hellegat.

Het bestuur van dezen polder wordt uitgeoefend door eenen Directeur, die met het administratief en geldelijk beheer daarvan belast is.

CAMBUUR, voorm. groot adell. slot, prov. *Friesland*. Zie **CAMMINGHABURG**.

CAMBUUR (ACHTER-), b., aan de oostzijde der st. *Leeuwarden*, prov. *Friesland*, tusschen het Vliet en het Cambuursterpad.

CAMERIG, geh. in het *Land van 's Hertogenrade*, prov. *Limburg*, distr., arr. en 5 u. O. ten Z. van *Maastricht*, kant. en 2 u. O. Z. O. van *Gulpen*, gem. en 1½ u. Z. W. van *Vaals*; met 27 h. en 120 inw.

CAMERVEEN, groote poel in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Brabant*, ½ u. N. van *Gerwen*, ½ u. Z. W. van *Lieshout*, ½ u. N. W. van *Stiphout*.

CAMMINGHA of **CAMMINGA**, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Ferwerderadeel*, arr. en 3½ u. N. ten O. van *Leeuwarden*, kant. en 1½ u. Z. W. van *Holwerd*, 5 min. N. O. van *Ferwerd*, waartoe zij behoorde.

Deze state was in het laatst der zestiende eeuw vernieuwd door den Grietman **ROELAND VAN ACHRELEN**, en in de vorige eeuw door den toenmaligen Grietman **ALLARD VAN BURUM** zoo veel verbeterd, dat zij voor eene der schoonste lustplaatsen van *Friesland* gehouden werd. Later kwam zij in de geslachten **VESLIJN VAN CLAERBERGEN** en **HAERSOLTE**, en is in het begin dezer eeuw afgebroken, hoewel hare standplaats nog duidelijk kenbaar is.

CAMMINGHA of **CAMMINGA**, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, arr., kant. en 1½ u. Z. van *Leeuwarden*, bij het dorp *Wirdum*.

CAMMINGHA, voorm. state, bij het d. *Oudkerk*, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Tietjerksteradeel*. Zij is in het jaar 1840 afgebroken.

CAMMINGHA, **CAMMINGA** of **HOOGHUISTRA**, voorm. state, thans boerenhoeve, in het *Friesche d. Arum*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*.

Zij draagt nog de kenmerken van haar vroeger aanzien, door eene deftige steenen poort en de grachten, waarvan zij omgeven is.

CAMMINGHA of **CAMMINGA**, voorm. kast., prov. *Friesland*, op het eil. *Ameland*, de zetel der Vrij- en Erfheeren des eilands, bezuiden

het d. Ballum. Omstreeks het jaar 1400 was zij aldaar door RITSKE JELNERA, den stamvader van de volgende Heeren, gebouwd en JELNERA-HUIS geheeten. Te midden van eenen hoogen wal, van tuinen en geboomte, verhief zich het zware, op verwulde kelders rustende hoofdgebouw, met twee vleugels voorzien, vóór een van welken de groote poort stond, versierd met de wapens van SIKKE CAMMINGHA en CATHARINA HERANA, die het hoofdgebouw in 1604 vernieuwd hadden. Op den zuidoosthoek stond een dikke, hooge toren, die eenen pijnappel droeg, welke als bakken zeer verre in de Noordzee kon gezien worden. Van dit kasteel, gedurende eeuwen een sieraad des eilands, de woonplaats van zoo vele aanzienlijke geslachten, de schuilplaats van zoo vele edele Friesche ballingen, — is thans geen steen op den anderen gebleven, daar het op hoog gezag in 1829 werd afgebroken, zoodat daarvan, evenmin als van de voormalige gerechtsplaats, heden niets meer te zien is. De plaats, waar het kasteel gestaan heeft, is alleen kenbaar aan gedeelten van den aarden wal, welke het omgaf, en deze wordt jaarlijks afgegraven en geslecht.

CAMMINGHABURG of CAMBOUR, ook wel onder den naam van het OUD-BLOKHUIS bekend, voormaals een adell. slot, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, 5 min. beoosten en onder het behoor van de stad *Leeuwarden*.

Deze zeer oude stins was geheel uit eene diepe en breede gracht, die haar omringde, opgetrokken, door hovingen en singels omgeven en nog door eene tweede gracht en afzonderlijke voorpoort van den algemeenen weg afgescheiden. Het huis, reeds zeer vroeg door het adellijke geslacht van CAMMINGHA gebouwd, werd in het jaar 1306 door den Potestaat REGNERUS CAMMINGHA bewoond, en had in 1398, toen het bewoond werd door GERRIT CAMMINGHA, die met Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN hculde en Hollandsche bezetting ingenomen had, een hevigen aanval van de Friezen te verduren, die het slot innamen en de bezetting ombragten of verdreven. Het werd achterevolgens door verschillende leden van de geslachten CAMMINGHA, JUCKENA, EMINA en RENGERS bewoond; doch toen het, in het midden der vorige eeuw, ledig gelaten werd, is het, na den brand van het Lands Tuchthuis te Leeuwarden, een tijdlang gebruikt geworden tot eene bewaarplaats van gevangenen, en later van lands ammunitie. In 1810 is het slot met de kapel, voorpoort en nevenstaande boerenwoning afgebroken, en de hooge standplaats van het slot zelf beplant met populieren, die nog lang, zelfs op eenigen afstand, de geheugenis aan het vroeger zoo beroemde gebouw levendig hielden. Doch ook deze herinnering is in 1838 verdwenen en die plek sedert geslecht, de diepe grachten grootendeels gedempt, en verder alle sporen van vroegere bewoning en beplanting uitgewischt.

CAMMINGHAHUIS of AMELANDSHUIS, adell. h. in *Leeuwarden*, aan de *Voorstreek*.

Het was vroeger een weerbaar kasteel, maar, in het jaar 1658 vernieuwd zijnde, heeft het aanmerkelijke veranderingen ondergaan, terwijl tevens de voorgevel versierd werd met de wapenschilden van CAMMINGHA, HERINGA, JELNERA, UNIA en een groot getal kwartieren, die er tot 1795 nog aanwezig waren.

Dit gebouw was in Leeuwarden, de zetel van dien tak der CAMMINGHA's, welke bepaaldelijk Heeren van Ameland waren, van waar het den naam van AMELANDSHUIS bekam en zelfs nog draagt. Het werd oorspronkelijk gesticht bij de buurt *Hoek*, gelegen aan de noordoostzijde van *Nijehove* of *Oud-Leeuwarden*; doch nadat de CAMMINGHA's bij die buurt

de St. Catharinakerk gesticht, en vele der rondom deze stins liggende gronden tot erven uitgegeven hadden, nam deze parochie, even als de zoo nabij gelegene jeugdige stad, dermate toe, dat op den Landsdag van 1496 werd besloten, dat de beide parochiën Oldehove en Hoek met de stad Leeuwarden vereenigd zouden worden. Hierdoor en door eene nadere bewalling der stad werd ook het AMELANDSHUIS in Leeuwarden betrokken, en verkregen de CAMMINGHA's meer gezag in de stedelijke regering. In het laatst der vijftiende eeuw was daarvan bezitter PIETER VAN CAMMINGHA, die het bij testament van den jare 1521 naliet aan zijnen zoon WYTZE, opgevolgd door diens broeder HAIJO, die later geleerden en letterkundigen roem verwierf; van dezen vererfde het op zijns broeders zoon en kleinzoon PIETER en FRANS, van welke de eerste als een der onderteekenaren van het verbond der Edelen, bekend staat. Daarna werd het bezeten door de navolgende Heeren van Ameland: SICCO, PIETER, WYTZE en WATZE VAN CAMMINGHA, welke laatste, gehuwd met RIXT VAN DONIA, het gebouw in 1658 vernieuwde. Hun zoon FRANS DUO, de laatste Heer van Ameland uit dit geslacht, kinderloos overleden zijnde, heeft zijne moeder de heerl., naar het schijnt, bij testament gemaakt aan SICCO VAN GOSLINGA, WILCO HOLLINGA, BARON THOE SCHWARTZENBERG, en zijne vrouw FREDERICA SOPHIA VAN GOSLINGA, en ANNA DODONARA, BARONESSE THOE SCHWARTZENBERG; welke erfgenenamen de heerlijkheid Ameland, in 1704, verkochten aan den Frieschen Stadhouder JOHAN WILLEM FRISO, Prins van Oranje en Nassau. Dit gebouw bleef toen het eigendom van een dier-erven, het geslacht THOE SCHWARTZENBERG, door hetwelk het thans nog wordt bezeten en bewoond.

CAMMINGHAHUIS, op het hoog van de *Groote Kerkstraat* te Leeuwarden, prov. Friesland, weleer door eenen anderen tak van het bovenvermelde beroemde geslacht gesticht en bewoond, draagt, hoezeer het voorste gedeelte later ook naar eene nieuwere bouwde vertimmerd is, in eenen ouden toren als anders, nog de blijken van de oorspronkelijke stichting als kasteel of stins. Het is hetzelfde gebouw, dat in 1584 TIETE VAN CAMMINGHA toebehoorde, doch, dewijl deze in Spaansche dienst bleef, zoo het schijnt, tevens met zijne goederen aan den Staat vervallen verklaard werd; waarom dit huis aan den toen nieuw benoemden Stadhouder Graaf WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU ter bewoning werd afgestaan (1).

Dit gebouw wordt in sommige stukken OUD-CAMMINGHAHUIS genoemd, gelijk een ander aanzienlijk huis in dezelfde straat, thans bewoond door het adellijk geslacht VAN HARINXMA THOE SLOOTEN, onder den naam van KLEIN-CAMMINGHAHUIS voorkomt.

CAMP, d. in het halj. van *Brederode*, prov. Noord-Holland, arr., kant. en 2½ u. N. W. van *Alkmaar*, gem. *Schoorl-Groet-Harger-en-Camp*, in de heerl. *Schoorl-en-Camp*, 1 u. N. W. van *Schoorl*, bij de Noordzee, waarvan het slechts door het Camperduin gescheiden is.

Men telt in dit d., dat op de lijst der goederen van het Utrechtsche bisdom onder den naam van *CAMPTHORPA* voorkomt, 2 h. en 14 inw., die meest hun bestaan vinden in akkerbouw en boerderij. Het werd reeds in het jaar 1404 vereenigd met *Schoorl*, dat in het Kennemerregt lag.

De inw., die allen Herv. zijn, behooren tot de gem. *Schoorl-Groeten-Camp*, zijnde *CAMP* reeds sedert het jaar 1586 kerkelijk met *Groet*

(1) Friesch Charterboek IV. 488.

vereenigd geweest. Vroeger had men er eene kleine Herv. kerk, waarin eene houten vloer lag, doch deze is in het jaar 1799, even als onderscheidene huizen, door den oorlog vernield.

Men heeft in dit d. geen school, maar de kinderen moeten te *Groot onderwijs* genieten.

CAMPA, oude naam van de st. VEERE, op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*. Zie VEERE.

CAMPAGNE (LA), koffijplant, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Orlanakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. *Cornelis-Vriendschap*, benedenwaarts aan den verl. grond de Vier Gezusters.

Zij is 332 akk. groot, en wordt door 65 Negers bearbeid. De Negers noemen haar ROBEEN.

CAMPEN, geh. in *Staatsvlaanderen* in *Hulsterambacht*, prov. *Zeeland*, arr. en 7 u. Z. O. van *Goes*, kant., distr. en 2 u. W. N. W. van *Hulst*, gem. *Stoppeldijk*, 1 u. W. Z. W. van het d. *Pauluspolder*.

In den tegen het Hellegat gelegden en aan den polder *Stoppeldijk* behoorenden dijk van dit gehucht zijn de uitwateringsluizen, waardoor het overtollige water van een groot aantal polders in het Land van *Hulst*, uitgeloosd wordt. Voor den jare 1738 bestonden in den gezegden dijk, twee dubbele houten sluizen, doch in dat jaar is de eene buiten staat geraakt, om behoorlijk te kunnen uitwateren, en diensvolgens, in het jaar 1740, door eene kapitale nieuwe dubbele arduinsteenen zeesluis, voorzien van twee kokers, vervangen. Deze sluis is zoo veel grooter en van veel sterkere werking dan de vorige houten sluis gebouwd, omdat de groote Ingelanden van den pold. *Stoppeldijk* voorzagen, dat ook de andere, in 1730 gelegde, houten sluis zich weldra zoude begeben, en alzoo begrepen dat de nu gebouwde kapitale zeesluis alleen voldoende zoude wezen, om de uitloozing van den evengenoemden polder en de daar achtergelegene polders naar eisch te doen plaats hebben. Gelijk men voorzien had is dan ook de kil vóór evengemeldten houten sluis in 1744 zoodanig verland, dat de sluis geen werking meer konde doen.

Ten gevolge van eene, den 13 Sept. 1738 aangegane, conventie tusschen den pold. *Stoppeldijk*, ter eenre, en de daar achtergelegene polders *Lamswaarde*, *Dullaert*, *Oost-en Westvogel*, *Hengstdijk*, *Sir Paulus*, *Langendam* en *Oude Graauw* ter andere zijde, hebben de laatstgemelde polders aanzienlijke sommen, zoo bij omslag over de landen, als bij afkoop, aan eerstgemelden polder betaald, ter bestrijding der kosten tot het bouwen van meergemelde kapitale Zeesluis, onder gehoudenheid van de zijde van *Stoppeldijk*: "Om ten eeuwigen dage te *Campen* twee sluizen in eenen gangvaardigen staat te houden, ten einde daardoor aan hunne polders eene behoorlijke suatie te verschaffen." Daar nu de bedoelde houtensluis geene werking meer deed, beweerden de achtergelegene polders, uit krachte van een vroeger contract, in dato 7 April 1650, dat de steenen zeesluis niet voldoende was voor de uitwatering hunner landen, en die van *Stoppeldijk* alzoo verplicht waren, om bovendien nog de houten sluis in behoorlijken staat te doen herstellen. Daar deze laatsten zich hier tegen verzetteden, is de zaak gebragt voor het Hof van *Vlaanderen*, met dat gevolg, dat de groote Ingelanden van *Stoppeldijk*, voorziende, dat het geschil ten hunnen nadeele stond te worden uitgewezen, den 11 Junij 1745, besloten, de oude houten sluis in kwestie te doen herstellen

en gangbaar te maken; de sluiskillen te brengen in behoorlijken staat en door het aanbrengen van eenen zeehouwer met een Spui de kille des te beter open te houden, met last, om dit werk ten spoedigste bij de hand te nemen, en met alle vigilantie te voltooijen. De steenen zoo wel als de houten sluis, beiden voorzien met twee kokers, bestaan nog onder den naam van de sluizen van Campen en doen de vereischte werking. De bovenvermelde achtergelegene polders betalen thans tot behoorlijk onderhoud dezer sluiswerken, twee en een halve cent per gemet van 44 v. r. 36 v. ell.

Het geh. CAMPEN bevat slechts 8 h., onder of in de nabijheid van den dijk gelegen, en door 50 zielen bewoond, benevens eene meestoof, welke echter op het grondgebied der gem. Ossensisse staat. Er is hier een overzetreer over het Hellegat op het Land van Axel. Ook varen er van het haventje van CAMPEN marktschuiten op Rotterdam en Middelburg, en wordt daar veel graan ingescheept op Antwerpen en elders.

CAMPEN (DE), streek lands, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*, arr. en $3\frac{1}{2}$ u. W. ten Z. van *Leeuwarden*, kant. en $2\frac{1}{4}$ u. O. ten Z. van *Harlingen*, $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Tjum*, waartoe zij behoort. Er staat slechts één huis.

CAMPEN (DE), kleine griet. in het *Westerkwartier* der prov. *Groningen*, arr. *Groningen*, kant. *Zuidhorn*, gem. *Oldehoeve*, tegen het *Reitdiep*.

Hoezeer slechts eene geringe oppervlakte beslaande, maakte deze kleine landstreek voorheen eenen afzonderlijken Regtstoel of Grietenij uit. Oorspronkelijk behoorden deze landen onder *Zuirdijk*, en alzoo tot *Hunsingo*, en maakten oudtijds een deel uit van den Regtstoel van *Zuirdijk-en-Weke*, door het verlopen van de kil van het *Reitdiep*, liggen zij echter nu niet meer in *Hunsingo*, maar behooren tot het *Westerkwartier*, waardoor zij een afzonderlijke Regtstoel zijn geworden, wiens kleine omtrek ook aan deze omstandigheid moet worden toegeschreven.

CAMPEN (OP DE), geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, arr. en $3\frac{1}{2}$ u. W. N. W. van *Sneek*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. N. W. *Bolsward*, $\frac{1}{2}$ N. W. van *Witmarssum*, waartoe het behoort. Hier stond eertijds de state *Aylva*.

CAMPEN (OP DE), geh., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Stellingwerf-Oosteinde*, arr. en 6 u. O. van *Heerenveen*, kant. en $2\frac{1}{2}$ u. O. ten N. van *Oldeberkoop*, $\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Langedijk*, waartoe het behoort.

CAMPENA, Lat. naam, onder welken de st. *KAMPEN*, prov. *Overijsel*, bij *URBO EMMIUS* voorkomt. Zie *KAMPEN*.

CAMPENBURG, kostgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Beneden-Commewijne*, ter linkerzijde in het opvaren, tusschen *Frederiksburg* bovenwaarts en het *Vertrouwen* benedenwaarts; tot welke laatste plant. deze grond, bij de *Negers LA CROIX* genoemd, thans behoort.

CAMPERDUIN, duinen in het balj. van *Brederode*, prov. *Noord-Holland*, die het d. *Camp*, van de Noordzee afscheiden.

Den 11 October 1797 werd in het gezigt van dit duin een zeeslag geleverd, tusschen de Engelschen, onder den Admiraal *DUNCAN*, en de Nederlanders, onder den Admiraal *DE WINTER*, in welken de eersten eene volkomen overwinning behaalden, in weerwil van eenen hardnekkigen tegenstand, hun, in het bijzonder door *DE WINTER* zelve, geboden, die daarbij den overwinnaren in handen viel.

CAMPHERBEEK, havez. in *Salland*, prov. *Overijssel*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. O. ten N. van *Zwolle*, gem. *Zwollerkerspel*, op den linker-oever van de *Vecht*.

Het heerenhuis dezer havezathe is gesloopt. De landerijen, om en bij de huisplaats, zijn, met een der bouwhuizen, thans het eigendom van den landbouwer *JAN BONGERS*. Doch het regt van havezathe en om zich daarna te benoemen, heeft een vorige eigenaar, de Heer *SCHELTUS*, die zich daarnaar ook *SCHELTUS VAN CAMPHERBEEK* schrijft, bij den verkoop, aan zich behouden.

CAMPI, Lat. naam van de stad *KAMPEN*, prov. *Overijssel*. Zie *KAMPEN*.

CAMPINE (LA), Fr. naam van de *KEMPEN*, waarvan een gedeelte tot de prov. *Noord-Brabant* behoort. Zie *KEMPEN (DE)*.

CAMPINIA, Lat. naam van de *KEMPEN*. Zie *KEMPEN (DE)*.

CAMPHTHORPA, oude naam van het d. *CAMP*, in het balj. van *Brederode*, prov. *Noord-Holland*. Zie *CAMP*.

CAMPUS CLARUS, voorm. kloost., prov. *Friesland*. Zie *KLAAR-KAMP*.

CAMPUS FLORIDUS, voorm. abdij, prov. *Friesland*. Zie *OLDE-KLOOSTER*.

CAMPUS FORENSTENSIS, streck lands, welke in het jaar 943 door Keizer *OTTO III*, aan *BALDERIK*, den vijftienden Bisschop van *Utrecht* tot eene vrije jagt geschonken werd, en, naar men wil, in het *Friesche kw. Zevenwouden* moet gezocht worden.

CAMPUS ROSARUM, voorm. nonnenkl. in *Fivelgo*, prov. *Groningen*. Zie *ROZENKAMP*.

CAMSTRA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Barradeel*, Z. O. van *Firdgum*, waartoe zij behoorde.

CAMSTRA, state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, arr., kant. en 1 u. N. van *Leeuwarden*, in het dorp *Jelsum*.

In het jaar 1495, toen zij bewoond werd door *FEKKE CAMSTRA*, die de partij der *Schieringens* was toegedaan, werd deze state door de *Leeuwarders* verbrand; maar is niet lang daarna weder herbouwd, zoodat in het jaar 1521 daarop woonde *RIENK CAMSTRA* met zijne vrouw *GERLAND HOXWIER*.

Later kwam zij in bezit van de geslachten van *DOYS* en de *LANNON*, en wordt thans bewoond door den Heer *G. VAN WAGENINGEN*, Wethouder der stad *Leeuwarden*, hoewel het huis thans, even als in vroegere stukken, den naam draagt van *DEKANA-STATE*.

CAMSTRA, voorm. state, thans eene boerenhoeve, onder en $\frac{1}{2}$ u. N. W. van het *Friesche d. Wirdum*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, arr., kant. en 1 u. Z. van *Leeuwarden*, aan den straatweg.

De bovenvermelde huizen ontleenden allen hunnen naam van het oude *Friesche* geslacht *CAMSTRA*, tot hetwelk *FOPPE CAMSTRA* behoorde, die een der teekenaars van het verbond der *Edelen* was.

CAMSTRABUREN, noordelijke voorst. der stad *Leeuwarden*, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, langs de *Ee* of trekvaart naar *Dockum*, waar in het jaar 1840 een houtzaagmolen is gebouwd, terwijl er eene pottenbakkerij bestaat.

CANACH of **CANIGEN**, d. in het balj. van *Remich-en-Grevenmacher*, regtag. *Grevenmacher*, grooth. *Luxemburg*, kwart. en $1\frac{1}{2}$ u. N. van *Grevenmacher*, arr. en $2\frac{1}{2}$ u. O. van *Luxemburg*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. N. ten W. van *Remich*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. W. ten N. van *Lenningen*.

De inw., die alle R. K. zijn, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. van Luxemburg, dek. Remich, behoort, en te Canach eene kerk heeft, welke door éénen Pastoor en éénen Kapellaan bediend wordt.

CANAWAPPIBO, suikerpl. in *Nederlands-Gusana*, kol. in *Suriname*. Zie CANAWAPPIBO.

CANEELPOLDER, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, gem. *Hoedekenskerke*; palende N. aan den pold. *Middel-Swake*, O. aan den *Slabbekoornpolder*, Z. O. aan den *Oud-Vreclaudpolder*, Z. aan den *Nieuw-Baarlandpolder*, W. aan den *Jan Vierloospolder*, N. W. aan den *Vlieguispolder*.

CANJEL of GRUY, beek in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, die uit het *Wijkerbroek*, ten Z. van *Amby* voorkomt en, met eenen kronkelenden loop Noordwestwaarts vlietende, tusschen *Borgharen* en *Itteren* in de *Maas* valt.

CANIGEN, d. in het halj. van *Remich-en-Grevenmacher*, grooth. *Luxemburg*. Zie CANACH.

CANISVLIET, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in *Axelersambacht*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Axel*, distr. *Hulst*, gem. *Westdorpe*, palende N. aan den *St. Antoniepolder* en den pold. *Beoosten-en-Bewesten-Blij*, O. aan dienzelfden polder en het *Noorderdeel* van den *Zuiddorpepolder*, Z. aan den *St. Franciscuspolder* en den *St. Anthoniepolder*, W. aan het kanaal van *Neuzen* en aan den *Austricpolder*. Deze pold. heeft eene uitgestrektheid van 1178 bund. schotbaar land.

Den 23 April 1650 verkreeg CASPAR DE MAURESHAULT, Kapitein en Sergeant-Majoor van het hooge en lage Sas van Gent, van de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden octrooi tot bedijking van de schorre, alias CANISVLIET, gelegen buiten den *Austricpolder*, het Sas van Gent en het fort *St. Eloy*, groot circa 2000 gemeten, om voltooid te zijn binnen de drie jaren; doch bij acte van nadere ampliatie, den 24 Jan. 1652 verleend, verkregen de bedijkers vrijheid, om de dijkadje te mogen sluiten tot aan het fort *St. Mark*, in plaats van tot aan het fort *St. Eloy*. Onder de voorwaarden, waarop de indijking moest geschieden, was er eene, waarbij bepaald was, dat het honderdste gemet bedijkt zou worden *pro Ministerio Divino*. Dewijl nu de kerk te Sas van Gent gebrek had aan middelen tot haren opbouw, verzocht de kerkeraad aldaar, dat dit honderdste gemet aan hare kerk, als de naastgelegene, mogt worden toegewezen, welk verzoek, bij resolutie van 20 Mei 1653, door de Staten werd ingewilligd. Dien ten gevolge werd er een geldelijk accoord getroffen tusschen de Hoofd-Gecommitteerden der dijkadje en den gemelden kerkeraad; doch nauwelijks had men in *Zeeland* hiervan kennis bekomen, of er werd aan den Rentmeester PAUL GELSTENS DEKKEA, bij resolutie van Gecommitteerde Rade van *Zeeland* van 17 December 1653, verboden, om de toegewezene penningen uit te betalen, vermits de provincie van oordeel was, dat het door de Staten geaccordeerde en de daarop gevolgde overeenkomst, zeer nadeelig was voor de landen van het *Committimus*.

Intusschen moet deze polder naderhand weder zijn overstroomd, en ondergevloeid gebleven tot in het jaar 1787, als wanneer hij, op last van den Raad van State, is beverscht en herschapen in eene vruchtbare streek lands, die schoone veldgewassen van allerlei aard voortbrengt. Men vindt er 7 boerenhofsteden en 6 afzonderlijke wouingen.

Door dezen pold. vloeijen twee voorname kroken of visscherijen: de *Grootekreek* of *Zuidkreek* en de *Noordkreek* of *Molen-*

kreek. Door deze laatste loopt eene verkorting of landweg, in 1798 tot eenen dijk verhoogd, waarin een groote duiker, voorzien van twee openingen, is gelegd en waarbij destijds eene redoute is geplaatst geweest, bekend onder den naam van Achtdagenwacht. Hoewel deze verdedigingswerken, sedert dien tijd geheel zijn gesloopt, is dit punt niettemin, gedurende den Belgischen opstand, door eene doorsnijding en borstwering gedekt en door eene militaire wacht bezet geweest.

De pold. **CANISVLIET** wordt bestuurd door eenen Dijkgraaf, eenen Gezwoorene en eenen Penningmeester-Griffier.

CANISVLIETKREEK, water in *Staats-Vlaanderen*, in *Azeler-Ambacht*, prov. *Zeeland*.

Deze kreek ontstaat aan de Passluis, Z. van den Austricnepolder, neemt eerst eenen zuidelijken en vervolgens eenen westelijken loop, en ontlast zich, na zeer versmald te zijn, door de Oudenburgsche sluis, op Belgisch grondgebied, in de Leede.

CANNAWAPPIBO of **CANAWAPPIBO**, suikerplant in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boren-Commewijne*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Siparipabo, benedenwaarts aan de verl. plant. Ostage. Zij bevat 2000 akk., en wordt door 89 slaven bewerkt. Men heeft er eenen door water gedrevenen molen. De Negers noemen haar **SNYMAN**.

CANNENBORCH, thans veelal, hoewel abusievelijk, de **KANNENBURG** geschreven, kast. op de *Middel-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr. en 7 u. N. van *Arnhem*, kant. en 1½ u. N. van *Apeldoorn*, gem. en 1½ u. Z. ten O. van *Epe*, ½ u. N. W. van *Vaassen*, waartoe het behoort, aan eene beek.

Men weet niet op te geven, wanneer of door wien het gesticht is. Het eerste, wat men er van vermeld vindt, is, dat zekere **KLAAS VAN HERWEN** daarmede, in het jaar 1402, beleend werd, uit wiens geslacht het door aanhuwelijking in dat van **VAN KEPPEL** gekomen is, waarin het bleef tot in het jaar 1538, als wanneer **DIRK VAN KEPPEL** het verkocht aan **KAREL VAN ECKHOND**, Graaf van *Gelre*. De Hertog gaf dit goed, bij wege van schadevergoeding, aan zekeren **STEVEN VAN BUITENBORCH**, die het spoedig daarna voor eene som van 600 goudgulden (900 guld.) overdroeg aan **SEGER VAN ADRICHEK**, van wien het nog in hetzelfde jaar kwam aan den vermaarden **MAARTEN VAN ROSSEN**, wiens bekkeneel nog op den burg bewaard wordt. Na zijnen dood werd het door zijnen broeder **JOHAN VAN ROSSEN**, Heer van *Pouderoyen-en-Meynerswijk*, bezeten. Deze, kinderloos overleden zijnde, liet het na aan zijne zuster **MARGARETHA**, die met eenen **ISENDOORN** gehuwd was, van dien tijd af is de burg **CANNENBORCH** steeds in het geslacht **ISENDOORN** gebleven en wordt thans nog bezeten en bewoond door een der afstammelingen van gezegde **MARGARETHA VAN ROSSEN**, zijnde Jonkheer **FREDERIK CAREL THEODORUS BIRON D'ISENDOORN à Blois**, Kamerheer honorair van Z. M. den Koning der Nederlanden.

Het kast., dat van tijd tot tijd aanmerkelijk verbouwd is, moet vóór of omstreeks het jaar 1661 aan de voorzijde groote veranderingen ondergaan hebben. Thans is het nog van rondom door water omgeven, doet zich uitwendig zeer prachtig voor, heeft twee vierkante torens die ieder op de spits met eenen gesloten appel versierd zijn en prijkt in den voorgevel met het beeld van **MAARTEN VAN ROSSEN**. Ter wederzijde van het breede voorplein ziet men ruime stallen, die in het jaar 1742 gebouwd zijn. Het bosch van hooge, zware eikenboomen, achter het huis, is een der schoonste van de Veluwe. De tot dit goed behoorende gronden waarin men ruime waterpartijen

aantreft, en in welks plantsoen door de stormen van het jaar 1857 een groot aantal hooge boomstammen zijn omvergerukt, beslaat eene oppervlakte van 16 bund (1).

CANTERSTATE, state, prov. Friesland, kw. Oostergoo, griet. Dantumadeel, arr. en 4½ u. N. O. van Leeuwarden, kant. en 1 u. O. Z. O. van Dockum, ½ u. N. ten O. van Driezum, waartoe het behoort, op de Driezumtertp.

Zij beslaat eene oppervlakte van 66 v. r. 70 v. ell. en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer PERNUS JONASZUS VAN KLUJFF.

CANTON, paviljoen in *Ermland*, prov. Utrecht, arr., kant. en 2 u. N. W. van Amersfoort, gem. Baarn, in het Baarnschebosch, aan Z. M. den Koning toebehoorende. Het is in den Chineschen traat gebouwd.

CAMPAHA, berg in Oost-Indië, land. Ambon, eil. Amboina, schiereil. Hitoe, aan het Noordwester strand.

CAPEL (BLAAUW-), d. in het Neder-kwartier, der. prov. Utrecht. Zie BLAAUWCAPEL (2).

CAPELLE, gem. in de Langstraat, prov. Noord-Brabant, Tweede distr., arr. 's Hertogenbosch, kant. Waalwijk (9 k. d., 4 m. k., 9 s. d.); palende N., over het Oude Maasje, aan Dussen-Munster-en-Muilkerk, Meeuwen-Hill-en-Babylonienbroek en Drongelen-Hagoort-Gansoijen-en-Doeveren, O. aan Besoijen en Vrijhoeve-Capelle, Z. aan Loon-op-Zaap en Dongen, W. aan Waspik.

Deze gem. bevat de heerlijkh. 's Grevelduin-Capelle, en daarin het d. Capelle, benevens de geh. Nieuwstraat of Heijstraat, Hoogevaart, Nieuwvaart, Willem-van-Gentsvaart, en een gedeelte van het geh. Lage-Zandschel, alsmede de heerlijkheden Nederveen-Capelle en Zuidewijn-Capelle. Zij beslaat, volgens het kadaster eene oppervlakte van 2003 bund., waaronder 1948 bund. 46 v. r. 72 v. ell. schotbaar laad, telt 293 h. en ongeveer 1900 inw., die meest hun bestaan vinden in den hooibouw, den handel in runderen en paarden in het klein.

De Herv. die hier ongeveer 1700 in getal zijn, behooren tot de gem. 's Grevelduin-en-Vrijhoeve-Capelle, die aldaar eene kerk heeft.

De R. K., wier getal ruim 200 beloopt, worden tot de stat. van Waspik of Kaatsheuvel gerekend. Men heeft in deze gem. ééne school.

Het d. CAPELLE, eigenlijk 's GREVELDUIN-CAPPEL, hoewel het meer onder eerstgemelde naam bekend is, ligt 4 u. W. Z. W. van 's Hertogenbosch en 1 u. W. van Waalwijk, het telt in de kom van het d. 103 h. en 740 inw. en met de daartoe behorende geh. Nieuwstraat of Heijstraat, Hoogevaart, Nieuwvaart, Willem-van-Gentsvaart en een gedeelte van de Lage Zandschel 190 h. en 1160 inw.

Vroeger was hier veel doortogt, langs het veer over de oude Maas, aangesien toen alle rijtuigen, die van Gorinchem naar Breda en verder reden, hier moesten overvaren, waardoor het dan ook de gewone pleisterplaats was. Sedert het aanleggen van het Keizersveer is deze doortogt echter te niet.

(1) Men zie, omtrent de CANTERBORCH en zijne vroegere heiters, nader Mr. C. P. E. ROZINÉ VAN DER AA, *Oud-Nederland in de uit vroegere dagen overblijven burgen en hantelen*, Afl. 6.

(2) Ingevalle zocht men de overige met CAPEL of CAPELLE zamengestelde woorden, welke hier niet gevonden werden, op de woorden van onderscheiding.

De kerk, welke vóór de Hervorming den H. BARTHOLOMÛS was toegewijd, is, in het jaar 1780, vervangen door eene nieuwe achthoekige koepelkerk met sierlijken toren, terwijl er in het jaar 1816 een fraai orgel in is geplaatst.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 125 kinderen bezocht.

CAPELLE is in het jaar 1738 bevoorregt met drie vrije jaarmarkten, waarvan jaarlijk nog twee gehouden worden, als: eene op den laatsten Donderdag in Maart en de andere den 4 November; doch wanneer deze laatste dag op Zondag invalt, alsdan daags daaraan volgende. Beide zijn paarden- en beestenmarkten. Het dorp is sedert het genoemde jaar bestraat. — Ook is hier een distributiekantoor voor de brievenpostertij.

Dit d. is de geboorteplaats van den Lat. Letterkundige JOHANNES DILLEN, † in het jaar 1898, als Hoogleeraar te Leyden.

In het jaar 1815 hebben de inw. van deze gem. hunnen moed aan den dag gelegd door eene, op strooptogt derwaarts komende, bende Franschen te verdrijven. — In het jaar 1825 is aldaar binnendijks een oud schip opgedolven, hetwelk men, met veel waarschijnlijkheid, houdt voor een der vaartuigen, die in de belegering van Geertruidenberg, door Prins MAURITS, in het jaar 1695, zijn gebruikt (1). — Den 10 Junij 1854 ontstond er een hevige brand, waarbij een persoon het leven verloor; terwijl er 10 h., waaronder zeer aanzienlijke, drie schuren en een karhuisje geheel een prooi der vlammen werden.

Het wapen dezer gem. bestaat in een schild van zilver, beladen met eenen berg, op welken een kapelletje, alles in natuurlijke kleur.

CAPELLE of de KAPEL, geh. in *Opper-Gelder*, prov. *Limburg*, arr., kant., gem. en $\frac{1}{2}$ u. ten O. van *Roermonde*; met 14 h. en 80 inw.

CAPELLE; geh. in het balj. van *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*. Zie CAPELLEN.

CAPELLE, d. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie CAPELLE-OP-DEN-IJSSEL.

CAPELLE-EN-HET-SLOT-TE-CAPELLE-OP-DEN-IJSSEL, gem. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie CAPELLE-EN-HET-SLOT-TE-CAPELLE-OP-DEN-IJSSEL.

CAPELLEN of KAPELLEN, op sommige kuarten ook wel verkeerdelijk KAPPELLEN gespeld, geh. in het balj. van *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr., kant., op 2 u. W. ten N. van *Luxemburg*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Mamer*, aan den grooten weg van *Luxemburg* naar *Arlon*.

CAPELLEN, fort in *Oost-Indië*, op het *Moluksche* eil. *Ambona*.

Het is door den Generaal-Majoor COCHRAN aangelegd, om tot een punt van terugtogt te dienen, ingeval men verplicht is het fort *Victoria* te ontruimen. Gelegen op eene steile met kloven omringde hoogte, die een gedeelte van den grooten berg van *Ambon* uitmaakt, schijnt het door deze ligging onneembaar te zijn. De stad *Ambon*, O. van welke het fort ligt, wordt, even als de reede, daaruit bestreken, zoodat de kogels van eenen achttienponder voorbij de ankerplaats voor de stad vallen. Aan den zeekant is eene batterij van tien stukken van achttien en vier en twintig pond; aan de landszijde is mede eene batterij. Aan de beide zijden heeft men insgelijks verschansingen opgeworpen en de vier hoeken zijn open, doch op eene bijzondere wijze met schansen verdedigd.

(1) Men zie hierover het bericht van de Heeren J. C. REUVENS en J. SMITS JR., in de *Antiquiteiten*, *Oudheidkundig Tijdschrift*, door N. WESTERDORP en C. J. REUVENS, D. II, bl. 223.

CAPELLEN (VAN-DER-), fort in *Oost-Indië*, op het eil. *Sumatra*, goouv. geb. *Padang*, in de *Padangsche binnenlanden*.

CAPELLE-OP-DEN-IJSSEL, heerl. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **CAPELLS-OP-DEN-IJSSEL**.

CAPELLEPOLDER, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in *Axeler-Ambacht*, prov. *Zeeiland*, distr. *Hulst*, arr. *Goes*, kant. en gem. *Axel*; palende N. aan den Polder van *Zaamslag*, O. en Z. aan den polder *Beoosten-Blij-Benoorden*, W. aan den *Visscherspolder*.

Deze pold., die zijnen naam ontleent van eene kapel, welke vroeger daarin schijnt te hebben gestaan, is groot, volgens het kadastrer, 179 bund. 45 v. r. 78 v. ell. en schotbaar 164 bund. 10 v. r. 8 v. ell. Het is een der oudste polders van *Axeler-Ambacht*, en van de eerste bedijking is niets bekend. Hij bestond echter reeds in het jaar 1595, alzoo daarvan al gewag wordt gemaakt in het octrooi van bedijking van *Beoosten-Blij*, den 31 Maart van dat jaar verleend. Daarna schijnt hij met andere polders, op Paaschdag van 1606, wederom door de zee te zijn belooopen, doch, krachtens een octrooi, den 15 Augustus van dat jaar, door de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden uitgegeven, kort daarna weder te zijn beverscht, te gelijk met den *Buthpolder*, den *Visscherspolder* en den *Eglantierpolder* (zie die woorden).

In den **CAPELLEPOLDER** staan 3 boerenhofsteden en 8 kleinere woningen. Hij watert door eenen duiker in den *Visscherspolder* uit. Het bestuur bestaat uit éénen *Dijkgraaf* en éénen *Penningmeester*.

CAPELSCH-VEERPAD (AANWASSEN-OOST-VAN-HET-), onbehuise pold. in de *Langstraat*, prov. *Noord-Brabant*, arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Waalwijk*, gem. *Capelle*; palende N. aan de *Scheisloot*, O. aan den *Meeuwenschen Gantel*, Z. aan het *Oude-Maasje*, W. aan het *Capelsche achterste veerpad*.

Deze pold., een buitenpolder zijnde, is in vroeger tijd slechts bekaad geworden. Hij beslaat eene oppervlakte van 38 bund. 10 v. r. 79 v. ell., watert uit op den *Meeuwenschen Gantel* en vervolgens op het *Oude Maasje*, door een houten duiker, voorzien van een drijfdeurtje, en staat onder het bestuur van *Zuidewijn- en Nederveen-Capelle*.

CAPELSCH-VEERPAD (AANWASSEN-WEST-VAN-HET-), onbehuise pold. in de *Langstraat*, prov. *Noord-Brabant*, arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Waalwijk*, gem. *Capelle*; palende N. aan de *Scheisloot*, O. aan het *Capelsche achterste Veerpad*, Z. aan het *Oude Maasje*, W. aan den *Polder van den Gantel*.

Deze pold., in vroeger tijd slechts met eene kade omgeven, is groot 106 bund. 88 v. r. 16 v. ell. Het overtollige water wordt, tegelijk met dat van den *Polder van den Gantel*, door twee steenen sluizen en eenen houtenduiker op het *Oude Maasje* ontlast.

Het polderbestuur bestaat uit eenen *Schout* en zeven *Schepenen*, met *Secretaris*.

CAPELSTRAAT, geh. in het markgr. *Bergen-op-Zoom*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en 3½ u. O. van *Breda*, kant., gem. en ¼ u. Z. van *Oudenbosch*; met 8 h. en ruim 40 inw.

CAPEL, d. in de *Langstraat*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **CAPELLE**.

CAPELLE-EN-HET-SLOT-TE-CAPELLE-OP-DEN-IJSSEL, gem. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*, kant. *Hillegersberg* (13 k. d., 14 m. k., 8 s. d.); palende N. aan *Zevenhuizen*, N. O. aan *Nieuwerkerk op den IJssel*, Z. O. met den *IJseldijk* aan den *IJssel*, W. aan *Kralingen* en Z. W. aan *Hillegersberg*.

Dere gem. bevat de bestr. Cappelle-op-den-IJssel en het Slot te Cappelle, en daarin het d. Cappelle, benevens de geh. 's Gravenweg, Keeten, Oudeplaats, Schinkelsveen en Achterweg. Zij beslaat eene oppervlakte van 1479 bund. 18 v. r. 12 v. ell. telt 170 h. en ruim 1400 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Voorts zijn hier 6 scheepstimmerwerven, 2 touwslagerijen, 4 steenbakkerijen, 2 rietmattenmakerijen, 1 korenmolen en 1 grutterij. De Herv., die hier 1080 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van Rotterdam, ring van Hillegersberg behoort. De eerste, die men hier als leeraar vermeld vindt, is geweest OLIVIER of OLIVARIUS DE BUCQ, die er in het jaar 1619 stond. Het beroep geschiedt met agratie van de Ambachtsheeren der beide heerlijkheden.

De R. K., van welke men er ongeveer 700 aantreft, worden tot de stat. van *Kralingen* gerekend. — Men vindt in deze gem. ééne school.

Het d. CAPPELLE-OP-DEN-IJssel ligt 1½ u. O. ten N. van Rotterdam, 2½ u. O. ten Z. van Hillegersberg; 51° 55' 56" O. L., 22° 18' 56" N. Br.

Het heeft waarschijnlijk den naam CAPPELLE ontleend van eene eertijds aldaar gestaan hebbende kapel en kreeg vermoedelijk het bijvoegsel of DEN IJssel, ter onderscheiding van het mede in *Schieland* gelegen d. *Moerkappelle*. De kapel, waarnaar het zoude genoemd zijn, schijnt te hebben gestaan op zekeren grond binnendijs, omtrent 20 min. van het d. gelegen. Langs den daar vóór gelegen dijk vindt men eene steil aflopende diepte in den IJssel, waarom die dijk hier van kram- en paalwerk is voorzien, hetwelk steeds nog het Heilige s'choor genoemd wordt. Daar men nu aan de andere zijde der rivier, bij het leggen der grondslagen van eenen, voor omtrent 20 jaren nieuw gebouwd, buitendijschen watermolen, tot op de diepte der rivier, eenen steenen wal gevonden heeft, die onder den dijk aan de andere zijde der rivier doorliep, heeft zulks doen veronderstellen, dat aan die zijde buitendijs een klooster zoude hebben gestaan, waartoe de voorzeide kapel behoorde. Ook bestaat er eene overlevering, dat aldaar van de langs den IJssel varende schepen, een zekere tol zou geheven zijn, welke onder den naam van den Geestelijken tol bekend was; wat hier echter van zij kan met geen zekerheid bepaald worden.

De kerk is den 30 Mei 1574 tot den grond toe afgebrand, en het duurde tot in het jaar 1592 eer de tegenwoordige gebouwd werd. In het jaar 1665 werd zij vergroot met een koor dat met een zeer net, houten hek van de kerk afgescheiden is. Ook is er op het einde der vorige eeuw aan de zuidzijde eene nieuwe kerkeraadskamer aangebouwd. De kerk is een langwerpig vierkant gebouw zonder orgel; doch in den toren, die van eene tamelijke hoogte is, heeft men uurwerk en klok. Deze toren is in het jaar 1806 geheel vernieuwd en veel fraaier gebouwd dan te voren, zijnde nu ook voorzien van eenen omloop, welke door een met smaak gebouwd staketsel is omgeven.

Tot Dorphuis of Ambachtshuis diende weleer een gebouw, staande in de nabijheid van het Slot, waaraan wel het regt daartoe is verbleven, maar hetwelk, tegen eene jaarlijksche uitkeering, zulks, sedert onderscheidene jaren, heeft overgedragen aan het huis, genaamd de Nieuwe Herberg, aan het IJsselsche pontenveer, op den weg van Rotterdam naar Gorinchem. Men vindt voorts een zeer goed woonhuis voor den schoolonderwijzer tegenover de kerk, en daarneven een ruim en smaakvol, in het jaar 1832, nieuw gebouwd schoollokaal, hetwelk door een getal van 150 leerlingen bezocht wordt.

Men heeft te **CAPPELLE**, met de omliggende plaatsen een Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, dat den 1 Junij 1821 opgericht is en 45 leden telt; ook vindt men er een Letterkundig genootschap, onder de zinspreuk: *Leerszaam en Eerwoudig*.

CAPPELLE-OP-DEN-IJSSEL, heerl. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*, kant. *Hillegersberg*, gem. *Cappelle-en-het-Slot-te-Cappelle-op-den-IJssel*; palende N. aan Zevenhuizen, N. O. aan Nieuwerkerk-op-den-IJssel, Z. O. met den IJsseldijk aan den IJssel, Z. aan het Slot-te-Cappelle, W. aan Kratingen en N. W. aan Hillegersberg.

De eerste, dien wij als Heer van **CAPPELLE** vermeld vinden, is geweest **Joost van HALFWIJN**, die den 15 Augustus 1449 te 's Gravenhage overleed. Hoe lang deze heerl. in diens geslacht gebleven is, vinden wij nergens vermeld. Later is **CAPPELLE**, vereenigd met het *Slot*, bezeten door Jonkheer **Johan 't Kind van Roosenbeecq**, vervolgens door **Vrouw Catharina 't Kind van Roodenbeecq**, tevens **Vrouw van Bucenaell**, door welke laatstgenoemde zij, den 26 Maart 1686, is overgedragen aan de stad Gouda, welke thans de heerl. **CAPPELLE-OP-DEN-IJSSEL** nog bezit, maar het *Slot* heeft overgedragen aan **Dirk Groenhout**, Burgemeester van Rotterdam, zoo als zulks breeder in het volgende art. wordt opgegeven.

Het wapen dezer heerl. bestaat in een schild van sabel, beladen met twee staande bermen (visschen) van silver.

CAPPELLE-OP-DEN-IJSSEL (HET-SLOT-TE-), heerl. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*, kant. *Hillegersberg*, gem. *Cappelle-en-het-Slot-te-Cappelle-op-den-IJssel*; palende W., N. en O. aan de heerl. *Cappelle-op-den-IJssel*, Z. aan den IJssel. De grenscheiding, tusschen het *Slot* en de heerl. *Cappelle*, wordt door vier palen, waarvan twee op den IJsseldijk en twee op 's Gravenweg, aangewezen, strekkende zich de heerl. het *Slot* van 's Gravenweg tot in den IJssel uit, terwijl het grootste gedeelte van het dorp tot het *Slot* maar de kerk tot de heerl. *Cappelle* behoort. Voorheen stond hier een Kasteel of *Slot*, waarvan deze heerl. haren naam ontleent. Dit werd, in het jaar 1340, met de daartoe behoorende gronden, door **Margaretha van Herengouwen**, Gravin van *Holland*, tot eene hooge vrije heerl. verheven en aan haren Kamerjonker geschonken. Vervolgens is deze heerl. in het geslacht van **van Aerssens**, en eindelijk aan zekeren **Hans van der Verken**, te Rotterdam, overgedragen. De stad Gouda, zooals wij hierboven in het vorige artikel gezien hebben, daarvan, in het jaar 1668 in het bezit geraakt zijnde, heeft eenige weinige jaren daarna, het **Huis-en-Slot**, het kleins veer over den IJssel en verdere daarbij behoorende regten en goederen, waaronder de vrije, hooge heerlijkheid begrepen, en dus met de hooge, middelbare en lage jurisdictie van dat gedeelte, wat tot het gezegde slot behoorde, overgedragen aan **Dirk Groenhout**, Burgemeester van Rotterdam, wiens afstammelingen deze heerl. bezeten hebben tot in het jaar 1797, toen zij haar verkochten; waarna zij in het jaar 1801 overgedragen is aan den tegenwoordigen bezitter Jonkheer **J. C. Jantzen van Erffrenten van Cappelle**, Lid van de Ridderschap en Staten van Zuid-Holland en Burgemeester van Dordrecht.

Het eigenlijke **Slot of Huis-te-Cappelle-op-den-IJssel**, stond 1 u. O. ten N. van Rotterdam, 2 u. O. ten Z. van Hillegersberg, $\frac{1}{2}$ Z. van het d. *Cappelle op den IJssel*. Het dagteekende van hoogen ouderdom, hoe-

wel men het jaar der stichting niet vermeld vindt. Het was van eene aanzienlijke grootte, in alles het kenmerk van den ouden bouw-smaak dragende, maar door den oorlog seer vervallen zijnde, en vele jaren verwoest gelegen hebbende, werd het, omtrent het jaar 1620, door den toenmaligen eigenaar HANS VAN DER VEEKEN, weder sierlijk herbouwd. Het was door eene bewalling, twee vijvers en plantsoen omgeven. De fraaije, vrij hooge koepeltoren, waarmede het pronkte, was van uurwerk en slagklok voorzien. Op het voorplein werd weleer de executie van crimineele vonnissen volvoerd; tusschen het Huis en 's Gravenweg stond eertijds eenen houten galg op een stuk lands, hetwelk alsnog de Galgenkamp genoemd wordt. In het jaar 1797 zijn de tot dit Stor behorende gebouwen gesloopt, met uitzondering van de tuinmanswoning, het raadhuis en het gevangenhuis, hetwelk thans tot eene politiegevangenis dient.

Het wapen van deze heerl. bestaat uit een veld van sabel, beladen met twee staande bermen (visschen) van silver, omgeven door negen kruisen.

CAPOERICA (WOLFS-), suikerplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie WOLFS-CAPOERICA.

CAPUT-GERMANIÆ, naam, dien men wel eens bij de Latijnsche schrijvers aan het oude LUGDUNUM gegeven vindt.

CAPWEILER of KAPWEILER, geh. in de heerl. *Sept-Fontaines*, grooth. *Luxemburg*, voorn. kw. *Arlon*, arr. en 2½ u. Z. W. van *Diakirch*, kant. en 1 n. Z. O. van *Oesperen*, gem. en ¼ u. W. ten N. van *Saeul*, aan de *Schwebach*.

CARA, plaats, op de kaart van PEUTINGER vermeld, vermoedelijk aldus genoemd naar de rivier *Carus* (zie dat woord), en waarschijnlijk gelegen hebbende, ter plaatse, waar tegenwoordig het dorp NIEBER-COAN, in de heerl. *Soleure*, grooth. *Luxemburg*, ligt. Zie COAN-(NIEBER-).

CARAMACCAKREEK of CARRAMACCAKREEK, beek in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*; met slechts eene plant., zijnde de verl. houtgrond *Carrama wipibo*.

Zij ontspringt in de verl. plant. *Oostrust*, met twee takken, die zich in de plant. *Berkshoven* vereenigen, waarna dit watertje zich, met eenen oostelijken loop, in de *Boven-Comwewijne* ontlast.

CARDINGEMAAR, in de wandeling ook wel CARRINGEMAAR genaamd, riviertje in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, dat ten N. van *Middelbert* ontspringt, noordwaarts aanloopende, bij *Ruischerbrugge* dwars door de trekvaart naar *Appingedam* schiet, voorts in dezelfde rigting, tusschen *Garmerwolde*, *Noorddijk*, *Thesinge*, *Bedum* en *Westerwytwert* heenloopt, ten Z. W. van *Middelstum* in de steenen pijp den naam van *KROMME- of BUITENMAAR* aanneemt, onder dien naam eerst westwaarts en vervolgens noordwaarts aanstroomt, om zich te *Onderdendam* in het *Boterdiep* te ontlasten.

Het *CARDINGEMAAR* behoort onder de schepperij van het *Vierendeel*, en dese onder het generale zijlvest van de *Winsumer-en-Schaphalster-sijlen*.

CARDINGEZIJL, sluis in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, gem. en ¼ u. O. van *Bedum*, dienende om het water van het *Cardingemaar* en van het *Damsterdiep* te schutten. Deze sluis is tot last van geheel de schepperij van het *Vierendeel*.

CARDROSS-PARK, katoenplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, in *Opper-Nickeri*; palende N. aan de *Zee*, O. aan de katoenplant. *Perseverance*, Z. aan *zwampen* en *bosschen*, W. aan de ka-

toenpl. *Belleve*, waarmede zij thans vereenigd is, en 1000 akk. grond beslaat; terwijl CADROSS-PARK alleen 800 akk. groot is.

CAREL-FRANÇOIS, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Saramacca*, ter regterzijde in het opvaren; palende aan de verl. plant. Catharina-Sophia bovenwaarts, en aan de verl. plant. militairenpost Braak nederwaarts; 1500 akk. groot.

CARELSBURG, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Wayamoekreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. IJvershoop, benedenwaarts aan de koffijplant. Klein-Jalousie. Zij is 900 akk. groot, wordt met 36 slaven bewerkt, en bij de Negers PIKIER-DAMBAENG genoemd.

CARELSBURG, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de plant. Alida, benedenwaarts aan het Land van Naccarackibo; 288 akk. groot.

CARELSBURG-EN-NOOITGEDACHT, houtgr. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Saramacca*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den houtgr. Zorg-en-Hoop, benedenwaarts aan den houtgr. Goede-Moed; 1000 akk. groot, met 4 slaven.

Vroeger waren het twee afzonderlijke plant., welke ieder 800 akk. in oppervlakte besloegen.

CARELSVELD, voorm. klein buit. in het *Westerkwartier* der prov. *Groningen*, 5 min. W. van het d. *Midwolde*, waartoe het behoorde.

Het is in het jaar 1796 in brand geraakt en toen gesloopt. Het behoorde aan den Baron von INHRAUSEN UND KNIPHAUSEN VAN NIEHOORT, zoo als de grond, waarop het gestaan heeft, thans nog doet.

CARIMATA of CARONATA, eil. in *Oost-Indië*, W. van *Borneo* in de *Straat-van-Carimata*; 1° 2' Z. B., 126° 36' O. L.

Het is onbewoond, heeft eene hooge ligging, en is met digte wouden bezet. De omtrek beslaat ruim zeven mijlen. Eertijds nestelden zich hier eene groote menigte zeeroovers, die met onderscheidene Borneosche Vorsten in verbindtenis stonden.

CARIMATA (STRAAT-VAN-), straat in *Oost-Indië*, tusschen *Borneo* en *Billiton*.

CARIMATA (ZEE-VAN-), dat gedeelte van de *Chinesche zee*, hetwelk zich tusschen *Borneo*, *Cambodia* en het schiereiland van *Malakka* uitstrekt.

CARLSHOF, geh. in de heerl. *Esch*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 4½ u. N. van *Luxemburg*, kant. en 1½ u. N. van *Mersch*, gem. *Berg*.

CARMA of CARANG, d. in *Oost-Indië*, op het eil. *Adamara*, 1 m. O. van *Lamase*, 2 m. O. van *Toerang*.

CARNACHITI, berg in *West-Indië*, op het eil. *Aruba*, niet ver van de *Zuidkust*.

CARNISSE, heerl. in den *Riederwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Ridderkerk*, gem. *Oost-en-West-Barendrecht-en-Carnisse*; palende N. aan *Charlois*, O. aan *West-Barendrecht*, Z. aan de *Oude-Maas* en W. aan *Pendrecht*.

Deze heerl. bevat de buurt *Carnisse* en het *Buitenland*, en beslaat eene oppervlakte van ruim 400 bund., telt ruim 400 inw., die meest allen in landbouw en vlasteelt, eenigen echter ook in visscherij, bijzonder in zalmvangst, hun bestaan vinden. — De Herv., behooren tot de gem. van *West-Barendrecht*, en de R. K., tot de stat. van *Rhoon*.

De heerl. *Carnisse* werd vroeger, voor zoo ver betrof de ambachtsheerlijkheid, kerkgift, visscherijen, vogelarijen en alles wat ten am-

bachte schuldig was en behoorde te volgen, ter leen geboeden van de baronnie en heerlijkheid van *de Merwede*, en voor zoo ver de koren- en smaltienden aanging van de abdij van *St. Paulus te Utrecht*. Zij werd in het jaar 1483 bezeten door ELIZABETH VAN LOON, Vrouwe van *Meerkerke*, doch moet later in het geslacht van VAN BONTZELAAR gekomen zijn, immers vindt men vermeld, dat, GIBRON VAN BONTZELAAR, Heer van *Langerak-en-Nieuwpoort*, haar, ten jare 1634, aan zijden zoon naliet. Zij werd, ten jare 1736, voor de som van 36,500 gulden, door VROUWE LOUISE ISABELLA VAN BRAKEL, douairière van den Heer WILLEM BARON VAN LIERE, Heer van *beide de Katwijken en het Zand*, verkocht aan den Heer DIDRIK VAN LEYDEN, Heer van *Vlaardingen en Vlaardingerambacht*, waarna zij steeds met West-Barendrecht vereenigd en daarmede in het geslacht der VAN LEYDENS gebleven is, zoo als zij dan ook thans nog in eigendom bezeten wordt door VROUWE AUGUSTINA LEOPOLDINA CATHERINA VAN PALLAND, douairière van den Baron FREDERIK VAN LEYDEN van WEST-BARENDRICHT, te 's Gravenhage.

De b. CARNISSE of KARNISSE, oudtijds KERNESSE, ligt 2½ u. N. W. van Dordrecht, 1½ u. Z. W. van Ridderkerk, ½ u. W. van Barendrecht.

CAROLINA, fort in *Oost-Indië*, op het eil. *Celebes*, gouv. geb. *Boelekomba-en-Bonthain*, lands. *Boelekomba*, nabij de monding der *Kalekongang*.

Voorheen hadden wij er eenen Resident thans houdt de gezaghebber er zijn verblijf.

CAROLINAKREEK, watertje in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, dat O. van den houtgrond *l'Inquiétude* ontspringt, in eene noordwestelijke rigting die plant. en de verl. plant. *Munchenstein* doorloopt en zich ten N. van deze laatste en ten Z. van het Land van de *Kendragt*, in de *Parakreek* ontlast.

CAROLINAPOLDER (KOOL-EN-), pold. in de heerl. *Prinseland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *KOOL-EN-CAROLINAPOLDER*.

CAROLINE (LA RESOLUTION-EN-), verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie *RESOLUTION-EN-CAROLINE (LA)*.

CAROLINEBURG, voorm. vorstelijk lusthuis of kasteeltje, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Schoterland*, arr., kant. en 1 u. Z. O. van *Heerenveen*, over de voorm. kerk van *Brongerga*, tot welk dorp het behoorde.

In het jaar 1774 is het, met vleugels, ringmuur en poorten, voor afbraak verkocht, zoodat er thans niets meer van te zien is. Het maakte deel van het vorstelijk landgoed en lustslot *Oranjeswoud*, en ontving hoogstwaarschijnlijk zijnen naam van *Prinses CAROLINA*, de dochter van *Prins WILLEM IV.*

CAROLINENBURG, buit. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en ½ u. N. ten O. van 's *Gravenhage*, kant., gem. en ½ u. N. ten W. van *Voorburg*.

CAROMATA, eil. in *Oost-Indië*, W. van *Borneo*. Zie *CARINATA*.

CAROS (PAGUS-), Lat. benaming van het lands. *CAROSGAU*. Zie dat woord.

CAROSGAU of *CAROSGAU*, in het Lat. *PAGUS-CAROS*, benaming, voorkomende in eene akte van *Koning PEPIJN*, van het jaar 762, en door onderscheidene geleerden toegekend aan die streek van het grooth. *Luxemburg*, waardoor de *Kor of Chiers* vloeit. Men houdt het veelal voor den zetel der *CERISIERS (CARRIS)*, die *CARRAN* onder het gebied der *Treviren* plaatst.

GARRACAS, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*; ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. *Eikenboop*, benedenwaarts aan de verl. plant. *Toevlagt*; 177 akk. groot.

GARRACASBAAL, meestal bij verkorting **KRAKIBBAAL** of **KRAKIBBAAN** genoemd; baai in *West-Indië*, aan de zuidkust van het eil. *Curaçao*, in de *West-Divisie*, ten W. van den *Tafelberg*.

Zij wordt door eenen lagen, door de natuur opgeworpen, steendam van het binnenwater gescheiden.

CARRADESHEIM, plaats, welke men in het jaar 814 vermeld vindt, als in de *Betuwe*, prov. *Gelderland*, gelegen. In den ouden giftbrief bij *Bordan* wordt deze plaats opgegeven als bij *Hukilheim*, vermoedelijk *Heukelom*, gelegen. Het is waarschijnlijk een oud, thans verdwenen, kasteel geweest.

CARRAMACCAKREEK, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **CARRAMACCAKREEK**.

CARRAMAWIPIBO, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, zijde de eenige plant. aan de *Carramacca-kreek*, ter linkerzijde in het opvaren.

CARRAWASSIBO, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Commewijne*, ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. *Goed-Accoord*, benedenwaarts aan de verl. plant. *Nimmerdoor*; 2600 akk. groot.

CARRAWASSIBO (LAND-VAN-), verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Commewijne*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan het *Land van Goudmijn*, benedenwaarts aan de verl. plant. *Klarenbeek*.

CARRINGEMAAR, watertje in *Hassingo*, prov. *Groningen*. Zie **CARRINGEMAAR**.

CARRINGEZIJL, sluis in *Hassingo*, prov. *Groningen*. Zie **CARRINGEZIJL**.

CARSBERGEN of **KARSBERGEN**, ook wel **CATSBERGEN**, ridderhofstad in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en 3 u. Z. W. van *Amersfoort*, kant. en 2½ u. N. W. van *Wijk-bij-Duurstede*, gem. en 3 min. W. van *Zeyst*.

Men stelt gemeenlijk, dat het oudtijds het jagthuis der *Utrechtsche Bisschoppen* geweest zij. Het is echter zeker, dat het reeds vroeg bezeten is door het geslacht van *Rennesse*, zijnde het door *Vincent van Rennesse van Evedingen*, omtrent het jaar 1498, overgegeven aan *Dirk van Zoyle van Herreken*, die getrouwd was met *Maria van Rennesse van Zeyst* en van *Carsbergen*. In het jaar 1638 werd het door *Herman Herreken* als vrij allodiaal goed bezeten, en door de *Staton* des lands van *Utrecht* voor riddermatig erkend. *Gisberta van Zuilen van Herreken* maakte het, bij nitersten wille, in het jaar 1692, aan haar zusterszoon, *Fredrik van Baeken*, Heer van *Koninksvrij*, die deswege, in het jaar 1610, in de *Utrechtsche Ridderschap* beschreven, doch, in het jaar 1618, door *Prins Maurits*, te gelijk met eenige andere Heeren uit het eerste en tweede lid, van zijnen eed ontslagen en uit de regering verbannen werd. *Ewoud van Baeken* werd, wegens dit goed, onder de *Edelen* der provincie beschreven in het jaar 1629, en overleed den 21 April 1644. Hij liet het na aan zijne zuster, die gehuwd was met *Coenraad Borre van Amerongen*, Heer van *Zandenburg*, wiens zoodsoon, *Floris Willem Borre van Amerongen*, in het jaar 1718 overleed, waarna diens dochter, *Florentina Willemina Borre*

VAN AMERONGEN, den 5 Augustus van dat jaar, er bezitster van werd. Zij was gehuwd met Jonker AREND BARON SLOET, Heer van *Warmelo*, beschreven in de Edelen en Ridderschap der provincie Overijssel, overleden den 18 Februarij des jaars 1771. Thans wordt dit goed, hetwelk met de onderhoorigheden eene oppervlakte beslaat van 40 bund., in eigendom bezeten door den Heer JOOST TAETS VAN AMERONGEN VAN WOUDEBERG, Lid der Ridderschap en der provinciale Staten van Utrecht.

Het huis vertoont zich destig en aanzienlijk, is een regelmatig vierkant gebouw, en heeft een ronden toren naast zich. Men komt op het voorplein, door een sierlijk ijzeren hek, over eene steenen brug.

Het wapen van CARBERGEN bestaat in een schild van keel, beladen met drie sikkels van zilver, de greep van goud, staande twee en een.

CARSDONK, eigenlijk KALFSDONK, gem. in de bar. van *Breda*, arr. en 5 u. W. van *Breda*, kant. en 2 u. Z. W. van *Oudenbosch*, gem. *Roosendaal-en-Nispen*, $\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Roosendaal*, waartoe het behoort; met 87 h. en 580 inw.

CARSELT, kast. in het *Land van 's Hertogenrade*, prov. *Limburg*. Zie CAARSELT.

CARSPEL (BOVEN-), d. in *Dregterland*, prov. *Noord-Holland*. Zie BOVEN-CARSPEL.

CARTAGOSUM, oude naam van de stad Goks, op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie GOKS.

CARTHAGO, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den verl. kostgrond Goosen, benedenwaarts aan de verl. plant. *Porto-Rico*; 580 akk. groot.

CARTILS of CARTIELS, heerl. in het *Land-van-Overmaas*, prov. *Limburg*, distr. en arr. *Maastricht*, kant. *Gulpen*, gem. *Wijlre*, aan de zamenvloeiing van de Geul met de Gulpen.

Zij beslaat nauwelijks $\frac{1}{2}$ u. gaans in den omtrek, en bevat niets meer dan een kasteel en eene daaraan verknochte boerenwoning. Voorheen heeft deze heerl. wel eens aan de criminele justitie dezex landen verhandeling veroorzaakt; vermits de zoogenoemde Heidens, die van stelen hun beroep maakten, in haar grondgebied eene schuilplaats vonden, van waar zij niet mochten weggehaald worden; terwijl zij van daar, bij nacht, in de omliggende dorpen van het Staats-, Oostenrijks- en Duitsch-rijksgebied stroopten.

Deze heerl. wordt thans in eigendom bezeten door Mejufvr. M. DE MASSON, woonachtig te Maastricht.

Het kast. CARTILS ligt 4 u. O. ten N. van Maastricht, 1 u. N. O. van Gulpen.

CARUS, naam, welke de Romeinen gaven aan de riv. DE KON, in het grooth. *Luxemburg*. Zie KON.

CARVO, plaats, welke op de reiskaart van PSUTINGEN voorkomt, als in het *Eiland der Batavieren* gelegen. Sommigen willen, dat deze plaats gelegen was, daar, waar tegenwoordig WUK-SIJ-DUURSTEDEN gevonden wordt; andere plaatsen haar, en, naar het ons voorkomt, met meer waarschijnlijkheid, aan de overzijde der Lek, omtrent *Ravenswaay*.

CASANDRIA, d. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Land van Kadzand*. Zie RETRANCHEMENT.

CASEL, COSEL of CASEN, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, distr., arr. en $1\frac{1}{2}$ u. N. ten O. van *Maastricht*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. W. N. W. van *Meerssen*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Bunde*; met 53 h. en 178 inw.

CASIPOEREKREEK, watertje in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*.
Zie **CASSIPOEREKREEK**.

CASIWINICAKREEK, **CASSAWINICAKREEK** of **CASSAVINICAKREEK**, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, die ten N. O. van den militairen post Frederiksdorp, in de *Biribirielanden* ontspringt, voorts noordwaarts aanloopt, beoosten dien post eene noordoostelijke rigting nemende, langs den militairen post Mauritsburg vloeit, en zich tegenover den militairen post l'Esperance in de *Comnewijne* ontlast.

CASPER-ROBLEDIEP of **KOLONELSDIEP**, gemeenlijk, bij verbastering, **KÖRNELSDIEP** genoemd, vaart, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*.

Deze vaart ontleent haren naam van den Spanjaard **GASPAR DE ROBLES**, Stadhouder over *Friesland* en *Groningen*, van wege den Koning van *Spanje*, die haar heeft doen graven. Zij komt uit het *Bergumermeer*, bij *Schuilenburg*, in de griet. *Tietjerksteradeel*, loopt eerst oostwaarts tot zij in de griet. *Achtkarspelen* komt, neemt vervolgens eerst eene noordoostelijke, later eene oostelijke en vervolgens weder eene noordoostelijke strekking, snijdt bij de *Gaw* de vaart van *Lecuwarden* naar *Groningen* door, neemt, bij *Gerkesklooster*, de *Oud-Veenstervaart* op, schiet van daar, in eene meer noordelijke rigting, naar de grenzen van *Groningen*, welke zij in eene zuidoostelijke strekking langs loopt, tot zij zich bij *Schalkendam* met de *Lauwers* vereenigt.

CASPIGIUM, plaats, welke op de reiskaart van **PEUTINGER** voorkomt, en vermoedelijk moet gezocht worden, waar tegenwoordig het stadje **ASPEREN**, prov. *Zuid-Holland*, ligt.

CASSANDRIA, d. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Land-van-Kadzand*.
Zie **RETRANCHEMENT**.

CASSAVINICAKREEK, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*.
Zie **CASIWINICAKREEK**.

CASAWATERING of **CASWETERING**, beek, prov. *Zuid-Holland*, die aan de grensscheiding tusschen *Delfland* en *Rijuland* begint, van daar, in eene noordwestelijke strekking, langs *Wassenaar* loopt, en zich bij *Valkenburg* in den *Rijn* ontlast. Zij wordt voorbij *Wassenaar* bevaarbaar.

CASSAWINICAKREEK, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*.
Zie **CASIWINICAKREEK**.

CASSI (LA), naam, dien de *Negers* geven aan den verlaten grond **KLARENBEEK**, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **KLARENBEEK**.

CASSIPOEREKREEK, watertje in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, dat in de zwampachtige bosschen aan de noordzijde van de *Boven-Cottica* ontspringt, en zich in deze rivier ontlast. De oevers van deze kreek zijn woest, onbebouwd, boschrijk en onbewoond.

CASSIVINICAKREEK, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*.
Zie **CASIWINICAKREEK**.

CASTEELPOLDER, voorm. pold. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie **SCHARLAKENPOLDER**.

CASTELLUM-MENAPIORUM, plaats, welke, in de tweede eeuw onzer jaartelling, door **PTOLEMEUS** wordt opgegeven, als de hoofdplaats der *Menapiërs*. Naar men wil, zou het de vesting geweest zijn, waar **JULIANUS** de *Saliers* belegerde. Volgens het algemeen gevoelen was deze plaats gelegen, waar thans het d. **KESSEL**, in *Opper-Gelder*, prov. *Limburg*, ligt, welks kasteel op de grondslagen van het oude **CASTELLUM** zoude gebouwd zijn.

CASTELLUM-FLEVUM, voorm. kast. op het *Hollandsche* eil. *Vlieland*, waar, in het jaar 28 van onze tijdrekening, de *Friezen* den *Romeinschen* Landvoogd **OLENNIUS** belegerde.

CASTELLUM-TAXANDRIAE, oud slot, waarvan men de overblijfsels wil zoeken in het thans ook reeds verdwenen **KASTEEL-VAN-ENPEL**, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **ENPEL** (**KASTEEL-VAN-**).

CASTELMUHL, geh. in de heerl. *Roussy*, grooth. *Luxemburg*, kw. en 4½ u. Z. ten O. van *Grevenmacher*, arr. en 3½ u. W. Z. W. van *Luxemburg*, kant. en 2 u. O. ten Z. van *Remich*, gem. *Mondorff*.

CASTELHE, ook wel **CASTELHE** genoemd, geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede distr.*, arr. en 4 u. Z. van *Breda*, kant. en 3 u. Z. van *Ginneken*, gem. en 2 u. O. van *Baarle-Nassau*; met 34 h. en 290 inw.

Dit geh. had vroeger eene laatbank, genaamd *Wesemael*, welke toekwam aan den Graaf van *Hoogstraten* en waaronder vele gronden van erven dienstpligtig waren, en indien er over deze eenig geschil rees, stond zulks ter beslissing van den Schout, de *Leenmannen* en den *Secretaris van Hoogstraten*, voor wien ook alle vestingen, erfenissen enz. moesten verleden worden. Deze bank strekte zich ook verder uit onder de *Belgische parochiën van Minderhout en Meer*, in het gezegde *Land van Hoogstraten* gelegen.

GASTENRAY, d. in *Oppe-Gelder*, prov. *Limburg*, dist., arr. en 6 u. N. ten W. van *Roermonde*, kant. en 1 u. N. W. van *Horst*, gem. en 2 u. Z. O. van *Venray*.

De inw., die allen R. K. zijn, hebben er eene *bijkerk*, welke aan den *H. Martinus* is toegewijd en tot de par. van *Oirloot* behoort.

CASTER (HOOG-), b. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*. Zie **CAESTERT (HOOG-)**.

CASTER (LAAG-), b. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*. Zie **CAESTERT (LAAG-)**.

CASTERCHEM of **CASTERCUM**, d. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie **CASTRICUM**.

CASTEREN of **KASTEREN**, bij sommigen ook verkeerdelijk **KALSTEREN** genoemd, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Brabant*, *Derde distr.*, arr. en 3½ u. W. Z. W. van *Sindhoen*, kant. en 3 u. Z. ten W. van *Oirschot*, gem. *Hoogeloon-Hapert-en-Casteren*, ½ u. Z. W. van *Hoogeloon*, aan de *Groote-Beerse*, waarop hier een *korenmolen* staat.

In dit dorpje, hetwelk, wegens zijnen mageren en schraalen grond, een der armste is van de gezegde *Meijerij*, telt men 25 h. en 265 inw., die grootendeels van den *landbouw* leven, welke hun een schraal bestaan oplevert.

De inw., die bijna allen R. K. zijn, behooren tot de past. van *Noteruel-en-Casteren* en hadden hier vroeger eene *schaurkerk*; doch deze is vervangen door een net *kerkje*, dat met een *torentje* prijkt en onder *aanroeping* van den *H. Willemorus* is ingewijd. De oude *parochiekerk*, welke te *Casteren* vroeger gestaan heeft en mede aan den *H. Willemorus* was toegewijd, is sedert vele jaren geheel te niet gegaan, waarna de *bouwvallen* zijn weggebroken.

De *weinigste Herv.*, die men hier aantrest, behooren tot de gem. van *Hoogeloon-Bersel-Vessem-Casteren-Knugsel-Duizel-en-Steensel*.

Men heeft er eene *school*, die gemiddeld door een getal van 30 leerlingen bezocht wordt.

CASTEREN of **KASTEREN**, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Poelland*, *Tweede distr.*, arr. en 2½ u. Z. ten O. van 's *Hertogenbosch*, kant. en ½ u. O. ten Z. van *Bastel*, gem. en ½ u. N. W.

van *Liempde*. — Men heeft er eenen korenmolen op den Doornel, en telt er 26 h. en 180 inw.

CASTEREN (HOOG-), geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Brabant*, *Derde* distr., arr. en 3 u. *W. Z. W. van Eindhoren*, kant. en $2\frac{1}{2}$ u. *Z. van Oirschot*, gem. *Hoogeloon-Hapert-en-Casteren*, $\frac{1}{2}$ u. O. van *Hoogeloon*, waartoe het behoort; met 34 h. en 160 inw.

CASTERENSHOEF, landgoed in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*, in het *Benedendistrikt van Gelderland*, arr. en 5 u. *Z. Z. W. van Tiel*, kant. en 2 u. *Z. van Bommel*, gem. en 1 u. *Z. W. van Driel*, aan de *Maas*.

Dit landgoed beslaat eene oppervlakte van 108 bund. 82 v. r. 81 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door de erven van *Tijs van Goudriaan*; woonachtig te 's Gravenhage.

In het jaar 1840 zijn het heerenhuis en twee aldaar aanwezige steenovens afgebroken. Zoodat op dit landgoed, hetwelk uit uiterwaarden, hooi- en weiland bestaat, thans nog slechts eene arbeiderswoning gevonden wordt.

CASTERLE, geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *CASTELAR*.

CASTERT, geh. in *Opper-Gelder*, prov. *Limburg*, dist., arr., kant. en 3 u. O. ten *Z. van Roermonde*, gem. en 45 min. *N. van Hunsel*; met 8 h. en 30 inw.

CASTICHEM, oude naam van het d. *CASTRICUM*, in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie *CASTRICUM*.

CASTORKLIP, blinde klip, in *Oost-Indië*, aan de zuidkust van het *Sundaasche eil. Java*, in de *Zandbaai*, eene der inhammen van de *Wijnkoopersbaai*, in de maand Augustus 1837 ontdekt door het Nederlandsche korvet *Castor*, onder het bevel van den Kapitein-Luitenant *Amyr*, en den kolonialen schooner de *Krokodil*, gecommandeerd door den Luitenant der Nederlandsche Marine *Essenza*, naar welk eerstgenoemd schip zij genoemd is. Men heeft op deze klip bij laag water slechts 2 v. water.

CASTRA, oude naam van het d. *KESTEREN*, in de *Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie *KESTEREN*.

CASTRA-HERCULIS, plaats, welke op de reiskaart van *Ptolemaeus* voorkomt, als, in het *Biland der Batavieren* gelegen, en welke vermoedelijk gezocht moet worden op of bij de plaats waar tegenwoordig *Hervelt* ligt. Onder de nieuwste Duitsche geleerden vindt men het *CASTRA HERCULIS HERVELT* genoemd; terwijl de menigte Romeinsche oordeden; door onzen geachten medewerker, den heer *O. G. Haldrup*, aldaar ontdekt op twee woorden, den *Koningshof* en den *Hoogenhof*, alsmede in eene buurschap *Groot-en-Klein-Rome* genaamd, vooral op een stuk grond, de *Moordakker* geheeten, waar men wapenen, als ook vazen en schoteltes van Romeinsch aardewerk gevonden heeft, hebben het wel buiten twijfel gesteld, dat *Hervelt* eene beroemde legerplaats der Romeinen geweest is. Het getal der gebruikte uren is onbegrijpelijk groot; eene enkele heele ziet men thans in de pastorie te *Hemmen*, waar ook een schoteltesje van *terra sigillata* bewaard wordt. Nog heeft dezelfde heer, in het jaar 1840, te *Hervelt* gevonden eenen, over den *Hoogenhof* loopenden, weg van keistenen in *terra cotta* gelegd. De toekomst moge de hier verborgene zaken verder aan het licht brengen.

CASTREKUM, d. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie *CASTRICUM*.

CASTRICUM, gem. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Haarlem*, kant. *Beverwijk*, (6 k. d., 7 m. k., 3 s. d.); palende N. aan *Egmond-binnen-en-op-de-Hoef-en-Rinnegom*, O. aan *Heiloo*, *Limmen* en *Uitgeest*, Z. aan *Heemskerk* en W. aan de *Noordzee*.

Zij bevat de heerlijkheden *Castricum* en *Bakkum*, beslaat eene oppervlakte van 3160 bund. 81 v. r. 89 v. ell., waaronder 1866 bund. 15 v. r. 17 v. ell. duingronden, telt 151 h. en 970 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw, kaasmakerij en schulpvisscherij. Vroeger lagen eenigen zich mede op de rapenteelt toe, dit heeft echter thans opgehouden. Ook bestonden sommigen van de konijnevangst, doch door de uitroeiing van deze dieren, op last van het Gouvernement, wordt ook dit middel van bestaan niet meer uitgeoefend.

De Herv., die hier 130 in getal zijn, behooren tot de gem. van *Castricum-en-Heemskerk*. Na de Reformatie hadden de Herv. van *Castricum* eenen afzonderlijken Leeraar, doch na diens vertrek, hetwelk in het jaar 1584 moet hebben plaats gehad, is deze gem. met *Heemskerk* vereenigd. De R. K. werden na de Hervorming eerst met die van *Limmen* en *Uitgeest* door eenen Pastoor bediend, hetwelk geduurd heeft tot den dood van den Pastoor *PIETER SIBRANDSZ.*, die in het jaar 1650 overleden is, waarna *ANTHONIJS VERREHERENT* of *VERREERING* de past. van *Castricum-en-Heemskerk* bekleed heeft. Sedert het begin der achttiende eeuw maken die van *CASTRICUM* echter weder eene afzonderlijke statie uit, welke tot het aartsp. van *Holland-en-Zeeland*, dek. *Noord-Holland* behoort, en waarvan de kerk, die in de Oosterbuurt der gem. *Castricum* staat, door eenen Pastoor bediend wordt. De stat. telt ruim 800 zielen, onder welke 490 communicanten. — Men heeft in de gem. *CASTRICUM* ééne school.

Het wapen deser gem. bestaat uit het wapen der heerl. *Castricum*. Zie het volgende art.

CASTRICUM, heerl. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Haarlem*, kant. *Beverwijk*, gem. *Castricum*; palende N. aan *Bakkum*, O. aan *Limmen* en *Uitgeest*, Z. aan *Heemskerk* en W. aan de *Noordzee*.

Deze heerl. wordt in de vijf volgende buurten verdeeld, namelijk: de *Kerkbuurt*, *Oosterbuurt*, *Heemstee*, *Noordeinde* en *Kleibroek*, beslaat, behalve de duinen, eene oppervlakte van 921 bund. 49 v. r. 80 v. ell., telt 156 h. en 760 inw.

Van deze heerl. ontleende een oud en adell. geslacht zijnen naam. Immers lezen wij van *MEINART VAN CASTRICUM*, dat hij de tienden zijner landen aan de kloosterbroeders van *Egmond* bejaalde; en van *BRUIN VAN CASTRICUM*, dat hij, ten jare 1165, in dienst van *FLORIS II*, Graaf van *Holland*, met vele anderen, in eenen slag tegen de *West-Friezen*, bij *Schoonl*, gesneuveld is. Vermoedelijk ook was de beroemde *PANCRAS VAN CASTRICUM*, dien wij onder de vermaarde *Alkmaarders* vermeld hebben (zie het art. *ALKMAAR*), uit dit geslacht gesproten. Lang echter moet *CASTRICUM* met *Heemskerk* onder eenen en denzelfden Heer zijn vereenigd geweest, want men vindt reeds, in het jaar 1340, *WOUTER*, Heer van *Heemskerk*, tevens als Heer van *CASTRICUM* vermeld. In later tijd zijn deze heerlijkheden gekomen aan het huis van *ASSEDELDT*; vervolgens zijn zij bij erfenis overgegaan in die van *RENESSÉ VAN DER AA* en *RENESSÉ VAN ELDEREN*, waarna *CASTRICUM* alleen, door koop, aan het geslacht van *GRIELVINK* gekomen is. Thans wordt zij in eigendom bezeten door den Heer *SCHUYT*, meestal in Frankrijk verblijf houdende. Onder de voorregten van deze heerl. mogt men tellen, dat de *Am-bachtsheer* aldaar, de aanstelling van *Schout* en *Schepenen* had, door Graaf *FLORIS V* den *Kennemers*, in het jaar 1291, verleend.

Vroeger stond in deze heerl. nog het huis **Kronenburg**, ook wel het Huis te **Castricum** genaamd, doch hiervan is thans bijna niets meer te zien.

Het d. **CASTRICUM** of de **KERKBUURT**, bij de oude kronijkschrijvers **CASTRICUM**, **CASTRICUM** of **CASTRICUM** geheeten, en in latere schriften **CASTRICUM**, **CASTRICUM**, **CASTRICUM**, **CASTRICUM** of **CASTRICUM** gespeld, ligt 5½ u. N. van Haarlem, 1½ u. N. van Beverwijk, 2 u. Z. van Alkmaar aan den straatweg van Amsterdam naar Alkmaar.

Van dit dorp wordt reeds omtrent het einde der tiende eeuw gewag gemaakt, ter gelegenheid van het huwelijk van **SIFRIED** of **SIVAART**, eerste Heer van **Brederode**, met **TETBURG**, de dochter van zekeren **GOZEWIJN**, een man van geringe afkomst, uit dit dorp.—Weleer was **CASTRICUM** gehouden, om de Graven van Holland in alle openlijke heirvaarten te moeten dienen met vijf en twintig riemen, en manschappen naar evenredigheid. Deze verplichting duurde tot in het jaar 1395, als wanneer Hertog **ALBRECHT VAN BRABANT**, Graaf van **Holland**, hun eenen afslag van vijf riemen schonk, en hen zoodanig bevoorregtte, dat zij in vervolg van tijd, in alle diensten, met tien riemen zonden kunnen volstaan, onder voorwaarde, van voor deze gunst zeventig Hollandsche schilden aan den Graaf te betalen. Deze tien riemen zijn in het jaar 1399 wederom verminderd tot op vijf, met een uitdrukkelijk bevel, dat niemand de **Kennemers** zou mogen opontbieden, dan alleen tot de heirvaart van den Graaf. **CASTRICUM** betaalde bovendien jaarlijks aan herfstbede zes ponden of (6 guld.), aan vroonschulden vier en twintig schellingen (1 guld. 20 cents) en aan boddingen, eens om de drie jaren, vier ponden zes schellingen (4 guld. 30 cents), alles volgens handvest van **FLORIS V**, den gemeenen **Kennemerer** verleend, des **Vrijdags** na half vasten, in het jaar 1291. De **Abt** van **Egmond** trok nog uit de herfstbede, welke ieder jaar op **St. Bartholomeusdag** (24 Augustus) betaald werd twee ponden twaalf schellingen (2 guld. 60 cents).

Men heeft te **CASTRICUM** een, in het jaar 1643 gebouwd. raadhuus, waarvan het onderste gedeelte tot woning voor den gemeentelijken onderwijzer dient; terwijl de eigenlijke vergaderplaats van het gemeentebestuur in eene redelijke groote ouderwetsche kamer, met kleine vensters, bestaat.

De kerk was, vóór de Hervorming, aan den **H. PANCRAIUS** toegewijd. Destijds waren in deze kerk twee vikarijën gesticht, als eene aan het altaar van **St. NICOLAAS** en eene andere aan dat van **St. MARIA**. Deze kerk is klein, maar moet vrij oud zijn; althans uit het jaartal 1219, hetwelk er voor staat, meent men op te maken, dat dit de tijd der bouwning aanduidt, doch het koor en de toren kunnen op verre na zoo oud niet wezen; men denkt, dat het eerste wel 200, en de toren nog meer, jaren later, gebouwd is. De toren is ongemeen zwaar, van vierkant metselwerk opgetrokken; er staat een vrij hoog spits op, en hij is voorzien van uurwerk en klok. Van binnen is het kerkje zeer zindelijk en net, maar heeft geen orgel. Boven den predikstoel leest men de woorden: *Bekert u en geloof den Evangelium: 1599.*

De dorpschool wordt gehouden in een afgescheiden gedeelte der kerk. Het gemiddeld getal leerlingen, dat deze school bezoekt, beloopt slechts 60, dewijl de bewoners van het noordelijke gedeelte der gem. **CASTRICUM** hunne kinderen te **Limmen** ter school zenden.

Als inboorling van dit dorp vinden wij vermeld den beroemden Geleerde **JOHANNES PETRUS VAN CASTRICUM**, † in 1586.

Omtrent het jaar 1091 zijn die van *CASTRICUM* met die van *Egmond* in twist geraakt, over het leggen van eenen dijk tegen het geweld der Noordzee, want de zee door de woede der stormen zwellende, en over dijk en duin heenspoelende, is al het land, gelegen tusschen de beide genoemde dorpen, geheel onder geloopt. De Egmonders, wier landen het laagst van allen lagen, legden hierop eenen zwaren dijk aan. De zee hierdoor tegen gehouden en door het winter water hooger geworden zijnde, zoo is het land van *CASTRICUM* onder water geraakt, terwijl vele huizen van dit ambacht mede onderliepen of omver spoelden. De *CASTRICUMMERS*, daardoor in woede ontstoken tegen de Egmonders; vernielden den dijk, hetwelk deze laatsten in groot gevaar bracht, waarvan zij echter bevrijd bleven door eenen sterken wind. Weinig tijds daarna de dijk weder hersteld zijnde, werden die van *CASTRICUM* andermaal geweldig van het water geplaagd, te meer daar *ANSLAAT*, Abt van Egmond, eene gracht deed graven ten einde de krocht der baren daardoor te breken en af te wenden. Aangezien dit nu groote schade aan de *CASTRICUMMERS* veroorzaakte, zijn deze, die destijds zeer vermaard waren om hunne magt en rijkdom, met gewaapred volk toegeschoten, ten einde zulks den Abt met geweld te beletten. Door de vijanden ziende aankomen, nam met de zijnen de vlugt, hetwelk echter zoo spoedig niet kon geschieden of de *CASTRICUMMERS* wisten door de snelheid hunner paarden een gedeelte hunner te achterhalen, waarvan zij eenigen ter nedersabelden; terwijl zij velen gevangen maakten. Hoe het verder met deze twist affliep is ons niet gebleken, vermoedelijk is Graaf Floois II, onder wiens regering dit voorval, later als bemiddelaar tusschen beide gekomen.

In het jaar 1358 werd omtrent dit dorp door de Kabeljauwschgewinden een snoodo aanslag tegen *REINOUD* van *BREDERODE* ondernomen. Dese namelijk, door Hertog *ALBRECHT* van *BEIJEREN*, in de plaats van den *Kabeljauwschen* edelman *JAN* van *BLOEMESTEIN*, tot Baljuw van *Kennemerland* benoemd, was daardoor voornamelijk in den haat der Kabeljauwschen gemaakt, omdat zij het zelfs op zijn leven toelieden. Eene onderneming daartoe volgde weldra het besluit. *REINOUD*, geen kwaad vermoedende, begaf zich, weinig tijds na zijne aanstelling, op weg naar *Kennemerland*; doch door een klein gevolg, in de duinen van *CASTRICUM* gekomen, vatte hij over spoedig de hinderlagen, hem door zijne vijanden gelegd, waarop hij zijn paard de sporen gaf, en, met achterlating van dree mannen van zijn gevolg, die door de vijanden ingehaald werden en overtuigd, naar *CASTRICUM* reed, waar hij zich in de kerk dacht te verbergen. De vijand, hem op de hielen vervolgende, achterhaalde hem op het kerkhof, waar *REINOUD* en zijn gevolg zich met eenen gaderenden moed verdedigden, tot eindelijk de opgezetenen van het dorp, die door Baljuw, met kracht van wapenen, te hulp kwamen. Daarop kwamen zijne vijanden het hazenpad, en borgen zich gedeeltelijk op het kerkhof te *Wousterkerk*, gedeeltelijk binnen *Delft*, welke beide plaatsen door Hertog *ALBRECHT* werden belegerd. Hij overtuigde zich op zeer harde voorwaarden over te geven.

De kerk van *CASTRICUM* door de Spanjaarden geplunderd, de kerk van *Wousterkerk* hunne gewoonte, de kerk ongeschonden lieten, al was de kerk van *Wousterkerk* vooral de kerken dorpen in brand. De kerk van *Wousterkerk* werd de Pastoor van dit dorp aan de stad *Delft* overgegeven. Die de Spanjaarden aan de uitgewekene of gevluchte burgers dezer provincie, in hunne medelijdende

Den 29 Julij 1798 trof Castricum het ongeluk van eenen geweldigen brand, waardoor vijf huizen, een stal en eene schuur in de asch werden gelegd.

Meest beroemd is dit dorp in de geschiedenis, door het hardnekkig gevecht, den 6 October 1799, tusschen de Fransch-Bataafsche en Engelsch-Russische legers, in den omtrek van dit dorp geleverd, hetwelk van 's morgens zeven tot 's avonds acht ure duurde, en waarin zich de Engelschen en Russen ten laatsten genoodzaakt zagen, met achterlating van zeven stukken geschut, terug te trekken; terwijl hun verlies ruim twee duizend vijf honderd man beliep. Het verlies aan onze zijde bestond in ruim veertien honderd man, zoo aan dooden en gekwetsten als krijgsgevangenen. Nog ziet men in den muur van de kerk en pastorie der Hervormden eenige kogels, die van de hevigheid van dit gevecht getuigen.

Sedert het jaar 1829 is men in den omtrek van dit dorp begonnen de duinen, welke thans tot 's Konings domeinen behooren, te ontginnen en dit levert reeds de beste uitkomsten op.

Het wapen der heerl. bestaat in een gevierendeeld schild van silver, zijnde het eerste en vierde kwartier ieder beladen met eenen klimmenden leeuw van keel (rood), en het tweede en derde ieder beladen met drie korenhalmen van goud.

CASTRICUM, batterij in *Oost-Indië*, op het *Bandasche* eil. *Banda-Neira*, op de oostkust van dat eiland.

CASTRICUM (BAAI-VAN-), baai in *Oost-Indië*, aan de noordkust van het *Sundasche* eil. *Celebes*, in de *Zee-van-Celebes*, ten Z. van kaap Koffin.

CASTRICUM (HUIS-TE), voorm. adell. huis in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie *KROENBURG*.

CASTRICUM-EN-HEEMSKERK, kerk. gem., prov. *Noord-Holland*, klass. en ring van *Haarlem*, met twee kerken, ééne te *Castricum* en ééne te *Heemskerk*, en 224 zielen.

De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest *JAN PIETRAE VAN CASTRICUM*, die alhier in het jaar 1584 beroepen werd en in het jaar 1586 overleden is. Van het jaar 1631 tot 1637 was deze gemeente weder herderloos. Het beroep is eene collatie van de ambachtsheeren van *Castricum* en *Heemskerk*.

CASTRI-LUCIUM, plaats, vermeld wordende in de acte, waarbij *Lotharingen*, den 8 Augustus 870, tusschen *KARL den Kale*, Koning van Frankrijk, en den Roomsch-Koning *LODEWIK den Duitscher*, verdeeld werd. Het viel, nevens andere goederen in de *Ardennen*, aan *LODEWIK* ten deel. Volgens den geleerden *Jesuit WILHEM*, is dit *CASTRI-LUCIUM* de tegenwoordige stad *LUXENBURG* (1).

CASTROM-DORESTATE, naam, onder welke de stad *WIJK-BIJ-DUURSTEDEN*, in de prov. *Utrecht*, op het jaar 697 vermeld wordt. Zie *WIJK-BIJ-DUURSTEDEN*.

CASTRUM-TRAJECTUM, plaats, waar in het jaar 651, op bevel van *DAGOBERT*, Koning van *Austrasië*, eene kapel gesticht en aan den *H. THOMAS* toegewijd werd, welke kapel naar alle waarschijnlijkheid de eerste christenkerk hier te lande geweest is. De plaats, waar zij gestaan heeft, is vermoedelijk het tegenwoordige *URATRUR*.

(1) Dit gedeelte is door dien Geleerde ontwikkeld in een Mss, thans in de stadsbibliotheek te *Trier* bevattende, en getiteld: *Lucilburgaria sive Luxemburgum Romanum*.

CASUP of **CASOP**, geh. in het voorm. hert. *Gulik*, prov. *Limburg*, distr., arr., kant. en 1 u. Z. O. van *Roermonde*, gem. *Herkenbosch-en-Melich*, $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Herkenbosch*, $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Melich*, waartoe het behoort; met 4 h. en 28 inw.

CASWATERING, beek, prov. *Zuid-Holland*. Zie **CASSAWATERING**.

CATE, huurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie **KOTTEN**.

CATELIJNEKAPEL (ST.-) of St.-**CATELIJNEKAPEL**, voorm. d. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, tusschen *Oostburg* en *IJsendijke*, dat bij den watervloed van het jaar 1570 geheel verdrinken is.

CATELIJNEPOLDER, bij het kadaster abusievelijk **CATHARINAPOLDER** genoemd, en in de archieven van *Prins-Willemspolder*, meestal, doch verkeerdelijk, **KATELIJNEPOLDER** gespeld, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Land van Kadzand*, prov. *Zeeland*, dist. *St. Oostburg*, arr. *Middelburg*, kant. *Oostburg*, gem. *Waterlandkerkje*; palende N. aan de *Brugsche dijklanden*, O. aan den *Ouden-Passegeulepolder*, Z. aan den *Nieuwen-Passegeulepolder*, W. aan den *Dierkensteinpolder*. Alle welke polders, de *Nieuwe-Passegeulepolder* alleen uitgezonderd, overblijfsels zijn van oude ondergevoelde polders, die thans tot *Prins-Willemspolder* behooren, even als de **CATELIJNEPOLDER** zelf, welke laatste men dus ook beschrijven kan, dat zij Z. aan den *Nieuwen-Passegeulepolder* paalt, en overigens in den *Prins-Willemspolder* ligt.

De **CATELIJNEPOLDER** ontleent zijnen naam van het verdrinkene d. St. **CATELIJNEKAPEL**. In de vijftiende en zestiende eeuwen was deze polder veel grooter, en strekte zuidwaarts tot aan den *Jeronimuspolder*; maar in het jaar 1570 vloede hij geheel onder. Omstreeks het jaar 1600 werd hij, door *Jacob Cats*, weder op de tegenwoordige grootte bedijkt, en de overblijfsels dier bedijking zijn nog rondom den polder zichtbaar. In het jaar 1606 werd hij, tot atwering van de *Spanjaarden*, weder onder water gezet. Eindelijk is hij, in het jaar 1650, in de dijkade van het *Berste deel van Prins-Willemspolder* begrepen, waartoe hij nu nog behoort. Wegens die vroegere bedijking behoort dezen polder kerkelijk tot *Oostburg*; want de R. K. gemeente, welke aldaar, in het begin dezer eeuw, is opgericht, heeft als parochie denzelfden omkring als het reeds twee eeuwen vroeger bestaan hebbend kerkelijk gebied der *Hervormden*.

De **CATELIJNEPOLDER** beslaat volgens het kadaster eene oppervlakte van 166 bund. 53 v. r. 52 v. ell., onder welke 144 bund. 18 v. r. schotbaar land. Hij wordt door 12 h., waaronder 3 boerenhofsteden, die meest allen tot het geh. *Klein-Brabant* behooren. Hij wordt door de sluisen van *Prins-Willemspolder* drooggehouden, en door de *Directie van dien polder* bestuurd.

CATELIJNESCHANS, voorm. schans in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Oostburg*, aan den overkant of de zuidzijde van de *Brugsche vaart*, nu het *Groote-Gat*, daar, waar het water de *Blondrok* daaruit voortkomt; denkelijk aangelegd door de *Spanjaarden*, om die vaart te verdedigen, en naar het oude verdrinken dorp St. **Catelijne** genoemd.

Den 1 Mei 1604 werd deze schans door *Maurits, Prins van Oranje*, beschooten, en in den daarop volgenden nacht door de belegerden, die zich eerst manmoedig verdedigd hadden, aan hem overgegeven. Na deze verovering werd zij door de *Staten* nog meer versterkt en van bezetting voorzien, welke bezetting kerkelijk tot *Oostburg* behoorde. Na den *Munsterschen vrede* werd de schans verkocht. De vier bastions, de vesten en buitenwerken, die allen nog zichtbaar zijn, beslaan on-

geveer negen bund. grond, waarop een woonhuis met schuurtje staat, hetwelk bij de h. van den *Catelijnepolder* (zie dat woord) is opgegeven, doch niet onder de boerenhofsteden is mede gerekend.

CATERSHALS, riviertje onder *Woltersum*, in *Fiselingo*, bij den Grouwendijk ontspringende, voorts noord- en noordwestwaarts loopende naar het *Hoeksmeer*, waardoor het zelfs schijnt heen te stroomen, om zich, tusschen de Loppesumer en Wirdumer hillen, in den *Firel* of het *Damsterdiep* te ontlasten.

CATERT, geh. in *Oppe-Gelder*, prov. *Limburg*, distr., arr., kant. en 1½ u. Z. O. van *Roermonde*, gem. *Heel-en-Panheel*, ¼ u. N. van *Heel*, 40 min. N. O. van *Panheel*; met 5 h. en 30 inw.

CATHARIJNE, BUITEN-CATHARIJNE of St. CATHARINA, ook wel het LIJNPAD geheeten, amb. heerl. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr., kant. en gem. *Utrecht*; palende N. en W. aan 'de Lage-Weiden', O. aan den *Pijlswaard*, Z. aan den *Bemurden Waard*.

De amb. heerl. CATHARIJNS, aldus genaamd naar het St. Catharina-klooster, hetwelk in het jaar 1528 plants maakte voor het kasteel *Vredenburg*, en van hetwelk de St. Catharinapoort mede haren naam ontleent, is in het jaar 1715 door de stad *Utrecht* aangekocht, en maakt thans een gedeelte der voorstad buiten de Catharijnepoort dier stad uit. Zij beslaat eene oppervlakte van 1288 bund. 97 v. r. 54 v. ell., telt, met het *Lijnpad*, *Hooge- en Lage-Weide*, 374 h. en 960 inw.

In deze ambachtsheerlijkheid stond het voormagig St. Jobsgasthuis, in het jaar 1504 gesticht, hetwelk oorspronkelijk bestemd was, om melaatschen en andere besmettelijke zieken op te nemen en te genezen. Dit gasthuis is, in den binnenlandschen oorlog tusschen de Staten der provincie *Utrecht* en *Hendrik van Beijeren*, die van het jaar 1524—1528 den bisschopszetel bekleedde, in kolen gelegd. Ten einde het weder te kunnen opbouwen, verzochten de Huisbezorgers en Huismeesters van dit gesticht, aan *Antonius van Lalain*, Graaf van *Hoogstraten*, destijds, van wege Keizer *Karel V*, Stadhouder van *Utrecht*, om twee jaren lang, door het geheele bisdom, aalmoezen te mogen inzamelen, en dit hun toegestaan zijnde, werd het weder hersteld in die gedaante, welke het tijdens het afbreken nog had, zijnde een langwerpig vierkant gebouw, met een hoog pannendak en twee schuins opgaande gevels. De regentenzaal was een ruim en luchtig vertrek, versierd met vele schilderijen. Ook had het gasthuis eene kapel, op welks midden een klein torentje, met eene klok, stond, en waarin de inw. van St. Catharijne vroeger begraven werden. — Bij den aanval der Spanjaarden, die in het jaar 1574, nadat zij het beleg van *Leyden* hadden moeten opbreken, *Utrecht* wilden verrassen, diende dit gasthuis tot een hospitaal voor de gekwetste burgers; zoo als het ook, drie jaren later, bij de belegering van het slot *Vredenburg*, ten zelfden einde gebruikt werd. — In het jaar 1577 werd in dit gasthuis, tusschen *Maximiliaan Hennin*, Graaf van *Bossu* en de Afgevaardigden van de stad en Staten van *Utrecht* ter eener, en de Spaansche bezetting van het kasteel *Vredenburg* ter andere zijde, wegens de overgave van dat kasteel gehandeld. — Bij besluit van de Regering der stad *Utrecht*, van 8 November 1615, werd het bestemd tot het verplegen van hen, die met venerische ziekten besmet waren; doch op verzoek van de Huismeesters werd het daarvan, den 21 Februarij 1649, weder ontlast. Op uitnoodiging van den Raad van Staten werd dit gasthuis, den 21 September 1747, tot verpleging der gekwetste soldaten ingerigt. Later bezigde men het, bij

afwisseling, tot het verplegen van zieken en tot bergplaats van fourage en ammunitie. Intusschen strekte het altijd tot huisvesting van behoefte oude mannen en tot opneming van Proveniërs, die er hunnen kost kochten; door den drang der tijden is dit echter opgehouden; terwijl het gebouw in het jaar 1818 voor afbraak verkocht en de grond, waar het gestaan heeft, tot warmoeziërsland toegemaakt is (1).

In de amb. heerl. CATHARIJKE was ook eene kapel, staande op het zoogenaamde Ellendige kerkhof, waar diegenen, welke door beulshanden omkwamen, begraven werden. Dit gebouw is reeds in het jaar 1878 afgebroken; terwijl in het jaar 1664 de grond, waar deze kapel gestaan heeft, tot het aanleggen van den Nieuwen Leydschen-Rijm werd doorgegraven.

CATHARINABAND, d., prov. Friesland. Zie TERBAND.

CATHARINA-FREDERICA, houtgrond in *Nederlands Guiana*, kol. Suriname, aan de *Boven-Saramacca*, ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den daarmede vereenigden houtgrond Nieuwe-Moep, benedenwaarts aan het Land van Santigron; 3500 akk. groot. De Negers noemen haar SANTIGRON en ook POICA.

CATHARINAHOOPE, vroegere naam van den hout- en kostgrond BEACHSBOOP, in *Nederlands-Guiana*, kol. Suriname. Zie BEACHSBOOP.

CATHARINAHUIS, in de wandeling ook wel CATRIJNENHUIS geheeten, voorm. fraterhuis te *Deventer*, in de *Krommesteeg*, in het jaar 1474 gebouwd, ten einde daar te huisvesten arme klerken of scholieren, die zich schikten om het kloosterleven te aanvaarden. Vermoedelijk is dit hetzelfde huis geweest dat elders onder den naam van *Jesuu-Wisshuis* voorkomt. Het is na de Reformatie te niet gegaan.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. nonnenklooster van de order der Minimen in *Tweente*, heerl. *Almelo-en-Friezenveen*, prov. *Overijssel*, digt aan het stadje Almelo. Het stond onder het kapittel van Utrecht en was gesticht op het einde der dertiende eeuw; maar is op den grond, waar het naderhand gestaan heeft overgebracht in het jaar 1407, wanneer JOHAN HILBINE, die toen Pastoor van Almelo was, den voorseiden grond, welke de kerk toekwam, en waarop des Pastoors huis stond, in erfpacht gegeven heeft aan broeder JOHAN VAN UMREN, Overste van St. Janskamp, met beding, dat daarvoor jaarlijks, in het midden van den winter, een Franschen schild (2 guld. 10 cents.) betaald soude worden; zijnde de vergunningsbrief, tot den afstand van gezegden grond, gegeven op St. Adolphusavond van gezegd jaar, en gezegeld met de wapenen van BEATRIX VAN ALMELO, haren zoon EGBERT VAN ALMELO en ELISABETH VAN VOERST, EGBERTS huisvrouw. Maar JOHAN VAN UMREN heeft dien grond, den 22 October 1409, afgestaan aan gemelde zusters, die toen onder de regering van ALEID TILBURG stonden, welke overgifte, in het jaar 1414, 's Woensdags na den Zondag *Cantate*, door FREDERIK VAN BLANKENHEIM, den een en vijftigsten Bisschop van Utrecht, is goedgekeurd.

Ten jare 1471 werd het kerkje ingewijd door GOZEWIJN, een Karmeliter Monnik, Bisschop van Hierapolis en Wijbisschop van DAVID VAN BOURGONDIS, den vijf en vijftigsten Bisschop van Utrecht. De andere gebouwen vertoonden uiterlijk de armoede en nederigheid van den H. FRANCISCUS, de slaapplek echter uitgezonderd, die een

(1) Zoo, die meest nepen en goethuis wenschen te weten, verwijzen wij naar het Tijdschrift voor Geschiedenis, oudheden en statistiek van Utrecht, 2e Jaargang 1826, bl. 69-95.

ruim, hoog en hecht gebouw, en in het begin der zestiende eeuw opgetimmerd was. Men had ook het voornemen dusdanig eene kerk te bouwen, maar aanvankelijk waren de grondslagen gelegd en de muren van het koor in 1519 gedeeltelijk opgemetseld, of het werk bleef steken. In het jaar 1665, toen *PAULA KROORS* het ambt van *Mater* bekleedde en *Herman TUNNOERTS* Overste van dit klooster was, is de grond met de gebouwen den Heer van *ALMELO* gegeven, die van de steenen, bij zijn naburig heerenhuis, eenen paardenstal heeft doen bouwen, terwijl de Nonnen, die er nog ten getale van 28 woonden, door de *Ridderschap* eene som van 12,000 gulden toegezegd werd, waarop zij ten zelfden jare uit hare oude woonplaats verdreven zijn. De Nonnen hebben zich op de *Glaan* nedergezet, eene plaats in het *Bentheimische*, dicht aan *Twenthe*, gelegen, en *Mariaas vlugt naar Egypte* genoemd.

Onder de Oversten van dit klooster verdient vermelding *BOHAVENTURA TUNNOERTS* van de orde der *Kapucijnen*, en te 's *Hertogenbosch* geboren. Deze heeft niet alleen de zorg over dit klooster, maar ook over een groot gedeelte van het landschap *Twenthe*, met grooten ijver op zich genomen, en aldaar veel goeds gedaan. De H. vergadering te *Rome*, had *Vader BOHAVENTURA* aan de burgerij van 's *Hertogenbosch* toegeschikt, maar de *Aartsbisschop PHILIPPUS ROVENIUS* verzocht, dat men hem te *Almelo* zoude laten, omdat zijne dienst aldaar noodzakelijker was en dit werd toegestaan. De voornaamste R. K. Geestelijken van zijnen tijd hebben dezen voortreffelijken Kloostervoogd, om zijnen overmoedigen ijver, zijnen geest des gebeds, waarmede hij op eene zonderlinge wijze begaafd was, en om de vroomheid van zijnen wandel, groote achting en vriendschap toegedragen. Hij is den 13 September 1682 te *Almelo* overleden, en wordt in het doodboek der *Nederduitsehe Hervormde kerk* aldaar geprezen als een man, die met overmoedigen ijver voor de zaligheid der zielen gearbeid heeft. Ook staat er in het *Roomsche* verhaal van de *LA TORRE*, dat hij, in den reuk van heiligheid van hier gescheiden is, en het was een algemeen gevoelen onder zijne geloofs- en tijdgenooten, dat hij van God, twee jaren voor zijnen dood, verzekering van zijne zaligheid gekregen heeft; terwijl men verhaalde, dat zijne kamer, als hij den goest gaf, met eene allerzoetste geur vervuld werd. Zeker gaat het, dat deze man in hooge mate de algemeene achting wegdroeg. Zijn neef *Herman TUNNOERTS*, te *Oldenzaal* geboren, die eenige jaren later het klooster bestuurde en onder wiens regering de geestelijke zusters naar *Glaan* vertrokken zijn, wordt geroemd, als hebbende de *Oldenzalers*, onder welke hij eenigen tijd als *Pastoor* was werkzaam geweest en dien nu te *Glaan* ter kerk kwamen, met alle vriendelijkheid ontvangen, en langen tijd hunne geestelijke belangen met zorg ter harte genomen.

Den 5 Maart 1665 is door de *Ridderschap* en *Steden* van *Overtijsel*, aan *Zeger van RECHTEREN*, Heer van *Almelo* en *Vriezenveen*, den eigendom van dit klooster toegekend, met recht, om alle de goederen, daartoe behoorende, in de heerlijkheid van *Almelo* en *Vriezenveen* gelegen, tegen penningswaarde te lossen. Gemelde *Zeger van RECHTEREN* heeft, bij uitersten wil, bepaald, dat in een der nog overgebleven gebouwen van het klooster zouden worden geplaatst tien vrouwen; welke plaatsen ter begeving van den tijdelijken Heer van *Almelo* stond, onder genot van vrijc woning en 4 guld. 90 cents alle vier weken, door den Heer van *Almelo* te betalen. Dit gebouw

in eenen zeer bouwvalligen staat zijnde, heeft de tegenwoordige Heer van Almelo, ADOLF FREDERIK LODEWIJK Graaf van RECHTEREN LIMBURG, het, in het jaar 1834, laten afbreken; in de plaats daarvan een nieuw gebouw gesticht, dicht bij de oude standplaats, aan den straatweg van Almelo naar Wierden, en, onder den naam van AANROEGSTICHT, de instelling van zijnen voorzaat daarin overgebracht. Op de plaats, waar het klooster gestaan heeft, en die thans tot de gem. Stad Almelo behoort, ziet men tegenwoordig tuinen.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te Amsterdam, op de Oudezijds Achterburgwal, belendende N. aan het Ceciliaklooster en Z. aan het St. Agnietenklooster.

Dit convent, meestal onder den naam van MARGARETHA OF DE BURGWAL bekend, was gesticht door GILBERT DOON, en werd naderhand door anderen vermeerderd en verder begiftigd. Eerst heeft het onder den regel van den H. FRANCISCUS gestaan; maar is, in het jaar 1473, door Paus SIXTUS V, om beter voortgang in de deugd te maken, overgebracht tot den regel van St. AUGUSTINUS, aan het kapittel van Windesheim onderworpen en den Regulieren Kanonniken buiten Amsterdam, te besturen gegeven. Na de Hervorming zijn de gebouwen ingerigt tot particuliere woningen.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. kl. te Brielle, prov. Zuid-Holland, in het oude Varkenstap.

Dit klooster, na het innemen van de stad Brielle door de Watergeuzen vernietigd zijnde, werd in het jaar 1579 opgedragen aan Jonkheer JOHAN VAN VLIET VAN WOERDEN, Gouverneur en Baljuw der stad, van wiens Weduwe 's lands Staten het in het jaar 1586, voor vierduizend gulden kochten. Toen werd het bestemd tot eene woning van den Engelschen Gouverneur; doch na het vertrek der Engelschen werd het aan Jonkheer JOHAN VAN SEVENDER, Baljuw van Brielle, opgedragen, wien het echter, alzoo hij een zwager van 's Lands Advocaat JOHAN VAN OLDENBARNEVELD, en daardoor bij PRINS MAURITS VAN NASSAU in ongenade vervallen, was, in het jaar 1619 weder ontnomen werd. Naderhand is het door de Kommandeurs van Brielle bewoond geworden en werd diensvolgens het KOMMANDEURSHUIS genoemd, tot dat het, na het vernietigen van dit ambt, in het jaar 1724, door 's Lands Staten aan particulieren verkocht werd.

CATHARINAKLOOSTER (ST.) of St. CATHARINA'SHUIS, voorm. klooster te Gouda, aan de zuidzijde van den Tiendenweg en aan de oostzijde van den Groenenweg.

Het had eene breede steenen poort, over de Patersteeg en werd bewoond door zusters van den derden regel des H. FRANCISCUS of der Minimien, welke zusters te voren als Geestelijke Maagden bij elkander woonden en, naar allen schijn in het jaar 1440, tot eene kloosterlijke orde zijn gebracht. Dit klooster werd eerst het GROOTE ZUSTERHUIS genoemd, en, onder het kapittel van Utrecht, na St. Agnesklooster te Gorinchem, gerekend. In het jaar 1552 is de toren afgebrand en in het jaar 1575 werden de Nonnen van kerk en huisraad beroofd. In het jaar 1592 werd een gedeelte van het konvent aan particulieren verkocht, en een gedeelte tot Tuchthuis ingerigt, waartoe het nog dient. De kerk diende eerst tot Stads Schermeschool, en op kermissen tot Schouwburg, doch werd later Stads Turfschuur, zoo als zij thans nog is. In het jaar 1701, aan dak en muurwerk bouwvallig geworden zijnde, werd zij, even als het daarop staande torentje, hersteld.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorn. klooster te *Haarlem*, hetwelk zich uitstrekte van de *Groote-* en de *Kleine-Kroft*, tot aan de *Zoetemelken Willebroodstraat*, ook wel *Heeren-Tatingstraat*, en bij verkorting, thans veelal de *Zoetestraat* geheeten.

Het werd bewoond door Nonnen van de orde der *Minimen*, die er, in het jaar 1446, van *Dirk van Wassenaar*, Pastoor der Hoofdkerk te *Haarlem*, inwoning verkregen. — De gebouwen van dit klooster, hetwelk in den tachtigjarigen oorlog te niet gegaan is, dienen thans tot woonhuizen. — Ter plaatse, waar dit klooster voormaals stond, heeft men in het jaar 1809 nog eenen toegemetselden grafkelder gevonden, bevattende het lijk van eenen Priester in plegtewaad.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorn. klooster te *Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, in de *Zustersteeg*. Het werd in het jaar 1482 gesticht, door *Gisbert van Randwijk*, een man van hoogen adel, die bij *Arnoud en Adolf*, Hertogen van *Gelder* in groot aanzien stond. Het was oorspronkelijk bestemd voor Nonnen van den derden regel van *St. Franciscus* of der *Minimen*. Naderhand hebben zij den regel van *St. Augustinus* aangenomen en onder het kapittel van *Utrecht* gestaan.

Het klooster, ten gevolge van het meer en meer veldwinnen van de leer der *Hervorming*, vernietigd zijnde, is de kerk, die deerlijk vervallen was, in het jaar 1637 tot gebruik voor de Fransche gemeente bekwaam gemaakt; terwijl ook de Engelschen er hunne godsdienst oefenden, wanneer er van dien landaard te *Heusden* in bezetting lagen. Nadat echter de Fransche gemeente in het jaar 1807 te *Heusden* te niet gegaan is, werd de kerk verkocht en dient thans tot eene *Aardappel-Siroopfabriek*. De overige kloostergebouwen zijn tot eene *Latijnsche School* ingerigt geweest; maar toen deze, in het laatst der zeventiende eeuw te niet gegaan was, zijn zij tot eene *Nederduitse School* gebruikt geworden. Later is dat gedeelte van het voormalige *St. Catharinaklooster* door partikulieren bewoond, zoo als dit thans nog plaats heeft.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorn. klooster te *Hoorn*, aan de Oostzijde van de *Gou.*

Het was in het jaar 1400 gesticht en werd bewoond door Nonnen, die naar den derden regel van den *H. Franciscus* leefden. Den 8 Maart 1673 werden deze Nonnen, even als uit de andere kloosters te *Hoorn*, uit haar bed geligt, en met een schip naar *Amsterdam* overgebracht, waar zij door den Raad en de inwoners dier stad ingenomen en verzorgd werden.

Later is er door de gebouwen van dit klooster eene straat gelegd, die, nadat de *Munt* geplaatst was in het gedeelte van het klooster, hetwelk ten *N.* van deze straat lag, de *Muntstraat* genoemd werd. Een ander gedeelte, ten *Z.* van de gezegde straat staande, werd later tot een *Oostindisch Huis* ingerigt. Thans wordt de voormalige *Munt* gebruikt tot *Kazerne* voor de garnizoenstroepen, zijnde het huis van den *Muntmeester* tot eene *Pastorij* ingerigt, behoorende tot de *R. K.* kerk in de *Achterstraat*. In den gevel ziet men nog het wapen van *West-Friesland*; terwijl het *Oostindische Huis* tot verschillende einde wordt gebezigd, zoo als tot de vergaderingen van het Departement der *Maatschappij: Tot nut van 't Algemeen*; voor de *Lees-bibliotheek* van dat departement; *Bergplaatsen* van militaire goederen enz.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorn. kl. te *Leeuwarden*, prov. *Friesland*, tusschen de *Speelmanstraat* en de *Groote-Kerkstraat*.

Het was gesticht door HENNE ODDEN, Beambtschrijver en Burgemeester van Leeuwarden en zijne huisvrouw HOUCK, op aandrang van hunne dochter WILMODS en geholpen door WYBE GERARDS, mede Burgemeester van Leeuwarden. HENNE kocht eerst, in het jaar 1507, eene stede, op welke hij een huis schijnt gebouwd te hebben. Vervolgens kocht hij eenige aangrenzende huizen en, nog ledige plaatsen, en bestemde toen het geheel tot een klooster van Nonnen regel van den St. DOMINICUS. Deze stichting door den Bisschop van Utrecht, en bij eene Pauselijke bul erkend zijnde, werd, op een Provinciaal kapittel, gehouden te Haarlem, in het jaar 1522, tot een klooster van gezegde orde aangenomen, mits het aanstaande Algemeen kapittel der orde ook zijne toestemming daartoe gaf. Nadat deze toestemming in het jaar 1525 gegeven was, deed WILMODS, den 8 Julij van dit jaar, hare gelofte in dit klooster, waarvan zij naderhand Priorinne werd. De kerk van dit gesticht, welke de Kerk der Apostelen genaamd, en in het jaar 1550 plegtstatig ingewijd werd, is, nadat het klooster in het jaar 1580 vernietigd was, in het jaar 1657, tot eene Kerk voor de Waalsche gemeente ingerigt, waartoe zij nog dient; terwijl de ruimte van het klooster zelf, thans door twee R. K. Kerken en Pastorijen, het R. K. Armbuis en eenige partikuliere huizen wordt ingenomen.

Het klooster was aan de H. CATHARINA van Senen toegewijd, en komt in oude stukken voor onder den naam van de PREDIKAREN of DOMINIORDE-CONVENTE DER WITTE-OF NIEUWE-NONNEN, gelijk de kapel onder den naam van de Clarissekerk. — Bij de vernietiging, in het jaar 1580, bleven van dit klooster slechts drie Nonnen en twee Werkzusters honder gelofte getrouw; zij huurden van de stad drie huizen, waarvan het eerste op den hoek van de *Bonte-Papesteeg* stond en vermoedelijk een gedeelte van het klooster geweest was, waardoor zij het dns nog eenigermate in stand hielden,

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Leyden*, op de *St. Pieters-achtergracht*, omtrent den Doelen.

Het was een arm convent, bewoond door Zusters van de orde van St. AUGUSTINUS. Na de Hervorming is het tot onderscheidene woonhuizen vertimmerd.

CATHARINAKLOOSTER (ST), voorm. klooster te *Maastricht*, in de *St. Pieterstraat*.

Het droeg weleer den naam van het KLOOSTER VAN ST. CATHARINADAL, en zou reeds in de veertiende eeuw, door zekere ELIZABETH DE MOLENDINO zijn gesticht en begiftigd. Het gesticht, hetwelk aanvankelijk door 15 of 16 onbemiddelde jonge dochters van goeden huize werd bewoond, is later, bij diploma van den Prins Bisschop van Luik, JAN VAN HOORNE, gedagteekend 22 April 1470, bevestigd, en alstoen van de, thans niet meer bekende, plaats, waar het eerst gevestigd was, naar de *St. Pieterstraat* overgebracht, in een zeer groot gebouw, hetwelk tot dus verre aan het geslacht DE MERODE VAN PIETERSHEIM had toebehoord, dat daarvan, zoo het schijnt, ten behoeve der congregatie afstand deed. De geestelijke Zusters, ook wel Feilzusters of zusters geheeten, volgden den derden regel van den H. FRANCISCUS, en stonden, bij het uitbreken van besmettelijke ziekten, ter beschikking van de stedelijke regering. Deze eenmaal rijk legittijde en zeer bloeiende inrigting, ging langzamerhand, door haar slecht beheer, te gronde. Toen vervolgens het gesticht, door eenen zwaren brand getroffen, al zijne meubelen en titels verloor, gelukte het slechts met moeite, het in puin liggend gebouw door een nederig

kloostertje en eens kleine kerk te vervangen. Ook dit gasticht, onder het Fransch-revolutionair bewind opgeheven zijnde, heeft later steeds tot openbaar gebruik gediend. Thans nog wordt het bewaard gebleven gedeelte tot 's Rijks Tuinens gebezigd.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Muiden*, prov. *Noord-Holland*.

Het werd door Nonnen van den derden regel des H. FRANCISCUS of der Minimén bewoond, en hoorde onder het algemeen kapittel te *Utrecht*.

Na de Hervorming werd de kerk tot een pakhuis herbouwd, en het overige tot een *WZSUS* ingerigt, waartoe het thans nog dient.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Nijmegen*, prov. *Gelderland*, in de *Molenstraat*.

Het was bewoond door Kanonniken der orde van den H. AUGUSTINUS, en behoorde onder het kapittel van Windesheim. Dit klooster na de Reformatie vernietigd zijnde, werden de gebouwen ingerigt tot een *BURGERGASTHUIS* voor mannen en vrouwen boven de 60 jaren oud.

CATHARINAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Utrecht*, op het *St. Catharinaveld*, thans het *Vreeburg*, bij de *St. Catharinastraat*.

Het was een huis van Maltheser Ridders, anders Ridders van *St. Jan* genoemd, die het reeds omtrent het jaar 1280 bezaten.

Deze Ridders plagten oudtijds alle van adellijke geboorte te moeten zijn; doch te *Utrecht* werden reeds in de veertiende eeuw of misschien al vroeger, lieden van burger afkomst in het *St. Catharinaklooster* ontvangen; van welken tijd af, de Kloosterlingen de krijgslust lieten varen en een stil leven begonnen te leiden. De regering der stad had zelfs, ten dien tijde, toezigt op het bestuur van dit klooster, waarin men ook armen en zieken huisvestte en verzorgde.

Toen *KARL V* te *Utrecht* een kasteel wilde bouwen, dat hij *VREBURG* noemde, deed hij de woning der Ridders innemen en, even als de daartoe behoorende kerk, afbreken, terwijl hij de Maltheser Ridders in het klooster der Karmeliten, op de Nieuwe Gracht, plaatste, hetwelk toen den naam van *CATHARINAKLOOSTER* bekwam. Laatsgenoemde klooster is, na de Hervorming, tot een *HOSPITAAL* of *GASTHUIS* ingerigt, waarin, zoowel krijgslieden als andere zieken, werden opgenomen. Dit is echter in de laatste jaren dat *Utrecht* door de Franschen bezet was, naar het Deutsche huis verplaatst. Thans dient het gebouw tot *MILITAIR LOGEMENT* of zoo genoemde *INQUARTIERING-KASERN*. De kerk van dit klooster, sedert de Hervorming, bij de Gereformeerden tijdelijk in gebruik genomen, is in het jaar 1815 voor de R. K. krijgslieden tot garnisoenskerk ingeruimd en, na door den storm van 29 November 1836, zoo zwaar geteisterd te zijn, dat de dienst daarin niet langer zonder gevaar kon verrigt worden, in het jaar 1840 aan de R. K., vergaderende in het *Catharijnensteegje*, afgegaan, ten einde dat gebouw in bruikbaren staat te herstellen.

De Ridders stonden te *Utrecht* onder een Opperhoofd, die den naam van *Balie* van *St. Catharina* droeg, terwijl de kommanderij de *Balie* van *St. Catharina* geheeten werd. Na het afsterven van den *Balier*, *HENDRIK VAN BRAX*, hebben de Gedeputeerde Staten van de provincie *Utrecht*, den 13 October 1602, den Kommandeuren, die onder hem stonden, verboden eenen nieuwen *Balier* te kiezen; en sedert hebben de Staten, in de plaats der overledene Kommandeuren, anderen aangesteld, die het genot der goederen, tot elke kommanderij behoorende, hadden.

De andere goederen der Balie, bestaande of uit hetgeen eertijds de Balier toekwam, of uit hetgene iedere Kommandeur, oudtijds in den schoot der orde bragt, werd in het vervolg van tijd door eenen Rentmeester beheerd, en uit de inkomsten dier goederen werden eenige prebenden en onkosten betaald. De prebenden beliepen zeven en dertig honderd en vijftig gulden 's jaars, die onder zestien personen verdeeld werden. De Kommandeurs van St. Catharina waren van ouds en zijn nog negen in getal, die genoemd worden naar de plaatsen, daar de goederen gelegen zijn, als: te Oudewater, te Wemelinge, te Kerkwerve, te Harmelen en te Weerden. Zij werden voorheen door de Staten op voorstel van een der Leden aangesteld, maar later door den Stadhouder, zonder dat daartoe eenig voorstel gedaan werd.

CATHARINAMEER, voorm. meer, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*, N. W. van het d. *Boer*.

Dit meer hetwelk zeer vischrijk was en waar zich zeer veel wild en watergevogelte ophield, had door de Ried gemeenschap met de tegenwoordig ook reeds drooge *Munnike*- en *Dongjumermere*n. Hoewel sedert een paar eeuwen reeds droog, is het land zeer laag en kan alleen door watermolens drooggehouden worden. In de nabijheid staat een huis, dat nog onder den naam van *Eijerhuis* bekend is, welken naam het vermoedelijk ontleent, van de menigte eijeren, die in den omtrek gevonden werd.

CATHARINAPLAAT, onbehuide pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Brabant*, *Vierde* distr., arr. *Breda*, kant. *Oosterhout*, gem. *Made-en-Drimmelen*; palende N. aan de oude grafelijkheidslimiet, thans scheiding der gemeenten *Made-en-Drimmelen* en *Werkendam*, O. aan het Gat van den *Hardenhoek*, Z. aan den *Hoogenhof*, W. aan den *Lagenhof*.

Deze pold., omkaad in het jaar 1838, watert uit op het Gat van den *Hardenhoek*, en wordt bestuurd door den eigenaar, zijnde de Heer *Arnoldus Josephus Ingenhousz*, woonachtig te *Breda*. Het zomerpeil is 45 duim boven A. P.

CATHARINAPLAAT of **JANTJESPLAAT**, onbehuide pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Brabant*, *Vierde* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Werkendam*; palende N. en O. aan het Gat van den *Hardenhoek*, Z. aan de *Grienden*, W. aan de *Kreek* langs de *Springer*.

Deze pold., die, ingevolge 's Konings dispositie van 29 October 1831, in het volgende jaar, door den bonwman *Arie Hofman*, te *Sliedrecht*, als huurder van het Domeinbestuur, omkaad is, beslaat eene oppervlakte van 11 bund. 68 v. r. 50 v. ell., watert door twee houten duikers, aan de westzijde ieder van eene klep voorzien, op de kreek langs den *Springer* uit, en staat onder het bestuur van gemelden *Hofman*. Het land ligt 40 duim boven A. P.

CATHARINA'SHUIS, voorm. kl. te *Gouda*. Zie **CATHARINAHUIS**.

CATHARINA SOPHIA, suikerpl. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Saramacca*, ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. *Anna-Maria*, benedenwaarts aan de verl. plant. *Judashoop*. Zij is 1500 akk. groot en wordt door 176 slaven bewerkt. Men heeft er eenen stoommolen. De *Negers* noemen haar **SOEKROEGRON**.

CATHARINEBAND, d., prov. *Friesland*. Zie **TEEBAND**.

CATHARINENDAL (ST.), kloost. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en 2 u. N. O. van *Breda*, kant., gem. en 5 min. Z. O. van *Oosterhout*.

Dit klooster was oorspronkelijk gesticht in het jaar 1268, te *Vroenhout*, onder *Rosendael*, door *SERVAAS VAN LIEDERKERKE*, met zijne huisvrouw *YMBROECHT* en hunnen zoon *VICTOR*. De kerk, ingewijd in het jaar 1270, en aan de *H. CATHARINA* toegeheiligt zijnde, zoo bekwaam het klooster den naam van *ST. CATHARINENDAL*. Deze instelling werd niet slechts door *ARSOUT VAN LOVEN*, en zijne huisvrouw *ELISABETH*, Heer en Vrouw van *Breda*, met hun goedvinden bekrachtigd, maar bovendien werden de goederen van de Priorin en zusters van *ST. CATHARINENDAL*, bij bezegelde brieven, in hunne bescherming genomen; terwijl zij haar bovendien met vele goederen en gronden van erven onder *Sonseel*, *Vlamselt*, *Oosterhout*, *Mertensheim* (nu 's *Priucenhage*) enz. begiftigden.

Twintig jaren na de stichting, en wel in het jaar 1288, werd het klooster, door het doorbreken der dijken bij *Lillo*, zoodanig door het water aangetast dat de Geestelijke Dochters zich genoodzaakt zagen, elders eene schuilplaats te zoeken, waarom *RASO VAN GAVEREN*, Heer van *Liedekerke-en-Breda*, haar in het jaar 1293 overplaatste bij de stad *Breda*, waar zij bij het gasthuis verbleven tot in het jaar 1308, als waanneer haar vergund werd, even buiten de stad een klooster te bouwen, waarvan de voornaamste gebouwen, nu nog, ten gevolge van de vergrooing der stad *Breda* in de jaren 1531-1536, binnen hare muren aanwezig en onder den naam van het Klooster bekend, thans tot kazerne dienen.

Gedurende den tijd, dat dit klooster zoo dicht bij en later binnen de stad stond, werd het door de Heeren van *Breda*, voornamelijk door die uit het doorluchtig geslacht van *NASSAU* met vele regten en voordeelen begunstigd, onder anderen genoot het vele weldaden van *ENGELBRECHT*, Graaf van *NASSAU*, Heer van *Breda*, en zijne gemalin *JOANNA VAN POLANEN*, wier beide moeijen *ELISABETH VAN DE LECK* en *MAGHELTY VAN POLANEN*, de eerste als Priorin en de andere als Geestelijke in het klooster waren, waarin zich destijds nog vele andere Jonkvrouwen van edele geslachten bevonden. — Zijn zoon en opvolger *JAN*, Graaf van *NASSAU*, behartigde zoodanig de belangen van het klooster, dat hij het gedurende eenige jaren op eigen kosten onderhield, en jaarlijks zelf de rekeningen nazag, om te weten of de Geestelijke Zusters ook aan iets gebrek hadden. Hij verkreeg van *Paus Pius II*, dat het in het jaar 1463 in onderscheidene opzichten hervormd werd, zoodat de Nonnen gehouden waren zich aan de eenwigdurende opsluiting te onderwerpen, niets in eigendom mogten bezitten, voor zich zelve geene dienstmaagden hebben, en, in plaats van den Proost, alleen eenen Biechtvader houden. Hij deed onderscheidene straten en stegen omtrent het klooster verleggen, ten einde alle stratengerucht daarvan te weeren. Zelf ontbood hij zijne dochter *OSBILIA* uit het konvent van *Bethanië* bij *Mechelen*, en deed haar in het klooster *ST. CATHARINENDAL* den sluier aannemen. *HERDRIK* Graaf van *NASSAU*, Heer van *Breda*, noemde zich momboor van het klooster en deed het nader hervormen, hetwelk ten gevolge had, dat de Priorin alleen den sleutel zou hebben van het Binnenklooster en geene manspersonen daarin mogten worden toegelaten. Hij schonk met zijne Gemalin *CLAUDE DE CHALONS*, Prinses van *Oranje*, het fraaije gestoelte op het koor, in de, ten jare 1501, gebouwde kerk. Ook gebood hij de Regering van *Breda*, het klooster behoorlijk schadevergoeding te geven, voor de vele erven, die het, bij het graven der nieuwe wallen om de buitenstad, verloren had. De zware brand, die in het jaar 1534 het grootste en beste gedeelte der stad in kolen legde, heeft al de ge-

bouwen des kloosters, behalve alleen de kerk en de slaappleaen verwoest. Naderhand werden die echter weder in vorigen stand hersteld.

Door de beeldenstormerij, welke den 23 Augustus 1666 te Breda gewoed heeft, leed het klooster mede veel schade. **WILLEM I**, Prins van *Oranje*, wien dezen handelwijze zeer mishaaagde, nam hierop het klooster in zijne bijzondere hoede, beveiligde de Nonnen voor verderen overlast, en beval zijnen Rentmeester, dat hij de goederen des kloosters zoude beschermen en gadeslaan. Dit had ten gevolg, dat het klooster sedert altijd genoemd werd het **KLOOSTER VAN NASSAU**, en dat **CLAUDE VAN BERLAYMONT** Heer van *Haultepenne*, toen hij Breda, den 29 Junij 1581, had ingenomen, het vijandig deed aantasten en door zijn krijgsvolk uitplunderen. In het jaar 1625 werd, door den Algemeenen Overste der Premonstratenser orde, weder, volgens de eerste instelling, eenen Proost over het klooster aangesteld, zoo als zulks tot nu toe is in stand gebleven. Nadat **FREDERIK HENDRIK**, Prins van *Oranje*, in het jaar 1637, de stad Breda veroverd had, nam hij, als Heer van *Breda*, bij eenen bijzonderen brief, het klooster, met al zijne bewoners, in zijne bijzondere bescherming, en, ten einde de Nonnen te beter van de wereld konden afgezonderd blijven, ontlaste hij het van de inkwartiering der soldaten. Toen hij echter voorgenomen had binnen Breda eene illustre school en collegie op te rigten, en daartoe geschikte gebouwen noodig had, kwam hij, den 20 April 1646, met den toenmaligen Proost, **BALTHAZAR KRUYT**, overeen, dat dezen het klooster met den bijgang en de kerk aan den Prins zouden overgeven, terwijl de Proost, de Vicaris en verdere Geestelijke personen het klooster zouden overbrengen naar *Oosterhout*, alwaar zij, zonder iemands tegenzeggen, naar hunnen regel, onder de voortdurende bescherming van het doorlichtige huis van **NASSAU**, leven zouden, hoewel zij altijd een toevlugtsoord binnen Breda hielden, werwaarts zij zich, in tijd van dringenden nood, konden begeven. Dien ten gevolge togen de Geestelijke dochters van Breda naar *Oosterhout*, alwaar zij een erf kochten, en daarop weder een nieuw klooster bouwden, hetwelk zij den naam van **CATHARINENDAL** gaven en tegenwoordig nog in wezen is.

Ook **WILLEM II**, Prins van *Oranje*, deed de door zijnen vader gedane belofte van bescherming getrouw gestand, want niet alleen bekrachtigde hij, bij eenen bezegelden brief, alle de voordeelen, regten en geregtigheden, bij zijne voorouders, van tijd tot tijd, aan het klooster gunstig verleend, maar toen, na den Munsterschen vrede, in het jaar 1648, volgens het besluit der Algemeene Staten, van 16 Junij deszelfden jaars, alle geestelijke geordende personen, de Republiek der Vereenigde Nederlanden moesten verlaten, verklaarde hij, dat de Proost en de Vicaris van **St. CATHARINENDAL** daaronder niet begrepen waren, waardoor deze dan ook ongemoeid in het klooster bleven.

De Proost en de Geestelijke dochters zich alzo te *Oosterhout*, in hun nieuw gebouwd klooster nedergezet hebbende, zijn aldaar in rust en stilte verbleven, tot in het jaar 1672, toen zij, na het uitbarsten van den oorlog tusschen dezen staat en den Koning van Frankrijk, uit vrees van vijandelijken overval, plundering en verwoesting, wedergekeerd zijn naar de oude kloostergebouwen te Breda, welke, wegens de vernietiging der Illustre school en collegie, ledig stonden en zeer vervallen waren. Zij deden dadelijk de kerk, waarin eenigen tijd eene bende krijgsknechten gehuisvest was geweest, met groote kosten weder herstellen en de overige gebouwen weder bewoonbaar

maken; doch, na het eindigen van dien oorlog, in het jaar 1679, vond Prins WILLEM III raadzaam, dat zij weder naar Oosterhout zouden keeren; terwijl hij haar uitdrukkelijk beloofde, van haar aldaar in zijns bescherming te houden. In het begin van het jaar 1680 vertrokken zij alzoo weder naar haar klooster te Oosterhout, waar zij tot heden toe verbleven zijn, hoewel niet zonder vrees van eerst, in het jaar 1795, bij het inrukken der Franschen, en vervolgens, in het jaar 1810, bij den afstand van het zuidelijk gedeelte van het Koninkrijk van Holland, aan den Keizer der Franschen, het lot van alle der in Frankrijk bestaan hebbende kloosters te zullen moeten ondergaan; aan dit gevaar ontkomen, door een legale erkenning, bij keizerlijk dekreet van 12 November 1811, houden de Geestelijke zusters, thans ten getale van 29, zich onder anderen ook bezig, met het kosteloos onderwijs geven aan kinderen van behoeftigen. De gebouwen hebben van tijd tot tijd menige verbetering ondergaan, zoo als onder anderen, in het jaar 1818, wanneer een zeer doelmatig kerkgebouw, van toren voorzien, opgetrokken werd, terwijl de zusters tot dien tijd toe, in een gedeelte van den kloostergang (*het Pand*), godsdienstoefening hadden gehouden.

CATHARINENDAL, voorm. klooster, te *Maastricht*, prov. *Limburg*. Zie **CATHARINAKLOOSTER**.

CATHARINENKLOOSTER, voorm. klooster, te *Haarlem*. Zie **CATHARINAKLOOSTER** (1).

CATRIJNENHUIS, voorm. fraterhuis te *Deventer*. Zie **CATHARINAHUIS** (2).

CATSBERGEN, ridderhofstad in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie **CARSBERGEN**.

CATSE of **CATZ**, voorm. plaats in de prov. *Friesland*, waar, den 12 Mei 1420, de Schieringers door de Vetkoopers geslagen werden, zoodat zij wel 300 dooden en 200 gevangenen verloren.

Volgens het algemeen gevoelen moet deze plaats in de griet. *Hemelumer-Olderphaert-en-Noordwolde*, tusschen Hindeloopen en Molkwerum, nabij het d. *Koudum*, gezocht worden.

CATSHOEVE, voorm. buitengoed, thans hofstede in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeuwsch-Vlaanderen*, arr. en 4 u. Z. van *Middelburg*, kant. en 1½ u. N. van *Oostburg*, gem. en 5 min. N. van *Groede*.

Deze hofstede, die eene oppervlakte van 30 bund. 60 v. r. 50 v. ell. beslaat, doch te voren wel tweemaal zoo groot was, ontleent haren naam van den beroemden Raadpensionaris en dichter **JACOB CATS**, die er zijn gewoon verblijf hield, als hij, uit hoofde van zijne toen nieuw bedijkte landen, deze oorden bezocht, waarom hij ook in de Herv. kerk te *Groede* eene eigen bank had, die nog bestaat en naar hem genoemd wordt. Achter de **CATSHOEVE** loopt de *Catsweg*.

CATSJELI of **CAJELI**, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Molukkos* behoorende; 5° 22' 33" Z. B., 144° 42' 34" O. L.

CATSJELI of **CAJELA**, plaats in *Oost-Indië*, op de oostzijde van het *Ambonsche* eil. *Boero*, aan de bogt van *Catsjeli*. Vroeger stond te midden deser plaats de vesting *Defensie*.

(1) Evenzoo zoekt men alle de overige woorden, die elders wel eens **CATHARINEN** gespeld en hier niet gevonden worden, op **CATHARINA**.

(2) Insgelijks zoekt men alle de woorden, elders wel eens **CATHARINEN** gespeld en hier niet gevonden, op **CATHARINA**.

CATSJELI (BOGT VAN), baai in *Oost-Indië*, aan de Noordoostzijde van het *Ambonsche eil. Boero*.

Het is eene veilige anker- en goede ververschingsplaats.

CATTENBET, stuk lands, in het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*, arr., kant., gem. en 46 Schouwsche roeden N. van *Zierikzee*.

Het is aldus genaamd naar eene groote stormkat, die de Vlaamsche Graaf *Guy* er bij het beleg van *Zierikzee*, in het jaar 1304 op deed plaatsen. en waarmede hij de stad veel schade toebrengt.

CATTENBROEK, vroeger op de kobieren van Staat bekend met den naam van *ADOLF-VAN-DE-WAALSGEREGT*, amb. heerl. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Amersfoort*, kant. *Wijk-bij-Duurstede*, gem. *Zeyst*; palende W. en N. aan *Zeyst*, O. aan *Zeyst* en *Stoetwegen*, Z. aan den *Krommen Rijn*.

Zij bevat het geh. *Cattenbroek*, en telt 60 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

Deze amb. heerl. was vroeger leenroerig aan het Sticht van *Utrecht*, en werd den 27 Augustus 1740 ter leen uitgegeven aan den Heer *JAN PESTERS NIKOLAAS*, Deken van het kapittel van *St. Jan*, verkozen in het eerste Lid der Staten van *Utrecht*, bij wiens nakomelingen zij thans nog bezeten wordt, zijnde thans eigenaar de Heer *Mr. JAN EVERT PESTERS*.

Het geh. *CATTENBROEK*, ligt 5 u. Z. W. van *Amersfoort*, 2½ u. N. W. van *Wijk-bij-Duurstede*, gem. en ½ u. Z. W. van *Zeyst*.

CATTENBROEK, heerl. in het *Land-van-Montfoort*, prov. *Utrecht*, kant. *IJsselstein*, gem. *Linschoten*; palende N. O. aan den pold. *Bijleveld*, N. W. aan den pold. *Breeveld*, Z. W. aan de heerl. *Polanen* en aan den pold. *Rapijnen*, Z. O. aan de pold. *IJsselveld* en *Munstwijk*.

Deze heerl. die tevens eenen pold. uitmaakt, bevat het geh. *Cattenbroek*.

In het jaar 1765 werd de Heer *JAN CORNELIS ABLAING*, Heer van *Nieuwerkerk*, door de Staten der prov. *Utrecht*, met deze heerl. beleend.

Het geh. *CATTENBROEK* ligt 2½ u. W. van *Utrecht*, 2 u. N. W. van *IJsselstein*, ½ u. N. van *Linschoten*. Het begint een u. benoorden de stad *Montfoort* en strekt zich langs den *Cattenbroekerdijk* uit.

CATTENBROEKERDIJK, dijk in het *Land-van-Montfoort*, prov. *Utrecht*; die ten Z. O. van *Haanwijk* en N. O. van *Cattenbroek* en *IJsselveld*, van den *Rijn* naar den *IJssel* loopt.

CATTENLEGER of **KATTENLEGER**, streek gronds, onder *Bemmel*, in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*, ongeveer ½ u. van gemelde dorp gelegen.

CATTENPOORT, bouwvallen in het *Land tusschen Maas en Waal*, prov. *Gelderland*, nabij het stadje *Batenburg*.

CATTI, Lat. naam van de **KATTEN**, een volk waarvan de *Batten* afstammen. Zie **KATTEN**.

CAUBERG, geh. in het graafs. *Vroenhove*, prov. *Limburg*. Zie **CABERG**.

CAUCHEN of **CHAUCEN**, in het Lat. *CAUCI* of *CHAUCI*, volk, dat ten tijde van *JULIUS CAESAR* een gedeelte van dit land bewoonde.

Zij stamden af van de *Scyten*, werden verdeeld in *Groote-Cauchen* en *Kleine-Cauchen*, en moeten gewoon hebben de eersten in het tegenwoordige *Oldenburgsche* en *Bremen*; de anderen in het tegenwoordige *Oost-Friesland*, tusschen *Eems* en *Wezer*. De *CAUCHEN* worden voor een der oudste volkstammen onder de *Germanen* gehouden, die reeds vóór onze tegenwoordige jaartelling zouden beroemd zijn geweest. *PLINIUS*, die de *Duitschers* in vijf hoofdstammen verdeeld, noemt onder

de *Ingaevones*, die tusschen Eems en Elve woonden, ook de *CAUCHE* op. Zij deden onderscheidene invallen in de meer zuidwestelijke streken van dit land, waar thans de provinciën *Zuid-Holland*, *Zeeland* en *Utrecht* gevonden worden. *TACITUS* noemt ze een zeer aanzienlijk volk onder de *Germanen*, dat zijne grootheid liefst door' gerechtigheid wilde handhaven; zonder begeerlijkheid, zonder heerschzucht, gerust en afgezonderd levende, geen oorlog verwekkende en nergens met rooven en moorden stroopende; brengende hij als een voornaam bewijs hunner dapperheid en magt bij, dat zij niemand verongelijken, om boven anderen de overhand te hebben, hoewel ieder van hen de wapenen gereed had; terwijl er, zoo de zaak het vereischte, spoedig een leger op de been was, en men er vele krijgslieden en paarden zag; waardoor zij, hoewel zich stil houdende, echter in groote achting bleven.

Nadat *DAVUS* de *Angrivarië*n overwonnen, en de *Friezen* beteugeld had, was hij de eerste der Romeinen, die door de veenen in het land der *CAUCHE*n doordrong. Kort daarna heeft zijn broeder *TIBERIUS* hen, die zich eerst niet wilden onderwerpen, maar naderhand hem te voet vielen in genade aangenomen: waarna hij hun de wapenen ontnam en eenige ruiterbenden onder hen legde. *GERMANICUS* had later, in beide zijne togten tegen de *Cheruschen*, getrouwe krijgsknechten aan de *CAUCHE*n. Naderhand, onder Keizer *CLAUDIUS*, afgevallen zijnde, zijn zij weder te ondergebragt door *PUBLIUS GABINIUS SECUNDUS*, die daardoor den bijnaam van *CAUCUS* verkreeg. Weinige jaren daarna, omstreeks het jaar 44 van onze tijdrekening, ondernamen zij de kusten van *Gallië* met hunne schepen onveilig te maken. Zij werden op dezen togt aangevoerd door den *Kaninefaat GANNASCUS*, die, lang voor hulpsoldaat onder de Romeinen gediend hebbende, sedert tot de *CAUCHE*n was overgelopen, en hen schijnt aangezekt te hebben tot deze zeeschuimerijen, waardoor hij zich nu berucht maakte. Hij wist, dat de *Gallië*rs rijk, doch magteloos ter zee waren, en stroopte daarom, met ligte vaartuigen, langs hunne kusten. *CNEIUS DOMITIUS CORBULO*, aan wien middelerwijl het bestier over *Neder-Germanië* was opgedragen, en die reeds herwaarts op weg was toen de vijandelikheden der *CAUCHE*n bekend werden, was zoodra niet op het Eiland der *Batavieren* aangekomen of hij voerde de drieriemige galeijen door de kil des *Rijns* en de overige schepen door de wadden en stroomgaten in zee. Welhaast werden de roefscheepen van *GANNASCUS* in den grond geboord, hij zelf met schande naar huis gejaagd en alles wederom bevredigd. De *CAUCHE*n bleven echter niet lang in rust, want onder de regering van *Nero* verdreven zij de *Ansibarië*n uit hun land. Naderhand hebben zij ook met de *Batten*, de *Friezen* en andere *Germaausche* volkstammen gemeene zaak gemaakt in den opstand tegen de Romeinen. Nadat deze oorlog ten einde was, zijn zij nogtans weder onder de gehoorzaamheid der Romeinen gekomen; waarna zij, onder de regering van *MARCUS AURELIUS*, in *België* vielen, doch door den Landvoogd *DIDIUS JULIANUS* terug gedreven werden. Dit gedurig afvallen en weder tot gehoorzaamheid komen schijnt onder de *CAUCHE*n geduurd te hebben, tot dat zij den naam en het bondgenootschap gedeeltelijk van de *Franken*, gedeeltelijk van de *Friezen* en gedeeltelijk van de *Saksers* hebben aangenomen, waardoor de oude naam met der tijd geheel is uitgestorven en, vooral de noordelijke bewoners der landen tusschen Eems en *Weser*, met den naam, ook de taal en de regten of gewoonten der *Friezen* ontvangen hebben.

CAUCHEN (GROOTE-), is het Lat. *CAUCI-MAJORS*, stam der *CAUCHE*n, die het tegenwoordige *Oldenburgsche* en de omstreken van

C A U.

... de Weser en de Elve moet bewoond

... (CAUCHEN-KLEINE), in het Lat. CAUCHI-MINORES, stam der CAUCHIENEN, die nu tegenwoordige Oostfriesland, tusschen de Eems en de ...

... Lat. naam van de CAUCHEN. Zie dat woord.

CAUCHI-MAJORES, Lat. naam van de GROOTE-CAUCHEN. Zie CAUCHEN

CAUCHI-MINORES, Lat. naam van de KLEINE-CAUCHEN. Zie CAUCHEN

CAUMBER, geh. in het Land van Valkenburg, prov. Limburg, distr., arr. ou 3½ u. O. ten N. van Maastricht, kant., gem. en 15 min. ten S. O. van Herlen; met 133 h. en 660 inw.

CAUWATER, voorn. klooster, thans eene buitenpl. in de Meijerij van 't Hertogenbosch, kw. Maasland, prov. Noord-Brabant. Zie CAUWATER.

CAUWELAAR, geh. in de bar. van Breda, prov. Noord-Brabant, arr. ou 1½ u. Z. van Breda, kant. en ½ u. Z. van Ginneken, gem. Ginneken-en-Bavel; met 11 h. en 80 inw.

CAUWENBERG, geh. in het graafs. Vroenhoven, prov. Limburg. Zie CAUWENBERG.

CAUWERVE, d. in het eil. Zuid-Beveland, prov. Zeeland. Zie CAUWERVE.

CAWER, distr. in Oost-Indië, op het Sundasche eil. Sumatra, res. Palembang, ads. resid. Bengkoelen.

CAYROBO of CAYROSO, d. in Oost-Indië, op het Ambonsche eil. Ceram, aan den zuidwestelijken uithoek van Groot-Ceram, zeer aangenaam onder het lommer gelegen.

Het staat onder het Nederlandsche Gouvernement, dat er een fort heeft. Ook is er een gouvernementshuis. Men heeft er een fraai uitzicht soo op de nabijgelegen groene heuvelen, als op de baai van Ceram en op het Varkenseiland; doch het strand is bezet met riffen en moeilijk te naderen. In de nabijheid zijn vele rotsen en achter het d. in het gebergte woest en onbewoond.

De bevolking, die in het begin der vorige eeuw 733 zielen sterk was, onder welke 195 weerbare mannen en 91 Dati's, levert bekwame timmerlieden en stoute zeelieden op. Zij heeft menig blijf van getrouwheid aan het Nederlandsche gouvernement gegeven, zelfs niettegenstaande zij sterk tot afval werd aangezet.

CAYLOEPA, eil. in Oost-Indië, in de Straat der Molukkos, tot de Toekang-Besi-eilanden behoorende.

Het ligt 1 m. Z. O. van Poelo-Wangi-Wangi, 2 of 3 m. N. W. van Poelo-Tauca. Het heeft N. en ten Z. een rif en in het Z. nog een eilandje. Een mijl zuidwestwaarts van dit eil. ligt mede eene rif, dat N. W. en Z. O. wel 8 of 9 m. lang en 2 of 3 m. breed is, hoewel het in het N. W. smaller wordt. Ook doet er zich hier en daar een eilandje op voor. Ten Z. O. van Cayloepa is weder een rif, dat 2 of 3 m. in het rond heeft en van het O. naar het W. zich uitstrekt, doch naar het O. spits toeloopt.

CECILIAKLOOSTER (ST.), voorn. klooster te Amsterdam, op de Oudezijds-Voorburgwal.

Het was bewoond door Nonnen, die naar den derden regel van den H. FRANCISCUS leefden, en werd, naar sommigen meenen, reeds tusschen de jaren 1342 en 1382 gesticht. De daartoe gediend hebbende gebou-

van zijn, na eerst tot ander gebruik te hebben verstrekt, tot een **Stadhuis** verbouwd (1).

CECILIAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Enkhuizen*, bewesten of achter de Westerkerk.

In het jaar 1441 begon men er aan te bouwen, en in het jaar 1465 was het zoo ver voltooid, dat er Nonnen in geplaatst werden, die naar den derden regel van den H. FRANCISCUS leefden. Zij hadden eene kerk of kapel, met riet gedekt, en van eenen kleinen toren, met uurklok, voorzien, die later echter is afgebrand. Sedert den tijd der Hervorming, op bevel der overheid, tot ander gebruik bestemd zijnde, werd het, in het jaar 1592, tot eenen **Bezet-Ziekken- en Pasthuis** ingerigt. Bij den achteruitgang van de stad Enkhuizen heeft het later ledig gestaan of is tot bijzondere einden gebruikt, tot dat het, in het jaar 1818, is verkocht en in het jaar 1819 gedeeltelijk gesloopt geworden. Het nog bestaande gedeelte was reeds in het jaar 1816 ingerigt tot een *Oeconomisch-Werkhuis*, welks directie dit, bij den verkoop, in het jaar 1818, in eigendom bekomen heeft en er dagelijks in laat arbeiden.

CECILIAKLOOSTER, voorm. klooster te *Haarlem*, in de *St. Janstraat*, digt bij de poort, belendende aan de Wijde- en Naauwe-Ceciliastegen, die daarvan haren naam ontleend hebben.

Het was in het jaar 1468 gesticht. Op den grond van dit klooster staat, nevens andere particuliere gebouwen, thans het **Gouvernement-Gebouw**.

CECILIAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Hoorn*, aan de Oostzijde van de *Gou (Nieuwstraat)*, naast het klooster der Hieronymieten.

Het was in het jaar 1402 gesticht, om bewoond te worden door Nonnen, die naar den derden regel van St. FRANCISCUS leefden. Toen in het jaar 1499 de Hieronymieten uit Hoorn vertrokken, deden zij hun kloostergebouw aan de zusters van het St. CECILIAKLOOSTER over, die dit alzoo aan haar klooster trokken. Den 8 Maart 1575 werden de Nonnen uit dit klooster gehaald en naar Amsterdam overgebracht. Na de Hervorming is het achterste gedeelte van dit klooster tot eene Latijnsche school ingerigt, waartoe het ook thans nog dient; terwijl dat gedeelte, hetwelk vroeger het St. Hieronymusklooster geweest was, in het jaar 1596, gedeeltelijk tot een Logement van Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier werd ingerigt, en dit dient, sedert het jaar 1796, tot Stadhuis. De overige gedeelten van het St. CECILIAKLOOSTER zijn afgebroken en de grond is tot eenen uitgestreken tuin aangelegd, behoorende tot het Latijnsche schoolgebouw.

CECILIAKLOOSTER (ST.), voorm. klooster te *Leyden*, in de *Bastiaan-de-Roysteeg*, achter de Vrouwenkerk, en van achteren uitkomende tegen de *St. Josephsteeg*.

Het was bewoond door Nonnen van de orde van St. AUGUSTINUS, die, behalve hare geestelijke oefeningen, nog dagelijks met haren handen arbeid de kost moesten verdienen.

Dit klooster is na de Hervorming gedeeltelijk tot burgerwoningen, maar voor het grootste gedeelte tot een **Past- of Dolhuis** vertimmerd, zoo als dit gedeelte thans ook nog dient tot een **Gast- en Krankzinnigenhuis**, het **CECILIA-GAST-DOL-EN-PASTHUIS** geheeten.

(1) Zie voorts over dat gebouw dit *Woordenboek*, D. I, N. 178 en 179.

Bremen of liever tusschen de Weser en de hebben.

CAUCHEN (KLEINE-), in het Lat. CAUCI-MINORES, die het tegenwoordige Oostfriesland, tusschen de Weser, bewoonden.

CAUCI, Lat. naam van de CAUCHEN. Zie die CAUCI-MAJORES, Lat. naam van de GROOTE-CAUCI-MINORES, Lat. naam van de KLEINE-CAUCI-).
CAUMER, geh. in het Land van Valkenburg arr. en 3½ u. O. ten N. van Maastricht, kant. Z. O. van Heerlen; met 133 h. en 660 inv.

CAUWATER, voorm. klooster, thans een van 's Hertogenbosch, kw. Maasland, prov. DEWATER.

CAUWELAER, geh. in de bar. van Breda arr. en 1½ u. Z. van Breda, kant. en ½ u. Ginneken-en-Bavel; met 11 h. en 80 inv.

CAUWENBERG, geh. in het graafs. JZie CABERG.

CAUWERVE, d. in het eil. Zuid-Be. COUWERVE.

CAWER, distr. in Oost-Indië, op het res. Palembang, ads. resid. Bengkoelen.

CAYBOBO of **CAYEBOBO**, d. in Oost-Indië Ceram, aan den zuidwestelijken uithoek genaamd onder het lommer gelegen.

Het staat onder het Nederlandsche Gouvernment heeft. Ook is er een gouvernementshuis

zigt zoo op de nabijgelegen groene heuvel en op het Varkenseiland; doch het strategijk te naderen. In de nabijheid zijn is het bergte woest en onbewoond.

De bevolking, die in het begin der onder welke 193 weerbare mannen en merlieden en stoute zeelieden op. Zij aan het Nederlandsche gouvernment zij sterk tot afval werd aangezet.

CAYLOEPA, eil. in Oost-Indië, in Toekang-Besi-eilanden behoorende.

Het ligt 1 m. Z. O. van Poelo-At Poelo-Tamea. Het heeft N. en ten eilandje. Een mijl zuidwestwaarts N. W. en Z. O. wel 8 of 9 m. in het in het N. W. smaller wordt eilandje op voor. Ten Z. O. van of 3 m. in het rond heelt en

doch naar het O. spits toeloopt.

CEGILIAKLOOSTER (ST.) Oudezijds-Voorburgwal.

Het was bewoond door Nonn. H. FRAXISCUS leefden. en van de jaren 1542 en 1582 geboort

in de Kerk-tmanstraat,

Nonnikessen van tegenwoordig

gebouwen, aan de Duitse school

andere voorheen tot

huizen is vertim-

onden, zijn gedel-

gk. in het jaar 1583,

thans nog de Kleine-

1653, ingerigt voor

mede aan de Evang.-

ter te Utrecht, op de

en de Viebrug.

ormalige kasteel of huis

nevens andere goederen

den moord aan FLOIS V,

erklaard. Het werd ge-

ROORUS VAN DER AA, en

Nonnen van aanzienlij-

enter opgesloten, en wer-

stond onder het kapittel

FRANCOIS XIII, werden onder-

staan; en FREDERIK SCZENCK

van Utrecht, nam de Non-

van zijne voorzaten gestaan

reeds het jaar 1647 werden

BERGIAAL MUNTUIS ingerigt,

Suriname.

en bergachtige landen ten

eenen westelijken loop, bij

den voormaligen militair-

nicht. Victoria benedenwaarts.

op het Bandasche eil.

van dat eil. uitmakende.

Indië, op het Bandasche eil.

Oost-Indië, in de Zee van

op het eil. Banda-Lontoir, dat

Zie CILAN.

lang-Boxeis genoemd, eil. in

ende, en zich van 1° 37' N. B.

L. tot 143° 30' O. L. uitstrekt.

alleen de Oostkust van dit

ernate begrepen is, verstaan,

Wakassar noemt, onder wel-

wel het geheele eiland begreep.

dat men, met betrekking tot de bezittingen der voormalige Oostindische Compagnie in die gewesten, ook wel den *SLEUTEL VAN HET OOSTEN* noemt.

Het ligt O. van Borneo, Z. van de Philippijnen, W. van de Molukkos en N. van onderscheidene eilanden, die men als eene oostelijke voortzetting van Java kan beschouwen. Ten N. wordt het bespoeld door de Zee van Celebes of Solozee, ten N. O. door de Straat der Molukkos, ten Z. O. door de Zee van Banda, ten Z. en Z. W. door de Zee van Java en ten W. door de Straat van Makassar.

Dit eil., dat tot de groote eilanden van den Indischen archipel gerekend wordt, heeft eene lengte van 125 en eene breedte van 50 Duitsehe mijlen, die van jaar tot jaar, door eene sterke aanslibbing van het oostelijke strand, vermeerderd. De vlakke inhoud wordt door *CAAWRUND* op 2558 geographische mijlen gerekend; hoewel men, doordien het binnenland nog zeer weinig bekend is, dit niet juist kan opgeven.

De gedaante, die zeer onregelmatig is, kan men niet beter beschrijven dan door haar bij twee aaneen verbonden hoefijzers te vergelijken, waarvan het noordelijkste met de opening oostwaarts en het zuidelijkste met de opening zuid-zuid-oostwaarts gekeerd is. Deze zonderlinge gedaante veroorzaakt aan de oostzijde twee groote inhammen, zijnde de Baai van Tomini of Baai van Gorontaloe en de Baai van Tolo; en aan de zuidzijde ééne, namelijk de Baai van Boni. Behalve deze heeft men nog de Baai van Palos, de Bogt van Badjoeke of Bogt van Tanetti en de Baai van Para-Para aan de Westkust, de Baai van Castricum aan de Noordkust, en de Baai van Menado aan den noordoostelijken landtong.

Ten gevolge van deze gedaante wordt ook het eiland als van zelf in vijf hoofddeelen verdeeld, zijnde: de Noordoostelijke landtong, de Oostelijke landtong, de Zuid-oostelijke landtong, de Zuidelijkste landtong en de Westkust. De Noordoostelijke landtong bevat de resid. Menado en de staten Boelan en Kandipan, benevens de landstreek Tomini. De Oostelijke landtong wordt geheel ingenomen door de Kust van Balante, waarover de Vorst van Boni vroeger bewind voerde. Op den Zuid-oostelijken landtong vindt men het prinsdom Loehoe, Wadjoe en Sopeng. De Zuidelijkste landtong bevat het gouvernement Makassar, de koninkrijken Boni, Goa en Sanraboni en het landschap Torotea. Op de Westkust treft men aan: de koninkrijken Tello, Tanetti, Sopeng, Sidenring, Wadjoe, Loehoe, Trimana, Palos en Donggala, benevens de landschappen Mandhar en Toeradja.

De regeringsvorm is in de onderscheidene deelen van CELEBES zeer verschillend en in eenige zuidelijke rijken minder willekeurig dan die der Vorsten op Java. In sommige kiezen de Staatsraden of voornaamsten des rijks den Vorst, welke keus zich echter in enkele staten, niet tot het geslacht van den overledenen of ontroonden Vorst behoeft te bepalen; terwijl zelfs de vrouwen en onmondige kinderen er den troon bestijgen of verschillende rangen in het leger bekleeden, aan wie dan evenwel Voogden of Raadslieden worden toegevoegd. De Staatsraden, die uit de naaste bloedverwanten van den overledenen of afgetreden Vorst gekozen worden, hebben het toezigt over de gewigtigste staatsbelangen, beslissen over vrede en oorlog, kiezen de Ministers, en kunnen zelfs den regerende Vorst ontroonen. De Gouverneurs der provincien worden *Krains* en de dorps hoofden *Galarangs* genoemd. Hunne wetten, die eene zc-

van de besaving aanduiden, handhaven, hoe onvolkomen
de wetten des regtsel van eigendom en persoonlijke veiligheid.

De belangrijkste kapeu zijn: Kaap River's, Kaap Tris, Kan-
da, Kaap Spant, Koffin, Kaap Talabo, de Punt van
Kaap Mandar, Kaap William, Kaili, Te-
naga en Tendo.

De grond van dit eiland is bij afwisseling hoog en laag en wordt
door verschillende stroomten en beken doorsneden. Over het alge-
meen is zij niet vruchtbaar, en aan de kusten, die veelal zandig,
veelal uit laag zand, zeer geschikt voor den akkerbouw. Men vindt
veelal van sommige barre, schrale en rotsachtige plaatsen. Over
de meeste van de bergketen, het Gebergte van To-
naga, die men hier te gemaand, die aan de beide zijden juist tegen-
over elkaar ligt, is veroorzaakt, en zich, met takken, over de vier
hoeken van het eiland, alwaar zij in voorgebergten uitloopt. De meeste
op de bergketen zijn geheel begroeid, sommigen zijn hier en daar
aan de top van 4000 of 5000 v. hoog. Ook vindt men er op den
westelijke helling, eenige vuurspuwende bergen, die, door hun
hoogte, vaak groote omkeeringen en verwoestingen veroorzaken.

De meeste van de bergen vloeijen rivieren naar zee, welke, met uit-
zondering van de Tjandrana, de Goa of Makassar en de Boni,
welke van aanmerkelijke grootte zijn, zijnde eenige
van de rivieren van hare monding bevaarbaar. De voornaamste
van de rivieren zijn de Barobo, de Benanga, de Boeli, de Bon-
naga, de Doenjong, de Kalikongkong, de
Lengkara, de Lembang, de Lindjé, de Maros,
de Pantana, de Sandraboni, de Sopeng, de Tapé-
kong, de Tji-kong en de Tsjinrana. Ook heeft men
op de bergketen Karadja of Tempe genaamd.

De klimaat is verschillend de keerkringen en met het noordelijk gedeelte
van het eiland, zoodat de zon er tweemaal des jaars loodregt bo-
venkomt. In de noordelijke streek er zeer heet, terwijl het drooge seizoen er
veelal van half Maart tot half November, duurt,
wanneer de regentijd eenen aanvang neemt, die dan tot
half Maart duurt. Het luchtgestel wordt voor het gezondste van
de eiland gehouden; hetwelk toe te schrijven is aan
de zachte en landwinden, die er de lucht zeer bekoelen.
De zonnige lucht nochtans betrokken, zoodat men op weinige
plaatsen het eiland niet zien kan.

De rijkdommen van het rijk der delfstoffen, zijn: voornamelijk
de Nederlandsche distrikten Menado, Goron-
do, in het Bantimoerong gebergte; ijzer, in
de distrikten, steenkolen van eene goede hoedanigheid, in Ma-
ndar, langs de Maros, aan den voet van het ge-
bergte van To-
naga en zout.

De landbouw wordt op CELEBES veel meer werk gemaakt dan
op de andere eilanden, en men beweert, dat er de rijst,
welke tot het Nederlandsch gebied behooren,
veelal in de distrikten, maar niet zoo goed kan bewaard worden.
De landbouw, tot dus ver, niet genoeg op voor de be-
hoefte van het eiland, zoodat jaarlijks eene aanzienlijke hoeveelheid van
de landbouw worden aangebragt.

De landbouw is: agar-agar; maïs of Turksch kooru; ma-
nna; inlandsche aardappelen; boonen; ana-

; meloenen; kokosnooten; oranjeappelen; citroenen; limoenen; kastans; manggaas; pisaugs; broodvrucht; sago; wilde pruimen; rinde; Spaansche peper, in geringe hoeveelheid; tabak, in Boenoe en de Zuiderdistrikten; indigo, die vooral in de Nederlandsche distrikten aangekweekt wordt en welig groeit; katoen, dat hier beter is dan dat van Java, en waarvan men zeer sterke, bont geruit en gestreept weeft, die veel gezocht worden; bamboes; rotting; djatie; sandel- en sapanhout, in het gebied van Boelekomba, hoewel in geringe hoeveelheid; benzoin; papier; katoembang; ebbenhout; palmhout; verfhouten; mitsgaders goed timmerhout, hetwelk men schier alleen in de noordelijke distrikten, die tot het Nederlandsche gebied behooren, vooral omtrent Siang, Labakkan en Boegeroe, aantreft; want dat hetwelk de uitgestrekte bosschen in het gebergte van het distr. Maros, en bijzonder in de regents. Tanrabili en Sibang, opleveren, wordt tot het bouwen van Europese schepen niet duurzaam genoeg geacht, hoewel de inlanders er vrij groote praauwen van bouwen; terwijl zij het overigens tot het vervaardigen van allerlei huisraad gebruiken. De voortbrengselen uit het plantenrijk zouden hier in veel grootere hoeveelheid gevonden worden, indien men met meer zorg den landbouw beoefende, die trouwens door den oorlog tusschen de inlanders en de Engelschen, tijdens het kortstondig bezit van dit eiland door deze laatste, van 1811 tot in 1816, nog meer is achteruit gegaan, terwijl de latere vijandelijkheden, tusschen de Celebers en de Nederlanders, almede niet gunstig daarop gewerkt hebben.

De dieren, die men er vindt, zijn: uitmuntende en op Java zeer geschatte paarden, die er in sommige streken in het wild worden aangetroffen; tam rundvee, schier alleen in de Nederlandsche distrikten en daar nog slechts in geringe hoeveelheid; wilde runderen, in sommige bergstreken; buffels in menigte, die zoowel tot ploeg- als slagvee dienen; schapen; geiten, welke laatste hier evenmin als de koeien gemolken worden; hertzwijnen; herten; elanden; civetkatten of zogenaamde timpauws en eekhorens. Men heeft er weinig verscheurende gedierte, maar de bosschen wemelen er van apen. Onder de vogels telt men er: hoenders; cenden; parelhoenders; duiven; papegaaijen; loeries; paradijsvogelen; groote vledermuizen; neushoornvogelen, en zwaluwen. Voorts heeft men er bijen, die in de bosschen in het wild vliegen, doch wier honig en wasch wordt ingezameld; krokodillen in menigte; haaijen; giftige slangen; schildpadden; aal; purpervisschen; eene groote verscheidenheid van andere visschen en veel tripang. Ook vindt men er vogelnestjes.

Van de voortbrengselen van den grond wordt weinig naar Europa uitgevoerd, daar de inwoners zich meer op het aankweeken van katoen voor hunne eigene weverijen, alsmede op de scheepvaart en hunne handel met de omliggende volken toeleggen. De Chinese kooplieden betalen het regt tot het drijven van den bijzonderen handel jaarlijks met 72 of 73,000 piasters, en halen hier vooral sandelhout, ebbenhout en goud. Vroeger geschieden ook van CELEBES aanzienlijke verzendingen van Makassarsche en Celebische kleedjes en kousen, naar Java; doch sedert schier alle aanzienlijke vrouwen op dat eiland de Europese kleeding hebben aangenomen, is daaruit eene aanmerkelijke vermindering van den uitvoer derwaarts ontstaan. Vóór dien tijd waren de Makassarsche kleedjes en zoogenaamde patjere's (zijnde japon en rok uit één en dezelfde stof) zeer gezocht en duur. Voorheen, toen het dragen van lange broeken nog niet in gebruik was, waren de Makassarsche kousen

van hun hare dengelijkheid, netheid en sterkte, ook zeer getrokken; zoo wel de patjere's als de kousen werden alleen door de slavinnen der Makassarsche aanzienlijke vrouwen vervaardigd.

De bevolking, die men evenwel, door de weinige bekendheid met eenige binnenlands gelezene staten, niet juist kan opgeven, wordt op drie millioenen geschat, en bestaat uit inboorlingen, die tot het Maleische ras behooren, Europeanen, Arabieren en Chinezen. De inboorlingen worden in onderscheidene stammen verdeeld, van welke de bekendstzamen zijn: de Boeginezen, de Makassaren en de Bidadjoes of Bojakkers. De Westkust en de Zuidelijke landtong zijn het meest bevolkt; de Zuidoostelijke landtong het minst. Doorgaans zijn de Celebesers, wier gelaat veelal niets gunstigs teekent, woest, wraakgierig, verstaafd aan zinnelijk genot en zeer ijverzuchtig, doch daarentegen dapper, getrouw aan hun eens gegeven woord en bijzonder matig in levenswijze. Zij zijn middelmatig van lengte, over het algemeen grooter dan de Javanesen, sterk gespierd, ligt bruin van kleur, het blanke nabij komende. Onder de vrouwen, die meestal jaloersch en daarom gevaarlijk in den omgang zijn, vindt men er, die wel besneden van aangezicht, zeer blank en welgevormd zijn en, ook in het oog der Europeanen, iets bevallig hebben. De geheele bevolking wordt in drie klassen verdeeld, namelijk, in vrijen, lijfeigenen en slaven. Tot de vrijen behooren: de Vorsten, Staatsraden en Hovelingen, en de gegoeden of Orangkaja. De Staatsraden en Hovelingen kunnen als leenmannen beschouwd worden, doch zijn zeer onafhankelijk, daar zij den Vorst niet anders gehoorzamen, dan wanneer zij het goedvinden of er toe gedwongen worden. Onder gegoeden of Orangkaja verstaat men die, welke eigendommen bezitten of onafhankelijk leven. Tot de lijfeigenen rekent men de stedelingen en landlieden, die evenwel onder de bescherming der wetten staan en meer voorregten dan elders genieten, terwijl zij niet, dan uithoofde van het bedrijven van misdaden, kunnen verkocht worden, als wanneer zij tot den slavenstand overgaan, tot welken ook zij behooren, die schulden hebben gemaakt, krijgsgevangenen zijn genomen of door eigen schuld in slavernij gekomen zijn. Het getal der slaven neemt, na het afschaffen van den slavenhandel, dagelijks af, en zal, bij eene gestrenge policie, eindelijk geheel ophouden.

De bevolking der Gouvernementslanden beliep, in het jaar 1824, 46,257 zielen, als 698 Europeanen, en hunne afstammelingen, 52,896 oorspronkelijke ingezetenen; 1517 Chinezen, 10,539 slaven, en 807 Maleijers en Paranakans (basterd Chinezen).

De kustbewoners zijn voor het meerendeel verbasterde Mohamedanen, die het Islamismus met eenige Heidensche begrippen vermengd hebben. De bewoners der binnenlanden zijn grootendeels Heidenen. Voor en alear de bewoners van CELEBES die godsdienstleer aannamen, beleden zij de goddienst der Hindoes; zijnde de leer van MAHOMED eerst ontrent het jaar 1600 hier algemeen geworden, waaraan veel is toegebragt door eenen inhoorling van Menangkabau, op Sumatra, BATOE HUSPANG genaamd, wiens graf nog in het Vorstendom Tello te zien is. In het jaar 1608 werd de Koran bij al de Makassarsche stammen aangenomen, die daarna de volken van Boni tot de aanneming noodzaakten.

CELEBES is, in het jaar 1512, het eerst door de Portugezen aangegaan, die hier, omstreeks het jaar 1540, eene faktorij oprigften, en in 1600 nog een Opperhoofd op Makassar hadden, dat waarschijnlijk het laatste geweest is. Ook de Engelschen en Deenen hebben, omstreeks het midden der zeventiende eeuw, hier faktorijen of kantoren

gehad, welke zij, niet lang na de oprigting, weder verlaten hebben. Wanneer de Nederlanders het eerst op dit eiland zijn aangekomen, is niet met zekerheid op te geven; doch dit moet reeds op het einde der zestiende of in het begin der zeventiende eeuw hebben plaats gehad, want toen de Zeevoogd **CORNELIS MATULIKY**, aan de zuidkust van dat eiland, niet ver van het dorp Rakeka, zeven dagreizen bezuiden Tello, ten anker kwam, bestond er reeds op deze kust een koopman van de Nederlandsche Oostindische kompagnie. Kort na de terugkomst van **MATULIKY** te Ambon, werden **PAULUS VAN SOLT** en **JACOB L'HERRITE**, als Commissarissen der kompagnie, van daar naar Makassar gezonden, die voor het eerst onderhandelingen met de Koningen van Tello en Goa aanknoopten. De eerste, destijds aldaar bestaende faktorij, werd echter in het jaar 1625, op last van de Bewindhebbers der kompagnie, ingetrokken; doch in de volgende jaren, hebben zij weder op onderscheidene plaatsen van **CELEBES** kantoren aangelegd; zoo als zulks op de art., waar wij die plaatsen behandelen, meer omstandig zal worden vermeld. Genoeg zij het hier, dat de regten van het Nederlands Gouvernement op dit eiland, gegrond zijn op het tractaat van den 18 November 1667, door onzen dapperen Admiraal, **CORNELIS SPEELMAN**, aangegaan, waarbij de Nederlandsche Oostindische kompagnie, als schutshoer en bemiddelaar der onderscheidene staten erkend werd. De bondgenooten van het Nederlandsche Gouvernement waren: Loehoe, Mandhar, Sidenrang, Sopeng, Tanette, Tello, Toeratta en Wadjoe. Den 7 Augustus 1824, werd door den Baron van den **CAPPELEN**, Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië, in persoon, te Makassar, een contract met eenige staten aangegaan, waarbij het oppergezag van het Nederlandsche Gouvernement ten volle erkend werd; zoodat de Vorsten, die onzen staat tot beschermers aannamen, en onder welke de voornaamste waren die van Boni, Donggalo, Goa, Loehoe, Mandhar, Mothon, Palos, Sidenrong, Sopeng, Tanetti, Torotea en Wadjoe, zich verbonden, om onderling geen oorlog te voeren, zonder daartoe de toestemming van het Nederlandsche bewind te hebben bekomen; om dit bewind in alle omstandigheden getrouw te zijn, en om, bij de keus van eenen troonopvolger, de goedkeuring van ons Gouvernement in te roepen. Dit contract, hetwelk ook strekken moest, om de aanmatigingen van het hof van Boni te beperken en onzen landslieden meerdere vrijheid in handel en zeevaart te verzekeren, werd echter al spoedig door de Koningin van Boni verbroken, zoodat er nauwelijks eene maand verstreken was, of er was een oorlog uitgebarsten, waarvan men den uitslag en de gevolgen in ons tweede deel, op het art. **BONI**, vermeld vindt (1).

CELEBES (KANAAL-VAN-), zeeëngte in *Oost-Indië*. Zie **MAKASSAR (KANAAL-VAN-)**.

CELEBES (ZEE-VAN-), ledige streek van den *Oceaan*, in *Oost-Indië*, tusschen Celebes en Borneo ten Z. en W., en tusschen Mindanao en de Solo-eilanden ten N.

CELISSE, geb. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov., *Noord-Brabant*. Zie **SELISSEN** (2).

(1) Hij, die meer omtrent dit belangrijke eiland, en inzonderheid omtrent den laatstelijk aldaar gevoerden oorlog willen weten, verwijzen wij naar **J. C. VAN RIJNEVELD**: *Celebes, of Feldtocht der Nederlanders op het eiland Celebes, in de jaren 1824-1825*, Breda 1840.

(2) Eveneens zoekt men alle woorden, welke men elders wel eens met **CE** gespeld vindt, doch niet hier gevonden worden op **Sz**.

CELLE (MIJNE-HOOP-EN-), verl. houtgr. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **MIJNE-HOOP-EN-CELLÉ**.

CELLEBAR, dist. en st. in *Oost-Indië*. Zie **SELIBAR**.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Amsterdam*, waaraan nog de soogenaamde Cellebroedersteeg herinnert, in de *Nes*, bewoond door **ALEXIANEN** of Monniken van de orde des **H. ALKXUS**, die Cellebroeders genoemd werden, naar de menigte cellen, die hunne kloosters bevatteden.

De Conventualen hadden het opzigt over het, noordwaarts aan hun klooster belendende, **St. Pietersgasthuis** en waren inzonderheid belast met de oppassing van zieken, die door de pest of andere besmettelijke ziekten aangetast waren; weshalve zij in de Oude kerk, bij de Zuiderdeur, in de **Smidskapel**, eene afzonderlijke plaats hadden, die geheel van de kerk was afgescheiden. Ook was het hun niet vergund onder het volk te komen, dewijl zij niet alleen de zieken en besmette lieden dienden, maar ook de dooden moesten uitkleeden en begraven.

De gebouwen van dit klooster zijn na de Hervorming verbouwd tot burgerwoningen.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Delft*, in het midden van de *Cellebroedersteeg*.

Het klooster, de kerk en alle de verdere daartoe behoorende gebouwen zijn, op het laatst der zestiende eeuw, afgebroken en door burgerhuizen en tuinen vervangen.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Deventer*, in de *Neurenburgerstraat*.

Door het afbreken van dit klooster hebben de huizen, naast aan de **Nieuwemarkt** gelegen, grootere ruimte gekregen.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Dordrecht*, in de *Dolhuisstraat*.

Dit klooster, dat slechts door acht broeders bewoond werd, moet reeds in het begin der vijftiende eeuw gesticht zijn; althans het wordt reeds in het jaar 1441 vermeld. Naast dit klooster stond een **DOLHUIS**, waarover de broeders het opzigt hadden. In het jaar 1671 is het tot een **TUCHTHUIS** ingerigt. Thans dient het tot eene **BLAAUWSELPABRIJK**.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Haarlem*, in de *Jacobijnenstraat*.

Tot stichting van dit klooster was, in het jaar 1496, door den **Parochiaan** (Pastoor) **NICOLAAS RUITER** verlof verleend. De **Latijnsche school**, die vroeger in de **Smeestraat** was, is omtrent het einde der zestiende eeuw in de gebouwen van dit klooster overgebragt; terwijl de overige gebouwen, die tot dit klooster behoord hebben, in woonhuizen veranderd zijn.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster, te *Kampen*.

Dit klooster werd gesticht door **GERLOF VAN DER VENNE**, die het, in het jaar 1478, begon te bouwen, waartoe hij zijne eigene en andere daartoe gekochte huizen gebruikte. In de kerk van dit klooster waren drie kerkdiensten gesticht, als die van **St. LAZARUS**, waar drie Bedienaars op leefden, die alle drie tot het lezen van drie wekelijksche missen verbonden waren; een aan het altaar van **St. ANNA**, waarvan de Bedenaar gehouden was vijf missen ter week te lezen; en eene aan het altaar van **St. AUGUSTINUS**, die twee Bedienaars had, en ze beiden tot het lezen van vier missen verplichtte. Na het afschaffen van dit klooster, op het laatst der zestiende eeuw, is het **BURGERWESPHUIS** daarin overgebragt, uit een gebouw in de **Hofstraat**, hetwelk vroeger daartoe ingerigt was.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Leyden*, op de *Col. lebroedersgracht*, in de wandeling meestal de *Breedertjesgracht* geheeten.

In het jaar 1589 is dit klooster verbouwd tot een collegie voor Studenten in de godgeleerdheid, die er op 's Lands kosten gehuisvest waren en hunne studiën volbragten, waarom het toen gemeenlijk het *STATEN-COLLEGE* genoemd werd. Deze inrigting echter, in het jaar 1798, veraietigd zijnde, zoo zijn de gebouwen, sedert het jaar 1808, tot eene *RISCHOOLE EN WONING VOOR DEN RIJNRESTER OF PIKEUR* gebruikt.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Maastricht*, in de *Brusselschestraat*.

Het was in het jaar 1487 door *Johan van Hoorn* gesticht. De kloosterlingen leefden naar den regel van den *H. Augustinus*, doch niet geordend zijnde, konden zij niet anders, dan als *Lekenbroeders* beschouwd worden. Om die reden mochten zij zelven geen dienstwerk in hunne kerk doen, hetwelk door eenen *Kruisbroeder* van het naastbijstaande klooster daarin waargenomen werd. Hun voornaamste werk bestond in de zieken, al waren zij ook aan de pest lijdende, in hunne huizen op te passen; waarvoor zij, behalve vrije kost, ook hun dagelijksch loon, ten voordeele van het klooster, ontvingen. Ook werden zij gebruikt, om dooden te ontkleeden en de lijken naar de begraafplaats te dragen. Hun klooster diende mede tot bewaarplaats voor *zinneloozen*, als ook tot verbeterhuis van lieden, die een ongeregeld leven leidden. Voor deze verschillende diensten genoten zij eene jaarlijksche vergoeding van 60 *Luiksche guldens* uit stads kas, alsmede het regt, om, van iedere ter markt komende zak graan, eene soeplepel te nemen. Voorts ontvingen zij eene schepmeel van ieder brouwsel, doch dit laatste onder verpligting van alle zieke brouwers op te passen en ten grave te geleiden, alsmede, eenmaal 's jaars, de *Meesters* van dit gilde in het klooster op het middagmaal te onthalen. In het jaar 1796 werd dit klooster opgeheven. De gebouwen dienen thans tot *LOMBARD OF BANK VAN LEENING*.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Nijmegen*, in de *Heezelstraat*.

Het werd, in het jaar 1592, tot een *KRANKLINIGENHUIS* ingerigt, waartoe het thans nog dient.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. kloost. te *Tiel*, in de *Tolhuisstraat*.

In het jaar 1463 werd aan de *Cellebroeders* van de orde des *H. Augustinus*, door *Abriaan de Droemel* opgedragen een huis en erve in de *Achterstraat* (thans de *Tolhuisstraat*), ter zijde den *Tolhuishof*, onder voorwaarden, dat vier van die broeders daarin moesten wonen en volbrengen de werken der barmhartigheid, door hunnen regel voorgescreven, zijnde het oppassen van kranken en van de lichamen der overledenen. Van dit klooster, dat zeker kort na de *Hervorming* gesloten zal zijn, was het kerkje in het begin der zeventiende eeuw nog aanwezig ofschoon niet blijkt waartoe het destijds gebruikt werd, of wanneer het, even als de overige gebouwen van dit klooster, in woonhuizen is veranderd.

CELLEBROEDERSKLOOSTER, voorm. klooster te *Utrecht*, in de *Lollestraat*, uitkomende aan den *Stadsmuur*.

Dit klooster had eene kapel, waarin een altaar van den *H. Alexius* was gesticht. Aan dit altaar was eene altijddurende vikarij of kapellanij verbonden, ter eere van de *Allerheiligste Drievuldigheid*, van de *H. Maagd Maria*, van *St. Jan den Evangelist*, en van *St. Martinus*, Bisschop van *Tours*. Deze vikarij bestond reeds in het jaar 1460, want in dat

jaar werd THEODORICUS VAN HAUSDEN in het bezit daarvan gesteld. Ter plaatse, waar dit klooster gestaan heeft, ziet men thans woningen voor den minderen stand.

CELLEMUIDEN of SELKUIDEN, streek gronds in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr. en 3 u. N. van *Zwolle*, kant. en 3½ u. N. O. van *Kampen*, gem. en ½ u. O. van *Genemuiden*; met 1 h. en 4 inw.

CELLENARIJ of KELDENARIJ, oud gebouw op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, arr. en 7 u. N. N. O. van *Arnhem*, kant. en 2 u. Z. van *Harderwijk*, gem. en 5 min. N. van *Putten*, aan de straatweg, die van de *Doorneheg*, over *Nijkerk*, *Putten*, *Harderwijk*, *Elburg* enz., op *Zwolle* gaat.

Het is omringd door eene gracht, waarover eene vaste brug ligt. In het midden der vorige eeuw werd het bewoond door eenen Keldenaar en Onder-Keldenaar, die onderscheidene bedienden onder zich hadden. Zij waren beide Geestelijken uit de abdij *Abdinkhof*, in *Westphalen*, welke in de elfde eeuw gesticht was, door *WIGMAN*, Graaf van *Zutphen*, die alle zijne goederen, waaronder velen onder *Putten*, op de *Veluwe*, aan gezegde abdij schonk. Volgens artikel 48 van den *Munsterschen vrede*, hadden, zoowel de *Staten van Gelderland*, als de *Abt van Paderborn*, ieder hun geregteijk aandeel in de goederen der Keldenaar, die elk van hen ook bleef besturen. De Keldenaar en Onder-Keldenaar bestuurden des Abts goederen. Dit gebouw, hetwelk met de daartoe behoorende grond, eene oppervlakte beslaat van 83 v. r. 30 v. ell., wordt thans in eigendom bezeten door de *R. K. statie van Putten*.

CELLEZUSTERS-KLOOSTER, voorm. klooster te *Amsterdam*, op den Noordhoek van de *Molensteeg*, en van daar zich tot den *Achterburgwal* uitstrekkende, waar het kerkje stond.

Het was bewoond door *Zwarte Zusters*, die den zieken, voornamelijk hun, die met besmettelijke ziekten behebt waren, ten dienste stonden. Het voornaamste gedeelte der gebouwen is een tijd lang tot 's *Lands convooikantoor* gebruikt. Maar later is het geheel tot burgerhuizen vertimmerd. Het gedeelte op den hoek der *Molensteeg*, dat gedurende eene reeks van jaren tot eene kuiswerkplaats is ingerigt geweest, droeg tot onlangs alle teekenen van zijnen hoogen ouderdom. Het is in het laatst van het jaar 1840 en het begin van 1841, tot den grond toe afgebroken.

CELLEZUSTERSKLOOSTER, voorm. kloost. te *Brielle*. Zie *CLARENKLOOSTER*.

CELLEZUSTERSKLOOSTER, voorm. kloost. te *Dordrecht*. Zie *RETHELEREN*.

CELLO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Kadoe*, ada. resid. *Magelang*.

Den 4 September 1828 had, in de nabijheid van dit d., een hardnekkig gevecht plaats, tusschen de eerste mobiele colonne der *Nederlandsche troepen*, onder de bevelen van den *Luitenant-Kolonel SOLLEWIS*, en een duizendtal muitelingen, onder den *Tommongong Norro PAWINO* en den *Pangerang DIERO NARONO*, de *Jonge*, welke laatsten, niettegenstaande zij, gedurende het gevecht, nog eenige versterking bekomen hadden, zich ten laatste genoodzaakt zagen, in verwarring de vlugt te nemen, als wanneer, door de ben nazettende *Nederlandsche cavallerie*, verscheidene *Priesters* werden nedergesabeld.

CELOBRUUM, oude benaming van het dorp *SOLEUVRE*, grooth. *Luxemburg*. Zie *SOLEUVRE*.

CELOSSE, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *SALISSEN*.

CELOVRIUM, oude benaming van het d. **SOLZVUR**, grooth. *Luxemburg*. Zie **SOLZVUR**.

CELTEN of **KELTEN**, groote volkstam, die oorspronkelijk in het Noorder gedeelte van *Asië*, buiten en binnen het gebergte *Imans* woonden, maar zich, door eene sterke vermenigvuldiging, wijd en zijd uitstrekten en zich eindelijk ook herwaarts begaven. Wanneer de eerste optogt van dit volk naar Europa heeft plaats gehad, is geheel onzeker; alleen vindt men geboekt, dat de **CELTEN**, die toen reeds in *Gallië* woonden, ten tijde, dat **TARQUIUS** Koning van *Rome* was, op aanraden van **AMBIGATUS**, hun Opperhoofd, besloten om nieuwe landen op te zoeken. De menigte hiertoe geschikt, werd in twee heeren verdeeld en het bevel aan de zusterszonen van den Vorst, **BELLOVESUS** en **SEGOVESUS** opgedragen. **BELLOVESUS** zette zich op het onbewoonde land, tegenover de Alpen neder; terwijl **SEGOVESUS**, zich aan de Opper- en Neder-Rijn, en dus ook in het Zuidoosten van ons Vaderland vestigde.

CERA, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidooster eilanden van Banda* behoorende, 2 of 3 m. ten W. van *Timor-Laut*.

Het is bijna vierkant, zijnde 3 mijlen lang en even zoo breed, maar in het W., Z. en N. is het hier en daar wat ingebogen.

CERAM, **CERAN**, **SERAN** of **ZERAN**, eil. in *Oost-Indië*, gedeeltelijk gouv. *Amboina*, gedeeltelijk resid. *Banda*, zich uitstreckende van 3° 20' tot 3° 40' Z. B., en van 145° 31' tot 148° 25' O. L. Het ligt bijna twee mijlen N. van *Amboina* en even zoo ver Z. van *Bonoa*.

Dit eiland is 60 mijlen lang en 12 tot 13 mijlen breed, beslaat eene oppervlakte van 325 v. m., en is alzoo het grootste van alle *Ambonsche*, ja, zelfs van alle *Moluksche* eilanden, zoo als het vermoedelijk ook het vruchtbaarste is; wordende de gesteldheid van den grond onder de voortreffelijkste van dezen archipel gerekend. Het wordt verdeeld in twee deelen, *Groot-Ceram* en *Klein-Ceram* genaamd, die door de smalle landengte *Toenoenoe* zijn aaneen verbonden. Eene hooge bergketen, welker toppen ruim 7000^m a 8000 v. boven de oppervlakte der zee verheven zijn, doorsnijdt het eiland in de lengte. Het overvloedig, van dit gebergte afstroomend, water vormt breede rivieren, welke de sombere en uitgestrekte bosschen, en door de natuur vruchtbaar gemaakte valleijen, ruischend doorkronkelen.

De voornaamste dier rivieren zijn: de *Ahoen*, de *Ajer-Masin* of *Zouterivier*, de *Ajer-Talla*, de *Assella*, de *Ayermira* of *Moordenaarsrivier*, de *Batetoika*, de *Berioe*, de *Boas*, de *Epe*, de *Eri*, de *Eyssal*, de *Goli-Goli*, de *Hahha*, de *Hatoeboeloe*, de *Hoewa*, de *Holo*, de *Iha*, de *Ila*, de *Kahoela*, de *Kamana*, de *Kamoehalat*, de *Kapoeti*, de *Kara*, de *Kawa*, de *Kay-Rara*, de *Kobbi*, de *Lama*, de *Latoe*, de *Lewa*, de *Makinan*, de *Mala*, de *Maloan*, de *Mattanappel*, de *Mehirra*, de *Moessa*, de *Moal*, de *Naman*, de *Nintoepa*, de *Nitoe*, de *Oelat*, de *Pia*, de *Poeteh*, de *Poroe*, de *Pottat*, de *Salla*, de *Samma*, de *Samoe*, de *Sapalewa*, de *Sarissa*, de *Schoewalla*, de *Solopa*, de *Tampa*, de *Uwe*, de *Walaja* en de *Worau*.

Men vindt in de bosschen eene menigte herten; wilde zwijnen; wilde runderen en slangen, waarvan sommigen klein en vergiftig zijn en dikwijls van eenen ontrustenden aard worden. Ook vindt men er eene groote menigte schoon gevederde vogelen, alsmede de *kasuaris*, die door het nadeel dat hij aan de nagelboomen toebrengt, zeer gevreesd

is. Er zijn kokosbosschen, waarin kakatoeas rondvliegen, terwijl er almede kraanvogels worden aangetroffen.

Behalve de muskaatnoot- en nagelboomen, vindt men in de bosschen eene groote verscheidenheid van houtsoorten, als daar zijn: ijzerhout en makilahout, waarvan praauwen gemaakt worden; gaba-gaba, eene zeer ligte houtsoort; en kajoe poetik (letterlijk *without*), uit welks bla-deren men eene sterkriekende olie stookt, onder den naam van *kajoe poetik olie* bekend, die men zoo tot genes- als tot heelmiddel aanwendt, en in het eerste geval een zeer krachtig zweetmiddel is. Ook uit de welriekende bloemen tjampaka en kalang-soesoe, en van den wortel abien wordt eene voortreffelijke olie gehaald, terwijl de poeder van den gezegden wortel door de vrouwen wordt gebruikt, om er zich mede in te wrijven. Voorts zijn er sagobosschen, die genoeg voedsel voor de inwoners van dit en de naburige eilanden opleveren; almede heeft men er koren.

De inwoners, meestal Alfoeren, zijn zeer onbeschaafd, naar de Papous gelijkende, zeer vlug ter been en bijzonder op sluikmoord afgerigt, waarop zij zich bijzonder toeleggen, ter bekoming van eenen bruidschat, die altijd uit menschenhoofden moet bestaan. Door de menigvuldige moorden, die dit ten gevolge heeft, is CERAM over het algemeen dun bevolkt. Men schat de bevolking der stranddorpen, die van de eilanden Keffong en Ceram-Laut er onder begrepen, op 15,000 à 16,000 zielen.

CERAM of het NOORDEREGENTSCHAP, reg. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid., *Bantam*; palende N. aan de Zee van *Java*, O. aan de resid. *Batavia*, Z. aan de reg. *Lebak* en *Tjeringin*, W. aan *Tjeringin* en de *Straat Sunda*.

Het is het meest bevolkte der drie regentschappen van de resid. *Bantam*, levert ook de meeste voortbrengselen op, die voornamelijk in rijst, suiker en indigo bestaan, en wordt verdeeld in elf distrikten of demangschappen, als: *Ceram*, *Bantam*, *Tjiroeas*, *Tjilegon*, *Tanara*, *Baros*, *Tjikandie*, *Kolelet*, *Pandeglang*, *Tjiomas*, en *Anjer*. In dit reg. ligt de berg *Karang*.

In het jaar 1829 bragt de toenmalige Secretaris der residentie *Bantam*, PHILIPPUS PIETZ ROORDA VAN EYSINGA, destijds bij afwezigheid van den Resident aldaar met het bestuur belast den beruchten Tommongong MOHAMMAD, die gedurende eene reeks van jaren in het *Bantamsche* oproer gesticht had, door middel van briefwisseling tot onderwerping; terwijl ook door zijn beleid, onder medewerking van den Regent van CERAM en den ambtenaar KÖHLER, de muitelingen, die de hoofdplaats CERAM bedreigden, niet slechts afgeslagen, maar voor het meerendeel gevangen genomen of in de pan gehakt werden (1).

CERAM, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Bantam*, reg. *Ceram*.

Het wordt verdeeld in drie onder-distrikten of bekschappen, als: *Kalodran*, *Tjibinang* en *Ceram*.

CERAM, onderdistr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Bantam*, reg. en distr. *Ceram*.

In dit onderdistr. ligt het belangrijke d. *Ceram*, de hoofdplaats der geheele resid. *Bantam*.

(1) Men zie dit omstandig vermeld in: P. P. ROORDA VAN EYSINGA, *Verscheidene Reizen en Logpocellen*, D. IV, bl. 227-231.

CERAM, eigenlijk **SERANG**, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. en $1\frac{1}{2}$ m. Z. van *Bantam*, reg., distr. en onderdistr. *Ceram*, 23 palen O. van *Anjer*, 89 palen W. van *Batavia*, aan de oevers der *Tji-kandi* en aan den voet van den *Goenong-Karang*, op eenen kruisweg, gevormd door de groote wegen van *Anjer* op *Batavia* en van *Bantam* op *Pandeglang*.

Het is de verblijfplaats van den Resident, den Secretaris en den Kommandant der troepen en alzoo de hoofdplaats van *Bantam*, terwijl tevens een Ontvanger, benevens de Regent van *Ceram*, en niet zelden de Havenmeester, aldaar hun verblijf houden, aangezien dit dorp hooger gelegen is dan *Bantam* en men er eene gezondere lucht inadenat.

Men heeft er een blokhuis, dat zoowel tot batterij als kazerne dient, een hospitaal, een kruidmagazijn, eene door prachtige waringinboomen overschaduwde moskee, een steenen gevangenhuis, eene vrij aanzienlijke markt. Onder de inw. zijn verscheidene *Ambonnezen*, die de christelijke godsdienst belijden en met de daad veel belang daarin stellen.

De omstreken zijn vruchtbaar en fraai, en van het plein heeft men een prachtig gezicht op den berg *Karang*, welke tot aan den kruin toe bewassen is. Het klimaat wordt hier veel gezonder geacht dan te *Bantam*.

CERAM (GROOT-), het grootste gedeelte van het *Ambonsche* eil. *Ceram*.

Het wordt verdeeld in een Oostelijk en in een Westelijk gedeelte. Het oostelijk gedeelte, voor zoo ver het *Tidors* leen is geweest, van *Tibo* aan de zuidzijde en oostelijk van daar tot *Waroe* aan de noordzijde, zich uitstreckende, behoort, volgens besluit van den Gouverneur-Generaal van *DEA CAPellen*, gegeven te *Banda-Neira*, den 29 April 1824, tot de resid. *Banda*, terwijl het westelijke gedeelte tot de landvoogdij *Amboina* gerekend wordt. Inwendig wordt het land door drie Vorsten geregeerd, terwijl onderscheidene plaatsen aan de kust door Maleijers bewoond worden, die er dorpen gebouwd, doch ook zeer veel van de *Alfoeren* te lijden hebben.

Men heeft er onderscheidene rivieren, als: de *Kauwa*, de *Holo*, de *Iba*, de *Lewa*, de *Naman*, de *Boas*, de *Maloan*, de *Ahoen*, de *Mahinan*, de *Kara*, de *Kamana*, de *Sapalewa*, de *Moal*, de *Eyssal*, de *Kayrara*, de *Batetoika*, de *Nintoepa*, de *Samma*, de *Tampa*, de *Kobbi*, de *Assella*, de *Kamoehalat*, de *Hahha*, de *Moessa*, de *Hoewa*, de *Potat*, de *Lama*, de *Mehirra* en de *Ajer-Masin* aan de Noordkust. De *Walaja*, de *Berioe*, de *Ila*, de *Hatoehoela*, de *Latoe*, de *Pia*, de *Mala*, de *Uwe*, de *Epe*, de *Ajer-Talla*, de *Schoewalla*, de *Samoe*, de *Sarissa*, de *Goli-Goli*, de *Eri* en de *Kapoeti* aan de Zuidkust.

CERAM (KLEIN-) of **HOEWANONEL**, het kleinste gedeelte van het *Ambonsche* eil. *Ceram*, Z. W. van Groot-Ceram.

Het is van het O. naar het W. 10 mijlen lang, en van het N. naar het Z. 4 mijlen breed, en zeer vruchtbaar in kruidnagelen en sago.

De hoofdorpen op **KLEIN-CERAM** zijn *Cambello*, *Lessidi* en *Loehoe*. Vroeger hadden wij aan de oostzijde de kleine vesting *Toetop-Moeloet* (Houdt den bek).

De voornaamste rivieren zijn: de *Solopa*, de *Poru*, de *Salla*, de *Nitoe*, de *Ayermira* of *Moordenaarsrivier*, de *Mattanappel*, de *Poetch*, de *Worna*, de *Oelat* en de *Kahoela*.

CERAM-LAWOET, **CERAM-LAOET** of **CERAM-LAUT**, dat is **CERAM** in de **ZEE**, eil. in *Oost-Indië*, landv. *Amboina*, omtrent 1 m. van den Oosthoek van het eil. *Keffling*; liggende het middenpunt op ongeveer 3° 55' Z. B. en op 147° 32' O. L.

Het is van het O. naar het W. 2 m. lang, en van het N. naar het Z. 1 m. breed. De grond is er hoog en bergachtig. Men heeft er geen ander water, dan hetwelk eenige putten opleveren.

In het jaar 1633 heeft **ARTHUR GISELS** dit eil. aan de Nederlandsche Oostindische Compagnie onderworpen en er de nagelboomen uitgeroeid, hetwelk aanleiding gaf, dat schier de geheele bevolking naar *Keffling* en andere eilanden verhuisd is.

CERAMSCHE-ZEE, dat gedeelte van de *Zee van Banda*, hetwelk tusschen het eiland *Ceram*, de overige *Ambonsche* eilanden en de *Banda*-eilanden besloten ligt.

CERANG, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Kadoe*, ads. resid. *Magalang*.

CEREMATTEN, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidooster eilanden van Banda* behoorende. Zie **SERMATA**.

CERES, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Vredenburgerkreek*, ter linkerhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. katoenplant. *Wolvenhorst* en benedenwaarts aan de verl. katoenplant. *Lunette*; zijnde **CERES** vereenigd met *Wolvenhorst* 1000 akk. groot.

CERESZEEN, oude naam van de stad **ZIERIKZEE**, op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Zie **ZIERIKZEE**.

CERISIËRS, in het Lat. **CAERESI**, volkstam, van welken **CAESAR** meldt, dat zij aan de *Treviren* onderworpen waren. Vermoedelijk woonden zij in de thans tot het *gooth. Luxemburg* behoorende landstreek, door welke de *Kor*, in het Fr. *Chiers*, vloeit.

Dit gevoelen dat zijne waarschijnlijkheid van den naam der genoemde riv. en van die der dorpen *Nieder-Kerschen* en *Ober-Kerschen* ontleent, is voorgestaan door den geleerden **A. WILTHEIM**, door **D'ABLANCOURT** en door **RAEPSAET**, doch bestreden door **BERTHOLET** en **WASTELAIN**, welke in overeenstemming met de kaart van **PEUTINGER** de **CERESIËRS** in de landstreek van den *Eifel* plaatsen en wel in de omstreken van *Pruim*. **FOULLON** wil dat zij te *Serez* in *Luikerland* gewoond hebben.

CEROEWA, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidooster eilanden van Banda* behoorende. Zie **SIRO**.

CERTECK, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Batavia*, in de *Bataviasche Ommelanden*, kw. *Bekassie*, $\frac{1}{2}$ m. O. van *Bantingombang*.

CESSINGEN of **ZESSINGEN**, geh. in het balj. van *Luxemburg*, *gooth. Luxemburg*, kw., arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Luxemburg*, gem. en 10 min. Z. W. van *Hollerich*, aan den weg van *Luxemburg* naar *Esch aan-de-Alzette*.

CEVELUM, plaats, die op de reiskaart van **PEUTINGER** voorkomt als op den weg van *Nijmegen* naar *Tongeren* gelegen. Sommigen willen haar in het tegenwoordige **GENNEP**, prov. *Limburg*, wedervinden, anderen meenen, dat zij gelegen heeft, waar men thans het *Noordbrabandsche vl. Cuyk* aantrest, naam en ligging pleiten echter voor het d. **SEVEKUM**, in de prov. *Limburg*, kant. *Horst*.

CEYT, oud d. in *Oost-Indië*, resid. en eil. *Amboina*, kust *Hitoe*.

CHAAM, gem. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, *Vierde distr.*, arr. *Breda*, kant. *Ginneken* (11 k. d., 15 m. k., 6 s. d.); pa-

lende N. aan Ginneken-en-Bavel en Gilze-en-Rijen, O. aan Alphen-en-Riel; Z. aan Baarle-Nassau en de Belgische gem. Meerle, W. aan Ginneken-en-Bavel. Zij bevat het d. Chaam, benevens de geh. Snijders-Chaam, Heykant, Houtgoir-met-Legge, Chaamdijk en Dassemis-met-Ginderdoir, beslaat eene oppervlakte van 2913 bund 30 v. r. 28 v. ell., telt 198 h. en ongeveer 1350 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw, en zich tevens toeleggen op het vetmesten van kapoenen en hoenders. Ook heeft men er twee veld-steenovens, twee brouwerijen en eenen graanmolen, gebouwd in de plaats van dien, welke den 1 Januarij 1838 is afgebrand. Deze gem. is zeer houtrijk en men vindt er onderscheidene vischvijvers, waarin de karper zeer goed thiert.

De R. K., die hier ongeveer 1800 in getal zijn, maken, met eenige h. der burgerl. gem. *Gilze-en-Rijen*, genaamd Valkenburg en het Veer, de par. van Chaam uit, welke tot het apost. vic. van Breda, dek. Breda behoort, door eenen Pastoor bediend wordt en ruim 1300 ziel. telt. — De Herv., van welke men er ruim 50 telt, behooren tot de gem. *Chaam-Baarle-Nassau-en-Alphen*. Vroeger hebben de Herv. van dit dorp eene afzonderlijke gem. uitgemaakt, welke sedert het jaar 1638 bestaan had, zijnde de eerste, die hier het leeraarambt bekleed heeft, geweest PAULUS EPISCOPUS, die in het jaar 1648 naar 's Grave-moer vertrok. Na het overlijden van den Predikant HENDRIK JACOBUS VAN NOUWIS, in het jaar 1807, werd deze gem. met die van *Baarle-Nassau* vereenigd, als wanneer de toenmalige Predikant van die laatste gem. JACOBUS JANSSEN, de eerste leeraar in deze combinatie geweest is.

Men heeft in deze gem. ééne school.

Het is vroeger eene heerl. geweest, die altijd een gedeelte van het Land van Breda heeft uitgemaakt, doch in het jaar 1243 gaf GODEVAART IV, Heer van Breda, de landbouwing CHAAM, ten erfelijke regte, aan zekeren WILLEM, door GODEVAART, *den bringer van den brief* genoemd, op voorwaarde van jaarlijks, onder den naam van bede, aan den Heer van Breda te betalen twee sesteren (ruim 3 mudden) rogge, vier sesteren (ongeveer 7 mudden) garst, en zes schellingen Lovens (70 cents); terwijl WILLEM tevens gehouden zoude zijn, even als de andere lieden van het Land van Breda, hem, GODEVAART, en zijne nakomelingen, te helpen in de krijgstogten, als hij beoorloogd werd of wanneer hij zijne dochter ten huwelijk gaf, of als hij in gevangenis werd gehouden. Het blijkt niet, hoe lang deze heerl. door WILLEM en zijne nakomelingen in erfpacht is gehouden; immers bij de scheiding, die in het jaar 1290, tusschen RASO VAN GAVENEN en GERARD VAN WESSEMALE plaats had, wordt CHAAM nog niet onder de dorpen van het Land van Breda opgenoemd. Zeker gaat het evenwel, dat het in latere tijden bij dit land is ingelijfd, en tegelijk met de andere dorpen is verbeven geworden.

Het d. CHAAM, bij oude schrijvers CANBE, en CHAM, ook wel KAAM of HAM geheeten, ligt 2½ u. Z. Z. O. van Breda, 2 u. Z. O. van Ginneken, in een vermakelijk oord, en is een der oudste dorpen van deze landstreek, want in de Salische wetten is het reeds bekend als ééne der maalsteden of plaatsens, alwaar de Franken, nadat zij, in de vijfde eeuw, zich in deze landen hadden nedergezet, hunne vergaderingen hielden, wordende het op het jaar 422 als zoodanig vermeld. Het telt in de kom van het d. 49 h. en 400 inw.

Het dorps-huis is een fraai, in het jaar 1823 gesticht, gebouw. — De kerk was vóór de Reformatie aan den H. ANTONIUS toegewijd, en werd

destijds bediend door eenen afgezondene van de Abdij van *Tongerloo*, welke aldaar vele goederen bezat. Zij had de kerk van het naburige *Alphen* tot moederkerk. Het is een ruim gebouw, met eenen zwaren toren, welks spits geheel van metselsteenen is opgetrokken. In het jaar 1815 is aan het inwendige der kerk eenige verandering toegebracht en werd zij door vrijwillige bijdragen van een orgel voorzien, ook in het jaar 1836 heeft zij door het verplaatsen van den predikstoel, het verschikken der oude en het bijmaken van nieuwe banken, eenige verbetering ondergaan.

De R. K. kerk aan den H. ANTONIUS, *Abt*, toegewijd, staat op $\frac{1}{2}$ u. afstands van het d., in het geh. Heykant, werwaarts men uit de kom van het d. gaat langs eene eikenlaan, de kerkdreef geheeten. Dit gebouw zal echter in het jaar 1842 worden afgebroken en vervangen door eene R. K. kerk met toren, die men, in den loop van dit jaar (1841), in de kom van het d. zal bouwen. — De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 70 leerlingen bezocht.

De kermis valt in op Zondag na den H. ANTONIUS, wiens feestdag den 17 Januarij gevierd wordt, en duurt twee dagen.

CHAAM heeft veel van inlegeringen, plunderen en andere oorlogsrampen te lijden gehad, voornamelijk in het jaar 1624, toen de Spaansche Veldheer AMBROSIUS SPINOLA, vóór hij het beleg van Breda ondernam, gedurende drie weken, in dit en de naburige dorpen zijn leger neder-geslagen had.

Het wapen der gemeente is van lazuur, beladen met drie kammen van goud, staande twee en een, het schild vastgehouden ter wederzijden door eenen vogel van goud, en gedekt door eene kroon van dezelfde kleur en elf paarlen van zilver.

CHAAM (SNIJDERS-), geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, *Vierde* dist., arr. en 2 u. Z. O. van *Breda*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Ginneken*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Chaaam*; met 31 h. en 180 inw.

Vroeger was hier eene kapel, aan de H. LUCIA toegewijd, waarin na de Reformatie door de Herv. dienst is gedaan, maar die sedert het jaar 1800 niet meer tot godsdienstig gebruik gediend heeft, en in het jaar 1826 afgebroken is.

CHAAM-BAARLE-NASSAU-EN-ALPHEN, kerk. gem., prov. *Noord-Brabant*, klass. en ring van *Breda*.

Deze gem. is zamengesteld uit vier vroeger afzonderlijk bestaan hebbende gem., zijnde die van Chaaam, van Baarle-Nassau, van Alphen en van Gilze-en-Rijen. Daar ieder dezer gem. te weinig zielen telde om op zich zelve te blijven bestaan, zijn in het jaar 1808 die van Chaaam en van Baarle-Nassau, met elkander vereenigd, en is in het jaar 1818 die van Gilze-en-Rijen te niet gegaan; waarna, in het jaar 1819, toen de Predikant S. J. NEMAGUS, die destijds te Alphen stond, emeritus verklaard was, ook deze gem. met die van Chaaam-en-Baarle-Nassau, tot eene verbonden is, welke tot eersten leeraar had SIMON GERARD PAINS, die reeds in het jaar 1818 tot Predikant van *Chaaam-en-Baarle-Nassau* beroepen was, en in het jaar 1840 te *Chaaam* is overleden. — Het beroep is eene Koninklijke collatie.

Men telt in deze combinatie 90 zielen en heeft er drie kerken, als ééne te Chaaam, ééne te Alphen en ééne te Baarle-Nassau.

CHAAMDIJK-MET-GINDERDOIR, geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, *Vierde* distr., arr. en $\frac{2}{3}$ u. Z. ten O. van *Breda*, kant. en 2 u. Z. ten O. van *Ginneken*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. ten W. van *Chaaam*; met 19 h. en 140 inw.

CHAARLOOË. d. in het *Land van Utrecht*, prov. *Zuid-Holland*.
Zie *CHAMER*.

CHAN. oudt namen van het d. *CHAAN*, in de bar. van *Breda*, prov.
Noord-Brabant. Zie *CHAAN*.

CHANA. *CHANA* of *SCHANA*, landstreek in *Afrika*, in *Opper-Guinea*,
aan de *Goudkust*, in het stranddistr. *Adon*.

Zij is vruchtbaar en houtrijk. Men vindt er isoakaboomen of ijzer-
hout. hetgeen zeer fijn van nerf is en zoo zwaar, dat het in het
water zinkt; droog geworden is het zoo hard, dat men niet gren bijl
daarin kan hoeven, aangezien de snede van de bijl rich onlegt,
even als of men daarmede op eenen steen had geslagen. De Neder-
landers hebben in deze landstreek het fortje *St. Sebastiaan*. Men
heeft er een d. en riv. van gelijken naam. De inw. zijn zeer bar-
baarsch.

CHAMA, CHANA of **SCHANA**, d. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de
Goudkust, in het stranddistr. *Adon*, landstreek *Chama*, $\frac{3}{4}$ u. O. van
Saccodoe, $\frac{3}{4}$ u. W. van *Commanie*, $\frac{1}{2}$ u. W. van den mond der
St. Juan; op $3^{\circ} 5' N.$ Br. $15^{\circ} 1' O.$ L.

Het is tamelijk groot en volkrijk, doch uiterst arm, en wordt van
weinig anderen dan *Ramadoors* bewoond, die certijds tegen eenen
kere betaling met de *Fransche* schepen, welke te *Fida*, *Porto Novo*
en daaromstreeks handel dreven, medegingen. Wanneer het schip,
waarmede zij vertrokken, de kust verliet, dan hoorden zij met hunne
canoes weder terug, en deden somwijlen eene reis van meer dan ve-
tig mijlen te water.

CHAMA of **CHAMAN**, riv. in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust* van
JUAN (St.-).

CHAMARA, oudt. d. in *Oost-Indië*. op het *Koninkrijk van Juan*.
Zie *TIAMARA* (1).

CHAMAVEN, in het Lat. *Chamaevi*, volktoen welke ten tijde van
JULIUS CAESAR in het noordelijke gedeelte van *Westfalen*, later heeten
het *Hartageberge* en de *Weser* gemaakt wordt, was verleggen naar den
reger over van den *Rijn* en *Umschiffung* gemaakt is, en eenige tijd
landerijen in bezit heeft gehad welke in het tegenwoordige gedeelte
Zutphen lagen, en naderhand *Umschiffung* naar de *Frisen*
Uijpeten en *Assibarien* ingesamen zijn.

Onder de regering van *Keizer JULIUS CAESAR* was de *Chamaevi* in
den *Romeinschen* bodem betrokken betrokken in eenige krijgszaken
waarts van de *Romeinsche* legerplaats bij *Umschiffung* en andere
zij door dien *Keizer* met de wapenen aangevallen en in korte tusschen-
ten deele gevangen genomen; terwijl een gedeelte totten toe
over den *Rijn*stroom redde. Na dien *Chamaevi* werden bij
gezanten naar *JULIUS CAESAR*, die hun beloften deden te *Chamaevi* hun be-
meinen getrouw zouden blijven,mits men hun *Chamaevi* en *Umschiffung*
besittingen liet; en op dezen vout werd hun ten tijde van *Caesar*
toegestaan. Later zijn zij langen tijd, onder de *Chamaevi* van het
Hof, in dienst der *Romeinen* geweest, en bij *Chamaevi* en *Umschiffung*
tot dat de *Franken*, in deze landstreek de *Chamaevi* van de *Franken*
nemen kregen, als wanneer ook de naam der *Chamaevi* in de *Franken*
en zij onder de *Frisen* versmolten zijn.

(1) Eveneens zoude men alle woorden, die elders wel vaker voorkomen, op T.

CHARAGE (BAS-), Fr. naam van het d. NIEDER-KERSCHEN, in het balj. *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*. Zie KERSCHEN (NIEDER-).

CHARAGE (HAUT-), Fr. naam van het d. OBER-KERSCHEN, in het balj. van *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*. Zie KERSCHEN (OBER-).

CHARES, riv., door den Dichter FORTUNATUS, die omstreeks het einde der zesde eeuw bloeide, vermeld. Vermoedelijk bedoelde hij daarmede de Kos, in het grooth. *Luxemburg*, die in het Lat. CHARUS wordt geheeten.

CHARLOIS, gem. in het *Land van IJsselmonde*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Ridderkerk* (20 k. d., 7 m. k., 8 s. d.); palende N. aan de Maas, O. aan Katendrecht, Z. aan Pernis, e. a., W. aan 's Gravenambacht, waarvan het door de Koedood is afgescheiden.

Deze gem. bestaat uit de pold. Charlois, Dirk-Metgesland, Robbenoord, de Plompaard, Karnemelksland en de Hille, en bevat daarin het d. Charlois en eenige verstrooid liggende huizen. Zij beslaat eene oppervlakte van 2142 bund. 24 v. r. 24 v. ell., waaronder 1990 bund. 95 v. r. 89 v. ell. schotbaar laad. Men telt er 378 h. en ongeveer 2500 inw., die meest hun bestaan vinden in den appelpluk, de vlasteelt, den aardappelbouw, benevens den riet- en houthandel. Men heeft er eene welige landouw van koren en weiland, met aangename wandelwegen.

De Herv., die hier ruim 2400 in getal zijn, maken, met die van 's *Gravenambacht* en *Katendrecht*, eene gem. uit, welke ruim 2600 zielen telt en te Charlois eene kerk heeft. In het jaar 1572 werd hier het eerst de leer der Hervorming gepredikt, door den geuzen Minderbroeder JOHAN CALLEUX. Deze schijnt hier echter geen vast Predikant geweest te zijn. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

De R. K., van welke men er 40 telt, behooren tot de statie van *Rotterdam*. — Men heeft in deze gem. ééne school.

Deze gem. ontleent haren naam van KAREL den *Stoute*, Graaf van *Holland*, die nog bij het leven zijns vaders, toen hij den titel van Graaf van *Charolois* voerde, hier eenen polder deed bedijken, en dien naar zijn graafschap noemde, terwijl hij dezen, met de daarneven en door hem insgelijks bezeten wordende polders, onder den naam van CHAROLOIS, tot eene heerl. maakte, welke naam sedert tot CHARLOIS zal verbasterd zijn. Thans wordt deze heerl. bezeten door den Heer MACHIEL SPEELMAN, woonachtig te Charlois.

Het d. CHARLOIS, of CHARLOOIS ook wel eens ZAIRLOOS doch eigenlijk CHAROLOIS gespeld en oudtijds soms CARLO genoemd, ligt in den pold. *Charlois*, 5 u. N. W. van *Dordrecht*, 2 u. W. ten N. van *Ridderkerk*, ½ u. Z. W. van *Rotterdam* en ½ u. Z. van *Delfshaven*. Het is in het jaar 1260 door bovengenoemde KAREL, Graaf van *Charolois*, gebouwd.

De kerk is bij hare stichting aan den H. CLEMENS toegewijd. Toen men haar, in het jaar 1512, zoude inwijden, had er een droevig ongeluk plaats. In het jaar 1511 begon het den 11 November sterk te vriezen, zoodat men al spoedig te paard over de Maas reed; dit hield tot in het laatst van Februarij 1512 aan, in welke maand de inwijding der kerk zoude plaats hebben. Ten gevolge van eenen opgekomen storm uit het Noordwesten deed de Regering van *Rotterdam* afkondigen, dat niemand zich bij dien hoogen vloed op de Maas moest wagen. De Priesters sloegen deze waarschuwing in den wind en begaven zich in processie op het ijs; doch toen eene schaar van

wel 8000 menschen zich te midden op de rivier bevond, scheurde het ijs en een groot aantal kwam in den stroom om. In het jaar 1660 werden een nieuwe toren en een kruisband aan de kerk gebouwd, waardoor zij eene kruiskerk werd, die met twee torens prijkt. In de voorste dezer torens, die wel de zwaarste en breedste is, hangen twee klokken; in de achterste eene. Inwendig is de kerk, die in het jaar 1773 nog veel verbeterd is, uitnemend fraai en net. Onderscheidene glazen zijn zeer kunstig beschilderd. De predikstoel is van bruin gekleurd eikenhout. Ter eener zijde van het ruim ziet men een vrij groot en keurig bewerkt orgel, dat, in het jaar 1787, door den Heer DIRK DE MAN, destijds Heer van Charolois, aan de kerk verceed is. Tegen over het orgel ziet men, boven den ingang, tusschen twee fraai gebeeldhouwde kindertjes, een schoon uurwerk, met kunstig verguld en beschilderd lofwerk omgeven.

Er is te CHARLOIS ook eene fraaije haven, met eene sluis, die zoo oud als het dorp zelf is, en langs welke de polders in de rivier de Maas uitwateren. Ter zijde van deze sluis is een duiker, dienende om de haven zuiver te houden.

Het wapen van CHARLOIS bestaat uit een veld van zilver, beladen met drie schuin liggende balken van lazuur.

CHARLOIS, pold. in het Land van IJsselmonde, prov. Zuid-Holland, arr. Dordrecht, kant. Ridderkerk, gem. Charlois; palende N. aan de Maas, O. aan Katendrecht, Z. aan den Plompaart, W. aan Robbenoord.

Deze pold., van ouds KOLDERWAARD genoemd, ontving in het jaar 1460; toen zij door KAREL, Graaf van Charolois bedijkt werd, den tegenwoordigen naam. Hij wordt gezamenlijk met de pold. Dirk Metgesland, Robbenoord, de Plompaart en Karnemelksland door eene sluis, op de Maas van het overtollige water ontlast. Het dijksbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, drie Heemraden en eenen Secretaris en Penningmeester.

CHARLOTTENBURG, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter linkerzijde in het opvaren, bovenwaarts palende aan de koffijplant. Beekvliet, benedenwaarts aan de koffijplant. Leverpool; 460 akk. groot, met 105 slaven, bij de Negers FRETAI genoemd.

CHARLOTTENBURG, plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Nickery*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan het land litt. J, benedenwaarts aan de koffijplant. Botanybay; 250 akk. groot.

CHARLOTTENBURG, verl. houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Corrosipinakreek*; ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de onuitgegeven hooge bosschen, benedenwaarts aan den militairen post Republiek, 1800 akk. groot.

CHARLOTTENBURG (KLEIN-), verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Tapoeripakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan het verl. Land van Saxen, benedenwaarts aan de verl. plant. Vlijt-en-Trouw; 780 akk. groot.

CHARLOTTENBURG (KLEIN-), katoenplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Matappicakreek*, ter rechterhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan de zee kust, benedenwaarts aan de katoenplant. Anna-Catharina, waaraan zij behoort. Sedert 1838 bestaat hier eene Hernhutter- of Broedergemeente, met 5 Zendelingen, aan die van *Paramaribo* ondergeschikt.

CHARLOTTENBURG (NIEUW-), verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Paramaricakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den houtgrond de Vier-Kinderen, benedenwaarts aan het verlaten Land van den Gekroonden Paauw.

CHAROLOIS, d. in het *Land van IJsselmonde*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **CHARLOIS**.

CHARPRENDRE, verl. houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan het verlaten Land van Auka, benedenwaarts aan den houtgrond Retero; 800 akk. groot.

CHARTROISE, buit. in de *Langstraat*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en 5 u. N. N. O. van *Breda*, kant. en 1 u. N. van *Oosterhout*, gem. en 1 u. Z. W. van *Raamsdonk*.

Het beslaat, met de daarachter gelegene beplanting en vischrijke vijvers, 4 bund. 4 v. r. en 80 v. ell., wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer Mr. LEONARD SIMON DE JONGE VAN SOU.

Men ziet er nog de grondslagen van een voormalig Karthuizer klooster, waarvan het zijnen naam ontleent. Zie voorts **KARTRUISERKLOOSTER**.

CHARTROÏSEN, plaats van uitspanning, aan de Vecht, in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr., kant., gem. en 5 min. ten N. van *Utrecht*, op den grond van het voormalig **KARTRUISERKLOOSTER**. Zie voorts dat woord.

CHARUS, Lat. naam van de riv. Koa, grooth. *Luxemburg*. Zie **Koa**.

CHASTELEINS-HOOGTE, gebergte in *Oost-Indië*, resid. *Banda*, op het eil. *Banda-Lontoir*, waarvan het het hoogste gebergte is.

CHATILLON (GROOT-), suikerplant. in *Nederlandsch-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de suikerplant. *Rac-a-Rac*, benedenwaarts aan den verl. grond Gelderland; 1249 akk. groot, met 168 slaven en eenen molen; die door water gedreven wordt.

CHATILLON (KLEIN-), voorm. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Gelderland, benedenwaarts aan de suikerplant. *Rorac-en-Klaverblad*, waarmede het thans eene plant. uitmaakt.

CHAU (LE-), houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Parakreek*, ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den houtgrond Onoribo, benedenwaarts aan den houtgrond *Welbedacht-en-Onverdacht*, waartoe het behoort; te zamen 1714 akk. groot.

CHAUCI, Lat. naam van de **CAUCHEN**. Zie dat woord.

CHEMELUM, vroegere naam van het d. **HEMELUM**, prov. *Friesland*. Zie **HEMELUM**.

CHENCO, baai in *Oost-Indië*, aan de Westkust van het *Sundasche* eil. *Sumatra*, rijk *Anakh-Soengej*; 1° 11' Z. B.

CHERANGE (NIEDER-), verbasterde naam, waaronder het d. **NIEDER-KERSCHEN**, in het balj. *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*, op sommige kaarten voorkomt. Zie **KERSCHEN (NIEDER-)**.

CHERANGE (OBER-), verbasterde naam, onder welken het d. **OBER-KERSCHEN**, in het balj. van *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*, op sommige kaarten voorkomt. Zie **KERSCHEN (OBER-)**.

CHERIBON, eigenlijk **TJIBON**, voorm. koningr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*; palende N. aan de Zee van Java, O. aan *Mataram* en de resid. *Tagal*, Z. aan de Indische Zee, W. aan het rijk van *Jakarta*.

De grond is er buitengewoon vruchtbaar en het land goed bevolkt. In het jaar 1798 bevonden er zich 1,494,908 zielen en thans ruim 1,500,000 zielen. Men had er in het jaar 1811 meer dan 6,000,000 koffijboomen en 7481 huizingen van koffijplanters.

Den 7 Januarij 1684 stelde Saron, Sultan van Cheribon, zich onder de bescherming van de Nederlandsche Oostindische Compagnie. De reden hiervan was, dat de Soesoehoenang of Keizer van Java, toen deze nog Erprins was, hem eene zijner vrouwen ontroofd, en die naderhand niet aan hem, maar aan zijnen broeder terug gegeven had. Saron wilde nu nimmer in eenig geval onderdaan van den wilsteling worden, en begaf zich dus, nog bij het leven van den vorigen Keizer, eerst onder de bescherming van den Koning van Bantam, en later, aangezien Bantam door burgeroorlog verscheurd werd, onder de Nederlanders.

Bij onderscheidene overeenkomsten is vervolgens een groot gedeelte van dit rijk, in vollen eigendom, aan de Nederlanders afgestaan, hetwelk door den Generaal DANKS in twee prefectures verdeeld werd, waarvan dat ten Noorden de Sultanslanden en dat ten Zuiden de Preanger-Regentschappen bevatte. Thans is het koninkrijk Casarow verdeeld in de zes regentschappen: Cheribon, Madja, Koeningan, Galoe, Limbangan en Soekapoera; waarvan de vier eerste thans de resid. Cheribon uitmaken en de beide anderen tot de Preanger-Regentschappen gerekend worden.

CHERIBON, resid. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. Java, tusschen 6° 13' en 7° 48' N. Br. en 125° 41' en 126° 33' O. L.; palende N. aan de Zee van Java, O. aan de resid. Tagal en Banjoemas, Z. aan de Baai van Segara-anakan, Z. W. en W. aan de Preanger-Regentschappen.

Zij wordt verdeeld in vier regentschappen, als: Cheribon, Madja, Galoe en Koeningan, en 18 onderdistrikten, zijnde: Bengawan, Cheribon, Tjiamis, Tji-kaso, Lingadjati, Gebang, Lasari, Koeningan, Telaga, Sindangkasi, Radja-Galoe, Pendjaloe en de Boschdistricten. Men telt er twee ads. resid., namelijk: Indramayoe en Koeningan-en-Galoe, en vijf districten voor de Controleurs over de landelijke inkomsten, als: Koeningan, Galoe, Bengawan, Cheribon en Madja. De hoofdst. is Cheribon.

De aanzienlijkste rivieren in deze ads. resid. zijn: de Kandanghawar, de Lasari, de Tji-kaso, de Tji-loesara, de Tjimanok of Indramayoe, de Tji-robon, de Tji-tampolong en de Tji-tandoewic.

De aanmerkelijkste kapen, die men er aantreft, zijn: de Hoek van Indramayoe, de Hoek van Lasari en Tandjong-tanah.

Men vindt er vijf voorname bergen, en onder deze is de merkwaardige vulkaan Tjermai de voornaamste.

De resid. CASARON is zeer belangrijk, zoo wegens de vruchtbaarheid van den grond, als om de talrijkheid der bevolking, waardoor de landbouw zich meer en meer uitbreidt. De voornaamste voortbrengselen zijn rijst en koffij. Voorts levert deze residentie: suiker, peper, katoen, indigo, moeskruiden, djatiehout enz. De broodvruchtboom groeit hier welig langs het strand, terwijl men er almede den zoogenaamden waterboom aantreft. Ook is er veel zout voorhanden, waarvan men de rijkste pannen te Kandanghawar vindt.

Men schat het getal buffels, dat men er aantreft, op 80,000, en dat der paarden op 7000; doch men heeft er bijna geen rundvee.

Ook treft men er weinig wilde dieren aan; maar hoenders, wild gevogelte, zee- en riviervisch wordt er in overvloed gevonden.

De bevolking wordt op 1,800,000 zielen geschat, onder welke nog geen 70 Europeanen, maar ongeveer 1,500,000 Javanen en 5000 Chinezen, zijnde de overigen Arabieren, wier aantal echter niet groot is, en afstammelingen van Hollanders en Portugezen. Hoewel de Javanen in deze resid. thans zeer vreedzame en rustige onderdanen zijn, hebben hier vroeger meermalen gevaarlijke mouterijen plaats gehad. Onder anderen waren zij, in het jaar 1806, zoo oproerig, dat de onzen genoodzaakt waren, hunnen te Amboina gevangen zittende Prins RADJA KASRO terug te geven en hem tot derden Sultan te verheffen. Van toen af bleef echter een zeer gevreesde rebel, BAGOS RANSON genaamd, dit gewest nog zes jaren verontrusten, wordende hij eerst in het jaar 1812 door de Engelschen gevat. Op het einde van het jaar 1817 en in het begin van 1818 waren de ingezetenen van CHERIBON zeer muitsuchtig, zoodat dit aan eenige Europeanen het leven kostte. De opstand werd echter bij tijds gedempt, hetwelk ongetwijfeld meer moeite zoude gekost hebben, had de Resident, de Heer SKAVARIUS, niet, reeds den 17 November 1817, BAGOS SRAOS, het hoofd der misnoegden, doen ophangen.

Het luchtgestel van deze resid. is aan de zee kust zeer ongezond, zoodat daar wel eens pestziekten heerschen, gelijk zulks in de jaren 1804 en 1805 plaats had, als wanneer duizende menschen door deze ziekte werden weggeslept. In het zuiden is het echter zeer gezond.

CHERIBON, reg. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Cheribon*; palende N. aan de Zee van Java, O. aan de resid. Tagal, Z. aan Galoe, W. aan Koeningan.

CHERIBON, onderafd. van het reg. *Cheribon*, in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Cheribon*.

CHERIBON, eigenlijk Тн-аион, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid., reg. en onderafd. *Cheribon*, 214 palen O. van Batavia en 153 palen W. van Samarang, langs den groote militairen weg van Java, aan eene baai, welke door de Hoek van Indramayoe ten W. en eene breede bank ten N. gevormd wordt, 6° 48' Z. B. 126° 44' O. L. Het is de hoofdpl. der resid. en bestaat, behalve de woningen van den Nederlandschen Resident en van den Sultan van Cheribon, enkel uit bamboezen huizen. Eene fraaije, schaduwrijke laan van tamarindeboomen, langs de kust, verstrekt dit stadje tot geen gering sieraad.

Nabij de stad ligt het fortje Beschermers en 1 m. N. van daar treft men het beroemdste graf van geheel Java aan, namelijk dat van Sjech IMAK MOELANA, die, uit Arabië gekomen, hier, in het jaar 1406, de Mahomedaansche godsdienst heeft ingevoerd, en door de Javanen als Heilig beschouwd wordt. Deze grafplaats bestaat uit acht, elkander opvolgende, en het een hooger dan het andere gelegene, verhevene pleinen, op welks hoogste het stoffelijk overblijfsel van dezen zoogenaamden Heilige is ter aarde besteld, waarvan de Christenen alleen de drie laagste beklimmen mogen.

Den 17 Augustus 1821 ontstond hier een felle brand, waardoor 80 huizen, en daaronder de geheele kampong Lima Woen hi, werden in de asch gelegd.

CHERIBON, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie Тн-аион.

CHERIBON (RIF-VAN-). rif in *Oost-Indië*, in de Zee van Java, op de kust van de resid. Cheribon, nabij de stad van dien naam, op 6° 8' Z. B.

CHERIBONSCH EBERG, dus noemt men gemeenlijk den vuurspuwenden berg **TJERNAL**, op het *Sundasche eil. Java*. Zie **TJERNAL**.

CHERNE, meer, prov. *Friesland*. Zie **SKSHERA**.

CHETRINGEN, d. in het balj. *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*. Zie **SCHYTRINGES**.

CHEVREMONT, geh. in de heerl. 's *Hertogenrade*, prov. *Limburg*. Zie **SCHVREMONT**.

CHIANDI, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Semarang*, ads. res. en distr. *Salatiga*.

CHIAOU (GOLF-VAN-) of **GOLF VAN CHIAW**, diepe baai in *Oost-Indië*, aan de Noordoostkust van het *Moluksche eil. Gilolo*; 1° 21' N. B. 141° 42' O. L. Zij is vol klippen en baaken.

CHIECEN-BAY, Eng. naam van **KIEKENSBAAI**, aan den Zuidoosthoek van het *Sundasche eil. Java*. Zie **KIEKENSBAAI**.

CHIERS, Fr. naam van de riv. de *Kor*, grooth. *Luxemburg*. Zie **KOR**.

CHIMAAR, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidwester-eilanden van Banda* behoorende. Zie **SEMAU**.

CHIMELOFARE of **CHIMELOSARE**, voorm. water, naar men wil in *Friesland*. Zie **CHIMELOSARE**.

CHIMELUM, naam, onder welken het *Friesche d. HEMELUM*, in de griet. *Hemelumer-Oldephaert-en-Noordwolve*, vroeger wel eens voorkomt. Zie **HEMELUM**.

CHINCO, **PORLO-CHINCO**, eil. in de *Indische Zee*. Zie **TINKO**.

CHINCOL, distr. en riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Sumatra*. Zie **SINGEL**.

CHINESCHE KAMP, h. ten Z. W. van *Batavia*, op het *Sundasche eil. Java*. Zie het art. *BATAVIA*, in ons tweede deel, bl. 137.

CHINESCHE ZEE, dat gedeelte der *Zuidzee*, hetwelk tusschen *China*, *Achter-Indië*, den *Sundaschen Archipel* en de *Philippijnsche eilanden* besloten ligt.

CHINNELOSARE of **CHINNELOFARE**, bij andere **CHIMELOSARE** of **CHIMELOFARE**, voorm. water, vermeld in eenen giftbrief van het jaar 985, waarbij **DIER II**, Graaf van *Holland*, van **Keizer Otto II**, het volle bezit van eenige landen bekwam.

Men meent dat dit water moet gezocht worden in *Friesland*, nabij *Stoeren*, kw. *Westergoo*, griet. *Hemelumer-Oldephaert-en-Noordwolve*, daar, waar men thans de **FLUËSSEN** of **HEMELUMERVAART** vindt.

CHOEWAY (OEKA-), klein eil. in *Oost-Indië*, tot de *Amboneilanden* behoorende, aan de westkust van *Hoewamohel*, een weinig beoorden *Assahoedi*.

CHOOS, **CROSSSE** of **CHOUSSE**, op sommige kaarten ook **CHOUFFE** gespeld, geh. in de heerl. *Meisenburg*, grooth. *Luxemburg*. Zie **SCHOOS**.

CHRISTNACHT, **CHRISTENACHT** of **CRUSTNACHT**, d. in de heerl. *Hertogenrade*, grooth. *Luxemburg*, arr. en 2 u. Z. ten O. van *Diekirch*, kant. en 2 u. W. van *Echternach*, gem. en 20 min. Z. van *Waldbillig*, nabij de *Schwartzte Erenz*.

De inw., die alle R. K. zijn, maken eene par. uit, die tot het vic. van *Luxemburg*, dek. *Echternach*, behoort, en aldaar eene kerk heeft, welke door eenen *Pastoor* bediend wordt.

CHRISTOFFEL (ST.) of **St. CHRISTOFFELBERG**, berg in *West-Indië*, op het eil. *Curaçao*, aan de Noordwestpunt.

Deze berg, de hoogste van het eil., heeft twee spitse kruinen, waarvan de zuidelijkste iets hooger is dan de noordelijkste, zijnde deze eerste 378 ell. hoog.

De helling van den berg is niet zeer steil, en met eene groepelbont begroeid, op welker stammen eene menigte van ranken en woekerplanten groeijen, terwijl de helling vooral ontzag inboezemen. Daarenboven is deze berg-... de meeste losse, roodpantige steentjes, ongemeen moeilij-... waardoor men vooral in het afklimmen, ligt valt;... uit de voeten pijnlijk en brandend heet. Na anderhalf uur... staat men zich onder eene overhellende rotsklomp, alwaar... en slechts hier en daar met eenen enkelen paddestoel... ook treft men daar eene menigte marabonbo's (wespen... witte mieren) aan, die hare nesten aan de boomen... Vervolgens wordt de weg steiler en moeilijker om te be-... de barre blaauwe rotsklompen, zonder eenige teel-... mosssoorten begroeid zijn. Eindelijk tegen... kruin opgeklimmen, bereikt men den hoogsten top,... over het geheele eiland heeft.

CHRISTOFFELPOLDER (ST.), pold. in *Overflakkee*, prov. Zuid-
Holland, arr. *Brielle*, kant. *Sommelsdijk*, gem. *Sommelsdijk-en-
Sommelsdijk*; palende N. W. en N. aan het Nieuwland, O. aan den
Oostvaarderspolder, Z. W. aan de oude plaat van *Melissant-en-
Widesteppe*, W. aan *Onwaard*.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 48 bund.

CHRISTOFFELPOLDER (ST.), onbehuide pold. op het eil. *Schou-
van* prov. *Zeeland*, distr. en arr. *Zierikzee*, kant. en gem. *Brouwersha-
ven*; palende N. W., N. en N. O. aan het Gat van Brouwershaven, Z. O.
aan den Noorder-Nieuwlandpolder, Z. W. aan de heerl. van Brijdorp.

Deze pold. is volgens het kadaster groot 17 bund. 4 v. r. 38 v. ell., waar-
vande 16 bund. 70 v. r. 20 v. ell. schotbaar land, en wordt drooggehouden
door eene binnensluis, in den binnen boezem eener zeelsluis uitwaterende.

Het polderbestuur wordt uitgeoefend door de centrale directie van
Schouwen, behoudens eenig toezigt, dat, bij onderlinge schikking,
door de regering van Brouwershaven uitgeoefend wordt.

CHRISTOFFELPOLDER (ST.), pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het
rijke van Sluis, *Land van Kadzand*, prov. *Zeeland*, arr. *Middelburg*,
kant. en distr. *Sluis*, gem. *Zuidzande*; palende N. W. aan het d. *Zuid-
zande*, N. O. en O. aan den Eikenpolder, Z. W. aan den Capellepolder.

Dit poldertje is groot 3 bund. 87 v. r. 69 v. ell., en behoort tot
de watering van *Kadzand*. Volgens de overlevering zoude de Zuid-
landsche kapel, die waarschijnlijk door een' der waterloeden van de
vijftiende eeuw bedolven werd, aan den H. **CHRISTOFFEL** zijn gewijd
geweest, en hier gestaan hebben. Op het einde der vorige eeuw was
het nog door eenen dijk en rijweg van den Eikenpolder gescheiden;
thans is die dijk geslecht en de weg gedempt. In dit poldertje staat
de kerk van *Zuidzande*, benevens eenige schuurtjes en andere ge-
bouwen, tot de huizen van het dorp *Zuidzande* behoorende. De be-
dijking was in het midden der zeventiende eeuw gesteld worden.

CHAJOE, reg. en st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*.
Zie *INDJOE* (1).

CHE (GROOTE) of **GROOTS-CHE**, beek in *Kennemerland*, prov. *Noord-
Holland*, gem. *Heerkerk*; beginnende aan den *Voorweg*, en met eene
aardrijke rifting uitloopende in de *Poelbeek*.

(1) De vorige woorden, die elders met *Ch* gespeld en hier niet gevonden worden, zieke men mede
p. 24

CIE (KLEINE-) of **KLEINE-CIJE**, beek in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, gem. *Heemskerk*, die aan den *Menacker* begint, en met eenen noordelijken loop zich ontlast in de *Poelbeek*.

CIELISHOUCK, oude naam van het d. **CILLAARTSHOEK**, in het *Land van Strijen*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **CILLAARTSHOEK**.

CIEPETANG, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundaasche eil. Java*, resid. *Praanger-Regentschappen*, reg. *Bandong*, tusschen den zuidelijken oever van de *Tji-melajoe* en het gebergte.

CIJB (GROOTE-), beek in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie **CIE (GROOTE-)**.

CIJE (KLEINE-), beek in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie **CIE (KLEINE-)**.

CIJS, voorn. adell. h. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, onder *Zoeterwoude*. Zie **BEKENDRECHT**.

CILLAARTSHOEK, heerl. in het *Land van Strijen*, later tot den *Hoekschenwaard* gerekend, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. 's *Gravendeel*, gem. *Maasdam*; palende N. aan *St. Antoniepolder*, O., Z. en W. aan *Strijen*.

Zij bestaat slechts uit eenen binnendijk, de *Keizersdijk* geheeten, bevat het d. *Cillaartshoek* en eene b., welke $\frac{1}{4}$ u. noordwaarts van het d., aan de *Binnen-Maas*, gelegen is, beslaat eene oppervlakte van 8 bund. 67 v. r. 70 v. ell., en telt 300 inw., die meest hun bestaan vinden in vlasnering, landbouw en veeleel.

De inw., die hier allen Herv. zijn, maken eene gem. uit, die tot de klass. van *Dordrecht*, ring van *Oud-Beijerland*, behoort.

Deze heerl. maakte vroeger eene afzonderlijke gem. uit, maar is, sedert eenige jaren, met die van *Maasdam* vereenigd. Zij is, in het jaar 1735, uit de grafelijkheidsdomeinen verkocht, en wordt tegenwoordig in eigendom bezeten door *Mevrouw A. M. Haak*, wed. van den Heer *G. du Quisne*, te *Amsterdam*.

Het d. **CILLAARTSHOEK** of **CILLERSHOEK**, oudtijds ook **CIELISHOUCK** gespeld, ligt $2\frac{1}{4}$ u. Z. W. van *Dordrecht*, 1 u. W. ten N. van 's *Gravendeel*, $\frac{1}{4}$ u. Z. van *Maasdam*.

Volgens eene oude vertelling zou dit d., vóór den *St. Elizabethsvloed* van het jaar 1421, onder den naam *WEDA* of *WEEDE*, eene zeer aanzienlijke stad zijn geweest; maar volgens de oude kaarten, welke er van den *Grooten-Zuidhollandschen waard* bestaan, moet *WEDA* of *WEEDE* (zie nader dat art.) meer zuidelijk gelegen hebben en was geen stad maar een dorp.

Bij gunstbrief van eenen der *Graven van Holland*, werden de ingezetenen van **CILLAARTSHOEK** vrij verklaard van alle grafelijkheidstollen in *Holland*, *Zeeland*, *West-Friesland* en *Bergen-in-Henegouwen*, welk voorregt zij, voor zoo verre *Holland*, *Zeeland* en *West-Friesland* betreft, tot op de omwenteling van het jaar 1795, hebben blijven genieten; maar zij waren verplicht jaarlijks, bij het geregt, eenen nieuwen tolbrief te verzoeken, waarin verklaard werd, dat zij waarlijk burgers van **CILLAARTSHOEK** en aldaar reeds overjaard waren; op vertooning van welken tolbrief, de commiesen hen vrij lieten doorgaan. Nog waren de bewoners dezer heerl. vrij van het betalen van het gruitgeld, zijnde zekere belasting op het bier, welke, boven den gewonen impost op het bier, door vele dorpen in *Zuid-Holland*, te *Dordrecht* moest betaald worden, en twee blanken ($7\frac{1}{2}$ cents) op de ton bedroeg. De verplichting, waaronder de opgezetenen van **CILLAARTSHOEK** lagen, waren geene andere, dan het opbrengen van de bezoldiging voor den *Schoolmeester*.

De kerk is een zeer oud kruisgebouw, dat in het jaar 1786, uit vrijwillige giften der ingezetenen, van binnen verwalfd is. Te midden van het verwulf ziet men een houten rondeel, waarop, in verheven beeldwerk, de *Opstanding van Christus* is afgebeeld, welk stukje waarschijnlijk zoo oud als de kerk zelf is. Het torentje is eene fraaije spits, in het jaar 1792 aanmerkelijk verbeterd. Een der halve kruisen van de kerk is van het overige gedeelte des gebouws afgeschoten, en dient tot dorpschool.

Het wapen dezer heerl. is, naar men wil, hetzelfde als dat van het oude Weda, en bestaat uit een veld van silver, beladen met zes leliën van keel, staande drie, twee en één.

CIMBREN, **CIMBEREN**, **KAMBON** of **KAMBEN**, gedeelte van een zeer oud volk, afkomstig van *Azië*, hetwelk onder den naam van **CIMBRIËNS**, eerst aan den Don en den Donau zich nedergezet heeft, doch van daar verdreven, zich in twee deelen heeft gesplitst, waarvan een gedeelte noordwaarts is getrokken, en vervolgens de tegenwoordige hertogdommen *Sleeswijk*, *Holstein* en *Jutland* bewoond heeft, welke landen van daar het *Cimbrische Schiereiland* genoemd werden. Volgens sommigen zouden zij ook naar dese landen zijn afgezakt; maar de tijd, wanneer dit gebeurd zij, is geheel onzeker; echter moet dit reeds meer dan eenige eeuwen vóór onze tijdrekening hebben plaats gehad. Volgens hen, die vast stellen, dat de **CIMBRIËNS** zich in het *Eiland der Batavieren* of *Oud-Batavia* gevestigd hebben en zich eenen geruimen tijd aldaar hebben opgehouden, zouden zij, vermits zij zoo zeer vermenigvuldigden, dat de landpalen hun te eng werden, en zij bovendien zeer gekweld werden door geweldige overstromingen, zich gedwongen hebben gezien, ten einde meer ruimte te bekomen, zich te verdeelen. Althans het grootste gedeelte der **CIMBREN** is opgetrokken naar Italië, om daar den meester te spelen; doch zij werden zoo onzacht ontvangen, dat er, in een gevecht tegen den Romeinschen Veldheer **CAJUS MARIUS**, wel 120,000 van hen sneuvelden, en 60,000 krijgsgevangen gemaakt werden. Bijna 600 weerbare mannen waren in het Eiland der Batavieren teruggebleven, die naderhand eenigen van de hunnen in gezantschap naar **AUGUSTUS** zonden, en eindelijk vermoedelijk onder de *Friezen* versmolten zijn. Men houdt de oude graven in *Drenthe* en elders, onder den naam van *Hunnebedden* bekend, nog afkomstig van de *Celten* of van de **CIMBREN**.

De **CIMBREN** worden beschreven, als zeer woest en wild van aard; onversaagd, den dood niet vrezende; meest van eene rijzige gestalte; schikkende hunne kleederen met opzet om schrik te veroorzaken. In hunne vrouwen werd mede eene standvastigheid gezien, die vergezeld was met eene woeste stoutheid, welke zij zelfs niet aflegden, nadat zij overwonnen waren. Het kostte den Romeinen geen minder moeite, om haar te overwinnen, dan om hare mannen, in den krijg, te verslaan. Zij begeerden, eer zij zich wilden overgeven, eeuwige vrijheid, of, ter behoudenis harer eer, aan de *Godin Vesta* te worden geschonken. **MARIUS** sloeg beide af. Na zich langen tijd verweerd te hebben, en geen kans ziende, om zich te ontzetten, maakten zij stroppen van hare haarvlechten en hingen zich daaraan op, nadat zij vooraf hare kinderen, opdat zij geene slaven der Romeinen zouden worden, verworpt hadden; ook doorstak de eene de andere met het zwaard, ten einde hare kuisheid te bewaren, en om niet levendig in de handen der overwinnaars te vallen.

CIMBRISCHE ZEE, naam, welke, in oude tijden, wel eens aan de **NOORDER** werd gegeven. Zie dat woord.

CIMERFELT, volgens *GRAHMAYE* de oude naam van het d. **MEREVELDHOVEN**, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **MEREVELDHOVEN**.

CIPETTE, verkeerde spelling van het d. **Tsi-peté**, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*. Zie **Tsi-peté**.

CIRCARIA-FRISIA, naam, weleens eene enkele maal in het Latijn gegeven aan de, om de stad Groningen gelegene, **FRIESCHE OMMELANDEN**, of **FAIRSLAND TUSSENEN DE EZEN EN DE LAUWERS**. Van deze benaming wijst **ALTING** (1) de Chronijk van den Wierumer Abt **MENCO** als de eerste bron aan. Zie **OMMELANDEN**.

CIRKEL-VAN-DE-OOY, streek weilanden, prov. *Gelderland*, arr. en kant. *Nijmegen*, gedeeltelijk gem. *Nijmegen*, gedeeltelijk gem. *Ubergen*.

Zij beslaat eene oppervlakte van 1015 bund. 28 v. r. 59 v. ell., waeconder 944 bund. 17 v. r. 66 v. ell. schotbaar land, bevat de d. **Ooy** en **Persingen** alsmede eenige verstrooid liggende huizen, in het geheel uitmakende 57 h., waaronder 7 boerderijen en telt 460 inw.

Deze streek staat in het najaar, door het zwellen van de **Waal**, doorgaans geheel onder water, hetwelk er ingelaten wordt door twee sluizen, liggende in den bandijk en drie andere in den kadijk, welke het **CIRKEL** omringt. Deze dijk, sluizen en verdere waterwerken staan onder het bestuur van eenen **Dijkgraaf**, vier **Heemraden** en eenen **Dijk-schrijver**.

CISTERCIENSER-ABDIJ, voorm. abdij van Nonnen te *Bonnevoie*, in het balj van *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*, 1 u. Z. van *Luxemburg*.

De tijd der stichting is onbekend. De geleerde **WILHELM** beweert (2), dat zulks in de elfde eeuw geschied zij. Het abdij gebouw werd, op woensdag 30 November 1794, door de Oostenrijksche bezetting van de vesting *Luxemburg* verbrand, uit vrees, dat de Franschen, die zich destijds om die sterkte hadden nedergeslagen, er zich in nestelen zouden.

CISTERCIENSER-ABDIJ, voorm. abdij van adell. Nonnen te *Utrecht*. Zie **SERVAAS (ABDIJ-VAN-ST.)**.

CISTERCIENSER-KLOOSTER, voorm. klooster op het eil. *Schowen*, prov. *Zeeland*. Zie **BETHLEEM**.

CISTERCIENSER-KLOOSTER, voorm. klooster te *Ter-Munten*, prov. *Groningen*. Zie **MUNTEN (TER-)**.

CISTERCIENSERKLOOSTER, voorm. klooster te *Wateringen*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **BETHLEEM (MARIA-KONVENT-EN)**.

CLAARKAMP, voorm. klooster, prov. *Friesland*. Zie **KLAARKAMP (3)**.

CLAIR-FONTAINE of **CLAIRE-FONTAINE**, heerl. gedeeltelijk in grooth. *Luxemburg*, gedeeltelijk in *België* gelegen, arr. *Luxemburg*, kant. en kw. *Arlon*; palende W. en N. aan de heerl. **Guirsch**, N. O. aan de heerl. **Uzeldingen**, O. aan de heerl. **Sept-Fontaines**, Z. O. en Z. aan de heerl. **Elter**.

Deze heerl. bevat de d. **Beckerich**, **Eischen** en het geh. **Clair-Fontaine** en beslaat alzoo gedeelten van de tegenwoordige gem. **Beckerich**, **Hobscheid** en **Nieder-Elter (Autel-Bas)**.

(1) In zijne *Notitiae Germaniae Inferioris*, T. II, fol. 37.

(2) In het meergemelde *Mss.*

(3) Ingevolgens zoeken alle de woorden, elders wel eens met **CL** gespeld, welke hier niet gevonden worden op **KL**.

Tijdens het Oostenrijksche bestuur bedroeg het aandeel dezer heerl., in elke 1000 florijnen, die Luxemburg opbragt, volgens het besluit van Keizerin MARIA THERESIA, 3 florijnen 7 stuivers 9 deniers. De grond behoort tot de vruchtbaarste des lands. Zij bestaat deels uit klei, deels uit zand en brengt in overvloed tarwe, rogge, garst, haver en aardappelen voort.

In deze heerl. lag weleer en wel in dat gedeelte, hetwelk thans tot België behoort, eene abdij van adellijke jonkvrouwen van de Cisterciënser orde, welke omstreeks het jaar 1216 gesticht was door ERMSINDE, Gravin van Luxemburg, die verder het convent rijkelijk begiftigde en er, in Mei 1246, nabij het koor der kapel begraven werd. Het nabij gelegen geh. werd, volgens de overlevering, oudtijds Beaulieu geheeten, en verkreeg den tegenwoordigen naam, CLAIR-FONTAINE, naar eene bron, bij welke de genoemde Gravin eene hemelsche verschijning meende aanschouwd te hebben.

CLAIRVAUX, Fr. naam van de heerl. en hét vl. CLERFF, grooth. Luxemburg. Zie CLERFF.

CLAMP (DE) of DE KLAMP, b., prov. Friesland, kw. Oostergoo, griet. Leeuwarderadeel, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van Leeuwarden, $\frac{1}{2}$ u. N. van Swichem, waartoe zij behoort, aan de Wirdumervaart.

CLANT, voorm. state, prov. Friesland, kw. Oostergoo. Zie AUGSBUUR.

CLANT, familienaam, welke op onderscheidene kaarten voorkomt, bij de buit. NITTERSUM en PETIT-MARTIN, om er de toenmalige eigenaars van aan te wijzen.

CLARA (KLOOSTER VAN ST.), voorm. klooster te Amsterdam. Zie CLARISSENKLOOSTER (1).

CLARAPOLDER, pold. in Staats-Vlaanderen, in het Staats- of Noordnederlandsche deel der Heerlijkheden Waterloot en Waterdijk, prov. Zeeland, voor het grootste deel arr. Middelburg, kant. Oostburg, distr. Sluis, gem. IJzendijke; voor een klein deel arr. Goes, kant. Axel, distr. Hulst, gem. Philippine; palende N. aan den Nieuwen-Passegeulpolder, N. O. aan den Braakman, O. aan de Izabellesluis of Bouchanter haven, Z. en Z. W. aan den Laurinapolder en den Barbarapolder (beide in België gelegen), W. aan den Grooten-Jonkvrouwpolder en den Tibautpolder.

Op vele kaarten staat de grootte van dezen polder bekend op 640 bund., doch het is schotbaar groot 663 bund. 5 v. ell. en met dijken, schorren enz., 739 bund. 33 v. r.; hiervan liggen onder IJzendijke, 346 bund. 14 v. r., 34 v. ell. en onder Philippine 193 bund. 18 v. r. 66 v. ell. De bedijking geschiedde in 1615. Nadat hij echter weder was ondergevoeid, werd hij in 1650 anderwerf ingedijkt, uit kracht van een octrooi den 24 Augustus 1648 door de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden verleend. Onder IJzendijke staan 20 huizen, waaronder 5 hofsteden, met 130 inwoners (onder welke begrepen zijn de op den dijk staande zeeuwsche gedeelten der gehuchten Mollenkot en Maagd-van-Gent); onder Philippine staan 6 huizen, waaronder 2 hofsteden met 42 inwoners.

Tot 1830 was de eenige uitwatering door den Nieuwen-Passegeulpolder, naar de sluisen van den Kapitalendam; maar sedert is eene tweede uitwatering gemaakt door de Izabellesluis; deze tweede uitwatering wordt ten volle gewettigd door de ligging des polders, die in het midden merklijk meer verheven is; maar zou het inunderen des polders, tot verdediging moeilijker maken.

(1) Even eens zieke men alle KLOOSTERS VAN ST. CLARA op de woorden CLARISSENKLOOSTER.

Alle de inwoners zijn van de Roomsche godsdienst, en voor-als nog, voor zoover zij tot IJzendijke behooren, kerkelijk te *Waterloet*, in België, daar zij oudtijds tot die heerlijkheid behoorden; voor zoover zij onder Philippine wonen, zijn zij kerkelijk te *Bouchante*, mede in België; omdat het overgebleven deel dier verdrinkene heerlijkheid *Waterdijk*, tot Bouchante gebragt is. Het Polder-bestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, een Gezwoven en een Penningmeester.

De CLARAPOLDER is meermalen ondergevoeld; om niet van vroeger te gewagen, van 1788 tot 1792, door de toen noch bestaande zeesluit, tot beveiliging van de militaire posten; in 1808 door het bezwijken van gemelde sluis bij den bekenden hoogen vloed; eindelijk in 1831, na het innemen van den Kapitalendam, tot beveiliging des lands, zijnde toen ook op militair gezag, eenige hofsteden in dezen polder geslecht, die tot heden niet herbouwd zijn.

CLARISSENKLOOSTER, voorm. klooster te *Amsterdam*, in de *Nes*, en achteruitkomende aan de *Grim*, zijnde door het *Zilversteegje* afgescheiden van het St. Barbara-convent.

Het was bewoond door Nonnen, die naar de derde orde des H. FRANCISCUS, leefden, en is na de Reformatie tot suikerbakkerijen en burgerhuizen vertimmerd; terwijl van de Grim naar het Zilversteegje door dit klooster eene dwarsstraat gelegd is, die den naam van het Gebed zonder end voert.

CLARISSENKLOOSTER, te *Amsterdam*, op den *Heiligenweg*.

Toen de Clarissen, die naar den derden regel van den H. FRANCISCUS leefden, en reeds binnen Amsterdam een klooster bezaten, in het jaar 1496, het ontwerp vormden, om nog een klooster in de stad te bouwen, heeft de regering zich, bij plakkaat van 23 November, deszelfden jaars, met kracht verzet tegen het bouwen van dit nieuw klooster. Doch aangezien de Nonnen met het begonnen werk voortgingen, zoo hebben Burgemeesters en Schepenen, bij een ander plakkaat, d. d. 2 Julij 1499, allen timmerlieden en metselaars, op verbeurte van hun poorterregt, verboden, aan dat klooster iets te maken, op te rigten of nederwerpen, om het weder te vertimmeren. Het klooster werd evenwel voltrokken; doch is omtrent het jaar 1595 ten deele tot een Mannen-Tuchthuis, ten deele tot een Veerhuis en gedeeltelijk tot een Aalmoezeniershuis ingerigt; terwijl het overige gedeelte niet burgerwoningen bezet werd, waaruit onder anderen, drie in elkan- der loopende straten ontstonden, uitkomende in de Kalverstraat en nog het Eerste klooster, het Middelklooster en het Derde klooster genaamd Het AALMOEZENIERSHUIS is daarna tot eene LATIJNSCHE SCHOOL vertimmerd en het TUCHT- of RASPHUIS dient thans tot HUIS VAN ARREST.

CLARISSENKLOOSTER, voorm. klooster te *Baxtel*, prov. *Noord-Brabant*. Zie ELIZABETH (St.).

CLARISSENKLOOSTER, voorm. klooster, te *Brielle*, in de *Brigittestraat*.

Dit klooster was in het jaar 1483 gebouwd door MARGARETHA VAN JONK, wed. van KARL den *Stoute*, die de Abdis en de eerste Tuchtmeesteressen uit het klooster van St. MARIA de *Nazelli*, te Delft, haalde.

Het stond onder het zoogenaamde kapittel van Utrecht; naderhand zijn de Nonnen, die naar den regel van den H. FRANCISCUS leefden, tot die van den H. AUGUSTINUS overgegaan. In een handschrift van GEORGIUS VAN EGHOND, den zestigsten Bisschop van Utrecht, wordt dit klooster genoemd: het HUIS OF CONVENT DER CELLEKUSTEREN, levende naar den regel van den H. AUGUSTINUS. Uit dien hoofde werd de

Prior van de Reguliere Kanonniken te 's Gravezande, door eenen openen brief van gezegden Bisschop gemagtigd, om de zusters van dit convent tot de kloostergelofte aan te nemen, en het, zoo dikwijls als hij het zou dienstig oordelen, in het gezelschap van iemand uit zijne orde te gaan bezigtigen of visiteren. Tijdens de Hervorming is dit klooster afgebroken, ter plaatse waar het gestaan heeft, ziet men thans nog alleen de poort, langs welke de ingang naar het klooster was, terwijl de grond tot moestuin wordt gebruikt.

CLARISSENKLOOSTER, voorm. klooster te *Delft*, aan de *Paardenmarkt*.

De gebouwen van dit klooster, waarvan men het jaar der stichting niet vermeld vindt, zijn tot magazijnen gebruikt voor salpeter en andere materialen, tot het maken van buskruid en andere oorlogsnoodwendigheden, benooidigd.

CLARISSENKLOOSTER of **GRAAUWEZUSTEREN KLOOSTER**, voorm. klooster te *Dordrecht*, aan den *Nieuwenweg*.

Het was gesticht in het jaar 1332, hoewel wij voor het jaar 1313 reeds Grauwe Zusters te Dordrecht vermeld vinden, maar die woonden destijds in het *Klein Lombardenhuis*.

De Nonnen in het **CLARISSENKLOOSTER**, werden onderwezen en bestuurd door eenen Priester uit de orde der *Minimen*. In haar kerkje waren drie altaren en een afgesloten koor. Naast het klooster stond een kapelletje toegewijd aan de Allerheiligste Maagd.

In het jaar 1379 zijn de gebouwen van dit klooster tot eene *Latijnsche School* ingerigt, waartoe zij thans nog dienen.

CLARISSENKLOOSTER, voorm. klooster te *Enkhuizen*. Het begon aan de *Westerstraat*, niet ver van St. Gommerskerk, hij het klokhuis, ging noordwaarts aan tot het water achter de Drie banen. Voor aan de *Westerstraat* strekte het zich in de breedte uit van het klokhuis Oost aan, schuins over het St. Ursulaklooster. Onder dit gesticht behoorde ook de kerk van St. *Eucnerius*.

Men is het in het jaar 1441 begonnen te bouwen en het is voltrokken en door Nonnen bezet in het jaar 1463.

Na de Hervorming is het verbouwd tot een *Oudemannen- en Vrouwenhuis*. — Bij den achteruitgang der stad is het gesloopt, hoewel er aan de *Westerstraat* nog overblijfselen van zichtbaar zijn.

CLARISSENKLOOSTER of **VROUW-MORISSENKLOOSTER**, voorm. klooster te *Haarlem*, op de *Oudegracht*, over de *Jacobijnenbrug*.

De regel der Nonnen, die anders ook naar de kleeding, welke zij droegen *Zwarte zusters* genoemd werden, was in armoede te leven, alsmede de kranken te bedienen en op te passen, zelfs in tijden van pest en beunnettelijke ziekten. De gronden tot het bouwen van haar klooster verkregen zij van zekere *Gysbertje van Heussen*. Op dien grond stichtten zij eerst eene woning tot samenleving, maar, aangezien haar getal meer en meer aangroeide, werd haar eerst, in het jaar 1434, door den Pastoor der *Haarlemsche parochiekerk*, *Diderik van Wassenaar*, en daarna, in het jaar 1438, op voorspraak van *Burgemeesteren*, *Schepenen* en verdere inwoners dezer stad, door den *Paus*, vergund om eene kerk te stichten, met kerkhof, tuinen en hoven tot haar klooster noodig, doch, wegens onvermogen konden zij dit zoo schiepelijk niet voltooiën, dewijl het van liefdadige giften en door arbeid van werklieden, die er of om gering loon, of om Godswil aanwerkten, moest tot stand komen, zoo dat de *Clarissen* dit vergroot en vernieuwd klooster eerst betrokken in het jaar 1471. Na de Hervorming

zijn de gebouwen van dit klooster tot woonhuizen ingerigt. Waarschijnlijk staat thans het LUTHERSCHE WESKUIS op den grond van dit klooster.

CLARISSENKLOOSTER, voorm. klooster te *Hoorn*, op het *Kleine Noord*, Z. van de Vrouwen- of Noorderkerk.

Het was gesticht in het jaar 1468. Na de Hervorming werd het tot eene school gebruikt. In het jaar 1725 werd het tot eene GESCRUTEN KLOOSTER ingerigt. Thans dient dit gebouw tot BERGPLAATS VAN STEEN EN KALK.

CLARISSENKLOOSTER, nonnenklooster in het graafs. *Megen*, prov. *Noord-Brabant*, gem. *Megen-Haren-en-Macharen*, buiten de kom der gem., ter plaatse, eertijds het *Slot*, thans *St. Josephsberg*, genaamd.

Het is in het jaar 1720, door de in 1717, mit het klooster *St. Elisabethsdal*, te *Boxtel*, verjaagde Nonnen gesticht, en wordt nog heden bewoond door Geestelijke zusters, van de orde van *St. Clara*, levende naar den regel van den *H. FRANCISCUS*.

CLARISSENKLOOSTER, voorm. klooster op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, buiten de stad *Veere*.

Dit klooster was door *Hendrik van Borsele* gebouwd, op een erf, hetwelk den Tempelieren had toebehoord. De Zusters hadden reeds vele jaren aldaar, naar den derden regel van *St. FRANCISCUS*, geleefd. Maar toen zij, in het jaar 1478, onder elkander verdeeld geraakten, en de eene partij naar den ouden regel wilde blijven, maar de andere tot *St. Clara* wilde overgaan, heeft de Paus toegestaan, dat de Zusters, die naar den regel der Clarissen stonden, zich door geloften aan dien regel verbinden mochten, maar dat de anderen, die naar den regel van den *H. FRANCISCUS* wilden leven, ongemoeid zouden blijven. Zoo nogtans, dat men na het uitsterven van haar, geene anderen dan Clarissen zoude aannemen.

CLARUS-CAMPUS, voorm. kloost., prov. *Friesland*. Zie *KLAARKAMP*.

CLASINGA, **CLASINGE** of **KLASSINGEN**, geh., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwolden*, griet. *Stellingwerf-Oosteinde*, arr. en $6\frac{1}{2}$ u. O. van *Heerenveen*, kant. en 3 u. O. ten N. van *Oldeberkoop*, $\frac{1}{2}$ u. O. van *Oosterwolde*, waartoe het behoort.

CLATERING of **KLATERINGE**, geh. in *Beilerdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. en $2\frac{1}{2}$ u. Z. van *Assen*, kant. en $3\frac{1}{2}$ u. N. ten O. van *Hoogeveen*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. ten O. van *Beilen*; bevattende, met de daarbij behorende kleine buurt *Middelburg*, 10 h. en 60 inw.

CLAUSEN of **KLAUSEN**, voorst. of liever een der drie lage deelen van de vesting en stad *Luxemburg*, hoofdst. van het grooth. van dien naam, aan de *Alzette*, met nagenoeg 1000 inw. Men ziet er eenige geringe overblijfselen van het paleis, in het midden der zestiende eeuw door den Graaf van *Mansfeld* gebouwd.

In 1541 liet Keizer *Karel V* de voorstad *CLAUSEN*, benevens de abdij *Munster* en het oude slot afbreken, uit vrees dat de Franschen, die het land met eenen inval bedreigden, er zich in nestelen zouden. Toen in 1545 het bestuur over de stad en het hertogdom *Luxemburg* aan *Pieter Ernst Graaf van Mansfeld* was gekomen, valte deze het voornemen op, om voor zich en zijn hof in of nabij *Luxemburg* een paleis te stichten, hetwelk het oude slot verre in luister zoude overtreffen. De keuze der ligging bepaalde zich welhaast tot eene uitgestrekte plek gronds in de voorstad *CLAUSEN*, aan den voet van eenige bijna loodrecht verrijzende rotsen, en zulks voornamelijk

wegens de nabijheid van levend water en de uitmuntend schoone landgezigten, die men er ontwaarde. Met de uitvoering van dit plan, werd in 1563 een aanvang gemaakt. Men begon met de naburige hoogten door eenen muur te omringen, die 12 v. hoogte had en een park insloot, van omstreeks 2330 toises, waarin eerlang een aanzienlijk aantal herten, reeën, damherten en ander wild werd overgebracht. Vervolgens deed de Graaf drie gebouwen oprigten, welke hij naar zich en zijne beide zonen, met de namen van PIETER, KAREL en OCTAVIANUS benoemde. Hij liet de rotswanden meer hellende maken, de huizen, welke hij tot uitbreiding van het park en de tuinen aangekocht had, omverhalen en de daarbij gelegene kapel van St. Margaretha elders herbouwen. Voorts beval hij de aanlegging eener waterleiding, tot aan het zoogenaamde Hundhauss. De tijd en de geldsommen aan de volbouwing en versiering van dit paleis besteed, maakten het tot een meesterstuk der kunst, zoodat het welligt nimmer door eenig ander gebouw binnen de landpalen van Luxemburg in pracht is overtroffen.

Bij de intrede van het park ontdekte men een fraai en uitgestrekt gebouw, voorzien met twee zijvleugels. Aan de eene zijde vond men de stallen, aan de andere eene brouwerij, benevens de woning van den Concierge. Ter wederzijde van den ingang stond in eene groote nis een fraai beeld van gehouwen steen. Het eene stelde de hoop, het andere het geloof met daartoe behoorende attributen, voor. Beide zijn in het jaar 1609 naar Spanje vervoerd. Het inwendige van dit gebouw was versierd door ruime zalen en keurig bewerkte schoorsteenen. Boven den ingang verrees een vierkante toren, op welken, volgens het oorspronkelijke plan, eene spits van ongeveer 100 v. hoogte moest aangebragt worden. De dood van den Graaf van MANSFELD heeft de uitvoering verhinderd. De bouwstoffen zijn sedert aan de Jesuiten te Luxemburg tot volbouwing van hunne kerk overgegeven. Na het park ingetreden te zijn, zag men ter linkerzijde aan de rivier een gebouw, geheel ingerigt tot een waschhuis. Het bevatte onderscheidene vertrekken, als ook een prachtig waschbekken, uit welks midden eene marmeren pijramide verrees. Uit deze pijramide ontsprong een heldere waterstraal, die zoo mildelijk vloeide, dat hij genoegzaam water opleverde, tot voeding van eenen grooten vijver. Ofschoon dit waschhuis van zeer veel nut en gemak was, werd het later afgebroken. In 1650 werden de steenen, de balken en ander houtwerk aan den meestbiedende verkocht.

Van hier langs den tuinmuur voortgaande, bereikte men het hoofdgebouw van dit vorstelijk buitengoed, het paleis. De poort, door welke men het binnentrad, was van eene zeer schoone bouworde en versierd met de wapens van het geslacht der Graven van MANSFELD, omringd en overdekt van krijgstropheën, alles zeer fraai uit steen gehouwen. Ter wederzijde vond men eenige stallen, en in de nabijgelegene tuinhuisen, die met keurig schilderwerk prijkten, twee regenbakken, waaruit het water, door middel van met lood bekleede kanalen, naar de onderscheidene kamers van het hoofdgebouw en de vijvers van den tuin werd henen gevoerd. Deze kanalen zijn in 1643 verder uitgegraven, ten dienste van het arsenaal te Luxemburg. Boven de poort verhief zich een vierkante toren, rondom welke eene galerij was aangebragt. Deze rustte op een middenstuk voor een aanzienlijk gedeelte bestaande uit negen pilaren van witten steen, geschikt om er standbeelden op te plaatsen. De toren had een kunstig uurwerk en klokkenspel, hetwelk later naar

Brussel is overgebracht. Het voorste gedeelte bevatte twee verdiepingen, ieder met twee kleine zalen, vier kamers en een geheim kabinet, op de tweede met bijvoeging eener galerij, van welke men met eenen trap naar de groote zaal afdaalde. De overige vertrekken van dit gebouw, ieder volgens een afzonderlijk plan gestoffeerd, de lange galerijen, versierd met de standbeelden der Romeinsche Keizers, uit brons vervaardigd en de portretten van de voornaamste vorsten van Europa, de overwelfde keukens en de uitgestrekte kelders, strekten allen ten bewijzen van den smaak en den rijkdom des stichters. De groote zaal en eenige andere groote vertrekken prijkten met beschilderde wanden, voorstellende de heldendaden van den Graaf van MANSVELD, als ook met keurig tapijtwerk en schoorsteenen, met marmer of albast bekleed.

In den hof achter het paleis, aanschouwde men eenen grooten vijver, ingesloten door een verheven bloemperk, rustende op zware muren en verfraaid door twee watersprongen, benevens alle soorten van bloemen en planten. Men zag er oranje-, citroen- en granaatboomen, zeldzame gewassen en keurig beeldwerk. Uit dezen hof daalde men langs eenen overwelfden trap in den grooten tuin, waar talrijke vijvers en standbeelden, meestal van eene uitstekende schoonheid, werden gevonden. Bovenal munten hieronder uit een dauphin, dragende een mans- en vrouwenbeeld, een hond, liggende op een kussen, en drie schildpaden, allen uit brons vervaardigd. Een Bacchus, gezeten op een vat, hebbende ter zijde van zich twee syrenen, werd als een meesterstuk der beeldhouwkunde geroemd. Dit beeld was uit steen gebeiteld en droeg, met gulden letteren, het opschrift:

PLURES NARCEPHOROS, PAUCOS EST CERERE BACCOS.

d. i. Men vindt vele stafdragers, weinige Priesters van Bacchus (1).

Bij den grooten vijver zag men eene fontein, omringd van een ijzeren hek, bij welke men eenen sater opmerkte, die in eenen breedden straal het water uit den mond spuwde. Deze bron droeg den naam van de Maria fontein, ter gedachtenis aan de tweede vrouw van den Graaf van MANSVELD, MARIA VAN MONTMORENCY.

Ook het overige van den tuin bevatte onderscheidene merkwaardigheden. Te midden van den boomgaard zag men eene uit steen gehouwen fontein. Deze was versierd met het beeld der godin Venus, van eene onbeschrijfelijke schoonheid, gezeten op eenen walvisch. Rondom de fontein was eene steenen balustrade, aan iederen hoek van welke eene pyramide geplaatst was. Deze pyramiden, die op kunstig van brons bewerkte oesterschelpen rustten, hadden ieder op de spits eenen vogel, uit welks bek een heldere waterstraal in de fontein nederplaste; tusschen deze pyramiden waren nog andere dieren en beelden geplaatst, eveneens waterstralen uitwerpende. Iets verder vond men een doolhof en te midden daarvan eenen kleinen vijver. Aan iederen hoek dezer waterplas zag men eenen kleinen toren en in het midden een schuitje van albast, waarin het beeld van den Apostel Petrus, hebbende in de hand eene hengelroede. In het jaar 1628 liet de Graaf van ENBEN, Gouverneur van Luxemburg dezen doolhof aan den tuin trekken en den vijver dempen. In de nabijheid van dezen doolhof en den boomgaard, aanschouwde men onderscheidene

(1) Men zoude deze spreuk, uitgesproken door den stervenden SOCRATES, met zinspeling op de Mysteriën, welke bij de feesten ter eere van BACCOS plaats hadden, vrijelijk kunnen vertalen doot ons sprekwoord: Het zijn alle geen bats, die lange meeren droegen.

watersprongen en twee zalen, gestoffeerd met schilderstukken, meestal voorstellingen van jagttafereelen; beide zalen waren gedekt met een sierlijk dak, dat met drie torenspitsen prijkte. Nog vond men er eene badzaal, in een gebouw, hetwelk alles in zich vereenigde, wat de weelde zoude hebben kunnen wenschen. In het beneden gedeelte vond men eene keuken, eenen kelder, twee kamers en andere vertrekken. pijpen, uit brons bewerkt, leidden het water naar de onderscheidene grootere en kleinere zalen. De muren waren overdekt met schilderijen, voorstellende of de plegtigheden van de Mahomedaansehe eredienst, of gevechten en belegeringen van steden. In de groote badzaal zag men een kunstig uit hout gesneden beschoot, eenen oven en andere verwarmingstoestellen. De badkuipen waren, zoowel voor het koude als voor het warme water, van binnen met Engelsch tin bekleed. Behalve eene groote menigte tuinhuisen, meest allen kostbaar ingerigt en rijk gemeubeld, vond men ook in de nabijheid van den rotswand, in een bosch met digt belommerde lanen, een fraai paviljoen, wordende het dak van het middelste vertrek door zes marmeren pilaren gedragen. Aan alle vier de zijden had men even zoo vele kleinere vertrekken, allen op dezelfde wijze als het hoofdvertrek ingerigt, met dat onderscheid, dat de zuilen uit witten steen vervaardigd waren. In dit bosch ontmoette men verder eenen vijver, waarin eene eiland, eene vlugt, bevattende bijna alle bekende soorten van vogels en in het midden eene kolom, rustende op een voetstuk door vier syrenen omringd. De rivier de Alzette, die daar, waar zij het park bespoelde, met eenige rijen lindeboomen werd bezoomd, was te dier plaatse overwelfd door eene brug, die uit eene enkele boog bestond en de Huberbruck werd genoemd.

Bij het genoemde *Hundhaus* had de Graaf van MANSFELD een gebouw doen oprigten, geschikt ter bewoning van arme burgers, die er tevens eenige ondersteuning zouden genieten, doch deze inrigting is reeds bij hare geboorte te niet gegaan. Na het overlijden van PIETER ERNST van MANSFELD, hetwelk den 22 Mei 1604 voorviel, werd het paleis verwaarloosd en is eindelijk geheel verwoest. Eene poort en enkele muurbrokken zijn alles, wat nog aan den voormaligen luister van dit gebouw herinnert.

CLAUSKINDEREN, voorm. d. en pold. in het *Westelijke Vijfde deel* van het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Dit d. werd, den 17 April 1811, door het water verzwolgen en sedert is de pold. nooit weder bedijkt.

CLEEFSCHEPOLDER-EN-AANWAS-VAN-DEN-CLEEFSCHEEN-POLDER, voorm. gecombineerde polders in *Staats-Vlaanderen*, onder het *Vrije van Sluis*, *Watering van Groede*. Zij hadden ten N. de Noordzee of den mond der Westerschelde, O. Jong Breskens (toen grooter dan thans), Z. een ook reeds verdronken polder, Wederzijds-het-Zwartegat genaamd, en W. een aanwas van Wulpen. Het waren uitbreidingen van de bedijking Groede, in de zeventiende eeuw tot stand gebracht; maar die in de achttiende eeuw weder voor het geweld der zee bezweken. De CLEEFSCHEPOLDER en AANWAS zullen gezamenlijk 50 of 60 bund. bedragen hebben.

CLEMENCY, of CLEMENCY, Fransche naam van het d. FÜNTZIG, in het balt. van *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*. Zie FÜNTZIG.

CLEVENSBURG, latoenplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Aan de *Wotkreek*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. *Vriesenburg*, benedenwaarts aan de verl. plant. *Wotkreek*: 306 akk. groot. Bij de Negers *PIKIES CRÉENSI* geheeten.

CLEOPHASKERKE, oude naam van het d. **KLEVERSKERKE**, op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*. Zie **KLEVERSKERKE**.

CLERFF, in het Fr. **CLERVAUX** of **CLAIRVAUX**, heerl., grooth. *Luxemburg*, kw. en arr. *Diekirch*, gedeeltelijk kant. *Clerff*, gedeeltelijk kant. *Vianden*, gedeeltelijk kant. *Wiltz*. Zij bestaat uit twee van elkander gescheiden liggende deelen; palende het grootste N. aan de heerl. *Rijnland* en *Ouren*, O. aan de *Our*, die haar van de *Pruisische* prov. *Rijnland* scheidt, Z. aan het balj. van *Diekirch*, Z. W. en W. aan het balj. *Bastogne*. Dit gedeelte bevat het vl.: *Clerff*, de d. *Drauffelt*, *Neder-Eisenbach*, *Enscheringen*, *Fischbach*, *Hosingen*, *Marnach*, *Munshausen*, *Urspeft*, *Wahlhausen*, *Weicherding* en *Wilwerwiltz*, benevens de geh.: *Bockoltz*, *Dorscheidt*, *Over-Eisenbach*, *Ensweiler*, *Esselborn*, *Grindhausen*, *Huperscheid*, *Katz-Felterhoff*, *Katz-Feltermuhl*, *Mecher*, *Neidhausen*, *Reuler*, *Roder*, *Rodershausen* en *Siebenaler*, en beslaat alzoo de gem. *Clerff*, *Hosingen* en *Munshausen*, benevens gedeelten van de gem. *Heinerscheidt* en *Wilwerwiltz*. Het kleinste gedeelte van de heerl. **CLERFF** paalt N. O. en Z. O. aan het graafsch. *Wiltz*, Z. aan de heerl. *Bondorf*, W. en N. aan het balj. *Bastogne* en bevat de d.: *Bavigne*, *Dunckerrodt* en *Kaundorff*, benevens de geh.: *Lieffringen*, *Mecher* en *Nothomb*, tegenwoordig de gem. *Mecher* uitmakende.

Het grootste der beide deelen dezer heerl. wordt van het N. naar het Z. door de *Woltz* doorstroomd. De inw. vinden meest hun bestaan in den landbouw en de veeteelt. De heerl. was, tijdens het *Oostenrijksche* bestuur, belast met 8 fl. 17 stuiv., 9 den. van elke 1000 flor., die het *Luxemburgerland* moest opbrengen.

CLERFF, dek. in het grooth. *Luxemburg*, vic. gen. *Luxemburg*.

Het bevat de volgende veertien parochiën: *Asselborn*, *Nieder-Beling*, *Bogen*, *Clerff*, *Donningen*, *Heinerscheid*, *Holler*, *Hupperdingen*, *Lieler*, *Munshausen*, *Troine*, *Ufflingen*, *Weicherding* en *Weis-Wampach*, met even zoo vele kerken en 28 bijkerken, welke gezamenlijk bediend worden door 15 *Pastors* en 12 *Kapellaans*. Men telt er 7000 zielen.

CLERFF, kant., grooth. *Luxemburg*, arr. *Diekirch*; palende N. W. aan de *Belgische* kant. *Houffalize* en *Vieil-Salm*, O. aan de *Our*, die het van de *Pruisische* prov. *Rijnland* scheidt, Z. O. aan het kant. *Vianden*, Z. en Z. W. aan het kant. *Wiltz* en W. aan het *Belgische* kant. *Bastogne*.

Het bevat de 8 volgende gem.: *Alzingen*, *Asselborn*, *Nieder-Beling*, *Bogen*, *Clerff*, *Heinerscheid*, *Munshausen* en *Weis-Wampach*, en telt daarin ongeveer 8300 zielen.

CLERFF, gem. in de heerl. *Clerff*, grooth. *Luxemburg*, kw. en arr. *Diekirch*, kant. *Clerff*; palende N. aan de gem. *Heinerscheid*, O. en Z. O. aan *Munshausen*, Z. aan *Wilwerwiltz*, W. aan *Bogen* en N. W. aan *Asselborn*.

Deze gem. bevat het vl. *Clerff*, de d. *Urspeft* en *Weicherding*, benevens de geh. *Esselborn*, *Ensweiler*, *Huperscheid*, *Katz-Felterhoff*, *Katz-Feltermuhl*, *Mecher* en *Reuler*.

Zij telt ongeveer 1500 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt.

De inw., die allen R. K. zijn, maken de parochiën van *Clerff* en *Weicherding* uit.

Het vl. **CLERFF**, in het Fr. **CLERVAUX** of **CLAIRVAUX**, ligt 3 u. N. N. W. van *Diekirch*, 2 u. N. ten O. van *Wiltz*, in eene valei, die door de

Wolfs bespoeld wordt. — Men heeft er eene R. K. kerk, waarvan de par. tot het vic. apost. van *Luxemburg*, dek. *Clerff*, behoort, en door eenen *Pastoor* en ééne Kapellaan bediend wordt, die mede de dienst in de tot deze par. behoorende bijkerk te *Urspelt* waarnemen. Er is hier ook eene school en een kasteel, toebehoorende aan de Graaf *LEOPOLD DE LAMNOIS*.

CLERVAUX, Fr. naam van de heerl. en het d. **CLERFF**, in het hert. *Luxemburg*. Zie **CLERFF**.

CLETHEMSPOLDER, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Vrije van Sluis*, *Land van Kadzand*, prov. *Zeeland*, arr. *Middelburg*, kant. *Oostburg*, distr. *Sluis*, gem. *Groede*; palende W., N. en O., door het verdrinken van onderscheidene polders, boogswijze, aan de Noordzee, Z. O. aan den Kleinen polder en Z. aan den 's Gravenpolder.

In dezen pold., die 17 bund. 57 v. r. 81 v. ell. groot en in het jaar 1612 met de *Watering van Groede*, waartoe hij behoort, bedijkt is, staan 3 arbeiderswoningen.

CLEVIA, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. de *Morgenstond*, benedenwaarts aan de koffijplant. *Leonsberg*; 326 akk. groot, met 81 slaven.

CLEVIA (LAND-VAN-), ingenieurs-etablissement in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de suikerplant. *Belwaarde*, benedenwaarts aan de suikerplant. *Susanna's dal*; met 102 slaven; bij de *Negers Moossau* geheeten.

CLIFFORDS-KOCKSHOVEN, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Warappakreek*, ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. *Barbados*, benedenwaarts aan de koffijplant. *Kerkshoven*; 300 akk. groot, met 158 slaven; bij de *Negers Koukos* geheeten.

CLIJVE (DE), riviertje, dat ten O. van Hoogkerk, in het *Westertkwartier*, prov. *Groningen*, uit het *Hoendiep* voorkomt, eerst in eene noordelijke en voorts in eene westelijke rigting, om dat d. heenloopt en zich in het *Aduarddiep* ontlast.

CLINGE, gem. in *Staats-Vlaanderen*, in *Hulster-Ambacht*, prov. *Zeeland*, arr. *Goos*, kant. en distr. *Hulst* (12 m. k., 5 s. d., 5 k. d.); palende N. aan de st. *Hulst* en de gem. *Graauw-en-Langendam*, O. aan de *Saftingerschorren* en de Belgische gem. *Kieldrecht*, Z. aan *België* en W. aan de stad *Hulst* en de gem. *St. Jan-Steen*.

Zij bestaat uit de pold. *Clinge*, *Groot-Kieldrecht*, *Klein-Kieldrecht*, *Nieuw-Kieldrecht* en *Saftinge*, bevat de geh. *Clinge* en de *Hollaidsche-Kauter*, benevens de buurs. de *Kappellebrug* of *Oude-Kapel*, en beslaat, volgens het kadaster, eene uitgestrektheid van 3259 bund.

Er zijn hier 259 h., en, behalve eene bierbrouwerij en eenen windkorenmolen, geene fabrieken. De bevolking bedraagt ongeveer 1500 zielen. De inw. vinden meestal hun bestaan in den landbouw, vlas-handel, spinnereij, het maken van klompen en het zouten van ansjovisch; welke laatste tak van nijverheid tevens met de visscherij op mosselen en andere schelp- en platvisch, alleen door de inw. van het geh. de *Hollaidsche-Kauter* gedreven wordt, in welk geh. een overzetter op het eil. *Zuid-Beveland* bestaat, terwijl van daar twee marktschuiten op *Rotterdam* varen.

Het grootste gedeelte der ingezetenen, die bijna allen R. K. zijn, behoort kerkelijk tot de Belgische par. de *Clinge*; terwijl de bewoners

van het geb. de Hollandsche-Kauter en die van den pold. van Saftinge, hunne godsdienst in het dorp *Kieldrecht* oefenen. — De enkele Protestanten, die zich hier onder de Rijksambtenaren bevinden, worden, met en benevens een enkel Herv. huisgezin, tot de gem. *Hulst* gerekend.

Scholen bestaan hier niet; de kinderen genieten onderwijs in de dorpsscholen van de Belgische gem. *de Clinge*, *Kieldrecht* en eenige te *St. Jan-Steen*.

In de strekking van het W. naar het O. loopt door deze gem. eene niet meer bevaarbare kreek, voortkomende uit de grachten van de stad *Hulst*, welke, na de polders *Clinge*, *Klein-Kieldrecht* en *Nieuw-Kieldrecht* te hebben doorloopen, in laatstgemelden polder eindigt. Deze kreek maakte een gedeelte uit van de voormalige versterkte linie, welke zich van de buitenglacië der stad *Hulst* tot aan het fort de *Zandberg* (zie dat woord) uitstreckte, en aan dat water bestond, vóór de omwenteling van 1795, een fortje, genaamd de *Kijk uit*, hetwelk in den pold. van *Nieuw-Kieldrecht* was aangelegd en waarvan thans nog een gedeelte der aarden borstweringen zigbaar zijn.

Zoo lag, insgelijks in deze gem., de voormalige heerl. *Maelstede*, behoord hebbende aan het beroemde geslacht van dien naam, waarvan het verval dagteekent sedert den jare 1526 (zie het woord *Maelstede*).

De b. *CLINGE* ligt 1 u. N. W. van *Hulst* en 8 u. Z. W. van *Goes*. — De naamsoorsprong van deze, tegen de grenzen gelezene buurt, is onbekend; althans kan die uit geene echte bescheiden worden bewezen. Men noemt haar ook *HULSTEN-CLINGE*, ter onderscheiding van het daaraan palende Belgische dorp *de Clinge*, hetwelk dan *de Vlaamsche- of Waessche-Clinge*, genoemd wordt.

Het wapen deser gem. is van keel, beladen met een zwaard van sabel, gevest van goud, geplaatst en bande.

CLINGE, anders **RINVELS**, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in *Hulsterambacht*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. en distr. *Hulst*, gem. *Clinge*; palende N. aan de stad *Hulst*, de oude versterkte linie van *Hulst* naar het voorm. fort *Zandberg* en den *Dullaartpolder*, O. aan de pold. *Klein-Kieldrecht* en *Groot-Kieldrecht*, Z. aan de Belgische prov. *Oost-Vlaanderen* en W. aan den pold. van *Abtsdale*. Deze pold. bevat 1189 bund. 36 v. r. schotbaar land.

Hij is ten jare 1616 ingedijkt, doch ten gevolge van den oorlog tusschen dezen staat en den Koning van Frankrijk zijn de dijken in 1672 doorgestoken en het land, tot verdediging der vesting *Hulst*, onder water gezet. — Nadat het gevâar eenigermate geweken was, heeft de toenmalige Gouverneur dier vesting in 1673 de afdamming van den polder, zoomede het digten der gemaakte doorsnijdingen, toegelaten. Desnietteenstaande bleef de polder drijven tot dat, bij Resolutie van den Raad van State, in dato 21 Julij 1674, eene subsidie van 20,000 gulden toegestaan werd, waarop eene besteding tot het heverscheren van den polder is gevolgd; overmits echter het jaar reeds te ver verlopen was, is de beversching uitgesteld tot het voorjaar van 1675, en zoude tevens ook voortgang hebben gehad, wanneer niet, den 4 November 1674 en volgende dagen, door eenen geweldigen storm uit het Noorden, gevolgd van hooge vlooden, de binnenwerken bezweken waren, met het ongelukkig gevolg, dat de aannemer de hem aanbestede werken opgaf.

Op ernstig aanhouden van de Regering der stad *Hulst* en van *Hulster-Ambacht*, is, nadat door de *Staten-Generaal* der Vereenigde

Nederlanden, vrijdom van lasten voor 15 jaren en bovendien een geldelijke onderstand was verleend, den 2 April 1675, de droogmaking van den pold. op nieuw aanbesteed en gelukkig voltrokken, waarna men bevond dat vele partijen vruchtbaar land in krekten of poelen waren veranderd. Dit werk is echter van geen langen duur geweest, want ten gevolge van den watervloed van 26 Januarij 1682, die de contreschepren van Hulst, zoo ten Z. W. als ten Z. O. van de Gentsche poort dier vesting, deed overvloijen en doorbreken, zoodat niet alleen die poort, maar zelfs de bruggen, de halve maan en een gedeelte van het bolwerk aldaar, werden weggeslagen, werd de CLINGEPOLDER weder onder water gezet; waarna zij is drijvende gebleven tot in Maart 1683, als wanneer men, krachtens een octrooi op nieuw bij H. H. M. verleend, weder is begonnen met den polder te beverschen, doch met het verlaten van den ouden dijk en het aanleggen van eenen nieuwen dijk, gaande regt uit de Gentsche poort der stad Hulst en thans nog den Steenschedijk geheeten.

Slechts 32 jaren mogten de eigenaars van dezen polder zich in het bezit van hunne landen verheugen. Den 3 Maart 1715, braken door eenen hevigen storm uit het N. W., gevolgd door eenen hoogen vloed, de dijken op vijf verschillende plaatsen door, waardoor de polder wederom geheel werd overstroomd, doch reeds in April deszelfden jaars begon men nogmaals den polder te bedijken, na van H. H. M. eene nieuwe subsidie van 8000 gulden, alsmede verlening van vrijdom van lasten voor 15 jaren te hebben verkregen, welke bedijking in Junij 1716 is voltrokken.

Thans liggen in den pold. CLINGE, behalve eene bierbrouwerij en een korenmolen, 46 hofsteden en 70 kleinere woningen, welke gedeeltelijk het geh. de Clinge en de buurs. Kapellebrug uitmaken. Hij watert uit door middel van eene steenen heul op het oude vaarwater van Hulst naar Luntershoeck en van daar op het Kanaal van Neuzen.

De directie is zamengesteld, uit éénen Dijkgraaf, éénen Gezwoorene en eenen Penningmeester.

CLINGENDAAL, buit. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. N. van 's Gravenhage, gem. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. van Wassenaar.

Het beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 93 bund. 52 v. r. 36 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Baron van BRIESEN VAN DE GROOTE LINDT, woonachtig te Amsterdam.

CLINGENDAAL (OUD-), buit. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. N. van 's Gravenhage, gem. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. van Wassenaar.

Het beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 37 bund. 89 v. r. 36 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer DIJK DONKER CURTIUS, woonachtig te 's Gravenhage.

CLOESE (DE), havez. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., arr. en 3 u. O. van *Zutphen*, kant., gem. en $\frac{1}{2}$ u. O. ten N. van *Lochem*, aan de *Berkel*.

Deze havez., is lang in het bezit geweest van eenen tak van het geslacht der VAN HECKEBAENS, die zich diensvolgens van HECKEBAEN TOT DE CLOESE, schreef.

CLOOSTER (HET), buit. in *Kennemerland*, prov. *Noord Holland*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Haarlem*, gem. en 3 min. O. van *Heemstede*, aan het *Zuider-Sparen*.

Ter plaatse waar thans dit buit. gevonden wordt, heeft vroeger een klooster van Bernarditer monniken gestaan, genaamd *HAMELSPOORT* (zie dat woord). Het beslaat thans met de daartoe behoorende gronden eene oppervlakte van 33 bund. 46 v. r. 83 v. ell., en wordt in eigendom bezeten door *Vrouwe J. C. T. CHARLÉ*, echtgenoot van den Graaf van *WESTERHOLT EN GILSENBURG*, woonachtig te Amsterdam.

CLOOSTER (HET), buit. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en 3 min. N. van *Haarlem*, gem. *Schooten-en-Gehuchten*, aan het *Noorder-Sparen*.

Dit buit. ontleent zijnen naam van een vroeger aldaar gestaan hebbend klooster van Reguliere Kanunniken, *ONZE LIEVE VROUWE VISSTATIE* geheeten (zie dat woord). Het beslaat eene oppervlakte van 33 bund. 23 v. r. 8 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door *Jonkheer WILLEM PHILIP BAARNAART VAN BERGEN*, woonachtig te *Haarlem*.

CLOOSTEROIRT, elders ook wel *SLOOTEROORD* geheeten, voorm. d. in den *Grooten-Zuid-Hollandschen-Waard*, N. W. van *Geertruidenberg*, N. van *Drimmelen*. Het was een der 72 dorpen die bij den watervloed van 18 November 1421 verdronken en onder de 34, die nimmer weder te voorschijn gekomen zijn; hoewel een gedeelte van den grond in onze dagen weder tot eenen polder bekaaid is, welke den naam van *STEEN VAN CLOOSTEROIRT* draagt (zie het volgende art.).

CLOOSTEROIRT (STEEN-VAN-), thans meestal *STEEN-VAN-KLOOSTEROORD* gespeld, onbehuide pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Brabant*, arr. *Breda*, kant. *Oosterhout*, gedeeltelijk gem. *Made-en-Drimmelen*, gedeeltelijk gem. *Raamsdonk*; palende N. aan de *Oostkil* en den *Nathalspolder*, O. aan het *Wijdvlietschegat*, Z. aan het *Oude-Maasje*, W. aan het *Gat van de Kromme-Hollen*.

Bij de bekading van dezen polder, in het jaar 1818, zijn daarmede gecombineerd geworden, de vóór het jaar 1798, reeds bekaide *Oranjepolder*, en de later bekaide *Kleine-Nieuwe-Kurepolder*, ten gevolge waarvan de binnenkade dier polders geslecht en de uitwatering vereenigd is geworden.

De *STEEN VAN CLOOSTEROIRT* beslaat eene oppervlakte van 64 bund., 81 v. r. 80 v. ell., waarvan 39 bund. 37 v. r. en 10 v. ell., onder *Made-en-Drimmelen*, en 25 bund. 44 v. r. 10 v. ell. onder *Raamsdonk*. Door vier honten duikers wordt het overtollige water van dezen polder op de *Oostkil* en het *Gat van de Kromme-Hollen*, ontlast. Het land ligt 20 d. boven A. P. Twee *Poldermeesters* en een *Penningmeester* maken het bestuur uit.

GLYDE, katoenplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, in *Oppe-Nickeri*; palende O. aan de katoenplant *Novar*, W. aan de katoenplant *Leasowes*; 250 akk. groot.

COBA, riv. in *Oost-Indië*, op het eil. *Bangka*. Zie *KOBA* (1).

COBUNDERHUIZEN, vroegere naam van het d. *LIPPENHUIZEN*, griet. *Opsterland*, prov. *Friesland*. Zie *LIPPENHUIZEN*.

COCKSBREAD, berg in *Afrika*, in *Oppe-Guinea*, aan de *Goudkust*, rijk *Assiantie*, stranddistr. *Agonna*, 1 u. O. van *Berkoe*.

COCHIUS (KOTTA-GENERAAL-), fort in *Oost-Indië*, op het *Sundische* eil. *Sumatra*, gouv. geb. *Padang*, in de *Padangsche Bovenlanden*, negen marschdagen N. N. O. van *Padang*, op den hoogen bergrug, tegen welks westelijken rand *Bonjol* gebouwd is.

(1) Even zoo zeke men alle woorden elders met *Co* gespeld wordende, welke men hier niet vindt op *Ko*.

COCKSDORP (DE), d. op het *Eijerland*, zijnde een gedeelte van het eil. *Texel*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 14 u. N. van *Alkmaar*, kant. en 8 u. N. van *Helder*, gem. *Texel*, 2½ u. N. O. van *de Burg*, op zandigen grond, ten N. van de Roggesloot.

Dit d. werd, bij de indijking van *Eijerland*, in het jaar 1836, nieuw aangelegd. — Men telt er 20 h. en 120 inw., die hun bestaan vinden in den landbouw. Voorts heeft men er eene wagenmakerij, eene smederij, eene bakkerij en eene met vlas gedekte koren- en pelmolen.

De Herv., die hier ongeveer 100 in getal zijn, behooren tot de gem. *Eijerland*, voor welke in het jaar 1839 te **COCKSDORP** eene nieuw net kerkje en pastorie gebouwd is, welk kerkje van eenen kleinen hollen naaldtoren voorzien is. — Men heeft in dit jaar (1841) voor de R. K., die hier (met inbegrip van den geheelen polder) 70 in getal zijn, een particulier huis tot kerk verbouwd. — Ook zijn er eene school, die gemiddeld door 40 leerlingen bezocht wordt, en een Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, dat in het jaar 1837 opgericht is en 26 leden telt. Voorts heeft men er eene kleine zeesluis, en op den zeedijk, in de nabijheid van de brug en de Roggesloot, eene hout- en timmerloots. Ten Z. van het d., over de Roggesloot, staat het aanzienlijkste gebouw, bij den eersten aanleg bestemd tot Directiehuis, doch thans in particulier eigendom en gebruik; terwijl daar, waar de zachtgekromde dorpsweg zich met den postweg vereenigt, op eenen zandigen heuvel, eene nieuw aangelegde, met jong geboomte omgeeven begraafplaats is. In de eerste jaren had men hier ook een groot steenen magazijn, doch dit is later ingerigt tot eene boerenhofstede, *Dijkzigt* genaamd. — Men heeft te **COCKSDORP** ook eene jaarmarkt, welke Dingsdags in de Pinksterweek gehouden wordt.

COCQSWOUD, koffijplant. in *Nederlandsch-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Pericakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. *Corisana*, benedenwaarts aan den mond der *Waijamoekreek*; 165 akk. groot, met 60 slaven.

COCQSWOUD (LAND-VAN), kostgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Watjamoekreek*, ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. *Scheveningen*, benedenwaarts aan de *Pericakreek*.

COEBEL, voorn. oud adell. huis te 's *Gravenhage*, aan den *Kneuterdijk*, op den Zuidhoek van het *Heulstraatje*. Het was gebouwd, door **Mr. AERT** of **AERT COEBEL**, die den 11 Februarij 1640 Rentmeester-Generaal van de Staten van Holland werd, wiens erfgenamen het ten jare 1680 nog bezaten. Later heeft **Mr. JORAN MUNTER**, Raad-Ordinaris in den Hove van Holland, dit huis, hetzij geheel of gedeeltelijk, tot den grond doen afbreken en daarop een zeer aanzienlijk huis bouwen, hetwelk thans nog aanwezig is.

COEBEL (HET HUIS) of **KEUBEL**, voorn. adell. huis in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, onder *Soeterwoude*, aan den Rijndijk, op den hoek van de Oude Vliet.

Dit huis, alwaar de Hervormden, in het jaar 1566, de eerste openbare vergadering hielden, is gedurende het beleg der stad *Leyden* geheel verwoest; zijnde de daartoe behoorende gronden sedert tot warmoesen weiland gebruikt, zoo als zulks nog plaats vindt.

COEGARSPOLDER, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in *Azeler-Ambacht*, prov. *Zeeland*. Zie **COEGORSPOLDER**.

COEGORS-EN- EGLANTIERPOLDER en **COEGORS-EN-PEERBOOHPOLDER**, vroegere namen van den **COEGORSPOLDER**, in *Staats-Vlaanderen*, in *Azeler-Ambacht*, prov. *Zeeland*. Zie **COEGORSPOLDER**.

COEGORS-NIEUW-ZEVENAAR-EN-NIEUW- EGLANTIERPOLDER, naam, onder welke de COEGORSPOLDER, in *Staats-Vlaanderen*, in *Axeler-Ambacht*, prov. *Zeeland*, thans beschreven wordt. Zie het volgende art.

COEGORSPOLDER of COEGARSPOLDER, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in *Axeler-Ambacht*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Axel*, distr. *Hulst*, gedeeltelijk gem. *Axel* en ten deele gem. *Neuzen*; palende N. aan den Oud-Zevenaarpolder, O. aan den Sparkspolder, den Nieuw-Eglantierpolder en den Muthpolder, Z. aan het Zijkanaal van Axel, W. aan het groot kanaal van Neuzen naar Gent.

Deze pold., welke eene schotbare grootte heeft van 1053 bund. 76 v. r. 42 v. ell., is ingedijkt ten verzoeke van SAMUEL DURN, burger te Middelburg, krachtens een, door H. H. M. de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, aan hem verleend octrooi, de dato 1° November 1631, waarbij die pold. den naam ontving van COEGORS-EN-PEKERSBOOM. Later en wel bij resolutie van gemelde Staten-Generaal, van 10 Mei 1685, is hij genaamd COEGORS-EN-EGLANTIERPOLDER. Thans is hij beschreven onder den naam van COEGORS-NIEUW-ZEVENAAR-EN-NIEUW-EGLANTIERPOLDER.

In dezen polder liggen gedeeltelijk de gehuchten Schapenbout en Zoutespui, voorts de buurschap de Axelsche Sassing en het gehucht Sluiskille. De polder bevat 18 kapitale boerenhofsteden en eenige bijzondere woningen. Hij ontlast zich van het overtollig water op het kanaal van Neuzen, door middel van eenen in den dijk aangebragten duiker.

Het beheer is toevertrouwd aan éenen Dijkgraaf, twee Gezworenen en éenen Penningmeester.

COEHOORNSPOLDER. of MAJoor-GENEeraal-COEHOORNSPOLDER, gelegen benoorden het Friesche d. *Wijckel*, griet. *Gaasterland*, aan het Slootmeer, achter het vroegere slot en plantaadje Meerestein, welker door den grooten Nederlandschen Vesting-bouwkundige MENNO BARON VAN COEHOORN bezeten en bewoond, die ook de aanlegger is geweest van dezen polder, welke vroeger uit laag oeverland bestond.

COEKANGE, COEKINGE of KOKKANGE, oudtijds KOUKANGHE en KUKANGHE, d. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. en 9 u. Z. W. van *Assen*, kant. en 2 u. O. van *Meppel*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *de Wijck*.

Men heeft er 100 h. en 600 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., tot welke genoegzaam de geheele bevolking behoort, maken eene gem. uit, welke tot de klass en ring van *Meppel* behoort. De eerste, die in deze gem. het leeraarsambt heeft waargenomen, is geweest LIEUWE BONNES, die in het jaar 1603 herwaarts kwam en in het jaar 1607 naar Tjalbert c. a. vertrok. Het beroep is eene collatie van den eigenaar van het Huis te Echten.

De kerk is een niet zeer groot gebouw, in het jaar 1854 in de plaats van de oude gesticht, de pastorij is in het vorige jaar (1840) ook in plaats van eene oude geheel nieuw vertimmerd.

De weinige R. K. die hier wonen, behooren tot de statie van *Meppel*. — Men heeft er ook eene school.

COEKINGE, d. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie COEKANGE.

COELENBERG, voorm. heerl. in het Overkwartier der prov. *Utrecht*, van welke het heerlijk regt of den titel, op verzoek van den voormaligen eigenaar, den Heer VAN UTENHOVE, in het toestemming der staten van Utrecht, is verleid op de goederen en landen van het buitenverblijf het *Klooster*, dat nu genaamd wordt *Coelenberg* of het

Klooster. De voorn. heerl. COELENBERG ligt in het arr. en kant. *Utrecht*, gem. *de Bilt*; en is van alle zijden door de heerl. *Bilt-en-Oostbroek* onringd.

Zij bevat alleen het geh. Coelenberg, bestaande uit 3 h., waaronder het oud adell. h. Coelenberg, en 40 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De heerl. COELENBERG was vroeger leenroerig aan het Sticht, en werd in het jaar 1768 verleid op MAURITS KAREL VAN UTENHOVE, Heer van *Bottestein*. Thans wordt zij in eigendom bezeten door den Heer FREDERIK HERMAN SPENGLER, woonachtig op het huis Coelenberg.

Het geh. COELENBERG of COLEMBERG, ligt $\frac{1}{2}$ u. N. O. van Utrecht, $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van de Bilt, aan de Biltstraat, zijnde een gedeelte van den straatweg van Utrecht op Arnhem en Deventer.

COELENBERG (HET HUIS) of HET HUIS COLEMBERG, oud adell. h. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Utrecht*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *de Bilt*, in het geh. *Coelenberg*.

Het beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 21 bund. 97 v. r. 21 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer FREDERIK HERMAN SPENGLER.

COELENBERG-OF-HET-KLOOSTER, heerl. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie COELENBERG en KLOOSTER (HET).

COELENSPLATE, oude naam van het d. COLIJSPLAAT, op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie COLIJSPLAAT.

COELHORST of KEULHORST, d. of buurschap in *Eemland*, prov. *Utrecht*, arr., kant. en 1 u. N. ten W. van *Amersfoort*, gem. *Hoogland*, aan de Eem.

Zij ontleent haren naam van het daarin gelegene landgoed Coelhorst, eertijds behoord hebbende aan de Heeren van WESTREXEN, doch thans het eigendom van TUYL VAN SROOSKERKEN. Men vindt er een klein kerkgebouw, doorgaans de Kapel van Coelhorst (Keulhorst) genaamd, in welke de Herv. gem. van Hoogland, tot de klass. en ring van *Amersfoort* behoorende, en sedert Mei 1838 haren eigen Predikant hebbende, hare godsdienst houdt. Dit kerkje is van eenen toren voorzien, doch heeft geen orgel. Zie verder HOOGLAND.

COENRAADSBURG of CONRADSBURG, ook wel St. JAGO genoemd, fort in *Afrika*, in *Oppe-Guinea*, aan de *Goudkust*, koningr. *Fanti*, op eene rots, de *St. Jakobsberg*, die op een schiereiland ligt. digt bij den mond der kleine riv. *Benja* en in de nabijheid van het fort *St. George del Mina*, waarvan het eenigermate als een buitenwerk, aan te merken is.

Het is in het jaar 1666, onder de regering van den Generaal VALCKENBURG, door de Nederlanders gebouwd, houdt het negerdorp en hoofdplaats d'Na in bedwang, en heeft langs eene breede houten brug, die over de *Benja* ligt, gemeenschap met het fort *St. George del Mina*. De opgang derwaarts is niet gemakkelijk, en er inkomende, voldoet het weinig aan de verwachting. Men kan met de batterijen de landzijde en het krom of dorp bestrijken, en het zou van groot nut kunnen zijn, ingeval men oorlog met de inboorlingen had. Langs de *St. Jakobsberg* loopt een zeer goede weg, met hard puin bedekt, en aan beide zijden met vijgenboomen bepoot, die zeer welig groeijen en eene aangename wandeling voor de blanken opleveren; achter den berg liggen lusthoven, welker gebouwen met smaak ingerigt en de tuinen op de Hollandsche wijze aangelegd zijn. De landstreek is hier overal uiterst vruchtbaar; alles is digt met hontgewas en heesters begroeid, en het suikerriet en de indigoplant groeijen hier welig in het wild. Niet ver van bovengemeld fort vindt men het

kerkhof, zijnde eene vierkante plaats, met eenen muur omgeven. De ingang is door een ijzeren hek gesloten, waarboven het volgende opschrift staat: *Ontvang, o weldadige Moeder, uw kinderen weder.* In het midden staat eene graftombe, waarin Gouverneurs en hooge ambtenaren begraven worden; zoo ligt hier, onder anderen, de van elders ook bekende Generaal DAENDELS. De ingang is toegemetseld, en wordt bij iedere begraving opengebroken; de kisten zijn er op ijzeren roosters geplaatst. In den oorlog met de Engelschen, ten jare 1782, zonden dezen 500 à 600 man troepen aan land om COENRAADSBURG te bestormen, waartoe zij stormladders en andere noodwendigheden met zich voerden. Twee oorlogsvaartuigen lagen er voor en beschoten het om daar door de troepen lucht te maken; doch alles met het, voor hen ongelukkig gevolg, dat een groot gedeelte hunne hoofden verloren, want de Negergaven aan niemand kwartier, maar sloegen hen dood of levend de hoofden af, zelfs van die, welke hunne geweren wegwierpen en om genade smeekten, kapitein MACKENSIE, de aanvoerder der Engelschen, ontkwam het ter naauwernood nog met het overschot, maar moest twee stukken geschut en alle de overige medegebragte benoodigheden achterlaten. In 1819 was het fort zeer in verval en enkel bezet door eenen Kommandant en drie man.

COERMOETIBO, kreek in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, welke zich op de linkeroever van de grensrivier *Marowijne* ontlast, bovenwaarts in bosschen en zwampen, is deze kreek vereenigd met de *Wanicakreek*, zijnde een arm van de *Coermotibo* (eene andere kreek dan de COERMOETIBO). In den grooten regentijd met veel water, konde men vroeger met een plantaadjeboot van Paramaribo af benedenwaarts langs de *Suriname*, opwaarts langs de *Commewijne* en de *Cottica*, door de *Coermotibo*-, de *Wanica*- en de *Coermotibokreek* tot in de rivier de *Marowijne* varen; later zijn deze kreeken door allerlei houtgewas en ranken digtgegroeid en onbevaarbaar geworden, strekkende thans veelal tot verblijfplaats van weggeloopene slaven.

COERMOTIBO, kreek in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, welke in het hoogland, W. van de *Marowijne*, ontspringt, en met eenen kronkelenden Noordwestelijken loop in de *Boven-Cottica* valt, na eerst de *Wanicakreek* te hebben opgenomen. De oevers zijn woest en onbewoond.

GOESAERT, voorm. pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, in welks bezit de Heeren van 's *Heer-Arendskerke* in het jaar 1598 door Hertog ALBERT VAN BELJEEN bevestigd zijn.

COETEN, d. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie COETEN.

COEVERINGE of KOEVERING, b. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*, *Eerste* distr., arr. en 3 u. Z. O. van 's *Hertogenbosch*, kant. en 1½ u. N. W. van *Veghel*, gem. en ½ u. N. N. O. van *St. Oedenrode*, aan den weg van *Helmond* naar 's *Hertogenbosch*; met eenen wind-korenmolen.

COEVERINGE of KOEVERING, geh. in de heerl. *Steenbergen*, prov. *Noord-Brabant*, *Vierde* distr., arr. en 8 u. W. van *Breda*, kant. en 2½ u. N. ten W. van *Bergen-op-Zoom*, gem. *Steenbergen-en-Kruisland*, 1 u. Z. W. van *Steenbergen*; 2½ u. W. van *Kruisland*.

COLBETTE, CALBETTE of COLBEER, geh. in het balj. *Echternach*, grooth. *Luxemburg*, kw. en 2½ u. N. N. O. van *Grevennacher*, arr. en 3 u. Z. Z. O. van *Dickirch*, kant. en 1½ u. W. Z. W. van *Echternach*, gem. en ¼ u. ten Z. W. van *Consdorff*; op eene boschrijke hoogte.

COLDENHAVE, KOLDENHOVE of KOLDENHOVE, huurs. op den *Veluwenzoom*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr. en 3½ u. N. N. O.

van *Apeldoorn*, kant. en 3 u. Z. Z. O. van *Apeldoorn*, gem. en 1½ u. N. van *Grinzingen*, 1 u. Z. Z. W. van *Hall*, waartoe het behoort; oppervlakte 200 inw.

Het is een heerlijkheid, voorn. heerl. in het *Oerkwartier* der prov. *Utrecht*.

1750-1751.

COLNAGERT (HET HUIS), adell. h. in het *Oerkwartier* der prov. *Utrecht*, in de *Colnagert* (Het Huis).

COLNAGERT, de HAN, eertijds ook wel *KOLDEMAN* genaamd, volgens *ALBERTUS HANBANDIS* of *DE HANSTREEK*, d. in *Fivelgo*, prov. *Groningen*, kant. en 2 u. O. van *Groningen*, kant. en 2 u. N. van *Hoogezand*, kant. en 1 u. E. W. van *Slochteren*, aan eenen, met hout beplanten, aangewezen en koninkrijken sandweg.

De heer, die hier 500 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de *Landen van Appenzel*, ring van *Slochteren*, behoort. De eerste, die hier in de *colnagert* der stad *Groningen*, het leeraarambt heeft waargenomen is geweest *LAVINUS ROZEND*, die in het jaar 1607 herwaarts kwam. Sedert het jaar 1611 moet *COLNAGERT* met *Slochteren* vereenigd zijn geweest, daar echter de gemeente over slechte bediening klaagde, werd in het jaar 1683, *ANTONIUS SCHWARTRIS*, weder alleen voor *Colnagert* bevestigd. Het beoep is eene collatie, welke de *Staten* der prov. *Groningen* hebben bevestigd, en in Februarij 1694, bij openlijke verkiezing, hebben verkoocht aan *MARQUA PICCARD*, Heer van *Slochteren*, en was het steeds aan de eigenaars der heerl. *Slochteren*, waartoe ook *Colnagert* behoort, gebleven. De kerk is een bekwaam gebouw.

De N. K. van welken men er slechts weinigen aantreft, behooren tot de *Landen van Groningen* en *Wierden*. Er is hier ook eene school.

Ommer is de heerl. ook eenige sandbeveelen en sandduinen van omringd, die, zoodanig doopten op. Behalve die sandgrond, heeft men hier ook eenige weiden, die, zoodanig gevoerd, deels heideveld en deels lage hooilanden, die, zoodanig gevoerd, deels heideveld en deels lage hooilanden, die, zoodanig gevoerd, deels heideveld en deels lage hooilanden.

COLNAGERT, gem. in *Appenzel*, prov. *Groningen*, arr., kant. en 2 u. N. van *W. van Appenzel*, gem. en 1 u. O. van *'t Zandt*.

Het maakte oorspronk. een voorwerk uit van eene der abdijen en bevestigd thans uit eene traape reeks van boerderijen, meest allen aan veldpachtige *Hoogezand* toebehoorende, en zich langs den *Quaden* weg en eenen nog grootendels hier aanwezigen zeedijk, van *Z. O.* naar *N. W.* uitstreckende.

COLIJNSPLAAT, gem. op het eil. *Noord-Beveland*, prov. *Zeeland*, dade. en arr. *Zeeland*, kant. *Kortgene* (3 k. d., 7 m. k., 1 s. d.); pachtelijk van de *Konink*, N. O. van de *Keten*, Z. O. aan de gem. *Keten*, E. van *Kortgene*, W. van *Wissenerke*.

Hier is een heerlijkheid, die vroeger een eigendom van het huis *Van Noord* was en thans aan het domein behoort.

Zij heeft gedeelten van de pold. *Oud-Noord-Beveland* en *Nieuw-Noord-Beveland*, en daarin het d. *Colijnsplaat*, is groot 1400 buud. Men telt er 276 h. en ongeveer 1700 inw., die meest van bestaan vinden in den landbouw en handwerken. Ook heeft men eenen *moer*.

De heer, die alle herv. zijn, maken eene gem. uit, welke tot de *Landen van Noord*, tweede sectie, behoort. De eerste, die in deze gem. waargenomen heeft waargenomen, is geweest *L. COURTEELS*, die in het jaar 1601 herwaarts kwam en in het jaar 1625 overleed. Het bevestigd onder medestemming van den eigenaar der heerl. *Colnagert*.

Het d. COLIJNSPLAAT of COLINSPLATE, in de wandeling veelal COOLTJES-PLAAT geheeten, ligt 4 u. N. van Goes, 1½ u. O. van Kortgene, op de noordoostelijke zijde van Noord-Beveland, waarvan het de fraaiste en voornaamste plaats is. Het werd in het jaar 1599 gebouwd. De voornaamste straat bestaat in een langwerpige vierkant, met twee rijen goed onderhouden boomen beplant en met onderscheidene fraaije woningen omzet. Aan de eene smalle zijde wordt dit vierkant door het Regthuis; aan de andere zijde door de Kerk der Hervormden ingesloten. Dit laatste is een zeer net gebouw, hetwelk in het jaar 1769 is opgetrokken, waartoe WILLEM V, Prins van Oranje, destijds Heer der Leerl., eene aanmerkelijke som had bijgedragen.

De dorpschool, de eenige in deze gem., wordt gemiddeld door een getal van 200 leerlingen bezocht. Ook is er eene haven, van waar beurtschepen op Rotterdam en Middelburg varen en er bestaat een overzetsveer op het havenhoofd van Zierikzee.

De kermis van COLIJNSPLAAT valt in den tweeden Woensdag in Julij.

Het wapen van deze gem. bestaat uit eene patrijs op een terras.

COLINSPLATE, d. op het eil. Noord-Beveland, prov. Zeeland. Zie COLIJNSPLAAT.

COLLASHOF, eigenlijk CALLASHOF, groote hoeve in het balj. van Luxemburg, grooth. Luxemburg, kw., arr., en 1½ u. Z. van Luxemburg, kant. en 1 u. N. W. van Bettenburg, gem. en 30 min. ten O. van Roester, aan den grooten weg van Luxemburg naar de Fransche grenzen.

COLLEENDOORN, buurs., met eene markte, in Zalland, prov. Overijssel, arr. en 9½ u. N. van Deventer, kant. en 3 u. N. O. van Ommen, gem. Ambt-Hardenbergh, ½ u. van Hardenberg; met 19 h. en ruim 120 inw. Ook is er in deze buurs. eene school.

COLLUMSCHATE, voorm. amtmannij, prov. Overijssel. Zie COLM-SCHATE.

COLMAR of KOLMER, geh. in de heerl. Eisch, grooth. Luxemburg, kw., arr. en 4 u. N. van Luxemburg, kant. en 1½ u. N. van Meresch, gem. en ½ u. Z. ten O. van Berg.

COLMESCHATE, voorm. amtmannij in Zalland, prov. Overijssel. Zie COLMSCHATE.

COLMONT, geh. in het Land-van-Valkenburg, prov. Limburg, distr., arr. en 3½ u. van Maastricht, kant. en 1 u. N. W. van Heerle, gem. Voerendaal; met 15 h. en 90 inw.

COLMSCHATE of COLMSCHOTE, ook wel COLLUMSCHATE en COLMESCHATE genoemd, voorm. amtmannij, prov. Overijssel, arr. en kant. Deventer; palende N. en O. aan Zalland, Z. aan de Dortsche beek, die haar van het graafs. Zutphen scheidt, W. aan den IJssel, waardoor zij van de Veluwe gescheiden is.

Deze amtmannij, die vroeger door de stad Deventer in pandschap bezeten was doch waarop thans die stad bijna geene regten meer heeft, draagt tegenwoordig, als burgerlijke gem., den naam van DIEPERVEEK (zie dat woord.)

COLPACH, beek in het grooth. Luxemburg. Zij ontspringt in de boschachtige streek van Rambrouck, vliet eerst zuidwaarts en buigt zich daarna naar het Zuidoosten. Zij bespoelt Roodt, Petit-Nobressart, Hoog-Colpach en Laag-Colpach, vallende, eenige min. ten Z. van de laatstgenoemde plaats, in de Attert.

COLPACH (BAS-), Fr. naam van het d. LAAG-COLPACH, in het balj. van Arlon, grooth. Luxemburg. Zie COLPACH (LAAG-).

COLPACH (HAUT-), Fr. naam van het d. HOOG-COLPACH, in het balj. van *Arlon*, grooth. *Luxemburg*. Zie COLPACH (HOOG-).

COLPACH (HOOG-), in het hoogd. OBER-COLPACH, in het Fr. HAUT-COLPACH, geh. in het balj. van *Arlon*, grooth. *Luxemburg*, voorm. kw. *Arlon*, arr. en 6½ u. Z. W. van *Diekirch*, kant. en 1½ u. W. ten Z. van *Osperen*, gem. en ½ u. W. van *Ell*, 15 min. ten N. van Laag-Colpach, aan de Colpach.

COLPACH (LAAG-) of NEDER-COLPACH, in het hoogd. NIEDER-COLPACH, in het Fr. BAS-COLPACH, d. in het balj. van *Arlon*, grooth. *Luxemburg*, voorm. kw. *Arlon*, arr. en 6½ u. Z. W. van *Diekirch*, kant. en 1½ u. W. van *Osperen*, gem. en ½ u. W. van *Ell*, aan de Colpach.

De inw., die hier alle R. K. zijn, maken met die van *Hoog-Colpach*, eene par. uit, welke tot het vic. apost. van *Limburg*, dek. van *Osperen* behoort, en waarvan de kerk door eenen Pastoor bediend wordt.

COLPACH (NEDER-), d. in het balj. van *Arlon*, grooth. *Luxemburg*. Zie COLPACH (LAAG-).

COLPACH (NIEDER-), Hoogd. naam van het d. LAAG-COLPACH, in het balj. van *Arlon*, grooth. *Luxemburg*. Zie COLPACH (LAAG-).

COLPACH (OBER-), Hoogd. naam van het d. HOOG-COLPACH, in het balj. van *Arlon*, grooth. *Luxemburg*. Zie COLPACH (HOOG-).

COLSTER (TER-), adell. h. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie COLSTER (TER-).

COLSTERWEER, onbehuise pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Brabant*, arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Werkendam*.

Hij is met de pold. *Grobendonk*, *Aart-Elloijenbosch*, *Bylandsche-Waarq* en *Floris-van-den-Tempel*, 96 bund. groot, en ligt tusschen het Houweningswater en de *Merwede*.

COLUMBIA, ontworpen stad in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Saramaca*, ter regterhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. *Dirkshoop*, benedenwaarts aan den militairen hoofdstad *Groningen*. Zij wordt door vrije *Negers* bewoond.

COMANIE, kon. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie COMANI.

COMANIE (GROOT-), st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie COMANI (GROOT-).

COMANIE (KLEIN-), d. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie COMANI (KLEIN-).

COMBAVA, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidwester eilanden van Banda* behoorende. Zie *SUMBAWA*.

COMBEES, buitenbuurt of voorstad van *Paramaribo*, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, N. van het fort *Zeelandia*.

Deze buurt ontleent haren naam, naar eenen *Neger*, *Combé* geheeten, die het eerst deze buitengronden bewoond heeft. Men telt er ongeveer 100 h., welke over het algemeen van groote tuinen voorzien zijn en door 700 zielen bewoond worden. Men heeft in deze buurt ook groote grasperken, die bijna alle vierkant zijn, doordien de wegen elkander rechthoekig snijden. In het midden der buurt ligt eene ruime, maar nimmer bezocht wordende marktplaats, met eene groote overdekte put in het midden, die in wied en ruigte verscholen ligt. De grond, welke hier laag is, is door de gewone vochtigheid zeer vruchtbaar, hoewel het hier veel ongezonder is dan in *Paramaribo* (1).

(1) Zie voorts M. D. TENNSTRA, *de Landbouw in de Kolonie Suriname*, D. II, bl. 128.

COMBESCHURE, de zuidelijke punt, van het voorm. eil. GROED, thans een gedeelte van het voorm. *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeiland*, uitmakende. Het is in het jaar 939 ondergevoeld.

COMITEWANEKREEK, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie *COMMETEWANCKREEK*.

COMMANDEURSPOLDER, pold. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*, kant. *Vlaardingen*, gem. *Maasland-met-Burgerdijk*; palende N. aan den Kralingerpolder, O. aan den Duifpolder, Z. aan den Foppenpolder, W. en N. W. aan den Dijkpolder. —

Deze pold. beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 313 bund.

COMMANI, COMANIE of COMNANY, door de Negers EKKI-TEKKI of EKKA-TEKKA, door de Eng. COMMENDO geheeten, kon. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*; palende N. aan het kon. Ovaza, O. aan het land Affetta, Z. aan de Bagt van Guinea en W. aan het kon. Abanta.

Eertijds bevatte het de geheele landstreek Affetta. Hoewel het thans niet meer zoo groot, ja, volgens sommigen, slechts 3 m. lang en 3 m. breed is, kan de Koning evenwel nog 20,000 man op de been brengen. Het is eene aangename landouw, waar vruchtbare vlakten en boschrijke heuvels elkander afwisselen. Naar men wil zouden in het binnenland goudmijnen gevonden worden. De inw. zijn, over het algemeen, woelziek, en tot bedrog en dieverij genegen.

De Nederlanders hebben er het fort Vredenburg en de Engelschen het fort Commendo gehad, maar beide zijn thans genoegzaam in puinhoopen veranderd.

COMMANI (GROOT-), GROOT-COMANIE, GROOT-COMNANY, GROOT-COMMENDO of GUAFEN, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. *Communi*, 3 m. W. van St. George del Mina en 48 m. O. N. O. van de Driepuntenkaap, in eene vruchtbare landstreek. Het is de hoofdpl. des rijks en de residentie des Konings. Men telt er 400 h.

COMMANI (KLEIN-), KLEIN-COMANIE, KLEIN-COMNANY, KLEIN-COMMENDO of ALDEA DES TERRAS, en door de Negers EKKI TEKKI geheeten, Negerd. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*; met 100 h.

COMMANY, kon. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie *COMMANI*.

COMMANY (GROOT-), st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie *COMMANI* (GROOT-).

COMMANY (KLEIN-), d. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie *COMMANI* (KLEIN-),

COMMENDO, naam, dien de Engelschen geven aan het kon. *COMWANI*, in *Afrika*, aan de *Goudkust*. Zie *COMMANI*.

COMMENDO (GROOT-), st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie *COMMANI* (GROOT-).

COMMENDO (KLEIN-), d. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie *COMMANI* (KLEIN-).

COMMETEWANEKREEK of COMITEWANEKREEK, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*.

Zij ontspringt met twee adertjes, in de verl. plant. *Welbedacht*, en in de suikerplant. *Nieuw-Zorg*; vervolgens noordwaarts stroomende valt zij tusschen de plant. Hooiland en Slootwijk in de *Boven-Comme-wijne*.

COMMEWIJNE, COMMEWINA, door sommigen ook COMROWINE gespeld, voornam. riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, welke zich in eene westelijke rigting, tusschen de forten Amsterdam en Leyden,

COLPACH (HAUT-) balj. van *Arlon*, groot.

COLPACH (HOOG) *COLPACH*, geh. in het p. *Arlon*, arr. en 6½ n. van *Ospereu*, gem. Colpach, aan de *Colpach*.

COLPACH (LAAG) in het Fr. Bas-*Colpach* vorm. kw. *Arlon*. W. van *Ospereu*.

De inw., die hier *Colpach*, eene part. *Ospereu* behoort.

COLPACH (NIE) *burg*. Zie *Colpach*.

COLPACH (NIE) het balj. van *Arlon*.

COLPACH (OER) het balj. van *Arlon*.

COLSTER (NIE) *land*. Zie *Colster*.

COLSTERW *Brabant*, arr.

Hij is met *Bylandsche*

bund. groot.

COLUMBA aan de *Suriname*

aan de veer. hoofdpost *Graven*

COMANIE Zie *COMANIE*

Goudkust. Zie *COMANIE*

COMANIE *Goudkust*. Zie *COMANIE*

COMBAY behoorende.

COMBEE *Guiana*, kol.

Deze buid. ten, die het

veer 100 h. door 700 zielen.

grasperken, d. regthoekig snij.

nimmer bezoci put in het mid-

welke hier laag hoewel het hier

... *Cottica* zich, bij ... in *Beneden-* en ... een groot aantal

... *Nederlands-Guiana*, kol. *Su-*

... *Suriname*, en door de

... gevaarlijker voor de

... uit de vereeniging van

... met gunstig tij. van

... zeren roeijens; bij hare

... opwaarts drie of vier

... lijne voor zeeschepen be-

... de geheele kolonie lig-

... *Cottica* ontvangen heeft,

... kreek op, en meer be-

... kreek.

... *Nederlands-Guiana*, kol. *Su-*

... *Perica*. O. aan de div. *Beneden-*

... bosschen en savanes en

... *Boom*, *Argent-court* en

... *Stokkenbosch*, *La Cam-*

... *Vertruidenberg*, *St. Ger-*

... *en Klein-Polen*, beide

... *Marienburg*, *Ma Retrai-*

... *Nieuwgrond*, *Nijd-en-*

... *Wingshoek*, de *Uitvlugt*,

... *Wingsbeleid-en-Onderzorg*,

... *Wingsbeleid-en-Onderzorg*,

... *Wingsbeleid-en-Onderzorg*,

... *Wingsbeleid-en-Onderzorg*,

... *Wingsbeleid-en-Onderzorg*,

... *Wingsbeleid-en-Onderzorg*,

... *Wingsbeleid-en-Onderzorg*,

... *Wingsbeleid-en-Onderzorg*,

... *Wingsbeleid-en-Onderzorg*,

... *Wingsbeleid-en-Onderzorg*,

... *Wingsbeleid-en-Onderzorg*,

... *Wingsbeleid-en-Onderzorg*,

... *Wingsbeleid-en-Onderzorg*,

... *Wingsbeleid-en-Onderzorg*,

... *Wingsbeleid-en-Onderzorg*,

... *Wingsbeleid-en-Onderzorg*,

... *Wingsbeleid-en-Onderzorg*,

(1) Zie voortz. M. D. 7.

Slootwijk, Vlambenburg, Vossenburg en Waijampibo; de koffijplant. Bergerac, en Salzthaln, als mede de houtgronden Copie, Quapibo en Waycoribo. Ook liggen in deze divisie de militaire posten Imotappi en Oranjebo en aan het cordon, Nepveusburg, Mauritsburg en Gouverneurslust (hoofdpost) benevens het Chirurgijnsetablisement Sommelsdijk.

COMMEWINA, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CONNEWIJNE.

COMMEWINA (BENEDEN-), riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CONNEWIJNE (BENEDEN-).

COMMEWINA, (BOVEN-) riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CONNEWIJNE.

COMMOWINE, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CONNEWIJNE.

COMMOWINE (BENEDEN-), riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CONNEWIJNE (BENEDEN-).

COMMOWINE (BOVEN-), riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CONNEWIJNE (BOVEN-).

COMPAGNIE (BORGER-), veenkolonie in de prov. *Groningen*, arr. *Groningen*. Zie BORGER-KOMPAGNIE.

COMPAGNIE (DE), geh., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Smallingerland*, arr. en 6 u. N. O. van *Heereveen*, kant. en 2 u. N. ten O. van *Beetsterwaay*, 1 u. van *Dragten*, waartoe het behoort, in eene zeer aangename en boschrijke streek.

Het ontleent zijnen naam van de vereeniging of compagnieschap der voormalige eigenaars van de veenen tot gemeenschappelijken verkoop en vergraving. Dat gedeelte, waarvan de eigenaren, in het jaar 1724, tot de destijds reeds bestaande Compagnieschap zijn toegetreden, wordt de Nieuwe-Compagnie geheeten; terwijl men de gronden, wier eigenaren oorspronkelijk de vereeniging uitmaakten, gemeenlijk en ter onderscheiding, de Oude-Compagnie noemt.

Men telt in de COMPAGNIE 62 h. en 380 inw., en heeft er eene school gesticht in 1833, die gemiddeld door 70-leerlingen bezocht wordt.

COMPAGNIE (DE), d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Schoterland*. Zie JUBBEGA.

COMPAGNIE (FRIESCHE), veenkolonie in de prov. *Groningen*, arr. *Groningen*. Zie KALKWIJK.

COMPAGNIE (NIEUWE-), het zuidelijkste gedeelte van het geh. *de Compagnie*, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Smallingerland*. Zie voorts COMPAGNIE (DE).

COMPAGNIE (NIEUWE-), veenkolonie in de prov. *Groningen*, arr. *Groningen*. Zie NIEUWE-KOMPAGNIE.

COMPAGNIE (OUDE-), het noordelijkste gedeelte van het geh. *de Compagnie*, in de *Friesche* griet. *Smallingerland*. Zie voorts COMPAGNIE (DE).

COMPAGNIE (OUD-FRIESCHE-), veenkolonie in de prov. *Groningen*, arr. *Groningen*. Zie KALKWIJK.

COMPAGNIE (TRIPS-), veenkolonie in de prov. *Groningen*, arr. *Groningen*. Zie TRIPS-KOMPAGNIE.

COMPAGNIEKREEK, water in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, het komt uit de klip- en steenachtige landen in het Z. der kolonie, doorloopt in eene Noordoostelijke rigting den houtgrond *Victoria* en ontlast zich in de *Suriname*. Het water dezer kreek is veelal met een groen vlies bedekt, bevat vele koperdeelen en zoude de oorzaak zijn der ongezondheid van den houtgrond *Victoria*.

COMPAGNONSVAART, gegraven vaart, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*.

Zij begint in het vlek Heerenveen, en loopt oostwaarts langs den noorderzoom der griet. Schoterland, tot in Hornsterzwaag. Zij heeft omtelbare zijtakken, opslooten of zoogenoemde wijken, welke bij het turfgraven ontstaan zijn. Er zijn in deze vaart vier schutsluizen of verlaten aangelegd, om het water te keeren, en ten behoeve van de scheepvaart op eene bepaalde hoogte te houden. Sedert het graven van deze vaart zijn de afgeveende of afgegraven landen, welke aan het benedenste gedeelte gelegen zijn, in vrij goede weiden veranderd, en aldaar langs de hoofdvaart geregeld met nette huizen bebouwd, welke thans het Meer, en de Beneden-Knype en Boven-Knype of Nieuw-Brongerga uitmaken.

COMPANIEPOLDER, voorm. pold. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie *COFFERTSPOLDER*.

COMPANSHUIS, eigenlijk **COMPAGNONSUIS**, h., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Smaltingerland*, onder *Dragten*.

Dit op de oude kaarten voorkomende huis is, in het jaar 1648, door de compagnieschap van de *Rottervalle* gebouwd, ten einde daarin de veenverkoopingen te houden; tegenwoordig is het eene boerewoning.

CONCORDIA, fort in *Oost-Indië*, op het eil. *Timor*, tot de *Zuidwestereilanden van Banda* behoorende.

Het ligt bij de stad *Koepang*, aan den oever der zee en aan de *Koepang*, en is thans in seer vervallen staat.

CONCORDIA, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Beneden-Saramacca*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan het *Land-van-Concordia*, benedenwaarts aan de koffijplant. *Caledonia*; 800 akk. groot, met 37 slaven.

CONCORDIA, suikerplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Commewijne*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. *Rustenburg*, benedenwaarts aan de verl. plant. *Malabatum*; 702 akk. groot, met 94 slaven. Men heeft er veenmolen, die door water gedreven wordt.

CONCORDIA, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Parakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. *l'Esperance*, benedenwaarts aan den kostgrond *Willemsburg*. Zij behoort thans aan de plant. *Meerzorg*.

CONCORDIA (LAND-VAN-), verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Beneden-Saramacca*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan het *Land van-West-Ferrier*, benedenwaarts aan de koffijplant. *Concordia*; 750 akk. groot.

CONDRUSIËRS, naam van een der drie kleine volken, welke omstreeks *Construs* geboorte, het noorderdeel van het latere hertogdom *Luxemburg*, bewoond hebben. Hunne naam is bewaard gebleven in dien van de *Condros* eene landstreek, thans tot de Belgische provincie *Namen* en *Luxemburg* behoorende.

CONRADSBURG, fort in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie *CONRADSBURG*.

CONDORFF, gem. in het balj. *Echternach*, grooth. *Luxemburg*, kw. *Wormmicher*, arr. *Dickrech*, kant. *Echternach*; palende N. W. aan de gem. *Waldbillig*, N. aan *Berdorff*, O. aan *Echternach* en *Bech* en Z. aan *Holligen*.

Zij heeft het d. *Condorff*, de geh.: *Breidwoiler*, *Colbette*, *Mullerthal* en *Schridgen*, benevens de uitgebreide pachthoeven:

Gemenershof, Kalkeshof, Paschetterhof, Stoppelhof en Wolberhof, en wordt door de Schwartz Erens, de Glodenbach, de Steinbach en de Müllenbach bespoeld.

Men telt er, behalve de reeds genoemde groote pachthoeven, 242 h. en 1530 inw., alle R. K., die eene parochie uitmaken, welke tot het vic. gen. van *Luxemburg*, dek. *Eckternach* behoort en door éénen Pastoor en éénen Kapellaan bediend wordt. De inw. leggen zich hoofdzakelijk toe op den landbouw en de veeteelt, ook hebben zij 14 branderijen, 4 ververijen en 2 potaschfabrieken. Men bouwt er voornamelijk rogge en haver; verder tarwe, garst, boekweit, erwten, linzen en andere vruchten. De jaarlijksche opbrengst van boomvruchten, inzonderheid van appelen, is verbaazend groot.

Het d. *Consoorff* ligt 3 u. N. O. van Grevenmacher, 2 u. Z. O. van Diekirch, 1½ u. Z. W. van Echterhach, in eene kleine maar bekoorlijke vallei.

CONSTANCE (LA), verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerszijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. St. Domingo, benedenwaarts aan de verl. plant. Nieuw-Hazard.

CONSTANTIA, fort in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Saleijer*.

CONSTANTIA, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Matappicakreek*, ter linkerszijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. koffijplant. Nieuw-Meerzorg, benedenwaarts aan de *Beneden-Commewijne*; 800 akk. groot, met 77 slaven. Bij de *Negers* wordt zij *Sarré* genoemd.

CONSTANTIA, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Cottica*, ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de suikerplant. *Sardam*, benedenwaarts aan de koffijplant. *Nieuw-Klarenbeek*. Zij behoort nu aan de plant. *Rotterdam*.

CONSTUMB, gem. in het halj. van *Diekirch*, grooth. *Luxemburg*, kw. en arr. *Diekirch*; kant. *Vianden*; palende N. aan *Hosingen*, O. en Z. aan *Putscheid*, Z. W. aan *Altscheid* en W. aan *Wilwerwiltz*.

Zij bevat de d. *Constumb* en *Holstum* en een gedeelte van *Oberschlinder*, en telt 500 inw., die eenen graan- en eenen oliemolen, landbouw en veeteelt hebben.

De inw., die allen R. K. zijn, maken eene par. uit, die tot het vic. gen. van *Luxemburg*, dek. *Vianden* behoort, door éénen Pastoor en éénen Kapellaan bediend wordt, eene kerk te *Constumb* en eene bijkerk te *Holstum* heeft.

Het d. *Constumb* ligt 2¼ u. N. N. W. van *Diekirch*, 1½ u. Z. ten W. van *Hosingen*, 2½ u. W. N. W. van *Vianden*. De dienst in de kerk aldaar wordt door den Pastoor waargenomen.

CONTENTEMENT (LE), koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Cottica*, ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. *Zeldenrust*, benedenwaarts aan de koffijplant. *Vlugt-en-Trouw*; 800 akk. groot, met 102 slaven.

CONTERN, ook wel *Contraux* gespeld, gem. in het halj. van *Luxemburg*, kw., arr. en kant. *Luxemburg*; palende N. aan l e gem. *Sandweiler* en *Schuttingen*, W. aan *Waldbredimus*, Z. aan *Weiler-zum-Thurm* en W. aan *Hesperingen*.

Deze gem. bevat de d. *Contern*, *Muthfort* en *Otringen*, de geh. *Bricherstuhl*, *Medingen*, *Michelbach*, *Neumuhl* en *Pleitringen*, alsmede de afzonderlijk gelegen pachthoeven *Brither-*

... in Schoentgeshof. De grond, die naar steen-
 ... met eenen ander steen met eenen nummer op. Het reede
 ... van Orange te Brussel versiert,
 ... te Teruuren is van Muthfort. Men re-
 ... met 200 jaerden. 120 hoornbeesten en 330
 ... kwecken
 ... alsmede eenige kleine bran-
 ... dat der inw. ruim 1000.

... van Contern en

... De inw. ... van Luxemburg. De inw.
 ... welke tot het vic. apost. van Luxemburg, dek.
 ... een kerk te Contern en
 ... van welke de eerste door eenen
 ... Kapellaan bediend worden.

CONTRIN, riv. in *Vedriands-Guinea*, kol. *Sarinasme*, aan
 ... palende bovenwaarts aan
 ... benedenwaarts aan de verl. plant. Carl-
 ... groot.

CONTRIN, ontgrond in *Vedriands-Guinea*, kol. *Sarinasme*, aan de
 ... palende bovenwaarts aan
 ... benedenwaarts aan de verl. plant. *Gartia's*
 ... met 45 slaven.

COOPERLAND, duunvaalen in *Dorland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en
 ... tusschen Mon-
 ...

... van 20 bund. 72 v. r. 30 v. ell. en is
 ... met goed gevolg grooterbreuk bebouwd. Men ziet
 ... door 10 zielen.

COOPERLAND, vroegere naam van de indigoplant. *HASOVER*, in
 ... *Zie HANOVER*.

COOPERLAND, riv. in *Vedriands-Guinea*, kol. *Sarinasme*. *Zie Co-*
 ...

COOPERLAND, *COOPERLAND of COOPERLAND*, riv. in *Vedriands-Guinea*,
 ...

... loopt
 ... bij den mond
 ... Zij is met rotsen en banken opgevuld
 ... schiepen van 180 en 200
 ... men op zandrit-
 ... die van de jacht en visscherij leven,
 ... vooral de cassave
 ...

... stil en
 ... hout be-
 ... dan dit
 ... wordt
 ... is, doordien het niet
 ... aan de
 ... gestaan, behoorende aan
 ... van een langdurig pro-
 ... Een half uur roeijens verder bene-
 ... het etablissement Batavia

(zie dat woord) en vervolgens de vischrijke Cossowinekreek. Hooger de rivier op, ontlast zich de Waijombakreek in de COPPERAAN, door welke kreek men in de Aroea-Aroea varen kan.

COPPENIJSPOLDER of COPPENLISSCHORRE, voorm. pold. in *Staats-Vlaanderen*, tusschen het *Land van Kadzand* en van *Groede*, voor de *Adorne-en-Baanstpolders*, heerl. *Nieuwvliet*. Deze pold., die ongeveer 20 bund. groot was, is omstreeks het begin dezer eeuw ondergevoeid. Daarin stonden geene huizen. Oude lieden, die dezen polder gekend hebben, spreken den naam uit als COMPANIEPOLDER.

COPPERSHORN, geh., in de vier *Noorderkoggen*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 2½ u. N. ten W. van *Hoorn*, kant. en 1 u. W. ten Z. van *Medemblik*, gem. *Abbekerk-en-Lambertschagen*, ¼ u. O. van *Lambertschagen*, waartoe het behoort, aan de *Noorderkoggezeedijk*.

COPWIJK, gronden, die aan de oostzijde van het *Hellegat* in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, opgekomen zijn, ter plaatse waar thans de in het jaar 1644 bedijkte *STOPPELIJDSCHENPOLDER* gelegen is.

CORANON, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. en 10 m. N. O. van *Soko*.

CORANTYN of CORANTINE, riv. in *Guinea*, die met eenen bogtigen loop van het Z. naar het N. de grensscheiding tusschen *Nederlands-Guiana* en *Engelsch-Guiana* uitmaakt en *Nickerie* van *Berbice* scheidt.

CORANZA of CARISSENO, kon. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*; palende N. W. aan de kon. *Takima*, *Soko* en *Banda*, N. O. aan het kon. *Inta*, Z. O. aan het kon. *Bouronm*, Z. W. aan het kon. *Assiantie*, waaraan het schatplichtig is. De inw. zijn van denzelfden oorsprong als de *Assiantijnen* maar beschaafder en verstandiger.

CORANZA of CARISSENO, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. *Coranza*, waarvan het de hoofdst. is.

CORBULO (GRACHT-VAN-), in het Lat. FOSSA CORBULONIS, kanaal dat de Romeinsche Veldheer CNEJUS DOMITIUS CORBULO, in het acht en veertigste jaar onzer tijdrekening, hier te lande, door zijne onderhebbende krijgslieden heeft doen graven, om daardoor de Rijn met de Maas te vereenigen. Sommigen meenen dat het de VLIET geweest zij, die van *Leyden* naar *Delft* loopt; anderen echter houden deze gracht voor eene doorsnijding, beneden *Wijk-bij-Duurstede*, om den Rijn met de *Lek* te vereenigen.

CORBULO (SCHANS-VAN-), sterkte door den Romeinschen Veldheer CNEJUS DOMITIUS CORBULO, hier te lande aangelegd, zonder dat men de juiste plaats weet op te geven, waar zij gelegen was, ofschoon sommigen, doch zonder grond, deze schans willen zoeken daar, waar tegenwoordig de stad *Groningen* ligt.

CORBULONIS FOSSA, Lat. naam van de GRACHT VAN CORBULO, in *Zuid-Holland*. Zie CORBULO (GRACHT-VAN-).

CORBULONIS MUNIMENTUM, Lat. naam van de SCHANS VAN CORBULO. Zie CORBULO (SCHANS-VAN-).

CORESBUURG, kostgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Orlanakreek*, ter regterhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan de *Uitvlugt*, benedenwaarts aan de verl. plant. *Danslust*, 375 akk. groot, met 6 slaven; bij de *Negers Cossongos* genaamd.

CORIK, geh. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 2 u. Z. van *Zutphen*, kant. en 2 u. N. van *Doesborgh*, gem. en ½ u. O. van *Steenderen*; met 33 h. en 220 inw.

CORIOVALLUM, plaats, waarvan gewag wordt gemaakt in het reishoek van *Antoninus*, als hebbende gelegen in de tegenwoordige prov.

Limburg. Sommigen willen deze plaats zoeken, daar tegenwoordig het geh. *Hess* ligt, anderen meenen dat zij gelegen heeft, daar waar men thans het kast. *CORTENBACH* aantreft; weder anderen, en naar ons voorkomt, met meer waarschijnlijkheid, willen er het tegenwoordige *VALKENBURG* voorgehouden hebben.

CORISANA, koffijplant. in *Nederlands Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Periakreek*, ter linkersijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. *Schoonauwen*, benedenwaarts aan de koffijplant. *Cocqswoud*; 800 akk. groot, met 6 slaven; bij de *Negers* *CROESANNA* genaamd.

COBLE, buurs., prov. *Gelderland*, kw., arr. en $8\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Zutphen*, kant. en $1\frac{1}{2}$ O. N. O. van *Aalten*, gem. en 45 min. W. van *Winterswijk*; met 48 h. en ruim 300 inw. Er is in deze buurs. eene school, die gemiddeld door een getal van 60 leerlingen bezocht wordt.

CORMANTIJN, *CORMANTINO* of *GROOT-CORMANTIJN*, negerdorp in *Afrika*, in *Oppe-Guinea*, aan de *Goudkust*, rijk *Fantijn*, $\frac{1}{2}$ u. N. O. van het fort *Amsterdam*, een weinig van het strand op eenen tamelijk hoogen en steilen berg. Het is groot en volkrijk en wordt door de *Negers* voor het oudste van dat rijk gehouden. Naar deze plaats worden alle *Negers*, in *West-Indië*, *Coromantis* genoemd.

De inwoners die in de vischvangst en den handel hun bestaan vinden, leggen zich er zeer op toe om anderen te bedriegen, hetwelk veel ligt een gevolg is van hunne armoede; wanneer zij iets bezitten, zijn zij zeer verkwistend, ook komen zij altijd bij de *Blanken* bedelen, zelfs achten de aanzienlijksten onder hen het geen schande, om eene pijp, wat tabak of brandewijn te vragen, al ware het ook dat zij zoo veel goud bezaten, om de waarde van het gevraagde tien dubbel te kunnen betalen.

CORMANTIJN of *CORMANTINO*, voorn. naam van het fort *AMSTERDAM*, in *Afrika*, aan de *Goudkust*. Zie *AMSTERDAM*.

CORMANTIJN (GROOT-), negerdorp in *Afrika*, in *Oppe-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie *CORMANTIJN*.

CORMANTIJN (KLEIN-), bij de *Negers* *ABAHANDEE*, negerdorp. in *Afrika*, in *Oppe-Guinea*, aan de *Goudkust*, rijk *Fantijn*.

Het bevat tamelijk vele huizen. De inwoners zijn grootendeels visschers, bij welke de uit het land met ivoor komende kooplieden hunnen intrek nemen, zoo als voorheen ook die, welke slaven aanbragten; waarna de medegebragte waren in het fort of aan boord der op de reede van *Anamaboe* liggende schepen verkocht worden. Vóór het afschaffen van den slavenhandel kregen zij van ons voor hunne moeite, er nog meer om hen te bewegen, hunne slaven niet elders te brengen, voor iedren slaaf een once koopmanschap, als zoogenaamd huiscostuum of gewoonte, behalve de dasjes (geschenken), welke zij daarenboven ontvingen. Buitendien bestalen zij hunne eigen landslieden, welke hun de slaven toebagten, zoo veel zij konden, waardoor zij gereedelijk tot eenige gegoedheid geraakten. Ook thans nog zijn de bewoners van *KLEIN-CORMANTIJN* bijzonder diefstalig.

CORMANTINO, negerd. en fort in *Afrika*, in *Oppe-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie *CORMANTIJN*.

CORMOETIBOKREEK, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie *CORMOETIBOKREEK*.

CORMOTIBOKREEK, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie *CORMOTIBOKREEK*.

CORNAZAND of **KORNAZAND**, ook **KROONHOV**, voorm. eil. in de *Wadden*, ten N. van de prov. *Groningen*, dat reeds in een diploma van 1 Mei 1544 voorkomt, als een oud eigendom van de abdij *Oudenklooster*, in de *Marne*, doch op welk eil. aan de *Hornhuizers* de jurisdictie, en aan de *Aduarders* het regt van visschen toekwam. Het lag tegenover *Hornhuizen*; is thans eene vrij hooge zandplaat, doch schijnt, omstreeks het midden der zeventiende eeuw, nog aanwezig te zijn geweest; maar was reeds toen, sints lang niet meer bewoond.

CORNELIA (GROOTE-), pold. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, arr. *Middelburg*, kant. *Oostburg*, distr. *Sluis*, gem. *Groede*; palende N. aan de eigenlijke *Watering van Groede*, O. aan den *Kleinen-Corneliapolder*, Z. aan den *Magdalenapolder*, W. aan den *Hurgronjepolder*.

Deze polder, die in 1649 bedijkt werd, krachtens octrooi, door de *Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden*, den 12 Junij van dat jaar, verleend, is eene smalle strook lands, aanwas van den zuidelijken dijk der *watering van Groede*, zijnde ruim een half uur gaans lang, en bevattende echter niet meer dan 48 bund. 21 v. r. 81 v. ell. De dijk, tusschen dezen polder en den *Magdalenapolder*, is bijna geheel weggeploegd; echter is de *GROOTE-CORNELIAPOLDER* overal, door zijne lagere ligging, van laatstgemelden te onderscheiden.

Er zijn in dezen polder een korenmolen, met woonhuis; eene hofstede en eene arbeiderswoning. Hij ontlast zijn overtollig water, door eene buis in de *Watering van Groede*.

Deze polder, bijna geheel het eigendom van eene enkele familie zijnde, zoo worden de belangen onderling geregeld, zonder dat daarover eene eigenlijk gezegde *Directie* bestaat.

CORNELIA (KLEINE-), pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Land-van-Kadzand*, arr. *Middelburg*, kant. *Oostburg*, distr. *Sluis*, gem. *Groede*; palende N. aan den *Parochiepolder*, O. en Z. aan den *Nieuwehavenpolder*, W. aan den *Ameliapolder* en aan de eigenlijke *Watering van Groede*.

Deze polder was bevorens één met de *Watering van Groede*, doch is kort na den *Grooten-Corneliapolder*, in het midden der zeventiende eeuw, bedijkt, en beslaat eene oppervlakte van 6 bund. 63 v. r. 49 v. ell., waaronder 5 bund. 95 v. r. 24 v. ell. schotbaar land. De groote weg van *Breskens* naar *Schoondijke* en verder, loopt van den *Parochiepolder* naar den *Nieuwehavenpolder*, schuins door dezen polder, en neemt een groot gedeelte der oppervlakte in, daarbij is de dijk, die haar van de *Watering van Groede* scheidde, tot het aanleggen van de bedding van dien weg gebruikt; en eveneens de dijk, die dezen polder van den *Nieuwehavenpolder* scheidde, waardoor een onkundige hier te vergeefs naar dit poldertje zoeken zoude. Ook de dijk tusschen den *Grooten Corneliapolder* en den *KLEINEN-CORNELIAPOLDER*, is slechts kenbaar aan eene kleine verhooging van den grond, op welke een paar armoedige hutten staan. Hij ontlast zijn overtollig water door eene buis, en heeft geen eigenlijke directie, daar één grondeigenaar den geheelen polder bezit.

CORNELIA'SBURG, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Warappakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. *Ponthica*, benedenwaarts aan de koffijplant. *Reynsfort*; 936 akk. groot, met 39 slaven; bij de *Negers SANTIEN* genaamd.

CORNELIS (MEESTER-), d. en fort in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*. Zie *MEESTER-CORNELIS*.

C O R.

CORNELIS BARNLOOT, water of turfvaart in *Zelland*, prov. *Overijssel*, aan ten O. van *Giethoorn* ontstaat, met eene westelijke rigting naar het oorp heen loopt en zich in het *Giethoornsche meer* ontlast.

CORNELIS JANSZ-BOONESPOLDER, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeuwsland*. Zie *Beesrolen*.

CORNELIS VRIENDSCHAP, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Oranjabreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. la *Campagne*, benedenwaarts aan *Argentrouet-en-Vuidebouteille*; 250 akk. groot, met 18 slaven.

CORNJUM, **KORJUM** of **KORJUK**, oudtijds **COERNYMA**, **CORNYEN**, d., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, arr., kant. en 1 u. N. van *Leeuwarden*.

Men telt er, met de tot dit d. behoorende buurten *Cornjumer-Nieuwland* en *Cornjumer-Oldland*, 44 h. en 270 inw. en zonder deze 20 h. en ruim 100 inw., die meest hnn bestaan vinden in den landbouw.

De inw., die allen Hervormd zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Leeuwarden*, ring van *Stiens* behoort. De eerste die hier de leer der Hervorming gepredikt heeft, is geweest **JOHANNES ROUCK**, Priester en Vicarius, doch die in het jaar 1367 heeft moeten vlugten. Hij schijnt vervangen te zijn, door **RUARDUS BERNHARDUS ACRONIUS**, **JOH. FRATER**, die naede Priester was geweest, in het jaar 1580 herwaarts kwam en in 1582 naar *Leeuwarden* ter leen werd beroepen, doch in het jaar 1591 of 1592 herwaarts wedergekeerd zijnde, in het jaar 1599 naar *Schiedam* vertrokken is. Onder de later hier gestaan hebbende Predikanten was de beroemde historieschrijver **CHRISTIANUS SCROTANUS**, die in het jaar 1639 van hier naar de hoogeschool te *Franeker*, als Hoogleeraar in de Grieksche taal, beroepen werd. De kerk, welke vóór de Hervorming aan den **H. NICOLAAS** toegewijd was, is gesticht in de tiende eeuw, door het oude geslacht der **MARTENA's**, dat haar ook met vele goederen begiftigd heeft.

De dorpschool wordt gemiddeld door 20 leerlingen bezocht.

Men heeft in dit d. ook de oude merkwaardige *Martena state*, waar de beroemde **Doco MARTENA**, de grondlegger der *Friesche vrijheid* gewoond heeft, alsmede de *state Wydefeld*.

CORNJUMERMEER, voorn. watertje, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, dat, ten Z. W. van *Cornjum* ontstaande, met eenen kronkelenden, oostelijken loop, zich in de *Ee* ontlastte. Thans, in weiland herschapsen zijnde, behoort het tot *Oudland*.

CORNJUMER-NIEUWLAND, b., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, arr., kant. en 1 u. N. ten W. van *Leeuwarden*, 8 min. W. van *Cornjum*, waartoe zij behoort; met 7 h. en ruim 60 inw.

CORNJUMER-OUDLAND, b., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, arr., kant. en 1 u. N. ten O. van *Leeuwarden*, 8 min. O. van *Cornjum*, waartoe zij behoort; met 17 h. en 100 inw., zich $\frac{1}{2}$ u. ver tot aan de trekvaart, de *Dockumer Ee*, uitstreckende.

CORNWERD, d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, arr. en 3 u. W. N. W. van *Sneek*, kant. en $2\frac{1}{2}$ u. W. N. W. van *Hulward*, $\frac{1}{2}$ u. N. van *Makkum*, aan den zeedijk.

Men telt er, met de buurtjes *Sotterum* en 't *Houw*, 23 h. en ongeveer 140 inw., die hnn bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., die hier 133 in getal zijn, behooren tot de gem. *Makkum- en Cornwerd*, en hebben hier eene kerk, welke vóór de Hervorming

waarschijnlijk aan den H. BONIVACIUS was toegewijd. De R. K., van welke men er 2 telt, worden tot de statie van *Makkum* gerekend. De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 16 leerlingen bezocht.

In het begin der veertiende eeuw, toen het Vlie nog zeer naauw was, leed dit d. dikwijls last van de West-Friezen, die met kleine schuiten kwamen overvaren om het te berooven. Doch, door het goed beleid der geslachten van *AYLVA* en *HETTINGA*, werden zij eindelijk zoo wel afgewezen, dat zij niet weder kwamen.

CORNWERDER-VAART, vaart, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, uit de *Wonser-melk-vaart*, voortkomende en langs het drooggemaakte *Zijlaardmeer*, met eene westelijke rigting naar de voorm. schans *Sotterum* loopende, waar zij zich met de *Dijkvaart der vijf deelen Zeedijks* vereenigt.

CORNWERDER-ZAND, zandplaat in de *Zuiderzee*, op weinig afstand van de Friesche kust, zich van *Cornwerd* noordwaarts tot op de hoogte van *Surich* uitstreckende.

CORONI, milit. post in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, in *Oppernickeri*, aan de westzijde van den mond der *Coroniekreek*, tusschen de plantaadjen *Friendschap ten Oosten*, en *Bantaskine ten Westen*.

Deze post ontleent zijnen naam van eene thans bijna geheel uitgedroogde kreek, die zich hier in de West-Indische zee ontlaste. Hij is gemeenlijk aan eenen *Sergeant*, zes jagers en twee negerguides toe-
vertrouwd.

CORONIE, water in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, in *Oppernickeri*, dat met twee adertjes ontstaat, waarvan het eene uit de katoenplant. *Clyde* en het andere uit de katoenplant. *Sarak* voortkomt. Zij vereenigen zich in de katoenplant. *Leasowes* tot eene kreek, die, na die plant., met eene noordelijke rigting, te hebben doorloopen, zich in de *West-Indische zee* ontlast.

CORROUPINAKREEK of **CORROPIKAKREEK**, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*.

Zij ontstaat ten W. van de *Saramacca*, in een gedeelte van den houtgrond de *Vier-Kinderen*, loopt vervolgens noord-noordoostwaarts tot aan den militairen post *Republick*, waar zij de *Tawaycourrakreek* opneemt. Vervolgens haren noord-noordoostelijken loop tot in den houtgrond *Tempauca* voortzettende, neemt zij van daar eene oostelijke rigting, en ontlast zich in het voorn. *Land van Gage d'Amour*, dat thans aan den houtgrond de *Vier-Kinderen* behoort, in de *Parakreek*.

CORTAGOSUNA, plaats in *Zeeland*, vermeld ter gelegenheid van eene gift, gedaan door Keizer *Otto II*. Vermoedelijk moet daaronder verstaan worden het voormalige, doch thans verdrinkene *Kortgen* (zie dat woord).

CORTEKENE, oude naam van het d. *Kortgen*, op het eil. *Noord-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie *Kortgen*.

CORTEMANSPOLDER, voorn. pold. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, henoorden *IJzendijke*, welke, ondergevoeid zijnde, later in den *Oranjepolder* herdijkt is.

CORTENBACH, ond. adell. kast. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, distr., arr. en $3\frac{1}{2}$ u. O. *N. O.* van *Maastricht*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Heerle*, gem. *Voerendaal*.

Dit kast., hetwelk door sommigen voor het oude *Coriovallum* gehouden wordt, was het stamhuis van het adell. geslacht van *Cortenbach*, dat lang de heerl. *Helmond* bezeten heeft, en eenen der teekenaars van het verbond der *Edelen*, *Johan van Cortenbach*, heeft opgeleverd.

Het beslaat, met de daartoe behorende gronden, eene oppervlakte van 130 bund., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer **ERNEST BARON DE LARRETS VAN CORTENBACH**.

CORTENOEVER, buurs. op den *Veluwenzoom*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr. en $4\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Arnhem*, kant. en 4 u. Z. Z. O. van *Apeldoorn*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Brummen*; met 34 b. en ruim 250 inw.

CORTGEEN, op sommige kaarten 't **CORTIE** gespeld, wei- en hooipolder, liggende buitendijks tegen den dijk, in den *Ablasserwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Gorinchem*, kant. *Sliedrecht*, gem. *Ablasserdam*; palende N. aan den Kinderdijk, O. aan den Dam, Z. aan de haven van *Ablasserdam* en W. aan de steenplaats en scheepmakerswerf van den Heer **CORNELIS SMIT**.

Deze pold. is langs de haven bekaad, beslaat eene oppervlakte van 7 bund. 1 v. r. 20 v. ell. en wordt door twee sluisen van het overtollige water ontlast.

CORTINGHUIS, voorm. zeer beroemd kasteel in *Selwerd*, het sterkste van alle kasteelen in de prov. *Groningen*. Het lag ten noorden en nabij de stad *Groningen*, W. van het Boterdiep en behoorde aan de Heeren van de aloude heerlijkheid *Selwert*.

Na veel in de inlandsche oorlogen geleden te hebben, heeft de stad *Groningen* het gekocht in 1560 en toen geheel weggenomen. Tusschen de geleerden heerscht van oudsher een verschil, ten aanzien van dat kasteel. Sommigen beweren, dat het *Selwerderkasteel* en het **CORTINGHUIS** voor een en hetzelfde gebouw moeten worden gehouden; anderen, dat het twee onderscheidene kasteelen waren. Zie de argumenten voor het eerste gevoelen in den *Groninger Volksalmanak* van 1840, en voor het tweede gevoelen, in die van 1841. In beide is een kaartje van den platten grond der beide kasteelen en van hunnen omtrek, op welke kaartjes naauwkeurig geteekend is, wat men op den grond nog kan zien, zoo de sporen van het **CORTINGHUIS**, als die van een tweede kasteel, nabij het klooster, waar, overeenkomstig het tweede gevoelen, het *Selwerderkasteel* dan vermoed wordt gestaan te hebben.

CORTKEENE, oude naam van het d. **KORTGERS**, op het eil. *Noord-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie **KORTGERS**.

COSBORGOE, naam, welke de Negers geven aan den kostgrond **COESBURG**, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **COESBURG**.

COSEL, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*. Zie **CASEL**.

COSSOWINEKREEK of **COESOWINEKREEK**, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, die in de hooge boschachtige landen, tusschen de *Saramacca* en de *Coppename* ontspringt en zich met eenen kronkelenden, eerst noordelijken, vervolgens westelijken loop in de *Coppename* ontlast.

Zij is zeer vischrijk, en de vrije Negers hebben aan hare oevers eene pinaloots, om de opengesneden visch te barbacotten (rooken), ten einde dien voor bederf te bewaren en aldus zwart berookt naar *Paramaribo* te zenden.

COTE, b. in *Salland*, prov. *Overijssel*. Zie **KATE**.

COTEE, voorm. naam van de **KEETEN**, een vaarwater in de prov. *Zeeland*. Zie **KEETEN**.

COTEN, d. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie **COTHEM**.

COTERVEER, in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie **KATERVEER**.

COTESSEN, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*. Zie **COTTESIN**.

COTHEM, gem. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Amersfoort*, kant. *Wijk-bij-Duurstede*, (1 k. d. 8 m. k. 4 s. d.), palende

N. aan de gem. Sterkenburg en Neder-Langbroek, O. en Z. aan Wijk-bij-Duurstede, Z. W. aan Schalkwijk, N. W. aan Werkhoven.

Deze gem. bevat de heerl. Cothen en het voorm. regtsgebied van de Dwarsdijk, beslaat eene oppervlakte van 1210 bund. 44 v. r. 78 v. ell, telt 86 h. en 660 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., die hier 140 in getal zijn, maken ééne gem. uit, welke tot de klass. en ring van *Wijk-bij-Duurstede*, behoort. De eerste, die in deze gem. het leeraarsambt heeft waargenomen, is geweest JOHANNES ASSUERI BODECHERUS, die in het begin der zeventiende eeuw herwaarts kwam en in het jaar 1641 Emeritus is geworden.

De R. K., van welken men er 520 telt, worden tot de stat. van *Werkhoven-en-Cothen* gerekend.

Er is in deze gem. ééne school. Ook heeft men er het oud adell. huis Rhijnenstein en de buitengoederen Steniswaard en Rodenstein.

COTHEN, heerl. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Amersfoort*, kw. *Wijk bij-Duurstede*; palende N. aan de heerl. Hardenbroek, Over-en-Neder-Langbroek, O. en Z. aan de Vrijheid van Wijk-bij-Duurstede, W. aan het voorm. regtsgebied van Nijendijk. Zij bevat het d. Cothen en eenige verstrooid liggende huizen.

Uit eenen giftbrief kan men opmaken, dat deze heerl. reeds op het einde der achtste eeuw aan de domkerk van Utrecht geschonken is. Toen GODEBALD, de vier en twintigste Bisschop van Utrecht, die benevens Amerongen en Doorn, uit nood, had verkocht, werd hij in het jaar 1126 door Keizer LOTMARIUS gedwongen, den Domproost weder in het bezit daarvan te stellen. Thans behoort de heerl. COTHEN tot 's Rijks domeinen.

Vroeger had deze heerl. aanzienlijke voordeelen, zoo mogten zij, die er eenige koopmanschap of ruiling deden, binnen vier en twintig uren na den gedanen koop of ruil er uitscheiden, mits den wijnkoop betalende. Ook verkregen de ingezetenen, in het jaar 1616, het scheppenregt in de plaats van het buurtregt.

Het d. COTHEN, COHEN of COOTEN, oudtijds COETEN, ligt 4 u. Z. ten W. van Amersfoort, $\frac{1}{2}$ u N. W. van Wijk-bij-Duurstede, aan den Krommen-Rijn.

Het is eene vrij aanzienlijke oude plaats, reeds vermeld wordende in eenen brief van ADRIKOLD, den negentienden Bisschop van Utrecht, die in het begin der elfde eeuw leefde. Men vindt er, in de kom van het d., 44 h. en 290 inw. Reeds van ouds had dit dorp eene groote en aanzienlijke kerk, doch de toren werd eerst in het jaar 1445 voltooid, en in het jaar 1465 met leijen gedekt. Aan de kerk, die door den oorlog zoo veel geleden had, dat er bijna niets meer van bestond dan het koor, doch sedert weder opgebouwd is, ziet men hier en daar nog eenigen duifsteen en boven op het gebouw een spits torentje.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 70 leerlingen bezocht.

Toen WILLEM V, Graaf van *Holland*, in het jaar 1358, met zijn leger in het Sticht rukte, sloeg hij zich bij COTHEN neder, van waar hij het land afliep en het platbrandde. — In Augustus van het jaar 1481 was dit dorp den Bisschop DAVID VAN BOURGONDIE en den Hollanderen toegedaan, en moest daarom aan de stad Utrecht brandschatting betalen.

De kermis van COTHEN valt in den eersten Zondag in September.

COTHEN-EN-DWARSDIJK, pold. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Amersfoort*, kant. *Wijk-bij-Duurstede*, de geheele op-
pervlakte der gem. *Cothen* beslaande.

COTHERGRIFT, vaart in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, die
tusschen het jaar 1622 en 1637 gegraven is.

Zij neemt een begin aan de *Langbroeker-wetering*, bij *Neder-Lang-
broek*, en vliet in eene *Z. Z. W.* strekking naar *Cothen*, waar zij in
den *Krommen-Rijn* uitloopt.

COTTA-COUMACASA, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de
Goudkust, kon. *Fantijn*, 8 m. N. van *Aba*, 50 m. *Z. Z. O.* van
Comasie. De omstreken zijn bergachtig, boschrijk en wel van water
voorzien.

COTTESIN of **COTTESEN**, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov.
Limburg, distr., arr. en 5 u. O. ten *Z.* van *Maastricht*, kant. en 2 u.
O. *Z. O.* van *Gulpen*, gem. en 1 u. O. van *Vaals*; met 13 h. en
70 inw.

COTTICA, riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, bestaande
uit een *Boven-Cottica* en een *Beneden-Cottica*, waarvan men
de scheiding bij de monding der *Motkreek* heeft, wordende door eene
menigte kreek, welke zich in haar ontlasten, gevoed.

COTTICA (BENEDEN-), riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suri-
name*, welke eerst het water van de *Boven-Cottica*, waarvan zij
eene verlenging is, opneemt, daarna, op den noorderoever, dat van de
Motkreek ontvangt, vervolgens, op den zuideroever, de belangrijke
Perica opneemt, daarna, aan dezelfde zijde, de *Craskreek* of de
Doorvaart naar de *Boven-Commewijne* en een weinig meer
benedenwaarts, aan den noordkant, de *Paramaricakreek* ontvangt
en zich bij het voorm. fort *Sommelsdijk* met de *Boven-Commewijne*,
in de *Beneden-Commewijne* stort.

COTTICA (BENEDEN-), divisie in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suri-
name*; palende N. aan de *Zee*, O. aan de divisie *Matappica*, Z. aan de di-
visie *Beneden-Commewijne*, W. aan de *Suriname*. Zij bevat alzoo de koffij-
plant.: *Nieuw-Acconoribo*, *Anna's-Zorg*, *l'Aventure*, *Bad-
enstein*, *Barbados*, *Beekvliet*, *Klein Bellevue*, *Berlijn*,
de Jonge Bijenkorf, *Bodenburg*, *Brouwerrust*, *Bruinen-
dal*, *Buitenlust*, *Charlottenburg*, *Clifford-Kockshoven*,
Constantia, *Cornelia'sburg*, *Driesveld*, *Echtensrots*, *de
Nieuwe Eendragt*, *Einderust*, *Elizabetshoop*, *Ephrata-en-
Lemmerskamp*, *Frederiksdorp*, *Goosen*, *Guadaloupe*, *Hecht
en-Sterk*, *Hoffwijk*, *Jacoba'sdal*, *Johanna-Margareta*,
Johannesburg, *Kerkshoven*, *Killenstein*, *Kleinhausen*,
Landlust-en-Twistrust, *Nieuwe-Levant*, *Leverpool*, *Lust-
tot-Rust*, *Maasstroom*, *Maria-Petronella-en-Johanna-Ma-
ria*, *Mariënbosch*, *Nieuw-Meerzorg*, *Mislukt-Bedrog*, *Nieuw-
Mocha*, *Moed-en-Kommer*, *Nut-en-Schadelijk*, *la Persé-
vérance*, *Pomona*, *Ponthien*, *Purmerend*, *Reynsdorp*, *Reyns-
fort*, *Rhijnberk*, *Rotterdam*, *Rust-en-Werk*, *Saphir*,
Schaapstede, *Twijfelachtig*, *Vriesenburg-Nova-en-Dwinge-
lo*, *Zomerzorg* en de *Zonnebloem*; de suikerplant.: *Bentshoop*,
Geertruidenberg, *Kleinhoop*, *Kleinslust-en-Boxweide*,
Kroonenburg, *Molhoop-en-de-Gekroonde-Paauw*, *Mon-Sou-
ci*, *Picardië*, *Pieterszorg*, *de Resolutie*, *la Singularité*,
't Vertrouwen en *Zorg-en-Hoop*; de katoenplant.: *Abigaels-
hoop*, *Adrichem*, *Alsimo*, *Anna-Catharina-en-Char-*

lottenburg, Beudslust, Breda, Broedershoop, Crommelinsgift, Fackertshoop, Felix, Frederikslust, Groningen, Herstelling, Johanna-Charlotte, Kortevreugd-en-Kleinshoven, Lijdenshoop-en-Jakobslust, Livonia, Klein-Lunenburg, Maria'slust, Meerzorg, Vaderszorg en Waterloo, alsmede de redoute Leyden en het Chirurugijs-etablisement Beproeft-Vriendschap.

COTTICA (BOVEN-), riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, welke in hoog bergachtig en boschrijk land ten W. van de Marowijne uit de vereeniging van de Kleine-Cottica met de Coermotibokreek ontstaat, en, na eenen eerst noordwestelijken, doch vervolgens westelijken, zeer kronkelenden loop, en na de Motkreek te hebben opgenomen, den naam van BOVEN-COTTICA aanneemt.

Zij neemt gedurende haren loop de volgende drie kreen op, eerst regts de Cassipoerekreek, voorts, aan die zelfde zijde, de Barbeoebakreek, daarop, weder regts, de Koopmanskreek en eindelijk, alsmede regts, de Vredenburgkreek. Behalve van deze laatste zijn de oevers van alle de genoemde kreen niet bebouwd of de, daar bestaan hebbende, plant. reeds verlaten.

COTTICA (KLEINE-), riv. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, welke in het bevelachtig land ten O. van de Commewijne ontstaat, en zich, na eenen eerst westelijken, voorts noordelijken, daarna oostelijken en eindelijk weder noordelijken loop, met de *Coermotibokreek* vereenigt, om de *Boven-Cottica* te vormen.

COTTICA-EN-PERICA, div. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*; palende N. aan de Zee, O. en Z. O. aan woest liggende landen, Z. W. aan de div. Boven-Commewijne, W. aan de div. Beneden-Cottica. Zij bevat alzoo de koffijplantaadjen: Nieuw-Altona, Anna'sburg, Arnhem, Oud-Bellevue, Blijenhoop-en-Blijenrust, Boomakker, Brunswijk, Buys-en-Vlijt, Carelsburg, Cocqswoud, le Contentement, Corisana, Courvlugt, Groot-Cuylenburg, Elk-het-zijne-en-Manheim, de Goede-Verwachting, Halle-in-Saxen, Klein-Jalousie, Louisenburg, Lugtenburg, Lunenburg, Groot-Marseille, Nieuw-Mocha, Mon-Bijou, Mon-Sort, Munnikendam, Naccarackibo, Onvergenoegd, Scheveningen, Stolkwijk, Vlugt-en-Trouw, de Vrede, Vriesenburg, Waijamoe en Welgelegen; de suikerplant.: de Alida, de Eendragt, Kortenduur, Libanon, le Mat-Rouge, Meulwijk, Perou, Poelwijk, Rustenburg, la Solitude, Soribo, Waterwijk, en Wolfs-Capoerica; de katoenplant.: den Briel, Clemensburg, Dankbaarheid-en-Dageraad, de Harmonie, Landzigt, de Lemmert, Voorzorg, Wilkensrust, Zeezigt en de Zwarigheid; de kostgronden: Jagerswoud en Kweekhoven, benevens de militaire posten Honkoop en Oranjewoud.

COUDACARIE, berg in *West-Indië*, op de Noord-Oostkust van het *Caracaosche* eil. *Aruba*, bijna tegen de zee, geheel uit serpentijnsteen bestaande, dat in dikke schuins overeindstaande lagen opengestapeld is.

COUDEKERKE, voorm. d. in *Staats-Vlaanderen*, in *Areler-Ambacht*, op het eil. *Biersliet*, dat door het water geheel bedolven is.

COUDEWATER, COUWATER, COUWENWATER of CAUWATER, voorm. klooster, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Brabant*, 1 u. O. van 's *Hertogenbosch*, $\frac{1}{2}$ u. N. van *Rosmalen*, aan de *Wetering* en de *Klinkerweg*.

Het is in het jaar 1434, door eene Hollandsche weduwe, **MILLA VAN KAMPEN** genaamd, gesticht, die Broeders en Zusters van Besançon in Frankrijk. ontbood, ten einde naar den regel van de H. BRIGITTA te leven. Het gebouw was in twee deelen gesplitst, en door eene muur van elkander gescheiden; aan de eene zijde woonden de Monniken, aan de andere zijde de Nonnen, doch zij hadden te zamen slechts eene kerk, waar zij de godsdienst uitoefende; in zooverre de Paters een beneden en de Nonnen een bovenkoor gebruikten, om de dienst te verrigten. In het jaar 1566 werd dit klooster door de beeldstormers geplunderd en afgebrand; weshalve de Geestelijken genoodzaakt waren zich naar 's Hertogenbosch te begeven, waar zij bleven tot de overgave dier stad aan de Staten, in het jaar 1629. Toen hebben de kloosterlingen zich van elkander gescheiden; begevende de Monniken zich naar het dorp Hoboken, bij Antwerpen, alwaar hun een nieuw klooster gebouwd is door **CONRAD, GRAVE VAN URSEL**, hetwelk in 1783 door Keizer JOSEF II vernietigd werd. Doch de Nonnen keerden weder naar **COUDEWATER**, en bleven aldaar, onder oogluiking der Staten, een gedeelte van het verbrand klooster bewonen, tot in het jaar 1712, als wanneer zij het moesten ontruimen. Zij begaven zich dienvolgens naar Uden in het Land van Ravestein, dat destijds tot het gebied van den Keurvorst van den Paltz behoorde, waar zij zich vestigden in het klooster, dat nog door haar bewoond wordt. De gebouwen van **COUDEWATER** werden toen verkocht en gedeeltelijk afgebroken, doch een gedeelte tot eene buitenplaats aangelegd, welke thans nog den naam van **COUWATERSKLOOSTER** draagt, tot het arr. en kant. van 's Hertogenbosch, gem. *Rosmalen*, behoort, eene oppervlakte van 30 bund. 10 v. r. 77 v. ell. beslaat, en thans in eigendom bezeten en bewoond wordt door Jonkheer Mr. J. BOWIER.

COUDORPE, heerl. in het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, gem. *Driewegen-en-Coudorpe*; palende N. O. aan de heerl. *Driewegen*, O. aan *Ellewoutsdijk*, Z. aan de *Hont*, W. aan *Schouwen* en aan de bar. *Borssele*.

Deze heerl. behoorde vroeger tot *Borssele-Beosten-IJve*. Er lag aldaar een d., waarvan nauwelijks de gedachte overig is, zijnde zelfs de bouwvallen van de kerk en den toren in het midden der vorige eeuw gesloopt en weggevoerd, en tot zinksteen aan de dijken gebruikt.

Het nog bestaande gedeelte der heerl. **COUDORPE**, die vroeger veel uitgebreider van omvang was, maar waarvan een groot gedeelte door den watervloed van 2 Nov. 1552 verzwolgen is, beslaat eene oppervlakte van 259 bund. 88 v. r. 3 v. ell., telt 3 h. en 30 inw., die meest hun bestaan vinden in den landarbeid.

De Herv., die hier 10 in getal zijn, behooren tot de gem. *Overzanden-Driewegen*. De R. K., van welken men er 20 telt, worden tot de statie van 's *Heerenhoek* gerekend.

Deze heerl. **COUDORPE** werd, benevens **DRIEWEGEN**, in de veertiende eeuw bezeten door het geslacht van **VAN EVERINGE**. Naderhand zijn deze heerlijkheden overgegaan aan de heeren van **MAELSTEDE** onder wie zij hebben zijn, tot dat, omtrent het jaar 1500, de eenige dochter van **SAVANT VAN MAELSTEDE**, ze ten huwelijk bracht aan **FREDERIK VAN BORSSELE**, wiens nakomelingen haar weder verkochten aan Jonker de **LUCIANO**; daar zij bij koop gekomen aan **CORNELIS GILLISSEN WATERLIET**. Het geh. **COUDORPE** ligt 2½ u. Z. W. van *Goes*, 1½ u. Z. ten W. van *Heinkenszand*.

En wapen van **COUDORPE** bestaat in een zilveren schild beladen met twee schermen, staande twee en een.

COULSTER (TER-), adell. h. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Alkmaar*, gem. *Heilo-en-Oesdom*, 10 min. Z. O. van *Heilo*.

Het is het stambuis van het adell. geslacht van VAN DER COULSTER, dat lang in het bezit van de heerl. Heilo-en-Oesdom geweest is; welke heerl. WILLEM VAN DER COULSTER in het jaar 1412 van WILLEM VI, Graaf van *Holland* verkreeg, terwijl een andere WILLEM VAN DER COULSTER, vermoedelijk des eersten oom, Kanselier van Hertog ALBRECHT VAN BRJEREN geweest, en in het jaar 1392 tot Domproost van Utrecht verkozen was. HJBRAND VAN DER COULSTER was een krijgsman en sneuvelde in den krijg tegen de Gelderschen, voor Tiel. Het laatste mannelijk oir van dit aloud geslacht was ABEL VAN DER COULSTER, die in het jaar 1557 verdronk.

Dit geslacht voerde tot wapen eenen klimmenden leeuw van goud, geharnasseerd van lazuur, op een veld van keel.

Het adell. huis Ter Coulster werd in het jaar 1617 door de Gelderschen verbrand; en eerst in het jaar 1643 door den Heer THEOPHILUS KATS herbouwd. Het was destijds niet zeer groot, stond te midden van eenen vijver, had eenen fraajen ingang en poort, pronkende vroeger met het wapen van den Heer en een vierkant torentje, welke beide, bij de herbouwing, echter waren verloren gegaan. Nadat het huis TER COULSTER, in het jaar 1788 of 1789, voor een groot gedeelte door sloopers was afgebroken, is het, in het jaar 1793, door den Heer LOUIS ANTON VAN OOIJEN gekocht, die, in het volgende jaar, een huis, geheel van hout, op eene andere plaats, deed zetten, wordende de overblijfselen van het kasteel toen gebezigd tot eene tuinmans- of dagloonerswoning. Dit, door den Heer van OOIJEN gebouwde, houten huis, is, in het jaar 1801, weder geheel afgebroken, en door den Heer DANIEL CAREL DE DIRU, op de buitenplaats Marienstein, te Heilo, weder opgezet. Jonkheer Mr. GIJSBERT FONTEIN VERSCHUIN, in het jaar 1805, eigenaar van TER-COULSTER geworden zijnde, is, in het jaar 1810, begonnen, aan den stal van het oude kasteel, een huis te bouwen, hetwelk van tijd tot tijd door hem aanmerkelijk is vergroot, terwijl hij aan de overblijfselen van het oude kasteel eene boerenwoning deed zetten, in welke nog heden twee kamers van het oude slot worden gevonden. De tot dit adell. huis behoorende grond beslaat eene oppervlakte van ongeveer 14 bund. De vijvers, die men er vroeger vond, zijn bijna geheel gedempt geworden. — De tegenwoordige eigenaresse is Mevrouw de douairière FONTEIN VERSCHUIN.

COUM of **COUUM**, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Fra- nekeradeel*, arr. en $\frac{3}{4}$ u. W. ten Z. van *Leeuwarden*, kant. en 1 u. Z. O. van *Harlingen*, $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Tjum*, waartoe het behoort; met 3 h. en 20 inw.

COURCABO, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Commewijne*, ter linkerszijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. *Stolkerts-ijver*, benedenwaarts aan de suikerplant. *Arendslust*.

COÛRMOTIBOKREEK, water in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **COERMOTIBOKREEK**.

COURMOUTIBOKREEK, water in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **COERMOUTIBOKREEK**.

COURTVLUGT of **COUUVLUGT**, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den mond der *Pericakreek*, benedenwaarts aan de suiker-

plant. Hamburg; 1000 akk. groot met 116 slaven; door de Negers PAULI of PAULIEN geheeten.

COURTVLUGT (LAND-VAN-) of LAND-VAN-COURTVLUGT, verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Pericatreek*; palende bovenwaarts aan de plant. Rustenburg, benedenwaarts aan de plant. Courtvlugt.

COURTVLUGT, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie COURTVLUGT.

COURTVLUGT (LAND-VAN-), verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie COURTVLUGT (LAND-VAN-).

COUSSCHE, voorm. d. in *Staats-Vlaanderen*, in *Azeler-Ambacht*, op het eil. *Bieroliet*, dat door eenen watervloed bedolven en later niet weder te voorschijn gekomen is.

COUSTER (TER-), adell. h. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie COULSTER (TER-).

COUWATER of COUWATERKLOOSTER, voorm. klooster, thans een buit. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie COUDEWATER.

COUWENBURG, voorm. adell. h. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede distr.*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. *Z. van 's Hertogenbosch*, gem. *Vught*.

Dit huis, voor het grootste gedeelte afgebroken zijnde, is tegenwoordig veranderd in eene ruime arbeiderswoning met hof, en een streepje hooiland, te samen eene oppervlakte beslaande van 68 v. r. 60 v. ell., in eigendom bezeten wordende door den Heer MARTINUS VAN DER LINDEN, woonachtig te 's Hertogenbosch.

COUWENWATER of COUWATERKLOOSTER, voorm. klooster, thans een buitengoed in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie COUDEWATER.

COUWERVE, voorm. ambacht op de oostzijde van *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*.

Dit ambacht dat 9025 gemet. 84 r. (ruim 4143 bund.), gronds besloeg, is bij den watervloed van 8 November 1530 geheel ondergevloeid en daarna nooit weder bovengkomen. Het was eene heerl., waarvan het oude geslacht VAN COUWERVE, dat later in Vlaanderen en Brabant gebloeid heeft, zijnen naam ontleende. Deze heerl. was echter reeds vroeg van hare oorspronkelijke bezitters, waarschijnlijk door verbeurtverklaring, vervreemd; want, nadat HENDRIK VAN WISSEKERKE haar bij koop, van den Graaf verkregen had, werd zij in het jaar 1470 door de weduwe van diens kleinzoon, mede HENDRIK genaamd, aan haren mansbroeder, ANTHONIS VAN WISSEKERKE, verkocht. Van dit geslacht is zij vermoedelijk overgegaan, in dat VAN REYERSBERG, ten minste in het jaar 1658 was de Heer JACOB VAN REYERSBERG, reeds Heer van *Couwerve*, zoo als, ten jare 1688, als zoodanig genoemd werd JONAN VAN REYERSBERG, Raad van Middelburg.

Het d. COUWERVE lag tegen over St. Maartensdijk, op het eil. Tholen, en behoorde onder het bisd. van *Utrecht*, dek. *Zuid-Holland*.

Het wapen van dit ambacht bestond uit een schild van zilver, beladen met hermelijnen, het bovenste gedeelte van keel, beladen met drie St. Jacobsschelpen van goud.

COVELSWADE (GROOT-) of WITTE-VROUWEN, heerl. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr., kant. en gem. *Utrecht*, eene der voorsteden der stad van dien naam, buiten de Witte Vrouwepoort, uitmakende; palende N. en O. aan de Oude Vecht, die haar van de gem.

St. Maartensdijk en de Bilt scheidt, Z. aan de Min, waardoor zij van Abstede gescheiden wordt, W. aan de stad Utrecht.

COVELSWADE (KLEIN-) of TOLLESTERS, heerl. in het *Nederkwartier* der prov. Utrecht, arr., kant. en gem. Utrecht, eene der voorsteden dier stad uitmakende; palende N. O. aan de stad Utrecht, N. aan den Krommen-Rijn, O. aan de gem. Bunnik, Z. aan Hoog-Raven, W. aan Hoog-Raven en den Vaartschen-Rijn, waardoor zij van het Lijnpad gescheiden wordt. — Deze heerl. is in het jaar 1715 door de stad Utrecht aangekocht.

COVORDIA, Lat. naam van de stad KOEVORDEN, prov. Drenthe. Zie KOEVORDEN.

COXHOORN, buit. in *Rijnland*, prov. Noord-Holland, arr., kant. en 2 u. N. ten W. van 's Gravenhage, gem. Wassenaar.

COXIJ, COXIZ of COXIJ, heerl. of leen in *Staats-Vlaanderen*, in *Aardenburgerambacht*, prov. Zeeland, ook wel St. CATHARINA geheten.

Het werd met de overige gronden van dit ambacht, bij den vloed van 17 September 1477 overstroomd en herstelde zich later nooit ten volle; want in het jaar 1517 betaalde zij, wanneer het Brugschewijje 100 pond moest opbrengen, in de 7 pond 16 schell. 3 groot, welke het Aardenburgerambacht leverde, slechts 4 schell. 3 groot, terwijl Heille nog 8 schell. 8 groot en St. Kruis 11 schell. gaf. Bij den watervloed van 1 en 2 November 1570 werd het weder geheel door de golven bedekt. Volgens sommigen zoude het sedert altijd blank zijn gebleven. Dat Coxij echter nog later dan in het jaar 1570 bestaan heeft, blijkt uit de actaboeken van Sluis, waar den 24 Januarij 1580 geklaagd en gehandeld werd, over eenen Monnik, die, in strijd met de bepaling in den religionsvrede, te Coxij predikte. Het is dus denkelijk in het jaar 1587 geheel verdwenen.

Hier werd toen ook een prooi der golven *Bingaertskerke*, zijnde een hoofdleen in het *Aardenburgerambacht*, als leen onderhoorig aan het prinselijk leenhof de *Burg van Brugge*. Het was begiftigd met achterleenen, met het regt van vogelarij en visscherij en met de ammanie (regt van aanplakken, aflesen, enz.) in het *Aardenburgerambacht*; doch stond voor het overige onder het collegie van den *Vrije*. Ofschoon het leengoed zelf verdrongen was, bleven de niet verdrongene achterleenen en de voorregten tot 1794 gehandhaafd. De laatste Leenheer was de Heer Baron d'ARLAIN MOERSBERG. Thans zoude de Heer JACON HENNEQUIN, Districts-Commissaris te Sluis, door aankoop, voor een groot gedeelte als regthebber kunnen optreden, zooals hij nog de regten op het stuk der visscherij, welke in stand gebleven zijn, uitoefent en geniet. Er heeft ook een kasteel, *Bingaertskerke*, bestaan.

COXIJ, COXIZ of COXIJ, voorm. kast. of sterkte in *Staats-Vlaanderen*, prov. Zeeland, distr. Sluis, tusschen Sluis en Oostburg, tusschen de Noordwestelijke punt van den Isabellapolder en de westelijke punt van het eerste deel van Prins Willemspolder, genoemd Konijnenbergen, in het midden van het Coxysche gat, waar thans de Diomedepolder ligt. Den 25 Junij 1488, trok ANTHONIS VAN HOUTE, Gouverneur van Brugge met 1400 man en eenig geschut uit die stad, om enkele der sterke huizen in het Vrije te bemagtigen en nam ook het kasteel van COXIJ, hetwelk destijds aan RICHARD DE VISCH toebehoorde, met geweld in. Terwijl dit volk intusschen den volgenden dag bezig was met het opsporen der kostbaarheden, aldaar in veiligheid gebragt, werd het er, op zijne beurt, door eene sterkere bende ruitery en voetvolk, aangetast en geslagen. 300 sneuvelden, 600, waaronder de Bevelheb-

ber, werden gevangen genomen. De overigen ontkwamen. De gevangenen werden naderhand almede voor een tamelijk rantsoen gelost. Re lag later daar eene schans van dien naam, door MAURITS, Prins van Oranje, in het jaar 1604 vermeersterd; vóór dat hij zich naar Sluis wendde, bij welke gelegenheid hij met zijne troepen, te dezer plaatse, door het Zwin waadde. Tegenwoordig is de Zuidwestelijke punt van den Loodijkpolder, onder den naam van COXY algemeen bekend.

COXIJDE, voorm. breed vaarwater in *Staats-Vlaanderen*, dat uit de *Sinefala* voortkwam en tusschen de Waterlanden en Beooster-Eede, eerst in eene noordelijke en vervolgens in eene westelijke rigting, doorlopende zich benoorden het d. COXY in de zee ontlaste. Later werd een gedeelte daarvan het COXYSCHE-GAT. (Zie dat art.).

COXYE, voorm. d. en kast., in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie COXY.

COXYSCHE-GAT, voorm. water in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, dat vroeger uit de vereeniging van het Haantjesgat en de Passegeule, ontstond, tusschen het eerste deel van den Prins Willemspolder en den Isabellepolder heen liep en zich in het Zwin ontlaste, vroeger afgedamd zijnde, spoelde het bij den watervloed van 1 en 2 November 1570 weder door. Thans is het op nieuw grootendeels ingedijkt.

COYFINNE, voorm. adell. state, prov. *Friesland*. Zie KOOFENNE.

COYWYK, b. in den *Alblasserwaard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie KOOWIJK.

CRAAIJENISSE, pold. in het *Land van Voorne*, prov. *Zuid-Holland*. Zie KRAAIJENISSE (1).

CRAAIJENSTEIN, voorm. d. in den *Grooten-Zuidhollandschenwaard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie CRAAIJENSTEIN (2).

CRAAIJERT, voorm. schorre, thans eenen pold., op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie CRAAIJERTPOLDER (OUDE-).

CRAAIJESTEIN, CRAIJESTEIN of CRAYSTEIN, slot op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*, arr. en 3 u. W. van *Zierikzee*, kant. en 3½ u. Z. W. van *Brouwershaven*, gem. *Burgh-en-Westenschouwen*, 5 min. Z. ten O. van *Burgh*, waartoe het behoort.

Het is een omwaterd huis, volgens den oudheidskundigen ERMERINS een der oudste sloten van *Zeeland*, en was vroeger een grafelijk leen. Het werd, in het laatst der zeventiende eeuw, door den Heer PIETRA DE HUYBERT, Heer van *Burgh*, gekocht van Jonkheer HENDRIK SUTTON, bij wiens familie het toen reeds meer dan 150 jaren was in bezit geweest. Langen tijd is het later in eigendom bezeten door de eigenaren der evengenoemde heerlijkheid, en behoort thans aan den Heer JOOS DE KATER, die het bewoont.

Door de Heeren van *Burgh* werd het aangekocht, met 12 gem., 85 r. (5 b. 11 v. r. 80 v. ell.) land. Later veel bijgekocht zijnde, beslaat het thans, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 28 bund. 82 v. r. 20 v. ell.

CRAAILO, voorm. buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*. Zie CRAYLO.

CRAAILO (NOORD-), buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*. Zie CRAYLO (NOORD-).

(1) Eveneens zoekt men alle woorden, die elders wel eens met CR gespeld, doch hier niet gevonden worden, op KR.

(2) Ingevolg zoekt men de woorden, die elders met CRAAI gespeld, doch hier niet gevonden worden, op CRAI.

CRAAILO (ZUID-), buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*. Zie **CRAILO (ZUID-)**.

CRAATS (DE-), geh. onder *Bennekom*, op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, arr. en 3 u. W. van *Arnhem*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Wageningen*, gem. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Ede*; met 14 h. en ruim 100 inw.

CRABBENDAM, b. in *Geestmerambacht*, prov. *Noord-Holland*, arr. en $2\frac{1}{2}$ u. N. van *Alkmaar*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Schagen*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. O. ten Z. van *Warmenhuizen*.

CRACATOU of **CRACATOA**, eil. in *Oost-Indië*, in de *Straat Sunda*; $6^{\circ} 6'$ Z. B., $125^{\circ} 35'$ O. L.; met eenen zeer hoogen berg en een *Maleisch* dorp.

CRACK, **CRACK** of **CRACK-STATE**, slot of state, prov. *Friesland*, kw. *Zeeuwouden*, griet. *Aengwirden*, arr., kant., gem. en in het N. van *Heerenveen*.

Dit deftige gebouw, met aanzienlijk voorplein, versierden gevel en koepeltoren, is voor eenige jaren door het Rijk aangekocht tot eenen zetel van de arrondissements- en kantons-regtbanken, waartoe het zeer bekwaam is ingerigt.

CRAIJENBURG, in de wandeling wel eens het **KRAAIJENNEST** genoemd, adell. huis in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *'s Gravenhage*, kant. en 1 u. Z. van *Voorburg*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. Z. O. van *Rijswijk*, tusschen de *Hoornbrug* en de stad *Delft*, aan de oostzijde van de *Vliet*, met eene lange beplante laan aan den straatweg uitkomende. — Het was vroeger een eigendom van de voorouders van den beroemden **Hugo de Groot**.

Het wapen van dit huis bestaat in een schild van sabel, beladen met drie bollen, geplaatst *en bande*, en drie vogelen, van welke een in den regterhoek en twee in den linkerhoek, alles van goud.

CRAIJENSTEENE, amb. heerl. in den voorm. *Grooten-Zuidhollandschen waard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **CRAIJESTEIN**.

CRAIJENSTEIN of **KRAAIJENSTEIN**, adell. h. in het graafs. *Buren*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt* dier provincie, kw., arr. en 3 u. W. van *Tiel*, kant. en 2 u. Z. van *Culemborg*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. W. van *Buurmalsen*, 3 min. W. van *Tricht*, waartoe het behoort, aan de *Linge*. Het huis ligt rondom door grachten omgeven, bevat 20 morgen of 41 bund. 73 v. r. 10 v. ell. gronds, en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer **Hendrik Nicolaas Kemp**.

CRAIJENSTEIN, vrije amb. heerl. in den voorm. *Zuidhollandschen waard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **CRAIJESTEIN**.

CRAIJENSTEIN, onbehuide pold. in den *Biesbosch*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **CRAIJESTEIN**.

CRAIJENSTEIN, slot op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Zie **CRAIJESTEIN**.

CRAIJENSTONE, voorm. heerl. in den *Grooten-Zuidhollandschen waard*. Zie **CRAIJESTEIN**.

CRAIJENVELD, voorm. adell. h. in het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **CRAIJENVELD**.

CRAIJERT (DE-), voorm. schorre, thans een pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie **CRAIJERTPOLDER (OUDE)**.

CRAIJERT (DE-NIEUWE-), pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie **CRAIJERTPOLDER (NIEUWE-)**.

CRAIJERT (DE-NIEUWE-WEST-), pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie **CRAIJERTPOLDER (NIEUWE-WEST-)**.

CRAIJERT (DE-NOORD-), pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie **CRAIJERTPOLDER (NOORD-)**.

CRAIJERT (DE-OUDE-), pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie **CRAIJERTPOLDER (OUDE-)**.

CRAIJERT (DE-WEST-), pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie **CRAIJERTPOLDER (WEST-)**.

CRAIJERT (DE-ZUID-), pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie **CRAIJERTPOLDER (ZUID-)**.

CRAIJERTPOLDER (NIEUWE-), in de wandeling ook veelal enkel de **NIEUW-CRAIJERT** geheeten, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, gedeeltelijk gem. 's *Heer-Arendskerke*, gedeeltelijk gem. 's *Heerenhoek*, gedeeltelijk gem. *Overzande*; palende N. aan de Schorren tegen de Schengen, O. aan den Ouden Craijertpolder, den West-Guitepolder, den Uitslag, het Vlaanderken, 't Zuidland en den Lowijsepolder, Z. aan den St.-Antoniepolder en den Hollestelpolder, W. aan den Nieuw-Borsselepolder en den West-Craijertpolder.

Deze pold., die in het jaar 1612 is bedijkt, beslaat eene oppervlakte van 1091 bund. 31 v. r. 81 v. ell. schotbaar land en 16 bund. 70 v. r. 44 v. ell. vronoen, alzoo in het geheel 1108 bund. 2 v. r. 23 v. ell., van welke 483 bund. 9 v. r. 46 v. ell. onder 's *Heer-Arendskerk*, 489 bund. 35 v. r. 64 v. ell. onder 's *Heerenhoek*, en 155 bund. 37 v. r. 15 v. ell. onder *Overzande*. Hij heeft 56 h., waaronder 27 boerderijen, en wordt door eene sluis op de Schengen van het overtollige water ontlaat. Het dijksbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, twee Gezwoorenen en eenen Ontvanger-Griffier.

In het Oosten van dezen pold. is, in het jaar 1797, de R. K. kerk van 's *Heerenhoek* gebouwd, en in September van dat jaar aan den H. **WILLEBRORDUS** toegewijd.

CRAIJERTPOLDER (NIEUWE-WEST-), ook wel enkel onder den naam van de **NIEUWE-WEST-CRAIJERT** bekend, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, voor het grootste gedeelte gem. 's *Heer-Arendskerke*, gedeeltelijk gem. *Borssele* en voor een zeer klein gedeelte gem. 's *Heerenhoek*; palende N. aan den Noord-Craijertpolder, O. aan den West-Craijertpolder en den Nieuw-Borsselepolder, Z. aan de schorren tegen de Honte, W. aan de Zuid-Craijertpolder en aan de schorren tegen het Sloe.

Deze pold., bedijkt in het jaar 1676, is groot, volgens het kadaster, 496 bund. 82 v. r. 32 v. ell., van welke 379 bund. 27 v. r. 76 v. ell. onder 's *Heer-Arendskerke*, 105 bund. 7 v. r. 4 v. ell. onder *Borssele*, en 12 bund. 47 v. r. 32 v. ell. onder 's *Heerenhoek*; telt 17 h., waaronder 6 boerenhofsteden en watert door eene sluis op de Schelde uit. Het dijksbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf en eenen Gezwoorene en eenen Ontvanger-Griffier.

CRAIJERTPOLDER (NOORD-), ook wel enkel de **NOORD-CRAIJERT** geheeten, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, gem. 's *Heer-Arendskerke*; palende N. aan de schorren tegen de Schengen, O. aan den West-Craijertpolder, Z. aan den Nieuwen-West-Craijertpolder, W. aan de schorren tegen het Sloe.

Deze pold., die in het jaar 1696 bedijkt is, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 246 bund. 32 v. r. 64 v. ell., telt 7 h., waaronder 3 boerenhofsteden en wordt door eene sluis op de Schengen van het overtollige water ontlaat. Het dijksbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, eenen Gezwoorene en eenen Ontvanger-Griffier.

In het Noorden van dezen polder bestaat een veer over het Sloe op St. Joosland, eil. Walcheren.

CRAIJERTPOLDER (OUDE-), in de wandeling meestal enkel en **OUDE-CRAIJERT** genaamd of **SKENISSENPOLDER**, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, grootendeels gem. 's *Heer-Arendskerke*, gedeeltelijk ook gem. *Heinkenszand*; palende N. aan de schorren tegen de Schengen, N. O. aan den Oostpolder, O. aan den Ankeveerepolder, den Ouden-Nieuwlandpolder en den Stelpolder, Z. O. aan den Wester-Guitepolder, Z. en W. aan den Nieuwen-Craijertpolder.

De **OUDE-CRAIJERTPOLDER** werd in het jaar 1547 door **ADOLF VAN BOURCONDÏ**, Heer van *Capelle en Wackene*, en **JERONIMUS SANDELIJN**, Heer van *Herenthout*, Rentmeester *Bewesten-Schelde*, drooggemaakt. Vroeger was het eene schor, welke lang vele schapen had gevoed. Deze pold. werd eerst de **CRAIJERT** geheeten, welke naam later in die van de **OUDE-CRAIJERT** veranderd is. In het jaar 1561 weder ondergelopen zijnde, werd hij nog in hetzelfde jaar beverscht. Hij beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 410 bund. 18 v. r. 49 v. ell., telt 28 h., waaronder 9 boerderijen en watert door eene sluis op de *Schelde* uit. Het dijksbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, eenen *Gezworene* en eenen *Ontvanger-Griffier*.

CRAIJERTPOLDER (WEST-), meest onder den naam van de **WEST-CRAIJERT** bekend, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, voor het grootste gedeelte gem. 's *Heer-Arendskerke*, voor kleine gedeelten gem. *Borssele* en 's *Heerenhoek*; palende O. aan den Nieuwen-Craijertpolder, Z. aan den Nieuw-Borselepolder, W. aan den Nieuwen-West-Craijertpolder, W. en N. W. aan den Noord-Craijertpolder.

Deze pold., bedijkt in het jaar 1642, bevat 455 bund. 7 v. r. 39 v. ell. schotbaar land, en 4 bund. 56 v. r. 27 v. ell. vroomen, dus in zijn geheel 459 bund. 63 v. r. 66 v. ell., waaronder 347 bund. 76 v. r. 49 v. ell. onder 's *Heer-Arendskerke*, 16 bund. 25 v. r. 57 v. ell. onder *Borssele* en 95 bund. 61 v. r. 60 v. ell. onder 's *Heerenhoek*. De **WEST-CRAIJERTPOLDER**, waarin de buurt het *Nieuwe Dorp* ligt, telt 98 h., waaronder 8 boerderijen en eenen meestof. Hij watert uit door de zeesluis van den Noord-Craijertpolder. Het dijksbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, eenen *Gezworene* en eenen *Ontvanger-Griffier*.

CRAIJERTPOLDER (ZUID-), veelal enkel onder den naam van de **ZUID-CRAIJERT** vermeld, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, gem. 's *Heer-Arendskerke*; palende W. en N. aan de schorren tegen het Sloe, O. aan den Nieuwen-West-Craijertpolder, Z. aan de schorren tegen de Honte, en den in 1753 bedijkten *Koningspolder*.

Deze pold., welke in het jaar 1700 bedijkt is, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 218 bund. 8 v. r. 31 v. ell., telt 12 h., waaronder 6 boerderijen, en watert door eene sluis op de *Schelde* uit. Het dijksbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, eenen *Gezworene* en eenen *Penningmeester*.

CRAIJESTEIN, **CRAAIJENSTEIN**, **KRAIJENSTEIN** of **CRAIJENSTEENE**, bevo-rend vroomland, vrije amb. heerl., in den vorm. *Grooten Zuidhol-landschen waard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Gorinchem*, kant. en gem. *Sliedrecht*, die weder de *Stendelingen van Hardinveld*, uit den huize *van Haayten*, gesproten uit het vorstelijk huis *Castillon*, toekwam.

Het, tot deze heerl. behoorende, dorp, dat aan de Merwede, ten O. van het Huis te Merwede en ten W. van Giessenmonde lag, was een der 72 dorpen, welke bij den waterfloed van 18 November 1421 verdronken, en een der 34, welke na dien tijd nimmer weder boven gekomen zijn. Er stond hier ook een kasteel of adell. huis, waarop **ALoud**, Baljuw van Dordrecht, na den dood van **WOLPERT** van **BORSSEKEN**, zijnen begunstiger, in het jaar 1299, het ongenoegen des volks ontweek. Doch de gemeente van Dordrecht het **HUIS TE CRAIJESTEIN** belegerd hebbende, moest hij zich weldra op genade en ongenade overgeven. Hierop werd hij, met eenigen der zijnen, gevangelijk naar Dordrecht gevoerd; doch nauwelijks was hij aan wal gestapt, of hij werd, met zes der zijnen, onder welke zijne twee broeders, voor de Rieddijkpoort, door het gemeen doodgeslagen.

De landen, behoorende tot de heerlijkheid **CRAIJESTEYN**, van ouds groot 300 morgen, met regt van aanwas in de rivier, palende N. aan de Merwede, O. aan Lang-Ambacht, Z. aan de Graaf, W. aan de heerl. van de Merwede, zijn kort na den waterfloed van 1421, grotendeels weder opgekomen, zoodat die vrije amb. heerl., den 17 Januarij 1450, voor het eerst weder is uitgegeven en daarmede verleid **AALBERT** van **NAELTYWYCK**. De landen, thans onder de voorschreven heerl. behoorende, zijn gedeeltelijk bedijkt of bekaad en gedeeltelijk nog onbedijkt en bekend onder de benaming van **Craijestein**, de **Ronduit**, de **Bekramming**, de **Helpolder**, de **Meerkotennest** en den **Kikvorsch** of **Otter**; de vrije amb. heerl. van **CRAIJESTEYN**, hoewel tot heden toe bijna nog onbewoond, heeft echter tot 1795 toe haar eigen bestuur van Schout en Schepenen gehad, en is later met de gem. *Sliebrecht* gecombineerd. Thans wordt deze amb. heerl. in eigendom bezeten door den Heer **GUILLEAUME JACOB LOUIS MARITZ** van **CRAIJESTEYN**, woonachtig te Dordrecht.

De heerl. **CRAIJESTEYN** voert tot wapen drie zwarte kraaijen zonder pooten, op een zilveren schild.

CRAIJESTEIN, thans meestal **KRAAIJENSTEIN** gespeld, pold. in den *Biesbosch*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Gorinchem*, kant. en gem. *Sliebrecht*, in de heerl. *Craijestein*; palende N. en N. O. aan de Merwede, O. aan de Holsloot, Z. O. aan den Kikvorschpolder, Z. W. aan het vaarwater van Geertruidenberg, O. aan het Grensblok, den Sionspolder en den Middelgool, beslaande eene oppervlakte van 1 bund. 10 v. r. 72 v. ell.

CRAIJESTEIN, slot op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Zie **CRAAIJESTEIN**.

CRAILO, voorm. buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*. Zie **CRAIJLO**.

CRAILO (NOORD-), buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*. Zie **CRAILO (NOORD-)**

CRAILO (ZUID-), buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*. Zie **CRAILO (ZUID-)**.

CRACK, state, prov. *Friesland*. Zie **CRACK**.

CRAMMERS, voorm. eil., dat tot *Zeeland* behoort, en bewesten *Philipsland* gelegen moet hebben, waar men thans nog het vaarwater de *Crammer* of *Krammer* heeft.

CRANENBURG of **KRANENBURG**, havez. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Zwolle*, gem. *Zwollerkerspel*, aan den straatweg naar *Meppel*.

Deze havez. werd in het jaar 1639 gekocht door **RUTGER** van **HAERSONTE**, die, den 3 September van hetzelfde jaar, daarvan onder de Edelen

beschreven werd, en vervolgens de havez. met een fraai huis versierde. Zijne achterkleindochter CHRISTINA HENDRIKA VAN HARENOLTE, overleed in 1730 ongehuwd, na alvorens de havez. CRANENBURG verkocht te hebben. Waarschijnlijk was het van haar, dat RUTGER ANDREAS VAN PATKULL, die havez. in 1717 kocht, van welke hij, in 1720, in de ridderschap van Overijssel werd toegelaten. Sedert dien tijd is zij een eigendom van onderscheidene familiën geweest.

Tegenwoordig is het eene groote en fraaije buitenplaats, die eene oppervlakte beslaat van 97 bund. 22 v. r. 34 v. ell., en bezeten wordt door den Heer Mr. EBERATUS LUDOVICUS ANTONIUS VOS DE WAEI. Bij deze havez. heeft, op den *Nemelensberg*, het klooster St. Agnesberg gestaan.

CRANENBURG, adell. hofstad in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, te *Eikenduin*, gem. *Loosduinen*.

Het huis werd omtrent het jaar 1330 gesticht door WILLEN VAN CRANENBURG, die het nevens de tienden van Scheveningen en Sleebosch, met het regt om een paar zwanen te houden in de Wijndalemermeer, ter leen ontving van zijnen leef, den Heer van Wassenaar. Het is in het jaar 1603 afgebroken.

De daartoe behoord hebbende gronden zijn een eigendom geweest van den Graaf van HOEGHENDORP, en worden thans bezeten door Mevrouw de wed. VAN DER BZAG, geb. KOOL.

CRANENBURG of KROONBURG, adell. huis in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en 3 u. N. W. van 's *Hertogenbosch*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Heusden*, gem. *Wijk-en-Aalburg*.

CRANENBURG, voorm. adell. huis in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, te *Bleiswijk*, aan de Rotte.

Het werd, in het jaar 1106, gesticht door HALEWIJN, Kastelein van Leyden, wiens afstammelingen het een reeks van jaren hebben bezeten. HALEWIJN, de derde Kastelein van Leyden, gaf het, met twee morgen (1 bund. 70 v. r. 31 v. ell.) daar aan en omgelegen, aan zijnen zoon FLEISS, den eersten Heer van *Wassenaar*, wiens kleinzoon BARTHOLOMEUS VAN WASSENAAR, die men op het jaar 1268 vermeld vindt als het hoofd van een nieuw geslacht, naar dit huis den naam van CRANENBURG aannam, en zijn wapen veranderde, voerende hij en zijne afstammelingen, op een schild van sabel, drie halve wassende manen van silver, en op den helm eene kroon, waaruit kwam de kop van eenen hond of brak, tot den halsband toe van silver, getongd van keel. Bij gebrek aan mans oir kwam dit huis, door het huwelijk van ELIZABETH VAN CRANENBURG, ENGELBERTS dochter met ADRIAAN VAN DER HOUVE, uit het geslacht van CRANENBURG, in dat van VAN DER HOUVE, waarin het niet lang bleef, aangezien hunne dochter, MARGARETHA VAN DER HOUVE, het door haar huwelijk met HUYBERT VAN DER MEER PIETERSE, in diens geslacht bragt.

Dit slot is waarschijnlijk in de Hoeksche en Kabeljauwsche twisten verwoest, en door de verveening van den grond zijn er geene overblijfselen meer van te vinden.

CRAPAALT of CRAPOEL, geh. in het *Land van 's Hertogenrade*, prov. *Limburg*, distr., arr. en $3\frac{1}{4}$ u. O. van *Maastricht*, kant. en gem. *Gulpen*; met 17 h. en 73 inw.

CRASKREEK, watertje in *Nederlands-Gujana*, kol. *Suriname*, dat tusschen het verlaten land van Klarenbeek en de suikerpl. Mijn-Hoop-en-La-Jalousie uit de *Boven-Commewijne* voortkomt, en zich tusschen de verl. plant. Petersburg en de koffijplant. Nieuw-Klarenbeek in de *Cottica* ontlast.

CRASOORD, geh. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. kant. en $\frac{1}{2}$ u. Z. ten W. van *Dordrecht*, gem. *Myl-Krabben-Vadort*.

CRAUBEK of **CRAUBACH**, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, arr. en 3 u. O. ten N. van *Maagstricht*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. W. van *Heerle*, gem. en 10 min. Z. van *Klimmen*; met 20 h. en 120 inw. Er wordt hier eene soort van graauwen steen gegraven, die tot bestrating wordt gebezigd, doch niet zeer algemeen, als zijnde, door gebrek aan vastheid, hiertoe niet genoeg geschikt.

CRAUTHEM, geh. in het halj. van *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. van *Luxemburg*, kant. en 1 u. N. O. van *Beitemburg*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Roeser*, nabij de boorden der *Alzette*.

CRAUWELSGORS, pold in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, *Vierde* dist., arr. en kant. *Breda*, gem. *Terheyden*; palende N. aan den *Oudenpolder van Zevenbergen* en den *Grooten-Zoneelsche polder*, O. aan den *Grooten Zoneelsche polder*, Z. aan de voorgroonden tegen de *Mark*, W. aan *Hazeldonk*.

Deze pold. beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 226 bund. 93 v. r. 82 v. ell., waaronder 222 bund. 87 v. r. 83 v. ell. schotbaar land. — Hij watert door eenen steenen sluis in den *Markdijk*, voorzien van eene drijfdeur en schuif, op den boezem van den *watermolen* uit, zijnde men, ten gevolge van de verlamming van den *Mark*, in het jaar 1791, moeten overgaan tot het bouwen van den thans bestaanden steenen *watermolen*, vóór dien tijd bestond er echter reeds een houten *watermolen*. Het zomerpeil is 25 d. boven A. P., het maalpeil 72 duim boven A. P. Het bestuur bestaat uit eenen *Dijkgraaf*, twee *Gezwoorenen* en eenen *Peningmeester*.

CRAWASSIBO, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie *CARAWASSIBO*.

CRAYLO, voorm. buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*, dat op het laatst der vorige eeuw, in twee buitenplaatsen verdeeld is, waarvan de eene *Noord-Craylo* en de andere *Zuid-Craylo* genoemd wordt. Zie de beide volgende art.

CRAYLO (NOORD-), **NOORD-CRAYLO** of **NOORD-CRAAILO**, buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en $4\frac{1}{2}$ u. O. ten Z. van *Amsterdam*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Naarden*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Huizen*; palende Z. tegen *Zuid-Craylo*.

Zij wordt in eigendom bezeten door den Heer J. ROOSEBOOM, te *Amsterdam*.

CRAYLO (ZUID-), **ZUID-CRAYLO** of **ZUID-CRAAILO**, buitengoed in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en $4\frac{1}{2}$ u. O. ten Z. van *Amsterdam*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Naarden*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. O. van *Huizen*; palende tegen *Noord-Craylo*.

Zij behoort thans aan den Heer Mr. H. C. HOOFD GRAEFLAND, te *Amsterdam*.

CRAYSTEIN, slot op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Zie **CRAAISTEIN**.

CREBCA, oude naam van het thans niet meer bestaande *Zeeuwsché d. CREECKE, op het eil. *Zuid-Beveland*. Zie het volgende art.*

CREECKE, **CREKE**, **KREEKE** of **KREEKE**, voorm. amb. en d. *Beoosten Yerseke*, op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, ten Z. van *Broeke*.

Dit amb., dat eene oppervlakte van 752 gem. 188 roed. (ongeveer 344 bund.) besloeg, was eene heerl. die in het geestelijke, onder

het bisd. van *Utrecht*, dek. van *Zuid-Beveland*, behoorde, aan wier bezit het dijkgraafschap *Boosten-Yerseke* gehecht was. Het adell. geslacht van *CAEKE* of van *sen CAEKE* ook wel van *sen KREKE* gespeld, dat van deze heerl. zijnen naam ontleende of daaraan den zijnen gegeven had, voerde tot wapen een schild van goud, beladen met twee zeebaren van keel. Van dit geslacht moet de heerl. reeds in de veertiende eeuw vervreemd zijn geweest, want vóór dat de goederen van de *CAECKE*, den 10 Januarij 1424, door Hertog *JAN VAN BRUNREN*, aan *OTTO VAN BETHERSWAAL* verkocht werden, had reeds het geslacht van *VAN ARKEL* die bezeten. Het ambacht niet magtig zijnde alleen zijnen zeedijk te onderhouden, moest daartoe gestadig de hulp zijner naburen inroepen, tot dat de geweldige vloed van 5 November 1530 het in eene ziltten plas deed veranderen, waaronder het nog bedolven ligt.

CREIJENVELD of **CRALJESVELD**, voorm. ridderlijke hofst. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, onder *Alburg*, waar het geslacht *SPIRINK VAN AALBURG* zich onthield doch welke reeds sedert jaren niet meer bestaat.

CREKE, voorm. amb. en d. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie *CAEKE*.

CREMENS, naam, welken de Negers geven aan de verl. plant. *SAXES*, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie *SAXEN*.

CRÉMESI (**PIKIEN**-), naam, welken de Negers geven aan de katoenplant. *CLERMESBURG*, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie *CLERMESBURG*.

CREMPENE, plaats, die in den giftbrief van het jaar 1064, onder de goederen van de kerk van *Utrecht* wordt opgeteld. Vermoedelijk is het het tegenwoordige *CRIMPEN AAN DE LEK* geweest. Zie dat woord.

CRENDALL, **CRIBBALL** of **GRENDALL**, geh. in het balj. van *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en $3\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Dickirch*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. W. van *Clerff*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Bogen*.

CREPICORDIUM, Lat. naam van het fort *CREVECOEUR*, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *CREVECOEUR*.

CREVECOEUR, fort in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, distr., arr., kant. en $1\frac{1}{2}$ u. N. N. W. van 's *Hertogenbosch*, gem. *Empel-en-Meerwijk*, $\frac{1}{2}$ u. W. van *Empel*.

In het jaar 1587, werd deze sterkte door den Staatschen Veldoverste den Graaf van *HORNLO* gesticht, ter plaatse waar de Spaansche Veldoverste, *CLAUDE DE BARLAIMONT*, Heer van *Haultepenne*, door dien Graaf, welke toen de schans bij Engelen belegerde, geslagen was, bij welke gelegenheid *HAULTEPENNE*, eene doodelijke wonde ontving. Men wil dat de Spanjaarden, ten einde de smart uit te drukken, hun door het verlies van dien befaamden krijgsman veroorzaakt, die plaats *CREVECOEUR*, *CRPICORDIUM*, *HART-KREKER* of *HART-LEED* noemden, waarom de onzen dien naam aan de aldaar opgetrokken schans zouden hebben gegeven, hoewel anderen beweren dat de *Boschenaars* haar dien gaven, omdat de vaart naar de *Maas* er door gestremd werd. *HORNLO* slechtte haar vervolgens, doch zij werd, in het jaar 1589, door de Spanischen, op nieuw herbouwd. In het jaar 1590 werd *CREVECOEUR* wederom door *MAURIS*, Prins van *Oranje*, bemagtigd. *PIETER ERNST* Graaf van *MANSVELDT*, trok er in het jaar 1593, op aan, en beschoot de vesting; doch *MAURIS* noodzaakte hem te wijken, en plaatste zich toen tusschen de schans en *MANSVELD*'s leger, die daardoor zich gedwongen zag zijnen toeg te staken en af te trekken.

CREVECOEUR werd evenwel, in 't jaar 1599, door de Spanjaarden, onder den Admirant van ARRAGON, na éénen dag beschoten te zijn, veroverd, waarna zij, nog in dat zelfde jaar, door den Kardinaal ANDREAS VAN OOSTENRIJK, Gouverneur der Nederlanden, vergroot werd. 's Jaars daaraan, sloeg het Spaansche krijgsvolk, dat de schans bezet hield, wegens wanbetaling aan het muiten; hetwelk ten gevolg had, dat zij den 23 Maart, na een beleg van drie dagen, door Prins MAURITS, op nieuw werd veroverd, waarna hij haar met zeven bolwerken versterkte. In het jaar 1672, kwamen er de Franschen voor. De vesting was slecht voorzien van manschap en krijgsbehoefte, en werd, binnen weinige dagen, tot de overgave gedwongen. De Franschen bleven er in tot in het volgende jaar, wanneer zij, hunne overwinningen hier te Lande verlatende, ook uit CREVECOEUR trokken, nadat zij de huizen, die van de ingezetenen voor het grootste gedeelte verlaten waren, behalve dat van den Bevelhebber en de kerk, verbrand hadden en het kruidmagazijn hadden doen springen. De vestingwerken werden voorts, op last der Algemeene Staten, veezende, dat de vijand zich weder daarin zoude nestelen, geslecht. Nadat de vesting nu twee en zestig jaren verwoest had gelegen, werd zij in het jaar 1735 hersteld en versterkt. In het jaar 1746 heeft men, om het Bosscheveld des te beter onder water te kunnen houden en, tot meerdere zekerheid der stad, de Dieze, welke vroeger aan de westzijde achter de schans omliep, toegedamd, en er midden door heen geleid, waarop twee sluizen zijn gelegd, zoodat nu alle de schepen, die van of naar de stad willen, genoodzaakt zijn, in tijd van oorlog, door de vesting te varen, wordende in vredetijd de dam weggeruimd. In het jaar 1794, werd zij door de Franschen, onder den Generaal PICHAU, veroverd. Zij leed in den winter tusschen 1798 en 1799 zeer veel door het ijs en hoog water.

De vesting CREVECOEUR bestaat tegenwoordig uit vijf bolwerken. Over de Dieze, aan de oostzijde zijn, vlak voor de vesting, nog twee bolwerken gelegd, welke door twee halve manen gedekt worden. — De inw., die schieer allen Herv. zijn, hebben hier eene kerk, welke sedert het jaar 1673 met die van Engelen vereenigd is, en thans tot de gem. van *Engelen-Empel-en-Crevecoeur* behoort.

CREVECOEUR, voorm. fort in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, in het rijk *Acra*, op eenen vrij grooten afstand van *Sint-George-del-Mina*.

Dit fort, voornaams, na *Elmina* en *Cabo-Cors*, het fraaiste op de geheele *Goudkust*, en eene der beste plaatsen voor den handel met de naburige binnenlanden, was, vermoedelijk in het jaar 1685, van gebakken steenen opgemetseld. Het had schoone batterijen, waarop zes en dertig ponders lagen; ten N. lagen kleine driehoekige buitenwerken en ten O. een, door eenen hoogen muur omgeven, plein, hetwelk 280 Rijnl. v. (85 ell. 8 palm. 8 d.) lang en omtrent 200 v. (62 ell. 7 palm. 8 d.) breed was. Dit plein was omstreeks het midden der achttiende eeuw, toen de *Accraërs* met de *Aquamboërs* in oorlog waren, door de eerstgenoemden aangelegd, om, in geval van nood, hunne vrouwen en kinderen daarin te bergen, ten einde onder het geschut van het fort vrij te zijn. Het fort was voorzien van ruïne kamers en pakhuizen, benevens drie regenbakken, onder welke eene opene, te midden der grootte plaats. Deze bak, die er nog aanwezig is, heeft eene diepte van 20 v. en eene wijde van 32 v. in doorsnede, en kan eene grootte menigte water bevatten. Nergens op de kust konden de schepelingen certijds met meer gemak water bekomen, dan te CREVECOEUR; want

zij behoefden hunne watervaten slechts op het strand te rollen, tot onder de klip, waarop het fort staat, en de slang vast te maken aan de goot, welke, van den regenbak af, met baksteen door de klip gemetseld is, terwijl zij het andere einde van de slang in een vat staken; als men dan het water, vóór de goot, in eenen grootsteen bij den regenbak stortte, liep het van zelf in de vaten, zonder dat men die, zoo als op alle andere plaatsen, bij de put behoefde te brengen. Over de gezegde open regenbak is eertijds, tusschen de Nederlanders te CREVECORUR en de Deensche bezetting van het fort Christiaansburg, geschil ontstaan, bij gelegenheid, dat de Deensche Gouverneur HENSEN, met den Nederlandschen Gouverneur VAN DER PULS, bij wien hij een bezoek aflegde, op den rand van deze put gezeten, en over de nuttigheid daarvan in gesprek geraakt zijnde, beweerde, dat de Denen daarop even veel regt hadden als de Nederlanders, aangezien zij door eenen Deenschen metselaar gebouwd was. Dit verschil had eenen driejarigen oorlog ten gevolge en werd daarna in Europa bijgelegd.

Nadat de Engelschen, in het jaar 1782, reeds Comanie, Mourree, Cormantijn, Apon en Berkoe in handen hadden, kwamen zij ook voor CREVECORUR. Toen het Engelsche schip *de Leander* ter zee, en zekere Kapitein KENZY, met Engelsche troepen en Negers, het fort te land aanvielen, was de Nederlandsche Gouverneur juist aan de hoofdplaats d'Elmina, en had het bevel, tot zijne terugkomst, aan zekeren AUCHARD opgedragen. Wanneer alles tot den aanval gereed was, zond de Engelsche Kapitein eenen Officier, om het fort op te eischen; doch deze, van den dapperen Bevelhebber ten antwoord bekomen hebbende, dat hij het, zoo lang als het eenigzins mogelijk was, wilde verdedigen, begon het gevecht, dat zeer hevig was, en 17 dagen duurde, gedurende welken tijd CREVECORUR, zoowel door het nabij gelegene Jamesfort, als door den *Leander*, beschoten werd, terwijl onze Negers zich dapper verweerden tegen de troepen van Kapitein KENZY, de Engelsche Accra-Negers en eene groote menigte Fantijnen. Het Opperhoofd van het nabij CREVECORUR gelegen, Nederlandsche d. Accra, Orro geheeten, toonde te dezer gelegenheid hoeveel hem aan de behoudenis van het fort gelegen was. De groote aanbiedingen van de Engelschen, die hem eene aanzienlijke belooning toezonden, indien hij hun het fort wilde verkoopen, werden niet slechts door hem van de hand gewezen; maar hij kocht zelfs kruid en lood voor eigen rekening, zoolang hij goud had, en toen dit op was, zond hij door vreemde Negers onderscheidene slaven naar Christiaansburg, om daarvoor krijgsbehoeften in te koopen, die hij dan onder de Negers van zijn dorp deed uitdeelen. Toen de Denen echter ontwaarden, waartoe die ammunitie diende, wilden zij aan niemand hunner meer kruid verkoopen, niettegenstaande zij de Engelschen daarvan rijkelijk voorzagen. AUCHARD, van zijnen kant, rigtte zelf den geheelen dag het kanon, en wanneer hij het waken niet langer konde uithouden, sliep hij zelfs op de batterij. Van beide zijden werd er scherp gevochten, zoodat er velen sneuvelden. Ten laatste zagen de Engelschen van de hoop, om dit fort te veroveren, af, waarom de Kapitein van den *Leander* zijn scheepsvolk van Jamesfort weder aan boord nam en onderzeil ging, ten einde de kust te verlaten en alzoo het beleg op te breken; doch de Deensche Bevelhebber KROER, van het fort Christiaansburg, die, ten gevolge van het geschil over de put, nog zeer op de Nederlanders gebeten was, had dit nauwelijks bemerkt, of hij zond eene groote cano bij den Engelschen Scheepsbevelhebber aan

boord, om hem te berigten, dat het fort, door gebrek aan kruid, zich niet lang meer zoude kunnen verdedigen; hierop keerde het schip terug en ving op nieuw aan het fort te beschieten, dat dan ook na vijf dagen geen kruid meer over had, waarop AUCHARD des nachts in alle stilte het fort verliet. Toen de Engelschen het nu in bezit genomen hadden, werd het nabijgelegene, en mede door de bewoners verlaten, negendorp aan kolen gelegd en vernield, het fort onbewoonbaar gemaakt, de beste stukken naar Jamesfort overgebracht en de andere in stukken geslagen. In het volgende jaar, 1783, deed men het geheele fort in de lucht springen en in eenen steenhoop veranderen, met medeweten van den Deenschen bevelhebber, die zoo veel had toegebracht tot het verderf der Hollanders.

Nadat, ten gevolge van den vrede van 1784, in de maand Augustus 1785, de forten op de Kust van Guinea door de Engelschen aan de onzen terug gegeven waren, legde de Gouverneur LIEFTINK den eersten steen tot de wederopbouwning van het fort CREVECOEUR, ten minste werd er een begin gemaakt, om woningen voor hem zelven en de compagniesbedienden, op de zeezijde van de bovengemelde Groote plaats te bouwen, en deze plaats, alsmede de groote regenbak, die vol steenen en vuiligheid was, schoon te maken; doch het fort bleef in puin liggen. Later zijn er wel plannen gemaakt om er een nieuw fort aan te leggen, maar deze zijn tot hier toe niet verwezenlijkt.

CREVECOEUR, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Tawaycoerakreek*, ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Meindershoop, benedenwaarts aan de verl. plant. Waakzaamheid; 1000 akk. groot. Zij behoort thans aan de plant. *Indigoveld*.

CRIMPEN-AAN-DE LEK, gem. in den *Crimpenewaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*, kant. *Schoonhoven* (17 k. d., 17 m. k., 3 s. d., 1 afd.); palende N. W. aan de gem. Crimpen-op-den-IJssel, O. aan Lekkerkerk, Z. aan de Lek, Z. W. aan de Merwede.

Deze gem. bevat den pold. Crimpen-aan-de-Lek, alsmede eenig buitendijks gelegen land, waarin het d. Crimpen-aan-de-Lek, benevens eenige verstrooid liggende h., beslaat eene oppervlakte van 669 bund. 74 v. r. 41 v. ell., telt 169 h. en ongeveer 1000 inw., van welken eenigen hún bestaan vinden in veeteelt, melkerij en kaasmaken; anderen leggen zich op de vischvangst toe, vooral op die van zalm, steur, elft en andere visch, welke in de Lek gevangen wordt; ook worden er vele hoepels gemaakt. Voorts heeft men er 3 scheepstimmerwerven, 1 houtzaagmolen en 2 koornmolens.

De inw., die hier bijna allen Herv. zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klasse van *Gouda*, ring van *Schoonhoven* behoort. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest ANTHONIUS JOHANNIS, die in het jaar 1591 herwaarts kwam en in het jaar 1602 hier nog stond. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

De weinige R. K., die men er aantreft, behooren tot de stat. van *Haastrecht*. — Er is in deze gem. éene school.

De gem. CRIMPEN-AAN-DE-LEK, ofschoon niet de grootste, echter eene der aangenaamste en wel gelegenste van den *Crimpenewaard*, is eene heerl., voormaals toebehoord hebbende aan MAURITS LODEWIJK, *Grave van Nassau la Leck*, die haar den 30 Maart 1688 in bezit kreeg, maar ze ook weder in 1722 verkocht aan MARTINUS VAN BARNEVELD, Burgemeester van Gorinchem, van wien zij, door het huwelijk van zijne dochter ANNA VAN BARNEVELD, in het jaar 1759 gekomen is aan ABRAHAM DELCOURT, in wiens geslacht

zij tot nu toe verbleven is, wordende thans in eigendom bezeten door Mr. ARND AALBRECHT DELCOURT VAN CAMPEU, Substituut-Officier bij de arrondissementen-regtbank te Haarlem.

Het d. CRIMPEN-AAN-DE-LEK of CRIMPEN-OP-DE-LEK, vermoedelijk het oude CREMPERE, dat men in eenen ouden gifbrief van het jaar 1064 vermeld vindt, ligt 2½ u. O. ten Z. van Rotterdam, 3½ u. W. Z. W. van Schoonhoven, aan de Lek, ter plaatse waar deze riv. in de Maas valt. De nabijheid deser rivieren, en de vereeniging van de Maas en de Lek met de Merwede tegenover dit dorp, vermeerderen niet slechts de aangenaamheid der ligging, maar zetten het, door het gestadig voorbij sterven der schepen en stoombooten niet weinig levendigheid bij.

De gelegenheid van CRIMPEN-AAN-DE-LEK, was in den tachtigjarigen oorlog van zeer veel gewigt, zoodat hier twee sterke schansen waren opgeworpen, welke den doortogt op de Lek en de Merwede geheel stopten. Dese schansen werden, in het jaar 1575, door den Spaanschen Veldheer GILLES VAN BARLAÏMONT, Heer van Hierges, met twee honderd man bezet. WILLEM I, Prins van Oranje, zond hierop drie honderd paarden en acht vaandels voetknechten naar den Zwijndrechtschen waard, en deed bij Ridderkerk eene schans opwerpen, waaruit de vijand konde worden beleemerd en tot de overgave der schansen te CRIMPEN gedwongen, hetwelk dan ook, den 21 Februarij des volgende jaars, gelukte; nadat de dijk van den Riederwaard was doorgestoken en de Spanjaarden door het afsnijden van den toevoer waren uitgehongerd.

De kerk staat buitendijks en is een vrij net gebouw, pronkende met eenen vierkanten toren, van eene middelbare hoogte, met eene vierkante spits, en van een slaguurwerk voorzien, van binnen bijzonder uitmunten door een fraai, met lofwerk uitgesneden doopbekje.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 120 leerlingen bezocht.

Men heeft er ook een pontveer op de b. den Elshout, onder Nieuw-Lekkerkerk. — De kermis valt in op Hemelvaartsdag.

Het wapen van CRIMPEN-AAN-DE-LEK, bestaat uit drie halve manen.

CRIMPEN-AAN-DE-LEK, pold. in den *Crimpenrewaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*, kant. *Schoonhoven*, gem. *Crimpen-aan-de-Lek*; palende N. aan den pold. Kortland en Langeland, O. aan Lekkerkerk, Z. en Z. W. aan de buitendijksche landen onder *Crimpen-aan-de-Lek*.

Deze pold., die eene oppervlakte van 541 bund. 36 v. r. beslaat, en 140 h., waaronder 25 boerenhofsteden, telt, wordt van het overtollige water ontlast, en tevens van het noodige water voorzien, door twee molens, die door eene sluis, het water uit en in de Lek brengen. Het polderbestuur bestaat uit twee Leden en eenen Polder-schout, die tevens Secretaris is.

CRIMPEN-AAN-DEN-IJSSEL, b. in den *Crimpenrewaard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie CRIMPEN-OP-DEN-IJSSEL.

CRIMPENERWAARD, bedijking en hoogheemraadschap, prov. *Zuid-Holland*. Zie CRIMPENREWAARD.

CRIMPEN-OP-DE-LEK, d. in den *Crimpenrewaard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie CRIMPEN-AAN-DE-LEK.

CRIMPEN-OP-DEN-IJSSEL, gem. in den *Crimpenrewaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*, kant. *Schoonhoven* (17 k. d., 17 m. k., 3 s. d.); palende N. W. aan den IJssel, die het van de gem. *Capellen-het-Slot-te-Capelle-op-den-IJssel* scheidt, N. O. aan *Ouderkerk-aan-den-IJssel*, Z. O. aan *Crimpen-aan-de-Lek* en Z. W. aan *Stormpolder*.

Deze gem. bestaat uit de pold. Kortland en Langeland, bevat de b. Crimpen-op-den-IJssel en eenige verstrooid liggende h., beslaat, volgens het kadaster eene oppervlakte van 899 bund. 14 v. r. 64 v. ell., waaronder 877 bund. 18 v. r. schotbaar land, telt 138 h. en ruim 900 inw., die meest in veeteelt en melkerij hun bestaan vinden. Voorts heeft men er 2 sloopstimmerwerven, 4 touwslagerijen, 4 steenbakkerijen en 3 rietmattenmakerijen.

De Herv., die het grootste gedeelte der inw. uitmaken, behooren tot de gem. van Ouderkerk-Crimpen-op-den-IJssel-en-Stormpolder, terwijl de Ambachtsheer van CRIMPEN-OP-DEN-IJssel ook voor een derde het regt van goedkeuring van den Predikant dier gemeenten heeft, zoo als ook om het andere jaar, door de ingezetenen van CRIMPEN een Ouderling en een Diaken te doen benoemen. — De R. K., van welke men er slechts 18 telt, worden tot de stat. van *Haastrecht* gerekend. — Er is in deze gem. geen school, maar de kinderen genieten onderwijs te Ouderkerk-aan-den-IJssel, alwaar de ingezetenen van CRIMPEN-OP-DEN-IJssel ook hunne dooden plagten te begraven; thans echter hebben zij eene eigen begraafplaats.

Deze gem. is eene heerl., in eigendom toebehoorende aan de erfgenamen van Vrouwe ANNA BOUT VAN LIESHOUT, douairière van den Graaf van HOGENDORP.

De b. CRIMPEN-OP-DEN-IJssel of CRIMPEN-AAN-DEN-IJssel, thans meestal KRIMPEN-OP-DEN-IJssel gespeld, ligt 1½ u. O. van Rotterdam, 3¼ u. W. ten Z. van Schoonhoven, aan den IJssel, over welke rivier hier een ponteveer is op Capelle-op-den-IJssel. — Van deze b. wordt reeds, onderscheiden van het d. Crimpen aan de Lek, melding gemaakt in een handvest, ten jare 1325, aan die van Lekkerkerk gegeven.

Het wapen van CRIMPEN-AAN-DEN-IJssel bestaat uit een veld van zilver, beladen met drie afgaande manen van sabel.

CRIMPENREWAARD, thans meestal KRIMPENREWAARD gespeld, bedijking en hoogheemraadschap, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*; palende O. aan den Lopikerwaard en wordende voorts Z. door de Lek van den Alblasterwaard, Z. W. door de Maas van het Land van IJsselmonde, N. W. door den IJssel van Schieland en N. door die zelfde riv. van het Grootwaterschap van Woerden gescheiden.

Hij ontleent zijnen naam van het daarin gelegen d. Crimpen, beslaat, volgens het kadaster, 16,336 bund. 42 v. r. 81 v. ell., waaronder 14,944 bund. 90 v. r. 16 v. ell. schotbaar land, en bevat de navolgende 18 gem.: Ammerstol, Berkenwoude-en-Achterbroek, Crimpen-aan-de-Lek, Crimpen-op-den-IJssel, Gouderak, Haastrecht, 's Heeraartsberg-en-Berg-Ambacht, de Lek, Lekkerkerk, Ouderkerk-aan-den-IJssel, Schoonhoven, Stolwijk, Vlijst-en-Bonrepas en Zuidbroek, beslaande alzoo het grootste gedeelte van het kant. *Schoonhoven*, benevens een zeer klein gedeelte van het kant. *Gouda*, en daarin ruim 18,000 inw., onder welke 15,800 Herv., uitmakende 10 kerk. gem. met even zoo vele kerken, die door 11 Predikanten bediend worden. Ook zijn er ongeveer 1200 R. K., die twee stat. uitmaken en even zoovele kerken hebben, welke bediend worden door 2 Pastoors. Voorts heeft men er 18 steen-en-pannebakkerijen, 13 sloopstimmerwerven, 39 touwslagerijen, 12 leerlooijerijen, 1 loodwitmakerij, 1 bierbrouwerij, 1 aardappelenstroomfabriek, 1 houtzaagmolen en 10 korenmolens.

Deze waard bevat meestal lage landen, waarvan de grond broekachtig is, maar die echter, door eene tamelijke vruchtbaarheid, den in-

en opgezctenen over het algemeen, buiten ongewone rampen, welvaart aanbrengen. Zij bestaan gedeeltelijk in goede wei- en hooilanden, gedeeltelijk in hennip en hoplanden. De veengrond is zoo los, dat men bij het voorbijsnellen van een rijtuig, op de smalle wegen, dien duidelijk voelt schudden. Een dezer binnenwegen kan, bij drooge en heete zomers, zoo verhit worden, dat men er de hand niet ophouden kan, ja, dat men er rook en vlammetjes heeft zien uitkomen, vanwaar hij den naam van Brandweg draagt; hoewel het laatste slechts zeer zelden gebeurt. — In het begin dezer eeuw had men het ontwerp gevormd, om een gedeelte van dezen waard te verveen. Reeds had men onderscheidene bruggen en sluizen aangelegd en een-stoomwerktuig gebouwd, toen men bespeurde, dat de veengrond, welke echter vooraf beproefd, en als zeer goed was opgegeven, van geene beste hoedanigheid was, waarom men van dit plan, tot groote schade der deelnemers, heeft afgezien.

De tijd der bedijking van den CRIMPENREWAARD is geheel onbekend; men houdt het er echter voor, dat deze waard, zoo niet de oudste, ten minste eene der vroegste streken van ons Land is, welke tegen het water is bedijkt geworden. Ook vindt men duidelijk genoeg in eene handvest van Graaf *FLORIS den Vette*, gegeven in het jaar 1097, dat de CRIMPENREWAARD toen reeds moet bedijkt zijn geweest, vermits daarbij eenige bepalingen betrekkelijk den dijk van dezen waard gemaakt zijn. Aangezien deze landen ook van sneeuw- en regenwater dienden ontlast te worden, zoo zijn er van tijd tot tijd vlieten gegraven en sluizen aangelegd, ten einde dit water bij laag getij te lozen; waarvan nog vele octrooijen en handvesten voorhanden zijn. Onder anderen kroeg Lekkerkerk, in het jaar 1323, 's daags na St. Maria, van PETER, Heer VAN DE LEK, een voorregt tot het leggen van een waterschap: » door » Crimpen op die IJsele, ende Crimpen op de Merwede, tot in Vliet » zinger Wale, en door de Waal, en door den dijk ter halver IJssel » toe." Door het verhoogen der rivieren begon men evenwel gekweld te worden van het binnenwater, hetwelk langs dien weg niet genoegzaam kon geloosd worden, waardoor soms zelfs in den zomer de landen nog onder water stonden. In dit ongerief kwam men echter te hulp door middel van molens. Het stichten dezer molens in den CRIMPENREWAARD is zoo oud als de uitvinding. Eene oude overlevering wil, dat op den pold. de *Nesse*, onder Ouderkerk, de eerste watermolen in dezen waard zoudé gestaan hebben. Thans wordt hij door 41 molens en 14 sluizen van het overtollige water ontlast. Men is op de meeste polders verplicht twee hoog te malen en dan is het land menigmalen nog met het water bezet.

In het jaar 1422, heeft Hertog JAN VAN BEIJEREN eenige orde gesteld, op de beheering van den CRIMPENREWAARD, doch de daartoe betrekkelijke handvest was alleen voor vijf jaren geldig; maar op den 13 Mei 1430. verkreeg de waard eene nieuwe handvest, gegeven door FILIPS VAN BOURGONDIE en JACOB VAN BEIJEREN. FILIPS, die hier eigenlijk de wetgever was, bevestigde den toen aanwezigen Dijkgraaf in zijn ambt; na zijn overlijden zou zijn opvolger, die tot driehonderd wilhelmus schilden (480 guld.) in den waard moest gegoed zijn, door den Hertog of zijne nakomelingen verkoren worden; wanneer dit echter binnen eene maand niet geschiedde, dan zoude het de gemeene steden, met den meeste volge van den Lande in de schouwe gelegen, vrijstaan, eenen anderen Dijkgraaf te kiezen. Uit kracht van deze bepaling werd de verkiezing later door de Staten van Holland en West-Friesland gedaan; thans geschiedt zij door den Koning. Volgens de gemelde handvest van

FILIPS VAN BOURGONDIE moesten zeven Heemraden van den CRIMPENREWAARD gekozen worden, die binnen de schouwe van de bedijking woonachtig, geërfd of gegoed zouden zijn; van welken de steden Dordrecht, Schoonhoven en Gouda ieder twee zouden kiezen en zetten, en de Dijkgraaf zou de zevende kiezen. Deze moesten ieder tot honderd Wilhelmus Hollandsche schilden (165 guld.) toe, of daarboven in den waard gegoed zijn. Dit laatste is, bij nieuwe schikking, van 2 Junij 1678, tusschen het kollegie van Dijkgraaf en Hoogdijkheemraden en de ingezetenen van den waard, veranderd in de waarde van drieduizend gulden. Thans bestaat het dijkskollegie van den CRIMPENREWAARD uit: eenen Dijkgraaf, zeven Hoogheemraden, eenen Secretaris, die tevens Ontvanger van het taxatiegeld der dijken is, en eenen Penningmeester. Zij moeten volgens de handvest jaarlijks worden verkoren.

Weleer is er eenig geschil ontstaan, of het aan de steden Dordrecht en Gouda, die wel zeer nabij, maar eigenlijk niet in den CRIMPENREWAARD liggen, vrijstond, Hoogheemraden aan te stellen, die in deze steden en dus niet binnen de schouw van den waard woonachtig waren, zooals dit bij die van Dordrecht, vóór het jaar 1600, wel geschied was; doch waarvan zij zich naderhand hebben onthouden: en als er in het begin der vorige eeuw, door een dergelijk geval moeilijkheden tusschen het kollegie en de Kavelen of Ingelanden waren gerezen, is er, in het jaar 1708, onder willige condemnatie van den Hoogenraad, eene overeenkomst getroffen, waarbij de Regering der stad Dordrecht beloofde in het vervolg geen Hoogdijkheemraad aan te stellen, dan die wezenlijk in den CRIMPENREWAARD zijne vaste woonplaats zou houden; doch de Hoogdijkheemraad, waarover toen het geschil was, zou, gedurende zijn leven, in bediening blijven. Die van Gouda zijn mede langen tijd van meening geweest, dat zij vermogten, wegens hunne stad, Hoogdijkheemraden aan te stellen, die of in gezegde stad woonden, of ten minste, gedurende hun Hoogdijkheemrandschap, eene vaste woonplaats binnen de schouw van den CRIMPENREWAARD hadden gekozen. Hierover werd door de Kavelen of Ingelanden meermalen proces tegen hen gevoerd, tot dat Burgmeesters van Gouda zich, in het jaar 1667, tot de Staten van Holland en West-Friesland wendden, om, bij octrooi, het regt ter aanstelling van ingezetenen uit hunne stad tot Hoogdijkheemraden te verwerven. Dit verzoek vestigden zij op den twijfelachtigen zin der handvest van Hertog FILIPS VAN BOURGONDIE en op de gelegenheid der stad Gouda, waarvan het regtsgebied, door middel van de nabijgelegen Haastrechtsche brug over den IJssel, aan den CRIMPENREWAARD gehecht was; zoodat de Hoogdijkheemraden, die binnen hunnen stad verblijf hielden, in tijd van nood, altijd geredelijk konden tegenwoordig zijn, ja, zelfs gemakkelijker dan anderen, die binnen de schouw, maar dieper in den waard woonden. Dit octrooi werd den Heeren van Gouda door de Staten in hetzelfde jaar verleend, en is later in volkomen gebruik gebleven. De Secretaris wordt aangesteld door de Heeren van Dordrecht, Gouda en Schoonhoven. De Penningmeester wordt door tien dorpen in den CRIMPENREWAARD verkoren. Het dijkskollegie vergadert gewoonlijk driemaal in het jaar, als: op den eersten Dingsdag in de maand April te Schoonhoven; op den eersten Dingsdag na St. Odulphus of den 19 Junij, en op den 1 October te Ouderkerk aan den IJssel. Bij de eerste vergadering worden de nieuwe keuren op den dijk gelegd, en bij de volgende reizen nagezien of ieder aan die keuren heeft voldaan, en wordt dan ook *dag van achtting* of *reysdag* gehouden. Tot het bewaren van de regten, privilegiën en

handvesten van den CRIMPENWAARD zijn er vier Gemagtigden uit de gemeenten, welke ten dien einde in kavels verdeeld zijn. Het eerste dezer kavels is Lekkerkerk, Ouderkerk-aan-den-IJssel, met half Gouderak; het tweede Berg-Ambacht en de andere helft van Gouderak; het derde Stolvijk, Crimpen-aan-den-IJssel en Crimpen-aan-de-Lek; het vierde bestaat uit Berkoude met den Achterbroek, waarbij komen Haastrecht, Vlist met Bonrepas. De rekeningen van het dijkgraaf- en hoogdijkheerraadschap van den CRIMPENWAARD geschieden, om de twee jaren, altoos in het oneven jaar, op den eersten Dingsdag in Junij, bij rondgaande bernten in ieder der dorpen welke onder het hoogheerraadschap van den waard behooren.

De CRIMPENWAARD staat, door zijne ligging aan de riv. de Lek, ongemeen bloot voor hooge waterfloeden en overstromingen. Omtrent het jaar 1572 is de waard doorgebroken en bleef wel zeven volle jaren gemeenswaters met de rivier. Dikwijls verkeerde deze landstreek naderhand in gevaar, doch is menigmaal door de rampen van den naburigen Alblasserwaard en andere doorbraken gered. In het jaar 1798 onderging den CRIMPENWAARD eenen zwaren waterloed, door het opzwellen van de Lek, die bij den Hemstoep, waar vooredezen het klooster Hem gestaan heeft, met eenen ijsdam bezet geraakte, welke geen doortogt liet aan het, in den voorgaanden herfst, door den zwaren regen, aanmerkelijk boven peil gezeten bovenwater. Op den 21 Januarij, des avonds ten zeven ure, brak de Lekdijk, beneden Schoonhoven, met een gat van 25 roed. lang en omtrent 30 of 40 voet diep, door, waardoor de CAWVENSERWAARD onderloop en den ingezetenen eene deerniswaardige ellende overkwam, welke door de gestrengte vorst niet weinig verzwaaarde. Het land stond van 3 tot 10 v. onder water, en de Lek was te Jaarsveld 35 duisen boven het klotelag. Het duurde tot diep in de maand Maart oer de rivier getoet van het ijs bevrijd was en men in staat geraakte, van de gaten diegt te lofijgen en, tot redding van den CAWVENSERWAARD, de sluizen te openen; ook had dit in den beginne niet het gewenacht gevolg en men sey tot in het midden van den zomer de lage landen Missk liggen. Met den tijd echter werd deze aangrenzende landen weder door vanden droog gemaakt.

Den 25 Maart 1751 bezweek de dijk, van 't jaer 1700 v. bij Jaarsveld en overstroomde den waard. In dit jaer werd de waard hersteld, trof dese landstreek wederom een zwaar lot, in het jaar 1760, een ijsdam zich beneden Schonehoorn, vanden dijk bij Bergstoep, even onder Schoonhoven, in Januarij van dat jaar, bezweek, en de waard weder met het overvloedige water bezet werd. Bij dezen ramp kwam nog eene sterfte onder de vee, welke vele stallen geheel ledig maakte, zoodat vele te vree overvloedige koolhieden tot volslagen armoede vervielen. De landerijen vanden landstreek geld waard, ja, men kon die, zelfs te goefs, niet kwijf. vanden

CRINDALL, geh. in het balj. van Bastogne, grons. Luxemburg. Zie CRENDALL.

CRISPIJN en ook KOKONASSI, divisie in West-Indië, op de Coronasche eil. Saba, welks huizen 3550 v. boven de oppervlakte der zee verheven staan.

CRISTAL (MONTE-DE-), Portugesche naam van het Koon-accorom in Oost-Indië, op het Sundasche eil. Borneo. Zie Koon-accorom.

CROBO, landstreek in Afrika, in Opper-Guinea, van de landstreek benoorden de kon. Aquapim en Ningoo.

De bewoners hebben, niettegenstaande de pogingen van den Koning van Assiantie, om hen tot onderwerping te brengen, hunne onafhankelijkheid weten te bewaren.

CROE (SOENGEJ-), distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Sumatra*, ads. resid. *Bengkoelen*.

CROESANNA, naam dien de Negers geven aan de koffijplant. **CORISAAN**, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **CORISAAN**.

CROGTEN (DE-), pold. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, *Vierde dist.*, arr. en kant. *Breda*, gem. *Teteringen*; palende N. aan den ouden Weg tusschen *Breda* en *Terheiden*, O. aan den *Speelhuis-polder*, Z. en W. aan den buitenkant tegen de *Mark* en aan de kleine *Warande*.

Deze pold., reeds vroeg door eene kade omsloten, beslaat, volgens het kadaster eene oppervlakte van 68 bund. 98 v. r. 3 v. ell., waaronder 45 bund. 98 v. r. 51 v. ell. schotbaar land. Het land, dat 30 d. boven A. P. ligt, wordt door eene steenen sluis, voorzien van eene deur, op de *Mark*, van het overtollige water ontlast. Het bestuur bestaat uit éenen *Dijkgraaf*, fungerende tevens als *Secretaris* en *Peningmeester*, en eenen *Poldermeester*.

CROIS (ST.), Fransche naam van het d. *St. Kruis*, in *Staats-Vlaanderen*. Zie **KRUIS (St.)**.

CROIS (ST.-), geh. in het *Land van Daalhem*, prov. *Limburg*. Zie **CRUIS (St.-)**.

CROISILLES, voorm. hoofdleen, in *Staats-Vlaanderen*, in het *Vrije van Sluis*, in het *Land van Kadzand*, aan hetwelk eenige voorregten verbonden waren. Het hield in 1794, bij het vernietigen der leenregten, op te bestaan. Toen behoorde het aan den Heer **LEONARDUS FERLEMAN**, en stond als een leen onder den *Burg van Bruggen*, overigens onder het collegie van den *Vrije*.

CROIX (LA-), naam, welke de Negers geven aan den kostgrond **CAMPENBURG**, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **CAMPENBURG**.

CROIX (ST.), d. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie **KRUIS (St.)**.

CROMFOIRT, oude naam van het dorp **CROMVOIRT**, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **CROMVOIRT**.

CROMMAAR, maar of riv. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*. Zie **KROMMAAR**.

CROMMELINGGIFT, katoenplant, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan den *Tapoeripakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de katoenplant. *Breda*, benedenwaarts aan de katoenplant. *Groningen*; 750 akk. groot, met 95 slaven; bij de Negers **FACKEN** genoemd.

CROMMENIE, verl. plant, in *Nederlandsch-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den houtgrond *Overbrug*, benedenwaarts aan de suikerplant. *la Simplicité*; 684 akk. groot. Voorheen werd zij *Zandpunt* genaamd.

CROMMEN-IJE, d. in het balj. van *Blois*, prov. *Noord-Holland*. Zie **KROMMENIE**.

CROMMEN-IJE-DIJK, d. in het balj. van *Blois*, prov. *Noord-Holland*. Zie **KROMMENIEDIJK**.

CROMMEN-IJE-HORN, geh. in het balj. van *Blois*, prov. *Noord-Holland*. Zie **KROMMENIEHORN**.

CROMSTRIEN, heerl. in den *Hoekschenwaard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **CROMSTRIJEN**.

CROMSTRIJEN of **CROMSTRIEN**, heerl. in den *Hoekschenwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Oud-Beijerland*; palende N. aan de heerl. *West-Maas-en-Group*, O. aan *Strijen*, Z. aan het *Hollandsdiep*, W. aan *Zuid-Beijerland* en *Oud-Beijerland*.

Zij bevat de pold. *Klein-Cromstrijen*, *Nieuw-Cromstrijen*, *Groot-Cromstrijen* en *Numanspolder*, en daarin de d. *Klaaswaal* en *Numansdorp* en beslaat eene oppervlakte van 5193 bund.

De Herv. inw. behooren tot de gem. *Klaaswaal* en *Numansdorp*. — De R. K. worden tot de stat. van *Oud-Beijerland* gerckend. — Men heeft in deze heerl. twee scholen, als ééne te *Klaaswaal* en ééne te *Numansdorp*.

Deze heerl. is ontstaan uit eene gift van den Roomschen Koning *Maximiliaan*, die, den 16 Junij 1492, aan zijnen eersten Secretaris *Gerrit Numan*, uitgaf zekere nieuwe aanwassen, rietgorsen, slijken, rietbosschen, visscherijen, vogelarijen, enz.

CROMSTRIJEN (GROOT-), **GROOT-CROMSTRIEN** of **GROOT-CROMSTRIJENSCHIE-POLDER**, pold. in den *Hoekschenwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, voor een klein gedeelte kant. 's *Gravendeel*, gem. *Strijen*, overigens kant. *Oud-Beijerland*, gem. *Numansdorp*; palende N. aan de pold. *Klein-Cromstrijen* en *Nieuw-Cromstrijen*, O. aan *Nieuw-Cromstrijen* en den *Ouden-Klem*, Z. aan den *Numanspolder*, W. aan den *Grooten-Zuid-Beijerlandschenpolder*.

Deze pold., die in het jaar 1628 bedijkt is, liep den 7 December 1627 weder geheel onder, en bleef tot in Maart 1628 blank liggen. Hij beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 1301 bund. 78 v. r. 86 v. ell., waarvan 1272 bund. 54 v. r. 42 v. ell. onder *Numansdorp*. Men telt daarin 14 boerenwoningen. — Het polderbestuur bestaat uit éénen *Dijkgraaf*, twee *Heemraden* en éénen *Peningmeester*.

CROMSTRIJEN (KLEIN-), **KLEIN-CROMSTRIEN** of **KLEIN-CROMSTRIJENSCHIE-POLDER**, pold. in den *Hoekschenwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Oud-Beijerland*, gem. *Klaaswaal*; palende N. aan *Oud-Cromstrijen*, met *Oud-Beijerland* bedijkt, O. aan *Nieuw-Cromstrijen*, Z. aan *Groot-Cromstrijen*, W. aan den *Klein-Zuid-Beijerlandschenpolder*.

Deze pold., in het jaar 1615 bedijkt, is groot, volgens het kadaster, 225 bund. 63 v. r. 13 v. ell., waaronder 213 bund. 63 v. r. 13 v. ell. schotbaar land, bevat 2 boerenwoningen, en wordt door eene sluis van het overtollige water ontlast. — Het polderbestuur bestaat uit éenen *Dijkgraaf*, twee *Heemraden* en éenen *Peningmeester*.

CROMSTRIJEN (NIEUW-), **NIEUW-CROMSTRIEN** of **NIEUW-CROMSTRIJENSCHIE-POLDER**, pold. in den *Hoekschenwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Oud-Beijerland*, gem. *Klaaswaal* en voor een klein gedeelte gem. *Strijen*; palende N. en N. O. aan *Oud-Cromstrijen*, met het *Westmaas-Nieuwland* bedijkt, N. O. en O. aan den *Oudelandsche-polder*, Z. aan *Groot-Cromstrijen*, W. aan *Klein-Cromstrijen*.

Deze pold., welke in het jaar 1602 bedijkt is, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 592 bund. 11 v. r. 48 v. ell., waaronder 490 bund. 49 v. r. 59 v. ell. onder *Klaaswaal*, terwijl de geheele pold. 568 bund. 11 v. r. 51 v. ell. schotbaar land bevat. Hij watert door twee sluizen uit en men telt er 7 boerenwoningen. — Het polderbestuur bestaat uit éenen *Dijkgraaf*, twee *Heemraden* en éenen *Peningmeester*.

CROMSTRIJEN (OUD-), pold. in den *Hoekschenwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Oud-Beijerland*, gem. *Klaaswaal*; pa-

lende N. en O. aan den Westmaas-Nulandschenpolder, waarmede hij in het jaar 1859 bedijkt is, Z. aan Nieuw-Cromstrijen, W. aan Oud-Cromstrijen, dat met Oud-Beijerland bedijkt is. — Deze pold. is in het jaar 1887 bedijkt.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 804 bund. 31 v. r. 95 v. ell., telt 6 boerenwoningen en watert door eene sluis te Goidschalksoord, aan de Maas, uit. Het polderbestuur bestaat uit egnen Dijkgraaf en vier Heemraden.

CROMSTRIJEN (OUD-), pold. in den *Hoekschenwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Oud-Beijerland*, gem. *Klaaswaal*; palende W. en N. aan den Oud-Beijerlandsche-polder, waarmede hij in het jaar 1887 bedijkt is, O. aan den voorschreven polder Oud-Cromstrijen, in de bedijking van het Westmaas-Nieuwland, Z. aan de polders Nieuw-Cromstrijen en Klein-Cromstrijen.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 209 bund. 51 v. r. 65 v. ell., waaronder 199 bund. 87 v. r. 32 v. ell. schotbaar land, watert uit door eene sluis te Oud-Beijerland op de Maas en telt 6 boerenwoningen. — Het polderbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf en twee Heemraden.

CROMVLIET, thans veelal **KROMVLIET** gespeld, buit. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en $\frac{1}{2}$ u. Z. Z. O. van 's *Gravenhage*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. W. ten Z. van *Voorburg*, gem. en 8 min. N. O. van *Rijswijk*.

CROMVOIRT, gem. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. en kant. 's *Hertogenbosch* (4 k. d., 8 m. k., 2. s. d.); palende N. aan de gem. 's *Hertogenbosch*, O. en N. aan *Vught*, W. aan *Helvoirt* en N. W. aan de *Boschesloot*, welke haar van *Vlijmen* scheidt.

Deze gem. bevat het d. *Cromvoirt*, het geh. *Deuteren* en eenige verstrooid liggende huizen, beslaat eene oppervlakte van 1368 bund. 97 v. r. 78 v. ell., telt 78 h. en 490 inw., die meest in den landbouw hun bestaan vinden.

De R. K., die hier 480 in getal zijn, behooren gedeeltelijk tot de par. van *Cromvoirt*, gedeeltelijk tot die van *Vught*. — De Herv., van welken men er een tiental aantreft, worden tot de gem. *Vught-en-Cromvoirt* gerekend. — Men heeft in deze gem. twee scholen, eene te *Cromvoirt* en eene te *Deuteren*, die gezamenlijk door 90 leerlingen bezocht worden.

Het d. **CROMVOIRT**, eertijds **CAOMFOIRT**, thans in de wandeling veelal **CAOMFOIRT**, ligt 1 u. Z. W. ten W. van 's *Hertogenbosch*, 1 u. W. van *Vught*. — Men telt er in de kom van het d. 20 h. en 140 inw.

De R. K. van dit d. waren eertijds onderhoorig aan de par. van *Vught*, doch werden in het jaar 1717 daarvan afgescheiden, en maken sedert eene afzonderlijke par. uit, die tot het voorm. bisd. of vic. gen. apost. van 's *Hertogenbosch*, dek. van *Orthen*, behoort, 340 zielen en daaronder 200 communicanten telt, en door eenen Pastoor bediend wordt. De schuurkerk, in het gezegde jaar gebouwd, is aan den H. **LANBERTUS** toegewijd. De oude kapel, welke vroeger te *CAOMVOIRT*, stond en na de Reformatie tot kerk voor de Herv. gediend heeft, is op het einde der vorige eeuw ingestort, zijnde toen het torentje alleen staan gebleven, doch dit is in het jaar 1824 afgebroken.

De dorpsschool wordt gemiddeld door een getal van 80 leerlingen bezocht. **CAOMVOIRT** werd in het jaar 1508 door **FILIPS DE SCHOONEN**, Hertog van *Brabant*, als eene heerlijkheid verpand, doch zeer weinige jaren daarna loste de stad 's *Hertogenbosch* dit pandschap af. — In het jaar 1740 leed dit dorp geweldig door het hoog water.

Het wapen dezer gem. bestaat uit den H. **LANBERTUS**.

CROMVOIRT (BINNENPOLDER-VAN-), pold. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr. arr. en kant. *'s Hertogenbosch*, gem. *Cromvoirt*; palende N. aan den pold. den *Ham-en-Rijskampen*, O. aan de gemeene *Heigronden van Cromvoirt*, Z. aan de hooge akkers tegen het geb. *Loveren*. W. aan de *Zandlei*.

Deze pold., die reeds vroeg is ingedijkt, beslaat eene oppervlakte van 155 bund, 28 v. r. 91 v. ell., telt., met het d. *Cromvoirt*, dat omtrent in het midden van dezen pold. gelegen is, 64 h., waaronder 27 boerenhofsteden, en wordt door drie steenen duikers, elk voorzien van eene deur, op den pold. de *Ham-en-Rijskampen* en vervolgens op de *Dieze*, van het overtollige water ontlast.

CROMWIEL (NIEUW-), pold. in de heerl. *Steenbergen*, prov. *Noord-Brabant*, arr. *Breda*, kant. *Bergen-op-Zoom*, gem. *Steenbergen-en-Kruisland*; palende N. aan *Oud-Cromwiel*, O. en Z. aan *Kruisland*, W. aan het *Oudland*.

Deze pold. is uitgegeven, om bedijkt te worden, door *JOANNA VAN POLANEN*, Gravin van *Nassau*, den 26 Maart 1444. Hij beslaat eene oppervlakte van bijna 125 bund., en wordt door eene houten brug op den *Kruislandspolder* van het overtollige water ontlast. Het land ligt 7 à 8 palm onder A. P.

CROMWIEL (OUD-), pold. in de heerl. *Steenbergen*, prov. *Noord-Brabant*, arr. *Breda*, kant. *Bergen-op-Zoom*, gem. *Steenbergen-en-Kruisland*; palende N. en O. aan *Kruisland*, Z. aan *Nieuw-Cromwiel*, W. aan het *Oudland*.

Op Zaterdag na St. Luciedag (15 Desember), van het jaar 1556, gaf *JAN VAN POLANEN*, Heer van *Breda*, en *HENDRIK VAN BOUTERSSEN*, met *MARIA VAN MERCKEN*, zijne huisvrouw, Heer en Vrouwe van *Bergen*, aan *PIETER VAN DER DILFT* en onderscheidene anderen, dezen pold. uit, om door hen bedijkt te worden. Thans beslaat *OUD-CROMWIEL* eene oppervlakte van ruim 94 bund., en watert door eene sluis op den *Kruislandspolder* uit.

De beide pold. *OUD-CROMWIEL* en *NIEUW-CROMWIEL* worden met de polders *Kruisland* en het *Oudland* bestuurd door eenen Dijkgraaf, vijf Heemraden, eenen Secretaris en eenen Penningmeester.

CROMWIJK, buit. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en 2½ u. N. W. van *Utrecht*, kant. en 1 u. N. ten W. van *Maarsen*, gem. en 1 u. W. ten Z. van *Tienhoven*, aan de *Vecht*. — Het wordt thans in eigendom bezeten door den Heer N. *BASTERT*.

CRONENBURG of *CRONENBURG*, voorm. adell. state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Barradeel*, arr. en 5 u. W. ten N. van *Leeuwarden*, kant. en 1½ u. N. N. O. van *Harlingen*, 20 min. Z. W. van *Pietersbierum*, waartoe het behoorde.

CRONJER (DE), bosch in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, een gedeelte uitmakende van de buit. *Ipenrode*, arr. en kant. *Haarlem*, gem. *Heemstede*.

CRONENBURG, voorm. adell. state, prov. *Friesland*. Zie *CRONENBURG*.

CROOSWIJK (HUIS-TE-), voorm. adell. huis in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant., gem. en ½ u. N. van *Rotterdam*, aan de *Rotte*, naar men wil ter plaatse waar het oude duifhuis der *Romeinen* zoude gesticht zijn geweest. Nadat het *Huis-te-Crooswijk* reeds lang verdwenen was, is hier, omstreeks het begin der vorige eeuw, een ander huis gebouwd, dat, met de daartoe behoorende gronden, voor eenige jaren het eigendom is geworden der stad *Rotterdam*, die het heeft

lend.
in 1
Gr
b

graafplaats
net zooge-

.. 1, kol. *Suri-*

s dijplant. Mox-
(Mox-).

Luxemburg. Zie

besch, kw. *Peel-*

2½ u. N. O. van

gem. en ½ u. N.

met zijne tuinen
voor een der schoonste
schoorde vroeger onder
ende eeuw door het ge-
IV, Koning van *Spanje*,
ve MILLO, Markies de la
erl. STIPHOUT, benevens
JAN BAPTISTE VAN ELEN,
van Z. M. rekenkamer
vereenigd gebleven, zoo
dit oud adellijk goed,
Joukvrouw JEANNE CARO-
en Jonkheer GEORGE TAYNO
Luitenant Kolonel op non-acti-
spaansche schapen bezitten,
land oplevert (1).

op de kaarten van PAAUW
genoemd, welke naam, noch
omgang, bekend is; pold. in
Stuis, *Land van Kadzand*, prov.
distr. *Sluis*, gem. *Zuidzande*.

18 v. r. 66 v. ell. en was in vorige
gescheiden. Thans maakt hij het
Ske-en-Graspolder uit (zie het

pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het
Zuid, prov. *Zeevand*, arr. *Middel-*
Zuidzande; palende N. aan den St.
Lorispolder, W. aan den Antwerpen-

14 v. r. 98 v. ell., werd bedijkt in het
eerste beverschingen van het Zuid-
in de vijftiende eeuw. In dit pol-
Het behoort tot de watering van Kad-
ene buis in den Antwerpenpolder.
bekend onder den naam van Gospol-
sche uitspraak van *gors*, een verouderde

CRUCE (TEN-HEILIGE-), oude benaming van het buitengasthuis te Zwolle, vroeger ook wel als het **GASTHUIS OP BUNERMAAT** voorkomende.

GRUCHTEN of **CRUCCHTEN**, ook wel **CRUCHTEN AAN DE KLEK**, in het Fr. **CAUCAYEN SUR L'ALBERTIN** geheeten, d. in de heerl. *Esch*, grooth. *Luxemburg*, kant. en 1½ u. N. ten O. van *Mersch*, gem. en 1 u. W. van *Nomerén*, aan de *Alatte*.

De inw., die hier allen R. K. zijn, hebben hier eene kerk en maken eene par. uit, die tot het vic. van *Luxemburg*, dek van *Mersch*, behoort en door eenen Pastoor bediend wordt.

CRUIS (ST.-), **St. Crois** of **Cruis**, geh. in het *Land van Daalkhem*, prov. *Limburg*, arr. en 5 u. O. Z. O. van *Maastricht*, kant. en 1½ u. Z. ten W. van *Gulpen*, gedeeltelijk gem. en ½ u. O. van *Noorbeek*, gedeeltelijk gem. en ½ u. W. van *Slenaken*; met 24 h. en 180 inw., van welken 16 h. en 120 inw. onder *Noorbeek* en 8 h. en 80 inw. onder *Slenaken* behooren; terwijl het gedeelte van dit geh., hetwelk onder *Noorbeek* ligt onder den naam van *Hooe-Cruis* en dat, hetwelk tot *Slenaken* behoort onder den naam van *Laag-Cruis* bekend is.

Er heeft vroeger hier een Kruisheeren-klooster gestaan, hetwelk bij de vernietiging op het laatst der vorige eeuw aangekocht is, door de Heeren **LOUIS BUNELMANS** en **MARIE EMANUEL CORNEGRACHT**, die er twee pachtboeven van gemaakt hebben, welke zij nog bezitten.

CRUISEMAHUIS, oud h. in het *Westerkwartier* der prov. *Groningen*, onder *Hoogkerk*, ongeveer 1 u. ten W. van de stad *Groningen*. Het werd reeds gesleten vóór 1654, toen de heerd van dien naam, groot omstreeks 110 grazen (45 bund. 22 v. r. 8 v. ell.) bij keerskoop en dus bij geregeltjke executie werd verkocht.

CRUPEL of de **KRUPEL**, plaat in de *Zuiderzee*, ter hoogte van *Enkhuizen*; vroeger zou hier, naar sommigen willen, de **HOEVE VAN CAUPTONIX** gestaan hebben. Zie het volgende art.

CRUPTORIX (HOEVE-VAN), **CAUPTONICUT-VILLA**, plaats bij **TACITUS** vermeld, over wier ligging de oudheidkundigen het niet eens zijn. Het meest algemeene gevoelen is echter dat deze hoeve, in wier nabijheid 400 Romeinsche soldaten elkander ombragten: nadat het leger den vorigen dag door de Friezen, in het woud van *Baduhenna*, was geslagen, gelegen was in *Gaasterland*; ofschoon anderen, met minder grond haar willen zoeken, op eene plaats bij *Enkhuizen*, welke voor eeuwen reeds in de zee bedolven is.

CRUSTNACHT, d. in de heerl. *Heringen*, grooth. *Luxemburg*, Zie **CHRISTNACHT**.

CRUTS (HOOG-), dat gedeelte van het geh. **ST. CRUIS**, in het *Land van Daalkhem*, prov. *Limburg*, hetwelk tot *Noorbeek* behoort. Zie **CRUIS (ST.-)**.

CRUTS (LAAG-), dat gedeelte van het geh. **ST. CRUIS**, in het *Land van Daalkhem*, prov. *Limburg*, hetwelk onder *Slenaken* ligt. Zie **SLENAKEN**.

CRUYBEKENPOLDER, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Land van Kadzand*, prov. *Zeeland*. Zie **CRUBEKOPOLDER**.

CRUYS (St.-), d. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie **KRUIS (St.)**

CRUYSKERKE, voorm. d. in den *Grooten-Zuid-Hollandschenwaard*. Het was een der 72 dorpen, die bij den watervloed van 18 November 1421, verdronken en een der 34, die niet weder te voorschijn gekomen zijn. Het moet gelegen hebben zuidwaarts van *Dordrecht* aan de *Eemde*.

CRUZ (SANTA-), haven in *West-Indië*, aan de westkust van het *Curaçoesche* eil. *Aruba*.

CUISENBARKLOOSTER, voorn. kloost. in het *Westerkwartier* der Prov. *Groningen*. Zie *CUISENBARKLOOSTER*.

CUL-DE-SAC, een der seven divisien van het Nederlandsch kwartier van het *West-Indische* eil. *St. Martin*; palende N. aan de *Marijthoer* of de grensscheiding tusschen het Nederlandsche en het Fransche kwartier, O. aan het *Prinsenkwartier*, Z. O. aan de divisie *Groot-Baai*, W. aan de *Koolbaai*.

Zij ligt in eene langwerpige vallei, heeft eene losse teelaarde, met zand en steengruis en, op sommige plaatsen, met zwarte teelaarde en bruine klei vermengd. Deze divisie, welke 10,748 v. lang en 3570 v. breed is, bevat den vruchtbaarsten grond van geheel het Nederlandsche gedeelte van het eiland, en wordt door eene beek bevochtigd, die uit onderscheidene bronnen voortkomt, en zich in de *Zoetepan* ontlaat. — Men heeft er 10 suikerplantaadjen, die door 827 slaven bewerkt worden.

CULENBORG, kerk. ring, prov. *Gelderland*, klass. van *Tiel*. Zij bevat de volgende 7 gemeenten, *Asch*, *Buurmalsen*, *Buren*, *Culenborg*, *Erichem*, *Tricht*, en *Zoelmond*, en daarin 7000 zielen. Men heeft er 7 kerken welke door 8 Predikanten bediend worden.

CULENBORG, *CULLENBURG* of *KULENBURG*, voormalig afzonderlijk graafs. waaronder ook de later daardoor afgescheiden thans onder *Zuid-Holland* behoorende, d. *Everdinge* en *Zijdeveld* behoorden, overigens gelegen in de prov. *Gelderland*, *Benedendistrict*, kw. en arr. *Tiel*, kant. *Culenborg*, palende N. aan de *Lek*, O. aan het graafs. *Buren*, Z. aan het amt van *Beest-en-Renoy*, W. aan de heerl. *Vianen*.

Dit landschap behoorde oondtijds tot het graafs. *Teisterbant*, en de eerste Heeren, die het bezeten hebben, zijn gesproten uit het geslacht van *Bausichem*. *Rozlor*, laatste Heer van *Beusichem*, huwde zijne eenige dochter *Ida* uit, aan *ALARD*, Heer van *Buren*, met toezegging, dat zij de heerl. *Beusichem*, na zijn overlijden, als bruidschat zonde erven. Doch toen hem daarna, buiten vermoeden, een zoon geboren werd, wien hij den naam *Huibert* gaf, bouwde hij voor dezen, mede tot een erfdeel, in het jaar 1144, eene kleine stad, waarbij hij een aantal landden voegde, allen in het beneden einde zijner heerl. gelegen, en maakte hiervan eene afzonderlijke heerl. welke hij den naam van *CULENBORG* gaf, waardoor *Rozlor* als eerste aanlegger en *Huibert* als eerste Heer van *Culenborg* kan worden gehouden, des laatsten zoon, *Johan* de tweede Heer, bouwde tot gerief der inwoners zijner nieuwe stad eene kerk, welke aan *St. Barbara* werd toegewijd, terwijl diens zoon en opvolger, *Huibert II*, tot versterking zijner stad, ten jare 1271, een kasteel bouwde aan de westzijde, hetwelk 80 jaren daarna door *Johan III*, den vierde Heer, wederom is afgebroken, en verplaatst aan de oostzijde der stad; terwijl deze Heer zijne stad mede heeft vergroot aan de noordzijde met eene voorstad, onder den naam van *Havendijk*.

Zijn broeder *Gerrit I*, de achtste Heer, gaf, omstreeks het jaar 1385, aan de stad de verdere uitbreiding, door den aanleg eener nieuwe voorstad, aan de zuidzijde, met den naam van *Nieuwstad* of *Beunpoort*, en stichte daarin eene kerk, toegewijd aan *St. Jozanna van Napor*. — Het grootste gedeelte der middenstad, met de twee kerken, te weten de *St. Barbara*- en *St. Peters*- of *Waldkerk* ten jare 1422 afgebrand zijnde, zijn de twee kerken van *Huibert II*, den tienden Heer op eigen kosten wederom opgebouwd. — De eerste Heeren van *Culenborg*, met *ELIZABETH* oudste

dochter van JASPER de twaalfde Heer, in 1554 uitgestorven zijnde, als zijnde zij, ofschoon tweemaal gehuwd, steeds kinderloos gebleven, kwam deze heerlijkheid aan het huis VAN PALLAND door eene andere dochter van Heer JASPER en zuster van ELIZABETH, ANNA genaamd, gehuwd met Heer JAN van Palland, wiens kleinzoon, FLORIS I van PALLAND, in 1555 door Keizer KAREL V, tot eersten Graaf van CULENBORG, verheven werd. Deze was een der voornaamste Nederlandsche Edelen, die zich onderling verbonden hadden, om de Spaansche geweldenarij te keer te gaan, om welke reden hij, in het jaar 1568, door den Hertog van AËVA, voor eeuwig uit het land gebannen werd. Zijn huis te Brussel, waar de verbondene Edelen dikwijls vergaderd waren geweest, werd, volgens een vonnis van den bloedraad ten gronde toe geslecht, en op de plaats, waar het gestaan had, een marmeren gedenkzuil opgericht, met een opschrift, waarin de gedachtenis der verbondene Edelen, met smadelijke bewoordingen, verfoeid werd; doch dit gedenkteeken is naderhand door het volk omver gerukt en vernield. De Graaf van CULENBORG, na dat FILIPS II door 's Lands Staten afgezworen was, in zijn graafschap terug gekeerd zijnde, is, in het jaar 1598, op zijn huis te CULENBORG overleden (1). FLORIS II, de zoon des vorigen, den 4 Junij 1639, zonder kinderen overleden zijnde, had den oudsten zoon van Graaf WOLRAAD VAN WALDEK, FILIPS THEODOOR, als zijnen naasten bloedverwant van moeders zijde, tot zijnen erfgenaam verklaard, en deze volgde hem ook dadelijk in de regering op. Na FILIPS THEODOOR, kwam zijn zoon HENDRIK WOLRAAD, en deze, geene kinderen nalatende, werd door zijns vaders broeder, GEORGE FREDERIK, Graaf van Waldek, Veldmaarschalk der Nederlandsche Republiek en Gouverneur van Maastricht (die in 1682, door Keizer LEOPOLD, tot den Rijksvorstelijkstand verheven werd), in de Regering opgevolgd. Na diens dood, welke in 1692 voorviel, kwam het graafschap CULENBORG (doordien deze Vorst geene zonen, maar drie dochters naliet) aan zijne oudste dochter, LOUISE ANNA, gehuwd met GEORGE, Graaf van Erpach, die ook in Nederlandsche krijgsveldtocht was, en, deze in het jaar 1714 zonder kinderen overlijdende, aan ERNST FREDERIK VAN SAKSEN-HILBORGHAUSEN, eenen zoon van SOPHIA HENRIETTA, de middelste dochter van GEORGE FREDERIK, Graaf van Waldek, die gehuwd was met ERNST, Hertog van Saksen-Hilborghausen, welke het bezeten heeft tot in het jaar 1720, toen hij het, voor 800,000 gulden, aan de Staten des kwartiers van Nijmegen verkocht, die, in het jaar 1748, dit graafschap ten geschenke gaven aan WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, Prins van Oranje, waardoor het later bij de Domeinen van dit Vorstelijk huis is ingelijfd.

Uit de leenbrieven van 1441 kan men de grenzen der heerl. CULENBORG zien, en welke goederen van het graafschap ter leen gehouden werden, maar ook een gedeelte van die heerl., namelijk: Everdingen, Golberdingen en Gaspaerde (thans Asperen), was leen der graaflijkheid van Holland. Onaangezien dezen leenband oefenden de Heeren van CULENBORG alle territoriale regten binnen hunne heerlijkheid; bijv. in de jaren 1518, 1416 en 1456 gaven zij keuren aan de stad en in 1415 aan Everdingen; ook droegen zij nooit iets in de gemeene lasten van Gelderland. Desniettemin kan men niet ontkennen, dat er eenige betrekking tusschen hen en dat

(1) Men zie voorts over hem TE WATER, *Historie van het verbond en de smeeschriften der Edelen*, St. II, bl. 205-255, en St. IV, bl. 249, 250, 422, 448-450, en Mr. J. SCHULTEMA, *Staatkundig Nederland*, D. II, bl. 169 en 611.

CUISEMERKLOOSTER, een klooster van de *Prov. Groningen*. Zie *Coussin*.

CUL-DE-SÂC, een dorp van 1000 inwoners, in het noordelijk kwartier van het *West-Indische eiland Surinam*, op de grensscheiding van de noordelijke kwartier, O. aan het *W. Baai*, W. aan de *Koolbaai*.

Zij ligt in eene langgestrekte steengruis en, op sommige plaatsen, klei vermengd. Deze gronden bevat den vruchtbaarsten bodem het eiland, en wordt bevoerdene broonen voortkoms van er 10 suikerplantaadjen.

CULENBORG, een dorp van 1000 inwoners, in het zuidelijk kwartier van het *West-Indische eiland Surinam*, op de grensscheiding van de noordelijke kwartier, O. aan het *W. Baai*, W. aan de *Koolbaai*.

CULENBORG, *Coventry*, een dorp van 1000 inwoners, in het noordelijk kwartier van het *West-Indische eiland Surinam*, op de grensscheiding van de noordelijke kwartier, O. aan het *W. Baai*, W. aan de *Koolbaai*.

Dit landschap behoort tot de eerste Heeren van *Breuzel*, dochter *Isa* van *Brabant*, die de heer *Brabant*.

Dech tuen hier van hij den naam van deel, in het ja den voegde, all hiervan zene gaf, waarlove van *Colascone* Heer, bouwd welke aan *Sa Heister H.* bouwde wende zevensde H. der stad, zijde met

Zijn be 1587, van vorensta

Nie d. daardie gasthe door J. Het ge

de verdunde van 1418 en in hij deswege de Ambtman ontzette van *Bourgondië*, ergoet, die aan dat land, de onzijdigheid, ten wiens be tot een graaf- landgen van *Gelder*, maar als Heer

, benevens de d. d. de Geldersche d. gem. Ever- laag land, waarvan dat des winters gemalen zijnde, goed bestaan vinden in paarden en boom-

de gem. Culemborg, 2000 R. K., die de stat. kerken hebben, waarin Kapellaan verrigt wordt;

De Oude Clerczy genoemd, heeft hier ook wordd wordt; terwijl de Is-

de gem. Culemborg, die de stat. kerken hebben, waarin Kapellaan verrigt wordt;

de gem. Culemborg, die de stat. kerken hebben, waarin Kapellaan verrigt wordt;

de gem. Culemborg, die de stat. kerken hebben, waarin Kapellaan verrigt wordt;

de gem. Culemborg, die de stat. kerken hebben, waarin Kapellaan verrigt wordt;

Toen **LOUWIS XIV**, Koning van *Frankrijk*, in het jaar 1672, zoo plotselijk de Vereenigde Nederlanden overviel, had Graaf **GEORGE FREDERIK** wel de onzijdigheid voor zijn graafschap, zoowel van den Koning van *Frankrijk*, als van den Prins van *Oranje* verzocht en bekomen, maar des niettegenstaande had het zeer veel van het krijgsvolk te lijden.

Aangezien de *Waal* en *Merwe*, en bij gevolg ook de *Linge*, wegens het verstoppelen en verzanden van den *Rijn* bij *Schenkeschans*, altoos zeer hoog en vol water waren, in zoo verre, dat de molens, aan de *Vliet*, en den *Horn* geplaatst, het binnenwater tot die hoogte niet konden opmalen, zoodat het *Broek* of de lage landen gemeenlijk onder water stonden, en de *Lek* zoo laag werd, dat men haar niet meer kon bevaren, werd in het jaar 1701 goedgevonden de waterlozing op deze rivier te maken: daartoe verkoos men de plaats, het *Spoel* genaamd, om daar eene sluis in den *Lekdijk* aan te leggen en molens op te rigten. Dit werd door de meeste *Ingelanden* ten sterkste afgekeurd, die van oordeel waren, dat de bedoelde waterlozing met weinig kosten en gevoegelijker konden geschieden, wanneer men langs den *Diefdijk* de *Wetering* een weinig verwijdde, eene opening door den *Lekdijk*, bij de kapel van *Golberdingen*, groef, aldaar eene kleine sluis maakte, om alzoo het water door den *Golberdingsche-waard*, beneden *Everdingen*, dus een uur lager, in de *Lek* te lossen, te meer, daar men de achtermolens er toe gebruiken konde, die het water in de *Vliet* malen, welk water, wanneer de *Linge* te hoog was, in de *Lek* zoude uitloopen. Niettegenstaande den tegenstand der meeste *Ingelanden*, en de bijgebragte overtuigende redenen, werd het eerste ontwerp, dat zoo kostbaar en hagchelijk was, doorgedreven; men groef eene wijde molenvliet, bezette die met hooge kaden, groef den dijk door en bouwde eene groote steenen sluis. De molens, die op de *Vliet* hadden gemalen, werden hier gebragt. Men bouwde voor- en achtermolens, en men was zeer verheugd over deze nieuwe waterlozing, doch de vreugd was van korten duur. Om de *Betuwe* voor eenen vijandelijken inval te dekken, den *Rijn*, de *Lek* en den *IJssel* bevaarbaar te maken en de *Waal*, die zoo vol water was, dat telkens de dijken doorbraken, te verligten, werd eene doorsnijding bij *Pannerden* tot in den uitgedroogden *Rijn* gegraven, hetwelk thans het *Pandersche Gat* genaamd wordt. Hierdoor kwam het *Rijnwater* in de *Lek* en den *IJssel*, terwijl het water in de *Waal*, de *Merwe*, en bijgevolg in de *Linge*, zeer verminderde. Toen stonden de molens stil en konden niet malen, het lage land was gestadig blank, zoodat men eindelijk genoodzaakt werd de molens weder omtrent den *Braadäal* op hunne oude standplaats te brengen, om even als te voren op de *Oude-Vliet* te malen, en het water als van ouds, door den *Horn* in de *Linge* te lossen.

Het wapen van het graafs. **CULENBORG** bestaat in een schild van goud, beladen met drie zuilen van keel (rood), staande twee en een.

CULENBORG, kant., prov. *Gelderland*, arr. *Tiel*; palende N. aan de *Lek*, O. aan het kant. *Tiel*, Z. aan het kant. *Geldermalsen*, W. aan het *Zuid-Hollandsche* kant. *Vianen*.

Het bevat de volgende 8 gemeenten: *Culenburg*, *Buren*, *Beusichem*, *Buurmalsen*, *Beest*, en daarin ruim 11,000 inw.

CULENBORG, gem. in het graafs. *Culenburg*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, arr. *Tiel*, kant. *Culenburg* (22 m. k., 8 s. d.); palende N. aan de *Lek*, O. aan de gem. *Beusichem*, Z. aan *Beest*, W. aan de *Zuid-Hollandsche* gem. *Everdingen*.

Zij bevat de st. Culenburg en de twee buitenbuurten Rediehem of Reckum ten O., en Goilberdingen ten W. der stad, en beslaat eene oppervlakte van 2373 bund. 87 v. r. 34 v. ell., telt ruim 4900 inw., die meest hun bestaan vinden in den handel en den landbouw; ook heeft men er stoelenmakerijen, steenovens, eene branderij, eene aardappelsiroopfabriek en eene looijerij van inlandsche luiden.

De Herv., die er 2000 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Tiel*, ring van *Culenburg* behoort, en door twee Predikanten bediend wordt. De eerste, die in deze gem. het leeraarsambt heeft waargenomen, is geweest, in de jaren 1565 en 1566, zekeren GERARDUS. Onder de later alhier gestaan hebbende Predikanten verdienen, zoo om hunne geleerdheid als om hunne uitgegeven schriften, eene bijzondere vermelding JOZUA DE LA GRAVE, BERNARDUS DE MOOR, GISEBERTUS OOSTROO en WILHELMUS ALBERTUS BACHENE. Het beroep is eene koninklijke collatie.

De Evang. Luth., wier getal hier 50 beloopt, vormen, met die van eenige gem. uit den omtrek, waaronder Leerdam, Tiel en Buren behooren, eene gem., welke ruim 200 zielen telt, en tot den ring van *Utrecht* gerekend wordt. Als eerste Predikant heeft in die gem. gestaan VALENTIJN KLIJNSMIT, die in het jaar 1676 herwaarts kwam en in het jaar 1680, om zijne groote bekwaamheid; door ERNST, Hertog van *Saksen-Hilborghausen*, tot Superintendent in zijne landen werd aangesteld. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

De R. K., van welke men er 2200 aantreft en daarouder 1700 comm., maken eene stat. uit, welke tot het aartspr. van *Utrecht* gerekend en door twee Pastoors en eenen Kapellaan bediend wordt.

De R. K. der oude Glerezy of Jansenisten, welke er ruim 170 zielen tellen, vormen eene stat., welke door eenen Pastoor bediend wordt.

De Israëlieten, van welke er ongeveer 140 wonen, hebben hier eene Synagoge, waarin de dienst verrigt wordt door eenen Voorzanger en Voorlezer.

Men telt in deze gem. 8 scholen, welke te zamen gemiddeld door 400 leerlingen bezocht worden.

De stad CULENBORG ligt 4 u. N. W. van Tiel, omtrent 2 u. O. ten Z. van Vianen, en 6 u. N. O. van Gorinchem, aan de linkerzijde der Lek, in een zeer aangenaam oord, omringd van breede grachten, fraaije singels, heerlijke dreven en vruchtbare boomgaarden; 31° 57' 28" N. Br. 22° 53' 27" O. L.

Het is een net plaatsje, dat in het jaar 1318 een beschreven stadsregt bekam. Onder de regten en vrijheden in dien tijd aan de poorteren van CULENBORG gegeven, wordt ook gewaagd van het regt van vrij verblijf voor zulken, die voor hun goed gedrag konden en wilden borgstellen, zoodat er de Heer geen nadeel van te vreezen heeft. Het regt van vrijgeleide, voor bankbreukigen en zekere misdadigers, zou, naar men wil, van overoude tijden den Culenborgers toegekomen hebben. Ook werd er te CULENBORG aan ongelukkigen, of die voorwenden zulks te zijn, nog tot aan de omwenteling van het jaar 1795, bescherming verleend; doch alleen bij voorraad en tot weder opzeggens toe, wanneer bleek dat hun voorgeven valsch was. Op de meeste misdaden waren, in de oude stadsregten, geldboeten gesteld. Ook werd er in toegelaten, dat men zich van vonnissen van Schepenen van CULENBORG, op het hof te Arnhem mogt beroepen.

De stad was voorheen bloeiender en heeft vooral veel geleden door het verplaatsen van de hier gevestigde geweerfabriek naar Luik, het-

welk gedurende onze vereeniging met Frankrijk geschied is, en vele inwoners naar elders heeft doen verhuizen.

CULEMBORG is in drie blokken verdeeld, zijnde de Binnenstad, de Havendijk en de Nieuwstad, geheeten. Deze drie blokken zijn door muren en grachten van elkander gescheiden. De binnenstad is het oudste en aanzienlijkste gedeelte der stad. De Nieuwstad is wel het grootste in omtrek doch zeer ijl gebouwd en bewoond. De Havendijk, dat het kleinste blok is, wordt veel bewoond door schippers. Er zijn vier poorten als: de Lekpoort ten N., de Slotpoort ten O., de Zandpoort ten Z. en de Golberdingsche poort ten W. Bovendien had men er vroeger nog twee binnen poorten, de Havenpoort en de Lankmeerpoort geheeten, van welke de laatste echter afgebroken is.

Men heeft er eene, in 1318, op bevel van ASTORIS VAN LALAIN en ELIZABETH VAN CULEMBORG, gegraven haven. — Men telt er ongeveer 30 straten en drie markten, zijnde de Grootemarkt, de Vischmarkt en de Varkenmarkt. — Er worden vier vrije markten gehouden, zijnde twee paardenmarkten, beginnende de eerste Vrijdags voor halfvasten en eindigende Zaturdags in de volgende week; de tweede Maandag na Pinksteren; ééne magere ossen-, koeijen-, schapen- en varkenmarkt, die Dingsdags na beloken Paschen begint en tot den eersten Dingsdag in Mei duurt, en ééne vette beestenmarkt, ingaande den 21 October en eindigende den 25 dierzelfde maand, ofschoon zij iederen Dingsdag voortgezet wordt, tot den derden Dingsdag in November. De kernis valt in zondags na Pinksteren en duurt acht dagen. — CULEMBORG telt binnen zijne wallen ruim 4000 iow.

Onder de openbare gebouwen plagt vooral het grafelijk slot of Kasteel te Culemborg uit te musten, hieraan zullen wij echter een afzonderlijk art. wijden; zie dus hieronder CULEMBORG (KASTEEL VAN).

Het stadhuis, staande aan het einde der Grootemarkt, is in het jaar 1834 gebouwd door ASTORIS VAN LALAIN, Graaf van Hoogetraten en ELIZABETH VAN CULEMBORG. Het rust op zware kolozen en hebbers, in welke vroeger de Vleeschhal gebouwd werd, doch die thans tot wijnkelders dienen, heeft van voren een zeer luoge steep, tot welke men ter wederzijde langs onderscheidene blazze arduinstreepen trappen opklimt. De borstwering van de steep is verward met een korven, van welke de twee benedenste ieder het wapen der stad en de twee bovenste ieder dat der toenmalige Heeren van Culemborg vertoonde. Het gebouw is zeer hoog, en pronkt met eenen overvloedigen dienstbetreffenden toren van twee verdiepingen.

Vroeger is hier eene Munt geweest, waarvan het gebouw in de Ridderstraat stond, en thans dient tot kuischrij, zijnde een aantal jaren niet meer tot Munt gebruikt.

De Hervormde kerk was vóór de Reformatie een der 11. kannonnen toegewijd.

De eerste kerk te CULEMBORG was gebouwd door Jan I, Heer van Culemborg, maar moet van geen zeer grooten omvang geweest zijn. Dit werd, naar het schijnt in of even voor het jaar 1310 vervangen door eenen, die JAN II, Heer van Culemborg, deed bouwen. Zeker gaat het dat zij in het gezegde jaar met toestemming van GUY VAN AVANNE, den toen en veertigsten Bisschop van Utrecht, gewijdten in van de mariekerk te Beusichem, waartoe zij tot dus verre behoord had. Deze mariekerk jaren later, namelijk, in het jaar 1421, werd zij tot eene heilige kerk verheven door HUBERT V, Heer van Culemborg, die er een kapittel van acht kannonnen in stichtte. Er waren in deze kerk eenige thans

als: eene gesticht door GERRIT CESAR, in het jaar 1424; eene van den *H. Geest*, gesticht den 8 December 1488, door WOUTER VAN DICHTRAEK en JAN GISSBERTS BORE. Bovendien bevatte zij onderscheidene kapellen. Nadat zij in het jaar 1654 weder door den bliksem in brand geraakt en tot den grond toe in kolen gelegd was, is zij opgebouwd zoo als zij thans nog gezien wordt, en den 10 April 1689 ingewijd. De toren, die voor den brand, drie omgangen had, en met eene verheven spits versierd was, werd plat toegedekt, zoodat hij nu maar twee transen heeft. Het klokke- of voorspel werd achter gelaten maar er werden negen klokken in opgehangen, die allen door den vermaarden HEMONY gegoten zijn, en wanneer zij geluid worden eenen aangenaamen en door-dringenden klank geven. De kerk, zoo als zij thans gebouwd is, vormt een evenredig kruis. Het koor rust op twaalf pilaren, waarom benen een trans of omgang is, boven en onder met glas vensteren verlicht. Het middelpand is van dezelfde hoogte als het koor, en mede van bovenglazen voorzien; maar de zijpanden of gangen, die zoo breed als het middelpand zijn, zijn een weinig lager van dak, even als het noorder en zuider kruiswerk. Toen de kerk voltrokken was, is het verwulf niet voltooid, hoewel er niets meer aan te doen was dan het met planken te bekleden, hetwelk eindelijk in het jaar 1725 geschied is, nadat er ten W. bij den toren een nieuw orgel geplaatst was. Het koor is, even als de omloop, met onderscheidene geschilderde glazen versierd, en er hangen acht koperen kroonen in deze kerk. Op het koor ziet men de begraafplaatsen der oude Heeren en Graven van COLENBORG; ook staat daar eene fraaije marmeren lijkbuis, waarin begraven ligt Vrouwe CATHARINA ALIDA VAN DER DUSSEN, Huisvrouw van den Heer van SLINGELAND, in leven Raad en Burgemeester der stad Rotterdam, welke te COLENBORG in het jaar 1748 overleden is. Men vindt in deze kerk mede nog eene uit den brand van het jaar 1654 geredde bank, op welke het beeld van de H. BARBARA staat.

Vroeger hadden de Herv. hier nog eene kerk, de Kleine kerk of St. Jans kerk geheeten, omdat zij vóór de Hervorming aan den H. JOHANNES *den Dooper* was toegewijd. Voor deze kerk, welke op den *Wal* stond, werd destijds de Pastoor genomen uit de abdij van Marienweerd, van welke de Abt een zeer aanzienlijk huis naast deze kerk had staan, alwaar hij somwijlen voor eenigen tijd zijn verblijf nam, en daarom de Abdij genoemd werd. Na het jaar 1531 is aan de westzijde tegen deze kerk een toren gebouwd, die met twee omgangen voorzien was, zijnde het onderste gedeelte vier- en het bovenste achtkant opgemaakt, en gedekt met eene verheven spits. In dezen toren hingen drie klokken, twee door JAN TOLWES, en de derde door den vermaarden FRANCISCUS HEMONY gegoten. De kerk rustte op twee rijen pilaren. In het jaar 1596 gaf FLORIS, Graaf van Culemborg bevel, om deze kerk, die toen bouwvallig werd, te herstellen, hetwelk ook geschiedde. Later weder vervallen zijnde, deed Graaf GERRIT FREDERIK haar, in het jaar 1684, anderwerf opmaken, met uitdrukkelijken last, dat, wanneer de kerk in staat was gesteld, er ten minste eenmaal 's weeks in zoude gepredikt worden, hetwelk evenwel niet geschied is. Op het koor lagen begraven, FREDERIK VAN WILLEM, laatste Abt van Marienweerd, die tot de Hervormde godsdienst was overgegaan, en zijne huisvrouw, zoo als aldaar nog eene ~~bank~~ ~~kerk~~, met zijn geslachtwapen en een opschrift, te zien was, ~~aan~~ ~~den~~ ~~kerk~~ werd afgebroken en de plaats, waar zij gestaan heeft, tot een begraafplaats ingerigt.

De Evangelische Luthersche kerk, voorheen de St. Peterskerk of Gasthuiskerk geheeten, staande op den hoek van de *Achterstraat* en de *Golberdingsche straat*, is na het jaar 1422, in de plaats van een vroeger aldaar gestaan hebbende kerk, welke door den brand van dat jaar vernield was, weder opgebouwd. In het jaar 1566 stond Floris I, Graaf van *Culemborg*, toe, dat de Hervormde leer in deze kerk zou worden gepredikt. Dit duurde echter niet lang, want in het volgende jaar moest de Graaf, zoowel als de andere Hervormden het land ruimen. Na de pacificatie van Gent echter weder teruggekeerd, gaf hij de St. Barbarakerk aan de Hervormden, en de St. Peterskerk bleef alsnou verlaten, tot dat GEORGE FREDERIK, Graaf van *Waldeck* en zijne gemalin ELISABETH CHARLOTTE, Gravin van *Nassau*, die in de jaren 1676 en 1677, op eigen kosten, ten dienste van hunne geloofsgenooten, de Evangelisch-Lutherschen, deden vernieuwen en oplooven, terwijl zij haar bovendien begiftigden met een fonds, dat toereikend was tot het onderhoud van eenen Predikant, eenen koster en voorzanger, alsmede met eenen vrije woning voor den Predikant. De kerk is een fraai, ruim en zindelijk gebouw. De predikstoel, die thans tegen het koor geplaatst is, stond weleer dwars tegen den zuidermuur, omdat ten N., buiten tegen de kerk aan, een gebouw, bestaande uit vier vertrekken, opgetrokken was, hebbende het uitzigt in de kerk, in welke vertrekken het vorstelijk hof en de hovelingen, gedurende de godsdienst-oefening zich bevonden. De kerk is versierd met onderscheidene koperen kroonen en geschilderde glazen, zijnde giften van de vorstelijke familie. Ten W., tegen den gevel, is eene gaanderij en daarop een orgel, hetwelk in het laatst der zeventiende eeuw door Jonkheer EWANGEL FREDERIK DE MONTFOORT, een Roomsgezind edelman, die te *CULEMBORG* woonde, aan deze kerk vereerd is. Deze kerk is in het jaar 1859 geheel vernieuwd.

De R. K. Kerk, op de *Markt*, is aan de H. BARBARA toegewijd. De voorgevel, welke op eenige pilaren rust, is zeer fraai, inwendig prijkt zij met drie altaren, eenen fraai gewerkten predikstoel en de borstbeelden van eenige voornaame Jezuiten. — De R. K. hadden, behalve de hiervoor vermelde kerken, nog drie kapellen, zoo in als onder *CULEMBORG*, als een aan den *Havendijk*, tot het Elizabeths-gasthuis behoorende, en thans dienende tot stal; een even buiten de Zandpoort, de St. Anne-kapel geheeten, die door de beeldstormers, nadat alle beelden en schilderijen in eenen nacht vernield en verbrijzeld waren, in het begin van Augustus 1566, is omver geworpen; en eene te *Redichem*; zie voorts dat woord.

De Kerk der R. K. van de oude Clerezij of Jansenisten aan de *Varkenmarkt*, in het jaar 1856, wegens bouwvalligheid, afgekeurd zijnde, is in de plaats daarvan een nieuwe gesticht, die den 16 November van dat jaar door den Aartsbisschop van Utrecht is ingewijd. — De Synagoge op de *Wal* is zeer klein.

Men heeft er een uitmuntend Weeshuis, aangelegd door vier Executeurs, van den uitersten wil van vrouwe ELIZABETH VAN *CULEMBORG*, de dato 25 Mei 1558, en voltrokken door MILCHIOR VAN *CULEMBORG*, eenen der executeuren, zijnde de andere inmiddels overleden. Voornoemde vrouw ELIZABETH, had bij dit Testament besproken, dat alle hare giften, legaten, doodschulden, enz. voldaan zijnde, de regte armen het overschot van hare goederen zouden erven en genieten. Om aan dit Christelijk oogmerk te voldoen, besloten de executeurs een weeshuis te stichten, voor 48 kinderen, namelijk 24 jongens en 24 meisjes, alsmede voor 12 maagden,

en mochten daartoe een grond en erf aan, van ouds *ten Heiligen leven* geheeten, waarop zij een aanzienlijk gebouw stichtten, zoo als dat nog in wezen is. uitkomende met eene poort aan de *Achter- of Heerestraat*. In dit voortreffelijk ingerigt gesticht vindt men in de eetzaal der meisjes een kunstig bewerkt altaarstuk, waarop het eerste Avondmaal, door Jesus met zijn discipelen gehonden, is afgebeeld; op een der deuren ziet men het eten van het paaschlam, en op de tweede deur den grooten maaltijd van Koning ANABERUS; als de deuren toegesloten zijn, ziet men op de buitenzijde het vallen en het inzamelen van het uanna. In eene andere zeer groote zaal treft men eenige afbeeldsels van de Graven en Gravinne van CULEMBORG aan, waaronder dat van vrouw ELIZABETH en hare beide gemaals.

Het Oudemannen- en Vrouwenhuis, eigenlijk het Elizabeths-gasthuis, aan den Havendijk, waarin twaalf oude mannen en vrouwen worden opgenomen, die er ieder vrije woning hebben, is gesticht in het jaar 1352 door ANTHONIS VAN LALAING, Graaf van Hoogstraten, en zijne Gemalin ELIZABETH VAN CULEMBORG.

Van het St. Petersgasthuis, waarvan de kerk, thans, zoo als wij gezien hebben, bij de Evang. Luth. in gebruik is, en dat, in het jaar 1422 afgebrand zijnde, door JOHAN IV, Heer van Culemborg, weder opgebouwd werd, worden de inkomsten gebruikt tot onderhoud van arme ingezetenen, die daar bedeeling krijgen.

De Fundatie van van Baden bestaat in zes woningen of kamers, als vier in de *Achterstraat*, over het Weeshuis, en twee in de *West*, gesticht door zekeren VAN BADEN, voor oude vrouwen, die daarin gehuust worden en bedeeling krijgen.

Vroeger had men hier buiten de Lekpoort, ten O. van den Havendijk, een Lazarij of Lazarushuis, tot het ontvangen van met melaatskoel besmette lieden. Dit huis, met het ophouden van die ziekte, buiten gebruik geraakt zijnde, is in de zeventiende eeuw afgebroken, om nu geheel verdwenen, wordende de nagedachtenis nog bewaard door de benamingen van den Lazarusweerd, den Lazarusboomgaard enz.

Er bestaat hier een klein R. K. Seminarium, in de *Ridderstraat*, dat in het jaar 1825 vernietigd, doch in het begin van dit jaar (1841) weder geopend is, en waarin door 3 Hoogleeraars aan 40 stukken onderwijs werd gegeven. Ook heeft men er eene Latijnsche School, waarin alleen door eenen Rector onderwijs gegeven wordt. De eerste dien wij als Rector aan deze school vermeld vinden, is geweest Mr. ABRAHAM WAGARDUS, die tot 1730 dat ambt schijnt te hebben waargenomen.

Voorts heeft men te Culemborg 4 scholen, als eene Fransche kostschool voor jonge Heeren; eene School voor jonge Juffrouwen, met 20 leerlingen; eene Stads armenschool en twee Byzondere scholen.

Vroeger bestond hier ook een Departement der Maatschappij, *De vier van t. Algemeen*, hetwelk den 9 October 1803 opgericht was: maar in het jaar 1834 is te niet gegaan.

CULEMBORG is de geboortepl. van den Bisschop van Roermonde, HENDRIK VAN CULE; van den Gouverneur-Generaal van Neerlands-Indië ANTONY VAN PALM, geb. in 1593 of 1594, † 19 April 1645; van den Staatsman, *Van der Pallant*, Graaf van Culemborg, geb. 28 Mei 1577, † 4 Junij 1659, en onder anderen, in 1618 Gezant aan het hof van Den Haag, en in het jaar 1625 gevolmachtigde op de Vredehandeling te 's Gravenhage te zijn geweest; en van den Nederduitschen

dichter *Renzow* en *Kloven*, geb. in 1792, † 15 Julij 1834, als Predikant bij de Evangelisch-Luthersche gemeente te Breda.

In het jaar 1422 werd te *Culemborg* eene samenkomst of congres gehouden, van de in oorlog zijnde Mogendheden, om eenen vrede te treffen, welke daarop gevolgd is tusschen *Reinold IV*, Hertog van *Gelre*, *Jan*, Hertog van *Beijeren*, *Frederik van Blankesheim*, Bisschop van *Utrecht*, de steden *Utrecht* en *Amersfoort*, alsmede tusschen *Huzrecht V*, Heer van *Culemborg* en die van *Utrecht*. — In dat zelfde jaar is de oude stad met de *St. Barbarakerk* en het *St. Petersgasthuis* en kerk ten eenemale afgebrand.

Zweder van Culemborg, de twee en vijftigste Bisschop van *Utrecht*, zich genoodzaakt ziende voor den aanhang van zijnen mededinger naar die waardigheid, *Rudolph van Diepholt*, de wijk te nemen, begaf zich naar *Culemborg*, waar *Rudolph*, die, gedurende zijn afwezen, onder den titel van Postulaat, het Bisdom bestuurde, alle middelen aanwendde, om hem in handen te krijgen, en zelfs in 1427, hem door vergif zocht te doen van kant helpen. Dit echter mislukt zijnde, zond *Rudolph* den 23 Februarij 1428, *Jan van Buren*, Proost van *Aken*, en *St. Maria*, te *Utrecht*, mitsgaders vele van de hem toegedane *Hoeksche partij*, en eene menigte krijgsvolk, zamen omtrent vijftien honderd man sterk, naar *Culemborg*, waar zij des nachts, aan de oostzijde der stad, eene brug over de gracht wierpen, en de stadsmuur beklommen. De Proost kwam met veertig man binnen, en liet tot een teeken, voor degenen, die nog buiten waren, de trompet steken. De burgers, onraad vernemende, kwamen voor den dag, terwijl de vijanden, die zich in de stad bevonden, zich naar de poort spoedden om ze te openen, voor degenen, die buiten waren, onderwege vier gewapende burgers dood slaande. De *Culemborgers*, middelerwijl onder de wapens gekomen zijnde, en zich bijeen gevoegd hebbende, boden wakker tegenstand en kregen den Proost met achtien van de zijnen gevangen, die zij aanstonds nedervelden, behalve den Proost, wien een schandelijker, smadelijker en smartelijker dood beschoren was, want onder de wijven geraakt, werd hij naar de oude vischmarkt gesleept en aldaar op eene der vischbanken gelegd, en aan mooten gekapt. Bij overlevering of uit oude aantekeningen weet men, dat de Proost digt bij de Slotpoort uit een riool werd getrokken, waarin hij, uit groote vrees, en om zijn leven, ware het mogelijk, te behouden, gekropen was. De overige manschap, die in de stad was, ontkwam, en die buiten waren, vlugttten naar *Utrecht*; wordende alzo *Culemborg* en de goede ingezetenen van dezen verderfelijken aanslag bevrijd. Ter gedachtenis aan den dood van den Proost, werd een hoofd van steen, ten ruwste uitgehouwen, aan de binnenzijde van den muur der Slotpoort, naar de straat ziende, gemetseld, verbeeldende het hoofd van dezen voorvechter, hetwelk aldaar nog te zien is.

Gerrit, bastaard van *Huzrecht*, Heer van *Culemborg*, van zijn oom, *Jan IV*, de honderd schilden niet ontvangende, die hem bij uitersten wil van zijnen vader waren toegezegd, ondernam, in het jaar 1449, eenen aanslag op *Culemborg*, die echter slecht uitviel, want zestien van zijne gezellen werden gevangen, onthoofd en op raden gesteld, onder welken was eenen *Wouter van Amstel*, gesproten uit het bloed van *Culemborg*.

In het jaar 1466 rukte, *Adolf* Hertog van *Gelder*, onvoorzien op *Culemborg* aan, maar de burgers, eenen moedigen uitval doende, raakten, omtrent *Golberdingen*, handgemeen met de *Gelderschen*. Toen

kreeg **ADOLF** de nederlaag en de zijnen zagen zich genoodzaakt naar Tiel te vlugten, doch onder weg werden velen doodgeslagen. Anderen werden gevangen genomen en op rantsoen gesteld. Het steegje waar de Gelderschen de nederlaag kregen, wordt nog *Hertog-Adolfssteegje*, of *Olofssteegje* geheeten.

Op het laatst van de maand September 1567, stond **CULENBORG** aan de woede van de beeldstormers ten doel. Zij kwamen 's nachts in de St. Barbarakerk, waar zij alle beelden verbraken, de reliquien of overblijfsels der Heiligen verstrooiden, de heerlijke altaar- en miskleederen in een daartoe aangestoken vuur binnen de kerk verbrandden. Daarna viel men op de kloosters, van welken dat van Jeruzalem of het H. Graf bijzonder veel te lijden had; zoodat door deze woede alles vernield werd en de kerkelijke diensten eenen geruimen tijd hebben moeten stilstaan.

Den 8 October 1570 ontstond een zware brand in de oude Molenstraat, door het broeijen van het hooi, dat al te nat bij zekerer **AERT DE VEER** was thuis gehaald. Door dezen brand werden in deze straat 24 woningen en 7 bergen met hooi en koorn verteerd.

Om voor te komen dat **CULENBORG** niet door het Prinsenvolk werd verrast, zond **ALVA**, den 7 Julij 1572, zeshonderd gewapende manschappen derwaarts; die, in het jaar 1574, gevolgd werden door eenige vaandels Spanjaarden, welke uit Holland herwaarts kwamen en omtrent 60 Duitse soldaten als gevangenen mede bragten. Deze werden door hen naakt uitgekleeft, twee en twee ruggelings aan een gebonden en uit de veerpont in de Lek geworpen. In het jaar 1576 werd **CULENBORG** echter, ten gevolge van de pacificatie van Gent van het Spaansche krijgsvolk bevrijd.

Nadat er in het jaar 1597 eene groote duurte had geheerscht werd **CULENBORG**, in het jaar 1599, door eene hevige pest bezocht.

In het jaar 1630 ontstond er te dier stede een verschrikkelijk oproer, uit een geringe oorzaak ontstaan. De regering had namelijk goedgevonden ten voordeele van de stad eene molenkar aan te leggen, waarmede het koren van en naar den molen zoude gebragt worden, ten einde daardoor te beletten, dat de molenaars meer vorderden dan hun toekwam en tevens dat de stads-accijnsen op het gemaal niet ontdoken werden. Hier tegen verzette zich het gemeen, waarop een der oproerigste vrouwlieden, bij den kop gevat en gevangen gezet werd. Nu geraakte het volk zoodanig in woede dat men het stadhuis, verwaarts de Regering zich begeven had, bestormde, er de glazen in smeed en de deur zocht te vermeesteren, zoodat de regering zich gedrongen zag de gevangene los te laten. De Graaf, die destijds uitlandig was, hiervan berigt ontvangen hebbende, kwam spoedig in stilte te **CULENBORG**, met eenig krijgsvolk, dat men heimelijk wist binnen te brengen. Hierop werden eenige van de schuldigsten gevangen genomen, hetwelk echter niet konde geschieden, zonder dat een der voornaamste oproermakers werd ter nedergeschoten. Twee der gevangenen werden ter dood veroordeeld, maar bekwamen, op voorspraak der voornaamste ingezetenen, pardon van den Graaf, waarna de stad weder tot rust keerde.

Toen de veepest, in het laatst van het jaar 1744, in Noord-Holland uitgebroken, in Zuid-Holland en het Sticht vreeselijk woedde en in het volgende jaar ook tot **CULENBORG** doordrong, werd het gemeen wijs gemaakt, dat de Pater Jezuit, die alhier de R. K. kerk bediende, een middel had, dat op eene wonderdadige wijze, de zieke beesten genas. Dit gerucht, zich ook door Holland en Utrecht ver-

apreid hebbende, veroorzaakte eenen grooten toevloed van menschen, die met kannen en kruiken, van heinde en verre aankwamen, om van dit water te halen en het den beesten in te geven. Men vindt aange- teekend, dat in plaats van ééne nachtschuit van Leyden op Utrecht er dikmaals twee en drie, ja zelfs vier aankwamen, opgepropt met menschen, die dan over de Vaart, of langs eenen anderen weg, als in bedevaart naar Culemborg optrokken, doch aangezien men de beloofde uitwerking niet gewaar werd, en het verkoopen van dit middel van hooger hand verboden werd, hield deze handel spoedig op.

CULEMBORG (GROOT-), koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CUYLEBURG (GROOT-).

CULEMBORG (KASTEEL-VAN-), voorm. kast. in het graafs. *Culemborg*, prov. *Gelderland*, ten O. van de stad Culemborg.

Het was omtrent het midden der veertiende eeuw, door JOHAN, Heer van Culemborg gebouwd, ter vervanging van een ander dat ten W. der stad, buiten de Golberdinsche poort, omtrent het jaar 1271 opgetrokken en omtrent zeventig jaren later door gezegden Heer JOHAN afgebroken was. Allereerst bouwde hij de groote zaal, welke het uitzigt had op den voorburg, vervolgens ten O. daarvan eenen zwaren vierkanten toren, vier verdiepingen hoog. Hij versterkte zijn slot met een swaar rondeel, en zijn broeder, Heer GERARD, bouwde den ronden of witten toren.

Behalve dit gebouwen was er ook een Nederhof ten Z. en O. betimmerd, en aan de Noordzijde besloten met eenen muur en gaanderij op steenen bogen rustende, aan wier einde een wachttorentje pleeg te staan. Ten O. op de hoeken waren twee vierkante zware torens. Een gedeelte der gebouwen zoo ten Z. als dat ten O., van ouds genaamd het zwarte varken, is geheel en al ingestort of afgebroken, zijnde daarvan nog eenige vertrekken, als de Raadkamer, de Leenkamer en de Zuid-oostertoren, waarin de archiven bewaard werden, overig. De stallingen ten O. van dit Nederhof, mede binnen eene gracht gelegen, zijn tot eene branderij ingerigt. Vóór het kasteel is een plein, den Voorburg genaamd, hetwelk met twee poorten, zoo naar buiten naar de dreven als stadwaarts plagt te worden afgesloten. Hier waren van ouds de kaatsbaan, met eene hooge muur omringd, later tot een woonhuis vertimmerd; de piqueurstallingen, en 's Gravenhof, welke laatste onder de Geldersche regering hij gedeelten in erfpacht is uitgegeven.

Het zoo trotsche KASTEEL VAN CULEMBORG heeft reeds veel van zijnen luister verloren, ten tijde van Graaf FLORIS I, toen het met Spaansch krijgsvolk is bezet geweest. Naderhand zijn er de Franschen, in de jaren 1672 en 1673, in gelegerd geweest, en dezen hebben er rijklijk het hunne aan toegebracht, om het te vernielen; waarom dan ook de toenmalige Graaf het verlaten heeft, en het klooster Marienkroon tot zijn verblijf heeft doen gereed maken, waardoor het kasteel den naam van het Oudevor en het vertimmerde klooster dien van het *Nieuwehof* heeft verkregen. Sedert is dit slot vervallen, doordien er bijna geen hand aan werd gehouden, en eindelijk is het Bovenhof in het jaar 1733 afgebroken en het puin aan den Muiderzeedijk gebruikt. Des- tijds bleef echter den Witten toren staan, doch die is in het jaar 1812 almede afgebroken.

CULEMBORG (LAND-VAN-NIEUW-), verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol *Suriname*. Zie CUYLEBURG (LAND VAN NIEUW-)

CULEMBURG (NIEUW-), verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie CUYLEBURG (NIEUW-).

CULUBRODE, oude naam van de voorm. hofstede **KULENRODE**, in de Meijerij van 's Hertogenbosch, prov. Noord-Brabant. Zie **KULENRODE**.

CUMBAVA of **CUMBWA**, eil. in Oost-Indië, tot de Zuidwestereilanden van Banda behoorende. Zie **SUNBWA**.

CUMMINGE, in het Lat. **CUMMINGA**, plaats, vermeld in een diploma van het jaar 839, alwaar het genoemd wordt **CUMMINGUM** in pago **WESTARCHA** IN DUCATA **FRESIAR**, misschien wel moet men het zoeken ter plaatse, waar tegenwoordig het geb. **COUM**, in Franekeradeel, prov. Friesland, ligt. Zie **COUM**.

CUNERABERGJE, heuvel in het Overkwartier der prov. Utrecht, 4 min. O. van de stad Rhenen, van waar men een schilderachtig gezicht op de stad en de rivier heeft.

CUPANAMA, riv. in *Nederlandsche Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **CORPANA**.

CURACAO, apost. prefectuur in *West-Indië*, zich uitstreckende over de eil. Curacao, Bonaire, Aruba en St. Eustatius, mitgeaders over het Hollandsche gedeelte van St. Marten en Saba.

Deze prefectuur bevat 5 statien en 6 kerken, bediend wordende door 6 Pastoors, 3 Kapellans en 2 Assistenten, welke laatste, even als een der Pastoors, bij gebrek aan Nederlandsche Geestelijken, Spaansche Priesters zijn. Men rekent, dat deze prefectuur 16,000 zielen bevat, hoewel het getal R. K. op St. Eustatius, St. Marten en Saba niet met zekerheid bekend is, als zijnde deze eilanden, tot hiertoe, bij gemis van Priesters, van geestelijke verzorging verstoken.

CURACAO, ook wel **CURAOQUINA**, **QURACAO**, **CURASSAO**, **CORROSOL**, (d. i. *Zuurzak*), **KURAKAO**, **KURASSAU**, **KURASSAO** of **CURAZAO** gespeld, eil. in *West-Indië*, het voornaamste der *Curacaosche eilanden*, ruim 10 geographische mijlen N. van de Noordkust van Zuid-Amerika, liggende de noordelijkste punt op 12° 24' N. B., en de zuidelijkste punt op 12° 3' N. B., de oostpunt op 51° 1' W. L., en de westpunt op 51° 31' W. L.

Dit eiland strekt zich van het N. W. ten W. naar het Z. O. ten O. in de lengte uit, is 9 geographische mijlen of 12 u. lang, de grootste breedte beslaat nog geen 2½ u., terwijl het op de smalste plaats slechts ½ u. breed is, de geheele oppervlakte bevat 8½ vierkante mijl. De langste dag is er 12 u. 23' 30", en de kortste 11 u. 16' 30". De bevolking bestond op den 1 Januarij 1835 uit 15,027 personen, zijnde 2602 blanken, 2701 vrije kleurlingen, 3830 vrije zwarten en 8894 Neger- en Mulattenslaven.

Curacao schijnt als uit den afgrond te zijn opgerezen, en is rondom van eene zuivere, onpeilbaar diepe zee omgeven. De noord- en noordwestzijde, die geheel ongenaakbaar is, heeft een bar en woest aanzien en eene steile afgescheurde kust, doch aan de zuidkust eenige baaijen, onder welke de voornaamste is de St. Annabaai; voorts heeft men er de Blauwbaai, de Bocobaai, de Bullenbaai, de Fuikbaai, de St. Jansbaai, de Knippenbaai, de St. Kruisbaai, de Lutjesbaai, de St. Martha'sbaai, de St. Michielsbaai, de Piscaderobaai, de Porto Mariabaai, de Spaansche baai, de Spaansche putbaai, de Vaersenbaai, de Valentijnsbaai de Westpuntbaai. Evenwel is de landing zelfs ook aan de zuidzijde van de Oostpunt tot de Piscaderobaai, waar men een lang strand heeft, moeilijk, en door de uitgestrekte rotsen en riffen, alleen in de St. Michielsbaai, de Bullenbaai, de Porto Maria-

baai en de St. Kruisbaai mogelijk, daar deze voor barken en schepen bevaarbaar zijn. De overige baaijen kunnen slechts door kleine vaartuigen gebruikt worden. Rivieren of meren vindt men er niet, en de weinige krekken, langs welke het water in den regentijd wegvloeit, droogen spoedig weder uit. Aan de kust zijn nog de volgende binnenwateren, het Lagoen of Groot-Ambre, het Lagoen blanco of Klein-Ambre, het Schottegat en het Spaansche water.

Het water voor de schepen wordt op CURAÇAO van de plantaadjen of tuinen gehaald, waar zeer groote putten zijn, die op eenigen afstand van het water liggen. Van deze putten loopt eene gemetselde goot naar den waterkant, waar eene gemetselde waterbak is, voorzien van kranen, om het water in de vaten te laten loopen; eenige manschappen scheppen dan het water met emmers uit den put en gieten het in de goot, terwijl de barkas met ledige vaten voor den bak ligt, waardoor men zeer gemakkelijk, met behulp van eene kleine slang, de vaten vullen kan. Het water is op CURAÇAO echter niet zoo goed als te Suriname, en wordt, indien er eene lange droogte overheerscht heeft, veeltijds brak en schadelijk voor de gezondheid.

De lucht wordt op CURAÇAO voor zeer gezond gehouden. De hitte wordt er door de zeewinden afgekoeld. Om de zes of zeven jaren gebeurt het echter weleens dat de gele koorts, die verwoestende plaag der verzengde luchtstreek, er zich vertoont, en er alsdan vele slagtoffers maakt.

De grond bestaat voornamelijk uit kalkformatien, kalksteen of koraal kalksteen en groensteen, uit welke laatste steensoort het grondgebergte gevormd is. De kalksteen, die later ontstaan is, loopt in het midden van het eiland, dwars door het vroeger bestaane hebbende gebergte heen, en verbindt, door eene smalle strook lands van $\frac{1}{2}$ n. breedte, de beide deelen van CURAÇAO, die, zoo als hieruit ontgeenzeggelijk blijkt, niet altijd aan elkander zijn verbonden geweest. Het geheele eiland is zeer bergachtig, de voornaamste bergen zijn de St. Antonieberg, de St. Christoffelberg, de Groeneberg, de Grootenberg, de Kabrietenberg, de Kleineberg, de Midden-seinpost, de Noordkantberg, de Oost-seinpost, de Priesterberg, de Ronde Klip, de Tafelberg, St. Hieronimo, de Veerisberg en de Zwarteberg. Aan de Noordoost- en Westkanten treft men eenige bosschen aan, die genoegzaam brandhout opleveren. De Noordzijde van het eiland is rotsachtig, geheel kaal en onvruchtbaar. Aan de Zuidzijde vindt men eenige teelaarde, op de hellingen der bergen en in de valeijen, welke laatste het vochtigste en alzoo tot bebouwing het geschiktste zijn. Men heeft op het eiland koper- en ijzermijnen, die echter niet bewerkt worden. Voorts vindt men er syeniet, porfier, caliedon, bergkristal enz. Ook vertoonen zich hier en daar, in enkele groensteensoorten, glinsterende kwarskristallen. Het voornaamste voortbrengsel uit het delfstofrijk is echter het zout, dat hier in overvloed gewonnen wordt, hebbende men hier vele zoutpannen, die een zeer helder en zuiver zout uitleveren, kalk is hier mede zeer goed, en men treft er natuurlijke traslagen aan, welke eene zeer deugdzame bouwstof opleveren.

CURAÇAO is wegens gebrek aan regen, veroorzaakt door de lage ligging, waardoor de wolken met eenen sterken oostelijken wind er over heen waaijen, voor alle bebouwing ongeschikt. Te voren werd er nog wel indigo, katoen en cacao aangebouwd, thans echter bijna volstrakt niet. Men legt er zich echter, in den regentijd, voornamelijk

lijk op het aankweken van het Indiaansch koren of de kleine maïs, tot onderhoud der slaven, toe; doch niet zelden wordt de hoop op eenen gunstigen oogst geheel verijdeld. Ook bouwt men er de groote maïs of Turksche tarwe, doch dit is niet algemeen. Peulvruchten en moeskruiden vindt men er weinig, hoewel men er welsmakende snijboonen heeft. Voorts Jamaica-boonen, welke groen of droog worden gegeten; het boontje manteca of smeerboontje, en eene zekere soort van roodachtige boonen, die den zonderlingen naam van oude wijven dragen. Eene zeer gewone aardvrucht is de pinda, ter grootte van eenen kleinen aker, met eene harde brosse schil. Europesche groenten, een weinig salade, uijen, peterselij en sellerij uitgezonderd, komen slecht voort, en zijn schaars te bekomen. Zeeporselein, dat een zeer goed middel tegen de scheurbuik is, vindt men er menigvuldig; watermeloenen, cantaloupen of spaansch spek en pompoenen zijn hier in overvloed; ook heeft men er eene soort van gekartelde komkommer, die gestoofd of in het zuur gelegd, gegeten wordt; alsmede de gingambo, zijnde eene kruipende komkommerachtige vrucht, met eene lichtgele kelkbloem; en de caloon, eene soort van melde, die als spinazie gebruikt wordt. De boomen zijn te CURAÇAO niet talrijk en bestaan meest uit die vruchtboomen, welke aan Amerika tusschen de keerkringen eigen zijn. Daaronder verdient de eerste plaats, de kokosboom, die hier, bijzonder in het Middenkwartier, op eenen zoutachtigen, half klei- en half zandgrond, welig groeit en somtijds tot de hoogte van 50, 60 ja 80 voeten opschiet. De trosdadelboom wordt hier ook, ofschoon in geringere hoeveelheid gevonden. Zeer overvloedig zijn de oranjeboomen, waarvan de vrucht in zoete, rinsche en zure worden verdeeld. Ook vindt men er zoete en zuurachtige chinaasappelen, en zeer vele limoen- of lemmetjesboomen, wier vrucht het alom bekende Curaçaosche limoensap oplevert. De pompelmoes en de adamsappel, eene soort van Chinaasappel, ter grootte van eenen zesponds kogel, groeijen hier in kleiner getal; alsmede zoete en zure citroenen. De tamarinde verheft zijne prachtige kroon in bijna alle tuinen van dit eiland. Onder de verdere vruchtboomen telt men de banane of pisang, de gojabe of cojuta, de cachore of katschouboom, de mispel, de knippeboom, de mamai of mammea, de pupuo of pupane, de douce, de carowari en de mangohoom, druiven gelukken hier zelden. Voorts heeft men hier nog de katoenboom, de zadelhoutboom, de pokhoutboom, de mahonyhoutboom, de otahete, de massinilla of mancenilla, de wilde olijfboom en de boschkalabas. Onder de eigenlijke heesters, vindt men hier de gele, de roode, de surinaamsche en de groene piment. De wilde granaatappel is hier niet meer dan een harde heester, waarvan de vrucht klein en niet zeer smakelijk is. Behalve de Spaansche jasmijn, de oleander, de wilde mimosa, de heliantrope, de panachebloem, de amore sicco (drooge liefde) en eenige leliën, vindt men op Curaçao weinige bloemen, terwijl die van Europesche afkomst er slecht gelukken. Geneeskrachtige planten en kruiden zijn hier zeer menigvuldig, zoo wordt de carpata-olie uit de koffijachtige boon der palma-christi getrokken; doch het zaad van den kleinen wilden carduus benedictus, hier patrijszaad genoemd, wordt niet zelden aangewend, om de carpata-olie te vervalschen, hetgeen te gevaarlijker is daar de patrijs-olie zeer purgatief en zoo sterk is, dat zij den dood kan veroorzaken. De theebiek, de herba sangoura en de flossanje worden veel gebruikt. De aloë is op Curaçao zeer menigvuldig en eene soort van mentha niet zeldzaam. Tabak groeit er bijna niet, en het weinige suikerriet, dat aan den westkant aan-

gekweekt wordt, deugt tot niets dan tot melassen en vrij slechten rum. Tot heiningen, waarmede de landerijen van elkander worden afgescheiden, bedient men zich, behalve van klipsteenen, van eene soort van cactus, de cardouche genaamd. Een ander stekelachtig gewas is de dadelcardouche of cactus lauferus, alsmede de veelsoortige cactus ficoides herissatus. De eigenlijke opuntia is hier ook, ofschoon men zich niet op de teelt van het cochénille-insect toelegt. Onderscheidene soorten van lianen, hier apentouw geheeten, slingeren zich om de boomen en benadeelen den groei.

Behalve eenige wilde konijnen, en enkele wild gewordenen honden en katten, vindt men er geene wilde dieren. De tamme viervoetige dieren zijn alle van Europesche of Barbarijsche afkomst. De paarden, meestal van Spaansch en Barbarijsch ras, zijn er klein, veelal bruin, doch vlug en taai, en worden grootendeels onder den man gebruikt; spanpaarden heeft men weinig; voor vervoer van goederen bezigt men ossen, zelfs koeijen, die hier klein, meerendeels rood van kleur, en niet zeer menigvuldig zijn. Overvloediger zijn de schapen, doch deze zijn niet groot van gestalte, terwijl de wol haarachtig en tot spinnen ongeschikt is. Talrijker nog dan de schapen, zijn de geiten of cabrieten, die hier grooter, stouter en fraaijer dan in Europa zijn, maar anders van de gewone soort. De varkens alleen schijnen aan dit eiland eigen te zijn. Zij zijn zeer klein, meestal zwart of grijs en geel gespikkeld. Ezels, ofschoon eigenlijk van de vaste kust ingevoerd, zijn hier zeer talrijk. De witte en grijze ezels, die tot rijdieren opgevoerd worden, evenaren in snelheid bijna de paarden. Muilezels worden er van de kust aangevoerd maar niet aangefokt. Het aankokken van paarden, ezels, koeijen, schapen en cabrieten levert aan de eigenaars der tuinen de meeste voordeelen op, doch eene langdurige droogte veroorzaakt menigmaal eene groote sterfte onder het vee. Honden en katten zijn er in groot aantal en van dezelfde soort als in Europa.

Onder de roofvogelen heeft men te Cunaço eene soort van wouw, de sperwer, de gespikkelde nachtuil en grijze kleine valken. Van ander gevogelte vindt men er steenduiven, veldhoenders, patrijzen, de tju-tjoebi, het tropiale geelborstje, de mofjes, de kolibriet, het vliegenvogeltje, vele groene parkieten en eenige groene papegaaijen. Paauwen en kalkoenen, zelfs in eenen half wilden staat, parelhoenders, gewone hoenders, tamme duiven en tortels zijn op dit eiland vrij talrijk. — Onder de watervogelen treft men er de groote Amerikaansche eend, de gewone eend en de gans aan. Langs de stranden ziet men onderscheidene soorten van meeuwen, ook is er de zeezwaluw niet minder talrijk.

Slangen zijn er weinig. Men vindt er drie soorten van scorpioenen, namelijk: roode, grijze en zwarte; alsmede duizendbeenen van eene ongemeene grootte. Onder de insecten telt men kakkerlakken, de groote zwarte huisspin, de kleine zoo giftige oranjespinnenzak, Rupsen en kappen zijn hier niet zeer talrijk en fraai, alleen de groote oleanderrups uitgezonderd, die somtijds 6 duim lang is, 1 duim in den omtrek en zes en dertig geleden heeft, beurtelings oranjewit en korenblauw is. Eigenlijke muskitten zijn hier, uit hoofde van gebrek aan zoet water, weinig of niet. Onder de amphibiën vindt men een aantal hagedissen, waaronder de leguaan de opmerkelijkste is; voorts de blaauwe of blaauwstaartige hagedis; de hemelsblaauwe hagedis; de totekki, een klein diertje, dat de pannen der daken en de muren bewoond; de klevende hagedis enz. Zee- en landschildpadden zijn er zeer talrijk; ook

... gevonden. —

... s, welke niet

... zoquelluizen ge-

... schaars. Krab-

... vasschen telt men

... maar veel fijner;

... eene soort van zee-

... en kleinen zeebaars;

... soorten. Haaijen en

... somtijds in de haven.

... kapers.

... in modderaal, die men

... Zeegewassen, polijpen

... al, den grocsteen, den

... de groote boompolijp,

... pappel, de groote kwal en

... eenen beklagenswaardigen

... de landbouw, de handel

... die de zoutoogsten en de

... bereikend zijn, om in de vol-

... s, zoo als voedsel, kleeding

... staat mit allerhande natiën en

... merklijk verschil in de ligcha-

... ur ook in manieren en levens-

... een van eene lange ranke ge-

... eer dan gewone lengte van dijen

... ewen hebben meest allen een lang

... smal en bleek geel van kleur,

... zij fraai haar en heldere vu-

... n zeer stijfhoofdig en wel eens

... a zoowel als bij de Kleurlingen en

... en verre dat der mannen; uit dien

... schappen bij de Blanken of Cre-

... vooral mensjes tegenwoordig zijn,

... e zeer goede opvoeding genoten en

... Lust tot werkzaamheid is bij

... oote geneigdheid om zich door slaven

... en zijn zij meest groote liefhebsters.

... oudsters zijn, kan men toch eenigen

... ; hetgeen dan ook de reden is, dat

... en langdurig verblijf te CENACIO, eene

... an op hunne verdere levensreis, mede

... hier aankomen. is een der grootste ge-

... dit eiland, zoodat men er dikmaals over

... er niet naar behooren aan beantwoor-

... meestal vuile, luije dronkaards en buiten-

... zijn beter geproportioneerd dan de blanke

... te haarlokken, groote ronde oogen. in

... wakkende blikken ontwaart. Echter is haar

... ook hebben zij eenen breedten platten neus

1
d
en
me
er

en dikke lippen. In de ooren dragen zij groote cirkelvormige gouden ringen en een goudenkruis laag op de buik. Voorts dragen zij lange, slpende vuile japonnetjes, welke haar slordig om het lijf hangen. De vrouwen van de kleur zijn, even als de Negeriënen, van een zeer wellustig gestel, en maken meestal eene broodwinning, met, onder de benaming van waschvrouw of koopvrouw in het klein, zich over te geven aan den eersten den beste, wien zij het geluk hebben te behagen.

De Negerlaven op Curaçao, sien er over het algemeen gezond en opgeruimd uit. Zij zijn slim, niet geheel onbeschaafd en werkzaam. Mannen en vrouwen gaan gekleed en dragen zelfs schoenen. Bij overtollig gebruik van drank zijn deze negers, ofschoon anders gedienschtig en vriendelijk, in het geheel niet gemakkelijk. Niet alleen de slaven maar ook de zogenaamde vrije lieden, zijn van vroeger tijden, reeds als brutaal en hardnekkig bekend. De Negers van Curaçao, zijn zelfs in andere koloniën, kenbaar door hunne meer luidruchtige gesprekken, dan die van andere slaven; zij houden veel van geraas en leven. Ook zijn de Negeriënen uitermate bedreven in kijven en schelden, hetgeen niet zelden door een bloedig gevecht wordt gevolgd.

De gewone taal der Negers en der Kleurlingen is een verbasterd Spaansch, *Papiëmento* geheeten, hetgeen de kinderen der Blanken en een groot gedeelte van het schoone geslacht, bij voorkeur onder elkander spreken. Deze taal is even onaangenaam van uitspraak als arm in woorden. Sedert de terugkomst der Nederlanders in 1816, heeft de Nederlandsche taal er echter veel veld gewonnen, zoodat zelfs de Negers hier die beter verstaan dan die van Suriname.

Het eiland is verdeeld in drie divisien, West-divisie, Oost-divisie en Midden-divisie geheeten, en bevat slechts eene stad *Willemstad*, genoemd, waar de Directeur of Gezaghebber over de Curaçaosche eilanden, zijn verblijf houdt. Zie *WILLEMSTAD*.

Meest alle Blanke ingezetenen behooren tot de Protestantsche kerk; de Kleurlingen en de zwarten echter meest allen tot de R. K.; zoo telde men 1 Januarij 1833, onder de Blanken 1672 Protestanten, 183 R. K. en 747 Israëlieten; onder de Kleurlingen 45 Protestanten en 3640 R. K. en onder de Zwarten 1 Protestant en 8739 R. K.

Sedert het jaar 1825 zijn de Herv. en Evang. Luth. van Curaçao tot eene Protestantsche gem. vereenigd, waarbij de Evangelisch-Luthersche gezangen in gebruik zijn en die eene kerk te Willemstad heeft, waarin beurtelings door eenen Hervormden en eenen Evangelisch-Lutherschen Predikant de dienst gedaan wordt, die zich, om éénheid te bewaren, van het behandelen van oude geschilpunten in hunne leerredenen onthouden.

De R. K. maken drie statiën uit, als die van Curaçao, welke eene kerk te Willemstad heeft, en door eenen Pastoor, drie Kappellaans en twee Assistenten, zijnde Spaansche Priesters, bediend wordt; die van Curaçao-Oostzijde, en die van Curaçao-Westzijde.

De Israëlieten, die eene gem. uitmaken, hebben eene Synagoge te Willemstad, in 1730 gebouwd.

Men heeft op Curaçao twee scholen, beide in de stad, waarvan de voornaamste in de wijk Otrabande.

Te Curaçao is, in het laatst der vorige eeuw, geboren de dappere L. BAION, die als Vlootvoogd, met den titel van Admiraal van Columbia, er veel toe bijbragt tot de onafhankelijkheid dier republiek, en de schrik der Spaansche kruissers was. Hij overleed te Curaçao, in den

ouderdom van 39 jaren, waar hij op eenen heuvel, achter den tuin Rozentak, N. W. van het Schottegat, begraven is.

Dat dit eiland reeds in de vijftiende eeuw aan de Spanjaarden is bekend geweest, schijnt vrij zeker. Men weet toch, dat zij, in het jaar 1499, een dorp, door Indianen bewoond, aan de Golf van Maracaibo ontdekten, hetwelk uit hutten bestond, die op onderscheidene eilandjes gebouwd waren, waarom zij het als een klein Venetië beschouwden, en het Venuzuela noemden, terwijl JEAN DE AMPEUZ, die aldaar met 60 man van St. Domingo aankwam, er zijn verblijf hield, en er de stad Coro bouwde. Daar nu CURAÇAO bijna in het gezigt der vaste wal ligt, is het meer dan waarschijnlijk, dat het ook toen reeds aan de Spanjaarden bekend was, of het althans kort daarna geworden is, dewijl men niet denken kan, dat men, van St. Domingo naar Coro varende, het tusschen beide liggende CURAÇAO niet zoude gezien hebben. Er wordt evenwel een vroegere melding van dit eiland gemaakt, dan in het jaar 1527, toen Keizer Karel V CURAÇAO, *Bonaire* en *Aruba* aan het landschap Coro verbond en onder het gezag van den aldaar zijnde Gouverneur DE AMPEUZ stelde. Toen echter KAREL V het landschap Venuzuela, in het jaar 1529, aan het Augsburgsche handelhuis WELSER afstond, nam de Gouverneur van Venuzuela en Coro, DE AMPEUZ, de wijk naar dit eiland, hetwelk hem door de Spaansche regering, bij de aftreding van het bewind over Venuzuela, voorbehouden was. Deze Gouverneur stond onder het opperbewind van dien van st. Domingo, terwijl de hem toegevoegde Spaansche Priester in het gezag naast den Gouverneur DE AMPEUZ volgde, door wien zich dan ook de zachtaardige en vreedzame Indianen dezes eilands, die zeer gedwee en ondergeschikt waren, lieten regeren en in de R. K. godsdienst onderwijzen. De toenmalige hoofdplaats van CURAÇAO was St. Barbara, aan het Spaansche water, alwaar DE AMPEUZ eene kapel gesticht had.

Zekere JAN JANSZ. OTZEN, die lang op de West-Indië gevaren had, om aldaar zout te halen, en eindelijk bij de Spanjaarden te CURAÇAO had krijgsgevangen gezeten, waardoor hij zeer goed met dat eiland bekend was, bood, in het jaar 1634, de Westindische Compagnie aan, om het voor haar te veroveren. Te dien einde werd dan ook dadelijk een eskader uitgerust, bestaande uit het oorlogschip *Groot Hoorn*, de jagten *de Eenhoorn* en *de Bark*, benevens de fluit *de Engel Gabriël*. Dit eskader stond onder het bevel van den Hoer JAN VAN WALBEEK, Oud-Raad van Brazilië, en aan zekeren PIERRE LE GRAND, die als Officier in Brazilië, met roem, tegen de Portugezen gediend had, was het gezag over de 180, aan boord zijnde, soldaten opgedragen, terwijl OTZEN hun tot gids diende. Deze onderneming had dat gelukkig gevolg, dat er, den 21 Augustus van dat zelfde jaar, met den Spaanschen Gouverneur DON ALONZO LOPEZ DE MORLA, eene overeenkomst gesloten werd, waarbij de onzen in het bezit des eilands kwamen, en de Spanjaarden van hun regt daarop afstand deden. Het grootste gedeelte der oorspronkelijke bewoners verliet met de Spanjaarden het eiland, zoodat er slechts 20 Indiaansche huisgezinnen, bestaande uit 75 zielen, achterbleven. Bij de komst der onzen te CURAÇAO vond men er 750 paarden, 2000 stuks hoornvee, 9000 schapen en 1000 cabrieten, niettegenstaande door eene vierjarige droogte, de helft van het vee en eene groote menigte vruchtboomen en aardvruchten gestorven waren, en dat de Gouverneur, om er de huiden van uit te voeren, veel veeslag had, zoodat de uitvoer, behalve die van bereide schapenvellen, op 500 à 600 stuks 'sjaars geschat werd.

Niet alleen was het de veilige haven van CURAÇAO, die dit eiland voor ons belangrijk maakte, maar ook de rijke zoutpannen, die er gevonden werden, welke van te meer belang waren, omdat het zout destijds een artikel was, hetwelk de Nederlanders, wegens den oorlog met Spanje, niet gemakkelijk uit het, aan dat Rijk onderworpen, Portugal konden bekomen. De bevolking was in de eerste tijden zeer gering; want van de 75 Indianen, welke CURAÇAO niet verlaten hadden, zijn naderhand nog onderscheidene gevlugt en weggevoerd, zoodat er ten hoogste zestig overbleven. Het is echter waarschijnlijk, dat naderhand vele Indianen derwaarts zullen teruggekeerd zijn, nadat zij van hunne landgenooten vernomen hadden, hoe goed dezen door de Nederlanders behandeld werden. Bij het sluiten van den Munsterschen vrede, in het jaar 1648, werd ons het bezit van CURAÇAO en de onderhoorige eilanden bevestigd.

Toen Brazilië, in het jaar 1654, voor ons verloren ging, werd dit land door vele aldaar gevestigde huisgezinnen verlaten. Daar deze sedert 30 jaren aldaar gewoond hadden, en meer aan het Westindische klimaat, zeden en gewoonten, dan aan die van het, nu reeds ontwende, moederland, gewoon waren, verhuisden zij naar onze andere koloniën, en zoo begaven velen zich naar CURAÇAO; terwijl de bevolking aldaar tevens sterk toenam, doordien de Bewindhebbers der Westindische Compagnien, in het jaar 1659, uit Portugal verdreven Israëlitien niet alleen verlof gaven, om zich te CURAÇAO te vestigen, maar hun tevens eenige privilegiën verleenden. Ten gevolge van den, in het jaar 1672, tusschen *LODEWIJK XIV, Koning van Frankrijk*, en de republiek der Vereenigde Nederlanden uitgebarsten oorlog, kwam, in het volgende jaar, de Gouverneur van het Fransche gedeelte van St. Domingo, *DE BAS*, op CURAÇAO, alwaar hij, den 14 Maart, met 600 man in de Carracasbaai ten anker kwam. Hier vond hij eene batterij, slechts met 25 man bezet, welke spoedig door de Fransche troepen verdreven werd, zoodat de landing volkomen gelukte, en men ook een paar stukken geschut daar aan wal kon brengen. Nu trok *DE BAS* met ongeveer 500 man en twee veldstukken derwaarts. De Kapitein-Kommandant der schutterij, door het weifelend gedrag van den Gouverneur *JAN DONKER*, eenig wantrouwen tegen dezen opvallende, nam hem dadelijk gevangen, en begon de naderende Franschen zoodanig met het geschut van de bastions der stads-muren te begroeten, dat de Fransche Kommandant weldra besloot terug te trekken. Het toenmalige garnizoen van CURAÇAO, dat men door den oorlog in het moederland niet had kunnen doen versterken, bestond destijds slechts uit 80 man, maar de burgerij en de matrozen van de in de haven liggende schepen, achtervolgden de Franschen, en dwongen hen de wijk op hunne schepen te nemen, waarop zij naar St. Domingo terug zeilden. *LODEWIJK XIV* dezen hoon willende uitwisschen, deed, in het begin van het jaar 1678, onder het bevel van den Graaf *D'ESTRÈZES*, 20 oorlogschepen en een aanzienlijk getal kleinere vaartuigen, in de haven van Brest, uitrusten en naar West-Indië stevenen, met last om CURAÇAO te vernemen. *D'ESTRÈZES* kwam behouden te St. Domingo aan, en overhandigde aan den Gouverneur van dat eiland *POVANCEY*, het koninklijk bevel, om zich met 1200 uitgelezene manschappen bij de vloot te voegen, ten einde die 80 Curaçaosche soldaten te tuchtigen. Na nu nog eerst naar Martinique te zijn gestevend, ten einde vandaar koopvaardij-schepen mede te nemen, om de te maken buit weg te voeren, stak men, den 7 Mei, in zee; en aangezien men vóór wind en vóór stroom heen zeilde, ging de reis zeer voorspoedig; doch op eenen afstand van

nog geen dag reize van CURAÇAO genaderd zijnde, liep de geheele vloot te middernacht op het noorderrif van de Avesklippen; zoodat, van de 20 oorlogschepen, 18 een prooi der golven werden, terwijl ook van de andere vaartuigen slechts twee ontkwamen. Intusschen was men te CURAÇAO, verwaarts de tijding van deze aanmerkelijke nitrusting en het doel daarvan overgewaaid was, in den uitersten angst, en vreesde ieder oogenblik die geduchte magt te zien opdagen, toen men eensklaps de blijde tijding vernam, dat het op handen zijnde gevaar geweken was; hetwelk geheel verdween, toen in Augustus van dat zelfde jaar de vrede te Nijmegen, tusschen de Nederlanden en Frankrijk geteekend werd.

Na dien vrede nam de welvaart op CURAÇAO aanmerkelijk toe, en het was toen eene voordeelige kolonie voor het moederland; terwijl het mede in een reeks van jaren, door geen vijandelijken aanval verontrust werd. Tevens bleef dit eiland bij de vredebreuk met Frankrijk in het jaar 1689, waarbij Suriname en st. Eustatius aangevallen werden, verschoond, zoodat deze eeuw vreedzaam en voorspoedig ten einde liep. Maar de grijze LODEWIJK XIV, deed in het begin van het jaar 1712, uit de haven van Toulon, een eskader onder het bevel van JACQUES DE CASSARD uitzeylen, met bevelen om de koloniën der Nederlanders te plunderen of te vernielen. Den 16 Februarij verscheen dit eskader, bestaande uit vijf oorlogschepen en zeven andere groote vaartuigen, voor de haven van CURAÇAO. Het zakte vervolgens naar beneden, en kwam ten anker in de Baai van st. Kruis, waarop de troepen op eene plaats werden aan wal gezet, die, naar deze gebeurtenis, den naam van Cassardsgat bekwam. Niet verre van de landingsplaats ontmoetten de Franschen en Nederlanders elkander en raakten weldra handgemeen, met dat ongelukkig gevolg, dat de onzen naar Malpays moesten terugtrekken. Hier, waar de Nederlandsche troepen, het aanrukken der Franschen nogmaals zochten te stuiten, viel een tweede gevecht voor, dat even zoo ongelukkig uitviel. Den 26 Februarij werd nu de stad door de Franschen opgeëischt, en hierop een weigerend antwoord bekomen hebbende, begonnen zij die te bombarderen. Na dit bombardement werd van de Fransche zijde voorgeslagen, om eenen stilstand van wapenen aan te gaan, mits de regering eene redelijke contributie wilde toestaan en hierop werd, na eenig dinge, overeengekomen, dat aan de Franschen eene som van 115,000 pesos van achten (250,000 guld.), aan contanten, koopgoederen en slaven, zoude betaald worden, daaraan voldaan zijnde, zoo verlieten de Franschen het eiland.

Na het kostbare bezoek van CASSARD nam dit eiland weder in bloei en welvaart toe, en het bleef voor groote rampen bevrijd. Maar het werd in het jaar 1738 door rampzalige binnenlandsche twisten en verdeeldheden, tusschen de Curaçaosche burgers ter eener en de hier aanwezige zeeofficieren ter andere zijde, in de grootste onaangenaamheid gewikkeld. Deze oneenigheden schijnen ontstaan te zijn, doordien de zeeofficieren vermeenden, dat hun van wege de burgers niet de eerbewijzingen gedaan werden die hun toekwamen; terwijl de burgers van gedachten waren, dat deze officieren zich te veel regt aanmatigden en de inboorlingen met minachting behandelden.

In het jaar 1732 had er op Curaçao, of eigenlijk op de veeplaats Hato, een geduchte opstand onder de Negers plaats, waarvan de heethoofden, of eerste aanleggers behoorden tot eene familie, welke men hier de stam van Aminos noemde, van welke muitelingen dan

ook eene menigte ter dood gebragt en daardoor de opstand gedempt werd.

Eene andere ramp gebeurde op dit eiland door het springen van 's lands frégat *Alphen*, onder de bevelen van den Kapitein Gzons WILLEM HENDRIK, *Baron van der Feltz*, welk ongeval den 18 September 1778, plaats had. De slag was zoo geweldig, dat alle huizen er van schuddeden, en door de bewoners, die vreesden, dat zij geheel zouden instorten, verlaten werden; aan de havenzijde bleef bijna geen glasruit heel. Het geschokt water rees tien voet boven peil over de oevers heen en vloeide zelfs binnen de poort van het fort. De opgezette zee sloeg met een vreeslijk geweld tegen de zware schepen aan, die nauwelijks op hunne ankers bleven; de lichtere vaartuigen werden van hunne ankers afgeslagen en op de klippen en werven gesmeten, waar eenigen verpletterd werden, terwijl andere zonken. Vele matrozen van deze schepen sprongen in de haven, dewijl zij meenden, dat het kruid hunner eigene schepen losbarstte. De brokken hout en ijzer, die door de verbazende kracht van het losbrandend buskruid in de hoogte waren geworpen, stortten ginds en herwaarts op de huizen en in de straten neder. De deerlijk verminkte lijken en de afgescheurde menschelijke ledematen, die onder de verspreide brokken van het schip verstrooid lagen, leverden een afgrijselijk schouwspel op. Bij dit ongeluk verloren 208 personen van het scheepsvolk, onder welken de Kapitein, het leven, en behalve dezen nog eenige Negeren en Negerinnen, die aan boord of in de pontjes in de nabijheid van het fregat waren. Een klein gedeelte slechts der bemanning van het fregat, hetwelk met de sloep aan wal was, om water in te nemen, ontkwam aan dezen ramp.

CURACAO bereikte zijnen hoogsten top van bloei en welvaart gedurende den Amerikaanschen oorlog van 1775—1783, sinds welken tijd het steeds met rampen te worstelen had, en tot dien verarmden staat geraakte, waarin het zich thans bevindt. Destijds echter was het de verblijfplaats en het toevlugtsoord van alle vaartuigen, die eenen voordeligen sluikhandel op de kust dreven; dien ten gevolge lag de ruime en veilige haven dan ook steeds vol schepen. Bovendien zetteden zich vele kooplieden hier neder, en de handel was hier zoo uitgebreid, dat de pakhuizen de goederen niet bergen konden, en de vaartuigen, welke uit het moederland aankwamen, konden zelden de vereischte hoeveelheid drooge goederen aanvoeren, en eene sterke vermindering in de opeen gehoopte producten aanbrengen, hoewel, in het jaar 1783, een convooi van meer dan 50 vaartuigen tegelijk naar het moederland uitzeilde. Gedurende dit tijdvak viel er, den 16 Junij 1782, in het gezigt van het eiland, een scherp gevecht voor tusschen den gewapenden Nederlandschen hoeker de *Vrouw Machtelijne*, Kapitein GERMAN, en het Engelsche fregat de *Diamant*, Kapitein PARKER, hetwelk van 's morgens 11 ure tot tegen den avond aanhield, ten gevolge waarvan Kapitein GERMAN, dewijl hij door den, zich in de nabijheid bevindende, kotter de *Kemphaan*, Kapitein EISE, schandelijk verlaten werd, na zich tegen eene groote overmagt dapper verdedigd te hebben, zich eindelijk aan den vijand moest overgeven. In dit gevecht had GERMAN 7 dooden en 17 zwaar gewonden bekomen, onder welken de Tweede Luitenant, terwijl hij bij de overgave geen drie man aan boord had, die niet eenigzins gekwetst waren. Het verlies van PARKER bedroeg 15 dooden, onder welken de Eerste Luitenant, de Schipper en twee Luitenants titulair; ook had hij 27 gekwetsten, van welken er naderhand nog onderscheidene overleden.

In het jaar 1784 ontstonden groote oneenigheden op CURAÇAO, tusschen de aanzienlijkste ingezetenen en de Leden der regering, waarvan de voornaamste bron was, dat de Directeur DE VEE en de Raden zich langzamerhand den toom uit de handen hadden laten wringen, en eene verandering in de manier van procederen hadden ingevoerd. Deze onlusten bleven aanhouden tot den 13 Julij 1788, als wanneer de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden tusschen beide kwamen, waarna allengs alles weder tot rust kwam.

In het jaar 1789 werd de kolonie CURAÇAO en onderhoorigheden door de Westindische compagnie overgedragen aan het beheer van Hunne Hoogmogenden de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden.

De opstand der slaven van het eiland St. Domingo en later die van Venuzuela, gaven den doodsteek aan den smokkelhandel van CURAÇAO. Toen, ten gevolge van de omwenteling van 1793, de Engelschen besloten, zonder voorafgaande oorlogsverklaring alle Hollandsche vaartuigen te nemen, die zich op zee bevonden, en alzoo ook eenige rijk geladen koopvaardij-schepen van CURAÇAO, die naar het moederland terugkeerden, mede in hunne handen vielen, nam de handel met het moederland een einde, zoodat er sedert het jaar 1793 tot op den vrede van Amiens in het jaar 1802, geen enkel vaartuig uit Nederland op CURAÇAO is aangekomen.

De slaven op de plant. de Knip, in het westelijke gedeelte des eilands, misnoegd, omdat men hun een gedeelte van het wekelijksch onderhoud onthield, weigerden, den 17 Augustus 1793, te werken, waarna zij den volgenden dag de plantaadje verlieten, om stadwaarts te gaan, en zich bij den Gouverneur te beklagen, dan, onder weg de plant. Santa-Cruz aandoende, voegden de negers dier plant., alsmede van andere omliggende tuinen zich bij hen. Hier kwam de opstand zelfs zoo ver tot rijpheid, dat zij zekeren TOELA tot opperhoofd, en BASTIAAN CARPATA en TOUSSAINT tot officieren benoemden, waarop zij, wier getal allengs tot 2000 weerbare mannen aangroei, tot het plunderen, het stelen van rum, en het slagten van vee overgingen. Na eenen vergeefschen aanval, door een detachement van een officier en 42 man op hunne legerplaats, de plantaadje Porto-Maria, kwam Kapitein VAN WESTERHOLT met 200 man op hen aanrukken, en sloeg hen op de vlugt. Nu versterkten zij zich, een uur van daar, op eenen berg, doch ook uit deze stelling verdreven, namen zij de vlugt naar den berg St. Christoffel, waar zij omsingeld werden, ten einde hen door honger en dorst te dwingen dien berg te verlaten. Dagelijks kwamen er dan ook deserteurs aan, die men onder belofte van vergiffenis gebruikte, om tegen hunne kameraden te dienen. Dit korps binnen vier dagen tot 1000 man aangegroeid zijnde, werd er eene algemeene jagt gemaakt, en de hoofden met eenige hunner hardnekkigste medestanders gevangen genomen, waardoor de opstand een einde nam, nadat er meer dan 100 slaven bij omgekomen waren, onder welken 26, bij vonnis van den krijgsraad, werden ter dood veroordeeld, behalve die, welke op de benedenposten dadelijk door den krijgsraad gevonnisd waren, om hun leven door beulshanden te verliezen.

In het jaar 1799 dreigde een ander onheil het eiland CURAÇAO. Op St. Domingo werd namelijk het plan beraamd, om ook op het eiland Jamaica, hetwelk sedert het jaar 1653 aan de Engelschen toebehoorde, eene omwenteling tot stand te brengen, terwijl men het eil. CURAÇAO tot middelpunt der werkzaamheden verkoos. Twee der hevigste Revolutionairen uit St. Domingo, DEVAUX en SAPORTAS, kwamen op CURAÇAO

aan, waar tevens reeds schepen werden uitgerust, om tot den opstand, ten behoeve van welke de Negeren werden opgeruid, mede te werken. Toen echter de Gouverneur van CURAÇAO, J. R. LAUFFER, weigerde tot hun plan mede te werken, besloot men de omwenteling eerst op CURAÇAO tot stand te brengen, den Gouverneur gevangen te nemen, eenige personen het hoofd af te houwen, anderen te bannen, alle Noord-Amerikaansche goederen in beslag te nemen, en de Joden, bij wien het meeste geld zat, onder schatting te stellen. De nacht was reeds bepaald, waarop het garnizoen zoude overrompeld en gevangen genomen worden; doch de Gouverneur ontdekte dit verraad nog tijdig genoeg, om het te doen mislukken. Hij nam dus DEVAUX en SAPORTAS gevangen en liet ze voorts naar St. Domingo overbrengen, waarmede deze geheele aanslag ten einde liep.

Met het begin der negentiende eeuw werd er op nieuw door eenige Franschen en Mulatten van Guadeloupe, meest fortuinzoekers, eenen aanslag tegen CURAÇAO ondernomen, en deze zou ongetwijfeld gelukt en daardoor het eiland aan de teugellose regeringeloosheid zijn ten prooi gegeven, had niet de Gouverneur LAUFFER de hulp van het, den 9 September 1800 in dit vaarwater zich vertoonende, Engelsche fregat *Nereide*, Kapitein FREDERIK WATKINS, ingeroepen, waardoor de kolonie, met behoud van hare eigen administratie, onder Britsche bescherming kwam, hetwelk ten gevolge had, dat het grootste gedeelte der aanvallers, na het opdagen van meerdere hulp, zich, in den nacht tusschen 23 en 24 September, op 13 vaartuigen, inscheepte, terwijl de overigen, die op de buitenposten waren achtergelaten, gedeeltelijk in kano's naar Coro zochten te ontvlugten, maar een prooi der golven werden, en gedeeltelijk krijgsgevangen werden genomen. Nu bleven de Engelschen in het gerust bezit van CURAÇAO tot in het jaar 1803, wanneer zij dit eiland, ten gevolge van den vrede van Amiens, weder aan ons teruggaven.

Toen de algemeene vrede van Amiens, koophandel en zeevaart in de Nederlanden weder herleven deed, en eene menigte koopvaardij-schepen naar de ons hergevene koloniën stevenden, waren ook velen voor CURAÇAO bestemd, en verlieten dit eiland weldra weder van rijke ladingen voorzien, deze werden echter allen, door de Engelschen genomen, nog vóór dat de oorlog in 1803 verklaard was.

Na het weder uitbreken van den oorlog zonden de beide commissarissen, die destijds te CURAÇAO aan het hoofd van het bewind stonden, uit vrees voor eenen aanval, een schip aan den Franschen Bevelhebber van St. Domingo FERRAND of FERRANT, met verzoek om eenige geweren en amunitie te bekomen. Dit vaartuig viel den Engelschen Commandant J. BLIET, die de stad St. Domingo blokkeerde, in handen, waardoor hij van de zwakheid des eilands onderricht werd. Onderwijl stevende hij met twee linesschepen en twee fregatten naar CURAÇAO. hetwelk hij, den 31 Januarij 1804, opeischte, terwijl hij, na weigering van overgave te hebben bekomen, het beleg en zelfs een bombardement begon, waardoor groote schade aan vele huizen toegebracht, en de Luthersche kerk in de asch gelegd werd. Na 26 dagen, gedurende welken de landlieden, door plundering en brandstichting, veel geleden hadden, maar ook de vijand herhaalde reizen, door de troepen en de schutterij was, terug gedreven, braken de Engelschen het beleg op, en zeilden weg. Dit baatte den ingezetenen echter weinig, want de handel, het groote middel van bestaan, werd door de Engelsche kruisers, die het min of meer gestreng bleven blokkeren,

vaarvloed en eene menigte vaartuigen, die naar het vaderland bestemd waren, werden opgebracht.

Toen de Engelschen zich verwijderden, kwamen de Franschen, die destijds nog alleen het Spaansche gedeelte van het eiland St. Domingo bezet hielden, terwijl hun eigen gedeelte, in handen der Negers was, die er het onafhankelijke rijk Haïti opgerigt hadden. Onder voorwendsel nu van jagt te maken, op de vaartuigen, die Negers of leeftogt naar Haïti bragten, namen zij alle vaartuigen, onder onzijdige vlag, welke CURAÇAO wilden aandoen, weg, en verklaarden die voor goeden prijs. De Fransche Kapitein-Generaal FERRAND wist dit voorwendsel zoo wel, ter zijner regtvaardiging, bij den Keizer NAPOLEON te bezigen, dat alle klagen van de diep vernederde en afhankelijke Baatafsche Republiek in den wind geslagen werden.

Na, sedert October 1804, door de Engelschen, ofschoon niet gestreng, geblokkeerd te zijn geweest, verscheen op den 31 Maart 1805 de Commodore MURRAY, met een eskader van zeven oorlogschepen voor de haven. Nog denzelfden dag deed hij een groot gedeelte zijner manschappen op het westelijke gedeelte des eilands landen. Hier werden de huizen der weerlooze planters geplunderd en verbrand, de magazijnen opengebroken, de maïs op het geroofde vee weggevoerd, en, met de mishandelde ingezetenen, aan boord der vaartuigen gebragt. De troepen en schutters, tegen de roovers uitgetrokken, werden, ten gevolge van onverschoonlijke zorgeloosheid, door hen overvallen, waardoor de bevelhebber LEWIS, met ongeveer 100 man en twee stukken geschut, in 's vijands handen viel. De regering in het moederland trachtte te vergeefs troepen tot ontzet naar CURAÇAO te zenden; het eene schip werd terstond bij het uitzeilen uit Texel, genomen, en het andere, 's lands fregat *Utrecht*, Kapitein COSTAUS, strandde benoorden Schotland. Nu ontstond er in de kolonie gebrek en duurte, en de hongersnood naderde reeds dreigende. Om dezen nood te ontgaan, leverde een groot getal ingezetenen een smeekschrift in, waarbij zij verzochten, dat men het eiland aan de Engelschen zoude overgeven: een Amerikaansch vaartuig bragt echter gelukkig eene lading mee binnen. Nadat de Engelschen, in het begin van de maand Julij 1805, nog eenen vergeefschen aanval op het fort Beekenburg gedaan hadden (1), lieten zij het eiland ongemoeid, tot op den 22 December 1806, als wanneer het door Sir WILLIAM BOLTON, Kommandant van het fregat *Fisgard*, die zich, vergezeld van twee brikken, voor de haven vertoonde, werd opgeëischt. Hierop een weigerend antwoord bekomen hebbende, wendde deze vaartuigen het om de Zuid. De bezetting, even als de inwoners, daardoor in het denkbeeld gebragt, dat de Engelschen zich verwijderd hadden, schroomden niet den oudejaars avond, op vaderlandsche wijze, regt vrolijk te vieren, hetwelk hun echter zeer slecht bekwam, daar de Engelschen van deze gelegenheid gebruik maakten, om CURAÇAO te overrompelen, hetwelk hun zoo wel gelukte, dat zij reeds binnen de haven waren, alvorens men zich ter verdediging konde gereed maken. Zelfs kwam de Gouverneur CHANGUION, die zich 's nachts op het nabijgelegen landgoed Blenheim bevonden had, eerst in het hoofdfort, toen reeds alles verloren was; evenwel deed de vrees der Engelschen voor het, nog niet in hunne magt zijnde, fort Republiek (thans Nassau) hem nog een eer-

(1) Zie dezen aanval, met de oorzaken der mislukking, omstandig vermeld in dit *Woordenboek*, D. II, bl. 212.

lijk verdrag van overgave verwerven; waarbij wel het 300 man sterke garnizoen zich als krijgsgevangen moest overgeven, maar de bezittingen der inwoners gewaarborgd werden.

Nu bleef CURAÇAO aan de Engelschen tot op de groote omwenteling in de Nederlanden en het herstel van het Huis van ORANJE. Den 4 Maart 1816 werd het eiland plegtig overgegeven aan de Nederlandsche troepen en ambtenaren, die aldaar, den 27 Januarij van dat jaar, met het linesschip *de Prins van Oranje* en de schooner *de Haai*, waren aangekomen. Sedert dien tijd is CURAÇAO ongestoord in ons bezit gebleven.

In het jaar 1823 is de Generaal KRAIJENHOFF, met eenen aanzienlijken staf, op last van den Koning, die van dit eiland een tweede Maltha wilde maken, naar CURAÇAO gereisd, om plannen tot de bevestiging van dat eil. te ontwerpen, waarna de St. Annabaai door den Overste NUNABIA is versterkt. De voortreffelijke uitvoering van dat werk heeft dit punt in zoodanigen staat gebracht, dat geen vijandelijk schip zal ondernemen het te naderen. — Op den 1 Januarij 1827 werd CURAÇAO, ter bevordering van den handel, tot eene vrijhaven verklaard (1).

CURAÇAO, houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Wanicaakreek*, ter linkerzijde in het opvaren uit de Saramacca; palende bovenwaarts aan den kostgrond Nooitgedacht, benedenwaarts aan den verlaten houtgrond Nieuw-Libanon; 500 akk. groot.

CURAÇAO, verl. houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Maarschalkskreek*, ter regterhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan onbewerkte bosschen, benedenwaarts aan den houtgrond Nimmerrust. Zij is laatstelijk met den houtgrond *Biggar* vereenigd geweest.

CURAÇAO (KLEIN-), W.-Ind. eilandje, 1 u. O. Z. O. van *Curacao*; op 12° N. Br., 51° 3' 30" W. L. Het is een laag land en slechts op 1½ mijl afstand te zien, als wanneer het zich als twee kleine heuveltjes voordoet. De visschers van Curacao onthouden er zich met goed weder, waarom zij er een hutje opgeslagen hebben. Bij gunstige omstandigheden haalt men ook wel eens hooi van dit eilandje.

De Kapitein-Luitenant DIMANNS heeft, voor eenige jaren, door de equipage van Zr. Ms. brik van oorlog *de Kempnaan*, hier eenen heuvel doen opwerpen van kraalsteen, om dit eilandje, dat slechts een uur in omtrek heeft, voor de zeevarenden beter zichtbaar te doen zijn. In 1805 werd de door zijne brandstichting verfoeide Lord MURAY, Commodore van een Engelsch eskader, op KLEIN-CURAÇAO begraven, doch is later van daar weder weggevoerd.

CURAÇAO (KLEIN-), kostgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan Porto-Bello, benedenwaarts aan Vigilantia; 346 akk. groot, met 3 slaven.

CURAÇAO (LAND-VAN-), verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Maarschalkskreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den houtgrond Bloemendaal, benedenwaarts aan de verl. plant. de Revolutie.

CURAÇAO-EILANDEN, eil. in *West-Indië*, in de *Caraiïbische zee*, N. van de noordelijke kust van Zuid-Amerika, zich van het O. naar het W., tot in de nabijheid van den Zeeboezem van Maracaibo uitstreckende.

(1) Een, die meer omstandige berigten omtrent het eiland CURAÇAO begeeren, verwijzen wij naar het werk van onzen volijverigen medearbeider M. D. TENNSTRA, getiteld: *de Nederlandsche West-Indische eilanden in derselver tegenwoordigen toestand*, waarvan het geheel te en een groot gedeelte van het 2e stuk alom over dit eiland handelt.

Deze eilanden zijn: Curaçao, Bonaire, Aruba en Klein-Curaçao. Zij schijnen tot in het begin der zeventiende eeuw te zijn onbewoond gebleven; althans, toen onze landgenooten ze, in de eerste helft dier eeuw, in bezit namen, waren sommigen nog onbewoond.

Daar de CURAÇAOSCHE-EILANDEN over het geheel weinig opleveren, is de uitvoer van voortbrengselen naar het moederland zeer onbeduidend. Voorheen, toen het vasteland van Zuid-Amerika nog aan Spanje behoorde, waren zij echter zeer belangrijk, doordien men vandaar eenen levendigen smokkelhandel op die kust dreef, welke handel evenwel thans geheel te niet is.

Deze eilanden staan onder eenen Directeur, die op Curaçao zijn verblijf houdt; en een Kommandeur op Aruba, alsmede een op Bonaire, onder zijne bevelen heeft. Ten opzichte van de regtspleging behooren zij regtstreeks onder Curaçao.

Men telt er eene bevolking van ruim 19,000 inw., onder welken meer dan 3000 Blanken, ongeveer 8500 Vrije Kleurlingen, ruim 4000 Vrije Zwarten en onstreeks 6500 slaven.

CURAÇAO-OOSTZIJDE, stat. in *West-Indië*, tot de apost. prefectuur van Curaçao behoorende, op het eil. Curaçao, met ééne kerk, welke door éenen Pastoor bediend wordt.

CURAÇAO-WESTZIJDE, stat. in *West-Indië*, tot de apost. prefectuur van Curaçao behoorende, op het eil. Curaçao, met ééne kerk, welke door éenen Pastoor bediend wordt.

CURAQUIRRA, vroegere naam van het eil. CURAÇAO, in *West-Indië*. Zie CURAÇAO.

CURASSAO, eil. in *West-Indië*. Zie CURAÇAO.

CURAZAO-CHICA, eil. in *West-Indië*, tot de *Curaçaosche-eilanden* behoorende. Zie CURAÇAO (KLEIN-).

CURRENT, eil. in *Oost-Indië*, in de *Straat der Molukkos*, nabij de oostkust van het eil. *Celebes*, Z. W. van de Baai van Castricum.

CURRINGEHORN of veeltijds *KORNHORN* genaamd, geh. in het *Westerkwartier* der prov. *Groningen*, arr. en $5\frac{1}{2}$ u. W. ten Z. van *Groningen*, kant. en $3\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Zuidhorn*, gem. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Grootegast*, $\frac{1}{2}$ u. O. N. O. van *Opênde*, waartoe het behoort, aan den zandigen, met eiken en andere boomen bezetten, weg van *Opênde* naar *Doesum*; met 20 huizen en kleine boerderijen.

CURTIS-BRUOCHE, voorm. reuthoeve op den *Veluwenzoom*, prov. *Gelderland*. Zie *BILIOEN*.

CUSEMERKLOOSTER, voorm. kloost. in het *Westerkwartier* der prov. *Groningen*. Zie *CUSEMER*.

CUYK, dek., apost. vic. gen. van het Hollandsche gedeelte van het voormalige bisdom *Roermonde*, voor het grootste gedeelte prov. *Noord-Brabant*, voor een klein gedeelte prov. *Limburg*.

Het strekt zich uit over de bar. van *Boxmeer*, de stad *Grave*, het Land van *Cuyk* en een klein gedeelte van *Opper-Gelder*, en bevat de volgende 25 par.: *Afferden*, *St. Antonis*, *Buers*, *Bergen*, *Beugen*, *Boxmeer*, *Cuyk*, *Escharen*, *Gastel*, *Grave*, *Haps*, *Heijen*, *St. Hubert*, *Ledeakker*, *Groot-Linden*, *Maashees*, *Mill*, *Oeffelt*, *Oploo*, *Overloon*, *Rijkevoort*, *Sambeek*, *Vierlingsbeek*, *Vortum-en-Mullem* en *Wanroy*.

Men heeft er 26 kerken, die door 25 Pastoors en 18 Kapellaans en Adsisenten bediend worden. Dit dek. bevat ongeveer 23,000 zielen onder welke 14,000 communicanten.

CUYK, CUIK of KUIK, vl. in het Land van *Cuyk*, prov. *Noord-Brabant*, *Eerste* distr., arr. en 9 u. O. van 's *Hertogenbosch*, kant.

en 2 u. N. ten W. van *Bormeer*, gem. *Cuyk-en-St.-Agatha*; 51° 45' 46" N. Br., 23° 52' 56" O. L.

Men heeft er vier straten, waarvan drie geplaveid zijn. De langste is gedeeltelijk met lindeboomen beplant. De overlevering wil, dat de rivier, in vroegeren tijd, veel verder dan tegenwoordig van *Cuyk* haren loop gehad heeft, namelijk tusschen de uiterwaarden, aan de overzijde der rivier en de bergen, die daarachter liggen, door welke verandering deze uiterwaarden; weleer aan *Cuyk* behoorende, door de nu tusschen beide stroomende rivier daarvan afgescheiden zijn. Zelfs ontdekt men daar ter plaatse nog heden eene laagte, die reeds, eer de *Maas* eene aanmerkelijke hoogte bereikt heeft, onderloopt, en dit water dan door de *Mookse* sluis moet uitloozen. Deze laagte schijnt de oude kil der *Maas* geweest te zijn. Hieruit laat zich verklaren, waarom de oude parochiekerk zoo dicht aan den oever der oude *Maas* staat. Het is immers niet waarschijnlijk, dat men zulk een groot gebouw, als de kerk te *Cuyk* is, bij hare eerste stichting, zoo nabij den oever der *Maas* zoude geplaatst hebben, en daardoor zich in de noodzakelijkheid gebragt zien, om ze door eenen zwaren en kostbaren muur, tegen het geweld des waters, en 's winters tegen de kracht der ijsschotsen, te moeten beveiligen.

Cuyk, in de oudste oorkonden *Cuc* genaamd, is bewoond geweest door de Romeinen, die aldaar eene sterkte langs de *Maas* zullen gehad hebben. Hoezeer dit door geene gelijktijdige schrijvers kan worden gestaafd, hebben de gevondene Romeinsche oudheden zulks in het zekere gesteld. In het jaar 1823 kocht de Herv. gemeente een bunder land aan, waarop een huis met tuin voor den Predikant werd gesticht. Bij de bouwning en bewerking van dit erf stiet men telkens op urnen, met deksels, op schaaltes, kannetjes, kruikjes, lampen, enz., waarvan eenige geheel zijn bewaard, en uit hun maaksel aantoonen, dat zij van Romeinschen oorsprong zijn. Ook heeft men er Romeinsche penningen, benevens een stuk van eene lans gevonden. Drie min. van de Romeinsche begraafplaats heeft men nog een Heidensch kerkhof ontdekt, blijkens de uitgegravene urnen. In de middeleeuwen was het een aartspr., onderhoorig aan het bisd. van *Luik*. Daar de kerkelijke verdeeling, bij den aanvang, naar de staatkundige verdeelingen, werden geregeld, zoo is hoogstdenkelijk *Cuc* de hoofdplaats geweest van een graafschap in *Taxandrië*, alwaar de Schout, Meijer, of hoe de eerste Magistraatspersoon ook genoemd zij, woonde, en waarvan later het graafs. *Cuyk* zijn oorsprong zal erlangd hebben.

Cuyk bevat, alleen in de kerkbuurt, aldaar de kom van het vlek genoemd, 186 h. en ongeveer 1300 inw., en met de daartoe behorende geh. *Fianen*, den *Ewinkel* en *Heeswijk* 259 h., en ruim 1600 inw., die meest hun bestaan vinden in handel en landbouw.

De *R. K.*, die hier ruim 1100 in getal zijn, maken met die van *St. Agatha* eene par. uit, welke tot het apost. vic. gen. van het Hollandsch gedeelte van het voormalige bisd. *Roermonde*, dek. van *Cuyk*, behoort, ruim 2000 zielen telt, en door eene Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt. De kerk, aan den *H. MARTINUS* toegewijd, staat op eenen uitstekenden hoek lands, die aan den *Maaskant* bemurd is. Het is een groot en van eenen dikken toren voorziene kruisgebouw. Na de Reformatie is zij bij de Herv. in gebruik geweest, doch in het jaar 1799 weder aan de *R. K.* afgestaan.

De Herv., die hier 80 in getal zijn, behooren tot de gem. *Cuyk-en-Beers* en hebben hier eene in het jaar 1810 gebouwde kerk. — De

Israëditen, van welke men er 50 aantreft, hebben hier eene synagoge. — De dorpschool wordt gemiddeld door 90 leerlingen bezocht.

Er is hier een veer over de Maas en men heeft er zes beesten-, laken-, wol- en linnenmarkten, als: de eerste Dingsdags na 26 April; de tweede Dingsdags na 6 Mei; de derde Dingsdags na 3 Julij; de vierde Dingsdags daaraanvolgende; de vijfde Dingsdags na 10 November en de zesde Dingsdags daaraanvolgende.

CUYK (LAND-VAN-), voorm. heerl., prov. Noord-Brabant, arr. 's Hertogenbosch, kant. Boxmeer en Grave; palende N. O. en O. aan de Maas, Z. aan het Land van Kessel, W. aan de Commanderie van Gemert en aan het Land van Ravestein; terwijl de baronnie van Boxmeer en het dorp Oeffelt daarin besloten liggen.

Sommigen oordeelen, dat het *Land van Cuyk*, oudtijds den titel van Graafschap gevoerd hebbe. Doch anderen zijn van gedachten, dat eenige Heeren uit den huize van CUYK, Graven van *Arensberg* geweest zijn, en dat men, om deze reden, hen ook somtijds Graven van CUYK heeft genoemd. De oude Heeren van CUYK worden onder de Leenmannen van den Bisschop van Utrecht geteld, en hebben bij hem het ambt van Schenker bekleed. De eerste Heer van CUYK, van wien men in de gedenkschriften gewaagd vindt, is WILLEM, die, in het jaar 1034, overleed. Zijn achterkleinzoon, HERMAN geheeten, met hulp van zijnen broeder GODEVAART, FLORIS den Zwarten, broeder van DIRK VI, Graaf van *Holland*, omgebragt hebbende, werd door Keizer LOTHARIUS, oom van DIRK en FLORIS, uit zijn land verdreven. Graaf DIRK zich hiermede niet vergenoegende, viel gewapenderhand in het LAND VAN CUYK, wierp, om zich wegens den moord, aan zijnen broeder begaan, te wroken, alle sloten en sterkten des lands omver, verbrandde de dorpen en verwoestte het geheele land. Eenigen tijd echter daarna, werd er door toedoen van HERMANS broeder, ANDREAS VAN CUYK, destijds Bisschop van Utrecht, een zoen getroffen, op voorwaarde dat HERMAN, het LAND VAN CUYK, onder den titel van baronie of baanderheerlijkheid, van Graaf DIRK ter leen zoude ontvangen.

Onderscheidene Heeren van dit zelfde geslacht hebben daarna, in eene onafgebroken volgreeds, deze heerlijkheid bezeten tot op JAN V, die haar, in het jaar 1390, van JOHANNA, Hertogin van *Brabant*, ter leen ontvangen moest, uit oorzaak van een groot geschil, tusschen hem en de Brabanders gerezen; hetwelk, niet anders, dan onder deze voorwaarde, kon bijgelegd worden. Met dezen JAN, die, in het jaar 1394 of 1395, kinderloos overleed, was het mannelijk oir der eerste Heeren van CUYK, die deze heerlijkheid bijna 400 jaren bezeten hadden, uitgestorven. Hij had wel eene zuster, JENNE of JOHANNA genoemd, die hem in de regering dadelijk opvolgde; doch niet dan voor een zeer korten tijd, dewijl zij deze heerlijkheid, die, door het slecht beheer harer voorzaten, zeer met schulden bezwaard was, in het jaar 1400, vrijwillig afstond, aan haren neef, WILLEM, Hertog van *Gulik en Gelder*, waardoor dus de stad Grave en de heerlijkheid van CUYK, met Gelderland vereenigd werden, en daaraan verknocht bleven, tot dat MAXIMILIAAN, Aarts-Hertog van *Oostenrijk*, die, door zijn huwelijk met MARIA VAN BOURGONDE, zoowel Hertog van Gelderland als van Brabant geworden was, in het jaar 1481, de Stad Grave, met het LAND VAN CUYK, van Gelderland afscheurde, en aan het Hertogdom Brabant hechtte. In het jaar 1485, heeft hij echter dat land, zoo van de eene als van de andere zijde gescheiden, en als souverain op zich zelve verklaard. In dien toestand was deze Heerlijkheid, gedurende de Regering van zijnen

ZOON *FILIPS den Schoone*, en van zijnen kleinzoon, *KARL V*, tot in het jaar 1515 of daaromtrent; toen gemelde *KARL* haar voor 20,000 gulden verpandde, aan *FLORIS VAN ERMOND*, Graaf van *Buren*, die, na zijnen dood, in 1538, door zijnen zoon, *MAXIMILIAAN VAN ERMOND*, schoonvader van *WILLEM I*, Prins van *Oranje* opgevolgd werd.

In 1549, heeft Keizer *KARL* echter dit pandschap aan het Huis van *ERMOND* afgelost; door betaling der bewuste 20,000 gulden; waartoe de stad *Grave*, 4000 en het *LAND VAN CUYK* 16,000 gulden, opschoten. *FILIPS II*, *KARLS* zoon en opvolger in zijne staten, heeft, in het jaar 1559, deze Heerlijkheid weder verpand, voor 60,000 gulden aan *WILLEM I*, Prins van *Oranje*, die, als Pandsheer, in het jaar 1590, aldaar gehuldigd werd. Dit pandschap is van *WILLEM I* overgegaan op zijne beide zonen; eerst, in 1584, op Prins *MAURITS*, en daarna, in 1625, op *FREDERIK HENDRIK*, Prins van *Oranje* (1).

Dus lang, had het Huis van *ORANJE*, derhalve, alleen het pandschap dezer heerlijkheid genoten, hetwelk, bijaldien de Spaansche Regering in deze landen had blijven duren, ten allen tijde weder zou hebben mogen afgelost worden: dan de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden hebben, bij Resolotie van 9 December 1611, dit pandschap in een wettig eigendom veranderd; mits aan zich behoudende de souvereiniteit of het oppergebied. En bij het sluiten van den *Munsterschen Vrede*, in het jaar 1648, dus een jaar na het overlijden van Prins *FREDERIK HENDRIK*, verklaarde Koning *FILIPS IV*, van zijn regt van redemptie af te zien, waardoor dit pandschap in vollen eigendom gekomen is aan *FREDERIK HENDRIKS* zoon, *WILLEM II*, en erflijk gemaakt aan zijne nazaten, die deze heerlijkheid hebben bezeten, als een leen van Staats-Brabant. Van Prins *WILLEM II*, is het overgegaan op zijnen zoon, *WILLEM III*, Koning van *Groot-Brittanje*. Deze Vorst had, 7 jaren voor zijnen dood, in 1695, bij uitersten wille, tot eenigen Erfgenaam van alle zijne goederen verklaard, zijnen Neef, den jongen Prins *JAN WILLEM VAN NASSAU-DIETS*, Erfstadhouder van *Friesland*; afstammende van *Grave JAN VAN NASSAU*, jongeren broeder van *WILLEM I*, Prins van *Oranje*. Dan, terstond na zijn overlijden, den 19 Maart 1702, rees, over deze erkenning, geen klein verschil, tusschen het Huis *NASSAU-DIETS* en het Keurvorstelijk Huis *BRANDENBURG*, hetwelk onbeslist gebleven is, tot in het jaar 1752, wanneer in 's Hage, onder de garantie van *Hunne Hoogmogenden*, een vergelijk getroffen werd, waarbij, onder veel meer andere domeinen, ook de *Baronie van Grave* en *Land van Cuyk*, aan Prins *WILLEM KARL HENDRIK FRISO*, later bekend onder den naam van Prins *WILLEM IV*, Erfstadhouder der Vereenigde Nederlanden en der Unie, is aanbedeeld, waardoor zij thans een gedeelte van 's Rijks domeinen uitmaakt.

Het *LAND VAN CUYK* wordt verdeeld in het *Overambt* en het *Nederambt*. Het eerstgemelde bevat zeventien dorpen of gehuchten, als: *Maashees*, *Makkum*, *Holthees*, *Vierlingsbeek*, *Groeningen*, *Vorthem*, *Sambeek* en *Beugen*, allen aan de *Maas*; meer landwaarts in *Overloon*, *Oploo*, *Mulheim*, *Rijkevoert*, *Papevoort*, *Tove*, *Walschot*, *Ledeakker* en *Berkenbosch*. In het *Nederambt* ligt de stad *Grave* en het vlek *Cuyk*, beide aan de *Maas*; voorts de volgende zestien dorpen of gehuchten: *Heeswijk*, *St. Agatha*, *Haps*, *Groot-Linden*, *Klein-Linden*, *Katwijk*,

(1) Men kan over de Heeren van *CUYK* eene welgeschreven verhandeling lezen in de *Memoires de l'Académie de Bruxelles*, tom. VI.

Beers, Mill, St. Hubert, Hulsbeek, Wanrooy, Gassel, Escharen, Hal, Langenboom en Neerloon; zoodat deze heerl. een groot gedeelte van de tegenwoordige kant. *Bormeer* en *Grave* inneemt. Het telt ruim 17,000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

Men treft in deze heerl. bijkans allerlei grond aan. Hier plant men rogge en boekweit, ginds vindt men goede wei- of hooilanden, elders heide, dienstig om er schapen op te wijden, welke echter thans veel bebouwd is. Op andere plaatsen dient de veengrond den opgezetenen tot brandstof. Zelfs zijn er boschjes van kreupelhout en hoog opgaande boomen.

In het jaar 1820 werd deze geheele heerl. door eene zware overstroming geteisterd.

Het wapen van het **LAND VAN CUYK** bestaat in een veld van goud, beladen met twee baren van keel, waar boven, tusschen en onder acht meeren, mede van keel, geplaatst drie, twee en drie.

CUYK (SLOT-TE-), voorm. adell. kast. in het *Land van Cuyk*, prov. *Noord-Brabant*. Het was het stamhuis der Heeren van **CUYK**, die niet onvermaard in de Vaderlandsche Geschiedenis geweest zijn. Waar het gestaan heeft, is onbekend. In het vlek **Cuyk** heeft men wel een zoogenaamd Hooq-huis, doch niet van die bouworde, om er de overblijfselen van eenen middeleeuwschen burgt in te ontdekken. Wij gelooven, dat het **KASTEEL VAN CUYK** niets anders geweest zij, dan het kasteel te *Grave*, en dat dit stadje zijnen oorsprong aan dit kasteel verschuldigd is.

CUYK-EN-BEERS, kerk. gem., prov. *Noord-Brabant*, klass. van 's *Hertogenbosch*, ring van *Grave*.

Zij telt 125 ziel. en heeft eene kerk te *Cuyk*, die door eenen Predikant bediend wordt. De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest **HENRICUS BREVENTROP**, die in het jaar 1648 herwaarts kwam en in het jaar 1654 overleed. Het beroep is eene koninklijke collatie.

CUYK-EN-ST.-AGATHA, gem., prov. *Noord-Brabant*, *Eerste* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Grave* (1 k. d., 22 m. k., 3 s. d., 3 ged.); palende N. aan Linden, O. aan de Maas, Z. O. aan Oeffelt, Z. aan Haps, W. aan Beers.

Zij bevat het vl. *Cuyk*, het d. *St. Agatha*, benevens de geh. den *Ewinkel*, *Fianen* en *Heeswijk*, beslaat eene oppervlakte van 1697 bund. 97 v. r. 58 v. ell., telt ongeveer 2200 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw, koophandel en ambachten. Voorts heeft men er 5 looijerijen, 3 brouwerijen en 2 olieslagerijen.

De R. K., die hier 2000 in getal zijn, maken de stat. van *Cuyk* uit. — De Herv., van welke men er ongeveer 90 telt, behooren tot de gem. van *Cuyk-en-Beers*. — De Israëlieten, die men er 100 aantreft, maken de gem. van *Cuyk* uit.

Men telt er twee scholen, die te zamen door 120 leerlingen bezocht worden. Ook bestaat er te *St. Agatha* een klooster van de orde der *Kruisheeren*. Zie deswege het art. **AAGTEKLOOSTER (ST.-)**

Onder deze gem. vielen, bij den watervloed van Januarij 1820, wel vijf doorbraken in den *Maasdijk*, zoodat het vl. *Cuyk* met eene volkomene vernietiging bedreigd werd, en de geheele gem. groote schade leed.

Het wapen dezer gem. is hetzelfde als dat van het *Land-van-Cuyk*. Zie het art. **CUYK (LAND-VAN-)**.

CUYK-EN-ST.-AGATHA (BINNENPOLDER VAN-), pold. in het *Land van Cuyk*, prov. *Noord-Brabant*; *Eerste* distr., arr. 's *Hertogenbosch*,

kant. *Grase*, gem. *Cuyk-en-St.-Agatha*; palende N. aan Katwijk, O. aan de straat, Z. aan St. Agatha, W. aan de heide.

Deze pold., in het jaar 1500 bedijkt, beslaat eene oppervlakte van 386 bund. 80 v. r., en wordt door twee sluizen van het overtollige water ontlast. Het land ligt ongeveer 10 ellen boven A. P.

Over dezen polder heeft het gemeentebestuur van Cuyk-en-St.-Agatha het toezigt

CUYL (HET-HUIS-), voorm. kast. in het *Land van Vianen*, prov. *Zuid-Holland*, nabij Vianen.

Het was het stambuis van het oude geslacht van van CUYL, dat een zilveren Leeuw, geharnaseerd van lazuur, op een veld van keel, ten wapen voerde. Van het huis, dat reeds in de vijftiende eeuw moet gesloopt zijn, waren in het jaar 1540 nog oude muren en grondvesten te zien; thans zijn echter ook deze niet meer aanwezig, zoodat men zelfs niet meer weet aan te wijzen, waar het gestaan heeft.

CUYLEMBURG, graafs. en st., prov. *Gelderland*. Zie CULEMBORG.

CUYLEMBURG (GROOT-), koffijplant in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Nieuw-Cuylemberg, benedenwaarts aan de verl. plant. Zelden-Rust; 750 akk. groot, met 115 slaven, bij de *Negers Vandra* geheeten.

CUYLEMBURG (KASTEEL-TE-), voorm. kast. in het graafs. *Culemborg*, prov. *Gelderland*. Zie CULEMBORG (KASTEEL-TE-).

CUYLEMBURG (LAND-VAN-NIEUW-), verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verlaten plant. Blokkenstein, benedenwaarts aan de verl. plant. Gustaafsdal; 500 akk. groot.

CUYLEMBURG (NIEUW-), verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter regterhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. Elsenhagen, benedenwaarts aan de plant. Groot-Cuylemberg; 250 akk. groot. Zij behoort thans aan de plant. *Voorzorg*, aan de *Vredenburgerkreek*.

CUYNRE, riv., prov. *Friesland*. Zie KUNDE.

CUZEMER of KUSEMAR, ook CUSEMERKLOOSTER, CUSEMERKLOOSTER en KUZEMERKLOOSTER gespeld, voorm. kloost. in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, onder en $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Oldekerk*, $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Sebaldeburen*.

Het was een Nonnenklooster der Premonstreiterorde, aldaar in het begin der dertiende eeuw gesticht, door HERDERICUS, Proost van Berthe, een aloud, in den Dollard verdrongen, dorp, die aan het klooster den naam gaf van St. MARIA'SPOORT. Het moet een fraai, ruim gebouw geweest zijn, met eene torenspits, en van rondom op de daarvoor geschikte zand- en veengronden van hoog bosch omgeven.

Bij den hoogen vloed van 14 December 1287 zouden in dit klooster 60 maagden verdrongen zijn.

De kundige Friesche Kadunnik SIBRANDUS LEO, bekend door zijne geschiedschriften, vlugtte, ten tijde van den beeldstorm, uit het klooster Lidlum herwaarts, en eindigde er, ten jare 1588, in rust en vrede, zijn leven.

Het gebouw is, omstreeks het einde der zestiende eeuw, openlijk voor afbraak verkocht geworden. — Ter plaatse, waar het gestaan heeft, ziet men nog, ten Z. O. van de Cuzemerbalk of den vonder over het Wold-diep, eenen zandigen heuvel, $3\frac{1}{2}$ bund. groot, van grachten en singels omgeven, binnen welken nu een boerenhuis, de woning van de wed. JAN ABELS VAN KLOOSTER, staat.

Het zegel van dit klooster, nog op de Archievenkamer te Groningen berustende, is langwerpig en verbeeldt MARIA met het kind Jezus. Boven een Abt, met eenen herdersstaf in de rechter- en, naar het schijnt, een boek in de linkerhand, omstraald. Beneden een biddende, geknieelde heilige man. Aan wederzijden, ter halverwege uitkomende, een Engel, gevleugeld, met een wierookvat. Het heeft tot randschrift: *S: (Sigillum) Sce: (Sancte) MARIE in Kusemere, d. i.:* Zegel van St. MARIA in CUZENER.

D.

DAAIN, kl. eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidoostelijke-eilanden van Banda* behoorende, N. van Babber.

Het strekt zich van het O. naar het W. uit, is zeer hoog, weinig begroeid en ongeveer 1 m. lang. Aan de Noordzijde heeft het eenen kleinen inham, waar eene vrij goede ankerplaats voor kleine vaartuigen is. De ruwe en woeste bewoners, ongeveer 100 in getal, bestaan grootendeels van de veeteelt, waarvan zij de opbrengst, tegen vastgestelde prijzen, leveren aan den Oppor-Orangkaja van Babbers westkust, aan wien zij ondergeschikt zijn.

DAAL, gedeelte van het geh. *Daal-en-Keerberg*, in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, distr., arr. en $3\frac{1}{4}$ u. N. O. van *Maastricht*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Heerlen*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Voerendaal*; met 2 h. en 30 inw.

DAAL, voorm. abdij in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie **MARIENDAAL**.

DAAL (BERG-EN-), houtgr. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **BERG-EN-DAAL**.

DAAL (LAND-VAN-BERG-EN-), houtgr. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **BERG-EN-DAAL (LAND-VAN-)**.

DAAL (TEN-), voorm. abdij in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie **MARIENDAAL**.

DAALEM, d. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*. Zie **DALEM** (1).

DAAL-EN-BROEK of **DALENBROEK**, op oude kaarten ook wel **DALENBROEK** gespeld, geh. in het voorm. hert. *Gulik*, thans prov. *Limburg*, distr., arr., kant. en $1\frac{1}{2}$ u. O. van *Roermonde*, gem. *Herkenbosch-en-Melick*, $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Herkenbosch*, waartoe het behoort; met 38 h. en 145 inw. Vroeger stond hier het kast. *Daal-en-Broek*. Zie het volgende art.

DAAL-EN-BROEK (HUIS-) of **DALENBROEK**, ook wel **DALENBROEK** gespeld, voorm. kast. in het voorm. hert. *Gulik*, thans prov. *Limburg*, $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Herkenbosch*, niet ver van de Roer.

Toen de Admirant van Arragon, don FRANCISCO DE MENDOZA, in het jaar 1598, nadat hij het beleid des oorlogs in handen gekregen had, met het Spaansche leger, ruim 22,000 man sterk, in het bisdom van Munster, het hertogdom Kleef en eenige omliggende steden en vorstendommen, schandelijke daden, geen krijgsman betamende, bedreef, of ongestraft toeliet, nam ULRICH VAN DAUN, Graaf van *Valkenstein*, Heer van *Oversteyn en Brouck*, ter beveiliging van zijn HUIS **DAAL-EN-BROEK**, 100 soldaten van den Hertog van Kleef, en voegde daarbij 26 boeren, in den waan van daarmede, tegen den gevreesden aanval, te zullen bestand zijn. Doch daar de Graaf van *Valkenstein*, door de Spanjaarden zeer gehaat was, omdat hij de leer der Hervorming was toegedaan, en het Huis-*Daal-en-Broek* hun misschien in den weg lag, berenden zij het, den 7 October van het gezegde jaar. Nadat de Graaf, op de gedane opeisching, een weigerend antwoord gegeven had, begonnen zij geweld te gebruiken en het te beschieten, met dat gevolg, dat het al spoedig bij verdrag werd overgegeven. Ten zijnen ongelukke veronachtzaamde de Graaf den hem gegeven raad, om zich weg te maken: hij vertrouwde te veel op het woord van vrij geleide, hem, uit

(1) Even zoo zoekt men alle woorden, die men elders wel eens **DAA** gespeld vindt, op **DA**.

naam van de Aartshertogen, verleend. De eerste schanddaad der Spanjaarden was, dat zij al het volk, hetwelk zij ongewapend hadden doen uittrekken, verraderlijk vermoordden. Een van des Admirants soldaten tastte zelfs den Graaf aan, rukte hem den hoed van het hoofd en den kraag van den hals, ontnam hem zijn geweer en stiet hem vervolgens onder de paarden; doch de Graaf werd op dat oogenblik door eenen Spaanschen Kapitein ontzet. Daarop vielen de soldaten in woede op het huis aan, plunderden het en vernielden alles wat er in was. Na dit alles werd de Graaf, op Zondag den 11 October, gedwongen met eenige Spanjaarden in den hof te gaan, waar deze hem op eene moorddadige wijze om het leven bragten, hierop wierp men het lijk in een strooijen huis, dat in brand gestoken werd, hetgeen men voorgaf, dat bij toeval geschied was, terwijl de Graaf, die den naam had van zeer rijk te zijn, in het huis gegaan was, om zijne goederen te beveiligen, waarbij hij, te midden der vlammen, het leven had verloren.

Na dien tijd schijnt dit huis meer en meer in verval geraakt en eindelijk geheel gesloopt te zijn. Ter plaatse, waar het gestaan heeft, ziet men thans nog eenige bouwvallen, kelders, vijvers en den hof, die tot dit goed behoort heeft. De stallingen zijn thans in een fraai landhuis herschapen. De heerlijkheid, die een oppervlakte van 100 bund. beslaat, behoort tegenwoordig aan den Heer Ridder PROSPER VAN DER RENNE DE DAALENBROEK, te Brussel.

DAAL-EN-KEVERBERG, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, distr., arr. en $5\frac{1}{2}$ u. O. N. O. van *Maastricht*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Heerlen*, gem. en 15 min. N. van *Voerendael*; met 2 h. en 20 inw.

DAALHEM, d. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*. Zie DALEM.

DAALHEM (LAND-VAN-) of LAND-VAN-DALHEM, voorm. graafs., thans gedeeltelijk tot de prov. *Limburg*, gedeeltelijk tot de Belgische prov. *Luik* behorende. Het bestond uit drie van een gescheiden gedeelten, van welke het grootste of het eigenlijke graafs., grense N. aan de heerl. Breust, N. O. aan het Land van 's Hertogenrade, O. en Z. O. aan het hert. *Limburg*, Z. en W. aan het bisd. *Luik*. Van het O. naar het W. werd de grootste lengte van dit gedeelte op omtrent 3 u. gaans gerekend, en de grootste breedte van het N. naar het Z. op omtrent $2\frac{1}{2}$ u. Van de beide kleinere gedeelten lag het eene in de heerl. Breust besloten; terwijl het andere N. O. door die heerl., Z. door een afgescheiden gedeelte van het Land van Valkenburg, en W. door de Maas bepaald was.

Voor meer dan zeven honderd jaren werd deze landstreek reeds door de Graven van HOCHSTADE bezeten, die haar ter leen hielden, ten deele van den Hertog van Brabant en gedeeltelijk van den Hertog van Gulik. GERARD, de eerste Graaf van *Daalhem*, van wien men gewag vindt gemaakt, leefde omtrent het jaar 1080. In zijn geslacht bleef het graafschap tot in het jaar 1227, toen HENDRIK I, Hertog van *Brabant*, het kasteel van DAALHEM, zonder dat men met zekerheid weet om welke reden, in bezit nam. Dit gaf oorzaak tot verwijdering, tusschen gezegden Hertog en KOENRAAD, Aartsbisschop van Keulen, die uit het huis van DAALHEM was, en uit deze oneenigheid ontstond een oorlog, welke voortduurde tot in het jaar 1240, als wanneer een vergelijk ontworpen werd, hetwelk evenwel niet tot stand kwam. Eindelijk echter werd, in het jaar 1245, het graafschap DAALHEM, bij koopverdrag, door Graaf DIRK II afgestaan aan HENDRIK II, Hertog van *Brabant*, die het met zijn hertogdom vereenigde. Daarna, en wel in het jaar

1288, toen Jan I. Hertog van Brabant, ook van het hert. Limburg meester was geworden, is het in Limburg ingelijfd. Volgens het traktaat van verdediging, in het jaar 1661, tusschen de Staten der Vereenigde Nederlanden en den Koning van Spanje aangegaan, behielden eerstgenoemden het kasteel en de stad Daalhem, benevens de bancken, heerlijkheden en dorpen van Trembleur, Olne, Bombai, Teneur, Cadier en Oost, met alle de onderhoorigheden en in het bijzonder alle de leenen buiten 's lands gelegen en van het kast. van Daalhem afhangelnde. De Koning bleef in het bezit van de bancken, heerlijkheden en dorpen van 's Gravenvberen, Mheer, Noorbeek, Varsage, Moelingen. St. Maartens-Voeren, Aubel, Cheratte, Neufchâteau, Mortier, Hous en Ruhel, met alles wat er van afhing, benevens de abdij van Godsdal (Val-Dieu).

Thans behoort nog alleen tot ons koninkrijk de d. : Cadier, Mheer, Noorbeek en Oost, de gem. Mheer en Noorbeek, alsmede een gedeelte der gem. Cadier-en-Keer en Eysden uittakende, en alzoo tot het kant. *Gulpen*, arr. *Maastricht*, behoorende.

Te Trois-Fontaines, bank van Trembleur, in het Land van Daalhem, thans tot de Belgische prov. *Luik* behoorende, werd den 25 November 1785 geboren HENRI DANIEL GUYOT, Stichter van het Instituut voor Doofstommen te Groningen; hij stierf ter laatstgemelde plaatse den 10 Januarij 1828 (1).

DAALHOF, voorm. slot of burg, in het kw. *Vollenhoven*, prov. *Overijssel*, 10 min. W. van *Giethoorn*; waartoe het behoorde.

Van dit gebouw, hetwelk omstreeks het jaar 1680 gesloopt is, ziet men thans niets meer dan den vlakken grond.

DAALHUIZEN, landgoed op den *Veluwenzoom*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, arr., kant. en 1 u. N. ten O. van *Arnhem*, gem. en 1½ u. W. van *Rheede*, 5 min. W. van *Velp*, ter regterzijde van den straatweg van Arnhem naar Zutphen.

Dit landgoed, hetwelk op het einde der vorige eeuw, door den Geschied- en Oudheidkundige GERARD VAN HASSELT is aangelegd en hem sedert tot buitenverblijf verstrekte, wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door zijnen zoon den Heer Mr. D. G. A. VAN HASSELT, Burgemeester van Rheede.

In het jaar 1816 werd door Mr. GERARD VAN HASSELT aldaar een monument opgericht, ter herinnering van den slag bij Waterloo, met het volgende opschrift:

AAN DEN JONGEN HELD
WILLEM FREDERIK GEORGE LODEWIJK,
PRINCE VAN ORANJE

EN

ALLE ZIJNE BRAVE WAPENBROEDEREN VAN 1816 TOEGEWIJD.

Het huis, dat in eenen hoek van den gezegden straatweg, op eenen heuvel gelegen is, beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 10 bund. 28 v. r. 78 v. ell.

(1) Een, die meer omtrent dezen verdienstelijken man en zijne stichting wenschen te weten, verwijsen wij naar de *Redevoering en Dichtregelen, uitgesproken ter gelegenheid van het vijf en twintig jarig feest van het Departement Groningen der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen*, den 8 van Levensmaand 1817, door Mr. H. O. FRITH en Mr. B. H. LULOFS, waar zij, in de aantekeningen, M. 111-125, niet slechts eene beknopte levensschets van GUYOT, maar levens eene korte geschiedenis van het Instituut, kunnen vinden.

DAALMEER of **DAELMEER**, eigenlijk **AALMEER**, drooggemaakt meer in *Kenemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en kant. *Alkmaar*, gem. *Koedijk-en-Huisvaard*; palende Z. O. en N. aan de ban van *Koedijk*, W. aan *Pancrasban*. Het is in 1360 bedijkt en wordt door éenen molen uitgemaal.

DAALSCHENDIJK, weg in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, buiten de *Catharijnepoort* dier stad, en van daar zich tot het voorm. klooster uitstreckende, van welk klooster, dat ook wel alleenlijk **DAAL** genoemd werd, deze weg zijnen naam ontleend heeft.

DAAMS of **DAES**, oude naam eener landhoeve, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *het Bildt*, arr. en $2\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Leeuwarden*, kant. en 1 u. N. van *Berlikum*, $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *St. Anna-Parochie*, waartoe zij behoorde.

DAANRAADT, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*. Zie **DAANRAEDT**.

DAARLE of **DAERLE**, ook wel **DAARLO**, buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr. en $6\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Deventer*, kant. en $4\frac{1}{2}$ u. O. ten N. van *Raalte*; gem. en $1\frac{1}{2}$ u. N. ten O. van *Hellendoorn*; met 88 h. en 390 inw. Men heeft er eene school.

DAASDONCK, oude hofst. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. van *Breda*, kant. en 1 u. Z. van *Ginneken*, gem. *Ginneken-en-Bavel*, $\frac{1}{2}$ u. N. van *Galder*; waartoe zij behoort.

Dese hofst. was voorheen een achterleen van het huis van *Breda*, en het erfgoed van het vermaarde geslacht der van *Daasdoncken*, in de regering van *Breda* en elders zeer bekend. Het omwaterd huis, dat hier vroeger stond, in de wandeling *het Ladderkasteeltje* genoemd, is, in het jaar 1839, afgebrand en niet weder hersteld, maar de grachten zijn nog aanwezig. De daartoe behoord hebbende gronden, die eene oppervlakte beslaan van 164 bund. 69 v. r. 69 v. ell., worden thans in eigendom bezeten door den Heer *Hubertus Montens*, woonachtig te *Lier*.

DAAUW, kl. eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidwester-eilanden van Banda* behoorende. Zie **Daw**.

DABENTRIA, oude naam, onder welchen de st. *Deventer*, in *Zalland*, prov. *Overijssel*, vroeger bekend stond. Zie *Deventer*.

DADONG (**KOEWALA-**), d. in *Oost-Indië*. Zie **KOEWALA-DADONG**.

DAKLEM, d. in den *Tielerswaard*, prov. *Gelderland*. Zie **DALEM** (1).

DAELHEM, d. in de heerl. *Roussy*, grooth. *Luxemburg*. Zie **DAELHEM**.

DAENRAEDT of **DOENRAEDT**, op sommige kaarten ook **DONDERADE** gespeld, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, kw., arr. en $5\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Maastricht*, kant. en 1 u. Z. O. van *Sittard*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. O. ten N. van *Oirsbeek*; met 85 h. en 430 inw.

DAGERAAD (**DANKBAARHEID-EN-**), katoenplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **DANKBAARHEID-EN-DAGERAAD**.

DAGERAAD (DE), suikerpl. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Commewijne*, ter regterzijde in het opvaren; palende benevenswaarts aan *Nieuw-Wederhoop*, benedenwaarts aan de suikerpl. *Maard*; 3664 akk. groot, met 131 slaven.

1) In vroegeren tijd was elders wel eens met **DAB** gespeld vindt, en hier niet geronden worden. Zie ook op **DAAL** of **DA**.

Met deze plant., vroeger *Koopomombo* geheeten, is thans de voorm. plant. Nieuw-Wederhoop verbonden. De Negers noemen haar *JOK-KOENOMBO*.

DAGERAAD (LAND-VAN-DE-), verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Casiwinicakreek*, ter linkerzijde in het opva- ren; palende bovenwaarts aan het verl. land van Apecape, beneden- waarts aan het verl. land van Vlammenburg.

DAGERAAD (LAND-VAN-DE-), verl. grond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Casiwinicakreek*, ter rechterzijde in het opva- ren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. la *Volonté-Divine*, be- nedenwaarts aan het verl. land van Nieuw-Wederhoop.

DAGOSJAREK of **DACOTJARAK**, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Bantam*, reg. *Tjeringin*, 7 u. van *Anjer*.

Zij is de hoofdpl. van het reg. en de verblijfplaats van den Adsis- tent-Resident, den militairen Kommandant, den Regent en van eenen Ontvanger der landelijke inkomsten.

Men heeft er een fort, eene kazerne en zeer fraaije omstreken.

DAGOUMBA, **DAGWUMBA** of **DECOUNBA**, rijk in *Afrika*, in *Opper- Guinea*, aan de *Goudkust*, N. van *Assiantie*, waaraan het cijnsbaar is. De hoofdpl. is *Yahudi*.

DAGWUMBA, rijk in *Afrika*, in *Opper-Guinea*. Zie **DACOUNBA**.

DAGWUMBA, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*. Zie **YAHUDI**.

DAH, riv. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, in *As- siantie*, Z. van de hoofdstad.

DAHAN, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, aan de oostkust van dat eiland.

DAHL, ook wel, doch verkeerdelijk, **DALLE** geheeten, d. in het graaf. *Wiltz*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 3½ u. W. N. W. van *Die- kirch*, kant. en 1 u. Z. O. van *Wiltz*, gem. en 25 min. N. van *Goetsdorf*.

De inw., die hier alle R. K. zijn, maken eene par. uit, die tot het vic. apost. van *Luxemburg*, dek. van *Nieder-Wiltz*, behoort, en hier eene kerk heeft, waarin de dienst door éenen Pastoor verrigt wordt.

DAHLEM, **DALHEM**, **DALHEIM** of **DALLEN**, d. in de heerl. *Elter*, grooth. *Luxemburg*, voorm. kw. en 3 u. Z. O. van *Arlon*, arr. en 3 u. W. ten Z. van *Luxemburg*, voorm. kant. en 2½ u. N. O. van *Messancy*, gem. en ¼ u. Z. van *Garnich*.

De inw., die allen R. K. zijn, hebben hier eene bijkerk, welke tot de par. van *Garnich* behoort.

DAI (**KOEWALA**-), d. in *Oost-Indië*. Zie **KOEWALA-DAI**.

DAJA, **DALJA** of **DAYA**, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, koningr. *Atjeh*. Zij komt uit het gebergte en valt, met eenen westelijken loop, in de *Sundasche Zee*.

DAJA, **DALJA** of **DAYA**, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, koningr. *Atjeh*, 10 u. Z. W. van *Atjeh*, op den zuidelijken oever van den mond der *Daja*. Men plagt er veel goud te graven.

DAJA, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerabaija*, op een groot eil., dat door twee armen van de *Toeroesan* gevormd wordt.

DAJAKH (**GROOT**-), prov. of distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*. Zie **DAJAKH-BESAR**.

DAJAKH (**KLEIN**-), prov. of distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*. Zie **DAJAKH-KETJIL**.

DAAL

in *Kon:*

Koedijk

W. aan

len uit

DA

buite:

kloe-

gens

D

kw.

den

Pe

Z

t

t

t

str. in *Ges-Ind.*

Indië. — Het telst 50

van de in 1821

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

den hiet de *Indië.*

in het jaar 1801 gesticht is door Mr. **JONAN MEERMAN**, Heer van *Vuren-en-Dalem*, en in het jaar 1833 door den Heer **MICHEL VIRULT**, Heer van *Vuren-en-Dalem*, met een orgel versierd werd. Boven den ingang leest men: **DEN CHRISTENEN VAN DALEN TOT EENE ONVERSCHEKELIJKHEID VAN GELOOF HOOP EN LIEFDE**. De pastorie, aan de oostzijde tegen de kerk staande, is mede zeer fraai en munt uit door schoone land- en riviergezigten.

De R. K., van welke men er 10 telt, worden tot de statie van *Varik* gerekend. — De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 38 leerlingen bezocht. — Vroeger had men er een oud heerenhuis, het Huis Te Dalem geheeten.

JAN VII, Heer van *Arkel*, die in het jaar 1196 overleden is, ieder zijner broeders hun aandeel willende laten volgen in den Lande van *Arkel*, schonk aan **FOLPERT**, door sommige schrijvers *Dodo* geneemd, onder andere goederen, de halve heerlijkheid van **DALEN**. **FOLPERTS** nakomelingen hebben, hun geslachtsnaam verlatende, dien van **DALEN** aangenomen, en ten wapen gevoerd twee zilveren baren, in een veld van keel. Zij bleven in het bezit van **DALEN** tot den 22 Maart 1423, als wanneer eenige Edelen uit den *Tielerwaard* deze heerlijkheid van **FLORIS VAN DALEN**, voor 2260 kroonen (2712 guld.) kochten, om die hunden nieuwen Hertog **ARNOLD**, bij zijne blijde inkomst en huldiging te schenken. Bij de voorwaarden van den koop werd uitdrukkelijk bedongen, dat **Gelder DALEN** ter leen ontvangen zoude, van Hertog **JAN VAN BEIJEREN**, als Graaf van *Holland*, zoo als de verkooper dit van hem als van de hofstad *Arkel* gehouden had. De voormelde Edelen en de Geestelijkheid van den *Tielerwaard* bedongen, mede bij deze schenking, dat **DALEN**, *Staden* en *Schuijmeroord*, met hunne onderhoorigheden, nimmer van **Gelderland** zouden gescheiden worden; dat **DALEN** onder de schouw van den *Tielerwaard* behooren moest; een dagelijksche Regter te **DALEN** gezet worden; die van **DALEN** ter hooger bank van *Tuil* behooren, en altoos onder en in het ambt van *Bommel*- en *Tielerwaard* blijven moesten: weswege gemelde Hertog, wederom des Zondags na H. Sacramentsdag van het jaar 1428, in tegenwoordigheid van onderscheidene Edelen, hun daarvan eenen verzekerbrieff gaf. Drie en zeventig jaren daarna heeft **KARL VAN EGHOED**, de laatste Hertog van *Gelder*, volgens inhoud van zijnen brief, gedagteekend Maandag na St. Paulusbekeering, deze heerlijkheid, met de hooge en lage geregten, tienden, tijnsen en andere geregtigheden, aan **WILLEM VAN ROSSEN** verpand, en dat zoo lang hem of zijne erven de 500 *Rijnsche* guldens, welke hem de Hertog, wegens soldij schuldig was, betaald werden. Sedert het jaar 1734, toen **ALBERT OTTO ROGEMAN FREDERIK GRÈVE VAN BYLAND**, de heerl. **DALEN** en die van *Vuren* van de Staten des kwartiers van *Nijmegen* heeft aangekocht, zijn die beide heerl. altijd door denzelfden eigenaar bezeten; wordende zij, in het jaar 1771, door gezegden Graaf, voor de somma van 103,000 gulden, verkocht aan den grooten Oudheidkenner en Regtgeleerde, den Pensionaris van *Rotterdam*, **GERARD MEERMAN**, na wiens dood zij zijn bezeten door zijnen zoon, den geleerden Mr. **JONAN MEERMAN**, bij wiens versterf zij, in September van het jaar 1822, bij openbare veiling, in eigendom zijn overgegaan aan den Heer **MICHEL VIRULT**, die ze thans nog bezit.

In het jaar 1373 maakten **OTTO**, Heer van *Heukelom* en **FLORIS VAN DALEN** een verdrag, om in het Land van *Heukelom*, aan de nederste *Zijdwijk*, door de *Wildt* en den *Willdam*, eenen eeuwigen watergang

te leiden in de Merwede of de Linge, ten nutte des Lands van Heukelom, mits de Heukelommers hunne kade, strekkende tusschen de Wilde, geheeten de Dalemsche kweldijk, hielden voor overloop van wateren, terwijl Heer Floois van Dalems landen, tusschen den dijk van den Wilde, mede aldaar uitlossen en die van Heukelom eene heul of brug houden moesten, om met wagen of kar over de Vliet te rijden, daar hij in de Wilde komt. Thans bestaan er te DALEM drie overlaten, waardoor het water, bij overstroming in Gelderland, zich in de Merwede ontlast. — Ook ligt er eene zware dubbele sluis in den Waaldijk, mede dienende om het overtollige water uit Gelderland te ontlasten. Deze sluis brak in het jaar 1796 door, doch werd spoedig daarop weder hersteld.

WILLEM VI, Graaf van Holland, de goede gelegenheid van DALEM opmerkende, deed hier, op Witten Donderdag van het jaar 1410, een sterk blokhuis optrekken, terwijl de arbeiders door een groot aantal krijgslieden gedekt werden; doch naauwelijks was den volgenden dag aangebroken of REINALD IV, Hertog van Gelder, kwam mede derwaarts met hetzelfde oogmerk, doch zich voorgekomen ziende, beschoot hij de nog niet volbouwde sterkte, maar werd zoo wel ontvangen, dat hij moest aftrekken, waarop de Hollanders de sterkte voltooiden.

Veel heeft dit dorp geleden gedurende de belegeringen der stad Gorinchem, eerst in het jaar 1795 door de Franschen en vooral naderhand in het jaren 1813 en 1814, toen die stad door de bondgenooten, werd aangevallen, gedurende welk laatste beleg dit dorp, den 6 December des eerstgemelden jaars, door de Franschen, gedeeltelijk is in brand gestoken, zoodat er niet minder dan 52 huizen, 23 schuren, eenige hooibergen met koren en honderd duizenden ponden hooi, eene prooi der vlammen zijn geworden.

Het wapen dezer heerl. bestaat in twee zilveren baren met eene swaan, op een veld van keel.

DALEM, DALEN of DAALEN, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Brabant*, *Derde* distr., arr. en 4 u. Z. W. van *Eindhoven*, kant. en 3½ u. Z. ten W. van *Oirschot*, gem. *Hoo-geloon-Hapert-en-Casteren*, 6 min. Z. van *Hapert*, waartoe het behoort; met 90 h. en 180 inw.

DALEM (HUIS-TE-), voorm. oud adell. huis in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, 14 min. N. van *Dalem*, dat reeds sedert een aantal jaren gealoopt is.

DALEM (LAAG-), geh. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, arr. en 8 u. W. ten Z. van *Tiel*, kant. en 4 u. Z. van *Geldermalsen*, gem. en 1 u. W. van *Vuren*, 10 min. N. van *Dalem*, waartoe het behoort, te midden van weilanden; met 12 h. en ruim 70 inw. — Het heeft waarschijnlijk zijnen naam verkregen van zijne lage ligging.

In het jaar 1787 hebben de Pruischen, die achter den dijk, nabij dit geh. lagen, van daar de stad Gorinchem beschoten.

DALEMSCHE DIJK, gedeelte van den *Waaldijk*, prov. *Gelderland*, zich, langs de heerl. *Dalem*, tot de uiterste westelijke punt des *Tielerwaards* uitstrekkende.

DALEMSCHE POLDER, pold. op het eil. *Tholen*, prov. *Zeeland*, distr. en arr. *Zierikzee*, kant. en gem. *Tholen*; palende N. aan den *Nieuwlandpolder*, N. O. aan den *Polder van Oud-Vossemeer* en den *Slappekoordepolder*, Z. aan het zuidelijk gedeelte der stad *Tholen*,

Z. W. aan de Vijftienhonderd Gemeten. — In dezen pold. ligt het noordelijke gedeelte der stad *Tholen*.

DALEN, adm. kant., prov. *Drenthe*, arr. *Assen*; palende N. aan het kant. *Assen*, N. O. aan de prov. *Groningen*, O. en Z. aan het koninkrijk *Hannover*, W. aan het kant. *Hoogeveen*.

Het bevat de volgende acht gemeenten: *Borger*, *Dalen*, *Emmen*, *Ooster-Hesselen*, *Koelvorden*, *Odoorn*, *Sleen* en *Zweeloo*, en daarin 13,000 inw.

DALEN, gem. in het dingspil van *Zuidenveld*, prov. *Drenthe*, arr. *Assen*, kant. *Hoogeveen*, adm. kant. *Dalen* (1 k. d., 4 m. k., 3 s. d.); palende N. aan de gem. *Ooster-Hesselen*, *Sleen* en *Emmen*, O. aan het koninkrijk *Hannover*, Z. mede aan het koninkrijk *Hannover* en aan de gem. *Koelvorden*, W. aan *Hoogeveen*.

Deze gem. bevat de d. *Dalen* en *Schoonebeek*, benevens de huurs. *Dalerveen*, *Nieuw-Schoonebeek*, *Veenhuizen* en *Wachtum*, beslaat eene oppervlakte van 14,189 bund. 89 v. r. 66 v. ell., en telt 320 h. en ruim 2800 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt.

De Herv., die hier ongeveer 2500 in getal zijn, maken de beide kerk. gem. van *Dalen* en *Schoonebeek* uit. — De R. K., van welke men er ruim 500 telt, behooren tot de stat. van *Koelvorden*.

Men heeft in deze gem. 6 scholen, als: ééne te *Dalen*, ééne te *Dalerveen*, ééne te *Wachtum*, ééne te *Schoonebeek* en twee te *Nieuw-Schoonebeek*, welke beide laatsten echter alleen des winters bezocht worden. In deze scholen wordt des winters door 850, doch des zomers door 450 leerlingen onderwijs genoten.

Het d. DALEN ligt 8 u. Z. Z. O. van *Assen*, 5 u. O. ten Z. van *Hoogeveen*, 3 u. ten N. van *Koelvorden*, aan den Postweg van *Koelvorden* naar *Assen* en *Groningen*. — Het telt, met de huurs. *Dalerveen*, *Veenhuizen* en *Wachtum*, omtrent 1900 inw., en zonder deze ongeveer 1500 inw.

De Herv. maken eene gem. uit, die tot de klass. en ring van *Koelvorden* behoort, en ruim 1700 zielen telt. — De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest *Johannes Sutorius*, die, in het jaar 1600, zich hier bevond, en in het jaar 1602 zijne dienst heeft nedergelegd. Het beroep van den Predikant is eene collatie, liggende op het huis de *Schier*, gem. *Gramsbergen*, prov. *Overijssel*, welk huis thans behoort aan den Heer *S. J. Sandbake*, Oud-Staatsraad, Oud-Gouverneur der provincie *Luik*, woonachtig op zijn buitengoed, den *Essenburg*, bij *Harderwijk*. — De kerk is van eenen toren voorzien.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 250 leerlingen bezocht.

De nabijheid van de oude vesting *Koelvorden* is meermalen voor *DALEN* gevaarlijk en noodlottig geweest. Bij het aannaderen der legers van de tegen *Frankrijk* verbonden mogendheden, in het laatst van het jaar 1815, sloten de *Franschen* zich in *Koelvorden* op. Om strooptogten en plunderingen van deze bezetting te beletten, verzamelde zich, voornamelijk te *DALEN*, een groot aantal vrijwilligers en manschappen van den landstorm in *Drenthe*, meest met jagtgeweren, doch ook gedeeltelijk met piken en zelfs met hooivorken gewapend, welke magt uitmuntend is geslaagd, om het dorp en omliggende plaatsen toen, zoo niet geheel, dan toch op weinig na, voor plundering, brand en verwoesting te beveiligen. — Den 10 December 1815 kwamen

de Franschen, die in Koelvorden zich bevonden, eenen strooptogt naar **DALEN** doen, doch zij werden door den landstorm, in dit dorp gelegerd, bijgestaan door een vijftigtal Kozakken, zoo dapper te keer gegaan, dat zij, na twee dooden en eenige gekwetsten te hebben bekomen, met achterlating van twee krijgsgevangenen moesten terug trekken. Den volgenden dag waagden de Franschen weder eene onderneming; doch, niettegenstaande de aanval toen met meer hevigheid geschiedde, werden zij door den heldhaftigen tegenstand gedwongen, af te deinzen. Na op den 12 ten derdemale eenen vruchteloos aanval op dit dorp gedaan te hebben, deden den 13, tusschen de 300 en 400 Franschen, van twee stukken geschut voorzien, eenen uitval uit Koelvorden. De landstorm met de Kozakken, die nu tot 100 man vermeerderd waren, trokken hun tegen, betwistten hun, door hardnekkigen tegenstand, eenen geruimen tijd het voortrukken. Ten laatste gedwongen tot voor **DALEN** terug te deinzen, vatteden zij daar weder post en verdedigden zich zoo dapper, dat de vijand van zijne pogingen, om verder door te komen, moest afzien. Echter werd bij deze gelegenheid de koornmolen te **DALEN** in de asch gelegd. Later hebben de Franschen hunne uitvallen een en andermaal herhaald, doch met geen beter gevolg.

Den 8 Augustus des jaars 1816 werd dit dorp zwaar door brand geteisterd; 7 huizen, waaronder de pastorij en het huis van den Vrederegter en 12 schuren, werden in de asch gelegd; doch weldra werd het veel fraaijer weder opgebouwd.

DALEN, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempensland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DALEN**.

DALENBROEK, geh. in het voorm. hert. *Gulik*, prov. *Limburg*. Zie **DAAL-EN-BROEK**.

DALENBROEK (HUIS), voorm. oud adell. h. in het hert. *Gulik*, prov. *Limburg*. Zie **DAAL-EN-BROEK**.

DALENBROICH, geh. in het voorm. hert. *Gulik*, prov. *Limburg*. Zie **DAAL-EN-BROEK**.

DALENBROICH (HUIS), voorm. oud adell. h. in het hert. *Gulik*, prov. *Limburg*. Zie **DAAL-EN-BROEK (HUIS)**.

DALERVEEN, buurs. in het dingspil van *Zuidenveld*, prov. *Drenthe*, arr. en 8½ u. Z. O. van *Assen*, kant. en 5½ u. O. ten Z. van *Hoogeveen*, adm. kant., gem. en ½ u. O. van *Dalen*; met 36 h. en 320 inw.

Er is hier eene school, die gemiddeld door 80 leerlingen bezocht wordt.

DALFEN, d. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie **DALFSEN**.

DALFEN (OOSTER-), buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie **DALFSEN (OOSTER-)**.

DALFFEN, d. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie **DALFSEN**.

DALFFEN (OOSTER-), buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie **DALFSEN (OOSTER-)**.

DALFSEN, gem. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr. en kant. *Zwolle* (3 k. d., 5 m. k., 5 s. d.); palende N. aan de gem. *Nieuw-Leuzen*, O. aan het amt *Ommen*, Z. aan *Heino*, W. aan *Zwollerkerispel*.

Deze gem. strekt zich ter wederzijde van de *Vecht* uit, bevat het d. *Dalfsen*, benevens de buurs. *Ankum*, *Ooster-Dalfsen*, *Emmen*, *Gerner*, *Hessem*, *Oud-Leusen*, *Millegem*, *Rechteren*, *Wilsum*, en een gedeelte van de buurs. *Linthe*. Men heeft hier de adell. havezathen: *Rechteren*, *den Berg*, *de Lecmkuil* en

Ruitenbergh, alsmede de buit. de Aalsborst, Klein-Bellingweer, Beze, Heuveldink, het Grootte-Hof te Velde, Hofwijk, de Horte, Mattarm en Vechterweerd. Vroeger had men hier nog de havez.: Alerdink en Garner, waarvan de eerste in het gedeelte van Linthe lag, dat thans onder Heino behoort, en de laatste in 1818 gesloopt is; alsmede de buit. Broekhuizen, Slendebroek en Zandwijk.

Zij beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 13,126 bund., waaronder 12,923 bund. 79 v. r. 77 v. ell. schotbaar land, telt 703 h. en ruim 4500 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw en schipperij.

De Herv., die hier 3100 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. en ring van *Zwolle* behoort. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Mr. JOSIA BERTHANNUS, die in het jaar 1591 herwaarts kwam, en in het jaar 1597 overleden is. Het beroep geschiedt, volgens convenant van den 10 April 1678, door den kerkeraad, met medestemming van de eigenaars der zes bovenvermelde havezathen, zoodat, behalve de vijf Kerkeraadsliden, die elk eene stem hebben, die Heeren mede ieder eene stem uitbrengen.

De R. K., van welken men er 1400 aantreft, behooren tot de stat. *Dalfsen-en-Hookenhorst*. — Ook heeft men er een dertigtal Israëlit. • Men heeft in deze gem. 7 scholen, als: twee te Dalfsen, ééne te Oud-Leusen, ééne te Ankum, ééne te Emmen, ééne te Hessem en ééne te Linthe, die gezamenlijk door 800 leerlingen bezocht worden.

Het westelijk en noordwestelijk gedeelte dezer gem., dat ten N. en Z. van de Vecht gelegen is, vloeide bij den watervloed van Februarij 1825 bijna geheel onder, doch is spoedig daarna weder droog geworden. Er waren echter bij deze ramp 2 menschen, 84 runderen, 45 varkens en 165 schapen verdronken.

Het d. DALFSEN, DALFEN, DALFFEN of DALFZEN ligt 2½ u. O. van Zwolle, aan den regter oever der Vecht, over welke riv. hier, in het jaar 1836, eene brug gelegd is, in de plaats van eene pont, waarvan het pontregt aan het nabij gelegen Huis van Rechteren toekwam. Het is volkrijk en welvarend, en men telt er, in de kom van het d., 156 h. en 1200 inw.

De Herv. kerk, eene der grootste en fraaiste dorpskerken, die in deze provincie gevonden worden, was vóór de Reformatie aan den H. CYRIACUS toegewijd, en werd destijds door den Bisschop van Utrecht, als Heer van Overijssel, van eenen Pastoor voorzien; ook waren er toen de vijf volgende vikarijen gesticht, als: die van de Onnoozele kinderen en St. CATHARINA, welke door de van *VOORSTEN* begeben werd; die van Onze Lieve Vrouw en de H. H. twaalf Apostelen, waarvan de Bedienaar, die wekelijks tot het lezen van drie missen gehouden was, door den Pastoor gekozen werd; die van den H. STEPHANUS, welke met twee missen belast was, en door de geërfden van Ittersum, eene b. onder Zwollerkerspel, op den weg naar Deventer, begeben werd; die van den H. ANTONIUS, welke haren Bedienaar van de Kerkmeesteren kreeg, die hem verpligtte, om alle Woensdagen en Vrijdagen aan het altaar te verschijnen; en die van den H. CYRIACUS, waarvan de Bedienaar tot het lezen van eene mis gehouden was en, in het jaar 1571, door *HERRAN VAN VOORST* aangesteld werd. Deze kerk heeft een orgel en prijkt met eene fraaije marme-

ren grafombe der aloude Graven van RECHTEREN, die vroeger eene kapel bij het slot zelve hadden. In deze kerk is ook nog een vertrek dat de *Gerechtkamer* heet. De zware en sterk gebouwde toren van dit dorp is voorheen afgebrand, doch het overblijfsel vertoont nog eene heurige bouwkande, en draagt alle kenmerken van eenen hoogen ouderdom.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 220 kinderen bezocht. Ook is hier eene, in het jaar 1838, opgerigte Fransche school, die 20 leerlingen telt.

In het jaar 1839 is er eene snelweverij opgerigt, waarin ongeveer 50 kinderen arbeiden, en sints 1840 is dit d. aan beide zijde van de Vocht door een Mac-Adamsweg met Zwolle verbonden, van welken, mede voor uitspanning, veel gebruik gemaakt wordt. Ook is dit d. bijzonder bekend door de moppen, die aldaar gebakken worden en in de geheele prov. Overijssel, en zelfs daar buiten, onder den naam van *Dalfser moppen* voor eene lekkernij gehouden worden.

De kermis te DALFSEN valt in op de 2e Woensdag in September.

DALFSEN (OOSTER-), ook wel OOSTER-DALFSEN, OOSTER-DALFSEN en OOSTER-DALFZEN gespeld, buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr. kant. en $3\frac{1}{2}$ u. O. van *Zwolle*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Dalfsen*; met 22 h. en ruim 140 inw.

DALFSEN-EN-HOOHENHORST, R. K. stat., prov. *Overijssel*, aartspr. van *Zalland-en-Drenthe*. Men telt er 1400 zielen, die eene kerk te Hoehenorst hebben, welke bediend wordt door eenen Pastoor en eenen Kapellaan.

DALFZEN, d. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie DALFSEN.

DALFZEN (OOSTER-), buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie DALFSEN (OOSTER-).

DALHEIM, d. in de heerl. *Elter*, grooth. *Luxemburg*. Zie DARLEN.

DALHEIM, gem. in de heerl. *Roussy*, grooth. *Luxemburg*, kw. *Grevenmacher*, arr. *Luxemburg*, kant. *Remich*; palende W. en N. aan *Weiler-zum-Thurm*, O. aan *Waldbredimus*, *Wellenstein* en *Bous*, Z. aan *Mondorf*.

Deze gem. bevat de d. *Dalheim*, benevens de geh. *Filsdorf*, *Heidscheuer*, *Leymuhl*, *Recking*, *Schleumuhl* en *Welfringen*, telt 260 h. en 1480 inw., die hoofdzakelijk in den landbouw en de veeteelt hun onderhoud vinden. Voorts heeft men er 24 branderijen, eene verwerij, eenen olie- en eenen korenmolen. De veestapel wordt op 240 paarden, 860 hoornbeesten en 500 varkens gesteld.

De inw., die allen R. K. zijn, maken eene par. uit, welke tot het vic. apost. van *Luxemburg*, dek. van *Remich*, behoort, en door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt.

Het d. DALHEIM, DARLEN of DALHEN, op sommige kaarten, doch verkeerdelijk, DALLER, op andere ook wel DOLLEN gespeld, ligt 4 u. Z. W. van *Grevenmacher*, $2\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Luxemburg*, $1\frac{1}{2}$ u. W. van *Remich*, in een boschrijk oord. Men heeft er eene R. K. kerk, en in de nabijheid eenige geringe overblijfselen van een legerkamp der Romeinen. Volgens *BARTHOLET* (1) heeft men er de volgende oudheden gevonden: eenen panter met eenen kring om den hals, toegewijd aan *Bacchus* en voornamelijk bij de saturnalia in gebruik; de grafombe van *GERMANOLA*, bestaande in eenen overwelfden grafkelder, waarin eene urne van 5 voet hoogte en de beeldenissen van den overledene, zijnen

(1) *Histoire de Luxembourg* Tom. I, dissertation VII, pag. 247.

vader en zijne moeder op eenen steen, welks keerzijde het volgende opschrift bevatte: GERMANIA GERMANIOLÆ DERUNC; een onderaardsch gewelf met eenen steenen vloer, lang 40 en breed 10 voeten; de overblijfselen van badstoven; zeer dikke grondslagen, die men voor de overblijfselen van eenen toren heeft gehouden; stukken en gedeelten van beelden en grafsteenen. In de naburige plaatsen zoo als Aspelt, Filsdorff, Mondorff enz., zijn mede zeer belangrijke ontheden opgedolven.

DALHEM, d. in de heerl. *Elter*, grooth. *Luxemburg*. Zie DALHEM.

DALHEM, d. in de heerl. *Roussy*, grooth. *Luxemburg*. Zie DALHEM.

DALHEM, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie DALEM.

DALHEM (LAND-VAN-), voorm. graafs., gedeeltelijk prov. *Limburg*, gedeeltelijk in de Belgische prov. *Luik* gelegen. Zie DALHEM (LAND-VAN-).

DALLE, d. in het graafs. *Wiltz*, grooth. *Luxemburg*. Zie DALLE.

DALLEM, d. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*. Zie DALLEM.

DALLEM, naam, onder welken het d. DALHEM, in de heerl. *Roussy*, grooth. *Luxemburg*, op sommigen kaarten voorkomt. Zie DALHEM.

DALLEN, d. in de heerl. *Elter*, grooth. *Luxemburg*. Zie DALHEM.

DALLENGEWEEER, buurs. in het *Klei-Oldambt*, prov. *Groningen*, arr. en 3 u. N. van *Winschoten*, kant. en 3½ u. N. O. van *Zuidbroek*, gem. en ¼ u. Z. O. van *Ter-Munten*, op eene hoogte; aan den dijk van den *Dollert*, welks water hier vrij hevig langs schuurt met 4 h. en ruim 30 iſw.

DALLO (KARANG-), vl. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Sumatra*. Zie KARANG-DALLO.

DALMSHOLTE, uitgestrekte markte in *Zalland*, prov. *Overijssel*, gedeeltelijk gem. *Dalfsen*, gedeeltelijk gem. *Ambt Ommen*; uit heiden-, broek- en veengronden bestaande, en bevattende onder de gem. *Dalfsen* 1974 bund., 21 v. r. 12 v. ell. en onder *Ambt-Ommen* 1159 bund. 79 v. r. 80 v. ell.

DAL-VAN-MARIA-EN-CATHARINA, voorm. kloost. te *Oisterwijk*, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*.

Dit klooster, gesticht omtrent het jaar 1440, om bewoond te worden door Tertiariſſen of Zusters van den derden regel des H. FRANCISCUS, werd, in het jaar 1451, door den Bisschop van *Luik*, JOHANNES VAN HEINSBERGEN, bevestigd, en door zijnen tweeden opvolger, JOHANNES VAN HOORNE, in het jaar 1501 begunstigd en vermeerderd. In het jaar 1574 brandde het geheel af, doch werd weder hersteld. Na den *Munsterschen vrede* zijn de Geestelijke Zusters uit dit klooster de laatsten geweest, die het bisd. van 's Hertogenbosch hebben moeten verlaten; zelfs namen zij, in het jaar 1685, nog twee laatste overlevende zusters van hare orde, uit het klooster achter de *Tolbrug* te 's Hertogenbosch, in haar konvent op; doch in het jaar 1731 zelveu zich noodzaakend ziende te vertrekken, begaven zij zich naar *Baarle-Hertog*, even buiten de baronnie van *Breda*, waar zij een nieuw klooster oprigten, hetwelk aldaar in stand gebleven is tot in het jaar 1785, toen het door *Jozef II* gesloten werd.

Het klooster te *Oisterwijk* is daarna, benevens de kerk, geheel en al weggeraakt, ter plaatse waar het gestaan heeft, ziet men thans nog de daartoe behoord hebbende oude muren opgebouwd tot eene heerenhuizing; met daaraan verbonden groote moestuinen, gelegen rondom in hare grachten, hebbende van voren eene laan met limdeboomen geplant en van achteren den vlietenden stroom.

DALWAGENWEG, weg in de *Betswe*, prov. *Gelderland*. Zie **DALWEG**.

DALWEG of **DALWAGENSWEG**, weg in de prov. *Gelderland*, dwars door de *Betswe*, van Loenen naar Maurik, loopende.

DAM, geh. in *Oppe-Gelder*, prov. *Limburg*, distr., arr. en 12 u. N. van *Roermonde*, kant. en 6 u. N. ten O. van *Horst*, gem. en 1½ u. N. O. van *Ottersum*; met 5 h. en ruim 30 inw.

DAM, naam, welken de Negers geven aan den houtgrond **ONORIBO**, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **ONORIBO**.

DAM (BAKKERS-), dam in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie **BAKKERSDAM**.

DAM (CAPITALEN-), dam in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie **KAPITALEN-DAM**.

DAM (DEN-), geh. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie **NIJEUWENDAM**.

DAM (DEN-), oude havez. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., arr., kant. en ¼ u. N. O. van *Zutphen*, gem. en 1½ u. Z. O. van *Gorsse*l.

Deze hav., welke reeds in eenen ouden brief van **REINALD II**, Graaf van *Gelder*, van het jaar 1324, voorkomt, beslaat met de onderhoorigheden, eene oppervlakte van 20 bund. 54 v. r. 25 v. ell. In het laatst der vorige eeuw werd het bezeten door **ALEXANDER HENDRIK** Baron van **DER CAPELLE TOT DEN BOEDELHOFF**, en is thans een eigendom van **Jonk-vrouwe HENRIETTE CONSTANCE WILHELMINE BARONNESSE VAN DER CAPELLE TOT DEN DAM**.

DAM (DEN-), geh. in *Hunsingoo*, prov. *Groningen*, arr. en 7 u. W. ten N. van *Appingedam*, kant. en 5 u. W. N. W. van *Onderendam*, gem. en 10 min. N. van *Kloosterburen*, 5 min. Z. van *Bokum*, aan de kruisweg met 6 h. en 25 inwoners.

DAM (DEN-), naam, onder welken ook wel het d. **LEYDSCHENDAM**, in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, voorkomt. Zie **LEYDSCHENDAM**.

DAM (DEN-), naam, onder welken het vl. **APPINGEDAM**, in *Fivelgo*, prov. *Groningen*, gemeenlijk bij de landlieden bekend staat. Zie **APPINGEDAM**.

DAM (KAPITALEN-), dam in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie **KAPITALEN-DAM**.

DAM (TEN-), hav. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr. en 5 u. N.O. van *Deventer*, kant. en 1½ u. O. van *Raalte*, arr. en 5 min. O. van *Hellendoorn*, aan de Regge.

Deze hav., welke thans gedeeltelijk gesloopt is, beslaat, met tuin en griendland, alles binnen grachten gelegen, eene oppervlakte van 1 bund. 19 v. r. 70 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer **J. C. BOUWMEESTER**.

DAMAK, riv., reg. en distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*. Zie **DEMAK**.

DAMALANG, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Madion*, Z. van *Panaraga*, aan de *Assin*.

DAMAR-SASI, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*. Zie **TRANG-WOELAN**.

DAMELAUS, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Borneo*, aan de oostkust van dat eiland; 3° 2' N. Br.

DAMBERGI (PIKIEN-), naam dien de Negers geven aan de koffijplant. **CARELSBURG**, in *Nederlandsch-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **CARELSBURG**.

DAMHOUDERSPOLDER, pold. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. 's *Gravenhage*, kant. *Voorburg*, gem. *Stompwijk-Wilveen-Leydschendam-Zuidzijde-en-Tedingebroek*; palende N. aan den Duivenvoord-schenpolder, Z. O. aan den Stompwijkerweg, W. aan den Starrenvaartspolder.

Deze pold., groot 187 morg. 425 r. (ruim 170 bund.) is, ingevolge octrooi van de Staten van Holland, d.d. 6 Mei 1758, onder toezegging van onderscheidene vrijdommen aan Schout en Ambachtsbewaarders van Stompwijk, bedijkt en drooggemaakt en tegelijk met den Starrevaartspolder vereenigd, met welken hij door drie molens van het overtollige water wordt onlast.

DAMHUIS, voorn. naam van een huis in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 1½ u. N. W. van 's *Gravenhage*, kant. en 1 u. N. van *Voorburg*, gem. *Stompwijk-Wilveen-Leydschendam-zuidzijde-en-Tedingebroek*, aan den *Leydschendam*.

Mogelijk is dit huis in vroegere tijden bewoond geweest bij den gesen aan wien het opzigt over den Leydschendam was toevertrouwd, om te zorgen dat de schepen en schuiten behoorlijk over den dam werden gehaald en de daarvoor verschuldigde regten betaalden, waarvan het dan zijnen naam zal hebben ontleend.

DAMMA of **Дамк**, ook wel eens verkeerdelijk **ДАУМА** gespeld, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidoostelijke eilanden van Banda* behoorende, ruim 56 m. van Banda; 70° 18' Z. B., 145° 53' O. L.

Dit eil. is tamelijk hoog, omtrent 5 of 6 m. van het Z. naar het N. lang en doorgaans 2 m. van het W. naar het O. breed, uitgenomen dat het, bijna in het N., met eenen breeden hoek uitloopt, welke het land daar wel 5 m. breed maakt. Het heeft twee baaien; de *Baai van Koelawatta* aan de Oostzijde en de *Wilhelmusbaai* aan de Noordzijde. Op den Noordoostelijken uithoek is de zoogenaamde *Piek*, zijnde eene vuurberg waarvan de krater bijna aanhoudend rookt. Ook heeft men op dit eiland bronnen van heet zwavelwater. Het voornaamste d. is *Kaayn*, dat als de hoofdplaats van het eil. beschouwd wordt. De overige dorpen liggen hier en daar verspreid, en zijn meestal zeer klein, weinig bevolkt en van geringe beteekenis. Het geheele eil. is rotsig en bergachtig, zoodat het weinig bebouwd is en den bewoners slechts een zeer karig levensonderhoud oplevert. Er zijn echter ook vruchtbare plekken, van welke de bewoners bij meer werkzaamheid en eenige meerdere bedrevenheid in den landbouw, veel meer nuttige produkten zoude kunnen trekken dan thans geschiedt. In de dalen vindt men tegenwoordig slechts eenige weinige sagoboomen, kalappa of kokosboomen, aardvruchten en turksche tarwe. Het eiland is zeer boschrijk en levert zware boomen op. Onder het hooge geboomte van de binnenlandsche bergen zijn eene groote menigte kanarieboomen, die eene vrucht voortbrengen als eenen amandel, waaruit de inlanders eene zeer goede olie persen, welke zij, als boter, tot toebereiding hunner eenvoudige spijzen gebruiken. De veestapel bestaat alleen uit varkens en geiten, welke nu en dan door koopvaardijpraauwen van den inlander worden gekocht. De inlanders bouwden vroeger kleine vaartuigen, die naar de omliggende eilanden zeilden, om eenige produkten te gaan verhandelen. Sedert eenige jaren schijnen zij zich echter ook met deze geringe handelvaart niet meer bezig te houden, maar alleen kleine vlerkpraauwen te gebruiken om, langs de kust van het eiland, van het eene naar het andere dorp te zeilen of om te visschen. Met de vischvangst houden zij zich, ofschoon groote lief-

hobbbers van visch zijnde, slechts nu en dan bezig. Welligt is de groote reden, waarom zij zoo weinig werk daarvan maken, dat het eiland een overvloed van wilde varkens en gevogelte oplevert, waaronder ook den zoogenaamden notenkraker (*Columba Globicera*), welke naar eene blaauwe duif gelijkt en de muskaatnoot verslindt, maar die weder met hare uitwerpselen geheel ontlast, zoodat deze uitwerpselen de noot tot mest en ontwikkeling dienen, waarom zij dan ook in menigte rondswieren op de plaatsen, waar wilde muskaatboomen groeijen.

De Nederlanders hebben reeds vroeg op dit eiland gevaren, en er in het jaar 1648 eene vesting gebouwd. Destijds verklaarde de bevolking, die langs het strand woonde, onze vrienden te zijn, maar de bergbewoners waren ons vijandig, hetgeen den onzen al vrij wat volk gekost heeft; doch, nadat zij het bosch een kanonschot ver omgehakt en opgeruimd hadden, ging het beter, en men kon de vesting Wilhelmshurg, anders ook Nassau genoemd, voltoojien, die men voorts met 8 ijzeren stukken wapende, en er een Koopman, een Luitenant en 70 soldaten, met behoorlijken voorraad voor een jaar, op plaatste, waarna de vloot, in Junij van het gezegde jaar, weder naar Banda vertrok.

In het jaar 1664 zochten de Engelschen, door een onzer gewezen dienaars, VINCEY VETTE genaamd, dit eiland in het bezit te nemen; doch men zond er uit Banda volk naar toe, hetgeen hun zulks belette, en men bragt VETTE naar Banda en voorts naar Batavia over, alwaar zijn proces opgemaakt werd. Later heeft men echter, om de ongezondheid der lucht, ons volk van daar weggenomen. Die ongezondheid bleek reeds, toen men aan het bouwen van de vesting was, want in de zeven weken tijd, welke aan dat werk besteed werden, stierven er 127 man, hetgeen evenwel ook grootendeels veroorzaakt werd door het water, dat zij drinken moesten; want, ofschoon er landwaarts in veel goed water was, kon men, wegens den stroopenden vijand, die wel 300 of 400 man sterk was, daar niet ligt bijkomen.

DAMME, havez. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie DAM (TEN-).

DAMME, naam, onder welken het d. ZWANNEBDAM in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, veelal bij de landlieden, uit den omtrek bekend staat. Zie ZWANNEBDAM.

DAMME, kl. eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidooster-eilanden van Banda* behoorende. Zie DAMMA.

DAMMER of PORLOE-DAMMER, kl. eil. in *Oost-Indië*, in den *Molukschen Archipel*, aan de Zuidkust van het eil. *Gilolo*; 0° 38' N.Br., 146° 8' O.L.

DAMMER, kl. eil. in *Oost-Indië*, tot den *Sundaschen Archipel* behoorende. Zie EDAM.

DAMMER (POELOE-), kl. eil. in *Oost-Indië*, in den *Molukschen Archipel*. Zie DAMNER.

DAMMER (POELOE-), kl. eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*. Zie EDAM.

DAMMERSCHEIT, bij de landlieden DAMNERICH geheeten, voorn. kast. in het *Land van Overmaze*, prov. *Limburg*, onder *Klimmen*, Z. van het buurtje de Breen.

Het was reeds in het midden der vorige eeuw geheel vervallen; thans ziet men er niets meer dan eenige overblijfselen van.

DAMONG, gebergte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*. Zie DOMONG.

DAMPELAS, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Celebes*. Zie DAMPRALAS.

DAMPALAS-MAULANO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Celebes*. Zie **DAMPALAS-MAULANO**.

DAMPALAS-TANDO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Celebes*. Zie **DAMPALAS-TANDO**.

DAMP-EN-GEEST, adell. h. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en 1½ u. Z. van *Alkmaar*, gem. *Limmen*, digt aan de b. *Dusseldorp*.

Dit h., hetwelk vroeger aan de graaflijkheid van Holland leenroerig was, beslaat, met de onderhoorigheden, bestaande in boerenwoning, tuin, boomgaard en plantaadje, eene oppervlakte van 7 bund. 71 v. r. 36 v. ell. Het wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer Mr. **MATTHEM HENDRIK WELDIJK**.

DAMPALAS of **DAMPALAS**, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Celebes*, op de *Kust van Menado*, die met eene noordwestelijke rigting in de *Zee van Celebes* uitloopt.

DAMPALAS-MAULANO of **DAMPALAS-MAULANO**, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Celebes*, op de *Kust van Menado*, ½ m. van het strand, aan de *Dampalás*.

DAMPALAS-TANDO of **DAMPALAS-TANDO**, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Celebes*, op de *kust van Menado*, ½ m. van het strand, aan de *Dampalás*.

DAMPIER (STRAAT-VAN-), **DAMPIERSSTRAAT** of **DAMPIERSDOORTOEGT**, straat in *Oost-Indië*, in den *Molukschen Archipel*, tusschen de eil. *Battanta* en *Wageo*. Zij is 12 tot 40 vademen diep.

DAMPIN, plaats in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Sumatra*. Zie **LAMPONG**.

DAMPOLDER, pold. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Leyden*, kant. *Alphen*, gem. *Zwammerdam*; palende N. O. aan den *Rijn*, Z. O. aan de *Zuidzijde van Bodegraven*, Z. aan de *Broekvelden van Zwammerdam*, Z. W. aan *Wijk*, W. aan *Spoolwijk* en den *Steektpolder*.

DAMPDEN, voorm. banne in *Dregterland*, prov. *Noord-Holland*; palende N. aan de *Buitendijksche landen*, N. O. aan de *Oostenderlanden*, O. aan de *Zwagerban* en de *Hoornscheban*, Z. aan de *Zuiderzee*, W. aan de *Groote Waal* en de *Berkhouterban*.

Voorheen zoude in deze ban, een d. van denzelfden naam gelegen hebben, dat reeds voor eeuwen in zee verdronken ligt, doch waarvan de grondslagen in de zestiende eeuw, door het afloopen van het water, nog eens zoude zijn te zien geweest.

Thans is **DAMPDEN** een pold., die een gedeelte der gem. *Hoorn*, arr. en kant. *Hoorn* uitmaakt. Hij beslaat eene oppervlakte van 236 bund. 10 v. r. 37 v. ell., telt 8 h., waaronder 3 boerderijen, en wordt door de poldermolens van de *Westerkogge*, waarbij **DAMPDEN** ingedeeld is, op de *Zuiderzee* van het overtollige water ontlast. Het dijksbestuur bestaat uit eenen persoon als lid van *Dregterlands dijksbestuur*.

DAM-RAK, water in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, zijnde de mond van den *Amstel*, van den *Dam* af tot waar die rivier in het *IJ* uitloopt. Het wordt meestal, door de inwoners van de hoofdstad, met den naam van het *Water* bestempeld.

DAMRUST, voorm. buit. in het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, onder *Koudekerke*, ½ u. Z. ten W. van *Middelburg*, waarvan het huis gesloopt is.

DAMSANSOU, d. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. *Assianthie*, stranddistr. *Assin*, N. van *Folsou*.

DAMSTERDIEP, voornaam vaarwater in de prov. *Groningen*, dat van de stad Groningen af, in eene noordoostelijke rigting, op eenigen afstand langs Middelbert, Noordijk, Garmerwolde en Ten Boer, door Ten-Post naar Windeweer, voorts door Garrelsweer, en, van daar, in eene oostelijke, meer bogtige strekking, op eenigen afstand langs Loppersum, Wirdum, Tjamsweer, door Appingedam en langs Solwert, naar Delfzijl stroomt, alwaar het door twee sluisen in de Eems uitwatert. Het is grootendeels een gegraven vaarwater, in hetwelk echter, ten minste gedeeltelijk, twee oude riviertjes, de Fivel en de Delf zijn opgenomen.

Deze vaart, welke haren naam ontleent van het vlek Appingedam, in de wandeling veelal den Dam genoemd, ontvangt alle de binnenwateren van Fivelgo, uitgezonderd die van den Noord-oostelijken uithoek, welke door de Oterdamer zijlvest uitwatert.

Over de graving van een kanaal van Groningen naar de Eems werd reeds in de laatste helft der zestiende eeuw, en bepaaldelijk ten jare 1573, onderhandeld, alsmede over eene sluis, te leggen in de stad, om daardoor het water van de Hunse of het Winschoterdiep, dat naar de Soltkamp stroomt, te verhinderen, om naar Delfzijl, door het Zijlvest der drie Delfzijlen, in de Eems uit te wateren. En ofschoon de stad reeds, bij eene Raadsverzegeling van den 14 Februarij 1578, de Ommelanden verklaarde te waarborgen voor alle schade en overlast van water van die zijde, ja, ofschoon brieven van den Hertog van ALBA en van CASPAR ROEELS, welke nog oorspronkelijk op de Archivenkamer in Groningen voorhanden zijn, het graven van het bedoelde kanaal, met het leggen van de voorschrevene sluis, ook ten sterkste mogten aanraden, als voordeelig en nuttig voor 's Konings dienst, welke het daarstellen van eene vaart op de Eems en Emden vorderde, zoo hebben de Ommelanden deze onderneming nogtans weten te vertragen, tot 1598, als wanneer zij tot stand is gekomen.

De lage gronden echter, waardoor, dit kanaal moest worden heen gegraven, schijnen, op vele plaatsen, te hebben verhinderd, om het kanaal terstond diep genoeg te kunnen leggen, waardoor binnen korte jaren belemmering voor scheepvaart en afwatering ontstond, die welhaast de noodzakelijkheid van eene geheele opgraving of opschooning deed gevoelen. Uit de Staatsbesluiten der jaren 1637, 1640, 1641, 1643 en 1646 kan men zien, hoe de verschillen tusschen de stad en de Ommelanden dit werk vertraagd hebben tot 1653, als wanneer zulk eene opschooning eerst heeft plaats gehad. Toen de herhaling van eene algemeene opschooning andermaal noodzakelijk werd, ontstonden er deswege nieuwe verschillen, vooral over de aanzienlijke kosten welke dit zoude veroorzaken, waardoor, ofschoon de vaart, van de Stad tot aan het Slochterdiep, in 1704, krachtens Staatsbesluit van den 5 October 1703, werd opgeschoond, de algemeene slatting van het geheele kanaal nogtans eerst weder in 1791 en 1792 plaats greep.

Over het aanleggen van trekschuiten, in deze Provincie *snikken* genoemd, wordt nog gevonden eene Publicatie van den Regter van Delfzijl, namens de Gecommitteerden der Ommelanden uitgevaardigd, van den 8 Julij 1637, houdende eene *Ordonnantie, waernaes de veerluiden, van Delfzijl op Groningen varende, sikk sullen reguleren*. Doch ten gevolge eene Overeenkomst tusschen de Provincie en het Zijlvest der drie Delfzijlen van den 8 Maart 1650, is er, in dat jaar, op kosten der Provincie, een trekpad langs het **DAMSTERDIEP** aangelegd, nadat alvorens, bij Staatsbesluit van den 20 April 1648, bepaald was, dat de

Provincie dat trekpad zou bekostigen, tegen het regt om daarop tollen te leggen.

In den jare 1819, ten gevolge van een koninklijk besluit van 11 September 1818, No. 54, alsmede ten gevolge van onderhandelingen en overeenkomst tusschen het zijlvest der *drie Delfzijlen* en het *Woldzijlvest*, is het water van het *DAMSTEDIJF*, ten Westen van Appingedam, door het graven van een nieuw kanaal, bezuiden om die plaats heen, vereenigd met de *Groeve*, een uitwateringskanaal van het *Woldzijlvest*, en wel op kosten van het zijlvest der *drie Delfzijlen*, ten einde daardoor het water, dat tot dus ver alleen door Appingedam vloede, en dáár, in zijne afstroming, te veel vertraagd werd, ruimer en spoedig te doen wegvloeijen en naar de sluisen bij *Delfzijl* te bezorgen. Bij die gelegenheid werd de *Groeve* aanmerkelijk verdiept en verruimd, en daardoor de waterstaat van het *Woldzijlvest* niet weinig verbeterd, terwijl er tevens bepaald werd, dat de *Groeve* door geen vallaat of sluis zou mogen worden afgesloten, tenzij de ondervinding mogt leeren, dat zulk eene sluis voor het *Woldzijlvest* niet mogt kunnen worden gemist, ter beslissing van de Gedeputeerde Staten der provincie.

DAMWOUDE, d., prov. *Friesland*. Zie *DANTUMAWOUDE*.

DAMZIGT, buit. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 1 u. O. van 's *Gravenhage*, kant., gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. ten O. van *Voorburg*, $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van den *Leydschendam*, aan de *Vliet* of *Trekvaart* naar *Leyden*.

Het beslaat eene oppervlakte van 8 bund. 20 v. r. 5 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer *ADRIAAN VAN SWIETER*.

DANAO of **DANAO-MALAIJA**, binnenmeer in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*. Het is 6 m. lang en 3 m. breed, en bevat twee eilanden.

DANAO, binnenlandsch meer in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie *DANAU*.

DANAO-MALAIJA, binnenmeer in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*. Zie *DANAO*.

DANAU, **DANO** of **DANAU-PAU**, meer in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, gouw. geb. *Padang*, in de *Padangsche Bovenlanden*.

Het heeft over het algemeen eene eenigzins langwerpige eironde gedaante, is van het N. ten W. naar het Z. ten O. 57,600 Rijnl. v. (11,802,64 ell.) lang, en in het midden gemeten, van het W. naar het O., 20,800 Rijnl. v. (6328,67 ell.) breed, en wordt, bijkans rondom bezoomd door eenen keten hooge bergen, die, van den voet tot op de hoogste punten, digt met bosch bedekt zijn. Op vele plaatsen besproeit de kleine golfslag de takken en bladeren van het geboomte, dat zich in dit groot en helder watervlak spiegelt. Aan enkele oorden, voornamelijk in het zuidelijke en zuidwestelijke gedeelte, vertoont het gebergte vele naakte, zwarte rotswanden, die aan het geheel een trotscher en stouter voorkomen geven.

In het zuidwestelijke, westelijke en noordelijke gedeelte van het meer, liggen eenige eilandjes, die meest uit ruwe klippen bestaan, maar grootendeels begroeid zijn. De oever langs de oostzijde is vlak en zandig, welk zand voornamelijk uit kwarts en onthobene wakke bestaat. Buitendien vindt men er ook vele stukjes puim- en andere rolsteenen, die niet zelden sporen van vulkanische werking vertoonen. Ook heeft men er eene warme bron, ongeveer duizend passen N. O. van het d. *Menindjoe*, digt bij den rand van het meer, alwaar een sterk laauw water gedurig uit de aarde opborrelt.

Deze omstandigheden, gepaard met de geheele gesteldheid van de **DANAU**, en zulks voornamelijk met betrekking tot haar steilwandig ringgebergte, doen het gevoelen ontstaan, dat deze groote bergkom haar aanwezig welligt aan eene hevige onderaardsche omwenteling te danken heeft. De groote rotswanden, welke het gebergte, vooral in het noordelijk en zuidwestelijk gedeelte vertoont, schijnen tot bevestiging dezer stelling aanmerkelijk bij te dragen, althans haar waarschijnlijk te maken. Van den aanzienlijken bergring, die het meer omgeeft, storten zich vele riviertjes en rivierarmpjes daarin af, de uitwatering heeft echter alleen plaats aan de westzijde alwaar het gebergte eenen diepen pas vormt, waardoor de Antokan met een wild schuimend gebruik afstroomt. Langs den oever van het meer liggen aan den zuid- en zuidwestkant zes kotta's en om het oostelijk en noordergedeelte vier kotta's, die te zamen de zoogenaamde 'Tien kotta's' vormen waarom het meer ook wel het **MEER-DER-TIEN-KOTTA'S** genaamd wordt.

DANAU, **DANAO**, **DANOU** of **DANOK**, binnenlandsch meer in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Bantam*, reg. *Ceram*, distr. *Tjio-mas*, in een uitgestrekt dal.

Het is 6 palen lang, en wordt gevormd, ten Z. door den *Karang* of zoogenaamden *Bantamschen* berg, ten W. door den berg *Parekassan* en voorts door eenen bergketen, tot het *Anjersche* gebergte behoorende. Men veronderstelt, dat dit meer vroeger eene vulkaan was. Het water ontlaat zich slechts door een kanaal, dat door de natuur gevormd en de *Passang-Tenang* genaamd is.

Men is in de maand *April* 1838 begonnen, tot uitbreiding der rijstcultuur, een kanaal of afleiding van water uit dat meer aan te leggen, ten einde de alsdan droog vallende gronden tot rijstvelden toe te bereiden. Vele zware steenen en groote steengroepen, over welke het afvloeiende water zich ten minste 40 voeten hoog nederstortte, moesten daartoe worden uit den weg geruimd, om den stand van het water in het meer zoodanig te verminderen, dat de rondom liggende moerassen tot den rijstbouw konden worden dienstbaar gemaakt. Reeds in het volgende jaar was men daarmede zoo ver gekomen, dat 2620 bund. voor den rijstbouw geschikt waren; terwijl men hoopte, dat de onderneming in het geheel, 16,000 bund. zoude opleveren.

DANAU, plaats in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, gouv. geb. *Padang*, in de *Padongsche Bovenlanden*, waar een *Kapitein Civiel-Kommandant* is.

DANAU-PAU, meer in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie **DANAU**.

DANAWAN of **DANAVAN**, kl. eil. in *Oost-Indië*, in de *Solozee*, aan den Noordoosthoek van het *Sundasche* eil. *Borneo* 4° 49' N. Br. 156° 6' O. L.

DANCKEN, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*. Zie **DANIKEN**.

DANER, riv. in *Oost-Indië*, aan de oostkust van het *Sundasche* eil. *Sumatra*, vorst. *Kampar*.

Zij loopt met eene noordelijke rigting in de *Straat van Malakka* uit. **DANGONG** of **DANJONG**, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Praanger-regentschappen*, reg. *Soekapoers*.

DANIASY, strand distr. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkon. Assiantie*. Het militaire contingent is 8000 man.

NIELSBERG, duin in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, onder *Loos-^w*. van *Scheveningen*.

DANIELSPLAS, duinvallei in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. 's *Gravenhage*, kant. *Naaldwijk*, gem. *Loosduinen*, Z. W. van *Scheveningen*.

DANIELSPOLDER, pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, gem. 's *Heer-Abtskerke-Sinoutskerken-Baarsdorp*; palende N. aan den *Piekspolder*, N. O. aan de *Lageweiden*, Z. O. aan den *Zuid-Danielspolder*, W. aan den *Zuid-Sakpolder* en den *Sakpolder*.

DANIELSPOLDER (ZUID-), pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, gem. 's *Heer-Abtskerke-Sinoutskerken-Baarsdorp*; palende N. W. aan de *Danielspolder*, N. O. en O. aan de *Lage Weiden*, Z. en W. aan den *Zuid-Sakpolder*.

DANIKEN, ook wel ofschoon verkeerdelijk *DANCKEN* gespeld, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, arr. en $3\frac{1}{2}$ u. N. ten O. van *Maastricht*, kant. en 1 u. Z. ten W. van *Sittard*, gem. en 10 miq. Z. van *Geleen*; met 15 h. en 80 inw.

DANJONG, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*. Zie *DANGONG*.

DANKARA, kon. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*.

Het wordt bespoeld door de *Sinnie* en de *Ofin*, en bevat veel en zeer fijn goud. De inboorlingen zijn goedaardig en gastvrij en cijnsbaar aan *Assiantie*. De hoofdplaats is *Dankara*.

DANKARA, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, 25 m. van de *Zee*.

DANKBAARHEID (DE-), houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Wanicakreek*, ter linkerzijde in het opvaren naar de *Sarramacca*; palende bovenwaarts aan de kostgrond *Zonhoop*, benedenwaarts aan het militair piket *Goede-Verwachting*; 230 akk. groot, met 12 slaven.

DANKBAARHEID (DE), koffij plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Beneden-Sarramacca* ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. la *Prevoyance*, benedenwaarts aan de koffijplant. *Huwelijkszorg*. Zij is 1000 akk. groot, en tevens met kakao beplant. Men telt er 48 slaven. De *Negers* noemen haar *BERENSI*.

DANKBAARHEID-EN-DAGERAAD (DE-), katoenplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Motkreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de hier sterk afspoelende *zeekust*, benedenwaarts aan de katoenplant. *Wilkensrust*; 1115 akk. groot, met 161 slaven; bij de *Negers* wordt zij van *OMROE* geheeten. Vroeger waren het twee afzonderlijke plant., zijnde de *Dankbaarheid 634* en de *Dageraad 481* akk. groot.

DANNAVAN, eil. in *Oost-Indië*, in de *Solozee*. Zie *DANAWAN*.

DANO, meer in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Sumatra*. Zie *DANAU*.

DANONTRIA, oude naam, waaronder de st. *DEVENTER* in *Zolland*, prov. *Overijssel*, vroeger voorkomt. Zie *DEVENTER*.

DANTUMADEEL, in het *Friesch DONTREADIJL*, griet., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Dockum*, (1 k. d. 7 m. k. 4 s. d.); palende N. aan *Ferwerderadeel*, *Oost-Dongeradeel* en *West-Dongeradeel*, O. aan *Kollumerland-en-Nieuw-Kruisland*, Z. aan *Achtkarspelen* en *Tietjerksteradeel*, W. aan *Tietjerksteradeel*.

Deze griet., die van het O. naar het W. 3 u. lang, en van het N. naar het Z. 2 u. breed is, bevat de volgende 12 dorpen: *Rinsumageest*, *Driezum*, *Wouterswoude*, *Dantuniawoude*, *Murmerwoude*, *Akterwoude*, *Sybrandahuis*, *Veenwouden*, *Birdaard*, *Roodak*, *Janum* en *Zwaagwesteinde*.

DANTUMADEEL beslaat eene oppervlakte van 9984 bund. 24 v. r. 64 v. ell. Men telt er 1266 h. bewoond door ongeveer 6200 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeveelt, hebbende men hier beste aandgronden, waarop behalve de gewone vruchten, de boekweit en rogge, zelfs ook vlas en koolzaad welig tieren; vele goede veenlanden en houtgewas, terwijl de hooge veenen hier alom tot goed bouwland vergraven zijn.

De Herv., die hier ruim 5400 in getal zijn, maken 6 gemeenten uit, zijnde die van Akkerwoude-en-Murmerwoude, Birdaard-en-Janum, Dantumawoude-Driezum-en-Wouterswoude, Rinsumageest-en-Sybrandahuis, Veenwouden en Zwaagwesteinde, die elf kerken hebben en door zes Predikanten bediend worden. — De Doopsgez. tellen er ruim 700 zielen en maken de drie gem. van Dantumawoude, Veenwouden en Zwaagwesteinde uit. — De R. K., van welken men er 90 aantreft, behooren tot de statie van *Dockum*.

Er zijn in deze griet. 8 scholen, met een gemiddeld getal van 750 leerlingen.

Vroeger had men in **DANTUMADEEL** vele adellijke staten, die thans bijna allen verdwenen zijn; als daar waren: Feitema, Albada, Aysma, Buwma, anders gezegd Bonninga, Rinsma-state en Canterstate alle te Driezum; Botnia, Donia, Oenema en Bonga of Buinga-state te Dantumawoude; Eysinga, Melkema, Tjaarda en Juwsma-state te Rinsumageest; Sterkenburg te Sybrandahuis; Schierstins te Veenwouden; Siccama te Roodkerk; Eyssema te Zwaagwesteinde; van welken alleen nog Canter-state, Rinsma-state en Schierstins aanwezig zijn. Het beroemde klooster Klaarkamp stond mede in deze griet. tegen over het dorp Sybrandahuis.

De Trekvaart van Leeuwarden op Dockum loopt voor een klein gedeelte door deze griet., en maakt met het Dockumerdiep aan den noordwest- en noordkant ook gedeeltelijk de grensscheiding tusschen **DANTUMADEEL** en *Ferwerderadeel* en *Oost-Dongeradeel* uit; de Trekvaart van Dockum op Groningen loopt er aan de noordoostzijde door heen. Voorts heeft men er onderscheidene vischrijke wateren, als: het Aaltjesmeer, het Albert-Annesmeer, de Bommerden, de Bom-Brak, de Groote-Brak, de Kleine-Brak, de Zwarte-Brak, het Dockumermeer, het Driezumermeer, de Houtwielen, het Klaarkampermeer, het Klaaskemeer, de Jantjezee, het Leegemeer, de Lits, de Murk, de Schiersloot, de Woudvaart naar Dockum, de Zandbrekken, en een gedeelte van de Zwarte-Brak en van het groote stroomkanaal de Zwemmer, dat uit het Bergumermeer naar de Nieuwe zijlen strekt. In alle deze wateren onthoudt zich zeer veel gevogelte, waarom in hunne nabijheid onderscheidene vogelkooijen gevonden worden; ook treft men in **DANTUMADEEL** nog al wild als hazen, patrijzen enz. aan.

De Rijweg van Leeuwarden naar Dockum loopt van Veenwouden, over de Valom en Murmerwoude, midden door **DANTUMADEEL**, waar men bovendien nog verschillende andere zijwegen aantreft.

Midden door deze griet. loopt mede eene hooge en breede zandrug, waarop de voornaamste dorpen liggen. Het land ten N. W. en Z. van dezen zandrug is over het geheel vlak, laag en hier en daar veenachtig; men treft daar tusschen echter goede weilanden aan.

Ten gevolge van den sterk ingekomen vloed en van de opzetting des binnenwaters, werd, bij den watervloed van Februarij 1825, het westelijk gedeelte van **DANTUMADEEL** door den hooggestegen stroom o. a. der water gezet.

Het wapen van DANTUMADEEL is in tweeën gedeeld door eene perpendicular loopende baar, het bovenste gedeelte van azuur, het onderste deel van goud, beladen met eenen loopenden vos of haas, even als de grond en lucht, van natuurlijke kleur.

DANTUMAWOUDE of DANWOUDE, ook wel DANTUMERWOLDE, d., prov. Friesland, kw. Oostergoo, griet. *Dantumadeel*, arr. en 4 u. N. O. van Leeuwarden, kant. en 1 u. Z. van Dockum, te midden van bouwlanden en geboomte; ook zijn de hornlegers der huizen, wegen en bouwlanden hier zeer aangenaam met velerlei geboomte beplant.

Men telt er, met de gedeeltelijk daartoe behoorende b. Valom, 700 inw., die veel cichorij, rogge, boekweit enz. bouwen.

De Herv., die hier 460 in getal zijn, behooren tot de gem. *Dantumawoude-Driezum-en-Wouterswoude*, en bezitten hier eene hooggelegen kerk, met eenen stevigen vierkanten toren, van uurwerk en slagklok voorzien, en met eenen ouderwetschen huisgevel, met hangtorentjes en pilaartjes, opgemetseld. Daartegenover is de fraaije pastorijskerk.

De Doopsgez. van welken men er 180 heeft, maken met die uit de naburige dorpen eene gem. uit, die 800 zielen telt, en hier eene eenvoudige nette kerk hebben.

De R. K., van welke men er 10 telt, behooren tot de stat. van Dockum.

De dorpschool wordt gemiddeld door 130 leerlingen bezocht. Vroeger had men er de staten: Bonga of Buinga, Botnia, Donia en Oenema, van welken echter thans geene meer bestaat; ofschoon het nette landhuis en beplantingen van de familie BERGMA, de buurt van het dorp zeer versiert.

Men heeft hier eene trekvaart, die uit de vaart van Dockum naar Stroobos tot aan de hooge landen loopt. Weleer werd in de nabijheid van dit d. veel turf gegraven, doch de voorraad daarvan was reeds voor het einde der vorige eeuw geheel verdwenen.

DANTUMAWOUDE-DRIEZUM-EN-WOUTERSWOUDE, kerk. gem., prov. Friesland, klass. en ring van Dockum. Het is eene combinatie, welke drie kerken heeft, als: eene te Dantumawoude, eene te Driezum en eene te Wouterswoude. De eerste, die hier het leeraarsambt heeft waargenomen, is geweest THOMAS ALBERTI, die in het jaar 1605 van hier naar Grootegast is vertrokken. De drie gem. bevatten ruim 1600 zielen.

DANTUMERWOLDE, d., prov. Friesland, kw. Oostergoo. Zie DAN-
TUMAWOUDE.

DAO, eil. in Oost-Indië, tot de Zuidwester eilanden van Banda behoorende. Zie Daw.

DAOU-DAOU, st. in Afrika, in Opper-Guinea, aan de Goudkust, kon. Coranza, 38 m. N. O. van de stad van dien naam.

DAPHINA'S-ZORG of DAPHINA'SHOOP, verl. houtgrond in Nederlands-Guiana, kol. Suriname, aan de Wanicakreek, ter regterzijde in het opvaren naar de Saramacca; palende bovenwaarts aan den verlaten houtgrond Nieuw-Libanon, benedenwaarts aan bosschen en zwampen; 250 akk. groot. Thans wordt er door een vijftal Negers een weinig bananen en aardvruchten verbouwd.

DARA, voorm. st. in Oost-Indië, op het Sundasche eil. Java, resid. Kediri, waarvan men de bouwvallen in den omtrek der st. Kediri meent te vinden.

DARAMAJORE, st. in Oost-Indië, op het Sundasche eil. Java, resid. Bantam, 10 m. Z. W. van Batavia.

DARTHESE, oude naam van het d. **DARTHUIZEN**, in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie **DARTHUIZEN**.

DARTHUIZEN, gem. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Amersfoort*, kant. *Rhenen*, (1 k. d., 7 m. k., 4 s. d.); palende W. en N. aan Doorn, O. aan Leersum, Z. aan Over-en-Neder-Langbroek.

Zij bevat de buurs. *Darthuizen* en eenige verstrooid liggende huizen, onder welke de ridderhofstad *Broekhuizen*; voorheen stond hier ook nog het, sedert jaren gesloopte, kast. *Oud-Broekhuizen*. Zij beslaat eene oppervlakte van 485 bund., telt 37 h. en 220 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De inw., die allen Herv. zijn, behooren tot de gem. van *Leersum*, waar ook de kinderen ter school gaan.

Deze gem. is eene heerl., welke in de laatste helft der yorige eeuw werd bezeten door Mr. *ARRAAM JACOB VAN DER DUSSEN*, Raad in de Vroedschap der stad *Utrecht*, en thans een eigendom is van den Heer van *NELLESTEYN*.

De buurs. **DARTHUIZEN**, in een oud handschrift van de Utrechtsche kerk **DARTHESE** of **DERTHESE** genoemd, ligt 3½ u. Z. van *Amersfoort*, 2½ u. W. N. W. van *Rhenen*. Oudtijds plagt in deze buurs. eene kapel te staan, waarin eene kapellanij of eeuwigdurende vikarij gesticht was. Van deze kapel waren in het midden der vorige eeuw nog bouwvallen overig, ook was daar eertijds een ridderhofstad van denzelfden naam.

De kernis te **DARTHUIZEN** valt in den derden Dingsdag in October.

DARTHUIZEN, ook wel eens onder den naam van **DERTHUISEN** voorkomende, voorn. ridderhofstad in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, in de heerl. *Darthuizen*, het stambuis van het adell. geslacht van **DARTHUIZEN**, hetwelk met *OTTO VAN DARTHUIZEN*, die in het jaar 1880 te *Utrecht* jammerlijk vermoord werd, schijnt te zijn uitgestorven. Ter plaatse, waar dit h. bestaan heeft ziet men thans de **DARTHUIZENBERG**. Zie het volgende art.

DARTHUIZERBERG, bergje of heuvel in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, gem. en 15 min. O. van *Darthuizen*.

Op dit bergje, waar vroeger de ridderhofstad *Darthuizen* stond, ligt thans, tusschen het hooge sparrenbosch een, in den Zwitserschen trant, gebouwd huis, uit welks bovenzaal men een verrukkend gezigt over de *Veluwe*, ja, tot in Noord-Brabant heeft (1).

DARVELBAAI, baai in *Oost-Indië*, aan de Noord-Oostkust van *Borneo*. Zie **DWAALBAAI**.

DASAN, kl. eil. in *Oost-Indië*, in de *Zee van Celebes*, bij de Zuid-Westkust van *Mindanao*; 6° 48' N. Br. 159° 16' O. L.

DASAR, naam onder welchen men wel eens den berg **BRAMA**, in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java* vermeld vindt. Zie **BRAMA**.

DASAR, **DASSAR**, **DASSER** of **ZANDZER**, vlakte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. en reg. *Passarowang*, in het oostelijke gedeelte van het gebergte *Tenger*.

Deze vlakte, welke door bergtoppen omringd is, heeft eene uitgestrektheid van 2½ of 3 palen. In haar midden, naast eenen kogelvormigen berg *Batok* geheeten, ligt de uitgebrande *Brama*. De vlakte is ontstaan door uitgeworpen vulkanisch zand en de lava, welke de vleiën aldàar aangevuld hebben. Het gezigt op het geheele tooneel is

(1) Men zie voorts over dit huis en de fraaije omstreken van den *Darthuizerberg*, het werkje van onzen medearbeter *J. B. CHRISTENHEIMER*: *Het Leestooiveld tusschen Amstel en Grebbe, en elders in het Spits van Utrecht*, D. II, bl. 168.

vreemd, alles is er kaal en dor, en de verwoesting nog merkbaar, terwijl men van tijd tot tijd slechts een grasplantje ontdekt.

DASSAR, naam, welke wel eens gegeven wordt aan den berg BRAHA in *Oost-Indië* op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie BRAHA.

DASSAR, vlakke in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie DASAR.

DASELAAR, geh. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, arr. en $8\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Arnhem*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. van *Harderwijk*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Putten*.

DASSEMIS, op sommige kaarten verkeerdelijk ASKUS gespeld, geh. in de bārr. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en $2\frac{1}{2}$ u. Z. van *Breda*, kant. en 2 u. Z. van *Ginneken*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Chaaam*, aan den weg van *Chaaam* naar *Breda*; met 33 h. en ruim 200 iaw.

DASSER, naam, onder welchen men wel eens den berg BRAHA in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java* gelegen, vermeld vindt. Zie BRAHA.

DASSER, vlakke in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie DASER.

DASSOM, plaats in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Rembang*, met eene scheepstimmerwerf.

DATA (TANA-), lands. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie TANA-DATA.

DATAHAM, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*, op de *Kust van Menado*. — Men vindt in den omtrek veel ebbenhout.

DATAHANS, drie kl. eil. in *Oost-Indië*, in de *Straat der Molukos*, aan de noordoostkust van *Celebes*, bezuiden *Limbé*. Zij zijn onbewoond, doch leveren vogelnestjes op.

DATAN, landstr. in *Oost-Indië*, op het eil. *Banda*.

DATAR (TANA-), lands. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie TANA-DATA.

DATAS, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Praanger-Regentschappen*, reg. *Soemedang*, op de scheiding tusschen de distr. *Depok* en *Baloebor*; 3 palen N. van *Soemedang*, 4 palen Z. van *Depok*.

DATE, st. in *Oost-Indië*, op het *Molukse* eil. *Gilolo*, op het *Zuidoostelijke schiereil.*, aan de *Baai van Kea*; $0^{\circ} 24' N. B.$, $148^{\circ} 11' O. L.$

DATI, kaap in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*. Zie DATOR.

DATMOUR, voorm. d. in den *Grooten-Zuidhollandschen-waard*, prov. *Zuid-Holland*.

Het was een der 72 dorpen, die bij den waterloed van 18 November 1421 verdronken en een der 34, die sedert niet weder te voorschijn zijn gekomen. Het moet gelegen hebben N. van *Lage-Zwaluwe* en Z. O. van *Dubbelmonde*.

DATO of POKLOK-DATOR, eil. in *Oost-Indië*, in de *Straat van Makassar*, Z. O. van *Borneo*.

Het is onbewoond en alleen merkwaardig, omdat daar, op een hoogen berg, een heilig graf gevonden wordt, dat tot 900 jaren oud moet zijn, en waarin een berucht zeeroover uit dien tijd begraven ligt, die vermaagschapt was met de Vorsten van *Banjarasin*. Hij werd door zeeroovers, wanneer zij het ongenade omtrek van dit eiland worden vele oesteren opleveren. Hij kan, wel...

DATO (LAMA-), eil. in *Oost-Indië*. Zie LAMA-DATO.

DATOE of **TANDJONG-DATOR**, kaap in *Oost-Indië*, in de *Zee van Carimata*, aan de Westkust van het *Sundasche eil. Borneo*.

DATOE (POELOE-), eil. in *Oost-Indië*, in de *Straat van Makassar*. Zie **DATO**.

DATOE (TANDJONG-), kaap in *Oost-Indië*, in de *Zee van Carimata*. Zie **DATOR**.

DATTE of **POELOE-DATTE**, eil. in *Oost-Indië*, in de *Zee van Carimata*, aan de Westkust van *Borneo*; 0° 8' N. B., 126° 45' O. L.

DATTOE (LAMA-), eil. in *Oost-Indië*. Zie LAMA-DATO.

DAUANTRIA en **DAUENTRICUM**, namen, onder welke de st. **DEVENTER**, in *Zalland*, prov. *Overijssel*, bij oude schrijvers wel eens voorkomt.

DAUMA, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidooster-eilanden van Banda* behoorende. Zie **DANNA**.

DAUNDORFF, geh. in de heerl. *Roussy*, grooth. *Luxemburg*, kw. en 5 u. Z. W. van *Grevenmacher*, arr. en 3 u. Z. O. van *Luxemburg*, kant. en 1½ u. Z. W. van *Remich*, gem. *Mondorff*.

DAUONTRIA of **DAUONTUR**, namen, onder welke de st. **DEVENTER**, in *Zalland*, prov. *Overijssel*, bij oude schrijvers wel eens voorkomt. Zie **DEVENTER**.

DAUVE of **DOUVE**, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, kw., arr. en 4 u. N. O. van *Maastricht*, kant. en 1½ u. N. van *Heerle*, gem. *Merkelbeek*.

DAUW, vl. in *Oost-Indië*, in het Zuiden van het *Sundasche eil. Celebes*.

DAVANTRE, naam, onder welke men de st. **DEVENTER**, in *Zalland*, prov. *Overijssel*, wel eens vermeld vindt. Zie **DEVENTER**.

DAVELAARSHUIS of **DAVILA'SHUIS**, voorm. huis, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. het *Bildt*, bewesten de kerk van St. Anna-Parochie. Naar men meent had het zijnen naam ontleend van zekeren **DAVELAAR**, een der bedijkers van het *Bildt*, die men als zoodanig ook wel onder den naam van *d'Avila* vindt opgegeven. Het is in Augustus 1833 afgebroken.

DAVEMETRIA en **DAVENTER**, namen, onder welke de st. **DEVENTER**, in *Zalland*, prov. *Overijssel*, bij oude schrijvers wel eens voorkomt. Zie **DEVENTER**.

DAVENTRIA, Lat. naam van de st. **DEVENTER**, in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie **DEVENTER**.

DAVILA'SHUIS, voorm. huis, prov. *Friesland*. Zie **DAVELAARSHAUS**.

DAVONIS-ARX, Lat. naam van het slot of kast., waaraan de st. **DEVENTER**, in *Zalland*, prov. *Overijssel*, haren eersten oorsprong zoude te danken hebben. Zie **DAVO'SBURG**.

DAVONTRIA en **DAVONTUR**, oude namen, waaronder men de stad **DEVENTER**, in *Zalland*, prov. *Overijssel*, wel eens vermeld vindt. Zie **DEVENTER**.

DAVO'SBURG en **DAVO'SSLOT**, voorm. kast. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, dat gestaan moet hebben ter plaatse, waar thans de stad *Deventer* ligt. Het lag op enen berg, aan den eenen kant, wegens zijne steilte, zeer moeilijk te beklimmen, en voor het overige bijna geheel omgeven door moerassige landen en den *IJssel*. Dit kast. is reeds voor onheugelijke tijden gesloopt; ter plaatse, waar het moet gestaan hebben, ziet men thans de *Bergkerk* of *St. Nicolaaskerk*.

DAW, **DAUW** of **DAO**, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidwester-eilanden van Banda* behoorende, ten Z. W. van het eil. *Rotti*.

Het is eigenlijk eene onvruchtbare rots, die bijna niets dan Turksche tarwe en inlandsche boonen oplevert. Men wil, dat de eerste bewoners van dat eiland oorspronkelijk eene vermenging van Rottinezen en Savonezen geweest zijn, en de taal, welke zij spreken, komt ook met die van beide deze eilanden overeen. Zij zijn 8000 in getal en zoo gehecht aan hunne schralen grond, dat zij de voordeeligste aanbiedingen, om naar Timor te verhuizen, hebben van de hand genomen. Zij zijn zeer moedig, hebben eene schoone gestalte, en zouden zeer goede soldaten zijn, als zij te bewegen waren om bij ons in dienst te treden. Het zijn stoute zeelieden, die zich niet ontsien, om met hunne kleine kano's, *baroos* genaamd, naar Savo, Solor en soms nog verder te stevenen, zoodat zij daarmede togten van 80 tot 60 mijlen afleggen. Overal, waar zij landen, oefenen zij hun handwerk, namelijk het goudsmeden, uit, waarin zij zeer ervaren zijn, bijzonder in het draaden vlechtwerk. Zoodra zij eenig geld verdient hebben, koopen zij daarvoor lijnwaad, ijzer, gereedschappen en wat zij verder noodig hebben, en keeren daarmede naar hun eiland terug; ook werken zij veel op Rotti en Koepang. Van het eerstgenoemde eil. bekomen zij katoen en levensmiddelen, welke zij met hunnen arbeid en met lijnwaad betalen; de katoenenstof, die zij vervaardigen, is veel fraaijer dan die van Rotti. De geheele bevolking staat onder eenen Radja, die eenige Fetters en Tammokkons onder zich heeft.

DAWELORA, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidooster-eilanden van Banda* behoorende, N. O. van Babber; tusschen 7° 36' en 7° 46' N.Br., 148° 3' en 148° 8' O. L.

DAWERA, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidooster-eilanden van Banda* behoorende, N. van Babber; tusschen 7° 36' en 7° 48' N.Br., 147° 84' en 147° 89' O. L.

DAWIE, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Pasaroewang*, distr. *Grati*, nabij het meer *Ranoe-Kalindoeng'an*, bekend wegens de gezouten eijeren, *grati-eijeren*, geheeten.

DAWIE (NARAN-), d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*. Zie NARAN-DAWIE.

DAWIL, gebergte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Djocjokarta*.

DAWOEAN, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Soerabaija*, reg. *Sidaijoe*, niet ver van de hoofdpl. van dien naam.

DAYA, riv. en st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Sumatra*. Zie DAJA (1).

DE ANDERE WERELD, geb. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en 3½ u. W. ten N. van *Appingedam*, kant. en ½ u. O. van *Onderdendam*, gem. en ¼ u. Z. W. van *Middelstum*, tusschen *Onderdendam* en *Froomtil*, Z. van de trekvaart naar *Uithuizen*, N. van het *Cardingermaar*. Het bestaat uit slechts eene schoone boerderij, bewoond door TAMME SIJGERS HUIZESGA en een dagloonerswoning. De landen zijn er niet hoog en worden door eenen watermolen drooggehouden.

DEBOES, riv., distr. en d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Bangka*. Zie DJEBOES.

DEBOES (BAAI-VAN-), baai in *Oost-Indië*, in de *Zee van Carimata*. Zie DJEBOES (BAAI-VAN-).

DEBOUGAN, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Djocjokarta*, lands. *Mataram*.

(1) Voorts zoeke men alle woorden, elders wel eens DAY gespeld, op DAI.

DEBOUS, riv., distr. en d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Bangka*. Zie DJEBOES.

DEBOUS (BAAI-VAN-), baai in *Oost-Indië*, in de *Zee van Carimata*. Zie DJEBOES (BAAI-VAN-).

DECANLVIJVERS of DEKENIJ-VIJVERS, watertje in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oosterwijk*, prov. *Noord-Brabant*, onder *Hilvanbeek*.

DECEN-MANSI, Lat. naam van het d. TIENHOVEN, in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie TIENHOVEN.

DECIMA, eil. in *Japan*, tegen *Nagasaki*. Zie DESIMA.

DECKENINGE, voorm. abdij, thans een landgoed, prov. *Drenthe*. Zie DICKENINGE.

DECOCK, fort in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Sumatra*. Zie KOCK (DE).

DECOCKSDORP, d. op het *Bijerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie COCKSDORP (DE-).

DEDDINGABUURT of DEDDINGABUREN, b., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Stellingwerf-Oosteinde*, arr. en 4 u. Z. O. van *Heerenveen*, kant. $\frac{1}{2}$ u. O. van *Oldeberkoop*, waartoe het behoort.

DEDEMSVAART, kanaal in *Overijssel*, dat bij het geb. Ane, tegen over *Gramsbergen*, uit de *Vecht* komt, *Westwaarts* door of langs de gem. *Ambt-Hardenberg*, *Avereest*, stad *Ommen*, *ambt Ommen*, *Staphorst* en *Zwollerkerspel* en voorts naar en door de stad *Hasselt* loopt, waar het zich met het *Zwarte-water* vereenigt.

In het laatst der vorige eeuw ontwierp de Heer GERRIT WILLEM VAN MARLE het plan, om de uitgebreide hooge veenen in dit gedeelte van *Overijssel*, door het graven van een kanaal, aan de snee te brengen, en den ondergrond vervolgens in een vruchtbaar oord en eenen winstgevenden bodem te herscheppen. Dan, in plaats van aanmoediging, vond hij tegenwerking, zoodat het te vreezen was, dat na zijn overlijden, hetwelk in het jaar 1799 plaats had, de onderneming niet voortgezet zoude worden. Zijn schoonzoon, de Heer WILLEM JAN BARON VAN DE DEN TOT DEN BERG, vatte echter het plan weder op, hoewel in den beginne met denzelfden uitslag. De stad *Zwolle*, vreezende voor verlies van handel, aangezien het nieuwe kanaal te *Hasselt* in het *Zwarte-water* moest uitloopen, stelde alles in het werk ter verijdeling van de pogingen, die aangewend werden, om de vergunning tot het graven van het ontworpen kanaal te bekomen, en het liep aan tot in het jaar 1809, eer de Heer VAN DE DEN die vergunning van Koning *Lodewijk* bewam. Dan, nu nog had hij met andere zwarigheden te kampen, en vond vooral moeilijkheid in de onteigening der onverdeelde marktgronden; ook deze kwam hij echter te boven; zoodat men den 5 Julij van het evengemelde jaar den arbeid kon aanvangen, en reeds in den herfst van dat jaar, 1809, een aanmerkelijk gedeelte voltooid had. In het jaar 1811 was het kanaal al tot op eene lengte van 5 uren gebragt, thans (1841) is men tot op ongeveer een uur van *Gramsbergen* genaderd en wordt reeds te dier plaatse de DEDEMSVAART, door eene waterleiding, met de *Vecht* vereenigd, zoodat zij nu 7 u. gaans lang is. Langs dit kanaal, hetwelk, op een verval van 21 v., 7 schutsluizen, eene breedte van 42 v. en eene bevaarbare diepte van 4 $\frac{1}{2}$ v. heeft, worden jaarlijks meer dan 3000 scheepsladingen turf afgevoerd. De opbrengst steeg, in het jaar 1840, tot bijna f 55,000. Het kanaal heeft verschillende zijtakken, welke gedeeltelijk afgewerkt en gedeeltelijk nog in bewerking zijn,

als: één van de Lichtmis tot aan de Vecht boven de Bercumerbrug, welke het kanaal in eene nadere verbinding met de stad Zwolle moet brengen; één naar Ommen, tot welks daarstelling de Maatschappij van Weldadigheid zich voor jaren heeft verbonden, waarvan echter slechts een gering gedeelte voltooid is; één Noordwaarts naar de veenen in Zuidwolde, prov. Drenthe; één naar de stad Hardenberg, en eindelijk één naar de Luttermarkte, waarop reeds twee sluizen.

Vóór dat dit kanaal gegraven was, zag men uren ver, niets anders dan dorre heiden, welke men in den zomer nauwelijks kon begaan, en waaraan althans des winters volstrekt niet te denken was; zelfs hadden de gronden bijna geen waarde. Thans ziet men daarentegen de oevers van dit kanaal reeds langs zijne geheele uitgestrektheid bewoond en met goede, meest allen van steen opgetrokkene, huizen bezet, terwijl de veenen, die er langs liggen, tegen 1000 guld. den bund. betaald worden (1).

DEDEMSVAART, veenkolonie in *Zalland*, prov. *Overijssel*, voor het grootste gedeelte arr., kant. en 3 u. O. N. O. van *Zwolle*, gem. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. ten O. van *Avereest*, overigens arr. en 7 u. N. N. O. van *Deventer*, kant. en 1 u. N. van *Ommen*, gem. *Ambt-Hardenberg*.

Deze veenkolonie vormt thans, ter plaatse, waar in het begin der vorige eeuw nog onafzienbare moerassen gevonden werden, een aangenaam dorp, bestaande uit ruim 468 h., van welke 594 in de kom der kolonie, doch 37 in het geh. Sponturfwijk en ten minste 100 in de Luttelmarkte. Het getal bewoners bedraagt, gedurende den zomertijd, bij de 5000, doch in den winter, wanneer de vreemde en inlandsche veenwerkers naar de hunnen zijn wedergekeerd, ongeveer 2400. Vele der inw. zijn handwerks- of neringdoende lieden en tevens veenbazen of bezitten zelve veengronden; anderen bemoeijen zich alleen met het beheer hunner eigendommen; doch verre weg het grootste gedeelte bestaat uit arbeiders, die hun onderhoud in het bewerken van den turf vinden. Middelerwijl een gedeelte van het volk aan het verveen werkt, houdt zich een ander gedeelte onledig met het ontginnen van de ondergronden, zoodat er de vruchtbare bouw- en weilanden, na het afgraven der veengronden, aanhoudend vermeerderen. Voorts heeft men in deze kolonie, 4 scheepmakerijen, 6 smederijen, 1 brouwerij, 1 jeneverstookerij, 1 kalkbranderij en 2 korenmolens.

De Herv., die hier wonen, maken, sedert het jaar 1834, eene gem. uit, welke tot de klass. van *Zwolle*, ring van *Ommen*, behoort. De eerste, welke het leeraarambt in deze gem. heeft waargenomen, is geweest **ANTHONIS HUSSINK**, die er den 27 April 1834 bevestigd is, en er thans nog staat. Het beroep is eene koninklijke collatie. — De kerk, den 23 Maart 1834 ingewijd, is zoo doelmatig ingerigt, als men dit maar zelden elders aantrest. Zij vormt, met de daar tegen aan gebouwde pastorie, een kruis, en prijkt op het midden met een fraai torentje. Inwendig omsluiten elf rijen banken, die met de beide einden tegen den zuidelijken muur der kerk leunen en even zoo vele halfronden vormen, den predikstoel; terwijl achter deze banken, vlak tegen over den predikstoel, nog vier andere rijen zijn, in slaauwer gebogene lijnen. De grond is zoo aangelegd, dat zij, van alle zijden,

(1) Zij die meer omtrent de geschiedenis van dit kanaal en de daarlangs gebouwde veenkolonie wenschen te weten, kunnen ruimschoots hunnen weetlust voldoen in de *Leerde ter inwijding van het kerkgebouw en ter vestiging der Gereformeerde gemeente aan de Dedemsvaart*, door G. H. VAN NEEVEN.

naar den kansel glootjend afloopt, zoodat de zitplaatsen een halfronnd op eenen hellenden bodem vormen. Hierdoor is deze kerk juist geschikt voor eene spreekplaats; want, waar men zich ook in het gebouw bevindt, men hoort er den spreker overal even goed. Bij de bediening van het H. Avondmaal bedient men zich van twee fraaije zilveren bekers, waarvan de eene, bij de oprigting der gemeente, door den Ouderling **BERNARD PLOMP**, en de andere, door de toenmalige overrige leden des kerkeraad, zijn ten geschenke gegeven.

De R. K. hebben aan de Dedemsvaart eene kerk, waarin de dienst door eenen Pastoor wordt waargenomen, zijnde de eerste Geestelijke, welke deze kerk bediend heeft, geweest **BERNARDUS LAMBERTUS NIEUWENTAP**. De kerk is in het jaar 1818 gesticht, doch is, wegens het toenemen van het getal zielen, in het jaar 1831, moeten vergroot worden. — Men heeft in deze kolonie drie scholen.

DEDGUM, ook wel **DEDIGEM**, in de wandeling **DEDJUM** en oudtijds **DOOGEMANBUEN** genaamd, d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, arr. en 3 u. W. van Sneek, kant. en 1 u. Z. ten W. van *Bolsward*, tusschen de Workumer-trekvaart en het Sensmeer, in eenen polder, door goede weilanden omgeven.

Dit d. telt, met de daartoe behoorende huurtjes *Arkum* en *Ysgum*, 130 inw., die meest hun bestaan vinden in veeteelt en zuivelnering.

De Herv., die hier 30 in getal zijn, behooren tot de gem. van *Tjerkwerd-en-Dedgum*, welke hier eene kerk heeft, van welke de Pastoor, vóór de Reformatie 100 goudgulden (140 guld.) 's jaars trok. Ook was er eene vikarij, die 80 goudgulden (112 guld.) 's jaars opbragt; terwijl de Proost van St. Jan er 8 schilden (18 guld.) trok.

De R. K., van welken men er hier 90 aantrest, worden tot de stat. van *Sensmeer* gerekend. — De 5 Doopsgez., die men er aantrest, behooren tot de gem. *Bolsward*. — De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 20 leerlingen bezocht.

DEDGUMER-POLDER of **DEDINGUMER-POLDER**, pold., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, arr. *Sneek*, kant. *Bolsward*; palende N. aan den *Arkumerhem*, O. aan het *Sensmeer*, Z. aan *Hieslum*, W. aan de *Trekvaart* van *Bolsward* op *Workum*. Hij wordt aan de noordzijde door den *Hemdijk* en aan de oostzijde door den *Krabbedijk* omgeven, en door dezen van het *Sensmeer* afgescheiden, terwijl hij door de *Spakezijl* en de *Dedgumerzijl* uitwatert.

DEDGUMER-ZIJL of **DEDINGUMER-ZIJL**, sluis, prov. *Friesland*, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, 5 min. N. W. van *Dedgum*, dienende om het water van den *Dedgumerpolder* op de *Workumer-trekvaart* te ontlasten.

DEDIGUM, d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*. Zie **DEDGUM**.

DEDINGUMER-POLDER, pold., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*. Zie **DEDGUMER-POLDER**.

DEDINGUMER-ZIJL, sluis, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*. Zie **DEDGUMER-ZIJL**.

DEDJUM, d., prov. *Friesland*. Zie **DEDGUM**.

DEDJUMER-POLDER, pold., prov. *Friesland*. Zie **DEDGUMER-POLDER**.

DEEL, d. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*. Zie **DEEL**.

DEEL, geh. in de vrije heerl. *Gemert*, prov. *Noord-Brabant*, *Derde distr.*, arr. en 4 u. N. O. van *Eindhoven*, kant. en 2 u. N. van *Hellmond*, gem. *Gemert*.

DEEL of **HET NIEUW-DEEL**, vaart, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, die in de griet. *Utingeradeel* uit het *Henshuisterdeel* voortkomt, en in eene zuidoostelijke rigting, als de zeilvaart van Akkrum naar Heerenveen, voortloopt tot bij Haskerdijken, in de griet. *Haskerland*, waar het den naam van *MONNIKE-RAK* en voorts van *HEERESLOOT* aanneemt.

DEEL (DE-), ook **TEN-DIEL** geheeten, geh. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en $3\frac{1}{2}$ u. W. ten N. van *Appingedam*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. O. van *Onderdendam*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Middelstum*, aan den nieuwen puinweg van *Onderdendam* naar *Froomtil*. Er bestaat thans slechts eene boerderij.

DEEL (HENSUISTER-) of **NAAUW-DEEL**, water, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Utingeradeel*, dat Z. W. van de buurt *Henshuizen*, onder Akkrum, uit de *Poppius-sloot* eenen aanvang neemt, en in eene zuidoostelijke strekking voortlopende, bij de *Meyne-sloot*, enkel den naam van **DEEL** aanneemt. Zie voorts het voorgaande art.

DEEL (LANG-), vaart, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*. Het komt op de grenzen van *Leeuwarderadeel* en *Tietjerksteradeel* uit het *Woudmansdiep*, maakt, in eene zuidelijke rigting, voorbij *Rustenburg* en *Altenburg* voortlopende, de grensscheiding tusschen die beide grietenijen, komt, even benoorden *Warstiens*, in de griet. *Idaarderadeel*, en, na in de zelfde strekking voorbij de *Langmeer* en dit dorp te hebben geloopt, neemt het eene eenigzins zuidoostelijker rigting aan, om zich bij het geh. de *Laape* in twee takken te splitsen, waarvan de eene den naam van het *Wartenaster-Wyd*, de andere dien van *Schroetsmadeel* aanneemt. Het is een gedeelte van het groot-scheepsvaarwater tusschen *Leeuwarden* en de *Lemmer*.

DEEL (NAAUW-), watertje, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Idaarderadeel*, dat ten O. van *Irnsom* uit het *Wijd-Deel* komt en in eene westelijke strekking door de *Hottinga-* en *Molenzijlen* in de *Boorn* valt.

DEEL (NAAUW-), water, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Utingeradeel*. Zie **DEEL** (HENSUISTER-).

DEEL (NIEUW-), water, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*. Zie **DEEL**.

DEEL (OUD-), water, prov. *Friesland*, dat, in eene noordelijke rigting, als de grensscheiding tusschen *Leeuwarderadeel* en *Tietjerksteradeel*, uit het *Woudmansdiep* en het *Lang-Deel* komt, en zich bij *Giekerk* met de *Murk* vereenigt.

DEEL (OUD-), water, prov. *Friesland*, dat van de grenzen van *Opsterland* afkomende, de grensscheiding tusschen *Aengwirden* en *Utingeradeel* vormt en zich in de griet. *Haskerland*, in het *Deel* ontlast, ter plaatse waar dit den naam van *Monnike-rak* aanneemt.

DEEL (SCHROETSMA-), watertje, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Idaarderadeel*, dat uit het *Lang-Deel* voortkomt, en Z. W. van *Wartena* met eene zuidelijke strekking, in de *Graft* uitloopt.

DEEL (WIJD-), watertje, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Idaarderadeel*, dat, bezuiden *Grouw*, uit de *Wijde-Be* voortkomt, en zich, met eene westelijke strekking, met het *Nauw-Deel* vereenigt.

DEELEN, geh. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, arr. en 2 u. N. W. van *Arnhem*, kant. en 4 u. N. O. van *Wageningen*, gem. en 3 u. O. van *Ede*, $1\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Otterloo*, waartoe het behoort; met 8 h. en ruim 60 inw.

DEELEN, voorm. adell. h. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, arr. en 2 u. N. W. van *Arnhem*, kant. en 4 u. N. O. van *Wageningen*, gem. en 3 u. O. van *Ede*, in het geh. *Deelen*.

Van dit h., hetwelk eenmaal het stambuis van het adell. geslacht VAN DERLEN was, weet men zelfs nu niet meer de plaats, waar het gestaan heeft, aan te wijzen.

DEEMEN, d. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Brabant*. Zie DEEMEN.

DEENENBERG, geh. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Brabant*. Zie DENNENBURG.

DEENENPLAAT (DE), onbehuide pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Brabant*, *Vierde* distr., arr. *Breda*, kant. *Oosterhout*, gem. *Made-en-Drimmelen*; palende N. aan den Hoogen-Hof en eene sprank van het Gat van Kielen, O. aan het Gat van de vischplaat, Z. aan den Amer, W. aan den Hoogen-Hof.

Deze pold., in het jaar 1839 omkaad, is groot 26 bund. Hij watert uit op het Gat van Kielen en wordt bestuurd door den eigenaar, zijnde den Heer ARNOLDUS JOSEPHUS INGENHOUZ, te Breda. Het zomerpeil ligt 70 duim boven A. P.

DEERSUM, DEERZUM of DEERSUM, d., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Rauwerderhem*, arr. en 3 u. Z. ten W. van *Leeuwarden*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Rauwerd*, een weinig binnen den ouden zeedijk of Sneeker rijweg; met 38 h. en 220 inw., die meest in de veeteelt en de zuivelnering hun bestaan vinden.

De Herv., die hier het meerendeel der inw. uitmaken, behooren tot de gem. *Deersum-en-Poppingawier*, en hebben hier eene kerk, die vóór de Reformatie aan den H. PETRUS was toegewijd en eenen stompen toren heeft. — De R. K., van welken men hier slechts een vijftal telt, worden tot de stat. van *Irnsrum* gerekend. — De Doopsgez., die hier wonen, behooren tot de gemeente van *Irnsrum-en-Poppingawier*. — De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 20 of 30 leerlingen bezocht.

Dit d. heeft zuidwaarts door eene vaart gemeenschap met de Oude-Sneeker vaart, hetgeen den inwoneren eene gemakkelijke gelegenheid geeft, om hunne waren te Sneek ter markt te brengen; terwijl een opvaartje noordwaarts naar de Sneeker-trekvaart hun eene dergelijke gelegenheid voor Leeuwarden aanbiedt. Voorheen stonden hier de staten Harsta en Rotterdam.

DEERSUM-EN-POPPINGAWIER, kerk. gem., prov. *Friesland*, klass. en ring van *Sneek*.

De eerste, door wien het leeraarambt in deze gem. bekleed is, was PETRUS AMBROSIUS, die in het jaar 1589 hier stond. Men heeft er twee kerken als: eene te Deersum en eene te Poppingawier en telt er ongeveer 400 zielen.

DEERZUM, d., prov. *Friesland*. Zie DEERSUM.

DEESD, d. in het *Land tusschen Maas en Waal*, prov. *Gelderland*. Zie DEEST.

DEESE, riv. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Brabant*. Zie DIEZE.

DEEST of DEESD, ook wel DEESEN gespeld, d. in het *Land tusschen Maas en Waal*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 3 u. W. van *Nijmegen*, kant., gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Druten*, langs den Waaldijk met 320 inw. die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De R. K., die hier wonen, behooren tot de stat. *Afferden-en-Deest* en hebben hier eene kerk, die aan den H. VICTOR is toegewijd. Vroeger stond hier, in een laantje beneden den dijk, eene kapel, aan den H. ANTONIUS toegewijd, waarin, naar men wil, tijdens den inval der

Franschen, in de jaren 1672 en 1673, dikwijls dienst gedaan is. Thans dient het tot een woonhuis; maar men ziet nog in het overschot van eenen muur een klokje, dat gebruikt wordt, om bij begravenissen te luiden. — De Herv. worden tot de gem. van *Afferden-Druten-en-Deest* gerekend.

DEFELD, geh. in het graafs. *Wiltz*, grooth. *Luxemburg*. Zie **DEVELT**.

DEFENSIE, voorm. fort in *Oost-Indië*, op het *Ambonsche eil. Boero*, aan de Oostzijde van dat eil., te midden van de st. *Catjeli*.

Het was op het einde der zeventiende eeuw gebouwd door **DIK DE HAAS** en diende voornamelijk tot bevordering van de verzending van rijst en sago naar *Amboina*, maar bestaat thans niet meer.

DEFENSIE, voorm. fort in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Saleijer*.

DEFFELN, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie **DIFFELN**.

DEGOUMBAH, rijk in *Afrika*, in *Opper-Gusnea*. Zie **DAGOUMBAH**.

DEGOUMBAH, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*. Zie **YAHUDI**.

DEIFELT, **DEVELD** of **DEUFELT**, geh. in het graafs. *Wiltz*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 5 u. N. W. van *Diekirch*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. W. van *Clerff*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. van *Bogen*.

DEIFFELN, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie **DIFFELN**.

DEIFFELSBROEK, pold. in het *Land van Putten*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DEYFFELSBROEK**.

DEIKUM, geh. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en 6 $\frac{1}{2}$ u. W. ten N. van *Appingedam*, kant. en 2 $\frac{1}{4}$ u. N. W. van *Onderdendam*, gem. en 1 $\frac{1}{4}$ u. N. N. W. van *Eenrum*, 10 min. N. W. van *Wierhuizen*, waartoe het behoort. Het bestaat slechts uit twee boerderijen, bewoond door 15 zielen.

Het ligt aan den zeer zwaren kapitalen zeedijk, die hier, bij hooge vloed en noordwestelijke stormen, zeer veel aanslag heeft, doordien er zoo weinig kwelderland (begroeide buitengronden) voor liggen. In den geduchten vloed van 1825 is de dijk hier dan ook zoo zeer gehavend, dat eene aanmerkelijke verzwaring daarvan bevolen en uitgevoerd werd.

DEIL, gem. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, arr. *Tiel*, kant. *Geldermalsen* (8 k. d., 22 m. k., 8. s. d.); palende N. aan de *Linge*, O. aan de gem. *Geldermalsen*, Z. aan *Waardenburg* en *Haaften*, W. aan *Herwijnen*.

Deze gem. beslaat eene oppervlakte van 2906 bund., telt 500 h. en 1800 inw., in de heerlijkheden *Deil*, *Enspik*, *Rumpt*, en *Gellicum*, alle aan de *Linge* gelegen, welke rivier veel tot welvaart der ingezetenen aanbrengt. De inwoners vinden voornamelijk hun bestaan in den landbouw, veeteelt en vetweiderij, leggende zij zich vooral op de paardenfokkerij en handel in paarden toe, waardoor zij eenen zekeren naam hebben verkregen van een goed paardenras te bezitten, dat door de Fransche kooplieden van oudsher en nog zeer gewild is.

De grond dezer gemeente is vruchtbaar, dan aangezien zij, om zoo te spreken, in de zak der *Betuwe* ligt, is zij dikwijls tot geen geringe schade der landeigenaars met veel water gekweld, dit heeft vooral plaats, als er eene doorbraak in de *Betuwe* valt, dan toch worden de landen meermalen eerst in de maanden *Junij* of *Julij* droog. De, in het jaar 1810, aangelegde *Lingenwerken*, zijn daarvoor ook zeer na-deelig.

De Herv. die hier ruim 1900 in getal zijn, maken gedeeltelijk de gem. van *Deil-en-Enspik* en *Rumpt* uit en behooren voor een gedeelte tot de gem. van *Gellicum-Renoy-en-Acquooi*, en hebben in deze burgerlijke gem. vier kerken.

De R. K., van welke men er ongeveer 660 telt, behooren gedeeltelijk tot de stat. van *Gellicum*, welke er eene kerk heeft; terwijl de R. K. van *Rumpt* tot de stat. van *Renoy*, en de R. K. van *Enspik* tot die van *Beest* behooren.

Men telt in deze gem. vier scholen: als eene te *Deil*, eene te *Enspik*, eene te *Gellicum* en eene te *Rumpt*, die gemiddeld door een getal van 140 à 170 leerlingen bezocht worden.

Het wapen der gem. *DEIL* bestaat uit een veld van azuur, beladen met een paard en eene koe van zilver.

DEIL, heerl. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, arr. *Tiel*, kant. *Geldermalsen*; palende N. aan de *Linge*, O. en Z. O. aan *Geldermalsen*, Z. aan *Waardenburg*, W. aan *Enspik*.

Zij bevat de pold. van *Deil* en eenige uiterwaarden, en daarin het d. *Deil*, benevens eenige verstrooid liggende woningen, beslaat eene oppervlakte van 816 bund. 97 v. r.; en telt 100 h. en 600 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt.

De inw., die hier allen Herv. zijn, behooren tot de gem. van *Deil-en-Enspik*.

In vorige eeuwen werden in deze heerl. zeven, naar men uit de plaats, waar zij gestaan hebben, meent op te maken, groote kasteelen gevonden, met namen *Bakerbos*, *Ringelenstein*, *Vogeleburg*, *Reinsteijn*, *Schorresteyn*, *Palmesteijn* en *Bulkestein*, welke thans allen afgebroken zijn, terwijl de grond tot boerenerven of boomgaarden aangelegd is.

De heerl. *DEIL*, werd in het midden der vorige eeuw in eigendom bezeten door Jonkheer *GERARD MAXIMILIAAN TAETS VAN AMERONGEN*, in wiens geslacht het tot nu toe verbleven is, zijnde tegenwoordig toebehoorende aan den Heer *JACOB ADRIAAN BARON TAETS VAN AMERONGEN*, woonachtig te *Utrecht*.

Het d. *DEIL* of *DEYL*, ook wel eens *DEEL* gespeld, ligt 3 u. W. van *Tiel*, $\frac{1}{2}$ u. W. van *Geldermalsen* en is eene zeer oude plaats, welke men reeds in eenen brief van Keizer *OTTO I*, van het jaar 970 vermeld vindt.

Men telt in de kom van dit dorp 90 h. en 450 inw. De kerk, welke vóór de Reformatie onder het opzicht van den Proost van *Arnhem* stond, heeft eenen toren, waaraan in het jaar 1836 aanmerkelijke herstellingen hebben plaats gehad.

De dorpschool wordt door een gemiddeld getal van 50 à 60 leerlingen bezocht.

De kernuis te *DEIL* valt in op *Woensdag* na *St. Michiel*.

DEIL (*HUIS-TEN-*) of *HUIS-TEN-DEYL*, voorn. adell. h. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en 2 u. N. N. O. van 's *Gravenhage*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. van *Wassenaar*, aan den straatweg van *Amsterdam* op 's *Gravenhage*.

Het is reeds sedert een reeks van jaren tot eene herberg ingerigt, waar wel eens maaltijden worden gegeven en die tot gewone pleisterplaats dient voor de rijtuigen, welke van *Leyden* of *Haarlem* naar 's *Gravenhage* rijden.

DEIL (*POLDER-VAN-*), pold. in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, arr. *Tiel*, kant. *Geldermalsen*, gem. *Deil*; palende N. aan de uiter-

waarden tegen de Linge, O. en Z. O. aan den Polder van Geldermalsen, Z. aan den Polder van Waardenburg, W. aan den Polder van Enspik.

Deze pold., beslaande eene oppervlakte van 790 bund., wordt door twee molens van het overtollige water ontlast op de Deilsche wetering, die weder door eene sluis op de Linge uitwatert. Het polderbestuur bestaat uit twee Leden.

DEIL-EN-ENSPIK, kerk. gem., prov. *Gelderland*, klass. van *Tiel*, ring van *Tuil*; met 800 zielen en twee kerken, als eene te Deil en eene te Enspik.

De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest ERNESTUS MERSMANNUS, die in het jaar 1618 hier was en in het jaar 1648 naar Alem-en-Maren vertrok. Het beroep is eene collatie, waarvan het regt beurteling door de Heeren van Deil en den eigenaar der heerl. Mariënweerd wordt uitgeoefend.

DEILSCHEGRAAF of DEYL-GRAAF, kade in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, loopende van de *Voorvliet*, in eene noordelijke rigting tusschen de heerl. Deil en Enspik door naar den Lingendijk en tot scheiding van de polders Deil en Enspik dienende.

DEILSCHE-SLUIS, sluis in den *Lingedijk*, prov. *Gelderland*, gem. en 20 min. W. van *Deil*, waardoor de Polder van Deil op de Linge uitwatert.

DEILSCHE-WETERING of DEYLSCHÉ-WETERING, watertje in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, in de heerl. *Deil*, dat omstreeks het midden van den *Polder van Deil* eenen aanvang neemt, eerst westwaarts en voorts noordwaarts loopt, om zich door de Deilschesluis op de Linge te ontlasten.

DEILSCHE-ZEEVING of DEYLSCHÉ-ZEEVANG, kade in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*, die van de *Voorvliet*, in eene noordoostelijke rigting, tusschen den Polder van Deil en het Geldermalsensche Weiveld door, naar den Kijfakker loopt, en tot grensscheiding tusschen den Polder van Deil en den Polder van Geldermalsen dient.

DEINUM of DEYNUM, d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Menaldumadeel*, arr. en 1 u. W. van *Leeuwarden*, kant. en 1½ u. Z. O. van *Berlikum*, aan de trekvaart van Franeker op Leeuwarden. Men telt er, in de kom van het d., 400 inw. en met de daartoe behoorende b. Schenkenschans en een gedeelte der b. Ritsumazyl, 480 inw., onder welke vele schapen- en varkenslagters zijn.

Wegens de hellende ligging van dit dorp langs eene hooge terp, waarop de ruime kerk staat en aan de breede trekvaart, is het eene aangename en welvarende plaats, waarvan de h. echter zoo verward staan, dat het wel naar eenen kleinen doolhof gelijkt. Zij is omgeven door eenen dijk, het St. Janspad geheeten, als zijnde deze dijk aldus aangelegd om te dienen tot de processie van Sr. JAN, den Patroon van dit dorp, welke processie jaarlijks op St. Jansdag plaats had.

De Herv., die hier 420 in getal zijn, maken ééne gem. uit, welke tot de klass. en ring van *Leeuwarden* behoort. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen is geweest PZRAUS SICHENUS, die in het jaar 1580 of 1581 herwaarts kwam en in het jaar 1601 waarschijnlijk overleden is. De kerk was vóór de Reformatie aan den H. JOHANNES toegewijd en leverde destijds jaarlijks 150 goud guld. (210 guld.) op; het vikarisschap gaf 100 goudguld. (140 guld.); de prebende, die er was, 85 goudguld. (112 guld.). De Proost van St. Jan trok er 12 schilden (27 guld.). De toren dezer kerk is van een bijzonder maak-

sel, waarom men hem weleens de Deinum-Boeskool noemt. Men begon aan dezen toren te bouwen in het jaar 1550, doch in het jaar 1557 was hij eerst voltooid. Ter gedachtenis van de ligging van Deinum, nabij de vroegere Middellzee, sedert wier verlanding of opslijking dit dorp van eene zeeplaats een binnenlandsch dorp is geworden, vindt men aan de noordzijde des torens het volgende versje, dat daar in 1753, door J. GROENEWOUD, is vernieuwd:

UT STRUXERE PHARUM FASTIGIA LUCIDA NAUTIS,
SIC PROCUL HAEC HORAS TURRIS, ITERQVE NOTAT.

d. i. *Strekte eer mijn heldre spits ten baken op het nat,
Thans wijst dees toren u, van verre, 't uur en 't pad.*

De R. K., van welken men er 60 aantreft, worden tot de stat. van Dronrijp gerekend.

De dorpschool, die gemiddeld door 130 leerlingen bezocht wordt, is even als de onderwijzerswoning, in het jaar 1836 gebouwd; de groote pastorie, die aan de noordzijde der kerk, aan de helling der terp ligt, is weinige jaren vroeger geheel vernieuwd.

Onder dit d. ligt nog het in nieuweren smaak aangelegde buit. Welgelegen. Voorheen vond men er de state Feitsma, terwijl de state SIEREMA nog, in verminderden toestand, aanwezig is. SIARDUS SIEREMA, de vierde Abt van Lidlum, die in 1332 †, was aldaar geboren.

De meeste landerijen onder dit dorp zijn alleen geschikt tot bouw-, wei- en hooiland; ook zijn er velen onder, welken niet dan door inpoldering voor den overlast van het winterwater kunnen beveiligd worden.

DEIRA of DIRI, gebergte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, lands. *Batak*.

DEIVELSBROEK, pold. in het *Land van Putten*, prov. *Zuid-Holland*. Zie DEYFFELSBROEK.

DEKAMA, voorm. stins, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Baarderadeel*, ten N. W. van *Baard*, waartoe zij behoorde.

Op deze stins heeft gewoond JUW DEKAMA, de laatste Potestaat van *Friesland*. Ter plaatse, waar zij gestaan heeft ziet men thans eene boerenhoeve.

DEKAMA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*, onder *Tjum*. Ter plaatse waar zij gestaan heeft, ziet men thans eene boerenhuizing.

DEKAMAHUIS, voorm. adell. kast., prov. *Friesland*, in de st. *Franeker*, aan de *Breedplaats*.

Het was het stamhuis van het oude, edele geslacht der DEKAMA's, dat aan de aanzienlijkste geslachten in *Friesland* vermaagschapt was en onderscheidene vermaarde mannen heeft voortgebracht. Zoo vinden wij reeds, op het jaar 1045, gewag gemaakt van JULIUS DEKAMA, als door Keizer HENDRIK III, in vele gewigtige gezantschappen gebruikt zijnde. In het jaar 1210 werd FRANS DEKAMA, voor 's Lands zaken naar Keizer OTTO IV gezonden, en door dien Vorst zeer minzaam ontvangen, terwijl zijn zoon, JARICH DEKAMA, ten hove bij den Keizer bleef. JUW DEKAMA, dien wij als ongemeen oorlogzuchtig vermeld vinden, begaf zich naar *Brabant*, alwaar hij zich eenigen tijd aan het hof van Hertog JAN II, ophield, wien hij waarschijnlijk, bij zijnen inval in *Zuid-Holland*, in het jaar 1303 vergezelde; zekerder weet men, dat hij, kort daarna, met dien Hertog naar *Engeland* is overgestoken, en Koning EDUARD I, in dien oorlog tegen de *Schotten* behulpzaam is geweest. Ook sneuvelde er in het jaar 1313 een DEKAMA voor *Florence*. In het jaar 1402 werd SIER DEKAMA tot Potestaat van *Friesland* verkozen, maar sloeg dit

uit nederigheid af, en prees daartoe *Gale Hanja* aan; terwijl eindelijk, in het jaar 1492, de achtingswaardige *Juw Dekama* van Baard, door de Schieringers, tot dezelfde waardigheid verheven werd. Dit geslacht is reeds lang uitgestorven.

Dit breede gebouw is thans in tweeën verdeeld; de oostelijke helft is het Grietenijhuis van Franekeradeel. De westelijke is een koffijhuis, behoorende aan A. BUWALDA.

DEKAMA-STATE, landhuis, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Baarderadeel*, arr. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. Z. W. van *Leeuwarden*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. N. ten W. van *Rauwerd*, aan de oostzijde van de Slachtedijk, in het d. *Weidum*.

Door het geslacht DEKAMA gesticht, en onder anderen in de veertiende eeuw, door den oorlogzuchtigen SIXTUS VAN DEKAMA bewoond, was zij in de twee voorlaatste eeuwen, de eigendom en woonplaats van het geslacht AYLVA, en wordt thans, met nieuwe beplantingen versierd, door Mevrouw de weduwe PETRUS JOHANNES VAN BEYMA, geb. TRIP, in eigendom bezeten en bewoond.

DEKAMA-STATE, landhuis, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, arr., kant. en $1\frac{1}{2}$ u. N. van *Leeuwarden*, aan de zuidoostzijde van het d. *Jelsum*.

Het is thans een in nieuwere smaak verbouwd net landhuis, dat in eigendom bezeten en bewoond wordt door den Heer GERARDUS VAN WAGENINGEN, Wethouder der stad Leeuwarden en Lid der Staten van *Friesland*. Het wordt ook dikwijls CAMSTRA-STATE genoemd, en werd in de vorige eeuw bewoond door de geslachten VAN DOYS en DE LANNOY. Zie ook art. CAMSTRA.

DEKAMA-STATE, voorm. landhuis, aan de *Jonkermanssloot*, bewesten het *Friesche d. Kortezwaag*, in de griet. *Opsterland*, welligt vroeger bewoond door den Ridder PIETER VAN DEKAMA, die in 1551 een der compagnons was, ter vergraving der Heeren-veenen in Schoterland, en in de zeventiende eeuw door SIXTUS VAN DEKAMA.

DEKAMA-WEG, weg, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Baarderadeel*, in het jaar 1687, als voetpad en trekweg met de vaart aangelegd en strekkende van het d. *Weidum*, oostwaarts tot de voetbrug, het *Weidumerhout*, over de *Sneekervaart* gelegen.

In het jaar 1837 is deze weg tot eenen bekwamen rijweg bepuind en verbreed, eene nieuwe rijbrug over de *Sneeker* trekvaart gemaakt en van daar door de landen tot aan den straatweg van Leeuwarden naar Heerenveen, een geheel nieuwe rijweg aangelegd, gezamenlijk eene lengte hebbende van 2400 ellen en thans voor het geheel de *WEIDUMER WEG* geheeten. Hierdoor werd de gemeenschap van *Baarderadeel* met *Leeuwarden* zeer verbeterd en den afstand 1700 ellen verkort.

DEKENYE, watertje in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Brabant*. Zie DECAÏT.

DEKKERSHUIZEN, geh. in *Fivelgo*, prov. *Groningen*, arr. *Appingedam*, kant. en 2 u. N. van *Appingedam*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. ten W. van *Bierum*, 15 min N. ten O. van *Spijk*, waartoe het behoort. Het bestaat uit twee boerderijen, met 15 inw.

DE KOCK, fort in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Sumatra*. Zie KOCK (DE).

DEKSO, voorm. d. in *Oost-Indië*, resid. *Djocjokarta*.

Het was in Julij 1826 de verblijfplaats van het hoofd der opstandelingen, *Djero Nesoero*, die het den 8 dier maand op de aannadering van eene kolonne, onder de bevelen van den Kolonel Coccius, verliet, waarop

deze troepen, in de onmogelijkheid om deze plaats behoorlijk te bezetten, die in brand staken en verwoestten.

DEL (OOSTER-), meertje in het halj. der *Nieuwburgen*, prov. *Noord-Holland*, 5 min. N. O. van *Broek-op-Langendijk*.

DEL (ZUIDER-), meertje in het halj. der *Nieuwburgen*, prov. *Noord-Holland*, 5 min. Z. W. van *Broek-op-Langendijk*.

DELLEN, kant., prov. *Overijssel*, arr. *Almelo*; palende N. aan het kant. Oldenzaal, O. en Z. aan het kant. Enschede, W. aan het kant. Goor. Het bevat de vier volgende gem.: Stad Delden, Ambt Delden, Borne en Hengelo, en telt daarin ongeveer 10,500 inw.

DELLEN, veelal, ter onderscheiding van het *Ambt Delden*, *STAD DELDEN* geheeten, gem. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. *Almelo*, kant. *Delden* (2 k. d., 12 m. k., 3 s. d.). Zij paalt O. aan de gem. Hengelo, en ligt aan de drie overige zijden in het Ambt-Delden besloten.

Zij bevat het open plattelandstadje Delden, benevens de geh. St. Annabrink, Delderbrink of Vossebrink en Schoppenstede, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 253 bund. en daaronder 245 bund. 4 v. r. 90 v. ell. schotbaar land, telt 261 h. en ongeveer 1800 inw. Voorheen bloeide dit stadje door den koophandel, maar gedurende den tachtigjarigen oorlog heeft het veel van zijne welvaart verloren, doordien het altijd aan den doortogt der troepen, zoo van de eene als van de andere partij, bloot stond, zonder dit te kunnen verhinderen of eenigen tegenstand te bieden. Thans is er evenwel nog eenige doortogt van en naar Duitschland. Ook bestaan er drie, in het jaar 1854 opgerigte, calicotsfabrieken; overigens vinden de inw. meest hun onderboud in den landbouw.

Het is sedert onheugelijke jaren te DELDEN in gebruik, dat de klok er op de werkdagen, des avonds ten negen uren geluid wordt. Naar men wil is dit gebruik oorspronkelijk ingesteld ten dienste der wevers, die dan hunnen arbeid staken.

De Herv., van welke men er 780 telt, maken, met die van het Ambt Delden, eene gem. uit, welke tot de klass. van *Deventer*, ring van *Enschede* behoort, ruim 1800 zielen telt, te Delden eene kerk heeft, en tot eersten Predikant gehad heeft ARNOLDUS KEMENERUS, die in het jaar 1602 herwaarts kwam, en in het jaar 1605 naar Teklenburg vertrok. Destijds stond er slechts een Predikant in de gem. van DELDEN, en dit heeft zoo geduurd tot in het jaar 1760, als wanneer de gem. een tweede Predikant is toegevoegd, staande thans het beroep van den oudsten Predikant aan de geërfden, het plaatselijk bestuur en den kerkenraad, terwijl de bezitter van het huis *Twickel* den tweeden Leeraar verkiest.

De R. K., die men er ten getale van ongeveer 700 aantrest, behooren tot de stat. van *Delden-en-Bekum*. — Men telt in deze gem. ééne school.

Het plattelandstadje DELDEN ligt 3½ u. Z. van Almelo, 8 u. O. van Deventer, 3½ u. Z. W. van Oldenzaal, aan den straatweg van Deventer naar de Hannoversche grenzen. Het bestaat genoegzaam uit eene enkele straat, die slecht geplaveid is, en zich oostelijk tot aan het plantsoen der fraaije havezathe Twickel uitstrekt. Onder de woningen der particulieren onderscheiden zich, wegens hunne fraaiheid, eenige weinige huizen, die door fabrikanten bewoond worden. — Men telt er 200 h. en 1200 inw.

De Herv. kerk was vóór de Reformatie aan den H. BLASICS toegewijd. De Pastoor, die gehouden was alle Donderdagen eene hoogmis

te doen, werd, op de benoeming van St. Pieters-kapittel te Utrecht, aangesteld. Maar, in het jaar 1294, op St. Calixtus-avond, heeft het gemelde kapittel dat regt, benevens de kleine en groote tienden en de verdere regten met hun toebehooren, die de Bewindhebbers van die kerk plagten te genieten, aan St. Lebuinus-kapittel te Deventer overgedaan; welke overgifte in dat zelfde jaar, op Zaterdag na St. Servatiusdag, door JOHANNES VAN ZIRCK, veertigsten Bisschop van Utrecht, is goedgekeurd en bevestigd. Deze kerk had acht vikarijen, als: de vikarij van het *H. Kruis*, waarvan de Bedienaar tweemaal ter week de offerande van het H. Kruis aan het altaar verbeelden moest; die van *O. L. Vrouw*, waarvan de Bedienaar gehouden was, 's Woensdags en Vrijdags de goddelijke dienst te doen; die van St. JAN, *den Evangelist*; die van den H. Apostel MATTHIAS; die van den H. Bisschop NICOLAAS, alle drie met vier wekelijksche missen belast; de vikarij van St. CATARINA, waarvan, even als van alle de vorige, de Heer van het adell. huis Twickel het patronaatregt bezat; de vikarij van de *Drie Koningen*, ter begeving staande van de BRUGGMANNEN, en die van St. ANNA, waarvan de Bedienaar tot het lezen van twee missen ter week gehouden was.

De R. K. kerk, aan den H. BLASIUS toegewijd, is in het jaar 1786 gebouwd. — De school, geplaatst in een nieuw en welingerigt gebouw, wordt gemiddeld door een getal van 220 leerlingen bezocht. — Er bestaat te DELDEN ook een Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, dat 38^e leden telt, alsmede een distributiekantoor van de brievenposterij, en eene station der paardenposterij.

De kermis te DELDEN valt in den laatsten Donderdag in October.

DELDEN, waarvan het eerst melding wordt gemaakt in het jaar 1118 (1), werd, in het jaar 1333, met stads gerechtigheid beschenken en in het jaar 1383, door de ruiters van PAUIS geheel verbrand.

Het wapen der gem. DELDEN bestaat in eenen, op een terras staanden, lindeboom, gedekt met eenen gouden kroon.

DELDEN of DE DELLEN, buurs. in het *Oldambt*, prov. *Groningen*, arr. en 5 u. N. ten W. van *Winschoten*, kant. en 2½ u. N. O. van *Zuidbroek*, gedeeltelijk gem. en ½ u. N. van *Nieuwolda*, gedeeltelijk onder en ½ u. N. ten O. van *Nieuw-Scheemda*, gem. *Scheemda*, gedeeltelijk onder en ½ u. Z. O. van *Wagenborgen*, gem. *Termunten*; met 6 h. en 40 inw.

DELDEN, buurs. in het graafs. *Zutphen*, arr. en 2 u. Z. O. van *Zutphen*, kant. en 2 u. Z. W. van *Lochem*, gem. en ½ u. Z. ten W. van *Vorden*; met 71 h. waaronder 3 buitenplaatsen: *Kiefskamp*, *Groot-Venhorstink* en *Vroessink* en ruim 470 inw.

DELDEN (AMBT-), gem. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. *Almelo*, kant. *Delden* (2 k. d., 12 m. k., 3 s. d.); palende N. aan de gem. *Borne*, O. aan de gem. *Hengelo* en *Stad Delden*, Z. aan *Haaksbergen*, W. aan *Diepenheim*, *Markelo*, *Goor* en *Wierden*.

Zij bevat de buurs. *Aselo*; *Bentelo*; *Deldenerbroek*; *Deldener-Esch*; *Hengevelde*; *Kotwijk*; *Wiene* en *Zeldam*, beslaat eene oppervlakte van 8768 bund., telt 480 h. en ongeveer 3100 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw; terwijl men hier ook twee, in het jaar 1835 opgerigte, calicotsfabrieken heeft.

(1) Zie LINDBORN, *Historia Episcopatus Daventraniensis*, pag. 198 en 199.

De Herv., die hier 1100 in getal zijn, behooren tot de gem. *Delden*. — De R. K., van welke men er ongeveer 2000 aantreft, worden tot de stat. van *Delden-en-Bekum* gerekend.

Men heeft in deze gem. 6 scholen, als: ééne te Aselo, ééne te Bontelo, ééne te Deldener-Broek, ééne te Deldener-Esch, ééne te Hengevelde en eene te Wiene, die gezamenlijk door 120 leerlingen bezocht worden.

Ook liggen hier de hav.: Twickel, Dubbelink, Graes, Hachmeille en Bakenhage.

DELLEN (STAD-), gem. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie DELDEN.

DELLEN-EN-BEKKUM, R. K. stat., prov. *Overijssel*, aartspr. *Twenthe*.

Deze stat. heeft twee kerken, ééne te Delden en ééne te Bekum, welke door éénen Pastoor en twee Kapellanen bediend worden. Men telt er ruim 3100 ziel., onder welke 2200 communicanten.

DELDERBROEK of DELDERBROEK, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 2 u. Z. van *Almelo*, kant. en 1 u. N. ten W. van *Delden*, gem. *Ambt-Delden*; met 81 h. en ruim 800 inw.

Men heeft hier ééne school, die gemiddeld door een getal van 30 leerlingen bezocht wordt.

DELDERNER-ESCH of DELDER-ESCH, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 2 u. Z. van *Almelo*, kw. en $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Delden*, gem. *Ambt-Delden*; met 69 h. en 480 inw.

Men heeft hier ook eene school, waar gemiddeld een getal van 40 kinderen onderwijs genieten.

DELDERNVLIER of DELDERVLIER, moerassige streek in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, gem. *Ambt-Delden*, Z. van de plattelandstad *Delden*.

DELDERBRINK of VOSSENBRINK, geh. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en $2\frac{1}{2}$ u. Z. ten O. van *Almelo*, kant., gem. en 5 min. Z. O. van *Delden*; met 23 h. en 130 inw.

DELDERBROEK, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie DELDERBROEK.

DELDER-ESCH, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie DELDER-ESCH.

DELDER-VLIER, moerassige streek in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie DELDER-VLIER.

DELFF of DELFT, vaart in het balj. van *Blois*, prov. *Noord-Holland*, gem. *Assendelft*, die van de Naauwernasche vaart voortkomende, in eene zuidwestelijke strekking voortschiet, tot bezuiden het d. Assendelft, waar zij in de *Zijlsloot* uitloopt; terwijl deze haar water in de *Bloksloot* overbrengt, om het door de Bloksluis in het *IJ* te ontlasten.

DELFF of DELFT, voorm. water in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, vermoedelijk ééne gegraven vaart, naar hetwelk, zoo men wil, de stad *Delft* zoude genoemd wezen, en waarvan de gracht dier stad, het *Oude Delft* een overblijfsel zoude zijn.

DELFF, voorm. watertje in *Fivelgo*, prov. *Groningen*, dat, zoo *Almelo* wil (1), zou gegraven zijn, om aan de landen in die streek der *Omelanden*, sedert het toeslijken van den zeeboezem te *Wester-Emmen* en van den daarheen vloeijenden *Fivel*, omstreeks 1238, eene ontlasting naar de *Eems* te geven. Het liep door *Garlsweer* en *Ap*.

pingedam naar Delfzijl, en ontlastte zich, nabij deze laatste plaats, in den mond der Eems.

Een klein gedeelte van het **DAMSTEDIJK** ligt op de oude bedding van een deel van dit riviertje, wiens naam nog overgebleven is in dien van de vesting Delfzijl en in dien van het Zijlvest der drie Delfzijlen.

DELFT, st. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DELFT**.

DELFT (DEN) of **DEN DELFT**, zeer vischrijk watertje in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, dat een weinig ten W. van de stad Haarlem, aan den Zijlweg, een begin neemt en van daar, in eene noordelijke rigting, tot aan de Zandpoort voortlopende, zich, door de Jan-Gijzenvaart, in het Spaarne ontlast.

Het vormt de grensscheiding tusschen de gem. Haarlem en Schooten-en-Gehuchten, die ten O. liggen, en de gem. Bloemendaal-Tetrode-Aalbertsberg-en-de-Vogelenzang en een gedeelte der gemeente Velzen c. a., die ten W. liggen. De straatweg van Haarlem op Alkmaar loopt, nabij de Zandpoort, schuins over **DEN DELFT**.

DELFT (DEPARTEMENT-VAN-DE-), volgens de staatsregeling van 23 April 1798, het vierde departement der *Bataafsche Republiek*.

Het paalde N. aan het depart. Texel, O. en Z. O. aan het depart. van den Rijn, Z. O. aan de Lek, die het van dat depart. scheidde, Z. aan de Maas, waardoor het van het depart. van de Schelde-en-Maas gescheiden was, en W. aan de Noordzee. Het was verdeeld in 7 ringen, welke tot hoofdplaatsen hadden: de eerste ring, 's Gravenhage; de tweede, Delft; de derde, Schiedam; de vierde en vijfde, Rotterdam; de zesde, Gouda, en de zevende, Oudewater; telde ruim 239,000 inw. en besloeg nagenoeg de tegenwoordige arr. 's Gravenhage, Rotterdam en Dordrecht, van de prov. *Zuid-Holland*, en het kant. IJsselstein, van de prov. *Utrecht*.

DELFGAAUW, **DELFGAEUW**, **DELFGAUW** of **DELFGAEU**, geh. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 2 u. Z. O. van 's Gravenhage, kant. en $\frac{1}{2}$ u. O. van Delft, gem. *Vrijenban-en-Biesland*, aan de Pijnackersche vaart; met ééne school, die gemiddeld door een getal van 40 à 50 leerlingen bezocht wordt, alsmede twee oliemolens en ééne witmolen voor de plateelfabrieken.

DELFGAAUW (KLEIN-), **KLEIN-DELFGAEU**, **KLEIN-DELFGAU** of **KLEIN-DELFGAEU**, geh. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 2 u. Z. O. van 's Gravenhage, kant. en $\frac{1}{2}$ u. O. van Delft, $\frac{1}{2}$ u. N. van Delfgaauw, gem. *Vrijenban-en-Biesland*.

DELFGAAUW (LAGE-POLDERTJE-VAN-), pold. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. 's Gravenhage, kant. Delft, gem. *Vrijenban-en-Biesland*; palende N. aan den Bieslandschenpolder, O. aan den Pijnackerschenpolder, Z. aan den Zuidpolder van Delfgaauw, W. aan den Noordpolder van Delfgaauw, van welken laatsten polder het eigenlijk een gedeelte uitmaakt, als zijnde het slechts door eene lage kade van het overige gedeelte van dien polder gescheiden.

Het **LAGE POLDERTJE VAN DELFGAAUW** beslaat eene oppervlakte van 88 bund. Het land wordt door eenen molen op de Pijnackersche-vaart van het overtollige water ontlast.

DELFGAAUW (NOORDPOLDER-VAN-), pold. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. 's Gravenhage, kant. Delft, gem. *Vrijenban-en-Biesland*, palende N. aan den Bieslandschenpolder, O. aan den Pijnackerschenpolder, Z. aan den Zuidpolder van Delfgaauw en W. aan den Wippolder van Delfgaauw.

Dese pold. beslaat, met het daartoe behoorende Lage Poldertje van Delfgaauw, eene oppervlakte van 336 bund., bevat het geh. Klein-Delfgaauw en een gedeelte van het geh. Delfgaauw, en wordt door twee molens, op de Pijnackersche-vaart, van het overtollige water ontlast.

DELFGAAUW (WIPPOLDER-VAN-), pold. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. 's *Gravenhage*, kant. en gedeeltelijk gem. *Delft*, gedeeltelijk gem. *Vrijeban-en-Biesland*; palende N. aan de stad Delft, O. aan den Noordpolder van Delfgaauw, Z. aan den Zuidpolder van Delfgaauw, W. aan de Schie.

Dese pold., groot 579 bund., wordt door eenen molen op de Vliet of trekvaart van het overtollige water ontlast.

DELFGAAUW (ZUIDPOLDER-VAN-), pold. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. 's *Gravenhage*, kant. *Delft*, gedeeltelijk gem. *Vrijeban-en-Biesland*, gedeeltelijk gem. *Ruiven*; palende N. aan den Wippolder van Delfgaauw en den Noordpolder van Delfgaauw, O. aan den Pijnackerschenpolder, Z. aan den Berkelschenpolder en Ackersdijk, W. aan de Schie.

Dese pold. beslaat eene oppervlakte van 1590 bund., en stort door vijf molens het overtollige water op de Schie uit.

DELFGAEU, geh. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DELFGAAUW**.

DELFGAEU (KLEIN-), geh. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DELFGAAUW (KLEIN-)**.

DELFGAUW, geh. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DELFGAAUW**.

DELFGAUW (KLEIN-), geh. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DELFGAAUW (KLEIN-)**.

DELPHAVEN, st. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DELPHAVEN**.

DELFLAND, ook wel **DELFLAND** en **DELFTLAND** gespeld, voorm. balj., prov. *Zuid-Holland*; palende N. aan Rijnland, O. aan Schieland, Z. aan de Maas, W. aan de Noordzee.

Het bevatte de stad Delft; de opene steden Vlaardingen en 's Gravezande, benevens de dorpen en ambachten: Maasland; Maaslandsluis; Schipluiden; Overschie, ten opzigte van Schieveen; Woud; Pijnacker; Nootdorp; Berkel; Kethel; Dorp-Ambacht; Hodenpijl; St. Maartensregt; Woud-Harnasch; het Hof-van-Delft; Vrijeban; Ruyven; Biesland; Hoogeveen; Babberspolder; Spaland; Groeneveld; Nieuwland-Kortland-en-'s Graveland; Wateringen; de Lier en Rijswijk; thans uitmakende de steden: 's Gravenhage, Delft, Vlaardingen en Maaslandsluis, benevens de navolgende 26 platelandsgem.: Abtsregt; Ackersdijk-en-Vrouwenregt; Berkel-en-Rodenrijs; 's Gravezande-en-Zand-Ambacht; Groeneveld; Hodenpijl; 't Hof-van-Delft-en-Hoog-en-Woud-Harnasch; Kethel-en-Spaland; de Lier; Loosduinen; St. Maartensregt-en-Dorpspolder; Maasland; Monster-Terheyde-Poeldijk-en-Kwintsheul; Naaldwijk-Hondsholredijk-'t Honderdland-en-Oranjepolder; Nieuwland-Kortland-en-'s Graveland; Nootdorp-met-Hoogeveen-en-Nieuweveen; Overschie-en-Hoogeban; Pijnacker; Rijswijk; Ruyven; Schipluiden; Tempel; Vlaardinger-Ambacht-en-Babberspolder; Vrijeban-en-Biesland; Wateringen, en Zouteveen, welke gem. gezamenlijk eene oppervlakte beslaan van 37,142 bund 14 v. r. 72 v. ell., en uitmaken de kantons Delft en Naaldwijk; benevens het grootste gedeelte der kantons 's Gravenhage en Vlaardingen; bijna de

heeft van het kant. Schiedam, en een klein gedeelte van het kant. Voorburg. Men telt er 17,664 h., bewoond door 24,579 huisgezinnen, uitmakende ongeveer 119,000 inw., onder welke ongeveer 76,000 Herv., uitmakende 23 kerk. gem., met 28 kerken, die door 42 Predikanten bediend worden, onder welke 2 Fransche Herv. gem., met 2 kerken en 4 Predikanten. Ook zijn er ongeveer 38,000 R. K., die 22 stat. uitmaken, welke even zoo vele kerken hebben, waarin de dienst wordt waargenomen door 22 Pastoors en 18 Kapellaans. Voorts heeft men er 3200 Evang. Lutherschen, met 2 kerken en 4 Predikanten; 14 Remonstranten met 3 kerken en 2 Predikanten, ruim 3000 Israëlieten met 1 hoofd- en 2 ringsynagogen.

Landwaarts in bestaat DELFLAND in zeer vruchtbare wei- en hooilanden, waarop veel vee gevoed wordt, dat de zoo beroemde Delftsche boter oplevert; terwijl men er eenige korenvelden heeft. In het westelijke gedeelte, gemeenlijk het Westland geheeten, leggen de inwoners zich zeer toe op het aankweeken van boomvruchten, als periken, abrikozen, kersen, peren enz., die er dan ook in groote menigte groeijen, en zeer smakelijk zijn, waarom stf veel naar 's Gravenhage en elders verzonden worden. Ook wordt eene vrij aanzienlijke hoeveelheid der, hier gekweekt wordende, uitmuntende druiven, over Rotterdam, naar Londen gezonden, hetgeen jaarlijks eenige duizenden guldens oplevert. Naar den kant van Rijnland en Schieland zijn vele veenderijen, die goeden turf geven en uitgeveende plassen.

Men heeft er 35 sloopstimmerwerven; 3 touwslagerijen; 3 taanderijen; 2 traankokerijen; 2 runmolens; 15 leerlooierijen; 2 zeemlooierijen; 1 lijmkokerij; 1 hoedenmakerij; 3 droogscheerderijen; 1 lakfabriek; 1 knoopfabriek; 1 koperpletterij; 1 geelgieterij; 1 rijtuigfabriek; 1 meubelfabriek; 2 steen-, tegel- en pottenbakkerijen; 1 plaatbakkerij; 1 engelsch aardewerkfabriek; 2 papiermakerijen; 14 boekdrukkerijen; 6 steendrukkerijen; 2 plaat- en muzikdrukkerijen; 3 liniërfabrieken; 1 glasblazerij; 1 aardwascherij; 3 zeepziederijen; 2 siroopfabrieken; 1 mouterij; 11 bier- en azijumakerijen; 15 branderijen; 7 olie-, 3 tras-, 2 feneer-, 3 pel-, 1 marmerzaag-, 16 houtzaag-, 2 run-, 2 plateel-, 2 olie-, 1 snuif- en 27 mout- en korenmolens.

Ongetwijfeld verkreeg deze landstreek, welke den zuidwestelijksten hoek der prov. Zuid-Holland uitmaakt, haren naam, of van de stad Delft of van de gedolvene gracht, waarvan men wil dat de stad haren naam heeft ontleend. Men vindt haar eigenlijk niet met haren tegenwoordigen naam genoemd, voor het midden der dertiende eeuw, wanneer er van het bestuur van DELFLAND gesproken wordt, en van eenige ambachten en adellijke huizen, die toen bekend waren. Echter kan men vaststellen, dat het reeds vroeger aldus genoemd is geweest. Over de vroegere uitgestrektheid van DELFLAND is verschil onder de schrijvers. Van sommigen wordt beweerd, dat een groot deel van DELFLAND wel eens onder Rijnland behoorde: als Monster; Ter Heyde; Wateringen; en de Lier. Ook zou het ten deele onder Maastrand gestaan hebben; doch dit laatste wordt vrij duidelijk wederlegd. Ten aanzien van Monster, Wateringen en de Lier, welke gezegd worden, den eed van getrouwheid aan WILLEM I in handen van den Baljuw van Rijnland te hebben afgelegd, zou men eenigzins mogen besluiten, dat die ambachten toen onder Rijnland behoorden; te meer omdat het slechts eene gissing is, dat het baljuwschap van DELFLAND tevens door den Baljuw van Rijnland bediend werd, gelijk Schieland te eeniger tijd onder den Baljuw van DELFLAND gestaan heeft. Wegens Rijswijk

wordt de onderhoorigheid aan *Rijnland*, in vroegere tijden, in twijfel getrokken, omdat dit ambacht of dorp genoemd wordt in zekere uitspraak, bij den Hove van Holland, ten jare 1340, gedaan, over een verschil tusschen de stad *Delft* en de Heemraden van *DELFLAND*, mitsgaders de Ambachtsbewaarders van eenige dorpen, ter zake van het inlaten van versch water in de polders.

Doch in dit bewijs maakt men geen onderscheid genoeg tusschen het heemregt en de criminele jurisdictie of hooge heerlijkheid, waarvan de laatste door Baljuwen en de eerste door Dijkgraven geoefend werd, ieder in afzonderlijke regtbanken. Voor zoo verre het heemraadschap aangaat, kan bezwaarlijk betwist worden, dat *Rijswijk* van ouds onder *DELFLAND* behoort heeft, maar het geschil betreft het baljuwschap, en ten bewijze, dat het, in dezen opzichte, onder *Rijnland* zou gestaan hebben, wordt gemeenlijk een vonnis, mede van den hove van Holland, bijgebracht, hetwelk gegeven is op den 4 Maart des jaars 1372, in eene zaak tusschen den Schout van *Rijswijk* en den Baljuw van *Rijnland*, over welke mannen van *Rijnland* alvorens uitspraak gedaan hebben. Dit zou derhalve voor de jurisdictie van *Rijnland* schijnen te pleiten, maar het is nog veel waarschijnlijker, dat *Rijswijk* oudtijds een baljuwschap op zich zelve is geweest, gelijk het later, tot op de omwenteling van het jaar 1795, nog was, zonder ooit onder *Rijnland* gestaan te hebben; doch de nabijheid van Voorburg, dat onder het baljuwschap van *Rijnland* behoorde, gaf menigmaal geschil tusschen de Baljuwen van *Rijnland* en *Rijswijk*.

DELFLAND wordt aan den oever der Noordzee, door zandduinen beschermd, doch deze hebben veel van den afslag der zee te lijden, waarom er in het jaar 1791, op de hoogte van Ter-Heyde, zuidwaarts naar den hoek van Holland, een zeedijk is aangelegd, die jaarlijks bijgewerkt wordt; ook zijn er steenen hoofden in zee aangebragt tot breking van den slag des waters. Langs de Maas heeft men stevige dijken.

DELFLAND, ook wel *DELFTSLAND* en *DELFLAND* gespeld, hoogheemr., prov. *Zuid-Holland*, dat reeds vroeg zijn begin moet gehad hebben, hoewel de juiste tijd onbekend is. Uit eenen brief, gegeven door Graaf *FLORIS*, welks jaartal niet leesbaar is, doch die men vermoedt van Graaf *FLORIS V* te zijn, veronderstelt men, dat er in de dertiende eeuw reeds eenig bestuur van Heemraden geweest zij. Men meent echter, dat het reeds vroeger moet opgericht zijn.

De omvang van dit hoogheemraadschap is als volgt: Van de Vlaardingsche poort der stad Schiedam langs den Maasdijk door de steden Vlaardingen en Maassluis, verder langs de Oranjesluis tot aan de pan bij den Hoek van Holland; van daar langs het strand, tot aan den scheidingspaal tusschen *Rijnland* en *DELFLAND*, 5590 ellen beoorden Scheveningen; van daar oostwaarts op, langs de limietscheiding, achter het Haagsche bosch; voorts weder zuidwaarts langs de landscheiding tot aan den Leydschendam; van daar, mede langs de landscheiding, tot Berkel; verder weder westwaarts langs de gemelde landscheiding en de Doenkade, tot aan den Rotterdamschen weg, en eindelijk van daar, langs de Schie en de watervest der stad Schiedam, tot de hierboven vermelde Vlaardingsche poort dier stad. Oudtijds was het onverdeeld; doch het werd reeds vroeg in twee deelen gescheiden, te weten in Oost- en Westambachten. In eene verklaring van den Stadhouder en Raden van Holland van 31 Mei 1454 vindt men reeds afzonderlijk van de West-Ambachten gesproken. Deze verdeling zou, naar men wil, haren oorsprong hebben uit de klagten der opgezetenen van de oostzijde, die eenige kaden of water-

keeringen verzochten, omdat zij veel lager van land en water waren dan de opgezetenen ter westzijde. Dit werd hun van Heemraden ingewilligd, die eene landscheiding keurden, genaamd Tanthof. Deze strekt zich van Vlaardingen af tot aan het dorp Kethel en gaat van daar voort tot op Dijkshoorn, thans genaamd den Hoorn; ter welker plaatse, door middel van eenen dam, een waterschap gestopt werd, waardoor voorheen honderden van schuiten plagten te varen. Van Dijkshoorn volgt de landscheiding tot aan de Karstanje en van hier benoorden de stad Delft, daar Heemraden twee verlaten keurden bij de Geuzenbrug. Voorts strekte zij zich van den Delftschen weg met eene kade tusschen de stad Delft en de Ziekenluiden, thans genoemd de Brassers- of Nootdorpsche kade, en loopt oostwaarts tot aan Vrouw-Jeffekade en van daar tot aan de landscheiding, van ouds genaamd Zijdwinde, tusschen DELFLAND en *Rijnland*. In plaats van den bovengemelden dam hebben Hoogheemraden, in het jaar 1601, een verlaat gelegd even buiten de Waterslootsche poort der stad Delft, in de Sluizenvaart, en voor de twee verlaten heeft men er één gemaakt in de Karstanje. Deze verlaten, van tijd tot tijd vervallen zijnde, hebben Hoogheemraden, in den jare 1838, die door schot- of valdeuren tot afscheiding van den Oost- en Westboezem, bij hoogeen waterstand, doen vervangen.

De Oost- en Westambachten van DELFLAND, aldus vaneen gescheiden, worden nog verdeeld in dertien sluizen, doch deze zijn tegenwoordig allen niet in wezen, die er zijn liggen in den Maasdijk tot uit- en inlating in den boezem van Delfland. Deze sluizen werden ieder naar een der dertien ambachten genoemd, als: de Monstersche-sluis en de Wateringsche-sluis, beiden te Maaslandsluis; de Voorburgsche-sluis, de Naaldwijsche-sluis en de Maaslandsche-sluis, allen aan de Boonevliet onder Maasland, welke drie in het jaar 1652 tot ééne gemaakt zijn, die de Boonerssluis genaamd wordt; de Vlaardingsche-sluis, de Rijswijsche-sluis en de Schipluidsche-sluis, allen te Vlaardingen; de Vrijenbansche-sluis, de Hof-van-Delftsche-sluis, de Pijnackersche-sluis, de Berkelsche-sluis en de Kethelsche-sluis, allen aan de Vijfsluizen, even buiten Schiedam gelegen, welke vijf allen in het jaar 1587 tot ééne sluis vereenigd zijn. Van deze sluizen worden de acht eersten de Acht-Westsluizen en de vijf laatsten de Vijf-Oostsluizen genoemd. Aan elk dezer dertien ambachten wordt den naam van hoofdambacht gegeven. De overige ambachten of polders van DELFLAND zijn aan de voormelde ambachten voor het geheel of gedeeltelijk zoodanig toegevoegd en ingedeeld, dat elk van de acht Westambachten 2600 of 2700 onde morgen (2210 of 2295 bund.) en elk der vijf Oostambachten 2000 gelijke morgen (1700 bund.) bevat, die daarvoor door elk hoofdambacht met de toegevoegde ambachten of polders, welke lidmaten genoemd worden, in het onderhoud van de sluis, die naar den naam van het hoofdambacht genoemd is, moet voorzien; zijnde de indeeling als volgt:

WEST-AMBACHTEN

De Monstersche Sluis,

hoofdamb.	Monster,	met 1850 morg. of 1570	bund.
lidmaat.	Polder-Achterdendijk, „	550	470
„	Klein-Hof-van-Delft, „	300	235
		Transporters 2700	2205

		morgen.	land.
	Transport	2700	2296
<i>De Wateringsche Sluis,</i>			
hoofdamb.	Wateringen,	1800	1530
lidmaat.	Zegbroek,	300	258
"	Haagambacht,	300	428
		<u>3000</u>	<u>2210</u>
<i>De Voorburgsche Sluis,</i>			
hoofdamb.	Voorburg,	600	510
lidmaat.	Tedingbroek,	1000	850
"	's Gravezande-buiten,	400	330
"	's Gravezande-binnen,	800	470
		<u>2800</u>	<u>2210</u>
<i>De Naaldwijkstra Sluis,</i>			
hoofdamb.	Naaldwijk,	900	768
lidmaat.	De Lier,	700	598
"	Westkamp,	600	510
"	Oostkamp,	400	340
		<u>2600</u>	<u>2210</u>
<i>De Maaslandse Sluis,</i>			
hoofdamb.	Maasland,	1000	850
lidmaat.	Dijkpolder,	600	510
"	Achterburgersdijk,	500	428
"	Achter-de-Gang,	600	510
		<u>2700</u>	<u>2298</u>
<i>De Vlaardingsche Sluis,</i>			
hoofdamb.	Vlaardingen,	1000	850
lidmaat.	Hoogstad of Broek,	800	680
"	Zouteveen,	700	598
"	Aalkeet,	200	170
		<u>2700</u>	<u>2298</u>
<i>De Rijswijksche Sluis,</i>			
hoofdamb.	Rijswijk,	2800	2210
<i>De Schipluidensche Sluis,</i>			
hoofdamb.	Schipluiden,	1016	868
lidmaat.	Hodenpijl,	484	410
"	Woud-Harnasch,	800	428
"	Aalkeet,	600	510
		<u>2600</u>	<u>2210</u>
OOST-AMBACHTEN :			
<i>De Vrijenbansche Sluis,</i>			
hoofdamb.	Vrijenban,	met 1817	1544
lidmaat.	Babberspolder,	185	158
		<u>2000</u>	<u>1700</u>
<i>De Hof-van-Delftsche Sluis,</i>			
hoofdamb.	Hof-van-Delft,	1500	1278
lidmaat.	Poortland,	500	428
		<u>2000</u>	<u>1700</u>
		Transportere 28,100	of 21,358

	morgen.	bund.
	Transport 25,100	21,555
<i>De Pijnackersche Sluis,</i>		
hoofdamb. Pijnacker,	• 1750	1487,50
lidmaat. Ackersdijk,	• 250	212,50
	<hr style="width: 50px; margin-left: 0;"/>	<hr style="width: 50px; margin-left: 0;"/>
	2000	1700
<i>De Berkelsche Sluis,</i>		
hoofdamb. Berkel,	• 1555 $\frac{1}{2}$	1155
lidmaat. Schieveen,	• 666 $\frac{2}{3}$	567
	<hr style="width: 50px; margin-left: 0;"/>	<hr style="width: 50px; margin-left: 0;"/>
	2000	1700
<i>De Kethelsche Sluis,</i>		
hoofdamb. Kethel,	• 1555 $\frac{1}{2}$	1155
lidmaat. Nootdorp,	• 666 $\frac{2}{3}$	567
	<hr style="width: 50px; margin-left: 0;"/>	<hr style="width: 50px; margin-left: 0;"/>
	2000	1700

Zoodat hiernit blijkt, dat het schotbare land in DELFLAND kan berekend worden op 51,100 of 26,455

Waarbij nog komt voor het Honderdland, bij Naaldwijk, hetwelk onder de West-Ambachten behoort. 100 85

Komt alzoo voor geheel DELFLAND 51,200 of 26,520

Behalve de hierboven gemelde sluizen, bestaat er nog eene, genaamd de Oranjesluis, in den dijk tusschen Maaslandsluis en 's Gravezande, aan het Amersgat. Deze werd, in het jaar 1675, op gemeene kosten van DELFLAND, gemaakt, om, langs eene vaart naar Hontsholredijk, welke toen mede gegraven werd, versch water te bezorgen in de vijvers der lustplaats van WILLEM III, Prins van Oranje. Naderhand heeft zij ook tot uitwatering voor DELFLAND gediend, nadat men het Amersgat verdiept en de vaarten, welke derwaarts liepen, gereinigd had. Dijkgraaf en Hoogheemraden, benevens Hoofd-Ingelanden van DELFLAND, hebben, in het jaar 1676, bij verzoekschrift aan gemelden Prins van Oranje, als Stadhouder, getracht zich van een gedeelte der kosten van het maken en vervolgens van het onderhouden der Oranjesluis te ontslaan. Zij gaven den Prins, te dien einde, te kennen, dat het hoogheemraadschap van Schieland in de uitwatering door deze sluis mede zou bevoorreedt wezen, en verzochten derhalve, dat hij geliefde te verklaren, dat de onkosten zoo wel bij het hoogheemraadschap van Schieland als bij dat van DELFLAND zouden gedragen worden. Doch deze zaak is nooit beslist, en de kosten zijn alleen ten laste van DELFLAND gebleven.

Men telt in DELFLAND 108 molens, om de onderscheidene polders van het overtollige water te ontlasten.

De dijkslasten, voor zoo veel den Maasdijk aangaat, worden door de ambachten en ook door bijzonderen gedragen. Te weten: de hoofslagen en verhoogingen geschieden door de ambachten, welke ieder hunnen paal op de dijken hebben, en ook door eenige aangelegene landen. De zeedijk, met de steenen hoofden, tot beveiliging der kust, in het jaar 1791 aangelegd, en sedert tot een en twintig stuks vermeerderd, wordt door het collegie onderhouden en uit den gewonen of uit den buitengewonen omslag van DELFLAND betaald. Onder de dijkslasten wordt ook gerekend het onderhoud van de landscheiding of hoevezijdwinde, tusschen Rijnland en DELFLAND, waarvan ieder ambacht zijn ban-

werk heeft, volgens aanwijzing der palen op deze zijdwinde. Berkel alleen draagt de lasten van zijne landscheiding tegen *Schieland*, en hier zijn geene palen.

Het collegie van het Hoogheemraadschap bestaat uit eenen Dijkgraaf en vijf Hoogheemraden. Het ambt van Dijkgraaf is, zoo ver men er van gemeld vindt, altoos vereenigd geweest met dat van Baljuw van *DELFLAND*, en dit heeft alzoo plaats gehad tot dat het haljuwschap vervallen is. Ten aanzien van hen, die dit ambt van ouds bekleed hebben, is men, tot het jaar 1323, geheel in het onzekere. De lijst der Hoogheemraden gaat mede niet hooger, en men weet niet, of hun getal, vóór het jaar 1391, meer of minder geweest zijn. In dat jaar heeft *ALBRECHT VAN BEIJEREN*, Graaf van *Holland*, bij handvest van 20 November, eene schikking gemaakt, dat de vijf Heemraden, die hij aanstelde, gelijk ook hunne opvolgers, in hun ambt zouden blijven, gedurende hun leven, met magt om te keuren en te wijzen tot 's lands oorbaar, zonder zijn of iemands tegenzeggen. Wanneer een der Heemraden kwam te overlijden, zouden de overigen eenen anderen kiezen, dien zij wilden, mits dat dezen 50 morgen (47 bund. 30 v. r.) lands gegoed was, ook zouden zij den nieuwerkorene beëedigen. Dit alles heeft weder op denzelfden voet plaats gehad, sedert dat Hoogheemraden van *DELFLAND* door de Staten van *Holland* en *West-Friesland*, bij octrooi van 8 December 1653, hersteld werden in hun regt, waarop Keizer *KAREL V* eene inbreuk gemaakt had. Volgens overeenkomst tusschen Hoogheemraden van *DELFLAND* en Burgemeesteren der stad *Delft*, gemaakt in de jaren 1651 en 1654, en waarvan onderling schriftelijk bescheid is opgesteld, in den jare 1672, moest er onder het getal der Hoogheemraden altijd een Heer zijn uit de veertig Raden der stad *Delft*. Tot het collegie behooren een Secretaris, een Penningmeester, een Gezworen Klerk en een Fabriek en Landmeter. De Dijkgraaf en Hoogheemraden worden thans door den Koning benoemd; terwijl dat collegie zelve hare ambtenaren aanstelt.

Het wapen van *DELFLAND* bestaat in een gevierendeeld schild, waarvan het eerste en het vierde vak verdeeld zijn in zilveren en lazuren ruiten of vakken, die, in eene diagonaallijn, van de linker- naar de rechterzijde opklimmen, terwijl het tweede en het derde vak bestaan uit een veld van goud, beladen met vier staande leeuwen.

DELFLAND, dek., aartspr. van *Holland* en *Zeeland*, prov. *Zuid-Holland*, bevattende de volgende 17 statien: *Delft* (2); 's *Gravenhage* (4); *Loosduinen*; *Maasland*; *Maaslandsluis*; *Monster*; *Naaldwijk*; *Poeldijk*; *Rijswijk*; *Scheveningen*; *Schipluiden*; *Wassenaar* en *Wateringen*, welke bediend worden door 17 Pastoors en 16 Kapellanen. Men telt er 56,000 zielen, onder welken 21,000 communicanten.

DELFSGAAUW, geh. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie *DELFSGAAUW*.

DELFSGAAUW (KLEIN-), geh. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*.

DELFSGAAUW (KLEIN-).

DELFSHAVEN, gem. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*, arr.

Schiedam (13 k. d., 13 m. k., 8 s. d.); palende

aan de gem. *Overschie-en-Hoogeban*, O. aan *Rotterdam*, Z. aan

Schiedam.

De st. *Delfshaven*, de pold. *Beukelsdijk* en een gedeelte van den pold. van *Schoonderloo*; bestaat eene oppervlakte van 62 v. r. 22 v. ell., telt 463 h. en 3100 inw.

Men heeft er 2000 Herv., die eene gem. uitmaken; 1000 R. K., onder welke 550 communicanten, die hier eene statie vormen; 10 Kathol. van de Oude Clerexij of Jansenisten, die vroeger eene statie uitmaakten, doch sedert het jaar 1838 met de stat. van hunne gezindte te *Rotterdam* gecombineerd zijn; 70 Evang. Luth., en 30 Schotsche Herv., die tot hunne respectieve gem. te *Rotterdam* gerekend worden.

De st. *DELFSHAVEN*, ook wel *DELFTSHAVEN* gespeld, in het Lat. *DELPHENSIS PORTUS*, ligt $\frac{1}{2}$ u. W. van Rotterdam, 1 u. O. van Schiedam, $2\frac{1}{2}$ u. Z. ten O. van Delft, aan de Maas; $51^{\circ} 54' 34''$ N. B., $22^{\circ} 6' 48''$ O. L. Het was vroeger een vlek, maar bij Koninklijk besluit van 31 Julij 1825 heeft deze plaats den naam van stad verkregen, zonder echter als zoodanig in de vertegenwoordiging der Provinciale Staten te mogen deelnemen.

Zij heeft haren oorsprong te danken aan eene vaart, die in het jaar 1389, volgens vergunning van Hertog ALBRECHT VAN BRUJEREN, Graaf van *Holland*, door de Delvenaars, van Overschie af tot de Maas gegraven is, ten einde hun tot haven te dienen en hiervan ontleent deze plaats dan ook haren naam. De haven begon aan hare monding terstond sterk bebouwd te worden, en FILIPS VAN BOURGONDIË gaf, den 3 Julij 1481, verlof om de haven te vergrooten en er eene nieuwe bij te graven. Zoo verkreeg deze plaats omtrent het einde der vijftiende eeuw, reeds de gedaante van eene kleine stad. Thans bevat de stad *DELFSHAVEN* 403 h. en ongeveer 2800 inw. Voor een gedeelte wordt zij tegen de overstromingen van de Maas en tegen het zeewater door drie zware dijken beschermd, den Havendijk, den Zeedijk en den Mathenesserdijk. Ook ligt hier eene sterke sluis, door welke het water uit Schieland gelost wordt. Deze sluis bestaat uit zes groote vloeddeuren en vier ebbedeuren, behalve eene val- of schutdeur; wijders is zij voorzien van eene zeer ruime kolk, ongeveer 9 of 10 palm boven den grond door eenen zwaren krensmuur omringd, waardoor wel 60 of 70 schepen, van allerlei grootte te gelijk geschut kunnen worden.

Men heeft het steeds als twee voornamen misslagen in de Delvenaars aangemerkt, dat zij, na den grooten brand van het jaar 1536, hunne stad niet aan de haven verlegd hebben, en dat zij, den ingezetenen van *DELFSHAVEN* van ouds nooit zoo veel regt hebben willen geven, als die van de stad zelve. Door het een en ander zoude vermoedelijk de koophandel niet zoo gereedelijk naar Rotterdam geweken, maar veel eer te Delft of te *DELFSHAVEN* verbleven zijn. Later heeft men den ingezetenen van *DELFSHAVEN* wel wat meer vrijheid toegestaan, maar toen was het te laat; de koophandel zich reeds elders gevestigd hebbende, was niet terug te roepen. Thans, nu de Groenlandsvisserij geheel en de haringvaart bijna te niet is, vinden de inwoners meest hun bestaan in de branderijen, van welke men er 31 aantreft; ook is er eenigen handel en zeevaart, zijnde er sedert eenige jaren jaarlijks ééne haringbuis, in dit jaar echter twee, uitgezeld. Voorts heeft men er 2 scheepstimmerwerven; 3 houtzaagmolens; 1 brouwerij; 5 mouterijen; 2 looijerijen; 1 papierfabriek van graauw- of pakpapier; 2 lijnziederijen; 1 traankokerij; 1 mechanieke kurkenfabriek en 1 ijzergieterij.

Het Raadhuis, staande aan de oostzijde der *Oude Haven*, dat, ofschoon men niet weet te bepalen wanneer het gesticht zij, echter zeer oud moet wezen, is een breed en van binnen ruim gebouw, dat in de jaren 1791 en 1792 aanmerkelijk hersteld en gedeeltelijk vernieuwd is.

Het voormalig Magazijn der Oostindische-Kompagnie, aan de Oostzijde der Nieuwe- of Achterhaven, was, met de daarbij behoorende scheepstimmerwerven, in het jaar 1672 gebouwd; doch den 13 September 1746, tot op den grond toe afgebrand zijnde, werd het door een tegenwoordig nog bestaand gebouw, dat met eenen trotschen voorgevel en daaropstaand torentje prijkt, en vroeger ten zelfden einde diende, vervangen, hetwelk thans ingerigt is tot een Magazijn van levensmiddelen voor 's Rijks Marine; terwijl de grond, waar vroeger de scheepstimmerwerven waren, tot eenen tuin aangelegd is, die bij het gebouw behoort.

Het Zakkedragershuisje, aan de Oostzijde der Grooten Sluis, meestal de Kraan genaamd, om dat daarin eene groote val- of schotdeur, tot de sluis behoorende, gevonden wordt, die door middel van raderen wordt opgewonden, prijkt met een torentje, waarin eene klok geplaatst is. Dit gebouw dient ook tot gevangenis voor de genen, die zich aan ongeregelheden hebben schuldig gemaakt, en later, indien hun misdrijf zulks medebrengt, naar Rotterdam worden overgebracht, om aldaar gevonnisd te worden. — Voorts heeft men hier nog eene Stadswaag.

De voorn. Bank van Leening, in het zoogenaamde *Bleekveld*, die in het jaar 1768, zoo ongemeen groot en fraai gebouwd was, dat zij wel 40,000 gulden gekost had, is in het jaar 1792 verkocht en dient sedert tot eene Brandertij; wordende de Bank van Leening thans in een particulier huis gehouden.

De Hervormden maken hier eene gemeente uit, die tot de klass. van Rotterdam, ring van Schiedam behoort, en, sedert het jaar 1686, door twee Predikanten bediend wordt. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest CORNELIUS CHRISTIANI, ook wel CORNELIUS COMSTERS, die den 9 September 1574 de beroeping herwaarts aannam en in Julij 1582 overleed. De kerk was weleer eene kapel, toegewijd aan den H. ANTONIUS. Zij werd, met toestemming van WILLEM VI, Graaf van Holland, in het jaar 1417, aan de Oostzijde der Oude Haven, gesticht. In het jaar 1761 werd dit gebouw aanmerkelijk vernieuwd en verhoogd, zoodat het nu eene fraaije kruiskerk is van drie boogen, rustende op twee rijen pilaren. Behalve met den welgeplaatsten predikstoel, is deze kerk versierd met een net gemaakt orgel. Op den fraaijen voorgevel is een geheel van hout vervaardigde koepeltoren geplaatst, die van eene vrij groote en welklinkende klok, alsmede van een bekwaam uurwerk, voorzien is. Op de spits van den toren is, tot windwijzer, een gekroonde haring geplaatst, in plaats van eenen haan, zoo als elders meestal plaats heeft, ten blijke, dat DELFSEHAVEN door de haringvaart is groot geworden.

Kort na de Hervorming was het getal der Roomsgezinden te DELFSEHAVEN zoo gering, dat zij, geen Priester kunnende onderhouden, door die van Rotterdam bediend werden. Doch, in vervolg van tijd nam hun getal weder zoodanig toe, dat zij, naar het schijnt, in het laatst der zeventiende eeuw, weder zekeren ERASMUS VAN DEN BROEK, als Priester verkregen. De Statie behoort tot het aartspr. van Schiedam en wordt door éenen Pastoor bediend. De kerk, die aan den H. ANTONIUS, Abt, is toegewijd, stond vroeger in de Kruisstraat op den hoek van de Langendijkstraat, doch is in het jaar 1779, naar het zoogenoemde Groenendaal verplaatst, alwaar destijds eene fraaije en ruime kerk gesticht is, met eene voegzame pastorie. Ook was die kerk van een orgel voorzien, hetwelk echter, ten jare 1840, door de zorg

van den Pastoor HENRICUS VAN DER MEYDEN, door een veel fraaijer en aanzienlijker vervangen is.

De Statie der R. K. van de Oude Clereszij of Jansenisten, is sedert het jaar 1828 opgeheven; in de kerk, die in de *Kruisstraat* staat, en, even als de pastorie, in diep verval is, wordt sedert 1838 geen dienst meer gedaan, vermits de weinig overgeblevene leden dier gezindheid, te *Rotterdam* kerkelijk onderhoorig geworden zijnde, aldaar te kerk gaan.

Weldadige gestichten zijn hier niet, wordende de gemeene armen uit aalmoezen, onder de besturing van Heilige Geestmeesteren onderhouden. Ook bestaat hier een fonds, onder den naam van *Matroos Matroosse*, ten tijde van den tachtigjarigen oorlog door eenige zeelieden opgericht, om daaruit zulke, die door kapers genomen werden, weder te lossen. Dit fonds was na het eindigen van den oorlog tot 9000 guld. aangegroeid en wordt, sedert het jaar 1662 aangewend, om eenige arme ingezetenen van turf, kleederen, enz. te voorzien.

De Stadsschool, bevattende de Fransche-en-Nederduitsche kostschool, is een geschikt gebouw in het *Groenendaal*. In die school, gemiddeld door een getal van 80 of 90 leerlingen bezocht wordende, wordt ook in andere talen en wetenschappen onderwijs gegeven. De Diaconieschool, voor alle gezindheden bestemd, was vroeger op de *Oude Haven*, doch in dit jaar (1841) is daarvoor, in de *Langebrugsteeg*, een geheel nieuw en zeer fraai lokaal gebouwd, waarbij men ook eene geschikte woning voor den onderwijzer heeft aangekocht; deze school is voor 180 kinderen ingerigt. Behalven deze twee is hier nog in 1837 gebouwd, de prachtige Kostschool voor Meisjes, verkeerende deze inrigting in eenen bloeienden toestand; terwijl er mede dagschool voor de dochters der ingezetenen wordt gehouden. Ook heeft men er een Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, dat den 13 Januarij 1818 is opgericht, en 40 leden telt.

DELFSHAVEN is de geboortepl. van den Nederduitschen dichter JOHANNES WILHELMUS BUSSINGH, geb. 31 October 1761, † 6 Julij 1828, en van den Luitenant-Admiraal PIETER PIETREZ. HEYN, geb. 25 November 1577, gesneuveld 20 Junij 1629.

De Hoekschen, onder Jonker FRANS VAN BREDERODE, in het jaar 1488 Rotterdam ingenomen hebbende, trokken naar DELFSHAVEN, hetwelk door hen in de asche gelegd, doch weldra weder opgebouwd werd.

Nadat de Watergeuzen in het jaar 1572 Brielle hadden ingenomen, kwamen zij, onder geleide van WILLEM VAN LUNEN, Graaf van der *Mark*, voor DELFSHAVEN en namen het zonder slag of stoot in, waarom zij den burgeren ook geen leed deden. Maar MAXIMILIAAN VAN HENNIK, Graaf van *Bossu*, hiervan kennis bekomen hebbende, trok den 10 April van dat jaar, des nachts, met eenige vaandels Spaansch krijgsvolk uit Rotterdam, waar hij in bezetting lag, overviel de Watergeuzen binnen DELFSHAVEN, sloeg er eenigen dood, verdreef de overigen en plunderde het vlek; alwaar hij tevens afgrijsselijke wreedheden aanrigtte.

Bij den watervloed van 1775 werd de sluis te DELFSHAVEN door den buitengewoon hoog gezwollen vloed in het uiterste gevaar gebragt, vermits de al te sterke persing van het buitenwater een gat in den ring- of krensmuur veroorzaakte; hetwelk eene zoo groote storting en geweldigen aandrang te weeg bragt, dat de binnenste deuren, ofschoon voor de sterke overstroming nog wel bestand, echter in groot gevaar verkeerden, terwijl eene doorbraak geheel Schieland zoude hebben doen ondervloeyen, en de schroomelijkste verwoesting te weeg gebragt,

waarom de sluis dan ook in het jaar 1776, niet zonder groote kosten geheel is vernieuwd en zoo aangelegd, dat zij de sterkste waterpersing kan wederstaan. In gezegden nood betoonden de wijnkooper CORNELIS COMME, de Kastlein HENDRIK HOOS en de Sluiswachter ARIE VAN DER VEEN eenen ongemeenen ijver en tegenwoordigheid van geest, in het behouden van de sluis, waarom zij dan ook van wege WILLEM V, Prins van Oranje, elk met eenen gouden eerepenning begiftigd werden.

De kermis te DELFSRAVEN valt in den tweeden Zondag in Julij, en duurt acht dagen.

Het wapen van dese gem. is een, door een paal, gedeeld veld, waarin rechts drie vergulde korenaren en links een zilveren haring te zien is.

DELSILIA (ARX) of **CASTRUM DELSILIANUM**, Lat. naam van de vesting **DELSIL** in *Fivelgo*, prov. *Groningen*. Zie **DELSIL**.

DELFLAND, hoogh. en voorm. balj. in *Zuid-Holland*. Zie **DEFLAND**.

DELFSTRAHUIZEN of **DELSTRAHUIZEN**, d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Schoterland*, arr., kant. en 2½ u. Z. W. van *Hoerenvreen*, 2½ u. N. O. van de *Lemmer*, aan de zuidoostzijde van het *Tjeukmeer* en den postweg van de *Lemmer* op *Groningen*; met 270 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

Het behoor van dit dorp is van eene groote uitgestrektheid, doch bestaat geheel uit laag land, dat meest in polders ligt, hoewel men er ook uitmuntende bouwlanden heeft. Het grootste gedeelte ligt tusschen het *Tjeukmeer*, de *Kuinder*, de *Broeresloot* en de *Pier-Christiaans-Oostersloot* besloten; doch bovendien behoort hier nog toe de *Schoter Uiterdijken*, zijnde een meer zuidelijk gelegen smalle strook lands, welke zich langs de *Kuinder* uitstrekt tot aan *Schoterzijl* en de *Overijsselsche* grenzen. Een gedeelte van het geh. *Echterbrug* en van de b. *Vierhuizen* behooren tot dit dorp.

De Herv., die hier wonen, behooren tot de gem. van *St. Jansga-en-Delfstrahuizen*, welke ook hier eene kerk heeft. — De R. K., die men er aantreft, worden tot de stat. van *Hoerenvreen* gerekend.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 50 kinderen bezocht.

Bij den watervloed van 4 Februarij 1825 heeft dit dorp groote schade geleden. Vele zwakke woningen zijn hier omvergeslagen, de sterkere werden geschokt en zwaar beschadigd, terwijl de muren van hecht gebouwde boerewoningen scheurden en instortten. De sel gedreven stroom oefende zulk eene kracht, dat een sterke watermolen in drie stukken werd geslagen en men groote boomen zag uit den grond gescheurd. Twee oude lieden kwamen bij deze ramp om het leven, en het verlies aan vee bestond in 137 koeijen, 31 vaarzen, 56 hokkelingen, 2 kalveren, 6 paarden, 10 varkens en 37 schapen.

DELFT, kant., prov. *Zuid-Holland*, arr. 's *Gravenhage*; palende N. aan het kant. *Voorburg*, O. aan de kant. *Hillegersberg* en *Schiedam*, Z. aan de kant. *Vlaardingingen* en *Naaldwijk*, W. aan de kant. *Naaldwijk* en *Voorburg*.

Het bevat de gem. *Absrege*; *Ackersdijk-en-Vrouwenrege*; *Delft*; *Hodenpijl*; 't *Hof van Delft*; *Pijnacker*; *Ruyven*; *Schipluiden*; *Tempel*, en *Vrijenban-en-Biesland*, en telt daarin ruim 21,000 inw.

DELFT, kerk. ring, prov. *Zuid-Holland*, klass. van 's *Gravenhage*, bestaande de volgende zeven gemeenten: *Delft*; de *Lier*; *Naaldorp*; *Pijnacker*; *Schipluiden*; *Soetermeer-en-Zegwaard*, en 't *Woud*. Deze ring telt 12,000 zielen en 9 kerken, die door 14 *Broedkanten* bediend worden.

DELFT, gem in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. 's *Gravenhage*, kant. *Delft*; palende W. en N. aan de gem. *Vrijenban-en-Biesland*, O. en Z. aan het *Hof-van-Delft-en-Hoog-en-Woud-Harnasch*.

Deze gem. bevat, behalve de stad *Delft*, den *Krakeelpolder*, den *Voordijkshoornschenpolder* en een gedeelte van den *Wippolder* van *Delfsgaauw*, beslaat eene oppervlakte van 358 bund. 94 v. r. 86 v. ell., telt 2863 h. bewoond door 3636 huisgez. uitmakende ruim 17,000 inw., die meest hun bestaan vinden in het maken van boter en kaas, weinig landbouw, veel groententeelderij en, in de stad vooral, door de hier later op te gevene fabrieken, de *rijksarsenalen* en klein handel, bijzonder den handel in boter en kaas.

De st. **DELFT**, oudtijds **DELFF**, in het Lat. **DELPHI** of **DELPHIUM**, ook wel **DELFIUM**, ligt $1\frac{1}{2}$ u. Z. ten O. van 's *Gravenhage*, 3 u. Z. ten W. van *Leyden*, 4 u. W. van *Gouda*, $2\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Rotterdam*, $2\frac{1}{2}$ u. N. van *Vlaardingen* $52^{\circ} 0' 47''$ N. B., $22^{\circ} 1' 31''$ O. L., door vruchtbaar bouw- en weiland omringd, en van binnen met een goed getal grachten doorsneden, die uit de *Schie* en van elders van zuiver water voorzien worden. Men meent vrij algemeen, dat deze stad haren naam ontleent van het delven eener gracht of vaart., zonder dat men weet aan te wijzen welke gracht of vaart dit geweest zij, hoewel men het *Oude Delft*, vroeger de *Oude Delf*, eene gracht, welke door **DELFT** loopt, nog als een overblijfsel dier vaart aanwijst. Anderen willen, dat eene pachthoeve, welke men, ten jare 899, onder den naam van **THEOLF**, vermeld vindt, zoude gestaan hebben, waar thans de stad **DELFT** gevonden wordt; waardoor dan de bovenopgegeven naamsafleiding zoude vervallen. Ongetwijfeld is het eene der oudste *Hollandsche* plaatsen; want reeds ten tijde van *Graaf Arnoud*, (988—993) vindt men gewag gemaakt van een geh. of d., onder den naam van **DELFR**. Hier besloot *Godevaart de Bultenaar*, Hertog van *Lotharingen*, dien men algemeen voor de eerste houdt, welke **DELFT** zoude bemuurd hebben, eene sterkte of kasteel te stichten, hetwelk moet gestaan hebben aan de *Schie*, ongeveer ter plaatse, waar later de *Rotterdamschepoort* gevonden werd. Op dit kasteel zou hij, in het jaar 1078, terwijl hij op het heimelijk gemak zat, omgebracht zijn, hoewel anderen zeggen, dat dit te *Antwerpen* gebeurd zij. *Godevaart* heeft eigenlijk het oude d. **DELFT** niet ommuurd, maar eene streek gronds daaraan grenzende, welke door het *Oude Delf* van het gezegde d. was afgescheiden, en in tegenstelling daarvan het *Nieuwe Delft* zoude genoemd zijn. Dit *Nieuwe Delft* móet men vermoedelijk zoeken ter plaatse, waar het zuidoostelijke gedeelte der tegenwoordige stad gelegen is. Eertijds bestond er een adellijk stamhuis van **DELFT**, bekend uit eenen brief van het jaar 1206, aan hetwelk sommigen de stichting, of ten minste de naamgeving van **DELFT** toeschrijven. Eenigen hebben beweerd, dat **DELFT**, sedert hare eerste bemuring, nimmer vergroot is, doch anderen hebben, op redelijke gronden, het tegendeel aangewezen.

DELFT, eenen geruimen tijd eene stad geweest zijnde, werd, in het jaar 1246, door *Willelm II*, *Graaf van Holland*, met onderscheidene voorregten beschonken, onder voorwaarde, dat men hem jaarlijks, uit erkentelijkheid, vijftig *Hollandsche* ponden (1) betalen zou, en nog twintig, wanneer hij Ridder werd of zich in den echt begaf. *Floois V*, zijn zoon, beschonk, in het jaar 1268, de *Poorters* van de *Nieuwe*

(1) D. i. zoo veel aan gewigt in *denarii* en *oboli*, de eenige toen in *Holland* nationale munten. Een *Pond* *Hollandsch* had ongeveer de waarde van 75 cents.

Delft met zijne wassingen, als de Poorters van de Oude-Delft vermen gevel hebben.

Daar leeft in haren geboden ontrek, binnen de stad, eene opgehoede van 228 hond. 94 v. r. 26 v. ell. In het jaar 1615 telde Daar. met Delfshaven, van alle Hollandsche en Westfriesche steden, algemeenlijk Leyden, de meeste inwoners. In 1739 had Daar, met de wassingen en Delfshaven, 5068 h., als: de stad 4236; de huik wassingen te zamen 319, en de haven 513. het getal inw. hiefp ruim 22,000, te Delfshaven ruim 3000. Dit getal bleef tot in 1789; maar in 1815 was het niet meer dan 12,800; na 1790 zijn dan ook ook eene aanzigt huizen afgebroken. — Sedert 1815 is de stad weder wassingen. — Van 1819—1839 zijn er 216, zoo groote als kleine, huizen aangeboerd, waarmede men nog voortgaat. Sedert het jaar 1851 is de bevolking met 1800 zielen vermeerderd. Thans tek men er binnen de stad ontrent 5400 h. en ongeveer 16,900 inw. Zij heb vermen even poorten, als: de Haagsche-poort, welke twee ingangen heeft, waarvan de eene de Wateringsche-poort wordt geheeten, ten N. de Keespoort, ten O.; de Rotterdamsche-poort, de Oostpoort en de Ketelpoort, ten Z.; de Waterslootsche-poort en de Schoelpoort, ten W. In het jaar 1839 is echter de Scholpoort, die met een heeldje van eenen scholier der Latijnsche school pronkte, en haren naam droeg, omdat zij op het voormalig gebouw der Latijnsche school aansloep, afgebroken, en in hetzelfde jaar door een ijzeren hek vervangen. In 1839 zijn de Rotterdamsche-poort en de Ketelpoort, die allien door de trekvaart naar Rotterdam van elkander gescheiden waren, te zamen vervangen door ééne brug, de Rotterdamsche-brug genaamd. Onder de poorten verdient de Waterslootsche of St. Janspoort onderscheiding, als zijnde deftig in het vierkant opgebouwd en met drie fraaije schoorsteenen en eenen sierlijken voor- en achtergevel voorzien. Op deze poort werd vroeger de hooge vierschaar van Delfland gespannen, terwijl de Baljuw en Dijkgraaf regt hadden, om er op te wonen; thans worden de, vroeger tot een en ander bestemde, vertrekken gebruikt tot Magazijn- van-Kleeding- en-slaapfournituren voor het garnizoen. — Het voormalig ravelijn bij de Haagsche-poort is in het jaar 1839 tot eene Algemeene Begraafplaats voor de Hervormden ingerigt; in welk jaar er op den Singel, aan de Nieuwe Laan, ook een door de R. K. aangelegd is.

De Singels, welke, ter wederzijde met eene rij boomen beplant, geheel Daar omgeven, hoewel zij aan de zuidoostzijde en aan de noordwestzijde een weinig van de vest der stad afwijken, leveren menig behoorlijk gras op de grasrijke weilanden, welke zich tot aan de stadsvrachten uitstrekken, en zijn alsoo aangename wandeldreven; terwijl de korte afstand van Daar tot 's Gravenhage en Scheveningen menigen inwooner tot een uitstapje derwaarts lokt. Behalve met 's Gravenhage heeft Daar ook door straatwegen en vaarten, gemeenschap met Leyden, Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen, Maaslandsluis en voorts met de voornaamste plaatsen van ons Vaderland.

De stad heeft twee voorsteden, de eene aan de westzijde, buiten de Waterslootsche-poort, bestaande uit twee rijen huizen, ter wederzijde van de Buiten-Watersloot gebouwd, en eene buiten de voormalige Ketelpoort, langs de Schie, het Zuidende geheeten. Vroeger had men er nog eene, buiten de Haagsche-poort, maar deze is gedurende den Spaanschen oorlog verwoest en niet weder opgebouwd. De haven van Daar, in het jaar 1339, op vergaaning van Hertog ALBRECHT VAN

Binnen, uit de Schie naar de Maas gegraven, begint 2 u. gaans bezuiden de stad, aan een fraai stadje, Delfshaven gehooten, dat vroeger als een gedeelte van de stad aangemerkt werd, en waar destijds zeeschepen aankwamen, welke lading aldaar in kleinere schepen overgeslagen werd, die de vracht alsdan naar Delft overbragten. In het jaar 1394 beloofde Hertog Albrecht dat hij, noch iemand van zijnentwege, zich eenig bewind zou aanmatigen over de stad, haven, sluis, spui-brug en vaart; maar dat alles daar door het geregt van Delft zoude beschikt worden. Bij hetzelfde privilegie werd belast, geene nieuwe bruggen over de haven te maken, waarschijnlijk om de scheepvaart hierdoor niet te stremmen. Men weet ook niet, dat er oudtijds eenige andere bruggen over dit water gelegen hebben dan die welke tot het oude Huis van Spangen, bij Overschie, behoorde. De Heer van Spangen, wiens rijweg door de vaart doorsneden was, hield nog lang het regt, om dien weg, langs eene houten brug over de Schie, te vervolgen. Inmiddels deden de Rotterdammers alle moeite, om, in het geheim, dit regt in eigendom te krijgen, naar men wil, met het oogmerk, om er eene steenen heul of andere lage brug in de plaats te leggen, en daardoor de vaart, voor die van Delft, genoegzaam onbruikbaar te maken; doch de Delfenaars voorkwamen hen, door den Heer van Spangen, zijn voorgewend regt voor altoos af te koopen. De vaart tusschen *Delfshaven* en Delft was, ruim zestig jaren na het graven der haven, zoodanig toegenomen, dat deze moest verwijd worden.

Men heeft binnen Delft 79 grachten, straten en stegen; 69 meest steenen bruggen, en onderscheidene markten. De Groote Markt of het Marktveld, in het midden van de stad, is een geregeld, langwerpig vierkant plein, dat te zamen met de daarop en daaraan staande Nieuwe kerk, Stadhuis, Waag, Boterhuis en burgerhuizen, als een eiland, rondom in het water gelegen en met negen bruggen aan de omliggende straten en wegen is vastgehecht en tusschen het stadhuis en de Nieuwe kerk, welke gebouwen, in de lengte, regt tegen over elkander staan, ruim 85 v. r. gronds beslaat. Het Kerkhof, bij de kerk, plagt met twee muren omzet te zijn, thans echter is het eene opene plaats, alleen vóór de kerk, met eene rij houten palen, van het overige gedeelte der markt afgescheiden. Het Marktveld behoorde voorheen aan de grafelijkheid, doch werd, in het jaar 1436, door *Filips den Goede*, aan de stad geschonken. Op dit marktveld houdt men de jaarlijksche kermis of St. Odulfusmarkt, die acht dagen duurt en aldus genoemd wordt, omdat zij den eersten Zondag na het feest van dien Heilige, zijnde den 12 Junij, invalt; ook worden er drie wekelijksche markten en nog twee jaarlijksche kaasmarkten gehouden, van welke de eene den eersten Donderdag in September, de andere den laatsten Donderdag in October invallen. De Paardenmarkt wordt op Woensdag vóór St. Odulfus gehouden, op een ruim plein, in het Noordwesten der stad, dat dienvolgens de Paardenmarkt genoemd wordt, en waar weleer de Kruidtoren en twee Stadsdoelen gestaan hebben, welke, door het springen des torens, vernield en niet weder opgebouwd zijn. De Vette Beestenmarkt, die men gedurende zes weken, tusschen 1 November en 15 December, des Donderdags, houdt, wordt mede op de Paardenmarkt, en de Magere Beestenmarkt, alle Donderdagen op de Beestenmarkt, gehouden; terwijl men de Varkenmarkt, op dezelfde dagen als de vettebeestenmarkt, op de Turfmarkt, houdt. De Zeevischmarkt en de Riviervischmarkt zijn zeer doelmatig ingerigt, en niet ver van elkander, in het midden

der stad gelegen. Op onderscheidene andere markten kan men zich van allerlei eet- en andere waren voorzien. Vooral wordt hier veel boter en kaas ter markt gebragt; van de eerste, welke onder den naam van *Delftsche boter* heinde en verre, als uitmuntend, gezocht is, werden, in het jaar 1840, 484,520 Ned. pond., tegen den gemiddelden prijs van 94½ cent per pond, ter markt gebragt; terwijl de hoeveelheid kaas, welke, gedurende dat jaar op de Delftsche markt te koop aangeboden werd, 18,801 Ned. pond., tegen 15 of 16 cents het pond, bedroeg.

Er werd te dier stede vroeger zooveel handel gedreven, dat er eene kamer van de Oostindische Compagnie gevestigd was; zelfs in de haringvisserij en walvischvangst had Delft geen gering deel. Doch de toenemende bloei van Rotterdam en de meer geschikte ligging van die stad voor de zeevaart deden gemelde takken van bestaan, te Delft, bijna geheel te niet loopen.

Delft bloeide oudtijds ook zeer door de brouwerijen, hier reeds in de dertiende eeuw aanwezig, en door de wolweverijen, welke beide neringen er in de dertiende en veertiende eeuwen reeds aanmerkelijken opgang hadden gemaakt. De fijne lakens, *Delfsch puik* genaamd, waren toen en sedert zeer vermaard; vooral wedijverde zij door hare lakenfabrieken met Leyden, nadat zij in het jaar 1342, van WILLEM VI, Graaf van Holland, de privilegiën tot het meten en zegelen van lakens verkregen had; maar ook in dit opzigt moest zij voor hare mededingster zwichten. Tegenwoordig heeft men er nog slechts ééne lakenfabriek en verwerij, welke door stoom gedreven wordt. Het getal brouwerijen was oudtijds ongemeen groot, en de Delftsche bieren alom zoo getrokken, dat de Graven van Holland veel moeite hebben aangewend, om deze nering binnen Delft uit te breiden. Onder de aan haar te dien einde vergunde grafelijke privilegiën was ook dit van WILLEM IV, dat de Delvenaars de hop niet uitsluitend van 's Graven gemagtigden, maar ook elders mogten gaan koopen. Doch eenige drukkende keuren van Keizer KARL V en zijnen zoon FILIP II, alsmede de keuren van onderscheidene steden, volgens welke het den inwoneren verboden was het Delftsche bier duurder te verkoopen dan het bier, dat in hunne brouwerijen gebrouwen werd, deden den Delftschen brouwers zooveel nadeel, dat de brouwerijen sedert het midden der zestiende eeuw aldaar in verval geraakten, en sedert het jaar 1565, de eene na de andere, uit Delft naar elders overgebragt werden. In den tijd van veertig jaren verdwenen er omtrent zestig, en naderhand nog meer, zoodat er thans nog slechts twee aanwezig zijn. Omtrent het midden der zeventiende eeuw heeft men het plateelbakken (het vervaardigen van zeker soort van aardewerk) te Delft begonnen, en dit is later het voornaamste bedrijf der ingezetenen geweest; thans echter bestaat er nog slechts eene plateelbakkerij. Voorts heeft men te Delft nog de volgende fabrieken: 2 houtzaagmolens; 4 olieslagerijen, waarvan de eene een dubbel slagwerk heeft, dat door wind en stoom gedreven wordt; 4 patent-oliefabrieken, in eene van welke de zuivering der raapolie voor lampen, en der lijnolie voor olieoverwen, door middel van stoom, naar LOGAN's stelsel, wordt bewerktstelligd; 9 branderijen; 1 mouterij, 3 mout- en korenmolens; 2 pelmolens; 1 tegelbakkerij; 1 fabriek van aardewerk, waar nageemaakt Engelsch roomkleurd aardewerk, en, sedert het jaar 1838, ook porseleinen kagchels worden vervaardigd; 3 boekdrukkerijen (1); 1 koper-

(1) De eerste in druk verschenen Nederduitschen Bijbel werd te Delft gedrukt, en was den 10 Januarij 1477 gereed

gieterij; eene vijlenfabriek, waarin door stoom gewerkt wordt; 2 plaatmolens; 1 runmolen; 9 leerlooijertjēn; 1 zeemtonwerij; 1 koffijsiroopfabriek; 3 zeepziederijen, waar de Marseille- en Bristollerzeep zeer goed nagemaakt wordt; 1 aardwasscherij en 3 droogscheerderijen. De hier vroeger bestaan hebbende beroemde fabriek van wis-, natuur-, heel-, ontleed-, zeevaart- en landhuishoudkundige instrumenten, van wijlen den vernuftigen ONDERDEWIJNGAARD CANNIUS, is sedert het jaar 1810 niet meer in werking. Overigens geeft de doortogt door de stad, met rijtuigen, snelwagens en vaartuigen nog al eenige levendigheid en vertier aan deze anders zeer stille plaats.

Waar het eerste Stadhuis van DELFT gestaan hebbe, is, even als van andere steden, onzeker. Velen zijn van gevoelen, dat men het op den Noordwesthoek van de *Choorstraat* zoeken moet. Anderen zijn van gedachten, dat het ten allen tijde op de *Grootemarkt*, dat is op dezelfde plaats, waar het tegenwoordige Stadhuis gevonden wordt, geweest zij. Het tweede Stadhuis dezer stad was een vrij groot gebouw, naar de oude wijze, aan de Westzijde van de *Markt*, hebbende zijnen opgang aan de Noordzijde, en zijnde voorzien van eenen hoogen toren, waarin een fraai klokkespel hing. Dit Stadhuis is, den 4 Februarij 1618, door eenen sellen brand, in het midden van den nacht in de weeskamer ontstaan, genoegzaam ten eenemale in de asch gelegd; zijnde alleen de toren met zijn uitnemend klokkespel, met groote moeite, behouden. Naauwelijks was dit oude gebouw door de vlammen verwoest, of men begon wederom een nieuw, op dezelfde plaats en tegen den overgebleven toren aan, van den grond af, veel heerlijker dan het vorige, op te trekken. Dit gebouw, dat in het jaar 1620 voltooid, en onder anderen in het jaar 1662, zoo van buiten als van binnen, veel verbeterd en vernieuwd is, heeft eene breedte van ruim 26 ell. en eene diepte van 28 ell., en is, van onderen tot boven, rondom in zijn vierkant, van hardsteen of witten arduin opgetrokken. De zeven kruiskozijnen, in den voorgevel, staan elk tuschen twee platte pilasters van de Dorische bouworde. Vroeger had het Stadhuis eenen dubbelen opgang, met vijf trappen ter wederzijden, onder een boogswijs welfsel op twee pilaren rustende. Boven dezen ingang zag men eene poort, met twee afstaande pilaren van de Ionische bouworde, en het wapen van MAURIS, Prins van *Oranje*, er boven; uit welke poort de misdadigers naar het schavot werden geleid. Sedert het jaar 1858 is echter het geheele Stadhuis op eene smaakvolle wijze vernieuwd. Het is rondom met groote ruiten voorzien; de oude vorm is evenwel in het gebouw bewaard, alleen is de opgang afgebroken en vervangen door eene platte breede stoep, onder eene op twee pilaren rustende portiek, in den stijl van het gebouw. De poort boven den opgang is mede weggebroken en vervangen door een raam, gelijk aan de overigen. Het geheel maakt eene deftige vertooning, terwijl het marktveld, dat veel te hoog is, zal verlaagd en op nieuw bestraat worden, waardoor het gebouw nog veel meer zal uitkomen. Het Stadhuis is voorts van buiten nog voorzien van eenen vierkantten, zwaren toren, die uit het dak rijst, en heeft van binnen, waar het, in de laatste jaren, ook zeer verfraaid en vernieuwd is, onderscheidene ruime en wel ingerigte vertrekken, onder welke er met fraaije schilderijen van MAARTEN VAN HEEMSKERK, MICHEL MIERVELD en andere bekwame meesters, pronken. Een schilderstuk, in de voormalige Schepenskamer, het lijk van WILLEM I, Prins van *Oranje*, door allerlei deugden omringd, voorstellende, trekt boven al de aandacht.

der stad gelegen. Op onderscheidene andere markten ka van allerlei eet- en andere waren voorzien. Vooral veel boter en kaas ter markt gebragt; van de eerste, den naam van *Delftsche boter* heinde en verre, als uitmuntend is, werden, in het jaar 1840, 484,820 Ned. pond., tegen de den prijs van 94½ cent per pond, ter markt gebragt; terwijl heid kaas, welke, gedurende dat jaar op de Delftsche markt te boden werd, 18,801 Ned. pond., tegen 15 of 16 cents het pon

Er werd te dier stede vroeger zooveel handel gedreven, kamer van de Oostindische Compagnie gevestigd was; zell ringvisscherij en walvischvangst had Delft geen gering de toenemende bloei van Rotterdam en de meer geschikte li stad voor de zeevaart deden gemelde takken van besta bijna geheel te niet loopen.

Delft bloeide oudtijds ook zeer door de brouwerijen de dertiende eeuw aanwezig, en door de wolweverij neringen or in de dertiende en veertiende eeuwen i lijken opgang hadden gemaakt. De fijne lakens, naamd, waren toen en sedert zeer vermaard; voor door hare lakenfabrieken met Leyden, nadat zij i van WILLEM VI, Graaf van Holland, de privilegiën zegelen van lakens verkregen had; maar ook in voor hare mededingster zwichten. Tegenwoordig heef éene lakenfabriek en verwerij, welke door stoom g getal brouwerijen was oudtijds ongemeen groot, en d zoo getrokken, dat de Graven van Holland veel moei om deze nering binnen Delft uit te breiden. Ond cinde vergunde grafelijke privilegiën was ook dit v Delvenaars de hop niet uitsluitend van 's Graven elders mogten gaan koopen. Doch eenige drukl KAREL V en zijnen zoon FILIPS II, alsmede de dene steden, volgens welke het den inwoneren sche bier duurder te verkoopen dan het bier rijen gebrouwen werd, deden den Delftsche dat de brouwerijen sedert het midden der verval geraakten, en sedert het jaar 1865, de naar elders overgebragt werden. In den tij nen er omtrent zestig, en naderhand nog slechts twee aanwezig zijn. Omtrent het heeft men het plateelbakken (het vervaardij werk) te Delft begonnen, en dit is later he zeten geweest; thans echter bestaat er Voorts heeft men te Delft nog de volgen lens; 4 olieslagerijen, waarvan de ene door wind en stoom gedreven wordt; van welke de zuivering der raapolie v olieverwen, door middel van stoom, werkstelligd; 9 branderijen; 1 mout 2 pelmolens; 1 tegelbakkerij; 1 fabri maakt Engelsch roomkleurd aardewer porseleinen kagchels worden vervaardij

(1) De eerste in druk verscheene Nederduitschen V
Januarij 1177 geteet

Het Kleeding- en Tentenmagazijn en de Zadelmakerswinkel, aan het Zuideinde van het *Oude-Delft*, niet ver van de Rotterdamsche brug, is, in het jaar 1651, gebouwd, om tot Oostindisch Huis voor de kamer DELFT te dienen. Daar dit huis echter te klein bevonden werd, besloten de Bewindhebbers der Oostindische Compagnie het, in het jaar 1722, met twee ruime gebouwen aan de Noordzijde te vergrooten, en in die gedaante is het tot zijne tegenwoordige bestemming ingerigt.

Bij de opgenoemde constructiemagazijnen heeft men, na het jaar 1830, nog eene ijzergieterij gevoegd, aan het einde van de Buiten-Watersloot, waaraan men later door het aanbrengen van een stoomwerktuig, eene groote uitbreiding heeft gegeven, zoodat het eene der belangrijkste werkplaatsen van het rijk is.

Onder de verdere openbare gebouwen verdienen melding de Stads-Waag, op de *Markt*, achter het stadhuis, zijnde een zwaar, sterk gebouw, met twee poorten; het Stadsboterhuis, digt bij de waag; de Vleeschhal, op de *Voldersgracht*, welke omtrent het midden der zeventiende eeuw gebouwd is, en met eenen witten arduinsteenen gevel, in welke osen- en schapenkoppen afgebeeld zijn, prijkt; de Hoofdwacht, aan de *Grootemarkt*, ter zijde van het stadhuis; en de Bank van Leening, in het gewezen Vondelingshuis, aan de *Broerhuislaan*, verwaarts zij, in het begin der achttiende eeuw, is overgebracht, uit een gebouw, de Kameretten geheeten, en schuins over de Vleeschhal, nevens de Zeevischmarkt staande, welk laatste gebouw thans gebruikt wordt tot eene particuliere woning.

Het Prinsenhof, aan het *Oude-Delft*, oudtijds een gedeelte van het St. Agathaklooster uitmakende, was vroeger een der ruimste en fraaiste gebouwen van DELFT. In het begin der Nederlandsche beoernten deed Prins WILLEM I, het tot eene woning voor zich inrigten, en van dien tijd af bekam het den naam van Prinsenhof. Sedert werden er dikwijls Staten-vergaderingen gehouden, ook werd het Hof van Holland, in het jaar 1875, van 's Gravenhage in dit gebouw overgebracht. Doch na den moord van den gezegden Prins, die op den 10 Julij 1884 in dit hof voorviel, waar de teekens der kogels nog in eenen muur te zien zijn, vertrok zijn hofstoet weder naar 's Gravenhage. Later werden er de maaltijden gehouden ter gelegenheid van het verkiezen der Wethouderschap, alsmede de kerkelijke bijeenkomsten van de Zuid-Hollandsche en Waalsche Synode; terwijl het bovenste gedeelte tot eenen Saai-, Grein- en Stoffenhal gebezigd werd. Thans dient het tot Kazerne. Behalve dit gebouw wordt ook de voormalige Lakenhal, die alsmede in een gedeelte van het St. Agathaklooster gevestigd was, tot Kazerne gebruikt.

De Stadsdoelen, waartoe, nadat de twee Schuttersdoelen, door het springen van den kruidtoren, in het jaar 1654, vernield waren, het Maria-Magdalenaklooster, op den *Verwersdijk*, werd ingerigt, had drie ruime zalen, die met schilderijen, de kleeding en bedrijven der oude schutters verbeeldende, versierd waren. De voorplaats was door eenen muur van de straat gescheiden; terwijl men boven de poort, BELLONA, met wapens en oorlogstuig, afgebeeld zag. Dit gebouw, dat tijdens de vredesonderhandelingen te Rijswijk tot woning van den Franschen gevolmagtigde diende, in 1831 geheel afgebroken zijnde, is op de plaats, waar het gestaan heeft, de Stads-schouwburg, een fraai en tot het doel, waartoe het bestemd is, bijzonder wel ingerigt gebouw, opgetrokken, zijnde de uitmuntende schilderijen

rtjen, welke hier vroeger gevonden werden, op het stadhuis overgebracht (1).

Het gebouw, op den *Geerweg* staande, dat in het jaar 1664 tot een Tuchthuis ingerigt was, en waarin naderhand ook het Dolhuis overgebracht werd, dient, sedert het jaar 1829, tot eene Armeninrigting.

De Hervormde gemeente te DELFT, die tot de klassis van 's *Gravenhage*, ring van *Delft* behoort, heeft er met de krijgslieden en hunne huisgezinnen, die 500 in getal zijn, ongeveer 10,000 zielen. Hoewel de onroomschen eerst in het jaar 1568 van de Regering verlof kregen, om hunne godsdienst te mogen uitoefenen, schijnt deze gem. reeds in het jaar 1558 bestaan te hebben, althans op dat jaar vinden wij zekeren JOHANNES SARTORIUS als leeraar in die gemeente vermeld. Voor zijn overlijden, dat in het jaar 1570 voorviel, moeten drie leeraars deze gemeente bediend hebben, althans in het jaar 1566 waren hier mede Predikanten APPIUS REYNERS en JOHANNES GERODULUS, welke laatste, in het jaar 1567 naar Emden week; kort daarna had deze gem. reeds vier leeraars. Doordien zij zoo aanmerkelijk toenam werd er in 1601 een vijfde, in 1640 een zesde en in het jaar 1767 een zevende Predikant bijgevoegd. Later is dit getal evenwel weder tot zes en in het jaar 1816 tot vijf verminderd, zoo als het tegenwoordig nog is. Het beroep geschiedt door den kerkeraad. Deze gem. heeft twee kerken: de Oudekerk en de Nieuwekerk.

De Oudekerk, aan het *Oude-Delft*, was vóór de Hervorming aan den H. HIPPOLYTUS, vroeger aan den H. BARTOLOMEUS, en, naar men wil, nog vroeger aan den *Zaligmaker* toegewijd. Destijds werd het pastoorsambt door de Graven begeben, terwijl het bevestigen door den Aartsdiaken van Utrecht geschiedde. De Pastoor trok aan vast inkomen 's jaars omtrent 8 vlaamsche ponden (48 guld.) welke op eenige landerijen en huizen binnen *Delft* gevestigd waren. Alle de toevallen, de lasten daaronder gerekend, bedroegen 36 vlaamsche ponden (216 guld.) De Pastoor had geene vaste woonplaats; en was gehouden dagelijks eene zingende mis te doen. Men had er onderscheidene altaren, en er waren wel 40 vikarjen en 7 broederschappen aan deze kerk verbonden; terwijl zij rijkelijk met beelden en schilderijen versierd was, onder welken er van uitstekende schoonheid waren. Deze zijn echter allen door de woede der beeldstormers vernield. Sommigen hebben GODEVAART, Hertog van *Lotharingen*, voor den stichter dezer kerk gehouden; doch anderen hebben op goede gronden bewezen, dat zij, omstreeks het jaar 1240, door zekeren BARTOLOMEUS VAN DER MADE, gesticht is. Het is een aanzienlijk gebouw, in het midden met een kruiswerk van witten arduinsteen, versierd, hetwelk op twee rijen pilaren rust, en met eenen hoogen, vierkantentoren pronkt, die vijfspitsen heeft, waarvan de middelste hoog boven de anderen uitsteekt, terwijl zij van onderen een vooruitstekend portaal van witten arduinsteen heeft, dat tot ingang der kerk dient. Men wil dat de bouwmeester, om zijne bekwaamheid aan den dag te leggen, deze toren met voordacht naar den eenen kant zwaar overhellende gebouwd heeft. De kerk heeft een orgel, dat voor het oudste van geheel Nederland gehouden wordt. Zij pronkt met de grafsteden van de Zeehelden MAARTEN HARPERTSE. TRONP en PIETER PIETERSZON HEIN; van den grooten Natuuronderzoeker ANTONIE VAN LEEUWENHOEK; van Jonkheer AARNOUT VAN

(1) Bij G. VAN LOON, *Beschrijving der Nederlandsche Historiepenningen*, vindt men, D. I. b. 154. drie gedenkpenningen van de voormalige Delftsche Schutters beechreven en afgebeeld.

DUIVENVOORDE, en van Jonkvrouwe ELIZABETH VAN MARNIX, dochter van FILIPS VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde* en huisvrouw van den Kolonel KARL MORGAN.

De Nieuwe kerk, op de *Grootemarkt*, werd in het jaar 1381 van hout opgetimmerd, en eerst ter gedachtenis van de *H. Maagd MARIA* naderhand ook van *St. Ursula*, ingewijd. Twee jaren later begonnen haar echter van steen op te bouwen en zij werd allengs van binnen en van buiten voltooid. In het eerst waren er slechts drie altaren, maar deze zijn later tot tien aangegroeid; er bestonden ten laatste meer dan dertig vikarijen, benevens wel 20 broederschappen. De Pastoor van deze kerk werd, vóór de Hervorming, door de Hollandsche Graven benoemd, en in het bezit gesteld door den Aartsdiaken van Utrecht. De inkomsten der pastorijs beliepen omtrent 3 vlaamsche ponden (18 gl.) en alle lasten daaronder gerekend konden zij 30 vlaamsche ponden (180 gl.) halen. De Pastoor was verplicht wekelijks 6 zingen te doen. De Koster, zoo van *St. Ursulakerk* als van *St. Hippolytuskerk* werden door de stad aangesteld. De kerk is op de Gothische wijze gebouwd en pronkt met eenen 93 ell. hoogen, geheel van witten arduinsteen opgehaalden, toren, welke boven van vier kleine torens omringd is, tusschen welke de torengaten gemaakt zijn. In dezen toren wordt een der fraaiste klokkespelen van Nederland gevonden, waartoe niet minder dan 38 klokken (ruim 3 octaven) dienen. In het jaar 1812, toen, door de Fransche overheersching en dwingelandij, de stedelijke geldmiddelen zeer ten achteren waren, liet men twee luiklokken uit den toren neder en verkocht ze, stuk geslagen zijnde. De kerk is, in de jaren 1837—1838 van binnen geheel vertimmerd, vernieuwd en zoodanig verfraaid, dat de inwendige inrigting de algemeene bewondering der vreemdelingen tot zich trekt. Het gebouw rust op twee rijen pilaren, op de Gothische wijze geschikt; terwijl het prachtige, welluidende, ten jare 1837—1839, door de orgelmakers *J. Bärz en Comp.*, te Utrecht, vervaardigde orgel, dat in Januarij 1840 is ingewijd, en het fraaije ijzeren koorhek, in Gothischen stijl gegoten, deze kerk tot eene der opmerkenwaardigste maken. Maar hetgeen deze kerk van binnen allermeeest tot sieraad verstrekt is de grafstede van *WILLEM I, Prins van Oranje*, op kosten der Algemeene Staten in het jaar 1609 opgerigt en thans nog tot eene begraafplaats voor het tegenwoordige koninklijk huis dienende, waartoe zij, in het jaar 1822, vergroot is. Zij is vervaardigd door den vermaarden bouwmeester *HENDRIK DE KEYZER*: noch kostbare stoffe van zwart en wit marmer of metaal, noch kunst, is er aan gespaard. Het geheele werk is 6 ell. 2 palm. 7 d. lang en 4 ell. 7 palm. breed. Boven drie trappen van zwart marmer ziet men de graf-tombe van gelijke stof, op welke het lijk, in eenen Prinsenrok gekleed, van wit marmer uitgebouwen ligt, onder een groot verhemelte, hetwelk op 22 kolommen van zwart gemengeld marmer rust. Tusschen deze kolommen staan vier bronzen vrouwenbeelden, de gerechtigheid, de vrijheid, de godsdienst en de dapperheid voorstellende. Aan het vooreinde der tombe, op den vijfden trap, is de Prins, in het harnas zittende, van gegoten metaal afgebeeld, met eenen gepluimd helm aan zijne voeten. Aan het hoofdeinde, staat eene vliegende faam van metaal, houdende in elke hand eene bazuin, de regter aan den mond en de linker nederhangende. Het beeld rust, enkel met de teenen van den regter voet, op vier tronien, de vier winden voorstellende. 's Prinsen hond, die zich, uit droefheid over 's meesters afsterven, dood hongerde, wordt ook aan 's Prinsen voeten, als op een gevlochten matras

liggende, afgebeeld. De verdere sieraden, bestaande in bloemfestoenen, wapens, schrijvende kindertjes, enz. zijn, even als het geheel, bij uitstek fraai bewerkt. Ook ziet men in deze kerk eene fraaije, door van Zwol vervaardigde, grafstede van den als Staatsman, Regtsgeleerde, Bijbeluitlegkundige en Dichter evenzeer beroemden HUGO DE GROOT, hier den 5 October 1645 bijgezet; alsmede een, ten jare 1833, door eenige Officieren der Artillerie, opgericht gedenkteeken voor de 'op Antwerpen vijfhoek gesneuvelde Kapiteins van HORN SCHILTHOUWER VAN OOSTER EN SCUYTER.

Behalve deze twee tot de gemeente van DELFT behorende kerken heeft men hier nog de Gasthuiskerk, die haren eigen afzonderlijken Predikant heeft, welke vroeger onder geen klassis of ring behoorde; maar thans ook tot de classis van 's Gravenhage, ring van Delft, gerekend wordt. Deze kerk staat aan de overzijde van de *Koornmarkt*. Het is een ruim en vast gebouw, bezijden aan het gasthuis vastgehecht en van een sierlijk torentje voorzien. Ook is er, in het jaar 1657, een orgel ingebracht, boven hetwelk men in het jaar 1745 een uurwijzer plaatste, nadat de kerk, even te voren, van binnen aanmerkelijk verbeterd en in netter orde gebragt was. De eerste die in deze kerk het leeraarsambt heeft waargenomen is geweest EVERT JANSZ. LOOR, die in het jaar 1591 beroepen werd. Het beroep geschiedt door de zes Regenten van het gasthuis, na bekomen goedkeuring van de Regering der stad.

De Waalsche gemeente, gesticht in het jaar 1586, die hier omtrent 100 zielen telt, heeft tot kerk een gedeelte der kerk van het *St. Agathaklooster*. In dit gebouw, hetwelk van een orgel voorzien is en waarop een torentje prijkt, is in het jaar 1660, DON EMANGEL, Prins van Portugal, begraven, hoewel geen uiterlijk teeken zijn graf aanduidt. De Waalsche gemeente werd vroeger door twee Predikanten bediend, doch heeft sedert het jaar 1814 maar éenen. De eerste, die in deze gem. het leeraarsambt heeft waargenomen, is geweest PIETRAK MORRAE, die in het jaar 1586 herwaarts kwam en in het jaar 1588 naar 's Gravenhage is vertrokken. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

Voorheen bestond er te DELFT ook eene Engelsche gemeente, voor welke in de Gasthuiskerk gepredikt werd, doch door de vermindering der Engelschen alhier, heeft men, sedert het afsterven van den laatsten Predikant, zijnde geweest WILLIAM VAN SCHIS, die in het jaar 1724 overleden is, geen anderen beroepen. De eerste die in deze gem. Predikant was, is geweest JOHN FORBES, die hier in het jaar 1621 kwam, en in het jaar 1636 overleed.

De Remonstranten, die hier 30 in getal zijn, maken eene gem. uit, die tot de tweede klass. behoort. Zij hebben eertijds hare vergaderingen in eene schuur aan den *Wal*, tusschen de Schoolpoort en het Begijnenhof gebad; doch, omstreeks het jaar 1630, hebben zij, op de *Wijnhaven*, een net kerkje gesticht, zijnde een klein, langwerpig vierkant gebouw, dat geen toren heeft maar waarin men, ten jare 1841, een kabinetorgel geplaatst heeft, dat den 15 Augustus van dat jaar voor het eerst bespeeld is. De eerste, dien wij als Leeraar in deze gem. vermeld vinden, is geweest NICOLAAS LODINGIUS, die in het jaar 1634 herwaarts kwam, maar den 11 Januarij 1645 overleed. Sedert heeft deze gem. echter geen eigen Leeraar, maar wordt de dienst aldaar door den Predikant van 's Gravenhage waargenomen.

De Evangelisch-Lutherschen, van welke men er 500 telt, maken mede eene gem. uit, welke tot den ring van 's Gravenhage behoort, en eenen Predikant heeft, die, bij vacatuur, door den kerkeraad

beroepen wordt. De eerste die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest DANIEL VERHUIS, die in het jaar 1611 herwaarts kwam en in het jaar 1616 naar 's Gravenhage vertrok. Eerst hadden de Evang. Luth. hunne kerk aan den *Verwersdijk*, zijnde een gebouw met twee gevels, dat van binnen op twee houten pilaren rustte. In het jaar 1764 is echter de gewezen St. Joriskapel, die later tot Dolhuis bestemd was, in het *Noordeinde*, aan die gem. afgestaan en tot kerk ingerigt. Dit is een zeer geschikt gebouw, met eenen spitsen toren, van uurwerk voorzien, en een orgel, dat vrij goed geweest is en weldra zal hersteld worden. De voormalige kerk, aan den *Verwersdijk*, dient thans tot woonhuizen.

Nadat de Roomsche Katholieke kerken binnen DELFT, door de Regering aan de Hervormde waren toegewezen en de laatste Pastoor, die de St. Hippolytus of Oudekerk bediend had, JOHAN SMITH, overleden was, is door den Pauselijken Vicaris, SABBOU VOSMEER, in zijne plaats gezonden BERNARDUS VAN STEENWIJK, die op het Beggijnhof woonde en zijne geloofsgenooten als een getrouw herder, onder vele gevaren, kommer en verdriet heeft bijgestaan. Onder zijnen opvolger, SOTTEBERTUS PURMREERT, hebben de zaken zich hier allengs zoodanig ten voordeele der R. K. beginnen te schikken, dat hij, hoewel met zware kosten, verlof heeft gekregen, om de uiterlijke kerkdienst, die bijster vervallen was, eenigzins op te beuren. Zoo heeft hij dan op het Beggijnhof een huis gekocht, en een ander, met een kerkje daaraan, van nieuws opgetimmerd; en daarenboven, bij de altaarsieraden en kerkvaten, die de plundering ontkomen waren, nog nieuwe sieraden en wat verder tot de kerkdienst noodig was, aangekocht, daartoe geholpen wordende door de milddadigheid van onderscheidene vrome lieden, waaronder drie zusters uit een deftig Delftsch geslacht, te weten MARIA, JOHANNA en ELIZABETH VAN DER DUSSEN, hem krachtadig de hand leenden, kunnende men alzoo den gezegden PURMREERT als de stichter van de St. Hippolytuskerk beschouwen. Thans maken de Roomsche Katholijken, die hier 6500 in getal zijn, en onder deze 4300 communicanten tellen, twee statien uit, welke ieder eene kerk bezitten, zijnde: de St. Josephskerk en de St. Hippolytuskerk.

In de St. Josephskerk, op den *Ouden-Langendijk*, die in het jaar 1733 gebouwd en van toren en orgel voorzien is, wordt de dienst door eenen Pastoor en twee Kapellanen waargenomen, zijnde dat kerkgebouw, in het jaar 1838, aanmerkelijk versfraaid en vergroot.

De St. Hippolytuskerk, op de *Voorstraat*, is in het jaar 1836 gebouwd en den 3 Augustus van dat jaar ingewijd; zij is van toren en orgel voorzien en wordt door éénen Pastoor en eenen Kapellaan bediend.

De Roomsche-Katholijken van de Oude Clere zij, gemeenlijk Jansenisten geheeten, wier getal 70 beloopt, maken mede eene statie uit, welke door eenen Pastoor bediend wordt. Zij bezit de kerk, op het *Beggijnhof*, welke aan de H. MARIA en URSULA is toegewijd en noch toren noch orgel heeft.

Vóór de Hervorming hadden de R. K. te DELFT nog eenige kapellen, van welken wij vermeld vinden: St. Joriskapel, aan het *Oude-Delft*, thans de Evangelisch-Lutherschekerk, de Gasthuiskapel, tegenwoordig de Gasthuiskerk en de St. Corneliskapel, op de Buiten-Watersloot, die door den grooten brand in het jaar 1536 vernield werd en later niet weder schijnt opgebouwd te zijn. Ook had men er onderscheidene kloosters, die thans allen tot andere gebruiken ingerigt zijn. Het Beggijnhof, dat, reeds in de veertiende eeuw aan het

Noord-einde van het *Oude-Delft* gesticht was, is alleen overgebleven. Het bestaat uit een vierkant plein rondom met woningen bezet, in welke thans burgerlieden wonen. De kerk op dit Beggijnhof, moet reeds omstreeks het midden der zeventiende eeuw niet meer bestaan hebben: want het tegenwoordige aldaar gevonden wordende kerkje is er. zoo als wij hier boven (bl. 253) gezien hebben, door SURVEKATUS TERWOUVE gebouwd. Behalve dit had men er vroeger nog een Beggijnhof op de *Zuidzijde van het Rietveld*, het Oude of Gefaliede-Beggijnhof gebouwd, doch dit is thans tot burgerhuizen verbouwd.

Er zijde waren er twee Doopsgezinde gemeenten te Delft, eene Nederlandsche en eene Vlaamsch, doch deze hebben reeds voor het midden der vorige eeuw opgehouden te bestaan.

Voor eenigen tijd bestond hier ook eene nette kerk van het genootschap *Christo-Sacrum* (d. i. aan Christus geheiligd), op het *Rietveld* Dit genootschap nam in het jaar 1797, vooral door de bemoeijingen van den Heer ONDERDEWIJNGAARD CANZIUS, eenen aanvang en in 1802 werd de kerk gebouwd, doch door het later afnemend getal leden bleef in het jaar 1834, na het overlijden van den laatsten Leeraar van dit genootschap, ISAAC VAN HAABSTENT, de dienst opgehouden. De kerk is in het jaar 1838 verkocht, door den kooper afgebroken, en door woonhuizen vervangen.

Onder de liefdadige gestichten en inrigtingen te DELFT verdient vooral onderscheiding het Gasthuis, dat reeds in het jaar 1282 in wezen is geweest en door vele Hollandsche Graven met privilegiën is begunstigd geworden. Men heeft er onderscheidene luchtige zalen, tot gemak der zieken, zoo mannen als vrouwen. In eene dezer zalen, zijn meer dan zestig bedsteden, van binnen, tot weering van ongedierte, met witte steentjes opgehaald, voorts heeft men er eene ontleedkamer, eene apotheek, eene brouwerij, eene bakkerij en al wat verder tot een gasthuis dienen kan. Lieden die ongeneesselijke kwalen hebben, moeten, zoowel als andere zieken, voor zekeren bepaalden tijd, in dit gesticht ontvangen en van onderhoud verzorgd worden. In het jaar 1628 werd dit Gasthuis met het Nieuwe, anders gezegd het Pesthuis, vereenigd.

Voorts heeft men er nog: het Oude-Mannen-en-Vrouwenhuis, in de *Papenstraat*; het Weeshuis, voorheen het St. Barbaraklooster, aan het *Oude-Delft*, in twee woningen onderscheiden, ééne voor de jongens en ééne voor de meisjes; het Meisjeshuis, eertijds het Klooster der Heilige Geestzusteren, mede op het *Oude-Delft*, waarin eenige ouderlooze meisjes, van de Hervormde Godsdienst, tot den ouderdom van drie en twintig jaren worden opgenomen; het Charitaathuis of de kamer van Charitaté in de *Schoolstraat*, in een gedeelte van het voormalige St. Agathaklooster, hetwelk vereenigd is met de Diakonie en uit welks inkomsten de gemeene armen onderhouden worden, met een Oude-Mannen-en-Vrouwenhuis, het Oude-Mannen-en-Vrouwen-Charitaathuis genoemd; het Gezondheids-Instituut voor krankzinnige vrouwen: *Duinkerken* genaamd, op de Noordzijde van de *Brabandsche Turfmarkt*, dat allezins zijnen roem in het verplegen van die ongelukkigen staft, van welke er zich thans 17 bevinden; eene Stedelijke Inrigting voor Armen, tot doel hebbende wering van bedelarij en opwekking tot werkzaamheid onder de behoeftige volksklasse, waarin koehaar en wollen garen gesponnen, tapijten en paardelaren stoffen geweven worden, en die in het jaar 1840 aan 542 behoeftigen

werk verschaft heeft, als: aan 80 in de tapijt- en in de haardoekfabriek en aan 402 tot het vervaardigen van hemden en andere linnen-goederen; terwijl de in dien tijd aan deze lieden betaalde arbeidslonen ruim 22,000 guld. beliepen; het genootschap van Moederlijke Liefdadigheid, dat ten doel heeft, om behoeftige kraamvrouwen te ondersteunen; en eene afdeling van het Nederlandsch Genootschap tot zedelijke verbetering der gevangelen, met 70 leden. Ook heeft men te DELFT onderscheidene Armhuisjes of Hofjes: als het Overschie'shofje, in de *Beggijnenstraat*, gesticht door GOVERT D'OVERSCHIE en zijne huisvrouw; het Hofje van Gratie, in de *Vandermastenstraat*, gesticht door PIETER PIETERSZ. SASBOUT; het Klauwshofje; de Huisjes in de *Roskampoor*t en het Hofje, dat in het jaar 1707 door ELIZABETH PAUW, weduwe van Mr. DIRK VAN DER DUSSEN, gesticht werd.

Vroeger had men er nog: een, in het jaar 1440 gesticht, Oude-Mannenhuis, op de *Valderyncht*, dat door den drang der tijden, is te niet gegaan, terwijl het gebouw thans dient tot eene particuliere woning; en het Nieuwe Gasthuis of Pesthuis, aan de Oostzijde even buiten de stad, waarin mannen en vrouwen, die met besmettelijke ziekten behebt waren, werden opgenomen: doch dit is, in de jaren 1810 en 1811, afgebroken, en de plaats, waar het gestaan heeft, wordt gedeeltelijk gebruikt om er de in het gasthuis overledenen te begraven, en is gedeeltelijk tot moestuinen aangelegd.

Het Fundatiehuis van Renswoude, dat men zoowel onder de liefdadige als onder de wetenschappelijke inrigtingen, moet rekenen, werd gesticht uit de nalatenschap van MARIA DUYST VAN VOORHOUT, dominière van FREDERIK ADRIAAN BARON VAN RHEDE, Vrijheer van *Renswoude en Emminkhuizen*, die den 26 April 1754 is overleden. Het was bestemd, om er een getal van 12 Jongelingen in op te nemen, ten einde in wis-, teeken-, schilder- en beeldhouwkunst te worden onderwezen en groot gebragt; waarbij men naderhand nog het molenmaken, scheepstimmeren, de heekkunde en de stuurmanskunst voegde. Het eerste gebouw, waarin deze fundatie gevestigd was, en dat op het *Oude-Delft*, ten Z. van het weeshuis, stond, en den 11 December 1759 ingewijd was, werd in het jaar 1800 aan den toenmaligen Hoog-Baljuw van Rijnland verkocht, voor welke penningen echter het gewezen lokaal van het Departementaal bestuur van DELFT, op het *Oude-Delft* staande, werd aangekocht, en daarin de jongelingen overgebragt. Het kapitaal van dit gesticht door het verminderen der renten tot op een derde en door eenige andere omstandigheden ten achteren geraakt zijnde, zoo was dit, in het jaar 1814, niet meer toereikend, dan om een paar jongelieden op te leiden, die in een bijzonder huis woonden. In latere jaren is dit echter verbeterd en worden uit dat fonds, reeds sedert het jaar 1826, weder 5 jongelingen verzorgd en in eene of andere der gezegde wetenschappen of kunsten onderwezen. Het gesticht zelve heeft van het jaar 1814—1823 tot 's Rijks Artillerie-, Genie- en Marineschool gediend, waarin meer dan 150 Kadets, die bij de burgers kost en inwoning genoten, in de onderscheidene tot die vakken betrekkelijke wetenschappen onderwezen werden; te welken einde er hier, ten dienste der jongelieden, die voor het zeewezen werden opgeleid, een driemastship, met zijn volle tuigaadje geplaatst was. Nadat echter deze school, in het laatst-gemelde jaar, gedeeltelijk naar Breda, gedeeltelijk naar Medemblik, was overgebragt, werd dit gebouw tot eene Militaire school voor

Onderofficierskinderen bestemd, waarom dan ook, tot vergrooting van het gebouw, eenige belendende huizen werden aangekocht; dit plan echter tot nu toe niet verwezenlijkt zijnde, zoo werden het gewezen Fundatiehuis, benevens de gezegde gebouwen, in 1851, tot een Tijdelijk Groot-Militair-Hospitaal ingerigt, hetwelk in het jaar 1841 ontruimd is, zoodat die gebouwen thans ledig staan.

De Latijnsche School, heeft reeds in het jaar 1542, bestaan. Zij was eerst gevestigd in een gebouw in de *Schoolstraat*, hetwelk in het jaar 1620 met eene fraaije poort van blaauwen arduinsteen versierd werd, waarboven men met gulde letteren las: *Gymnasium publicum Juventuti pietate, artibus et linguis imbuendae dicatum* (Openbare oefenplaats bestemd ter onderwijzing van de jeugd in godsvrucht, kunsten en talen). Destijds was deze school in 5 klassen verdeeld en er werd toen door eenen Rector, eenen Conrector en drie Preceptoren onderwijs gegeven. Later, werd deze school in een gedeelte van het St. Agathaklooster overgebracht. Ingevolge resolutie van den Raad der stad, van 24 November 1838, is de Latijnsche school, in het jaar 1839, een stedelijk Gymnasium geworden, waarin, behalve de oude, ook de nieuwere talen en voorbereidende wetenschappen worden onderwezen, door eenen Rector en eenen Prorector, benevens twee buitengewone Onderwijzers, eenen in de reken-, wis- en aardrijkskunde en eenen in de nieuwere talen. Het Gymnasium bestaat uit twee van elkander onafhankelijke en echter op het naauwst verbondene afdeelingen, en is, bij de oprigting, geplaatst in een gebouw in de *Choorstraat*, hetwelk tevens de woning des Rectors bevat. Vóór de Hervorming was met de Latijnsche school een Fraterhuis verbonden, bestemd om twaalf arme scholieren te onderhouden, doch na de Reformatie werd voor de geldeen van dit fonds een grooter getal jongelieden in de Latijnsche en Grieksche talen onderwezen, om naderhand aan de Hoogeschool zich in de godgeleerdheid te oefenen, en men liet ook dikwijls jongelieden in het Staten-collegie te Leyden, uit de inkomsten van dat fraterhuis, studeren. In dit gesticht werd, in het jaar 1649, meest door de zorg van den stads Secretaris SIMON VAN GROENWEGEN VAN DEN MADE, eene stadsboekery opgerigt. Deze boekery is na het jaar 1795 verkocht, terwijl de inkomsten van het Fraterhuis besteed worden tot onderhoud van het gymnasium.

Verdere wetenschappelijke en nuttige instellingen zijn: het in 1828 opgerigte Teekengenootschap, onder de zinspreuk: *Tandem fit surculus arbor* (eindelijk wordt het spruitje een boom), dat zich, den 2 Februarij 1841, met het, ten jare 1839 tot stand gekomen, Toonkunstig-genootschap *Musis sacrum* (aan de Muzen gewijd), vereenigd heeft, om, onder eerstgemelde zinspreuk, een enkel genootschap uit te maken, niet slechts ter bevordering van teeken-, schilder en toonkunst, maar ook tot bevordering van natuur- en letterkunde, welk aldus vereenigd genootschap thans 70 of 80 leden telt; een den 25 September 1805 opgerigt Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, dat 190 leden telt; eene afdeeling van de Maatschappij tot bevordering der Toonkunst, met 25 of 30 leden; en een departement der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van nijverheid, met ruim 80 leden. Ook heeft men er een Postkantoor.

Men telt er 17 scholen, welke gezamenlijk door ruim 1900 leerlingen bezocht worden; onder deze zijn: 2 stads armenscholen, en eene stads bij-school, met ruim 900 leerlingen; 6 partikuliere kost-

scholen, met ruim 160 leerlingen; 6 partikuliere dag- en avondscho-
len, met 300 leerlingen, en 2 bewaarscholen, met 50 kinderen.

Vroeger bestond hier eene Anatomie of Ontleedkamer, die-
nende om de jongelieden, die zich op eenig vak van genees- of heel-
kunde toelegden, met de zamenstelling van het menschelijk ligchaam
bekend te maken, en waaraan door eenen Lector onderwijs gegeven
werd. Zij was gevestigd in een gedeelte van het Maria Magdalena-
klooster op de *Verwersdijk*, waarvan de voorpoort van boven met een
geraamte, doodshoofden en ander beeldwerk versierd was. De plaats,
waar het onderwijs gegeven werd, was zeer doelmatig ingerigt, als
eenen ronden schouwburg, waarin de zitplaatsen kringwijze geplaatst
zijn. Bij deze ontleedkamer was eene boekerij, uit geneeskundige wer-
ken bestaande, en achter het gebouw had men eenen tuin, waarin
eenige geneeskrachtige kruiden aangekweekt werden. Deze instelling
is geheel te niet en de ontleedkamer opgeruimd, wordende het gebouw
thans gebruikt tot eene Vergaderkamer van de Commissie
van Geneeskundig Toezigt.

Aan het hoofd der onderscheidene beroemde mannen, die DELFT in
haren schoot heeft zien geboren worden, stellen wij, zonder aarzelen,
naast den Krijgsheld FREDERIK HENDRIK, Prins van *Oranje*, geb. 29
Januarij 1584, † 14 Maart 1647, den wereldberoemden HUGO DE GROOT,
het Delfts-orakel, die den 10 April 1583 geboren is, en den 28
Augustus 1645 te Rostok overleed. En onder welke rubriek toch
zouden wij hem plaatsen, die niet slechts als Regtsgeleerde en Staats-
man, maar ook als Bijbeluitlegger, Historieschrijver en Dichter heeft
uitgeblonken (1)? — Voorts vermelden wij de Godgeleerden:
Mr. DIRK VAN DELFT, die in het jaar 1399 hofprediker van AAL-
BRECHT VAN BEIJEREN, Graaf van *Holland*, was; GILLIS VAN DELFT of,
zoo als hij bij de geleerden bekend was, AEGIDIUS DELPRIUS, die op
het laatst der vijftiende eeuw bloeide; CORNELIUS MUSIUS (CORNELIS MUS),
geb. 13 Junij 1500, op bevel van LUNEY te Leyden opgehangen, den
1 December 1572, na zich mede als Latijnsche dichter te hebben doen
kennen; ADAMUS SABBOLDUS of broeder ADAM SABBOUT, geb. 21 December
1516, † 1 December 1583, na Hoogleeraar in de wijsbegeerte, godge-
leerdheid en Grieksche taal, aan de hoogeschool te Leuven te zijn ge-
weest; CHRISTIANUS ADRIKONIUS, eigenlijk CHRISTIAAN VAN ADRIKON, geb.
in 1533, † 20 Junij 1585; JAN VAN DELFT of JOANNES DELPRIUS, die op
het laatst der zestiende eeuw Wjebisschop van Straatsburg was; ARNOLDUS
CORNELIUS, geb. in het jaar 1543, † 5 Junij 1603, SABBOLDUS VOSNERUS,
eigenlijk SABBOUT VOSNERA, † 3 Mei 1614 na in 1602 tot Aartsbisschop
van Philippi te zijn gewijd; JACOBUS BOLANDUS, geb. in het jaar 1562,
† in 1632, na eerste Assessor op de Synode van Dordrecht, en Revisor
van den Staten Bijbel te zijn geweest; PETRUS MONTANUS (PIETER VAN DEN
BERG), die in het jaar 1635 leefde. NICOLAAS HOOGVLIET, geb. 16 Sep-
tember 1729, † 29 April 1777, als Hoogleeraar in 'de godgeleerdheid
te Leyden, en JOHANNES VAN VOORST, geb. 17 Maart 1757, † 29 Julij
1833, na Hoogleeraar in de Christelijke oudheid, geschiedenis der leer-
stukken en uitlegkunde van het Nieuwe Verbond aan de Hoogeschool
te Leyden te zijn geweest.

De Regtsgeleerden: JOOST SABBOUT, geb. in 1487, † in 1546;
zijnen zoon Mr. AARNOUT SABBOUT, † in 1583, na eerst Raad in

(1) De kist, waarin hij den 12 Maart 1621, uit zijne gevangenis te L'everstein ontvlugt is, berust
nog te Delft, onder de familie GRASWINCKEL.

als Kanselier van Gelderland en eene van de Raaden van Brussel te zijn geweest; geb. te Brussel in 1494. † 26 Mei 1550; **WILHELMUS VAN DER GIES**, als Raadsheer van den Grootten Raad van den Gies, † in 1560, als Raad en Raadsheer van Westfriesland; diens kleinzoon, geb. 7 Januarij 1652, als Raad en Raadsheer van Westfriesland; **PIETRIUS VAN ORANJE**; **MR. WILHELMUS VAN DER GIES**, als Kanselier in het Hof van Gelderland; **MR. CORNELIUS GROTIUS**, eigenlijk **CORNELIS DE GROOT**, geb. 28 Julij 1610, als Hoogleeraar in de Rechten aan de Universiteit te Leyden; **MR. SIMON VAN GROENINGE**, geb. 1615, † 5 Julij 1652; **MR. WILHELMUS DE WIT**, geb. 1617, † 12 Maart 1662, na zich ook als Dichter te hebben doen kennen; **MR. DIRK VAN DER GIES**, geb. 12 October 1666; **MR. BENJAMIN PETRUS VAN DER GIES**, geb. 26 April 1829, als Raadsheer in het Hoog

Landrecht te Leyden; **Kruidkundigen**: **FREDERIK VAN DER MIJDE**, geb. te Leyden, diens enige werken heeft bekend gemaakt; geb. 18 November 1595, † 8 October 1665, als Raadsheer te Leyden; **GEORGIUS JOHANNES VAN DER MIJDE**, geb. te Leyden, † 5 April 1822, als buitenlandsche Land-huishoudkunde te Leyden, en **HENDRIK VAN DER MIJDE**, geb. 6 April 1795, † 19 Junij 1851, als Land-huishoudkunde en de natuurlijke geschiedenis, aan het

Landrecht te Leyden; **Wet- en Waterbouwkundigen**: **MARTINUS VAN DER HOVE**, geb. te Leyden, † 17 Augustus 1639, als Raadsheer te Leyden; **ANTHONIE VAN LEEUWENHUK**, geb. te Leyden, † 26 Augustus 1725; **WILLEM FREDERIK VAN DER HOVE**, geb. te Leyden, † 8 Februarij 1808, als Waterstaats-advocaat in het koninkrijk Holland; geb. te Leyden, † 1 Maart 1854, die tevens een Dichter was; **MARTINUS VAN MARUM**, geb. in Leyden, als Secretaris van Teilers-genootschap te Leyden; **HENDRIK ONDERDEWIJNGAARD CANZIUS**, geb. 15 Augustus 1858.

Landreedschappelijke kundigen: **PONTUS HEUTERUS** of **HEUTERUS**, geb. te Leyden, † in 1602; **JACOB VAN DER MIJDE**, die tevens een Latijnsch Dichter was, geb. te Leyden, † in 1614, terwijl hij bezig was het *Cronicon Leyden* te schrijven, dat later evenwel uitgegeven is; **PIETER VAN DER MIJDE**, die een beschrijving van zijne geboorteplaats te Leyden heeft geschreven; **PHILIPPUS BALDEUS (FILIP BALDE)**, geb. in Leyden, die een beschrijving der Oostindische kusten, *Marsch van de Oostindische kusten*, te hebben uitgegeven; geb. te Leyden, † in 1760, na zich vooral in het Latijnsch en de wiskunde te hebben verworven; **JODOCUS LODESTEIN**, geb. 16 Februarij 1614, als Predikant te Utrecht, en te Delet, in de provincie Overijssel, begraven.

Overleden: **PETRUS AEGIDIUS**, **WALRICUS VAN DER MIJDE**, **STRENBUIZEN**, die in het midden der zes-

tiende eeuw leefde; Hugo Blotius, die, omstreeks dienzelfden tijd, Opziener der Keizerlijke boekerij te Weenen was, en Mr. Herman Schneckel, wegens het drukken van verboden boeken, den 23 Julij 1578, te Delft onthalsd.

De Latijnsche Dichters: Jacobus Eindius, eigenlijk Jacob van den Einde, † in 1629, en Mr. Hendrik Melchior Vockestaert, geb. 4 Mei 1794, † 25 Februarij 1840.

De Schilders: Augustijn Verburgh of Augustijn Jorisz, geb. in 1525, † in 1532; Christiaan van Bieseling Janszoon, geb. in 1535, † in 1597; Jacob Delft Willemsz., † 5 Mei 1601; zijne zonen Cornelis Delft, † in Augustus 1643; Rochus Delft, wichs geboorte- of sterfjaar, wij niet vermeld vinden; en Willem Delft, die tevens een bekwaam plaatsnijder was, geb. 19 November 1580, † 11 April 1638; Michiel van Mierevelt, geb. 1 Mei 1566, † 27 Julij 1641; zijne zoons Pieter van Mierevelt, geb. 5 October 1596, † 11 Januarij 1623; en Jan van Mierevelt, geb. 3 Maart 1604, † 23 Januarij 1633; Pieter van Rijck Cornelisz, geb. in 1568; Afer van der Houve Fransz, geb. in 1576, † 15 Februarij 1621; Hubertus Grimani, anders genaamd Hubrecht Jacobsz, geb. in 1599, † in 1628 of 1629; Jacob Vosmeer Woutersz, geb. in 1584, † in 1641; Willem van Vliet, geb. in 1586, † in 1644; Johan van Nes, † 26 April 1650; Pieter van Bronckhorst, geb. 16 Mei 1588, † 21 Junij 1661; Adriaan van der Vonne, die tevens een niet onbekwaam Nederduitsch Dichter was, geb. in 1589, † 12 November 1662; Kornelis Adriaan Linschoten, geb. in 1590; Leonard Brauer, geb. in 1596; Cornelis van Kittenstein Willemsz, geb. 25 October 1597, † in 1632; Evert van Aelst Willemsz, geb. in 1602, † in 1638; Pieter van Asch Jansz., geb. in 1605; Christiaan van Kouwenberch, geb. 8 September 1604, † 4 Julij 1667; Jan Steen, † in 1678; Hans Jordaens, geb. in 1616; Jacob Delft Willemsz, geb. 24 Januarij 1619, † 12 Junij 1661; Kornelis de Man, geb. in 1621, † in 1706; David Beck, geb. 25 Mei 1621, † 20 December 1686; Carel Fabricius, geb. in 1624, bij het springen van het kruidmagazijn, den 12 October 1684, jammerlijk omgekomen; Willem van Aelst, † in 1679; Johannes Vermeer, geb. in 1632, † vóór 1696; Pieter van Ruyven, geb. 7 Maart 1651, † 17 Mei 1719; Thomas van der Wilt, geb. 29 October 1659, † 24 Januarij 1727; Jan van der Spriet; Albertus van der Burch, geb. 16 April 1672, † na 1729; en Hendrik van Huls, of van Hulst, die tevens een bekwaam dichter was, geb. in 1685.

De Teekenaars: David Jorisz, eigenlijk Joris de Conan, die tevens een bekwaam glasschilder was, doch meer bekend is door zijne geestdrijverij, geb. in 1501, † 26 Augustus 1551 en Antonie Ter Heffel, die in het midden der zeventiende eeuw leefde.

De Beeldhouwer Willem van Tetrode Danielsz, die in de zestiende eeuw geleefd heeft.

De Staatkundigen: Mr. Claas Duyt Ijsbrandszoon, die in het jaar 1441 naar Koppenhagen gezonden werd, om het bestand te sluiten tusschen Holland, Zeeland en Westfriesland en de steden Lubek, Hamburg, Rostok, Straalsond, Wismar en Lunenburg; Mr. Adriaan van Leyden, † 26 November 1562, na, onder anderen, in 1555, wegens Holland, bij de overdracht der Nederlanden, door Keizer Karel V, aan zijnen zoon Philips II, Koning van Spanje, naar Brussel te zijn afgevaardigd; Mr. Leonard de Voocht of de Voogd, † in 1602, na in 1588 Ambassadeur aan het hof van Engeland en het jaar daar-

na, aan dat van Schotland te zijn geweest; Mr. DIRK MEERMAN, geb. in 1567, en † 1631, na, in het jaar 1613, als Ambassadeur naar het hof van Engeland te zijn gezonden; Mr. GOVERT BRASSER, † 29 April 1653, als Thesaurier-Generaal der Unie; Mr. EWOUT VAN DER DUSSEN, geb. 31 Julij 1574, † 16 Mei 1653, die in 1618, als buitengewoon Ambassadeur aan JACOBUS I, Koning van Engeland, gezonden werd; Mr. JACOB KAWERLING, † 2 Maart 1640, na, in 1620, in staatelijk gezantschap naar Engeland te zijn geweest; Mr. NICOLAAS VAN KINSCHOT, geb. in 1584, † in 1660, als Pensionaris zijner geboorteplaats, na eerst het ambt van Fiscaal van Holland bekleed te hebben; CHRISTOPHORUS DELPHICUS of CHRISTOFFEL VAN DELFT, die, na door den Koning van Zweden, tot Koninklijke Rijksraad, Burggraaf en Graaf van Dona te zijn verheven, in het jaar 1667, buitengewoon Ambassadeur bij den Staat der Vereenigde Nederlanden was; Mr. DIRK MEERMAN, geb. in 1610, † in 1680, na zeer vele staatscommissiën met wijsheid en vroomheid bediend te hebben; Mr. HENDRIK VAN BLEYSWIJK, geb. in 1640, † in 1703, die in 1700 benoemd werd tot den handel met den Franschen Gezant d'AVAUX, ten einde te beproeven, of de oorlog over de Spaansche successie niet kon worden voortgekomen; Mr. ANTHONY HEINIUS, geb. in 1641, † in 1720, als Raadpensionaris van Holland; Mr. DIDERIK DURVEN, die van 1729 tot 1732, Gouverneur-Generaal van Neerlands-Indië was; Mr. ADRIAAN VAN VERBURGH, geb. in 1680, † 5 November 1759, na, van 1702—1714, Secretaris van het Hof van Holland te zijn geweest; Mr. PIETER VAN BLEYSWIJK, geb. in 1724, † 29 October 1790, die, tot in het jaar 1787, het ambt van Raadpensionaris van Holland heeft waargenomen.

De Zeevaarder: CORNELIS MATELIEF DE JONGE, die in het jaar 1605, als Opper-Admiraal over dertien rijkgeladen schepen, naar Oost-Indië stevende; en door twee zegepralen bij Malakka, den naam van *Held van Malakka* verwierf.

In het jaar 1255 hielpen die van DELFT WILLEM II, Graaf van Holland, tegen de West-Friezen, en kwamen, bij 's Graven nederlaag, den 12 Januarij des volgenden jaars, op vijf na, allen om.

WOLFAART VAN BORSSELE, Heer van *Ter Veere*, en voogd van JAN I, Graaf van Holland, door zijne heerschezucht in haat bij de gemeente der Hollandsche steden geraakt zijnde, zoodat zelfs Dordrecht zich met kracht van wapenen tegen hem verzette, begaf zich, in het jaar 1299, met den Graaf, in den nacht van 1 Augustus, uit 's Gravenhage naar Zeeland, ten einde daár volk bijeen te brengen, om Dordrecht, te bedwingen. Als zijn vertrek uit 's Gravenhage ruchtbaar werd, kwam alles in beweging. Men zette de reizigers na, en achterhaalde hen bij Vlaardingen. De Graaf werd naar 's Gravenhage terug gebragt, en WOLFAART moest zich gevangen geven. Hij werd, nevens zijne vrouw, die bij hem was, naar DELFT gevoerd, en gezet op een steenhuis, d. i. slot of gevangenis, dat destijds aan den hoek van de Choorstraat stond. Het volk, met eenen fellen haat tegen hem ingenomen, intusschen op de been geraakt zijnde en voor het huis zamen scholende, eischte dat hij aan hen zou worden overgeleverd of, dat men anders het huis in brand zoude steken. Die van binnen haalden hem nu van boven, scheurden zijne vrouw, die met hem één lot wilde ondergaan, van hem af, en stielen hem, wapenloos en zonder harnas, ter deure uit onder het volk, dat, met eene onbeschrijfelijke razernij, op hem aanviel, en hem door duizende wonden om het leven bragt.

Toen in het jaar 1304 Guido I, Graaf van *Vlaanderen*, in Holland geland was, en verscheidene steden, waaronder ook DELFT, Vlaamsche bezetting ingenomen hadden, waren de Delvenaars echter de eersten die, door zekeren OKKENBERG in beweging gebracht, de Vlaamsche bezetting ter stad uitdreven, bij welke gelegenheid er eene bloedige slagting onder de Vlamingen voorviel, naar welke zekere gracht binnen Delft, nog de Vlamingstraat, en zekere brug de Bloedbrug genaamd worden.

Aangezien DELFT de eenige stad was geweest, die zich tegen de keus van Hertog ALBRECHT VAN BELJEKEN, tot Ruwaard van *Holland*, had durven verzetten, hadden zich de Delvenaars daardoor den haat van den Hertog op den hals gehaald. Toen zij nu later den Kabeljaanwschen en den afgezette Baljuw van Kennemerland, JAN VAN BLOKKENSTEIN, te veel voets gaven, belegerde de Hertog, in het jaar 1359 de stad. Toen de gracht reeds op één punt gedempt was, ging de stad, na een beleg van tien weken, over, waarna de ingezetenen genoodzaakt werden 10,000 oude schilden (14,000 guld.) op te brengen, en de stad geheel werd ontmanteld. Naderhand hebben de Delvenaars echter weder de gunst des Hertogs weten te verwerven, en hem bewogen, om zulks, door het verleenen van onderscheidene voorregten, te erkennen. Onder anderen gaf hij hun, bij brief van 8 September 1389, vrijheid om eene haven te mogen graven tusschen Overschie en de Maas, om alle waren en koopmanschap daardoor te kunnen vervoeren, terwijl hij bovendien die vaart veel voorregt gaf, hetwelk de oorsprong van de tegenwoordige stad *Delfshaven* geweest is.

In het jaar 1396, hielpen de Delvenaars Hertog ALBRECHT de tegen hem opgestane Friezen bij Kuinder verslaan, en de Engelschen, die in 's Hertogs dienst en van de Friezen ingesloten waren, gelukkig verlossen. Kort vóór of omtrent dezen tijd, hadden zij verlof verkregen, om hunne poorten weder op te bouwen en te sluiten en hunne vesten uit te diepen.

In het jaar 1420 zoude er eene overeenkomst tusschen die van DELFT, *Alkmaar* en *Oudewater* gesloten zijn, om elkanders burgers, als eigen inboorlingen, het burgerregt toe te kennen; van daar, dat men op sommige openbare gebouwen de wapens dezer drie steden naast elkander vond, althans die van *Alkmaar* en DELFT zag men nog langen tijd op openbare gebouwen te Alkmaar.

Te DELFT werd, in het jaar 1428, de zoen tusschen Vrouw JACOBIA en haren neef FILIPS, Hertog van *Bourgondië*, getroffen, waarbij eerstgenoemde het beheer over de graafschappen *Holland*, *Zeeland* en *Westfriesland* afstond, alleen den titel van Gravinne voor zich behoudende. De gezegde FILIPS vergunde, in het jaar 1448, bij eenen brief, door hem in de maand April te Brussel afgegeven, om de muren weder op te halen, en die met torens en andere werken te versterken.

In het jaar 1477 togen de Edelen van DELFT uit, met die van *Haarlem*, *Amsterdam* en *Alkmaar*, om ALBRECHT, den tweeden Heer van *Schagen*, die tegen den Graaf was opgestaan, tot onderwerping te brengen, hetgeen ook gebeurde.

Eene zware ramp trof de stad DELFT den 15 Mei 1536 door eenen sellen brand, die onvoorziens zoodanig de overhand nam, dat het grootste gedeelte der stad in korten tijd in de asche werd gelegd. Het getal der verbrande huizen werd op meer dan 2300 begroot, terwijl er naauwelijks 300, meest van de slechtste, staan bleven. De beide parochiekerken, met meer andere kerken en kloosters, het Raadhuis,

... werden mede door
... van vele menschen bij om het leven.
... verhalen het heilrijf van eenen
... brand niet hebbende kunnen red-
... en geklapwiek, met uitgespreide
... ook, en moer, overus zijn kroest, daer
... brand in de stad echter schooner

... de vanden der heidstormers, de voor-
... die kerken had doen wegnemen, viel
... geveld wordende door het geheele
... op het Minderbroedersklooster
... weder zelfs het kathedraal te sparen,
... te verwoesten viel, ook in de andere
... twee huis huizen.

... Oorspronken verlat, volgens eene
... WILLEM I. PRINCE VAN ORANJE, in dato
... om hanc godsdienst, buiten de
... Doch in datzelfde jaar ver-
... deernat, dat er te DART onder-
... van de godsdienst, werden aangebragt.

... des jaars 1572, aan de Staatsche zijde
... Graaf van der Mark, trok er binnen.
... aan de Hervormden ingeruimd, die
... verkregen. LEXY, een man van onbesuisde
... van het jaar 1571, eenen Delft-
... in het gemeen ZIJN JOOST genaamd, te
... nog voor het einde van het jaar 1572,
... CORNELIUS MUIS (CORNELIUS MUS) geheeten,
... onder de bekwaame Godgeleerden opgege-
... neus en ooren en andere uit-
... dienseliden smadelijken dood on-
... werd bij 's Lands Staten en den Prins
... dat LEXY, den 5 Januarij des jaars
... en sedert afgedaakt werd.

... veel burgers van DART, onder welke
... Advocaat van Holland, zich be-
... van verscheidene andere steden uit, om het
... Haarlem te ontzietten; doch zij
... Van DART alleen bleven zes en

... om de Spaansche zijde te
... der Staten gehouden, en de stad
... niet aangevallen geweest.

... den 12 October 1634,
... dat wel buiten het oog van
... van DART, maar toch binnen de
... toen tusschen de tachtig en negentig
... vloog des voormiddags ten half elf ure,
... in de lucht, zonder dat er iets van overbleef
... wateren. De naaste huizen
... van twee nabijgelegen
... dan eenigo dikke stempen van boomen,
... was alles tot den grond toe verwoest.

Het getal huizen, die ten eenenmale omgekeerd waren, en waarvan men niets zag dan eenige stukken muurwerk, gebroken balken, hoopen steenen en puin, werd op over de twee honderd begroot. Behalve deze waren over de drie honderd huizen van hunne daken en glazen ontbloot, en voorts was er geen huis in de stad, dat niet, door het daveren van den slag, eenige schade, zoo van buiten als van binnen aan het huisraad geleden had. Van het stadhuis waren meest alle glazen uitgevallen. Beide de kerken waren zoodanig gehavend, dat zij onbruikbaar waren, om er de godsdienst in te oefenen; hoewel de fraaije graf-tombe van WILLEM I, Prins van Oranje, niet het minste geleden had. Alle de overige godshuizen, waaronder ook het Leprozenhuis, buiten de stad staande, en andere openbare gebouwen, hadden mede, het eene meer het andere minder, schade geleden. De geheele stad daverde en dreunde. de slag werd tot aan het einde van Holland aan den Helder, op het eiland Texel, aan de Noordzee, ja zelfs in eenige provinciën buiten Holland gehoord. Vele menschen kwamen ongelukkiglijk om het leven. Geknotte ledematen, werden met de pannen, steenen, balken en stijlen der gebouwen door de lucht gevoerd, en ver van de plaats, alwaar ze eerst door den slag getroffen waren, nedergeworpen. Het getal der omgekomenen, die maar ten deele, onder het puin der ingestorte gebouwen, gevonden werden, heeft men nooit regt kunnen te weten komen. Men rekent, hetgeen echter verwonderlijk soude zijn, dat er niet meer dan vier en vijftig menschen dadelijk dood zijn gebleven, maar als men mede telt die, welke naderhand door het instorten der muren omkwamen, nevens de genen, die, gekwetst geweest zijnde, kort daarna overleden, wordt het getal op omtrent vier honderd begroot. Een deerlijk gezigt verwekten de gekwetsten, die, van armen of beenen beroofd, lagen te zieletoegen, tērwijl men, bij gebrek aan Heelmeesters, geen vaardige hulp kon toebrengen. Onderscheidenen, die alles, behalve het leven, verloren hadden, moesten naar elders vervoerd worden, om, onder het opsigt van buiten de stad wonende vrienden, te worden genezen. Eenige sonderlinge toevallen heeft men in deze algemeene ramp opgemerkt. Een meisje, van ruim een jaar oud, geraakte, in een kinderstoeltje, onder het puin begraven, en werd, na verloop van omtrent vier en twintig uren, met eenen appel spelende, gezond onder het puin gevonden. Verscheidene oude lieden werden insgelijks, na verloop van eenige uren, levendig onder de ingestorte huizen terug gevonden. De scholieren uit de Latijnsche school, willende vlugten, zouden, naar alle waarschijnlijkheid, door het dak van het gebouw, dat ten zelfden tijde op straat gesmeten werd, verpletterd zijn geworden, indien niet eenigen, in den doorgang, door de haast gevallen zijnde, den loop der overigen gestuit, en daardoor zich zelve en hunne makkers behouden hadden. De schilder FABRICIUS, hierboven (bl. 239) vermeld, in zijne eigen huis iemand nitschilderende, werd, nevens deze en eenige andere personen, jammerlijk verpletterd. Waarschijnlijk zou het getal der dooden nog veel grooter geweest zijn, zoo niet eene aanmerkelijke menigte van ambachtlieden ter stad uit, naar de, juist op dezen dag invallende, Schiedamsche varkenmarkt en Voorburgsche kermis getrokken waren. De Staten van Holland stonden der stad naderhand eene gift van honderdduizend guldens toe, om onder de burgerij verdeeld te worden, welke som echter als veel te gering tot vergoeding der geleedene schaden werd aangemerkt. De voorzorg, die men voor den sedert gebouwden kruidentoren heeft gedragen, heeft DELFT voor dergelijke zware rampen bewaard.

Daart had oök zijn deel in de onlusten, die in den jare 1672, over de verheffing van *WILLEM den III, Prins van Oranjs* ontstonden. Den 29 Junij van dat jaar verspreidde zich in den namiddag een algemeen geroep door Maaslandsdijk en het geheele omliggende land, dat allen, die het met het Land en zijne Hoogheid wel meenden, zich, des anderen daags 's morgens, met het aanbreken van den dag, in volle wapenrusting gereed houden, om eenen korten togt ten dienste van den Lande te doen; hetwelk de visschers en boeren zoo aanmoedigde, dat dese, den 30 Junij, ten vier ure reeds bijeen waren en gezamenlijk, omtrent 800 man sterk, nevens meer dan 100 burgers, uit dese en gene stad vrijwillig daarbij gekomen, regt op *Delft* aantrokken, daar zij ten half negen aankwamen, en sich voorts van eene poort meester maakten, terwijl zij alle de andere poorten en waterboomen sloten, de schuiten ophiielden en het stadhuis rondom bezetteden. Na dwongen zij der wethouderschap eene schriftelijke bevelste af, dat dese den Prins tot Stadhouder verklaren en het eeuwig edict vernietigen zou. Men gaf hun genoeg en zij vertrokken. Doch in Augustus, ontstond er een nieuw oproer onder de Delftsche burgerij zelve. Men had argwaan tegen de wethouderschap opgevat, die nu vermeerderd werd, doordien er eenig oorlogstuig, in twee herbergen, dicht bij de Rotterdamse poort, bijeen gebragt was. De burgers zamengerot, kwamen vóór ééne der twee herbergen, begeerende te weten, wat men met dit oorlogstuig voorhad. Doch alzoó zij hierop scherp en spijtig werden bejegend, verlangden zij nog heviger, te vernemen wat van de zaak was, en begaven sich derhalve terstond naar het huis van *VAN DER CLIS*, Opziener van het ammunitiehuis, aan wien zij vroegen, waarom in de huizen van bijzondere personen zoo vele wapenen gebragt waren, en dewijl zij hierop geen voldoende antwoord ontvingen, gingen zij weder naar de twee voorgemelde herbergen, waar intusschen de deuren en vensters gesloten werden. De lieden, welke zich in eene dezer herbergen bevonden, hadden de onvoorzigtigheid van uit de bovenvensters, met steenen, onder de steeds meer en meer in getal toenemende burgers te werpen. Nu werden de glazen ingesmeten en men nam sich voor, het huis van achteren te bezetten; maar terwijl de burgers derwaarts liepen, had men eenige gewapende manschappen van voren weten in te laten, en toen dese nu op de van achteren aandringerende burgers schoten, zoodat er één in het hoofd en een ander aan de keel geraakt werd, viel men het huis zoo verwoed aan, dat men deuren en vensters open brak, met onstuimigheid er binnen drong en het geheel uitplunderde. Nu wilde men weten, wie last gegeven had, om met scherp te schieten, en alzoó de Kapitein *GRASWINCKEL* genoemd werd, liepen eenigen mede naar diens huis, om het insgelijks te plunderen. Van dien tijd nam het morren van de gemeene schutters zoodanig toe, dat vier compagniën burgers, omtrent 800 man sterk, den 30 Augustus, op den Doelen zamen kwamen, en den Prins, nu reeds Stadhouder geworden, schriftelijk verzochten, dat hij de wethouderschap uit de dienst ontslaan wilde. Deze deed echter vrijwillig afstand, en de nieuwe Regenten werden, op den 10 September 1672, door den Prins aangesteld.

Op den 8 Februarij des jaars 1742, des namiddags ten 2 ure, is er, door het springen van een goed deel van eene kruidmakerij, een kwartieruurs ten westen van de stad gelegen, wederom eene aanmerkelijke schade aangerigt. Twee geweldige en kort op elkander volgende slagen deden eerst het korrelhuis, toen het harphuis en daarna eene

stooft met kruid in de lucht vliegen; terwijl eene tweede stooft zwaar beschadigd, en acht kruidmolens vernield werden. Vier arbeiders werden tot stukken en brokken verbrijzeld, en twee andere zwaar gewond. De stallingen werden vernield, en onderscheidene paarden gedood. De brand was reeds in de hoozolders geslagen; doch werd gelukkig gebluscht; gelijk ook het gevaar dat twee naastgelegene kruidmagazijnen liepen, door onverwilde hulp, tijdig werd afgewend. De slag had ondertusschen het naaste warmoesland ten eenenmale verwoest, het gezaaide ontbloot, de brocramen vernield en de boomen uit den grond gerukt. Aan onderscheidene huizen buiten en binnen de stad, was ook vrij wat schade aangerigt; terwijl de schrik onder de ingezetenen onbeschrijfelijk was. De schade door dit ongeluk veroorzaakt, werd op omtrent vijftig duizend gulden begroot.

Zoodra men te DELFT vernomen had, dat WILLEM IV, Prins van Oranje, tot Stadhouder van Zeeland benoemd was, vervoegde zich de gemeente, den 29 April 1747, voor het stadhuis, begeerende, dat men dien Vorst daar eveneens tot Stadhouder zoude doen uitroepen. De Regering zocht echter naar huis te gaan, zonder hiertoe besloten te hebben; doch het volk noodzaakte haar terug te keeren, en op nieuw over het gewigtig stuk te raadplegen. Terwijl zij hiermede bezig was, trokken eene groote menigte opgezetenen van Maasland, Maaslandsluis en Vlaardingen, met stokken en vorken gewapend, de stad in, zich plaatsende voor het stadhuis. Doch toen, na zeven ure des avonds, het oranjevaandel mitgestoken, en de Prins van wege de stad tot Stadhouder van Holland verklaard was, trokken zij allen af, zonder eenige baldadigheden te plegen.

Toen, in het jaar 1748, de regering in de meeste steden van Holland door den Prins-Erfstadhouder veranderd werd, was het volk te DELFT tamelijk rustig geweest, tot in het begin van November, wanneer er beweging ontstond, ter gelegenheid, dat de Prins een der Veertigen tot Schout der stad zocht te doen benoemen, die bij de meeste Leden en bij het gemeen niet zeer geacht was. Men bragt dan te wege, dat er een verzoekschrift aan den Prins ontworpen en geteekend werd, waarbij men begeerde, dat hij iemand anders tot Schout zou aanstellen. Intusschen had de Vroedschap niet durven nalaten den persoon, door den Prins aangewezen, nevens twee anderen, tot Schout te benoemen. Doch het verzoekschrift van een aanzienlijk gedeelte der burgerij stremde de verkiezing. Zoodat toen 's Prinsen Gemagtigden, den 9 December, te DELFT kwamen, de regering, den 16 dier maand, wel ontslagen, maar, behalve een enkel Lid der Vroedschap, wederom aangesteld werd, en de Staten de plaats van Schout, wat later, op het voorstel van den Prins, vervulden; doch de Heer, wien hij te voren het schoutsambt had toegeschikt, werd voorbijgegaan, waardoor naderhand alles in rust bleef.

In het jaar 1786 rigtte men te DELFT mede een exercitiegenootschap op, van hetwelk vele leden, benevens die van andere steden, naar Elburg trokken, ten einde de zijde der dusgenaamde Patriotten te ondersteunen en waarop ook een gedenkpenning bestaat. De leden van dit genootschap werden, ten gevolge van de kort te voren plaats gehad hebbende verandering van zaken, den 18 September 1787, uit den eed, als zoodanig, ontslagen: en als burgers en schutters in stads-eed genomen. Den volgenden dag vertoonde zich voor de Haagsche poort een hoop volks uit het laagste gemeen van het naburige 's Gravenhage, naar gissing 400 man sterk en wel voorzien van geweren en

Delft had ook op den 29 Junij van dat jaar, om geruimen tijde, een oproep gedaan, die het met het Land daags 's morgens, om tien ure, gereed zonden te worden, om de Lande te deden, dat deze, om te gezamenlijk, vanden uit deze en geentrokken, daar op poort meester van men sloten, de Nu dwongen zij dat deze den nietigen van Augustus, welke Men had arpeerd werd, daardien terdamsche voor ééne der logstuig voorbe verlaagden, die begaven zich Opziener van de huizen van en dewijl weder naar en vensters herberges sters, met burgers te zich van, derwaarts weten in burgers, geraakt en venster heel uitde met scherp liepen om Van dien toe, dat Augustus, Stadhouder uit de diens Prins aangev.

Op den 6 er, door het kwartieruurs lijke schade slagen deden

blyden, stikken of vlaggen van den aantogt deze men hen, met vriendelijke opengebroken en gaf door geweldig schieten met kogels, van der ontwapende burgerij, deze zich, zoo goed als en schikking maakte, om geplaatste, kanon, was de gedeelten der stad aan moet der woede van die toomeer wel die wist uit te kiezen, bij vergissing, ook de schendend Oud-Burgemeester dr Röven; werd te zijn geweest, en verdat deze den schade te willen opgeven, behoefde, doch hij voldeed hier eenen drinkpenning, door ruim voerspraak bleven eenigen der of leden weinig overlast. Boterdaamsche woede ten doel. Het daarvoor geworpen, welken weg eerlang volgde. Het huis werd geheel uit schennis geleden hebben, indien had, waartoe zij zich van kanon schieten deed de kogels in de het Societetshuis werd een Haagsche te niet weinigen gekwetst werden. wamen komende, noodzaakte eunijken. Onder dit wiken geraakte het doodschieten van twee der schreden verhaasten, zoo dat zij, geen andere uitkomst zagen, dan deelsgat in te gaan; hier ontkwamen de burgers op hen schoten; doch eenig nog de Haagpoort uit te geraken; namiddag, zich van deze plundervoorts in rust bleef.

derlijkheden: Poortland, Schoonvan, 't Hof-van-Delft, Vrijen en Biexland. In het jaar 1580 was het regt van den Leyd-Daer mede de heerl. Voorburg, geloden, aan de gem. Voorburg

Daar is een schild van zilver, belawke paal, naar men wil, een loode schild is gedeelt door eene kroon, die enen klimmenden leeuw. Waarvoor, Hertog van Lotharingen, aan tegenteeken verieend, bestaande in vlakken grond, voorzien van eene leeuw als brullende voortdoet. Het schild van zilver, gebroken met

nedergaande strepen van sabel. Dit wapen schijnt, na de vergrooting der stad, door Graaf WILLEM II en FLORIS V verandering ondergaan te hebben; vertoonende toen twee poorten met hametijen voorzien, met een stroomend water tusschen beiden. De slooping der poorten en bolwerken, op last van Hertog ALBRECHT, gaf mede eene verandering aan het wapen, vertoonende twee staande leeuwen, met een water op een schild van zilver tusschen beide, doch vermoedelijk heeft gezegde ALBRECHT, nadat de burgers van DELFT weder op de lijst zijner gunstelingen gesteld waren, hun wapen, ten jare 1594, weder veranderd, en daarin tot eene blijvende gedachtenis aan zijne overwinning op hen in 1538, twee leeuwen gesteld, zoo als die in het wapen van Beijeren voorkomen. Dit wapen is lang in gebruik geweest, zoo als nit de duiten voor de armen binnen DELFT, in het jaar 1545 geslagen, gelijk mede uit eene kaart, met dat wapen voorzien en van datzelfde jaar, blijkt.

DELFT, huurs, in het *Land tusschen Maas en Waal*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 5½ u. W. van *Nijmegen*, kant., gem. en ½ u. N. O. van *Drunen*, aan den *Waal*dijk.

DELFT (HOF-VAN-), gem. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie *HOF-VAN-DELFT*.

DELFT (NIEUWE-), naam, onder welken, bij oude schrijvers, een gedeelte, en wel het door *GODEVAART den Bultenaar*, Hertog van *Lotharingen*, aangebouwde en bemuurde gedeelte der stad DELFT, prov. *Zuid-Holland*, voorkomt.

DELFT (OUD-), naam, onder welken, bij oude schrijvers het dorp of gehucht voorkomt, dat voor het jaar 1071 reeds bestond, ter plaatse waar nu de stad DELFT, prov. *Zuid-Holland*, gevonden wordt.

DELFT (OUDE-), gracht in *Delft*, prov. *Zuid-Holland*, welke, naar men wil, nog een overblijfsel zoude zijn van de gegraven vaart of gracht, waarvan de stad Delft zijnen naam ontleent.

DELFT (POORTERIJ-VAN-) of het *POORTLAND*, streek lands in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. 's *Gravenhage*, kant. *Delft*, gem. *Overschie-en-Hoogebean*, O. en Z. van de stad Delft.

DELFTSCHEVLIET of DELFTSCHEVAART, naam, welken men gewoonlijk geeft aan een gedeelte der *VLIET*, prov. *Zuid-Holland*, die de trekvaart tusschen Delft, 's *Gravenhage* en *Leyden* nitmaakt. Zie *VLIET*.

DELFTSHAVEN, st. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie *DELFTSHAVEN*.

DELFTSLAND, balj. en hoogh., prov. *Zuid-Holland*. Zie *DELFLAND*.

DELFTZIJL, keek. ring, prov. *Groningen*, klass. *Appingedam*.

Deze ring bevat de volgende 10 gem: Bierum, Delfzijl, Godlinze, Holwierda, Jukwert, Krewert, Losdorp, Solwerden-Marsum, Spijk en Uitwierda. Men heeft er 11 kerken, welke door 10 Predikanten bediend worden en telt er 4400 zielen.

DELFTZIJL, gem. in *Fivelgo*, prov. *Groningen*, arr. en kant. *Appingedam*, (1 k. d., 8. m. k., 4. s. d.); palende N. aan de gem. Bierum, N. O. aan de *Eems*, Z. O. aan de gem. *Termonden*, W. aan *Appingedam*.

Zij bevat de vesting Delfzijl, de d. *Farmsum*, *Heveskes*, *Meethuizen*, *Oterdum*, *Uitwierde* en *Weiwerd*, de b. *Biessum*, benevens de geh. *Amsweer*, *Geefsweer*, *Hevesklooster* of *Klooster-Oosterwierum*, *Ideweer*, *Nienhuis*, *Opmeden*, *Tuikwert*, *Warven* en *Wildehof*; telt 622 h. en ruim 4200 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw, de veeteelt en de scheepvaart en sommigen in rederijen. Ook heeft men in deze gem. 2 scheepstimmerwerven, 1 houtzaagmolen, 2 lijnbanen, 2 steenbakkerijen, 3 kalkbrandrijen, 1 olie- en 3 koorn- en pelmolens.

De *h. l.* die er 4000 in getal zijn, maken 6 gem. uit als: die van *Delstijl*, *Farmsum*, *Heveskes-en-Weiwert*, *Meethuizen*, *Oterdum* en *Uitwierde*.

De *h. l.* van welke men er ruim 200 telt, maken een stat. uit, die met het aantepr. van *Groningen* behoort, en door éénen Pastoor bediend wordt.

De *Protest.*, die men er aantreft, worden tot de gem. van *Leermansum* en *Uitwierde* gerekend. — De *Kvang. Luth.*, die er wonen, behooren tot de gem. *Winschoten-en-Winschoterzijl*.

Er zijn in deze gem. 7 scholen als: ééne te *Delstijl*, ééne te *Farmsum*, ééne te *Heveskes*, ééne te *Meethuizen*, ééne te *Oterdum*, ééne te *Uitwierde* en ééne te *Weiwert*.

De vesting *DELSTIJL*, naar de Groninger uitspraak, *DELSTIJK*, in het *Land* *ARX DELFISILIA* of *CASTRUM DELFISILIANUM*, ligt aan de uiterste noordwestelijke grens des rijk, $5\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Groningen*, 1 u. O. van *N. van Appingedam*, aan de *Eems*, ter plaatse, waar zich het Damsterdiep daarin ontlast; $53^{\circ} 17' 30''$ N.Br., $24^{\circ} 52' 12''$ O.L. Zij verkoopt haren naam van de zijlen of sluizen, aldaar gelegen in de *Land-Delf*, thans het *Damsterdiep* geheeten. Aangezien er aan het behoud dezer sluizen veel gelegen is, zoo heeft men, ten einde daarvan altijd meester te blijven, aldaar, ten tijde der *Saksische* beroerten, in de vijftiende eeuw, een blokhuis gesticht, waaraan men den naam van *DELSTIJL* gaf, en dit is de eerste oorsprong dezer vesting, die daarna zoo merkwaardig geworden is. De Hertog van *ALBA*, in het jaar 1568, met een leger van 16,000 man, de prov. *Groningen* ingerukt zijnde en de bekwame gelegenheid dezer plaats opmerkende, zond den kundigen en dapperen Spaanschen Ingenieur *Pacciotto*, nadat hij Graaf *Loerkwijk*, den 21 Julij 1568, bij *Jemgum* of *Jemmingen*, geslagen had, derwaarts, om aldaar eene stad te bouwen, in welke het d. *Farmsum*, aan de overzijde der *Delft*, bezuiden *DELSTIJL* gelegen, mede zoude zijn ingeloten geweest, en waaraan hij den naam van *Marsburg*, naar den Oorlogsgod *Mars*, wilde geven. Het doel van dit ontwerp was, wel voornamelijk, om den mond der *Eems* te kunnen sluiten, en de stad *Emden*, welke niet anders dan door dien mond der *Eems* hare zeevaart onderhouden kan, van die zijde, den toevvoer af te snijden, en daardoor haren geheelen koophandel te stremmen; want hij was zeer op die stad verbitterd, omdat zij de *Nederlanders*, die om het geloof gevlugt waren, binnen hare muren ontvangen en hun eene veilige schuilplaats verleend had. Reeds had hij eene teekening van de wallen en grachten dezer nieuwe stad doen in gereedheid brengen. Ook had hij eene plaats uitgekozen, tot stichting van eene parochiekerk, tot inwijding van welke hij den onlangs aangestelden Bisschop van *Groningen*, *Johan Knyp*, tot zich ontbood. Doch de stad *Groningen*, met wie *ALBA* destijds nog bevriend was, zeer wel begrijpende, dat deze plaats, zoo dicht aan de zee gelegen, haren handel alsdan aanmerkelijk afbreuk zou doen, wist den Hertog over te halen, om van zijn voornemen af te zien, waardoor de bouw der nieuwe stad achterbleef. Men legde er echter eene kleine schans van vier bolwerken aan, welke men *Marsseburg* noemde, vermeld in eene raadspublieatie van 22 April 1572. Eene andere schans, aldaar naderhand bij gelegd, heette de *Opslag*. In het jaar 1577 was deze sterkte in groot gevaar, om geslecht te worden, uit oorzak van de verzoeken, te dien einde door de Regering der stad *Groningen* gedaan, die beducht was, dat de *Ommelander Heeren* zich van

deze sterkte, ten nadeele van hunne stad, mogten bedienen. Zij beriepen zich op het verdrag door de Staten der provincie Groningen, in het jaar 1836, met de Gouvernante MARIA VAN OOSTERLIJK, Koningin van Hongarije, aangegaan, als waarbij bedongen was, dat alle de vestingen ten platten lande zouden vernietigd worden, beweerende, dat alzoo de versterking dezer plaats, in het jaar 1868, met dit verdrag strijdig zou geweest zijn. Aangezien echter de provincie Holland deze vesting van veel aangelegenheid achtte, is zij in wezen gebleven en versterkt, vooral in de jaren 1696 en 1697, gedurende de onlusten tusschen de stad Groningen en de Ommelanden, door den beroemden vestingbouwer MERRIO BARON VAN COERBOORN. De oude schans is nog in wezen en kan nu zoo veel als tot citadel verstrekken, doch zij is aan de noordzijde met eenen dubbelen wal, zijnde een boven- en een benedenwal, omgeven; bestaande de vesting thans uit vijf bastions en het havenfront; ook hebben de Franschen, aan den kant der rivier, een zeer sterk blokhuis gebouwd. Aan de overzijde van de haven ligt een hoornwerk, het Kostverloren genoemd, dienende, om de brug te dekken, over welke men van Delfzijl naar Farmsum gaat.

De plaats heeft drie poorten, als: de Landpoort ten N., de Waterpoort ten O., welke bij hoog opkomende vloed geheel gestopt wordt, en de Farmsumerpoort ten Z. Men heeft er eene redelijk ruime haven, die zich binnenwaarts langs de zuidzijde der vesting uitstrekt, en zeer wel gelegen is, om in en uit te loopen. Deze haven werd voorheen voor de beste van geheel ons Vaderland gehouden, als biedende, gelijk DE RUITER ondervonden had, eene veilige en ruime ligplaats voor de oorlogs- en groote koopvaardijsschepen aan, doch sedert vele jaren is zij, door de ophooping van het slijk in haren boezem, zeer verminderd, en heeft voor het oorlogschip geene diepte genoeg meer; hoewel zij nog, in den winter van 1836 op 1837, aan niet minder dan 16 zeeschepen, waaronder van over de 200 ton, met kostbare ladingen, eene veilige leg- en schuilplaats heeft verschaft, toen deze, bij de onverwacht invallende vorst, op het einde van het jaar, het dreigend gevaar van het ijs in die haven ontweken. Zij kan, des noods, beschermd worden, door het geschut der bolwerken, die oostwaarts de Eems bestrijken.

De inw. der vesting vinden hun bestaan in een weinig landbouw en eene geringe visscherij, scheepvaart en handel. Ook heeft men er twee lijnbanen en eenen korenmolen.

Onder de openbare gebouwen telt men het Kommandantshuis, de Kazerne, het Arsenaal en de Magazijnen.

De Herv., die hier 800 in getal zijn, behooren tot de klass. van *Appingedam*, ring van *Delfzijl*. De eerste die, na de reductie, in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest N. WULF-CANUS, die hier in het jaar 1595 stond, doch zeer waarschijnlijk slechts provisioneel, om in den eersten oogenblik toch niet geheel herderloos te zijn, en dus tot zoo lang men eenen vasten Predikant had. In het volgende jaar werd er RUDOLPHUS AARONÆUS van Appingedam beroepen, die tusschen 1597 en 1600 van hier naar Franeker vertrok. Het regt van collatie is hier een tijd lang door de Gedeputeerde Staten van Friesland uitgeoefend, tot dat, sedert 1666, Gedeputeerde Staten van Stad en Lande, als Unici collatores, er de beroeping gedaan hebben. Deze gem. heeft, van het jaar 1660 tot het jaar 1673, twee Predikanten gehad, uithoofde van den ouderdom en de zwakte van den toenmaligen Predikant GERARDUS à BESTEN, inaar na diens

overlijden, hetwelk in het laatstgenoemde jaar voorviel, is er geen tweede meer beroepen. De kerk, in het jaar 1613 op 's Lands kosten gebouwd, en den 16 Januarij 1614 ingewijd, is klein, doch van eenen kleinen spitsen toren en orgel voorzien. Zij was door de Franschen gedurende het beleg in 1813 en 1814, tot een magazijn gebruikt en haal, in die jaren, veel geleden, doch werd, na het vertrek der Franschen, in 1815 weder hersteld.

De R. K. kerk, aan den H. JOSEF toegewijd, is in het jaar 1816 gebouwd en prijkt met toren en orgel. — Men heeft er eene School, een Postkantoor, een Zeemanscollegie en op den laatsten Donderdag in de maand October, eene Jaar-Paarden-en-Beestenmarkt.

Delfzijl is eene staande heerl. van de Ommelanden, aangekocht van Jonker HENRICO MAURITS RIPPERDA, volgens verzegeling van 15 Nov. 1630, nadat eenige jaren te voren, door de Staten-Generaal, het verschil met Friesland beslist was, welk gewest eene mede-souvereiniteit over de vesting oordeelde te bezitten.

Alhoewel, noch in noch bij DELFZIJL, eenige zoodanige erfgronden of graecu lauds werden gevonden, als welke het regt gaven, om, wegens de Ommelanden, ter landschapsvergadering te verschijnen; was echter dat regt aan deze plaats toegestaan, nadat zij, bij het Ommelander reglement van het jaar 1659, onder de kerspelen van Fivelgo geplaatst was, hebbende WILLIAM FREDERIK, Graaf van Nassau-Dietz, als Eerststadhouder, benevens de Heeren der monstering, in het jaar 1661, haar het regt, om volmagten ten landsdage te zenden, verleend. Dan aangezien den ingezetenen dit regt in lateren tijd is betwist geworden, is, bij het reglement reformator van 1749, op nieuws, door WILLEM IV, Prins van Oranje, verstaan: dat de ingezetenen van DELFZIJL, die een eigen huis bewoonden, en hoofd- en haardstedegeld betaalden, voortaan zouden gerechtigd zijn, om twee Gevolmagtigden ten Landdage te zenden, die echter niet meer dan éene stem met hun beide zouden hebben, en dat wijders de zamenroeping der ingezetenen tot die keus gedaan zou worden door den Hopman of eersten Bevelhebber der Schutterij aldaar.

In den nacht van den 28 Mei 1501 werd het blokhuis te DELFZIJL door een hoop krijgsvolk, hetwelk in dienst van de stad Groningen stond, overrompeld. — Dertien jaren later, namelijk in het jaar 1514, bemagtigde ALBERT, Hertog van Saksen, de begonnen doch nog onvoltooide schans, maar moest haar weldra weder ontruimen voor OTTO VAN DIEPHOLT. — Nog een halve eeuw later werd zij wederom door de Saksers overrompeld, gebrand en in brand gestoken. — EDZARD, Graaf van Oost-Friesland, overtoerde haar weder in het volgende jaar, en verliet haar in het begin van 1616, na haar ten gronde toe te hebben geslecht.

By de scheuring tusschen de stad Groningen en de Ommelanden, namelijk, in het jaar 1577, de laatstgemelden er zich meester van, maar hierna stelde ze weder in handen van die van Groningen, welke na eenige gevechten ontmantelden, hoewel zij kort daarna, op last van de Staten, weder opgemaakt werd.

De vesting van RENNEBERG, die nu van der Staten zijde afgevallen was, werd den 20 Junij 1580, het beleg voor DELFZIJL, dat hij na 5 maanden belegerde. De vesting bleef nu in handen der Spaanschen, tot den 11 Junij 1591, toen zij door MAURITS, Prins van Oranje, weder ontruimd werd. De vesting werd later door de Staten gebragt, waaronder zij later altoos gebragt werd. In den nacht van 12 Februarij 1594, werd wel door de Spanjaarden een aanslag op DELFZIJL gewaagd.

doch, doordien die van binnen dit tijdig genoeg ontwaar werden, viel er slechts een hevig gevecht voor, dat ruim een uur aanhield; ten gelukke echter voor hen, die er binnen waren, lag er zeer nabij een welgewapend schip, hetwelk, nader komende, Vrasuus's knechten, met ses-tien stukken, zoo hevig beschoot, dat zij met schade moesten aftrekken.

Groot was het nadeel, dat DELFZIJL leed door eenen zwaren water-vloed, die den 18 Augustus 1668, plaats had. Van geen minder aanbelang was de schade, den 28 Februarij 1669 en den 30 October van dat zelfde jaar, door een dergelijk ongeval, veroorzaakt.

Toen de Admiraal DE RUITER, in het jaar 1668, met de geheele West-indische vloot en 8 genomen Engelsche schepen, van de Kust van Guineea en West-Indië terug kwam, en de vijandelijke vloot, die eenen geruimen tijd vóór de zeegaten op hem gewacht had, ontzeild was, kwam hij, den 6 Augustus, door het gat der Wester-Eems binnen en ter reede van DELFZIJL voor anker, waar de rijke buit terstond ontscheept en over Groningen naar Holland vervoerd werd (1).

Toen CHRISTOFFEL BRANHARD VAN GALLEN, Bisschop van *Munster*, in het jaar 1672, de stad Groningen belegerd had, maar dat beleg met veel verlies en groote schande moest opbreken, dreigde hij ook DELFZIJL te willen aandoen, maar de Nederlandsche Oostindische retourvloot, bestaande uit 14 zeilen, van geen oorlog wetende, de Engelschen, die bij Doggersbank op haar paste, gelukkig voorbijgezeild zijnde, kwam, den 4 Augustus, te DELFZIJL binnen, hetwelk zij aanstonds met kanon en krijgsbehoefsten voorzag, terwijl ook die van Groningen reeds te voren, ziende dat de Bisschop het op hunne stad gemunt had, deze sterkte wel gewapend en den bevelhebber, op wien men een kwaad vermoeden had, afgezet en eenen anderen in zijne plaats aangesteld hadden. Weshalve de Bisschop, vernemende, dat de vesting zoo wel voorzien was, het niet waagde haar aan te tasten. De retourvloot werd, door den Admiraal DE RUITER, van Delfzijl afgehaald, tegen de vijandelijke ondernemingen beveiligd en van daar verder in behouden haven gebragt. — Ook viel hier, in het jaar 1708, de Nederlandsche Groenlandsvloot binnen.

Bij de omwenteling van het jaar 1815 bleef DELFZIJL het langst door de Franschen bezet. Zij was zes maanden door de Groninger burgers en landlieden ingesloten, gedurende welken tijd de Fransche bezetting herhaalde uitvalten deed, waarbij het platte land veel te lijden had. Meermalen werd de vijand door de belegeraars met onverschrokkenheid te keer gegaan en terug geslagen, tot dat eindelijk de vesting, den 23 Mei 1814, bij verdrag aan de onzen overging. Het lang inhouden dezer sterke vesting door de Franschen was, aan den éenen kant, wel treurig voor hare ingezetenen en eene gedurige oorzaak van schrik voor de bewoners der omliggende landstreek, die aanhoudend door strooptogten der bezetting gekweld werden, doch gaf, aan den anderen kant, aan de gewapende burgers van Groningen en de landlieden der aangrenzende dorpen de schoonste gelegenheid, om, onder het oog der Russen, loffelijke blijken van dapperheid te geven.

DELFZIJLEN (ZIJLVEST-DER-DRIE-), de vereeniging van de drie zijlen, liggende in de *Delf*, te *Delfzijl*, prov. *Groningen*, waardoor de daaronder geregtigde landen hunne afwatering hebben. Deze drie zijlen, de *Scharmster*, de zuidelijkste, de *Slochter*, de middelste, en de *Dorpsster* de noordelijkste, zijn van eenen zeer hoogen ouderdom, want,

(1) Zie BRAND, *Leven van DE RUITER*, bl. 380.

volgens *Annae* (1), zoude de Dorpsterzijl, welke voor de jongste woort gehouden, reeds in den jare 1272 zijn opgericht. De vereeniging dezer drie zijlvestenijen heeft op den 15 Augustus 1517 plaats gehad, blijkens de daarvan voorhandene en toen, door den Abt van Wittewierum en de regters der drie zijlen, gemaakte wetten en instellingen (2), waarbij het bestuur daarover wordt opgedragen aan den genoemden Abt, benevens aan de zes Scheppers of Edictores der drie zijlvestenijen. Nog heden ten dage wordt het zijlvest, als van ouds, bestuurd door eenen Oversten Schepper, die zijne aanstelling krijgt voor den tijd van twee jaar, van Z. M. den Koning, en door 14 Scheppers, als 5 Scheppers van het Dorpster-Zijlvest, 4 Scheppers van het Slochter-Zijlvest, onder welke de bezitter van het huis te Slochteren perpetueel voorzitter is, en 5 Scheppers van het Scharmer-Zijlvest, aan welk collegie is toegevoegd een vaste Secretaris, die tevens Ontvanger is, een Waarmaan, en een Bode. Het draagt den naam van Overste Schepper en Scheppersen der drie Delfzijlen. Sedert de eerste vereeniging hebben nog vele karspelen hunne afwatering door het gemelde zijlvest verkregen, zoo als onder anderen: ten jare 1370 Engelbert en Middelbert; ten jare 1424 het Ooster-Stadshamrik; in 1434 het Wester-Stadshamrik; in 1548 Essen; in 1620 Ooster-Helperhamrik; in 1675 Westerbroek; terwijl het Woldzijlvest, blijkens eene verzegeling van het jaar 1412, reeds vroeg schijnt toegelaten te zijn, en wel vrij van het betalen van zijlshot en van alle contributie tot het onderhoud dezer zijlen. De Dorpsterzijl is in 1716 vernieuwd en in 1752 aanzienlijk verbeterd. De Scharmerzijl en de Slochterzijl hebben in 1734 ééne gecombineerde zijl laten bouwen, en gelegd, waar de Scharmerzijl gelegen had, zoodat, sedert dien tijd, de uitwatering slechts door twee zijlen geschiedt. De Protocollen van het zijlvest beginnen met den jare 1615.

Het *Zijlvest der drie Delfzijlen* is het eerste en voornaamste van de voorheen aldus genaamde *Drie Geprivileeerde Zijlvestenijen*, zijnde de twee overigen het *Winsumer-en-Schaphulster-Zijlvest* en het *Adwarder-Zijlvest*. Iedere zijlvestenij oefende voorheen eene civile en criminele jurisdictie uit, over al hetgeen zijlroerig was; in het civile over verschillen, rakende het aanstellen van Scheppers en Zijlregters, met den aanleve van dien, over het graven en maken van zijlen, zijldiepen en wegen, en de breuken, daarvan vallende; en in het criminele over misdaden, daaromtrent of tegen de Scheppers gepleegd. De loop der proceduren was bij de wet bepaald, zoo in de eerste, tweede en derde instantie, als in cas van revies. Het collegie draagt ook de magt, om order te stellen op de zijlen en uitwateringen, dijken en dammen, dijkschot of schatting, al hetwelk het naar goedvinden kan bepalen, hebbende ieder dezer drie zijlvestenijen hare eigene *bestuurding*, en de eene over de andere niets te beschikken; zelfs *aanwijzing* ieder zijlvest afzonderlijk, en beweerden de drie zijlvestenijen *een* *schikking*, in hare afgegeven orders en judicature, ten eenenmale *aan* *aan* te zijn van de Staten der Provincie.

1. *Notae Historiae Inferioris*, Tom. II, pag. 42 et 158.

2. Zie ook bij *Palmer*, *Monumenta Groningana veteris aevi mediae*, bl. 83, bij wien men, op p. 109, 110 en volg., meer belangrijke brieven, betrekkelijk dit zijlvest kan zien. Zie ook *Verhandeling over den Staat en regeringsvorm der Ommelanden*, in deel II der *verhandeling Pro excolendo jure patrio*, bl. 536 en volg.

Het oude wapen van de **DRIE DELFZIJLEN** is gevierendeel (*écartelé*), hebbende boven aan de regter en onder aan de linkerzijde op een zilver veld . eene zwarte harpij, gekroond met eene zilveren kroon met twee zwarte vleugels en vrouwenaangezicht, en boven aan de linker en onder aan de regterzijde, op een purperen veld, drie zilveren golvende streepen, aanduidende drie stroomen of zijlen. Het nieuwe, maar in 1672 reeds gebruikte wapen, is een gekroond schild, gedeeld in twee deelen (*coupe*); hebbende het bovenste deel de harpij, doch zonder kroon en met twee starretjes, aan elke zijde van den hals een; in het onderste deel drie sluisgaten met water zonder deuren, omschrift: *Sigillum der drie Delfzijlen*. Dit wapen is in zilver op de Archievenkamer, te Groningen, voorhanden.

DELFUM, Lat. naam van de st. **DELFT**, in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DELFT**.

DELI, **DELLI**, **DELLY** of **DILLY**, kon. in *Oost-Indië*, op het *Sunda-sche eil. Sumatra*, aan de Noordoostkust, langs de Straat van *Malakka*, N. van *Aroe*.

De aanmerkelijkste riv. zijn: de *Batoe*, de *Deli*, de *Jolo*, de *Langkat* en de *Schina*. De *Diamantskaap* ligt in het noordelijkste gedeelte van dit koninkrijk. — De voortbrengselen bestaan hoofdzakelijk in goud, kamfer, benzoin en peper. De bewoners zijn *Maleijers*, en voor het meerendeel *zeeschuimers*. De Koning is cijnbaar aan *Siakh*, en heeft zijnen zetel te *Deli*, dat tevens de hoofdpl. van het rijk is.

DELI, **DELLI**, **DELLY** of **DILLY**, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Sumatra*, kon. *Deli*, aan den mond van de *Deli*. Het is eene haven in de *Straat van Malakka*; 3° 39' 8" N. Br., 116° 38' O. L.

DELI, **DELLI**, **DELLY** of **DULLY**, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sunda-sche eil. Sumatra*. Zij loopt, met eene oostelijke rigting, in de *Straat van Malakka* uit.

DELJES, zandplaat, bezuiden het eil. *Terschelling*, tusschen het *Schuitegat* en *Oosterom*, Z. W. van *Wester-Schelling*.

DELISHURKT of **DIELISHOKKT**, veelal enkel **HURK** genaamd, b. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Brabant*, arr., kant. en 2½ u. Z. ten W. van *Eindhoven*, gem. en ½ u. Z. W. van *Valkenswaard*.

DELLE (DE), geh., prov. *Friesland*. Zie **DILLE** (DE).

DELLEN, geh. in de heerl. *Esch*, grooth. *Luxemburg*, voorm. kw. en 5½ u. N. O. van *Arlon*, arr. en 3 u. W. Z. W. van *Diekirch*, kw. en 2½ u. N. O. van *Osperen*, gem. en 40 min. ten N. van *Grosbous*.

DELLEN (DE), buurs., in het *Oldambt*, prov. *Groningen*, arr. en 3½ u. N. ten W. van *Winschoten*, kant. en 2½ u. N. O. van *Zuidbroek*, gedeeltelijk gem. en ½ u. N. van *Nieuwolde*, gedeeltelijk onder en ½ u. Z. O. van *Wagenborgen*, gem. *Termunten*.

DELLEWEG, voornamelijk rijweg, prov. *Groningen*, arr. *Appingedam*, strekkende zich van *Froomtil*, in *Hunsingo*, tot aan *Windeweer*, in *Fivelgo*, uit, verbindende, in eene westnoordwestelijke en oostzuidoostelijke rigting, de puinweg van *Uithuizen* met dien van *Appingedam*. Hij is 1½ u. gaans lang. Thans (1841) wordt het middengedeelte bepuind, gemac-adamiseerd, en met de puinwegen van *Middelstum* en *Loppersum*, door noordwaartsche afwijkingen, verbonden. Deze weg loopt door zware kleigronden, zoodat zij in den herfst niet te gebruiken was.

DELLI, kon., st. en riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Sumatra*. Zie **DELI**.

DEL.

DELT, plaats in *Oost-Indië*, op het eil. *Timor*, tot de *Indiërs van Banda* behoorende; met eene reede en een

schiphoof.

DELTA, riv. en riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil.*

DELL.

DELLA, in *Afrika*, in *Opper-Guinea*. Zie *ELMISA*.

DELTUM, buit. in het *Goregt*, prov. *Groningen*, $1\frac{1}{2}$ u.

van *Westerbroek*, $\frac{1}{2}$ u. van *Engelbert*,

aan het *Winschoterdiep*. Het huis is in het

ter plaatse, waar het gestaan heeft, ziet men

voorheen stond er een klein huis, toen *HENDRIK*

van *PIETER WOORTMAN*, Directeur-Generaal van de

in 1779 een nieuw huis bouwde en eene kleine

gebou, waaraan hij den naam gaf van *DELMINA*, naar

den naam, in *Opper Guinea*.

DELPHUS, Lat. naam van de st. *DELFSHAVEN*, in

Ned.-Holland. Zie *DELFSHAVEN*.

DELPHUS, Lat. namen van de st. *DELFT*, in *Delfland*,

Zie *DELFT*.

DELPHUS, d. prov. *Friesland*. Zie *DELSTRARUIZEN*.

DELTA, zeer oude stroom, nu slechts een maar of

afwatering, in *Hunsingo*, prov. *Groningen*.

De stroom tusschen *Uskwert* en *Warffum*, bij den ouden dijk, al-

hoewel nu niet meer, lag, de *Oude-Zijl* genaamd, maar die, ten

vanwege der buitengronden, hare werking verloor en

in drie deelen van dit *Ooster-Nije-Zijlvest*, in

de *Winsumer-* en *Schaphalstersluizen* kwamen.

De scheiding tusschen de gemeenten *Warffum* en *Us-*

keert op de oosteroever het *Helwerdermaar* opgeno-

men, tusschen de gemeenten *Warffum* en *Kantens*. Vervol-

gens tusschen de gemeenten *Warffum* en *Kantens*.

De stroom tusschen de gemeenten *Warffum* en *Kantens*, met eene

dieper ook het *Stitswerdermaar*, met eene

dieper tusschen de gemeenten *Warffum* en *Kantens*.

De stroom tusschen de gemeenten *Warffum* en *Kantens*, met eene

dieper tusschen de gemeenten *Warffum* en *Kantens*.

DELTUM, in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*,

heerl. kant. *Zalt-Bommel*, gem. *Kerkwijk*.

De gemeente van *Delwijnen* en eenige niterwaarden en

gemeenten benevens de huursch. het *Rot*, beslaat

een bund. 7 v. r., telt 40 h. en 250 inw., die

alle in den landbouw en veeteelt.

De gemeente tusschen de gemeenten *Bruchem-Kerk-*

wijk en *Delwijnen* heeft in deze heerl. geen school maar de kin-

derwijs. Deze heerl. werd vroeger be-

zeten door de *Cock van DELWIJNEN*, thans is zij een eigen-

dom van de *L. F. Baronesse van NAGELL*, geb. *Gravinne*

op het kasteel te *Neder-Hemert*.

DELTUM, in de Z. W. van *Tiel*, $1\frac{1}{2}$ u. Z. ten W. van

de Z. W. van *Kerkwijk*. Het is een zeer oud,

maar thans zeer verminderd, zoodat het zelfs

vroeger moeten hier onderscheidene kasteelen gestaan

hebben, tusschen de *Tempeliers*, waarvan de bewoners hier

vroeger eenen nacht zouden om het leven gebracht zijn.

De plaats, waar dit klooster maar bij een ontuchtig

gevoel. De plaats, waar dit klooster zoude gestaan

hebben en waar tegenwoordig niets meer te zien is dan de hooge heuvels, op welke het klooster vroeger stond, draagt nog den naam van Keelät.

DELWIJNEN (POLDER-VAN-), pold. in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrict*, arr. *Tiel*, kant. *Zalt-Bommel*, gem. *Kerkwijk*; palende N. aan den Polder van Gameren, O. aan de Polders van Bruchem en Kerkwijk, Z. aan de Polders van Amerzoden en Well, W. aan de Polders van Well en Aalst.

Deze pold. beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 599 bund. 7 v. r., waaronder 572 bund. 5 v. r. 13 v. ell. schotbaar land. Er ligt daarin eene huurs. het Rot en bevat in het geheel 26 woningen, onder welke 12 boerenhofsteden. Het land wordt door een molen op de rivier de Maas, van het overtollige water ontlast, terwijl een afzonderlijk gedeelte van dezen pold. de Riemer genaamd, gemeenschappelijk met een gedeelte van den Polder van Well, door den molen van Neder-Hemert ontlast wordt. Het polderbestuur bestaat uit twee Poldermeesters, geassisteed door eenen Secretaris, die te gelijk Ontvan- der dorps-polderlasten is.

DEMAK of DAMAK, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Samarang*, eene der zuiverste van Java.

Zij ontstaat in de resid. *Soerakarta*, komt voorts, met eene oost-noordoostelijke rigting, in de resid. *Samarang*, waar zij, omtrent 2 m. boven *Salatiga*, met een zwaar gedruisch, tusschen de klippen en bergen doorstroomt, voorts splitst zij zich beneden Demak in twee armen, van welke de regter den naam van *Djavana* aanneemt, terwijl de linker onder den naam van *DEMAK* zich met eenen noordwestelijken loop in de *Zee van Java* ontlast. — Zij is op eenigen afstand van hare monding bevaarbaar.

DEMAK of DAMAK, reg. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Samarang*, in het Noord-oostelijke der resid. Tot dit reg. behooren de distr. *Demak*, *Wierosarie* en *Wedoony*.

Dit reg. is eene vlakke, vruchtbare en met vele rivieren doorsneden landstreek, waar men een goede hoeveelheid Europeasche granen, peul- en andere vruchten tot eigen gebruik verbouwd. Ook heeft men er zeer geschikte plaatsen om sout te winnen.

DEMAK of DAMAK, dist. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Samarang*, reg. *Demak*. Er wordt kwikzilver gevonden, hoewel in eene geringe hoeveelheid.

DEMAK of DAMAK, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, reg. en distr. *Demak*, aan de Demak, 5 palen van *Djebor*, 6 van *Wonnokerto*, 16 van *Samarang*, 194 van *Soerabaija*, 383 van *Batavia*, 599 van *Banjoewangie* en 468 van *Anjer*.

Deze voor buitengewoon oud gehouden stad, was in het begin der achttiende eeuw bewoond door 3000 Javaasche huisgezinnen. Vroeger hadden de Nederlanders er eene houten vesting, Goed-Begin geheeten.

Zij is gedenkwaardig door de nederlaag en de dapperheid der Nederlanders vrijwilligers in het begin van den vijfjarigen oorlog tegen *DIEPO NEGORO*.

DEMEN of DEEMEN, d. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en 5 u. N. O. van 's *Hertogenbosch*, kant. en 2 u. N. W. van *Grave*, gem. *Dieden-Demen-en-Langel*, 20 min. Z. O. van *Dieden*; met 300 inw., die meest in den landbouw hun bestaan vinden.

De inw., die allen R. K. zijn, maken met die van *Neer-Langel* eene par. uit, welke tot het vic. van 's *Hertogenbosch* behoort, door

veer. Pastoor en ~~een~~ Assistent bediend wordt en 600 zielen telt. De heerl. wordt nu door H. WILKORODUS is toegewijd, is van toren en op't voorzet.

Men heeft er ook eene dorpschool.

DEMEN of **DEMNEN**, riviertje in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Brabant*. Het neemt zijnen oorsprong in de Peel, loopt noordwaarts voornij *Zeland*. Herpen, Deursen, Dennenburg en Demen alwaar het in de *Waal* valt.

DEFFERD, buit. in *Gooiland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 2. u. O. ten Z. van *Amsterdam*, kant. en gem. *Weesp*.

DEHNSBACH of **DEHNSBRACH**, geh. in de heerl. *Kulland*, grooth. *Lauenburg*. kw., arr. en 6 u. N. W. van *Diekirch*, kant. en 1 u. N. W. van *Clerff*, gem. *Asselborn*.

DEMNERIK of **DAMNERIK**, pold. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Utrecht*, kant. *Loenen*, gem. *Vinkeveen*; palende N. aan den Polder van *Vinkeveen*, O. aan *Oukoop*, Z. aan het Noordeinde van *Portengen*, Z. W. en W. aan *Oudhuizen*.

Het is eene heerl., waarin de h. *Demmerik* en eenige verstrooid liggende h. Deze heerl. wordt ook wel *DEHMARKES* of *DEEMERIK* genoemd, en komt onder dien naam reeds op het jaar 884 voor. Sommigen achten daarom, niet onwaarschijnlijk, dat zij behoort hebbe tot de landen, welken door Keizer *Lodewijk*, in het begin der negende eeuw, aan de Noormannen of *Denen* werden geschonken, die destijds alhier hunnen zetel hadden. *DEHMARKES* is daarna de naam geworden van een oud adell. geslacht. Men meent, dat onder den naam van *DEHMARKES* van ouds eene veel grootere streek lands, tusschen den *Amstel* en de *Vecht*, begrepen werd. Thans echter beslaat zij eene oppervlakte van 1033 bund. 4 v. r. 83 v. ell., telt 78 h., waaronder 31 boerenhofsteden, bewoond door 600 zielen. De inw. vinden meest hun bestaan in landbouw, veeteelt en veenderij; hebbende men hier redelijk goed weiland, als ook veengronden.

Men telt er 190 Herv., die vroeger tot de gem. van *Ter-Aa* behoorden; doch thans met *Vinkeveen* zijn vereenigd. — De R. K., die tot de stat. van *Vinkeveen* gerekend worden, zijn ruim 400 in getal.

Thans wordt deze heerl. in eigendom bezeten door den Heer *EDUARD CROES*, woonachtig te *Amsterdam*.

Het polderbestuur bestaat uit éénen *Polderschout*, die tevens *Secretaris* is, en twee *Poldermeesters*.

De h. *DEMNERIK* ligt 4 u. N. W. van *Utrecht* en 1½ u. W. ten Z. van *Loenen*.

Er is hier een *Regthuis*, waarin de *Waag* gehouden wordt. — De kernis van *DEMNERIK* valt in den vierden *Dingsdag* van *September*.

DEMPET, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Sumarang*, reg. en 3 palen van *Demak*.

DEMPO (**GOENONG**-) of **HEILIGE-BERG**, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, lands. *Passaman*, 2176 vad. boven de oppervlakte der zee, gedeeltelijk met bosch bedekt, door olifanten, rhinocerossen en geiten bewoond, en door de inlanders als heilig beschouwd. Zij heeft drie toppen, de *Goenong-Dempo*, de *Goenong-Lemoe* en de *Goenong-Berapi*.

DEMPO (**GOENONG**-), een der toppen van den *Goenong-Dempo*, in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*.

DEMTER, naam welke men in de wandeling, korthedshalve, veelal aan de st. *DEVENTER* in *Zalland*, prov. *Overijssel*, geeft. Zie *DEVENTER*.

DEN-AARD, gch. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *AARD* (DEN-) (1).

DENDER of DENNER, d. in *Oost-Indië*, op het *Bandasche* eil. *Bandalonthoir*, distr. *Waijer*.

De kerk van dit d. is, door de aardbeving van het jaar 1816, geheel ingestort. — Er ligt hier eene vrij groote sterkte, aan de zee.

DENECHAM, eigenlijke naam van het d. DENEKAMP, in *Twente*, prov. *Overijssel*. Zie DENEKAMP.

DENECHAM, naam, onder welken het d. DENEKAMP, in *Twente*, prov. *Overijssel*, op sommige kaarten voorkomt. Zie DENEKAMP.

DENEKAMP, gem. in *Twente*, prov. *Overijssel*, arr. *Almelo*, kant. *Ootmarsum* (1 k. d., 10 m. k., 4 s. d.); palende N. aan de gem. *Tubbergen* en het kon. *Hannover*, O. aan *Hannover*, Z. aan *Lossen* en *Weerselo*, W. aan *Tubbergen*; terwijl de gem. *Ootmarsum*, rondom in *Denekamp* besloten ligt.

Zij bevat het d. *Denekamp*, de buurs. *Groot-Agelo*, *Klein-Agelo* of *Lutteke-Agelo*, *Breklenkamp*, *Denekamp*, *Noord-Deuringen*, *Lattrop*, *Nutter*, *Oud-Ootmarsum* en *Tilligte*; ook heeft men er de hanzathen *Breklenkamp*, *Noord-Deuringen*, *Singraven* en *Beugelskamp*, welke laatste echter voor een groot gedeelte gesloopt is; alsmede de buit. *Harseveld*. De gem. bestaat 8820 bund., telt 811 h. en ruim 4000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Ook heeft men in deze gem. 1 papierfabriek en 3 calicotsweverijen, welke gezamenlijk 70 weefstoelen aan den gang houden, meerendeels buiten de fabrieken, in de woningen der wevers, en ook niet allen in deze gem., gevestigd.

De R. K., van welke men er 3500 en daaronder 2500 communicanten, aantreft, maken voor het grootste gedeelte de statien van *Denekamp* en *Lattrop-en-Breklenkamp* uit, maar behooren ook gedeeltelijk tot de statie van *Ootmarsum-en-Tilligte*.

De Herv., die hier ruim 800 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Deventer*, ring van *Almelo* behoort. De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest, *Valerius Rostrop*, die hier in het jaar 1602 kwam en in het jaar 1605 naar *Bremen* vertrok.

De *Israeliten*, wier getal 50 beloopt, behooren tot den ring van *Olzenaal*, bijkerk *Ootmarsum*.

Er zijn in deze gem. 6 scholen, als: ééne te *Groot-Agelo*; ééne te *Breklenkamp*, ééne te *Denekamp*, ééne te *Noord-Deuringen*, ééne te *Lattrop* en ééne te *Tilligte*, welke gezamenlijk door 600 leerlingen bezocht worden.

Het d. DENEKAMP, eigenlijk DENECHAM, DENECHAM of DENICHEM, op sommige kaarten ook DENICHEM gespeld, ligt 5 u. O. van *Almelo*, 2 u. Z. O. van *Ootmarsum*, en telt, in de kom van het d., 140 h. en 560 inw.

De R. K. statie van *Denekamp* behoort tot het aartspr. van *Twente*. Zij telt 2500 zielen, onder welke 1500 communicanten, en wordt door eenen *Pastoor* en eenen *Kapellaan* bediend. De kerk, aan den H. *Nicolaas* toegewijd, is gebouwd in de plaats van de vorige dorpskerk, dat een oud gebouw was, hetwelk in het begin der vijftiende eeuw reeds bestond, tijdens de *Reformatie* aan de Herv. is overgegaan en in 1810 weder aan de R. K. werd teruggegeven. De *pastorie* werd

(1) Alle andere woorden, die ingelijks met DEN of DE beginnen, zoekt men op de woorden van onderscheiding.

voorheen bij beurten door de regering en den Bisschop der stad Deventer vergeven. Er waren in deze kerk twee vicarijen; als: die van *St. Anthonis*, wiens bezitter het ambt van organist bekleedde, en tot het lezen van drie missen ter week verbonden was, terwijl hij door den Pastoor en de twee oudste Kerkmeesters aangesteld werd; en die van de *H. H. Catharina, Agnes en Barbara*, waarvan de bedienaar het kostersambt waarnaam, en driemaal ter week missen moest lezen; terwijl de Pastoor, de Graaf van Bentheim en de Kerkmeesters, gezamenlijk als eenen enkelen persoon, het regt hadden om den Vikaris te benoemen. Ook was de bedienaar van de laatste vikarij gehouden om eens ter week missen te lezen in eene kapel, welke destijds op de havenathe Singrave stond.

De Herv. kerk is in het jaar 1810 gesticht, en van een orgel voorzien. — De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 180 leerlingen bezocht. — De kermis valt in den 8 September.

DENKAMP is de geboortepl. van den Schilder **GERARD JAN PALTHE**, geb. in het jaar 1681.

DENKAMP, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 6 u. O. van *Asselo*, kant. en $\frac{3}{4}$ u. Z. O. van *Ootmarsum*, gem. en 1 u. O. van het d. *Denkamp*; met 120 h. en 540 inw.

Deze buurs. wordt op sommige kaarten ook verkeerdelijk **ECHMAN** genoemd, naar den naam van eene boerderij, in de buurs. **DENEKAMP** gelegen.

DENEMARKEN, heerl. en pold. in het *Nederkwartier* der prov. *Lithuanië*. Zie **DANEBURK**.

DENEMARKEN, geh. in *Fivelgo*, prov. *Groningen*, arr. en 3 u. O. van *Groningen*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. N. ten W. van *het Hoogezand*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Slochteren*, waartoe het gedeeltelijk, en $\frac{1}{2}$ u. W. van *Nieuwadiel*, waartoe het overige behoort; met 9 h. en 50 inw.

DENENBURG, d. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DENENBURG**.

DENIA, voorn. buit., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Ferwerderadeel*, $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Ferwerd*, waartoe het behoorde.

DENICAMP, naam, onder welken, op sommige kaarten, het d. **DENKAMP**, in *Favelde*, prov. *Overijssel*, voorkomt. Zie **DENEKAMP**.

DENICAMP, oude naam van het d. **DENEKAMP**, in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie **DENEKAMP**.

DENIDRECHT, geb. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*. Zie **DENIDRECHT**.

DENIDRECHT, d. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DENIDRECHT**.

DENIDRECHT of **DENIDRECHT**, meer algemeen bekend onder den naam van *DENIDRECHT*, geb. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Westerweerd*, $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Arnhem*, kant. en 3 u. N. O. van *Westerweerd*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. O. van *Ede*, bij *Otterloo*, waartoe het behoort. Het heeft slechts 1 h., bewoond door 8 zielen.

DENIDRECHT (DEN), buit. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, arr. en 1 u. N. O. van *Zutphen*, gem. en 1 u. Z. O. van *Westerweerd*, aan den Straatweg van *Zutphen* naar *Deventer*. Het bestaat uit een boerenhuis, uit boerenwoning, tuin, wandeldreven, hooiland, en weiland, is groot 6 bund. 75 v. r., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer J. W. WIJVELDT, woonachtig te *Westerweerd*.

DENIDRECHT of **DENIDRECHT**, **DENENBURG** of **DENENBURG**, d. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Brabant*, *Eerste distr.*, arr. en 6 u. N.

O. van 's *Hertogenbosch*, kant. en 2 u. N. W. van *Grave*, gem. *Deursen-en-Dennenburg*, $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Deursen*.

De inw., die hier allen R. K. zijn, maken eene par. uit, welke tot het vik. van 's *Hertogenbosch* behoort, en door eenen Pastoor bediend wordt. De kerk, aan den H. MICHAEL toegewijd, heeft eenen toren maar geen orgel. — Men heeft er 28 h. en 170 inw. — De kinderen gaan te *Deursen* ter schole. De kermis valt in, in de maand Mei, op St. Michiaelsdag.

DENNENBURG, landg. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en 3 u. ten Z. Z. W. van *Amersfoort*, kant. en 2 u. N. W. van *Wijk-bij-Duurstede*, gem. en 10 min. ten Z. O. van *Driebergen*.

Het beslaat, met *Broekbergen*, eene oppervlakte van 193 bund. 92 v. r. 95 v. ell. en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer CAREL JOSEPH VAN DER MUELEN VAN MAASSENBOEK te Utrecht.

DEPACKI, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Buitenzorg*, aan de *Tjiliwong*.

DEPOK, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Praanger-regentschappen*, reg. *Soemedang*.

DER-AAR, oude naam van de gem. TER-AAR, in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie AAR (TER-).

DERBACH, d. in het balj. van *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*. Zie DERENBACH.

DERBACH, geh. in de heerl. *Ouren*, grooth. *Luxemburg*, arr. en 6 u. N. van *Diekirch*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Clerff*, gem. *Heinerscheid*.

DERBON, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. en reg. *Rembang*, aan de Noordkust, W. van de *Troepe*.

DERDEPOLDER, pold. in het *Land van Altena*, prov. *Noord-Brabant*. Zie NATHEALS.

DERENBACH of DERNBACH, op sommige kaarten ook DERBACH, d. in het balj. van *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*, arr. en 6 u. N. W. van *Diekirch*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Wiltz*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. O. van *Ober-Wampach*.

DERGMER of DRECHKER, pold. in *Geestmerambacht*, prov. *Noord-Holland*, arr. en kant. *Alkmaar*, gem. *Oudcarspel*; palende W. en N. aan de *Warmerhuizerban*.

Deze pold. was vroeger een meer, dat omstreeks het jaar 1617 is ingedijkt. De pold. beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 42 bund. 71 v. r. 40 v. ell., alles schotbaar land. Vroeger werd deze pold. door eenen molen, op het hoezemwater van het *Geesterambacht*, van het overtollige water ontlast. Ten jare 1836 is de molen afgebroken, wordende thans het overtollige water door eene pomp in een gegraven kanaal geloosd, waar langs het, ter lengte van 640 ell., weder door eene pomp, in den *Kerkmeerpolder* loopt, en, te gelijk met het overtollige water van dien polder, door eenen molen, op het *Boezemwater* van *Geestmerambacht*, uitgemalen wordt. Het polderbestuur bestaat uit eenen *Dijkgraaf*, twee *Molenmeesters* en eenen *Penningmeester*.

DERKSEILAND, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidwestereilanden van Banda* behoorende, nabij *Timor* gelegen.

DERMA, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Soerabaija*, op een groot eil., dat door twee armen der *Toeroesan* gevormd wordt.

DERMO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Kudoe*, twee palen O. van *Kaliedjinking*.

voor:
verl:
St:
het:
de:
van:
ke:
te:
ze:
te:
en:
h:

z Augustus 1826, een hev. z
er het bevel van den Kolonel
de laatsten geheel verslagen

van *Voorne-en-Putten*, prov.
wendijk een begin neemt, in
waal loept, en zich daar in de

grooth. *Luxemburg*. Zie

grooth. *Luxemburg*. Zie

in het *Overkwartier*

in het *Overkwartier* der prov.

Jedü, op het *Sundasche* eil.
Songische Borenlanden.

bevolking van Soengi-Pago,
geompeld. Den 6 April vierde
Regent van Batipoh, den vijand
van versterkingen, welke
d werd geheel verslagen, en
veel drift, dat het voor de
te honden; zelfs werden,
soveln, eenige kampongs door
de voorzeide Regent met de
was, het laatste voornamen
na eenen geringen weder-

(EMDER DE), onbehuide
d. *Tweede* distr., arr.
dam; palende N. en O.
d. W. aan den Draaijer.
t bund. 7 v. r. 3 v. ell.
stuurd door den eigenaar.
te Werkendam. Het zomer-

N. groep eil. in *Oost-Indië*.

Guiana, kol. *Suriname*, aan
palende bovenwaarts aan
aan de verl. plant. Nieuw-
had eenen watermolen en
plant. Domburg zijn overge-

aan, in de *Meijerij van 's Her-*
Durr.

Waal, prov. *Gelderland*.

STIKEND EILAND, het EILAND VOOR
aan de Baai van Nangasaki en
ene kleine steenen brug, die
de een goed wachthuis gevonden

wordt , waarvoor altijd schildwachten geplaatst zijn (32° 41' N. B. 163° 19' O. L.).

Het wordt ook somtijds door de Japannezen *DESIMA-MATS*, genoemd d. i. *VOOREILANDSTRAAT*, omdat het onder de straten van *Nangasaki*, gerekend wordt en aan dezelfde bepalingen onderhevig is. Het ligt niet ver van de zee, en is met kunst opgeworpen, aangezien de zee hier vol rotsen en zandbanken, en zeer ondiep is. De grondslagen zijn, van anderhalf tot twee vadem diepte, van hardsteen, en bij hoog water, omtrent eene halve vadem boven de oppervlakte. In gedaante heeft het eiland veel van eenen waaijer, zonder handvat, zijnde een langwerpige vierkant, waarvan de twee langste zijden stukken van cirkels zijn. Het Opperhoofd van den Nederlandschen handel en de ambtenaren, die tot de Nederlandsche factorij behooren, wonen alle op dit eilandje, en zijn van wege de Japansche regering aan een gestreng toezigt onderworpen. Van het jaar 1611—1641 was de Nederlandsche factorie in Japan, op *Firando* gevestigd, doch in het laatstgemelde jaar werden de Nederlanders gedwongen, tot aanmerkelijk nadeel van hunnen handel, hunne factorij op *DESIMA* te vestigen, waar zij tot nu toe bestaan heeft. Aan de zuidzijde van dit eiland ziet men twee stevige poorten, *Waterpoorten* genaamd, die nooit geopend worden, dan bij het laden en lossen van onze schepen, in tegenwoordigheid van eenen *Zaakgelastigde* van den Gouverneur.

Het geheele eiland is omringd met tamelijk goede houten schuttingen, met kleine daken voorzien, op wier top eene dubbele rij scherpe palen staat, even als Spaansche ruiters in den vestingbouw; het geheel is over het algemeen zwak, en, in geval van nood, niet bestand voor tegenweer. In het water staan, eenige weinige voetstappen van het eiland, dertien zeer hooge staken, op redelijken afstand van elkander, met houten bordjes in den top, bevattende in groote Japansche karakters, het verbod des Gouverneurs, met de zwaarste straffen aangedrongen, aan alle vaartuigen, hoe ook genaamd, om voorbij deze staken het eiland te naderen. Bij de brug, naar den kant der stad, is een hardsteen plein, waarop de bevelen des Keizers en de plakaten van den Gouverneur, op houten bordjes, geplakt worden. Een dezer bevelen heeft betrekking op de wacht, het andere op de Bevelhebbers der Straat van *DESIMA*, en elk, die daar iets te doen heeft en langs dien weg moet gaan. Men rekent den platten grond van dit eiland gelijk met 6000 voet lengte en 240 voet breedte. Eene wijde straat is zoo lang als het geheele eiland; ook is er een pad, om langs de schuttingen te gaan, die het omringen. Dit pad kan gesloten worden, als het noodig is. Het pad der riolen loopt af in de zee, door nauwe kromme pijpen, voorbedachtelijk zoo gemaakt, opdat er niets van het eiland zou kunnen worden uitgesmokkeld, hetwelk de Japannezen meenen, dat ligtelijk zou kunnen geschieden, als de pijpen regt waren. De straat, die in de lengte over het eiland loopt, is de eenige die aan wederzijden huizen heeft. Deze werden door sommige inwoners van *Nangasaki* gebouwd, aan welken de inwoners van *DESIMA*, volgens het oorspronkelijke contract, 6,500 siomonen moeten betalen. Alle de huizen zijn van hout, meestal van dennenhout en zeer lompe gebouwd. Zij zijn twee verdiepingen hoog en dienen gelijkvloers tot pakhuizen, terwijl de bewoners boven verblijf houden en op hunne eigene kosten, volgens de gewoonte des lands, de vertrekken met geschilderd papier, in plaats van behangsel, versieren en matten op den vloer hebben, en, indien zij veilig willen zijn, hunne woningen met deuren on

van de rivier. De overige gebouwen op het eiland zijn: drie **Warenhuizen**: een aan elk einde, en één in het midden; eene **Keuken**, naar zij den ingang, met de noodige gereedschappen voor het koken van bled, en **Patten** om water uit te scheppen, die met **manne** gemeten en zoo toegespitst zijn, dat men ze in geval van nood **aan** openen. Al het water, dat de bewoners voor de keuken en **manne** noodig hebben, komt van de rivier, die door de stad **Wangani** loopt en wordt met pijpen van bambesriet aangebragt; het valt **aan** in, binnen het eiland aangelegd. Voor dit water moet men **aan** betalen. De Oostindische maatschappij heeft achter de groote **aan**, op hare kosten, een Gebouw doen oprigten, geschikt voor den **aan** ommer goederen, en twee Pakhuizen, tegen het vuur bestand; want de **aan** vermalde pakhuisen, welke men gelijkvloers vindt, zijn noch tegen regen, noch tegen brand of dieven beveiligd. Het eiland bevat ook eene ruime Keuken; een Huis voor de Afgevaardigden van den Gouverneur, om het oog op onzen handel te houden; een Huis voor de Tolken, die men alleen gedurende den tijd der verkoopingens noodig heeft; een Keuken- en Speeltuin; eene Plaats om linnen en andere dingen te wasschen; eene Particuliere Tuinen en eene Badplaats. De **Ottoma** of Hoofd-Opziner der straat heeft ook een huis en tuin voor zich. Er is ook nog eene opene plaats voor kramen, welke er zoo lang staan als onze schepen in de haven liggen; alsmede een afzonderlijke hoek, waar de touwen en het linnen, om de goederen in te pakken, bewaard worden.

In het jaar 1815 kwamen er twee Britsche schepen, onder Nederlandsche vlag, voor dit eiland, die door den Engelschen Luitenant-Gouverneur van Oost-Indië, **Raffles**, afgezonden waren, om onze faktorijs te nemen. Doch het Opperhoofd van **Dessa**, **Hendrik Dorsv**, had besloten de vlag voor de Engelschen niet te strijken. Daar hij echter wist, hoezeer de Japanezen tegen de Engelschen verbitterd waren, omdat deze onzen handel geheel stremden, deed hij den Raad van Indië, **Wardenaar**, die bestemd was, om hem als Opperhoofd te vervangen, het gevaar beseffen, waarin zich de manschap der schepen soude bevinden, wanneer hij hen als Engelschen in Japan bekend maakte. De Engelschen traden dus gereedelijk in eene schikking, waarbij zij aannamen alle de sedert zoo vele jaren door de Nederlanders, bij gebrek aan toevoer, gemaakte schulden te betalen, en eene zekere hoeveelheid koper van het Opperhoofd **Dorsv** naar Batavia mede te nemen, en aldaar voor zijne rekening te verkoopen; waartegen deze aan de Engelschen stilzwijgendheid, ook van eenige Japansche tolken, die in het geheim moesten zijn, en eene lading koper, beloofde. Tevens zond hij zijnen Pakhuismeester **Bloxhof** naar Batavia, om een verdrag met **Raffles** te sluiten, ten einde deze met den Heer **Dorsv**, als Nederlandsch Opperhoofd, jaarlijks onder Nederlandsche vlag handel zoude drijven. Doch den voorslag van den Luitenant-Gouverneur, om de faktorijs van **Dessa**, als onderhoorig aan Java, volgens het verdrag van overgave van dat eiland, aan de Britten af te staan, verwierp hij geheel en al, niettegenstaande de grootste bevordering en geldelijke voordeelen, hem door **Raffles** ruimschoots aangeboden. Eene nadere poging, ten volgende jare aangewend, slaagde niet beter, te minder, daar het Nederlandsche Opperhoofd toen tevens van de heugelijke gebeurtenissen onderrigt werd, welke inmiddels in ons vaderland hadden plaats gegrepen. Het duurde echter nog tot in het jaar 1817 eer de Nederlanders in Japan, die gedurende acht jaren van alle gemeen-

schap met het vaderlandsche bestuur waren afgesneden geweest, uit hunne ballingschap verlost werden. Of moogt het geen ballingschap heeten, daar zij gedurende al dien tijd van alle naauwkeurige berigten, omtrent de groote gebeurtenissen in Europa, waren verstoken geweest, en aan vele noodwendigheden of ten minste aan vele gemakken des levens, hadden gebrek geleden. *DEMA* was alzoo de eenige plaats, waar de Nederlandsche vlag, gedurende onze inlijving in het Fransche keizerrijk, volständig is blijven waaijen, en waar zij noch voor de Franschen, noch voor de Engelschen heeft moeten zwichten.

DÉSIR (KLEIN-MON-), verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de suikerplant. Elk-het-Zijne en Manheim, benedenwaarts aan de suikerplant. Anna's burg; 225 akk. groot.

DÉSIR (LAND-VAN-MON-), verl. grond, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan het tweede tabbetje, benedenwaarts aan de verl. plant. de Onderneming; 500 akk. groot.

DESIR (MON-), verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Motkreek*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de katoenplant. Clemensburg, benedenwaarts aan de verl. plant. Voorzorg; 796 akk. groot; bij de Negers *BUTNAAI* geheeten.

DESSELAAR, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*, *Derde* distr., arr. en 3 u. O. ten Z. van *Eindhoven*, kant., gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Asten*.

DESTOMBESBURG, suikerpl. in *Nederlandsch Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Boven-Commewijne*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. l'Esperance, benedenwaarts aan de verl. plant. Bethlehem; 1800 akk. groot, met 96 slaven. De Negers noemen deze plant. *VAN DER WERFFIE*.

DETAL, d. in *Oost Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Samarang*, distr. *Grogol*.

DEUFELT, geh. in het graafs. *Wiltz*, grooth. *Luxemburg*. Zie *DRUWELT*.

DEURINGEN, **DEURINGEN**, **DOIRINGEN**, **DOIRINGEN** of **DOIRINGEN**, buursch. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 4 u. Z. O. van *Almelo*, kant. en 1 u. Z. W. van *Oldenzaal*, gem. en 2 u. Z. van *Weerseloo*.

De R. K., van welken men er 700 aantreft, maken met die van de buurs. *Hasselo* en *Gammelke* eene stat. uit, welke tot het aartspr. *Twenthe* behoort, 1700 zielen en daaronder 1200 communicanten telt, en hier eene, in 1830 nieuw gebouwde, kerk heeft, welke aan den H. *PLECHELMUS* toegewijd is en door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt.

DEURINGEN (NOORD-) of **NOORD-DOIRINGEN**, d. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 8 u. O. van *Almelo*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. O. Z. O. van *Ootmarsum*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Denekamp*; met de havez. *Noord-Deuringen*, en eene school.

DEURINGEN (NOORD-) **NOORD-DEURINGEN**, **NOORD-DOIRINGEN**, **NOORD-DOIRINGEN** of **NOORD-DOIRINGEN**, havez. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 8 u. O. van *Almelo*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. O. Z. O. van *Ootmarsum*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Denekamp*, in de buurs. *Noord-Deuringen*.

Deze havez. wordt thans in eigendom bezeten door den Heer **ADOLF FREDERIK LODEWIJK GRAVE VAN RECHTEREN LIMPURG**.

DEURLOO, ook wel de *Rassen* genaamd, mond van de *Monte* of *Westerscheide*, tusschen *Walcheren* en *Zeeuwisch-Vlaanderen*. Het is een eng vaarwater, dat met onderscheidene zandbanken bezet is.

DEU.

dat de edelmoedige loodsen JACOB en FRANS de grootste blijk van stoutmoedigheid en menschenliefe gaven. In Julij 1779 geraakte het Oostindische compagnie's schip *Westerduin*, bij het inzeilen van den *Deurloo*, door pligt van den Loots, aan den grond en werd kort daarop geheel vernield, zoodat men van de lading niets noemenswaardig kon bereiken. Slechts van de schepelingen kwamen slechts 10 of 12 om, hebende de overige hun leven te danken aan de onverschrokkenheid van de *VANBROUW'S*, die, nadat het schip reeds aan stukken geslagen was, met hunne schuit en tien manschappen derwaarts voeren, en met de edelste zelfopoffering 87 schepelingen van eenen, anders onvermijdelijken dood, redden.

DEURLOO, voorm. water in *Zeeland*, tusschen *Wemeldinge* en *Yerseke*, op *Zuid-Beveland*, waarvan de *Deurloohoek* aldaar nog zijnen naam draagt.

DEURLOOHOEK, geh. op het eil. *Zuid-Beveland*, arr., kant. en 2 u. O. van *Goes*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. W. van *Yerseke*.

DEURLOOPOLDER, pold. op het eil. *Tholen*, prov. *Zeeland*, arr. *Zierikzee*, kant en gem. *Tholen*; palende N. W. aan den *Moselhoek*, O. aan de *Eendragt*, Z. W. aan den *Razernijpolder*, W. aan den *Vrouw-Beliepolder*.

Deze pold. is in het jaar 1572 bedijkt.

DEURNE, voorheen *DORNE*, *DOIRNE*, *DOKKE* of *DOORNE*, en door de *Meijerijenaars* gewoonlijk *DEURSEN* genoemd, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*, *Derde* distr., arr. en 6 u. O. ten N. van *Eindhoven*, kant. en 2 u. N. ten O. van *Asten*, gem. *Deurne-en-Liessel*, digt aan de *Peel*.

Het is een zeer oud d., waarvan reeds in het jaar 721, toen de *H. WILLEBRORDUS* er geweest is, onder den naam van *DURNINUM* melding gemaakt wordt. Men telt er, in de kom van het d., 145 h. en 1750 inw., en, met de daartoe behoorende geh. *Brugge*, *Hanenberg*, *Molenhof*, *Moosdijk*, *Neerkant*, *Terp*, *Vloeiend*, *Vrekwijk*, *Wasberg* en *Zijlberg*. 570 h. en ruim 2500 inw., die meest in landbouw en den handel in turf hun bestaan vinden. Ook heeft men er eene, in 1835 opgerigte, *bierbrouwerij* en *azijnmakertij*.

Dit d. behoorde eertijds onder de par. van *Brakel*, maar is reeds in het midden der vijftiende eeuw daarvan afgescheiden. Thans maken de *R. K.*, die er 2500 in getal zijn, met die van *Liessel* eene par. uit, welke tot het voorm. *bisd. of vic. gen. apost. van 's Hertogenbosch*, dek. van *Helmond*, behoort, eene kerk te *Deurne* en eene *bijkerk* te *Liessel* bezit, 3500 zielen, en onder dezen 2400 *communicanten*, telt, en door eenen *Pastoor*, eenen *Rector* en eenen *Kapellaan* bediend wordt. De kerk, aan den *H. WILLEBRORDUS* toegewijd, is na de *Reformatie* bij de *Herv.* in gebruik geweest, tot in het jaar 1795, toen zij aan de *R. K.* werd teruggegeven. Het is een zeer prachtig gebouw, met eenen toren, die van eene fraaije en hooge spits voorzien is, ofschoon naar men wil, niet zoo hoog als die, welke in *Februarij* 1754 afbrandde. Deze toren is meermalen door den bliksem getroffen en in brand geraakt maar altijd gelukkig bewaard. Op het koor der kerk, dat veel hooger dan het schip of ruim is, staat een aardig torentje als een *lantaarn*, voorzien van een klokje, waarom men dit het *Scheltorentje* noemt.

De *Herv.* van welken men er 50 telt, behooren tot de gem. van *Deurne-Vlierden-Bakel-en-Liessel*, en hebben ook hier een kerkje,

dat in het jaar 1815 gebouwd is, dat eenen toren doch geen orgel heeft.

De dorpschool wordt gemiddeld door 100 leerlingen bezocht. Voorts heeft men te DEURNE een zeer geschikt gemeente huis en onder dit d. liggen ook twee kasteelen, voorheen het Nieuw-kasteel en het Oud-kasteel geheeten, doch thans het Groot-Kasteel en het Klein-kasteel genoemd. Zie DEURNE (GROOT-KASTEEL-TE-) en PEELLAND (SLOT-VAN-).

Tusschen *Helmond* en DEURNE lagen vroeger aan de Westzijde van den dijk, omtrent $\frac{1}{2}$ u. van laatstgemelde plaats eenige zandduinen, welke door den wind geheel zijn weggestoven, vroeger werd het zand door de dennenboomen, welke op den dijk stonden gestuit en bleef daar als het ware hangen; maar nadat men in het jaar 1802 die boomen, zoo ver de zandduinen strekten, heeft afgehouden, zijn die duinen, welke eerst ten W. van den dijk lagen, nu gedeeltelijk naar de Oostzijde verstoven.

DEURNE is de geboortepl. van den beroemden Geschied- en Natuurkundige JOHANNES FLORENTIUS MARTINUS, geb. 17 Julij 1729, † 4 Augustus 1795.

Dit d. werd den 5 Januarij 1511 door de Gelderschen, die te Venlo en Roermonde in bezetting lagen, voor een groot gedeelte aan kolen gelegd. In het jaar 1599 werd het, even als het omliggende land, door de Spanjaarden afgestroopt, en in 1702 leed het groote schade door de legers der Bondgenooten en Franschen.

DEURNE (GROOT-KASTEEL-TE-), vroeger het NIEUW-KASTEEL genoemd, kast. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en $\frac{3}{4}$ u. O. ten N. van *Bindhoven*, kant. en 2 u. N. N. O. van *Asten*, gem. *Deurne-en-Liessel*, $\frac{1}{2}$ u. O. van *Deurne*, waartoe het behoort, aan de Aa.

Het is een schoon en sterk gebouw, liggende rondom in breede grachten, dat met de daartoe behoorende gronden eene oppervlakte van 74 bund. 50 v. r. beslaat, en thans in eigendom bezeten wordt door den Heer THEODOOR BARON DE SMET VAN DEURNE, woonachtig te 's Gravenhage.

DEURNE (KLEIN-KASTEEL-TE-), kast. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie PEELLAND (SLOT-VAN-).

DEURNE (NIEUW-KASTEEL-TE-), kast. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie DEURNE (GROOT-KASTEEL-TE-).

DEURNE (OUD-KASTEEL-TE-), kast. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie PEELLAND (SLOT-VAN-).

DEURNE-EN-LIESSSEL, gem. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*, arr. *Bindhoven*, kant. *Asten* (6 k. d., 28 m. k., 4 s. d.); palende N. aan de gem. *Bakel-en-Milheze*, O. aan de *Limburgsche gem. Horst-en-Sevenum*, Z. aan de *Limburgsche gem. Meijel*, W. aan de gem. *Asten*, *Vlierden* en *Lierop*.

Zij bevat de d. *Deurne* en *Liessel*, en de geh.: *Brugge*, *Hanenburgh*, de *Heidrik*, *Molenhof*, *Moosdijk*, *Neerkant*, *Terp*, *Vloeiëind*, *Vrekwijk*, *Wasberg* en *Zijlberg*, beslaat eene oppervlakte van 10,097 bund. 60 v. r. 74 v. ell., telt 548 h., bewoond door 643 huisgezinnen, uitmakende ongeveer 3400 inw., van welken eenigen hun bestaan vinden in den landbouw en bijenteelt, sommigen in den handel in *Peelschen turf* en anderen in het weven van *servetgoed*, dat hier uitmuntend vervaardigd wordt. Ook heeft men in deze gem. 2 *pottenbakkerijen*, 2 *pannen- en plavuisenbakkerijen*, 4 *brouwerijen* en 2 *wind-korenmolens*. De grond is er over

... op sommige plaatsen leemachtig en voor een groot gedeelte onbebouwd. De graven, die hier gebouwd worden, bestaan uit rogge, boekweit, haver en garst.

De inwoners der 3500 in getal zijn, maken de par. van *Deurne* uit, van welke men er ongeveer 50 aantreft, behooren tot de par. *Deurne-3 larden-Bakel-en-Liessel*. — Men heeft in deze par. twee scholen, welke gezamenlijk door een gemiddeld getal van 140 leerlingen bezocht worden.

Er zijn hier twee jaarmarkten, de eerste op Vrijdag vóór den 15 September, de tweede op Vrijdag vóór den 21 September.

Deze par. is voo heerl., die in het jaar 1597 met laag en middelmatig opgevoerd werd, waar, in het jaar 1559, het hoogopgevoerd is; de pandpenningen werden wel in het jaar 1600 opgevoerd. *Deurne* is wel een staten-dorp geworden, doch slechts voor een klein gedeelte, want het werd nog in hetzelfde jaar door de Staten der Verenigde Nederlanden, als eene hooge heerl., erfelijk verkocht aan den Koning van Leiffdaal. Thans wordt zij in eigendom bezeten door den Heer URSPOOR BARON DE SMETH VAN DEURNE, te 's Graven-

... beweerden in de vijftiende eeuw, dat zij, den 15den Maart 1620, eene zekere gemeente, d. i. onbehouwde landerijen, met een bepaald gebied van DEURNE gelegen, van JAN III, Hertog van Brabant, verkregen hadden; maar aangezien zij, ofschoon die gemeente onderscheidene jaren gebruikt hebbende, de verkrijgsbrieven niet konden voorstellen, zoo werden zij genoodzaakt die weder te koop van den Heer, Hertog van Bourgondië, van welken koop hun, den 20den Maart 1465, nieuwe opene brieven zijn gegeven.

De grens tusschen de Meijerij van Brabant en Pruisisch Gelderland geregeld werd, oordeelden de Staten van DEURNE, die aldaar, ten minste voor een groot gedeelte, de grens bezetende is, en eenige der voornaamste ingezetenen, dat de Staten van Brabant grond had afgenomen, en verzochten den Algemeenen Staten van Brabant het eigendom te herstellen; dit bleef echter zonder gevolg, totdat in het jaar 1727, als wanneer gezegde Staten eene som van 1000 guld., als schadevergoeding, aan den Heer toevoegden, als vergoeding van de kosten van zijne heerl. de kosten vergoedde, die de Staten van Brabant het jaar 1716, hadden moeten maken.

De begraafplaats is, in de gem. DEURNE-EN-LIESSSEL, een Germaansch begraafplaats, die in de laatste eeuw ontdekt geworden; deze begraafplaats is op een voetpad op Asten doorsneden, liggende rondom de par. ongeveer 20 minuten van Deurne, hebbende nagenoeg eene lengte van ongeveer een breedte van 150 passen. Men heeft er ongeveer 100 grafstenen van allerlei grootte uitgegraven.

De wapen van DEURNE-EN-LIESSSEL bestaat uit een veld van lazuur, met eenen leeuw, ieder beladen met eenen klimmenden leeuw, die met zijn schudd ter linkerzijde vastgehouden wordende door St.

De par. VAN VIERDEN-BAKEL-EN-LIESSSEL, kerk. gem., prov. Noord-Brabant, klass. van *Eindhoven*, ring van *Helmond*. Zij heeft een kerk van *Deurne* en telt 90 zielen.

De par. VAN VIERDEN-BAKEL-EN-LIESSSEL, in welke gem. de eerste Leeraar van de par. van *Deurne* kwam, die er in het jaar 1648 kwam, en in het jaar 1684 naar Bladel c. a. vertrok, en die van Bakel,

welke tot eerste Leeraar had **BERNARDUS WATERBEEK**, die in het jaar 1648 aldaar kwam en in het jaar 1654 naar Kersel c. a. beroepen werd. Kindelijk werd, in het jaar 1804, ook **Bakel**, waarmede Gemert vereenigd is geweest, van het jaar 1680 tot 1689, nadat de Predikant **MARTINUS PHILIPPUS DE JONGE** aldaar, den 16 Junij 1798, overleden was, na lange vakature, daarmede vereenigd, en nu was de eerste Leeraar in de gecombineerde gem. van **DEURNE-VLIEDEREN-BAKEL-EN-LIJSSEL**, **ANTONIUS HENRICUS ROSS**, die in het jaar 1818 is overleden. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

DEURNINGEN, d. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie **DEURNINGEN**.

DEURNINGEN (NOORD-), buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie **DEURNINGEN (NOORD-)**.

DEURSE, geh. in *Rolderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie **DURSE**.

DEURSEN, naam, door de Meijerijenaars gewoonlijk aan het d. **DEURNE**, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*, gegeven. Zie **DEURNE**.

DEURSEN of **DURSEN**, d. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Brabant*, *Eerste* distr., arr. en 6 u. N. O. van 's *Hertogenbosch*, kant. en 1½ u. N. W. van *Grave*, gem. *Deursen-en-Dennenburg*, ½ u. Z. O. van *Dennenburg*; met 37 h. en 500 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De inw., die allen R. K. zijn, maken eene par. uit, die tot het vik. van 's *Hertogenbosch*, behoort, en door éénen Pastoor bediend wordt. De kerk, aan den H. **VINCENZIUS** toegewijd, is van toren en orgel voorzien.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 50 leerlingen bezocht. — De kermis valt in den 22 Januarij.

DEURSEN-EN-DENNENBURG, gem. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Brabant*, *Eerste* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Grave*, (1 k. d., 8 m. k., 3 s. d.); palende N. aan *Dieden-Demen-en-Langel*, O. aan *Ravestein*, Z. aan *Huisseling-en-Neerloon*, W. aan *Megen-Haren-en-Macharen* en *Berchem*.

Zij bevat de d. **Deursen** en **Dennenburg**, benevens eenige verstrooid liggende h., beslaat eene oppervlakte van 557 bund. 16 v. r. 82 v. ell., telt 68 h. en 430 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De inw., die allen R. K. zijn, maken twee par. uit, namelijk die van **Deursen** en **Dennenburg**.

Er is in deze gem. ééne school, te **Deursen**, welke door 50 leerlingen bezocht wordt.

Bij den waterloed van Januarij 1820 liep een groot gedeelte dezer gem. geheel onder.

DEURSEN-DENNENBURG-DEMEN-EN-DIEDEN (GECOMBINEERDE-POLDER-VAN-), pold. in het *Land van Ravestein*, prov. *Noord-Brabant*, arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Grave*; palende N. en O. aan de *Maas*, Z. aan den *Huisselingschen*, *Deurschen* en *Dennenburgschen* *zomerdam*, en W. aan den *Groenendijk* en de *Maas*.

In dezen pold., welke in het jaar 1300 bedijkt is, en eene oppervlakte van omtrent 906 bund. beslaat, liggen de d. **Deursen**, **Dennenburg**, **Deemen** en **Dieden**. Hij watert uit door vijf sluisjes, die het water naar de *Megensche* sluis voeren, en door deze vloeit het op de *Maas* uit. Het polderbestuur bestaat uit het gemeentebestuur van *Huisseling*, het gemeentebestuur van *Deursen-en-Dennenburg*, en het gemeentebestuur van *Dieden*. Met deze polders zijn tevens gecombineerd *Overlangel*, *Neerloon* en *Langel*.

het geheel zandig, op sommige plaatsen leemachtig en gedeelte moerassig. De granen, die hier gebouwd worden, zijn voornamelijk in rogge, boekweit, haver en graan.

De R. K., die hier 3300 in getal zijn, maken de meerderheid uit. — De Herv., van welke men er ongeveer 1000 telt, tot de gem. *Deurne-Vlieden-Bakel-en-Lieessel.* De gem. twee scholen, welke gezamenlijk door 300 leerlingen bezocht worden.

Er zijn hier twee jaarmarkten, de eerste op den 21sten April, de tweede op Vrijdag vóór den 21sten April.

Deze gem. is eene heerl., die in het jaartal 1660 afgelost en DEURNE is wel een statenrecht. In weinige weken, want het werd nog in de Vereenigde Nederlanden, als eene heerl. aan ROGIER BARON VAN LEEFDAALE. Ten slotte door den Heer THEODOOR BARON VAN LEEFDAALE.

De inw. dezer heerl. beweerden in het jaartal 1 Maart 1325, eene zekere gem. onder het rechtsgebied van *Delmar Brabant*, verkregen hadden; maar de gemeente onderscheidene jaren gebreken niet konden vertoonen, zoo werden de inw. van *FILIPS, Hertog van Brabant* op den 20 Januarij 1465, nieuwe openbare rechten toegekend.

Toen, in het jaar 1716, de Heer van DEURNE, die al grondheer der heide is, men van hunnen grond. Staten hen in hun eigen gevolg, tot in het jaar van 10,000 guld. als mits hij den ingezetenen zij deswege, sedert het

In het jaar 1857 is de kerkhof, uit den plaats wordt door in de heide, 20 van 800 en een lijkbussen van

Het wapen is gedeeld in vier van goud, het WILLEMROORD.

DEURNE Noord-Brabant eene kerk Aanvaank Deurne-V. geweest is het jaar 18

del-Brabant.

prov. *Gel-*

Sundasche cil.

bosch. kw. Ois-

kant. en $\frac{1}{4}$ u. W.

Cromvoirt; welks inw.

Klein-Deutenen.

de eerste Hervormde

Ditst gedaan. Er lag

arts Hertog van Oosten-

maagtigen.

veel door het hoog wa-

ntrek zijn toen, naar

meer huizen beschadigd,

Hertog van 's Hertogenbosch,

de eerste distr., arr., kant. en

u. N. O. van *Cromvoirt.*

vee kapel gestaan hebben

meer te zien zijn. (Gedu-

recht, in het jaar 1629, was

gevestigd.

Weyerij van 's Hertogenbosch,

de eerste distr., arr., kant. en

u. N. O. van *Cromvoirt.*

gevoonden wordt, lag vroe-

door de Regering van 's Hertog

Hertog van Brabant, is uit-

Zutphen. prov. Gelderland. Zie

Zwijndrechtschenwaard, prov. Zuid-Holland,

over den naam van *DUBBEL* in het Eiland

over vele eeuwen, ten gevolge van door-

in twee binnengedijkt. Zij loopt langs

naar Heer-Oudelandsambacht, van waar zij

aan lijfhoek, alwaar zij eene zuidwestelijke strek-

ke, een weinig ten O. van het Kuipersveer, door

sch. een weinig te ontlasten.

Oud-Brabant te ontlasten.

voorn. d. in den *Zwijndrechtschenwaard*, prov.

Landamm.

Zwijndrechtschenwaard, prov. Zuid-

in den *Zwijndrechtschenwaard*, gem. *Kleine-Lindt.*

14 u. W. van *Dordrecht*, gem. *Kleine-Lindt.*

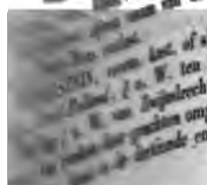
de sluis, waardoor hier de Devel zich

afslot in den *Zwijndrechtschenwaard*,

aan de Devel, op eene hooge

van *Dordrecht*. De grond, waarop het ge-

veertiende eeuw reeds voor. on-

shille, en was vermoedelijk
 zij hooge vloed, voor ver-
 rechtsche waard, in het jaar
 van *Holland*, bedijkt was, liet
Oosterhout-en-Dongen, een ge-
 nut meer, slechten, en op het
 onwen, dat hij door grachten en to-
 beveiligde, en waaraan hij den naam
 het jaar 1332 deze heerl. als leen,
 als onsterfelijk leen van de grafelijkheid
 die, ten gevolge van zijne onwrikbare trouw
 in de ongenade van haren zoon, Graaf Wil-
 nog hij zijn leven, het door hem gestichte kasteel
 HOUDE VAN BRAKEL zien overgeven, in wiens geslacht
 in het jaar 1490, wanneer het, door aankoop, een
 van het geslacht DUYCK, waaruit het in 1801, door
 VAN MARGARETHA DUYCK met HENDRIK VAN DIENES, in diens
 wint; terwijl het, den 12 Mei 1894, bij koop daaruit overging
 VAN BEVEREN, Heer van *Strevelshoek*. Deze liet het huis,
 na het innemen van Brielle door de Watergeuzen, in het jaar
 van de Spanjaarden verlaten en afgebrand was, nog in hetzelfde
 dat hij het gekocht had, ten deele weder opbouwen. Uit zijn
 geslacht ging het, op het einde der zeventiende eeuw, door het hu-
 welijk van JUSTINA ELISABETH VAN BEVEREN met JAN VAN BROEKBUYSSEN, in
 diens geslacht over; terwijl zijne dochter GODELIVE, die het in 1748
 van haren broeder ADAM geërfd had, doordien zij met WILLEM SNELLEN
 geluwd was, het in het geslacht van SNELLEN bragt, hetwelk nog den
 grond, waar het gestaan heeft, bezit; zijnde thans daarvan eigenaar
 de Heer CORNELIS THOMAS SNELLEN. Het gebouw is, na lang onbewoond
 geweest en langzamerhand in verval geraakt te zijn, in het jaar 1824,
 geheel gesloopt (1).

DEVENTEN, oude naam, onder welke de st. DEVENTER in *Zalland*,
 prov. *Overijssel*, wel eens voorkomt. Zie DEVENTER.

DEVENTER, voorn. bisd., op verzoek van FILIPS II, Koning van
Spanje, bij pausselijke bulle van het jaar 1559, opgerigt, en aan het
 aartsbisd. van *Utrecht* onderhoorig gesteld.

Het bevatte, behalve geheel *Overijssel*, een gedeelte van *Gelder-*
land en de graafs. *Zutphen*, *Bentheim* en *Lingen*.

De eerste Bisschop door FILIPS II, tot deze waardigheid benoemd, was
 JOHANNES MABUSIUS (MABUIS), doch deze, door tegenwerking van de
 Staten en het kapittel, nooit tot het bezit van het bisd. gekomen
 zijnde en wegens lichaamszwakheid daarvan afstand gedaan hebbende,
 werd, in het jaar 1570 opgevolgd door EGIDIUS DE MONTE (GILLES VAN
 DEN BERG), die, ondersteund door den Hertog van ALVA, er bezit van
 nam. Na zijnen dood werd wel, in het jaar 1589, een derde Bisschop,
 namelijk GUISBERT KORVERINKS, aangesteld, doch zonder ooit van zijn bis-
 dom bezit te kunnen nemen, doordien MAURITS, Prins van *Oranje*, in
 het jaar 1591, juist als men bezig was, om de toebereidselen tot
 's Bisschops inbuldiging en bevestiging te maken, de stad DEVENTER on-
 der het gebied der Staten bragt; waardoor het bisd., na omtrent 32
 jaren bestaan te hebben, weder vernietigd is.

(1) Zie voorts G. D. J. SCHOTEL, *Het Slot Strevelshoek* (eene verhandeling), te vinden in 's mans
Geschied-, Letter- en Oudheidkundige uitspanningen, bl. 82-120.

an het arr. Zwolle
tot arr. Almelo, Z.
Geldersche arr. Arnhem.
; Ommen, Raalte

Deventer; palende N. aan
aan de Geldersche kant.
de het van het Geldersche

er. Diepenveen, Bath-
en 24,000 inw.
verdeeld in de volgende drie
de. Zij bevat 26 gem.
bediend worden en telt ruim

klass. van *Deventer*. Zij bevat
Deventer, Diepenveen, Hôl-
Welsum. Men telt daarin ruim
ke door 11 Predikanten bediend

ov. *Oerijssel*, arr. en kant. *De-*
N en O, aan de gem. Diepenveen,
ssel, W. aan de Geldersche gem.

stal Deventer, enige verstrooid
ppervlakte van ruim 1348 bund.,
87 huizezinnen, uitmakende 14,000
koophandel en fabriekwezen.
terv., 300 Evang. Luth., 150 Doops-
welke 1800 Communicanten en 280

DAVENTRIA, ligt 31 n. Z. van Zwolle,
0° N. Br., 25° 19' 15" O. L., aan den
Aatsse, waar zij de Schipbeek opneemt.
hier, reeds ten jare 1182, eene brug
080 rijnsche goudgulden (24,120 guld.)
verbrand zijnde, werd in 1359 hersteld.
vermeld, werd zij in 1376 herbouwd;
zijnde, meet zij, in de jaren 1391—
vangen zijn, zoo als die er nog gevon-

in vorige tijden zeer verschillend gespeld,
DAVASTRE, DAVENTER, DAVEMETRIA, DAVON-
DAVENTRIA, DIVENTEN, DEVENTERI, DIVENTRE,
DAVENTRICH en TEVENTERI; terwijl het in de
1369 onder den naam van VENUS voor-
geschiede, in Twenthe, DEXTER uitgesproken
wordt, van spelling bij oude schrijvers is dan
betreffens den oorsprong dier stad ontstaan.
Men veronderstelt, dat er vroeger op den berg, waarop
de Bergkerk geheeten, gebouwd
was, een berg gestaan heeft, welke bij de oude
naam Davo's slot, genoemd wordt en het eer-
ste geweest zijn. Men heeft omstreeks de ge-

i
pr
l.
werf
sticht

zegde plaats, bij gelegenheid dat men er putten voor de huizen groef, eene menigte doodsbeenderen gevonden, waaruit men heeft opgemaakt, dat bij vijandelijke aanvallen, welke dit slot zoude ondergaan hebben, vele menschen moeten gesneuveld zijn.

Evenmin als men den oorsprong der stad DvENTRA kent, weet men ook op te geven, wanneer men begonnen is, haar met eenen wal te omringen, en tot eene stad te maken. Zeker gaat het echter, dat zij in de achtste eeuw eene stad geweest zij, welke van tijd tot tijd, naar mate het getal inwoners aanwies, is vergroot geworden. De gedaante der stad was eirond, hoewel aan de oostzijde bij de Brinkpoort eenigzins ingedrukt, zoolang zij, vóór de uitvinding van den nieuwen vestingbouw, met eenen dubbelen hoogen dikken muur, door uitspringende torens versterkt, is omringd geweest. Deze oude muur is ook nog gedeeltelijk in wezen, even als aan de noerd- en oostzijde de gracht, welke om deze oude vesting gelegen heeft. MAURITS, Prins van Oranje, heeft het eerst buiten den ouden ringmuur eenen nieuwen aardenwal doen leggen, naar het ontwerp, hem daartoe in het jaar 1597, door den Vestingbouwkundige ADRIAAN ANTHONISZOOH METIUS aangeboden. Deze wal bestond uit zeven bolwerken, allen naar de landzijde gelegen, en omgeven door eene wijde, diepe gracht, welke van genoegzaam water voorzien werd door de Schipbeek, die bij de Bergpoort daarin vloeit; voorts had men er zes halve manen en eene konterscharp. Aan den west- of waterkant was de stad oudtijds ook bewald en bemuid, hetgeen op eenige plaatsen nog te zien is, doch overigens strekt de IJssel haar aan die zijde tot eene genoegzame bescherming. Over deze rivier ligt eene schipbrug, welke vroeger ook door eene schans aan de overzijde van den IJssel verdedigd werd. Deze schans is echter reeds in het jaar 1582 geslecht. Later, en wel in het jaar 1629, zijn de vestingwerken nog aanmerkelijk vermeerderd, voornamelijk aan de zuidzijde tusschen de Bergpoort en den IJssel, en bij de halve manen eenige kleine lunetten aangelegd. Ook in het jaar 1671 heeft er, op de aannadering der Keulsche en Munstersche troepen, eenige versterking plaats gehad, doch deze bestond meer in eene herstelling van de reeds aanwezige vestingen, dan in het aanleggen van nieuwe bolwerken. De rust, waarin ons Vaderland, en dus ook de stad DvENTRA, gedurende het verloop van bijna 150 jaren, mogt deelen, was oorzaak, dat de oude vestingwerken, hoewel hunne voormalige gedaante behoudende, echter langzamerhand vervielen, zoodat haar toestand geen denkbeeld van tegenweer meer scheen te laten, en echter werd, tegen alle vermoeden, zulk een tegenweer geboren. In April 1815 verscheen namelijk een Fransch keizerlijk besluit, om de stad in behoorlijken staat van verdediging te stellen. Den geheelen zomer werd de arbeid aan de buitenwerken voortgezet; voor de Bergpoort aan de Munstersche zijde, werd de capitale brug afgebroken, de poort zelve toegemetseld en kort daarna in een kruidmagazijn herschapen, de buitenstad aan de Brinkpoort werd geslecht, en nieuwe doorgravingen en paalwerk aan de Welle, langs den IJssel, en onder de Lindekens aangelegd.

In de negende eeuw vindt men reeds bewijs, dat DvENTRA door den handel bloeide; terwijl in diezelfde eeuw de stad aanzienlijk werd uitgebregd. Ook is zij ten alle tijde met groote handelsvoorregten begunstigd geworden. Zoo verkreeg zij, in het jaar 1241, den katertol van het stift Elten, welke voor haar, tot in latere tijden, eene rijke bron van inkomsten geweest is. Ook verkregen de kooplieden dezer

stad van **Floris V**, Graaf van *Holland*, bij eenen bezegelden brief, de vrije vaart op vele Hollandsche steden, en gaf **Ruinold**, Graaf van *Gelder*, in het jaar 1291, aan deze stad den tol van alle schepen, die, naar en van *Harderwijk*, daar voorbij voeren; terwijl **Jan van Diest**, den vijf en veertigste Bisschop van *Utrecht*, den inwoneren, in het jaar 1328, de tolvrijheid door geheel *Twenthe*, benevens de vrije vaart op de *Regge* gaf. In het jaar 1362 verkregen zij van **Jan van Arkel**, den zeven en veertigsten Bisschop van *Utrecht*, tolvrijheid in het sticht, terwijl hij beloofde, dat hunne schepen of goederen, driftig wordende en aan de palen des stichts aanlandende, hun vrij zouden worden terug gegeven. Maar vooral werd de handel van *Deventer* uitgebreid en verkreeg die handel meer vastigheid, toen de stad, later, in het *Hanze* verbond werd opgenomen. — In het jaar 1461 gaf **Christiaan**, Koning van *Denemarken*, aan *Deventer* dezelfde voorregten op de haringvangst, welke hij te voren reeds aan *Kampen* en anderen had verleend.

In het jaar 1495 werd zij door Keizer **Maximiliaan** tot eene vrije rijkstad verklaard, die onder 's Keizers onmiddellijke bescherming stond; terwijl zij tevens het regt der munt bezat, zoo van gouden als zilveren geldspecien. — In het jaar 1559 geschiedde deze stad geen minder eer, toen zij onder de vijf nieuwe bisdommen begrepen werd, welke, door Paus **Paulus IV**, opgericht en aan het nieuwe aartsbisdom van *Utrecht* onderhoorig gemaakt werden; wordende toen het bisdom van *Deventer* het tweede in rang geplaatst (1).

Deventer, had vroeger eenentwintig poorten, namelijk drie buiten- en achttien binnenpoorten. De binnenpoorten waren: de *Noordenbergerpoort*, ten N.; de *Brinkpoort*, ten O.; de *Bergpoort*, de *Heestpoort*, de *Raampoort*, en de *Zandpoort*, ten Z.; de *Melksterpoort*, de *Verwerspoort*, de *Dijkpoort*, de *Duimpoort*, de *Pijperspoort*, de *Kleine Vischpoort*, de *Groote Vischpoort*, de *Kraanpoort*, de *Muschelpoort*, de *Vullerspoort*, de *Schoenmakerspoort* en de *Veerpoort* ten W. De buitenpoorten waren: de buitenste *Noordenbergerpoort* ten N.; de buitenste *Brinkpoort* ten O.; en de buitensche *Bergpoort* ten Z. O. Door de gestadige veranderingen, die de muren en vestingwerken van *Deventer* ondergaan hebben, zijn vijftien der genoemde poorten langzamerhand verdwenen, zoodat alleen nog de zeven volgende bestaan: de *Noordenbergerpoort*, ten N.; de *Brinkpoort* en de *Bergpoort*, ten O.; de *Zandpoort*, ten Z.; de *Melksterpoort*, de *Duimpoort* en de *Vischpoort*, ten W. Aan de *Noordenbergerpoort* stond vroeger een zeer hooge toren, die in het jaar 1487 gebouw is, gedurende de belegering van 1578 van zijne kap beroofd werd en in het jaar 1778 geheel is afgebroken. De *Melksterpoort* is slechts eene open poort, welke door houten deuren gesloten wordt. De *Buiten-Vischpoort* is in het jaar 1839 geheel afgebroken, en door een ijzeren hek vervangen; ook in dit jaar (1841) is de *Binnen-Vischpoort* gesloopt, en de beide torens, welke zijn blijven staan, tot eene sterrenwacht ingerigt, aan elkander verbonden met eene houten brug, en op de westelijke een observatorium geplaatst. De altijd open *Zandpoort* is de toegang tot de haven, welke aan het begin door een ijzeren hek is afgesloten.

(1) De bullen van **PAULUS IV** en **PROB IV**, van Mei 1559 en Maart 1560, staan in *MEYERUS*, *Opera diplomatica*, Tom. 1, pag. 472 et 648.

De wallen der stad, welke nog tot de vestingwerken van den staat gerekend worden, zijn vrij hoog en geven den wandelaar een ruim gezigt over de omliggende landerijen. De Worp, aan de overzijde van den IJssel gelegen, levert mede eene buitengewoon fraaije wandeling op. Vóór het beleg van het jaar 1813 en 1814 was zij met ruim 1000 stuks statige lindeboomen beplant, welke meer dan eene eeuw oud waren, toen zij door de Franschen, gedurende dat beleg, werden afgehakt, bij welke gelegenheid men bevonden heeft, dat alle de stammen nog volkomen gaaf waren. Na de omwenteling van laatst gemeld jaar is zij naar een geheel nieuw plan, als een groote Engelsche tuin aangelegd en met veel verscheidenheid van plantsoen versierd. Het Pot-hoofd, binnen de wallen, mag, vooral om het schoone gezigt langs en over den IJssel, eene fraaije, ofschoon kleine, wandelplaats genoemd worden, terwijl de zoogenaamde Nieuwe wandeling, om de stads weide, de Teuge geheeten, weder meer landelijke gezigten aanbiedt. Deze weide is een stedelijk eigendom, en daarop mogen de dusgenaamde groote burgers (zijnde die, welke het groot burgerregt verkregen hadden of door erfopvolging van de kinderen aan hunne ouders, of door koop) een zeker getal koeijen, benevens een paard, weiden. Aan het Zuid-einde dezer weide is in vroegeren tijd, ter bescherming van het aldaar grazende vee, een wachthuis gebouwd, het Koerhuis geheeten; een ronde toren, welke voorheen een gedeelte van dit gebouw uitmaakte, dient thans tot herberg. Aan de overzijde van den IJssel ligt eene dergelijke weide, de Marsch geheeten, welke insgelijks aan de stad behoort en almede door de burgers beweid wordt.

Heeft DEVENTER naauwe, en daardoor, zoo als men zegt, bedompte straten, de markten zijn er, integendeel, zoo veel te ruimer, en onder dezen munt de Brink uit, als hebbende eene groote uitgestrektheid, vooral in de lengte, daar zij genoegzaam de geheele breedte van het smalste gedeelte der stad beslaat. Het is de verzamelplaats van allerlei waren, die van buiten inkomen, en, op de gewone Woensdagsche en Vrijdagsche marktdagen, aldaar te koop gebragt worden. Keizer WENCESLAUS heeft deze stad, in het jaar 1386, begunstigd met eene vrije jaarmarkt, de Midvastenmarkt genaamd; ook heeft men er paarden- en beestenmarkten, welke op verschilleude tijden invallen, en buiten de *Brinkpoort* gehouden worden. Behalve de *Brink* heeft men er nog de Nieuwe markt, nabij de Groote kerk, waarop in het bijzonder, korn, boter, groenten en andere eetwaren verkocht worden. Voorts heeft men er ook eene Vischmarkt en eene Houtmarkt, terwijl de Turfmarkt aan de haven gehouden wordt. De Stroo- markt is een plein, waarop echter niet meer stroo komt, dan op eene der andere markten.

Gedurende de beide gezegde marktdagen heerscht er te DEVENTER eene groote drukte, door de menigte bewoners der omstreken, die er hunne waren ter markt komen brengen en weder andere met zich voeren. Aan groote winkels van laken-, zijden-, wollen- en katoenenstoffen enz., is hier mede geen gebrek. Het Deventersche bier was vroeger alom zeer beroemd, maar wordt heden ten dage minder gedronken, waardoor er thans maar twee brouwerijen meer aanwezig zijn. De Deventer koeken hebben echter haren ouden roem staande gehouden, zoodat de vijf koekbakkerijen, welke men te dier stede vindt, jaarlijks meer dan 365,000 stuks leveren. Voorheen was er een groot vertier in hertsleder, hetwelk, naar men wil, nergens zoo veel bereid werd en zoo sterk was, als te DEVENTER, om welke reden het

maken van lederen bandelieren, broeken, handschoenen, enz., aldaar eene gemeene handtering was; ook had men er veel doortogt, van Hessische en Munstersche karren, welke allerlei Duitsche waren aanbragten of verder vervoerden; zoodat DEVENTER in de zestiende eeuw, naast Antwerpen en Amsterdam, voor de derde groote koopstad der Nederlanden werd gehouden. Hoewel men die stad thans niet meer als de derde koopstad des rijks beschouwen kan, is de handel, die er gedreven wordt, thans nog belangrijk. In de laatste jaren is de handel in boter vooral een groote tak van vertier geweest, zoodat men den uitvoer jaarlijks op ruim 600,000 pond begroot, welke meest naar Holland en Engeland wordt vervoerd. Ook de handel in koor; wijn; bier; hout; ijzer enz., is nog altijd een voornaam middel van bestaan voor de inwoners, waartoe niet weinig de ligging der stad aan den IJssel, alsmede hare ruime, met die rivier gemeenschap hebbende, haven, gelegenheid aanbieden. Deze haven ligt in het zuidelijke gedeelte van de stad, tusschen den ouden muur en de later aangelegde vestingwerken. Zij is zeer breed en strekt zich in de lengte uit van den IJssel tot aan de binnenste Bergpoort, daar zij, onder den wal door, het water der Schipbeek ontvangt. Voorts heeft men te DEVENTER de volgende fabrieken, als: 1 koninklijke tapijtfabriek van Smyrnasche en andere vloertapijten, welke omstreeks 500 menschen werk verschaft en in 1838 eene aanmerkelijke uitbreiding bekomen heeft, zoodat er geen soort van vloertapijten bestaat, welke niet aldaar vervaardigd wordt; 1 bleijende ijzergieterij, waaria 150 menschen werkzaam zijn, en die sedert de laatste tien jaren mede zeer uitgebreid is; 1 kagchelfabriek; 1 fabriek van blaauwe vitriool; 2 werktuigelijke fabrieken van kartonnendooswerk, welke veler handen werk verschaffen; 1 kousenfabriek; 1 oliemolen, welke door stoom gedreven wordt; 1 zeepziederij; 1 leerlooijerij; 1 lijnziederij; 1 fabriek van verwatof; alsmede 3 boekdrukkerijen. De vroeger hier bestaan hebbende suikerraffinaderij is, even als de twee branderijen, die er voorheen waren, niet meer in werking.

Het Stadhuis, aan het *Kerkhof*, is een gebouw van groote ruimte en van binnen met fraaije vertrekken voorzien. Aangezien het door ouderdom zeer begon te vervallen, is het in het jaar 1693 hersteld en met eenen nieuwen voorgevel van Bentheimer steen opgehaald. Boven den ingang van de raadkamer ziet men een der meesterstukken van den beroemden GERHARD TERBURG, verbeeldende de raadkamer met alle de Burgemeesters en Sekretarissen, die daar in het jaar 1667 zaten, naar het leven afgemaald. In hetzelfde vertrek ziet men vier stukken, de Evangelisten verbeeldende, met het volgende opschrift daaronder: *Ao. 1621 pinxit HENRICUS TER BRUGGEN, natus 1588, de-natus 1629. Filius RICHARDUS Curiae Trajectinae Advocatus Civitatis Daventriensi in memoriam donavit Anno 1707 aetatis suae 89,* (in het jaar 1621 zijn deze geschilderd door HENDRIK TER BRUGGEN, die in 1588 geboren is en in 1629 overleed. Zijn zoon RICHARD, Advocaat te Utrecht, heeft ze ter zijner gedachtenis, in het jaar 1707, het negen en tachtigste zijns ouderdoms, aan de stad DEVENTER gegeven). Op het stadhuis is insgelijks de bibliotheek van het atheneum geplaatst.

Het Geregthof, aan den *Brink*, voorheen een particulier huis, dat in het begin dezer eeuw tot de tegenwoordige bestemming ingerigt werd, is een fraai gebouw, hetwelk, even als het Gevangenhuus, in de *Walstraat*, zeer doelmatig aan het oogmerk beantwoordt.

Het Tuighuis of Arsenaal, aan het *Kerkhof*, was vroeger eene kerk, door LESBINUS, een der eerste Evangelieverkondigers in dit gewest (1), gesticht, en aan de Maagd MARIA toegewijd. Dit gebouw, kort daarna door de Saksers uitgeplunderd en vervolgens in brand gestoken zijnde, werd door St. LESBINUS, met behulp zijner stadgenooten, kort voor zijnen dood, die den 12 November 777 plaats had, hersteld. Weinig tijds daarna werd deze kerk andermaal door de Saksers in brand gestoken en in 780 weder herbouwd. In 1255 voor de derde maal aan kolen gelegd zijnde, werd zij, in het jaar 1334, met groote kosten hersteld. In het midden der zeventiende eeuw werd dit gebouw tot een tuighuis voor stads geschut aangewend. Naderhand is het aan den Raad van State overgegeven, die het tot een Lands Arsenaal heeft bestemd.

De Waag, op den *Brink*, is een schoon en ruim gebouw, dat geheel op zich zelve, van alle andere gebouwen afgezonderd, staat. Zij werd gebouwd in het jaar 1528, zoo als dit in het volgende versje, aan de noordwestzijde van dat gebouw, als nog te lezen staat:

In 't jaar ons Heeren MD ende XXVIII

Op Sinte Mariedach

Wherd de eersten steen van deze waghe gelacht.

Men gebruikte daartoe de afbraak van de door KAREL, Hertog van Gelder, aan de overzijde van den IJssel opgeworpen blokhuisen of schansen *Altena* en *Morgenster* (zie die woorden), nadat dezen van de, door gezegden Hertog daarin gelegde, Geldersche bezetting, op het valsche gerugt van den aantogt van Bourgondische troepen, verlaten waren, waarop de Deventerschen van die gelegenheid gebruik maakten, om ze te vernielen, de bouwstoffen te vervoeren en er de waag van te bouwen. Ter beschimping van den Hertog van Gelder, deden zij eenige afbeeldingen in de muren metselen, waarvan de meesten later werden weggenomen; terwijl een ster en een pot met een menschenhoofd, daaruit kijkende, zijnde eene zinspeling op den naam *Kijk uit den Pot*, welken men wel eens aan het blokhuis *Altena* gaf, nog te zien zijn. Het gebouw heeft drie poorten, door welke de wagens en karren gemakkelijk kunnen inrijden. Het achterste gedeelte dient tot berging van koopwaren en het voorste tot hoofdwach; terwijl het gebouw, op de eerste verdieping, in onderscheidene vertrekken verdeeld is, waar de burgers vroeger hunne nachtwacht hielden, maar die thans tot berging van militaire wapens en kleederen dienen. Aan een der zijmuren hangt eene groote koperen ketel, die blijkbaar van zeer hoogen ouderdom is. Uit de Kameraarsrekening van het jaar 1454 blijkt, dat de Muntmeester van den Heer van Batenburg, destijds in de stads gevangenis zat, ter sake van het vervaardigen van valsch geld. Hoe deze man juist hier kwam staat er niet, maar wel, dat men: »*up sente peters soent ad vincula* (in tegenwoordigheid der regering), *gerichte deda over de muntmeister van Batenborgh*." Dit rigten bestond in het koken in eenen koperen ketel, die daartoe opzettelijk was aangekocht, ter vervanging van eenen anderen, die men te voren schijnt gebruikt te hebben. *Item* (zoo leest men in de rekening) *van Johan peterssoen enen ketel gecoft, daer die muntmeister in gesoden wart, die woech 1° ende XLVI p. (72 Nederl. ponden) ellie p. iij kr. maken xxxi ar. g. iij kr., daer afgestagen den olden ketel die woech LXXX p. ellik ij kr. maken viij ar. g. — soe lleeven*

(1) Men vindt een Levensbericht van St. LESBINUS, in den *Overijsselche Almanak voor Oudheid en Letteren*, voor het jaar 1826, bl. 1-17.

daar over meer uitgegeven XXII ar. g. X kr. Of dit koken in heet water dan wel in olie heeft plaats gehad, kan men niet opgeven; de rekening geeft tot de beslissing daarvan geen aanleiding. Er staat alleen nog, dat hij in geene behoorlijke kist begraven, maar in eenen ton in den grond gestopt werd. Tot afschrik van anderen is deze ketel zeker later in het openbaar ten toon gehangen en, in verband met de overlevering, zal het wel niet twijfelachtig zijn, of hij heeft voor dien muntmeester gediend, en zulks te meer wegens het opgegeven gewigt. Zoo als hij thans is, aangedaan door de lucht en vol gaten, weegt hij nog 68 Ned. pond. Zijne middellijn is 90 en de diepte 61 Ned. duimen. Er is noch jaartal, noch eenig bijzonder teeken aan te bespeuren.

Verdere stadsgebouwen zijn: het Gebouw van het Athenaeum, op de *Groote Poot*; de Lombard of Bank van Leening, in de *Kloosterstraat*; de Kazerne, in de *Pontsteeg*, zijnde een gedeelte van het voorm. Lamme-van-Diesenklooster, en de Kazerne, in de *Spinhuissteeg*, welk gebouw voorheen het Arme-fraterhuis geweest is; de Kazerne in de *Bagijnestraat*, voorheen het Kinderhuis; de Kavalleriestallen, bij de *Noordberger- en Brinkpoorten*. Ook is er een kantoor voor de brievenposterij en een station voor de paardenposterij. In het voorm. Landshuis, eertijds Bruinenberg geheeten, is thans de Latijnsche school geplaatst, terwijl er ook verkoopingën worden gehouden (zie voorts het art. *BANKRUPT*). In de voorm. Munt is het Groote Gasthuis overgebracht.

De Herv. gem. te DEVENTER, welke tot de klass. en ring van *Deventer* behoort, telt, behalve de krijgslieden der bezetting en hunne huisgezinnen, die ongeveer een vierhonderdtal uitmaken, ruim 13,300 zielen. De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest JOHANNES GUILLELMUS, geboortig van Zwolle, die hier in 1560 overleed. Onder de later hier gestaan hebbende leeraars vinden wij vermeld, den beroemden, te Zwolle geboren, Nederduitschen Dichter ARNOLD MOONEN, die hier in 1679 beroepen werd, en er in 1711 overleed. Thans wordt zij door 4 Predikanten bediend, van welken het beroep geschiedt door den kerkeraad en heeft hier twee kerken, als: de *Groote- of St. Lebuinuskerk* en de *St. Nicolaas- of Bergkerk*.

De *St. Lebuinuskerk* is, in de veertiende eeuw, terzelfde plaatse gebouwd, waar reeds vroeger twee kerken, aan dienzelfden H. toegewijd, gestaan hadden. De eerste dezer kerken, naar men wil, in het jaar 1040, onder de regering van BRANULFUS, den twintigsten Bisschop van Utrecht, gesticht, brandde, in het jaar 1233, geheel af; doch werd, door de zorg van OTTO III, den zes en dertigsten Bisschop van Utrecht, spoedig herbouwd. Nog geen eeuw mogt deze tweede kerk staan of zij werd insgelijks, en wel in het jaar 1334, eene prooi der vlammen, waarna de tegenwoordige kerk gebouwd werd, die de grootste is der geheele provincie Overijssel, zijnde 94,17 ell. lang en 34,52 ell. breed. Men was in den aanvang voornemens aan beide zijden, namelijk ten N. en ten Z., er een uitstek aan te bouwen, en haar alzoo de gedaante van eene kruiskerk te geven; ook is dat uitstek aan de noordzijde dadelijk opgetrokken, maar dat aan de zuidzijde is achter gebleven. De toren, die, naar gelang van de grootte der kerk, niet zeer hoog, maar evenwel zwaar is, werd er in het midden der vijftiende eeuw, door de Regering, op stads kosten, tegen aan gebouwd, doch niet voltooid vóór in het jaar 1613, toen men, in plaats van de vierkante houten kap, waarmede hij tot dien tijd bedekt was, er een fraai, op acht zuilen rustend, koepeldak deed opzetten. Deze

moest, behalve tot sieraad, mede dienen, om er een klokkenspel in te hangen, hetwelk uit twintig klokken bestond, en in het jaar 1613 vervaardigd was, doch reeds, in het jaar 1646, door een beter werd vervangen, dat later ook nog vergroot werd, en thans uit 56 klokken bestaat. In het jaar 1795 werd deze kerk tot eenen stal ingerigt, en door de Franschen inwendig jammerlijk geschonden. In het jaar 1800 geraakte zij eerst weder in eenen beteren toestand, waartoe de kosten uit vrijwillige giften gevonden werden, en waaraan nog een vierregelig versje, binnen de kerk aanwezig, herinnert. In het jaar 1859 is er een nieuw orgel in geplaatst, dat door den orgelmaker te DEVENTER JOHANN HEINRICH HOLTGRAVE vervaardigd en den 18 Augustus van dat jaar ingewijd is. Het bestek van dit orgel, zijnde een zestien voetswerk, bevat vijf en veertig sprekende stemmen, drie handklavieren en een vrij pedaal. Het beveelt zich ook door zijn uiterlijk voorkomen aan, als een sieraad van het kerkgebouw. Vóór de Hervorming werden in deze kerk onderscheidene reliquiën bewaard; men vond er meer dan 50 vikarijën. Het kapittel van DEVENTER, in deze kerk gevestigd, bestond uit eenen Deken, eenen Proost, wiens aartsdiaken-schap zich uitstreckte over Zalland, Zutphen en de naburige Veluwe, en verder uit 20 Kanonnikken met 19 prebenden en 15 mindere proven. Als een zeldzaam overblijfsel der oude bouwkunde van de elfde eeuw is onder het hooge koor bezienswaardig de krocht of onderaardsche kapel, welke aldaar gevonden wordt; daarin ziet men, juist onder het groot altaar in het hooge koor, de overblijfselen van een altaar en vóór deze eene put; ook zijn in het gewelf de ringen, waaraan de lampen hingen, nog aanwezig. Op het lage koor heeft men, in Februarij 1841, ontdekt de grafkelders van twee Bisschoppen, zijnde hoogstwaarschijnlijk EGIDIUS DE MONTE, alhier begraven in 1577, en GODEFRIDUS VAN MIERLO, verdreven Bisschop van Haarlem, in 1587 te DEVENTER overleden. Het beeldwerk, voorstellende een rat, die aan eenen ouwel knaagt, hetwelk tot voor weinige jaren in deze kerk gevonden werd, wordt thans in het kostershuis bewaard.

De St. Nicolaaskerk, gewoonlijk Bergkerk genoemd, in het zuidoostelijke der stad, aan de *Walstraat*, op den kruin des bergs, waarop vroeger het kasteel moet gestaan hebben, aan hetwelk DEVENTER zijnen oorsprong zoude verschuldigd zijn. Te dier plaatse werd eerst eene kleine kerk gebouwd, waarin de dienst, niet zonder tegenkanting van de Kanonniken der St. Lebuinuskerk, aan de Monniken van de Premonstreiterorde, uit de abdij te Vaarle, bij Koetsveld, in Munsterland, werd overgelaten; terwijl de Abt van dit stift, tot het waarnemen van deze dienst, een' der Monniken, of liever Kanonniken, uit zijne abdij benoemde, die in den beginne, toen hij alle de pastorale diensten in eigen persoon en alleen verrigten moest, geen hooger titel had, dan dien van *Pastoor op den Berg*; doch, nadat hem een Kapellaan was toegevoegd, dien van *Prior op den Berg* heeft aangenomen, zoo als zijne woning, nabij de kerk, het prioraat genoemd werd. Er waren in deze kerk dertien vikarijën gevestigd. Daarna is dit gebouw, hetwelk te klein was, afgebroken en eene grootere op dezelfde plaats gebouwd, welke nog in wezen is. Het is eene kruiskerk, met twee naast elkander staande torens, wier spitsen wel van dezelfde gedaante zijn, doch waarvan de eene een weinig hooger dan de andere is opgetrokken. Van binnen heeft zij een zeer bevallig aanzien.

Vroeger hadden de Herv. hier nog eene kerk, de Broerenkerk geheeten, waarin alleen bij zomertijd, des morgens vroeg, door de

Nederduitsche Hervormden gepredikt werd, terwijl zij overigent ten gebruike van de Fransche gemeente strekte, doch dit gebouw is, in het jaar 1799, aan de R. K. afgestaan. Vóór de Hervorming vinden wij in deze kerk twee vikarijen gevestigd, namelijk die van St. ANNA, welke door het kapittel van St. Lebuinus begeben werd, en die van St. JAKOB, staande ter begeving van den Pastoor dor kerk; maar bovendien waren er nog de 6 volgende kerkdiensten: die van St. CATARINA, wier Bedienaar de eerste mis 's Woensdags moest lezen; die van St. BARBARA; die van het *Hoogwaardig Sakrament*; die van de broederschap des *H. Sakraments*, waarvan de Vikaris verplicht was dagelijks mis te doen; die van de broederschap van het *Medelijden der H. Maagd*, wier Bedienaar alle Zaturdagen eene plegtige hoogmis deed; en die van St. ANNA en MARIA MAGDALENA. Ook was aan deze kerk eene kapel gehecht van het Hoogwaardig Sakrament, welke er na de Hervorming van afgescheiden en tot twee afzonderlijke huizen vertimmerd is. Aan het altaar dezer kapel waren ook twee kerkelijke diensten gesticht, als eene met last van twee missen ter week te doen, en eene, waarvan de Bedienaar wekelijks drie missen moest lezen. In deze kerk is begraven ELZONORA VAN ENGLAND, moeder der Graven EDUARD en RICHOLD VAN GELDER, die in het jaar 1386 te DEVENTER gestorven is.

De Fransche gemeente, welke hier vroeger bestond, is, bij besluit van Z. M. den Koning, van den 30 Januarij 1822, wegens het klein getal leden, vernietigd verklaard en met de Nederduitsche vereenigd. Na de emeritus verklaring van den Predikant FRANÇOIS NOEL DE VILLEROIX, in 1803, was er geen andere weder beroepen.

Lang heeft het geduurd, eer men te DEVENTER konde besluiten, om den Lutherschen de vrije godsdienstoefening te vergunnen, zelfs konde een brief van voorschrijving, door den Koning van Denemarken, te dien einde afgezonden, dat niet uitwerken. Herhaaldelijk werden der Lutheranen conventiculen, zoo als men toen de godsdienstige bijeenkomsten van deze en andere gezindheden noemde, verboden, maar den 31 Augustus 1691 werd, door de Schepenen en Raad der stad, eene resolutie genomen, waarin hun eindelijk werd toegestaan eenen Leeraar, mits geen' anderen dan een geboren Nederlander, te beroepen. Reeds vroeger echter was hier eene Luthersche gemeente, waarschijnlijk onder oogluiking, gevestigd; immers uit de kerkelijke notulen blijkt, dat, in het jaar 1672, aan de vijandelijke Keulsche troepen, die der Augsburgsche concessie waren toegedaan, het Auditorium, in de *Bontsteeg*, werd ingeruimd, om aldaar te prediken, en dat zij alstoen den militairen Veldprediker JOHANNIS VAN BERK aangenomen hebben, die de dienst waargenomen heeft, tot dat GOTTFRIED STRINBACH, Veldprediker van den Hertog AUGUST VAN SACHSEN, welke hier garnizoen hield, het eerst na de oprigting der gemeente het Evangelie verkondigde. Daarna heeft men den Proponent JOHANNES BERKII beroepen, die echter maar voor eenen korten tijd de dienst heeft waargenomen. JACOB HEINRICH QUINCHARDT, Predikant te Nijmegen, waar hij tot het einde van 1673 stond, vernomen hebbende, dat de Proponent bij deze gemeente elders een beroep had gekregen, nam, op aanraden van zijne vrienden, zijn ontslag van die gemeente en begaf zich herwaarts. De gemeente had echter de vacatie weder aan STRINBACH aangeboden, die ze ook aangenomen had, maar uithoofde van diens ongesteldheid en de onzekerheid, hoe lang hij hier in garnizoen zou blijven, hebben QUINCHARDT en STRINBACH bij beurten de dienst waargenomen, tot dat de laatstgemelde niet lang daarna naar zijn vaderland vertrok, waarop de Ou-

deringen en Diakenen, op den 22 Januarij 1674, JACOB HAINAEN QUINCMBART tot eersten vasten Predikant in deze gemeente beroepen, die hier bleef tot in het jaar 1679, als wanneer hij, naar Arnheim beroepen zijnde, derwaarts vertrok. Het beroep geschiedt door den kerkeraad, uit eene nominatie van drie Predikanten of Proponenten, door het consistorie van Amsterdam opgemaakt. De gem. telt thans ruim 500 zielen. De kerk, in de *Spinhuissteeg* staande, heeft nitwendig eenen fraaijen gevel, en is van binnen zeer wel tot de godsdienstoefening geschikt en met een orgel versierd. Achter de kerk ligt eene open plaats, waaraan een huis staat, dat vroeger tot vrije woning van den Predikant gediend heeft, maar thans een eigendom van de stad is geworden.

De godsdienstige vergaderingen der Doopsgezinden werden hier voor de eerste reis in het jaar 1620 en in de volgende jaren meermalen verboden. Vóór het jaar 1652 moesten die vergaderingen zeker weder eenige tijd hebben plaats gehad, aangezien er een raadsbesluit van dien tijd bestaat, ten doel hebbende, om die niet meer te gedoogen; doch ook dit kan niet lang stand hebben gehouden, want in het jaar 1663 maakte men eene verordening, niet zoo als voorheen om die bijeenkomsten geheel te stremmen, maar om, zoo als het daarin heette, »der Mennoniten overgrooten licencien in hare publyke kerkelyke exercitien en consummatien van huwelyken in hare vergaderingen te refreren;» en sedert schijnt er dan ook niet weder een volstrekt verbod te hebben plaats gehad. De afkondiging en inzegening van de huwelyken der Doopsgezinden echter veroorzaakten in de zeventiende eeuw nog eenige moeilijkheden, dewijl men hun niet wilde toestaan, die in hunne eigen kerk te doen; doch naderhand werd vastgesteld, dat Doopsgezinden, die wenschten te huwen, door eene commissie uit de Magistraat in den echten staat zouden worden bevestigd, volgens een daartoe beraamd formulier; en deze schikking is tot aan de omwenteling van het jaar 1795 achtervolgd geworden. Naardien de Doopsgezinden, uit hoofde van hunne godsdienstige begrippen, weigerden gewapend op te trekken, trof de regering, in het jaar 1690, eene overeenkomst met hen, volgens welke zij twee brandspuiten ten dienste der stad zouden onderhouden en daarentegen van alle wachten en togten vrij zijn, en ook geen hooger wachtgeld dan andere burgers behoeften te betalen. Vroeger schijnen de Doopsgezinden te DEVENTER in twee sekten te zijn verdeeld geweest, van welke de eene naar zekeren TEN CATZ, de andere naar zekeren CAEMER den naam droegen; die van TEN CATZ behoorden tot de Vlamingen, en de andere tot de Vlaamsch-Friezen. Thans maken zij echter maar ééne gem. uit, die sedert het jaar 1767, door éénen vasten Predikant, door de gemeente beroepen, bediend wordt; terwijl dit vroeger geschiedde door eenen Vermaner, uit het midden der gemeente gekozen. De eerste, die vaste Predikant in deze gemeente geweest is, was HENDRIK WAERMAN Mz., die in het jaar 1761 herwaarts kwam en in het jaar 1771 overleed. De kerk, in de *Korte Astenstraat*, is klein, maar net, zeer doelmattig ingerigt en met een orgel voorzien.

De R. K. hebben te DEVENTER slechts eene statie, waaronder nog een gedeelte van Diepenveen, namelijk de buurs. Rande, Borgel en Tioene, en twee h. in de buurs. Eps e, gem. Gorssel, alsmede een h. de Snijpling, buiten de Bergpoort, behooren. Deze stat. behoort tot het aartsbispriest. van *Zalland en Drenthe*, telt 3400 zielen en daaronder 1850 communicanten, en wordt bediend door éénen Pastoor en eenen Kapellaan. Vroeger had deze gem. haar kerkhuis, dat aan den

M. LESUITS was toegewijd, in de *Nieuwstraat*, en de Pastoor had onder het zelfde dak eene vrije woning, doch nadat hun, in het jaar 1799, de Broerekerk is afgestaan, wordt sedert het jaar 1805, de voorm. kerk in de *Nieuwstraat* gebruikt tot Kapel. De Broerekerk, aldus genaamd, omdat zijndtijds tot het Minderbroedersklooster behoorde, werd in of omtrent het jaar 1538 gebouwd. Zij is 57,95 ell. lang en 19,14 ell. breed. Het was de eerste kerk, die in het jaar 1579 den Hervormden werd afgestaan; naderhand ging zij, zoo als wij gezien hebben, aan de Waalsche gemeente over. Zij werd den 26 Mei 1803, onder aanroeping van den H. LESUITS, voor de R. K. godsdienst ingewijd, en ontving van Koning Lodewijk een geschenk van 3000 guld. tot vervaardiging van een altaar, hetwelk daarvoor ook gemaakt is. Deze kerk is nog in het bezit van drie prachtig geschrevene, kostbaar versierde Evangelieboeken, die sommigen gemeend hebben dat, zoo niet alle, dan toch een der drie, door LESUITS zouden geschreven zijn. Zij duiden echter eenen veel lateren oorsprong aan; maar zijn evenwel zeer merkwaardig, vooral het eene, omdat het hetzelfde boek is, waarop de Graaf van ANSBURG, als Stadhouder van PHILIPS II, den eed gedaan heeft, toen deze, in het jaar 1536, als Landheer van Overijssel, te DEVENTER werd gehuldigd. Zeker diende het ook vroeger bij de beëdiging der Utrechtsche Bisschoppen.

De R. K. der Oude Clerexy of Jansenisten hebben te DEVENTER geene kerk, zoo als men zoude moeten vooronderstellen uit den titel van *Bischof van Deventer*, door eenen der Hollandsche Geestelijken van die gezindte gevoerd wordende; doch dit is slechts eenen titel, waaraan geen geestelijk gebied verbonden is.

De Israëlitien, die in DEVENTER, in het jaar 1798, vergunning tot vrije godsdienstoefening verkregen, maken eene gemeente uit, waarvoor eerst in het jaar 1798 eene synagoge gebouwd is, welke door eenen Parnassijn bediend wordt en klein, maar zeer doelmatig ingerigt is.

Het voornaamste van alle de liefdadige gestichten te DEVENTER is ontegenzeggelijk het Gasthuis de H. Geest, ook wel het Grootte Gasthuis genoemd, in de *Smedestraat*. Het werd in de dertiende eeuw gesticht, nadat een vrome Kanunnik, met name LESARDUS, bij uitersten wil, eene aanzienlijke som gelds voor deze menschlievende stichting afgezonderd had. Eerst stond het aan den Brink, maar dit gebouw werd, in het jaar 1621, eene prooi der vlammen, waarop de Regering het gebouw, in het jaar 1649 verkocht, en het Gasthuis naar de *Smedestraat* liet overbrengen in het groote en ruime gebouw, hetwelk vroeger tot een muntgebouw gediend had. Het Gasthuis was aanvankelijk bestemd, om arme vreemdelingen voor eenen korten tijd te huisvesten en te verzorgen. Eerlang gaf men er ook den kost aan eenige arme of zieke burgers, en eene liefdadige gift, in de veertiende eeuw gedaan, strekte tot onderhoud voor twaalf geestelijke zusters, Gasthuis-Nonnen of Beggijnen geheeten, wier post was de zieken op te passen. Thans worden in dit gesticht een aantal mannen en vrouwen om niet gevoed en verzorgd, terwijl anderen er hunnen kost koopen.

Het Burger-Weeshuis, in de *Bagijnenstraat*, is in het jaar 1860 gesticht, ten behoeve van ouderlooze burgerkinderen, die hier opvoeding en onderwijs genieten, en tot een handwerk worden opgeleid. Voorheen ontving dit godshuis onderstand uit de stadskas en genoot de penningen van kollekten in de Hervormde kerken, die naderhand voor den huisarmenstaat bestemd zijn, en van eene andere kollekte, welke viermaal 's jaars langs de huizen geschiedde, doch aan de Dia-

enice is toegewezen, onder voorwaarde, dat zij niet meer dan tweemaal 's jaars zoude plaats hebben, zoo als dit ook thans nog geschiedt. Het Weeshuis bestaat tegenwoordig alleen uit eigene inkomsten.

Van het St. Elizabeths-Gasthuis, in de *Bagijnenstraat*, dat tot eene bewaarplaats van krankzinnigen dient en daarom ook wel het Gekkenhuis of het Dolhuis genoemd wordt, weet men evenmin den tijd der stichting als de oorspronkelijke bestemming op te geven. In het midden der zeventiende eeuw heeft de Regering in dit gesticht eenige kasten doen maken, om daarin lieden, die zich in den drank te buiten gingen, en welke te voren op water en brood gezet werden, voor eenige dagen op te sluiten, alsmede om andere moedwilligers te temmen. Deze kasten zijn echter later in onbruik geraakt. Aangezien de inkomsten van dit huis niet voldoende waren, om de uitgaven te dekken, werden de inkomsten van het gewezen Oudemannenhuis, in het jaar 1785, aan het gemelde gasthuis overgegeven. Sedert werden in dit gesticht de behoeftige krankzinnigen, die ingezetenen van *Dvynka* waren, gratis verpleegd. In de laatste jaren heeft dit gesticht aanzienlijke verbeteringen ondergaan, en door aankoop van eenige belendende gebouwen, eene zoodanige uitbreiding verkregen, dat het niet alleen tot bewaring, maar ook tot geneeskundige verpleging en behandeling, van ruim honderd krankzinnigen, doelmatig is ingerigt. Op den 1 Augustus 1841 bevonden er zich 71 krankzinnigen. — Bij gelegenheid van de invoering der nieuwe wet op de krankzinnigen, van 29 Mei 1841, is dit gesticht, ingevolge besluit van Z. M. van 16 Julij 1841, verklaard te zijn een Geneeskundig gesticht, bij genoemde wet bedoeld.

Het St. Jurriëns-Gasthuis, mede in de *Bagijnenstraat*, stond vroeger $\frac{1}{2}$ u. van de stad, buiten de Bergpoort, niet ver van de Schipbeek, en diende oorspronkelijk tot verzorging van melaatschen. Dit gebouw werd, in het jaar 1572, door de bezetting van Zutphen in de asch gelegd, hetgeen ten gevolge had, dat het, in het jaar 1578, in de stad werd overgebracht, waar het thans tot eene verblijfplaats van oude mannen en vrouwen strekt.

Het Stappenhuis of Stappeneonvent, alsmede in de *Bagijnenstraat*, ontleent zijnen naam van HENRICUS STAPPE, die het, bij uitersten wil, in het jaar 1542, ter huisvesting van onvermogenen en ter herberging van arme vreemdelingen bestemde. Vervolgens werd het bewoond door zestien Beggijnen, en na de Kerkhervorming bestemde men het ter verzorging van veertien ongehuwde vrouwen, wier getal thans tot acht verminderd is; terwijl thans een gedeelte van het gebouw tot Tusschenscholen is vertimmerd.

Verdere liefdadige inrigtingen zijn: het St. Geertruiden-Gasthuis of Pesten-Gasthuis, in de *Molenstraat*, dat reeds in het jaar 1482 aanwezig was, en thans tot verzorging van arme zieken dient; het Meijershof, *Achter de Broerstraat*, dat, in het jaar 1418, onder den naam van 't Nieuwe Haverhuis, tot verzorging van eenige arme vrouwen, was gesticht, die later in het daartoe aangekochte huis van zekeren AANN MEYER werden overgebracht, waarvan het gesticht zijnen naam ontving; het is vervolgens met eene andere stichting van dien aard, Emgard Swartjeshuis, geheeten, vereenigd, en dient tot huisvesting van acht oude vrouwen; het Mouwikshuis, in de *Walstraat*, waarin voor het onderhoud van zes oude vrouwen wordt gezorgd; het Hermen Boevinksgasthuis, uit vier naast elkander gelegen huisjes, in de *Pontsteeg*, bestaande, waarin acht oude vrouwen

in de *Molensstraat*, gesticht is, in het Vondelingenhuys gestemming verkreeg; die oude R. K. vrouwe-meent, door JOHANNA zoude gesticht zijn; met, uit twee stichtingen, het St. Jeshuis, bestaande, van twee oude vrouwen

in de *Bagijnenstraat*, gesticht, ter weldelhuys, gesticht, ter steenen, die geen burgers en huisarmenstaat besteed die kinderen weder, vooral thans tot een Kazerne. In de *Potstraat*. Het van uit gebrek aan geld eerst werden er dertien, doch later somdering van inkomsten werd twaalf bepaald, terwijl in het gang, wordende als toen het vorende, verkocht, en de in te toegekend. Thans dient het

gen verdient in de eerste plaats zijn oorsprong te danken heeft van ANNA VAN TWICKLELO, weduwe van BALTHAZAR BOLDEKER, na te laten goederen bestemd of Illustre school; onder voorname maar onbemiddelde ouders, die door den Rector en de overige geschikt geoordeeld werden, ieder eenderhonden en om niet bij de stad en riken, waartoe zij bevestigden van de Regering ten uitvoering van dezen, door JOHANNA BOLDEKER, in het bezit gesteld, is er dadelijk Hooggeeraars herwaarts maakte met MARTINUS SCHICKARDS, te Rogten, en HILARIJ GETHERLET en DAVID WYBEGEERTE, welke twee laatste, het Lamme-van-Diesen, grootendeels tot een gymnasium met twee auditoria of gehoozalen, de kapel van dit klooster was geweest, alle plegtige gelegenheden, gebruikt waaraan deze gebouwen gevonden worden voormaals aan de fraterhooren van Heer

Florenshuis behoorde, en de stads-boekrij bevatte. In het jaar 1836 is men echter begonnen op den *Poot* een geheel nieuw gebouw ten gebruik van het atheneum te stichten, en wel ter plaatse, waar het, in 1835 afgebrokene, stadswijnhuis, oudtijds de Steerne genaamd, gestaan heeft. » Hier werden (dit zijn de woorden van GUALTHERUS SILVANUS, in zijne *Beschryvinge der Stad Deventer*) jaarlicx uitgedaen en verpacht accysen, imposten en andere incomsten der stad; » hier werden gepasseert meest alle publieke vercopingen van landen, » bosschen, huysen. Hier recoliert die Burgerie haer vriendschap en » liefde ende spoelt alle ranceur ende onlust uyten herte. In somma » het is den grafhof van twisten ende van sorgen." Reeds in de veertiende eeuw bij gedeelten aangekocht, werd het, in het jaar 1618, door een ruim vertrek van het naastgelegen huis vergroot. Het werd ook gebruikt om aanzienlijke gasten te onthalen. Dit had onder anderen plaats in het jaar 1480, met den Kardinaal NICOLAAS DE CUSA en zijn gevolg; in 1586, met den Graaf van AENBERG, de Ridderschap en steden van Overijssel, bij gelegenheid der inhuldiging van FILIPS II, in plaats van KARL V enz. Het Atheneum, welks groote gehoorzaal den 25 October 1838 is ingewijd, bevat eene zaal voor de teekenschool; eene physisch met orchest; eene vergaderzaal voor het Chemisch en Physisch genootschap; een vertrek voor Heeren Curatoren van het atheneum en der commissie tot de teekenschool; eene bewaarplaats der Physische instrumenten enz. Dit gebouw, ook wat het uiterlijke aangaat, een sieraad der stad, is een nieuw bewijs van de groote belangstelling, met welke de stedelijke regering alle vakken van onderwijs behartigt. Er zijn thans aan het Atheneum zes Hoogleraren, zijnde het getal in 1840, met eenen leerstoel voor de kruid- en scheikunde vermeerderd, ook is er een Lector in de heel- en ontleedkunde; terwijl er 30 studenten onderwijs genieten. De boekrij van het atheneum, zoo als wij vroeger gezien hebben, op het stadshuis geplaatst, is oorspronkelijk die van het oude Fraterhuis, maar deze bevatte met enkele uitzonderingen, weinig belangrijks. In het jaar 1809, werd zij echter door een aanzienlijk geschenk van Koning LEOPOLD verrijkt, en in het jaar 1819, werd haar weder een gedeelte der bibliotheek, van de opgeheven hoogeschool van Harderwijk toegevoegd. Tevens bezit zij eene Verzameling van Natuurkundige werktuigen, voormaals voornamelijk bestaande uit eene in het jaar 1777 gedane aankoop door den Hoogleraar CHEKHAU, waartoe door de stedelijke regering eene som was toegewezen, doch in het jaar 1818, stond den Admiraal van KINSKACHEU, een aanzienlijk geschenk van Natuurkundige werktuigen, vroeger aan het Harderwijksche atheneum geschonken, met een klein fonds tot onderhoud en uitbreiding, in volen eigendom aan dat te DEVENTER af (1).

De Latijnsche school, aan het groote kerkhof, was oorspronkelijk eene kweekschool voor onderwijzers en voornamelijk voor jonge geestelijken: Zij werd eerst opgericht door de Kanunnikken van het kapittel van St. LEUVINUS, maar vervolgens in verval geraakt zijnde, is zij, in de veertiende eeuw, tot grooter luister gebracht door den vermaarden GERT GROEYS, ook bekend onder naam van GERHARDUS MAGNUS. Reeds had deze school eenen grooten toeloop van jonge lieden toen ALEXANDER HAGIUS, de vader der Grieksche Letterkunde in deze gewesten, in het

(1) Men zie voorts over dit Atheneum: C. F. VAN ECK en Mr. F. BOOPRA. *Het tweede congres van het Atheneum Illustr.*, ja Deventer, op den 16 Februarif 1880, plegtig gevord.

huisvesting erft
dat in de veert
jaar 1580, t
werd ingerigt
het Scharl
wen huisvestin
SCHAFS, huis
en het R. K.
gen, namelijk
van welke het
tot huisvestin

Voorheen best
in het jaar 16
opneming van
waren, welke
werden. Sed
ten platten bu
Ook was hier
was in het ja
in het jaar 16
sestien man
dit getal, in
jaar 1737 de
huis en de
komsten aan
gebouw tot e

Onder de v
vermelding h
aan eene uit
van MANTEN,
die in Maart
den tot het o
waarde, dat
te DEVENTER
leermeesters d
vijf jaren lang
Universiteit onder
onder verplichtin
kwaam bevonden
dienste te staan.
uitersten wil
GROENHUIS, wed
zijnde van de voo
op bedacht gew
te beroepen, wa
benoemen tot Hoog
SCANDERUS tot Hoog
gymnasium den 16 Febr
Klooster, in de Pont
sium herbouwd, hetwelk
waarvan eene, dat ver
doorgaans, en inzonder
werd. Aan dezelfde open
den, staat ook het kerkje

m. en haar tot zulk eenen
studenten bezocht werd.
verandering veranderde deze in
in zes klassen ver
eeuw tot op vijf en op
Thans zijn er weder zes
eenen Preceptor en eenen
als onderwijzer aan deze
die in het jaar 1578
moet bestaan hebben,
1573, zijne kinderen uit

zou eene Werk- of Indus-
het jaar 1810 bestaand
1817 opgerigt Natuur- en
een Departement der
dat den 9 October 1797 is
teekenschool heeft opge-
happij van Nijverheid.
en lagere scholen,
onder welke 2 Stads
een getal van 120 leerlin-
school, met 1100 leer-
scholen, die gemiddeld

mannen voortgebracht: de God-
in 1863 † in 1896, na onderschei-
te hebben mitgegeven; GERARD
in 1630, als Kanunnik in zijne
te hebben bekend gemaakt;
November 1688 als Regent van
grooten naam, niet slechts als
Lijver en Latijnsch en Nederduitsch

BOONKHOEST, geb. vóór den 27 Mei
te Leyden te zijn geweest;
Letterkundige was, † 11
Nederwijk; JOHAN ARNOLD BRANDT,
als Hoogleeraar in de Regten te
1702, na gedurende acht-en-veertig
het athenaeum zijner geboorteplaats
† 16 Februarij 1776, als Hoog-
aenaeum te Deventer; en DIONYSIUS
22 September 1758, † 7 Augustus
Regten te Groningen, later Hoogleeraar
Regt te Leyden te zijn geweest.
igen: HENRICUS VAN DEVENTER, † in
in het licht gezonden, en ALBERTUS
23 Julij 1825, na door zijne geschriften
heid te hebben gegeven.
† 15 Augustus 1672 als Hoog-
geboortestad.
VAN DEVENTER, van wiens arbeid de
end te hebben.

De Geschiedkundigen: EVERAARD VAN RYD, geb. omstreeks het jaar 1550 † in 1602, en GERARD DUBRAU geb. 2 September 1735 † 6 Augustus 1802.

De Nederduitsche Dichters: JAN VAN DER VEEN, † in 1659 en BERNARDUS BOSCH, geb. 4 September 1764, † in December 1805, na zich vooral door zijne staatkundige loopbaan te hebben vermaard gemaakt.

De Oostersche Taalgeleerde EGBERT JAN GRAVE, geb. in 1754 † te Harlingen 13 Augustus 1811, als Hoogleraar in de Oostersche talen en Hebreuwsche Letterkunde te Franeker.

De Latijnsche Letterkundigen: GERIT GROOT eigenlijk GEERT GROETE, meer bekend onder den naam van GERARDUS MAGNUS, geb. in het jaar 1540 † 20 Augustus 1584; THEOPHILUS of GOLEWIJN HOOGERS geb. in 1636 † 14 Maart 1676, na tot in 1668 Hoogleraar in de Latijnsche Letterkunde aan het athenaeum zijner geboortestad te zijn geweest, en JACOB GRONOVIUS, geb. 20 October 1643 † 21 October 1716 als Hoogleraar der Grieksche taal, Historien en Welsprekendheid te Leyden.

De Latijnsche Dichter GERARD DAVID JORDENS, geb. 19 Februarij 1743 † 6 Februarij 1805.

De Schilder HENDRIK TER BRUGGEN, geb. in 1588 † 1 November 1629.

De Toonkunstenaar JOAN PIETERSZON ZWELING, † te Amsterdam in 1621, nalatende den roem van den grootsten muzikmeester zijner eeuw te zijn geweest.

De Staatsmannen: AUGUSTIJN GERARD BESIER, geb. 19 Mei 1736, † 13 Maart 1829, en RUTGER JAN SCHIMMELPENNINGK, geb. 31 October 1761, † in 1824, na Raadpensionaris der Bataafsche republiek te zijn geweest.

De Krijgs- en Zeelieden, BAREND HEINK, die met de eerste schepen uit Nederland naar Oost-Indië voer en naar wien de Barends-eilanden genoemd zijn; JAKOB STEENBACH, die, den 21 October 1622, in de straat van Gibraltar, de Nederlandsche vlag door de Spanjaarden deed eerbiedigen en RALPH DUNDAS Baron TINDAL, geb. 24 Februarij 1773, † in 1854, als Generaal in Nederlandsche dienst.

In het jaar 760 werd de stad Deventer, waar de H. LEBUINUS, vijf jaren te voren, eene christenkerk gebouwd had, door de Saksers verwoest. Ruim honderd twintig jaren later, in het jaar 882, viel haar eene dergelijke ramp van de Noormannen ten deel. Dezen toch de stad overvallen hebbende, plunderden haar geheel uit, vermoordden vele ingezetenen, waarna zij bijna alle woningen en godshuizen verbrandden.

In het jaar 1046, te zamen met een graafs. in de landstreek Ameland, door Keizer HENDRIK III, onder het wereldlijk gebied van den Bisschop van Utrecht geplaatst zijnde, werd DEVENTER in een geschil, tusschen GODEBALD, den vier en twintigsten Bisschop en Keizer HENDRIK V ontstaan, in het jaar 1120, door dezen laatsten belegerd en ingenomen, en moest kort daarna, namelijk in het jaar 1123, eenen hevigen afschoon vruchteloos aanval van LOTHARIUS, Hertog van Saksen, in vereeniging met den Bisschop van Munster, verduren. Aangezien BODDEWIJN VAN HOLLAND, de negen en twintigste Bisschop van Utrecht, steeds met de Graven van Gelder in oorlog was, moest DEVENTER op het laatst der twaalfde eeuw, drie belegeringen van die Graven doorstaan, als in het jaar 1180, toen Graaf HENDRIK, de stad vier dagen naauw insloot; in 1186 toen zij drie weken door Graaf OTTO I en in 1196, wanneer zij weder elf dagen door dienzelfden Graaf werd aangevallen, zonder dat zij evenwel bemagtigd werd, maar in het jaar 1202, moest zij echter voor den laatstgemelden Graaf bukken, hoewel zij weder spoedig in handen geraakte van DIRK VAN DER ARE, die toen op den Bisschoppelijken zetel zat.

OTTO VAN DER LIFFE, de vier en dertigste Bisschop van Utrecht, had, in alle oorlogen, welke hij, zoo binnen als buiten het Oversticht, voerde, **DEVENTER** bestendig op zijne zijde en **JAN VAN NASSAU**, de negen en dertigste Bisschop van Utrecht, koos die stad tot zijn verblijf, toen Utrecht hem door de oproerige Kennemers ontruikt was.

In het jaar 1354 ontstond er een zoo geweldige brand, dat daardoor in weinige uren, twee derden der stad benevens twee kerken, in de asch werden gelegd.

JAN VAN DIEST, de vijf en veertigste Bisschop van Utrecht, vond zich, uithoofde van zijne benarde omstandigheden, genoodzaakt, de stad **DEVENTER**, met het grootste gedeelte van Overijssel, in het jaar 1336, aan **REINALD II**, Graaf van *Gelder*, te verpanden. Zes jaren te voren was deze stad in twist geraakt met Amsterdam, over het betalen van den katertol, dien **DEVENTER**, zoo als wij hier boven (bl. 271), gezien hebben, van de Abdis te Elten verkregen had. Graaf **REINALD** wendde dus alle moeite aan om die twist te vereffenen, doch, ofschoon hij zelfs, tot tweemaal toe, een bestand wist te bewerken, kon hij echter niet beletten, dat men, twee jaren later, van wederzijden tot dadelijkheden overging. De bemiddeling en uitspraak van eenige Hollandsche en andere steden, maakte wel, kort daarop, een einde aan dezen oorlog, doch niet aan het geschil waardoor zij ontstaan was. De Amsterdammers, buiten dat over het vonnis misnoegd, werden nog door sommige hunner naburen opgehitst, en, niet tegenstaande het Graaf **REINALD** en **WILLEM IV**, Graaf van *Holland*, gelukt was, den vrede wederom, een en andermaal, bij plechtig verdrag te doen verlengen, zag men, na des laatsten dood, niet dan eenen openbaren oorlog te gemoet. **JAN VAN ANKEZ**, inmiddels den Utrechtschen zetel beklommen, de verpande Overijsselsche plaatsen ingelost, en dus **DEVENTER**, onder bevestiging van stads vrijheden en voorregten, weder onder zijn bestuur gekregen hebbende, bragt, in 1348, met behulp van **VROUW MARGARETHA VAN HENEGOUWEN**, de gemoederen der twistenden tot bedaren, en deed een bestendig verdrag sluiten, waarin de voorgaande uitspraak eenigzins verzacht werd. Later is dit geschil wel weder levendig geworden, doch schijnt in het jaar 1388 voor goed bijgelegd te zijn.

Zekere AREND SCHONEVRINDT, in het jaar 1352, ondernomen hebbende, om de rond de stad gelegene goederen der burgerij te plunderen, werd door deze al spoedig vervolgd tot Diepenheim, waar men hem en eenigen der zijnen gevangen kreeg, die niet ontslagen werden voor dat zij een zwaar losgeld betaald hadden, hetwelk gestrekt heeft, om eene kraan aan den IJssel op te rigten.

In het laatst van het jaar 1365, leed **DEVENTER** veel door eenen geweldigen storm uit het noordwesten, die niet alleen het water tot eene verbazende hoogte deed rijzen, maar ook een aantal torens, molens en kasteelen omverwierp en zelfs de zwaarste boomen ontwortelde.

Nadat in het jaar 1383 een twist ontstaan was, tusschen de drie Overijsselsche steden **DEVENTER**, *Kampen* en *Zwolle*, over de plaats waar de regtbank van hooger beroep, de *Klaringe* geheeten, moest gehouden worden, werd hierin door **FLORIS VAN WEVELIKHOVEN**, den vijfzigsten Bisschop van Utrecht, uitspraak gedaan naar den zin van **DEVENTER**, hetwelk beweerde, uit hoofde van oude voorregten, dit niet dan binnen zijne eigene muren te mogen dulden. Hoewel deze uitspraak, spoedig daarop, door den Duitschen Keizer **WENCESLAUS** bevestigd werd, duurde het evenwel tot in het jaar 1392 eer *Kampen* en *Zwolle* besluiten konden, zich aan die uitspraak te onderwerpen.

In eenen oorlog, ten jare 1391, tusschen den Bisschop van Utrecht en Heer ERNST VAN ULFT ontstaau, schijnt men het vooral op DEVENTER te hebben geïntend gehad. Zoo kwam de Graaf VAN DER MARK, die, bij Diepenheim, in Overijssel was gedrongen, herwaarts afstakken, doch werd op weg zoo wel door de opgezetenen ontvangen, dat hij in eenen stillen aftogt zijne veiligheid zoeken moest. DIDRIK VAN BRONKHORST, kort hierna, namelijk in het jaar 1395, den oorlog aan het Sticht verklaard hebbende en bij Markelo ingedrongen zijnde, slaagde niet beter, want een gedeelte van zijn volk, mede naar DEVENTER in aantogt, viel bij Bathmen in eene hinderlaag, en werd dadelijk afgemaakt of op de vlugt gedreven. De overigen, bij Goor gelegerd, vonden het raadzaam, op de aannadering van de zegepralende Overijsselaars, terug te keeren. De verstroojing van deze benden had men, voor een goed deel, aan de dapperheid van de stads burgerij en sluitten te danken.

In de jaren 1398 en 1421 werd DEVENTER, even als de overige steden van Overijssel, door eene hevige pest geteisterd, die vele menschen uit het leven rukte; welke ramp haar later nog herhaalde malen als: in de jaren 1458, 1463, 1483, 1636 en 1686 getroffen heeft.

Uit de Kameraarsrekening van DEVENTER blijkt het, dat in vroegere tijden, b. v. in 1454 en ruim twintig volgende jaren, de bevers, thans een zeer zeldzaam verschijnsel in onze vaderlandsche rivieren, in den IJssel zeer talrijk moeten geweest zijn, daar men in deze rekeningen heeft opgemerkt, dat de stedelijke regering van DEVENTER eene premie voor het vangen dezer dieren gaf. In de maand December 1799 werd nog een dergelijk dier in eenen otterval op de hoeve Belman, in de buurs. Epse, bij DEVENTER, gevangen. Het had getracht zich daaruit los te maken, doch was, na vruchteloze pogingen om los te komen, daarmede in het water gevallen en verdrinken. Aan den oever had het dier zich eene zeer kunstige woning van wilgentakken gebouwd, ongeveer zes voeten hoog en even uitgestrekt in vierkante oppervlakte. Op het uiterlijk aanzien zou men haar voor eenen onregelmatig saangebragtten hoop wilgenhout gehouden hebben; bij nader onderzoek bleek het, dat zij vrij vast en stevig gebouwd was. Binnen in lagen verscheiden dunne takken, riet en bladeren; van buiten was het hout en het riet met klei verbonden; de grond naar het water heen was hellend gemaakt; boven den grond bevonden zich twee vertrekken, elk in het benedenste gedeelte, met eene opening naar het water, om gebruikt te worden naar den hooger en lageren stand der rivier; de hoeveelheid hout daartoe gebruikt, zoude nauwelijks door twee paarden hebben kunnen vervoerd worden. Deze bever is naderhand door den Hoogleraar ANDREAS BOON nauwkeurig ontleed, en heeft in 1806 aanleiding gegeven tot eene nauwkeurige academische verhandeling.

FILIPS, Hertog van *Bourgondië*, na het overlijden van RUDOLF VAN DIRFOLT, den drie en vijftigsten Bisschop van Utrecht, den Overijsselaars te vergeefs aangemaand hebbende, om, op het voorbeeld van het Nedersticht, zijnen bastaardzoon DAVID tot Bisschop te ontvangen, nam het besluit, DEVENTER, als de voornaamste bewerkster des tegenstands, door een beleg te dwingen. Vergezeld van DAVID en bijgestaan door den Hertog van Kleef, voerde hij zijne benden, in het midden van Augustus 1486, aan. Die van DEVENTER, het onweder ziende opkomen, hadden niet alleen onderscheidene nieuwe bolwerken ter hunner verdediging doen opwerpen, maar zich ook rijkelijk voorzien van oorlogstuig en mondbehoefden. Hierin was de stad Groningen hun te hulp gekomen; terwijl de Deventerschen tevens de bezetting, uit stads schutten bestaande, met

duizend knechten vermeerderd had. Een groot aantal Edelen wierp zich ingedijks, elk met zijne onderhoorige manschap, binnen de vesten, om den belegeraren het hoofd te bieden. Deze rigtten in het eerst hunne voornamste magt tegen een wachthuis, aan de overzijde van den IJssel gelegen, hetwelk onlangs versterkt was, en waaruit hun aanmerkelijke afbreuk gedaan werd. Dit wachthuis eerlang veroverd zijnde, gold het de stad, welke bevig bestookt werd, doch zich met groote dapperheid weken lang verweerde; waartoe zij geen gering voordeel trok uit de overstroming van de rivier; doch, toen deze eerlang binnen hare oevers terugkeerde, zonde de stad voor het geweld hebben moeten bukken, indien niet twee Monniken, over en weder gaande, een gunstig verdrag hadden weten te bewerken. Men trof dit te gemakkelijker, omdat de belangen van Hertog FILIP, die zijne tegenwoordigheid elders behoeften, hem tot het eindigen van den oorlog drongen, waarmede hij toch bovendien zijn oogmerk bereikt had, daar DAVID in het geheele Oppersticht tot Bisschop werd aangenomen.

In 1477 of daaromtrent bragt RICHARD PAFROZ de drukknust van Keulen herwaarts en zijne drukkerij, met die van JACOB VAN BREDA in 1491 vermeerderd, heeft onberekenbaar veel bijgedragen tot verbreiding van de geleerdheid.

Door het uitbarsten van den oorlog tusschen FREDERIK VAN BADEN, den zes en vijftigsten Bisschop van Utrecht, en KARL, Hertog *ogn Gelder*, werd DEVENTER, in het jaar 1510, door dezen laatsten streng belegerd, doch door de burgerij en de scholieren zoo dapper verdedigd, dat KARL, zonder zijn oogmerk te bereiken, het beleg opbreken en vertrekken moest.

Een geweldige onweder, van donder, bliksem, hagel, regen en wind vergezeld, gevolgd van eenen ontzettenden watervloed, rigtte, in het jaar 1552, groote verwoesting aan, zoodat een groot aantal huizen nederstortte. Het water klom zoo hoog, dat zelfs in de kerk visch werd gevangen.

Toen, na den slag bij Heiligerlee, welke den 20 Mei 1568 geleverd was, troepen naar Friesland en Groningen werden gezonden, om dié oorden te dekken, was DEVENTER de plaats, waar vooral het krijgsvolk doortrok.

Nadat de inwoners, in Februarij 1569, tegen wil en dank eene bende Walen, onder den oversten MONDRAGON in bezetting hadden moeten nemen, en die Overste, met verkrachting van het regt der stad, onderscheidene aanzienlijke ingezetenen zeer mishandeld had; deed de Hertog van ALVA, in het volgende jaar, door den Graaf van MEGEN, den honderdsten penning van alle roerende goederen, den twintigsten van alle onroerende goederen en den tienden penning van alle koopwaren vorderen, hetgeen de burgers met grooten haat tegen de Spanjaarden vervulde, en hen grootelijks deed haken, om van het Spaansche juk bevrijd te zijn.

Prins WILLEM I, dit wetende, en kennende de groote aangelegenheid dezer stad, had reeds in 1570, eenen aanslag gesmeed, om, door heimelijke verstandhouding en met hulp van sommigen der gemelde burgers, DEVENTER bij verrassing in te nemen; dan door eenen digt gevallen sneeuw, welke de wegen rondom de stad onbruikbaar maakte, werd deze onderneming verijdeld en had bovendien nog het droevig gevolg, dat PAFROZ, die in Augustus 1570 MONDRAGON en zijne Walen, met vier vaandelen Spanjaarden vervangen had, zoodra hij bemerkte, dat er iets gaands was geweest, eenige burgers, enkel op vermoeden, deed

vangen en ter dood pijnigen, zonder evenwel ooit achter het geheim van de zaak te kunnen komen, gaande zelfs zijne woede zoo ver, dat hij, op ééne nacht, twaalf onschuldige Doopsgezinden, zoowel vrouwen als mannen, uit hunne huizen slepen en twee hunner kort daarna onthoofden en de tien overige verbranden deed. De Spanjaarden onder **PACIBCO** in December 1572 voor de Hoogduitschers van **POLWISLER** plaats gemaakt hebbende, viel dit laatste volk, op het einde van Augustus 1577, de burgers des nachts onverhoeds op het lijf, plunderde hunne huizen, en dwong hun de wapens, welke zij in huis mogten hebben, over te geven; doch dit was het niet alleen wat **DEVENTER** van al dat vreemde krijgsvolk heeft te lijden gehad. De **Kamenaarsrekeningen** van 1568 tot 1578 vermelden verbazende sommen, welke men voor de soldij en het onderhoud der krijgsknechten heeft moeten besteden; terwijl het er ver af is, dat de stad alle de door haar gedane voorschotten terug bekwam. In het jaar 1659 toch bleek het, dat alleen voor het Hoogduitsche garnizoen de achterstand nog omstreeks 140,000 gulden beliep. Doch het was niet alleen de stedelijke kas, welke onder deze bezwaren gebukt ging, maar ook de ingezetenen hadden daardoor, in onderscheidene opzichten, te lijden. Vooral ging het niet beter in het jaar 1578, toen de Graaf van **RENNENBERG**, Gouverneur van Friesland en Groningen, het beleg voor de stad geslagen had, want reeds in Junij was de stedelijke kas tot zoodanig een uiterste gekomen, dat men moest besluiten, het zilverwerk, dat de stad bezat, tot het vervaardigen van noodmunten te gebruiken. Toen nu de stad door voorschietende leening geheel uitgeput was, en de soldaten geen betaling kregen, plunderden zij, den 17 Julij, de groote of **Lebuinikerk**, beroofden haar van hare sieraden, en onder anderen van de zilveren kassen, waarin de gewijde beenderen van **LEBUINUS**, **RABODUS** en **MARCELLINUS** bewaard werden, hetwelk op den 27 Julij, den 15 September en den 17 October, mede in het **Fraterhuis**, **Broederen- en Bergkerken** herhaald werd. Uit de tweede namen zij onder anderen de **sacramentskas**, welke wel 400 daalders waard was, terwijl zij het zilver of verdeelden of het naar den **Muntmeester** zonden, om daarvan geld te laten slaan. En toen nu, in de laatste dagen van het beleg, de kerken en kloosters uitgeplunderd waren, het zilverwerk verdwenen en de regering met geene mogelijkheid kans zag om geld te bekomen, moest zij tot het slaan van koperen noodmunten hare toevlugt nemen, waarvan toen telkens voor 400 daalders geslagen werd, welk geld de burgerij moest aannemen, om later van wege de regering te worden ingewisseld. Deze rampspoedige jaren hebben de welvaart der ingezetenen eenen knak toegebracht, hoedanigen zij nimmer hadden ondervonden. De overvloed, welke voordeelige en uitgebreide handelsbetrekkingen, in de laatste drie eeuwen, hadden aangebracht, kon hen, alleen in staat stellen, zoodanige rampen te verduren, maar ook het verval van dien koophandel, hetwelk van deze tijden af vooral dagteekent, werkte, met den rampspoed van deze en volgende tijden, mede, om het vermogen en de welvaart der burgers tot eene laagte te houden, die met den vroegeren bloei der stad geenzins de vergelijking kan doorstaan. **DEVENTER** werd nu wel op den 19 November 1578, door den Graaf van **RENNENBERG**, onder het gebied der **Staten** gebracht, doch de **Rennenbergsche** troepen waren weinig minder schadelijk en lastig dan dit het geval met de Hoogduitsche was geweest. Zij teerden wat en bij wien hun zulks geluste, bedreven allerlei moedwil en mishandelden zelfs de burgers op eene verregaande

wijze; terwijl ook het verblijf van **RENNENBERG** zelf uiterst kostbaar was, geen wonder dus dat de regering, met de Staten der provincie, alle moeite in het werk stelden, om van deze bezetting verlost te worden. Zij slaagden daarin ook zoo wel, dat **RENNENBERG** den 10 Februarij 1579, met zijne zes vaandelen, uittrok, nadat de raad en gezworene gemeente zich, behalve tot andere voorwaarden, ook tot het bewaren der stad verbonden hadden. Waarvan de instelling eener burgerwagt het gevolg was, die ook, zoo lang de republiek bestaan heeft, in stand is gebleven (1).

Nauwelijks was de stad negen jaren onder het staatsbestuur geweest, of zij werd, in den nacht van den 29 Januarij 1587, door **WILLIAM STANLEY**, verraderlijk aan den Spaanschen Gouverneur van Zutphen, **TAXIS** genaamd, overgegeven. Vier jaren later, namelijk in 1591, werd zij weder onder het gebied der Staten gebragt, door **MAURITS**, Prins van *Oranje*, die, na de stad Zutphen, den 30 Mei, overwonnen te hebben, zijn leger onmiddellijk vóór **DEVENTER** nedersloeg, en deze stad, welke door **HERMAN**, Graaf van *den Bergh*, den eigen neef van Prins **MAURITS**, verdedigd werd, zonder veel tegenstand, door gebrek aan krijgsvoorraad van binnen, den 10 Junij van het zelfde jaar, deed bukken.

Intusschen bekwam die Prins eene stad, waarvan een gedeelte der huizen geheel vernield was; vermits het Duitsche en Waalsche krijgsvolk, hetwelk haar voor den Koning van Spanje bewaard had, uit louteren moedwil, de huizen afgebroken had, om deze afbraak des winters tot brandstof te gebruiken, weshalve men vermoedde, dat, ingeval deze krijgsbezetting nog een of twee winters daarin had doorgebracht, het haar zelve weldra aan woningen zoude ontbroken hebben.

Na die laatste overwinning is **DEVENTER** bestendig onder het gebied der Staten gebleven, tot in het ongelukkige jaar 1672, toen Koning **LODEWIJK XIV** dezen Staat zoo onverwacht overviel. Terwijl, zoowel de Keur-Keulsche als de Munstersche troepen, van de oostzijde, deze provincie waren ingerukt, al de kleine steden, die geen wederstand konden bieden, innemende en uitplunderende, zond Koning **LODEWIJK** den Hertog van *Luxemburg*, om **DEVENTER** voor den Bisschop van *Munster* te veroveren, hetwelk den 22 Junij geschiedde, niet zonder vermoeden van verraad, daar zij toch buiten nood werd overgegeven, zoo als de Burgemeester **BOEKHOLT** zelve in den Raad durfde staande houden. Hierop werd de stad aan de Keur-Keulsche en Munstersche soldaten ingeruimd, van welke de inwoners, zoowel van de stad als van de omliggende dorpen, met geen minderen eijvelmoed, dan eertijds van de Spaanschen, behandeld werden; hoewel **MAXIMILIAAN HEXDRIK**, Keurvorst van *Keulen*, en **CHRISTOFFEL BERNARD** van *Galen*, Bisschop van *Munster*, voorgaven, die stad, als eene vrije rijksstad (zoo als vroeger) weder in het Duitsche rijk te willen inlijven, en onder 's Keizers bescherming te stellen. Beter was het voor de stad, dat, toen, in het volgende jaar 1673, de Franschen genoodzaakt werden de Nederlanden te ontruimen, ook hunne bondgenooten, in April des jaars 1674, tot het verlaten van **DEVENTER** en de andere Overijsselsche steden besluiten moesten.

De Gemeenslieden, oordeelende, dat het reglement op de Regering, in het jaar 1675 gemaakt, streed met de privilegiën der stad, had-

(1) Men leze over het beleg van 1578, **W. H. COST JORDENS**: *Het beleg van Deventer, door den Graaf van Rennenberg, in het jaar 1578*, medegedeeld in den *Overijsselsche Almanak voor oudheid en letteren*, voor het jaar 1839, bl. 1-54, en over de noodmunten: *Het levensbericht van St. -Juliana*, door **J. C. MOUWERTEN** in dien *Almanak*, voor het jaar 1836, bl. 13-17.

den, zonder acht te slaan op het schrijven van den Stadhouder, WILLEM III, de Regering, in het jaar 1677, verkoren en doen beëdigen. Zonder 's Prinsen goedkeuring op hunne verkiezing af te wachten, maakten zij, zoo zij zeiden gemoedshalve, zwaarigheid, om het reglement van het jaar 1676, tegen de privilegiën, na te komen. Zij zonden zelfs een vertoog aan den Prins, waarin zij hun gedrag verdedigden. Doch de Stadhouder deed dit werk spoedig af. Hij beval Burgemeesteren van DEVENTER, de Gemeenslieden, die zwaarigheid maakten, om het reglement van het jaar 1676 na te komen, van hun ambt te ontslaan, voor reden gevende, dat, gelijk hij niet gezind was, het regt, hem bij dit reglement opgedragen, af te staan, hij ook niemand wilde dwingen, om zich, tegen zijn gemoed, met de Regering te bemoeijen. Op het ontvangen van dezen last, werden twee en twintig Gemeenslieden ontslagen, en, in hunne plaats, anderen gekozen, die geen zwaarigheid maakten, zich naar het reglement te voegen.

Deze stad had ook niet weinig deel in de onlusten, die ons land, vóór en gedurende het jaar 1787, beroerden. In het jaar 1785 reeds had men aldaar eene commissie benoemd tot het vervaardigen van een concept-reglement op de stedelijke regering; dan, toen dit in het volgende jaar gereed was, werd het juist de bron van hevige twisten onder de patriotten zelve. Daarbij toch was aan alle burgers, zonder onderscheid van kerkgenootschap, gelijke regten toegekend. Hiermede konden de Hervormden zich echter niet vereenigen; zelfs verklaarden de Overlieden van de gilden, dat zij, indien dit reglement, zoo als het daar was, door den Raad en de gemeente goedgekeurd werd, het niet zouden aannemen en van geener waarde houden. Deze verschillende begrippen der ingezetenen hadden ten gevolge, dat sommigen zich vereenigden, om nieuwe burgergemagtigden aan te stellen, in de plaats der ouden, onder wier beleid de zaak van het reglement zoo ver gebracht was. Deze nieuwe gecommitteerden werden echter door de gezworen gemeente niet erkend, en de Raad besloot, den 15 Januarij 1787, zelf de laatste hand aan het regeringsreglement te leggen. Daar de Gecommitteerden nieuwe pogingen deden, om de wettigheid hunner aanstelling door den Raad te doen erkennen, deed de Raad, alvorens zich van de acte der qualificatie meester te maken, en daar men voorzag, dat dit niet gemakkelijk zoude toegaan, het vrijkorps onder de wapenen brengen. Dit korps, met een veldstuk optrekkende, toog, op last van de regering naar het Gildehuis, om die acte op te eischen, en, op de weigering daarvan, bleef het daarvoor post houden. Deze maatregelen waren echter van weinig vrucht, om den tegenstand te verwinnen. In tegendeel leverden de nieuwe Gecommitteerden, den volgende dag, een verzoekschrift in, strekkende tot staking van alle pogingen tot verandering van de stedelijke en provinciale regerings-reglementen, en drongen nogmaals op de erkenning hunner aanstelling aan; terwijl zij zelfs de oude Gecommitteerden eene insinuatie thuis zonden, waarbij deze van hunne posten vervallen verklaard werden. Eenige Regeringsleden, die hardnekkige tegenstreving moede, waren reeds gezind hunne ambten neder te leggen en de stad te verlaten; doch zij ontvingen zulke overtuigende blijken van de goedkeuring der anders denkende burgers, dat zij daardoor bemoedigd werden, om met steviger hand hun gezag te handhaven. Het bovengemeld verzoekschrift werd dus, als alle raadpleging onwaardig, verworpen, de aanstelling der nieuwe Gecommitteerden vernietigd, en de magt der gilden alleen tot de gilde-

wijzen, en zij wou geen vrede. De Pruisen antwoordde Deventer in een burgermeester te Deventer. Zij slachtten met eenige vrijwilligers, was dit met eenige vanden; en van die, die met eenige gekwetsten handten, die sociteit en het in die, die de gevolgen dezer oorlog ook de schutterij en de geschied wilden worden, de overneming van den stad. Ruim 400 man bleven vande manschappen daare, gebrek, terwijl men van val uit Gelderland, zoo op den IJssel te gebruiken, op te werpen. Dit alles kon aldair, den 20 September gevolg hiervan was, het her- ontwapenen van het gehele en van hun geschut. Doch men zich op de toezegging van de zijde der Pruisen werden de verwoestende plunderingen thans over de geleden beteugelen niet weinig geholpen werd; niet alleen de stad, maar zelfs

de eerste intogt der Franschen, in het jaar 1814, even als alle andere oor- aandeel hebben in de drukkende niet zoo zacht als voor de meeste maar echter het licht der verlossing. Het van bijna zes maanden, dat zij zich de bezetting uit veertig man Kustkan- den, den zevenden, werd zij met ruim van papillen bestaande, onder het bevel van den versteekt. Deze stelde op den 10 No- van beleg, ontbond het stedelijke bestuur van verdediging aan, nit hem zelven en eenige bestaande. Ook maakte men nu reeds de tuinhuisen buiten de stad af te breken; vermoedingen, vertoonde zich reeds, op den avond bende Kozakken, welke onverzaagd tot de Brinkpoort doordrong. Ten ongelukke de Kapitein der Genie Moxler, die het werk ons nog in tijds, door het sluiten van de dat krijgsvolk te beletten, wordende hij reeds vervolg, dat hij niet, zonder eenen sa- te ontvangen, binnenkwam. De Kozakken kwa- den, nu eens in grooter, dan in vertoouen, en van weerskanten werden wel van binnen reeds voorzorgen ge-

noeg gebruikt, om zich tegen krijgsvolk zonder geschut te beveiligen. Daarenboven werd de bezetting eenige dagen later met nog ongeveer 800 man, komende van Wesel, versterkt. In den laten avond van den 23 werd de stad van den kant der Brinkpoort op het overwachts aangevallen en met kanonkogels en houwitzers zeer nadrukkelijk beschoten, waardoor eenige ofschoon niet zeer aanmerkelijke schade aan huizen in het midden van de stad werd toegebracht. Dan noch deze aanval, noch het zenden van onderhandelaars konden den Bevelhebber tot overgave bewegen; ook van den anderen kant werden geene verdere dwangmiddelen beproefd: alleen vergenoegde men zich om, met eene aanzienlijke magt Kozakken, de vesting van toen af te omringen en in te sluiten. Zulks had ten gevolge, dat de landbewoners, zoo door dit aldaar gelegerd krijgsvolk, als door de uitvallen der belegerden, veelvuldigen overlast en groote schade te lijden hadden, en dat de burgerij van DEVENTER, langer dan vijf maanden, onder afwisselende hoop op verlossing en vrees voor zwaardere onheilen, de drukken- de lasten van inlegering, afpersingen van aanmerkelijke geldsommen, vorderingen van velerlei zaken en berooving van de onschuldigste genoegens des levens, heeft moeten doorbrengen. Eerst den 15 April 1814 werden de onderhandelingen tot overgave aangevangen en den volgenden dag een wapenstilstand getroffen; terwijl eindelijk, den 26 dier maand, de bezetting met krijgseer, wapens en bagaadje uittrok, om zich naar Frankrijk te begeven, waarop dadelijk een gedeelte der Nederlandsche landmilitie binnentrok; terwijl nog, op den avond van dienzelfden dag, door de inwoners van alle gezindheden, in hunne onderscheidene vergaderplaatsen, een plegtig dankuur voor de heugelijke verlossing gehouden werd.

Het wapen van DEVENTER bestond oudtijds uit de afbeelding van den burgt, welke men als de eerste grondslag der stad beschouwt. Tegenwoordig echter is het een veld van goud, beladen met eenen adelaar met uitgespreide vleugelen van sabel. Dit laatste wapen is waarschijnlijk door de stad aangenomen, toen zij tot den rang eener vrije keizerlijke stad verheven werd. De oudste brief met den adelaar, die bekend is, dagteekent van het jaar 1336.

DEVENTERI, DEVENTER, DEVENTRIA en DEVENTURUM, namen, onder welke men, bij sommige schrijvers, de stad DEVENTER, in *Zolland*, prov. *Overijssel*, vermeld vindt.

DEVER, d. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie *DIEVER*.

DEVER (HUIS-TE-), ook wel het HUIS-TE-LISSE geheeten, kast. in *Rijnland*, arr. en 2½ u. N. van *Leyden*, kant. en 1½ u. N. O. van *Noordwijk*, gem. en 5 min. Z. van *Lisse*, aan den straatweg van 's Gravenhage op Haarlem.

Voorheen moet hier een ander huis van dien naam gestaan hebben, dat vóór eeuwen reeds verdwenen is, want men vindt aangeteekend, dat er, toen de Lisserpoel bedijkt werd, in de ringsloot de bouwval- len van eenen achtkanten toren van het oude HUIS-TE-DEVER, gevonden zijn.

Er moet een oud adell. geslacht bestaan hebben, dat van dit huis zijnen naam ontleende of misschien daaraan zijnen naam gegeven heeft. Zoo vinden wij GERARD DEVER JANSZON, Schildknaap, vermeld, als houdende, in het jaar 1350, de zijde van MARGARETHA, Gravin van *Holland*, tegen haren zoon WILLEM IV en, in het jaar 1374, zijnen zoon REINER DEVER, als een der medestanders van haren tweeden zoon ALBRECHT VAN BELJEUN.

Het tegenwoordige huis, thans mede in eenen vervallen staat, is een ruim en vrij oud gebouw, met bemuurden voorhof en half ronden toren, rondom liggende in eenen breeden vijver en met veel lanen van hoog geboomte en singels omgeven. Het beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 26 bund. en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer MARTIUS ALEXANDER BARON VAN HERRANS, woonachtig te Munster.

DEVERE, d. in *Dieverdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie *DIEVER*.

DEVIK, verbasterde spelling van het voor eeuwen reeds verdrongen d. *T. WIJK*, op het voorm. eil. *Borssele*, prov. *Zeeland*. Zie *WIJK (TE-)*.

DEVIL'S-HARWAR, voorm. wachtpost in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Cottica*, ter registerszijde in het opvaren.

Het was vroeger eene plant., maar werd, op het laatst der vorige eeuw, bezet door krijgsvolk, hetwelk men daar plaatste, om het bovenste gedeelte van de *Cottica* te verdedigen. De grond is er hoog en droog; desniettemin staande was de plaats zeer ongezond, hetwelk waarschijnlijk veroorzaakt werd door de groote hoeveelheid muggen en de menigte mospieten door welke men er gekweld werd.

De huizen op dezen post waren allen van pinapalm en palmbleden gemaakt, en bestonden, toen *STEDMAN* zich hier bevond, uit een huis voor den bevelvoerende officier, een ander voor de onder-officiers; een geschikt verblijf voor de soldaten; een zeer ruim ziekenhuis; een kruisnagazijn; een magazijn voor levensmiddelen; hutten voor keukens, en een badhuis. Thans bestaat deze post niet meer.

DEWENTER, naam, onder welchen de stad *DEVENTER*, bij oude schrijvers, wel eens voorkomt. Zie *DEVENTER*.

DEYABOMPON, st. in *Afrika*, in *Oppe-Guinea*, aan de *Goudkust*, kov. *Aména*.

DEYFELSBOEK of DEFFELSBOEK, pold. in het *Land van Putten* over de *Maas*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Ridderkerk*, gem. *Pernis-Smulland-en-Oostbroek*.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 67 bund. en wordt door éenen molen en eene sluis op de *Maas* van het overtollige water ontlast.

DEYFELT, geh. in het graafs. *Wiltz*, grooth. *Luxemburg*. Zie *Duurst* (1).

DEYLERDORD, buit. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en 2 u. N. N. O. van 's *Gravenhage*, gem. en 20 min. O. van *Wassenaar*.

Het beslaat eene oppervlakte van 3 bund. 27 v. r. 6 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer *JOSEPHUS DE WIT*.

DEDE, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie *GEDÉ*.

DHELLY, st. in *Oost-Indië*, op het eil. *Timor*. Zie *DILLI*.

DJABAN, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Kadoe*, adw. resid. *Magelang*.

Den 12 Julij 1826 had, in de nabijheid van dit d., eene ontmoeting plaats tusschen de Nederlandsche troepen, onder bevel van den Luitenant-Kolonel de *Bast*, en de muitelingen, die in drie sterke kolonnen, onder aanvoering van de *Tommongongs SERTJO NEGRO* en *KUNO NUNGO*, kwamen opzetten. De middelste dezer colonnes werd door den Luitenant *GULLY*, met een peloton scherpshutters, uiteen gespl. Twee pelotons infanterie, onder de Luitenants *DE BRAUN* en

De naam *DEY* komt ook in de overige woorden, die elders wel eens *DEY* gespeld en hier niet gevon-

HILAKA en eenige huzaren, aangevoerd door den Ritmeester DE BUANAK, rukten met den stormmarsch op de beide andere colonnes aan, dreven den vijand insgelijks op de vlugt, en bragten hem een verlies toe van 17 dooden.

DJABARANKA, landstr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Pekalongang*.

DIABBIE, st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. *Amina*, waarvan het de hoofdpl. is, 40 m. O. van *Coumassie*.

DJABONG of DJABONG, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Besoki*.

Den 23 Januarij 1840 zijn, in dit distr., door eene windhoos, acht inlandsche woningen omver gerukt, waarbij vier menschen het leven verloren en drie gekwetst zijn.

DJABONG of DJABONG, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Besoki*, distr. *Djabong*, met *Braminsche* oudheden.

DJAGARAGA, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerakarta*.

DJAGARAGA, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerakarta*, distr. *Djagaraga*, niet ver van den berg *Loewoe*.

Zij is de hoofdpl. van het distr. en de verblijfplaats van eenen *Tom-mongong*. De stad is redelijk groot en van vele fraaije bamboezen woningen en ook eenige houten huizen voorzien. De *Tom-mongong* heeft een aanzienlijk huis en niet ver van daar is de *passoebaan*, eene groote markt en een fraaije *Moorsche* tempel. Men rekent deze stad op 6000 huisgezinnen, die zich meest op den handel in rijst, katoen, garen en hout toeleggen. — Er is een groote overvloed van de voornaamste levensbehoeften en men heeft er een fraai gezicht, zoo op de rivier en het hooge gebergte in het Zuiden, als op de daar-omtrent gelegene rijstvelden, waarin wel 20 dorpen verspreid liggen, die mede wel 6000 inw. tellen.

DJAGERAN of DJAGRANAN, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, keiz. en resid. *Soerakarta*, distr. *Brambanan*, aan de *Oepak*, met eene benting of *verschansing*.

Voor deze benting vertoonde zich, den 23 Augustus 1829, het beroemde opperhoofd der muitelingen, *DIBO-NESORO*, met zijne geheele magt, en eischte van den *Tom-mongong*, *SEMANKAN MANGONG DI LOCO*, en de overige zich daarin bevindende hoofden, dat zij de benting zouden in brand steken en vervolgens allen tot hem overkomen, waaraan echter *SEMANKAN*, noch geen der zijnen wilden voldoen, waarop de benting van alle kanten omsingeld en door het vijandelijke vuur begroot werd, hetwelk door de benting, met het beste gevolg werd beantwoord. *DIBO-NESORO* bevond zich toen voor het d. *Petté*, *SEKOT* voor het d. *Dalam* en *RIO PANGRADO*, voor het d. *DJAGERAN*, alle in de nabijheid van gezegde benting gelegen, en, hoezeer zij door hunne tegenwoordigheid de hunnen tot eenen dapperen aanval aanmoedigden, en de twee laatstgemelden in persoon, tot drie malen toe, dien aanval hadden aangevoerd, mogt het hun evenwel niet gelukken eenig voordeel te behalen, maar werden zij telkens, door het vuur der besetting, met verlies afgejalgen, tot dat eindelijk, de ammunitie verbruikt zijnde, *MANGONG DI LOCO* den zijnen beval, om den vijand als nu met pieken af te wachten, terwijl hij zich, te dien einde, zelf op het gevaarlijkste punt plaatste; dan, tegen zooveel moed en standvastigheid scheen de vijand niet bestand te zijn, zoodat hij eindelijk, na eenige dooden en gewonden bekomen te hebben, afstrok.

DJAGOE, plaats in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Passaroesang*.

Men vindt er onderscheidene bouwvallen, onder welke eenen tempel, die twee of drie terrassen heeft gehad, en waar men een Sanskritisch opschrift gevonden heeft, dat volkomen bewaard was gebleven, ofschoon het daarbij behoorende beeldwerk beschadigd was. Een der reliefs stelt een gevecht voor tusschen een leger van beschaafde valken en eene krijgshende van Raksasas of reuzen.

DJAGRAHAN, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*. Zie **DIAGRAHAN**.

DJAJA (SOETI-), d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Sumatra*. Zie **SOETI-DJAJA**.

DJALJAM, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*. Zie **DAIJAM**.

DJALJANG, lands. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Borneo*, rijk *Borneo*.

DJAJOBANG, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, ads. resid. *Krawang*, lands. *Paroeka-Moetjang*.

DJAKPOE, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Borneo*, aan de Oostkust, 0° 14' Z. B., 127° 7' O. L.

DJALIE, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Djoejoharts*, die zich in de *Bogowonto* ontlast.

DJALLON, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Saerubaijs*, reg. *Djapan*.

DJALO, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Bantam*.

DIAMANT (DE-), fort in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Bantam*, reg. *Ceram*, distr. en onderdistr. *Bantam*, in de st. *Bantam*.

Het was een langwerpig vierkant, 840 v. lang en bijna half zoo breed; had vier geheele bolwerken op de hoeken, en onderscheidene halffronten, die op de zijden uitstaken. De vier hoofdbastions strekten zich naar de vier middelhoofdwindstreken uit; de muren waren van harden steen, ter hoogte van veertien of vijftien voeten opgehaald.

Dit fort was door zekeren **HENDRIK LOUWRENTZ**, geboortig van *Steenwijk*, in het laatst der achttiende eeuw gebouwd. Deze **LOUWRENTZ** had zich, om het bedrijven van eenige misdaad bij de *Nederlandsche Oostindische Compagnie*, uit de voeten gemaakt, en, bij de *Bantammers dienst* genomen hebbende, tevens de *Mahomedaansche tegen de Christelijke godsdienst* verwisseld.

De *Oostindische Compagnie* hield er, sedert zij eenigen invloed in *Bantam* gekregen had, eene bezetting, bestaande in eenen Kapitein, drie Officieren van minderen rang en 150 soldaten, in naam om den persoon des Sultans voor alle aanslagen te behoeden; maar in de daad, om er altoos meester van te zijn, wanneer het haar behaagde. Niemand van des Sultans onderhoorigen, zelfs zijne zonen niet, konden bij hem komen, of de Kapitein werd hiervan verwittigd door de wacht, die de poort bewaarde, welke daarvan van tijd tot tijd aan den Kommandeur van het fort Speelman kennis gaf; ook mocht geen Javaan of *Bantammer* binnen het fort vernachten. Alles wat tot onderhoud van het fort of de artillerie behoorde, moest echter door den Sultan bekostigd worden.

Rondom dit fort liep eene gracht. Het paleis van den Sultan van *Bantam* stond er binnen in; thans is het een, zoo wel als het ander, deerlijk vervallen.

DIAMANTPUNT of **TANJONG-PERLAKK**, bij de Engelschen **DIAMOND-POINT** geheeten, kaap in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, aan de Oostkust, kon. *Deli*, zich noordoostelijk in de Straat van *Malakka* uitstreckende; 8° 18' N. Br.

DIAMANTRIVIER, bij de Engelschen **DIAMONDRIVIER**, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, met eene noordelijke rigting, in het vorst. *Pejdjir*, op 8° 36' N. Br., in de *Straat van Malakka* uitlopende.

DJAMBA, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, gouv. geb. *Padang*, in de *Padangsche Bovenlanden*.

Het was in den oorlog met de *Padries*, in 1835—1837, door dezen versterkt en alzoo een punt van groot belang, dat, den 9 Julij 1837, door de onzen tot onderwerping gebragt werd.

DJAMBAL-BONJOL of **DJAMBEL-BANIAL**, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, in de binnenlanden van *Bengkoelen*, lands. *Passummah-Lebar*, aan den weg van *Manna* naar *Passummah-Lebar*; 5000 v. boven de oppervlakte der zee.

DJAMBE, kon., riv. en st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie **DJAMBI**.

DJAMBEL-BANIAL, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie **DJAMBAL-BONJOL**.

DJAMBI, **DJAMBE**, **JAMBI** of **SCHAMBI**, kon. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, aan de Oostkust; palende N. aan het rijk *Indragiri*, Z. aan het kon. *Palembang*.

Dit rijk strekt zich uit tot 25 m. van de zee kust. De Sultan, die ook het distr. *Serampli*, dat in de binnenlanden ligt, onder zich heeft, houdt zijn verblijf in de stad *Djambi*, en is nimmer, even als andere koningrijken op deze kust, aan het jak des Keizers van *Atjeh* onderworpen geweest. Er zijn in dit rijk vijftien dorpen van eenig aanbelang, benevens een aantal vlekken of gehuchten. De *Nederlanders* hebben ook hier somtijds bezittingen gehad, waarvan de *Opperhoofden* onmiddellijk van den *Gouverneur-Generaal* te *Batavia* afhankelijk waren. Dit rijk is echter voor ons van weinig waarde, en het is er ook zeer ongezond. De voornaamste voortbrengselen zijn peper en rottingriet. De inboorlingen zijn er zeer roofzuchtig en moorddadig.

DJAMBI, **DJAMBE**, **JAMBI** of **SCHAMBI**, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, die met onderscheidene takken in het lands. *Limoen* ontspringt, voorts, in eene noordoostelijke rigting 35 u. voortstroomende, in het rijk *Djambi* komt, waar zij eenen tak opneemt, welke uit een meer, nabij de stad *Djambi*, ontstaat, en daardoor zeer breed wordt; vervolgens voorbij de stad *Djambi*, van waar zij voor koopvaardij schepen bevaarbaar is, vlietende, werpt zij zich, nabij *Simpang*, in de *Straat van Bangka*.

DJAMBI, **DJAMBE**, **JAMBI** of **SCHAMBI**, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, 1° 24' Z. Br., 119° 48' O. L., aan de *Djambi*, wier mond haar tot haven verstrekt.

DJAMBIT, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djoekarta*.

Den 27 Augustus 1829 werden de muitelingen, die zich in dit dorp bevonden, aldaar door de onzen en vooral door de *Makassarsche* hulp troepen, met woede aangevallen, uit een gedreven en tot *Tankilan* vervolgd.

DJAMBOE-AJER, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, lands. *Batak*, kon. *Batasalindong*.

DJAMORS of **JAMORS**, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Banjoemas*, reg. en ads. res. *Poerbolingo*.

In November 1827 hadden twee Pangerangs en zes Tammongongs der muitelingen, eene aanzienlijke magt in dit d. verzameld, doch na het aanrukken van de tweede en vierde mobiele kolonnen, onder de bevelen van den Majoor BAUER, die door den Luitenant VAN HAARLEM, van de expeditionnaire afdeeling, het d. met een peleton deed omtrekken, bood de vijand slechts een oogenblik tegenstand en sloeg eensklaps op de vlugt, waarbij onderscheidene muitelingen sneuvelde. Toen onze troepen, die, uit hoofde van het slechte terrein, zeer vermoed waren, zich weder verzamelden, om den terugtocht aan te nemen, werden zij door de twee Pangerangs, aan wien het gelukt was, een gedeelte hunner bende bij een te brengen, op nieuw aangevallen; doch weldra werd de vijand, door het geweervuur en eenige goed aangevande worpen uit het handmortier, uit elkander gedreven en over de Progo gejaagd.

DIAMOND, katoenplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, in *Neder-Nickeri*; palende N. aan de zee, O. aan de katoenplant. *Union*, Z. aan onbebouwde gronden en natuurboschen, W. aan het d. de Punt; 1042 akk. groot, met 93 slaven. De gebouwen van deze plant. staan regts van den rijweg.

DIAMOND (LAND-VAN-), verl. kostgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Nickeri*, ter linkerrijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den verl. grond de Paarl, benedenwaarts onmiddellijk aan het d. de Punt.

DIAMONDPOINT, naam, welchen de Engelschen geven aan de **DIAMANTPUNT**, in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie **DIAMANTPUNT**.

DIAMOND RIVER, naam, welchen de Engelschen geven aan de **DIAMANTRIVIER**, in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie **DIAMANTRIVIER**.

DJAMPANG, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-regentschappen*, reg. *Tjanjor*, distr. *Djampang-Wetan*.

DJAMPANG-WETAN, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-regentschappen*, reg. *Tjanjor*.

DJANDIKAWIS of **JANDIKAWIS**, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djocjokarta*.

In de nabijheid van dit d. viel, den 21 November 1825, een gevecht voor tusschen onze troepen, onder de bevelen van den Majoor SOLLEWIS en de muitelingen, waarbij de onzen 100 stuks koeijen veroverden. De vijand had bovendien 15 dooden, terwijl van onze zijde slechts 1 huzaar sneuvelde.

DJANGGALA, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-regentschappen*.

DJANGGALA, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-regentschappen*, distr. *Djanggala*.

DJANGKER of **TANJONG-DJANGKER**, kaap in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, aan de Noordkust.

DJANGKOLAN, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Bantam*.

DJANPOLAN, kaap in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Madura*, aan de Zuidoostkust van dat eiland, zich in de *Straat van Madura* uitstreckende.

DJANTING, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-regentschappen*, land *Sading*, met eenen fraaijen waterval,

in de nabijheid van den berg Salak. Deze waterval stort zich, tusschen hooge, uit regelmatige basaltkolommen bestaande, rotsen heen.

DJAPALAN, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Rembang*, reg. *Toeban*.

DJAPAN, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie *ARDJOENA*.

DJAPAN, reg. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerabaija*.

Dit reg., waarin de trotsche bouwwallen van Madjapahit (zie dat woord) liggen, werd in het jaar 1811, door den Keizer van Mataram aan ons afgestaan.

DJAPAN, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerabaija*, reg. *Djapara*, waarvan het de hoofdplaats is.

Deze stad is redelijk groot, vrij wel bebouwd en sterk bevolkt. De inlandsche Regent, die er zijn verblijf houdt, heeft er eene aanzienlijke woning, met een ruim plein, dat zoo groot en fraai is, als men ergens op Java vindt, en waarop de inlandsche Grooten hunne tournoospelen houden. Ook heeft men er onderscheidene Moorsche tempels en bidplaatsen. Er wordt eenen aanzienlijken binnenlandschen handel gedreven. — In een naburig bosch ziet men de overblijfselen der oude stad Medang-Kamolan.

DJAPARA, ook *JAPARA*, *DJOANNA* en *JOANNA* genoemd, resid. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, tusschen 6° 11' en 7° Z. Br., en 128° 16' en 128° 53' O. L.; palende N. W., N. en N. O. aan de Zee van Java, O. aan de resid. *Rembang*, Z. en W. aan *Samarang*.

Deze resid. is verdeeld in twee ads. resid.: *Djapara* en *Karimon-Djawa*, en in vier reg.: *Djapara*, *Koedoes*, *Pattie* en *Djavana*.

De voornaamste rivieren zijn: de *Djapara*, de *Djawana* en de *Tidoenan*.

Aan het strand is de grond moerassig, hetgeen er de lucht ongezond maakt. In het Zuiden, waar de grond hooger is, is de lucht ook veel gezonder, zoodat men er zelfs hoog bejaarde lieden aantreft.

De eenige meldenswaardige berg, welke men er aantreft, is de *Djapara*.

De grond is er vruchtbaar en tot onderscheidene voortbrengselen geschikt, waarvan de voornaamste zijn: rijst, koffij, djatiehout en turksche tarwe. Men telt er 37,000 buffels en 1500 paarden. In de wouden en op het gebergte vindt men overvloed van wild gedierte en gevogelte, terwijl de zee, zoo wel als de rivieren, verschillende vischsoorten opleveren. Men vindt er ook veel zout.

De bevolking van deze resid. bestaat uit 95 Europeanen, 220,000 Javanen en 2700 Chinezzen.

DJAPARA, ads. resid. en reg. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djapara*.

DJAPARA, zeer hooge berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, in het midden der resid. *Djapara*.

DJAPARA, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid., ads. resid. en reg. *Djapara*, waarvan het de hoofdplaats is; 6 palen van *Kedoong-Boele*; 5 van *Rendong*, 425 van *Batavia*; 36 van *Samarang*; 200 van *Soerabaija*, en 405 van *Banjoewangie*.

Zij ligt aan de westkust der *Djapara*, ruim één uur van den mond dier rivier, op 6° 28' Z. Br. Er is eene fraaije moskee, een aanzien-

lyk residentiehuis en eene goede school. Er is een Controleur der landelijke inkomsten gevestigd.

In het jaar 1618 deed de Soesoehoenang de woning der Nederlandsche Oostindische Maatschappij afloopen, waarop de Gouverneur Generaal Kees, den Kommandeur MAARTENSZ. derwaarts zond, die er eene landing deed, de stad in de asch legde en onderscheidene Javaansche vaartuigen bemagtigde, zonder eenen man te verliezen. — In het volgende jaar werd het huis der maatschappij hier andermaal overrompeld en daarbij vele weerlooze Nederlanders vermoord, waarom Kees de stad, bij zijne terugkomst van Amboina, nogmaals deed afloopen en uitplunderen.

Voorheen had er de Nederlandsche Oostindische Maatschappij, op eenen niet zeer hoogen berg, een wel versterkt kasteel, voorzien van zwaar kanon en eene sterke bezetting, in staat om de stad te beschermen en tevens den Inlander in toom te houden. Dit kasteel is echter in het jaar 1708 afgebroken. Thans heeft men er een fort, dat vier bolwerken heeft, door eene gracht omgeven en aan de Djapara gelegen is.

DJAPARA, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djapara*, die, met eene noordwestelijke rigting, in de *Zee van Java* valt.

DJAPARA (HOEK-VAN-), kaap in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Het is de Noordelijkste punt van de resid. *Djapara*.

DJAPEN of **DAJEN**, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Passaroesang*, reg. *Malang*.

DJAPIT, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerabarta*, lands. *Mataram*.

DJAPORRE, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Cheribon*.

Zij neemt haren oorsprong uit het gebergte *Sirmei*, en ontlast zich, met eenen noordoostelijken loop, in de *Zee van Java*.

DJAPPA, voorn. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djocjakarta*.

Dit d., dat in het jaar 1827 den muitelingen tot schuilplaats verstrekte, werd den 26 November van dat jaar, door den Kommandant der kratonstroepen van den Sultan van Djocjakarta, de Luitenant-Kolonel *Witte-Nesoero*, nadat hij er de muitelingen uitgedreven had, in de asch gelegd.

DJARAK, **POZLOD-DJARAK**, eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*, aan de Oostkust van *Sumatra*, bij de Straat van *Malakka*.

DJARANGAN, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Passaroesang*, die met eene noordelijke strekking in de Straat van *Nadara* uitloopt.

DJARAPE, oud. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Madion*, lands. *Pasaraga*.

DJARONGANG, oud. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Praanger-Regentschappen*, reg. *Bandong*.

DJASINGGA of **DJASSINGA**, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, ads. resid. *Buitenzorg*, zijnde het noordwestelijke gedeelte van de ads. resid. — Men heeft in dit distr. de bergen *Salak*, *Pasir* en *Bedil*.

DJASINGGA of **DJASSINGA**, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, ads. resid. *Buitenzorg*, distr. *Djasingga*, waarvan het de hoofdpl. is; aan eene tak van de *Krawang*.

DJASINGGA of **DJASOGA**, landg. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, ads. resid. *Buitenzorg*, distr. *Djasingga*.

Het werd, bij besluit van den *Hoogen Raad van Nederlands-Indië*, van 30 November 1808, in eigendom verceerd aan den *Gouverneur-Generaal DAENDLS*, uit erkentenis voor de behaalde overwinning op de *Bantammers*; maar deze gift werd, door het *Hollandsche gouvernement* afgekeerd, en, volgens een ander besluit van 28 April 1810, weder terug genomen.

DJASSEM, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*. Zie *Tj-Assr*.

DJASSINGA, distr., d. en land. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*. Zie *DJASINGA*.

DJATANAGARA, kw. en d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*. Zie *DJATINAGARA*.

DJATI, oud. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Cheribon*, ads. resid. *Indramayoe*.

DJATIBORANG, oud. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, ads. resid. *Indramayoe*.

DJATIE-ROGO, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Rembang*.

DJATINAGARA, **DJATANAGARA** of **ZUIDERKWARTER**, kw. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Batavia*.

DJATINAGARA of **DJATANAGARA**, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Batavia*, kw. *Djatinagara*. — Er is hier een *Demang* gevestigd.

DJATINAM, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Samarang*.

Den 5 October 1826 verdroef de *Majoor LE BAOS DE VEKELA* de muniteliengen, die dit dorp versterkt hadden, uit deze plaats, en stak die vervolgens in brand. — Den 23 Februarij 1827 werd de kolonne van den *Majoor DE LEEUW*, door de muniteliengen te dezer plaats aangevallen, doch deze, bijgestaan door den *Kapitein DEWELLE*, wist hen af te slaan, terwijl de vijand onderscheidene dooden, en onder dezen een voornaam *Priester*, verloor. — Den 31 Maart daaraanvolgende had hier al weder een gevecht plaats, waarbij de onzen, onder de bevelen van den *Kapitein GRIESBERG*, den vijand met verlies afsloegen. — Nog geen maand later, namelijk den 26 en 27 April, vielen er nogmaals gevechten bij deze plaats voor, waarin het den *Majoor DE LEEUW* almede gelukte, den vijand op de vlugt te drijven.

DJATINTACKAN, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Soerakarta*, lands. *Matarum*, aan de *Djawana*, te midden van rijstvelden, welke zich langs die rivier zeer ver uitstrekken en waarin wel twintig of dertig dorpen liggen.

DJATISAWI, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Cheribon*, ads. resid. *Rembang*.

DJATISOERI, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Djapara*, reg. *Djawana*.

DJATITOESIQUE, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Indramayoe*.

DJAVA, inlandsche benaming van het *Sundasche eil. Java*. Zie dat woord.

DJAVANA, ads. resid., riv. en st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*. Zie *DJAWANA*.

DJAWA (**KARIMON**-), ads. resid. en groep eil. in *Oost-Indië*, tot de *Sundasche eil.* behoorende. Zie *KARIMON-DJAWA*.

over voeten waters, en
in de kwade mousson i
de mousson minder. He
de rivieren, eenigzins troe
betten of vaten heeft sti

in de binnensee, kom
te Samarang en voort
dagen gedaan wordt
sett, wanneer de overtozt
gehoudt, en veel te ge

elderbank, waarop somtijd
tot aan de residentie, loop
die onbebouwd liggen er
en hieren daar, wanneer
dikwijls onderloopen.

st. in *Oost-Indië*, op
4 m. W. van Rembang
breede baai, in den mond
L.

naam. Zij bestaat ui
en telt 10,000 inw., die vee
alsmede een vierkant plein
spelen met de lans gehouden
landelijke inkomsten gevestigd
vier bolwerken, waar binnen d
engebouwen van den Residen
stond vroeger in dit fort, maa
gebroken, en een ander, daa
steen, naar het plan van de
een der fraaiste gebouwen va
in de achterzijde, een alleraan

werdt. — In het jaar 1699 ondernamen de R. K. in de heerl. DIDAM, een nieuwe kerk te bouwen, doch de Drossaard kreeg terstond bevel, om dit te beletten.

Deze heeft in deze gem. ééne school in het d., die gemiddeld door een school van 175 leerlingen bezocht wordt.

Men vindt men in de gem. DIDAM onderscheidene groote bosschen van denenboomen, akkermaalshout en opgaande eiken, in den omtrek onder den algemeenen naam van Didamsche Bosschen bekend, waaruit vele omliggende gem. zich van brand- en timmerhout komen voorzien.

Deze gem. is eene heerl., welke, naar men wil, reeds in het jaar 824, onder den naam van THEODEK, aan de Utrechtsche kerk zoude geschonken zijn. Zeker is het, dat zij naderhand door de oude Heeren van het graafs. Bergh aan de Bisschoppen van Utrecht ter leen werd opgedragen, in ruil tegen Wijk-bij-Duurstede en Abcoude; doch, alzoo de afstand dezer twee plaatsen niet volgde, werd den Bisschop den leenpligt wederom opgezegd en bleef DIDAM met Bergh verbonden, waarmede zij thans in eigendom bezeten wordt door CAREL ANTON FREDERIK, Souverein Vorst van Hohenzollern-Sigmaringen, Graaf van den Bergh, te Sigmaringen, in Zwaben.

Het d. DIDAM, DIDEM of DIEDEM, bij verkorting ook wel DIEM genoemd, ligt 8 u. Z. van Zutphen, 2 u. Z. van Doesburg 51° 56' 18" N. B. 23° 47' 50" O. L. Men telt er in de kom van het d. 95 h. en 700 inw.

De Herv. kerk., voor de Reformatie aan den H. MARTINUS toegewijd, is tamelijk groot en was vroeger van een orgel voorzien, maar dit moet, naar men zegt, door de Franschen, in het jaar 1672, vernield zijn. In 1835 is er echter weder een orgel in geplaatst.

De R. K. kerk, aan den H. MARTINUS toegewijd en in het jaar 1838, door ruime bijdragen uit 's Rijks kas geholpen, gebouwd, is een sierlijk en ruim gebouw, waarin bijzonder de kunstig gesneden predikstoel bezienswaardig is.

DIDAMSCHE BOSSCHEN, bosschen in de gem. *Didam*, prov. *Gelderland*. Zie DIDAM.

DIDEM, d. in het graafs. *Bergh*, prov. *Gelderland*. Zie DIDAM.

DIE, eertijds DE EY, voorm. riviertje in *Kennemerland*, dat, een weinig bezuiden *Alkmaar*, uit het *Achtermeer* voortkwam, in eene zuidelijke rigting voorbij Heilo naar Limmen liep, waar het, door zijne breedte, meer naar een meer dan naar een riviertje geleck, en zich in takken verdeelde, van welke de oostelijkste door het oosteinde van Akersloot vloeide, de westelijkste, na in eenen zuidelijken loop van ruim ½ u., Limmen te zijn voorbij gestroomd, zich in twee armen splitste, van welke de oostelijkste bij Uitgeest in het Langemeer uitliep; terwijl de westelijkste, zuidwaarts naar het huis Assumburg stroomende, zich daar in de Assumerveersloot verloor. Thans is het een besloten water, dat door eene pomp met het Noordhollandsche kanaal gemeenschap heeft, en bijna geheel onder de gem. Heilo ligt.

DJEBOES, DJIBOES, DEBOES, DEBOUS of JEBOES, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Bangka*.

Zij valt met eenen noordwestelijken loop, door eenen zeer breeden mond, de Baai van Djeboes geheeten, bij het d. Djeboes, in de *Zee van Carimata*, en is vol klippen.

DJEBOES, DJIBOES, DEBOES, DEBOUS of JEBOES, dist. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Bangka*.

DJEBOES, DJIBOES, DEBOES, DEBOUS of JEBOES, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Bangka*, distr. *Djeboes*, aan den oever der *Djeboes*; met 500 inw. Het is de zetel van eenen Inspecteur der tinmijnen.

DJEBOES (BAAI-VAN-), BAAI VAN DJIBOES, BAAI VAN DEBOES, BAAI VAN DEBOUS of BAAI VAN JEBOES, baai in *Oost-Indië*, in de *Zee van Carimata*, aan de Noordwestkust van het eil. *Bangka*. Het is eigenlijk de mood der *Djeboes*.

DIECKIRCH, st. in het balj. van *Diekirch*, prov. *Luxemburg*. Zie *DIEKIRCH*.

DIEDEN, heerl. voorheen tot het *Ambt van Maas en Waal*, prov. *Gelderland*, behoord hebbende, thans prov. *Noord-Brabant*, arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Grave*, gem. *Dieden-Demen-en-Langel*; palende N. O. aan de *Maas*, Z. O. aan het *Land van Ravestein*, Z. en W. aan het graafs. *Megen*.

Zij beslaat uit den *Polder van Dieden* en de uiterwaarden, beoorden en bewesten dien pold. gelegen, welke laatste, de *Maasakkers* genoemd wordende, reeds van zeer oude tijden af bekend zijn, en ongeveer 100 bapd. oppervlakte hebben, bevat het d. *Dieden*, uit eenige verstrooid liggende h. bestaande, welke bewoond worden door 300 inw., die zich meest met den landbouw en veeteelt generen. Ook groeit er zeer veel ajuin, die beroemd is, en zeer veel voordeel aan eenige inw. opleveren.

De inw., die bijna allen R. K. zijn, maken eene stat. uit, welke tot het apost. vic. gener. van 's *Hertogenbosch*, dek. van *Oss* behoort, en door éenen *Pastoor* bediend wordt. — Door de moeilijkheid, welke dikwijls plaats had, om die kleine parochie van eenen eigen *Herder* te voorzien, is het meermalen gebeurd, dat de R. K. van *Dieden*, door den *Pastoor* van het naburig *Demen*, met toestemming van de wederzijdsche *Kerkoversten*, bediend zijn.

De *Herv.* maken eene gem. uit, welke vroeger eenen eigen *Leeraar* had, die er woonde, de eerste, die in deze gem. het *leeraarambt* heeft waargenomen, is geweest *Petrus Straatman*, die in het jaar 1614 hier kwam en in het jaar 1615 naar *Nistrik* vertrok. Sedert het vertrek van den *Predikant Joachim van Ruiswijk* naar *Kessel*, hetwelk in het jaar 1685 plaats had, wordt door den heer van *Dieden*, als *unicus collator*, eenen *Predikant* uit het naburige *Gelderland* gekozen, om er de dienst waar te nemen. Zoo werd de gem. van *Appeltern*, van het laatstgemelde jaar af, bediend door den *Predikant* van deze gem., tot in het jaar 1697; wanneer zij weder eenen *Predikant* alleen kreeg tot in 1727; als wanneer *Appeltern* andermaal met *Dieden* door denzelfden *Predikant* bediend werd, tot in 1762; toen beide dorpen weder elk eenen *Predikant* kregen. Van 1772—1779 werd *Dieden* met *Horssen* van 1779—1791 met *Burgharen-en-Hernen*, van 1791—1800 weder met *Horssen*, van 1800—1825 met *Wijchen-en-Leur* door éenen *Predikant* bediend. Toen echter de laatste *Predikant* uit *Gelderland*, die tevens *Predikant* van *Dieden* was, *Samuel Hesusius*, in 1824, overleden was, werd in 1825 tot *Predikant* aldaar beroepen *Stephanus Hanwinkel*, *Predikant* te *Ravestein*, en deze, na ruim een en vijftigjarige *evangeliebediening* in onderscheidene gemeenten, *eueritus* verklaard zijnde, is zijn zoon *Johan Hendrik Albert Karel Hanwinkel*, in het jaar 1841, te *Ravestein* en te *Dieden* tot *Predikant* beroepen. Het beroep is eene *collatie* van den eigenaar der heerl.

Het d. *DIEDEN*, *DIETHEN* of *DIETEN* ligt 3 u. N. O. van 's *Hertogenbosch*, 2½ u. N. W. van *Grave*, aan den *Maasdijk*. — De *Herv.* kerk heeft eenen dikken toren.

... van **Johan V, Hertog van**
Saksenburg, voor **6000**
... ontstond er **geen**
... die voorgef **eenig**
... dat zij sedert **vele**
... geweest. **Thans**
... **MARIA WILHELMINA**
... douairière van **den**
... die des zomers op

... van de heerlijkh.
... groote landhoeve, ge-
... deze dus nog, ofschoon
... en met hare uitgestrekte
... liggende tot het distr. Nij-
... Gedderland betaalt.

... tot het Ambt van **Naas-**
... hebbende, thans prov. **Noord-**
... N. O. van 's **Hertogenbosch**,
... **Dieden-Demen-en-Langel**,

... aaringsel door grachten, tuinen,
... dat thans in eigendom **bezeten**
... door **Mevrouw MARIA WILHELMINA CHRIS-**
... **DEURSCHEN**, douairière van den **Heer**
... van **Deursen**.

... p.d., voerheen tot het **Ambt-van-Meas-**
... hebbende, thans prov. **Noord-**
... **Hertogenbosch**, kant. **Grave**, gem. **Die-**
... N. aan den **Diedenschen-uiterdijk**, **O.**
... **Deursen**, **W.** aan den **Maasdijk**.

... de twaalfde eeuw bedijkt, **beslaat**,
... oppervlakte van **274** bund. **13** v. r. **87**
... op de Grootte Watering en vervolgens
... de Maas van het overtollige water ontlast.
... heven **A. P.** Het polderbestuur **bestaat**
... **Recomraden** en eenen **Dijkschrijver** **tevens**

... **LANGE**, gem., gedeeltelijk vroeger tot **het**
... gedeeltelijk tot het **Land van Ravestein**
... **Brabant**, **Eerste distr.**, arr. 's **Herto-**
... k. d., **8** m. k., **5** s. d., **2** god.); **palcade**
... aan de gem. **Ravestein** en **Deursen-en-**
... **Haren-en-Macharen**.

... den, het d. **Demen** en het geh. **Neer-**
... besood door **97** huisgezinnen, uitmakende
... w., die meest hun bestaan vinden in **den**

... **R. K.** zijn, maken de par. van **Demen** uit,
... kerk.
... twee scholen, als: ééne te **Demen** en **téne**

... groot deel dezer gemeente onder, waar-
... schade leden.

DIEDENSCH-UITERDIJK, d. i. **DIEDENSCH-UITERWAARD** of gronde buiten den rivierdijk gelegen, voorheen tot het *Ambt-van-Maas-en-Waal*, prov. *Gelderland*, behoord hebbende, thans prov. *Noord-Brabant*, *Eerste* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant *Grave*; palende N. aan de *Maas*, O. aan den *Demensch-uiterdijk*, Z. aan den *Polder van Dieden*, W. aan de *Maasakkers*.

Deze pold., waarvan den tijd der bekading niet bekend is, en die slechts tegen het zomerwater beschut is, beslaat eene oppervlakte van 37 bund. 22 v. r., en watert door 2 sluizen op de *Maas* uit. Het laagste land ligt circa 6 el 7 palm boven A. P. Het bestuur geschiedt door de geërfden zelve.

DIEDEREN, naar men wil de eigenlijke naam van het d. **DIEREN**, op den *Vetuwenzoom*, prov. *Gelderland*. Zie **DIEREN**.

DIEDERIKPOLDER, pold. in het *Land van Overflakke*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Brielle*, kant. *Sommelsdijk*, gedeeltelijk gem. *Dirksland*, en voor een seer klein gedeelte gem. *Oud- en Nieuw-Herkingen*; palende N. aan den pold. *Roxenisse*, O. aan de pold. *Oud-Melissant*, Alteklein en den *Dirklandschenpolder*, Z. aan den *Oud-Herkingschenpolder*, W. aan de gorzen tegen de *Bieningen*.

Deze pold. is groot, volgens het kadaster, 196 bund. en watert door 1 sluis op de *Bieningen* uit.

DIEFDIJK, dijk, die zijnen aanvang neemt bij het d. *Acqooy* en noordwaarts, langs *Leerdam*, *Zijderveld* en *Everdingen* loopt, tot aan den *Lekdijk*, ten O. van laatstgemelde d., en alzoo gedeeltelijk de grensscheiding tusschen *Zuid-Holland* en *Gelderland* uitmaakt.

Door dezen dijk, die den *Alblasserwaard* en de *Vijf-Heerenlanden* ten O. beslaat, worden de graafschappen *Culemborg* en *Buren*, met alle de bovenlanden, tot het *Panderschegat* toe, afgesloten. — Hij is van zulk eene ongemeene hoogte en breedte, dat zijne wedergade nergens in de binnenlanden van ons *Vaderland* gevonden wordt.

Men wil, dat hij tusschen de jaren 1284 en 1303 gelegd zij, volgens eene overeenkomst, welke die van den *Alblasserwaard* met eenen der *Graven van Culemborg* aangingen, waarvoor deze eene aanzienlijke erkentenis ontving, tot groot ongenoegen zijner onderhoorigen, die waarlijk zeer veel last hadden van het opperwater, dat, bij het doorbreken van de *Rijn- en Waakdijken*, wel 20 of 22 v. hoog op het land tegen den *Dierdijk* staat. Van dit water kunnen die landen zich slechts gedeeltelijk ontlasten, door uitloozing over de dijken en door de sluizen van *Aquoï*, en het overige moet door watermolens uitgemalen worden. Daarentegen is deze dijk van groote dienst voor den *Alblasserwaard* en de andere ingedijkte landen. Men wil, dat zij om die reden den naam van **DIEFDIJK** bekomen heeft; hetwelk echter niet waarschijnlijk is, daar reeds in zekere overeenkomst, met eenen der *Heeren van Arkel*, ten jare 1284 aangegaan, van den *Diefweg* gesproken wordt, van welken weg de dijk dus vermoedelijk zijnen naam zal ontleend hebben. Aan het behouden van dezen dijk lieten de *Staten van Holland* zich, in het jaar 1587, zoo veel gelegen liggen, dat zij, op de klagten van *Dijkgraaf* en *Heemraden* van den *Alblasserwaard* en het land van *Arkel*, wegens hunne onmagt, 20,000 guld. inwilligden, om dien te verzwaren; want men rekende dat *Holland*, bij inbraak, wel 70,000 guld. 's jaars aan verponding en andere middelen zoude missen. Deze dijk is, bij gelegenheid van de inbreuken der bovenlanden, in 1677, gemeten en bevonden 2428 roed. (ruim 8000 ell.) lang te zijn.

DIEFDIJK, dijkje of kade, in de *Langstraat*, prov. *Noord-Brabant*, langs de westzijde van den *Binnepolder van Sprang*, bij *Waalwijk*, dienende om het water van *Vrijhoeven-Cappel* uit gemelden polder te weeren.

Deze **DIEFDIJK** staat met zijn noordeinde tegen den *Langstraatschen zeedijk*, bewesten *Sprangslot*, en met het zuideinde tegen den *Loonschen of Zuidhollandschen dijk*.

DJEJAWIE, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Passaroewang*, reg. *Bang'il*. — Men treft er eenen ouden vervallen tempel aan.

DIEK (TER-), geh. in de *Nieuwdorperkogge*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 5 u. N. O. van *Alkmaar*, kant. en 2 u. Z. O. van *Schägen*, gem. en 10 min. Z. W. van *Nieuwe-Niedorp*; met 8 h. en 40 inw.

DIEKIRCH, voorm. balj. in het toenmalig hert. *Luxemburg*, van welk hert. het grooth. *Luxemburg* thans een gedeelte uitmaakt. Het had eene zeer onregelmatige gedaante, en grensde N. aan de heerl. *Clerff*, O. aan de *Our*, de heerl. *Stolseburg* en *Brandenburg* er aan het graafs. *Vianden*, Z. aan de heerl. *Moestrof*, *Folkendingen* en *La-Rochette*, W. aan de heerl. *Bourscheid*, het graafs. *Wiltz*; de heerl. *Schudburg* en voor een zeer klein gedeelte aan het *Balj. Bastogne*. Het bevatte de st. *Diekirch*, de d. *Bastendorf*, *Bettendorf*, *Constumb*, *Erpeldingen*, *Giladorf*, *Holstum* en *Kautenbach*, thans uitmakende de gem. *Bastendorf*, *Bettendorf*, *Constumb*, *Diekirch* en gedeelten van de gem. *Altscheid* en *Ettelbruck*, bewoond door ruim 6000 inw.

Het balj. **DIEKIRCH** betaalde onder het Oostenrijksche bestuur van elke 1000 flor., welke over het *Luxemburgerland* werd omgeslagen 10 flor. 17 st. 10 den., met uitzondering der st. *Diekich*, welke daarenboven nog 2 flor. 18 st. 6 den. tot eerstgemelde som bijdroeg.

DIEKIRCH, arr., grooth. *Luxemburg*; palende N. en O. aan de Pruisische prov. *Rijnland*, Z. aan het arr. *Luxemburg*, W. aan *Belgisch Luxemburg*.

Dit arr. bevat de volgende 6 kantons: *Diekirch*, *Clerff*, *Echternach*, *Osperen*, *Vianden* en *Wiltz*. Men telt er ongeveer 58,000 inw.

DIEKIRCH, kant., grooth. *Luxemburg*, arr. *Diekirch*; palende N. aan het kant. *Vianden*, en aan de *Sure* en de *Our*, die het van de Pruisische prov. *Rijnland* scheiden, O. aan het kant. *Echternach*, Z. aan het kant. *Mersch*, W. aan de kant. *Osperen* en *Wiltz*.

Dit kant. bevat de gemeenten: *Diekirch*, *Bastendorff*, *Bettendorff*, *Bourscheid*, *Eremstorff*, *Ettelbruck*, *Feulen*, *Medernach* en *Reisdorff* en daarin ruim 13,000 inw.

DIEKIRCH, kw., grooth. *Luxemburg*, bevattende de steden: *Diekirch*, *Vianden* en *Wiltz*; benevens de volgende 51 plattelandsgemeenten: *Altscheid*, *Alzingen*, *Asselborn*, *Bastendorff*, *Nieder-Beling*, *Bettendorff*, *Bogen*, *Bourscheid*, *Clerff*, *Constumb*, *Eremstorff*, *Esch-aan-de-Sure*, *Eschweiler*, *Ettelbruck*, *Feulen*, *Fouhren*, *Goesdorff*, *Heiderscheid*, *Heinerscheid*, *Hoscheid*, *Hosingen*, *Mecher*, *Medernach*, *Munshausen*, *Neunhausen*, *Putscheid*, *Reisdorff*, *Ober-Wampach*, *Weiss-Wampach*, *Wilwerwiltz* en *Winseler*, en telt daarin ruim 36,000 inw.

DIEKIRCH, dek. in het vic. gen. van *Luxemburg*, bevattende de volgende 19 par.: *Diekirch*, *Bastendorff*, *Bettendorff*, *Bour-*

scheid, Brandenbourg, Eppeldorff, Erpeldingen, Ettelbruck, Ober-Feulen, Gilsdorff, Medernach, Ober-Mertzig, Michclau, Moestrof, Reisdorff, Nieder-Schieren, Schlindermanderscheid, Stegen en Welscheid. Men telt er 18,000 zielen, 19 kerken en 18 kapellen, welke bediend worden door 19 Pastoors en 12 Kapellaans.

DIEKIRCH, gem. in het balj. van *Diekirch*, grooth. *Luxemburg*, arr. en kant. *Diekirch*; palende N. aan de gem. Bastendorf, O. aan Bettendorf, Z. aan Ettelbruck, W. aan Bourscheid.

Zij bevat de st. *Diekirch*, benevens de geh. *Fridbusch* en *Seitert*, en telt 340 h. en 2300 inw., die meest hun bestaan vinden in akker-, tuin- en wijnbouw, alsmede in eenen aanzienlijken handel in leder, laken, steenen en pleister. Behalve de wekelijksche markt, welke Vrijdags gehouden wordt, hebben de inwoners 4 jaarmarkten, welke den 31 Januarij den 21 Maart, den 15 Augustus en den 19 December plaats vinden, die in Augustus duurt 3 dagen de andere slechts éénen dag.

De inw., die allen R. K. zijn, maken eene stat. uit, die tot het vic. apost. van *Luxemburg*, dek. van *Diekirch*, behoort, door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt. — Men heeft in deze gem. drie scholen, allen in de stad zelve.

De stad DIEKIRCH, DIECKIRCH of DIETKIRCH, ook wel eens DIEKRICH gespeld, ligt $5\frac{1}{2}$ u. N. van *Luxemburg*, in eene diepe vallei, aan de Sure, op eene streek gronds welke oorspronkelijk tot de heerl. Esch-aan-de-Sure behoorde. De helft van dezen grond werd in de eerste helft der dertiende eeuw door WALRAK VAN LIEBURG echtgenoot van ERNESINDE Gravin van *Luxemburg* aangekocht, het overige kwam, insgelijks door aankoop, een weinig later, onder zijnen zoon HENDRIK II, aan *Luxemburg*. Zij werd, in het jaar 1320, toen zij nog maar uit eenige geringe hutten bestond, door JAN I, bijgenaamd *den Blinde*, Hertog van *Luxemburg*, tot eene stad verheven en met muren bevestigd, en verhiel zich langzamerhand zoodanig, dat hare stedelijke regten, in het jaar 1390, door den Markgraaf Joosr werden uitgebreid. In het jaar 1688 werden de vestingwerken door de Franschen vernield, waardoor de stad sedert geheel open bleef.

Men heeft er twee markten, alsmede nog een ruim plein, door welke het gebouw van het seminarium van de stad gescheiden is, voorts, behalve eenige zijstraten, eene zeer breede, fraaije straat, welke in hare geheele lengte met eene dubbele rij lindenboomen beplant is.

Het Stadhuis, op het *Marktplein*, is een doelmatig ingerigt gebouw van twee verdiepingen.

De Kerk, in de nabijheid van het Stadhuis, heeft eenen spitsen toren, en is, naar het gevoelen der oudheidkundigen, gebouwd op de grondslagen van eenen Heidenschen tempel.

Er bestaat hier ook een R. K. Seminarium, voor het apost. vic. van *Luxemburg*, aan de Noordwestzijde der stad en is gevestigd in een gebouw, dat voor eeuwen een klooster der Tempeliers geweest is. Het is door hooge muren omgeven en bevat eene eigen kapel.

DIEKIRCH is de geboortepl. van den Letterkundige PIETER PENNINGER, † in 1636.

In het jaar 1593 werd deze stad door FILIPS, Graaf van *Nassau*, belegerd, die echter, door de manmoedige verdediging der burgers, zich genoodzaakt zag, af te trekken.

In Januarij 1841, leed DIEKIRCH even als eenige andere plaatsen van het grooth. veel schade door de overstromingen, die de hooge

waterstaand en de ijsgang destijds veroorzaakten. Te dier gelegenheid legden twee jeugdige stedelingen, PIERRE NEWEN en HENRI REDING, hunne edele menschlievendheid aan den dag, door den Postillon van de brievenmaal, die op weg, met kar en paard tusschen de drijvende ijsschotsen geraakt was, en, dese verlaten hebbende om zijn eigen leven te redden, zich in den uittersten nood bevond, met levensgevaar te hulp te snellen en behouden op het droog te brengen.

DIEL (TEN-), geh. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*. Zie **DEEL** (DE).

DJELAK, kl. riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, rcsid. *Passaroewang*, die met eene noordoostelijke rigting in de *Straat van Madara* uitloopt.

DIELIFSMEEER, pold. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Haarlem*, kant. *Beverwijk*, gem. *Uitgeest-en-Marken-binnen*; palende W., N. en O. aan den Dorgeesterpolder, Z. aan de Goestmeer.

Dese pold. is eigenlijk een meer, dat in het jaar 1630 drooggemalen is, beslaat 18 bund. 10 v. r. 20 v. ell., bevat slechts eene beerderij, en wordt door eenen watermolen van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur is in handen van eenen persoon, die er bijna geheel eigenaar van is.

DIELINGS, dat gedeelte van het *Alkmaardermeer*, in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, hetwelk tusschen den pold. Westwoude, den Kogerpolder, de Schermeer en het eil. Sakerley besloten ligt.

DIELY, oud d. in *Oost-Indië*, op het eil. *Timor*, dat tot de *Zuidwester-Eilanden-van-Banda* behoort.

DIELYSHUKKT, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*. Zie **DINSHUKKT**.

DIEM, water in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, dat vrij vischrijk is, en zich verbreedt, naarmate het meer het IJ nadert. Het nam vroeger zijnen oorsprong gedeeltelijk door de Rijkerssloot, nu de Weespervaart, uit het *Watergraafsmeer*, en gedeeltelijk uit het *Bijlmermeer*; maar, nadat de gezegde meren bedijkt zijn, alleen uit de *Muider-Trekvaart*, want het heet tot aan de Vinkenbrug de Korte Diem. (Zie het art. **DIEM** [KORTE]). De eigenlijke **DIEM**, aan de gezegde brug beginnende, loopt eerst noordwaarts, dan oostwaarts en eindelijk weder noordoostwaarts, stoot tegen den Muiderzeedijk en ontlast zich door de Diemerdammersluis in het IJ.

DIEM, naam, in de wandeling veelal aan het d. **DIDAM**, in het graafs. *Bergk*, prov. *Gelderland* gegeven. Zie **DIDAM**.

DIEM (KORTE-) of **SLOCHEER**, water in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, dat zijn water ontvangt uit de *Ringsloot van het Bijlmermeer*, tusschen het Varkenseiland ten W., en het Stammerdijkje ten O. doorloopt, en bij de Vinkebrug den naam van **DIEM** aanneemt.

DJEMBRANA, vorst. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Balie*, de hoofdpl. heet mede *Djembrana*. Zie het volgende art.

DJEMBRANA, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Bali*, vorst. *Djembrana*, waarvan zij de hoofdpl. is. — Vroeger stond hier een paleis, waarvan nog slechts de poort tot een zegeteeken is staan gebleven.

DIEMEN, vorm. d., thans eene b. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 1½ u. O. ten Z. van *Amsterdam*, kant. en 2 u. N. W. van *Weesp*, gem. *Diemen-en-Diemerdam*. Zij ontleent haren naam van de Diem, welke op eenigen afstand van dit O. stroomt.

De *Beverwoude* kerk, welke hier vroeger plagt te staan, was vóór de *Reformatie* aan de *H. Maagd* toegewijd. De pastorie werd destijds bezeten door den Paus en den Proost van *Oud-Munster* vergeven.

De kerk was oudtijds met een orgel en met fraaije kapellen voorzien, van welke eene, toen zij bij de Herv. in gebruik was, tot eene consistorie en kerkmeesterskamers diende; het gewelf was beschilderd met de verbeelding van eenige oude voorzeggingen en van de vervulling daarvan in den persoon des Zaligmakers. Het kerkhof werd even als de grond van de kerk, voor allerheiligst gehouden, waarom vele Amsterdammers er de graven voor ongemeen hooge prijzen kochten. De klokken, welke hingen in den toren, die eene hooge spits had, waren, zoo men zeide, door den Paus zelven gewijd, waardoor de R. K., die veel langer dan op andere plaatsen, bij het begraven hunner afgestorvenen, lieten luiden. Deze kerk, die reeds jaren lang bouwvallig was, is afgebroken en in plaats daarvan eene nieuwe te Diemerbrug gebouwd. De zerken, de ondervoet der zij- en achtermuren, het knekelhuis en het klokhuis, is het eenige wat nog van de kerk over is, terwijl het kerkhof, van voren door een hek afgesloten, nog tot begraafplaats dient. Achter het kerkhof en ten Z. is nog, door het overschot der boomen en sloten, de plaats kenbaar van den tuin, achter de predikantswoning, welke, dewijl zij zeer vervallen was, en geene huizen onmiddellijk daarbij stonden, in het jaar 1770 afgebroken is, terwijl destijds aan de Weespervaart eene nieuwe pastorie gebouwd werd. — Er is te DIEMEN eene dorpschool.

DIEMEN is de geboorteplaats van den Natuurkundige JOHANNES BUYS, geb. 24 Junij 1764, † 28 Augustus 1838.

DIEMEN was, met de onderhoorigheden, thans de gem. *Diemen-en-Diemerdam* uitmakende, eene heerl., die eerst aan den Bisschoppelijken stoel van Utrecht en daarna aan de Graven van Holland leenroerig was. Deze heerl. werd weleer door Heer GUSBRECHT VAN AMSTEL, den tweede van dien naam, bezeten, die haar, in het jaar 1228, benevens Muiden en Weesp, met de tollén en visscherijen, voor dertig ponden 's jaars, voor altijd van Otto II, den vier en dertigsten Bisschop van Utrecht, verkreeg, en even daarin, als in alle andere dorpen, van Amstelland het gebied voerde. Toen echter GUSBRECHT III, Heer van Amstel, in het jaar 1296, mede deel had aan den moord van Graaf Floris V, en deswege buiten 's lands moest vlugten, werd DIEMEN, met alle dorpen in Amstelland, verbeurd verklaard en bij de grafelijkheid ingelijfd, waarin het is gebleven tot den 18 October 1751, als wanneer de stad Amsterdam het, voor eene som van 10,500 guld., van de Staten van Holland kocht, zoo als zij het thans nog bezit.

In het jaar 1572 werd het d. DIEMEN door het Staats krijgsvolk, onder WILLEM VAN LUXEY, Graaf van der Mark, gedeeltelijk afgebrand, in welk lot onder anderen ook de kerk deelde. Ten tweedemale werd dit d. een prooi der vlammen, in het jaar 1682, wanneer het schoutshuis, benevens eenige huizen van partikulieren, zijn afgebrand, bij welke gelegenheid ook eenige privilegiebrieven vernield zijn.

DIEMEN (AFLOOP-NAAR-), geh. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en $\frac{1}{2}$ u. O. van *Amsterdam*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Weesp*, gem. *Diemen-en-Diemerdam*, $\frac{1}{2}$ u. N. van *Diemen*, waartoe het behoort. — Het bestaat thans slechts uit een vervallen herbergje, Pampuszigt genaamd.

DIEMEN (OVER-), b. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en $1\frac{1}{2}$ u. O. Z. O. van *Amsterdam*, kant. en 1 u. N. W. van *Weesp*, gem. *Diemen-en-Diemerdam*, in den Schoof- en Hopmanspolder, langs de zuidzijde der Diem.

Deze weleer zeer schoone b., waarin vroeger vele rijke lieden woon- den, onderscheidene fabrieken, scheepstimmerwerven, enz. waren, is thans zeer vervallen, vooral sedert het droogmaken der Diemermeer en het verplaatsen der R. K. kerk naar Diemerbrug; ook had men er vroeger eene school, waarvan de pold., waarin deze buurt staat, zijnen naam ontleent.

DIEMEN-EN-DIEMERDAM, gem., in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Amsterdam*, kant. *Weesp* (10 k. d., 3 m. k., 8 s. d.); palende N. aan de gem. Amsterdam en het IJ, N. O. aan het IJ, O. aan Muiden, Z. aan Weesperkarspel-en-Hoog-Bijlmermeer en aan Bijlmermeer, W. aan Ouder-Amstel, Watergraafsmeer, Nieuwer-Amstel en Amsterdam.

Deze gem. wordt in 4 wijken verdeeld, als: Outerdorp, Buitenkerk, Bovenkerk en Over-Diemen. Zij bevat het d. Diemerbrug, benevens de b. Diemen en Overdiemen, alsmede de geh. Diemerdam en Vierhuizen, beslaat eene oppervlakte van 1461 bund. 24 v. r. 76 v. ell., telt 114 h., bewoond door 159 huisgezinnen, uitmakende ruim 800 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en warmoezierderij. Oudtijds gaf de scheepsbouw hier vele handen werk, hetwelk thans echter geheel vervallen is; ook woonden er vele voorname reeders tot de walvischvangst. Er waren wasbleeken en eene wolwasscherij; ook had men er een kruidmolen, ter plaats waar naderhand eene traankookerij en nog later eene stoenbakkerij bestaan hebben: doch van dit alles is niets meer te vinden zijnde de gebouwen afgebroken en de grond tot moesland gebruikt.

Deze gem. heeft lage, darrige of veenlanden, waarvan eenigen, die dijkpligtig zijn, reeds aanmerkelijk tot verhooging van den Diemerdijk zijn vergraven. Zeer waarschijnlijk zijn de landen dezer gem. vroeger met bosch bezet geweest, aangezien men er, onder het graven, zeer dikwijls boomen ontdekt heeft, welke, om hunne taaiheid, alleen tot rietdekkerswerk gebruikt worden. Zij liggen allen zoodanig, dat men kan besluiten, dat zij door eenen storm en hoogen vloed uit het N. W., voor deze gem. altoos zeer gevaarlijk, losgespoeld en nedergesmeten zijn geworden. Men heeft er zeer goede weilanden, waarvoor groote sommen betaald worden. Er is ook zeer goede jagt op watersnippen en eendvogels. De visscherij is er niet minder rijk; men vangt er de smakelijkste baars, paling en karper, welke allen door de liefhebbers zeer hoog geschat worden.

De Herv., die hier ruim 800 in getal zijn, behooren tot de gem. *Diemen-en-Watergraafsmeer*. — De R. K. tot de stat. van *Diemerbrug*.

Er zijn in deze gem. 2 scholen. — Ook heeft men er vier kerkhoven, als: één voor de Protestanten, één voor de R. K. in de gem.; één zeer uitgestrekt voor de Nederduitsche Israëlitische gem. te Amsterdam en een partikulier kerkhof aan de Weespervaart, dat bijna uitsluitend voor Amsterdammers dient.

Er liggen in deze gem. nog vele overblijfselen van de batterijen hier in het jaar 1787 opgeworpen, die nog van wege den lande worden onderhouden, als: aan Immetjeshorn, aan den Afloop-naar-Diemen, te Diemerdam, aan de Vinkebrug en aan den Stammedijk.

Deze gem. is zeer dikwijls door hooge watervloeden geteisterd. Zoo werd zij, bij den Juliaansvloed van 1164, geheel overstromd; de meeste bewoners werden met schuitjes van de daken hunner huizen gehaald, terwijl een groot gedeelte door het water werden verzwolgen. — In 1210 trof haar hetzelfde ongeluk, en honderden van menschen ver-

dronken. — In 1477 is zij, door eenen doorbraak in den dijk, overstroemd, en daarin onderscheidene wiclen gespoeld. — In 1509 brak de Diemerdijk door, en Amsterdam leed bij dezen doorbraak zeer veel. — In de jaren 1516 en 1530 brak die dijk weder op onderscheidene plaatsen door, waardoor het land onder water werd gezet. — In 1570 braken, bij eenen sterken springvloed uit het N. W., dertien gaten in den Diemerdijk, zettende niet alleen deze geheele gemeente, maar ook gedeeltelijk Amsterdam onder. — In 1610 was het water zoo hoog, dat het over den dijk liep, de gemeente overstroemde en alle de kelders te Amsterdam, tot aan de Warmoesstraat, onder water zette, terwijl een gat, van eenige roeden, in den Diemerdijk geslagen werd. — In 1621 waaide al het paalwerk van den Diemerdijk omver, terwijl het water als eene zee er over heen liep en het land overstroemde. — In 1631 brak die dijk weder door; het water overstroemde deze gemeente, alsmede de Diemermeer, en liep te Amsterdam tot op den Dam. — In de jaren 1665, 1675 en 1682 werd deze gem. nogmaals overstroemd. — In 1702 vielen weder onderscheidene gaten in den dijk en liep het land onder water. — In 1717 vloeide het water over den dijk, en deed de polders onderloopen. — In 1732 kwam er in het paalwerk ook het bekende gewormte, dat het geheel doorknaagde, en den dijk in het uiterste gevaar bragt. — Dikwijls na en voor deze tijden zijn er hooge vloedden geweest, die geheel de gemeente dreigden onder te zetten; doch door Gods goedheid en menschelijke hulp, werd het gevaar gekeerd, zoo als, onder anderen, in de hooge vloedden van 1790 en 1792 plaats had.

In het jaar 1576 werd deze gem. door het krijgsvolk afgeloopt en het weinige, dat overbleef, geroofd. — In 1787 heeft zij eerst door de troepen van den Staat en naderhand door den inval der Pruiszen, om welken te keeren het land onder water gezet was, veel geleden.

Het wapen van **DIEMEN-EN-DIEMERDAM** bestaat uit een groen veld, met eenen dwarsbalk van zilver, waarop drie zwemmende eenden van natuurlijke kleur.

DIEMEN-EN-WATERGRAAFSMEER, kerk. gem., prov. *Noord-Holland*, klass. van *Amsterdam*, ring van *Weesp*.

DIEMEN was, sedert het jaar 1595, met de gem. *Ouderkerk-aan-den-Amstel* gecombineerd, toen het, in het jaar 1607, daarvan afgescheiden werd, en tot eersten Predikant bekwam **DANIEL PLACIUS**, die er in Junij 1608 bevestigd werd, en zich, in den winter van datzelfde jaar, tot Rector der Latijnsche school te Delft beroepen zag, waar hij in het jaar 1618 overleed. Nadat, tusschen de jaren 1626 en 1629 de Diemermeer of Watergraafsmeer bedijkt was, zijn de inw. van die bedijking ook met die van *Diemen* kerkelijk vereenigd, om de gem. **DIEMEN-EN-WATERGRAAFSMEER** te vormen. Thans telt deze gem., die ééne kerk te Diemerbrug heeft, 900 zielen. Het beroep geschiedt door den Kerkeraad, met agreatie van de Regering van Amsterdam.

DIEMERBROEK, heerl. in het *Groot Waterschap van Woerden*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Leyden*, kant. *Woerden*, gem. *Papekop-en-Diemerbroek*; palende N. aan het oosteinde van *Waarder*, O. aan *Kromwijk*, Z. aan de noordzijde van *Oudewater*, W. aan *Papekop*.

Zij bevat de b. *Diemerbroek*, benevens eenige verstrooid liggende h., beslaat eene oppervlakte van 395 bund. 99 v. r. 29 v. ell., telt 19 h. en 126 inw., die meest hun bestaan vinden in den Landbouw.

De Herv., die hier 56 in getal zijn, en de R. K. 70 in getal, behooren *allen* kerkelijk onder de naburige stede *Oudewater*; er bestaat

eene openbare school, waarvan ook een gedeelte van de *Ruige Weide* gebruik maakt.

De b. **DIEMERBOEK** ligt 7½ u. O. Z. O. van Leyden, kant. en 1 u. Z. Z. W. van Woerden.

Deze heerl., die vroeger leenroerig was aan het kapittel van Oud-Munster te Utrecht, is sedert onheugelijke tijden met Papekop tot ééne heerl. vereenigd. Zie voorts **PAPKOP-EN-DIEMERBOEK**.

DIEMERBRUG, d. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 1 u. O. Z. O. van *Amsterdam*, kant. en 1½ u. W. N. W. van *Weesp*, gem. *Diemen-en-Dienerdam*, ¼ u. Z. van Diemen, aan de groote vaart naar Utrecht in den weg van Amsterdam naar Weesp en Muiden.

DIEMERBRUG was eertijds maar een gering buurtje, dat echter, sedert het jaar 1640, toen de vaart van Amsterdam naar Muiden en Weesp werd bruikbaar gemaakt, aanmerkelijk in bloei toenam, en is, zoo wegens hare ligging als door den doortogt van rijtuigen en schepen, zeer aangenaam; terwijl men, in het jaar 1786, de R. K. kerk van Over-Diemen en, eenige jaren later, de Herv. kerk van Diemen derwaarts verplaatst heeft.

Men heeft, in de kom van het d., vele herbergen, van welke eene tot Regthuis dient.

De Herv. kerk, die hier bezuiden de dubbele valbrug gebouwd is, even voordat die, welke vroeger te Diemen stond, afgebroken werd, is niet groot, maar net, en heeft een houten lantaarntoortje met uurwerk. De pastorie, die aan de Weespervaart staat, is een goed vierkant gebouw met eenen kleinen tuin.

De R. K. kerk, in het jaar 1786, aan het westeinde van het dorp, gebouwd, ter vervanging van die, welke voorheen te Over-Diemen gevonden werd, is aan den H. Petrus in zijne bunden toegewijd en een zeer fraai gebouw. De pastorie ligt er vóór, het kerkhof er achter.

De dorpschool, aan de Weespervaart, is in het jaar 1840 geheel nieuw opgetimmerd.

DIEMERDAM, voorm d. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 1½ u. O. van *Amsterdam*, kant. en 1 u. N. W. van *Weesp*.

Het strekte zich zeer ver in zee uit, en het is bewezen, dat het zoo nabij Waterland was gelegen, dat men met eene plank of pols van hier naar Durgerdam kon komen; ook bediende de Pastoor van dit laatste d. tevens de kapel, welke destijds te **DIEMERDAM** stond. Behalve deze kapel, waarnaar het veld, waarop zij stond, nog het Kapelleland genaamd wordt, had men er onderscheidene huizen en boerderijen, die allen door het water zijn verzwolgen. Ook vindt men aangetekend, dat er in het jaar 1463 nog onderscheidene morgen lands bij de Diemerdammer sluis lagen. Thans is van dit geheele d. nog één huis over, dat op den dijk staat, en het Huis Diemerdam genoemd wordt.

DIEMERDAM (SLUIS-TE-), sluis in den *Diemerdijk*, in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*. Zie **DIEMERDAMMERSLUIS**.

DIEMERDAMMERPOLDER, onbehuide pold. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Amsterdam*, kant. *Weesp*, gem. *Diemen-en-Dienerdam*; palende N. en O. aan den *Diemerdijk*, Z. O. aan den verdronken Noord-polder, Z. aan de *Muidervaart*, Z. W. aan den *Hopmanspolder*.

Deze pold. staat onder het hoogheemraadschap van *Zeeburg-en-Dienerdijk*.

DIEMERDAMMERSLUIS, anders genaamd de **SLUIS-VAN-CLAAS-JACOBS**, sluis of liever duiker, met twee vlottende deuren, in den *Diemerdijk*, in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*.

Van deze sluis wordt reeds in het jaar 1402 gewag gemaakt, hebbende toen reeds de stad Amsterdam, niet alleen de cijns te Diemen, maar ook het veer en de **SLUIS-TE-DIEMERDAM**, van de grafelijkheid in pandschap bekomen, welke pandschap wederom tegen andere goederen werd afgelost, in het jaar 1409.

In het jaar 1594 werd, op den Diemerdam, eene nieuwe houten sluis gelegd, eerst de **SLUIS VAN CLAAS JACOBS**, en naderhand de **DIEMERDAMMERSLUIS** genaamd. Wat later vond men geraden eene dergelijke sluis te leggen in den dijk, die eerst de **ABCOUDERSLUIS** en naderhand, omdat ze van weinig of geen nut was, de **KOSTVERLORENSLUIS** genoemd werd. Deze sluis werd, in het jaar 1567, vernieuwd, en in 1599 besloot men dezelve wijder en van steen te maken, en tegelijk de **KOSTVERLORENSLUIS** te stoppen, hetgeen kort daarna geschiedde. Men was echter naauwelijks aan den arbeid, ten minste het werk was nog niet afgedaan, of er ontstond geschil over het dragen der kosten, tusschen die van 't Gein, onder Weesperkerspel, en die van Over-Diemen: welk geschil door Dijkgraaf en Heemraden van Amstelland, als goede mannen, in het jaar 1601, beslist werd; wordende de gedane uitspraak, in het jaar 1604, door den Hove van Holland bekrachtigd. Volgens diezelfde uitspraak wordt deze sluis onderhouden door Weesp, Weesperkerspel, Abcoude, Over-Diemen met Bovenkerk en Nigtevecht, welke allen hun overtollig water door de Diem en deze sluis in het IJ moeten loozen, en Geïntresseerden in de **DIEMERDAMMERSLUIS** genaamd worden. Ook hebben zij het onmiddellijk bewind daarover, hetwelk jaarlijks bij beurten aan twee dezer vijf districten wordt opgedragen, te weten aan Weesp met Overdiemen, aan Weesperkerspel met Bovenkerk en aan Nigtevecht met Abcoude. De betaling tot het onderhoud daarin geschiedt in dezer voege: Abcoude een vierde, Weesperkerspel en Diemen ieder een achtste; tot de andere helft draagt Weesp met 850, Weesperkerspel met 1200, Abcoude met 2100, Diemen met 680 en Nigtevecht met 200, en dus te zamen met 5000 morgen; wordende de jaarlijksche rekening door den Secretaris en Penningmeester, den eersten Woensdag in November gedaan.

DIEMERDIJK, dijk in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, zich van Zeeburg tot aan Muiderberg, langs het IJ uitstrekkende, en dienende ter beschutting van Amstelland.

DIEMERMEER, gem. en bedijking in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*. Zie **WATERGRAAFMEER**.

DIEMERPOLDER, pold. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Amsterdam*, kant. *Weesp*; palende N. W. aan de Gemeene-waarschappij, N. O. aan den Buitendijkschenpolder, O. aan den Diem, Z. aan de Weespervaart, W. aan den ringdijk van het Diemermeer.

Deze pold. wordt door molens op de Diem van het overtollige water ontlast.

DIEMERWEG, weg in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, loopende van Diemen naar de Diemerbrug. Hij is ruim $\frac{1}{2}$ u. lang. In dat gedeelte van Diemerbrug, hetwelk langs dezen weg is gebouwd, is een tol voor rijtnigen; overigens liggen langs de westzijde van den **DIEMERWEG**, onderscheidene boerenplaatsen.

DJENOES. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, reëid. *Djocjokarta*.

DJENOPONTO, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Celebes*, op den *Zuidelijksten landtong*, met eene *Zuidelijke rigting* in de *Zee van Java* uitlopende.

DIENTHER, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *DINTHER*.

DIEP' (GOESCHE-), voorm. water in *Zeeland*, tusschen *Zuid-Beveland* en *Wolfaartsdijk*. Zie *GOESCHE DIEP (1)*.

DJEPAN, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*. Zie *DJEPANG*.

DIEPEN, verkorte naam van het d. *DIEPENHEIM*, in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie *DIEPENHEIM*.

DIEPENBROEK, havez. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 3 u. O. van *Zutphen*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. O. ten N. van *Lochem*, gem. en $\frac{1}{4}$ u. van *Laren*.

Zij wordt thans in eigendom bezeten door den Heer *HUBERT*, woonachtig op den huize de *Gloese*.

DIEPENDAAL, onderafdeeling van *Nieuw-Maarsseveen*, in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Utrecht*, kant. *Maarsseveen*, gem. *Maarsseveen*.

DIEPENDAALSCHEDIJK, rijweg in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Die van den *Vechtdijk* achter *Maarsseveen* om, en door *Nieuw-Maarsseveen* loopt tot de plaats alwaar hij weder op den *Vechtdijk* uitkomt, om dat de d. *Maarsseveen* en *Nieuw-Maarsseveen* niet aan de *Vecht* met rijtuig bereden kunnen worden, maar alleen met trek- of jaagpaarden. — De *DIEPENDAALSCHEDIJK* ontleent zijnen naam van eene onderafdeeling van *Nieuw-Maarsseveen*, die *Diependaal* genaamd wordt (zie het voorgaande artikel) en is een aangename wandel- en goede rijweg. Van dien dijk kan men recht uitgaan naar den *Maarseveenschen Vaartdijk*.

DIEPENDORST, ook wel *DIEPENHORST*, oude naam van het d. *Oudvoorp*, op het eil. *Goedereede*, prov. *Zuid-Holland*. Zie *OUDVOORP*.

DIEPENDORST (HET-OUDE-LAND-VAN-), op het eil. *Goedereede*, prov. *Zuid-Holland*. Zie *DIEPENHORST (HET-OUDE-LAND-VAN-)*.

DIEPENHEIM, gem. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. *Deventer*, kant. *Goor* (2 k. d., 11 m. k., 3 s. d.); uitmakende het voorm. regterambt *DIEPENHEIM* en palende W. en N. aan de gem. *Markelo*, O. aan *Ambt-Delden* en *Haaksbergen*, Z. aan de *Geldersche gem. Nede en Borculo*.

Zij bevat het plattelandstadje *Diepenheim*, de buurs. *Kerspeld-Diepenheim*, *Markvelde*, *Peckedam*, *Schipbeekshuizen*, *Weldam* en *Wester-Vlier*. Ook heeft men er de landgoederen het *Huis te Diepenheim*, *Nienhuis*, *Warmelo* en *Westervlier*. *DIEPENHEIM* beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 2676 bund., telt 220 h., bewoond door 256 huisgezinnen, uitmakende ongeveer 1400 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Men heeft er ook eene weefschool en 1 *calicotfabriek*.

De *Herv.* die hier ruim 1200 in getal zijn, maken eene gem. uit, die tot de klass. van *Deventer*, ring van *Enschede* behoort.

Toen in het jaar 1601, de *Pastoor* van *DIEPENHEIM* van zijn ambt onziet was, nadat hij den 19 November van dat jaar, verklaard had zich niet aan de *Reformatie* te willen onderwerpen, werden die van *DIEPENHEIM*, door de klass. van *Deventer* aangeschreven, dat zij binnen den tijd van eene maand iemand als *Hervormd leeraar* zouden beroepen,

(1) De overige met *DIEP* zamengetelde woorden, zoekt men even zoo op de woorden van onderscheiding.

zoo niet, dat als dan door de klass. nevens den Drost, een ander hier ter plaatse gesteld zoude worden. Dit beroep had evenwel zulk eenen schielijken voortgang niet: de reden hiervan schijnt te zijn geweest, dat men destijds niet wel onderrigt was, van de juiste hoevelheid kerkgoederen, welke te voren alhier gestrekt hadden ten voordeele van de pastorie; men was daardoor als nog buiten staat, om aan den Predikant behoorlijk onderhoud te bezorgen. Dus heeft de Hervormde gem. te dezer plaatse, geen eigen Leeraar gehad voor het jaar 1618, maar is het eerst en wel van 1602 tot 1604, bediend geworden door JOHANNES BURANUS, die ten jare 1602 te Goor beroepen was, zoo dat de gem. van DIEPENHEIM, in die jaren met die van Goor vereenigd is geweest. Ten jare 1603, verzocht DIEPENHEIM wel bij de Deventersche klass. ontslagen te worden van de kerkvereeniging met Goor en om een eigen Leeraar te mogen hebben; dan hierop werd uit naam der klass. geantwoord, dat deze kerkvereeniging zoo lang duren zoude tot zij eenen anderen Predikant hadden. Intusschen schijnen Borgmannen, Goedsheeren en Schepenen van DIEPENHEIM, alles aangewend te hebben, om JOHANNES BURANUS bij deze gem. buiten beroep te stellen, waartegen de klass. van Deventer hun in de maand April ernstig deed waarschuwen en vermanen, dat zij den Goorschen Leeraar, welke met advies van Heeren Gedeputeerden hun als Leeraar was toegevoegd, niet eerder uit zijnen dienst hadden te ontslaan, voor dat een andere door hen aan de klass. voorgesteld en tevens bewezen was, dat er genoegzame middelen bestonden, om eenen eigen Predikant te onderhouden. Men wendde dus in het vervolg alle vlijt aan, om het beheer van de kerkgoederen der pastorijen en vikarijen op eenen beteren voet te brengen, hetgeen eenig goed gevolg schijnt te hebben gehad, althans den 19 September des jaars 1604, was JOHANNES BURANUS alleen Predikant te Goor, en van de gem. te DIEPENHEIM geheel ontslagen. Hierop was men met allen ernst bedacht, om DIEPENHEIM van eenen eigen Leeraar te voorzien; men diende te dien einde, in het midden des jaars 1603, ook verzoeken bij de Gedeputeerde Staten der prov. Overijssel in, om onderhoud voor den Predikant en behoorlijke inrigting van zijne woning. Dan de inval van den Markgraaf SPIROLA, welke in de maand Augustus deszelfden jaars Oldenzaal en Lingen, voor den Koning van Spanje bemagtigde, was oorzaak dat de gem. van DIEPENHEIM, nog eenen geruimen tijd zonder Leeraar bleef. Meest alle Predikanten op het platte land, zoo van Twenthe als Zalland, door den voorspoed van Spanjes wapenen verschrikt, werden genoodzaakt hunne gem. te verlaten. Met het sluiten van het twaalfjarig bestand, ten jare 1609, zocht men wel de vervallene zaak te herstellen, hetgeen ook bij deze en gene kerk meer of min gelukte, dan de aanstelling van nieuwe Leeraren ging bij de meeste langzaam voort, zoo dat, op de klass., gehouden te Deventer, ten jare 1612, slechts twee Predikanten uit Twenthe verschenen, een namelijk van Goor en een van Markelo, welke in hetzelfde jaar te dier plaatsen beroepen waren. — DIEPENHEIM bleef ondertusschen herderloos tot in het jaar 1618; men had wel ten jare 1616, zekeren HUGO GALLUS tot Leeraar dezer gemeente beroepen, doch omdat deze verdacht gehouden werd, den Remonstranten toegedaan te zijn, werd zijn beroep door de klass. van Deventer afgekeurd. Men heriep daarop eenen anderen leeraar, ELBERTUS WESTENBERG, dan ook dit beroep werd door evengemelde klass., den 11 Maart 1618, omdat hij door de klass. noch onderzocht, noch goedgekeurd was en om nog andere gewigtige redenen, onwettig verklaard. Na dat hij echter,

De 24 Augustus 1618, voor de klass. te Hellendoorn zelve, zijn beroep voor onwettig had erkend, verschenen op den 15 September deszelfden jaars, voor de klass. van Deventer twee afgevaardigden, uit naam der Bergmannen, Burgemeesteren en gem. van DIEPENHEIM, ten einde een nieuwe voorstelling en beroeping voor den persoon van ELBERTUS WESTENBERG bij de Gedeputeerden der klass. in te brengen, welke gelezen zijnde, in haren beschreven vorm goed en wettig werd erkend. Waarop ELBERTUS WESTENBERG, na zich van alle verdenking van Arminianerij gezuiverd en de Hervormde Leer aangenomen te hebben, als Leeraar bij deze Gemeente is goedgekeurd en in de dienst bevestigd, nadat mede zijn beroep de goedkeuring van den Landdrost van DIEPENHEIM en HAAKSBERGEN had verworven; zoodat de eerste Hervormde Leeraar alhier, in vereeniging met Goor, is geweest JOHANNES BURANUS, beroepen in 1602, vertrokken in 1604 en na de scheiding dier gem., ELBERTUS WESTENBERG, bevestigd, 15 September 1618, † 11 Julij 1624. Onder de later alhier gestaan hebbende Predikanten vinden wij vermeld SAMUEL MEILING, die in het jaar 1742 beroepen werd en tien jaren later tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Predikant te Lingën werd aangesteld, en HERMANUS SCHOLTKEN, die den 15 December 1755 alhier beroepen werd, en in het jaar 1765 als Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Predikant naar Leyden vertrok. Het beroep geschiedt door den Kerkenraad, met medestemming van de Regering en Bergmannen.

De R. K., die hier 150 in getal zijn, behooren tot de stat. van *Obst.* — De Israëlieten, van welke men er 25 telt, worden tot de gem. van *Deventer* gerekend.

Men heeft in deze gem. twee scholen: als ééne te Diepenheim en ééne te Markvelde.

Deze gem. staat reeds vroeg als eene heerl. en vrij ridderlijk goed bekend, met hooge en lage jurisdictien. Met zekerheid echter kan niet gemeld worden, wanneer DIEPENHEIM zoodanig eene heerl. geworden is. In eene *Stam-Chronyk* der Heeren, welke deze landstreek als onafhankelijk eigendom bezeten en bestuurd hebben (1), vindt men den naam van eenen BERNARDUS, Heer van DIEPENHEIM, welke teffens, uit kracht eener gifte des Keizers, Heer van *Ahuis* was. Deze was overgrootvader van zekeren OTTO. Heer dezer heerlijkheid, die reeds sedert het begin der dertiende eeuw gehuwd was, waaruit blijkt, dat DIEPENHEIM reeds in het midden der twaalfde eeuw eene bijzondere heerl. is geweest, ja zelfs lang voor dien tijd en dus in de elfde eeuw, daar men leest, dat deze BERNARDUS de heerl. van DIEPENHEIM van zijne voorouders geerfd heeft. — Zoo deze heerlijkheid zich eertijds niet verder heeft uitgestrekt, dan later de parochie groot was, hetgeen wel waarschijnlijk is, dan is zij te voren kleiner geweest, dan het latere rigterambt; en ging toenmaals ten O. niet verder dan tot den watermolen, welke in het begin der dertiende eeuw, als de grenascheiding van DIEPENHEIMS parochie werd vastgesteld. — BERNARDUS, dien wij het eerst, als Heer van DIEPENHEIM, vermeld vinden, liet deze heerl. na aan zijnen zoon WOLBERTUS, wiens jongste dochter, REGEWINE, die heerl. ten huwelijk bragt aan HENDRIK, Graaf van DALEN. Na Graaf HENDRIK, zijn hem in deze heerl. als vrijheeren opgevolgd,

(1) Deze *Stam-Chronyk* is in druk medegedeeld achter W. CHEVALLEREAU, het eerste *Etour-getij* van *Diepenheims herbariumnieuwing*, plegtig gerief op Vrijdag den 31 van Grasmond des jaars 1779.

zijne mannelijke nakomelingen OTTO I, HENDRIK II, OTTO II, en WILHELMUS. Deze WILHELMUS, gehuwd aan RICHARDA, dochter des Graven van ARNHEM, liet eene eenige dochter na, genaamd KUNO of KUNEGUNDA, die daarna zich in den echt begaf met WILLEM VAN BOXTEL, Ridder, Kastelein van het huis ter Horst, die de laatste geweest is, welke, als bijzonderen Heer de heerlijkheid DIEPENHEIM, en het graafschap Dalen in bezit heeft gehad.

Destijds, te weten omtrent het jaar 1330, was JAN VAN DIEST, Bisschop te Utrecht, wiens voorzaten stuksgewijze reeds het grootste deel van Overijssel, door Keizerlijke giften onder hun wereldlijk bestuur gekregen hadden. Deze kerkvoogd, in verschillende onlusten gewikkeld, werd dan eens van deze dan van gene zijde in zijne bezittingen aangevallen. In Twenthe werd hij, onder anderen, meer dan eens ont-rust door Graaf HENDRIK VAN SOLMS, Heer van Enschede, en WILLEM VAN BOXTEL, Heer van DIEPENHEIM. Bedacht om zijne Overijsselsche onderzaten op eene meer zachte wijze dan door geweld van wapenen te redden, besloot hij gemelde heerlijkheden aan te koopen en dus, onder zijn eigen bewind, met zijne Overijsselsche bezittingen, te vereenigen, om tevens in het vervolg DIEPENHEIM, aan het Bovensticht, tot eene voorschans tegen vijandelijke invallen, te doen verstrekken. Deze koop gelukte dien kerkvoogd, met behulp der vijf Utrechtsche kerken, in het jaar 1331, wanneer hij het huis en de heerl. van DIEPENHEIM van WILLEM VAN BOXTEL kocht voor 11000 zware tournoisen (57,210 guld.) benevens het Graafschap van DALEN, met al zijne vasallen.

Toen de genoemde kerkvoogd in 1330 genoodzaakt was, bijna geheel Overijssel te verpanden, sonderde hij met eenige andere bezittingen daarvan de stad en heerlijkheid DIEPENHEIM uit.

In 1348 vertrouwde Bisschop JAN VAN ARKEL, bij de toenmalige spanning met Gelderland, de bewaring van het slot te DIEPENHEIM aan Heer FREDERIK VAN DER EKE toe, doch daar deze edelman den Bisschop alleen voor zijn aandeel 42,000 oude schilden (58,800 guld.) voor krijgskosten, in rekening bragt, moest de Kerkvoogd, hoe on-gaarne ook, tot de beleening dezer heerl. overgaan. Hierdoor kwam DIEPENHEIM aan Heer REINHOLD VAN BREDEKRODE, die, zich allerlei geweldigheden jegens de naburige bewoners des lands veroorloovende, oorzaak werd, dat Bisschop FLORIS VAN WEVERLINKROVEN, de Overijsselsche steden aanzocht om de gelden te verstrekken, ten einde het kasteel weder in te lossen. Dezen verleenden den onderstand gaarne, maar de Bisschop moest huis en heerl. ten onderpand geven, en beloven geene kasteleins aan te stellen dan met goedkeuring der drie steden.

In September van het jaar 1324 werd, bij een vredesverdrag tus-schen HENDRIK VAN BRJEREN, den acht en vijftigsten Bisschop van Utrecht, KAREL, Hertog van Gelder, vastgesteld, dat deze laatste onder anderen, deze heerl., welke hij toen in zijn bezit hield, voor zich zoude behouden, zoo lang hij leefde, doch indien hij kwam te overlijden, zon-der mannelijke of vrouwelijke nakomelingen zoude zij weder geheel en vrij aan het Sticht van Utrecht vervallen, of anders, zoo hij afstammelingen mogt nalaten, zonde de Bisschop deze heerl., benevens DRENTHE en Koe-vorden, welke KAREL mede behield, voor 50,000 Rijsche goudgulden (75,000 guld.) kunnen lossen, welke lossing niemand van des Hertogs erfgenamen immer zou mogen weigeren. Dus kwam, ten jare 1324, dese heerl., na omtrent twee eeuwen onder het wereldlijk bestuur der Utrechtsche Bisschoppen gestaan te hebben, door minzaam verdrag, onder het gebied van den Hertog van Gelder, en waarschijnlijk

ou en waaronder gebleven zijn tot aan des Hertogs dood. In het jaar 1558 overleefde, indien deze laatste den Bisschop van Utrecht geene nieuwe moeilijkheden verwekt had, zoodat de Kerkvoogd geen aanspraken om de wereldlijke bezittingen van zijn Bissdom te behouden, de heerschappij daarvan den 15 November 1527 aan denzer KAREL V overdroeg, met welk ten gevolge had, dat GEORGES DEKENS van FORTREBUNG, Stadhouder van *Friesland en Overijssel*, DIEPENSUM, in het jaar 1556, voor den Keizer vermeersterde in 1200 na verloop van 12 jaren, die heert, op nieuw aan Overijssel aanwies, waartoe zij in het vervolg ook altijd behoort heeft.

Het stadsje DIEPENSUM, ook wel DIEPENHEM en bij verkorting DEKON geheten, ligt 5 u. O. ten O. ten Z. van Deventer, 3 u. W. ten Z. van Eusechede, in eene waterachtige en boschrijke streek, $\frac{1}{2}$ u. van de Schipbeek, welke vaart, omstreeks 1404, van hier tot Deventer voortdooft is.

Het is zeer onzeker, in welk jaar voor de eerste maal te DIEPENHEM een bedehuis gesticht werd; dit is zeker, dat een geruimen tijd, voor dat alhier eene parochiekerk werd opgericht, DIEPENHEM, waarschijnlijk wegens het te door tijd geringe getal Christenbelyders, niet veer eene afzonderlijke gemeente kunnende uitmaken, tot in het begin der dertiende eeuw aan de parochie- of moederkerk van *Markelo* is ondernoodig geweest. Het eerst, dat men van eenen Kapellaan te dezer plaats gewag vindt gemaakt, is ten tijde van WOLBERTUS, grootvader van Graaf OTTO I, door wiens toedoen, in het begin der dertiende eeuw, DIEPENHEM kapel in eene parochiekerk werd veranderd. Deze Kapellaan, die waarschijnlijk in het laatst der twaalfde eeuw geleefd heeft, schijnt alleen tot het kasteel behoort te hebben, ten dienste van het hofgezin. Ten tijde toch van genoemden WOLBERTUS was hier, buiten het kasteel, nog geene kapel; immers leest men, dat RESINA, dochter van WOLBERTUS, door gunstige voorzorg heeft te weeg gebragt, dat hier ter plaatse eene kapel is gesticht, waarin zij een steenen altaar deed oprigten; dit schijnt mede niet later dan in de twaalfde eeuw geschied te zijn. Van dezen tijd af kreeg de gemeente alhier eenen sterken aanwas door het getal inwoners, welke zich van tijd tot tijd onder het onlangs door Graaf HENRIK nader versterkt kasteel ter nederzette, zoodat men welhaast bedacht begon te worden, om DIEPENHEM kapel in eene parochiekerk te veranderen, en dus van de moederkerk van *Markelo* af te scheiden. Dit voornemen kreeg dan ook weldra haar volle beslag, toen zekere WILHELMUS, na het vertrek van den Kapellaan EVERHARD als Priester naar *Markelo*, alhier de bediening als Kapellaan bekleedde. Ten tijde van Graaf OTTO I, zoon van WOLBERTUS, dochter RESINA, wegens het toenemen der belyders en om andere redenen, welke zijnen ijver aanmoedigden, werd gedachte Kapellaan ten sterkste bij den Heer dezer heert, en zyne echtgenoot aan, dat deze bij den Utrechtschen Kerkvoogd die verandering wilde bewerkstellen, zoo als dan ook, in het jaar 1224, geschiedde, volgens gezegden giffbundel van OTTO VAN DEN LIJDE, vier en dertigste Bisschop van Utrecht, giterkend des Zondags na Kerstmis. Uit dien giffbundel blijkt, dat tot de parochie van DIEPENHEM voor altoos zouden behooren het kasteel te DIEPENHEM met zijne voorstad en alle de huizen, welke tusschen die en het huis Donkerloe gebouwd waren en verder onder het kasteel gebouwd zouden worden; wijders het huis Donkerloe en wat veruer ligt tusschen dat huis en Westervliet, tusschen Westervliet en Jangelaar, tusschen Hogelaar en Agelaar, tusschen Agelaar en den

watermolen, tusschen den watermolen en Donkerloe, doch alles wat boven Donkerloe lag, zou ten allen dage behoorig blijven aan de kerk van *Markelo*: gelijk dan ook daarna die kerkscheiding, naar deze opgegeven bepaling, door *RICHARDA*, ten genooge van de beide Priesters van *DIEPENHEIM* en *Markelo*, bevestigd is geworden, den 13 September des jaars 1233. *DIEPENHEIMS* kapel alzo in eene parochiekerk veranderd zijnde, verkreeg alle voorregten en vrijheden daaraan verknocht, gelijk dan ook ten zelfden dage, des Zondags na kersmis, in *DIEPENHEIMS* nieuwe parochiekerk, *HENDRIK*, zoon van Graaf *OTTO*, gedoopt, en een ander van *DIEPENHEIMS* kerkleden, in het nieuw gewijde kerkhof, staatplegtig werd ten grave besteld. De begrafenis geschiedde dus voortaan hier ter plaatse, zoowel als alle andere kerkplegtigheden van Doop en Biecht. Zoo nogtans iemand van het kasteel, te *MARKELO* begeerde begraven te worden, mogt zulks, volgens den giftbrief, te dier plaatse geschieden, mits de Plebaan van *DIEPENHEIM* de voordeelen der lijkmis trok, gelijk de Plebaan van *MARKELO*, die voordeelen te *DIEPENHEIM* zou blijven trekken, wanneer iemand van het hofgezin aldaar begraven werd. Doch *DIEPENHEIMS* Priester vermogt dit te lossen voor zes pond deventersche denarien. Deze betaald zijnde, zou alle regt van die van *MARKELO* op de kerk van *DIEPENHEIM* geheel en al ophouden: zoo als ook in het jaar 1237, bij die betaling geschied is, tot welken tijd toe de priesters van *Markelo*, in vergoeding der kerkscheiding vier mudden rogge, naar deventersche maat, 's jaarlijks trokken uit het erf van *Vrouwe RICHARDA*, Gysbertinck of Sybertink genaamd, gelegen in *Holten*. Het is niet zeker of het oude gebouw, dat eertijds tot kapel had gediend, voortaan tot parochiekerk gebruikt is, dan of men de kapel heeft afgebroken en op den naastliggenden grond een ander en ruimer gebouw tot eene kerk gesticht heeft. Zekerder is het, dat in het vervolg het kerkgebouw tot tweemaal toe aanmerkelijk is vergroot. Deze kerk was aan den *H. JOHANNES*, de *Evangelist*, toegewijd, en er was maar eene vicarij, te weten: van den *H. GEORGUS*, over welke, in het jaar 1371, *Jonkheer JOHAN VAN RIFFERDA* en de heer van *WARNELO*, het regt van voorstelling hadden. Het *Jus patronatus* werd aanvankelijk bij de Heeren van *Diepenheim* bezeten, doch verviel daarna van zelve aan den Bisschop, toen de heerl. door aankoop het eigendom der *Utrechtsche* kerk werd. Het kerkgebouw omstreeks het midden der zeventiende eeuw zeer bouwvallig wordende en de opzieners der kerk, geen kans ziende om het vervallen gebouw te herstellen, namen het besluit, om in plaats van de oude, eene geheel nieuwe kerk te doen bouwen. Het geld hiertoe, bij wijze van vriendelijke liefdegiften, ook in naburige gewesten, allengs bijeengezameld zijnde, werd de eerste steen aan het nieuwe gebouw gelegd den 21 April 1679, nadat het oude, nog voordat men tot het afbreken was overgegaan, geheel onverwacht was ingestort. De toren, welke op zijne eigene grondvesten staat, en ouder is dan de tegenwoordige kerk, schijnt evenwel van lateren tijd dan het voorgaande kerkgesticht te zijn. — Men heeft te *DIEPENHEIM* ook een stadhuis.

DIEPENHEIM is de geboortepl. van den Godgeleerde en Nederduitsche dichter *RUTGER SCHUTTE*, geb. 29 November 1708, † 19 December 1784, na tot in het jaar 1776 Predikant der Hervormden te *Amsterdam* te zijn geweest.

Toen in het jaar 1304, alleronverwachtst, een oorlog tusschen *KARL* Hertog van *GELDER* en *FREDERIK* van *BADEN*, Bisschop van *Utrecht*, ontstond, werd *DIEPENHEIM* door Hertog *KARL* vermeesterd, en nadat

deze twist, kort daarna, door bemiddeling van de stad Utrecht was bijgelegd, aan den Bisschop terug gegeven. — In het jaar 1510, werd dat stadje andermaal door dien Hertog bemagtigd; dan kort hierop belegerde de Bisschop het kasteel te DIEPENHEIM, waar destijds BERNARDUS VAN HAKVOORT, Drost van Zutphen, met zijne ruitery en voetvolk lag, nam dit gebouw, waar de Gelderschen hunnen plunderschat verborgen hadden, stormenderhand in, bij welke gelegenheid vele Gelderschen sneuvelden en de Drost zelf met 77 Ruiters krijgsgevangen werd; onder de gevangenen waren ook vele Geldersche Edellieden. In het jaar 1521 werd de heerl. DIEPENHEIM, even als het kasteel, ten derde male, in bezit genomen door KARL, Hertog van Gelderland, onder wiens magt zij bleef tot in het jaar 1536, toen zij, zoo als wij hierboven gezien hebben, door GEORGE SCHEENK VAN TOUTENBURG weder met Overijssel vereenigd werd. — In 1556, is de korenmolen te DIEPENHEIM afgebrand.

DIEPENHEIM (KASTEEL VAN), voorm. kast. in de heerl. *Diepenheim*, in *Zalland*, prov. *Overijssel*.

Dit kasteel, waarvan men niet weet op te geven, wanneer, noch door wien het gebouwd is, werd in het laatst der twaalfde eeuw versterkt door HENDRIK GRAVE VAN DALEN. Even min als den tijd der stichting, weet men den tijd der slooping te bepalen; dit echter is zeker, dat ten jare 1635 de plaats, waarop het kasteel te voren was gebouwd, onbetimmerd gelegen heeft: als wanneer op den 9 April van dat jaar de Heeren Staten dezer prov., door hunne Gedeputeerden, dien grond en andere perceelen, behoord hebbende tot den huize en heerl. DIEPENHEIM, onder den naam eener *adellijke hovesate*, erflijk, als een leen van Overijssel verkocht hebben aan HENDRIK BERTINCK tot WKKEREN, Drost van Zalland, die, in 1639 overleden zijnde, is opgevolgd door zijnen tweeden zoon, BERNARD BERTINCK, laatsten Proost van Deventer, die in het jaar 1648 ten O. tegen den ouden heuvel of belt, het huis heeft doen bouwen, dat heden nog te dier plaats den naam VAN HUIS TE DIEPENHEIM draagt. Dit huis ligt in het arr. en 5 u. O. ten Z. van *Deventer*, kant. en 5 u. W. ten Z. van *Enschede*, gem. en een paar min. W. van *Diepenheim*.

Het is rondom door zijne vijvers omgeven, en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door Vrouwe HENRIETTE LOUISE QUARLES VAN UFFORD, Douairière van den Heer LODEWIJK AREND BARON SLOOT TOT WARRELO.

DIEPENHEIM (KERSPEL-), huurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 5 u. O. ten Z. van *Deventer*, kant. en 5 u. W. ten Z. van *Enschede*, gem. *Diepenheim*.

DIEPENHEM, plattelandstadje in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie **DIEPENHEIM**.

DIEPENHOEK, naam, onder welken op sommige oude kaarten de **BUURTPOLDER**, in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, voorkomt. Zie **BUURTPOLDER**.

DIEPENHORST (HET-OUDE-LAND-VAN-), bij anderen ook wel **HET OUDE-LAND-VAN-DIEPENDORST** gheeten, pold. op het eil. *Goedereede*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Brielle*, kant. *Sommelsdijk*, gem. *Ouddorp*; palende N. aan den Ouden Nicuwlandschenpolder, de Broektienden en voor een klein gedeelte aan de Oostduinen, O. aan den Ouden Oostdijkchenpolder en den Plaspolder, Z. aan het Brouwershavenschegat, W. aan de Westplaatdienden en de Westduinen.

In dezen pold., welke, volgens het kadaster, eene oppervlakte beslaat van 852 bund., ligt het d. *Ouddorp*. Behalve het bouwland is hier

ook veel houtgewas, namelijk van els, hetwelk meest in het noordelijkste gedeelte van den polder gevonden wordt, en zes of zeven jaren groeijen moet, om tot brandhout te kunnen gehakt en verkocht worden. Het land wordt door eene sluis van het overtollige water ontlast.

DIEPENHORST, naam, welken men ook wel eens geeft aan het d. OUDDORP, eil. *Goedereede*, prov. *Zuid-Holland*. Zie OUDDORP.

DIEPENVEEN, gem., prov. *Overijssel*, arr. en kant. *Deventer*, (4 k. d., 2 m. k., 2 s. d.); palende N. aan de gem. Olt en Raalte, O. aan Holten en Bathmen, Z. aan Gorselen en Deventer, W. aan Deventer en den IJssel, die haar van de Geldersche gem. Voorst scheidt.

Deze gem. maakte vroeger, onder den naam van COLMSCHATE, eene ambtmannij uit. Zie dat woord. -- Zij bevat het d. Diepenveen; de buurs. Borgele; Vulik; Vrieswijk; Averlo; Riele; Wechele; Ortele; Essen; Lettele; Linde; Okkenbroek; Ore; Rande; Tjoene; Hooge-Weteringen, en Lage-Weteringen, beslaat, volgens het kadaster, eene opervlakte van ongeveer 3800 bund. land. Men telt er 424 h., bewoond door 460 huisgez., uitmakende ongeveer 3000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., die hier ruim 1800 in getal zijn, maken de gem. van *Diepenveen* uit, welke tot de klass. en ring van *Deventer* behoort. De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest LAMBERTUS VAN BOMMEL, die in het jaar 1639 herwaarts kwam en in het jaar 1678 overleed.

Het beroep was vroeger eene collatie van de regering van *Deventer*, doch is later overgedragen aan het collegie van kerkvoogden en notabelen, zoodat het nu uitgeoefend wordt bij meerderheid van stemmen, door kerkvoogden en notabelen en van den kerkeraad.

De R. K., van welke men er bijna 1400 telt, maken de stat. van *Kolmschate* uit, die hier in de buurs. Riele eene kerk en in de buurs. Lettele eene groote kapel heeft.

Men heeft er 3 scholen als eene te Diepenveen, eene te Linde en eene te Lage-Weteringen, die gezamenlijk gemiddeld door een getal van 290 leerlingen bezocht worden.

Men heeft onder DIEPENVEEN nog de buit. Achterhoek; Banninck; Borgel; Kranekamp; Middelink; Rande; Roobrugge en Vrieswijk; doch het huis of hof Colmschate, later Onderscholte genoemd, is voor weinige jaren afgebroken en de buit. Elmerink bestaat mede niet meer. Vroeger stonden er ook de kloosters Diepenveen en Ter Hunnepe. Zie het volgende art. en HUNNEPE (Ter-).

Het d. DIEPENVEEN, ligt 1 u. N. van *Deventer*, 5 u. Z. van *Zwolle*, men telt er in de kom van het d. 7 h. en ruim 80 inw.

De Herv. kerk is in het jaar 1720 gebouwd en van eene zoogenaamde lantaarn voorzien, met eene klok om te luiden. Men heeft er geen orgel.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 95 leerlingen bezocht.

DIEPENVEEN, voorm. klooster in *Zalland*, prov. *Overijssel*, 1 u. N. van *Deventer*. Het was ten name van de Maagd MARIA en St. Augustinus ingewijd, had St. Augustinus tot Patroon en werd bewoond door Reguliere Kanunnikessen, die onder het kapittel van *Windesheim*, op

den weg van Deventer naar Zwolle, 3½ u. van deze laatste stad, stonden.

De eerste aanlegger van dit klooster is geweest JOHAN BRINKERINK, te Zutphen geboren, en tweede Overste van het Meester-Geerts-Klooster, wordende het geld daartoe geschoten, door ZWEDERA VAN RECHTEREN, VROUWE VAN RUNEN, ELISABETH HAZENBROECS, en den gemelden JOHAN BRINKERINK, wien de broederen van Heer Florishuis zijne rijke erfenis, welke hij onlangs tot het gemeene gebruik had ingebracht, terug zonden, om die aan het opbouwen van dit klooster te besteden.

De vergunning door FREDERIK VAN BLANKENHEIM, Bisschop van UTRECHT tot het opbouwen van dit klooster verleend, is gegeven in de stad DEVENTER, den 20 Mei des jaars 1402. De plaats, daar het werd aangelegd, was uit den aard wild en moerassig, maar werd hier en daar, ja, op sommige plaatsen ter hoogte van eenen man, door het beleid der zusters opgehoogd. De eerste gebouwen waren van teenen en leem gemaakt; maar naderhand, toen zij, in den jare 1407, van den voormelden Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM en van den Pastoor van O. L. Vrouwe kerk, mitsgaders van den Proost en raad van Deventer verlof hadden bekomen om een klooster van Reguliere kanunnikessen van de St. AUGUSTINUS orde opterigten, hebben zij eene kerk en verdere gebouwen van steen daargesteld. Ter plaatse, waar dit klooster gestaam heeft, ziet men thans eenige gebouwen, zoo als: de Kerk, de pastorie, de oude pastorie en kosterij en partikuliere gebouwen, tuinen, bepoelingen enz.

DIEPERPOEL, water in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Leyden*, kant. *Woubrugge*, gem. *Sassenheim*, ten W. van het d. de *Kaag*.

DIEPERSKANT, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en 5 u. O. Z. O. van 's *Hertogenbosch*, kant. en 1 u. O. Z. O. van *Veghel*, gem. *Brp*; met 29 h. en ruim 120 inw.

DIEPGAT of DIEPEGAT, eene der westelijkste killen van den *Biesbosch*, prov. *Noord-Brabant*, uit de Groote Hel of Westkil komende, en met eene zuidwestelijke rigting, tusschen de Kivitswaarden en den Hardenhoek en Happehennip door, in het Gat van Lijnoorden uitloopende.

DIEPKREEK, vaarwater in het *Krammer*, bezuiden het eil. *Overflakkee*, prov. *Zuid-Holland*, tusschen dat eil. en eene zandbank, de Grooteplaat genoemd, doorloopende.

DIEPSMEER, pold. in *Geestmerambacht*, prov. *Noord-Holland*, arr. en kant. *Alkmaar*, gem. *Oudcarspel*; palende Z. aan den Koedijkkerban.

Deze pold. was vroeger een meer, dat in het jaar 1617 bedijkt is. Hij beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 181 bund. 69 v. r. 30 v. ell., alles schotbaar land, wordt door twee molens op het boezemwater van het Geestmer-Ambacht van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, vier Molenmeesters en eenen Penningmeester.

DIEPSTEGEN, DIEPSTEGEN of DIJPSTEGEN, voorm. hav. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 5 u. Z. van *Zutphen*, kant. en 1 u. N. ten W. van *Ter-Borgh*, gedeeltelijk gem. *Wisch*, gedeeltelijk gem. en 2½ u. N. ten W. van *Gendringen*.

Deze havezate, die in zijn geheel groot was 107 bund. bosch-, bouw- en weiland; en waartoe 3 bouwhoeven; 2 katersteden; akkermaalsbosch; een grove-, smalle- en bloediend uit ruim 166 bund.; het regt van schapendrift; eene private jagt over eene uitgestrektheid

van nagenoeg 200 bund.; benevens het regt van koppeljagt onder d heerl. Gendringen en Edden, behoorden, is voor eenige jaren in per ceelen verkocht.

DIEPSWAL, oude naam van de buurt VEENWOUDESTERWAL, behorende tot en gelegen $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van het Friesche dorp Veenwouden, kw. Oostergoo, griet. Dantumadeel, 3 u. N. O. van Leeuwarden, kant. en $2\frac{1}{2}$ u. Z. W. van Dockum. Zie VEENWOUDESTERWAL.

DIEFSWAL, buurs. in het Westerkwartier, prov. Groningen, arr. en 3 u. Z. W. van Groningen, kant. en $2\frac{1}{2}$ u. Z. Z. W. van Zuidhorn, gem. en 20 min. Z. W. van Leek, $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van Tolbert, waartoe het gedeeltelijk behoort, terwijl het overige gedeelte tot de Leek gerekend wordt, liggende aan de vaart tusschen de Leek en Zevenhuizen. Men heeft er eene school.

DIEPSWAL, het westelijk gedeelte van het geh. de Brill (zie dat woord) in het Westerkwartier, prov. Groningen, arr. en $2\frac{1}{2}$ u. W. ten N. van Groningen, kant., gem. en $\frac{1}{2}$ u. W. van Zuidhorn. Het bestaat uit eenige huizen langs de trekvaart van Groningen naar Stroobos, zich van het Brildiep zuidwaarts uitstreckende, het telt 7 h. met twee molens, de eene een pel- de andere een oliemolen en ruim 30 inw. De vroeger hier bestaan hebbende til (vastebrug) is nu door eene klap of valbrug vervangen, waardoor Brilltil thans Brillklap genaamd wordt.

DIERBACH, beek, in het grooth. Luxemburg, welke in de omstreken van Schriedelbruck ontstaat, in eene noordelijke en noordwestelijke rigting voortvloeit, en bij Lutzhauseu in de Sure valt.

DIERBACH of CLAIRE-FONTAINE, beek, die in België, in het bosch tusschen Arlon en Claire-Fontaine, ontspringt, en zich, een weinig beneden deze laatstgenoemde plaats, op de grenzen van het grooth. Luxemburg, in de Eichen werpt.

DIEREN, eigenlijk DIERAEN, d. op den Veluwezoom, prov. Gelderland, distr. Veluwe, kw., arr., kant. en 3 u. N. O. van Arnhem, gem. en 1 u. N. ten O. van Rhede, 3 u. Z. van Zutphen, tusschen Ellekom en Spankeren, aan den bekoorlijken weg van Arnhem naar Zutphen en aan den IJssel; terwijl er eene goede weg van hier op Doesburg en Harderwijk is.

Het bevat in het d. 166 h. en ruim 1200 inw. en met het daartoe behoorende geh. Fraterweerd, ongeveer 1300 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Ook heeft men er eene kunstzijnfabriek en eene groote likenstokerij.

Het was oudtijds eene b., welke tot het graafs. Bergk behoorde, maar heeft voornamelijk zijnen bloei aan het later daar gebouwde koninklijk lusthuis Dieren, te danken. Zie het volgende art.

In het begin der dertiende eeuw was hier ook eene kommanderij van de Ridderd der Duitsche orde opgericht, welke onder de balie van Utrecht stond, en door de mildheid der Graven VAN DEN BERGK, in korten tijd zeer in vermogen toenam; zoodat men wil, dat de inkomsten van deze kommanderij, in het jaar 1647, nog 8000 gulden beliepen.

De Herv., van welke men er ruim 800 telt, behooren tot de gem. Spankeren-en-Elkum. — De R. K., welke er 480 in getal zijn, worden tot de stat. van Dieren-en-Steeg gerekend, welke te Dieren eene kerk hebben, die in het jaar 1836 verbeterd is, en aan de Maagd MARIA is toegewijd.

Men heeft er eene school, die gemiddeld door een getal van 150 leerlingen bezocht wordt. Ook is er een distributiekantoor van de briefvoesterij.

In den omtrek van dit d. heeft men eene menigte uitgestrekte en zeer fraaije wandeldreven, die vroeger een gedeelte van de Staatsdomeinen uitmaakten, doch nu aan bijzondere personen toebehooren.

In het jaar 1629 heeft Graaf HENDRIK VAN DES BERG, Veldheer in dienst van den Koning van Spanje, alhier eenigen tijd zijn hoofdkwartier gehouden.

DIEREN, voorm. vorstel. luth. op den *Velswoenszoom*, prov. *Gelderland*, in het d. *Dieren*.

Het werd, in het jaar 1648, door WILLEM II, Prins van Oranje, aangelegd, die het daartoe, den 2 September 1647, van het Duitsche huis te Utrecht, voor eene som van 147,000 guld. gekocht had. Naderhand is dit goed door zijnen zoon WILLEM III, Koning van *Groot-Brittannië*, veel verbeterd en met ware koninklijke pracht verfraaid; zoo deed hij de tuinen rijkelijk met waterwerken en andere sieraden voorzien, de door zijnen vader reeds aangelegde wildbaan, doelmatiger inrigten, en er een aanzienlijk jagthuis stichten, welks kostbare schilderstukken, heerlijke tuinen, fraaije grotwerken en schoone fonteynen, ruim eene eeuw de bewondering der bezoekers tot zich trokken. Dit heerlijke jagthuis is in December 1795, door het onvoorzigtig stoken van de aldaar ingelegeerde Franschen, tot den grond toe afgebrand.

Dit goed kwam, bij erfenis, uit de nalatenschap van WILLEM III, aan zijnen neef JAN WILLEM FRISO en daarna aan diens zoon WILLEM KARL HENDRIK FRISO, meer bekend onder den naam van WILLEM IV, Prins van Oranje, wiens zoon het naderhand bezeten heeft tot op de omwenteling van het jaar 1795, als wanneer het voor lands domein werd verklaard. Naderhand door Vrouwe MARIA CORNELIA Gravin van WAGENNAAR TWICKEL aangekocht zijnde, heeft zij in het jaar 1824, op dezelfde plaats, waar vroeger het jagthuis stond, een fraai lusthuis in eenen antieken smaak doen bouwen. Later is het door haar huwelijk met den Baron J. D. D. VAN HERCKEREN VAN TWICKEL in dat geslacht gekomen, terwijl beide echtelingen, wonende op het Huis Twickel te Delden, het thans nog bezitten.

Dit lusthuis, thans nog onder den naam van het HUIS-TE-DIEREN bekend, beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 498 bund. 11 v. r. 24 v. ell.

DIEREN (HUIS-TE-), voorm. slot der Heeren van DONGEN, in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, onder en eenige min. ten Z. van het d. *Dongen*, aan de Dongen, nabij de grenzen van Rijen.

Het was gebouwd door Heer WILLEM VAN DUIVENVOORDE, en in het laatst der vorige eeuw was er nog een stuk van eenen toren of eenig muurwerk van te zien. Thans zijn die overblijfselen mede verdwenen en de plaats waar het gestaan heeft, een gewoon stuk weiland, behoort aan L. OOMENS, woonachtig te Dongen.

DIEREN-EN-STEEG, R. K. stat., prov. *Gelderland*, aartspr. *Gelderland*; met eene kerk te Dieren, en eene bijkerk te Steeg, die bediend worden door eenen Pastoor. Men telt er ongeveer 900 zielen, onder welke 600 communicanten.

DIERENSCHÉ BOSCH, bosch op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, W. van het d. *Dieren*.

DIERENTIJDPOOLDER of **DURENTIJDPOOLDER**, onbehuide pold. in *Staats-Flaanderen*, in het *Vrije van Sluis*, prov. *Zeeland*, arr. *Middelburg*, kant. *Oostburg*, distr. *Sluis*, gem. *IJzendijke*. Het is eene smalle strook lands, die ten Z. W. in eene punt uitloopt; palende N. W. aan den *Oranjepolder*, O. aan den *Zachariaspolder*, Z. O. aan denzelfden polder en aan den *Mauritspolder*.

De eerstgemelde naam is algemeen in gebruik, en wordt op alle oude kaarten zoo wel, als in de polderregisters gevonden, de laatstgemelde wordt bij het kadaster en op de kaart van *GELDUW* gebruikt.

Volgens het kadaster heeft dit poldertje, de dijken niet medegerekend, een inhoud van 27 bund. 19 v. r. 80 v. ell. Van deze staan ruim 15 bund. onder geen polderbestuur. De eigenaars, twee in getal, besturen het; doch het oostelijke deel, dat iets grooter is, behoort van oude tijden reeds tot den *Oranjepolder*. Op die plaats ontbrak sints lang de dijk; misschien was hij, bij de herdijking, welke ten jare 1617, te gelijk met den *Oranjepolder*, geschiedde, niet noodig gekeurd, als wordende door den *Oranjepolder* beveiligd. In de registers van den *Oranjepolder* wordt dit gedeelte als een ahangsel, onder den naam van **DIERENTIJDPOOLDER**, vermeld.

Dat er in oude tijden een polder van dezen naam bestaan heeft, blijkt uit het octrooi der bedijking van den *Oranjepolder*. Men weet er echter geene bijzonderheden van; denklijk was hij in de zestiende eeuw, op de in 1577 ondergelopen gronden, gewonnen, doch naderhand, in de Spaansche onlusten, weder ondergevlodid. Dit poldertje staat op de kaart van *Mogge* zeer juist geteekend, en aldaar is reeds zichtbaar, waar het eind dijks ontbreekt. Op de kaart van *PAUW* staat het te klein en minder juist geteekend; ook is de inhoud te klein opgegeven. *PAUW* heeft denklijk, door minder juiste berigten misleid, het op zich zelve staande gedeelte voor den geheelen polder gehouden.

DIERICK, voorn. stroom in *Zeeland*. Zie **DIERIK**.

DIERICKSPOLDER (**OUDE-EN-NIEUWE-**), twee voorn. pold. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, Z. van het tegenwoordige *Vogelzandgors*, tusschen *Everinge* en *Baarland*. Zie **DIERIKSPOLDER** (**OUDE-**).

DIERIK of **DIRICK**; voorn. stroom in *Zeeland*, tusschen het oude eil. *Borssele* en *Baarland*.

Daarin werden, onder verschillende benamingen, meerdere polders, bedijkt, twee van welke de namen van *Oude-Dierikspolder* en *Nieuwe-Dierikspolder* droegen, maar sedert het jaar 1618 niet meer bestaan (zie de beide volgende art.). Later is de **DIERIK** gedeeltelijk in den *Vijfzodenpolder* en den *Zuidpolder van Baarland* ingedijkt, in welken polder nog spranken van dat water over zijn, die boogswijze van het N. O. naar het Z. W. loopen.

DIERIKSPOLDER (**OUDE-**) en **NIEUWE-DIERIKSPOLDER** of **OUDE-DIERICKSPOLDER** en **NIEUWE-DIERICKSPOLDER**, twee voorn. polders op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, Z. van het tegenwoordige *Vogelzandgors*, tusschen *Everinge* en *Baarland*.

Deze pold. waren in de zestiende eeuw bedijkt, in den ouden stroom de *Dierik*, maar ook reeds weder in 1618 verloren, waarna zij niet weder boven gekomen zijn.

DJERING, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Bangka*. Zie **DJERING**.

DJERING (**BAAI-VAN-**), baai in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Bangka*. Zie **DJERING** (**BAAI-VAN-**).

DIERKENSTEENPOOLDER, voorn. polder in *Staats-Flaanderen*, in het *Vrije van Sluis*, prov. *Zeeland*.

Deze pold. was gelegen ten Z. van Oostburg, aan de overzijde der Brugschevaart, hij is, in den watervloed van 2 November 1570, zoo al niet vroeger gevloeid. Het noordwestelijke gedeelte, is in 1631 in de bedijking van *Prins-Willemspolder-eerste-gedeelte* begrepen geworden; het ligt thans in het tiende en elfde begin (of onderdeel) van dezen pold., en wordt in de polderregisters onder den naam van *DIERKENSTEENPOLDER* vermeld. Dit ingedijkte deel heeft N. de schans Nieuveld en de Brugsche dijklanden, Z. den Nieuwe Passegeulepolder, O. Ooster-Eede, W. den Catalijnenpolder, al hetwelk, de Nieuwe Passegeulepolder alleen uitgezonderd, tot *Prins-Willemspolder* behoort.

De *DIERKENSTEENPOLDER* is groot 221 bund. 19 v. r. 40 v. ell., en hetgeen meer in beide genoemde onderdeelen van den *Prins Willemspolder* ligt, behoort tot *Ooster-Eede*, daarin staan 14 woonhuizen, onder welke 6 groote hofsteden. De bewoners behooren burgerlijk onder *Waterlandkerkje*, kerkelijk onder *Oostburg*. In deze afdeeling van *Prins-Willemspolder*, ligt ook de zoogenoemde Bakkerspolder.

Op de kaart van Moesk, vind men aan de overzijde van den *Passegeule* in het eil. ook een *Dierkensteenspolder*, zijnde eene herdijking van het zuidoosterdeel des ouden polders. Dit is met den daarachter liggenden *Hals-der-Passegeule* naderhand weder gevloeid, doch bij de bedijking van den Nieuwe-Passegeulepolder, in den jare 1788, daarin begrepen, zonder vermelding van den ouden naam, zoodat het zuidoostelijke deel in gemelden polder ligt.

DIERMEN of *DIRMEN*, buurs., op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, arr. en 8 u. N. W. van *Arnhem*, kant. en 2½ u. Z. W. van *Harderwijk*, gem. en 1½ u. W. van *Putten*; met 30 h. en 240 inw. Men heeft er eene school, welke gemiddeld door een getal van 70 oerlingen bezocht wordt.

DJEROESSA of *JERORSSA*, d. in *Oost-Indië*, op het eil. *Roma*, een der *Zuidooster-eilanden-van-Banda*, in het Z. van dit eil.

Ten W. van dit d. strekt zich midden in het gebergte eene zeer schoone groote vallei uit, die overal met Turksche tarwe, met aardvruchten, en ook met rijst beplant is, terwijl de kruinen der bergen bedekt zijn met grazende geiten, schapen, buffels en varkens.

DIES, riv. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *DIEZE*.

DIESE, buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie *DIEZE*.

DIESE, riv. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *DIEZE*.

DIESHOEK, b. op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*. Zie *DISHOEK*.

DIESNE, oude naam van het d. *DISSEN*, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *DISSEN*.

DIESSE, watertje in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*, dat tusschen *Hilvarenbeek* en *Diessen* ontstaat, met eene oostelijke rigting door *Diessen* heenloopt, en ten O. van dat dorp in de *Reuzel* uitloopt. Het is vermoedelijk het zelfde watertje, dat in het testament van den H. *WILLIBROED* onder den naam van *DIGENA* voorkomt.

DIESSEN, gem. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*, *Derde* distr., *tweede* ged., arr. *Eindhoven*, kant. *Oirschot*, (4 k. d., 23 m. k., 2 s. d.) palende N. aan de gem. *Moergestel*, O. aan *Oisterwijk*, Z. O. aan *Oostel-Westel-en-Middelbeers*, Z. aan *Hooge-Lage-Mierde-en-Hulsel*, W. aan *Hilvarenbeek*.

Deze gem. bevat het d. Diessen, benevens de b. Haghorst en Baarschot. Zij beslaat eene oppervlakte van 2931 bund., telt 167 h., bewoond door 199 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 1000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw, hoewel de grond hier schraal en heichtig is. De granen, die hier gewonnen worden, zijn: rogge, boekweit, haver, eve en een weinig garst; voorts een weinig spurrie, aardappelen enz., terwijl men in deze gem. ook ééne wind-, en twee water-korenmolens heeft.

De inw., die hier allen R. K. zijn en onder welke men 700 comm. telt, maken eene par. uit, die tot het apost. vic. gen. van 's Hertogenbosch, dek. *Hilvarenbeek* behoort; en sedert het jaar 1234 tot in het jaar 1830, door Geestelijken uit de abdij van Tongerloo bediend werd, in welk laatste jaar een wereldlijke Pastoor in bediening is gekomen.

Men heeft in deze gem. slechts ééne school, in het dorp zelf, welke gemiddeld door een getal van 100 leerlingen bezocht wordt.

Het d. DIESSEN heeft eene zeer aangename ligging, aan het riv. de Dienne, op 4½ u. afstands W. ten N. van *Eindhoven* en 2½ u. W. Z. W. van *Oirschot*. De huizen zijn er zeer verspreid. Het heeft een fraai marktveld, zeer aangenaam met bomen beplant. Men telt er, in de kom van het d., 95 h. en 340 inw.

Het is een zeer oud d., hetwelk reeds in het jaar 712, en voorts in het testament van den H. WILLIBROOD, van 726, onder de namen van *Diosna* voorkomt, en elders ook wel *Diesne* genoemd wordt. De Aartsbisschop had het landgoed, van DIESSEN bij gifte, verkregen van zekeren Geestelijke, *ANSBALDUS* genaamd, en liet het na aan het klooster van Echternach, in Luxemburg. De Abt van dat klooster schonk, in 1231, de kapel van DIESSEN en andere regten, aan de abdij van Tongerloo, welke abdij dezelve eene jaarlijksche erkentenis deed aan die van Echternach. Sommige dier bezittingen onder DIESSEN zijn echter, in het jaar 1590, door Tongerloo aan het bisd. van 's Hertogenbosch afgestaan.

De kerk, aan den H. WILLIBROOD toegewijd, die na de Reformatie bij de Herv. in gebruik was, is in het jaar 1798 weder aan de R. K. afgestaan. Het is een groot en fraai gebouw, dat met eenen hoogen en spitsen toren prijkt.

Men wijst te DIESSEN nog een huis aan, het Hooghuis genoemd, hetwelk, door de overlevering, als dat van den H. WILLIBROOD wordt opgegeven, terwijl men de put bij de kerk voor eenen Willibrordspuit houdt.

In het jaar 1702 werden de inw. van dit d. door de Franschen van alle huisraad, kleederen en het grootste gedeelte van hun vee beroofd.

De kernis te DIESSEN valt in den eersten Zondag in September.

Het wapen van deze gem. bestaat in een veld van azuur, beladen met eenen beker van goud.

DIEST, d. in het *Land-tusschen-Maas-en-Waal*, prov. *Gelderland*. Zie DEESD.

DIEST, riv. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Brabant*. Zie DIEZE.

DIETEN, d., voorheen tot het *Ambt-van-Maas-en-Waal*, prov. *Gelderland*, behoord hebbende, thans prov. *Noord-Brabant*. Zie DIEZEN.

DIETERDINGH (DEN HOF-), havez. in de heerl. *Lichtenvoorde*, prov. *Gelderland*. Zie HANNEVELD.

DIETEREN, d., voorheen tot het hert. *Guik* behoord hebbende, thans prov. *Limbury*, distr. en $3\frac{1}{2}$ u. Z. ten W. van *Reermonds*, arr. en $8\frac{1}{2}$ u. N. van *Maestricht*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. N. ten W. van *Sittard*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Susteren*.

Men telt er 95 h. en 490 inw., die allen R. K. zijn en hier eene kerk hebben, welke aan den H. *Sintasmus* is toegewijd, en tot de par. van *Susteren* behoort.

DIETHEN, d., voorheen tot het *Ambt-van-Mans-en-Waal*, prov. *Gelderland*, behoord hebbende, thans prov. *Noord-Brabant*. Zie *Dinzen*.

DJETIS of *Jerris*, dist. in *Oost-Indië*, op het *Sundaesche* eil. *Java*, resid. *Kadoe*, ads. resid. *Nagelang*.

DJETIS of *Jerris*, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundaesche* eil. *Java*, resid. *Kadoe*, ads. resid. *Nagelang*, dist. *Djetis*, 22 palen van *Nagelang*.

Tusschen dit d. en *Watekeren* had, den 21 April 1828, eene ontmoeting plaats tusschen de expeditionnaire colonne, onder het bevel van den *Majoor Cox van Serselen*, en de maatelingen, waarbij de laatste gemelden op de vlugt geelagen werden.

DIETKIRCH, st. in het halj. van *Dietkirch*, grooth. *Luxemburg*. Zie *Dinzen*.

DIEVENGAT, eng vaarwater in *Staats-Flaanderen*, prov. *Zeeuwsland*, tusschen de banken van het *Zwin*. Aan het zuid of achterste eind is het *Nederlandsch*, maar meer noord of zeewaarts wordt het *Belgisch*, omdat tegen over het *Retranchement*, de westkust van het *Zwin* *Belgisch* wordt. Dit was in de jongste eeuwen zeer belemmerd, omdat dit vaarwater verre te verkiezen, ja, bijna alleen bevaarbaar is. De ingang aan den zee kant is tegen over het hoofd van *Oranje*, het eind naar den kant van *Sluis*, tegen over de *Oude Kil*, in het *Land van Kadsand*.

DIEVER, gem. in *Dieverdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. *Assen*, administratief en judicieel kant. *Meppel* (5 k. d., 2 m. k., 2 s. d.); palende N. aan de *Friesche griet*. *Stellingwerf-Oosteinde*, en aan de gem. *Smilde*, O. aan de gem. *Dwingelo*, Z. aan *Havelthe*, W. aan *Vledder*.

Deze gem. bevat, behalve het d. *Diever*, de geh. *Olden-Diever*, *Dieverbrug*, *Wapse*, *Wateren*, *Wittelthe* en het *Hoer*. Zij beslaat eene oppervlakte van 7443 bund., telt 179 h., bewoond door 207 huizez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 1200 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt, men vindt in deze gem. weinig of geen veen. Er zijn 2 korenmolens en onderscheidene weverijen; terwijl in deze gem., te *Wateren*, ook de landbouwkundige school der *Maatschappij van Weldadigheid* gevestigd is.

De inw., die meest allen *Herv.* zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. en ring van *Meppel* behoort. De eerste, die hier als *Predikant* het leeraarsambt heeft waargenomen, is geweest *Hennicus Meinardi Raadt*, die in het jaar 1600 berwaarts kwam, en in het jaar 1601 naar *Nijveen* vertrokken is.

De R. K., die hier 20 in getal zijn, behooren tot de stat. van *Veenhuizen*. — De *Israëlit*, van welke men er slechts 4 telt, worden tot de gem. van *Meppel* gerekend.

Men heeft in deze gem. eene hoofdschool, te *Dieveren*, en twee winterbischolen, als: ééne te *Wapse* en ééne te *Wittelthe*, welke gezamenlijk door een getal van 170 leerlingen bezocht worden.

Het d. **DIEVER**, **DIEVERKS** of **DIEVERDE**, in eene *bal van Paus Pius IV*, onder den naam van **DEVERE** voorkomende, ligt 3 u. Z. W. van *Assen*, 4½ u. N. W. van *Meppel*, het is een der armste en onaanzienlijkste dorpen der provincie Drenthe.

De Herv. kerk was voor de Reformatie aanwezig, terwijl, volgens een oud Schrijver, de Drost van Drenthe, met den Proost van Oldenzaal, er het regt van patronaatschap over had.

De dorpschool wordt door een gemiddeld getal van 120 leerlingen bezocht.

Er worden te **DIEVER** twee vrij aanzienlijke jaarmarkten gehouden, waarvan de eene invalt den 7 Mei, de andere den 7 Julij.

DIEVER (OUDEN-), **OLDEN-DIEVER** of **OUDE-DIEVERKS**, ook wel **OUDE-DIEVERDE** gespeld, geh. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. en 4½ u. Z. W. van *Assen*, administratief en judicieel kant. en 4½ u. N. W. van *Meppel*, gem. en ½ u. N. W. van *Diever*; met ruim 100 inw.

DIEVERBRUG of **DIEVERSCHEBRUG**, geh. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. en 4½ u. Z. W. van *Assen*, administratief en judicieel kant. en 4½ u. N. W. van *Meppel*, gem. en ½ u. Z. O. van *Diever*; met ongeveer 50 inw.

In dit geh., dat zijnen naam ontleent van eene brug, welke hier over de Smildervaart ligt, zijn een distributiekantoor van de brievenposterij en, in de zeer druk bezochte herberg, eene station der paardenposterij; terwijl hier ook eene sluis of vallaat in de gezegde vaart ligt.

DIEVERBRUG (OUDE-) of **OUD-DIEVERSCHEBRUG**, brug over de Smildervaart, in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, gem. en 1 u. Z. O. van *Diever*.

DIEVERDE, d. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie **DIEVER**.

DIEVERDE (OUDE-), geh. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie **DIEVER (OUDEN-)**.

DIEVERDERDINGSPIEL, voorn. dingspiel in de prov. *Drenthe*, het zuidwestelijk gedeelte der prov. uitmakende; palende N. aan het dingspiel Noordeveld, O. aan Beilerdingspiel, en Zuidveld, Z. en W. aan de prov. Overijssel, N. W. aan de prov. Friesland.

Het was het grootste der zes dingspellen, bevatte de meeste d. en hav. en besloeg de oppervlakte, waar thans gevonden worden de gem. Dieveren, Dwingeloo, Havelte, Hoogeveen, Meppel, Nieuwveen, Ruine, Ruinerwolde, Vledder, de Wijk en Zuidwolde, beslaande thans het geheele judicieele kant. *Meppel* en een klein gedeelte van het kant. *Hoogeveen*.

DIEVERDERVELD of **DIEVERVELD**, uitgestrekt heideveld, in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, gem. en ten N. van *Dieveren*.

DIEVEREN, d. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie **DIEVER**.

DIEVEREN (OUDE-), geh. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie **DIEVER (OUDEN-)**.

DIEVERSCHEBRUG, geh. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*; Zie **DIEVERBRUG**.

DIEVERSCHEBRUG (OUDE-), brug in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie **DIEVERBRUG (OUDE-)**.

DIEVERSWOLD, d., prov. *Friesland*. Zie **DUURSWOLDE**.

DIEVERVELD, uitgestrekt heideveld in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie **DIEVERDERVELD**.

DIEZE of **DREK**, buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr., kant., gem. en ½ u. N. van *Zwolle*, W. van den straatweg van *Zwolle*

naar Groningen, Friesland, Drenthe en Twenthe; met 58 h. en 589 inw.

Deze buurs. werd bij den watervloed van Februarij 1823 grootendeels overstroomd.

DIEZE, DIZZE, DIZ, DIZT of DIZZ, riv. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Brabant*, die te 's Hertogenbosch uit de zamenvloeiing der *Aa* met den *Dommel* ontstaat; van daar, in eene noordwestelijke rigting, tot $\frac{1}{2}$ u. bezuiden het d. Engelen loopt; alwaar zij links het water uit de *Bossches loot*, en een weinig lager regts dat van de *Uitwatering van den Polder van der Eigen* en vervolgens ook van *Empel* ontvangt. Van hier vloeit de *Dizze* noordwaarts naar het fort *Crevecoeur*, alwaar zij, ter westzijde om de schans omloopende, zich in de *Maas* ontlast. In het jaar 1796 is zij echter door die gezegde schans heen geleid, en zijn aldaar twee sluizen gebouwd terwijl tevens een dam in den vroegeren uitloop der *Dizze* gelegd werd, ten einde het *Bosscheveld*, in tijd van oorlog, te kunnen onder water zetten; maar in vredetijd wordt die dam weder weggeruimd, en dan kunnen de schepen, welke in oorlogstijd door de schans moeten varen, ook weder vrij gebruik maken van den westelijken uitloop. De *Dizze* is door hare bevaarbaarheid zeer dienstig voor den handel van 's Hertogenbosch. Men heeft haar echter, omdat zij veel verlandde, van tijd tot tijd in en ook buiten de stad moeten uitdiepen. Zij wordt sedert eenige jaren, door gedurige uitbaggering, tot op de diepte van 66 d. boven A. P. onderhouden, ter breedte in den bodem van omtrent 12 ell. Door deze rivier ontlast zich al het overtollige water door voormelde riviertjes de *Dommel* en *Aa* toegevoerd, zijnde de oppervlakte gronds, die daarop haar water ontlast, op 282,600 bund. geschat. De schepen worden gewoonlijk met paarden van *Crevecoeur* tot Engelen, en van daar naar 's Hertogenbosch tegen den stroom opgetrokken, hetwelk ook in het afvaren plaats heeft, als de wind niet gunstig is. Het is opmerkelijk dat het water der *Dizze*, hoewel even als dat van de *Maas* zoet, en zeer goed tot gebruik zijnde, zich niet dadelijk met het water van die rivier vereenigt, maar dat die beide wateren eene geheele streeks langs elkander voortloopen, hetgeen men zeer gemakkelijk bespeuren kan, daar het water der *Maas* wit, en dat der *Dizze* bruin van kleur is.

DIEZERPOORT, b., prov. *Overijssel*, arr., kant. en gem. *Zwolle*, en tegen die stad, waarvan zij de voorstad uitmaakt, aanpalende; met 367 h. en 2000 inw.

DIFFELEN, buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr. en 8 u. N. O. van *Deventer*, kant. en 2 u. O. van *Ommen*, gem. *Ambt-Hardenberg*, 1 u. Z. 'W. van *Heemse*; met 24 h. en 150 inw.

DIFFERDINGEN, heerl. in het grooth. *Luxemburg*, oorspronkelijk een gedeelte van de heerl. *Soleure* uitgemaakt hebbende; palende N. aan het balj. van *Luxemburg*, O. aan het balj. van *Luxemburg* en de heerl. *Soleure*, Z. aan Frankrijk, waarvan zij hoofdzakelijk door de *Boerbach* gescheiden is, en W. aan Frankrijk en aan het balj. *Arlon*.

Zij bevat de gem. *Differdingen*, *Pettingen* en *Sanem*, en was, in het laatst der vorige eeuw, voor elke 1000 flor, die het *Luxemburgerland* opbragt, voor 3 flor, 9 st., 4 den. aangeslagen.

DIFFERDINGEN, gem. in de heerl. *Differdingen*, grooth. *Luxemburg*, voorm. kw. *Arlon*, arr. *Luxemburg*, kant. *Steinfort*; palende W. aan de gem. *Pettingen*, N. aan *Nieder-Kerschen*, O. aan *Sanem*, Z. aan Frankrijk, van welke deze gem. hoofdzakelijk door de *Boerbach* gescheiden is.

Deze gem. bevat de d. Differdingen, Nieder-Korn en Ober-Korn, benevens de geh. Rochbach, en la Sauvage, in welk laatste geh. men ook een kasteel van dien naam aantreft, terwijl vroeger in deze gem. ook de abdij van Differdingen gelegen was. Zij telt 277 h., onder welke de afzonderlijk liggende pachtboeve Airsein of Airsin, benevens het voorm. abdijgebouw mede begrepen zijn. Men heeft er 1750 inw., die zich op den akkerbouw en veeteelt toelagen; terwijl men langs de rivier de Kor, welke in deze gem. ontspringt, zeer schoone weiden heeft. Ook is het ijzer, hetwelk de mijnen dezer gem. oplevert, zeer goed. Voorts zijn er nog 1 verwerij, 1 looijerij en onderscheidene graanmolens; terwijl er mede het belangrijke ijzerwerk van La Sauvage gevonden wordt.

De inw., die alle R. K. zijn, maken de par. van Ober-Korn en Nieder-Korn uit, en hebben in deze gem. 2 kerken, ééne te Ober-Korn en ééne te Nieder-korn, alsmede eene kapel te Differdingen.

Het d. DIFFERDINGEN, oudtijds DIFFERTINGEN, in het Fr. DIFFERDANGE en op sommige kaarten ook, ten onregte, DEVERDINGEN of TIFERDANGE gespeld, ligt $4\frac{1}{2}$ u. Z. W. van Luxemburg, $2\frac{1}{4}$ u. O. van Bettemburg.

Het is vrij ood, aangezien uit de stichtingsbrief van voormelde abdij en het testament van ALEXANDER VAN SOLEURE, in 1238 overleden, blijkt, dat het toen reeds eenige jaren bestaan had. Er is een gemeentehuis, alsmede eene kapel, die tot de par. van Nieder-Korn behoort, doch door eenen eigen Kapellaan bediend wordt.

DIFFERDINGEN, voorm. abdij van adellijke Nonnen van de Cisterienser orde, in de heerl. *Differdingen*, grooth. *Luxemburg*, in de nabijheid van en onder het d. *Differdingen*.

Zij werd in het jaar 1235 of 1236 gesticht door ALEXANDER VAN SOLEURE, die er in 1238 begraven werd en wiens eenige dochter GERTRUIDA er de eerste abdis van was. In het jaar 1793 vernietigd, is het gebouw echter blijven staan en als nog aanwezig. Achter het gebouw is een fraaije vijver, welke door het Schenergrundwasser van water voorzien wordt.

DIFFERTINGEN, oude naam van het d. DIFFERDINGEN, in de heerl. *Differdingen*, grooth. *Luxemburg*, waaronder dit d. wel eens op sommige kaarten voorkomt. Zie DIFFERDINGEN.

DIGENA, riviertje, dat in het testament van den H. WILLIBRORDUS vermeld wordt, en vermoedelijk hetzelfde is als het tegenwoordige watertje de DISSZ, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*. Zie DISSZ.

DJIANG, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Besoeki*, in het westelijke gedeelte der resid. op 8° Z. B.

DIJE, water in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie DIE.

DJIERING of DJERING, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Bangka*, die met eene westelijke rigting in de *Straat van Bangka* uitloopt.

DJIERING (BAAI VAN-) of BAAI VAN DJERING, baai in *Oost-Indië*, op de westkust van het *Sundasche eil. Bangka*. Het is eigenlijk de monding van de Djiering.

DJIGOLO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Djocjokarta*, lands. *Mataram*.

DIJCK (DEN), geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie DIJK (DEN).

DIJK, geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *DAVISMAK*.

DIJK, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, arr. en 5 u. Z. O. van 's *Hertogenbosch*, kant. en 1 u. Z. O. van *Veghel*, gem. en 10 min. N. W. van *Erp*; met 18 h. en 110 inw.

DIJK (DEN) of *Dix Dijk*, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en 5½ u. Z. O. van *Eindhoven*, kant., gem. en ½ u. N. W. van *Asten*.

DIJK (DEN), geh. in het *Land van Roeststein*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en 6 u. O. Z. O. van 's *Hertogenbosch*, kant. en 2 u. O. van *Veghel*, gem. *Boekel*.

DIJK (DEN) of *SEVENHUYSEN*, watertje in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, dat in het Z. der gem. *Voerendaal* ontspringt, en zich, na eenen zeer bogtigen, eerst noordoostelijken, voorts noordelijken en vervolgens noordwestelijken loop, in het N. dier gem. in de *Geleen* ontlast.

DIJKE (HET-HUIS-TEN-) of *DIJKSTRAUS*, kast. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en 7 u. W. ten N. van *Appingedam*, kant. en 3½ u. N. W. van *Onderdendam*, gem. en 1 u. N. ten W. van *Beursum*, ½ u. N. W. van *Pietersburen*, waartoe het behoort. Het staat aan den zeedijk en is een niet groot, doch zeer hoog gebouw, geheel uit het water eener breede gracht opgetrokken; aan de noordwestzijde staat eene aan het slot verbondene observatietoren, met plat dak, door eene ballustrade omgeven, van hetwelk men een ruim gezigt over de *Wadden* en bij helder weder op de eilanden *Schiermonnikoog*, *Rottum* en *Borkum* heeft.

Deze burgt, welke van rondom door hoven, tuinen en fraaije singels omgeven is, behoorde lang aan de edele familie der *MANNINGA's*. Aan den zoon van eenen *MANNINGA* huwde de dochter van den rijken Gouverneur van Noord-Holland *Dijk Sonor*, welke Gouverneur ook vervolgens herwaarts overkwam, en hier in 1897 zijn leven eindigde, gelaakt door vele Staatsgezinden, maar hoogelijk geprezen door anderen. Zijn geuzennapje en beeldtenis worden op den burgt nog bewaard. Hij overleed den 1 Junij 1897, en werd begraven in het koor der kerk te *Pietersburen*, in welke een steen zijn overlijden vermeldt, alsmede dat van zijne huisvrouw *MARIA VAN MALSEN*, overleden te *Eukhuizen*, den 12 September 1884, wier lijk, naar *Pietersburen* overgebracht, mede aldaar begraven werd.

De burgt wordt thans in eigendom bezeten door *Mevrouw ALBERDA*, *Douairière LEWE*.

DIJKEN, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Brabant*, arr., kant. en 5 u. Z. W. van *Eindhoven*, gem. *Eerzel*.

DIJKEN (DE), geh. in het kw. *Fivelgo*, prov. *Groningen*, arr., kant. en 1½ u. N. ten W. van *Appingedam*, gem. en ½ u. W. ten Z. van *Bierum*, aan den ouden *Eemsdijk*.

DIJKEN (DE), d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Doniawarstal*. Zie *DYKEN* (1).

DIJK-EN-DAM, geh. in het balj. van *Blois*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 3½ u. N. ten O. van *Haarlem*, kant. en 1½ u. O. ten Z. van *Beverwijk*, gem. *Assendelft*.

(1) Alle de overige Friesche woorden die ook wel eens *Dij* gespeld worden, ziehe men op *Dr.*

DIJKERROT of **DIJKERROT**, buurs. op de *Middel-Veluwe*; prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr. en 9 u. N. van *Arnhem*, kant. en 3½ u. N. ten O. van *Apeldoorn*, gem. en ½ u. O. van *Epe*, 10 min. van *Oene*, waartoe het behoort; met 250 inw.

DIJKERSHOEK of **HOLTERDIJK**, buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr., kant. en 4 u. O. ten N. van *Deventer*, gem. en ½ u. W. van *Hollen*; met eene school.

DIJKERWAAL, buit. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 2½ u. Z. van 's *Gravenhage*, kant. en ½ u. W. van *Naaldwijk*, gem. 's *Gravezande-en-Zand-Ambacht*, ½ u. W. van 's *Gravezande*.

Dit h. beslaat, met de onderhoorigheden, eene oppervlakte van 44 bund. 74 v. r. 75 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door Jonkheer J. J. van *Rijckevorsel*, woonachtig te 's *Gravenhage*.

DIJKHOF, adell. h. op de *Middel-Veluwe*, prov. *Gelderland*, dist. *Veluwe*, kw., arr. en 8 u. N. van *Arnhem*, kant. en 2 u. N. O. van *Apeldoorn*, gem. en 2 u. N. ten W. van *Voort*, 20 min. O. van *Twello*, waartoe het behoort.

Het beslaat, met de onderhoorigheden, eene oppervlakte van 22 bund. 2 v. r. 50 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer R. H. G. Baron van *Isselmuiden*.

DIJKHUIS of **DIJKHUIZEN**, voorm. slot of kast. in *Fivelgo*, prov. *Groningen*, onder en ½ u. W. van *Appingedam*, aan de zuidzijde van den *Fivel*, gebouwd door den heldhaftigen *Focke Ukema*, die, onder andere Hoofdlingen, een der voornaamste was, welke den Bisschop van *Bremen*, alsmede de *Groningers*, in 1423, bij *Oterdum* overwonnen hebben en in 1427, in den slag op den *Waldenakker*, *Otto*, Heer van *Broekemerland*, gevangen kregen. Hij maakte zich alom sterk, doch zich door zijne wreedheden gehaat gemaakt hebbende, verkoren de meeste *Oost-Friezen* den hoofdling *Edzard Sirksena* tot Heer van *Oost-Friesland*, welke *Edzard*, met behulp van zijnen broeder *Ulrich* en de *Hamburgers*, *Broekemerland* inkrceeg, de stad *Emden* bemuurde en zoodanig in gezag en magt toenam, dat *Focke Ukema* uit *Oost-Friesland* moest wijken; waarop deze zich naar *Groningerland* begaf, alwaar hij het kasteel *Dijkhuis* stichtte en bewoonde, tot dat hij, den 29 Augustus 1435, aldaar overleed. Hij was gehuwd geweest met twee vrouwen uit de provincie *Groningen*, eerst met *Theda van Reide* en vervolgens met *Hidiken van Dijkhuizen*, welke beide vrouwen hem vele goederen in gemelde provincie aanbragten. Zijne dochter uit het tweede huwelijk, *Ulsken*, huwde, in 1452, met *Uniken Ripperda*, Proost te *Farmsum*, waarvan het huwelijkscontract, in originali, nog aanwezig is. In het jaar 1501 werd het slot *Dijkhuis* door de *Groningers* bemagtigd, ten einde vervolgens *Appingedam* te veroveren, hetgeen hun echter mislukte. Later is het gesloopt. In het jaar 1738 is het laatste overblijfsel van eenen muur dezer sterkte, door den Heer *Ripperda van Elderenborgh* afgebroken en met zijne fondamenteu uit den grond gehaald, als wanneer men bevond, dat die 14 of 15 voet dik waren geweest. De steenen werden toen verkocht en tot versterking van de zeedijken gebruikt. Over de puinhoopen is daarna een pleidooi gerezen, tusschen gemelden Heer en de erfgenamen van *Mevrouw Ripperda van Oostnawijsterd*, in wier nalatenschap dit huis geweest is, welk pleidooi lang onafgedaan gebleven is. Ter plaatse, waar dit kast. gestaan heeft, ziet men thans een heuvelachtig heideveld.

DIJKHUIZEN, b. in *Bemland*, prov. *Utrecht*, arr., kant. en 5 u. N. N. W. van *Amersfoort*, gem. en 1 u. W. N. W. van *Bunsochten*; met 25 h. en 125 inw.

overgebleven, waar ongetwijfeld eene kapel der Klooster- en Leekbroeders geweest is.

Vroeger heeft hier een burg, Dijkumerborg geheeten, gestaan. DIJKUMERBORG, voorm. burg in *Fivelgo*, prov. *Groningen*, gem. *Stedum*, onder *Gurshuizen*, in het geb. *Dijkum*.

DIJKVELD, oudtijds DIJKVELT, voorm. heerl. in het *Land van Montfoort*, prov. *Utrecht*, arr. *Utrecht*, kant. *IJsselstein*, gem. *Honkoop*; palende N. aan den *IJssel*, O. aan de stad *Oudewater* en *Rateles*, Z. aan *Hoenkoop*, en W. aan *Rozendaal*.

Deze heerl. bevatte het geb. Dijkveld en eenige omliggende huizen en landerijen, beslaande eene oppervlakte van 86 bund. 99 v. r. 74 v. ell. Men telt er thans 11 h. en 81 inw.

Zij schijnt vroeger op zich zelve gestaan te hebben, doch is sedert onheugelijke jaren vereenigd met *Rateles*, waarmede zij sedert eene heerl. uitmaakt. Zie DIJKVELD-EN-RATELES.

Het geb. DIJKVELD ligt 4 u. Z. W. van *Utrecht*, 2 u. W. van *IJsselstein*, $\frac{1}{4}$ u. N. van *Honkoop*, 3 min. W. van *Oudewater*, en telt 11 h. en 81 inw.

DIJKVELD, suikerpl. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter rechterzijde in het opvaren, palende bovenwaarts aan de suikerplant. *Tout-lui-faut*, benedenwaarts aan de suikerplant. *Livorno*; 1000 akk. groot; met 176 slaven. Zij wordt bewerkt met eenen stoommolen.

DIJKVELD-EN-RATELES, voorheen DIJKVELT-EN-RATELIS, later DIJKVELT-EN-RATELOS, heerl. in het *Land van Montfoort*, prov. *Utrecht*, arr. *Utrecht*, kant. *IJsselstein*, gem. *Honkoop*; palende N. en N. W. aan den *IJssel*, O. aan *Willescop*, Z. aan *Honkoop*, W. aan *Rozendaal*.

Deze heerl. heeft in oude tijden vermoedelijk twee bijzondere heerl. uitgemaakt, ten minste in de oudste der bekende leenbrieven, worden Dijkvelt en Ratelis als afzonderlijke goederen opgenoemd en beschreven. De eerste leenbrief echter waarin die goederen vereenigd voorkomen, is die van 27 October 1520, waarbij *JAN VAN WOODEN*, Heer tot *Vliet*, wordt verleid met „dat Dijkvelt myt dat veer voir „Oudewater ende Ratelo es mitte heerlicheit, gerechte en goederen „ende myt allen sijnen toebehoren.” Deze brief is ook de eenige, waarin dat met Ratelis vereenigde, Dijkvelt zonder verdere beschrijving daarvan wordt gevonden, daar in die van 31 Julij 1529, 28 Julij 1540, 28 October 1687 en zes volgende, tot en met die van 14 Januarij 1795, steeds wordt vermeld, „dat Dijkvelt ingaende „int lant van Vliet streckende een stuck int lant van Haestrecht met het „veer van Oudewater ende Ratelo es mitter heerlicheit, gerechte, „enz.” Zij beslaat eene oppervlakte van 154 bund. 6 v. r. 87 v. ell.

De Heer van DIJKVELD-EN-RATELES schijnt oudtijds ook het hooge regtsgebied gehad en uitgeoefend te hebben, doch later was DIJKVELD-EN-RATELES slechts eene ambachtsheerl., die leenroerig was aan de prov. *Utrecht* en de proostdij van *Oud-Munster*. Met deze heerl. zijn eertijds, althans sedert den jare 1596, verleid de *Burggraven van Montfoort*, en *Heeren of Vrouwen van Vliet*, tot dat op den 10 Augustus 1650, daarmede, door overdragt van *Ferdinand Philips Vrijbanderheer tot Merode*, verleid is geworden *Mr. Everaard van Weede*, *Prokureur 's Hoofd Provinciaal van Utrecht*. In dit geslacht is dit goed voortdurend gebleven, want hoewel men daarmede op den 4 Mei 1734 verleid vindt, den Heer *Blasius Pauw*, *Bedienaar des goddeliken woordt tot Westbroek*, zoo werd zulks veroorzaakt door zijn hu-

welk met **Vrouwwe Isabella Concellia van Weede**, aan wie deze goederen waren gekomen, door het overlijden van haren broeder **Everaard van Weede**, Doornheer ten kapittelen St. Marien te Utrecht, die ze op den 5 Februarij 1703 had bekomen door het overlijden van zijnen bloedverwant, **Everaard van Weede**, zoo beroemd in 's lands geschiedenis, wegens het bekleeden van de aanzienlijkste waardigheden, en het waarnemen van onderscheidene gezantschappen, zoo aan andere hoven, als aan dat van Groot-Brittanje (1). Na **Blasius Pauw** werd, den 30 October 1747, zijne weduwe daarmede verleid en na haar, den 30 December 1759, de Heer **Jan Frederik van Beeck**, Raad en Vroedschap der stad Utrecht, als in huwelijk hebbende de dochter van voornoemden Predikant, **Vrouwwe Margrita Isabella Pauw**, welke beide overleden zijnde, zijn deze goederen, bij testamentaire dispositie van laatstgemelde Vrouwwe, op den 14 Januarij 1792, gekomen aan **Everaard van Weede**, oudsten, toen minderjarigen, zoon van den Heer **Henrick Maurits van Weede**, Heere van Luttekewede. Tegenwoordig is Heer van **Dijkveld-en-Rateles** de Heer **Mr. Everaard van Weede**, Griffier van de Eerste Kamer der Staten Generaal.

DIJKVELT, voorn. heerl. in het *Land van Montfoort*, prov. *Utrecht*. Zie **DIJKVELD**.

DIJKVELT-EN-RATELOES, oude naam der heerl. **DIJKVELD-EN-RATELES**, in het *Land van Montfoort*, prov. *Utrecht*. Zie **DIJKVELD-EN-RATELES**.

DIJKWATER of **Noorddiep**, water, prov. *Zeeland*. Het was vroeger een tak van de *Gouwe*, die de eilanden Schouwen en Duiveland van een scheidde, en, met eenen zeer bogtigen loop, tusschen Duiveland en Dreischor heenvlietende, zich, onder de benaming van het *Sas*, in de Grevelinge ontlastte. Nadat echter de *Gouwe*, in het jaar 1610, verland en afgedamd is, zijn er twee sassen of sluizen gelegd, waardoor het **DIJKWATER** gemeenschap heeft met de Nieuwe haven van Zierikzee.

DIJKWEL, oude naam van die gronden in het tegenwoordige eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, welke het eerste tusschen de Wijtvliet ten N., en de Honte ten Z. bewoond werden, en als de kern moeten beschouwd worden, rondom welke de overige gronden opkwamen. Deze gronden werden doorsneden door de *Bieselinge*, welke naderhand afgedamd is. Op dit **DIJKWEL** stond eene kapel, toegewijd aan de *H. Maagd*, welke men kan beschouwen als de moeder der verdere rondom gelegene geestelijke gestichten en inrigtingen, welke ook aan haar ondergeschikt waren. Door gedurige verfraaijing en uitbreiding werd deze kapel eindelijk eene prachtige kerk, waarin drie vikarijen gevestigd waren, terwijl de *Ambachtsheeren* haar, in het jaar 1503, nog met een kapittel van elf *Kanonniken* begiftigd hadden. Deze kapel heeft haren naam gegeven aan het thans nog bestaande d. *Kapelle* (zie dat woord), terwijl de naam **DIJKWEL** alleen nog overig is gebleven in eene kleine b., ten Z. van dit d. gelegen. Zie het volgende art.

DIJKWEL, b. op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr., kant., distr. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Goes*, gem. *Kapelle-Bieselinge-en-Eversdijk*, $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Kapelle*, waartoe het behoort; met 6 h. en ongeveer 40 inw.

DJILATJAP, plaats in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Bantam*.

(1) Zie over hem *Dr. J. Schellerna*, *Statkundig Nederland*, D. II, bl. 452-462

Men is thans (in 1841) druk bezig, om aldaar versterkingswerken aan te leggen.

DJIPANG of DJEPAN, ads. resid. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*; palende N. aan de resid. Djapara en Rembang, O. aan Soerabaya, Z. aan Madoera en Soerakarta, W. aan Samarang.

Deze ads. resid. is 154 v. m. groot, en wordt verdeeld in zeven districten, bevattende 1386 d. en 66,800 inw., onder welken 400 Chinezen. De voornaamste voortbrengselen zijn: rijst, maïs en djatiehout, terwijl er doorgaans jaarlijks voor ruim 700,000 ropjen uitgevoerd wordt. De hoofdpl. heet mede Djipang.

DJIPANG of DJEPAN, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, ads. resid. *Djipang*.

DJIPANG of DJEPAN, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, ads. resid. en distr. *Djipang*, 20 m. W. van *Soerabaya*.

Er is, behalve de Assistent-Resident, ook nog een Ontvanger van de landelijke inkomsten gevestigd.

DIJPSTEGEN, havez. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie DIJPSTEGEN.

DIKINGE, ook in oude oorkonden DICKENINGE, DICKENINGE, DICKENINGHE, DICKENINGHE, DICKENINGEN, DICKENINGEN, DICKLINGE, DICKLINGHE of DICKLING gespeld, voorm. abdij in *Dieverderdingspel*, prov. *Drenthe*, arr. en 9 u. Z. W. van *Assen*, kant. en 1½ u. Z. O. van *Meppel*, gem. en 10 min. W. van *de Wijk*, aan den noordelijken oever van de Reest, die haar van Overijssel afscheidt, in eene zeer aangename streek, door grasrijke beemden, vruchtbare bouwlanden en opgaande eiken- en beukenbosschen omringd, en omgeven door eene breede en diepe gracht de Lek genaamd, die door twee alnisjes of heulen gemeenschap had met de Reest en tevens het klooster tot vischvijver verstrekte.

Deze abdij, welker aanzienlijke grondbezittingen, door Drenthe verspreid, zich ook over IJhorst, in Overijssel, en verder in de gem. Staphorst uitstrekten, schijnt uit het dorp Ruinen herwaarts overgebracht te zijn. De Nonnen, die hier verblijf hielden, waren van de Benedictijner orde. De inkomsten dezer abdij waren aanzienlijk, en de behoeftigen kregen mildelijk onderstand van het gesticht.

Bij de algemeene, als het ware staatsgewijze, in Drenthe aangenomen hervorming, werd deze abdij, ten behoeve van de landschapsdoemeinen, geeigend. Maar er kwam, over het bezit van de goederen dezer abdij, verschil tusschen de ridderschap en eigenersden, zijnde de twee Leden van Staat in Drentho. Op den landdag van 2 Maart 1669 werd echter een accoord getroffen, dat de Ridderschap afstand van deze goederen zoude doen aan het landschap, onder genot van zekere jaarlijksche prebenden. Deze prebenden zijn dan ook altijd, tot in 1798, betaald, maar toen, even als het rentmeestersambt, vervallen, omdat alle de goederen vervolgens verkocht zijn.

In het jaar 1672 is de kerk van dit klooster door de krijgslieden van den Bischof van Munster gesloopt, die de afbraak naar Meppel vervoerden, alwaar zij, aan het diep, eene ronde steenen redoute gebouwd hebben, welke zij, bij hunnen aftogt, door buskruid hebben doen springen. Ook de overige kloostergebouwen moeten van tijd tot tijd gesloopt zijn; althans, in het begin der vorige eeuw, schijnt daarvan niets meer bestaan te hebben, dan een hek, aan den ingang met het wapen van den Abt HENDRIK VAN DER SPOELE en het jaartal 1651, alsmede de woning van den Abt, welke nog in het jaar 1787 prijkte

met het wapen van den Abt HERMANUS VAN DER BUCHT, die haar in 1662 herbouwd had. Van de kerk, welke vroeger geheel met loof bedekt was, was in het laatstgemelde jaar niets meer overgebleven dan twee muren, welke, als vleugels, ter weerszijden van den toren, zijn staan gebleven. Deze toren, was van onderen vierkant opgetrokken, en liep uit in eene zeer hooge, langzaam toeloopende spits, zoodat het geheel naar eene zeer hooge naald geleek. In het jaar 1783 door den bliksem getroffen, waardoor er een stuk afraakte, werd hij, in het begin dezer eeuw, door den toenmaligen bezitter geheel gesloopt, die mede in het jaar 1810 de woning van den Abt, welke tot en met 1796 tot woning van den Rentmeester gediend had, deed afbreken.

Voor ongeveer 30 jaren is, door de familie DE VOS VAN STRENIJK, op de gronden, waar vroeger de abdij gestaan heeft, eene buitenplaats aangelegd, en daarop een lusthuis gebouwd, dat een zeer fraai gebouw is, waarin nog een oude kelder, als het eenige overblijfsel van het voorm. trotsche kloostergebouw, aanwezig is. Thans wordt deze buitenplaats bewoond door Mevrouw de douairière van CAROL BARON DE VOS VAN STRENIJK, in leven lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

Het wapen van DIKSON was hetzelfde, dat thans nog als wapen van Drenthe gebezigd wordt, namelijk: de Moeder Gods met het kind Jesus op den arm (1).

DIKSO of DIXO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Kadoe*, ads. resid. *Magelang*.

Den 7 Julij 1828 werden de muitelingen in dit d. door de onzen, onder den Majoor BAUER, aangevallen; doch na eenige schoten gedaan te hebben, spoedde de vijand zich, om het gebergte te bereiken. Bij het uitzetten der posten evenwel stiet de Luitenant der scherpschutters RIJTVELD, met zijne weinige manschappen, nog op eenen kleinen vliegende troep, bij welke gelegenheid een Hoofd der muitelingen van zijn paard geschoten werd.

DIKSON of DIXON, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djocokarta*; in het laatst van het jaar 1823, het verblijf der vrouwen van DIBO NEGRO en andere oproerige Prinsen.

Den 29 December van dat jaar, drong een der Voogden van den jongen Sultan van Djocokarta, MORDAN NINGRAT genaamd, die sedert het uitbarsten van den opstand, tot het opzoeken der muitende Prinsen, uit Djococarta was getrokken, tot dit d. door, waarop DIBO NEGRO de wijk nam, terwijl de Pangerang NINGRAT twee zijner vrouwen benevens eenen zoon gevankelijk medevoerde, en de bevolking gercedelijk tot onderwerping bragt.

DILANG'OE, groot doch zeer onregelmatig gebouwd d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerakarta*, aan den grooten weg van Djocokarta naar Soerakarta. Twee riviertjes, welke meest overal doorwaadbaar zijn, stroomen er door.

Den 28 Augustus 1826, werd de Pangerang INGEBEY, die alhier gelegerd was, en te gelijker tijd de, zich in de nabijheid bevindende, kolonne onder den Majoor SOLLEWIS aangevallen. Het hoofd der muitelingen DIBO NEGRO bevond zich destijds in het d. Djolotoendo, terwijl de muitelingen in de omliggende dorpen vereenigd, door de beruchte

(1) Een, die meer omtrent deze voormalige abdij willen weten, verwijzen wij naar J. S. MAGNIE, de voormalige Klooster in Drenthe, bl. 23-103.

RADIEN MAAS PAPAQ EN SENTOT werden aangevoerd. De Pangerang INUSRY en de verdere hoofden, die vroeger dergelijke aanvallen manmoedig hadden afgeslagen, begaven zich, bij den eersten aanval, tjlings op de vlugt, even als de Luitenant der Pioniers LENSER, een Duitscher, die met een peleton infanterie bij den Pangerang was gedetacheerd, niet alleen om de bewegingen van den vijand, maar ook om die van de Solosche hulptroepen gade te slaan. Naardien een gedeelte van dien post aan de zorg der Solosche Prinsen was toevertrouwd, en den vijand op dat gedeelte geen tegenstand meer werd geboden, zoo moesten ook onze troepen, onder bevel van den Majoor SOLLEWIJN, eindelijk op den terugtogt bedacht zijn, te meer, daar zij, door den langen duur van het gevecht, reeds gebrek aan ammunitie begonnen te bespeuren. De Majoor SOLLEWIJN, in het begin van het gevecht zwaar gewond zijnde, was het bevel overgegaan op den Kapitein VAN GEEN, die, door eenen schoonen aftogt, zich eenen doortogt door de talrijke vijandelijke bende verschafte. Zoodra de Generaal Majoor VAN GEEN, die te Kalitan lag, het geschut hoorde, zond hij den Luitenant DE LATRE, met de Djayang Sekars, op verkenning uit. Van dezen ontving hij kort daarop het bericht, dat de geheele Solosche magt op de vlugt was; waarop de Generaal zelf zich met zijne colonne in beweging stelde; terwijl hij al ras de vlogtende Solosche Prinsen ontmoette, genoegzaam door al hun volk verlaten. Inmiddels sloeg de Luitenant DE LATRE zich door den vijand heen, met zijne brave Djayang Sekars, en na drie op de Solosche Prinsen veroverde stukken hernomen, en zich van een vijandelijk vaandel te hebben meester gemaakt, ontmoette bij de colonne onder den Kapitein VAN GEEN in de beste order terugtrekkende. De voorhoede der colonne van den Generaal Majoor VAN GEEN, aangevoerd door den Kolonel COCHUIS, ontmoette ook weldra de colonne van den Kapitein VAN GEEN, die, even voor de aankomst van dien Kolonel, insgelijks eene wond bekomen had, ten gevolge waarvan het kommando was overgegaan op den Kapitein LA COSTE. Aan onze zijde waren, bij die gelegenheid 5 mau gesneuveld; terwijl, behalve de zoo verdienstelijke Majoor SOLLEWIJN en de dappere en bekwame Kapitein VAN GEEN, zeven Flankeurs, een Kapitein der Sumanapsche hulpbenden, een Djayang Sekar en eenige anderen, in het geheel 22 man, waren gewond. Het verlies bij de Solosche troepen was aanmerkelijk. De Regent SOSRO NEGORO, broeder van den Soloschen Rijksbestuurder, benevens twee van zijne Secretarissen, waren gesneuveld en een andere broeder van hem gewond; ook waren een aanzienlijk getal Mantries en andere Hoofden gebleven.

DILGT, geh. in het *Goregt*, prov. *Groningen*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Groningen*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. N. W. van *Haren*; met 4 h. en 30 iuw.

In dit geh., liggende W. van den straatweg, en meer zuidwaarts met het geh. *Hemmen* vereenigd, stond vroeger de burg *Linthorst*.

DILHI, plaats in *Oost-Indië*, op het eil. *Timor*. Zie *Dilli*.

DILIGENCE (LA), houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den houtgrond *Quamabo*, benedenwaarts aan de verl. plant. *Horeb*, tegenover de *Joden-Savane*; zijnde thans zonder slaven. De Negers noemen dezen houtgrond *MORST-HENDRIKIE*.

DILIGENCE (LA), verl. houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Corroupinakreek*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den houtgrond *Tempauca*, benedenwaarts aan het verlaten Land van *Ma-Traite*; 1000 akk. groot.

DILIGENCE (LAND-VAN-), houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerzijde in het opvaren; palende benedenwaarts aan de *Joden-Savane*, bovenwaarts aan het Land van *Quamabo*; nu verlaten bosch.

DILIL, plaats in *Oost-Indië*; op het eil. *Timor*. Zie **DILLI**.

DILLE (DE) of **KRIMMIAAN**, geh., prov. *Friesland*, aan de trekvaart van *Lecuwarden* op *Sneek*, waarvan het oostelijk gedeelte aan den trekweg tot het kw. *Oostergoo*, griet: *Baarderderhem*, d. *Rauwerd*, en de overzijde tot het kw. *Westergoo*, griet: *Baarderdeel*, d. *Oosterwiernis* behoort, en beide tot het arr. van *Lecuwarden*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Rauwerd*.

Het bestaat hoofdzakelijk uit twee groote herbergen, waarvan de oostelijke de aanleplaats der trekschepen is, omdat het ten halve of $\frac{2}{3}$ u. van *Lecuwarden* en $\frac{2}{3}$ u. van *Sneek* is gelegen. Eene groote brug, waarin voormalig eene sluis lag, verbindt beide gedeelten en den weg tusschen *Oostergoo* en *Westergoo*. Dit geh. telt ongeveer 20 inw.

DILLI, kon., resid. en st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie **DILLI**.

DILLI, plaats in *Oost-Indië*, op het eil. *Timor*. Zie **DILLI**.

DILLINGEN, geh. in de hoerl. *Beaufort*, grooth. *Luxemburg*, arr. en $\frac{1}{4}$ u. O. van *Diekirch*, kant. kw. en $\frac{2}{4}$ u. N. W. van *Gravenmacher*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Beaufort* aan de *Sure*.

DILO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Kadee*, eds. resid. en reg. *Magelang*, distr. *Djatis*.

Nadat de muitelingen, den 21 April 1828, tusschen *Watoekaren* en *Djatis*, door de colonne expeditionnaire troepen, onder den Majoor *Cox van Smeekna*, geslagen waren, verzamelden zij zich weder achter de d. *Dilo* en *Miwo*, waar zij anderwerf door de gezegde colonne, thans bijgestaan door de vierde mobile colonne, aangevalen en na een aanzienlijk verlies te hebben geleden, genoodzaakt werden, in groote wanorde aftrekken.

DIMBELBILDE, gors in het *Land-van-Voorne*, prov. *Zuid-Holland*, welke, in het jaar 1420, door Hertog *JAN VAN BEIJEREN*, bij koop en uitgifte, ter bedijking tot een onsterfelijk leen uitgegeven is, en vermoedelijk in eenen der pold. van de gem. *Nieuwe-Tonge* is ingedijkt.

DIMMER (HUIS-VAN-), naam, onder welken het voorn. adell. h. te 's *Gravenhage*, prov. *Zuid-Holland*, het *HUIS VAN BRUNSWIJK* geheeten, wel eens voorkomt, als hebbende, in het begin der zeventiende eeuw, toebehoord aan den Raadsheer *ERICH DIMMER*. Zie voorts *BRUNSWIJK (HUIS-VAN-)*.

DINCKEROTH, naam, onder welken het d. *DUNCKROTH*, graafs. *Wiltz*, grooth. *Luxemburg*, op sommige kaarten voorkomt. Zie *DUNCKROTH*.

DINDING of **DINDING**, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Buitenzorg*, distr. *Tyibaroesa*.

DINDUNGAJAR, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Preanger-Regentschappen*, reg. *Soekapoera*.

DINDING, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie **DINDING**.

DINGEN of **DE DINGEN**, geh. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en $\frac{5}{8}$ u. N. W. van *Appingedam*, kant. en $\frac{1}{4}$ u. N. W. van *Onderdendam*, gem. en 10 min. Z. van *Baflo*; bestaande uit vier hoerderijen, welke zich, van het Oosten naar het Westen uitstrekken. Vroeger stond hier een burg de *Dingen* genoemd en tusschen *Baflo* en de *Dingen* stond

een burg Sasma bij de Dingen genoemd, thans een stuk bouwland met eene kleine hoogte Oud-Sasma geheeten.

DINGERBROEK, oude naam, onder welke de pold. TEDINGERBROEK, in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, wel eens voorkomt. Zie TEDINGERBROEK.

DINGSHOF of DINKHOF, adell. h. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr., kant. en 2 u. van *Deventer*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. O. van *Olst*.

DINGSPERLO, d. in de heerl. *Bredevoort*, prov. *Gelderland*. Zie DIXPERLO.

DINGSTED (OLDE-), doorgaans eenvoudig DINGSTED of DINGSTEE, genaamd, geh. aan het *Meppelerdiep*, 4 u. N. van *Zwolle* en $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Meppel*.—Dit gebucht, omtrent 80 bund. groot, met 2 h. en een tiental inw., behoort, hoewel geheel tusschen *Staphorst* en *Waneperveen*, in de prov. *Overijssel*, besloten, en wel 20 min. van de grenzen van *Drenthe* en *Meppel* verwijderd liggende, nog tot die prov. en gem. Het was voorheen de los- en ladingsplaats der Meppelerschipers.

DINGSTERVEEN, geh. in *Vollenhove*, prov. *Overijssel*. Zie DIXTERVEEN.

DINKEL, riv., die haren oorsprong neemt in *Munsterland*, eenige u. bezuiden *Gronau*, en even benoorden die stad in de prov. *Overijssel* komt. Voorts, met eenen noordelijken loop, langs *Lossen* en *Denekamp*, door het oostelijkste gedeelte van die prov. stroomt, welke zij een weinig boven het geh. *Breklenkamp*, onder *Denekamp*, weder verlaat, om zich even beneden *Nienhuis*, in het kon. *Hannover*, in de *Vecht* te ontlasten.

DINKERA, kon. en st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie DANKARA.

DINKEROTH, naam, onder welchen het d. DUNCKROTH, heerl. *Wiltz*, gooth. *Luxemburg*, op sommige kaarten voorkomt. Zie DUNCKROTH.

DINKHOF, adell. h. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie DINGSHOF.

DINKINGEN, voorm. abdij in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie DIKNINGE.

DINKIRA, kon. en st. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*. Zie DANKARA.

DINKSPERLO, d. in de heerl. *Bredevoort*, prov. *Gelderland*. Zie DIXPERLO.

DINKSTERVEEN, geh. in *Vollenhove*, prov. *Overijssel*. Zie DIXTERVEEN.

DINTEL, riv. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*. Het is een vervolg van de *Markstroom*, die door de stad *Breda* loopt.

De *Dintel* stroomt langs den polder van *Gastel* en *Dinteloord*, en ontlast zich, even beneden dit dorp, in het *Volkerak*, door middel van twee kapitale sluizen. In plaats van de eerste alhier gebouwde en voltooide, doch in *Januarij 1810* verzonken, sluizen, zijn in *1828* weder nieuwe gelegd geworden.

DINTELOORD, in de wandeling meer bekend onder den naam van *PRINSELAND*, d. in de heerl. *Prinseland*, provincie *Noord-Brabant*, *Vierde* distr., arr. en $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Breda*, kant. en 2 u. W. N. W. van *Oudenbosch*, gem. *Dinteloord-en-Prinseland*, in den *Dintelpolder*, aan de *Dintel*.

Het d. bestaat voornamelijk uit twee rijen huizen, door een ruim marktveld vaneen gescheiden, aan welks zuidende de *Herv. kerk* staat, die tot de gem. *Prinseland* behoort en een schoon gebouw is, dat met

eenen glazen lantaarn op het midden en een orgel prijkt. De klokke-toren, een fraai gebouw, dat merklijk overbelt, staat, geheel van de kerk afgezonderd, op den dijk aan de haven.

De R. K. kerk van de stat. *Prinseland*, die in het jaar 1853 te DINTLOORD gebouwd werd, is aan de HH. PAVLUS en PAULUS toegewijd, en van toren en orgel voorzien.

De kermis te DINTLOORD valt in den eersten Maandag na St. Jan; de paarden- en beestenmarkt den tweeden Dingsdag in April; terwijl er alle Maandagen graanmarkt gehouden wordt.

In den nacht van den 11 Augustus 1857 is de bliksem geslagen in den kap van den houten windkorenmolen te DINTLOORD, waardoor die onmiddellijk in brand geraakte, en binnen minder dan een uur geheel in de asch gelegd werd.

DINTLOORD-EN-PRINSELAND, gem., prov. *Noord-Brabant*, *Vierde* distr., arr. *Breda*, kant. *Oudenbosch* (15 k. d., 18 m. k., 7 s. d.); palende N. W. aan het Volkerak of Krammer, N. aan de Dintel, die haar van de gem. Fijnaart scheidt, O. aan het Kostverlorendiep, waardoor zij van Oud- en Nieuw-Gastel gescheiden wordt, Z. W. aan de Vliet, die haar van Steenberg-en-Kruisland scheidt.

Deze gem. is eene heerl., die den naam van *Prinseland* draagt (zie dat woord). Zij bestaat uit de pold. Oud-Prinseland, waarin het d. Dinteloord ligt, den Willems-en-Mariapolder, Koningsoord, den Dintelpolder, Oud-en-Nieuw-Beaumont, den Boterpolder, den Grooten-Toren-polder, den Kleinen-Toren-polder, den Oostveerpolder, den Westveerpolder, den Oranjepolder, den Nassaupolder, den St. Annapolder, den Kooy- en Carolinapolder, en den Drie-vriendenpolder. Zij beslaat eene oppervlakte van 5841 bund., telt 277 h., bewoond door 577 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 2000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw en meekrapteelt.

De Herv., die hier ongeveer 1400 in getal zijn, maken de gem. van *Prinseland* en de R. K., van welke men er ruim 600 aantreft, maken de par. van *Prinseland* uit.

Er is in deze gem. ééne school. — Ook heeft men er een liefdadig gesticht.

Het wapen van DINTLOORD-EN-PRINSELAND bestaat in een veld van keel (rood), beladen met drie kruissen van silver, en eenen posthoorn in het midden.

DINTELPOLDER, pold. in de heerl. *Prinseland*, prov. *Noord-Brabant*, *Vierde* distr., arr. *Breda*, kant. *Oudenbosch*, gem. *Dinteloord-en-Prinseland*; palende N. aan de Dintel, O. aan de Haven van Dinteloord, Z. aan den Oud-Prinselandschepolder, W. aan den Kooy-en-Carolinapolder.

Deze pold., welke in het jaar 1708 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 190 bund. 16 v. r. 50 v. ell. en wordt door ééne sluis op de Dintel, van het overtollige water ontlast. Men telt er twee boerderijen. Het land ligt $1\frac{1}{2}$ à 2 palm boven A. P. Het polderbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf en eenen Secretaris en Penningmeester.

Deze pold. is, bij den watervloed van Februarij 1825, geheel overstromd geworden.

De dijk tusschen den DINTELPOLDER en den *Kooy-en-Carolinapolder* is, door den storm van 24 Februarij 1837, op vijf plaatsen doorgebroken, waardoor de Dintelpolder ruim drie ellen hoog geheel onder water werd gezet.

DINTHER, gem. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Brabant*, *Eerste* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Veghel* (3 k. d., 6 m. k., 1 s. d., 1 ged.); palende N. aan de gem. Heesch, N. O. aan Nistelrode, O. aan Uden, Z. aan Veghel, W. aan Heeswijk.

Deze gem., waar de Zuid-Willemsvaart langs loopt, bevat, behalve het d. Dinther, ook nog de geh. 't Buigt, Hazelberg en Hooge-Beugt, benevens gedeelten van de geh. Loosbroek en Vorstenbosch. Vroeger stond in deze gem. ook het adell. huis A vestein, dat in het begin dezer eeuw gesloopt is. Zij beslaat eene oppervlakte van 1861 bund. en telt 233 h., bewoond door 292 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 1300 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt. De landen zijn over het algemeen goed, vooral langs de Rivier de Aa, welke deze gem. doorloopt; de heidegronden aan de noordelijke zijde gelegen, zijn zavelig, doch worden met veel mest vrij vruchtbaar gemaakt. De granen en veldgewassen, die men er bouwt, zijn meest rogge en boekweit, een weinig haver, garst, vlas en oliezaad. Men heeft in deze gem. een water-oliemolen op de Aa, welke tevens een schorsmolen is.

De R. K., die hier ruim 1400 in getal zijn, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. gen. van *'s Hertogenbosch*, dek. van *Boxtel*, behoort, en door eenen Pastoor bediend wordt. Gedurende vele jaren na den vrede van Munster in 1648, hebben te Dinther geene Katholieke Pastoors kunnen verblijven. De R. K. inwoners werden dan bediend door de Pastoors van Heeswijk, kloostergeestelijken van Berne, die doorgaans verbleven op Bedaf, alwaar de Katholijken van Heeswijk, van Dinther, en van andere omliggende plaatsen, moesten te kerk komen. Dit heeft plaats gehad van omtrent het jaar 1650 tot 1675. In het laatstgenoemde jaar verkregen die van Dinther hunnen eigen Pastoor, en een klein, ellendig schuurkerkje, waarvan zij zich bediend hebben tot dat zij de dorpskerk hebben terug bekomen.

De Herv., van welke men er ongeveer 70 telt, behooren tot de gem. van *Heeswijk-Dinther-en-Nistelrode*.

Men heeft in deze gem. 2 scholen, als eene te Dinther en eene te Loosbroek, welke gezamenlijk door een getal van 120 leerlingen bezocht worden.

DINTHER was in het jaar 1196 een vrij en niet leenroerig goed. ALBERTUS, Heer van *Dinther*, droeg toen aan den Heer van *Cuyk* en deze weder aan HENDRIK V, Hertog van *Brabant*, dit goed op, en ontving het van dezen ter leen. Dit schijnt echter maar de helft van DINTHER betroffen te hebben, want den 16 Februarij 1598 droeg WILLEM VAN DER AA, Heer van *Heeswijk-en-Dinther*, aan JOHANNA, Hertogin van *Brabant*, de helft van DINTHER, met alle de leenen en achterleenen daaraan toebehoorende, op, en ontving die daarop weder van haar ter leen met de verbetering van de andere helft van DINTHER, en dat in dier voege, zoo als JAN VAN BENTHEM reeds in 1352 de gemeente dezes dorps aan de ingezetenen had uitgegeven, wordende de wederhelft der gemeente in 1378 insgelijks door JAN VAN BERLAER, Heer van *Helmond*, aan de inwoners gegeven. Later is DINTHER met *Heeswijk* het eigendom van dezelfde Heeren geworden. Zoo werden zij reeds in het begin der zestiende eeuw bezeten door de Vorsten van Oost-Friesland, naderhand door de 't SERGLEZEN, Heeren van TILLY, vervolgens door den Heer van DER HORVE en voorts bij versterf van laatstgemelde door de familie SPEELMAN, welke deze heerlijkheden tot in het jaar 1834, bezeten heb-

1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860

1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870

1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880

1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890

1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910

1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920

1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930

1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940

1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950

1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960

De R. K., van welke men er 550 telt, behooren tot de kerk van *Suderviek* of *Zuidervijk*, gem. *Liedern*, kon. *Pruissen*.

Men heeft in deze gem. 2 scholen, ééne in het d. *Dinxperlo* en ééne in de buurs. *Heurne*, welke te zamen door een gemiddeld getal van ruim 250 leerlingen bezocht wordt.

Het d. *DINXPERLO*, *DINGSPERLO* of *DINKSPERLO*, ligt 8 u. Z. Z. O. van *Zutphen*, 2 u. W. Z. W. van *Aalten*, in eene boschrijke streek, waar men vele populieren vindt, doch welke door bouw- en weiland, aangenaam wordt afgewisseld, terwijl de bodem hier en daar ijzererts oplevert, zeer dicht aan de *Pruissische* grenzen, van welke de kerk, die in het midden van het d. staat, nog geen 5 min. is verwijderd, welke nabijheid nogtans geen merkbaaren invloed op de taal, zeden en gewoonten der inwoners uitoefent.

Het d., dat vrij groot en aanzienlijk is, heeft eene bekoorlijke ligging en is sinds eenige jaren gedeeltelijk met eene geregelde straat voorzien.

De Herv. kerk, welke vóór de Reformatie aan de H. *MARIA* was toegewijd, stond destijds ter begeving van den Hertog van *Gelre*, als Graaf van *Zutphen*. Er was eene vikarij in gevestigd, welke, zoowel als het kosterchap, door de Landheeren begeven werd.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 170 leerlingen bezocht; terwijl tevens onderwijs in de *Hoogduitsche*, *Fransche* en *Engelsche* talen wordt gegeven.

Er worden te *DINXPERLO* jaarlijks twee jaarmarkten en twee kermissen gehouden. De eerste jaarmarkt valt in den 6 Mei, de tweede, zijnde eene hennepmarkt, den 21 September. Deze laatste neemt jaarlijks in belangrijkheid toe, zoodat er thans wel 40 à 50,000 Nederl. pond. hennep aan de markt gebragt worden, welke, bij meerder reinheid, met den besten inlandschen hennep in deugdelijkheid zou kunnen wedijveren.

In 1750, den 15 September, barstte een hevige onweder over *DINXPERLO* uit, ten gevolge waarvan een huis door den bliksem getroffen en 6 huizen in de asch gelegd werden.

Den 15 Augustus 1857 barstte over dit dorp andermaal een hevige onweder los; de toren van het dorp werd daarbij, van de spits af, tot aan het muurwerk, getroffen, zoodat vele leijen afgeslingerd en een balk boven het muurwerk verbrijzeld werd.

DINXTERVEEN, *DINGSTERVEEN* of *DINKSTERVEEN*, geh. in het kw. *Vollenhove*, prov. *Overijssel*, arr. en 5½ u. N. van *Zwolle*, kant en 5 u. O. ten N. van *Vollenhove*, gem. en grenzende onmiddellijk aan *Waneperveen*; met 95 h. en 400 inw., die kerkelijk onder *Kolderveen*, prov. *Drenthe*, behooren.

DJOANNA, ads. resid., reg., riv. en st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie *DJAWANA*.

DJOANNA, resid. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie *DJAFARA*.

DJOCJO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djocjokarta*.

DJOCJOKARTA, *DJOJOKARTA*, *DJORJOKARTA* of *OJOGJOG-KARTA*, resid. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, tusschen 7° 23' en 8° 17' Z. B. en tusschen 127° 38' en 128° 38' O. L.; palende N. aan de resid. *Kadoe* en *Soerakarta*, O. aan *Soerakarta* en *Patjatam*, Z. aan de *Indische Zee* en W. aan de resid. *Baglen*.

De voornaamste riv. in deze resid. zijn de *Bogowonto*, de *Progo* en de *Montjing'am*.

Het was in deze resid., dat de zooveel gerucht makende opstand op Java, in Julij 1825 uitgebarsten is. De Djocjokartasche Pangerang Dipo of Dipo NEGORO, een der voogden van den nog zeer jongen Sultan van Djocjokarta, had een menigte volks van zijne onderdanen in zijnen dalm vereenigd, uit hoofde van hooggaand ongenoegen tusschen hem en den Resident SMISSAERT ontstaan. De Resident, dezen Prins vruchteloos opontboden hebbende, besloot om hem, den 21 Julij, gewapend te doen halen, waarop Dipo NEGORO, met zijnen medevoogd, de Pangerang MANGKOS BOEMIE, die met hem eene lijn trok, de vlugt nam, en naar een dorp, 7 palen van Djocjokarta, week, alwaar men hen en hunnen aanhang den 27, met een detachement gewapende troepen vruchteloos aantastte. Dadelijk werd de Luitenant-Generaal DE KOCK, door de hooge Regering, derwaarts afgezonden; terwijl voorts de noodige maatregelen genomen werden om de opstandelingen te bedwingen. Doch eerst na eenen hardnekkigen oorlog van ongeveer vijf jaren, met afwisselenden kans gevoerd en waarin het Nederlandsche leger, de schitterendste blijken van moed en volharding gegeven had, gelukte het den onzen, den 28 Maart 1830, Dipo NEGORO gevangen te nemen, waardoor de rust dan ook toen weder op Java hersteld werd. In het begin van het jaar 1840, werden er echter weder sporen van opstand in deze resid. ontdekt, en deze hadden dermate voortgang genomen, dat men genoodzaakt was, eenige krijgsmagt in beweging te stellen; in de eerste dagen van de maand Februarij van dat jaar, rukte de Militaire Kommandant van Djocjokarta, aan het hoofd van 300 man infanterie, kavallerie en artillerie, zeer onverwacht, en met snelle marschen uit, naar de districten gelegen tusschen de Progo en Bogowonto; aldaar bevond zich aan het hoofd van 800 à 1000 man opgeruide misleide muitelingen, een rekere GOETOKASSAN, als een aangebeden voorwerp; deze bende was reeds met een deel van onze hulptroepen slaags geweest, en had eenige dorpen in de asch gelegd; dit had ook ten gevolge, dat velen van de bevolking rondzwierven, als zijnde van huis en have beroofd geworden. Op het aankrukken van onze geregelde krijgsmagt, namen de muitelingen de vlugt naar het gebergte en de bosschen. — De onzen de opstandelingen door eenige marschen en contramarschen in de omstreken van Sentolo, Pannassa, Wattas enz., achtervolgende, zonder hen tot staan te kunnen brengen, hebben evenwel een 70 tal muitelingen in handen gekregen, en hoewel hun aanvoerder met de overige het toen nog ontsnapte, is hij daarna ook den onzen in handen gevallen, en naar Djocjo als gevangenen opgebracht; waarop de gevlugte en stille bewoners zich van lieverlede naar hunne verlaten dorpen begaven, en de rust aldra volkomen hersteld was.

DJOCJOKARTA, DJOJOKARTA of DJOKJOKARTA, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. en kon. *Djocjokarta*, 460 palen O. Z. O. van Batavia, 93 palen van Samarang, 303 palen van Sourabaija, 7° 26' Z. B. en 127° 54' O. L.

Het is eene zeer groote stad, vrij regelmatig aangelegd, de zetel van den Sultan en telt eene bevolking van 90,000 inw., onder welke 152 Europeanen, buiten het garnizoen. Het voornaamste gebouw is het waterkasteel of paleis des Sultans, dat 1 u. in omtrek heeft, van sterke torens, grachten, bolwerken, wallen en schietgaten voorzien is, en 10,000 inw. bevat. Om tot het bovenste gedeelte te genaken, gaat men door gemetselde gangen, die onder een meer doorgaan. Op deze muren zijn holle torens gebouwd, welke als trechters het daglicht, in deze duistere kronkelwegen, slechts gedeeltelijk toegang verleen; terwijl

die gangen door vochtigheid, kilheid, benaauwde dampen en vledermuizen eene onaangename gewaarwording verwekken. Na eenen trap bestegen te hebben, wordt het oog zoo wel door fraaije tuinen, als door het meer, dat over de gewelven stroomt en door het paleis zelve eensklaps verrast.

In de nabijheid daarvan ligt een Nederlands fort hetwelk de stad en het paleis bestrijkt en welks bezetting strekt tot eene wacht voor den Sultan en tevens om tegen alle onderneming of zamentrekking van magt, die de rust van het eiland zou kunnen verstoren, te waken. Het is in dit fort dat de Resident zijn verblijf en tevens een waakzaam oog op alle de verrigtingen van het hof houdt. In 1812 hebben de Engelschen het nut van dit fort ondervonden, toen zij met een zwak korps tegen den Sultan te veld getrokken, veiligheidshalve toebereidselen maakten, om, gedeeltelijk bij verrassing, en gedeeltelijk met geweld, zich meester te maken van het paleis en den persoon van dien Vorst, en door het welgelukken van dezen aanslag, eenen oorlog in de geboorte smoorden, welke, volgens hunne eigen getuigenis, aan de zijde van den Vorst niets minder ten doel had, dan het ombrengen van alle Europeanen op het geheele eiland, tot uitvoering van welk plan zich alle Vorsten en Volken van Java onderling verbonden hadden.

Voorts heeft men er nog eene geschutgieterij en eene kerk, waarin scholen gevestigd zijn.

Buiten de Europeesche eerewacht, aan den Sultan toegevoegd, heeft hij nog eene andere, uit jonge meisjes bestaande, met eene lans, eenen houwer en eene pistool gewapend, die zoo wel de dienst te paard als te voet verrigten, en een zeer goed voorkomen hebben. Deze Amazonen zijn echter beter tot praal en voor huisdiensten, dan tot den oorlog, geschikt. Niet zelden kiest de Vorst uit de bevalligste van dien troep zijne bijwijven.

In Maart 1817 werd **DJOCJOKARTA** door eene aardbeving geschokt, welke echter geene groote verwoestingen aanrigtte.

DJOEMER of **POELOE DJOEMER**, eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*, aan de oostkust van *Sumatra*, in de *Straat van Malakka*.

DJOGOROGO, reg. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Madion*. Dit reg. wordt door de riv. van Solo van het reg. *Poerwodade* afgescheiden.

Den 8 Maart 1817 rigtte een zware regen, welke een etmaal lang aanhield, in dit reg. groote verwoestingen aan; bergen scheurden, aardklompen stortten in de rivieren neder, en de daardoor buiten hunne oevers getreden stroomen sleepten een aantal woningen mede.

DJOGOROGO, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Madion*, reg. *Djogorogo*, aan de riv. van Solo.

DJOLANAN, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Djocjokarta*.

DJOLLO of **DJOLLO**, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Sumatra*. Zie *Dsolo*.

DJOLLO TOENDO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*. Zie *Dsolo-Toendo*.

DJOLO of **DJOLLO**, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Sumatra*, die met eenen oostelijken loop in de *Straat van Molukko* uitloopt.

DJOLO-TOENDO, **DJOLO-TOENTO** of **TJOLLO-TJESDO**, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Socrabaya*, ten W. van den berg

id van deze plaats is is bosch eene badplaats, ingestorte gebouw te hoogte van 40 v. was

opgetrokken, waar, in nissen, nog eenige beelden staan en onderscheidene stukken nog fraai loofwerk voorstellen... Het heldere water, dat op deze plaats uit den berg ontspringt, valt in eenen bak, alwaar het den bezoeker tot het nemen van een bad uitnoodigt. Groote omgevallen boomen, geven aan het geheel een vervallen aanzien.

DJOLO-TOENDO, *Djolo-Toento* of *Djollo-Toendo*, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerakarta*, aan den voet van den berg *Merah-Api*.

DIOMEDE-POLDER, pold. in *Aardenburger-Ambacht*, prov. *Zeeland*, arr. *Middelburg*, kant. en distr. *Sluis*, gem. *Aardenburg*; palende N. aan den *Austerlitzpolder*, N. O. aan het *Eerste deel van Prins-Willemspolder*, Z. O. aan den *Sophiapolder*, Z. W. aan den *Isabellapolder*, en aan het nog onbedijkt *Zwin*, N. O. aan den polder *Olieslagersplaat*.

Deze polder behoort onder de concessien, in der tijd door Keizer *Napoleon* aan den Generaal *van Damme* verleend, en werd door hem bedijkt in 1827, waarvoor zijne erfgenamen, tot 52 jaren na de bedijking, dien in vruchtgebruik hebben, tegen eene zeer geringe pacht aan het domein. De grootte is 187 bund. 6 v. r. 71 v. ell.; slechts 2 woningen worden er gevonden. Tot nu toe ontlastte hij zijn overtollig water, door den *Isabellapolder*, in het *Zwin*, doch, daar dit meer en meer opsljkt, zoo is men in onderhandeling, om door den *Sophiapolder* en den *Nieuwen-Passegeulepolder*, door middel der sluisen in den kapitalen dam, het water naar den *Braakman* te mogen afleiden.

De pold. heeft zijnen naam ontvangen naar den ongehuwd overledenen *Diomedes van Damme*, eenigen afstammeling van den Generaal. De erven van *van Damme* besturen den polder, zonder dat er een eigenlijk gezegd polderbestuur bestaat.

DJONDJANG, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Cheribon*, ads. resid. *Indramaya*, aan den westelijken oever der *Indramaya*.

DJONDOK, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Praanger-Regentschappen*, reg. *Soemedang*, distr. *Djangala*; 7 palen Z. O. van *Kiara-Koeneng*.

DIOSNI, oude naam van het d. *Diesse*, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peeland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *Diesse*.

DJOUNAN, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Soerakarta*, lands. *Mataram*.

DIPHOORN of *Dierphoorn*, geh. in het dingspil van *Zuidenveld*, prov. *Drenthe*, arr. en 6 u. O. Z. O. van *Assen*, kant. en 5 u. O. ten N. van *Hoogeveen*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Sleen*; met 11 h. en 80 inw.

DIPPACH, gem. in het balj. van *Luxemburg*, grooth. *Luxemburg*, kw. en arr. *Luxemburg*, kant. *Bettemburg*; palende N. aan de gem. *Mamer*, O. aan *Rekingen*, Z. aan *Sanem*, W. aan *Nieder-Kerschen*.

Zij bevat de d. *Dippach*, *Bettingen*, *Schouweiler* en *Sprinkingen*, en telt 155 h., waaronder twee groote pachthoeven, en ruim 1100 inw., die meest in akkerbouw en veeteelt hun bestaan vinden. De veestapel wordt begroot op 270 paarden, 520 runderen en 300 varkens. Men heeft er 11 branderijen, onderscheidene korenmolens en 1 pottenbakkerij.

De inw., die allen R. K. zijn, maken de par. van *Bettingen*, *Dippach* en *Sprinkingen* uit, en hebben in ieder dier par. eene kerk en bovendien nog eene kapel te *Schouweiler*.

Het d. *Dippach* of *Typach*, ligt $2\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Luxemburg*, 2 u. N. W. van *Bettemburg* aan den grooten weg van *Luxemburg* naar

Longwy, ongeveer halverwege der st. Luxemburg en de Belgische grenzen, in een boschrijk, bergachtig oord. De inw., van dit d. maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. van *Luxemburg*, dek. van *Bettemburg* behoort, en waarvan de kerk door eenen Pastoor bediend wordt.

In het nabijgelegen bosch van Rovermel ontspringt de Messe.

DIRI, gebergte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie *DIRA*.

DIRK-DE-VRIES (BAAI-VAN-), op sommige kaarten onder den naam van *VAISENBAAI* voortkomende, baai in *Oost-Indië*, in de *Indische zee*, aan de zuidkust van de resid. *Cheribon*, op het *Sundasche* eil. *Java*.

DIRK-PIECK (POLDER-VAN-), onbehuisd poldertje in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Werkendam*; palende N. aan de Molensloot, O. aan den Burgemeesterpolder, Z. en W. aan de Hoofdlanden.

Deze pold., beslaat eene oppervlakte van bijna 4 bund., en wordt door eene sluis op de haven van *Werkendam* van het overtollige water ontlast. Het land ligt ruim 1 el boven A. P. Het bestuur wordt door den eigenaar uitgeoefend.

DIRKSHOOP, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Saramacca*, ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. *Misgunst*, benedenwaarts aan de verl. plant. of geprojecteerde stad *Columbia*; 800 akk. groot. Thans behoort de grond aan het *Domein*.

DIRKSHORN, DIRKSHORN, DEN HORN of DURINGSHORN, d. in *Geestmerambacht*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 2½ u. N. van *Alkmaar*, kant. en 1 u. Z. ten W. van *Schagen*, gem. *Haringcarspel-en-Dirkshorn*, ¼ u. N. O. van *Haringcarspel*.

De Herv. inw., die tot de gem. *Haringcarspel-en-Dirkshorn* behooren, hebben hier eene kerk, welke in het jaar 1689 gebouwd is, blijkens het opschrift op eenen steen in den muur. In het jaar 1653, is *Dirkshorn* kerkelijk met *Haringcarspel* vereenigd, zoo als het thans nog is.

De R. K., die hier wonen, worden tot de stat. van *Schagen* gerekend. — Men heeft ook te *Dirkshorn* eene school.

DIRKSLAND, gem. op het eil. *Overflakke*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Brielle*, kant. *Sommelsdijk* (16 k. d., 12 m. k., 6 s. d.); palende Z., W., N. en gedeeltelijk O. aan de gem. *Melissant* en voorts O. aan *Sommelsdijk*.

Deze gem. bestaat uit den Polder van *Dirksland* en een gedeelte van den *Diederikpolder*, en bevat het d. *Dirksland* en eenige in de gezegde pold. verstrooid liggende h. Zij beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 1448 bund. 84 v. r. 22 v. ell., Men telt er 267 h., bewoond door 451 huisgez., uitmakende ruim 2000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw en graanteelt, als ook in het planten, rootjen, droogen en reeden van meekrap, waartoe hier 2 meestoven aanwezig zijn. Voorts worden hier jaarlijks eene menigte aardappelen gewonnen, die om den aangename smaak zeer gezocht zijn. Ook heeft men er eenen korenmolen.

De Herv., die ongeveer 2000 in getal zijn, maken, met die van *Melissant*, ééne gem. uit, welke tot de klass. van *Brielle*, ring van *Sommelsdijk*, behoort, en ruim 2400 zielen telt. Het beroep van den Predikant geschiedt door den kerkeraad, maar de Ambachtsheer heeft het regt, om eerst het drietal en daarna het beroep goed te keuren.

De R. K., van welke men er ruim 80 aantreft, worden tot de stat. van *Sommeldijk* gerekend. — Men heeft in deze gem. eene school.

DIRKSLAND is eene heerl., die in het jaar 1278 door **FLORIS V.**, Graaf van *Holland*, gegeven of verkocht is aan **ALBERT**, Heer van *Voorne*, blijkens den open brief, daarvan door den gemelden Graaf gegeven, *Vrijdags* na *Assche-Woensdag* in gemeld jaar 1278. In het jaar 1363 was **MARGARETHA VAN MOERMONT**, *Vrouwe van Heemskerk*, eigenaresse van deze heerl., en deze verlijftogtte die op haren man Heer **WOUTER VAN HEEMSKERK**. Vervolgens hebben in het jaar 1413, op *Allerheiligenavond*, **JAN VAN RENESSE VAN EVERINGE**, Ridder; **JAN**, **HENDRIK** en **KLAAS VAN RENESSE VAN DER BURG**, gebroeders en knapen, door eene openbare acte bekend gemaakt, dat zij aan den *Prior van het convent der Reguliere Kanonniken van Rugge* en aan hunne medestanders verkocht hebben de rechte helft van een zesde deel uitgorssen, geheeten *Dirksland*, gelegen in den Lande van *Voorne* buitendijks, met *Duivenwaert*, *Grysoirt*, *Breimscat*, en met al zijn toebehooren, zoo als het toen gelegen was, of namaals liggen mogt, boven water en beneden, enz." In het handschrift van deze acte staat ook, dat Hertog **JAN VAN BEIJEREN** met de *Karthuizers van Zeelhem*, bij *Diest*, die ook een deel van die landerijen en gorssen hadden, en met de *Reguliere Kanonniken van Rugge* » bij *wisseling* of koop, eens geworden is van al sulke halve sestendeel als si hadden wter gorshure en legschat van *Dirksland*, *Grysoirt*, *Duivenwaert* en *Breimscat* enz." In het jaar 1500 komt Heer **JAN VAN NEDERVEEN**, die in het jaar 1335 nog in leven was, als *Ambachtsheer van Dirksland* voor. Na zijnen dood ging de heerl. op zijne dochter **BARTHA VAN NEDERVEEN** over. Deze trouwde eerst met **PHILIPS DE GRUITER**, uit *Vlaanderen*, en daarna met **CLAAS VAN BONNELSWAAL**, waarna zij, in het jaar 1533, te *Leuven* is overleden; als wanneer de ambachtsheerlijkheid is overgegaan op haren zoon **FILIPS DE GRUITER**, die haar weder aan zijnen zoon, insgelijks **FILIPS DE GRUITER**, heeft nagelaten. Deze laatste zonder kinderen overleden zijnde, kwam de heerl. aan zijnen broeder **JAN DE GRUITER**, die, in 1601 overlijdende, de heerl. aan zijnen zoon **FILIPS DE GRUITER** naliet. In het jaar 1638 is *Dirksland* gekomen aan den Heer **VAN BERLANDT**, een vermogend burger van *Goes*. Naderhand is de Graaf **VAN RYPELHONDE** er bezitter van geworden. In het jaar 1749 vindt men **Mr. MAARTEN VLAANDINGERWOUT**, Heer van *Wijk*, *Veen en Aalburg*, als *Ambachtsheer* aangeeteekend, en in het laatst der vorige eeuw was **Mr. MAARTEN VAN DER GOES**, *Gezant* aan het hof van *Denemarken*, eigenaar dezer heerl., welke tegenwoordig nog door een zijner nakomelingen bezeten wordt, zijnde thans Heer van *Dirksland* de Heer **L. N. VAN DER GOES VAN DIRKSLAND**, woonachtig te 's *Gravenhage*.

Het d. **DIRKSLAND**, oudtijds **DIEDERIKSLAND** en ook wel eens **DIRKSLAND** gespeld, ligt 3½ u. Z. van *Brielle*, ½ u. Z. W. van *Sommeldijk*, in het zuidoosten der gemeente tegen den polderdijk, op 51° 44' 54" N. B., 21° 45' 56" O. L. In eenen ouden brief van het jaar 1278, vindt men dat het gelegen was aan een water, hetwelk den naam droeg van *Sonnemaere*, en naar alle waarschijnlijkheid, het tegenwoordige *Brouwershavensche gat* zal geweest zijn. Het d. heeft onderscheidene ruime straten. Hetgeen de bewoners van dit d. veel gemak aanbrengt, is de haven, die van het zuidende van het d. zijnen aanvang neemt, en noordwaarts tot in het *Haringvliet* vloeit. Zij is door het aanwassen der slikken op sommige plaatsen wel ondiep, doch dit belet niet, dat de dorpbewoners alle hunne benodig-

heden per schuit kunnen af- en aanvoeren. Naar het schijnt moet hier voorheen eene andere haven bestaan hebben, of de tegenwoordige moet zeer verland zijn geweest, alzoo de Heeren Staten van Holland en West-Friesland, den 5 April van het jaar 1601, aan JAN DE GAUTER, te dien tijd Heer van DIRKSLAND, tot het maken van eene nieuwe haven, octrooi hebben verleend.

De kerk, staat van ouds als eene parochiekerk bekend, doch de inkomsten van den Pastoor, die hem bediende, waren zeer gering, bedragende, indien de Pastoor in de parochie woonde, niet meer dan 30 ponden (32 guld. 80 cents), en woonde hij buiten de parochie, dan was zijn inkomen niet boven de 7 ponden (8 guld. 25 cents). Aan het altaar van de H. CATHERINA was eene vicarij gesticht, tot welke niemand (blijkens de stichtingbrief) mogt worden benoemd of hij moest, in de eerste plaats, reeds tot Priester zijn ingewijd, en in de tweede plaats bloedverwant van den stichter zijn; doch dit is door GZORGUS VAN ECKORD, Bisschop van Utrecht, op den 1 Junij 1547, bij eene kerkelijke resolutie, vernietigd, uit hoofde dat te dier tijd de Heer JOOST ARONUSZ., op welken, volgens de stichtingbrief, uit hoofde van bloedverwantschap, de gezegde vicarij kwam te vervallen, de vereischte ouderdom tot de inwijding als Priester nog niet had bekomen. Aan deze vicarij waren, uit kracht der stichting, toegewezen 12 morgen lands, en de bezitter genoot, bij afwezendheid, 10 Rijsche guldens (15 guld.). Nog was in deze kerk aan het outaar van de H. Maagd en het H. Kruis eene altijd durende vicarij gesticht. De kerk is een zeer ruim, groot en vrij hoog gebouw, met twee zijdaken, die lager zijn, dan het middendak der kerk. Zij prijkt met eenen zeer fraaijen predikstoel en deffige zitbanken voor de regering en den kerkeraad. Op het koor, dat als een paviljoen uitgebouwd is, stond vroeger een koepeltorentje, doch dit is, op het laatst der vorige eeuw, afgebroken. Thans heeft de kerk nog eenen toren, die van onderen zeer zwaar is en vierkant opgaat. Den 5 December 1836 sloeg de bliksem in de spits van dezen toren, waardoor de glasruiten, benevens de steenen laag van een der kerkramen aanmerkelijk beschadigd werden, zonder dat daardoor echter brand veroorzaakt is.

Men heeft in dit dorp ook eene Waag, waarop jaarlijks veel meekrap gewogen wordt, en een Ambachts huis, zijnde een zeer aanzienlijk gebouw, van binnen met onderscheidene goede vertrekken voorzien, welke zeer geschikt zijn voor de vergaderingen der regering als anderzins. Het staat op een zeer groot plein, met ijpen, essen en andere boomen beplant en is rondom door tuinen en boomgaarden omgeven. Voorheen werd dit huis altijd door den Secretaris der ambachtsheerlijkheid bewoond. Men heeft er tevens een postkantoor.

Te DIRKSLAND is geboren FILIPS DE GRUYTER (PHILIPPUS GRUYTERS), die in het Latijn eene redevoering heeft geschreven *Over de dapperheid der Batavieren*, welke verhandeling, in het jaar 1618, te Leyden gedrukt is.

Het wapen dezer gem. bestaat in een veld van azuur (blauw), doorsneden met drie baren van sinople (groen), boven de bovenste baar, zijn twee ganzenpooten, en onder de onderste baar is één ganzenpoot.

DIRKSLAND (POLDER-VAN-) of DIRKLANDSCHEPOLDER, pold. in het eil. *Overflakkee*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Brielle*, kant. *Sommelsdijk*, gem. *Dirksland*; palende N. W. aan den pold. Oud-Melissant, N. aan den Nieuw-Kraaijerpolder, O. aan Onwaard en aag de Oude

Plaat, Z. O. aan de Oude Plaat, Z. W. aan den St. Elisabethspolder, W. aan den Diederikpolder en den polder Alteklein.

Deze pold. wordt onder de eerst opgekomenen aanwassen van Zuid-Voorn geteld. Hij was reeds in het jaar 1275 onder dien naam bekend, en het schijnt dat **DIEDERIK VAN ZIEBIKZER**, de eerste bedijker er van geweest is, en daaraan, even als aan het dorp zijnen naam gegeven heeft; althans reeds vóór het jaar 1275 komt hij als eigenaar en bezitter daarvan voor. De pold. moet echter later weder ondergevoeld zijn, want **JAN VAN BEIJEREN**, gaf, als Heer van Voorne, aan **PIETER KLAASSEN** en zijne medgezellen het **LAND VAN DIRKSLAND**, om het te bedijken tot een korenland, onder zekere voorwaarden en voorregten, vermeld in zijne brieven van 13 November 1415.

De **POLDER VAN DIRKSLAND**, waarin het d. Dirksland gelegen is, beslaat eene oppervlakte van 1544 bund. Het land is laag, waarom hier, in het jaar 1731, op last van Dijkgraaf en Gezwoorenen, met goedvinden van de Ingelanden, een zeer schoone steenen molen gesticht is, om het water uit te lozen. Naderhand is hier nog een tweede molen bijgebouwd; terwijl de pold. bovendien nog door drie sluizen van het overtollige water ontlast wordt.

DIRK-SMEETSLAND, pold. in het *Land van IJsselmonde*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*, kant. *Ridderkerk*.

Deze pold., welke eene oppervlakte van 227 bund. 42 v. r. 19 v. ell. beslaat, wordt gezamenlijk met de pold. *Meester-Arend-van-der-Woudensland*, de *Acht-en-zestig-morgen* en de *Een-en-vijftig-morgen* door eene sluis, op de Maas, van het overtollige water ontlast; hebbende *Dirk-Smeetsland* en *Meester-Arend-van-der-Woudensland* bovendien eenen boven- en eenen onderwatermolen.

DIRKSZ (ADMIRAAL-), fort in het balj. van *Huisduinen-en-de-Helder*, prov. *Noord-Holland*, $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *de Helder*.

Het is in het jaar 1812, door de Franschen opgeworpen. Na de omwenteling van 1813, was het zeer vervallen, en in 1825 door de konijnen bijna geheel verwoest. In het volgende jaar is men begonnen, het te herstellen, en met vele metselwerken, bruggen, enz. te voorzien, welke werkzaamheden tot in het jaar 1830 zijn voortgezet, zoodat het thans in zeer goeden staat en door eenen bedekten weg met de forten *Erfprins* en *Westoever* verbonden is.

DIRMEN, buurs. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*. Zie **DIRMEN**.

DIRXLAND, d. in het eil. *Overflakkee*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DIRXSLAND**.

DIRXLAND (POLDER-VAN-), pold. in het eil. *Overflakkee*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DIRXSLAND (POLDER-VAN-)**.

DISCORDE, verl. kostgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Parakreek*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan den kostgrond *Mocha*, benedenwaarts aan den kostgrond *La Bonne Amitié*; 1150 akk. groot.

DISCORDIA, houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, op het *Pad van Wanica*, ter regterhand van *Poele pantjes brug*; palende bovenwaarts aan den houtgrond *Arendsvlijt*, benedenwaarts aan *Mijnzorg*; 1000 akk. groot.

DISHOECK of **DIRSHOEK**, geh. in het eil. *Walcheren*, distr., arr. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Middelburg*, kant. en 1 u. N. W. van *Vlissingen*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Koudekerke*.

Volgens sommigen zoude de eigenlijke naam van dit geh. wezen **DIEFSHOEK**, welken naam het zoude ontvangen hebben naar eenige

booswichten, die aldaar roofden en hun loon ontvingen; volgens anderen zoude het moeten zijn *Dessnoek*, ter onderscheiding van den *Oosthoek* van het eiland Walcheren, bij Arnemuiden, die van de golven verslonden is. Vermoedelijk echter is de ware naam *Dijkstroek*, naar de zich aldaar om het eiland krommende Honte.

DISMA, naam, onder welken het eilandje *Desima*, in het kon. *Japan*, bij sommige schrijvers voorkomt. Zie *Desima*.

DISTELBERG, ook wel *Rozstelsberg* genaamd, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, *Tweede distr.*, arr. en 1½ u. Z. W. ten W. van 's Hertogenbosch, kant. en 1½ u. N. W. van *Bostel*, gem. en ½ u. N. van *Helvoirt*, aan den weg van Loon-op-Zand naar *Vugt*.

DISTRIKT-VAN-GELDERLAND (BENEDEN-), distr., prov. *Gelderland*; palende N. aan de *Lek*, die het van de prov. *Utrecht* scheidt, O. aan het distr. *Nijmegen*, Z. O. aan de *Waal*, waardoor het van het distr. *Nijmegen* gescheiden wordt, Z. aan de *Maas*, die het van de prov. *Noord-Brabant* scheidt, W. aan de prov. *Holland*.

Dit distr. bevat de volgende 26 gem.: *Ammerzoden*, *Beest*, *Beusichem*, *Brakel*, *Buren*, *Buurmalsen*, *Deil*, *Driel*, *Est-en-Opijnen*, *Gameren*, *Geldermalsen*, *Haaften*, *Hedel*, *Heerewaarden*, *Herwijnen*, *Hurwenen*, *Kerkwijk*, *Neder-Hemert*, *Op-Hemert*, *Poederoijen*, *Rossum*, *Varik*, *Vuren-en-Dalem*, *Waardenburg*, *Wadenhoijen*, *Zuilichem*, telt daarin 5506 h., bewoond door 6242 huisgezinnen, uitmakende eene bevolking van ongeveer 35,000 zielen.

DISTRIKT-VAN-GELDERLAND (EERSTE-), distr., prov. *Gelderland*. Zie *Veluwe*.

DISTRIKT-VAN-GELDERLAND (TWEEDE-), distr., prov. *Gelderland*. Zie *Zutphen*.

DISTRIKT-VAN-GELDERLAND (DERDE-), distr., prov. *Gelderland*. Zie *Dorsborch-en-Zevenaar*.

DISTRIKT-VAN-GELDERLAND (VIERDE-), distr., prov. *Gelderland*. Zie *Nijmegen*.

DISTRIKT-VAN-GELDERLAND (VIJFDE-), distr., prov. *Gelderland*. Zie *DISTRIKT VAN GELDERLAND (BENEDEN)*.

DISTRIKT-VAN-NOORD-BRABAND (EERSTE-), distr., prov. *Noord-Brabant*; palende N. aan de *Maas*, die het van de prov. *Gelderland* scheidt, O. mede aan de *Maas*, die het van de prov. *Limburg* scheidt, Z. aan de prov. *Limburg* en het *Derde distrikt*, W. aan het *Derde distrikt*.

Het bevat de volgende 42 gem.: *Alem-Maren-en-Kessel*, *Beers*, *Berchem*, *Beugen-en-Rijckevoort*, *Boekel*, *Boxmeer*, *Cuyk-en-St.-Agatha*, *Deursen-en-Dennenburg*, *Dieden-Demen-en-Langel*, *Dinther*, *Erp*, *Escharen*, *Gassel*, *Geffen*, *Haps*, *Heesch*, *Heeschwijk*, *Herpen*, *Huisse-ling-en-Neerloon*, *Linden*, *Lith*, *Lithoijen*, *Maasheesen-Overloon*, *Megen-Haren-en-Macharen*, *Mill-en-St.-Hubert*, *Nistelrode*, *Nuland*, *St.-Oedenrode*, *Oeffelt*, *Oijen-en-Teeffelen*, *Oploo-en-St.-Antonissen-Ledeacker*, *Oss*, *Ravestein*, *Reek*, *Sambeek*, *Schayk*, *Uden*, *Vechel*, *Velp*, *Vierlingsbeek*, *Wanrooy* en *Zeeland*. Het telt daarin 10,837 huizen, bewoond door 12,737 huisgezinnen, uitmakende eene bevolking van ongeveer 64,000 inw.

DISTRIKT VAN NOORD-BRABAND (TWEEDE), distr., prov. *Noord-Brabant*; palende N. aan de *Maas*, O. aan het *Eerste distrikt*, Z. aan het *Derde distrikt*, W. aan het *Vierde distrikt*.

Het bevat de volgende 48 gem.: Almkerk-en-Uitwijk, Op-en-Neer-Andel, Baardwijk, Berkel-Enschot-en-Heukelom, Berlikum-en-Middelrode, Besoijen, Bokhoven, Bostel, Capelle, Cromvoirt, Dongen, Drongelen-Hagoort-Gansoijen-en-Doeveren, Den-Dungen, Drunen, Dussen-Munster-en-Muilkerk, Emmikhoven-en-Waardhuizen, Empel, Engelen, Esch, Giessen, Goirle, Haren, Hedikhuisen, Heesbeen-Eethen-en-Genderen, Helvoirt, Herpt-en-Bern, Liempde, Loon-op-Zand, Meeuwen-Hill-en-Babylonienbroek, St.-Michiels-Gestel, Nieuwkuik-en-Onsenoort, Oisterwijk, Oudheusden-Elshout-en-Hulten, Rosmalen, Rijswijk, Schijndel, Sprang, Udenhout, Veen, Vlijmen, Vrijhoeven-Capelle, Vugt, Waalwijk, Waspik, Werken-en-Sleeuwijk, Werkendam, Wijk-en-Aalburg, Woudrichem-en-Oudendijk; tellende 11,438 huizen, bewoond door 14,502 huisgezinnen, uitmakende eene bevolking van ruim 72,000 zielen.

DISTRIKT-VAN-NOORD-BRABAND (DERDE-), distr., prov. *Noord-Brabant*; palende N. W. aan het Tweede distrikt, N. aan het Tweede en aan het Eerste distrikt, O. en Z. O. aan het hert. Limburg; Z. aan de Belgische prov. Antwerpen.

Dit distrikt, betwelk in zijn geheel 52 gem. bevat en daarin 11,760 h., bewoond door 15,614 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 77,000 zielen, is provisioneel in twee gedeelten gesplitst, welke elk onder eenen afzonderlijken Distrikts-Commissaris staan.

Het Eerste gedeelte telt de volgende 22 gem.: Aarle-Rixtel, Asten, Bakel-en-Milheze, Beek-en-Donk, Budel, Deurnen-en-Liessel, Geldrop, Gemert, Heeze, Helmond, Leende, Lierop, Lieshout, Maarheeze, Mierlo, Nunen-Gerwen-en-Nederwetten, Soerendonk-Sterksel-en-Gastel, Someren, Stiphout, Tongelre, Vlierden en Zes Gehuchten. Men heeft daarin 7064 h., bewoond door 7957 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 40,000 zielen.

Het tweede gedeelte telt 30 gem.: Aalst, Bergeyk, Best, Bladel-en-Neteren, Borkel-en-Schaft, Diessen, Dommelen, Duizel-en-Steensel, Eerzel, Gestel-en-Blaarthem, Hilvarenbeek, Hogeloon-Hapert-en-Casteren, Hooge-en-Lage-Mierden-en-Hulsel, Luyksgestel, Moergestel, Oerle, Oirschot, Oostel-Westel-en-Middel-Beers, Reusel, Riethoven, Son-en-Breugel, Stratum, Strijp, Valkenswaard, Veldhoven-en-Mereveldhoven, Vessem-Wintelren-Knegsel, Waalre, Westerhoven, Woensel-en-Eckart en Zeelst, en daarin 4696 h., bewoond door 7657 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 37,000 inw.

DISTRIKT-VAN-NOORD-BRABAND (VIERDE-), distr., prov. *Noord-Brabant*; palende N. aan het Volkerak, het Hollands-diep en den Biesbosch, O. aan het Tweede distrikt, Z. aan de Belgische prov. Antwerpen, W. aan de prov. Zeeland, van welke het grootendeels door het Kreekerak en de Eendracht gescheiden is.

Men telt in dit distrikt de 33 volgende gem.: Alphen-en-Riel, Baarle-Nassau, Chaam, Dinteloord-en-Prinseland, Etten-en-Leur, Fijnaart-en-Heyningen, Gilze-en-Rijen, Ginneken-en-Bavel, 's Gravemoer, Halsteren, Hoeven-en-St. Maartenspolder, Hooge-en-Lage-Zwaluwe, Huibergen,

Klundert, Mado-en-Drimmelen, Nieuw-Vessemeer, Ossendrecht, Ondenbesch, Oud-en-Nieuw-Gastel, 's Prinsenhage, Putten, Raamsdonk, Reesendaal-en-Bispen, Rucphen-Vorenscheide-en-Sprandel, Rijsbergen, Standaardbuiten, Steenberg-en-Kruisland, Terheyden, Teteringen, Weensdrecht-Heogerheiden-en-Minkelenoord, Wouw, Zevenbergen en Zundert-en-Wernhout. Men heeft daarin 15,119 h., bewoond door 16,168 huijgen., uitmakende eene bevolking van ruim 82,000 zielen.

DISTRIKT-ZEELAND (EERSTE-), distr., prov. Zeeland. Zie **MUNICIPIAL**.

DISTRIKT-ZEELAND (TWEDE-), distr., prov. Zeeland. Zie **ZAKKEND**.

DISTRIKT-ZEELAND (DERDE-), distr., prov. Zeeland. Zie **GOUD**.

DISTRIKT-ZEELAND (VIERDE-), distr., prov. Zeeland. Zie **SILVER**.

DISTRIKT-ZEELAND (VIJFDE-), distr., prov. Zeeland. Zie **HULST**.

DITTI, klein eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidoostelijke eilanden van Banda* behoorende, bij het eil. Babber.

DIVERSWOLD, d., prov. *Friesland*. Zie **DRENSWOUDE**.

DIVERTISSEMENT (MON-), kleine kustgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan den *Rijweg naar Kuytje*, ter rechterzijde in het opgaan; palende bovenwaarts aan *Vaderzorg*, benedenwaarts aan *Toevliet*.

DIXO, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundaasche eil. Java*. Zie **DIXON**.

DIXON, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundaasche eil. Java*. Zie **DIXON**.

DOA, eil. in *Oost-Indië*, in den *Molukischen Archipel*, aan de westkust van het eil. *Gilolo*, 8° 15' N. B., 145° 28' O. L.

DOBEN (DE), twee kolken in *Hansinge*; prov. *Groningen*, 1 u. N. O. van *Uithoizer-Meeden*.

DOBBERSDIJK of **DWAARSDIJK**, voorm. ridderhofst. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, in het voorm. ambt *Dwaarsdijk*, onder *Cothen*.

Zij was reeds in het jaar 1208 bekend, maar is reeds voor een aantal jaren gesloopt, zoodat men thans niet eens meer de juiste plaats weet waar zij gestaan heeft.

DOBBEWATERING, water, in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, *Z. W. van Voorburg*, uit de *Vliet* voortkomende en met eene noord-oostelijke strekking, $\frac{1}{2}$ u. *W. van Leyden*, onder den *Rijndijk* door, zich in den *Rijn* ontlastende.

DOBO, zandige landtong in *Oost-Indië*, op het eil. *Wammer*, een der *Aroe-eilanden*, die zich omtrent 1800 v. N. O. uitstrekt, zoodat er een ruimte van $\frac{1}{2}$ mijl tusschen deze landtong, en het eil. *Wokan* overblijft.

De handelsvaartuigen kunnen hier, naar vereischte van de eene of de andere moeson, ten O. of ten W. ten anker gaan. Op deze landtong staan eenige huisjes, waar de padoekans op strand gehaald kunnen worden, om die te herstellen; echter niet meer dan 14 of 15, alzoó verder binnenwaarts klippen zijn. Het binnenzeilen naar Dobo, is zonder loods zeer moeilijk. Aan beide kanten tusschen *Wokan* en *Wammer*, strekken de steil afloopeude riffen, die met laag water droog vallen, zich verre van het strand uit, en vormen een krom en naauw vaarwater van 8, 9 en 10 vadem diepte. De kust van *Wammer* moet het naast gehouden worden. Bij goed weder zijn de riffen zichtbaar, die van *Wokan* loopen veel verder naar zee dan die van *Wammer*. In het begin van de *West-moeson* komen

hier een aantal padoekans van Makassar, eenige brikken van Soerabaya, en meer andere vaartuigen van onderscheidene plaatsen, die dan ten O. van den hoek, Zandstrand genoemd, op het drooge worden gehaald, en onder een dak van atap afgetakeld blijven liggen. Met behulp der inlanders bouwt elk handelaar zich hier een woonhuis, waarin alle de goederen worden opgeslagen; de stukjes geschut van het vaartuig worden rondom de huizen geplant. Aldus vertoeven deze vaartuigen hier tot de maand Junij, zoodat in dit tijdvak Doso het voorkomen van eene levendige vrolijke handelplaats verkrijgt. Alsdan komen ook vele kleine vaartuigen van Key, Goram en andere plaatsen, hunne handelwaren herwaarts brengen. De koopman huurt onverwijld van de bewoners van den Voorwal eenige prauwen, waarmede hij zich met een gedeelte zijner scheepslieden, naar den Achterwal begeeft om tripang, vogelnestjes, parelmoer enz. te koop. De handel wordt hier zeer regelmatig en vreedzaam gedreven. Bij aldien er somtijds eenig verschil ontstaan mogt, wordt zulks altijd door de tusschenkomst der Orang-Kaja's in der minne beslecht. De gezagvoerders der vaartuigen zijn verplicht eene zekere hoeveelheid arak en lijnwaden voor ankergeld en grondhuur te betalen. Dit bedraagt wel niet veel, doch door de vrij talrijke menigte handelvaarders, verspreidt zulks niet te min veel welvaart onder de bewoners van Wammer. Zoodra deze handelsvaartuigen vertrokken zijn, en Doso derhalve wederom verlaten is, branden de inlanders de huizen af, ten einde het volgend jaar door het bouwen van nieuwe woningen voor de vreemdelingen eenige meerdere winst te genieten.

Deze hoek zoude zeer geschikt zijn, om er eene kleine sterkte aan te leggen; het hooge strand is aan beide kanten voor de frische zee-winden open, en is van putten met zeer goed water voorzien. De grond en lucht zijn hier, volgens eenparige getuigenis der inlanders, zeer gezond, en de zee, ondanks de aanhoudende beweging van zulk eene groote menigte vaartuigen, is bij uitstek vischrijk, vooral treft men er eene menigte kakap, eene soort van kabeljauw, aan.

Terwijl men hier van de inlanders niets te vreezen heeft, zoude het aanleggen van een fortje dit oord spoedig tot eene bloeiende handelplaats kunnen doen aangroeijen. De inboorlingen durven zich hier niet in groot getal nederzetten, omdat de vreemde handelaren hen ongaarne in hun midden zien. Thans echter geven de inwoners, zoodra de handelstijd verloopen is, en de vaartuigen vertrokken zijn, zich geheel aan lediggang over. Slechts korten tijd voor de gewone aankomst der vreemdelingen, begiunen zij tripang en andere voortbrengselen in té zamelen. De vreemde handelaren komen hier alle te gelijker tijd aan, en willen niet gaarne afzonderlijk hier vertoeven, denklijk omdat zij de inlanders niet veel vertrouwen.

DOBSDIJK, geh. in *Fivelgo*, prov. *Groningen*, arr. en 3 u. N. W. van *Appingedam*, kant. en 3 u. N. O. van *Onderdendam*, gem. en 1 u. N. O. van *Uithuizer-Meden*.

DOCAM, ПОСЛОЕ ДОСАМ, eil. in *Oost-Indië*, in de *Straat van Carinata*; 1° 2' Z. B., 123° 25' O. L.

DOCCOMIUM, Lat. naam van de st. Dockum, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*. Zie Dockum.

DOCCUM, st., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*. Zie Dockum.

DOCCUMBURG, voorn. kast., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*. Zie Dockenburg.

DOCCUMIUM, Lat. naam van de st. Dockum, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*. Zie Dockum.

DOC-HEM, voorm. d. in *Oostergoo*, prov. *Friesland*. Zie **DOCKINGA**.
DOCHTEREN (GROOT-) of **GROOT-DUCHTEREN**, buurs. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 2 u. O. N. O. van *Zutphen*, kant., en 1 u. W. ten N. van *Lochem*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Laren*; met 54 h. en ruim 300 inw. en eene windkorenmolen.

DOCHTEREN (KLEIN-) of **KLEIN-DUCHTEREN**, buurs. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en $2\frac{1}{2}$ u. O. ten N. van *Zutphen*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. W. van *Lochem*, gedeeltelijk gem. *Lochem*, gedeeltelijk gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Laren*, aan de *Berkel*; met 68 h. en 380 inw., van welke 52 h. en ruim 280 inw. onder *Lochem* en 13 h. en ongeveer 100 inw. onder *Laren*. Men heeft in deze buurs. eene school, welke gemiddeld door 25 leerlingen bezocht wordt.

DOCKENBURG of **DOCCUMBURG**, voorm., kast., prov. *Friesland*, aan de *Ke*, nabij de *Lauwerzee*, gebouwd in het jaar 248 door *Usbo*, Hertog der *Friezen*. Dit kast. was zeer geschikt, om de haven tegen de zeerovers te beschermen. Men wil dat de stad *Dockum* uit dit *DOCCUMBURG* een begin heeft genomen.

DOCKINGA, eigenlijk **Doc-HEM**, dat is, de woning of hofstede van *Doco*. In zeer oude geschriften wordt dit een dorp genoemd, in *Æstergo* (dat is *Oostergoo*), waarin men onder anderen ook verhaalt, dat *Bonifacius*, eerste Aarts-Bisschop van *Mentz* en tweede van *Utrecht*, in *Friesland* en wel bepaaldelijk te *DOCKINGA*, het Evangelie aan de ongelovige *Friezen* verkondigde, en aldaar, met nog 51 geestelijken, door hen is vermoord, en alzoo een martelaar van het geloof geworden is. Dit zou geschied zijn in het jaar 754.

DOCKUM, kant., prov. *Friesland*, arr. *Leeuwarden*; palende N. aan de *Noordzee*, O. aan de *Lauwerzee*, en het *Groninger* kant. *Zuidhorn*, Z. en Z. W. aan het kant. *Bergum*, N. W. aan het kant. *Holwerd*.

Het bevat de st. *Dockum*, en de griet. *Oost-Dongeradeel*, *Kollumerland-en-Nieuw-Kruisland* en *Dantumadeel*, benevens het eil. *Schiermonnikoog*, en telt daarin 4202 h., bewoond door 4938 huisgez., te zamen uitmakende eene bevolking van ongeveer 24,000 inw.

DOCKUM, klass., prov. *Friesland*, verdeeld in de volgende 3 ringen: *Dockum*, *Kollum* en *Holwerd*. — Zij bevat 38 gem., met 64 kerken, die bediend worden door 41 Predikanten.

DOCKUM, kerk. ring, prov. *Friesland*, klass. van *Dockum*.

Zij bevat de volgende 13 gem: *Aalsum-en-Wetsens*, *Akkerwoude-en-Murmerwoude*, *Birdaard-en-Janum*, *Dantumawoude-Driezum-en-Wouterswoude*, *Dockum*, *Ee*, *Engwierum*, *Foudgum-en-Raard*, *Metslawier-en-Nyawier*, *Oostrum-en-Jouwswier*, *Reitsum-Genum-en-Lichtaard*, *Rinsumageest-en-Sibrandahuis* en *Wanswerd-en-Jeslum*.

Men heeft er 25 kerken, die door 14 Predikanten bediend worden.

DOCKUM, gem., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Dockum* (6 m. k., 3 s. d.); palende N. W. en N. aan *Aalsum*, in de griet. *Oost-Dongeradeel*, O. aan *Oostrum*, in die zelfde griet. en aan *Driezum*, in *Dantumadeel*, Z. aan *Wouterswoude*, *Murmerwoude* en *Akkerwoude*, Z. W. aan *Rinsumageest* en *Sibrandahuis*, allen in *Dantumadeel*.

Deze gem. bevat niets dan de st. *Dockum*, die echter in de zestiende en zeventiende eeuw een veel grooter regtsgebied moet gehad hebben.

De stad **DOCKUM**, **DOCCUM** of **DOKKUM**. volgens sommigen afkomstig van **DOCKENHEIM** of **DOKKO'SHEIM**, in het Lat. **DOCCUNIUM** of **DOCCONIUM**, ligt 4 u.

N. O. van Leeuwarden, 4 u. N. W. van Stroobos en 9½ u. N. W. van Groningen, op 55° 9' 39" N. B., 23° 59' 47" O. L., door weilanden omgeven, aan de Ee, die de stad in twee elkander zeer ongelijke deelen splitst, waarvan dat ten N. met regt de Grootc en dat ten Z. de Kleine zijde mag genoemd worden. De Ee dient tusschen *Leeuwarden* en *Dockum* tot eene trekvaart, en vereenigt zich in deze laatste stad met het Dockumerdiep; zijnde een kanaal met uitmuntende sluizen, waardoor de stad gemeenschap met de zee heeft, en waardoor, bij hoog water, geladen schepen tot aan de stad kunnen naderen, hetwelk den koophandel groot gerijf bijbrengt. Bovendien heeft *Dockum* ook over *Stroobos* gemeenschap met *Groningen* door eene trekvaart, welke in het jaar 1654 gegraven is. Binnen de stad is mede eene breede haven, in welke de zeeschepen, zoowel als andere kunnen geborgen worden. Aan den ingang dezer haven is eene lange brug, de *Kettingbrug* genoemd, door welke de schepen worden in- en uitgelaten. De sluis, door welke het water van het Dockumerdiep, hetwelk gemeenschap met de zee had, bij hoogen vloedtijd moest bedwongen worden, lag eertijds ten W. buiten de stad. Dan, in het jaar 1382, toen de stad door de Algemeene Staten met eenen nieuwen wal omringd werd, is deze sluis naar binnen de stad verlegd, onder eene breede brug bij het Raadhuis, welke om die reden den naam van zijl ontvangen heeft. Doch na het afdammen der Ee en het aanleggen der Nieuwe of Engwierumer sluizen is deze binne sluis onnut geworden: om die reden is eerst de noordelijke en daarna in het jaar 1774 ook de zuidelijke steenen beer of muur in de stadsgracht weggebroken, dewijl zij den vrijen toevloed naar de Nieuwe-zijlen niet weinig verhinderden. Voor het overige vindt men in *Dockum* maar twee kleine grachten, van welke de eene uit de Ee, aan de westzijde binnen de stad, ontspruit, en door het geheele noordelijke gedeelte der stad vloeit, door de lange pijp of steenen brug naar de *Anjumerpijp* of waterpoort. De andere is de zoogenaamde *Woudvaart*, die, door de *Woudpijp* binnenlopende, met eenen tak bij de *Woudpoort* stuit, en zich door eenen anderen tak, even voorbij de nieuwe, of thans zoogenaamde *Bonteburg*, met de Ee vereenigt: Voorts wordt de stadswal omringd door eene ruime en diepe gracht.

De oorsprong dezer stad is zeer oud, zijnde zij na *Stavoren* de oudste van *Friesland*. Zij heeft vermoedelijk haar ontstaan te danken aan het kasteel *Dockenburgh* aldaar, zoo als wij hierboven (op het art. *Dockenburgh*) gezien hebben, ten jare 240, door *Prins Usbo* gesticht, waarbij vervolgens huizen zijn aangebouwd, die in het jaar 739 door *GONDEBALD*, *Koning der Friezen*, met eenen ringmuur omgeven zijn. Men vond er eertijds eenige oude bronnen, van welke onderscheidene sagen bestaan. Zoo ontstond de put bij den trek- of puinweg, 5 min. ten Z. O. van de *Woudpoort*, doordien *BONIFACIUS*, die gebrek aan water had, hier met zijnen herderstaf op den grond stiet. Een ander meende men verschuldigd te zijn aan het stampen der hoeven van het paard van eenen der *Edellieden* van den *Landvoogd Azzo*. Nog ouder is de *Fetsepnt*, aan het kerkhof, als zijnde afkomstig van *FOSTA*, de vrouw van *STAVO*. — De stad is omtrent zeshoekig van gedaante en met eenen netten wal en zes dingers of bolwerken omgeven, van welke een thans tot begraafplaats dient. In het midden ligt zij zeer hoog; men acht het waarschijnlijker, dat de plaats op eenen natuurlijken terp dus gebouwd zij, dan dat men weleer den grond ter noordzijde der Ee dus heeft opgehoogd; zeker gaat het. Dit op dien terp vroeger een dorp lag, *Dockinga gehooten* (zie dit w.l.)

Dockum heeft onderscheidene goede en geregelds straten en vele nette huizen. Het is echter niet zeer dicht betimmerd, hebbende vele hoven en andere opene plaatsen. Zij had vroeger vier poorten; als: de Aalsumerpoort ten N., de Oosterpoort ten O., de Woudpoort ten Z. en de Hanspoort ten W., doch deze zijn thans geheel weggebroken. Ook had de stad drie waterpoorten, door welke men met schepen de stad in- en uitvoer. Deze waren eigenlijk verwelfde bogen in den stadswal, welke de Friezen pijpen noemen, als: de Driepijpen (welke drie zoodanige openingen naast elkander had) ten W.; de Woudpijp ten Z. en de Anjumerpijp ten N. O., doch deze zijn door nette bruggen vervangen; terwijl aan het oostelijke einde ook de Ke eene dubbele valbrug ligt. De stad beslaat eene oppervlakte van ongeveer 50 bund., telt 679 h., bewoond door 831 huizg., uitmakende eene bevolking van ongeveer 5900 inw., die veel handel in vlas, als ook in rundves, wol en cichorei drijven; vroeger was hier ook een aanzienlijke handel in zoetemelksche kaas, doch deze is thans te niet. Voorts heeft men er 2 scheepstimmerwerven, 1 zoutkeet, 5 bierbrouwerijen, 3 jeneverstokerijen, 2 pottenbakkerijen, 5 wolkammerijen, 1 vellebloterij, 1 oliemolen en 2 korenmolens.

Dockum heeft drie jaarmarkten, als eene invallende den 2 Mei, zijnde eene beestenmarkt, eene den 6 Junij, zijnde eene paardenmarkt en eene den 14 November, zijnde eene beestenmarkt.

Het gebouw, dat voorheen tot Stadhuis diende en in de *Hoogstraat* staat, is in het jaar 1608 door het tegenwoordige vervangen, terwijl het oude Stadhuis thans eene particuliere woning is. Het tegenwoordige stadhuis, aan de *Zijl*, is een deftig en gedeeltelijk nog nieuw gebouw, met een halfroond bordes en heogen koepeltonen, waarin een uurwerk gevonden wordt. De fraaije raadzaal is versierd met sinnebeeldige tafereelen, ontworpen door den beroepden Burgemeester, Jonkheer **KRO SIECK VAN BURNANIA**, en in 1765 geschilderd door **D. RYNS**.

De *Waa*g, aan de *Breedstraat*, is een sierlijk gebouw, dat in 1782 vernieuwd is en toen voorzien werd van een torentje met slagwerk. Thans wordt daarboven de Latijnsche school gehouden.

Er is te **Dockum** mede eene Beurs voor de kooplieden. Ook heeft men er een Postkantoor. Voor het stadhuis is de Vischmarkt, die in 1658 tot voordeel van de stad opgericht is. Vooral verdient opmerking de vangst en handel in garnalen, welke buiten het Dockumerdiep gevangen, te **Dockum** bereid, en verder wijd en zijd verzonden worden.

Voorheen had men te **Dockum** ook het Admiraliteits-collegie van Friesland, hetwelk aldaar in 1596 gevestigd was; doch dit is reeds in het jaar 1645 naar Harlingen overgebracht. Het huis bij de *Haven*, waarin de Heeren Afgevaardigden ter Admiraliteit der provincie Friesland hunne bijeenkomsten hielden, en daarom nog heden het Collegie genoemd wordt, dient thans tot localen voor de lagere scholen.

De Herv. gem., die hier ongeveer 5500 zielen telt, wordt tot de klass. en ring van **Dockum** gerekend, en heeft eene kerk die door 2 Predikanten bediend wordt. De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest **ANDREAS STANGERUS**, die in het jaar 1580 herwaarts kwam en vóór het jaar 1589 welligt naar Oudewater vertrok. Het beroep geschiedt door den kerkeraad. De kerk, welke altijd de eenige stads parochiekerk geweest is, was vóór de Reformatie aan **St. MAARTEN** toegewijd, en werd destijds door den Abt van het te dexter stede gevestigde Norbertijner-klooster, benevens twee Vikarissen bediend. De

kerk staat op het hoogste gedeelte van de stad aan de *Hoogstraat*, en is van eene eenvoudige en tevens zeldzame bouworde. Zij is met roode pannen gedekt en heeft aan de westzijde op den voorgevel een torentje, waarin eene luiklok hangt, beneden welke men het jaartal 1589 ziet, aanduidende het jaar, waarin de kerk in haren tegenwoordigen staat gebragt is, te zelfder tijde, toen de Grootkerk, aan den H. Bonifacius toegewijd, welke aan de Abdij behoorde, maar, die te bouwvallig werd, afgebroken is. In deze kerk werden, tot aan de Hervorming toe, bewaard de overblijfselen van het lijk van Bonifacius, den tweeden Aartsbisschop van Utrecht, een door hem geschreven Grieksch testament, vijf brooden, die door hem in steenen zouden veranderd zijn, zijn zilveren drinkbeker, zijne bisschoppelijke kleeding, de teekenen zijner kerkelijke waardigheid en meer andere dingen. Vermits men, na het afbreken van de Bonifaciuskerk, zich eeniglijk met de St. Maartenskerk zoude moeten behelpen, is deze, om die reden, aanmerkelijk uitgezet en vergroot, aan de westzijde met eenen nieuwen voorgevel en den gezegen klokketoren voorzien. De glazen zijn met onderscheidene wapens beschilderd geweest, van welke het laatste van 1763 dagteekende. De predikstoel is geplaatst aan den zuidkant, en het orgel, dat in het jaar 1688 vervaardigd is, aan het westeinde. Aan de noordwestzijde vindt men, op het thans beplante kerkhof, nog het graf van den beroemden, hier overledenen, Nederduitschen dichter *Dirk Rafaelsz. Kamphuisen*, een verlicht en braaf mensch, doch door zijne tijdgenooten gesmaad en gehoond, omdat bij de Remonstrantsche broederschap toegedaan was. De miskende zanger overleed te *Docum* in het jaar 1627, in den ouderdom van 41 jaren. Van de Abdijkerk is lang nog in wezen gebleven een ruim 62 ell. hooge, spitse toren, staande ten noordwesten van de St. Maartenskerk, aan het zelfde kerkhof, alsmede een gedeelte van het kloostergebouw; doch dit een ander is voor weinige jaren, en wel de toren in het jaar 1830, afgebroken.

Vroeger had men te dezer plaatse de eenige Remonstrantsche gemeente van geheel Friesland, aan welke men, niet lang na de kerkelijke onlusten, in het begin der zeventiende eeuw, had toegestaan eene kerk te bouwen, doch de beroepen leeraar mogt niet openlijk bevestigd worden. Welcer was deze gem. vrij talrijk, doch, nadat men zich allengs over die geschillen beter heeft leeren verdragen, is zij zeer verminderd, zoodat zij, op het einde der vorige eeuw, slechts 20 leden telde.

De Doopsgezinden hadden hier vroeger twee kerken, eene van de Oude Vlamingen, aan den *Leegeweg*, en eene van de Jan-Jacobsgezinden, aan de *Oudermansbrug*, doch nadat de gem. dezer laatste gezindte uitgestorven is, dient de kerk tot eene armschool, vergaderplaats der armvoogden en tot lokaal voor de warme-spijsuitdeeling in den winter; terwijl die der eerste, in het jaar 1798, zich met de Remonstrantsche gem. vereenigd heeft, onder den naam van *Vereenigde Christelijke gemeente*, welke 300 zielen telt, door eenen Predikant bediend wordt en hare godsdienst oefent in de voorm. Doopsgezinde kerk, welk gebouw in 1840 op eene nette wijze vernieuwd en vergroot, en met eenen fraaijen gevel versierd is. De voormalige Remonstrantsche kerk dient thans tot weverij en de predikantswoning tot eene woning van particulieren.

De R. K., die hier 350 in getal zijn, maken, met die van de dorpen der omgelegen grietenijen, eene statie uit, welke tot het aartspr. van *Friesland* behoort, door eenen Pastoor bediend wordt en

ongeveer 800 zielen telt. De kerk in de *Hoogstraat*, aan den H. *MARTINUS* toegewijd, heeft van buiten de gedaante van een deftig huis, doch is van binnen op den zolder tot Godsdiens-oefening geschikt.

Men heeft hier een Weeshuis, waarin de burgerweezen worden opgenomen. Voorts is er eene Latijnscheschool, waarin door eenen Rector onderwijs wordt gegeven en die gemiddeld door een getal van 10 leerlingen bezocht wordt. Ook heeft men er een bloeiend departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, dat den 1 Junij 1797 opgericht is.

Te *DOCKUM* zijn vijf middelbare en lagere scholen, die gezamenlijk gemiddeld door een getal van 360 leerlingen bezocht worden; als: eene Kostschool voor Jongeheeren, waartos in het jaar 1838 door de stad een geschikt lokaal is aangekocht, met 40 leerlingen; eene Kostschool voor Jongejuvrouwen, met 16 leerlingen; twee Nederduitsche scholen, met 200 leerlingen, en eene Armen-school, met 100 leerlingen.

DOCKUM heeft onderscheidene vermaarde mannen binnen zijne muren zien geboren worden; als daar zijn: de Godgeleerden: *HERMANNUS VAN DOCKUM*, die omstreeks het jaar 1514 Pastoor te Leeuwarden was en onderscheidene werken moet hebben nagelaten; *FRANCK HOKSTRA*, geb. in 1760, † 31 Maart 1831 als rustend Leeraar bij de Doopgez. gem. te Harlingen. De Regtsgeleerden: *JOANNES EN REINIER VAN DOCKUM*, die in de zestiende eeuw bloeiden; *JACOB BOERICIUS*, geb. 1542 † 5 December 1622; *ULRICH HUBER*, geb. den 15 Maart 1636 † 8 November 1694, als Hoogleeraar in de regtsgeleerdheid te Franeker; *JULIUS VAN BYRNA*, geb. in 1659 † in 1699; *ADRIANUS BERGMA*, geb. in 1702 † in 1780 en *PETRUS BRANTMA*, geb. 10 October 1751, † 15 December 1788. De Geneeskundigen: *HENRICUS A BRA*, geb. 20 September 1555 † na 1606, en *FOLKEAT SNIJ* geb. 7 Febr. 1733 † 25 Junij 1771 als Hoogleeraar te Amsterdam. De Wis-, Aardrijks- en Sterrekundige *REINIER GENNA*, meer bekend onder den naam van *GENNA FRISIUS*, geb. omtrent 1506, † in 1589, als Hoogleeraar te Leuven, na den graadboog, waarvan de zeevarenden zich tot in de laatste helft der vorige eeuw bedienden, verbeterd te hebben, door er meer dan één kroms aan te voegen. De Geschiedschrijvers: *CORNELIUS KEMPIUS* (*CORNELIS KEMP*), geb. omstreeks het jaar 1516, † omtrent 1587, na zich bekend te hebben gemaakt als schrijver van het werkje: *de Origine, situ, qualitate et quantitate Frisiae et de Rebus a Frisia olim praeclare gestis* (Over den oorsprong, de gelegenheid, de hoedanigheid en de grootte van Friesland en de roemruchtige daden, vroeger door de Friezen bedreven); *LIEUWE VAN AITZEMA*, geb. 19 November 1600, † 23 Februarij 1669 als Raad van de Hanzesteden en Resident te 's Gravenhage. De Nederduitsche en Latijnsche Dichter *ERNST WILLEM HIET*, geb. 18 April 1723, † 22 Junij 1762: de Schilders: *VAN DER ELST* en *ALLERT VAN DER POORT*, geb. in 1771, † in 1807.

In de twisten tusschen de Schieringers en Vetkoopers heeft *DOCKUM* niet weinig te lijden gehad. Om zich hier tegen te vrijwaren, gingen de ingezetenen van deze stad met die van Groningen, in Mei 1518, een verdrag aan, waarbij vastgesteld werd: dat niemand eenig mensch of eenig goed, uit hoofde van schuld, zonder zeer billijke redenen, zou mogen aanhouden, en verder, dat men niemand, dan alleen den eigenlijken schuldenaar, voor den Regter zou mogen dagen of eenige moeite aandoen.

In het jaar 1399, ten tijde dat ALBRECHT VAN BRUNEN, Graaf van Holland, Dockum had ingenomen, werd de stad door de Friezen weder aangetast en bestormd; doch toen de Graaf versterking uit Holland ontving, sloegen zij op de vlugt.

In het jaar 1414 of daaromtrent werd Dockum door de Vetkoopers verwoest, die de stad niet alleen uitplunderden en verbrandden, maar ook met de afgebrokene muren en torens de grachten vulden, waardoor zij aan een open vlek gelijk werd. In 1419 werd de stad weder herbouwd door de Schieringers, die haar, te hunnen behoefte, versterkten en er eene bezetting van vreemde soldaten in legden.

Herlog JAN VAN BEIJEREN haar vervolgens in bezit gekregen hebbende, deed haar in het jaar 1421 versterken tegen de Friezen, die, hoewel onderling in twee partijen verdeeld, vereenigd tegen de Hollanders, de stad bestormden en veroverden, waarop de burgers, die de Hollanders begunstigd hadden, naar Hamburg en Lubeck werden gezonden, en verboden om ooit weder in het land te komen; doch zij kochten die ballingschap naderhand voor eene groote somme gelds af, en kwamen toen weder in hun vaderland.

Naderhand, in de Geldersche en Bourgondische oorlogen in Friesland, hebben de eerstgenoemden de stad Dockum, in het jaar 1515, zonder slag of stoot ingenomen, omdat de bezetting, zich van alle middelen om wederstand te bieden ontbloot ziende, en daarenboven met de burgers overhoop liggende, de stad, zoodra zich de Gelderschen daar voor vertoonden, overgaven; maar in het volgende jaar nam FLOUIS VAN EGMOND, destijds Bourgondische Gouverneur van Friesland, aangezien de Gelderschen weggelooopen waren, de stad op dezelfde wijze, zonder verlies, in; waarop hij haar versterkte en in het zuidelijke deel der stad, bij de brug, tegen over de Hoogstraat, een blokhuis bouwde. De Gelderschen, met eenige Friezen gesterkt, in het jaar 1517 terug gekomen zijnde, belegerden en bemagtigden Dockum, na een beleg van omtrent zes weken, dewijl de Bourgondiërs, door hongersnood afgemat, gedwongen waren zich over te geven. De Gelderschen behielden deze plaats tot het jaar 1523, wanneer de Gouverneur JAN VAN GOLTSTEIN, geen vijand vreezeende, een goed gedeelte der bezetting, als naar gewoonte, ter zee op vrijbuit uitgezonden, en de stad daardoor van volk verzwakt had. Dit ter oore gekomen zijnde van JAN VAN WASSENAAR, die vroeger door de Gelderschen gevangen, in eene kooi opgesloten en in het midden van eenen dikken toren opgehangen was geweest, waaruit hij had weten te ontkomen, en nu door Keizer KAROL tot Veldheer in Friesland was aangesteld, rukte deze onverwacht op Dockum aan, stopte den stroom door het leggen van eenen dwarsdijk en liet alle toegangen opgraven, waardoor het den Gelderschen belet werd, onderstand in de stad te brengen. Ook riep hij TJAARDT VAN BURMANIA, met zijne gewapende huislieden te Mariengaard gelegen, mitsgaders de zeeesteden te hulp, welke laatsten eene menigte grof geschut medebragten; zoodat de muren en wallen in het kort, door het onophoudelijk schieten, verbrijzeld en nedergeworpen, en vele menschen gedood werden; terwijl bovendien de belegeraars dagelijks meer naderden, de buitenste gracht aftapten, en aan de binnenste een dijk opwierpen. Toen men de landlieden met wagens en paarden tot den algemeenen storm ontboden had, en de stedelingen van Groningen nu en dan te vergeefs onderstand poogden te verschaffen, kwam MAARTEN VAN ROSSEN op dit gerucht eindelijk zelf, met driehonderd ruiters en voetknechten, om den storm te beletten, oprukken, doch dit mogt mede niet baten. Waarop de belegerden, om verder

gevaar te ontduken, na een beleg van drie weken te hebben doorgegaan, in onderhandeling traden, die den 27 van Oogstmaand getoekend werd, en waarbij de Gouverneur GOLSMAN den vrijen aftogt, met zijn krijpsvolk, en medeneming van alle hunne goederen, uitgenomen het geschut met zijn toebehooren, bedong. De vestingwerken, gedurende het beleg door het geschut overgeworpen, werden weder door de Bourgondiërs hersteld en verbeterd, doch naderhand door hen zelve weder afgebroken. Sedert deze verovering zijn zij onafgebroken van deze stad meester gebleven, tot op de Nederlandsche beroerten, wanneer DOCKUM zich, gelijk andere steden van Friesland, aan de zijde der Vereenigde Staten en den Prins begaf, wordende in het jaar 1580 door den Graaf van HOLLAND ingenomen of bezet, nadat zij, den 26 Augustus 1572, door den Spaanschen Gouverneur CASPER DE ROELIS uitgeplunderd, en voor een groot gedeelte verbrand en half uitgemeord was. Hierop werd DOCKUM, dat vooral om zijne geschikte ligging tot de zeevaart van de uiterste aangelegenheid gecoordeeld werd, in het jaar 1592, door 's Lands Staten, met meer sterkten omringd dan er voorheen omgelegen hadden en in dien staat gebracht, waarin men het in de vorige eeuw nog zag.

In het jaar 1436, en zelfs nog later, gebruikte DOCKUM een zegel op de brieven of stedelijke akten, waarin eene groote kerk, met eenen toren, stond; boven de kerk waren de zon, maan en sterren afgebeeld, waarbij deze woorden: *Sigillum Majus Civitatis Dockumensis* (d. i. groot zegel van de stad DOCKUM). Thans bestaat het wapen van DOCKUM uit een veld van azuur (blauw), beladen met eeno halve maan van silver, de punten naar beneden, waaronder drie sterren van goud, geplaatst een en twee, onder het holle of de boog der maan.

DOCKUMER-DIËP, kanaal, prov. *Friesland*, tusschen Dockum en de Lauwerzee.

Vroeger was het een aanzienlijke stroom, welke met een breeden mond, tusschen hooge zeedijken door, van Dockum O. N. O. na de Lauwerzee stroomde, zoodat deze stad toenmaals als aan zee lag. Van tijd tot tijd is die stroom evenwel door de aangevoerde slib van de Noordzee nauwer geworden, en ontstond er aan zijne oevers eene groote uitgestrektheid lands. Om dat land van de zee af te sluiten, heeft men in 1729, voorbij Engwierum, een breeden seediijk in den vroegeren mond van het diep gelegd, en in het midden daarvan de groote Dokkumer-Zijlen gesticht, door welke het diep thans nog met de Lauwerzee gemeenschap heeft.

DOCKUMER-EE of **TREKVAANT VAN LEEUWARDEN** OF **DOCKUM**, vaarwater in *Friesland*, dat, te Leeuwarden een begin nemende, met eene noordelijke rigting langs Leekum, door de griet. Leeuwarderadeel loopt, voorts de grenscheiding tusschen die griet. en Tietjerksteradeel vormende, langs Wyns vliet. Daarna in de buurt Bartelehiem eerstgemelde griet. verlatende, maakt zij, in eene noordoostelijke rigting, de grenscheiding eerst tusschen Tietjerksteradeel en Ferwerderadeel, dan tusschen Ferwerderadeel en Dantumadeel, waar zij door het d. Birdaard loopt, en eindelijk tusschen Dantumadeel en West-Dongeradeel, totdat zij zich te Dockum in het Dockumerdiep ontlast.

DOCKUMER-MEER, meertje, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Dantumadeel*, $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van Dockum.

DOCKUMER-NIEUWE-ZIJLEN, sluizen, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Oost-Dongeradeel*; ten Z. O. van het d. Engwierum.

Dit grootsche en prachtige werkstuk van waterbouwkunde, dat door drie breede sluisokers het water van Oostergoo in de Lauwerzee uitstort, was lang het aanzienlijkste sluiswerk in Nederland, en is nog het voornaamste uitstrooingsmiddel van Friesland. In 1729 hebben de Staten van Friesland het door den beroemden Waterbouwkundige WILLEM LORÉ (die te Leeuwarden geboren en in een Weeshuis opgevoed was) laten aanleggen, bij gelegenheid dat het voormaals breede, doch allengs verlande, Dockumerdiep door eenen uitmuntenden, zacht glooienden zeedijk afgesloten werd, welks helling van 1—16 is. Ter vereeuwiging van deze gebeurtenis (waarvan de kosten bijna drie tonnen gouds bedroegen) hebben de Staten boven op den dijk, 8 min. ten Z. der sluisen, boven het voorm. nu afgedamde diep, eene nette gedenksnaald doen oprigten, welke witte niet hooge piramide hier van verre reeds in het oog valt. Het sluisgebouw heeft 61 el 50 duim lengte, met eene breedte van 33 el 50 d. Het is voorzien van drie kokers ter uitstrooming, waarvan de middelkoker, die met eene dubbele ophaalbrug gedekt is, de wijde heeft van 8 el 34 d., en de twee zij-kokers, welke van steenen geweldige bogen of bruggen voorzien zijn, die van 4 el 78 d. Het heeft eene diepte van 4 el 2 d. beneden volzee, met de hoogte van 4 el 34 d. daarboven. De groote schutkolk heeft de lengte van 34 el 67 d., met de wijde van 10 el 70 d. Twee kokers zijn ingerigt tot schutting of het doorlaten van schepen, zoo bij ebbe als bij vloed.

In het geheel zijn er 14 paar deuren in deze sluisen, waarvan in iederen koker drie paar vloeddeuren zijn, om de hooge stormvloeden op te keeren, wordende het zeewater alsdan door middel van schuiven zoodanig verdeeld, dat ieder paar een gelijk gedeelte van het persend of drukkend vernogen heeft te verduren: en welke driedubbele waterkeering, te dezer plaatse, alwaar de stormvloeden bijzonder hoog kunnen rijzen, als eene voorzigtige en noodige voorzorg, zeer wordt geroemd.

Het geheel is eenvoudig of zonder bouwkundige sieraden, doch deugdzaam en hecht, op eene groote schaal ontworpen, en bewijst, dat het toenmalig Gouvernement, zoowel als de bouwmeester, het gewigt dezer belangrijke waterkeering en uitwatering tevens ten volle hebben in het oog gehouden, en alzoo, zonder overdrijving, daaraan geene kosten heeft gespaard (1).

DOCKUMER-TREKVAART, vaart, prov. *Friesland*, welke met eene zuidoostelijke strekking door de griet. *Dantumadeel, Kollumerland-en-Nieuwkruisland en Achtkarspelen*, van Dockum naar Stroobos, op de grenzen der prov. *Groningen*, loopt. Zij schiet langs de d. Oudwoude, Westergeest, Lutkewoude of Augsbuur en Gerkesklooster, en valt bij het Blauw vallaat, 300 roed. ten W. van Stroobos, in het Kolonelsdiep.

Reeds in het jaar 1648 hadden de Staten van Friesland de regering van Dockum gemagtigd tot het graven van deze vaart, mits dat zij binnen twee jaren zoude moeten zijn aangevangen, of de stad daarvan voor altijd verstoken wezen; en hoewel dit binnen den bepaalden tijd niet geschied was, zoo hebben echter voornoemde Staten, op verzoek dier stad,

(1) Wij hebben gemeend niet beter te kunnen doen dan hier woordelijk de beschrijving van dit sluisgebouw over te nemen, uit: *De Voornaamste Dijk- en Waterwerken van WILLEM LORÉ, geschiedkundig beschreven door W. ENKHOFF*, in 1838 uitgegeven met de *Levensschets van WILLEM LORÉ*, door Mr. J. W. DE CRAAN, waar men, van bl. 39 — 55, de geschiedenis van den aanleg van dit kostbare en deugdzaam waterwerk zeer omstandig beschreven vindt.

Het zware muurwerk van dit huis is, in de jaren 1672 en 1702, door de Franschen zeer beschadigd. Een gedeelte daarvan is tot eene woning van den Heer der heerl. ingerigt.

Een der voormalige Heeren, Roomsgezind zijnde, had een eigen Priester op het huis, dien hij in eenen ruimen, overwelfden kelder de dienst liet doen, welke kelder, naar men wil, wel 800 menschen bevatten kon.

Thans wordt dit huis in eigendom bezeten door den eigenaar der heerl. Doddendaal.

DODDINGABUREN, huurs., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Stellingwerf-Westeinde*. Zie **DEDDINGABUURT**.

DODDINGAWERSTAL, griet., prov. *Friesland*. Zie **DONIAWERSTAL**. **DODE**, riv. in *Oost-Indië*, op de Westkust van het *Sundasche* eil. *Sumatra*, die met eene noordwestelijke strekking in de *Indische* zee uitloopt.

DODEWAARD, gem., in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Nijmegen*, kw., arr. en kant. *Tiel* (6 k. d., 24 m. k., 9 s. d.); palende N. aan de gem. *Kesteren*, O. aan *Valburg*, Z. aan de *Waal*, W. aan *Echteld*.

Deze gem. bevat de d. *Dodewaard* en *Hien*; ook lagen daarin vroeger de sloten *Dodewaard* en de *Snor*, alsmede gedeeltelijk het landgoed *Appelenburg*, welke thans alle drie gesloopt zijn. Zij beslaat eene oppervlakte van 1716 bund., telt 213 h., bewoond door 233 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 1400 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Men vindt er binnendijks goed bouw- en weiland en buitendijks beste uiterwaarden.

De *Herv.*, die hier ongeveer 1500 in getal zijn, maken de gem. van *Hien-en-Dodewaard* uit, welke in deze burgerlijke gem. 2 kerken heeft, als: eene te *Dodewaard* en eene te *Hien*.

De *R. K.*, van welke men er 120 aantreft, onder welke 40 *Communicanten*, behooren tot de stat. van *Hervelt*.

De *Evang. Luth.*, van welke hier slechts weinige gevonden worden, behooren tot de gem. van *Tiel*.

De *Israëlit.*, van welke men er een tiental heeft, behooren tot de ring-synagoge van *Tiel*.

Men heeft in deze gem. eene school, welke gemiddeld door een getal van 80 leerlingen bezocht wordt.

Het d. **DODEWAARD**, ondtijds **DODEWEERD** of **DODEWERT**, verkeerdelijk wel eens **DAUWEERD** of **DODOWIERT** gespeld, in de wandeling veelal **DOOIJEWAARD** geheeten, ligt 3 u. W. van *Nijmegen*, 3 u. O. van *Tiel*, aan den *Waldijk*, op 51° 54' 22" N. B., 23° 19' 1" O. L. Het zou, volgens sommigen, even als het schuins daar tegen over gelegen *Doddendaal*, zijnen naam ontleenen van *Dodo*, wiens eigendom deze waard zoude geweest zijn, en zou, naar het gevoelen, gelijk andere plaatsen in deze streken, verschuldigd wezen aan de *Anglo-Saksen*, die in de vijfde eeuw van hier naar *Brittannië* moeten zijn overgestoken, en daar ook eene plaats den naam *Dodesdorp* gegeven hebben. Ons schijnt het beter den naam van **DODEWAARD** en *Doddendaal* toe te schrijven aan eene aanzienlijke begraafplaats, alhier vroeger aanwezig.

REINALD I, Graaf van *Gelder*, noemt het in zijnen open brief van het jaar 1315 een dorpje, op eene, lage, onveilige en zeer volke-looze plaats, niet ver van *Arnhem* gelegen.

De *Herv.*, die hier wonen, behooren tot de gem. van *Hien-en-Dodewaard*, en hebben hier eene nette kerk, met een oud torentje.

mit zonderlinge brokstukken, van oude duif- en mar-
~~... ..~~ gesteld, doch thans is zij vernieuwd en gedeeltelijk over-
~~... ..~~ staat zoo dicht aan den Waaldijk, welke hier geen voorland
~~... ..~~ dat er maar een rijtuig te gelijk tusschen haar en der vier door
~~... ..~~ Zij was vóór de Hervorming eene parochiekerk, waarin bovendien
~~... ..~~ Nicolaasaltaar eene vicarij gesticht was. Aldaar werd'oudtijds een
~~... ..~~ kruis bewaard, dat ook wegens zijne kostbaarheid vermaard was;
~~... ..~~ doch dit kruis is later overgebracht naar de St. Walburgskerk te Arnhem;
 terwijl ook de parochiekerk van DODEWAARD, op verzoek van Guido,
 Biscshop van Utrecht en met toestemming van Graaf RUSKALD, in de ge-
 zegde St. Walburgskerk is ingelijfd. Ook werd aan het kapittel van
 St. Walburg het regt van voorstelling van den Pastoor gegeven, hetwelk
 tot dus verre den Graaf toegekomen had. In den muur van den kerk-
 toren is onder de galmgaten een overoude steen vastgemetseld, welke
 eenig beeldhouwwerk vertoont, waarbij het volgende grafschrift te le-
 zen is:

M TRAIANIVC
 GVMATTIVS GAI-
 SIONIS FVETALAE
 AFROR T P I.

hetwelk met afgebroken letters beteekent: Marcus Traianus Iucunmattivs:
 Gaissonis Filius Veteranus Alae Afroarum Titulum (Vet. Testamento) Poni
 Iussit; d. i.: Marcus Traianus Iucunmattius, zoon van Gaisso, oud krijgs-
 overste der Afrikaansche ruiterbende, heeft zelf, bij uitersten wil, ge-
 last, dit gedenkteeken op te rigten.

Men vindt te DODEWAARD ook nog een oud Tiendbuis, merkwaa-
 dig om zijnen bouwtrant en de met antieke wapens beschilderde glazen.

DODEWAARD (SLOT-VAN-), SLOT-VAN-DODEWAERT of SLOT-VAN-DOE-
 DEWAART, voorn. adell. h. in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*, distr.
 en 2½ u. W. van *Nijmegen*, 2½ u. O. ten N. van *Tiel*, gem. en ½ u.
 N. W. van *Dodewaard*, thans verbouwd tot eene boerenwoning.

DODINGA, state, prov. *Friesland*. Zie DODINGA.

DODINGHEM, d., prov. *Friesland*. Zie DOKJUM.

DODINGWERFSTAL, griet., prov. *Friesland*. Zie DONIAWERSTAL.

DODOGHEMABUREN, Friesche naam van het d. *Dedgum*, prov.
Friesland, kw. *Westergoo*, griet. *Wonserdeel*. Zie DEDGUM.

DOEA-BELAS-KOTA, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil.*
Sumatra, aan de westkust van dat eil., tusschen de *Serawi* en de
Bengkoelen.

DOEDELZAKSKREEK, watertje in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suri-*
name. Zij ontstaat ten O. van de *Saramacca*, en ontlast zich, met eenen
 noordoostelijken loop, boven de verl. plant. *Gloria*, in de *Taywacou-*
rakreek, een tak van de *Parakreek*. Aan deze kreek ligt de verl.
 plant. *Waakzaamheid*.

DOEDTPOOLDER, pold. in den *Alblasserwaard*, prov. *Zuid-Holland*.
 Zie DOETSCHPOOLDER.

DOEFIN, landschap in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Borneo*,
 in het zuidelijk gedeelte van dit eil.

Dit landschap is in 1817 door den Vorst van *Banjermsing* voor de
 helft aan het *Nederlandsche Gouvernemeut* afgestaan.

DOEKATI, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid.
Soerakarta.

DOEKO, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, ads. resid.
 en dist. *Krawang*.

DOEKO, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Cheribon*, ads. resid. *Indramayoe*.

DOEKO, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Praanger-Regentschappen*, reg. *Tjanjor*.

DOEKOE, voorn. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Soerakarta*, Z. W. van Klatten.

Dit d. werd, den 13 Januarij 1827, door den Luitenant, tegenwoordig gepensionneerden Majoor, HERMANUS AART VAN STEENBERGEN, ingenomen en verbrand.

DOELE, hoogte in den *Crimpenrewaard*, prov. *Zuid-Holland*, gem. en bij het d. *Haastrecht*, alwaar, naar men wil, vroeger een kasteel zoude gestaan hebben.

DOELWIJK, buit. in den *Hoekschenwaard*, balj. van *Beijerland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 4½ u. W. van *Dordrecht*, kant. en 1 u. W. ten Z. van *Oud-Beijerland*, gem. *Nieuw-Beijerland*, aan het zuid-einde van het d. van dien naam.

Het beslaat, met de onderhoorige gronden, 6 bund. 15 v. r. 19 v. ell. Het heeft voorheen behoord aan de Heeren van YOGEN, gezegd WASSENHOVEN, daarna aan den Burgemeester DAVID GRASWINKEL, te Delft. Thans behoort het aan den Heer DANIEL LOS, Notaris te Nieuw-Beijerland.

DOEMARING, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Borneo*, lands. *Koti-Lama*, aan de Oostkust; 1° 40' N. Br., 153° 46' O L.

DOEMPALIS, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Celebes*, vorst. *Donggala*, aan eene baai; met eene belangrijke visscherij.

DOEMPOT, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Soerakarta*.

DOENGJUM, d., prov. *Friesland*. Zie DONGJUM.

DOENGJUMERMEER, meer, prov. *Friesland*. Zie DONGJUMERMEER.

DOENJONG, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Celebes*, die, met eene zuidwestelijke rigting, in de *Zee van Java* uitloopt.

DOENJUM, d., prov. *Friesland*. Zie DONGJUM.

DOENJUMERMEER, meer, prov. *Friesland*. Zie DONGJUMERMEER.

DOENRAEDT, geh. in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*. Zie DARNRAEDT.

DOENRIJK of DORNRIJF, d., prov. *Friesland*. Zie DORNRIJF.

DOERESGEBERGTE, gebergte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Sumatra*, rijk *Atjeh*. Men heeft er de meeste en beste benzoes en kamfer.

DOERIAN (GROOT- en KLEIN-), twee eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*, in de *Straat van Malakka*, aan de Oostkust van *Sumatra*, van welke zij door eene straat gescheiden zijn.

DOERIAN (SOENGEJ-), d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Sumatra*. Zie SOENGEJ-DOERIAN.

DOERIAN (STRAAT-VAN-), straat in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*, tusschen de Oostkust van *Sumatra* en de eil. Groot- en Klein-Doerian.

DOERIAN-SIBERONG, oud. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Praanger-Regentschappen*, reg. *Tjanjor*, distr. *Djampang-Wetan*, nabij de Sandali.

DOERIE, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Samarang*, reg. *Grobogan*.

DOERTAN, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, ads. resid. *Krawang*, lands. *Tji-Asem*.

DOERON, eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*, in de *Straat van Malakka*; 0° 42' N. Br., 121° 25' O. L.

DOERTRECHT, een der oude namen van de stad DORDRECHT, prov. *Zuid-Holland*. Zie DORDRECHT.

DOES, water in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, dat $\frac{1}{2}$ u. boven *Leyderdorp* uit den *Rijn* voortkomt, en van daar met eene noordwestelijke rigting langs *Hoogmade* loopende, zich met de *Oude-Aa* vereenigt, om de *Wijde-Aa* te vormen. Naar men wil zoude dit water een der vaarten wezen, welke door den Romeinschen Veldheer CLAUDIUS CAESAR GERMANICUS, tijdens zijn verblijf hier te lande, gegraven zijn.

DOES (HUIS-TER-) of DE DOESHOF, voorm. adell. h. of slot in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, onder en $\frac{1}{2}$ u. O. van *Leyderdorp*, ter plaatse waar de *Does* uit den *Rijn* voortkomt.

Het was oudtijds een zeer hecht en sterk gebouw, als een rondeel opgetrokken en met onderscheidene wachttorens op de brittenmuren. In het laatst der zeventiende eeuw is het echter eenigzins naar de wijze van dien tijd herbouwd; doch later in verval geraakt zijnde, is het op het einde der vorige eeuw, geheel weggebroken en de grond tot weiland gemaakt, zoodat er thans niets meer van te zien is.

In het jaar 1420, toen JAN VAN BEIJEREN *Leyden* belegerde, trok hij met zijn volk voor het slot TER-DOES; de burgzaten gaven zich op zijnen eisch over, lieten hem daar op komen, en hielden het daardoor ongeschonden; maar die van *Leyden* hebben het daarna uitgeplunderd.

Dit huis heeft den naam gegeven aan het adellijk geslacht VAN DER DOES, dat tot wapen had een veld van goud, beladen met negen ruiten van keel (rood), staande vijf en vier. Dit geslacht heeft vele vermaarde mannen opgeleverd, als daar zijn: de beroemde verdediger van *Leyden* bij het beleg van 1572, die zich tevens onder den naam van JANUS DOUSA, als een uitstekend Latijnsch Dichter heeft doen kennen; zijn zoon, mede JOHAN geheeten, en bij de geleerden insgelijks onder den naam JANUS DOUSA vermaard, als bijzonder ervaren in 's Lands Historien en Oudheden, zoo als de *Historische jaarboeken der Graven van Holland*, door hem begonnen en door zijnen vader voltooid, daarvan ten bewijze strekken; terwijl een andere zoon van JANUS DOUSA, den vader, JACOB VAN DER DOES genaamd, zich als Nederduitsch Dichter heeft doen kennen, en zijn neef de Admiraal PIETER VAN DER DOES, na geen gering deel in de vernieling der onoverwinnelijke vloot te hebben gehad, Neêrlands vlag tot op de Ethiopische zee heeft doen eerbiedigen. Nadat het HUIS TER-DOES meer dan drie honderd jaren door dit geslacht bezeten was, is het, na den dood van gezegden PIETER VAN DER DOES, in het jaar 1809, gekomen aan ADRIAAN, Heer van *Mathenesse, Riviere en Opmeer*, die met HENNIA VAN DER DOES dochter van den Admiraal gehuwd was. Uit het geslacht der Heeren VAN MATHENESSE is het in latere dagen, overgegaan aan WILLM HENDRIK BARON PEEK van *Zoelen en Ter-Does*.

DOESBORGH, kant., prov. *Gelderland*, arr. *Zutphen*; palende N. aan het kant. *Zutphen*, O. aan het kant. *Doetinchem*, Z. aan het kant. *Ter-Borg*, Z. W. aan het kant. *Zevenaar*, N. W. aan den *IJssel*, die het van het kant. *Arnhem* scheidt.

Dit kant. bevat de volgende 5 gem.: *Doesborgh, Angelo, Hummelo-en-Keppel, Steenderen en Didam*; beslaat eene oppervlakte van 16,898 bund., telt 2116 h., bewoond door 2640 huis-

volking van ongeveer 15,000 inw., die meest van bestaan vinden.

distr., prov. *Gelderland*, kw. *Zutphen*; parr. *Doetinchem*, Z. O. aan het distr. *Bredesche* prov. *Rijnland*, W. aan het distr. *Zel*, die het van het distr. *Veluwenzoom* scheidde; in dit distr. besloten lag.

de 5 gem.: *Angerlo*, *Gendringen*, *Wahl*, tellende 2363 h., bewoond door 2903 inw. de bevolking van ruim 16,000 inw.

gedeelte uit van het distr. *Doesborgh-en-*

ding, prov. *Gelderland*, klass. van *Zutphen*.

11 gem.: *Angerlo*, *Bahr-en-Lathum*, *Drempt*, *Hengelo*, *Olden-Keppel*, *Steenderen-en-Bronkhorst*, *Wehl*, naar.

en, die door 12 Predikanten bediend worden, 12 kerkel.

in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, arr. *Doetinchem* (d.); palende N. aan de gem. *Steenderen*, O. aan *Hummelo* en *Keppel*, den *IJssel*, die haar van de gem. *Rheede*

dan de st. *Doesborgh*, met hare ves-

Dorsanus en ook wel eens, hoewel verkeerd in het Lat. *Drususacum*, ligt 3 u. N. O. van *Zutphen*, op 52° 0' 53" N. B., 23° 47' O. B. roever van den *IJssel*, ter plaatse, waar zij de *Wahl*, of liever ter plaatse, waar die beide rivieren samen komen, in een oord, alwaar men, ter wederzijde, onuitsprekbaar vruchtbare graanakkers en vet weiland ontmoet. Het is dat de naam dier stad, van ouds, *Dorsus* of *Dorsum*, den Romeinschen Veldheer *Claudius Drusus*, den Keizer *Augustus* was: welke naam eerst met achterlating der letter *s*, wegens de korperspraak, *Dorsum* zou geworden zijn. Dezelfde naam is ook de naam van 's Heilands geboorte, in deze landen, waar de Romeinsche legers rondgezworven; daar de keizer *Florens* (1) van hem getuigt, dat hij wel eens langs den oever van den *Rijn* gesticht was, buiten vermoeden, dat onder deze burgten ook de stad *Dorsum* zal gelegen geweest zijn, te weten het kanaal uit den *Rijn* derwaarts gegraven, en dat den naam van *Drususgrift* behouden heeft, en dat de rivier *IJssel* of wel enkel de *IJssel* genoemd wordt, dat ten W. der stad, in den hoek, waar de rivier *IJssel* zich met elkander vereenigen, in vroeger tijden heeft bestaan, die *Karel*, Hertog van *Gelder*, afbreken, bij welke gelegenheid aldaar, on-

DOE.

overblijfselen der oudheid zijn gevonden. Dit een en ander heeft men het gevoelen zeer waarschijnlijk te maken, dat bij de stad gesticht is, die den naam van den burg Doersborch, en vervolgens Doersborch werd ge-

heten. In den aanvang der dertiende eeuw, door GERARD III, van Gelder en Zutphen, met stadsregten beschenken, die, in het jaar 1231 en 1237, door zijnen zoon OTTO II, zijn bevestigd en vermeerderd geworden. Langen tijd was deze stad slechts met eenen muur onringd, doch MAGRITS, Prins van Oranje, de gunstige omstandigheden kennende, om haar tot eene grensvesting te kunnen doen omheeren, heeft, in het jaar 1607, dezen ouden muur doen afbreken, en eenen nieuwen aarden wal, van negen bolwerken, twee hoornwerken en vier ravelijnen, daarom heen leggen. Zij bleef echter dien toestand niet langer dan tot in het jaar 1674, toen de Franschen, na een tweearig bezit, genoodzaakt haar weder te verlaten, den geheelen kapitalen wal en de buitenwerken geslecht hebben, zonder dat die ooit weder hersteld werden, zoo dat daarvan niets meer dan de grondslagen te zien zijn. Omstreeks het midden der vorige eeuw, is aan de oostzijde om de stad eene wel versterkte linie aangelegd, binnen welke eene groote ruimte was, geschikt om een geheel leger te kunnen bergen. Ook heeft men aan de noordoostzijde der stad een tangwerk (tenaille), doch alles thans in vervallen toestand.

DOERSBORCH had vroeger vier poorten, als: de Koepoort; de Oostpoort; de Hamerpoort, later gemeenlijk de Meipoort geheeten, en de Veerpoort of Saltpoort, van welke er thans nog maar drie bestaan. Ook ligt er voor de stad eene schipbrug over den IJssel. De stad heeft breede straten en fraaije, naar den tegenwoordigen smaak, gebouwde huizen, hetgeen haar een behaaglijk voorkomen geeft, terwijl de, met boomen beplante, vrij hooge wallen, den wandelaar uitmuntende gezichten aanbieden.

DOERSBORCH telt 336 h., bewoond door 709 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 4000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw, de veeteelt, den koophandel, voor welke de stad, wegens hare ligging in de nabijheid der Duitsche grenzen, zoo uitnemend geschikt is, en in den doortogt; terwijl de Doesborgsche mostaard, die wijd en zijd verzonden wordt, eenen algemeenen roem heeft verworven. Behalve eene boekdrukkerij heeft men er geene fabrieken of trafijken.

Er worden jaarlijks zes paarden-, beesten- en varkenmarkten en eene kermis gehouden, vallende de markten in den 19 en 26 April, zijnde dit magere beestenmarkten; den 18 en 23 October en den 1 en 8 November, hetwelk vette beestenmarkten zijn, en de kermis den 25 Junij.

Men vindt er weinig aanzienlijke gebouwen. Het Stadhuis is een oud en klein gebouw, met eenen ruimen ingang, eene vrij fraaije raadkamer en eenige andere vertrekken.

Verdere wereldlijke gebouwen zijn het Arsenal of Tuighuis, een ruim gebouw, binnen de stad, en het Kruidhuis, buiten de stad. Ook zijn er te Doersborch een Postkantoor en eene Station der paardenposterij.

Van de oude burg, welke, in het jaar 1327, door KARL, Hertog van Gelder, gesticht, doch, in het jaar 1537, door de burgerij omver gehaald werd, is nog lang een toren in stand gebleven, welke

de Roode toren genoemd werd; doch deze is, bij het slechten der vestingwerken, in het jaar 1674, afgebroken, zoo dat er thans nog eenige, zeer geringe overblijfselen van te zien zijn.

De Herv., die te Doersborch ongeveer 2000 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van Zutphen, ring van Doersborgh behoort en door twee Predikanten bediend wordt. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest GULIELMUS POPPIUS, die in het jaar 1585 naar Edam vertrok. Het beroep geschiedt door den kerkerand. Deze gem. heeft twee kerken; als: de Grootte- of St. Maartenskerk en de Gasthuiskerk. De Grootte- of St. Maartenskerk was, zoo als haren naam aanduidt, aan den H. MARTINUS toegewijd. Zij werd in het midden der veertiende eeuw gebouwd, in plaats van eene vroegere aan denzelfden H. toegewijde kerk, welke dicht bij de vest en de Veerpoort gestaan had, doch, in het jaar 1540, door het overloopen van den IJssel weggespoeld was. De tegenwoordige kerk werd door den godsdienstzin der burgers opgebouwd ter plaatse, waar zij tegenwoordig staat, welke plaats zij ten deele gekocht, ten deele van de eigenaars, gekregen hadden. Voor de Reformatie stond de pastorie van Doersborch ter begeving van den Kommandeur der Duitsche Ridders, te dier stede gevestigd. In deze kerk waren acht altaren, en daaraan 16 vikarijen gesticht; als: de vikarij van de H. H. Apostelen PAVLUS en PAULUS, waarvan de opbrengsten naderhand den Pastoor toegevoegd en onder des Pastoors inkomsten gerekend zijn; die van de *Elf duizend maagden*, en de H. BARBARA, waarvan de bedienaar gehouden was de Goddelijke dienst alle Zaturdagen te verrigten, en vier oude schilden (*f* 5.60) onder de armen uit te deelen; die van den H. JACOB den *Meerdere*, en St. NICOLAAS; die van de H. *Maagd CATHARINA*, van welke beide laatste vikarijen, de vikarissen, zoo vele missen konden lezen, als zij goed dachten; die van de *Allerheiligste Maagd, MARIA*, in de nieuwe Kapelle, welke door de twee regerende Burgemeesters begeven werd, en haren bedienaar verpligtte, om zoo dikwijls de altaargeheimnissen te verrigten, als hij noodig oordeelde; die van de *Allerheiligste Maagd MARIA*, welke vikarij met het goedvinden van den Pastoor aan den Kapellaan of Onder-Kapellaan gegeven werd, welke daarvoor gehouden was, om de anderen week eene misse te lezen, hetgeen van den Pastoor in de eerste week en vervolgens bij beurten werd gedaan; die van de H. H. ANTONIUS, LAURENTIUS, en STEPHANUS, waarvan de bedienaar door de twee regerende Burgemeesters aangesteld werd, en de altaardienst alle Vrijdagen verrigten moest; die van de *Allerheiligste Maagd MARIA*, en de H. H. *drie Koningen*, die haren bedienaar ten outaar noodigde wanneer hij door eigen godvrezendheid daartoe aangespoord werd; die van de H. H. ANTONIUS, BARBARA, FABIANUS, en SEBASTIANUS, waarvan de Bedienaar het Priesterlijk ambt viermaal aan het outaar moest verrigten; die van den H. GEORGIUS, waarvan de Bedienaar geen bepaalde lasten had; die van St. JAN den *Dooper* en St. JAN den *Evangelist*, welke vikarij insgelijks geene bepaalde lasten had, die van de H. CATHARINA VAN SEVE; die van de H. UNSULA, bij de doopvoet, welke laatste drie vikarijen hare bedienaars tot het lezen van twee missen verpligtten; die van de H. ONCOMERA, d. i. LIBERATA, daar de stad Doersborch het regt van patroonschap over had; die van de H. CATHARINA, welker bedienaar gehouden was, viermaal ter week, wanneer het hem best gelegen kwam, de Goddelijke dienst te doen. Ook was er eene kerkdienst van St. GEORGIUS, waarvan de bedienaar verpligt was, tweemaal per

week misse te doen. Meer dan eens is deze kerk in de asch gelegd, want in den jare 1483 brandde zij nevens haren toren geheel af, doch werd vrij schielijk weder herbouwd; maar vijf en zestig jaren daarna, te weten, in het jaar 1548, kwam na eenen schoonen dag een zwaar onweder op, waardoor de toren werd getroffen en in brand geraakte, de klokken nederstortten, de kerk mede aangestoken en het orgel en al wat brandbaar was, verteerd werd, welk verlies eenigermate vergoed werd door de vergunning van Keizer KAREL, om door geheel Nederland te mogen collecteren bij wijze van loterij, waardoor, en door de mildadigheid der burgers, die kerk in den staat is gebragt, waarin men ze nu ziet. In het jaar 1717, den 1 September, stortte het dak in, en op Kermis daaraanvolgende sloeg de brand in den toren, die op den 5 Februarij des jaars 1757, door dergelijk ongeluk, ook zeer beschadigd is geworden. Nadat echter in het jaar 1783, door den, later als Luitenant-Generaal der Genie bekend geworden, *CONRILUS RUDOLPHUS THEODORUS KRALJENKOFF*, de eerste officier, welke hier te lande geplaatst is, aan dezen toren werd aangebragt, is hij van dit onheil verder bevrijd gebleven. Deze toren is zeer hoog en van een voortreffelijk klokkenspel voorzien. In de kerk zou, naar men wil, de beroemde aardrijkskundige *GERARD MERCATOR* begraven zijn.

De Gasthuiskerk werd voorheen door eenen eigen Predikant bediend, doch in het midden der vorige eeuw, de laatste Gasthuis-Predikant overleden zijnde, heeft de regering (aan wie de begeving der bediening stond) geen anderen aangesteld, ten einde de bezoldiging van dien Predikant te besteden tot onderhoud der groote kerk.

De Evangelisch Luth., die hier 120 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot den ring van *Groningen* behoort. Bij vacature ontvangt de gem. eene nominatie van drie of meer Proponenten van de Consistorie van Amsterdam, waaruit door den kerkeraad eene keuze gedaan wordt. De godsdienstoefening wordt in de Gasthuiskerk waargenomen.

De R. K.; van welke men er 1700 aantreft, maken eene stat. uit, welke tot het aartspr. van *Gelderland* behoort, en door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt. De kerk, aan den H. *MARTINUS* toegewijd, is een vrij groot en nieuw gebouw, dat van toren en orgel voorzien is.

Vóór de Reformatie bestonden er te Doesburg twee manskloosters, als dat van de Duitsche Ridders; en dat van Marienburg, hetwelk door Broeders of Klerken van het gemeene leven bewoond werd. Ook had men er drie vrouwenkloosters, onder welke een, dat door weduwen bewoond en daarom het Weduwenhuis genoemd werd; het tweede was onder den naam van Mariëngrave of het Grootte-Konvent, bekend, en het derde werd St. Catharina's-berg of het Kleine Konvent genoemd. Omstreeks het jaar 1708, werd in den grond van een der stadshuizen, behoorende tot het klooster St. Catharina's-berg, een schat gevonden. De Mombor of Opzigter der domeinen, oordeelende dat die schat tot 's Lands domeinen behoorde, betrok de Wethouderschap van *DOSSBOACH* voor het Hof, alwaar hij het geding won. Die van *DOSSBOACH* vervoegden zich daarop bij de Staten der provincie, vertoonende dat zij de schat reeds ten godsdienstige gebruike beschikt hadden. Men verstond toen dat die van de rekening gunstig met de wethouderschap van *DOSSBOACH* behoorden te handelen en dat het Hof middelerwijl, een ontwerp moest maken, waarnaar men zich in gelijke gevallen zou hebben te schikken, het-

geen ook is gevolgd, en daarbij vastgesteld aan wien een gevonden schat toekomt, en hoe daarmede geleefd moet worden (1).

De Israëlieten, die 70 in getal zijn, hebben hier eene kleine bijkerk, welke tot het synagogaal ressort van *Nijmegen*, ring van *Elburg*, behoort.

De weldadige gestichten zijn: het Gasthuis; vroeger aan den H. ANTONIUS toegewijd, hetwelk tot ondersteuning der armen dient. Voorheen was men er gewoon aan 80 personen, 's wekelijks ieder vier ponden brood en $\frac{1}{2}$ pond boter uit te deelen, terwijl de vreemdelingen mede door dit gasthuis ondersteund werden; het Weeshuis, grootendeels gesticht door WANDELA VAN VTRACKEREN, weduwe VAN ZORLEK, doch daarna door anderen met meer inkomsten voorzien, en waarin de weezen van alle gezindheden worden opgenomen, en het Weduweenhof. Voorheen bestond hier nog eene provisorie, opgericht door GERARD GRUIJTER, GERARD BOKHNER en AREND VAN MIDDACHTEN.

Tot de wetenschappelijke inrigtingen brengen wij: de Latijnsche school, waar door eenen Rector en eenen Preceptor wordt onderwijs gegeven. Vóór de Hervorming werd hier ook onderwijs gegeven door de Broederen van het Gemeene leven, die eene goede verzameling van boeken hadden, welke, in het jaar 1586, door LEICESTER's krijgsvolk, op de markt verbrand zijn.

Men heeft in DOESBORCH ook een Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, dat den 28 December 1809 opgericht is, en 70 Leden telt.

Onder de beroemde mannen, die DOESBORCH heeft zien geboren worden, verdient ongetwijfeld eene eerste plaats de menschlievende en waarlijk edele Luitenant-Generaal JAN HENDRIK VAN KINSBERGEN, geb. 1 Mei 1735, † 27 Mei 1819. Voorts zagen hier nog het eerste levenslicht: de Natuurkundige JOHAN COENRAAD VAN HASSELT, geb. 24 Junij 1797 † 8 September 1823, als Lid der Natuurkundige commissie in Neêrlands Indië; de Geschiedschrijver ADAM HUYGEN, † in het jaar 1681, die, onder anderen, eene *Beschrijving van het begin, opkomst en aanwas der stad Doesburg* heeft nagelaten, en de Vice-Admiraal WENNER VAN BERCHEN.

Niet weinig veranderingen hebben de verdeeldheden in de lands regering, mede in deze stad veroorzaakt, want de regering van DOESBORCH, hare voorregten hoogschattende, vielen in het jaar 1517 van REINALD I, Graaf van *Gelder en Zutphen*, af, en voegden zich bij zijnen regeerzuchtigen zoon, omdat de vader had nagelaten hunne voorregten te handhaven, waarop de stad, door den jongen REINALD, in het jaar 1540, met nieuwe voorregten begunstigd werd.

In de verdeeldheden tusschen de gebroeders REINALD en EDUARD van *Gelder*, hield DOESBORCH de zijde van den laatste en werd, door hulp van JAN, Graaf van *Cleef*, voor REINALD ingenomen, doch kort daarna weder aan EDUARD ingeruimd, die haar, in het jaar 1557, nogmaals heeft bevoorregt.

In de onlusten tusschen de HEECKERENS en de BRONCKHORSTEN, hield DOESBORCH de zijde van WILLEM, zoon van den Hertog van *Gulik*, die het hoofd der Bronckhorstsche partij was. WILLEM werd hier, op Kruisdag van het jaar 1572, gehuldigd en de stad door zijnen vader en zijne moeder tolvrij verklaard: vóór bij Lobede schoon ghenoo-

(1) Zie *Groot Geldersck Plakboek*, D. III, col. 129, Mr. J. SCHRAMMERT, *Codex Gebrin Zutphanensis*, tit. Schat.

D O E.

... maar goed leghen op tolbare bodemen, ofte by tolbaar
 ... van bodemen leggende soude moeten geeven, enz.," ter-
 ... andere vrijheden verkreeg wegens het verkiczen en mag-
 ... van Schepenen en andere zaken. Daar de stad zich echter
 ... het geschil der twistende partijen wilde houden, verklaarde
 WILLEM, Heer van Bronckhorst, het daaraanvolgende jaar, dat hij
 de burgers van Doersborch vrijheid gaf, in deze verdeeldheden zelfs
 eene schikking met zijne vijanden te maken, en hunne waeren aan
 hem te verkoopen, doch die niet verder dan buiten de poorten te
 leveren. Verder beloofden de Doesborghers, in dat zelfde jaar, noch
 den Graaf van Blois, noch de broeders WALTER en JAN van Voorst,
 Heeren van Keppel, te beleedigen, waarvoor hun werd toegestaan
 met een pontschip den IJssel op- en af te varen, enz., welk verdrag
 soude duren tot dat de Graaf van Blois, met den Hertog van Guik
 verzoend was.

In de verdeeldheid tusschen ARNOLD en ADOLF van EGMOND, Her-
 togen van Gelder, deden de Doesborghers hunne stad buiten de mu-
 ren, tegen de Schijvelweerd, vesten en met eenen wal en bijzon-
 dere gracht voorzien, wanneer de Studenten, die hier vele jaren
 onderwezen waren, ten meereendele vertrokken, ziende dat het nu
 meer op de behendigheid van den degen dan van de pen zoude
 aankomen. Doersborch teekende mede het eeuwig verbond, hetwelk
 ARNOLD, in het jaar 1467, met ROBERT, Bisschop van Keulen,
 maakte, en op nieuwjaarsnacht, van het jaar 1468, werd de stad,
 door verraad van PIETER van BOETBERGEN en HARMEN van BEEK, den
 Clevenaars in handen gesteld, die, niettegenstaande hunne belofte
 van geen overlust te zullen doen, eenige burgers gevangen namen
 en de huizen plunderden; ja zelfs, om brandhout te hebben, onder-
 scheidene huizen afbraken. Niet lang vermaakten zich de Clevenaars
 met deze overwinning, want in het vredesverbond, tusschen ADOLF,
 Hertog van Gelder, ROBERT, Bisschop van Keulen en JAN, Hertog
 van Cleef, werd bedongen, dat onder allen, DOERSBORCH aan ADOLF
 weder zou worden ingeruimd, en alle gevangenen, van daar en elders
 medegenomen, ontslagen zouden worden. In het jaar 1475 werd
 ADOLF te Arnhem door de meeste Geldersche steden, als ook door die
 van Doersborch bezworen, en, toen in het jaar 1478 het graafschap
 Zutphen door HENDRIK van SCHWARTZENBERG, Bisschop van Munster,
 voor 60,000 Rijnsche goudguldens (90,000 guld.), in pandschap ge-
 nomen werd, maakten die van DOERSBORCH zwarigheid den Bisschop te
 huldigen, en zonden zes Afgezanten aan CATARINA, Voogdesse van
 Gelder, ja, hielden zelfs den Bisschop, die in persoon kwam om de
 huldiging te ontvangen, buiten, stelden hem met groote moeite te-
 vreden, en beloofden hem, binnen den tijd zijner uitschrijving voor
 Pandheer, en den jongen KARL voor Erfheer te erkennen.

Toen KARL, Hertog van Gelder, zich, nevens eene menigte andere Ede-
 len, omtrent het einde van Maart 1472, te Doersborch bevond, werd hij
 met groot gejuich ontvangen, op stads kosten vrijgehouden en met
 een heerlijk kleinnood beschonken. Bij zijne intrede deed hij vergif-
 fenis-uitroepen, voor zoo vele misdadigers, als er zouden gevonden
 worden onder eenen dikken lindenboom, staande aan de plaats, waar
 den Hertog eerst kwam voorbij rijden. Terzelfder gelegenheid gebood
 KARL, dat de poorten wel zoude worden gadegeslagen, en dat eenige
 burgers naar Wageningen zouden uittrekken, zoo als geschiedde on-
 der hunne Oversten JAN HACK, GERARD GRUITER en SANDER van DEN

GROTENHUIS; alsmede dat de Doesborghers voortaan geen eed zouden doen, noch manschappen leveren aan het huis te Bahr, waartoe zij door de Bourgondiërs gedwongen waren.

Toen in het jaar 1505 de steden Doetinchem, Lochem, Grol, Stralen, Wachtendonck en anderen, reeds aan *FILIPS den Schoone*, Koning van Spanje, waren overgegaan en het Bourgondische volk bereids tot Rheden genaderd was, werden de Doesborghers te rade, *GERLACH PUTZELER* en *HENDRIK VAN ENSCREDE*, naar den Koning te zenden, met verzoek, dat zij hunne voorregten zouden behouden en niet dan gelijkmatig met Zutphen zouden belast worden, hieronder begrepen het regterambt, hetwelk nimmer van het graatschap zoude worden afgezonderd; doch slechts twee jaren bleven zij onder dit bestuur, want, in het jaar 1507, begaven zij zich weder onder hunnen Vorst *KAROL*, Hertog van Gelder, die, achterdocht tegen hen opgevat hebbende, in het jaar 1527 het oude slot, voorheen de zetel van het regterambt, deed sloopen, en in de plaats daarvan, over het Gasthuis, een ander deed opwerpen.

In het jaar 1550 werd de stad met de pest bezocht, de nieuw opgebouwden burg onder het opzigt van den Burgemeester, *JAN DE GAUTER*, bezet, en door de burgers en de daartoe ontbodene landlieden, tot den grond toe geslecht, zijnde van de torens alleen de Rodentoren overgebleven.

Met toestemming van *MARIA VAN OOSTENRIJK*, Gouvernante der Nederlanden, hebben die van *DOESBORGH*, op verzoek van *JAN SCHAAP* en *JAN GIJZINK*, den *IJssel*, die sedert het jaar 1485 van de stad verwijderd was, door het graven van eene nieuwe gracht, op hare eigene kosten, weder tot voor de stad gebragt.

In de Nederlandsche onlusten droegen die van *DOESBORGH* groote zorg tot wering van alle nieuwigheden, en deden in het jaar 1568 eenen Leeraar, die op den Bergschen weerd, vlak voor de stad, voorgenomen had te prediken, op staande voet vertrekken, ten einde, vooral bij de Koningsgezinden, geen nadeeligen indruk te verwekken.

In het jaar 1572 werd de stad, onder het beleid van den Graaf *VAN DEN BERG*, voor den Prins van Oranje ingenomen, doch weinig dagen daarna weder, nevens Lochem, ontruimd, door *FREDERIK*, zoon van den Hertog van ALVA, en door *HIERGES*, den nieuwen Gouverneur van Gelderland, met eene zware inkwartiering belast, terwijl zij tot haren bijzonderen Gouverneur kreeg *JAN VAN MENDOSA*, Overste van eene Spaansche bende. Door deze zware inkwartiering en verschillende partijschappen onder de burgerij, vielen er dagelijks verwijderingen en oneenigheden voor. Slechts vier jaren bleef de stad alsnu onder de magt der Spanjaarden, want in het jaar 1576 ging zij weder aan de Staten over. In het jaar 1585 deden echter de Spaanschgezinde burgers, onder schijn van vlugtelingen, vele landlieden in de stad komen, drevden de bezetting er uit, verdroegen zich met den Hertog van PARMA en namen Spaansche bezetting in, die er evenwel weder niet lang bleef, want in het volgende jaar, werd de stad, onder het bestuur van den Graaf van LEICESTER, belegerd, en, na het schieten eener bres, tot de overgaaf gedwongen, bij welke gelegenheid de bezetting zonder wapenen uitrok en de Hoofdlieden krijgsgevangen bleven. LEICESTER stelde tot Gouverneur aan, *JOHAN BROWES*, die het Vrouwenklooster van St. Catharina in brand stak, en de schoone verzameling van boeken, uit het Broederhuis, op de markt

liet brengen en aldaar verbranden; terwijl de ingezetenen geen geringe overlast van de bezetting te lijden hadden.

In het jaar 1596 werd deze stad, benevens Zutphen, versterkt, en in het jaar 1607, op goeddunken van de Algemeene Staten en van Prins MAURITS, de steenen muur afgebroken, en met negen bolwerken, vier ravelijnen en een hoornwerk buiten de Oostpoort voorzien. Deze werken, door den langdurigen vrede vervallen zijnde, werden, kort vóór de aankomst der Franschen, in het jaar 1672, door voorzorg van WILLEM III, Prins van Oranje, weder in staat van tegenweer gebragt. De bezetting, bestaande uit omtrent 3800 man, was van mond- en krijgshoeften wel voorzien, toen den 16 Junij van gezege jaar, de stad door de Fransche troepen berend en ter overgave opgeëischt werd, waarop men antwoordde haar tot den laatsten droppel bloeds te zullen verdedigen, welk voornemen met eenen eed bekrachtigd werd. Op den 18 Junij naderde de vijand sterk met zijne leopgraven, en deed eene batterij van 12 stuks kanon oprigten, den 19, des avonds, werd de stad weder opgeëischt, doch zonder gevolg. De onmin en het mistrouwen tusschen de bezetting en de burgers, waren echter oorzaak, dat de vesting, den 21 Junij, werd overgegeven, onder voorwaarde, dat de bezetting krijgsgesvangen zou blijven, en de stad de vrije oefening van godsdienst en hare voorregten zoude behouden, en, even als de gevlugte landlieden, voor plundering bevrijd blijven. Doch daags na de overgave werd haar tien duizend gulden, tot afkoop van de plundering, afgeëischt, en hiervan kwam zij, hozeer zich op de kapitulatie beroepende, niet onder de achtduizend gulden af. Deze nieuwe bezetting leefde hier zeer slecht, zoo dat er door haar onmatig stoken en achteleosheid brand ontstond, waardoor bijna de helft van de stad in asch verkeerde. Tot in het voorjaar van 1674 hielden deze gasten hier huis, als wanneer de Franschen na de wallen geslecht te hebben, de Nederlanden verlieten, hoewel niet zonder den landsaten zware brandschatting te hebben afgeperst.

In de jaren 1704 en 1705 ontstonden er in de provincie Gelderland heftige bewegingen over de verandering in de regering der steden naar den dood van Prins WILLEM III, waarin de Algemeene staten in het jaar 1704 betrokken en waaruit groote oneenigheden tusschen de Provinciën geboren werden. Bijzonder toonden de Geldersche steden zich zeer misnoegd op de Algemeene staten. De beroerten sloegen over van de eene stad tot de andere; tusschen de Ridderchap en de steden, liepen ze tot die hoogte, dat de een tegen den ander volk aannam. Dozsboren liep er zoo min vrij van als de andere steden van dat gewest, alwaar de ingezetenen, in het jaar 1705, zich voor de oude regering in de bres stelden, zelfs werd men aldaar handgemeen, doch de burgers van Doetinchem stilden er den opstand.

Nadat in het laatst van het jaar 1813 de berigten, dat de Kozakken den IJssel reeds waren overgetrokken, tot Arnhem waren doorgedrongen, had de Kommandant dier vesting, de Generaal AMEX, wel tachtig man tot versterking van het garnizoen van DOZSBORN afgezonden, dan naauwelijks was, in den nacht tusschen den 18 en 19 November, eenige Pruisische ligte ruitery voor deze vesting aangekomen of de bezetting ging tot haar over, en leverde DOZSBORN in de handen der Bondgenooten, hetwelk den Generaal AMEX bewoog tot het nemen van maatregelen, om DOZSBORN te hernemen, en inmiddels met eenige Gens d'armes, en een bataillon Douaniers, die van We-

zel, al vechtende met de Kozakken, over Nijmegen aangekomen waren, versterkt zijnde, zond hij deze manschappen, op den avond van den 22, op genoemde vesting af, op welke aankomst de Pruisen, die haar bemagtigd hadden, naar Doetinchem weken, en de plaats weder in handen der Franschen lieten, die er niet weinig moedwil aanrigtten, eenige huizen plunderden en zich zelfs met moord bezoedelden, ja, het ware te wachten geweest, dat DOZSBORCH een tweede Woerden zou geworden zijn, indien niet de Luitenant-Kolonel en Oud-Kommandant DE VAINES VAN BRAKEL, meermalen met gevaar van zijn leven het geweld krachtdadig gestuit had. Ook mogten de Franschen zich niet lang in hunne schijnbare overwinning verheugen. De Pruisen, door eene grootere magt ligte ruitery versterkt, kwamen dienzelfden dag terug, vielen de Franschen, die zich binnen de huizen zorgeloos aan de vrolijkheid en den drank hadden overgegeven, geheel onverwachts op het lijf, en joegen de geheele bezetting ijlings op de vlugt. De overtocht over de brug belemmerd zijnde, gelukte het slechts een twintigtal Douaniers met zwemmen te ontkomen, de overigen, onder welke de Bevelhebber zelf, zijnde een Kapitein van de Gens d'armes, sneuvelden, of verdrongen, of werden gekwetst en gevangen genomen. De Generaal AMBY, nog weder eene versterking van twee bataillons voetvolk bekomen hebbende, wilde andermaal eene poging beproeven, om DOZSBORCH te hernemen; maar de manschappen, den 23 's avonds daartoe afgezonden, stieten den volgenden morgen, achter het dorp Velp, op eenen troep Pruisische jagers en ruitery, die twee veldstukken en eenen mortier met zich voerden, en werden daar zoo wel ontvangen, dat zij spoedig met een aanmerkelijk verlies, tot binnen de stad en de schansen buiten de Rijnpoort, moesten terugtrekken. Deze poging alzoo vruchteloos afgeloopen zijnde, bleef DOZSBORCH van verdere aanvallen vrij.

Bij den orkaan van 29 November 1836 verkeerde de stad DOZSBORCH in geen gering gevaar. Toen de storm in volle kracht woedde, was het een verschrikkelijk gezigt den hoogen toren van de St. Maartenskerk te zien slingeren. Het kruis sloeg zoodanig over en weer, dat de kop van den haan en eene der stangen van den bliksemafleider naar beneden kwamen. De planken, welke in de goten van het kerkgebouw lagen, vlogen als papier door de lucht. In een woonhuis perste de hevige luchtstroom een raam naar binnen, waardoor verder een gedeelte van den achtergevel instortte. Het water uit den IJssel sloeg tot in de Veerpoortstraat, op eenen aanmerkelijken afstand van de rivier verwijderd. Men heeft zelfs gemeend eene aardbeving te hebben gevoeld. Zoo veel is zeker, dat de pomp in zeker huis, die anders helder water gaf, geheel troebel was.

DOESBORGH-EN-ZEVENAAR, dist., prov. *Gelderland*, gedeeltelijk kw. *Arnhem*, gedeeltelijk kw. *Nijmegen* en gedeeltelijk kw. *Zutphen*, palende N. en O. aan het distr. *Zutphen*, Z. aan de Pruisische prov. *Rijnland*, Z. W. aan den Rijn, die het van het distr. *Nijmegen* afscheidt, N. W. aan den *IJssel*, waardoor het van het distr. *Veluwe* gescheiden wordt.

Het bevat de navolgende 9 gem., *Angerlo*, *Bergh*, *Didam*, *Duiven*, *Gendringen*, *Herwen-en-Aardt*, *Pannerden*, *Wehl* en *Zevenaar*. Het telt 3661 h., bewoond door 4449 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 25,000 inw.

DOESBURG, buurs. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr. en 5 u. N. W. van *Arnhem*, kant. en 5 u. N.

van *Wageningen*, gem. en 1 u. N. W. van *Ede*, met 34 h. en 220 inw.

DOESBURG, st. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie *DOESBURG*.

DOESHOF, voorm. adell. h. in *Rijnsland*, prov. *Gelderland*. Zie *DONS (Huis Ten)*.

DOESRUST, buit. onder het balj. van *Voshol*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 4 u. N. O. van *Rotterdam*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Gouda*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Reeuwijk*, aan de Vaart van Bodegraven naar *Gouda*, bij de Reeuwijkschebrug.

Deze buit., welke geen onbevallig aanzien heeft, werd vroeger *KANTWIK* genaamd, vermoedelijk naar den Burgemeester van *Gouda* *F. Cant*, die daar weker zoude bezeten hebben. Zij behoort sedert een aantal jaren aan het oud en aanzienlijk geslacht der *Van der Dorsen*, door hetwelk zij thans nog in eigendom bezeten wordt.

De Vice-Admiraal *Johan Arnold Zoutman*, die den 5 Augustus 1781, de eer der Nederlandsche vlag op *Doggersbank* zoo rijkdomrijk verdedigde, werd op deze buit. geboren.

DOESUM, d. in het *Westertkwartier* der prov. *Groningen*. Zie *DOESUM*.

DOETECHOM, *DOETECOM* of *DOETICOM*, st. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie *DOETINCHEM*.

DOETHEN, onde naam van de st. *DOETINCHEM*, in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie *DOETINCHEM*.

DOETINCHEM, voorm. distr., prov. *Gelderland*, kw. *Zutphen*; palende N. aan het distr. *Lochem*, O. aan het distr. *Borculo*, Z. aan het distr. *Bredevoort*, Z. W. aan het distr. *Doesborgh*, terwijl de stad *Doetinchem* in dit distr. besloten lag.

Het bevatte de volgende 6 gem., als: *Ambt-Doetinchem*, *Hengelo*, *Hummelo*, *Buurlo*, *Steenderen* en *Zelhem*, tellende 2872 h., bewoond door 3093 huisgez., uitmakende eens bevolking van ruim 17,000 zielen.

Thans maakt dit distr. een gedeelte van het distr. *Zutphen* uit.

DOETINCHEM, kant., prov. *Gelderland*, arr. *Zutphen*; palende N. aan het kant. *Lochem*, O. aan het kant. *Aalten*, Z. aan het kant. *Ter-Borgh*, W. aan het kant. *Doesborgh*.

Dit kant. bevat 5 gem., als: *Doetinchem*, *Ambt-Doetinchem*, *Hengelo*, *Wehl* en *Zelhem*. Het beslaat eens oppervlakte van 20,411 bund., telt 1924 h., bewoond door 2293 huisgez., uitmakende eens bevolking van ruim 16,000 inw., die meest in den landbouw hun bestaan vinden.

DOETINCHEM, kerk. ring, prov. *Gelderland*, klass. van *Zutphen*.

Zij bevat de volgende 11 gem. *Ter Borgh-en-Etten*, *Dinxperlo*, *Doetinchem*, *Gendringen*, 's *Heerenberg*, *Hummelo*, *Varseveld*, *Zeddam*, *Zelhem* en *Zilvolde*. Men heeft er 12 kerken, welke door 12 Predikanten bediend worden, en telt ruim 12,000 zielen.

DOETINCHEM, gem. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr. en arr. *Zutphen*, kant. *Doetinchem* (13 m. k., 3 s. d.), van rondom door het *Ambt Doetinchem* omgeven. Zij bevat, behalve de stad *Doetinchem*, het schependom. Men telt er 343 h., bewoond door 389 huisgez., uitmakende eens bevolking van ruim 1800 inw., onder welke ruim 1200 *Nerv.*, 70 *Evang. Luth.*, 10 *Doopsgez.* en 79 *Braëlit.*

De stad **DOETINCHEM** ligt 7 u. O. van Arnhem; 8 u. Z. Z. W. van Zutphen, 2 u. O. ten Z. van Doesborgh; 51° 57' 57" N. Br. 23° 57' 14" O. L.

Er zijn veelligt weinige plaatsen, wier namen zoo verschillend worden gespeld, als die van deze stad; zoo vindt men die, in stukken van het jaar 858, **DOTTINGHEM**, **DUCKENGEN** of **DUICTINGEN**; in stukken van het jaar 1200 **DOTTICHEM**, **DUTTENCHEM**, **DEUTIKHEM** of **DOTTINCHEM**; in een van 1552 **DOETINCHEM**; in een van 1595 **DOETHEN**; in een van 1626 **DOETINCHEM**; in een van 1680 **DOETEKOM**; in een van 1689 **DOTISCHEM**; in een van 1735 **DOETINCHEM**; in een van 1750 **DEUTINCHEM**, en elders **DEUTEICHEM**, **DEUTICHEM**, **DEUTEKOM**, **DOSTICHEM**, **DOTICHEM**, **DEUTEKOM**, **DOETINCHEM** of **DEUTICHEM**. Het schijnt, dat **DOETINCHEM** de oude zekere spelling is, en deze naam is waarschijnlijk zamengesteld uit *Dulling* en *Heim*, en zal dus zoo veel beteekenen als de *plaats* of het *huis* van *Dotting*, als hebbende welligt in de vroegste tijden, iemand van dien naam alhier zijn verblijf gehouden; anderen willen, dat de naam eene verbastering is van **TRUTONHEM**, het verblijf der *Trutonen*, die uit hunne meer noordelijke woonplaatsen deze gewesten zouden bezocht hebben. De tegenwoordige spelling **DOETINCHEM** wordt ten eersten male in 1850 aangetroffen en gemeenlijk **DEUTICHEM** of **DEUTHEM** uitgesproken.

Het eerste, dat wij van **DOETINCHEM** vermeld vinden, is in eenen brief van 23 Maart 858, waarbij **ALBERICUS**, de negende Bisschop van Utrecht, eenige goederen als leen of lijfsgot schenkt aan zekeren Graaf **RODGERIUS**, die te voren eenige goederen geschonken had aan de St. Martinikerk te Utrecht, onder welke ook gevonden werd eene, in **VILLA DOTTINGE** gelegene en gewijde kerk, met de daarbij behoorende lijfeigenen; hoewel, volgens eene bestaande overlevering, ten jare 1100, de ringmuur, welke nog heden in wezen is, om **DOETINCHEM** zoude getrokken zijn, is het waarschijnlijk alleen om krijgskundige redenen geschied, zonder dat de plaats daardoor nog stads voorrechten of vrijheden ontving, dewijl die eerst in de volgende eeuw, te weten in het jaar 1256 of 1257, door **Orro II**, Graaf van *Gelder*, zijn geschonken.

De stad is gelegen aan den Ouden-IJssel, ter plaatse waar zij de *Slinge* opneemt, die gedeeltelijk de stadsgracht vormt; en daar, waar zij in den IJssel valt, der stads korenmolen doet omgaan. Dit riviertje schijnt zelfs door de stad te hebben geloopen, doch dit is sedert veranderd. Reeds in de veertiende eeuw vindt men gewag gemaakt van eene brug, welke hier over den IJssel moet gelegen hebben. In de achttiende eeuw was dit eene ophaalbrug, die in het jaar 1784 door ijsschollen werd weggedreven; in de plaats daarvan werd eene vaste brug gelegd, welke in het jaar 1809 Engelsche vernield werd; waarop de toenmalige Koning **Lodewijk**, de tegenwoordige brug aan de stad ten geschenke gaf. Deze brug, welke 9000 guld. gekost heeft, rust op 12 palen en is 48 ell. 8 palm en 5 v. lang.

De stad is niet groot van omtrek; maar heeft, zoo door meerder sierlijkheid en goede smaak, waarmede thans de huizen gebouwd worden, als door de breedte der straten, inwendig een bevallig aanzien, en is buiten de poorten door eenen wal omgeven, welke tamelijk hoog en met boomen beplant zijnde, eene druk bezochte en aangename wandeling, door de heerlijkste gezigten vervrolijkt, oplevert. Men heeft er vier poorten, zijnde: de *Heselpoort* of *Hessenpoort* ten N., de *Homburgerpoort* ten O.; de *IJsselpoort* of *Waterpoort* ten Z. en de *Gruijtpoort* ten W. In de buitenzijde van deze laatste poort

ook op de voornaamste zaal het winterexamen der Latijnsche schooljeugd gehouden. Het Oude Raadhuis, welks stichting onbekend is, werd, in 1527, door den grooten brand vernield; hersteld zijnde, werd het in 1724 door den bliksem getroffen en andermaal verwoest, waarop, in 1727, het tegenwoordige Stadhuis voltooid werd. Boven de Raadkamer leest men deswege het volgende opschrift:

CURLAN HANC
 PRIM. NON. DECEMBRE
 à 1724
 VI TEMPESTATIS DEPECTAN
 XV CAL JUL. AN. 1726
 PRIMO JACTO FUNDAMENTI LAPIDE
 RESTAURARI CURAVIT
 SENATUS.

d. i. toen den 5 December 1724 dit Raadhuis door het onweder vernield was, heeft de regering gezorgd, dat het hersteld werd, zijnde de eerste steen daaraan gelegd den 17 Junij 1726. Ook wordt er nog op het Raadhuis een sierlijken glazen beker bewaard, die deze gebeurtenis door het volgende opschrift vereeuwigt: *ARNOLDUS VAN DAM, curiae fausto omine restauratae memoriam hoc cijato sacravit e g Senator 10 November 1727.* (d. i. ARNOLDUS VAN DAM heeft de gedachtenis der gelukkige herbouwing van het Raadhuis, met dezen beker geheiligd, den 10 November 1727). Onder het Raadhuis vindt men de gevangenis, waarin de beruchte misdadiger Piso heeft gevangen gezeten.

Nabij de Heselpoort, aan den stadsmuur, staat de Gevangenis, een stevig en goed gebouw, hetwelk in de laatste helft der achttiende eeuw, op kosten van de Rekenkamer van Gelderland, is gesticht, en waar voorheen de criminele gevangenen van het landdrostambt van Zutphen bewaard werden.

Het gebouw, dat voormaals tot Kazerne diende, is thans ingerigt voor eene school en tot vergaderplaats van het hier gevestigde Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen.*

De Herv., die hier wonen, maken met die van het Ambt Doetinchem eene gem. uit, welke tot de klass. van Zutphen, ring van Doetinchem, behoort, en ruim 2600 zielen telt. Ofschoon men den aanvang der Herv. gemeente in Doetinchem, met eenig regt schijnt te kunnen stellen ten jare 1600, zoo is het echter zeker dat er reeds vóór dien tijd aldaar eene gemeente bestond. Dit kan men niet alleen opmaken uit de omstandigheid, dat Doetinchem van 1579 tot 1598 in handen der Staatschen geweest is, die deze 19 jaren niet zullen hebben laten voorbij gaan, zonder hier aan de stichting eener gemeente te denken; maar dit vermoeden krijgt volkomen zekerheid door een gedenkstuk, hetwelk nog van die gemeente is overgebleven, en waardoor haar aanwezig, buiten twijfel gesteld wordt, te weten, den oudsten avondmaalsbeker, waarop gegraveerd staat: *Ecclesia Doetinchemsis 1593* (d. i. gemeente van Doetinchem 1593). Het blijkt uit dit eerwaardig gedenkstuk dat men, reeds in het laatst der zestiende eeuw, in deze stad eene Herv. gemeente aantrof, bij welke het Heilig Avondmaal bediend werd; terwijl men bovendien als Leeraar in deze gem. vermeld vindt MATTHIAS VAN REZTS, die in het jaar 1593 herwaarts kwam, en in het jaar 1599 naar Asperen werd beroepen; ongetwijfeld werd deze gem., bij de verovering der stad door de Spanjaarden, in 1598, verstrooid, en vernietigd. Vroeger dan 1579 hebben geene vergaderingen der Hervormden hier plaats gehad, ten minste in de acta de Synode van Emden

van het jaar 1571, en die van Dordrecht van 1574, vindt men op de lijsten der toen bestaande gemeenten den naam van *DOERTINCHEM* niet. De aantekeningen vangen aan met 1600, in welk jaar, nadat in 1599 de stad door de Staatschen was hernomen, men ook de verstrooide gemeente weder vergaderd en de Godsdienstoefening hersteld zal hebben. De eerste Predikant na de herstelling der gem. was *GEORGIUS MOLNEUS* of *VAN MOLN*, ook wel *MULLERUS* en *MOLNERUS* geschreven, die in 1601 van Wilp herwaarts werd beroepen, en in het jaar 1626 tot ambtgenoot verkreeg *VALENTINUS WEIDEMAN*, sedert welken tijd de gemeente van Doertincchem steeds door twee Predikanten bediend is. Onder hen, die later hier het evangelie verkondigd hebben, vinden wij vermeld *JOHANNES VAN SLOCHTEREN*, die den 20 Augustus 1792 herwaarts beroepen werd, en in 1804 naar Hoorn vertrok, zijnde, aldaar in 1841 overleden, na gedurende een reeks van jaren President van het provinciaal kerkbestuur van Noord-Holland te zijn geweest. Het beroep geschiedt door den Kerkeraad. De Herv. hebben hier slechts eene kerk, de Grootkerk geheeten. Men kan niet wel bepalen wanneer deze kerk hare tegenwoordige grootte en gedaante gekregen heeft; zij schijnt echter van geen zeer hooge oudheid te zijn. De eerste stichting eener kerk in *DOERTINCHEM* valt in het begin der negende eeuw. Wij hebben boven reeds gezien, dat ten jare 838 een zekere *RODARIUS*, die in deze streken Regter was, onder andere goederen, ook eene gewijde kerk ten geschenke gaf aan de kerk van Utrecht, deze kerk wordt uitdrukkelijk gezegd te staan in *DOERTINCHEM*; wanneer men nu aanneemt, dat *RODARIUS*, die deze kerk ten geschenke gaf, ook de stichter daarvan is geweest, zooals men uit de omstandigheden eenigermate kan gissen, dan kan men de stichting der kerk op het jaar 800 of iets vroeger of later stellen. Zeker is van deze eerste en oudste kerk thans niets meer in wezen, en bij de vergrooting der gemeente en de cindelijke verheffing van *DOERTINCHEM* tot eene stad, in de dertiende eeuw, heeft men gewisselijk in de plaats der oude, eene andere kerk gesticht, welke in 1527 afbrandde, hoewel waarschijnlijk de muren staan bleven, terwijl de kerk sedert geheel hersteld werd. Zij was vóór de Herv. aan de *H. CATHARINA* toegewijd en destijds vond men er twee altaren, een voor de *H. CATHARINA* en eene voor den *H. ANTONIUS*. In dien tijd was de kerk zeer rijk, zoo als men kan opmaken uit de aanzienlijke berooving, die zij in de Spaansche onlusten heeft ondergaan. De dienstdoende Pastoor werd uit Bethlehem gezonden, welks Proost ook regt van benoeming had, voorts waren in deze kerk de volgende dertien vikarijen gesticht. De vikarij van de *H. H. BARBARA* en *LAURENTIUS*; die van de *H. Maagd MARIA*, aan welke de last van twee missen was gehecht; de vikarij van de *H. CATHARINA*; die van de *H. H. MAURUSSEN*; die van den *H. NICOLAUS*, de Bedienaars van deze laatste drie vikarijen behoefden maar ééne mis in de week te lezen en werden door den gemelden Proost aangesteld; de vikarij van de *H. Maagd MARIA*, met de verbindtenis, om alle Vrijdagen en Zaturdagen eene hoogmis te doen; die van de *H. H. Drie Koningen*, wiens Bedienaar gehouden was driemaal per week de onbloedige offerande op té dragen; die van *Alle Heiligen*, wiens Bedienaar een gelijk getal missen lezen moest, terwijl de vikarij in het begin der vijftiende eeuw gesticht was door *LEONIUS LEONS*, met dit beding, dat de bezitter, die Priester moest zijn, gehouden was het koor bij te wonen, en voor den stichter, als hij zoude overleden zijn, alle weken drie zielgetijden te lezen; de vikarij van *St. STEPHANUS*, wiens Bedienaar tweemaal per week aan het outaar ver-

sehijnen moest; die van den H. Apostel THOMAS, welke tot het lezen van vier missen per week gehouden was; die van het *Hoogwaardigste Sakrament*, waaraan verscheidene stichters velerhande lasten gehecht hebben; want in het jaar 1516 moest er alle Donderdagen eene hoogmis gelezen worden, en dan nog vier andere missen op andere dagen van de week. De eerste van die vier andere missen was gesticht door JOHAN VAN UDEM; de tweede door DIDERYK TELVETKES, de derde, die des Zaturdags moest gelezen worden, was gesticht door eene ELIZABETH, weduwe van JOHAN KLINKEN; de vierde kon naar welgevallen van den Vikaris of het goeddunken van den Pastoor gedaan worden; die van de H. H. MARTINUS EN WALBERGIS, wiens Bedienaar gehouden was alle dagen het ligchaam des Heeren te offeren; die van de H. H. Apostelen MATTHIAS EN ANDREAS, wiens Bedienaar de altaardiensten tweemaal in de week verrigten moest, doch op zulke dagen, als hij door eigen godvruchtigheid daartoe gedreven werd. Van deze dertien vikarijen stonden de twaalf eerstgenomden ter begeving van Schepenen, hoewel dit ten aanzien der vijfde met eenige bepaling schijnt te moeten verstaan worden; aan wien de begeving der dertiende stond is niet gebleken. Het geheele genootschap der Vikarissen heeft den 14 Januarij 1444, tot staving van de dienst, verscheidene besluiten gemaakt, onder Pastoor RUDOLFUS SCHOLTE, die den 2 Januarij 1445, door JOHAN, Proost van Bethlehem, zijn goedgekeurd, en waaraan ook de stedelijke regering hare approbatie verleend heeft. Verder waren er in DOETINCHEM nog twee kerkdiensten, eene van *Onze Lieve Vrouwe* en eene van St. ANNA; de Bedienaars werden door Schepenen aangesteld. De kerk steunt op twee rijen pilaren, en is van een eenvoudig, sierlijk orgel voorzien, dat een zeer goeden klank heeft. Nopens dit orgel leest men, dat het in 1610 gemaakt werd, of dit maken het eerste stichten of wel slechts eene herstelling geweest zij, wordt niet gemeld. Waarschijnlijk echter is het orgel in den brand van 1827 vernield. Men zal het dus hersteld en gebruikt hebben tot in het jaar 1898, als wanneer het in de algemeene ellende insgelijks zal zijn verwoest geworden, terwijl het maken van een nieuw tot in 1610 zal hebben aangeloopt. Te meer is dit geloofbaar, omdat men vóór het jaar 1611 van geen organist vindt gewag gemaakt. Voorts prijkt de kerk inwendig nog met eenen prachtigen grafsteen van zwart marmer met witte letterplaat en versierselen, welke steen in het jaar 1829 aldaar is opgericht door den Admiraal VERHUELL, ter gedachtenis van zijne ouders, zoo als blijkt uit het volgende opschrift, in verheven vergulde letters op de witte letterplaat aangebragt:

HIER RUST

MR. QUIRIJN MAURITS VERHUELL,

IN LEVEN BURGEMEESTER DER STADT DOETINCHEM,

DE EDELE VRIEND EN RAADSMAN DER BURGERIJ DEZER STADT,

IN DEN HEERE ONTSLAPEN,

IN DEN JARE 1788, IN DE MAAND MEI.

EN

JUDITH ELSABEC ANNA BARONESSE VAN ROUWENOORDT,

DESSELFS ACTINGSWAARDIGE ECHTGENOOT,

IN DEN HEERE ONTSLAPEN,

IN DEN JARE 1785, IN DE MAAND JULI.

Dit sierlijk gedenkstuk, dat achter in den muur der kerk sluit, is aan de voorzijde met een ijzeren hek omgeven. De spits van den fraaijen toren dezer kerk word, den 15 Maart 1702, door den bliksem

getroffen, zoodat zij weldra in lichtelaatje vlam stond, hetgeen de stad en vooral de kerk in geen klein gevaar bragt, hetwelk echter door de vastberadenheid van den stadstimmermansknecht, CONRAD genaamd, die den moed had, met levensgevaar naar boven te klimmen, werd afgewend, zoodat de toren en kerk wel aanmerkelijke schade leden, maar de verdere onheilen toch geweerd bleven. Den 11 Januarij 1761 trof deze kerk op nieuw een groot onheil door het in- of omstorten der pilaren van een gedeelte des gewelfs, waardoor groote schade in de kerk werd aangerigt. Het was juist Zondag, en de namiddaggodsdienst, alsmede eene daaropvolgende kerkeradsvergadering waren slechts kort geleden geëindigd, hetwelk eene bijzondere bewaring der Goddelijke Voorzienigheid was; want had deze verwoesting een paar uren vroeger plaats gehad, dan waren de gevolgen onberekenbaar geweest. Den 9 November 1800 werd deze kerk door den storm, die toen door ons geheele vaderland woedde, insgelijks zwaar geteisterd en beschadigd, zoodat de herstelling groote kosten vereischte. Eindelijk viel de bliksem anderwerf, den 14 Januarij 1822, op de spits van den toren, doch baande zich ditmaal eenen uitweg, zonder eenige brand of merkbare schade te hebben veroorzaakt. Voorheen stond er rondom het kerkhof een muur, die echter sedert onheugelijke tijden afgebroken is, wordende de kerk thans gedeeltelijk door eene rij boomen omringd.

Vroeger had de Hervormde gemeente hier nog eene kerk in gebruik, namelijk de Kapel van het Gasthuis, waarin alstoen de weekbeurten en de maandelijksche biduren gehouden werden; doch deze in het jaar 1763 aan de Evangelisch-Luthersche gemeente afgestaan zijnde, heeft zulks later niet meer plaats gehad.

De Evangelisch Lutherschen, die hier wonen, maken, met die van het Ambt Doetinchem en de omliggende dorpen, ééne gem. uit, welke 140 zielen telt en tot den ring van *Groningen* behoort. Het beroep geschiedt door den kerkeraad, uit eene nominatie van drie of meerdere Proponenten, welke zij van het consistorie van Amsterdam ontvangt. Deze gem. oefent hare eeredienst uit in de oude Gasthuiskapel. Het gasthuis was namelijk van ouds voorzien van eene kapel, toegewijd aan de *drie Koningen*, waarin eene vikarij bestond, welker bedienaar, door Schepenen aangesteld, Maandag, Woensdag en Vrijdag de mis deed. Ten jare 1763 werd deze kapel door de stedelijke regering op zekere voorwaarden afgestaan, voor den tijd van honderd jaren, aan de Evangelisch-Luthersche gemeente, en daarop tot eene kerk ingerigt, waartoe de kosten gevonden werden uit eene collecte, in Duitschland en de Nederlanden gedaan; diensvolgens is het thans een klein doch net bedehuis, dat inwendig van een orgel en uitwendig van een torentje voorzien is.

De Doopsgezinden, van welke men hier een tiental aantreft, hebben geen kerk en ook geen Leeraar. De jongelieden, tot die gerindte behoorende, worden door eenen der Hervormde Leeraars onderwezen, en leggen daarna elders, bij eenen hunner Leeraars, hunne belijdenis af.

De R. K., die hier wonen, behooren tot de gem. van *Doetinchem en Wijnsbergen*, welke twee kerken heeft, die beide buiten de stad staan en dus elders zullen vermeld worden.

De Israëliten hebben hier eene ringsynagoge, nabij de Gruitpoort, aan den *Stadswal*, welke tot het synagogaal ressort van *Nijmegen* behoort, en onder welke de bijkerken van 's Heerenberg en Zevenaar behooren.

Vroeger heeft hier een Gasthuis bestaan, waarvan thans niets meer over is dan de fondsen, die tot onderhoud van des benodigden besteed worden.

Hoewel er te **DOETINCHEM** geene Afdeeling van het Bijbelgenootschap, noch van het Traktaatgenootschap bestaan, kan men er echter aan beide deel nemen, tellende het Bijbelgenootschap hier 9 en het Traktaatgenootschap 11 Leden, terwijl de oudste Predikant der Hervormden, die met de werkzaamheden voor beide belast is, deswege met *Zutphen* correspondeert, even als voor het Zendinggenootschap, dat hier ook nog al deelnemers vindt, met *Rotterdam*.

Onder de wetenschappelijke inrigtingen tellen wij: de Latijnsche school, aldaar sedert eeuwen gevestigd, en welke gehouden wordt in een vertrek, boven het voorportaal der Grootte kerk. Zij wordt gemiddeld bezocht door een tiental leerlingen, die door eenen Rector onderwezen worden. De eerste van wien wij lezen dat hij het rectoraat alhier heeft waargenomen is geweest **Petrus EELTINK**, die tevens Organist en Psalmist was, en het Rectoraat in 1611 waarnam, doch in 1630 vervangen werd door **Georgius REUTER**. Voorts zijn hier nog drie scholen, als: eene Fransche school voor jonge heeren; eene stads Fransche school voor meisjes, en eene stads Nederduitsche school.

Ook bestaat hier een Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, dat den 25 Februarij 1822, is opgericht, 30 leden telt, en eene spininrigting heeft daargesteld, waar 20 tot 30 arme lieden werk vinden, terwijl het veel ter bevordering van het onderwijs aan minvermogenenden, alsmede van het onderrigt in de teekunst bijdraagt.

Onder de te dezer stede bestaande genootschappen kan men ook nog brengen twee Gilden of Broederschappen, waarvan de oorsprong tot hooge oudheid opklimt. Het eene eigenlijk *Sint Jurrien* of st. Antoniesgroote-broederschap geheeten, doch thans meestal het Gilde van Eendracht genoemd, heeft eenig inkomen en een gestoelte in de Grootte kerk. Het andere gilde, het Gilde van vrede genaamd, heeft mede eenig inkomen en een gestoelte in de grootte kerk.

DOETINCHEM is de geboorteplaats van den Staatsman **CHRISTIAAN ANTHONIE VERHUELL**, die onder Koning **LODWERIK** Ambassadeur aan het Hof van Spanje is geweest, en van diens broeder, den Admiraal en Pair van Frankrijk, **KAREL HENDRIK VERHUELL**.

Het is uit de geschiedenis bekend, dat **ARNOLD**, Hertog van *Gelder*, in het jaar 1465, door zijnen zoon **ADOLF** werd opgeligt, en op het kasteel te Buren gevangen gehouden. **JAN**, Hertog van *Cleve*, wiens zuster met **ARNOLD** was gehuwd, viel, onder voorgeven van zich de zaak van den gevangenen vader aan te trekken, in het graafschap *Zutphen*, waarvan hij een gedeelte aan zijne heerschappij dacht te hechten. Dit was voor de Doetinchemmers zeer nadeelig, want, toen op den 18 Maart 1466 eenige Cleefschen, te Emmerik eenige wijnvaten met water gevuld hebbende, en die naar het dorp *Wehl*, in de *Lijmers* gelegen, vervoerden, lieten de Doetinchemmers zich daardoor verschalken, en belust, om dien buit meester te worden, trokken zij er op aan, maar werden, met verlies van 70 dooden en gevangenen, teruggeslagen; hetwelk ten gevolge had, dat de inwoners van **DOETINCHEM** deel namen in het verbond, hetwelk Hertog **ADOLF** met den Aartsbisschop van Keulen, tegen den Vorst van *Cleve*, aanging.

Toen, in het jaar 1481, geheel Gelderland onder het gebied van **MAXIMILIAAN**, Aartshertog van *Oostenrijk*, overgegaan was, gaf **JAN**, Vorst van *Cleve*, zijne rekening over, van mocite en verlies, geleden in den Gelderschen oorlog, ten behoeve van het Huis van Bourgondië, makende tevens aanspraak op eenige Geldersche plaatsen, onder anderen op **DORTINCHEM**, destijds eene bloeiende stad en aanzienlijke vesting; doch zijne rekening vond men te hoog en zijne aanspraken te ongegrond, om die dadelijk toe te staan, en nadat hij, gedurende de onderhandeling daarover, in het jaar 1481, overleden was, sloot zijn zoon en opvolger, **JAN II**, eene overeenkomst, waarbij hij afstand deed van alle aanspraak op de vesting **DORTINCHEM**.

Toen echter Gelderland, op het laatst der vijftiende eeuw, zijnen wettigen Erfvorst, **KAREL VAN EGMOND**, weder tot Heer had aangenoemen en **MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK**, die intusschen Roomsche Keizer was geworden, Gelderland voor zijnen zoon **FILIPS DEN SCHOONS** verlangde, vingden de Vorsten van Gulik en Cleve wederom den oorlog aan, die na een kort bestand, in 1498, hevig hervat werd. De Cleefsche Vorst hernieuwde zijne oude aanspraak op **DORTINCHEM**, en bedong, bij verdrag, die vesting voor zich te mogen innemen. Ten einde spoediger vrucht van deze overeenkomst te trekken, rukte **JAN II**, Hertog van *Cleve*, in de lente van 1499, voor **DORTINCHEM**. Hij sloot de stad aan alle zijden in, en tastte, zoo als de overlevering berigt, haar iszonderheid van den kant der Gruitpoort aan, waar hij zijn geschut plantte op de hoogten, welke de stad bestrijken; doch daar de Gelderschen, intusschen in zijn land vielen, en met rooven en branden deerlijk huis hielden, werd hij genoodsaakt het beleg op te breken en naar zijn eigen land te trekken, om dat te verdedigen.

DORTINCHEM werd door **FILIPS DEN SCHOONS** vermeesterd, maar schijnt niet lang in zijne magt gebleven te zijn; want kort daarna vinden wij het weder in handen van **KAREL VAN EGMOND**. Onder de regering van dezen Vorst trof **DORTINCHEM** de grootste ramp, waarvan hare geschiedenis melding maakt, te weten de felle brand, door welke het grootste gedeelte der stad, benevens de kerk en het Raadhuis in asch verkeerde. Dit verschrikkelijk onheil had plaats op Goeden Vrijdag (19 April) van het jaar 1527, des middags ten 12 ure. De overlevering wil, dat de brand zijnen aanvang nam, bij eenen bakker, die bezig was eenig vlas te droogen, en dat slechts weinige huizen aan de algemeene verwoesting ontkomen zijn. Tot overmaat van ramp zijn bij dit onheil alle stadspapieren en archieven, die op het raadhuis bewaard werden; eene prooi der vlammen geworden.

Bij den togt van **WILLEM I**, Prins van *Oranje*, die in het jaar 1568 met een aanzienlijk leger over de Maas trok, werd ook **DORTINCHEM** in staat van tegenweer gesteld, maar toen die Vorst terug trok, werd ook binnen deze stad het volk betaald en afgedankt, terwijl de burgerij, uit handen van zekeren Bevelhebber of Hopman **TERRISSE**, die zijn volk alhier met volle betaling afdankte, een nieuw rood vaandel ontving, misschien wel als eene belooning voor betoonden ijver.

De ware der inneming van Brielle in het jaar 1572, was nauwelijks tot aan de overzijde van den IJssel doorgedrongen, of **MAARTEN VAN ROSSUM** spande alles in, om **DORTINCHEM** te verdedigen, betwelk ook geenszins overbodig was, want den 22 Junij vertoonde de Graaf van **DEN BERGH** zich voor de stad, en eischte dat men hem en zijne manschap den kost zoude bezorgen, en ham en brood zou doen toekomen; hierop een weigerend antwoord hebbende bekomen, trok hij af. Vóór

zijne aankomst had men in **DOETINCHEM** alle voorzorgen genomen, en ook alle huislieden uit het ambt in de stad gebragt, die hier dag en nacht waakten, en daarvoor den kost ontvingen. Op het berigt echter dat de Graaf van den **Brae** zich van **Zelhem** verwijderde, liet men deze landlieden naar huis gaan, en ontblootte alzoo de stad, die spoedig daarop, waarschijnlijk bij verrassing, door de Staatschen, onder van **Aken**, werd ingenomen. Bij hem bevond zich zekere **ALBERS**, als zaakgelastigde van den Graaf van den **Brae**, die ook zelf spoedig binnen de stad verscheen, waar men van zijne tegenwoordigheid weinig voordeel trok; hij betaalde zijne soldaten met geld van lood vervaardigd, en een zekere **Wouw WUSTERS**, in **DOETINCHEM** woonachtig, werd gemagtigd, om voor dat looden geld alles aan de soldaten te leveren, wat zij begeerden, met name: vleesch, spek, hier, en laken, onder verzekering, dat de Graaf van den **Brae**, dit looden geld tegen goede munt zoude inwisselen; doch de leverancier kwam hierbij veel te kort, want de Graaf trok eerlang weg, zonder aan zijne belofte te denken; terwijl hij bovendien plunderde wat hij kon. Uit de kerk nam hij mede al het geld en zilver, benevens vijf zakken koperwerk, mitsgaders de heilige kelk, en het verdere vaatwerk, wegende te zamen acht en twintig ponden gouds; met deze buit en wat hij verder uit andere steden roofde, ging hij naar **Bremen**, van waar hij daarna terug kwam, en, op betuigd leedwezen, wegens zijn gehouden gedrag, als Stadhouder werd aangesteld. Nog in dit selfde jaar 1572, verwisselde **DOETINCHEM**, onderscheidene malen van Heer. Den 18 October verscheen hier van **Rossuz**, van wege den Koning van Spanje. Reeds den 23 daaraanvolgende bemagtigde **WILLEM I**, Prins van **Oranje**, de stad, en verbleef aldaar twee nachten, als wanneer hij met zijn leger naar **Lochem** trok. Hij werd weder gevolgd door **Don Frederik van Toledo**, zoon van den Hertog van **Alba**, die, den 26 October, binnen **DOETINCHEM** verscheen en er vier dagen doorbragt, in hetzelfde huis, waar de Prins zijn verblijf had gebouwen, trekkende vervolgens op **Zutphen**, welke stad hij innam en de inwoners zeer mishandelde. Nadat de Hertog van **Alba** de Nederlanden verlaten had, geraakte **DOETINCHEM** weder in handen der Staatschen, hoe en wanneer is onbekend, doch in den nacht tusschen Donderdag en Vrijdag 9 en 10 Julij 1579, ten twee ure, werd deze vesting onverhoeds ingenomen door **Maarten Schenk van Bleijensbeek**, met slechts weinig volk, zoo te voet als te paard; hij beroofde de burgers van geld en goed, en sloot ze daarop in de kerk, waarin zij van Vrijdag tot Zaterdag morgen 2 ure opgesloten bleven; op dien dag werd **Hopman Koevreden**, een van **Schenks** bevelhebbers, door zijne eigen volk toevallig doorschoten, terwijl hij zich op den wal bevond, en daar hij de aanlegger was van het opsluiten in de kerk, zoo liet men na zijnen dood de burgers weder los, met belofte van groote belooning, indien zij op de wallen, bij de krijgslieden, wilden blijven en de stad tegen **Oranje** helpen verdedigen, doch de burgers, in dezen oorlog geen genoeg vinden, hielden zich schuil tot op Zondag 12 Julij; alstoen kwamen de krijgslieden van het regiment **Jacob van Stenbach**, alsmede van **Kortebach**, **Stegeman** en **Teligt** uit **Brabant**, benevens een aantal burgers uit **Deventer**, **Zutphen** en **Doesborgh** ten behoeve der Staten van den lande gewapend, en namen **DOETINCHEM** in bezit, terwijl **Schenk** en de zijnen afstrokken. Aan deze nieuwe gasten moesten de burgers 9000 gulden betalen, ten einde aan de krijgslieden een halve stormmaand te voldoen, en daarbij werd door de gewapende burgers van **Deventer**, **Zutphen** en **Doesborgh** de kerk meer geplunderd,

dan immer te voren geschied was. De armoede, die hierdoor in DORTMUN ontstond was grooter dan iemand heugde, want men moest al dit volk den kost geven, zoo lang als zij daar waren. Desniettemin werd in DORTMUN het gezag van den ontnikenden Staat der Nederlanden voor eenen geruimen tijd gevestigd. Doch MAARTEN SCHENK, eenmaal DORTMUN veroverd hebbende, besloot het nog eens te beproeven. Hij kwam van Grol, dat hij had ingenomen, en verscheen Donderdag namiddag, 6 October 1590, voor de stad, met den Overste VAN RENNEBURG, Heer van *Anholt*, en JOHAN STRUIJ, mitsgaders 23 vaandels voetvolk en 600 paarden. Hun leger aan twee zijden der stad hebbende opgeslagen, eischten zij die tweemaal op, eerst op genade en ongenade, daarna behoudens lijf en goed; doch beide reizen sloeg men de eische af, en nadat de vijand een schutgevaarts had gehouden, trok hij in den nacht van Woensdag 12 October weder weg, zijn leger in den brand stekende, en begaf zich naar Friesland. De bezetting van de stad bestond toen uit vier Hollandsche vaandels voetvolk, welks Hoplieden waren RUDOLF SCHUL, JAN VAN VIANEN EN JAARVELD, WOLTER VAN DOORNIK EN GOOSSEN VAN BERRIKELIN.

Het is om dezen tijd of wel iets later, dat men de woedende pestziekte stellen moet, waarvan nog zoo vele overleveringen worden aangetroffen. In de stad zegt men groeide het gras op de straten; het Ambt scheen geheel uitgestorven; van talrijke huisgezinnen, die des morgens in goeden welstand waren, vond men des avond slechts de lijken. De ziekte, die met uitlag aan de handen begon, besliste het lot der lijders binnen weinige uren; men was genoodzaakt van elders menschen te ontbieden, tot het begraven der dooden.

De Admirant van Arragon in het jaar 1598 over den Rijn getrokken zijnde, en Emmerik, nevens nog eenige plaatsen, vermeesterd hebbende, met voornemen om zich ook van Doesborgh meester te maken, tastte eerst het stadje DORTMUN aan, beschoot het aan zijne zwakste zijde, te weten aan de Gruitpoort, en veroverde het na drie dagen, namelijk op den 18 November.

Het onheil, dat vervolgens in de stad begon te heerschen, was waarlijk groot; niet alleen dat er op St. Maarten een brand uitbrak aan de Gruitpoort, door eenen Spanjaard aangestoken, maar ook verbrandde er op Goeden Vrijdag 1599 een groot gedeelte der stad, door toedoen der Spaanschen, die groote vuren aanleiden en niet wilden gedoogen, dat men de brandklok luidde. De brand begon aan de Homburgerpoort, welke, benevens 90 huizen, afbrandde. Het is deze brand, waarin de straat is vernield, welke achter de Homburgerstraat gelegen heeft en die nimmer herbouwd is, wordende de ruimte thans beslagen door de tuinen achter de huizen in de gezegde straat (oostzijde). Opmerkelijk is het, dat de twee grootste brandonheilen in deze stad beide op Goeden Vrijdag, twee en zeventig jaar na elkander, hebben plaats gehad. Voorts heerschte er in de stad, door duarte, ziekte en armoede, eene nooit beleefde ellende. De Spaanschen kveelden de burgers zoodanig dat zij grootendeels in stilte de stad verlieten, met achterlating van alles wat zij bezaten. Bij alle deze ellende en onheilen, voegde zich nog eene zamenzwering onder de Spanjaarden zelve, waardoor de stad een vreeslijk onheil boven het hoofd hing. Eenige Spaansche krijgslieden spanden met elkander zamen, om hunnen eigen Oversten te vermoorden, de stad in brand te steken, de voornaamste burgers gevangen te nemen, en zich met hunne goederen te verrijken; als wanneer zij waarschijnlijk de vesting zouden verlaten hebben. Tot volvoe-

ring van dit verraad, vergaderden eenige Spanjaarden in de Kapoenstraat bij den rosmolen, op den 13 April 1599, doch een Kapitein werd heimelijk van dit hun voornemen onderrigt, dat insgelijks ter oore van den Wachtmeester kwam; een hoop volks verzameld hebbende, omringden zij des nachts den rosmolen en namen de muiters gevangen, van welke vele geworgd en hunne lijken ten toon gesteld werden. Den 7 Mei daaraanvolgende verlieten de Spaansche troepen de stad, die, ten zelfde dage, drie vaandels krijgsknechten van Graaf HARNES VAN DEN BERG ontving, blijvende dus nog altijd de zijde van Spanje toegedaan; doch toen het leger van den Admirant, in het volgende jaar, meest weder naar Brabant terug getrokken was, zond Prins MAURITS zijnen neef, Graaf WILLEM VAN NASSAU, Gouverneur van Friesland, met eenige manschappen en oorlogsbehoefsten af, om de stad den vijand weder te ontnemen, hetgeen door hem, na een beleg van nog geene vier dagen, geschiedde. Naderhand, in het jaar 1607, werd er een besluit genomen, om dit stadje, benevens Lochem, van wederzijde neutraal te maken, en hare vestingwerken te sloopen, wordende, die van Gelderland verzocht, er hunne toestemming toe te geven, hetwelk zij ook deden, hoewel de zaak nooit is ten uitvoer gebracht. Tijdens den eersten Munsterschen oorlog, maakte de Bisschop van Munster aanspraak op eenige plaatsen in dit gewest, onder anderen op DOETINCHEM, en het gelukte hem de stad te bemagtigen, toen hij in 1635 met een leger van 18,000 man, een inval deed in het graafschap Zutphen. Bijzonderheden aangaande deze verovering meldt de geschiedenis niet; doch hoelang de Munsterschen de stad in bezit hielden, kan men eenigzins daaruit opmaken, dat de laatste kerkenraadsvergadering gehouden werd den 13 September 1665, en de eerste, na het vertrek der vijandelijke troepen den 29 April 1666, dus ruim zeven maanden, later.

Slechts zes jaren daarna geraakte DOETINCHEM andermaal, ofschoon wederom voor eenen korten tijd, in vijandelijke handen. De Franschen in het jaar 1672 eenen plotselijken inval in de Nederlanden doende, was DOETINCHEM op last van de Heeren Staten, met eenige nieuwe vestingwerken versterkt, doch, ofschoon deze reeds meer dan 30,000 gulden gekost hadden, lag het stadje, bij de aankomst van den vijand, nog open, kunnende alzoo geen grooten tegenstand bieden. De Kommandant MOLKMAN, slechts vier nieuw geworven kompaniën onder zich hebbende, bood echter den vijand het hoofd, zoo dat er twaalf of dertien der eerste bespringers sneuvelden, en hij het stadje aan den Franschen Generaal BOUVOISE, op zeer aannemelijke voorwaarden, overgaf, waarbij bedongen werd, dat hij, met de geheele bezetting, gewapend, met slaande trom en vliegende vaandels, in veiligheid tot aan de stad Doesborgh zou worden geleid, en dat de burgers in alle zekerheid binnen de stad zouden blijven. Dit geschiedde den 9 Junij des jaars 1672. DOETINCHEM werd nu met eenig krijgsvolk van den Bisschop van Munster, onder den Overste POSY, eenigen tijd, bezet, tot dat de Franschen hun afscheid weder uit de Nederlanden moesten nemen, als wanneer zij van deze gasten mede ontlast werd.

De stad DOETINCHEM, had ten jare 1704, het genoegen om Doesborgh te bevredigen, alwaar men onder elkander twistte over de keus van Regenten. — In 1754 deelde de stad in de algemeene ramp, welke het graafschap Zutphen trof, door de opzwellung van de Berkel, waardoor het land rondom DOETINCHEM tot aan de daken onder water stond, en in de stad meest alle kelders en onderscheidene straten onderliepen.

In 1764, had men er weder eene overstroming, veroorzaakt door eene doorbraak in de Kanonsdijk. In 1774, heerschte hier, gelijk elders de veepest. — In 1785, moet er to Dorstichem eenen hevigen rooden loop gewoed hebben. — In het volgende jaar had men er eene ontzettende overstroming, veroorzaakt door eene doorbraak van den Rijn. Het ijs barstte in den IJssel los, welke rivier, bij het zogenaaude Hoender-nest, doorbrak, hetgeen groots schade en ellende veroorzaakte. — In 1787 werd ook deze plaats gelijk andere eene doorbraak aan den Rijn bezet, en den 25 November 1794, trokken de Keizerlijken de stad binnen, waar zij bleven tot in het begin van Februarij; toen deze de stad hadden verlaten, kwamen den 8 Februarij 1798 de Franschen haar bezetten. — In 1809 brak de Rijn weder door, en veroorzaakte eene groote overstroming, eenen hevigen ijsgang in den Ouden-IJssel, waardoor de brug voor de stad weggenomen werd. — In 1813 had men in deze stad, bij den intogt der Boudgenooten, eene zware inkwartiering, en in het volgende jaar 1814 wederom eene doorbraak aan den Rijn-dijk, waardoor een groot gedeelte der stad onder water liep.

Het wapen van Dorstichem bestaat in eenen staanden gekroonden leeuw, met eenen dubbelen staart, tusschen drie mispelbloemen.

DOETINCHEM (AMBT-), gem. in het graafsch. Zutphen, prov. Gelderland, kw., distr. en arr. Zutphen, kant. Doetinchem (3 k. d., 15 m. k., 5 s. d.); palende N. W. aan de gem. Hummelo-en-Keppel, N. aan Zelhem, O. aan Wisch, Z. aan Bergh, W. aan Wehl; terwijl het van alle kanten de gem. Stad Doetinchem insluit.

Zij bevat de burs. Dichteren, Gaanderen, IJsevoorde, Langerak en Oasselt en daarin de haves. Hagen, de landg. Beeklust, Eeltink, de Kraysberg, Rökkum en Slangenbrug. In de vijftiende eeuw had men er mede het klooster Bielhem, hetwelk in de 16e eeuw gesloopt is, doch waarvan nog hier en daar overblijfselen van de fondamenteuten te ontdekken zijn. De gem. beslaat eene oppervlakte van 4552 bund. 23 v. r. 23 v. ell., telt 575 h., bewoond door 469 huisgez., te zamen uitmakende eene bevolking van 2600 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De voortbrengselen van den grond zijn: tarwe, raapzaad, hoekweit, rogge, aardappelen, en alle soorten van tuinvruchten. Aanzienlijk is de opbrengst van hout, hetwelk hier in menigte groeit, en gedeeltelijk op de plaats zelve tot houtskool gebrand, en aan de ijzergieterijen en verder geleverd wordt. Almêde valt de eikenschors, eik genaamd hier in groote hoeveelheid, en er wordt veel vlas, hier *lijn* geheeten, gebouwd, veel garen gesponnen en veel linnen geweven, zoo tot eigen gebruik als tot verkoop. Ook heeft men er veel veengrond, waaruit men eene soort van turf vervaardigt, *kluis* genaamd, welke op de eene plaats beter, op de andere minder is, doch over het geheel genomen voor de Hollandsche en Friesche wijken moet. Mede wordt hier tamelijk veel oer of ijzererts opgegraven, dat veel voordeel aanbrengt, en men vindt in deze gem. aan den Kockendaal, eenig goud en zilver, ofschoon in geen genoegzame hoeveelheid om de onkosten der bewerking goed te maken. Vroeger bestond in deze gem. ook eene ijzergieterij, doch deze is naar Keppel verplaatst.

Men treft in het Amt-Dorstichem de heerlijkste wandelingen aan; terwijl het ook veel gelegenheid tot jagen oplevert.

De Herv., die hier ruim 1360 in getal zijn, gebooren tot de gem. Doetinchem. — De R. K., van welke men er 1150 aantrest, worden tot de stat. van Doetinchem-en-Wijnbergen gerekend, die onder

deze gem. te Oosselt eens kerk hebben. — De Evangel. Luth., van welke men er een vijftal heeft, behooren tot de gem. van *Doetinchem*.

Men heeft in deze gem. twee scholen; als eene te Gaanderen en eene te IJsselvoorde. — De nieuwe begraafplaats van deze gem., die zeer goed ingerigt is, ligt in de buurs. IJsselvoorde.

DOETINCHEM (SCHEPENDOM), benaming van dat gedeelte der gem. *DOETINCHEM*, in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr. en arr. *Zutphen*, kant. *Doetinchem*, hetwelk buiten de stad *Doetinchem* gelegen is. Het bevat noch buurs. noch geh., maar bestaat uit eenige verspreid liggende h., waaronder het buit. *Slingervliet*. Men telt er 180 zielen.

Het beslaat eene oppervlakte van 266 bund. 91 v. r. 4 v. ell. gronds, die houtgewas, rogge, gierst, garst, aardappelen, allerlei tuinvruchten, en eene geringe hoeveelheid tabak oplevert.

Ook vindt men in dit schependom de stadsbegraafplaats, op eenen zeer korten afstand van de stad en zeer wel aangelegd; de weide, het *Homburgerbroek*, en eenen windkorenmolen, welke laatste bij den storm van 9 November 1800 werd omvergeworpen, waarbij twee menschen verpletterd werden; terwijl de molenaars knecht, die zich in den molen bevond, toen de molen omviel, er met eene kleine wonde aan het been afkwam, hoewel hij zoo vast tussehen het houtwerk was ingeklemd, dat hij er moest worden uitgezaagd.

DOETINCHEM-EN-WIJSBERGEN, R. K. stat., in het aartspr. van *Gelderland*.

Zij telt ruim 1800 zielen, en heeft twee kerken, eene te *Oosselt*, gem. *Ambt-Doetinchem*, en eene te *Wijsbergen*, gem. *Bergh*, bij welke laatste kerk de pastorie staat. Deze beide kerken, welke 1 u. gaans van elkander liggen, worden door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend.

DOETOE, kl. eil. in *Oost-Indië*, tot de *Zuidoostereilanden van Banda* behorende; 2 m. N. van *Babber*, 7° 8' Z. B., 148° 36' O. L.

Het heeft niet meer dan eene mijl in omtrek, en is aan de Zuidkust bezet met een rif, dat wel 1 tot 2 mijlen in het rond loopt.

DOETSCHEPOLDER of **DOEDTOLDER**, pold. in den *Ablasserwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Gorinchem*, gem. *Giessen-Nieuwkerk-en-Moesenbroek*; palende N. aan de *Giessen*, die hem van den Polder van *Peursum* scheidt, O. aan *Moesenbroek*, Z. aan den *Bovenpolder van Hardinxveld*, W. aan den *Nederpolder*.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 180 bund., en wordt, met den polder *Moesenbroek*, door eenen molen op de *Giessen* van het overtollige water ontlast.

DOEVEREN, heerl. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Drongelen-Hagoort-Gansoyen-en-Doeveren*; palende N. aan *Genderen*, O. aan *Heesbeen*, Z. aan het *Oude-Maasje*, W. aan *Gansoyen*.

Deze heerl. werd, in het jaar 1140, door *JOHAN III*, Heer van *Heusden*, gegeven aan zijnen tweeden zoon *JAN*, die daarop den naam van *DOEVEREN*, en een rood rad op een zilveren veld ten wapen aannam. Doch daar *JAN*, door den dood van zijnen oudsten broeder *WILLEM*, die zonder kinderen overleed, Heer van *Heusden* was geworden, werd de heerl. *DOEVEREN* alzoo weder met die van *Heusden* verknocht; waaruit is op te maken, dat het dorp *DOEVEREN* vroeger tot *Heusden* behoord heeft. Ook is het niet onwaarschijnlijk, dat het mede een gedeelte der voorstad van *Heusden* uitgemaakt heeft, te meer daar men

tusschen *Doeveren* en *Heusden* overal de sporen nog vindt, dat er gebouwen gestaan hebben, en dat dus het heerlijke van *Doeveren*, eerst aan de *Graven*, vervolgens aan de grafelijkheid van *Holland* is overgegaan, immers van andere vroegere Heeren van dit dorp vinden wij niets vermeld. De ambachtsheerlijkheid van *Doeveren*, met al hare toebehooren, is, op den 25 Julij 1724, publiek verkocht, en daarmede verleid Mr. *MAARTEN VLAARDINGERWOOD*, Oud-Schepen der stad *Rotterdam*, die haar den 2 December 1727 heeft opgedragen aan den Heer *CAROL LOBEWIK VAN WASSENAAR*, Brigadier in dienst dezer landen. Uit diens geslacht is het in dat van *PERROSCHE DE SEDLINSKY* gekomen, en van dat weder aan *JACOB DIERIK Graaf van REEDE EN ATHLON*, wiens zoon *G. G. H. Graaf van REEDE, GINKEL EN ATHLON*, te 's *Gravenhage*, het, sedert het jaar 1833, bezit. Zij bevat den *Polder van Doeveren*, het *Poldertje* beneden de brug van *Doeveren* en het *Poldertje* boven de brug van *Doeveren*, en daarin het d. *Doeveren*, en eenige verstrooid liggende huizen. Zij beslaat eene oppervlakte van 221 bund. 69 v. r. 22 v. ell.; telt 17 h. en 120 inv., die meest hun bestaan vinden in de veeteelt, terwijl het land in deze heerl., dat laag en broekig is, meest uit wei-, gras- en hooiakkers bestaat.

De Herv., die er 80 in getal zijn, behooren tot de gem. van *Doeveren-met-Gansoyen-en-Genderen*.

De R. K., van welke men er 40 aantreft, behooren tot de per. *Heusden*.

Men heeft in deze heerl. éne school.

Het d. *Doeveren*, oudtijds *Dooveren* en later *Dooveren* geheeten, doch nu reeds sedert eenen geruimen tijd zijne tegenwoordigen naam dragende, zoude, volgens sommigen, even als *Dover* of *Dowères*, in *Engeland*, zijnen naam ontleenen van de *Deenen*. Het ligt 3 u. W. ten N. van 's *Hertogenbosch*, $\frac{1}{2}$ u. W. ten Z. van *Heusden*, $\frac{1}{4}$ u. O. van *Drongelen*, aan den oever der *Oude-Maas*, waarover te dezer plaats eene brug ligt, terwijl de *Oude-Maas* alhier door eene sluis binnensdijks loopt, welke sluis door éne batterij gedekt is. Zie voorts het art. *DOEVERENSCHESLUIS*.

Men telt er in de kom van het dorp 10 h. en 60 inv.

De kerk, welke oudtijds op den zeedijk, dicht bij de *Doeverensche* sluis heeft gestaan, en alzoo zeker na den jare 1421 gebouwd is, schijnt een vrij groot gebouw te zijn geweest, en daardoor het woenen des oorlogs te beter te hebben kunnen verduren, om dat die van *Heusden*, in den *Spaanschen* oorlog, zich voor den vijand trachtende te dekken, deze kerk met wallen omsingelden en met eene schans versterkten, waardoor de sluis gedekt werd. Het is ligt op te maken, dat de kerk, in deze schans staande, door het geschut veel te lijden had. Ook schoot er, op het laatst der zeventiende eeuw, niets meer dan een gedeelte van over, hetgeen echter tot de godsdienst bekwaam gemaakt en met een spits houten torentje, waarin de klok gehangen was, voorzien werd; doch dit torentje, in den jare 1774, om zijne bouwvalligheid afgebroken zijnde, werk de klok boven in de kerk gehangen; en zoo is de kerk, zonder aanmerkelijke verandering, blijven staan tot in het jaar 1793, als wanneer er op den 17 Februarij voor de laatste maal in gepredikt is. Kort daarna werd deze kerk, die toch oud en bouwvallig was, en die men niet zonder gevaar tot de godsdienstoefening kon gebruiken, afgebroken. Vervolgens werd de godsdienst, van den 24 April 1795 tot op het laatst van het jaar

1794, waargenomen in eene daartoe gehuurde kamer; doch toen de Franschen, op den 29 December van dat jaar, de schans bezet hadden en de voornoemde kamer en het geheele huis vol Franschen lag, is het, hetzij bij ongeluk, of, zoo als sommigen willen, door moedwil, des morgens, op den 5 Januarij 1795, staande het beleg van Heusden, geheel afgebrand. Naderhand werd de godsdienst in de kerk te Genderen, mede voor DOEVEREN, waargenomen, mits die van DOEVEREN een vierde gedeelte van het armengeld genoten, dat in het zakje verzameld werd. Dit duurde zoo voort, tot dat de nieuwe kerk, in de jaren 1803 en 1804, gebouwd werd midden in de kom van het dorp, omtrent 100 ellen W. van de schans; doch hoezeer de fondamenteen voor den toren mede in den jare 1803 met den grond gelijk opgemetseld zijn, zoo heeft men echter, uit gebrek aan fondsen, het verder opbouwen moeten staken, zoodat de kerk thans nog zonder toren is; waarom de klok dan ook, sedert het jaar 1795, in eenen boom, nabij de nieuw gebouwde kerk staande, gehangen is. — De dorpschool wordt gemiddeld door 20 leerlingen bezocht.

Bij den vreeselijken watervloed van 18 November 1421 vloeide ook dit d. geheel onder, waardoor vele ingezetenen hun leven verloren en andere groote schade aan have en goed leden. Ook bij den watervloed van Januarij 1809 stroomden hier de landen ten minste acht voeten diep onder.

De Franschen, die in het jaar 1672 eenen vergeefschen aanslag op Heusden gewaagd hadden, plunderen en mishandelden op eene baldadige wijze de huislieden onder dit dorp. Den 21 Junij 1767 moest DOEVEREN nogmaals eene zware ramp verduren, daar een geweldige hagel bijna geheel het te veld staande koren en gewas, hetwelk alle hoop op eenen gezegenden oogst gaf, vernielde, terwijl de storm, welke den hagel vergezelde, boven dien een huis en eene schuur nederwierp.

De kermis te DOEVEREN valt in den eersten Maaandag in October.

DOEVEREN (POLDER-VAN-), pold. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Drongelen-Hagoort-Gansoyen-en-Doeveren*; palende N. aan den polder van Genderen, O. aan den polder van Heesbeen, Z. aan den Ruimerdijk, W. aan den polder van Gansoyen-en-Drongelen.

Deze pold., die in het jaar 1422 bedijkt is, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 165 bund. 58 v. r. 3 v. ell., waaronder 158 bund. 38 v. r. 39 v. ell. schotbaar land, telt 17 h., waaronder 8 boerderijen, en wordt door eene sluis op het Oude-Maasje van het overtollige water ontlast. Het land ligt 7 palm. boven A. P. Het polderbestuur bestaat uit eenen Schout, die tevens Secretaris is, en drie Heemraden.

DOEVEREN (POLDERTJE-BENEDEN-DE-BRUG-VAN-), onbehuisd poldertje in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Drongelen-Hagoort-Gansoyen-en-Doeveren*; palende N. aan den Zeedijk, O. aan de Baardwijkstrae Steeg, Z. aan het Oude-Maasje, W. aan het Rietgors.

Dit pold. ligt buiten den zeedijk, en is voorzien van eene kade voor vloed in den zomer. Het is groot 3 bund. 15 v. r. 50 v. ell. Het overtollige water wordt door eenen houten duiker op het Oude-Maasje uitgeloozd. Het land ligt 9 palm. boven A. P. Het bestuur wordt door den eigenaar uitgeoefend.

DOEVEREN (POLDERTJE-BOVEN-DE-BRUG-VAN-), onbehuisd poldertje in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr.,

arr. 's Hertogenbosch, kant. Heusden, gem. *Dronghelen-Hagoort-Gansoyen-en-Doeveren*; palende N. aan den Zeedijk, O. aan het poldertje Beneden de Doeversche sluis, Z. aan het Oude-Maasje, W. aan de Baardwijkstraete.

Dit pold, dat buiten den zeedijk ligt en voorzien is van eene kade voor vloed in den zomer, beslaat eene oppervlakte van 92 v. r. 70 v. ell., en loost door eenen houten duiker uit op het Oude-Maasje. Het land ligt 9 palm. boven A. P. Het bestuur wordt door den eigenaar uitgeoefend.

DOEVEREN (SCHANS-OP-), voorm. schans in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, een weinig ten O. van het d. Doeveren.

In den Spaanschen oorlog aangelegd, en van eene bezetting voorzien, werd zij naderhand aanmerkelijk versterkt, en had vele aanvallen te verduren. Zoo werd zij, in het jaar 1589, ingenomen door Graaf KARL VAN MANSFELT, doch in het volgende jaar herwonnen door MAURITS, Prins van Nassau. Den 2 Augustus 1605 meende de bezetting van 's Hertogenbosch haar met geweld te veroveren, doch de dappere Overste WILLEN VAN PANDEREN, van Haarlem, aan wien zij was toevertrouwd, verdedigde haar zoowel, dat de vijand met bebloede koppen moest aftrekken.

Hoewel in het midden der vorige eeuw vrij wat vergroot en versterkt zijnde, was zij, bij de uitbarsting der Belgische onlusten, schier geheel vervallen, als wanneer zij in het jaar 1831 nogmaals is opge maakt, rondom van palissaden voorzien, en met eene wacht bezet. Na de eindschikking met België, is zij echter weder verlaten, en zijn de palissaden verkocht, zoodat er thans niets meer te zien is, dan de batterijen, welke de hoogte, waarop de kerk gestaan heeft, omgeven.

In het jaar 1839 is er nog aan het Pruiwendijkje, ongeveer 200 ell. N. van de schans, eene batterij aangelegd, om den vijand het naderen tot de schans te beletten.

DOEVEREN-MET-GANSOIJEN-EN-GENDEREN, kerk. gem., prov. *Noord-Brabant*, klass. en ring van *Heusden*.

De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest HENDRIK THAMMERS, die in het jaar 1610 van Eethen herwaarts kwam, maar in het jaar 1619 afstand van zijne dienst deed. Het beroep geschiedt door den kerkeraad, maar voor Doeveren heeft de Ambachtsheer het regt van agreatie.

Men heeft er twee kerken, ééne te Doeveren en ééne te Genderen, en telt er 430 zielen.

In den laatsten tijd is deze gem. vermaard geworden, doordien de toenmalige Predikant H. P. SCOURT een der eersten is geweest, die zich met een groot gedeelte zijner ledematen van het Herv. kerkgenootschap heeft afgescheiden, doch nadat hij afgezet en van hier vertrokken was, zijn de meeste leden der gemeente weder tot het voorzeide kerkgenootschap teruggekeerd.

DOEVERENSCHESLUIJ, zware steenen sluis in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, in het d. *Doeveren*; dienende om een groot gedeelte van het bovenland van Heusden, op het Oude-Maasje, van het overtollige water te ontlasten.

Wanneer men het water, dat door de zware sluisen, aan de stad Heusden liggende, kan worden ingelaten, in het land van Heusden houden wil, ten einde de stad voor vijandelijke aanvallen te beveiligen, dan worden de sluisen dezer sluis toegerampeld. Zoo als zulks in de jare 1748, 1795 en 1794 heeft plaats gehad.

DOEVERENSCHESLUIJ (POLDERTJE-BOVEN-DE-), pold. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Oudheusden-Elshout-en-Hulten*; palende N. aan den *Zeedijk*, O. aan het *Oude-Maasje*, Z. mede aan het *Oude-Maasje*, W. aan het poldertje *Boven de Brug van Doeveren*.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 2 bund. 16 v. r. 80 v. ell., en wordt door eenen houten duiker op het *Oude-Maasje* van het over-tollige water ontlast. Het land ligt 9 palm. boven A. P.

DOEWA; *POELOR DOEWA*, eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundasche Archipel*, aan de *Noordkust* van het eil. *Java*, voor de *Baai van Bantam*.

DOEWABLAS, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*. Zie *DOEA-BELAS-KOTTA*.

DOEWABLAS-TAPI-AJER (LAMB-), distr. in *Oost-Indië*. Zie *LAMB-DOEWABLAS-TAPI-AJER*.

DOEWERT, naam, bij verkorting wel eens gegeven aan het d. *DOEWAARD*, in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie *DOEWAARD*.

DOEZUM of *DOESUM*, d. in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, arr. en $4\frac{1}{2}$ u. W. van *Groningen*, kant. en $2\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Zuidhorn*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. W. ten Z. van *Grootegast*, in een boomrijk oord, op eenen zandgrond.

Tot dit d. behooren de geh. de *East of Eese*, de *Uithorn*, het *Peebosch*, de *Snipperij*, de *Kornhorn* en een gedeelte van *Stroobos*. De inw. vinden meest hun bestaan in den landbouw, hoewel de grond onder dit d. zeer verscheiden is. De zandkampen strekken zich van de kerk ter weerszijden van den weg uit, doch verliezen zich ten N. in de lage landen en ten Z. in het veen. Voorts vindt men er nog lagen zandgrond, leemachtigen kouden grond, hoogen vruchtbaren zandgrond en vette klei. De lage hooilanden staan hier des winters onder water. Het dorp zelf echter ligt vrij hoog, zoo dat het bij den watervloed van 1717, waardoor de nabij gelegen dorpen onder water geraakten, bevrijd bleef (1). De inw., die allen Herv. zijn, behoorren tot de gem. van *Grootegast-en-Doezum*, welke hier eene kerk heeft, dat een niet onaanzienlijk gebouw is, met een oud koor, waarin de nissen voor de beelden in de toen R. K. kerk nog zichtbaar zijn, en eenen vierkanten, duifsteen, 24 ell. hoogen, stompen toren, doch zonder orgel. In deze kerk wordt om den anderen *Zondag* de dienst waargenomen door den *Predikant van Doezum-en-Grootegast*, die te *Grootegast* woont.

Men heeft onder dit d. twee scholen, als ééne in het d. en ééne bijschool te *Stroobos*.

De geringe huizen van dit dorp staan zeer onregelmatig, meest oostwaarts van de kerk, langs eenen zandigen rijweg verspreid, kerk en school staan aan de noordzijde van dezen weg, welke noordwaarts naar *Dorpsstertil*, bij de kerk, eenen afweg heeft, de *Ecstweg* genaamd; de weg westwaarts loopt 5 min. voorbij de kerk over een naakt en laag veld, en wordt hier de *Kaleweg* genoemd.

Vroeger stond hier een oude burg (zie het volgende art.), en er was ook eene heerde *Rengersstede* genoemd.

(1) Deze watervloed viel voor in den nacht tuschen 23 en 24 December van het jaar 1717, en is bij de Geschiedschrijvers onder den naam van den *Zeeden Kersvloed* bekend. Inzonderheid werden de gewesten *Groningen* en *Oost-Friesland* daardoor geteisterd. Ook een gedeelte van *Friesland* en *Noord-Holland* werd door dien vloed onder water gezet.

DOEZUM (HUIS-TE), voorn. burgt, in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, 5 min. ten N. O. van *Doezum*.

Van dezen burgt, die reeds in het jaar moet afgebroken zijn, bestaat niets meer dan den naam *Oude Buret*, maar op de plaats waar hij gestaan heeft, staat thans eene boerenwoning. De laatste bewoners van dezen burgt waren *HARRIST BERSERA* en *WETT SICCANA*, welke laatste in 1631, de griet. van *Westerdeel-Langewold* bediende, en in dat zelfde jaar met andere landeigenaren, eene overeenkomst over den omgang der regting of beurtwijze bediening van het registerambt teekende.

DOEZUMERTOGT, watertje in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, dat onder *Opfede* ontspringt, alwaar het de *Zisloos* genaamd wordt, voerbij het *Peetbosch* naar den *Oude Iuthorn* en het *Oude Kolonelsdiep* loopt, en nu, noordwaarts, de *Doezumertogt* heet, stroomende naar de dorpslil, waardeur het zich in de *Trekvaart* van *Groningen* naar *Stroobos* ontlaat.

DOGGENAARSBRAAK, meertje in *Amstelland*, ruim 1 u. W. ten N. van *Amsterdam*, 1 u. O. N. O. van *Polanen*, binnendijs tegen den *Rijlandtschen zeedijk*, onder door welken het met een sluisje in het *IJ* het overtollige water afzet.

DOGGERSBANK of *Doezumzand*, groote bank of zandplaat in de *Noordzee*, N. W. van *Noord-Holland*, de *Zuiderzee* en de kusten van *Friesland*, tusschen *Engeland* en *Jutland*, in eene bijna N. W. en S. W. strekking.

Deze bank schijnt haren naam ontleend te hebben van de doggers, een soort van visscherschepen, die derwaarts gezonden worden, om kabeljauw en schelvisch te vangen, die, ingezouten zijnde, onder den naam van *labberdaan* en *zoutevisch* verkocht wordt.

De *Doezumzand* is beroemd geworden in de geschiedenis door den zeeflag van S. Augustus 1781, tusschen het *Hollandsche eskader* onder den *Scheut bij Nacht JEMAN ARNOLD ZOUTMAN* en de *Engelsche scheepsmagt* onder den *Admiraal PARKER*, waarin eerstgemelde eene volkomene overwinning op den vijand behaalde.

DOGGERSPLAATS, van ouds genaamd *HOOSDUN*, alleen liggende op de hoogte in het balj. van de *Helder-en-Huisduinen*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 6½ u. N. N. W. van *Alkmaar*, kant. en 1 u. Z. W. van *den Helder*, gem. *den Helder-en-Huisduinen*.

Zij beslaat, met de daartoe behoorende gronden eene oppervlakte van 78 bund. 74 v. r. en behoort aan het domein.

DOGGERSZAND, groote bank of zandplaat in de *Noordzee*. Zie *DOEZUMSBANK*.

DOHO, voorn. hoofdst. van eenen der staten van *Java*, in welke een beroemd *Javaansch Vorst Djojo Boso* geregeerd heeft. De vroegste tijd, die men aan haar bestaan toeschrijft, is naar onze jaartelling 1193. De bouwvallen van deze stad zijn nog in de resid. *KABOR* te zien.

DOLJEM, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franckeradeel*. Zie *DOMEN*.

DOLJENWAERT, naam welke oudtijds wel eens gegeven werd aan het d. *DOBENWAARD*, in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie *DOBENWAARD*.

DOLJUM of *DOLJEN*, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franckeradeel*, arr. en 3½ u. W. van *Leeuwarden*, kant. en 2 u. O. van *Harlingen*, ½ u. Z. van *Franeker*, waartoe het behoort.

DOIRSEHOOGTE, geh. in de *Langstraat*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en 4 u. N. ten O. van *Breda*, kant. en 2 u. N. van *Oosterhout*, gem. en 1 u. N. W. van *Raamsdonk*.

DOINWIER, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, arr. en 4 u. W. N. W. van *Sneek*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. W. N. W. van *Bolsward*, 1 u. Z. van *Wons*, waartoe het behoort.

DOIR, geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en 5 u. Z. Z. O. van *Breda*, kant. en $2\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Ginneken*, gem. *Chaan*.

DOIRINGEN, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. -Zie DEURINGEN.

DOIRINGEN (NOORD-), buurs. en havez. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie DEURINGEN (NOORD-).

DOIRNE, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie DEURNE.

DOIRNINGEN, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie DEURINGEN.

DOIRNINGEN (NOORD-), buurs. en havez. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie DEURINGEN (NOORD-).

DOK, oud. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Preanger-Regentschappen*, reg. *Soemedang*, tusschen de *Tjimanoch* en de *Tjipeles*.

DOKKUM, st., prov. *Friesland*. Zie DOCKUM.

DOKKUMERDIEP, vaart, prov. *Friesland*. Zie DOCKUMERDIEP.

DOKKUMER-EE, riv., prov. *Friesland*. Zie DOCKUMER-EE.

DOKO, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Sorabaija*; op een groot eil., dat door twee armen der *Toroesan* gevormd wordt.

DOLAGAM, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Celebes*, prov. *Menado*.

DOLDER (DE), voorm. riddermatige hofst. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, gem. en 2 u. N. van *Zeyst*. — Het huis is in het jaar 1835 afgebroken.

DOLDERSUM, geh. in *Dieverdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. en $4\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Assen*, admin. en judic. kant. en $4\frac{1}{2}$ u. N. van *Meppe*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Vledder*; met ruim 80 inw.

DOLFIJN, nu *ZWERFRUST* genaamd, buit. op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, arr., kant., gem. en $\frac{1}{2}$ u. O. ten Z. van *Middelburg*, buiten de *Segeerpoort* dier stad, in de heerl. *den Hayman*.

Het bevat, behalve het heerenhuis, met tuinen en boomgaarden, nog eene boerenwoning met schoon weiland. Het huis heeft eene blaauwe arduinsteenen pui, en eenen aan beide zijden met trappen opgaanden stoep.

DOLLAARD, waterboezem ten N. O. van de prov. *Groningen*. Zie DOLLART.

DOLLAARDSDIJK, voorm. dijk in het N. O. der prov. *Groningen*. Zie DOLLARTSDIJK.

DOLLAERTPOLDER, pold. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie DULLAERTPOLDER.

DOLLART, DOLLAARD, DOLLERT of DULLAARD, waterboezem, ten N. O. van de prov. *Groningen*, tusschen die prov. en *Oost-Friesland*.

Het Oldambt en Reiderland grensden voorheen onmiddellijk aan elkander, en het laatste, eene vruchtbare landstreek, lag ten O. van de provincie *Groningen*, tusschen de *Eems* en de *Munstersche greuzen*, en sprong al vrij diep in het tegenwoordige Oldambt in: alzoo de dorpen *Westerlee*, het *Klooster te Heiligerlee*, *Winschoten* en de *Beerte* er onder schijnen te hebben behoord. De *Tjam* of *Zijpe* immers was de scheiding tusschen beide de landen, aan deze zijde der *Aa*; zij nam nu haar begin in de *Mederveenen*, en liep ten

noordwaarts en Westwold en Heiligerlee, van waar zij tusschen Mid-
 wold, Dooiwold en Finsterwold ter linker, en Winschoten en de
 Boorte aan de rechterhand, oostwaarts stroomde naar Niklaaskerk, bij
 Oost-Finsterwold (eene thans verdrinkene plaats), en van daar noord-
 waarts met verschillende bogten, tot dat zij boven Reiderwolde, bij
 Wijnendam, in de Aa viel. Al hetgeen nu ten N. de Tjam lag, was
 Oostwold, maar wat ten Z. lag, behoorde onder Reiderland. Door dit
 laatste genoemde land nu, waaronder destijds geheel Westerwolde be-
 troffen was, stroomde in de lengte de Aa, die achter of beneden
 Weelde, de gedaante eener rivier begon te krijgen. Eerst werd zij,
 ter rechterzijde, vermeerderd met een klein beekje, dat bij Ronde be-
 gon, en daarna, ter linkerzijde, niet ver van haren uitloop in den
 meend van de Eems, met de even beschrevene Tjamme, waarna zij
 in hare wateren, door middel van zeven groote sluizen, in zee loos-
 den, na eerst Reiderland in twee deelen, in Ooster-Reiderland
 en Wester-Reiderland, verdeeld te hebben, waarvan het laatste
 nu, met alle de dorpen, bijna geheel door de Dollart is ingezwolgen.
 De Eems, welke nu midden door den Dollart loopt, stroomde toen
 langs Emden, en wel tusschen die stad en Nesserland, dat destijds aan
 den linkeroever der rivier lag, en door den Dollart tot een eilandje
 werd gevormd; door de aanhoudende aanslijking is het echter reeds
 sedert eenige jaren weder geheel met de vaste kust vereenigd, doch
 nu aan den rechteroever, ten O. van Emden. De kust aan de
 Eems was misschien wel wat meer dan het binnenland opgehoogd door
 eene geringe bedding van klei, maar niet stevig genoeg, om de noodige
 dijken te kunnen dragen. Inwendig was het land, uitgenomen de
 zandhoogten van Westerwolde, dermate laag, dat de Aa, de Tjamme
 en de verdere afleidingen, langs welke het bovenwater afliep, er ter
 wederzijde met kadijken moest ingehouden worden. Daarbij was de
 grond, ook onder de dijken, op sommige plaatsen tot eene aanzien-
 lijke diepte en uitgestrektheid bij uitstek veenig en darrig, en wel
 van dien aard, dat hij geen opstaand water van eenige aanmerkelijke
 zwaarte kon dragen, maar daardoor gescheurd en in groote brokken
 naar boven gedrongen werd. Aan de overzijde der Eems, schijnt de
 grond nog veel moeriger te zijn geweest, ten minste wordt dit, in
 eene oude verklaring van 1563, aan het slot dezès nader te vermel-
 den, gezegd, en wel, dat men aan deze zijde zoo veel met tien gul-
 den kon doen, als met vijftig aan de Emderzijde. In zulk eene ge-
 steldheid van zaken was het wel hoog noodig, onafgebroken en met
 eenparige krachten, de Eems- en binnendijken te onderhouden, dan
 in plaats daarvan heerschte, onder de groote landbezitters, naijver,
 vijandschap en verdeeldheid, willende niemand, wiens land niet dijk-
 pligtig was, zijne naburen tot de dijken helpen, en diegenen, die
 dijkpligtig was, de noodige werkzaamheden daaraan verrigten, ter-
 wijl het ook, om beide tot hunnen pligt te houden, in die tijden,
 aan de noodige magt ontbrak. Zelfs verhaalt men van eenen zeer ver-
 mogenden, die tevens een Regent of Mederegent van Reiderland was,
 maar namaals door groote armoede een Provenier in het klooster
 Palmar geworden is, dat die gezegd zoude hebben: liever zijn lan-
 den ter hoogte eener speer onder de wateren te willen zien, dan eene
 schup aarde te hesteden, om daarmede tot voordeel zijner bureu, met
 welke hij deswege in geschil stond, de dijken te maken. Daar zij
 nu, die hij de zee woonden, niet konden, en die verder landwaarts
 in lagen, niet wilden bedijken, zoo is door onweders, door de natuur

des bodems en door de slechte gesteldheid der dijken, die groote boezem geopend, welke, daarna in eene groote ruimte uitgebreid, van de dolheid der golven zijnen naam heeft verkregen. De DOLLART is echter niet op eenmaal ontstaan, maar door onderscheidene zware vloedden, zoo dat het meer dan derdehalf honderd jaren, na den zwaren watervloed van 1277, is geleden, eer men de gedaante van den DOLLART zag, zoo als men dien, na verscheidene indijkingen, nog gedeeltelijk kan zien tusschen Nesserland en de omstreken van Emden, aan de eene zijde en Reiderland en Groningerland aan de andere zijde. De allereerste aanleiding tot deze verschrikkelijke doorbraak gaf de zware zoogenoemde Dollartsvloed, waartoe mede aanleiding gaf, dat de oude KENO, zoon van HILMARUS, Burgemeester van Norden, in het jaar 1269, van de kruistogten in Oost-Friesland te huis komende, en Hoofdling van Broekemerland en Reiderland zijnde geworden, al te hard en te gestreng regeerde, en de Reiderlanders te veel bezwaarde, waarom zij dreigden zich van zijn jok te ontslaan en eenen anderen Regter in zijne plaats te verkiezen. Dit verdroot KENO zoodanig, dat hij de Reiderlanders met geweld bedwong, en de zijldeuren, tusschen Ooster- en Wester-Reide, twee dorpen, tusschen welke de oude Ee-Vliet in de Eems stroomde, wegbrak, de dijken doorstak en het land vol water deed komen. De inwoners in verarring gebracht zijnde en de zijlen of sluisdeuren ongemaakt blijvende, ontstond hierop, in het jaar 1277, die zware watervloed, welke den eersten Kersvloed genoemd wordt, en zoo veel rampen baarde. Alleroerst kwam het zeeewater door den dijk bij Jansum inbreken, nu een diep gat in den DOLLART. gelegen bij de Lidden, in het verdronken Reiderland, tegenover den hoek van het dorp Loegen, aan de andere zijde van de Eems. Tevens vloog het water door den dijk bij het dorp Wilgum, gelegen op den Zuid-Oosterhoek van Nesse, vlak tegen over het nog in wezen zijnde dorp Borssum, gelijk uit de oude kaarten, op het raadhuis te Emden bewaard wordende, blijkt. Hierdoor werd al het land, tusschen den hoogerem zoom van Reiderland en de Aa-dijken onder water gezet. Dit gebeurde door Noord-Noordweste-stormwinden, op den Kersdag van het jaar 1277. Vele dorpen en duizenden van menschen en beesten werden, door het, alom over het land stroomende, water vernield. De dijken werden ook, ter plaatse daar Emden en Larrelt naar Reiderland zien, geheel uit den grond weggespoeld, en de golven vlogen niet alleen alom landwaarts in, maar bedierven de allerschoonste landerijen. Door verzuim of onmagt om de gebrokene dijk-gaten te herstellen, bleef het binnenwater niet alleen bestaan, maar werd eene invretende kanker. Door gewone winden in beweginggebragt, heeft het de aangelegene landen niet alleen ingekabbeld en verslonden, maar rigtte ook, door geene dijken meer van het buitenwater gescheiden, telkens, als het bij hooge vloedden, met zeeewater op nieuw was opgevuld, verschrikkelijke verwoestingen aan. Langen tijd was deze waterplas bepaald ten O. door de Aa, doch eindelijk slikte zij die ook in, waarna zij voortliep achter Finsterwolde, de Beerte en Winschoten om, tot dicht aan Wedde. Bij de Eems langs, op den kleiachtigen bodem, bleven nog wel verscheidene plaatsen, eilandswijze, over, waarvan EMMUS aantee kent, dat zij bij het geheugen zijner voorouderen nog bestaan hebben, zoo als de dorpen Ooster-Reide, Tysweer, Zwaag, Palmar, Wilgum, Uterpawing en Torum, (de laatste plaats nog in het jaar 1507), tot dat die eindelijk mede het lot der anderen ondergingen. Dan, aan de Westzijde der Aa, in het

Oldambt, alwaar men zoo groote schade niet geleden had, was men werkzaam in het hermaken der dijkgeden, waardoor nog veel land behouden werd. Ja, nadat de Aa ingevreten was en daardoor de sluizen bij Ooster-Reide onnut geworden waren, besloot men, in het jaar 1484, ter beteugeling van den grooten waterplas, die zich westwaarts sterk begon uit te breiden, eenen zwaren dijk op te trekken en op algemeene kosten te onderhouden. Deze dijk nam zijn begin nabij Tysweer, bij het klooster Palmar, zijnde een klooster van de Premonstreiterorde, gelegen in Reiderwolde, onder het Oldambt, en werd Zuidwaarts doorgetrokken tot aan Finsterwolde, wordende tot dat werk de behulpzame hand geboden, door de Hoofdlingen van Fivelgo en de naburige Prelaten, gelijk in den, daarvan voorhanden zijnden brief, opgenoemd worden: **ULCKE VAN NOORDBIJK, CLAAS TEN BRUGGEN, LOBEWIK HORENKEN, JOHAN RENGERS en EGERIK RIPPERDA**, alsmede de Abten van Termunten en van Werum, de Proost van Heiligerlee en de Kommandeurs van Oosterwierum en Goldhoorn. Dan, nadat deze dijk ruim veertig jaren gestaan had, liet men dien, ten tijde der Saxische krijgsberoerten, zonder onderhoud liggen, waardoor hij, tegen de kracht des waters onbestand geworden, eindelijk door zware vloedden is weggeslagen. Toen heeft het instroomende zee water den zuidelijken oever van den **DOLLANT**, zoo dicht langs Finsterwolde, Oostwolde en Midwolde heen geschuurd, dat de Midwolder kerk aan den oever der zee kwam te staan. De inham liep wijders tot nabij Zuidbroek, hetgeen nog zichtbaar is ter plaatse, waar tot 1811 het lijfstraffelijk regt werd gehouden, als waar men plotseling van een hooger zand nederdaalt op lagere klei. Van daar ging de inham Noordwaarts langs Noordbroek, en keerde verders langs Siddeburen, Wagenborgen en Woldendorp, oostelijk aan, terug. Tot de vorming van dezen boezem deed veel de waterloed van het jaar 1809, die zoo hevig was, dat **EMMUS** er van aantekent, hoe een stuk lands, waarop tien of twaalf beesten liepen te weiden, in zijn geheel opgenomen en driftig geworden door den wind naar Reiderland gedreven werd, en daar aanleiding gaf tot zware pleitgedingen tusschen de eigenaren van de aangeslagen en afgeslagen grond, gelijk ook groote eikenboomen met den grond opgetild, en op andere plaatsen nedergezet werden, alwaar zij bleven groeien, zijnde daarvan in 1850, nog een eikenboom in het volle loof tot verwondering der aanschouwers over (1). Door deze herhaalde in- en overstromingen had nu de **DOLLANT** vier en dertig voornamen dorpen en onderscheidene kleinere buurschappen, benevens twee kloosters. **Menterwolde** en **Palmar** en eene kommanderij verslonden. Onder deze dorpen was er een, **Reiderwolde** genaamd, dat, volgens na te noemen Charter van 1565: » Soe groet end ryck is geweest, datter » negen styghe (2) vrouwen waeren, de elck een golden span voer » haer borst hadden, daer een Groninger kroes (3) nats in mochte » gaen, end een, **Middewolde** genoempt, daer negen styghe steen- » huysen waeren." Deze waren, voor zoo verre zij gelegen zijn geweest ten Westen de Aa, en ten Noorden de Tjam, en dus in het

(1) **EMMUS**, *Hist. Friesland*, p. 676.

(2) Een *styghe*, nog bij het tallen van eijeren in Groningerland in dagelijksch gebruik, beteekent een twintigtal.

(3) Een *Groninger Kroes*, ten minste tijdens de invoering van het nieuwe stelsel der Maten en Gewigten, stond gelijk aan 1,07106 Ned. Kan.

Oldambt, de volgende: 1°. Wester-Reide, waarvan nog overig is, de hiervoor beschrevene uithoek Reide, alwaar in 1575 nog eene kerk stond; 2°. Tysweer; 3°. Soxumerwolde; 4°. Soxum; 5°. Harmenwolde; 6°. Zwaag; 7°. Stokdorp; 8°. Zantdorp; 9°. Aikweer; 10°. Ewelweer; 11°. Hokelsum; 12°. Wundeham; 13°. Beerte, alwaar wij houden, dat een Monnikenklooster geweest is; 14°. Munterwolde, alwaar een Nonnenklooster gestaan heeft; 15°. Golthoorn, alwaar eene kommanderij der Johanniten geweest is; 16°. Assok, en 17°. Oud-Esterhuis. De verdronekene plaatsen ten Z. de Tjam, zijn geweest als volgt: ten Westen de Aa, en dus in Reiderland, 1°. Reiderwolde; 2°. het klooster Palmar; 3°. Cappeldebeerde; 4°. Okkweer; 5°. Winelham; 6°. Torperen; 7°. Meerhuizen; 8°. Houwingagast; 9°. Oost-Finsterwolde; 10°. Stoxterhuis; en ten Oosten de Aa: 1°. Berum; 2°. Fletum; 3°. Wilgum; 4°. Jansum; 5°. Ludgerskerk; 6°. Liede; 7°. Ooster-Reide; 8°. Peterswolde; 9°. Beda; 10°. Torum; 11°. Uterpawing; 12°. Duivelee; 13°. Uiterbeerde; 14°. Oosterbeerde; 15°. Hommigeham; 16°. Blijham; 17°. Winnewere; 18°. Starkeborg; 19°. Megenham; 20°. Medum, en 21°. Exterhuis. Thans geeft de DOLLART betere landen weder, dan hij genomen heeft, in welke aanwinst dan ook het Oldambt grootelijks deelt. Men heeft toch van tijd tot tijd eenige polders ingedijkt, onder anderen: Blijham; de Hamdijk; de Oude-Schans; de Nieuwe-Schans; de Nieuwe-Beerta; den Kroonpolder; den Midwolderpolder; den Oostwolderpolder; den Finsterwolderpolder, en den Stadspolder; en in het koningrijk Hannover: het Bonder-Nieuwland; den Bonder-Interessantepolder; den Nieuwen of Pruisischenpolder, en den Heinitzpolder (1).

DOLLARTSDIJK, DOLLAARSDIJK, DOLLERTSDIJK of DULLAARSDIJK, voorm. dijk in het N. O. der prov. *Groningen*, ter beteugeling van den *Dollart*.

De oude lijn van dezen dijk laat zich nog schier overal aanwijzen, hoewel op alle plaatsen niet even bepaald en duidelijk. Aan de Groninger zijde liep de dijk van de plaats, waar Termunten ligt, of even als thans met eenen stompen noordoostelijken hoek zuidwaarts tot aan Dallingeweer, digt bij Woldendorp, of met eenen zeer scherpen hoek verder in den Dollart op, zoodat Wester-Reide mede onder dijks kwam. In dit laatste geval zal de buitendijking van de landtong plaats gegrepen hebben bij het leggen van den nieuwen dijk, van Delfzijl tot aan het tegenwoordige Termunterzijl, hetwelk eerst in 1593 geschied zal zijn. Van Dallingeweer af aan is een nog aanwezige kleine dijk, de Weerdijk, de grens, welke in eene westelijke rigting tot aan Veen-

(1) Wij hebben deze geschiedenis en beschrijving van den DOLLART bijna geheel overgenomen uit den *Tegenwoordigen Staat en Lande*, D. II, bl. 229, maar moeten onze lezers, nogtans over dat onderwerp, mede verwijzen naar een oud belangrijk stuk, hetwelk, omtrent den ouden staat van het Oldambt en Reiderland, alsmede omtrent de doorbraak van den DOLLART veel wetenswaardige mededeelt, dat elders nergens gevonden wordt, namelijk eene beëdigde verklaring van den Keizer van het Grijsze Monnikenklooster te Termunten, en van anderen, sommige zeer oude, Oldambster ingezetenen, afgelegd te Groningen voor de Hoofdmannen-kamer, op den 19 April 1565, wordende die verklaring gesterkt door aantekeningen, die toen nog stonden in eenen ouden *Solter* (psalmboek) van het gemelde klooster en in andere stukken. Dit aanmerkelyke Charter ligt, in het oorspronkelijke op perkament geschreven, onder de Archiven der stad Groningen, en is, in zijn geheel, gedrukt in de *Monumenten Groningens*, v. *svi* *med.*, van Hr. R. K. DRIESSEN, pag. 148.

huizen, eene veenachtige hoogte, met 4 huizen bezet, voortloopt; van daar strekt zich een goede kleigrond nog dieper landwaarts in, tot aan en zelfs aan gene zijde van den, van Slochteren naar Noordbroek leidenden, weg, hoewel het geen eigenlijke poldergrond is. De later aangelegde dijk liep van Veenhuizen naar Noordbroek, aldaar aan den hoogen zandboezem stootende, welke in eene schier rechte lijn naar het Zuiden tot aan gene zijde van Zuidbroek doorloopt en vermoedelijk in het geheel geen dijk gehad heeft, daar de zandbodem zich gedeeltelijk, zoo als bij Noordbroek, allengskens in poldergrond verliest, en gedeeltelijk, zoo als verder naar het Zuiden, eenen hoogen rand vormt. Tusschen Zuidbroek en Scheemda strekte de boezem zich nog een uur verder zuidwaarts uit, eenen bijboezem vormende, welke zich tot aan Muntendam, en omstreeks de grenzen van de dorpen de Meeden en Westerlee, en in het westen vermoedelijk tot aan den, van Zuidbroek naar Muntendam loopenden, dijkweg uitbreidde. Zoo wel de bodem als het aantreffen van onderscheidene kolken of waterdobben langs de vermoedelijke dijklinie, maakt het waarschijnlijk, dat ook deze bogt eenmaal tot den Dollart behoorde. Van Scheemda tot Finsterwolde liep de boezem tot aan den zandgrond, doch men heeft evenwel, hoezeer dan ook niet dadelijk, toch later, eenen dijk op eenen geringen afstand daarvan, aangelegd, welke overblijfselen of spoelen van Midwolde af nog zichtbaar zijn. Een weinig aan de Oostzijde van Finsterwolde liep de dijk vlak zuidwaarts langs het Beersterzijldeip, op eenigen afstand van Beerta, en digt langs Oud-Esterhuis, naar de Winschoterzijl, welke in het Pekeldiep lag op de plaats, waar tegenwoordig het van Winschoten komende trekdiep zich daarmede vereenigt; van daar strekte de dijk zich, met eenen zuidelijken boog, die tot op een klein $\frac{1}{2}$ uurs ten N. van Blijham voortging, tot aan Bellingwolderzijl, bij de Oude Schans, uit. In het eerst echter, heeft het zeewater zich nog aan gene zijde van dezen dijk, tot aan Beerta en Winschoten eenen tijd lang verspreid, gelijk ook, aan den zuidkant, nog zichtbaar is de Lau-dijk, welke van laatstgenoemde plaats, in eenen grooten naar het zuiden gekromden boog, tot aan de Oude-Schans liep. Deze dijk werd zeer vroegtijdig door de inwoners opgeworpen, want Blijham staat reeds op eenen weder aan den vloed veroverden grond, terwijl ook de aangeslijkte grond aldaar van eene betere soort is, dan waaruit gewoonlijk het ligte lage land bestaat; ook is hij kleiachtig, zelfs de zandgrond aan de buitenzijde van den Lau-dijk is met eenige klei vermengd en zeer vruchtbaar, terwijl de aan de binnenzijde van dezen dijk grenzende bodem daarentegen schraal en met heide bewassen is, zoo dat men aldaar uit eene zeer vruchtbare landbouw plotseling als in eene woestijn komt. Van de Oude schans liep de oudste dijk in eene rechte noord-oostelijke rigting tot dicht aan de Bonerschans, aan de grenzen van Oost-Friesland, vervolgens een eind wegs zuidwaarts langs die grenzen, dan weder noord-oostwaarts tot aan Bonda, hetwelk op eenen hoogen zandgrond ligt. Tusschen deze plaats en de grenzen is de dijk echter geheel verdwenen, en duidt slechts de verscheidenheid van den bodem de linie daarvan aan. De hooge zandrug, die zich van Bonda af een uur ver noordwaarts uitstrekt, zal hier waarschijnlijk de grens van den Dollart hebben uitgemaakt, terwijl het zand zich schier onmerkbaar in den poldergrond verliest; men heeft evenwel vermoedelijk later, op den afstand van eenige minuten, eenen dijk gelegd, welke zich hier en daar nog laat nasporen; verderop loopt de dijk in onderscheidene

krommingen, in eene noordelijke rigting, tot aan Pegum aan de Eems, ter plaatse, waar deze rivier in den Dollart valt.

DOLLEN, naam, onder welken het d. DALHEIN, in de heerl. Roussy, grooth. Luxemburg, op sommige kaarten voorkomt. Zie DALHEIN.

DOLLERT, waterboezem ten N. O. van de prov. Groningen. Zie DOLLART.

DOLLERTSDIJK, voorm. dijk in het N. O. der prov. Groningen. Zie DOLLARTSDIJK.

DOLLI, kon., st. en riv. in Oost-Indië, op het Sundasche eil. Sumatra. Zie DELI.

DOLON, oud d. in Oost-Indië, op het Sundasche eil. Java, resid. Rembang, reg. Toeban.

DOLLE, vaart, prov. Friesland, kw. Westergoo, met eene kronkelende westelijke rigting van het Workumer meer naar den zeedijk loopende en de grensscheiding tusschen de griet. Won'seradeel en Hemelum er Oldephaert-en-Noordwolve daarstelende.

DOM (DEN), buit. in Delfland, prov. Zuid-Holland, arr. en 1 u. O. N. O. van 's Gravenhage, kant., gem. en in het N. van het d. Voorburg.

Dit buit. beslaat eene oppervlakte van 1 bund. 39 v. r. 66 v. ell. en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Mr. A. A. J. MEYLINK.

DOMA, voorm. state, prov. Friesland, kw. Oostergoo, griet. Oost-Dongeradeel, $\frac{1}{2}$ u. N. van Anjum, waartoe zij behoorde.

Ter plaatse, waar zij gestaan heeft, ziet men thans eene boerenhoeve.

DOMAN, oud geh. in Oost-Indië, op het Sundasche eil. Java, resid. Banjoemas, op den Oostelijken oever van de baai Segara Anakan.

DOMAN of BADJONG-DOMAN, kaap in Oost-Indië, op het Sundasche eil. Java, in de Indische Zee, aan de kust van de resid. Banjoemas.

DOMBOS (KLEINE-NIEUWE-), pold. in den Biesbosch, prov. Noord-Brabant, arr. Breda, kant. Oosterhout, gem. Made-en-Drimmelen; palende N. en N. W. aan de Oude-Maas, Z. O. aan Nieuwe-Dombos, Z. W. aan de Donge.

Deze pold., die in het jaar 1828 bedijkt is, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 5 bund. 86 v. r. 30 v. ell., wordt door een houten sluisje op de Donge van het overvollige water ontlast. Het land ligt 8 palm. boven A. P. Het polderbestuur wordt door den eigenaar nitgeoeffend.

DOMBOS (NIEUWE-) of NIEUWE-DOMBOSCH, pold. in den Biesbosch, prov. Noord-Brabant, arr. Breda, kant. Oosterhout, gem. Made-en-Drimmelen; palende N. en N. W. aan de Oude-Maas, O. aan Aanwassen, Z. aan Oude-Dombos en de Donge, N. W. aan Kleine-Nieuwe-Dombos.

Deze pold., die in het jaar 1813 bedijkt is, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 48 bund. 25 v. r. 90 v. ell. en wordt door drie houten sluisjes op de Donge en op het Oude Maasje van het overtollige water ontlast. Het land ligt 7 palm. boven A. P. Het polderbestuur bestaat uit de eigenaren.

DOMBOS (OUDE-) of OUDE-DOMBOSCH, pold. in den Biesbosch, prov. Noord-Brabant, arr. Breda, kant. Oosterhout, gem. Made-en-Drimmelen; palende N. aan Nieuwe-Dombos, O. aan het poldertje Achter de Hoeven, Z. W. aan de Donge.

Deze pold., die vóór het jaar 1798 bedijkt is, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 19 bund. 8 v. r. 90 v. ell., wordt

huizen, eene veenachtige hoogte, met van daar strekt zich een goede kleigrond tot aan en zelfs aan gene zijde van den broek leidenden, weg, hoewel het De later aangelegde dijk liep van V. daar aan den hoogen zandboezem ste regte lijn naar het Zuiden tot aan loopt en vermoedelijk in het geheel zandbodem zich gedeeltelijk, zoo als poldergrond verliest, en gedeeltelijk, eenen hoogen rand vormt. Tusschen de boezem zich nog een uur verder vormende; welke zich tot aan Muntend van de dorpen de Meeden en Westerdijk tot aan den, van Zuidbroek naar uitbreidde. Zoo wel de bodem als de kolken of waterdobben langs de verwaarschijnlijk, dat ook deze bogt een Van Scheemda tot Finsterwolde liep de doch men heeft evenwel, hoezeer dan eenen dijk op eenen geringen afstand de blijfselen of spoelen van Midwolde af aan de Oostzijde van Finsterwolde liep het Beersterzijdiep, op eenigen afstand Oud-Esterhuis, naar de Winschoterzijde plaats, waar tegenwoordig het van zich daarmede vereenigt; van daar zuidelijken boog, die tot op een klein voortging, tot aan Bellingwolderzijl, het eerst echter, heeft het zeewater de dijk, tot aan Beerta en Winschoten ook, aan den zuidkant, nog zichtbaar genoemde plaats, in eenen grooten mo tot aan de Oude-Schans liep. Deze de inwoners opgeworpen, want Bijho aan den vloed veroverden grond, te aldaar van eene betere soort is, dan land bestaat; ook is hij kleiachtig, tenzijde van den Lau-dijk is met eenigbaar, terwijl de aan de binnenzijde v daarentegen schraal en met heide be uit eene zeer vruchtbare landbouw komt. Van de Oude schans liep de o oostelijke rigting tot dicht aan de Bo Oost-Friesland, vervolgens een eind w dan weder noord-oostwaarts tot aan B zandgrond ligt. Tusschen deze plaats en verdwenen, en duidt slechts de verschic nie daarvan aan. De hooge zandrug, e ver noordwaarts uitstrekt, zal hier w Dollart hebben uitgemaakt, terwijl he in den poldergrond verliest; men he op den afstand van eenige minuten, eenen daar nog laat nasporen; verderop lo

borg altijd met blijvende inwoners en burgers te voorzien en te vermenigvuldigen, vond, in het jaar 1556, goed, eene keur te maken, waarbij verboden werd, dat iemand, daar ter plaatse, eenig huis of erf mogt koopen, ten ware hij burger of poorter was, of zulks meende te worden. Gemelde Graaf gaf Domburg, niet lang daarna, tot een leen aan het huis van BORSSELE, waaraan het vele jaren gebleven is.

Men telt er 102 h. en ruim 600 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw; ook bestaat er eene katoenfabriek.

Het Stadhuis, welks klein torentje een uurwerk bevat, en waarvan de gevel in het jaar 1821 aanmerkelijk vernieuwd is, doet zich zeer goed voor.

De inw., die allen Herv. zijn, maken met die van *Domburg buiten* eene gem. uit, welke tot de klass. van *Middelburg*, ring van *Vere* behoort, en 760 zielen telt. Deze gem. was eerst gecombineerd met *St. Aagtekerke*, zijnde de eerste, dien wij als Leeraar in de gem. van Domburg-en-St.-Aagtekerke vermeld vinden, GABRIEL HAPPAERT of HAPPAERT, die in het jaar 1595, tot medehelper schijnt gehad te hebben LEONARD MOOJAERT of MOJAERT; doch de eerste Predikant, die, nadat *St. Aagtekerke*, in het jaar 1624, van Domburg gescheiden was, deze laatste gem. afzonderlijk bediend heeft, is geweest EPHRAÏM WANTE, die eerst de beide gemeenten gecombineerd bediend heeft, en in 1628, als Predikant van Domburg, opgevolgd is door PETRUS CLASENIUS. Het beroep geschiedt met medestemming van den Ambachtsheer van Domburg binnen.

De kerk, welke vóór de Reformatie aan den H. JOHANNES was toegewijd, is een redelijk groot gebouw. Het orgel, dat in het jaar 1801 door den Heer ADRIAAN CASPARD CORNELIS SLICHER, Raad der stad Middelburg, aan deze gem. geschonken werd, is van twee handklavieren en aangehangen pedaal voorzien. De toren, die vrij hoog is, heeft eene spitse naald. In het koor dezer kerk ziet men onderscheidene ruwe steenen afbeeldingen van Heidensche Goden en Godinnen los op den vloer, tegen den zuidermuur geplaatst. Onder deze beelden vindt men voornamelijk, die van de Godin NEHALENNIA, die bij de eerste inwoners van Zeeland schijnt te zijn geëerd geweest, hoewel men aangaande de beteekenis van dien naam en over het geheel betreffende die Godin weinig zeker narigt heeft. Dewijl zij, in een harer afbeeldingen verbeeld wordt, als staande met den éenen voet op de aarde, met den anderen op de voorsteven van een schip, en eene korf, gevuld met allerlei vruchten, in haren schoot of arm houdende, vermoedt men, dat aan deze Godinne, het bestuur over den koophandel en scheepvaart toegeschreven is. Anderen beschouwen haar als eene Zee-godin AMPHITRITE of eene andere, omdat NEPTUNUS bij HOMERUS zich noemt *Θεός Νεαλαϊανός*; en willen, dat L. M. op de steenen zoude beteekenen *Limbi Magister* (1).

Deze en meer andere gedenkstukken der onduidelijkheid, waaronder ook vele steenen, met Latijnsche opschriften voorzien, zijn eerst ontdekt in het begin des jaars 1647 op het strand, buiten de Domburgsche duinen; nadat lang aanhoudende noordelijke winden, in December van dat jaar, te voren, die duinen geweldig hadden afgeslagen (2). Men heeft op datzelfde strand, ook gevonden de grond-

(1) Het waren ex voto's van den schipper van eenen kustvaarder.

(2) Men vindt deze beelden en steenen meerendeels beschreven door M. GARGON, in zijne *Wahrscheinliche Aeneïden*, D. I. bl. 132-146.

slagen van een ronden Afgodstempel, waarschijnlijk aan gemelde Godinne NERALENNIA toegewijd, gelijk ook in 1637 op genoemd strand een geheel kerkhof ontdekt is, vervuld met onderscheidene kisten, waarin lijken lagen enz. Nog zijn aldaar in 1747 meer oostelijk, omtrent een half uur gaans van Domsburg, onder den grond ontdekt verscheidene huizen der oude inwoners van Zeeland, die men voor woningen der oude Gothen heeft aangezien. Zij bestonden uit dikke planken overeind in den grond staande, en hadden de gedaanten van een langwerpige vierkant; men vond er ook tonnen, welke tot waterbakken schenen gebruikt geweest te zijn, en wat verder van daar zag men mede eene menigte van doodkisten, naast elkander, van het Oosten naar het Westen geplaatst, die echter meest ingedrukt en geschonden waren, sommige vol aarde en andere met menschenbeenderen van gewone grootte, waarvan nog de overblijfselen te zien zijn. Ook komen daar nog jaarlijks van onder de duinen lijken in kisten te voorschijn. Eindelijk werd in 1817, eene andere begraafplaats ontdekt, waarop men een veertigtal kisten van ongemeene grootte heeft gezien. Dit kerkhof, van hetwelk de kisten en gersaanten meest vergaan waren, lag achter de nu gesloopte buitenplaats Duinvliet (1).

Voorheen plagt te Domsburg eene kapel te staan, waarvan de naam nog bewaard wordt in een huis, dat gebouwd is ter plaatse, waar vroeger de kapel stond. Dit huis ligt besloten in eenen ringmuur, welke certijds het kerkhof omvingt, en is thans eene boerderij, die den naam van Bloemendaal draagt. Over deze kapel stond voorheen een Gasthuis, dat welgegoed was en vrijdom had van alle accijnsen; dit gebouw dient thans tot inwoning voor arme lieden.

Ook heeft men te Domsburg eene Rhetorikkamer gehad, die ten blazoen voerde eene matelief en ten zinspreuk: *Bi mate lief*, doch deze is sedert ongeveer eene eeuw reeds te niet gegaan. Het wapenschild, dat ook tot opschrift heeft: *de Domme burgers*, en van 1586 dagteekent, wordt nog op het raadhuis bewaard.

De dorpschool te Domsburg, wordt gemiddeld door een getal van 100 leerlingen bezocht.

Ook is hier, in het jaar 1854, eene zeebadinrigting tot stand gekomen, en daartoe een smaakvol badpaviljoen aangebouwd, waaraan den 28 Maart 1837 de eerste steen gelegd is. Deze inrigting lokt nog meer vreemdelingen dan vroeger, inzonderheid uit Middelburg, derwaarts, hoewel de plaats toch altijd het lievelingsuitspanningsoord der Walchersche stedelingen geweest is; hetwelk door de nu gelegde klinkerweg, van *Serpooskerke* naar Domsburg, nog aanmerklijk toeneemt.

In den onverzoenlijken twist tusschen Vrouwe MARGARETHA VAN BELJERN, en haren zoon Graaf WILLEM V, hielden het de meeste Zeeuwsche Edelen en steden met VROUW MARGARETHA, uitgenomen, die van Middelburg en Domsburg, want MARGARETHA had door brieven, op St. Jansdag des jaars 1351, gegeven, van die van Domsburg 250 oude schilden (362 guld. 50 cents) geëischt, waarvoor zij met eenige gewapende manschappen, haar ten dienste zoude optrekken. Zij weigerde dit niet alleen, maar kwamen zelfs Graaf WILLEM, tegen zijne moeder te hulp. Toen deze echter de slag tusschen Vere en Ar-

(1) Over de bij Domsburg gevonden oudheden hooft men het stukje van onzen geleerden medearbeider J. AB UTRACHT DRESELHUIS, getiteld *Oude Godenleer en Heidensageche volksoverblijfselen medegedeeld in den Zeeuwschen Volksalmanak van het jaar 1837*, bl. 29—31.

nemuiden verloren had, verklaarde Vrouw MARGARETHA, dat die van Domsburg, goed, bloed en alle hunne vrijheden verloren hadden, omdat zij tegen haar waren opgetrokken, en deed terstond uit Domsburg eenige der geachtste en rijkste ingezetenen opligten, en te Zierikzee in gijzeling zetten; doch eindelijk, verbeden wordende, schold zij hun de misdaad en straffe, bij brieven in het jaar 1331 gegeven, kwijt, mits zij als eene boete zouden opbrengen, 20 pond groote gezellen, eene munt tegenwoordig onbekend, en waarvan nergens anders gesproken wordt. Echter hield zij alle de goederen der Heeren van Domsburg aan zich, alsmede van alle de genen, die in den gezegden slag tusschen Vere en Arnemuiden gebleven waren, welke van veel belang en waarde geschat werden.

In het jaar 1358, namen die van Domsburg mede tot Ruwaard van Holland en Zeeland aan, Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN, wegens de krankzinnigheid van zijnen broeder Graaf WILLEM, zoo als blijkt uit brieven te dien einde opgemaakt, waaruit men kan nagaan, dat die plaats toen nevens andere groote steden een bijzonder aanzien had. In het jaar 1424, heeft JAN VAN BEIJEREN, die van Domsburg in alle hunne oude vrijheden en voorregten bevestigd door eenen open brief, gegeven te Middelburg, den 17 Maart des gemelden jaars 1424.

DOMBURG; suikerplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter regter zijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de suikerplant. La Rencontre, benedenwaarts aan de suikerplant. Bortel, 1015 akk. groot; met 150 slaven. Men heeft er eenen suikermolen, welke door water gedreven wordt.

DOMBURG (HOF-TE-), voorm. adell. h., op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, gem. *Domburg-binnen-en-buiten*; Z. W van Domburg tegen dat d. aanpalende.

Het huis, dat nog gedeeltelijk bestaat, is in eene boerenwoning veranderd, en wordt met de daartoe behoorende gronden, beslaande eene oppervlakte van 26 bund. 62 v. r. 15 v. ell., thans in eigendom bezeten door Jonkvrouw ELIZABETH JOHANNA SCHORER, woonachtig te Middelburg.

DOMBURG (HUIS-VAN-), voorm. adell. h. te *Middelburg*, prov. *Zeeland*, op de *Grootemarkt*, aldaar gebouwd door de Heeren van Domsburg.

Het is een groot en sterk gebouw, dat vroeger tot een Logement was ingerigt, hetwelk mede dien naam droeg; thans is het een winkel van manufacturen.

DOMBURG-BINNEN, heerl. op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, distr., arr. en kant. *Middelburg*, gem. *Domburg-binnen-en-buiten*; palende N. W. aan de Noordzee, O. aan de heerl. Oostkapelle, Z. O. en Z. aan St. Aagtekerke, W. aan Domsburg-buiten.

Zij bevat niets dan het d. Domsburg en eenige duinen, men zie dus omtrent de bevolking enz. dat art.

Deze heerl. werd, in het jaar 1482, met alle regten, baten, tollén enz. door FILIPS, Hertog van *Bourgondië*, verkocht aan HENDRIK VAN BORSSELE, Heer van Vere, voor de somme van 12,000 kroonen te lossen na zeventien jaren, dat toen niet is geschied, maar de heerl. werd onder vrouwe MARIA VAN BOURGONDIE, in den jare 1477, aan Heer WOLFAART VAN BORSSELE, nader uitgegeven tot een leen van het graafschap Zeeland voor 5,000 kroonen, die met de voornoemde 12,000 uitmaakten eene som van 17,000 kroonen, waarvoor de brieven verleend zijn, te Dendermonde op den 1 Mei des jaars 1477. Vervolgens is Domsburg, nevens andere

steden en heerlijkheden, aan het Huis van Bourgondië gekomen, door huwelijk van ANNA, oudste dochter van den bovengemelden WOLFAART VAN BORSSELE, met FILIPS VAN BOURGONDIE, Zoon van ANTONIS, bastaard van Bourgondië, aan welk huis deze goederen zijn gebleven tot op MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE; waarna zij bij executie verkocht zijn aan FILIPS II, Koning van Spanje. Doch toen de zaken van FILIPS, in deze landen, door den oorlog geheel vervallen waren, is DOMBURG, nevens Vere en Vlissingen, gekocht door WILLEM I, Prins van Oranje, voor de somme van 146,000 gulden, na wiens dood JORAN CAU, Raadsheer te Middelburg enz.; eigenaar van DOMBURG is geworden. Later is deze heerlijkheid in het geslacht van van DISMORCK geweest, dat haar in het midden der vorige eeuw bezat. Thans is de heerl. DOMBURG, een eigendom van den Heer Mr. JORAN JACOB SLICHTER, Lid der Provinciale Staten van Zeeland, woonachtig te Middelburg.

Het wapen deser heerl., bestaat uit een blaauw veld, beladen met eenen zilveren burgt, en gedekt met eenen gouden kroon.

DOMBURG-BINNEN-EN-BUITEN, gem. op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, distr., arr. en kant. *Middelburg* (1 k. d., 3 m. k., 1 s. d.); palende N. W. aan de Noordzee, O. aan de gem. Oostkapelle, St. Aagtekerke en Melis-en-Marienkerke, Z. aan Zoutelande, Z. W. aan Zoutelande-en-Westkapelle.

Zij bevat de heerl. Domburg-binnen en Domburg-buiten, beslaat eene oppervlakte van 723 bund. 78 v. r. 27 v. ell., telt 120 h., bewoond door 153 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 760 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. — Ook is er in deze gem. eene katoenweverij.

De inw., die alle Herv. zijn, maken de gem. van *Domburg* uit. — Er is in deze gem. éene school.

Vroeger stond onder deze gem. het klooster St. - Jan - ten - Heere, thans tot eene buit. aangelegd, Kerkwerf genaamd; terwijl behalve deze, hier ook nog Hasenberg gelegen is, welleer eene buitenpl., thans eene boerderij.

DOMBURG-BUITEN, heerl. op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, distr., arr., en kant. *Middelburg*, gem. *Domburg-binnen-en-buiten*; palende N. aan de Noordzee, O. aan Domburg-binnen, Z. O. aan de heerl. St. Aagtekerke en Meliskerke, Z. aan Meliskerke, St. Janskerke en Poppekerke, W. aan West-Cappelle-buiten.

Deze heerl. bevat noch b., noch geh., en telt 17 h., waaronder de buit. St. Jan-ten-Heere, bewoond door 140 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

Zij wordt tegenwoordig in eigendom bezeten door onderscheidene Ambachtsheeren. — Men heeft er geen school, zoodat de kinderen te *Domburg* school gaan.

DOMELDANGE, Fr. naam van het d. DONNELDINGEN, in de heerl. *Heistorf*, grooth *Luxemburg*. Zie DONNELDINGEN.

DOMINGO (ST.), verl. houtgrond in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerhand in het opvaren; palende bovenwaarts aan den verl. houtgrond Libanon, benedenwaarts aan den verl. houtgrond La-Constance-en-Nieuw-Hazard; 335 akk. groot. Vroeger heette deze houtgr. KLEIN-AMSTERDAM.

DOMINICKSMUHL, in het Fr. MOULIN-DE-DOMINIQUE, geh. in de heerl. *Beaufort*, grooth *Luxemburg*, kw. en 4½ u. N. W. van *Grevenmacher*, arr. en 1½ u. W. ten Z. van *Diekirch*, kant. en 2½ u. W. van *Echternach*, gem. *Beaufort*.

DOMINIE, naam, onder welken de katoenplant. **KORTEVEUDED-EN-KLEINSHOVEN**, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, bij de Negers bekend staat. Zie **KORTEVEUDED-EN-KLEINSHOVEN**.

DOMINIE, naam, welke door de Negers gegeven wordt aan de suikerplant. **KROONENBURG**, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **KROONENBURG**.

DOMINIE, naam, welken de Negers geven aan de koffijplant. **ZORGVLIET**, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **ZORGVLIET**.

DOMINIKANER-KLOOSTER of **PAEDIKHEEREN-KLOOSTER**, ook wel **JACOBITER-KLOOSTER** genoemd, voorm. kloost. te *Dordrecht*, in de *Vischstraat*.

Dit klooster is in het jaar 1309 gesticht, toen de Dominikanen of Predikheeren van Utrecht herwaarts kwamen. Zij kochten een huis, bij het Beggijnhof, dat in den beginne alleenlijk door twee Monniken werd bewoond. De eene diende voor Kapellaan in de St. Adriaanskerk buiten de stadsmuren, en de andere, als zoodanig in het St. Jacobsgasthuis, de laatste was ook gewoon op de feestdagen van de Allerheiligste Maagd, en in de vier laatste dagen van de Goede week in de hoofdkerk voor het volk te prediken, en was daarenboven de Biechtvader van het Grootte Gasthuis. Opdat deze Predikheeren zouden kunnen bestaan, werd er jaarlijks eens of tweemaal door de geheele stad voor hen eene collecte gedaan. In het jaar 1492, op den 5 December, kochten deze Monniken, een ander huis in de *Vischstraat*, hetwelk zij kort daarna betrokken, waarop dit huis door Schepenen van Dordrecht, van zekere jaarlijksche belasting ontslagen werd. Na het vernietigen der kloosters, schijnt dit huis aan bijzondere personen te zijn verkocht, want het is onder anderen bewoond geworden, door **JOHANNES POLYANDER à KERKROVEN**, Predikant der Waalsche gemeente te Dordrecht, wiens opvolger **JEAN DE LANOY** het later in eigendom bezeten heeft, en er in 1672 overleden is.

DOMINIKANER-KLOOSTER of **JACOBITER-KLOOSTER**, voorm. kloost. te *Groningen*.

Dit klooster was gesticht door de Predikheeren van Winsum, aan welke **LUDOLF VAN GROENEBRECK**, Praefect of Burggraaf van Groningen, daartoe, in 1308, een ruim erf vereerde, dat voorzien was van onderscheidene gebouwen, en door hem, Burggraaf, in dat zelfde jaar eerst tot dat einde was aangekocht. Dit erf was westelijk achter des Praefecten paleis gelegen. Het klooster werd spoedig daarop gebouwd en het erf met eenen hoogen ringmuur omgeven. Het geheel was bezet, ten N. aan de *Hofstraat*, ten O. aan de straat, nu *Kattenhage* geheeten, ten Z. aan de *Jacobinenstraat*, en ten W. aan de *Ebbingestraat*. Onder het bestuur van den Prior **ARNOLDUS NISLEN**, die naderhand tot Bisschop van Groningen werd benoemd, en in het jaar 1607 te Brussel overleden is, werd dit aanzienlijke klooster bijna geheel vernieuwd, zijnde daarover vijf jaren, van 1587 tot 1591, getimmerd, en daartoe gebezigd hetgeen er nog bruikbaar was van het, in het jaar 1568 kerkelijk vernietigde en in het Groninger Dominikanerklooster ingelijfde, maar in het jaar 1580 verwoeste en geplunderde, klooster van Winsum, zoo dat de Geschiedschrijver met nadruk zegt, dat er, als het ware, een geheel nieuw klooster werd gebouwd, en dat de kerk, aan de H.H. **PETRUS** en **PABLUS** toegewijd, aanzienlijk werd hersteld, en onder anderen van een geheel nieuw dak voorzien (1).

(1) *Historia Episcopatus*, II. 74.

Bij de reductie der stad tot de Unie, in het jaar 1594, werd dit fraaie en ruime klooster, met de overige geestelijke goederen, in beslag genomen, gesaeculariseerd en tot onderscheidene nuttige einden gebruikt.

Een gedeelte van het klooster, en wel bepaaldelijk den noordertrans of ommegang, werd in het jaar 1621 aan de armverzorgers ingeruimd, om die voor een ARMEN-KINDERHUIS te mogen bestemmen, doch waartoe zij ook nog een deel van de wester ommegang, tegen het bevel der Gedeputeerden, hebben in bezit genomen. Dit was de oorsprong van het GROENE WEESHUIS. Nader, en wel bij besluit van 29 October 1639, gaven de Staten aan de diakonie het oude tuchthuis, » *t welck nu tot een werckhuis werde gebruikct, opdat daerinne de kinderen, dewelcke tot laste van de Diakonie deser Stadt wierden onderhouden, des te beter in de kennisse des Heeren, ende in eerlycke ambachten van iongs op wel mochten onderwesen worden,* » en bij besluit van den 20 Januarij 1660, schonken de Staten, vernemende » *dat die behuisinge geheel ruineus waer, en veel geld zou kosten, om tot een Kinderhuis te bequamen, in plaetse van gelt tot opbouw van een Kinderhuis, de Jacobiner kercke ende annexe Plaetse met alle appendentien van dien.* » En zoo kreeg het BLAAUWE WEESHUIS, in de Popkenstraat gevestigd, de ruimte, welke nog in het JACOBINER-KLOOSTER open was, zijnde de westertrans, langs de Ebbingestraat, en de kerk, staande aan de zuidzijde, benevens al den open grond. In het jaar 1675 werden deze beide weeshuizen vereenigd, en verkregen toen den naam van het GROENE EN BLAAUWE GECONBINERDE DIAKONIE KINDERHUIS.

Een ander gedeelte van de kloostergebouwen, werd gebezigd tot eene KANONGIETERIJ. Deze was geplaatst in het westelijke gedeelte van de kerk, en is daarin geweest tot in het jaar 1674. Immers uit eene stads resolutie, van den 1 Junij 1674, blijkt, dat de kooper van de kerk in gebreke bleef, » *om het overige stuck van de oude bouwvallige Jacobynder kercke afftebreken en te removeren,* » en dat daarin nog twee » *canon-formen* » aanwezig waren, die naar het provinciaal magazijn moesten worden overgebracht; terwijl uit eene resolutie der Gedeputeerden, van 24 Maart 1674, blijkt, dat » *de Provincie by dese aenhoudende oorloch, sich niet in de staedt bevindt, om de twee slange wyse lange Canonnen, soo in het voorleden Jaer aenbestedet te laten vervaerdigen, behalve, dat, door de instorting ende ruineusheyt van de Jacobynder kercke, dieselve aldaer doch niet gegoten sullen connen worden; en over zulks last gaf: om alle de materialen, soo van yser als houdt, dewelcke, op costen van de provincie, tot vervaerdiging van de voornoemde Canonnen, in het giethuys redes waren geleverd ende gemaect, in het Provinc. Magasyn te brengen.* »

Op een ander gedeelte van den kloostergrond, vond men een TUKKERHUIS, misschien hetzelfde, dat nog in het jaar 1660, onder den naam van het PROVINCIALE WAGENHUIS, en in eenen verkoopbrief, van den 24 Mei 1672, onder den naam van PROVINCIALE SCHUYRE, voorkomt. Het stond omtrent het midden van de Jacobijnenstraat.

Weder een ander gedeelte werd ingerigt tot een TUCHT- en WERKHUIS. Dit huis werd in het jaar 1612 of 1613, in den smaak en misschien in navolging van dat van Leeuwarden, opgerigt en in het kloostergebouw gevestigd. Reeds op den Landsdag van den 18 Mei 1616, klaagden de Staten, dat deze inrigting te kostbaar was en aan de provincie te veel geld kostte, weshalve zij dan ook om die reden, bij staatsbesluit van den 11 December 1623, besloten, om het Tuchthuis met

zijne ap- en dependentien, weder af te schaffen. Het Werkhuis bleef echter, op dezelfde plaats, in het klooster, tot in het jaar 1660, bestaan, als wanneer men het, blijkens het aangehaalde staatsbesluit, van den 29 October 1659 en dat van den 20 Januarij 1660, aan de Diakonie inruimde.

Nog heeft op dezen kloostergrond de nu gesloopte Militaire Geweldiger gestaan, van welks opbouwning echter weinige registreesche sporen aangetroffen worden. Uit een staatsbesluit, van den 24 Augustus 1596 blijkt, dat er reeds toen een Kapitein-Geweldiger te Groningen bestond, en uit een staatsbesluit van den 18 November 1597, dat aan den Geregts-Scholte, voor het houden van het kriegsregt (1) te zijnen huize, jaarlijks tot huishuur werd toegelegd, een som van 50 guld., doch van eene afzonderlijke plaats, waar, in dien tijd, de gevangenen werden bewaard, is geen aanteekening te vinden. In den Spaanschen tijd, en nog eenige jaren daarna, bestond er, zoo veel is na te gaan, geen afzonderlijk, openbaar gebouw voor gevangene krijgslieden; het komt op geen kaart, in geen overgebleven stuk, voor. Uit onderscheidene afrekeningen der provincie wordt in tegendeel bevonden, dat de gevangene krijgslieden werden bewaard ten huize van den Geweldigen-Provoost. Uit deze rekeningen tevens blijkt, dat in het jaar 1604, toen er te Groningen eene buitengewone zware bezetting van voet- en paardenvolk lag, de Broerenkerk werd gebezigd, om er soldaten in te huisvesten, en het JACOBINERKLOOSTER, om er de ruitery met hare paarden te plaatsen, en om er de zieken en gekwetste soldaten te herbergen; maar van eenen Militaire-Geweldiger aldaar, en bijzonderlijk van den nu gesloopten vindt men in deze oude rekeningen geene de minste sporen. Men zal het dus daarvoor moeten houden, dat er eerst eenige jaren na de reductie, eene militaire gevangenis op dezen kloostergrond is gebouwd. Deze Militaire-Geweldiger heeft bestaan tot in het najaar 1832, als wanneer zij, krachtens Koninklijk besluit van 8 Maart 1832, no. 85, op afbraak, werd verkocht. Nadat het gebouw geheel gesloopt en weggenomen was, vond men, op den 24 December 1832, een potje van gebakken steen, met een oor, een wijden hals en ronden buik, waarin onderscheidene gouden, zilveren en koperen munten, zoo het scheen omwonden met, of ingepakt in eene blaas, waren gedaan. Het is waarschijnlijk dat deze muntstukken, onder welke er geen zijn van lateren tijd, dan de reductie, mitsdien in den vrijen grond, niet ver van den kloostermuur, en slechts ter diepte van omstreeks vier of vijf palmen, zijn begraven, misschien bij gelegenheid, of omstreeks den tijd van de overgave der stad, in het jaar 1594, en wel door eenen der vertrekkende kloosterlingen, bij wien de hoop op eene terugkomst, in betere tijden, niet geheel werd opgegeven, en die zijnen spaarpenning, liever aan de schoot der zwijgende aarde toevertrouwde, dan die op onveilige wegen mede te nemen. Het is eene toevalligheid, dat bij het leggen van de fondamente van den Geweldiger, schoon niet ver van den verborgen schat geloopten hebbende, deze niet is ontdekt (2). Bij de afbraak van den Ge-

(1) Zie WICKERS, *Traactaat van Reductie*, bl. 266, over het onderscheid tusschen kriegsraad en kriegsregt.

(2) Men zie deze munten beschreven in het bericht van Mr. H. O. FRITH, geplaatst in de *Provinciale Groninger Courant* van 29 Januarij 1833, waarmede wij ook de beschrijving van dit klooster hebben ontleend.

weldiger zag men tevens, in den westelijken hoek, dat het gebouw gesticht was op eene plaats, waar voorheen iets anders moest gebouwd zijn geweest, tot een bijzonder oogmerk ingerigt, want er bevonden zich aldaar onderscheidene kloostersteenen, regtopstaande, met eene kleine ruimte tusschen elken steen, zonder dat men sporen van eenigen kalk, waarmede dezelve zouden aan elkanderen gemetseld zijn, kon ontdekken. Deze steenen rusteden op eenen grooten ijzeren rooster, waaronder de aarde los en modderig was. Ter plaatse, waar de Geweldigste gestaan heeft, ziet men thans eenen ruimen tuin.

DOMINIKANER-KLOOSTER, voorm. kloost. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*. Zie *WIRSUM*.

DOMINIKANER-KLOOSTER, PREDICARIS-KLOOSTER OF JACOBINER-KLOOSTER, voorm. kloost. te *Leeuwarden*, benoorden de tegenwoordige Groot- of Jacobijner-kerk, die de kapel van het klooster geweest is.

Dit klooster werd, meent men, in 1258, anderen zeggen in 1242 of 1248, welk laatste jaartal het naast aan de waarheid schijnt te komen, door het adellijk geslacht van *CARRINGHA* gesticht. Het verbrandde met een gedeelte der stad in het jaar 1592, en zou eerst in het jaar 1487, ter voriger plaatse weder zijn opgebouwd geworden. Dit komt echter onwaarschijnlijk voor. Het herbouwen zal dus alleen ten oprigte der kerk gelden. In laatstgemeld jaar namelijk, werden de grondslagen van de nog bestaande kerk gelegd; maar daarom kunnen de Kloosterlingen wel bij voortdoring hunne zamenwoning, ofschoon in nederigen staat, toch in stand gehouden hebben.

Voor het overige was dit klooster een uitgestrekt en aanzienlijk, ja zelfs, naar het schijnt, een prachtig gebouw. In het reventer (de eetzaal) daarvan, waren de Staten des lands, in de Saxische tijden en al vroeger, gewoon te vergaderen, wanneer zij te *Leeuwarden* bijeen kwamen. Ook andere plegtige en gewigtige vergaderingen zijn aldaar gehouden geworden. Het strekte nu en dan aan onderscheidene hooge personaadjen tot verblijf. De papieren van staat werden er in langwerpig-ronde spanen dozen zorgvuldig bewaard. De tegenwoordige *KOSTERIJ VAN DE GROOTE KERK* was er een gedeelte van, en de *Muntjemaar*-, eigenlijk *Monnikenmuurstraat*-, ontleende haren naam van dit gesticht. De kerk, die, zoo als tegenwoordig nog blijkt, voor eene kloosterkerk, een bij uitstek groot en aanzienlijk gebouw was, werd van 1578 tot 1580 door de Hervormden en de Roomsche Katholijken gezamenlijk gebruikt, zoo dat, op de predikdagen der eerstgemelden, de Monniken hun werk ten tien ure des morgens moesten verrigt hebben. De Hervormden predikten er voor het eerst op Woensdag, zijnde toen den 20 Augustus van eerstgemelde jaar. Deze kerk wordt, sedert dat de hoofdkerk van *St. Viru* vervallen is, de *Groote Kerk* genoemd.

DOMINIKANER-KLOOSTER, voorm. Nonnenkloost. te *Leeuwarden*, prov. *Friesland*. Zie *CATHARINA-KLOOSTER* (St.).

DOMINIKANER-KLOOSTER, voorm. kloost. te *Luxemburg*.

Het werd in 1292 door *BEATRIX VAN AVESNES*, weduwe van *HENDRIK III*, Graaf van *Luxemburg*, aan den voet van het kasteel, gesticht ter plaatse, waar Graaf *SIEGFRIED*, ongeveer drie eeuwen vroeger, eene kapel gesticht had. Nadat dit klooster, in het beleg van 1543 door de Franschen verwoest was, verkregen de Kloosterbroeders eene erve in de bovenstad, bij de *Drieëenigheidskapel*. Zij verkochten, in het jaar 1628, een gebouw van hun convent, dat in het jaar 1594 door den bliksem zeer beschadigd was geworden, aan eene vereeniging van

Geestelijke zusters, en vestigden zich bij de kerk van St. Michel. Dit klooster werd in het jaar 1795 opgeheven. Ter plaatse van den kloostertuin, welke nog heden onder den naam van Dominikanergarten bekend is, stond het oude kasteel van Luxemburg, dat in 963 door Graaf SIEGFRIED bevestigd is, en in het jaar 1641, op last van Keizer KARL V, is afgebroken. Onder de bewoners van dit klooster, welke zich beroemd hebben gemaakt, telt men JOHANN PICHARD, Doctor van de Universiteit te Parijs en daarna Bisschop van Regensburg, waartoe hij, op aanbeveling van Keizer HENDRIK III, was verheven; hij † in het jaar 1320, benevens JOHANN RUSSI, die omstreeks het jaar 1312 bloeide, en zich als een uitstekend Wijzeer en Godgeleerde deed kennen.

DOMINIKANER-KLOOSTER, voorm. kloost. te *Maastricht*, aan de *Groote straat*.

Het was in het jaar 1230 gesticht. De Kloosterlingen waren zeer talrijk, en stonden onder eenen Prior, die alle drie jaren veranderd werd, zij maakten bijzonder hun werk van het prediken in de omliggende dorpen, zoowel als binnen de stad, alsmede van het zoogenaamde controvers-prediken, tegen de Hervormden. Hunne bibliotheek was de grootste en best voorziene onder alle, die men in de Maastrichtsche kloosters aantrof.

De kerk, die groot en fraai was, en veel toevloed van volk had, te meer dewijl zij in het midden der stad lag, was aan de Apostelen PTAUS en PAULUS toegewijd. Aan deze kerk was het bekende broederschap van den Rozenkrans verknocht, welks tweede eeuwfeest in 1771, daarin met groote plegtigheid gevierd werd, zijnde de kerk toen met velerlei versierselen opgepronkt. Ten aanzien van dit klooster vindt men aangeteekend, dat aldaar, in het jaar 1530, een algemeen kapittel der orde werd gehouden, en in het jaar 1485, in de kerk, het lijk van den befaamden WILLEM DE LA MARCK, bekend onder den naam van *le sanglier des Ardennes* (het wilde zwijn der Ardennen), werd ter aarde besteld (1). Verder draagt deze stichting roem op haar medelid, FRANCISCUS ROMAIN van Gent, aan wiens vernuft Maastricht hare fraaije brug over de Maas te danken heeft. Hij was later de bouwmeester van de *Pont Neuf* te Parijs, en werd daarvoor tot Architect des Konings en Inspecteur-Generaal der bruggen en wegen verheven.

Dit klooster is in het jaar 1794 opgeheven, wordende de voormalige kerk thans gebezigd tot een STADS CONSTRUCTIEMAGAZIJN; terwijl het klooster, sedert het jaar 1804, ten dienste van het STEDELIJK ATHENAEUM is in bezit genomen.

DOMINIKANER-KLOOSTER of **PREDIKHEEREN-KLOOSTER**, ook wel **JACOBITEN-KLOOSTER**, voorm. kloost. te *Utrecht*, in de *Jacobijnenstraat*.

Op verzoek van ALBERTUS, Leeraar der Dominikanerorde en Bisschop van Regensburg, schonk de Roomsche Koning WILLEM den Predikheeren eene plaats, te Utrecht, tot het bouwen van een klooster, waaraan hij daarenboven groote onkosten besteedde, en veel geld voorschoot. Van deze Monniken heeft de Jacobijnenstraat haren naam behouden. Het klooster was fraai gebouwd, maar in den nacht voor St. Odulphusdag van het jaar 1372 is het niet weinig door den brand beschadigd. Hunne orde heeft te Utrecht gebloeid tot het jaar 1579,

(1) Men herinnere zich, dat deze woelzieke Edele, door den haat van JAN VAN HOORNE, Bisschop van Luik, te Maastricht op de Vrijhof, door beulhanden, het leven verloor.

wanneer zij, omdat zij gelegenheid tot een oproer scheen te hebben gegeven, uit de stad gezet en verdreven is, doch aan zeven afgeleide Monniken, aan den Prior, en aan de burgerkinderen, werd verlof gegeven, om in de stad te blijven, mits dat zij wereldsche klederen zouden dragen. Naderhand is het geheele klooster, alsmede de kerk afgebroken, en de plaats verkocht om er burgerhuizen op te timmeren.

DOMINIKANER-KLOOSTER of **PREDIKHEEREN-KLOOSTER**, ook wel **JACOBUS-KLOOSTER**, door de wandeling **TEN BAZAAR** genoemd, voorm. kloost. te Zwolle.

Dit klooster was gesticht in het jaar 1463, door **ALANUS DE RUPES**, die, in het jaar 1473, op den geboortendag van de **H. Maagd MARIA**, hier gestorven en begraven is. De Dominikanermonniken hadden zich aanvankelijk hier nedergezet, of zij kregen groote verschillen met den Pastoor van de St. Michielskerk en het kapittel van Deventer. Maar **DAVID VAN BOMBERG**, de vijf en vijftigste Bisschop van Utrecht, aan wien de geheele zaak overgelaten was, heeft deze geschillen, den 1 Junij 1489, toen Pater **ESCALZAR MANSKAKIA** het bewind over het nieuwe klooster had, onder zekere voorwaarden, beëindigd.

Dit klooster werd nog eenen geruimen tijd, nadat het reeds vernietigd was, in het testament van zeker **ESCALZARUS WYRUS** bedacht. Deze **WYRUS**, die te Zwolle geboren was, over den zwaren last des huwelijks verdrietig geworden zijnde, had zich in het Predikheerenklooster te Antwerpen begeven, doch niet zonder toestemming zijner vrouw, die te Sittard, in het tegenwoordig hert. Limburg, waar zij Overste der Dominikaner Nonnen was, overleden is. **WYRUS** in het klooster te Antwerpen zijnde, en zijn Vaderland niet vergeten hebbende, begeerde, dat het klooster te Zwolle, wanneer het eenmaal wederom door de nazaten van den **E. Dominicus** bezeten en bewoond mocht worden, een gedeelte van zijne goederen zoude bezitten.

Zijn testament, dat den 16 December 1630 in de Nederduitsche taal geschreven en, na zijnen dood, den 21 November 1631, door de Monniken aangecomen is, luidt aldus: » Noch geve ik het voornoemde » klooster van Antwerpen (te weten der Predikheeren), alsdanige mees- » belen als ik daarin gebracht hebbe, uitgenomen een groot groen » koffer met witte banden, en alle hetgene daarin bevonden wert, » sal hebben dat Predikheerenklooster tot Zwolle, genoemd dat Broe- » renklooster. Noch geve ik 't klooster van de Predikheeren van Zwolle » in gereeden gelden 9000 guld., den gulden 20 st., welke voorge- » moemde Penn. sullen belegt worden, nu ende ten eeuwigen dage tot » onderhoud van 't klooster tot Zwolle, tot de Tafel om daar van te » mogen leven: ende dat ook niemant en sal mogen, de Penn. te niete » doen, nu ende ter eeuwige dage, dan sullen altijd blijven tot on- » derhoud van 't klooster als boven genoemd. — Ende dit sal 't kloos- » ter van Zwolle genieten, als wij daar openbaar ende vrij mogen » woonen, alwaer 't met twee Paters: ende alwaer 't dat zij mogen » gaen in 't wereltlijk habijt, om eenige reeden, dat zij in haer geeste- » lijke habijt niet en mochten gaen. Noch geve ik, aen 't voornoemde » klooster van Zwolle, alsdanige ornamenten als ik daer gelaten hebbe, » die mij toekomen, etc." Wat er van de uitvoering van dit testa- ment geworden zij, kan men met geen zekerheid bepalen; uit de woorden van **LINDBORCH** (1), die dit vermeldt, schijnt men te moeten opmaken, dat de Predikheeren van Zwolle het geld ontvangen hebben.

(1) *Historia Episcopatus Davenriensis*, pag. 308.

DOMINIQUE (MOULIN-DE-), Fransche naam van het geb. DOMNICKSMUHL, in de heerl. *Beaufort*, grootl. *Luxemburg*. Zie DOMNICKSMUHL.

DOMMEL, riv. in de prov. *Noord-Brabant*, in oorkonden van de achtste eeuw de DUTMALA genoemd (1).

Deze riv. neemt haren oorsprong boven het stadje Peer in de uitgestrekte moerassen en vennen van de Donderslagsche heide, in Belgisch Limburg, komt ten Z. van het dorpje Schaft in de prov. *Noord-Brabant*, vloeit voorts met eenen noordwaartschen loop langs Schaft, Valkenswaard, Dommelen, Waalre, Gestel, Stratum, Eindhoven, Woensel, Eckart, Neder-Wetten, Son en Breugel, neemt, een weinig beneden dit laatste d. eene westelijke rigting aan; vliet van daar, langs St. Oedenrode en Liempde, naar Boxtel, van waar zij met eene noordoostelijke strekking, langs Gemonde, naar St. Michiels-Gestel stroomt; terwijl zij hier eenen noordwestelijken loop aanneemt en met dezen naar Vucht schiet, van waar zij noordwaarts naar 's Hertogenbosch, en door eene waterpoort, de Grootte Hekel genaamd, in die stad loopt, om zich daar met de Aa te vereenigen en alzoo de Dieze te vormen, welke bij Crevecoeur in de Maas valt.

De DOMMEL neemt in haren loop onderscheidene andere beeken en rivieren op, welke haar van uur tot uur vergrooten, zoo ontvangt zij beneden Valkenswaard, digt bij Waalre, ter linkerzijde de Keerschop; bij Eindhoven; ter rechterzijde, de Tongelreep; een weinig beneden beneden die stad, ter linkerzijde, de Gender; een weinig beneden Eckart, ter rechterzijde, de Rul of Kleine Dommel; bij Boxtel ter linkerzijde de Ley; en bij Herlaar, aan die zelfde zijde, de Run; zonder nu nog eene menigte kleinere beeken en waterlooopen te vermelden, die deze riv. in haren loop opneemt. De Dommel vloeit voorbij onderscheidene plaatsen, die misschien hare stichting, fraaiheid en welvaart, aan die rivier of aan de vruchtbare laagte, door welke zij heen slingert, verschuldigd zijn, onder welke men bijzonder kan opnoemen: Valkenswaard, Eindhoven, St. Oedenrode, Michielsgestel en Vucht.

De molens, welke op den DOMMEL gevonden worden, zijn twaalf in getal. De hoogte, tot welke het water opgeschut wordt, benevens de plaatsen alwaar die molens liggen, zijn: te Venbergen, onder Valkenswaard, $3\frac{1}{2}$ v.; te Dommelen, 5 v.; $\frac{1}{2}$ u. lager, aan de Loonermolen, $2\frac{1}{2}$ v.; te Waalre, $3\frac{1}{2}$ v.; aan de Gennepmolen, $\frac{1}{2}$ u. boven Eindhoven, 3 v.; te Stratum, $3\frac{1}{2}$ v.; te Woensel, $3\frac{1}{2}$ v.; bij Hooydonk, onder Neder-Wetten, $4\frac{1}{2}$ v.; te Wolfswinkel, $5\frac{1}{2}$ v.; te St. Oedenrode, $5\frac{1}{2}$ v.; te Casteren, $5\frac{1}{2}$ v., en te Boxtel, $5\frac{1}{2}$ v.

Er zijn weinig rivieren, welke zich in zoo vele kromten en bogten wenden, als deze, op sommige plaatsen keert zij geheel terug, en schijnt zich weder naar haren oorsprong heen te wenden; zeer schielijk wendt zij zich weder om, en zet haren loop al kronkelende voort. Deze kronkelingen veroorzaken, dat men $21\frac{1}{2}$ u. noodig heeft, om van Schaft naar 's Hertogenbosch te gaan, wanneer men haren loop volgt, terwijl die afstand anders nauwelijks 9 u. gaans is.

De diepte van het riviertje is ongelijk. Even als op alle kleine rivieren heeft ook hier plaats, dat er op hoeken van aanstoot kolken van eene zeer groote diepte, en daar, waar de loop eenigzins regtuit gaat, ondiepe vlakten worden gevonden, die het, benevens de menigvuldige omwegen en kronkelingen, behalve de afschuttingen voor de molens, tot

(1) Zie W. C. ACKERLEUK, *l'ets over de rivier de Dommel, het geschiedkundige betreffende, geplaatst in de Letteroefeningen over 1800*, D. II, N. 251-254.

DOM.

... ~~van Bortel af tot 's Hertogenbosch~~ ~~wegens de diepte en breedte, die ze daar heeft,~~ ~~doch wegens de groote omwegen en gebrek aan een~~ ~~rustpad langs den oever, daartoe ten uiterste moeilijk en bijna~~ ~~om welke reden men ook bespeurt, dat er niet dan in den~~ ~~gebruik van gemaakt wordt. Men mag wel veronder-~~ ~~stellen, dat de DOMM, zelfs van St. Oedenrode af, bevaarbaar zoude~~ ~~afschutting te Bortel zulks niet heette; om welke~~ ~~in het begin dezer eeuw, heeft voorgelagen te Bortel eene~~ ~~te leggen.~~

Het verval dezer rivier door den Luitenant-Kolonel (later Luitenant-Generaal) KRAIJENROFF, in het jaar 1800, waargenomen, werd bevestigd tusschen het bovenwater of de pegel van den Stratumtschen molen, te Buitenhoven, en den bovenkant van den steenen beer te 's Hertogenbosch, op het peil nul aldaar, zijnde eene lengte van 6 u., 37 v. 0 d., 3½ lijn. Het gewone zomerpeil te 's Hertogenbosch 4 v. 4 d. onder nul gesteld zijnde, dan blijkt het verval, hetgeen hier eigenlijk in aanmerking komt, te zijn 41 v. 4 d. 8½ lijn. Hoogerop is dit verval, zoo ver men weet, nog niet waargenomen, maar als men nagaat, dat op eenen afstand van nauwelijks 2½ u. de rivier vijf malen opgeschut wordt, kan men daaruit wel opmaken, dat het verval boven Eindhoven zeer groot, althans grooter dan beneden die plaats, zijn moet.

De groote straatweg van 's Hertogenbosch op Luik en Maastricht, gaat op Nederlands grondgebied vier malen over den DOMM; als: bij Bortel twee malen over houten bruggen, die eene vrij groote lengte hebben; te Eindhoven mede over eene houten brug, en bij Valkenswaard, over eene steenen brug met twee bogen; ieder wijd 12 v. tusschen de regtstandsmuren.

Men had reeds voorlang een plan beraamd, om de DOMM van Schaft af bevaarbaar te maken, en men heeft dit plan, bij de staatsregeling der Bataafsche Republiek, in het jaar 1798 reeds aangenomen, doch dit was in het vergeetboek geraakt, toen men het onder Koning LODWIK weder ter sprake bragt, en deswege werd destijds door de Landmeters H. VERREES en F. BEIJERINCK, een verslag bij het bestuur ingediend (1), waaruit wij het volgende overnemen:

» In het bevaarbaar maken van deze rivier, van 's Hertogenbosch af tot » aan het Nieuwe Noorderkanaal toe, kan, naar de meening van de » ondergeteekenden, gehouden worden eene physique mogelijkheid te » bestaan."

» Er zijn, naar hunne meening, twee oogpunten, waaruit deze be- » vaarbaarmaking te beschouwen is, te weten: een oeconomisch en » een commercieel; met betrekking tot het eerste, zoude de bedoe- » ling daarvan eeniglijk ten nutte van den akkerbouw en fabrieken en » binnenlandschen handel, moeten betrokken worden; met betrek- » king tot het tweede, zoude die zich wijder uit, ook tot den bin- » nenslandschen handel met Frankrijk, behooren uit te strekken."

» In het eerste geval zal eene bevaarbaarmaking der rivier zelve » door eenige afsnijdingen der voornaamste bogten en kronkelende om-

(1) Dit verslag, waarvan wij een afschrift bezitten, is getiteld: *Verhandeling over de Physique staat van een gedeelte van het departement Brabant volgens eene inspectie door de Landmeters H. VERREES en F. BEIJERINCK in Herfstmaand 1809* en bevat onderscheidene bijzonderheden omtrent den toestand der rivieren van dit gedeelte onzes Vaderlands, welke men elders te vergaafs zal zoeken.

» wegen, het aanleggen van behoorlijke trekwegen langs de boorden,
 » het opschutten door middel van ligte houten schutsluizen, met de
 » noodige water ophoudende of afkeerende dammen, ontlaatsluizen voor
 » het overtollige water te graven, tot ontlasting der binnenlanden, aan
 » het voorgestelde oogmerk beantwoorden. De bevaarbaar gemaakte
 » rivier zal hare verminderde breedte en zelfs diepte, naar gelang
 » van haar natuurlijk minder wordend vermogen, behouden, dus van
 » distantie tot distantie kleiner worden, waarnaar zich de ingezetenen
 » in het gebruik zullen hebben te schikken, door vaartuigen daarop
 » aan te leggen, en zelfs zich, in tijden van droogte, waarin gebrek aan
 » water de bevaarbaarheid onmogelijk maakt, moeten getroosten.”

» Maar in het tweede geval zal niet dan een eigenlijk gezegd kanaal
 » naal aan het oogmerk beantwoorden, hetgeen de Maas met het Noor-
 » derkanaal vereenigen zoude. Een kanaal, zooveel mogelijk regt,
 » overal even wijd en diep, geheel van den loop der rivier afgeschei-
 » den, en op zich zelve in verscheidene stilstaande bassins afgedeeld,
 » waarvan het benedenste met de Maas, en het bovenste met het
 » Nieuwe Fransche kanaal vereenigd, de communicatie van deze boven-
 » wateren open zet. Een kanaal, hoedanig men thans aangelegd vindt
 » in het meer gemelde Noorderkanaal, en hoedanig gevonden wordt
 » in het keurig uitgewerkte plan van den Heer Luitenant-Kolonel KNA-
 » JENOFF, welk plan in het door de ondergeteekenden te maken project
 » tot over de grenzen toe zoude kunnen achtervolgd worden, waar-
 » toe de ondergeteekenden reeds order gesteld hebben, dat die situatie
 » worden opgemeten en gekarteerd, doch waarbij zij, om de opne-
 » ming op het Fransche grondgebied door te zetten, het noodige con-
 » sent verzoeken. Tot welk plan, in den jare 1803, aan het Staatsbe-
 » wind der Bataafsche Republiek, met alle de daarbij behoorende bij-
 » lagen overgegeven, zij zich refereren, nogthans met deze aanmerking,
 » dat het niet van dien aard zijnde, dat het geene veranderingen in
 » de uitvoering des werks of bekorting zoude gedoogen, zij de noodige
 » vrijheid eerbiedig uitbedingen, om er zich naar hunne meening en
 » gevoelen van te mogen bedienen.”

Van deze beide voorstellen, destijds zonder gevolg gebleven, schijnt echter het laatste, in 1822, de graving van de tegenwoordige Zuid-willemsvaart (zie dat art.) ten gevolge te hebben gehad.

Men vangt in den **DOMMEL**: snoek, baars, voorn, post, paling en karper.

DOMMEL (DEPARTEMENT VAN DEN), volgens de staatsregeling van 25 April 1798, het zevende departement der *Bataafsche Republiek*.

Het paalde N. aan de Merwede en de Waal, die het van het depart. van den Rijn scheidde, O. aan het hert. Cleve, aan de Maas, die het van het hertogd. Gulik scheidde en aan de Fransche Republiek, Z. en Z. W. mede aan de Fransche Republiek en W. aan het depart. van de Schelde en Maas.

Het was verdeeld in 7 ringen, welke tot hoofdplaatsen hadden: de eerste ring 's Hertogenbosch; de tweede Heusden; de derde Tilburg; de vierde Eindhoven; de vijfde Helmond; de zesde Nijmegen telde ongeveer 222,000 inw. en besloeg nagenoeg de tegenwoordige arr. 's Hertogenbosch en Eindhoven van de prov. *Noord-Brabant*, en de kant. Bommel, Druten en Nijmegen van de prov. *Gelderland*.

DOMMEL (KLEINE-), riv., prov. *Noord-Brabant*. Zie Riv.

DOMMELDINGEN, beek, grooth. *Luxemburg*, die in het *Grunwald* ontspringt en na eenen korten zuidelijken loop, een weinig bezuiden het geh. Dommeldingen, in de *Alzette* valt.

DOMMELDINGEN, in het Fr. *DOMELDANGE* of *DUELDANGE*, geh. in de heerl. *Heistorf*, grooth. *Luxemburg*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Luxemburg*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. O. van *Eich*, aan de *Alzette* en den Westelijken zoom van het *Grunwald*; in een zeer klein, door hooge bergen beklemd, dal. Er is een kasteel en een ijzerwerk.

DOMMELDINGEN (KASTEEL-VAN-), kast. in de heerl. *Heistorf*, grooth. *Luxemburg*, arr., kant., gem. en $\frac{1}{2}$ u. O. van *Esch*, in het geh. *Dommeldingen*; behoorende met het daarbij gelegen ijzerwerk aan den Heer *COLLEART*.

DOMMELEN, gem. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Brabant*, *Derde* distr., arr. en kant. *Eindhoven*, (5 k. d., 30 m. k., $\frac{3}{4}$ s. d.); palende N. en O. aan den *Dommel*, die deze gem. van *Waalre* en *Valkenswaard* scheidt, Z. aan de gem. *Borkel-en-Schaft*, W. aan de *Keerschop*, waardoor zij van de gem. *Westerhoven* en *Riethoven* gescheiden wordt.

Deze gem. ligt tusschen de riv. de *Keerschop* en de *Dommel*, die haar de gedaante geven van eenen *Driehoek*, welke van twee zijde door water is ingesloten. Zij bevat het dorpje *Dommelen*, het geh. *Leemskuilen* en een gedeelte van het geh. *Keerschop*. Zij beslaat eene oppervlakte van 738 bund. Men telt er 38 h., bewoond door 66 huisgez., uitmakende eene bevolking van 350 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. De grond is in deze gem. tamelijk goed, en levert rogge, hoekweit en haver op, ook zijn er eenige goede weilanden langs den *Dommel*.

Er zijn in deze gem. twee water-korenmolens, van welke de eene te *Dommelen* zelf, door den *Dommel* en de andere te *Keerschop*, door de *Keerschop* gedreven wordt. Tegen over den eersten staat, op het grondgebied van *Valkenswaard*, een water-olie- en volmolen, die zoo gebouwd is, dat hij met die te *Dommelen* slechts eenen molen schijnt nit te maken.

De inw., die op één na allen R. K. zijn, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. gener. van 's *Hertogenbosch*, dek. van *Eindhoven*, behoort, en door eenen *Pastoor* bediend wordt. Het schijnt, dat de inw. vroeger in het kerkelijke aan den *Pastoor* van *Bergeyk* onderhoorig waren. Wanneer *DOMMELEN* echter, tót eene par. verheven is wordt nergens vermeld, waarschijnlijk is *MATHEUS JANSSENS*, die in het *Meijerij'sch Memorieboek* (1), op het jaar 1609, als *Pastoor* vermeld wordt, de eerste geweest, die hier als *Pastoor* heeft dienst gedaan.

De enkele *Herv.*, die hier woont, behoort tot de gem. *Valkenswaard-Dommelen-Waarle-en-Aalst*.

Men heeft in deze gem. ééne school. — Ook plagt hier voor de *Hervorming* een nonnenklooster te staan, *Agnietendaal* genaamd. Zie dat woord.

DOMMELEN, werd aan *HUIBERT VAN DER CLUSEN*, Heer van *Waalre-en-Valkenswaard*, als eene heerl. verpand, doch in het jaar 1638, weder ingelost.

Het d. *DOMMELEN*, ligt 2 u. Z. Z. W. van *Eindhoven*, $\frac{1}{2}$ u. W. van *Valkenswaard*, aan den *Dommel*, waarvan het zijnen naam ontleent.

Men heeft er een gemeentehuis, en eene R. K. kerk. Deze laatste, aan den *H. MARTINUS* toegewijd, is de gewezen kapel van het voorm. klooster, welke, in het jaar 1821, zeer net tot eene parochiekerk is

(1) Zie *Katholyk Meijerij'sch Memorieboek*, bl. 379.

in gereedheid gebragt, zoo als het volgende jaarvers, dat met groote letters voor het zangkoor staat, aanduidt:

SANCtV's SANCtV's SANCtV's DoMINV's

Zij staat op eenigen afstand noordwaarts van het d. en heeft midden op het dak een klein spits torentje, dat van eene kleine klok voorzien is. Naast de kerk, op het kerkhof, staat een klokkenhuis en eene school.

Er bestaat te DOMMELN ook een gild of Broederschap van het Allerheiligste Sacrament, door NICOLAAS MASIUS, den vierden Bisschop van 's Hertogenbosch, in het jaar 1623, bevestigd, van hetwelk ieder, hetzij gehuwd of ongehuwd, lid kan worden. Om de drie jaren wordt er door de broeders naar den vogel geschoten. De Broeders en Zusters worden door het gild begraven.

DOMMELN is de geboortepl. van den Godgeleerde en Taalkundige SIMON VERBEEPT, bij de geleerden, meer onder den naam van VERBEPARUS bekend, en naar zijne geboortepl. ook wel eens DOMMELANUS genoemd. Hij was geboren in of omtrent het jaar 1522 en † den 10 November 1598, als Kanunnik der St. Janskerk en Bestuurder der scholen te 's Hertogenbosch, na onderscheidene, zoo godgeleerde als letterkundige schriften, te hebben in het licht gezonden.

De inw. van DOMMELN ontvingen, in het jaar 1599, een bezoek van de Spanjaarden, die hun met geweld veel gelds afpersten.

DOMMELRODE, voorm. kast. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*, *Eerste distr.*, arr. en $3\frac{1}{2}$ Z. Z. O. van 's Hertogenbosch, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Veghel*, gem. en $\frac{5}{8}$ min. Z. van *St. Oedenrode*.

Op dit kast., hetwelk, met de daartoe behorende gronden, eene oppervlakte besloeg van 4 bund. 96 v. r. 13 v. ell., heeft zich in het jaar 1818 eene vereeniging van vrouwen neergezet, welke thans, ten getale van 26, nog aldaar woonachtig zijn, en door het geven van onderwijs in de Nederduitsche en Fransche talen, mitsgaders in allerhande vrouwelijke handwerken, de noodige middelen van bestaan vinden. In het jaar 1634 is daarbij eene kapel of kerkje voor de bewoneressen gebouwd.

DOMMELSVOORT, geh. in het *Nederambt van het Land van Cuyk*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en 8 u. O. van 's Hertogenbosch, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. Z. O. van *Grave*, dist. en $2\frac{1}{2}$ u. N. ten W. van *Bormeer*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Beers*.

DOMMOEGOE, berg in *Oost-Indië*, op den noordelijksten arm van het *Sundasche eil. Celebes*, nabij het kon. *Boelan*; eene der takken van de rivier van Boelan ontspruit uit dezen berg.

DOMON of DOMONG, ook wel eens onder den naam van DAMONG voorkomende, gebergte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Bezoeki*.

DOMON of DOMONG, kaap in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, aan de *Straat van Madoera*, resid. *Bezoeki*.

DOMPASSIE, d. in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, in het kon. *Assiantie*; 10 m. Z. van *Coumassie*; voorheen was het eene bloeiende stad. De omstreken zijn zeer vruchtbaar.

DOMPO of DORPO, kon. in *Oost-Indië*, op het eil. *Sumbawa*, tot de *Zuidwestereilanden van Banda* behorende, W. van *Bima*, O. van *Tambora*.

De Radja van dit kon., die weleer een bondgenoot van de Oostindische Compagnie was, is thans aan den Vorst van Sumbawa onder-

worpen. Het land is vruchtbaar en wel bebouwd, en levert djatiehout, was, zwavel, sappanhout, buffelvet en een weinig rijst op, en men zamelt er stofgoud. Ook wil men, dat er in de nabijheid eene parelbank zijn zoude.

Bij de uitbarsting van de Tamboro, in April 1815, heeft dit rijk bijzonder veel geleden; zijnde het land zoodanig verwoest, dat de inw. zich met de kruinen der palmboomen en met de stammen der papajaen pisangboomen moesten voeden.

DOMPROOSTENGEREGT, heerl. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr., kant. en gem. *Utrecht*; beslaande eene oppervlakte van ongeveer 40 bund.

DOMPSELAAR, voorm. riddermatige hofst. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie *DONSELAAR*.

DONAAS (FORT-VAN-ST.-), voorm. fort, op den dijk, tusschen de Zoute en de Brugschevaart, op 20 min. afstands van *Sluis in Vlaanderen*, door de Spanjaarden in 1605 aangelegd, om Sluis te benaauwen. Toen de Franschen in het jaar 1702 genoodzaakt werden deze sterkte te verlaten, werd zij door *MUNNO*, Baron van *COENHOORN* aanmerkelijk verbeterd. Bij het barrièretractaat van 1715 geraakte het aan de Vereenigde Nederlanden, maar in den keizerlijken oorlog werd het door de Oostenrijkers genomen en bij den vrede aan hen afgestaan. Bij het graven der vaart van Sluis op Brugge, in 1818, is dit geheele fort omgedolven en verdwenen.

De plaats, waar het lag, behoort thans tot België, en het zou dus hier niet genoemd zijn geworden, indien het niet in verschillende tractaten, waarbij de grensscheiding van ons Vaderland bepaald werd, als vast punt tot bepaling der lijnen van scheiding genoemd werd.

DONAN, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Banjoemas*.

Er is, in het jaar 1856, tusschen deze riv. en de *Serayoe*, een vereenigingskanaal gegraven, ten einde de binnenlandsche vaart en tevens de rijstcultuur te bevorderen.

DONCK (DEN-), geh. in den *Alblasserwaard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie *DONK (DEN-)*.

DONCK (HUIS-TEN-), adell. h. in den *Riederwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en $2\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Dordrecht*, kant., gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. N. W. van *Ridderkerk*.

Het is eertijds gebouwd door die van het geslacht van *DONCK*, en had toen vier torens, naderhand is het gekomen aan het geslacht van *PERSYN*, terwijl dit het bezat, is het, in het jaar 1575, door eenige Spanjaarden, die zich destijds bij *Crimpen* op de *Lek* verschanst hadden, ingenomen, afgebrand en vernield; doch in het jaar 1616 is het weder opgebouwd door *FRANS VAN DER DEIN*, als gehuwd hebbende *ARNOLDINA BROUWER*, in wier geslacht het na dat van *PERSYN* was overgegaan. In het jaar 1746, heeft de toenmalige eigenaar *MR. OTTO GROENINX VAN ZOELN*, Burgemeester en Raad in de *Vroedschap* der stad *Rotterdam*, dat huis weder laten afbreken, en op den grond daarvan een deftig vierkant gebouw doen optrekken, hetgeen thans nog bestaat, en met de daartoe behoorende gronden, in eigendom bezeten wordt door *Jonkheer MR. OTTO PAULUS BARON GROENINX VAN ZOELN*, Heer van *Ridderkerk*, beschreven in de *Ridderschap* van *Holland*, een afstammeling van bovengemelden *MR. OTTO GROENINX VAN ZOELN*. De oppervlakte van de besloten plaats, bij het huis, beslaat eene nitgestrektheid van meer dan 50 bund.

Het door den Hoogen Raad van Adel gelegaliseerde wapen van het HUIS-TEN-DONCK bestaat uit een schild van zilver, beladen met eenen roskam en bestrooid met tranen, alles van sabel (zwart).

DONCOLS of DONKOLS, geh. in het balj. van *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 6 u. W. N. W. van *Dickirch*, kant. en 1½ u. W. van *Wilz*, gem. en 1 u. W. van *Winseler*, tegen de helling eener boschrijke hoogte, in eene kleine schilderachtige valei, die door eene beek besproeid wordt. Langs dit gehucht loopt de nieuwe, in 1840 voltooide, straatweg van *Bastogne* naar *Ettelbruck*. De ingezetenen behooren kerkelijk tot *Berlé*.

DONDO, kaap en voorm. d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*. Zie *DONDO*.

DONDELANGE, Fransche naam van het geh. *Dondelingen*, in de heerl. *Holenfelz*, grooth. *Luxemburg*. Zie *DONDELINGEN*.

DONDELINGEN, beek in het grooth. *Luxemburg*, die in het geh. *Dondelingen* ontspringt, en, een weinig boven *Assemburg*, in de *Eischen* valt.

DONDELINGEN, in het Fr. *DONDELANGE*, geh. in de heerl. *Holenfelz*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr., kant. en 2 u. N. W. van *Luxemburg*, gem. en ½ u. N. van *Kehlen*.

DONDERADE, naam, onder welken op sommige kaarten het geh. *DAENRAEDT*, in het *Land van Valkenburg*, prov. *Limburg*, voorkomt. Zie *DAENRAEDT*.

DONDERBERG, berg in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*. Zie *GALLOENCOERG*.

DONDERDAGSCHE WATERING, water in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*.

Het begint onder de gem. *Noordwijk* met een beekje, dat met eenen oostelijken loop uit de *Langeveldsche* pan voortkomt, voorts loopt dit water zuidwaarts en ontlast zich in de *Woensdagsche watering*.

DONDERDAM, dijk in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, ten N. van de *Waddinxveensche* plassen, zich van *Noord-Waddinxveen* naar *Zuid-Waddinxveen* uitstreckende.

DONDEREN of DUNDEREN, geh. in het dingspil *Noorderveld*, prov. *Drenthe*, arr., kant. en 2½ u. N. van *Assen*, gem. en ½ u. N. W. van *Vries*, aan den grooten weg van *Groningen* naar de *Lemmer*; met 45 h. en 250 inw.

DONDERKIL, water in den *Biesbosch*, onder *Werkendam*, tusschen het *Vogelzand* en het *Donderzand* doorlopende, en zich, in eene zuidwestelijke rigting uitstreckende, van den *Bevert* naar het *Gat van den Zalm*.

DONDERKOMSPUNT, verbasterde naam van de kaap *DEUTERKOMSPUNT*, in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Borneo*. Zie *DEUTERKOMSPUNT*.

DONDERZAND, pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Brabant*, arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Werkendam*; palende N. aan het *Hellegat*, O. aan den *Eijerwaard*, Z. aan het *Gat van Steenenmuur*, W. aan de *grienden* van dezen polder.

Deze pold., die in het jaar 1808 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 49 bund. 92 v. r. 50 v. ell., zijnde wei- en hooiland. Er staat in dezen polder, welke door drie houten sluisjes, op de *Donderkil*, van het overvullige water ontlast wordt, slechts eene boerderij. Het land ligt ruim 1 ell. boven A. P. Het bestuur geschiedt door de *ingelanden* of *eigenaren*.

DONDERZAND (KLEIN) of *BENEDENSTE KLEINE EIJERWAARD*, pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Brabant*, arr. 's *Hertogenbosch*, kant.

Heusden, gem. *Werkendam*; palende N. aan het Klein Stukje, O. en Z. aan het Geleigat, W. aan het Gat van den Haan.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 11 bund. 44 v. r. 50 v. ell. hooi- en weiland, wordt door een houten sluisje op het Gat van den Haan van het overtollige water ontlast. Het land ligt 9 palm. boven A. P. Het bestuur geschiedt door den eigenaar.

DONDO of DONDA, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Celebes*, aan de kust van *Menado*; 1° 16' N. B., 157° 30' O. L.

Dit d. is, in het begin der achttiende eeuw, door de Mandarezen vernield, en aangezien de inw. zeer vrijheidlievend waren, verkozen zij aanvankelijk liever met vrouw en kinderen in het bosch rond te zwerven, dan onder die van Tontoli te staan; later echter hebben zij zich weder allengs niet ver van hunne vorige woonplaats gevestigd. In de nabijheid zijn eenige goudmijnen.

DONDO, DONDO, TONDO of RIVER-DONDO, kaap in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Celebes*, op de *Westkust*, aan de *Straat van Makassar*, vorst. *Dingdala*.

DONDONG, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. *Djocjokarta*.

DONDOWANG, eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*, in de Zee van Java; 3° 23' N. Br. 123° 46' O. L.

DONENBURG, naam, onder welke het slot DOORNENBURG, prov. *Gelderland*, wel eens voorkomt. Zie DOORNENBURG.

DONEGAGE, naam, onder welchen het d. DONNINGEN, in het balj. *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*, op sommige kaarten voorkomt. Zie DONNINGEN.

DONEVEN (NEDER-), geh. in het balj. *Grevenmacher*, grooth. *Luxemburg*. Zie DONVEN (NIEDER-).

DONEVEN (OBER-), geh. in het balj. *Grevenmacher*, grooth. *Luxemburg*. Zie DONVEN (OBER-).

DONGA en DONG-AA, oude naam van de riv. de DONGE, in de baron. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*. Zie DONGE.

DONGA-TABE (BOGT VAN), voorm. baai in *Oost-Indië*, in de Zee van Java, op het eil. *Sumbawa*, tot de *Zuid-Westereilanden van Banda* behoorende.

Deze bogt is, na de uitbarsting van den berg *Tambora*, in April 1815 geheel verdwenen. Zijnde de uitstekende landtongen, waardoor zij gevormd werd en die haar tot eene veilige haven maakten afgesprongen en verzonken, terwijl de bogt zelve te gelijker tijd gevuld is.

DONGE, oudtijds DONGA, DONG-AA of DONGENA, riv. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*.

Zij ontspringt in de heide bij *Baarle*, stroomt langs *Riel*, verlaat daarna een eind wegs de bar. van *Breda*, doch valt, ten Z. van het d. *Dongen*, weder daarin, loopt voorts langs 's *Gravenmoer*, ten N. van welke plaats zij de 's *Gravenmoersche vaart* ontvangt, en met het water van deze afvloeit tusschen de pold. van *Raamsdonk* en *Oosterhout*. Boven *Geertruidenberg* is zij een eindwegs in twee armen verdeeld, doch stroomt weder vereenigd langs die stad, en ontlast zich vervolgens in den *Biesbosch* of op het *Bergscheveld*. Van 's *Gravenmoer* af is zij bevaarbaar voor de grootste binnenlandsche schepen en tot hiertoe gaat ook ebbe en vloed.

Uit de DONGE gaan vier havens uit, als: de *Groenendijksche haven*, de *Melk-haven*, de *Oosterhontsche haven* en de *Raamsdonksche haven*. Eerstgemelde is, in het jaar 1840,

ook aan het boveinde, door een kanaal tot spuijng, met de *Dongx* vereenigd. Op deze riv. vindt men, nabij het d. *Dongen*, eenen korenmolen, welke gedurende het wintersaizoen door het water gedreven wordt.

In het jaar 1822 is over deze riv., in de strekking van den grooten weg No. 3, eene valbrug gelegd, en in 1833 even beneden het veer voor *Geertruidenberg* eene pemsantsluis gebouwd.

De lengte der *Dongx* zal, voor zoo verre zij bevaarbaar is, en dus van omtrent 's *Gravenmoer* af tot haren mond toe, omtrent 12,000 ellen bedragen. Van 's *Gravenmoer* naar boven is de breedte 8, 7 of 6 ellen; vanwaar de *Dongx* zich met de 's *Gravenmoersche* vaart vereenigt, afwisselend 20 à 30 ellen; terwijl zij bij *Geertruidenberg* veel aanzienlijker wordt.

Er bestaan over deze riv. beneden 's *Gravenmoer* drie pontveeren, als: het *Borstlappaveer*, het *Willemsveer* en het *Veer* bij *Geertruidenberg*; zoodat er, met de reeds genoemde brug in den grooten weg vier punten zijn, waar men de *Dongx* met rij- en voertuigen enz. kan overtrekken.

Er schijnt in het begin dezer eeuw, alsmede ook in de laatste jaren, plan geweest te zijn, om van *Tilburg* af een kanaal naar de *Dongx* te graven, ten einde die stad alzoo eene haven te bezorgen.

DONGEN, gem. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Tilburg* (8 k. d., 14 m. k., 6 s. d.); palende N. aan de gem. 's *Gravenmoer*, *Waspik* en *Capelle*, O. aan *Loon op Zand*, Z. aan *Tilburg* en *Gilze-en-Rijen*, W. aan *Oosterhout*.

Deze gem. bevat, behalve het d. *Dongen*, de geh. *Breestraat*, *Klein-Dongen*, *Dongenschevaart* of *Vaart-Kwartier*, *Eind*, *Groenstraat* en den *Ham*. Zij beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 2451 bund., waaronder 2376 bund. 62 v. r. 90 v. ell. schotbaar land, en telt 588 h., bewoond door 646 huisgez., uitmakende eene bevolking van 3200 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Ook zijn in deze gem. een steenen en een houten graanmolen. Bij den eerste, welke tevens schorsmolen is, is ook een watermolen, welke in de wintermaanden door het water van de *Dongx* in beweging wordt gebragt. Vroeger had men er mede eene fabriek van kaatsballen, die aan vele handen werk verschaft, doch deze is niet meer in werking.

De *Herv.*, die hier 220 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Breda*, ring van *Geertruidenberg*, behoort. De eerste, welke wij als *Leeraar* in deze gem. vermeld vinden, is *ALEXANDER VAN DER LIJN*, die hier in het jaar 1644 stond en in het jaar 1662 naar *Terheyden* beroepen en derwaarts vertrokken is. Het beroep is eene koninklijke collatie.

De *R. K.*, van welke men er ongeveer 3000 telt, onder welke 2400 communicanten, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. van het *Nederlandsch gedeelte des voormaligen bisdoms van Antwerpen*, dek. *Breda* behoort, en door eenen *Pastoor* en twee *Kapellanen* bediend wordt.

Er zijn in deze gem. drie scholen, als: twee in het d. *Dongen*, waaronder een godsdienstig instituut voor *Meisjes*, gemeenlijk het klooster of pensionaat genoemd, en een in het *Vaart-kwartier*, welke drie gezamenlijk, gemiddeld door een getal van 340 leerlingen bezocht worden.

Vroeger stond onder deze gem. ook een kasteel van de *Heeren van DONGEN*, het *Huis te DIZEN* geheeten. Zie *DIZEN* (*Huis-te*).

In het godsdienstig instituut voor meisjes, waar, door een getal van 5 zusters, onderwijs wordt gegeven, en dat mede eene eigene kapel heeft, waarin door eenen afzonderlijken Priester dienst wordt gedaan, genieten een getal van ruim 80 jongejuvrouwen onderwijs. De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 240 leerlingen bezocht.

De kermis te DONGEN valt in den eersten Zondag in September, de beestenmarkten Woensdag voor Palmzondag, den 10 Augustus en Dingsdag voor Allerheiligen.

Het wapen van deze gem. bestaat in een veld van azuur (blauw), beladen met twee boven- en benedenwaarts getande balken van goud.

DONGEN (HUIS-TE-), voorm. slot der Heeren van DONGEN, in de bar. van Breda, prov. Noord-Brabant. Zie DIEREN (HUIS-TE-).

DONGENA, oude naam van de riv. DE DONGE, in de bar. van Breda, prov. Noord-Brabant. Zie DONGE.

DONGEN (KLEIN-), geh. in de bar. van Breda, prov. Noord-Brabant, arr. en 5 u. W. ten Z. van 's Hertogenbosch, kant. en 3 u. N. W. van Tilburg, $\frac{1}{2}$ u. O. van Dongen; met 52 h. en ruim 310 inw.

DONGENDIJKSCHEPOLDER, pold. in de bar. van Breda, prov. Noord-Brabant, arr. Breda, kant. en gem. Oosterhout; palende N. en O. aan de Donge, Z. aan de Hooge akkers, W. aan de Groenediijksche haven.

Deze pold. beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 162 bund. 49 v. r. 66 v. ell, waaronder 149 bund. 83 v. r. 72 v. ell. schotbaar land. Het land ligt 8 palm boven A. P. Het polderbestuur bestaat in eenen Dijkgraaf en eenen Penningmeester.

DONGENSCH-VAART of VAART-KWARTIER, geh. in de bar. van Breda, prov. Noord-Brabant, Tweede distr., arr. en 5 u. W. ten Z. van Tilburg, gem. en $\frac{1}{2}$ u. O. van Dongen; met ongeveer 40 h. en 3 of 400 inw., benevens eene school.

Dit geh. ontleent zijnen naam van de vaart in het volgende art. omschreven.

DONGENSCH-VAART, uitwatering en scheepvaart van geringe diepte, in de bar. van Breda, prov. Noord-Brabant, gem. Dongen.

Zij begint omstreeks $\frac{1}{2}$ u. van dit d., aan den grooten weg van daar naar Loon-op-Zand, bij de zoogenaamde Wildert, en loopt van daar, in eene bijna lijnrechte en noordelijke rigting naar 's Gravenmoer, alwaar zij den naam van 's GRAVENMOERSCH-VAART draagt (zie dat woord), die gemeente doorloopt en zich met de Donge vereenigt. — Deze vaart is in of na den jare 1863, op kosten van WILLEM I, Prins van Oranje, gegraven, blijkens contract, gemaakt op den 4 April 1863, tusschen » Zijn Ex^{te} den Prince van Oraengien en de Regeerders van 's Gravenmoer, ten eynde hij Prince van Oraengien souden verwerven Consent van door 's Gravenmoer te mogen graven ende brengen een vaert » ofte leije vuyt zijne moeren gelegen onder Dongen etc. . . . tot » aen des kloosters van Emsteijns leije ende van daer deur 's Gravenmoers vaert."

Er is in de vorige eeuw en sedert meermalen gedacht om deze vaart, zuidwaarts op, te verlengen en tot eene haven voor Tilburg bekwaam te maken, en het gaat zeker, dat deze, zoo al niet de eenigste, dan toch zeker de beste weg is, om aan die stad eene bekwaame scheepvaart te bezorgen.

DONGENWIJK, geh. in de Meijerij van 's Hertogenbosch, kw. Oosterwijk, prov. Noord-Brabant, arr. en $\frac{5}{2}$ u. Z. W. van 's Hertogenbosch, kant., gem. en $1\frac{1}{2}$ u. W. van Tilburg, aan de rivier de Donge.

Dit geb. heeft zijnen oorsprong te danken aan de aldaar opgerigte door stoom gedreven wordende lakenvolderij en verwerf van de Heeren DIEPEN JELLINGHAUS EN COMP., welke benevens eene aldaar door die Heeren aangelegde buitenplaats en woonhuis aan de overzijde van den straatweg, benevens eenige, mede door hen gebouwde, arbeiderswoningen het geb. uitmaken, dat thans 5 h. bevat, bewoond door 13 huisgez., uitmakende 30 zielen.

DONGER, voorm. naam van den stroom DE PEAZENS, prov. *Friesland*. Zie PEAZENS.

DONGERADEEL (NIEUW-), streek aangespoeld lands, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *West-Dongeradeel*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Holwerd*; palende N. aan de Wadden, O. en Z. aan den Ouden dijk, die het van het overige gedeelte van West-Dongeradeel scheidt, W. aan Ferwerderadeel.

Deze streek lands, groot ongeveer 700 bund., bestaat uit den Holwerder-Oostpolder, den Holwerder-Westpolder en den Ter-naarder-polder, die in de jaren 1580 en 1590 door den tegenwoordigen zeedijk binnengebragt of ingepolderd zijn.

Men telt in NIEUW-DONGERADEEL 1 h., zijnde 1 boerderij. De polders wateren door drie sluizen, op de Noordzee uit.

DONGERADEEL (OOST-) of DONGERADEEL-OOSTZIJDE-DEN-PEAZENS, griet., kw. *Oostergoo*, prov. *Friesland*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Dockum* (1 k. d., 6 m. k., 5 s. d.); palende N. aan de Wadden, O. aan de Lauwers, Z. aan Kollumerland-en-Nieuw-Kruisland en Dantumadeel, W. aan West-Dongeradeel.

Zij is de vierde griet. van *Oostergoo*, en ontleent haren naam van hare ligging, ten O. van de Peazens of Donger, zijnde thans in N. O. rigting de vaart van Dockum naar het dorp Peazens, en de grensscheiding tusschen Oost-Dongeradeel en West-Dongeradeel.

Er liggen in deze griet. de volgende 13 d.: Metslawier, de hoofdplaats der grietenij; Aalsum; Anjum; Ee; Engwierum; Jouwswier; Lioessens; Morra; Nyawier; Nykerk; Oostrum; Peazens en Wetsens, die de volgende 9 Herv. gem. uitmaken: Aalsum-en-Wetsens, Anjum, Ee, Engwierum, Metslawieren-en-Nyawier, Morra-en-Lioessens, Nykerk, Oostrum-en-Jouwswier, en Peazens, welke tot de klass. van *Dockum*, ring van *Dockum* en van *Holwerd* behooren, en 15 kerken hebben, die door 9 Predikanten bediend worden.

R. K. kerken heeft men er niet, doch de R. K., die hier slechts 40 in getal zijn, behooren tot de stat. van *Dockum*.

De geheele griet. telt 1080 h., bewoond door 1411 huisgez., te zamen uitmakende eene bevolking van ongeveer 7000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw en de veeteelt, waartoe de vruchtbare bouw- en welige weilanden, welke men er aantreft, hun schoone gelegenheid bieden; ook legt men er zich veel op de cichoreiteelt toe, terwijl in het d. Peazens vele visschers wonen, Fabrieken worden er in deze griet. niet gevonden; te Metslawier is alleen een korenmolen.

De geheele griet. wordt door de Zuider- of Zuur-Ee, die van Dockum naar de Ezumazuil loopt, in twee deelen, te weten: een noordelijk en een zuidelijk deel, gescheiden.

Deze griet. en *West-Dongeradeel* hebben zeer veel te lijden gehad van den watervloed van 1 November 1570, doorgaans onder den naam van den Allerheiligenvloed bekend, toen 's avonds, de dijken doorbrekende, de meeste dorpen overstroomd en behalve veel vee, 1800 of

volgens anderen wel 9000 menschen in deze beide grietentjen door het water zijn omgekomen.

De gansche griet. Oost-DONGERADEEL en een groot gedeelte van *West-Dongeradeel* is voor eenige jaren in eenen grooten polder gebragt, welke aan de zuidzijde door eene sluis in Dockum met de Ee gemeenschap heeft, en deszelfs water, door middel van den stroom de Zuid-Ee, naar Ezumazijl en alzoo in de Lauwerzee ontlast.

Het wapen van Oost-DONGERADEEL bestaat in een veld van azuur (blauw), dat door eenen van de rechterzijde schuins benedenwaarts loopenden stroom in tweeën gedeeld wordt.

DONGERADEEL (WEST-) of DONGERADEEL WESTZIJDE VAN DE PEAZENS, griet., prov. Friesland, kw. Oostergoo, arr. Leeuwarden, kant. Holwerd, (1 k. d., 7 m. k., 3 s. d.); palende N. aan de Wadden, O. aan Oost-Dongeradeel, Z. aan Dantumadeel, W. aan Ferwerderadeel.

Zij is de derde griet. van Oostergoo, en heeft haren naam gekregen van hare ligging aan de westzijde van de Peazens of Donger.

Men telt er de volgende 14 d. als: Ternaard, de hoofdpl. der griet.; Betterwerd; Bornwerderhuizen; Bornwerd; Brantgum; Foudgum; Hantum; Hantumer-uitburen; Hantumhuizen; Hiaure; Holwerd; Nes; Raard; Waaxens en Wierum.

Van de vroeger in deze griet. bestaan hebbende adell. staten vindt men er nog Tjessens, te Holwerd; Herwey en Aylva, te Ternaard. Men telt er 5800 Herv., de volgende 7 gem. uitmakende: Foudgum-en-Raard; Hantum-en-Hantumhuizen; Hiaure-en-Bornwerd; Holwerd; Nes-en-Wierum; Ternaard; Waaxens-en-Brantgum, allen tot de klass. van *Dockum*, ring van *Holwerd*, behoorende, behalve de gem. van Foudgum-en-Raard, welke tot den ring van *Dockum* gerekend wordt. Men telt in deze gem. 12 kerken, welke door 7 Predikanten bediend worden.

De Doopsgez. welke in deze griet. 370 in getal zijn, hebben er 2 kerken, te Holwerd en te Vischbuurt bij Ternaard.

R. K. kerken heeft men er niet, maar de 20 R. K., die men er aantreft, worden tot de stat. van *Dockum* gerekend.

De weinige Evang. Luth., die er gevonden worden, gaan naar *Leeuwarden* ter kerke.

Men telt in deze griet. 12 scholen, welke gemiddeld door een getal van 680 leerlingen bezocht worden.

De geheele griet. beslaat eene oppervlakte van 6709 bund. 69 v. r. 15 v. ell., zijnde in het N. meest vruchtbare bouwlanden, in het Z. weilanden. Men telt er 923 h., bewoond door 1252 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 6200 inw., die zich meest op graan-, vlas- en aardappelbouw, almede op de veeteelt, toeleggen, terwijl ook eenigen te Wierum en Nes zich met de kustvisserij generen. Voorts heeft men er 1 jeneverstokerij, 4 koornmolens en 3 cichoreidrogerijen.

Weleer was deze griet. wegens de laagheid en de zwakheid harer dijken aan gestadige overstromingen onderhevig. Zij werd, onder anderen, deerlijk geteisterd door den watervloed van 1 November 1570 (zie het voorgaande art.), doch na dien tijd werden hare dijken veel verbeterd: ook werden in het jaar 1580 de buitenlanden van Holwerd en in 1590 die van Ternaard bedijkt, waardoor Nieuw-Dongeradeel, bestaande uit de Holwerder-Oostpolder, de Holwerder-Westpolder en Ternaarder-polder, ontstond.

Zoo veel als intusschen hier de buitenlanden ten W. zijn toegenomen, zoo veel hebben zij aan den oostkant der griet., voor Wierum,

Nes en Peazens, verloren; vooral doordien de dijken hier vroeger geheel verwaarloosd werden, uithoofde van de gedurige verschillen tusschen de dijkpligtigen; zoodat zelfs een groot gedeelte van het d. Wierum weggespoeld is, waardoor de kerk, die vroeger midden in het d. stond, thans geheel tegen den zeedijk staat.

Het wapen van WEST-DONGERADEEL bestaat uit een veld van azuur (blauw), beladen met eene golvende bande van zilver, van den rechter boven naar den linker benedenhoek nederdalende.

DONGERADEELEN, naam, die men gewoonlijk bezigt, wanneer men van de beide Friesche grietenijen Oost-Dongeradeel en West-Dongeradeel gezamenlijk spreekt. Zie de beide voorgaande art.

DONGGALA, vorst. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*; op de Westkust, aan de Palosbaai.

Het staat onder eenen Radja, die zich van de zeeroovers heeft afgescheiden en in 1824, toen de Gouverneur-Generaal van DER CAPELLEN zich te Makassar bevond, zijnen zoon derwaarts heeft gezonden, om zijne hulde aan het Nederlandsche Gouvernement te bewijzen.

De voornaamste steden van dit vorstendom zijn: Donggala de hoofdst., Tomboc, Doempalis, Sawyah, en Tolatola.

Het land brengt veel kokosnooten, Turksche tarwe, rijst, tabak en sago voort, sommige inwoners leggen zich ook op de vischvangst toe. In het gebergte is eene goudmijn, welke voor rekening van den Vorst, wiens eigendom zij is, bearbeid wordt.

DONGGALA, st. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Celebes*, op de westkust, rijk *Donggala*, N. van de Palosbaai, aan den zuidelijken uithoek. Deze stad, de resid. van den Radjah des rijks, is met palissaden omheind en daarachter ligt een fort, dat haar tegen de zeeroovers verdedigt.

DONGHORN, DODINGHORN of DOENGHORN, geh. in het *Westerstads-hamrik*, prov. *Groningen*, arr., kant., gem. en 5 min. W. van *Groningen*, waaronder het behoort. *Horn* beteekent *hoek*. Ook liep deze plaats in den hoek van het Reitdiep, op de grenzen van het stads territorium, en wordt reeds genoemd in de oude brieven van 1559, 1422 en anderen.

DONGIEMEER, voorm. meertje, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*. Zie DONGJUMER-MEER.

DONGJUM, DONGIUM, DOENGJUM, DOENJUM, DONGUM of DONIUM, ook wel DODINCHEM of DONCIUM gespeld, d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*, arr. en 5 u. W. van *Leeuwarden*, kant. en 2 u. O. ten N. van *Harlingen*, $\frac{1}{2}$ u. N. van *Franeker*, zeer aangenaam aan den kleirijweg van *Leeuwarden* naar *Franeker* gelegen. Men telt er 50 h. en 200 inw., die meest in den landbouw en veeteelt hun bestaan vinden. Men heeft er vele uitmuntende landerijen, vooral langs den rijdweg, maar in het W., waar vroeger de Ried vloeyde, en Z. O. is veel laag land, hetgeen alleen door inpoldering bruikbaar is. Onder dit d. vindt men onderscheidene terpen of vliedbergen, welke aldaar, uit hoofde van de lage ligging van vele landen, opgeworpen zijn, waaronder men nog al vrij hoogen aantreft. Ook ligt het thans ingepolderde Dongjumer-meer onder het behoor van dit dorp.

De Herv., die hier 190 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Harlingen*, ring van *Franeker*, behoort. De eerste, die het leeraarambt in deze gem. heeft waargenomen, is geweest PIETER WIGERS, die hier in 1580 Predikant was, zonder dat men vindt aangegeekend hoe lang hij hier gestaan heeft. Tot in het jaar 1725 moest

de Predikant van **DONGJUM**, om den vierden Zondag, ook te *Boer* prediken, doch na dat jaar heeft dit opgehouden. De kerk bragt vóór de Reformatie 100 goudgulden (150 guld.) op, zij had eene prebende, die 80 goudgulden (120 guld.) waardig was, en aan den Proost van St. Jan te Utrecht werden 12 schilden (27 guld.) betaald. Deze kerk, dat een oud groot gebouw met eenen stompen toren was, is in 1776 afgebroken en in de plaats daarvan de tegenwoordige nette en wel ingerigte kerk gebouwd, die den 4 October 1778 ingewijd is; en met een spits'torentje en klein orgel prijkt. In deze kerk is een uitmuntend kunststuk van **XAVIER**, zijnde eene grafstompe van den Staatsman **SICCO VAN GOSLINGA**, die vóór en in den successie-oorlog Gedeputeerde te velde en Ambassadeur aan het Hof van Frankrijk geweest is, en in 1731 op zijne state, welke vroeger onder dit d. lag, overleed.

De R. K., van welke men er ongeveer 10 aantreft, behooren tot de stat. van *Franeker*.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 30 leerlingen bezocht.

Voorheen stonden hier onderscheidene adellijke staten, als: *Ayluf-sisma*, *Frittema*, *Goslinga*, *Heringa*, *Lionaudstra* en *Rodmersma* of *Roedersma*.

De Riedstroom of de vaart van *Franeker* naar *Ried*, *Tjummarum*, enz. loopt een eind wegs over den grond van dit dorp voort, en door deze vaart was oudtijds een wad of doorreed, ter plaatse, waar nu de *Dongjummer-tille* gevonden wordt.

Toen de Friesche Edelen **SJOERD AYLVA**, **TJERK WALTA**, **DOUWE HIBBERNA** en **DOOITZE BONGA**, in het jaar 1500, zich verbonden hadden om Friesland zoo mogelijk van de overheersching der Saksers te bevrijden, en te dien einde *Franeker* belegerd hadden, was het hoofdkwartier van eene der vier hoofdivisiën, waarin hun leger was afgedeeld, te **DONGJUM** gevestigd.

Op den 27 Junij 1504 riep **GEORG**, Hertog van *Saksen*, al de huislieden van de griet. *Menaldumadeel*, *Franekeradeel*, *Barradeel*, *Baarderadeel* en *Hennaarderadeel* te **DONGJUM** bijeen, en nam hen onder den eed, om hem, als hunnen wettigen Heer, alle eer en gehoorzaamheid te bewijzen, terwijl de Hertog beloofde hen als een goed Heer te zullen dienen.

DONGJUM is de geboorteplaats van den Natuur-, Sterre- en Werktuigkundige **WYTZE FOPPES**, naar de plaats zijner geboorte **DONGJUMA** genoemd. geb. 16 September 1706, † 8 Februarij 1778, den uitvinder van den magnetimeter, een werktuig, om de helling van den magnetnaald te vinden, van welke uitvinding de Schot **SCORESBY** zich, in het jaar 1821, de eer toeëigende.

DONGJUMMER-MEER of **DONJUMER-MEER**, op sommige kaarten **DONGJUMMER** gespeld, voormalig meer, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Harlingen*, W. van **Dongjum**. Het strekte zich vroeger uit van het d. **Dongjum** tot aan den *Slagtedijk*, maar is in het jaar 1776 meerendeels ingepolderd en beslaat thans eene oppervlakte van 180 bund.

DONGSCHEVAART, water in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DONGSCHEVAART**.

DONGUM, d.; prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*. Zie **DONGJUM**.

DONIA of **DONTA**, voorn. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Dantumadeel*, in het d. *Dantumawoude*.

DONIA of DONYA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Ferwerderadeel*. Zie *DEHA*.

DONIA of DONYA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Ferwerderadeel*, $\frac{1}{2}$ u. W. van *Hallum*, waartoe zij behoorde.

DONIA of DONYA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Barradeel*, 7 min. N. O. van *Saxbierum*, waartoe zij behoorde. Het is thans eene boerenplaats, behoorende aan den Heer Grietenij-Assessor M. S. DONIA en kinderen.

DONIA of DONYA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Hennaarderadeel*, $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Hydaard*, waartoe zij behoorde.

DONIA of DONYA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Hennaarderadeel*, $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Spannum*, waartoe zij behoorde.

Zij werd naar de poort, welke er voor stond, ook wel de *Porte* genaamd.

DONIA of DONYA, state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, arr. en $2\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Sneek*, kant. en 1 u. N. ten O. van *Bolsward*, 8 min. Z. van *Burgwerd*, waartoe zij behoort.

Zij wordt thans, als een buitengoed, in eigendom bezeten door de familie *Roos van Misdag*.

Deze staten, die thans meest in boerenplaatsen of zathen veranderd zijn, hebben hunnen naam ontleend van het Friesche geslacht *DONIA*, waaruit een der onderteekenaars van het verbond der *Edelen Sixtus* (*Stds*) *DONIA* voortsproot, terwijl een andere afstammeling van dit geslacht, *FRANS DONIA*, Afgevaardigde was tot de vredehandeling te *Munster*, en buitengewoon afgevaardigd werd tot de groote vergadering in het jaar 1651, welke hij zou geopend hebben, indien hij niet eenige dagen te voren, te 's Gravenhage, gestorven was.

DONIA, voorm. stins, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Utingeradeel*, te *Akmarijp*.

DONIABUREN, DOONABUREN, DONIAHUIZEN of DOONHUIZEN, geh. aan den *Zeedijk*, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, arr. en 4 u. W. ten W. van *Sneek*, kant. en 2 u. Z. ten W. van *Bolsward*, $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Ferwoude*, waartoe het behoort.

DONIAGA of DONJEGA, ook wel DONTAGA, d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Doniawarstal*, arr. en $3\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Sneek*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. N. ten O. van de *Lemmer*, aan den weg van de *Lemmer* op *Leeuwarden*, nabij het *Tjeukemeer*.

Men telt er 120 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. De Herv., die hier wonen, behooren tot de gem. *Tjerkgaast-St.-Nicolaasga-Doniaga-Idskenhuisen-en-Legemeer*. Zij hebben hier eene kerk zonder toren. — De R. K., welke men er aantreft, behooren tot de stat. van *St. Nicolaasga*. — Ook is er eene dorpschool.

In het jaar 1498 werden hier 27 h. door de *Saksen* afgebrand.

DONIAGAWERSTAL, oude naam van de griet. *Doniawarstal*, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*. Zie *DONIAWARSTAL*.

DONIAHUIS, voorm. stins, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Hennaarderadeel*, onder *Oosterend*.

DONIAHUIZEN, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*. Zie *DONIABUREN*.

DONIAPLAATS of DONTAPLAATS, benaming van den grond, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, waar het vrouwenklooster *Fiswert* of *Franciscus-weerd*, eertijds gestaan heeft ten noorden van *Leeuwarden*, zijnde thans de begraafplaats dier stad.

DONIASTATE, voorm. state, prov. *Friesland*. Zie DONIA.

DONIATERP, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Ferwerderadeel*, arr. en $\frac{2}{3}$ u. N. ten O. van *Leeuwarden*, kant. en $\frac{2}{3}$ u. Z. W. van *Holwerd*, $\frac{1}{3}$ u. ten Z. O. van *Wanswerd*, waartoe zij behoorde.

DONIAWARSTAL of DONIAWERSTAL, oudtijds DODINGAWERSTAL en DONIAGAWERSTAL, in het Oud-Friesch DODINGWERSTAL, griet., prov. Oud-Friesland, kw. *Zevenwouden*, arr. *Sneek*, kant. *de Lemmer* (3 k. d., 12 m. k., 7 s. d.); palende N. aan Wymbritseradeel en voor een klein gedeelte aan Rauwerderhem, N. O. aan Utingeradeel, O. aan Haskerland, Z. O. aan Schoterland, Z. aan Lemsterland en het Tjeukemeer, Z. W. aan de stad Slooten en aan Gaasterland, W. aan het Slootermeer en Wymbritseradeel. Zij is de derde griet. van *Zevenwouden*, en ontleent haren naam, even als het in het Z. gelegen d. *Doniaga*, alwaar oudtijds de openbare teregtzittingen werden gehouden, van het adell. geslacht DONIA, dat hier vroeger woonde en veel gezag had, en van *warstal* of *werstal*, regtstoel of regtsgebied. Voorheen was deze griet. met *Lemsterland* verbonden, maar zij schijnt reeds vroeg daarvan te zijn afgescheiden.

Zij bevat de volgende 14 d.: *Langweer*, de hoofdpl. der griet.; *Boornzwaag*; *de Broek*; *Doniaga*; *Goingarijp*; *Idskenhuisen*; *de Dyken*; *Legemeer*; *St. Nicolaasga*; *Oldouwer*; *Ouwsterhaule*; *Ouwster-Nyega*; *Teroele* en *Tjerkgaast*, die de volgende 4 Herv. gem. uitmaken: *Goingarijp-en-de-Broek*; *Langweer-en-Teroele*; *Ouwsterhaule-Oldouwer-en-Nyega*; *Tjerkgaast-St. Nicolaasga-Doniaga-Idskenhuisen-en-Legemeer*, welke tot de klass. van *Heerenveen*, ring van *de Lemmer*, behooren, 12 kerken hebben, door 4 Predikanten bediend worden en ruim 7100 zielen tellen.

De R. K., van welke men er een tiental heeft, worden tot de stat. van *St. Nicolaasga* en *Joure* gerekend.

DONIAWARSTAL heeft van het N. naar het Z. eene lengte van $3\frac{1}{2}$ u. en van het W. naar het O. eene breedte van 3 u., beslaat eene oppervlakte van 12,561 bund., telt 382 h., bewoond door 473 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 7100 inw., die meest hun bestaan vinden in den vee- en houtteelt en een weinig landbouw. De grond dezer griet. is hier zand- en daar veenachtig, en moet van tijd tot tijd behoorlijk bemest worden, om goede vruchten voort te brengen. Over het algemeen is er de grond meest geschikt tot weiden en hooiland. Hoewel er omtrent *Langweer*, *St. Nicolaasga*, *Legemeer* en *Tjerkgaast* ook hooge korenlanden gevonden worden, waarop in den herfst, na de inoogting der granen, smakelijke knollen worden geteeld, zoo behoort zij toch onder de minst vruchtbare streken van *Friesland*. Ook liggen de meeste landerijen, vooral in het N. en O. gedeelte, zeer laag, zoodat zij nog in het begin der vorige eeuw weinig waarde hadden, daar zij, reeds in den herfst onderlopende, eerst laat in het voorjaar weder droog werden en dus weinig vee konden voeden. Doch hierin is eene groote verandering ten goede gekomen, sedert de Heer JOHAN VINGLIJN VAN CLAMBERGEN, die er van 1722 tot 1772 Grietman over was, is begonnen de landerijen, welke hij er bezat, in te polderen en de polderdijken met boomstam te beplanten, hetwelk spoedig door andere voornaame grondeigenaars gevolgd is, zoodat tegenwoordig zeer groote strooken land in deze griet. onder poldermolens zijn gebracht, en daardoor in 1840 van het overvullige water kunnen ontlast worden, waardoor een groot gedeelte

meer genoemd, werd in de omtrekken van Langweer, een vreeschloot, waaraan ook naar aanpakten oord is gevonden.

De naam komt in Dronawants omgien bestaande en scherpvoort, maar men heeft er geen fabrieken of trafigen aan.

De naam geleide dezer griet. wordt doorneden met een aantal grante en kleine wateren; als: het Saecker-meer, het Koeveer-meer, het Groot-Idsken huister-meer, het Klein-Idsken huister-meer, de Langveerder-vielen, de Goingar ijp-staer-vaelden, en een geleide van het Slootermeer, alsmede van het Tjandis-meer. Welcer waren deze wateren ongemeen vischrijk, want al is thans aanmerkelijk verminderd; eveneens zijn de eenden, waarvan hier vroeger ook een overvloed aangetroffen werd, zeer afgenoemen, want men er van de menigvuldige omdraaiingen, welke vroeger gevonden werden, nog maar drie heeft.

Deur Dronawants loopt de algemeene rijweg van de Joure naar St. Nicolaas en verder over de Woudkloot bij Pollega naar de Leemmen. Van dezen weg scheidt zich te St. Nicolaas een andere, die, zich naar zuid-westwaarts uitstreckende, door Sleeten naar Gaasterland loopt.

Het wapen dezer griet is een veld van goud, beladen met eenen arm van keel, komende van den rechter kant des schilde, en houdende in de hand eenne omgekeerde wereldkloot van azuur, waarvan het kruis zwart is. Het schild gedekt met eenen gouden kroon.

DONJEGA, d., prov. Friesland, kw. Zevenwouden, griet. *Doniawantsk. Zie Dronawa.*

DONINGEN, d. in het hal. van *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*. Zie *Dronawa.*

DONJUM, d., prov. Friesland, kw. *Westergoo*, griet. *Francherodeel. Zie Dronawa.*

DONJUMER-MEER, voorn. meer, prov. Friesland, kw. *Westergoo*, griet. *Francherodeel. Zie Dongjumer-meer.*

DONK, geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, *Vierde distr.*, arr. en 2½ u. W. van *Breda*, kant. en 1 u. O. ten Z. van *Oudenbosch*, gem. *Etten-en-Leur*, ¼ u. N. W. van *Etten*, waartoe het behoort; met 52 h. en 270 inw. Men onderscheidt het in *Hoogedonk* en *Lagedonk*, waarvan het eerste ten Z. en het tweede ten N. van den weg van *Etten* op *Oudenbosch* gelegen is.

DONK, geh. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Brabant. Zie Kloosterdonk.*

DONK, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en 3½ u. N. O. van *Bindhoven*, 1½ u. N. van *Helmond*, gem. *Beek-en-Denk*, ½ u. N. van *Beek*; met 100 h. en 700 inw.

Eertijds stond hier eene kapel, aan den H. *LEONARDUS* toegewijd, doch sedert de Reformatie is dat gebouw niet meer door de bewoners, die alle R. K. gebleven waren, mogen gebruikt worden, dien ten gevolge is het geheel vervallen en eindelijk gesloopt.

DONK, geh. in *Oppe-Gelder*, prov. *Limburg*, distr., arr. en 2½ u. N. van *Roermonde*, kant. en 2½ u. Z. ten W. van *Venlo*, gem. en 25 min. ten N. van *Kessel*; met 8 h. en 50 inw.

DONK, watertje in *Breda*, vroeger een arm van het riviertje de *Ae* uitmakende. Zie voorts *AA* of *WERRAKIS*.

DONK (BOVEN-), geh. in het markgr. van *Bergen-op-Zoom*, prov. *Noord-Brabant. Zie Boven-Denk.*

DONK (DE), voorm. kast. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, *Derde distr.*, $\frac{1}{2}$ u. W. ten Z. van *Somerem*, waaronder het behoorde.

Het is sedert onheugelijke tijden afgebroken; de plaats waar het gestaan heeft, is alleen kenbaar aan de grachten, die het vroeger omgeven hebben en aan het steenpuin, dat er gevonden wordt.

DONK (DEN) of *DE DOSCK*, geh. in den *Alblasserwaard*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 4 u. N. W. van *Gorinchem*, kant. en 2 u. N. van *Sliedrecht*, gem. *Brandwijk-en-Gijbeland*, $\frac{1}{2}$ u. W. ten N. van *Brandwijk*, waartoe het behoort, met 4 h. en ongeveer 30 inw. Het ligt op eene hoogte, waar vroeger een klooster van Cisterciënser Nonnen gestaan heeft, *Maria-Ter-Donk* geheeten. Zie *DONK (TER-)*.

Deze hoogte, mede *DEN DONK* geheeten, aan de noordzijde door den boezem bespoeld, die het water van den Overwaard in het Elshout naar de Lek voortstuwt, is 6 morgen (ruim 8 bund.) groot en een zesde gedeelte ligt 22 v., doch het overige van 18 v. schuinweg aflopende tot 2 v. boven het zomerpeil. Zij bestaat uit eene ligte zandaarde, en wordt, hetgeen anders in dezen waard zeer zeldzaam is, met boekweit, rogge en spelt bebouwd; terwijl zij nog daarenboven, als eene andere zeldzaamheid, meidoorn-, eiken-, kastanje- en notenboomen bevat. Er staan nog 4 boerenwoningen op, waarvan er, op den 27 Julij 1818, ééne door den bliksem getroffen, afbrandde, doch naderhand wederom opgebouwd is. Bij den watersnood van Januarij 1820 is van deze vier woningen ééne geheel ondergeplooid, die in het hangen van den heuvel stond. De andere drie, op de grootste hoogte gebouwd zijnde, bleven met een morgen (85 v. r.) gronds droog. Naar dezen oord was een aantal ongelukkigen met hun vee henen gevlugt., waar zij zeer liefderijk werden opgenomen en eene veilige wijkplaats vonden. Weldra vormde men deze streek tot eene goede legerplaats; de woningen zelve waren echter voor het groot aantal vlugtelingen niet genoegzaam. Men sloeg derhalve nog eenige ligte hutten op, die voornamelijk tot stalling van het vee moesten dienen. Langs dezen weg was er eene genoegzame berging voor omstreeks 153 stuks melkvee, dat zorgvuldig werd opgepast en ruim 30 paarden. Zeer zonderling was dit tooneel, door de bonte mengeling der menigte, welke alhier onder elkander wemelde, bij den zich zeer ver uitstreckenden en bijkans eindeloozen vloed, waar zich niets dan eene zee vertoonde. Geen wonder, dat ook naar deze kleine streek schuiten, hengsten, aken, booten en schouwen van allerlei maaksel, over den vloed heen en weder voeren, deels om lavenis en verkwikking te verschaffen, of om in het nog altijd gebrekkige voeder te voorzien, of ook wel de zoodanigen in te nemen, die aan eene andere verblijfplaats voor zich en hun vee nog altijd de voorkeur gaven.

DONK (HOOGE-), geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, *Vierde distr.*, arr. en $2\frac{1}{2}$ u. W. van *Breda*, kant. en 1 u. O. ten Z. van *Oudenbosch*, gem. *Etten-en-Leur*, $\frac{1}{2}$ u. W. van *Etten*. Het is dat gedeelte van het geh. *Donk*, dat ten Z. van den weg van *Etten* op *Oudenbosch* ligt. Men telt er 40 h. en 200 inw.

DONK (HUIS-TEN-), adell. h. in den *Riederwaard*, prov. *Zuid-Holland*. Zie *DONCK (HUIS-TEN-)*.

DONK (KLOOSTER-), geh. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *KLOOSTERDONK*.

DONK (LAGE-), geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, *Vierde distr.*, arr. en $2\frac{1}{2}$ u. W. van *Breda*.

ten *Z. van Grooten*, gem. *Etten-en-Leur*, $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Etten*. Het is het gedeelte van het geb. *Donk*, dat N. van den weg van *Etten* naar *Kamperduin* ligt. Men telt er 12 h. en 70 inw.

DONKE TER, eigenlijk *MARIA-TER-DONK*, voorm. nonneklooster van de *Cisterciënzen* in den *Ablasserwaard*, prov. *Zuid-Holland*, onder het d. en $\frac{1}{2}$ u. W. ten N. van *Brandwijk*.

Het was in het jaar 1439 door *EVERT VAN GOCU* opgericht en stond onder het bestuur van *Kampen*. Waar het gestaan heeft, ziet men thans een geb. van *DONK* geheeten. Zie *DONK* (zie).

DONKELAAR, geb. in *Eemland*, prov. *Utrecht*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Amersfoort*, gem. en $1\frac{1}{2}$ u. N. ten O. van *Woudenberg*, waartoe het sedert 1828 gebracht is; hoewel het een gedeelte van de heerl. *Leusden* uitmaakt. Men telt er 50 inw. Vroeger was hier het adell. h. *Donkelaar* (zie het volgende art.).

DONKELAAR, voorm. adell. h. in *Eemland*, prov. *Utrecht*, in het geb. *Donkelaar*.

Het h. is afgebroken; ter plaatse, waar het gestaan heeft, ziet men thans eene boerenwoning.

DONKERBROEK of *DONSBROEK* en oudtijds *DONSBROEK* of *DONCKBROEK*, d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Stellingwerf-Oostende*, arr. en 5 u. O. ten N. van *Heerenveen*, kant. en 2 u. N. O. van *Oldeberkoop*, door geboomte omgeven en gelegen aan de *Compagnonsvaart* der *Opsterlandsche* en *Ooststellingwerfische* veenen, van *Appelsche* naar den *Gorredijk* zich uitstreckende.

Men telt in dit d. alleen 140 h. en 700 inw., en met de daartoe behoorende b. *Rnschen*, 141 h. en ruim 700 inw., die meest in den landbouw hun bestaan vinden, ook heeft men in het N. nog eene uitgestrektheid hoog veen.

De *Herv.*, die hier 700 in getal zijn, behooren tot de gem. *Donkerbroek-en-Haule*, welke hier eene kerk heeft. Deze kerk, welke in 1714 is gesticht, heeft toren noch orgel.

De *R. K.*, van welk men er 4 aantreft, behooren tot de stat. van *Steggerden*.

De in het jaar 1835 nieuw gebouwde dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 90 leerlingen bezocht.

Een u. noordoostwaarts en onder het behoor van dit d. lag vroeger de schans *Breeberg*.

DONKERBROEK-EN-HAULE, kerk. gem., prov. *Friesland*, klass. van *Heerenveen*, ring van *Wolvega*.

Deze gem. was vóór de achttiende eeuw met *Oosterwolde-Fochtelo-en-Appelsche* vereenigd. De eerste, die in deze gem. nadat zij van *Oosterwolde-Fochtelo-en-Appelsche* gescheiden was, het leeraaramt bekleed heeft, is geweest *MARTINUS VAN DER VECHT*, die in het jaar 1701 herwaarts kwam en in het jaar 1706 naar *Oudeboorn* vertrok.

Men telt in deze gem. ruim 1800 zielen en heeft er twee kerken eene te *Donkerbroek* en eene te *Haule*.

DONKERDIJK of *DEUKERDIJK*, dijk in de *Overbetuwe*, prov. *Gelderland*, die zich van den *Wartschendijk* naar het *Pandersche-kanaal* langs de *Pandersche binnenlanden* uitstrekt.

In dezen dijk sloeg bij den waterloed van Januarij 1820 een aanmerkelijk gat, waardoor de *Polders van Herwen, Aardt en Panerden* geheel onder liepen.

DONKERENHOEK, onbehuiste pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, ge-

deeltelijk gem. *Werkendam*, gedeeltelijk gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*; palende N. en O. aan het Steurgat, Z. aan het Gaatje van de Ruijt, -W. aan het Achterste Gat.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 28 bund. 25 v. r. 40 v. ell., wordt door twee duikers van het overtollige water ontlast. Het land ligt 9 palm. boven A. P. Het bestuur wordt door het domein uitgeoefend.

DONKERESLUIS, sluis, prov. *Zuid-Holland*, te *Gouda*, dienende om het IJsselwater binnen te laten, de grachten, riolen en kokers te vereenigen, het doen vloten der schepen in de Gouwen, bij lagen waterstand, en om Rijnland, bij gebrek aan water, in den zomer van versch water te voorzien.

De spuijng in deze sluis is van eene bijzondere inrigting, waarvan het eerste denkbeeld reeds door SIMON STEVIN gegeven is, waardoor namelijk met de geheele wijdte der sluis gespuid kan worden.

DONKEREWEG (DE-), weg in den *Heer-Hugowaard*, prov. *Noord-Holland*.

Dezen weg loopt van den Waard-Middelweg naar den Veenhuizer-Middelweg en kronkelt tusschen bosschen door. Alzoo deze weg zeer door het geboomte beschaduwd wordt, van waar hij ook **DONKEREWEG** heet, is hij des winters meestal voor rijtuigen onbruikbaar.

DONKERFOIRT, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DONKERSVOORT**.

DONKERSLOOT of **DONKERSLOET**, voorm. d. in den *Riederwaard*, prov. *Zuid-Holland*, op of aan den dijk gelegen.

Het zoude zijnen naam ontleend hebben van eene sloot, welke door vele boomen belommerd was, en is door eenen watervloed, vermoedelijk in 1170 of omtrent dien tijd, geheel verdronken.

DONKERSVOORT of **DONKERFOIRT**, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en 5 u. N. O. van *Eindhoven*, distr. en 2 u. N. ten W. van *Helmond*, gem. *Beek-en-Donk*, $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Beek*.

DONKERVLIET, buit. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en $4\frac{1}{2}$ u. N. N. W. van *Utrecht*, kant. en 1 u. N. W. van *Loenen*, gem. *Abcoude-Baambrugge*, $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Baambrugge*, aan den *Angstel*.

Dit buit. wordt thans in eigendom bezeten door den Heer *HUEBEE*.

DONKERVLIETSCHÉ-POLDER, pold. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Utrecht*, kant. *Loenen*, gem. *Abcoude-Baambrugge*.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 189 bund. 15 v. r. Het polderbestuur bestaat uit eenen Polderschout, Secretaris, Poldermeesters en eenen Penningmeester.

DONKOLS, geh. in het balj. van *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*. Zie **DONCOLS**.

DONKVEN (HET), moeras in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*, gem. *Hilvarenbeek*, tusschen het geh. de *Westerwijk* en het d. *Goirle*, omtrent 42 bund. groot.

Toen *JOHANNA*, Hertogin van *Brabant*, in het jaar 1590, van *Brussel* naar 's Hertogenbosch reizende, den weg over *Turnhout* en *Tilburg* genomen had, met oogmerk, om ter laatstgemelde plaatse nachtverblijf te houden, geraakte zij, uithoofde van de duisternis en de ongebaande wegen, met haar rijtuig in het **DONKVEN** vast. De bewoners van het nabijgelegen *Goirle* weigerden haar, die zij niet kenden, enige hulp te verleen; maar die van de *Westerwijk* vernamen niet zoodra het gevaar, waarin de vreemde Jufvrouw zich bevond, of zij jildten haar ter

hulp, trekken met een aantal ossen het rifting op den vasten grond, en stelden de Hertogin alzoo in staat, om hare reis voort te zetten. Tot loon van deze belanglooze hulpvaardigheid schonk JHANNA het DOEKVIS, met al zijne meer- en turfgronden, aan de Westervijk, met de bepaling, dat iedere grondeigenaar van dit geh. jaarlijks zijn aandeel in den turf, die het DOEKVIS opleverde, genieten en dit geschenk ten eeuwigen dage een eigendom van de Westervijk blijven zoude. Ter gedachtenis aan dit voorval werd hier een houten kruis geplaatst. hetgeen, volgens de overlevering, tevens zoude moeten dienen tot waarschuwing voor en inroeping van straf over dengene, die zich eenige inbreuk op dit recht van de Westervijk zoude willen veroorloven; zelfs voegt men er bij, dat eens een inwooner van een naburig d., die zich aan het weghalen van turf uit het DOEKVIS had schuldig gemaakt, aan dat kruis werd vastgebonden, tot dat de bepaalde losprijs door zijne vrouw, ten overstaan der regering van dit d., betaald was.

DONSANGE, Fr. naam van het d. **DONSANGERS**, in het halj. van *Bastogne*. grooth. *Luxemburg*. Zie **DONSANGERS**.

DONSELLA, voorn. d., ten O. van de prov. *Groningen*, tusschen de *Ee* en de *Tjanne*, dat thans in de *Dollart* verzuolgen ligt.

DONNINGEN of **DUNNINGS**, op sommige kaarten onder den naam van **DONSANGERS** of **DUNNINGS** voorkomende, in het Fransch **DONSANGERS** of **DUNNINGS**, d. in het halj. van *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*. kw., arr. en $5\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Dickirch*, kant. en $2\frac{1}{2}$ u. N. W. ten W. van *Clerff*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Bogen*, aan de *Bogen*.

De inv., vinden meest hun bestaan in de veeveelt. — Zij zijn allen R. K. en maken eene par. uit, die tot het vic. apost. van *Luxemburg*, dek. van *Clerff*, behoort, en eene kerk heeft, welke aan den H. **Johannes** is toegewijd en door eenen *Pastoor* bediend wordt.

DONSPO, kon., op het eil. *Sumbawa*, een der *Zuidwestereilanden van Banda*. Zie **DONSPO**.

DONQUA, st., in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, kon. *Fante*, 6 min. Z. Z. O. van *Cabo Corse*. De huizen zijn er van bamboes.

DONSELAAR of **DONPELAAR**, voorn. ridderhofst. in het *Oerkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Amersfoort*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Wijk-bij-Duurstede*, gem. *Over-en-Neder-Langbroek*, 5 min. W. van *Over-Langbroek*, waartoe zij behoorde.

Zij was vroeger een eigendom van het geslacht van **DONSELAAR**, kwam vervolgens aan dat van **WIJBERGEN**, naderhand aan dat van **REEDE VAN DEAKENSTEIN**, en was nog voor ongeveer 30 jaren het eigendom van zekere *Jonkvrouw Baronesse van GIESSENBERG*, die het ook bewoonde, doch had toen reeds hare riddersmatigheid verloren. De daartoe behoord hebbende gronden en landerijen beslaan eene oppervlakte van 34 bund. 60 v. r. 70 v. ell., thans tot boomgaard, bouw- en weiland toegeemaakt, en voor de helft te *Gooi*- en half te *Rijnaarts*, ter wederzijde van de *Overlangbroeksche* wetering, gelegen.

Het huis en de gebouwen zijn thans gesloopt en de gronden aan de *Gooiwaartsche* zijde aangekocht door den Heer **HENDRIK WILLEM VAN NELLESTEYN**, Heer van *Broekhuizen*, die nog eigenaar van een gedeelte daarvan is, doch het overige aan twee landbouwers verkocht heeft; terwijl het gedeelte, te *Rijnaarts* liggende, is gekocht door den Heer **W. H. DE BEAUFORT**, wonende op den *Treck*, bij *Amersfoort*.

DONVEN (**NEDER-**), of **NEDER-DONEVEN**, in het Hoogd. **NIEDER-DONVEN**, **NIEDER-DONVEN** of **NIEDER-DONEVEN**, geh. in het halj. van *Grevenmacher*,

gooth. *Luxemburg*, arr. en 5 u. O. ten N. van *Luxemburg*, kw., kant. en 1 u. Z. ten W. van *Grevenmacher*, gem. en 1 u. Z. O. van *Flaweiler*.

DONVEN (NIEDER-), Hoogd. naam van het geh. NEDER-DONVEN, in het balj. van *Grevenmacher*, gooth. *Luxemburg*. Zie het voorgaande art.

DONVEN (OBER-), Hoogd. naam van het geh. OVER-DONVEN in het balj. van *Grevenmacher*, gooth. *Luxemburg*. Zie het volgende art.

DONVEN (OVER-) of OVER-DONVEN, in het Hoogd. OBER-DONVEN, OBER-DONVEN of OBER-DONVEN, geh. in het balj. van *Grevenmacher*, gooth. *Luxemburg*, arr. en 3½ u. O. N. O. van *Luxemburg*, kw., kant. en ½ u. Z. ten W. van *Grevenmacher*, gem. en 1 u. O. ten Z. van *Flaweiler*.

DONWEN (NIEDER-), Hoogd. naam van het geh. NEDER-DONVEN, in het balj. *Grevenmacher*, gooth. *Luxemburg*. Zie DONVEN (NIEDER-).

DONWEN (OBER-), Hoogd. naam van het geh. OVER-DONVEN, in het balj. *Grevenmacher*, gooth. *Luxemburg*. Zie DONVEN (OVER-).

DONYA, voorm. state, prov. *Friesland*. Zie DONIA.

DONYA, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Ferwerderadeel*. Zie DENIA.

DONYAGEA, d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Doniaverstal*. Zie DONIAGA.

DONYAPLAATS, grond, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*. Zie DONIAPLAATS.

DOOD (BENEDEN-), pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Brabant*. Zie BENEDENDOOD.

DOOD (BOVEN-), pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Brabant*. Zie BOVENDOOD.

DOOD (NIEUWE-), pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Brabant*, *Vierde distr.*, arr. *Breda*, kant. *Oosterhout*, gem. *Made-en-Drimmelen*; palende N. aan den Bovendood, O. aan het Steurgat, Z. aan het Lukwellegat, W. aan het Gat-van-de-Zuiderklip.

Deze pold., die in het jaar 1850 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 29 bund. 66 v. r. 50 v. ell., telt 1 h., en watert door eene sluis uit op het Gat-van-de-Zuiderklip. Het land ligt 9 palm. boven A. P. Het polderbestuur bestaat uit de eigenaren.

DOODESLUIS of OUDRICHTSLUIS, sluis in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, in de *Bijleveld*, ½ u. N. van Kockengen.

DOODEWAARD, d. in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie DODEWAARD.

DOODEWAARD (SLOT-VAN-), oud adell. h. in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie DODEWAARD (SLOT-VAN-).

DOODEWEERD, oude naam van het d. DODEWAARD, in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie DODEWAARD.

DOODEWEERD (SLOT-VAN-), oude naam van het oud adell., h. het SLOT-VAN-DODEWAARD, in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie DODEWAARD (SLOT-VAN-).

DOODKISTEN, bergen in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Madoesra*, aan welke men dien naam geeft, om dat zij plat van boven zijn en steile afgaande kanten hebben.

DOODOC, riv. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, die, met eenen noordelijken loop, zich, in de resid. *Rembang*, in de *Zee van Java* stort.

DOODS-TIL, kleine b. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en 4 u. N. W. van *Appingedam*, kant. en 2 u. N. O. van *Onderdendam*, gem.

en 1 u. N. O. van *Kantens*, $\frac{1}{2}$ u. W. N. W. van *Zandweer*; waartoe het behoort; met 8 h. en 40 inw.

Deze b. ontleent haren naam van eene houten brug, hier til genaamd, die hier vroeger lag, doch thans door eene steenen vervangen is. Deze til lag over het Trekdiep van Kantens naar Uithuizen, en komt reeds in oude stukken voor, onder welke men bijzonderlijk kan noemen eenen brief van PETRI AD CATHEDRAM 1497, gemaakt over eene waterpanding bij *DOETIL*.

DOODVENNEN ook *BILVENNEN* genaamd. stuk lands in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, $\frac{1}{2}$ u. Z. Z. O. van *Warffum*, ten O. het Trekdiep naar *Onderdendam*,

Het zoude naar men wil zijnen naam ontleend hebben van de omstandigheid, dat aldaar in vroegere eeuwen iemand met eene bijl onthoofd is.

DOOIMANSWAARD (NIEUWE-) of *STEENENMUUR*, pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gedeeltelijk gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*, gedeeltelijk gem. *Werkendam*; palende W. en N. aan het Gat van *Steenenmuur*, O. aan het *Steurgat*, Z. aan het *Achterste Gat*.

Deze pold., die in het jaar 1809 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 60 bund. 97 v. r. 80 v. ell., van welke 15 bund. 50 v. r. 17 v. ell. onder *Dussen-Munster-en-Muilkerk*, het overige onder *Werkendam*, telt 1 h. en watert door zes houten duikers uit op het *Steurgat*, enz. Het land ligt 9 palm. boven A. P. Het bestuur wordt door den eigenaar uitgeoefend.

DOOIMANSWAARD (OUDE-), pold. in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gedeeltelijk gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*, gedeeltelijk gem. *Werkendam*; palende N. aan den *Kooiwaard*, O. aan den *Bevert*, Z. aan *Steenenmuur*, W. aan het Gat van den *Eijerwaard*.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 55 bund. 20 v. r. 60 v. ell., van welke 56 bund. 86 v. r. 90 v. ell., onder *Dussen-Munster-en-Muilkerk*, het overige onder *Werkendam*, telt 1 h. en watert door twee houten duikers uit op het Gat van den *Eijerwaard*. Het land gt 1 ell. boven A. P. Hij wordt door de eigenaren zelven beheerd.

DOOIWAARD, naam, in de wandeling veeltijds gegeven aan het d. *DODWAARD*, in de *Neder-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie *DODWAARD*.

DOONENBURG, naam, onder welken het d. *DOORNENBURG*, in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*, wel eens voorkomt. Zie *DOORNENBURG*.
DOOPERSDIJK, dijk, in *Staats-Vlaanderen*, in het *Vrije van Sluis*, prov. *Zeeland*, distr. *Sluis*, gem. *Eede*.

Hij werd in 1672 gelegd, om de zuidelijkste gedeelten van de polders *Beooster-en-Bewester-Eede*, van zeewater bevrijd te houden, wanneer het land rondom *Aardenburg* tot verdediging onder water gezet werd. Hierdoor zijn de *Biezen-* en *Dooperspolders* ontstaan (zie het volgende art. en het art. *BIEZENPOLDER*).

De dijk kan beschreven worden te liggen tusschen den *Dooperspolder* en den *Praatpolder*; en tusschen den *Biezenpolder* en *Beooster-Eede*, op den weg van *Aardenburg* naar *Eede*. De plaats, waar de *Groote weg* op *Gent* dezen dijk doorsnijdt, was tijdens de onlusten met *België*, een versterkt punt, met eene sterke voorwacht bezet. De oorsprong van den naam is niet bekend.

DOOPERSPOLDER, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Vrije van Sluis*, en graafs. *Middelburg in Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, arr. *Middelburg*, kant. en distr. *Sluis*, gem. *Eede*.

Deze polder schijnt ontstaan te zijn, door het leggen van den Doopersdijk in 1679, tot bewaring van het zuidelijk deel van Bewester-Eede, tegen de inundatie rondom Aardenburg. De polder schijnt zijnen naam van dien dijk te ontleenen. De grenzen zijn N. de Praatpolder (zijnde ook een deel van Bewester-Eede), W. den Wachtdijk of Middelburgschenpolder, Z. het riviertje de Lieve, O. het watertje de Eede. De grootte is ongeveer 150 bund., maar een gedeelte daarvan ligt op Belgisch grondgebied. In dezen pold. ligt het grootste gedeelte van het dorp Eede, vele afzonderlijke woningen en boerderijen, in het geheel uitmakende 46 h., waaronder 15 boerderijen, alsmede eene korenwindmolen, gezamenlijk bewoond door 49 huisgez. Hij heeft geen eigen bestuur, maar behoort tot Bewester-Eede-Beuziden-St.-Pietersdijk.

DOORENSPIJK, d. op de *Over-Veluwe*, prov. *Gelderland*. Zie DOORENSPIJK.

DOORENWAARD, heerl. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*. Zie DOORNWERTH.

DOORENWERTH, oude naam van de heerl. DOORNWERTH, op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*. Zie DOORNWERTH.

DOOREWAARD, heerl. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*. Zie DOORNWERTH.

DOOREWERTH, oude naam van de heerl. DOORNWERTH, op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*. Zie DOORNWERTH.

DOORGEEST, geh. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie DORGEEST.

DOORGEESTPOLDER, pold. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie DORGEESTPOLDER.

DOORN, gem. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Amersfoort*, kant. *Wijk-bij-Duurstede*, (1 k. d., 7 m. k., 4 s. d.); palende N. aan de gem. Maarn cum annexis, O. aan Darthuizen, Z. aan Overen-Neder-Langbroek en Sterkenburg, W. aan Driebergen.

Deze gem. bevat het d. Doorn en eenige verspreid liggende woningen. Zij bealaat eene oppervlakte van 2222 bund. 69 v. r. 36 v. ell., telt 155 h., bewoond door 197 huisg., uitmakende eene bevolking van ruim 1000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Ook is in het jaar 1837 in deze gem. een veldoven opgericht, ter vervaardiging van metselsteenen, uit het leem aldaar aanwezig, vooreerst tot eigen gebruik van de eigenaars, hetwelk evenwel geen verdere voortgang gehad heeft. Op het landgoed Zonheuvel in deze gem., vindt men eene leemstreek, welk eene leemsoort gelijk aan de zoogenaamde Brusselsche aarde oplevert.

De Herv., die hier 950 in getal zijn, maken, met die van de burgerlijke gem. van Maarn c. a., eene gem. uit, welke tot de klas. van *Wijk-bij-Duurstede*, ring van *Rhenen*, behoort en ongeveer 1100 zielen telt. De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest ANSELNUS DANIELS VAN BLOEMERSWEERT, die hier in het jaar 1575 kwam, als R. K. Priester, en in het jaar 1618, wegens tachtigjarigen ouderdom Emeritus werd, wordende toen opgevolgd door CORNBADUS FAGELIUS, die er overleed. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

De R. K., van welke men er ongeveer 70 aantreft, worden tot de stat. van *Cothen* gerekend.

Men heeft in de gem. Doorn ééne school; en vindt er vele zeer fraaije bosschen, alsmede het prachtige Huis te Doorn, en het niet

minder prachtige huis Moersbergen. Zie DOORN (HUIS-TE-) en MOERSBERGEN.

Deze gem. is eene heerl., waarvan Bisschop ALFRIK reeds in den jare 838, het vruchtgebruik verleende aan den Graaf ROTGARIUS, wegens de menigvuldige diensten, door hem aan de kerk van Utrecht bewezen. Zij werd van ouds door eenen Domproost bestuurd, gelijk in het jaar 1126 door Bisschop GODEBALD erkend werd. Thans is zij onder het beheer van het Departement van Binnenlandsche zaken.

Het d. ligt 3 u. Z. van Amersfoort, 1½ u. N. van Wijk-bij-Duurstede. — Het is eene plaats van zeer hooge oudheid, die in oude brieven, zoo als in den blaffert van de Utrechtsche kerk, THORNE, THORNE of THORNE genoemd wordt, doch ten tijde van den Kronijkschrijver BEKA, heette zij reeds DOORN.

In de Herv. kerk was destijds aan het outaaf van de H. MAAGD MARIA, eene vikarij gesticht ter eere van de H. CATHARINA, welke vikarij, in het jaar 1588, ter begeving stond van BARTHOLOMEUS DE WAEL, Heer van het naburige slot Moersbergen. Het is een oud gebouw, hetwelk met een klein torentje prijkt, waaraan men nog veel duifsteen vindt. In het koor, hingen vroeger omtrent dertig wapenborden, van Edelen, die er begraven zijn, behalve nog eenige in het ruim. De toren, welke aan het vooreinde staat, is vierkant en van eene tamelijke spits voorzien. Op het kruis staat ook een spitsje met eenen windwijzer.

Er is hier mede een distributiekantoor der brievenposterij. — De kermis valt in den vierden Dingsdag in September.

Dit dorp werd door WILLEM de Goede, Graaf van Holland, in het jaar 1522, plat gebrand, omdat JAKOB VAN OUDSHOORN, Deken der domkerk, tegen zijnen zin, tot de Bisschoppelijke waardigheid verkoren was.

In het jaar 1420 en 1421, werd het door de Gelderschen, die met eenig krijgsvolk in het Over-Sticht gevallen waren, geplunderd en verbrand.

Het wapen van Doorn bestaat uit het kapittel wapen van St. Maarten. DOORN, hav. in Zalland, prov. Overijssel, arr., kant. en 1 u. van Zwolle, gem. Zwollerkerspel.

Deze havez. beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 164 bund. 44 v. r. 4 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer C. W. A. Baron van Haersolte van den Doorn, woonachtig te Zwolle.

DOORN (HOOG-OUDE-), het Zuidelijke gedeelte van den pold. Oude-Doorn, in het Land van Altena, prov. Noord-Brabant, Tweede distr., arr. 's Hertogenbosch, kant. Heusden, gem. Almkerk-en-Uitwijk. Het land ligt in dit gedeelte van 3 palm onder tot 4 palm boven A. P.

DOORN (HUIS-TE-) of SLOT-TE-DOORN, adell. h. in het Overkwartier der prov. Utrecht, arr. en 3½ u. Z. van Amersfoort, kant. en 1½ u. N. van Wijk-bij-Duurstede, gem. en 5 min. W. van Doorn, tegen de bergen aan, in lommerrijk geboomte gelegen.

Men wil dat daaraan begonnen is gebouwd te worden, in het begin der veertiende eeuw, door den Domproost FLORIS VAN JUTPHAAS, die in het jaar 1337, overleed. HENDRIK VAN MEERLAAR, zijn opvolger in de Proostdij, verkreeg, in het jaar 1347, de vrijheid, om dit huis verder te mogen laten opbouwen, en voltooide het in het jaar 1356, op eigen kosten. Toen was het een heerlijk prachtig slot, dat door de Proosten van St. Maarten bewoond werd, tot in het jaar 1634, wanneer, de proostdij onbegeven zijnde, het HUIS-TE-DOORN, met het hof en vier en twintig morgen lands, aan het huis behoorende, gekocht

werd door **REINIER VAN GOLSTEYN**, Kanunnik ten Dom. Die goederen werden hem in het jaar 1638, als vrije en eigene goederen, opgedragen; doch hij maakte ze wederom leenpligtig aan **FREDRIK HENDRIK**, Prins van Oranje, als Graaf van Buren. Na het overlijden van gezegden Kanunnik kwam het huis op zijne weduwe en naderhand op zijnen zoon, **FILIPS VAN GOLSTEYN**, die er, in den jare 1644, door het hof van Buren mede beleend werd. Hij droeg het in het jaar 1699 op aan **BERTRAND VAN BROESDORFF**, die het, tien jaren later, wederom overgaf aan zijnen zoon **CAJUS LAURENTS**, Graaf van Broesdorff, Proost en Aartsdiaken van de Domkerk te Utrecht. Dus kwam het huis, na verloop van vijf en twintig jaren, wederom aan zijne oude bezitters. Doch deze Proost verkocht de proostdij, met al haar toebehooren, waaronder ook het **HUIS TE-DOORN**, met goedkeuring van den Stadhouder, aan **FREDERIK WILLEM VAN DIEST**, Vrijheer van het *Hamb*, op wien het huis, in het jaar 1702, werd overgebracht. In het jaar 1730, is **ARENT KAREL**, Baron van **HANNESTEIN**, als in huwelijk hebbende Jonkvrouw **ANNA JULIANA VAN DIEST**, en, in den jare 1761, **HERMAN FREDERIK RICHARD LIJNSLAGER**, bij koop, eigenaar van het huis geworden. Het was reeds in den jare 1536, door de Staten der Provincie Utrecht, voor eene riddermatige hofstad erkend.

Thans wordt dit huis, hetwelk met de daartoe behoorende gronden eene oppervlakte beslaat van 577 bund. 57 v. r. 83 v. ell., in eigendom bezeten en bewoond door **Jonkheer A. C. W. MUNTZ**.

DOORN (LAGE-OUDE-), het noordelijke gedeelte van den pold. *Oude-Doorn*, in het Land van *Altena*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Almkerk-en-Uitwijk*.

Het land ligt tot 6 palm onder A. P.

DOORN (NIEUWE-), pold. in het Land van *Altena*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Almkerk-en-Uitwijk*; palende N. aan den *Zevenbanschenboezem*, O. aan den *Oude-Uppelschenpolder* en den *Hooge-Oude-Doorn*, Z. aan den *Alm*, die hem van den *Emmikhovensche-polder* scheidt, en W. aan den *Nieuwe-Uppelschenpolder*.

Deze pold., in 1646 bedijkt, beslaat eene oppervlakte van 228 bund. 87 v. r. 2 v. ell., en wordt door middel van een watermolen op de *Bleekkil* van het overtollige water ontlast. Het land ligt van 1 palm onder tot 8 palm boven A. P. Het polderbestuur bestaat, met nog twee in de nabijheid gelegene polders, uit eenen *Dijkgraaf*, zes *Heemraden* en eenen *Penningmeester*.

DOORN (OUDE-), pold. in het Land van *Altena*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Almkerk-en-Uitwijk*; palende N. O. aan den *Ouden-Uppelschenpolder*, O. aan den *Zandwijkschenpolder*, Z. aan den *Alm*, die hem van den pold. van *Ganswijk* scheidt, W. aan den *Nieuwe-Doorn*.

Deze pold., die in den *Hooge-Oude-Doorn* en *Lage-Oude-Doorn* verdeeld wordt, en in welks zuidelijk gedeelte het d. *Almkerk* ligt, beslaat eene oppervlakte van 228 bund. 80 v. r. 7 v. ell., en watert uit door middel van een watermolen, op eenen *boezem*, die zich ontlast in den *Zevenbanschen-Gantel*, welke weder door eene sluis zijn water op de *Bleekkil* afzet. Het dijksbestuur bestaat met de polder *Zandwijk* uit een *Polderschout*, tevens *Secretaris*, vijf *Heemraden* en een *Waarsman*.

DOORNBURG, d. in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie **DOORNBURG**.

DOORNBURGSCHE-WOERD, hoogte in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie DOORNBURGSCHE-WOERD.

DOORNE, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie DEURNE.

DOORNEBURGH, buit. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en $1\frac{1}{2}$ u. W. N. W. van *Utrecht*, kant. en nabij *Maarsssen*, gem. *Maarsseveen*, afdcel. *Nieuw-Maarsseveen*, aan de *Vecht*.

Het beslaat, met de daartoe behoorende gebouwen, wei- en boschgronden, benevens *Klein-Doornenburg*, eene oppervlakte van 14 bund. 21 v. r. 74 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door *Mevrouw MARIA VINK*, douairière der Heer *WILLEM HUYDECOPER*.

DOORNENBURG, heerl. in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*, kw., distr. en arr. *Nijmegen*, kant. *Elst*, gem. *Bemmel*; palende N. aan den *Rijn*, O. aan het *Panderschegat*, Z. aan de *Linge* en W. aan *Angeren*.

Het bevat het d. *Doornenburg*, benevens de buurs, de *Honderd-morgen* en *Pannerden-bewesten-het-kanaal*, beslaat eene oppervlakte van 783 bund. 66 v. r. 81 v. ell., telt 150 h., waaronder het adell. h. *Doornenburg*, en ruim 1000 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt; terwijl men er 3 steenfabrieken heeft.

De Herv., die 8 in getal zijn, behooren tot de gem. *Gent-Erlikum-en-Doornenburg*. — De R. K., van welke men er ongeveer 1000 telt, worden tot de stat. van *Hulhuizen-Doornenburg-en-Gent* gerekend. — Men heeft in deze heerl. ééne school, die gemiddeld door 70 leerlingen bezocht wordt.

Het d. DOORNENBURG of DORNENBURG, ook wel DOONENBURG en DOSENBURG gespeld, ligt 3 u. N. O. van *Nijmegen*, 3 u. Z. Z. O. van *Elst*, $1\frac{1}{2}$ u. O. van *Bemmel*; $51^{\circ} 35' 26''$ N. Br., $25^{\circ} 40' 2''$ O. L. Men telt er 82 h. en 600 inw.

De R. K. hebben hier eene kerk, met een net spits torentje, dat, naar men wil, de oudste christentempel van deze oorden zijn zoude. In het jaar 1255 schonk *Orro*, Graaf van *Gelder*, een gedeelte der tienden, welke deze parochiekerk plagt te hebben, aan het klooster 's *Gravendale*.

Men heeft er een aanzienlijk adellijk slot, mede *Doornenburg* geheeten (zie het volgende art.), en niet ver van daar eenen bouwhof, de *Doornenburgsche-woerd*, op eene plaats, waar vermoedelijk vroeger de lijkplegtigheden der Germanen en Romeinen hebben plaats gehad. *Almede* is hier nog bezienswaardig een overoude eikenboom, welke slechts op een gedeelte zijner schors schijnt voort te groeijen.

Bij den storm van 29 November 1856 is de molen in dit d. ingestort, en door eenen steenen wind-korenmolen vervangen.

DOORNENBURG, voorm. adell. h. in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 3 u. N. O. van *Nijmegen*, kant. en 3 u. Z. Z. O. van *Elst*, gem. en $1\frac{1}{2}$ u. O. van *Bemmel*, in het d. *Doornenburg*.

Het was in het jaar 1565 gebouwd en in het jaar 1660 vernieuwd. Men wil, dat het al veel vroeger, en zelfs ten tijde der Romeinen, is aangelegd geweest. Het proukte met eenen zeer ouden en ruimen voorburg, die drie ronde, eenen vierkanten en drie hangende torens had. Deze gebouwen zijn echter thans grootendeels vervallen, maar trekken nog de aandacht tot zich door de verbazende dikte der muren, waaruit zij bestaan hebben. Ook staat er op het slotplein nog eenen ouden toren, aan welke men vele tijsen schuldig is, alsmede eene

antieke kapel, welke men zegt van den hoogsten ouderdom te zijn. Het slot zelf, dat nog in wezen is, is een vierkant, rondom door water omgeven gebouw, en heeft op iederen hoek een hangend torentje en in het midden eenen hoogen vierkanten toren, met eenen doorluchtigen koepeltoren gedekt. Dit gebouw rust van binnen langs de muren op zware overwelfde bogen. Men ziet er nog de wapenschilden van een groot getal Geldersche en Hollandsche Edelen. Een der laatste bezitters van DOORNENBURG, uit het HUIS VAN AMSTEL VAN MIJNDEN, heeft er de voornaamste daden van Heer GUSBRECHT VAN AMSTEL, inzonderheid zijne vlugt uit Amsterdam, meer kunstig dan naar waarheid, in schilderij doen brengen.

Het beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 127 bund. 53 v. r. 88 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door de erfgenamen van den Heer Baron VAN DER HEYDEN, woonachtig te Baak, onder Warnsveld.

DOORNENBURG, voorm. fort, in *Oost-Indië*, op het eil. *Sjamp*, in de *Zee van Celebes*, aan de Oostzijde des eilands.

Het bestond nog in het jaar 1695, en de Oostindische compagnie hield er eene bezetting onder eenen Sergeant, maar later is die post ingetrokken.

DOORNENBURGSCH-WOERD, hoogte in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 3 u. N. O. van *Nijmegen*, kant. en 3 u. Z. Z. O. van *Elst*, gem. en 1½ u. O. van *Bemmel*, 5 min. Z. W. van *Doornenburg*.

Zij beslaat eene oppervlakte van 25 bund. 70 v. r. 40 v. ell., en is eene plaats, waar de Romeinen en Germanen vermoedelijk hunne lijksfeesten gevierd hebben. Thans vindt men er eenen bouwhof, welke dien naam draagt, en in eigendom bezeten wordt door den Heer H. VAN HEUKELUM, woonachtig op Roswaard, onder Doornenburg.

DOORNHEIDE, geh. in de rijkshcerl. *Gemert*, prov. *Noord-Brabant*, *Derde* distr., arr. en 4 u. N. O. van *Eindhoven*, kant. en 2 u. N. van *Helmond*, gem. *Gemert*.

DOORNICH (HUIS VAN), naam, onder welken het HUIS VAN NAALDWIJK, te 's *Gravenhage*, wel eens voorkomt, omdat Heer HELMICH VAN DOORNICH, dat huis eertijds bewoond heeft. Zie NAALDWIJK (HUIS VAN).

DOORNICK, adell. h. in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie DOORNIK.

DOORNIK, heerl., in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*, kw., arr. en distr. *Nijmegen*, kant. *Elst*, gem. *Bemmel*; palende N. aan het dorp *Ressen*, O. aan den *Waaldijk*, Z. en W. aan *Lent*.

Deze heerl. bevat het huis *Doornik* en eenige in den omtrek gelegen boerenwoningen. Zij beslaat eene oppervlakte van 140 bund. 99 v. r. 70 v. ell., telt 11 h. en daarin 90 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

Men telt er 6 Herv. Vroeger maakten zij hier eene afzonderlijke gem. uit, die eene eigen kerk bezat, doch deze, wegens bouwvalligheid, afgebroken zijnde, is *Doornik* sedert met *Ressen* vereenigd, en deze gem., in 1826 met *Bemmel* gecombineerd zijnde, behooren zij thans tot de gem. *Bemmel-Ressen-en-Doornik*.

De R. K., van welke men er ruim 8 telt, behooren tot de stat. van *Bemmel*.

Het h. DOORNIK of DOORNICK, ligt ½ u. N. van *Nijmegen*, 1½ u. Z. van *Elst*, gem., en ½ u. Z. W. van *Bemmel*, door ijpen, linden en eiken beschadwd.

Het oude huis **DOORNIK** werd, in het jaar 1553, als behoorende tot de partij der **HAECKERESS**, door **EDUARD**, Hertog van *Gelder*, met behulp der *Nijmegen*naars, welke zijne zijde, of die der **BRONKHORSTEN** waren toegedaan, verwoest. Later schijnt het weder te zijn opgebouwd, althans vóór een twintigtal jaren, stond aldaar weder een oud huis, dat wegens zijne bouwvalligheid, in het jaar 1827 geheel is afgebroken; terwijl in de plaats daarvan het tegenwoordige nieuwe huis gebouwd is, dat, even als de geheele heerl., uitgezonderd 15 bund. 99 v. r. 60 v. ell., thans in eigendom bezeten wordt, door de *Erfgenamen* van den Heer **J. F. DE RANITZ**, woonachtig op het huis **DOORNIK**.

DOORNLUST, buit. op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, distr., arr. en $\frac{1}{2}$ u. *Z.* van *Middelburg*, kant en $\frac{1}{2}$ u. *N.* van *Vlissingen*, gem. *Oost-en-West-Souburg*; *Z.* tegen het d. *Oost-Souburg* aanpalende.

Deze heerl. wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door de *erfgenamen* van den Schout-bij-Nacht **GERRIT VERDOORN** van *ASPEREN*.

DOORNSPIJK, gem. op de *Over-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw. en arr. *Arnhem*, kant. *Elburg* (1 k. d., 3 m. k., 2 s. d.); palende *N.* aan de prov. *Overijssel*, *O.* aan de gem. *Oldebroek* en *Epe*, *Z.* aan *Ermeloo*, *W.* aan de *Zuiderzee*, terwijl de stad *Elburg*, behalve aan de westzijde, geheel door haar omgeven wordt.

Deze gem. bevat het d. **Doornspijk** met de buurs. *Oosterdorp*, *Aperloo*, *West-Engen*, *Oostbeek*, *Werfhorst*, *Horst*, *Lege-Bijssel* en *Hooge-Bijssel*, die door heidevelden, broek- en gagelgronden, bosschen, korenvelden en hooi en weilanden van elkander gescheiden zijn, alsmede het d. *Oosterwolde* met de buurs. *Kamper-Nieuwstad*, het *Hooge* en het *Noordereinde*. Zij telt 568 h., bewoond door 525 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 2600 inw., die meest hun bestaan vinden in den akker- en landbouw.

De *Herv.*, die hier 2600 in getal zijn, maken de twee gem. van **Doornspijk** en van *Oosterwolde* uit, die elk eene kerk hebben.

Ook vindt men in deze gem. de aagenaam gelegene landgoederen: de *Ganzenberg*, *Morre*, *Eket-ter-Beek*, *Altena*, de *Haere*, *Westloo*, *Klarenbeek* en het huis *Old-Putten*.

De twee *R. K.*, die hier wonen, behooren tot de stat. van *Harderwijk*. Er zijn in deze gem. twee scholen, als: eene te **Doornspijk** en eene te *Oosterwolde*.

Het d. **DOORNSPIJK**, **DOORNENSPIJK** of **DOORENSPIJK**, was eene zeer oude plaats, waar men reeds, in het jaar 719, toen het bisdom *Utrecht* verrees, en de *Veluwe* daarvan een leen werd, een klooster stichtte. Het ligt 10 u. *N.* ten *W.* van *Arnhem*, $\frac{1}{2}$ u. *Z.* ten *W.* van *Elburg*. In 805 komt het voor onder den naam van **THORNSPIJC**, waar Graaf **WRACHANIUS**, zoon van **BRUNAR**, aan **LUDGERUS**, den tienden Bisschop van *Utrecht*, reeds eenige goederen te **DORENSPIJC** gaf. Vervolgens schonk **Orto de Grootte**, in 950, bij zijnen openbaren brief van 12 Mei, ten behoeve van den Bisschoppelijken stoel onder **BALDERIK**, tot eenen vrijen eigendom het klooster binnen **THORNSPIJC**, met eene nieuwe steenen kerk, aldaar, met bosschen, wateren, visscherij en weiden, tot het voorschreven klooster en kerk. In 1270 werd dit klooster door de broeders van de orde der heilige maagd of *Karmeliten* in bezit genomen, en sedert is de plaats waarop dit klooster verder werd uitgebreid het *Karmeliten-Hull* genaamd.

Men telt er, met de daartoe behoorende buurs. ruim 1700 inw., van welke er slechts weinige tot het eigenlijk gezegde d. behooren,

aangezien dit slechts bestaat uit de kerk aan de noordzijde van den straatweg, de pastorie, het schoolhuis, een vijftal huizen, het landgoed *Klarenbeek* en eene boerderij.

De kerk, die vóór de Reformatie aan den H. NICOLAAS was toegewijd, stond destijds onder de abdij van Werten. Zij was slechts eene vikarij ter eere van de H. *Maagd MARIA*, waarvan de Bedienaar, volgens den stichtingsbrief, gehouden was voor de zielen dergenen, die daar begraven werden, de offerhanden des outaars op te dragen: en daarenboven met de kraanvrouwen, die haren kerkgang deden, der goddelijke barmhartigheid voor het verleen van eene gelukkige verlossing te danken. Ook was hij nog verplicht op alle voorname feesten de priesterlijke bediening te verrigten. Volgens de overlevering zoude deze kerk eerst in de buurs. *West-Engen*, op de *Kerkenhull* gebouwd zijn geworden, doch de heidensche inwoners, die niet meer opeelijk de bouwing durfden verstooren, droegen bij nacht de steenen en verdere bouwstoffen weg, en bragten ze op die plaats, waar de St. Nicolaas kerk tot in het jaar 1825 gestaan heeft, hetgeen volgens de bijgeloovigheid dier dagen, voor een voorteeken gehouden werd, dat men niet op gemelde hull, maar op de laatst genoemde plaats moest bouwen, als waren de bouwstoffen door eene bovenaardsche magt telkens weggevoerd. Deze kerk, welke eene hooge spits had, werd in Augustus 1814 door den bliksem getroffen, waardoor een gedeelte van het verwulsel, benevens het uurwijzerbord vernield werd, zonder, dat er verdere schade werd aangebragt. In Februarij 1825 werd door den watervloed de consistoriekamer geheel vernield en uit het kerkhof eene doodkist en eene menigte lijken en doodsbeenderen, tot op eenen aanmerkelijken afstand, weggevoerd. Op den 28 November 1825 trof bij eenen enkelen donderslag de bliksem de spits van den toren, waardoor toren, kerk, kosterij, ambtskamer, eene schuur en eene boerenwoning in asch gelegd zijn; diensvolgens werd in 1831 de nieuwe kerk niet meer op de oude grondvesten aan de *Zee*, maar meer landwaarts in, en wel in de buurt *Werfhorst* gebouwd, in welken tusschentijd er eerst in een huis en later in eene schuur werd gepredikt, terwijl de Predikant te *Elburg* woonde, aangezien de pastorie door het water veel had geleden en later geheel is gesloopt. Deze kerk is een langwerpig, vierkant, ruim en luchtig gebouw, met een lantaarntorentje, dat door een koepeltje gedekt is. De voorgevel is geheel naar de Toscaansche poortorde gebouwd, met kolommen, trommel en kappevel voorzien. Achter de kerk is een lager gebouw aangebragt, tot consistoriekamer enz. dienende, terwijl in de kerk onder den toren eene gallerij is, om er een orgel op te kunnen plaatsen. Ter plaatse, waar de vorige kerk gestaan heeft, ziet men thans niets meer dan de grondslagen en het kerkhof, tot nogtoe de gewone begraafplaats. De Herv. gem. van *Doornsvijk*, die ruim 1100 zielen telt, behoort tot de klass. van *Harderwijk*, ring van *Hattem*. In 1565 werd tusschen *Doornsvijk* en *Elburg* eene overeenkomst gesloten, met bepaling, dat de kerken van die beide gemeenten, welke tot nogtoe slechts ééne uitmaakten, van elkander gescheiden zouden worden. De eerste, die hier het leeraaramt heeft waargenomen, is geweest *JOHANNES TEN UITSLAG*, die in het jaar 1592 herwaarts kwam, doch in hetzelfde jaar weder verworpen werd, uithoofde hij niet in de kerkvergadering wilde verschijnen. Hij werd nog in hetzelfde jaar vervangen door *W. J. GROMINGKENSIS*, die tot 1607 de dienst waarnam. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

De dorpschool, welke in het jaar 1855 nieuw gebouwd is, wordt gemiddeld door een getal van 80 leerlingen bezocht.

In 1756 heerschte in deze gem. eenige weken achter achter elkan- der de roodloop, waardoor bijna 400 menschen gestorven zijn; ook de runderpest maakte in weinige dagen onderscheidene stallen ledig. Men begrootte het gestorven vee op 2000 stuks.

De gem. DOONSVRIJK werd, op den 4 Februarij 1825, op eene aller- verschrakkelijkste wijze getroffen; daar het water uit de Zuiderzee, met eenen vreeslijken storm uit het noordwesten, in den morgenstond, zoo hoog opgejaagd werd, dat het, in weinige oogenblikken, de hoogte van de kruin des Kamperdijks bereikte, en bijna overal met het grootste ge- weld daar over sloeg; waarvan het gevolg was, dat de dijk, op onder- scheidene plaatsen, deerlijk geteisterd werd, en alle de woningen onder Oostervelde, welke niet op de allerhoogste plaatsen gelegen waren, even als die in de lagere buurschappen onder DOONSVRIJK, van 1 tot 3 ellen onder water gezet werden. Acht huizen, met schuren, hooi- bergen, have en vee, sloegen van den Kamperdijk af, en werden, zonder eenige mogelijkheid van redding, eene prooi der golven; ook werden onder DOONSVRIJK eenige huizen weggerukt en, tot een uur ver landwaarts in, bijna alle woningen in bouwvallen herschepen, blijvende van sommige niets dan een stroodak, op palen rustende, overig; schier al het vee, ten bedrage van eenige honderd stuks, alsmede de verdere roerende goederen, werden in twee dagen genoegzaam vernield, terwijl, bij deze ramp 26 personen, of in den vloed, of door honger en koude, omkwamen.

Het wapen der gem. DOONSVRIJK bestaat in eenen toren en eene spijkplant (Nardus), overeenkomstig de oudste benaming van TROONSVRIJK.

DOORNSTEEG, buurs. op de *Neder-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr. en 10 u. N. ten W. van *Arnhem*, kant., gem. en N. W. van *Nykerk*, beginnende aan het einde der stads straat, en schietende ruim $\frac{1}{2}$ uur ver door den *Arkemheensch* Polder; met 57 h. en 240 inw.

DOORNVELD, duinvallei in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en kant. *Alkmaar*, gem. en $\frac{1}{4}$ u. Z. W. van *Bergen*.

DOORNVEST of DOONVEST, voorm. adell. h. in het graafs. *Bergh*, prov. *Gelderland*, gem. *Didam*.

Het moet reeds sedert het begin der vorige eeuw in eene boerenwoning veranderd zijn, maar is thans onder dien naam te *Didam* niet meer bekend.

DOORNWAARD, pold. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Herpt-en-Bern*.

Deze pold., gezamenlijk met de *Waarden-boven-den-Moffendijk*, onder den naam van *Bernsche-waarden* bekend, paalt met dezen N. en O. aan de *Maas*, Z. aan den *Hoogen-Maasdijk*, W. aan den *Moffendijk*, beslaat eene oppervlakte van 89 bund. 29 v. r. 60 v. ell., watert door eene steenen sluis op de *Heusdensche-Maas* uit, en staat onder het bestuur der eigenaren.

DOORNVERT, ook TOORNWERT, DORENWERT, oudtijds DOORNWERT ge- heeten, geh. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en 3 u. W. ten N. van *Appingedam*, kant. en 1 u. O. N. O. van *Onderdendam*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Middelstum*; met 27 h. en 170 inw.

Voorheen was het een d., dat zijne eigen kerk had. Het is onzeker, hoe oud dit kerkdorp was, maar in eenen brief van 1397 komt reeds

voor zeker Heer SWILLEN te DOORNWERK, zoodat het eerste kerkje niet in 1487, zoo als sommigen meenen, maar veel vroeger moet gebouwd zijn. Het schijnt wel, dat deze kleine kerk of kapel altijd onder de parochiekerken van *Middelstum* heeft behoord. Na de kerkbervorming vinden wij deswege opgeteekend, dat aldaar, in het jaar 1622, door ANNOLDUS TRACCIUS, in plaats van zijnen vader, die toen Predikant te *Middelstum* was, de dienst werd waargenomen, hetwelk echter slechts ruim twee jaren geduurd heeft, daar hij in 1625 naar *Uitwierda* beroepen werd. DOORNWERK is echter reeds sedert jaren met *Middelstum* vereenigd geweest, hoewel niet als eene combinatie, maar als ingelijfd, want de ingezetenen moesten zich voor dien tijd reeds grootendeels naar *Middelstum* ter kerk begeven, omdat het kerkje te DOORNWERK te klein was. Dit kerkje, werd in het jaar 1766, toen het reeds bouwvallig was, zoodanig geteisterd door eenen brand, welke in het torentje ontstaan was, dat het gedeeltelijk instortte; het bleef als een steenhoop liggen tot dat het in het jaar 1818 geheel werd weggebroken. Het hooge, boomrijke kerkhof wordt echter nog tot begraaftplaats gebezigd. De wierde, waarop dit geh. ligt, is 5.75 ellen hoog boven volzee.

Van de schepperij van *Ewsum* is het een staande slijkveed en wel met die bijzonderheid, dat daaraan gebecht is de Schepperij zelve.

DOORNWERDER-MAAR, gegraven water in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, onder de schepperij van *Ewsum*, loopende van Doornwert tot aan en in de trekvaart van *Onderdendam* naar *Uithuizen*.

DOORNWERTH, heerl. op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*. Zie DOORNWERTH.

DOORSLAG, sluis, in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, 5 min. *Z. van Jutphaas*.

Deze sluis, welke in het jaar 1671 gebouwd is, dient tot keering van het water in den *Vaartschen Rijn*, hetwelk met *Oostewind*, door den *Hollandschen IJssel*, zich te veel langs het *Gein* zoude ontlasten.

DOORVAART, watertje op de *Veluwe*, prov. *Gelderland*, dat in het *Engelanderholt*, *N. van Beekbergen*, ontspringt, en met eenen oostelijken loop, ten *Z. van het Elsbosch*, in de *Voorster-Molenbeek* valt.

DOORVEST, voorm. adel. h. in het graafs. *Bergh*, prov. *Gelderland*. Zie DOORNVEST.

DOORVORST, voorm. adell. h. in het graafs. *Bergh*, prov. *Gelderland*, distr. *Doesborgh-en-Zevenaar*, kw., arr. en 6½ u. *Z. Z. O. van Zutphen*, kant. en 1 u. *O. ten Z. van Ter-Borg*, gem. en ¼ u. *N. van Gendringen*, in de buurs. *Ulft*.

Het werd in het jaar 1672 grootendeels door de *Munstersche soldaten* verwoest, zoodat er thans, behalve de grondslagen en eenige bouwvallen, niets meer van in wezen is dan eene boerenwoning.

DOORWEERD, gem. en heerl. op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*. Zie DOORWERTH.

DOORWEERDSCHÉ-BOSCH, bosch op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*. Zie DOORWERTSCHÉ-BOSCH.

DOORWERTH, gem. op de *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw. en arr. *Arnhem*, kant. *Wageningen*, (2 k. d., 2 m. k., 1 s. d.); palende *W., N. en O. aan de gem. Renkum, Z. aan den Rijn*.

Deze gem. bevat de heerl. *Doorwerth*, waarvan het d. *Heelsum*, een gedeelte uitmaakt, beslaat eene oppervlakte van 1815 bund. 87 v. r. 37 v. ell., telt 45 h., bewoond door 48 huisgez., uitmakende eene bevolking van nagenoeg 560 inw., die meest hun bestaan vinden

in den landbouw, terwijl ook de papierfabrieken aan vele handen werk verschaffen, zijnde hier 5 waterpapiermolens en een korenmolen bij afwisseling moent malende.

De Herv., die hier ruim 500 in getal zijn, behooren tot de gem. van *Renkum-en-Heelsum*.

De R. K., van welke men er ruim 50 telt, worden tot de statie van *Wageningen-en-Renkum* gerekend.

Er is in dese gem. ééne school te Heelsum, welke gemiddeld door een getal van 70 leerlingen bezocht wordt.

Het wapen dezer gem. is hetzelfde als dat van de heerl. Doorwerth. Zie het volgende art.

DOORWERTH, heerl. op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw. en arr. *Arnhem*, kant. *Wageningen*; palende W. en N. aan *Renkum*, O. aan *Oosterbeek*, Z. aan den *Rijn*.

Zij bevat het kast. Doorwerth en eenige verstrooid liggende woningen, beslaat eene oppervlakte van 1508 bund. 67 v. r. 60 v. ell., telt 45 h. en nagenoeg 550 inw.

Het kast. Doorwerth, vroeger veelal *Doornweerd*, *Doornwaard*, *Doornweerd*, *Doornweerd*, *Doornwaard*, *Doornweerd* of *Doornwaard* gespeld, ligt 1½ u. W. van *Arnhem*, 1¼ u. O. van *Wageningen*, niet ver van den *Rijn*, aan den voet van eenen fraaijen berg.

Men komt van den *Utrechtschen* straatweg, langs eene lommerrijke, in het jaar 1849, door den tegenwoordigen eigenaar, ten zijnen koste, tot eenen straatweg aangelegde, laan, aan eene groote steenen voorpoort, boven welks ingang twee wapenschilden gevonden worden en die over een uitgestrekt binnenplein naar het hoofgebouw leidt. In het uitgebreide kasteel zelf, hetwelk van rondom in zijne grachten ligt, kwam men vroeger over eene vaste brug, welke echter thans niet meer bestaat, zijnde dat gedeelte der gracht gedempt. Ook had het vroeger eenen sierlijken toren, en heeft thans nog ruime en fraaije geheel in den ouden smaak opgemaakte vertrekken, waarvan in sommige eenige afbeeldingen hangen; terwijl de verwulfdde kelders en gevangenissen, oude gewelven en lange gangen, nog de sporen van middeleeuwschen bouwtrant dragen.

De stichting van het slot Doorwerth verliest zich in de verste oudheid, doch men vindt daarvan geen melding gemaakt dan omtrent het jaar 1260, toen het door zekeren *Barend van Doornweerd* bezeten werd. In het jaar 1402 droeg *Robbert van Doornweerd* zijne heerl. op aan *Reinald III*, Hertog van *Gelder*, en ontving die weder van hem ter leen. Na dezen kwam Doorwerth, door huwelijk, in het geslacht van *Wisch*, en vervolgens in dat van *Honort*, in hetwelk die heerl. bleef tot in het jaar 1500, toen *Maria van Honort* haar aan hare zuster *Margaretha*, weduwe van *Johan van Voorst*, en aan haar susters zoon, *Frederik*, opdroeg. In den jare 1558 ging Doorwerth, door huwelijk, uit het geslacht van van Voorst in het grafelijk huis van *Schellard van Oesendorp over*. *Johan Schellard* werd er mede beleend in het jaar 1641. Hij verloor in 1646 zijne eerste vrouw, *Anna*, Gravinne van *Hoorne*, en drie jaren later, na een huwelijk van slechts weinige maanden, zijne tweede echtgenoot, *Dorothea Theresia van Celle*, en deed haar beiden in zijne kerk, te Heelsum, begraven. Sedert was hij, even als naderhand zijn zoon *Jan Albrecht*, genoodsaakt zijne bezittingen met vele schulden te bezwaren, onder anderen met 250,000 guldens, ten behoeve van *Anton*, Graaf van *Aldeburg*, Vrijheer van *Kniphuisen en Varel*, die ook, in het jaar 1677, met de heerl. Door-

WERTH beleend werd, nadat hem die, naar het toenmalige landrecht van Veluwe, bij verwin, was toegewezen. Door het huwelijk van diens kleindochter, CHARLOTTE SOPHIA, GRAVIN VAN ALDENBURG, *Vrijvrouw van Varel*, met WILLEM, GRAVE BENTINCK, Heer van *Roon en Pendrecht*, hetwelk in het jaar 1733 werd voltrokken, werd Doorwerth door eenen man bezeten, die, in het jaar 1747, veel toebragt tot de rustige beslissing der staatsaangelegenheden, terwijl hij zijn vaderland in het volgende jaar, als Ambassadeur aan het Hof van Engeland en Afgevaardigde tot de vredehandeling te Aken, gewigtige diensten bewees (1). Zijne gade overleed in hoogen ouderdom, in het jaar 1799, de heerl. Doorwerth, bij uitersten wille, nalatende aan haren kleinzoon WILLIAM GRAVE BENTINCK, wiens tweede zoon, GUSTAAF CHARLES GRAVE VAN ALDENBURG-BENTINCK, den eigendom, in het jaar 1837, bij koop, overdroeg aan den tegenwoordigen bezitter, Jonkheer JACOB ADRIAAN PROSPER BARON VAN BRAKELL, Heer van *Wadenoyen*, Kamerheer van Z. M. den Koning, woonachtig op het kasteel Doorwerth, dat hij, zeer in verval zijnde met aanzienlijke kosten weder hersteld heeft.

In de dertiende eeuw, toen dit kasteel, zoo als wij gezien hebben, door BERNARDUS VAN DORENWERD bezeten was, werd het door den Heer van Vianen vijandelijk aangevallen, genomen en verbrand. Onder zijnen zoon HENDRIK overweldigde de Heer van BAAR den voorburg van Doorwerth, en keerde, na alles te vuur en te zwaard verwoest te hebben, met buit beladen, terug.

In het jaar 1493 deed KAREL, Hertog van *Gelder*, het kasteel Doorwerth stormenderhand innemen, nadat hem een beleg van slechts negen dagen aanzienlijke kosten veroorzaakt had.

FREDERIK WILLEM, toen Prins, naderhand Keurvorst van *Brandenburg*, heeft, in de jaren 1635 en 1636, ongeveer anderhalf jaar op DORENWERTH zijn hof gehouden, toen hij de Prinses LOUISA, de dochter van FREDERIK HENDRIK, Prins van *Oranje*, ten huwelijk zocht.

In het jaar 1812 was deze heerl., ten behoeve van het Fransche rijk, aangeslagen, omdat de toenmalige eigenaar, WILLIAM, GRAVE BENTINCK, in Engelsche dienst was. De verkoop zoude ook hebben plaats gehad, indien de omwenteling niet zoo spoedig gevolgd was.

De heerl. Doorwerth, waaraan, tot de omwenteling van het jaar 1795, hoog en laag rechtsgebied verbonden was, had ook eenige achterleenen, door de geheele provincie verspreid, van welke de voornaamste waren: het d. Heelsum, de voorm. adellijke huizen Rozande en Harselo, en het St. Mariaasklooster te Renecum.

Het wapen der heerl. Doorwerth bestaat in een goud veld, midden doorgedeeld door eenen liggenden blaauwen balk, boven en onder, welken drie vierkante blaauwe blokjes liggen (2).

DOORWERTHSCHER-BOSCH, DOORWERDSCHER-BOSCH of DOORNWERDSCHER-BOSCH, bosch op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, ten N. van het kasteel *Doorwerth*.

Het bestaat meestendeels uit eikenhooimen. Men treft daarin eenen fraaijen waterval van eene aanmerkelijke hoogte aan; ook ontspringt er op den kruin van eenen hoogen berg eene frissche bron, die het laagst gelegen gedeelte van het bosch met onderscheidene aderen doorloopt.

(1) Men zie over hem Mr. J. SCHILTHEA, *Staatkundig Nederland*, D. I, bl. 78.

(2) Over dit kasteel verdient te worden nagaten, Mr. C. P. E. ROBINÉ VAN DER AA, *Oud-Nederland in de uit vroegere dagen overgeblevene burgen en kasteelen afgebeeld*, 2e Afd.

DOP (DE) of de Don, watertje in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, in den *Oosweerschen polder*, dat uit de kater-biest-molensloot voortkomt met eene westelijke rigting naar de stad Purmerende loopt en nabij de Hoornsche poort dier stad door een sluisje gemeenschap heeft met de gracht, die gedeeltelijk de stad omgeeft.

DORDENDAAL, heerl. en adell. h. in het *Rijk van Nijmegen*, prov. *Gelderland*. Zie **DESDENDAAL**.

DORDRACUM, Lat. naam van de stad **DOORDRACHT**, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DOORDRACHT**.

DORDRECHT, arr., prov. *Zuid-Holland*; palende N. aan de Maas, die het van het arr. Rotterdam scheidt, N. O. aan de Noord en de Merwede, waardoor het van het arr. Gorinchem gescheiden wordt, Z. O. aan het Gat van Kielen, dat het van het Noord-Brabandsche arr. Breda scheidt, Z. aan het Hollandsdiep, waardoor het mede van dat arr. gescheiden wordt, W. aan het arr. Brielle en N. W. aan de eende Maas, die het van het arr. Brielle scheidt.

Het bevat 4 kant., zijde: Dordrecht, 's Gravendeel, Oud-Beijerland en Ridderkerk, beslaat eene oppervlakte van 54,200 bund. grond, telt 10,833 h., bewoond door 14,500 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 66,000 zielen.

DORDRECHT, kant., prov. *Zuid-Holland*, arr. *Dordrecht*; palende N. aan de Maas, die het van de kant. Hillegersberg en Schoonhoven scheidt, N. O. aan de Noord en de Merwede, waardoor het van het kant. Sliedrecht gescheiden wordt, Z. O. aan het Gat van Kielen, dat het van het Noord-Brabandsche kant. Oosterhout scheidt, Z. O. en Z. aan de Dordsche-kil en de Oude-Maas, waardoor het van de kant. 's Gravendeel en Oud-Beijerland gescheiden wordt.

Men telt er de 15 volgende gemeenten, als: Dordrecht, Dabbeldam, Wioldrecht-met-Louisapolder, de Mijl-Krabbe-en-Nadort, Heer-Jansdam, Kleine-Lindt, Hendrik-Ido-Oostendam-en-Schildmans-Kinderen-Ambacht, Heer-Oude-lands-Ambacht, Meerderevoort, Groote-Lindt-en-Dortsmonde, Sandeling-Ambacht, Rijsoort, Strevelshoek, Zwijndrecht en Kijfhoek. De oppervlakte beslaat 11,409 bund. Men telt er 3740 h., bewoond door 6506 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 30,000 inw.

DORDRECHT, klass., prov. *Zuid-Holland*. Zij is verdeeld in de vijf ringen: Dordrecht, Gorinchem, Oud-Beijerland, Sliedrecht en Zwijndrecht, bevat 44 gem., met 49 kerken, die door 65 Predikanten bediend worden, en telt ruim 75,000 zielen.

DORDRECHT, ring, prov. *Zuid-Holland*, klass. van *Dordrecht*. Zij bevat alleen de Herv. gam. van Dordrecht, alsmede de Waalsche gam. te dier plaatse en telt 4 kerken, bediend wordende door 9 Predikanten, te weten 8 Nederduitsche en 1 Waalsche Predikant. Men telt er ruim 17,500 zielen.

DORDRECHT, gem. op het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Dordrecht* (1 m. k., 5 s. d.); palende N. W. aan de Maas, N. aan de Merwede, O. aan de gem. Sliedrecht, Z. aan Dabbeldam.

Deze gem. bevat behalve de stad Dordrecht, de volgende polders: den Merwedepolder, den Oost-Merwedepolder, den Sionspolder, den Staartpolder, den Polder van Wijngaarden, den polder Jonge-Jan en den Turkenpolder, den Smoker, den Stadspolder, den Nieuwen-Noordpolder en het

Jagerpoldertje, voor de grootste helft den Noordpolder en voor een klein gedeelte Oud-Dubbeldam en den Zuidpolder, alsmede een aantal gorssen en slikken buitendijks. Zij beslaat eene oppervlakte van 1524 bund., 3 v. r., 35 v. ell., telt 4457 h., bewoond door 4784 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 21,000 inw., die moest hun bestaan vinden in handel, fabrieken en landbouw.

De Herv., die hier ruim 17,000 in getal zijn en de Evangel. Luth., van welke men er ongeveer 580 telt, maken de gem. dier gezindten van *Dordrecht* uit, terwijl de R. K., wier getal ruim 2600 beloopt, onder welke 1540 communicanten, en de R. K. van de Oude Clerery, die hier ruim 100 in getal zijn, insgelijks de stat. van *Dordrecht* vormen. De Israëlitcn, van welke men er ruim 200 telt, maken den ring van *Dordrecht* uit.

Men heeft in deze gem. 15 scholen.

De stad *Donauwkerk*, bij verkorting veelal Doar in het Latijn *Donuacum*, ligt omtrent 3 u. Z. O. van Rotterdam, 5 u. Z. van Gonda en 4 u. W. van Gorinchem; 51° 48' 52" N. B., 22° 19' 28" O. L.

Zij ligt op een eiland, dat vóór het doorbreken van den Zuid-Hollandschenwaard, in het jaar 1421, nog met het vaste land vereenigd was. De stad vertoont zich aan de zuidzijde, alwaar zij de breedte van het eiland achter zich heeft, als eene landstad; ten N. W., ten N., ten N. O. en ten O. wordt zij van de Merwede omvangen. De stad is gedeeltelijk aan de landzijde bebouwd. Dit bebouwen werd reeds in de dertiende eeuw begonnen, doch eerst in het jaar 1647 voltrokken. *Donauwkerk* had twaalf poorten, vijf aan de landzijde en zeven aan den waterkant. De landpoorten zijn: de Grootte Sluispoort, de Spuipoort, ten Z.; de Vriezpoort, ten Z. O.; de St. Jorispoort en de Noorderpoort, ten O. Bij de grootte Sluispoort en de Noorderpoort, zijn sluizen aangelegd, welke dienen om het rivierwater, bij vloedtijd, uit de stadsgracht te keeren. De waterpoorten zijn: de Rieidijkschepoort, het Nieuwe- of Melkpoortje, en de Grootte Hoofdpoort, ten N.; de Blaauwepoort, de Katharijnepoort, de Anna- of Zakkedragerspoort en de Vuilpoort, ten N. W., van welke sommige in de laatste jaren zijn afgebroken. Omtrent het einde der zeventiende eeuw is er een nieuwe toren op de Grootte Hoofdpoort gezet, zijnde een ronde koepel met koper bekleed, op welken eene dunne spits staat. De oude kunstige toren was met de poort, in het jaar 1618 gesticht. Ter wederzijden van den ingang, van buiten stonden weleer de beelden van *Pallas* en *Mars*, in twee nissen, doch deze zijn reeds omstreeks het begin der vorige eeuw weggenomen, zoodat de nissen nu ledig staan.

De Oude Haven, welke voorheen de eenige haven der stad schijnt geweest te zijn, heeft hare opening en vereeniging met de Merwede, aan de noord- of noordoostzijde, doch zij vereenigt zich ook door eene arm, welke met eenen elleboog midden door de stad loopt, aan de westzijde met die rivier. Behalve deze zijn er nog vier andere havens, mede binnen de stad, doch nader bij de rivier als: de Wollwevershaven, de Nieuwehaven, het Maartensgat en de Kalkhaven.

Donauwkerk is naar men rekest, op onderscheidene tijden wel negen malen vergroot of uitgelegd. Buiten de stad vindt men verscheidene aangename wandelwegen, welke bijna allen met dubbele rijen boomen beplant zijn. De weg naar *Dubbeldam* is in het bijzonder zeer aangenaam, door de fraaije vergezigten, die men er aantreft.

rivieren, de Rijn en de Maas; terwijl langs de Dortsche kil, die altijd ongemeen slooprijk is, de koopgoederen, welke van Dordrecht worden verzonden, zeer gereedelijk, niet alleen naar Zeeland, maar ook naar Brabant en elders kunnen worden vervoerd. Langs den Rijn wordt het hout met groote vlotten herwaarts aangebragt; waarvan altijd een groot gedeelte, aan den oever der Merwede, bij het noordoosteinde der stad, in het water ligt, de handel in hout is hier zeer uitgebreid. Van daar de vele zaagmolens, die er ten getale van 23 rondom de stad gevonden worden, en waarin dit hout gezaagd wordt; terwijl op de 8 sloopstimmerwerven, langs den buitenrand der stadsgracht, het hout bearbeid wordt tot den sloopbouw, zoodat het sloopstimmeren eene voorname handtering der ingezetenen is. Langs denzelfden weg ontvangen de Dortenaars ook vele Rijnsche en Mozelwijnen en traasteen. Langs de Maas bekomen zij van Luik, steenkolen, molensteenen, steenkalk en dergelijke waren. Verder drijft men er handel in oliezaad, granen, traan, stokvisch, touw enz. Voorts zijn hier, behalve de genoemde houtzaagmolens en sloopstimmerwerven, nog de volgende fabrieken en trafijken: 21 oliemolens; 2 touwslagerijen; 1 hoedenmakerij; 3 leerlooijerijen; 1 katoenspinnerij; 2 lakmoesfabrieken; 2 blaauwswelmakerijen; 2 loodwitmakerijen; 1 loodgieterij; 1 fabriek van stoomwerktuigen; 1 stalenpennenfabriek, de eenige, welke tot nu toe op het vaste land gevonden wordt; 1 fabriek van vengsterglas, de eenige in dit Rijk; 2 chocoladefabrieken; 4 suikerraffinaderijen; 1 siroopfabriek; 2 zeepziederijen; 9 zoutketen; 4 brouwerijen; 3 azijnmakerijen; 7 branderijen, 1 mouterij; 4 tras-, 1 pel- en 7 koornmolens. Sommige dezer molens en fabrieken zijn op de gronden van Dubbeldam en andere naastgelegene gemeenten gesticht, doch behooren echter aan kooplieden te Dordrecht.

De naastbij gelegen eendenkooijen, voorzien de ingezetenen rijkelijk van eendvogels. Ook heeft men er doorgaans overvloed van rivierisch, bijzonder van zalm en steur, die op de groote Zeevischmarkt, in het laatst der voorgaande eeuw, ter zijde van de Waalsche kerk geplaatst; ter markt gebragt, en niet, gelijk in de meeste steden door vrouwen, maar door mannen verkocht wordt. Zeevisch komt hier ook veel ter markt. Men heeft, behalve de gezegde vischmarkt, nog twee Kleine of Boeren-Vischmarkten te Dordrecht. De korenmarkt wordt des Donderdags, de groote wekelijksche markt des Vrijdags gehouden en deze wordt druk door de landlieden uit de omstreken bezocht, hetwelk veel vertier aan de stad bezorgd. Drie jaarmarkten plagten er weleer te Dordrecht gehouden te worden, als de Meimarkt, welke den vierden Vrijdag na Paasschen begon; Heer Danielsmarkt, welke een aanvang nam op St. Bonifaas, den vijfde Junij, en de Bamismarkt, welke inviel op Vrijdag na St. Lukas, dat is na den achttienden October, of, zoo die dag op eenen Vrijdag kwam, dan werd de markt ten zelfde dage ingeluid. De eerste en laatste markt duurden veertien, de tweede maar acht dagen. Doch thans houdt men maar eene jaarmarkt, welke in de week na de Pinksterweek invalt, en acht dagen duurt.

Dordrecht is al van ouds met aanzienlijke voorregten begiftigd geweest. De stad had altoos de eerste stem in de staatsvergadering; hetzij omdat men haar voor de oudste der Hollandsche steden hield, gelijk sommigen willen, of liever omdat het gebied der Hollandsche Graven, in en om Dordrecht, zijn begin genomen heeft. Verscheidene hooge ambten, als: het baljuwschap van Zuid-Holland, het raad- en rentmeesterschap-generaal van Zuid-Holland, het dijkgraafschap en dde

hooge boomruidsplaatsen van den Alblasserwaard, het watergraafschap van de Graaf en Alblas en eenige anderen, konden niet dan aan burgers van Dordrecht gegeven worden. Voorts had de stad het regt der munt, zoo als wij nader zien zullen. Doch onder de voorregten aan de stad Dordrecht verleid, maakte vooral het stapelregt uit, hetwelk haar ten jare 1299 door JAN I, Graaf van *Holland*, verleend en door de volgende Graven bekrachtigd en uitgebreid werd. Ingevolge dit regt, moesten te Dordrecht sommige koopgoedereu, welke met schepen de Merwede op- en afvoeren, ontladen en te koop gesteld worden, en van al wat verkocht werd, sekere regten worden betaald, of, bij aldien die waren, het zij al of niet, verkocht zijnde, van daar naar elders werden vervoerd, moesten zij die alsdan verbodenuu, d. i., uit het eene in het andere schip doen overladen. Heezer ook andere steden dezer provincie, al voor lang, vertoegen tegen dit voorregt, waardoor hare eigene ingezetenen benadeeld werden, inbragten, werd ephter deze stad, door onderscheidene Graven van *Holland*, daarin bevestigd; zooals zij tot op de omwenteling van het jaar 1793, in het bezit daarvan gebleven is, hoewel dit regt ten eenen tijde wat benooid, en ten andere weder uitgebreid werd.

Het Stadhuis, een oud gebouw, dat onlangs zeer verfraaid is, en thans tot sieraad der stad verstrekt, werd eerst in het jaar 1385 aangelegd, en toen tot eene Hal of Beurs, voor de kooplieden bestemd. Doch omtrant het jaar 1544, werd liet oude stadhuis, dat in de *Wijnstraat* stond, afgebroken, en de Hal tot een Stadhuis verbouwd en bekwaam gemaakt; terwijl dit gebouw, sedert eenige jaren, zeer veel verfraaid en verbeterd, onder anderen met eenen schoone voorgevel versierd is. Men trest op het Stadhuis verscheidene ruims verstreken aan, van welke de raadkamer, met eenige belangrijke schilderijen versierd is. Onder deze schilderijen moeten uit, het *Heilige Avondmaal*, geschilderd door *ARNOLDUS VAN MONTFOORT*, gezegd *BLOKLAND*, een stuk van waarde; een *Simson in de schoot van Delila*, door *GERARD HONORAST*; een *Gezigt van den waterkant op de stad Dordrecht*, door *A. HILLAERTS*. Onder dit laatste was voorheen een kunstig wijkerwerk, hetwelk door het uurwerk van het stadhuis werd omgevoerd, en alles, wat tot den loop van ons zonnestelsel behoorde, voorstelde. Men ziet hier ook eene afbeelding van de *Belegering der stad in 1418*, door den *Hertog van Brabant*, zijnde eene kopie van eene schilderij met waterverwen, gom en eiwit vervaardigd, welke thans in de Regentenkamer van het krankzinnigenhuis ter dezer stede is geplaatst; van het *Dordsche Synode van 1618*, door *SAMUEL VAN HOOGSTRATEN*; van den *Brand der Nieuwe kerk van 1568*, door *JAN DOUBYN*, en van het *Beschieten van Dordrecht*, door de *Fransen*, in 1815, door *M. SCHOUWEN* en *J. C. SCHOTTEL*.

De Beurs, tusschen de *Voorstraat*, en de *Wijnstraat*, werd in het jaar 1639 gesticht. Zij is in het jaar 1857 afgebroken en tot een marktplein ingegrigt; in de nabijheid wordt thans een nieuw Boerhuis gebouwd.

De Korenbeurs is buiten de *Vuilpoort*, alwaar de Zeeuwsche en andere schepen met granen aankomen. Zij is onlangs geheel vernieuwd en met glas overdekt.

De Vleeschhal, aan de *Voorstraat*, in 1679 gesticht, is mede door eene nieuwe, bij de *Varkensmarkt*, vervangen.

Men heeft te Dordrecht eene Stads waag, bij het *Marktplein*. — Voorts heeft men te Dordrecht twee kranen; als de *Kraan Roder-*

mond of Groote Kraan, aan de *Nieuwe Haven*, voor welke men een geschikt plein heeft om er de molenstreenen te leggen, en de Nieuwe Standerkraan, aan de *Annapoort*, dienende tot het lossen van meekrapvaten en andere zware goederen.

Verdere openbare gebouwen zijn: de Geschuthuizen van het Rijk; de Kruidtoren, aan de *Vriezpoort*; de Stads Tuighuizen, aan de *St. Jorispoort*; de Bank van Leening, aan de *Wijnstraat*. Nevens de waag staan nog de huizen, waarin Keizer KAREL V en zijn zoon FILIPS II, zich eenigen tijd opgehouden hebben, toen de Keizer het graafschap Holland aan zijn zoon opdroeg. Thans dienen deze beide gebouwen tot partikuliere woonhuizen.

Voorheen was de Munt van Holland te DORDRECHT gevestigd. Het Muntgebouw, staande aan de *Voorstraat*, bestond uit onderscheidene vertrekken, onder welken de regtkamer uitmuntte, welke met onderscheidene schilderijen versierd was. Men wil, dat het regt om muntten van Holland te slaan, al van den jare 1064 af, alleen aan DORDRECHT bepaald was. Doch dit is waarschijnlijk verkeerd, want ofschoon er reeds in de twaalfde eeuw te DORDRECHT geld gemunt werd, vindt men dat er in de veertiende eeuw, ook geld te Geertruidenberg gemunt is. Zeker gaat het, dat Hertog JAN VAN BRUNSWICK, bij eenen brief, van den 20 Junij des jaars 1418, beloofd heeft, de muntten van Holland te DORDRECHT te leggen, en nergens anders, welke brief naderhand, bij het Groot Privilegie van Vrouw MARIA, in den jare 1477, bevestigd is geworden. De Graven uit de huizen van BRUNSWICK, BOURGONDIE en OOSTRANJK hebben de munters en werklieden, met onderscheidene voorregten begiftigd, en onder anderen met vrijheid van accijnsen, hetzij zij werkten of niet; welke voorregten in de jaren 1375, 1380 en 1635, door de Staten van Holland, en in den jare 1672, door de Regering van DORDRECHT, zijn bevestigd geworden. De munt van Holland te DORDRECHT, werd bediend door eenen Waardijn, eenen Muntmeester, twee Provoosten, twee Gezworenen, eenen Griffier en eenen Essaijeur of Proefmeester. De Waardijn, Muntmeester, Griffier en Essaijeur bleven in gedurige bediening. De Provoosten dienden ieder vier, en de Gezworenen ieder twee jaren, zoo echter dat er alle twee jaren een Provoost, en alle jaren een Gezworenen aan kwam. Voorts behoorden er tot de muntt verscheidene Meesters, Munters en Knapen, benevens een Stempelsnijder en een Smid. Ieder Muntmeester had het regt om eenen knaap te mogen aanstellen. De werklieden waren van behoorlijke berigtschriften voorzien, en bij eede verbonden, de ordonnantiën, op het stuk van den muntslag gemaakt, na te komen. Men leest nog boven het voorm. Muntgebouw: *MONTA DIVO CAROLO V CAES*, (d. i. de munt ten tijde, dat de vergode KAREL V Keizer was.) Na de verlegging van de Munt naar Utrecht, onder de regering van Koning LOUWIS BONAPARTE, diende het gebouw tot bureaux voor de belastingen, en is later als domeingood verkocht en tot bijzondere woningen ingerigt. — Ook heeft men te DORDRECHT een Postkantoor en een station der paardenposterij.

Voorheen had men er drie doelen, van welke de Kloveniers Doelen, die eerst in het jaar 1550 begonnen, en in het jaar 1541 voltrokken werd, vooral vermelding verdient, omdat er, in het jaar 1572, onder eenen Lindenboom, door die van de Herv. Godsdienst, gepredikt en gedoopt werd. Ook is de vermaarde kerkelijke vergadering, van de jaren 1618 en 1619, op de groote bovenzaal van deze Doelen gehouden, wijders heeft men er altoos het Zuid-Hollandsche Synode gehouden,

tet in het jaar 1751, toen dit in het koor der groote kerk bijeen kwam, zoo als ook later altijd heeft plaats gehad. De bovensaal der Doelen was met eenige schilderijen versierd. Nevens de deur dezer zaal ging men naar het torentje van het gebouw, gemeenlijk den Draaiom genaamd, om dat de tafel en de banken daarin staande, vaardiglijk rondgedraaid kunnen worden. Voorts was dit torentje rondom met glazen voorzien, zoo dat men er een vermakelijk uitzigt had. In latere tijden heeft de bovensaal van deze Doelen, op kermissen dikwerf tot tooneel- en andere voorstellingen gediend. Niet ver van de Kloveniersdoelen staat de Voetboogsdoelen of St. Jorisdoelen, alwaar voorheen de krijgsraad van de burgerij plagt te worden gehouden, en welk gebouw geheel vernieuwd en ingerigt is voor de Arrondissements-Regtbank. De Heel-Haaksdoelen, welke, sedert het jaar 1572, den naam van 't Hof gekreegen heeft, om dat men er toen de vergadering der Staten begon te houden, wordt thans beneder gebruikt tot eene Stads school voor minvermogenden, en boven door de werkende leden van het Teekengenootschap: *Pictura*.

De Hervormde gemeente te Donsacur, welke tot de klass. en ring van *Dordrecht* behoort, telt met de krijgslieden en hunne huisgezinnes, die een getal van 60 of 80 personen uitmaken, ruim 17,500 zielen, onder welke mede de buiten de stad wonende *Herv. onder de Herveds* gerekend worden. De eerste, dien wij als vasten Leeraar in deze gem. vermeld vinden, is geweest *Johannes Lippus*, die in het jaar 1579 van Wezel herwaarts beroepen werd, en nog in datzelfde jaar *Barnoldus Wilhelmi*, gekomen van Londen, en in het volgende jaar *Jacobus Michael* en *Christiaan Sinapius Verslo*, tot ambtgenooten bekwam. Thans telt men er 8 Predikanten, van welke het beroep op de volgende wijze geschiedt. De groote kerkeraad, bestaande uit de Predikanten, Onderlingen en Diaconen, handopening van de regering verzocht en bekomen hebbende, stelt, na er de vier laatst afgesane Onderlingen bijgeroepen te hebben, eene nominatie op, van een ruim getal personen, hetwelk naderhand tot drie gebragt wordt, waaruit de beroeping, door de meerderheid des kerkenraads, bij beslotene stembiljetten geschiedt. De Herv. gem. heeft drie kerken: de Groote kerk, de Nieuwe kerk en de Augustijnenkerk.

De Groote kerk in het westeinde der stad, aan de uitwatering der Oude Haven, niet ver van de rivier, was weleer aan de H. Maagd toegewijd. Omtrent den tijd der stichting is men bet in het geheel niet eens. Sommigen brengen haar tot het jaar 1064, en het is zeker genoeg, dat er in dat jaar eene kerk te Donsacur gesticht werd. Anderen, die de H. Sura, voor de stichteresse houden, brengen de stichting tot den aanvang der veertiende eeuw. Het blijkt echter uit een oud calendarium dezer kerk, dat dezelve al in 1168 gebouwd was, maar het groote koor werd eerst in 1183 tot 1188 bijgebouwd, in welke jaren de pest zoodanig woedde, dat de arbeiders hun werk staakte, en naar hunne woningen, in het bisdom Luik, wegtrokken.

Er zijn er, die, steunende op een opschrift, dat op den toren te lezen staat, de stichting tot het jaar 1339 verschuiven, doch men heeft met echte bewijsstukken getoond, dat de kerk veel vroeger al in wezen was, zoo dat men het gemelde opschrift op de stichting des torens schijnt te moeten toepassen. Hertog *Alanzur* heeft hier, in het jaar 1366, een collegie van eenen Deken en twaalf Kanonniken gesticht. Ook waren er weleer een twintigtal kapellen en zeven en veertig altaren in. De

kerk is een overkünstig gebouw, geheel met steenen bogen overwelfd, welke op zes en vijftig zuilen van graauwen arduinsteen rusten. Ter wederzijden van het groot koor, ziet men nog de oude zitplaatsen der Roomsche geestelijkheid, versierd met konstig snijwerk door JAN TERWEN in 1538 en 1539, verbeeldende ommegangen enz.; doch de beelden zijn reeds vrij wat beschadigd. Van buiten tegen het koor leest men een tijdvers, ter gedachtenis van eenen hongersnood, in de dertiende eeuw. Het Vrouwe-koor, dat bezijden het koor ligt, is fraai geboawd, en met een kunstig welsel voorzien. Het middelste gewelf der kerk is, over het kruis uit den grond gemeten, twee en tachtig rijnlandsche voeten (25 ell. 7 palm.), hoog en een en vijftig voeten (15 ell. 7 palm.) wijd. De zuilen staan vier en dertig voeten (10 ell. 7 palm.) van elkander. De kerk is geheel, met den toren, drie honderd een en dertig voeten (103 ell. 9 palm.) lang, en honderd vijf en twintig voeten (39 ell. 9 palm.) breed. Zij heeft een kunstig orgel, dat in het jaar 1671 gemaakt werd en in 1799 door J. GEERKENS van Dordrecht geheel vernieuwd is. De wapens der toen regerende Burgemeesters, die de kap van het orgel versierden, werden in het volgende jaar weggenomen. Men vreesde het volk, reeds op de regering verstoord, door die eere teekenen nog meer te verbitteren. Op de kerkkroonen stonden dergelijke wapens, die men toen ook wegnam; doch eenige jaren daarna heeft men alle die wapens wederom op de vorige plaatsen gesteld, alwaar ze nog in het jaar 1794 te zien waren; terwijl ze, ten gevolge van de omwenteling des volgenden jaars, weder weggenomen zijn. De toren heeft geen spits. Men had voorgenoemen hem aanmerkelijk hooger op te trekken; doch, omdat men voor de zwakheid der grondslagen vreesde, is het werk onvoltooid gebleven. De schets van die spits is nog in wezen. Den 28 Junij 1457 is deze kerk grootendeels verbrand, doch naderhand wederom opgebouwd geworden. Men ziet er nog onderscheidene deftige grafsteden van de ondsten en voornaamste Dordrechtsche stamhuizen van BRAUKONT, DE BEVEREN, BEELAERTS, BLEIJENBURG, DUIK, MEERDERVOORT, MUIS VAN HOLY, VAN DER MYLE, DE WITTE en anderen, alsmede een monument ter eere van den grooten Zeeschilder JOHANNES CHRISTIAAN SCHOTEL. Zeker Heer, DIODATI genaamd, te DORDRECHT geboren en in Oost-Indië overleden, bij uitersten wil, eene aanzienlijke somme gelds gemaakt hebbende, om daarvoor gouden schotels en bekens, voor het gebruik van het H. Avondmaal, in de groote kerk te doen maken, heeft men, in het jaar 1758, drie schotels en vier bekens van fijn gond laten vervaardigen, en alzoo er vrij wat geld overschoot, zijn daarvoor zilveren schotels en bekens; ten dienste der twee andere kerken gemaakt. Het overige is besteed om een gedeelte van de kosten goed te maken van het fraaije koperen hek, dat men in den jare 1740, op eenen prachtigen marmeren voet, voor het groote koor geplaatst heeft, waartoe de te kort komende gelden, door DIODATI's dochter, MEVROUW JOHANNA ALLEGONDA DIODATI Wed. WITTE VAN SCHOOTEN zijn gegeven. De groote gouden schenkan en doopbekken van het zelfde metaal, voor het H. Avondmaal in de groote kerk, beneven de zilveren doopbekkens en schenkkannen in de Augustijnen en Nieuwekerk, zijn vervaardigd uit eene erfgrifte van den Heer MATTHEUS CODDAEUS, Apothekar, geb. 16 Augustus 1680, † 28 November 1744. — Voorts heeft men in deze kerk eene wit marmeren predikstoel met uitmuntend gebeitelde *Basrelieven*, alsmede marmeren trap en koperen leuning; terwijl de zitplaatsen voor de regering en van den kerkenraad van mahoniehout gemaakt zijn, alles vervaardigd uit eene erfgrifte van den Heer HENDRICUS VAN DER VUGHT, † 1744.

Van de Nieuwe kerk, die vóór de Hervorming aan den H. Nicolaas was toegewijd, is niet met zekerheid op te geven, wanneer zij gesticht is; zij bestond reeds in het jaar 1509. Zij had vijftien outharen en drie koren, in het midden het St. Nicolaaskoor; aan de Zuidzijde het koor van het H. kruis; en aan de Noordzijde het koor van de H. *Maagd* MARIA. Ook had zij eenige kapellen, namelijk: St. Catharina's kapel, die in het jaar 1407, Donderdags na St. Mattheusfeest, gesticht en met eene vikarij begiftigd was door JAN JAKOBUS; St. Barbarakapel, staande vermeld op het jaar 1341 en St. Jakobskapel. — In het jaar 1468 werd door THILMAN OER, LIJSBET en BELLA OER, GODESCHALE OER en GODESCHALES ZONEN, tot een hulpmiddel voor hunne en hunner voorouderen en bloedverwanten zielen, mitsgaders voor de zielen van alle geloovigen, aan het altaar van de H. *Maagd* MARIA en van de H. URSULA, in deze kerk eene altijddurende prove gesticht, onder beding, dat er vier missen wekelijks, en, na iedere mis de psalmen: *Outferm u wijver* en *Uit de diepte*, zonden worden gelezen. De begeving dezer bediening hielden de instellers aan zich zelve of aan hunne erfgenamen, terwijl zij voor de inkomsten 8 bourgondische schilden (15 guld. 75 cents) stichtten, en daaronder verbonden zes morgen land, onder Bieskesagraaf; de helft van tien morgen en 180 roeden onder Gijbeland en 3½ morgen onder Wijngaarden. — Den 23 Januarij 1568, brandde de eerste kerk, welke hier ter plaatse gestaan heeft, geheel af, waarna de tegenwoordige, veel kleiner dan de vorige, reeds in het volgende jaar, in de plaats daarvan opgebouwd en door WILHELMUS LINNANUS, Bisschop van Roermonde, ingewijd werd. Thans bestaat zij uit twee daken, die op drie zuilen rusten. Van ouds was zij een der eerste Christen-kapelle in Zuid-Holland en later de parochiekerk van het hof en de heerlijkheid de Merwede; maar sedert het jaar 1604 is zij door de stad goëzigend. De eerste leerroede der Hervormden in deze kerk geschiedde den 15 Junij 1574, nadat zij reeds, sedert den 27 Augustus 1572, voor de R. K. was gesloten geweest.

De Augustijnenkerk, welke tot het Augustijnenklooster (1) behoord hebbende, werd in het jaar 1293 gesticht. Vóór de Reformatie waren daarin vier kapellen en onderscheidene altaren. Deze kerk en het geheele klooster verbrandden op den 25 Augustus des jaars 1312, doch werd kort daarna weder opgebouwd. Dit werk werd zeer bespoedigd doordien SUFFRIDUS, Aartsbisschop van Keulen dengenen, die de opbouw, door hunne milddadigheid, te baat kwamen, elf dagen afflaats vergunde, welke afflaat ook uitgebreid werd, tot degenen, die de steenen hielpen houwen, de kalk bereidden of de gemelde steenen, kalk enz. hielpen aanbrengen. De kerk bestaat uit twee daken, die op acht zuilen rusten. — Men heeft hier onderscheidene aanzienlijke grafsteden, onder welke die van WILLEM VAN BEVEREN, JOAN BERK en AREND VAN GROENEVELD uitmunten; nog heeft men hier de grafstede van SEGWAARD. Ook is Jonkheer FRANS VAN BREDEKRODE, die den 10 Augustus des jaars 1490, op Puttokstoren, te Dordrecht, aan zijne wonden overleed, in deze kerk begraven. Nadat in Junij 1572 de eerste predikatie der Hervormden gehouden was, onder eenen lindeboom van de Kloveniersdoelen, begon men den 26 Julij 1572 in de Augustijnenkerk te prediken.

De Walsche gemeente te DORDRECHT, is aldaar in het jaar 1586 opgerigt, zijnde de eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, geweest JAQUES DE LA DREVÈ, die er in dat jaar

(1) Zie ons eerste deel, N. 292.

beroeven werd, en in het volgende **JANUS UMLZ**, tot ambtgenoot bekwam, sedert welken tijd er twee Predikanten in deze gem. geweest zijn, tot in het jaar 1818, als waameer er, na het Emeritaat van den Predikant **CAMP**, slechts één gebleven is. Onder hen, die in deze gem. het Evangelie verkondigd hebben, vinden wij vermeld **JOHANNES POLYANDER à KERKHOVEN**, die in het jaar 1611, als Hoogleeraar der Godgeleerdheid naar de hoogeschool te Leyden beroepen werd, en aldaar in het jaar 1646 overleed; alsmede den beroemden **PAUL HENRI MARRON**, die, in 1782, van hier naar Parijs vertrok, om de betrekking van Huisprediker van den Nederlandschen Gezant aldaar te vervullen; sedert welken tijd hij, vijftig jaren lang, de dienst als Leeraar der Hervormden aldaar waarnam en eene reeks van jaren aan het hoofd der Gereformeerde kerken in Frankrijk stond. Het beroep van den Predikant geschiedt door den kerkeraad. Deze gem. heeft tot in het jaar 1894 hare godsdienstige bijeenkomsten gehouden in de **Wijnkooperskapel** in de **Wijnstraat**, welke kapel gesticht was in het jaar 1525 onder het bestuur van een Deken van het wijnkoopersgild. Zij had, vóór de Hervorming, een altaar met een afgeschoten koor, aan welk altaar de Minderbroeders meest alle dagen 's morgens moesten dienst doen, en de Augustijnen eene Zondagsche mis lezen. In het jaar 1894 werd de gemeente echter van daar verplaatst in de kerk van het voorn. **Magdalenaklooster** (zie dat woord) of de **Gasthuiskerk** aan de **Voorstraat**, waarvan echter een gedeelte is afgebroken, om plaats te maken voor de groote **Vischmarkt**. In deze kerk waren welcer drie outaren, te weten: het Hoog outaar staande in het koor, met koperen traliën afgeschoten; dat van **St. Rochus**, ter zijde van het koor en het outaar van **St. Michiel**, aan de andere zijde. Deze kerk rust op drie pijlaren, en is van een orgel voorzien.

De Engelsche gemeente, welke nog voor eenige jaren te **DONDRECHT** bestond, had eenigzins haar begin genomen, en de aanleiding tot hare verdere stichting gevonden, in de jaren 1618 en 1619, tijdens de Nationale Synode te **DONAZCAR** gehouden werd. Zij heeft alstoen hare godsdienstige vergaderingen gehouden in de tegenwoordige Fransche kerk. Nadat er in het jaar 1623, eene vaste gemeente, met behoorlijk traktement voor den Predikant was opgericht, heeft deze hare godsdienstoefeningen des voormiddags gehouden in de Augustijnenkerk, en na den middag in de Nieuwe kerk; doch daar later de Nederduitsche catechismuspreken des namiddags in de Nieuwe kerk gehouden werden, zoo is er voor de Engelsche gemeente, op stads kosten, in 1658 in het weeshuis, van ouds het **Klooster Ten-Mariënborn**, dat in 1503 gesticht was, eene geschikte plaats gebouwd, alwaar deze gem. hare kerkelijke bijeenkomsten heeft gehouden. De eerste vaste Predikant, welke wij in deze gem. vermeld vinden, is **JOHANNES OSWALDUS**, die hier in het jaar 1623 stond; hare laatste Predikant was **JAMES MORGAN**. Zij heeft den 1 Julij 1839 opgehouden te bestaan. De gewesene Engelsche kerk is met de naastbijgelegene huizen afgebroken, op welke plaats eene **Rotterbeurs** gebouwd wordt.

Voorheen was hier nog eene Engelsche **Episcopale kerk**, de **Engelsche Courtkerk** geheeten. Hiertoe werd in het jaar 1656, de voormalige **Wijnkooperskapel**, naast de **IJzeren waag**, in gereedheid gebracht, nadat de gemagtigden van de regering der stad, bij concordaat van 29 November 1655, met die van de **Merchants-Avon-turiers** van den Engelschen stapel overeengekomen waren, nopens het

overbrengen van dezen stapel van Brugge naar Dordrecht. Die gemeente is toen omtrent 16 jaren bediend geweest door Mr. THOMAS MARSHALL, later Doctor in de Godgeleerdheid en Rector in het Lincolns collegie, aan de hoogeschool te Lincoln. Omtrent het jaar 1700, als wanneer de Predikant overleden was, is hier geen andere weder beroepen, en deze gem. met de andere vereenigd.

De Evangelisch-Luthersche gemeente, die uit ongeveer 570 zielen bestaat, en tot de ring van Rotterdam behoort, heeft hier eene kerk, in de *Frieststraat*, welke eerst een Blinde-Lude-Gasthuis was, hetwelk reeds in 1504 bestond. Dit gebouw werd in 1629 tot woonhuizen veranderd en de kapel tot in 1689 voor een kisthuis gebruikt, maar toen tot het tegenwoordige doel ingerigt, den 16 Julij 1690 door P. WESLINGE, Predikant te Rotterdam, plegtig ingewijd, en later van een orgel voorzien. Zij wordt door eenen Leeraar bediend, die door den kerkeraad beroepen wordt. Deze gezindte, die bij de overgave van DOONASCHER aan BARTHOLOMÆUS KATZ, in het jaar 1572, een groot gedeelte der nieuwe belijders uitmaakte, maar sedert aanmerkelijk in aantal was verminderd, stond destijds zeer in haat bij de Hervormden. Eerst in 1615 echter begon de Regering gehoor te geven aan de herhaalde klagten des kerkerads, over hunne godsdienstige bijeenkomsten, en de conventiulen (zoo als men destijds hunne bijeenkomsten noemde) gestreng te verbieden, hoewel zonder vrucht. Het blijkt toch uit de kerkelijke acten der Hervormden, dat zij hunne geheime vergaderingen in de *Lindenstraat* bleven houden, en uit de naburige plaatsen Leeraars ontboden, die hen in de godzaligheid oefenden. Zij schijnen zelfs reeds, in die dagen, eene kerk gehad te hebben. In 1620 leverden zij bij de Regering een verzoekschrift in, om vrijheid van hunne openbare godsdienst, hetgeen hun niet werl toegestaan. De Regering zou hen echter, gelijk vroeger, wel, bij oogluiking, geduld hebben, indien de Predikanten haar niet zoo zeer tegen de Lutherschen hadden opgezet. Nu eens klaagden deze: » *dat die Luthersgezinden van hunne Conventiulen nyet wilde afstaen,* » dan, dat zij hunne vergaderplaats vergrootte, *dat zij sterkelic bij een quamen*, en dat hunne vergaderingen *augmenteerden*; hetgeen eindelijk het bewind, die gedurige klagten moede, in Mei 1621, deed besluiten, om hun ernstig aan te zeggen: » dat zij zich van te vergaderen zouden onthouden, op ponne van tegen » haar te procederen. » Ook wees de Oudraad een verzoekschrift van de Amsterdamsche Lutheranen, om hunne broeders te DOONASCHER te admitteren, in dat zelfde jaar, van de hand. Zoo dat zij hunnen hartelijken wensch en hunne begeerte, naar eene geregelde godsdienst-oefening, niet konden voldoen, maar slechts op zekere tijden het evangelie konden hooren verkondigen en het H. avondmaal genieten met hunne geloofsgenooten in de naburige steden, daar vrijheid van godsdienst-oefening was, of door eenen Predikant, die er voor bekend stond, en met hen onder het kruis de godsdienst verrigtte. Althans in 1625 werd RUDOLPHUS HEEZEUS van Dordrecht naar Leyden beroepen, welk beroep hij, waarschijnlijk omdat hier geen vrijheid van godsdienst was, aannam, gelijk dan ook verscheidene van de leden zich van tijd tot tijd naar elders met ter woon zullen begeven hebben, op eenige weinigen na, die zich hier zonder godsdienst-oefening zelf zullen gesticht hebben. De eerste, welke in deze gem., met toestemming der Regering, het predikambt heeft waargenomen, is geweest JASPER DE HARTOG, die in het jaar 1690 herwaarts kwam en in het jaar 1692 vertrokken is naar Haarlem.

In het jaar 1624 werd er ook een huis, in de *Breedstraat*, tot eene godsdienstige vergaderplaats voor de Doopsgezinden bekwaam gemaakt; terwijl deze, eer zij zich hier vereenigden, op onderscheidene plaatsen plagten bijeen te komen. De gemeente, welke thans geen 20 zielen telt, heeft sedert het overlijden van den Predikant *MORASSEK* geen eigen Leeraar meer, wordende de dienst nu aldaar van tijd tot tijd door den Predikant van Rotterdam waargenomen.

De Roomsche Katholijken, van welke men er ruim 2600 telt, onder welke 1800 communicanten, maken eene stat. uit, welke tot het aartsbisdom van *Holland-en-Zeeland*, dek. van *Schieland*, behoort. In de fraaije nieuw gebouwde, en den 13 September 1826 ingewijde, kerk, in de *Wijnstraat*, aan den H. *BONIFACIUS* toegewijd, wordt de dienst waargenomen door eenen Pastoor en eenen Kapellaan.

De R. K. van de Oude Clerexy, die hier ruim 100 in getal zijn, en omtrent 70 communicanten tellen, hebben hier ook eene statie, waarvan de kerk, die aan de H. *Maagd MARIA* toegewijd is, en aan de *Voorstraat* staat, thans mede vernieuwd, en door eenen Pastoor bediend wordt.

Vóór de Hervorming waren er te *Dordrecht* twaalf kloosters, onder welke waren vijf voor mans en zeven voor vrouwen. De manskloosters waren: het *Minderbroedersklooster*, in de *Vriezestraat*, dat, in het jaar 1622 en 1623, tot een Oude-Mannenhuis werd ingerigt, maar thans tot eene Diaconieschool dient; het *Augustijnenklooster*, op de *Voorstraat*, welks kerk thans bij de Hervormden nog in gebruik is, terwijl het overigens tot eene Stadsschool voor minvermogenden en de bovenzaal tot eene Teekenschool voor het genootschap *Pictura* is ingerigt; het *Dominikanerklooster* of *Terminarijhuis*, in de *Vischstraat*, thans tot burgerwoningen verbouwd; het *Karmelitenklooster* of *Huis* behoorende bij het *St. Jacobsgasthuis*, thans gebruikt wordende tot pakhuizen; het *Cellebroedersklooster*, in de *Dolhuisstraat*, thans tot eene Blaauwselfabriek ingerigt. De vrouwenkloosters waren: dat van *St. Mariaborn*, gesticht in 1303, waarin, ten jare 1575, het *Weeshuis* is overgebracht; het *Clarissenklooster*, in de *Nieuwstraat*, waarvan de gebouwen, ten jare 1579, tot eene Latijnsche school zijn ingerigt; het *Agnietenklooster*, op de *Nonnen- of Lindengracht*, thans gebruikt wordende tot een Krankzinnigenhuis; het klooster der *Magdalenazusteren*, in de *Vischstraat*, waarvan de gebouwen thans dienen tot een Gast- of Ziekenhuis; het klooster *Bethlehem*, dat afgebroken is, terwijl op de plaats, waar het gestaan heeft, de tegenwoordige *Raamstraat* aangelegd en burgerhuizen gebouwd zijn; het *Beggijnhof*, ter plaatse, waar thans het Oudevrouwenhuis gevonden wordt, en het kleine *Beggijnhof*, in de *Nieuwstraat*, dat tot burgerwoningen verbouwd is.

Ook had men hier, vóór de Hervorming, een aantal kapellen, als: de *Wijnkooperskapel*, in de *Wijnstraat*, gesticht in 1325, thans afgebroken, terwijl op de plaats, waar het gestaan heeft, eene *Boterbeurs* gebouwd wordt; het *St. Lysbethhuisken* of *kapelleken*, gesticht in de vijftiende eeuw, tusschen de *Tolbrugstraat* en de *'s Gravenstraat*; de *St. Joostenkapel*, gesticht in de vijftiende eeuw, achter in het *'s Gravenstraatje*; de *Kapel der Schipluiden*, bij het *Groote hoofd*; de *Kapel der kleine Schipluiden*, op de *Rieterdijk*; de *Martelaarskapel*, in *Jan Raedsstege*; O. L. *Vrouwekapelleken*, gesticht in de veertiende eeuw, over den *Dwaarsgang*; O. L. *Vrouwekapel*, gesticht in het jaar 1313, in den hoek van de *Krom-*

men *elliebedy*; O. L. Vrouwe van de Ploeg, gesticht in de vijftiende eeuw, aan de *Vest*, nevens de Minnebrug, van waar zij later verplaatst werd naar het midden van de *Vriessstraat*; de St. Laurenskapel, gesticht in de vijftiende eeuw, welke negen laatste allen tot woonhuizen vertimmerd zijn; en de Steenhouwerskapel, nabij de *Nieuwbrug*, waarvan de voorgevel nog behouden en merkwaardig is en welke thans tot een pakhuis wordt gebruikt. Voorts waren er nog verscheidene kleine Gasthuizen, zoo ter genezing van blinden en melaschen, als ter herberging van bedevaartsgangers, aan welken alle kapellen verbonden waren.

De Israeliten, van welke men er 100 aantreft, hebben er eene ring-synagoge, welke tot het synagogaal ressort van *Rotterdam* behoort.

Tot de liefdadige gestichten behooren: het Weeshuis, aan de *Voorstraat*, waarvan het gebouw weleer het klooster Marienborn was, dat in het jaar 1505 gesticht was en in 1578 tot het tegenwoordige doel verbouwd werd, en thans een getal van 71 jongens en 72 meisjes bevat; het Gast- of Ziekenhuis in de *Vieskstraat*, met een gemiddeld getal van 210 verpleegd wordende zieken; het Gesticht tot verpleging van krankzinnigen aan de *Lindegracht*; met ruim 100 aldaar verpleegd wordende personen, en het Nederduitsch-Gereformeerd-Diaconie-Naai-en-Breischool, met een gemiddeld getal van 100 leerlingen. Het Oude Vrouwenhuis, dat in het jaar 1624 en 1625 gebouwd werd, op het *Beggijnhof*, ter plaatse daar de Beggijnenkerk pligt te staan, dient thans tot een Soephuis of huis waarin des winters Runfordsche soep voor arme lieden bereid wordt. Het voormalige H. Geesthuis, in de *Vriessstraat*, dat in het jaar 1579 in het Agnietenklooster overgebracht werd, waar men niet alleen wezen opvoedde, maar ook eenige reizen in het jaar almoesen uitdeelde, en waaraan een Pesthuis, in het voormalige Cellenbroedersklooster, hetwelk ook tot verpleging van Krankzinnigen gediend heeft, doch sedert, tot eene blauwselfabriek is ingerigt.

Behalve de opgenoemde Godshuizen, heeft men te *Dordrecht* nog de volgende liefdadige inrigtingen: eene, onder den naam van *Dorcas* bekende, weldadige vereeniging ten doel hebbende om aan behoeftige in den winter kleeding te verschaffen; eene Afdeeling van het Nederlandsch Genootschap Tot Zedelijke Verbetering der Gevangenen, met 66 leden; eene Districts commissie van het fonds tot aanmoediging en ondersteuning van de gewapende dienst in de Nederlanden, met 22 leden; eene Afdeeling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, met 181 leden; eene Afdeeling van het Nederlandsche Zendinggenootschap, met 96 leden; eene Afdeeling van de Maatschappij van Weldadigheid, met 65 leden; eene Maatschappij tot uitdeeling van Runfordsche soep, met 250 leden; eene afdeeling der Maatschappij tot Redding van Drenkelingen; eene afdeeling van het Instituut van Doofstommen te Groningen, met 65 leden, en eene afdeeling van het Instituut van Blinden te Amsterdam, alsmede onderscheidene hofjes, onder welke uitmunten: de Regentenhof gesticht door den koopman *Piersta de Lene*, met ruim 50 woningen voor weduwen en bejaarde vrijsters uit den fatsoenlijke stand,

waaraan voor elk een jaarlijksch inkomen verbonden is; Arend Martensshof, gesticht in het jaar 1625, door AREND MARTENSZ., Heer van Barendrecht en Schobbelandsambacht, bestaande in acht en dertig woningen voor oude vrouwen; het Armen-vrouwen-hof, gesticht in het jaar 1642, door PIETER HENDRIKSZON VAN SLINGELAND, en naderhand aanmerkelijk vergroot, bestaande in twintig woningen voor arme oude vrouwen, en het Koningshofje in de Mariënbornstraat, gesticht in het jaar 1693, door ADRIAAN KONING DIRKSZ., Raad der stad Dordrecht, en zijne Huisvrouw LUCRETIA OEF CORN. BOCHTER, met 9 woningen.

Wetenschappelijke en nuttige inrigtingen zijn: het Letterkundig genootschap: *Diversa sed Una* (verscheiden doch overeenstemmend), dat in het jaar 1815 opgericht is, en 130 leden telt; het, sedert het jaar 1745 bestaande, Teekengenootschap: *Pictura*, met 40 werkende en 40 honoraire leden, dat jaarlijks tentoonstellingen houdt van teekeningen, enz. van Dordsche kunstboefenaars; een Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, dat den 16 Mei 1790 is opgericht en 240 leden telt, en een in het jaar 1831 opgericht Zeemans collegie: *Tot Nut van Handel en Zeevaart*, met 120 leden; eene afdeling van de Maatschappij tot bevordering der Toonkunst, met 90 leden; een departement van de Nederlandsche huishoudelijke Maatschappij, en eene Latijnsche school, die in het jaar 1597 is opgericht en gevestigd in het Graauwzusteren- of Klarissenklooster, waar zij thans nog gevonden wordt. Deze school wordt gemiddeld door een getal van 20 leerlingen bezocht, die aldaar in de Grieksche en Latijnsche taal onderwezen worden door eenen Rector, eenen Conrector en eenen Proceptor. De eerste, die het Rectoraat alhier bekleed heeft, is geweest FRANCISCUS NANSIUS. Onder de later aan deze school onderwezen hebbende Rectors, vindt men ook vermeld den beroemden GERARDUS JOHANNES VOSSIUS. Ook heeft men er eene Stads Bouwkundige teekenschool, met 54 leerlingen, terwijl er door drie leermeesters onderwijs wordt gegeven. Voor het middelbaar en lager onderwijs heeft men te DORDRECHT 15 scholen, als: 2 kostscholen voor jonge heeren; 3 kostscholen voor jonge jufvrouwen; 7 dagscholen; 2 Stads Armen-scholen, met ruim 1200 leerlingen; 13 Bewaarscholen; eene arme-wees- en nieuw-armhuisschool, met een gemiddeld getal van 110 leerlingen; eene Israëlitische school, met een gemiddeld getal van 30 leerlingen, en eene Zondagschool, met een getal van 100 leerlingen.

Vroeger had DORDRECHT ook eene Stadsboekery, die in het jaar 1616 in een gedeelte der kerk van het klooster Marienborn opgericht, en later op eene kamer van het Stadsmagazijn overgebracht werd, doch den 6 September 1786, bij publieke auctie, door de Erven van BRAAM in het stads vendhuis, verkocht is.

Onder de vermaarde mannen, die DORDRECHT in hare muren heeft zien geboren worden, verdienen melding: de Godgeleerden: THEODORUS EVERARDI, die in het jaar 1487 eenen leerstoel in de godgeleerdheid te Leuven bekleedde; CORNELISZ. ADRIAANZ., gezegd Broer CORNELIS, geb. in 1521, die zich vooral door zijne sonderlinge sermoenen heeft be-rucht gemaakt; WILHELMUS LINDANUS wiens eigenlijke naam was WILLEM VAN DER LINDE, geb. in 1525, † 10 November 1588, als Bisschop van Gent, na vroeger de eerste Bisschop van Roermonde te zijn geweest; BALDEWINUS JUNIUS (BOUDEWIJN DE JOSSE), † 12 April 1634, na zich door onderscheidenschriften te hebben bekend gemaakt; TIELMAN VAN BRACHT, geb. 29 Januarij 1626, † 7 October 1664, als Leeraar der Doopge-

zinden, na zich ook als Nederduitsch Dichter te hebben doen kennen; **ABRAHAM VAN DE CORNFUT**, geb. 7 Januarij 1601, † 28 October 1670, na ook eenige geschiedkundige werken te hebben uitgegeven; **ANDREAS COLVIUS**, die tevens een bekwaam Wiskundige en goed Latijnsch Dichter was, geb. in 1594, † 1 Julij 1671, en diens zoon **NICOLAAS COLVIUS**, geb. 9 Februarij 1634, † 17 November 1717.

De Regtsgelèerden: **Mr. ARNOLD BOGAARD** en zijn zoon **Mr. JACOB BOGAARD**, die beide Raadsheeren in den Hoogen Raad te Mechelen geweest zijn; **Mr. CORNELIS DE KONING VAN BLOTS**, † in 1582, als Raadsheer van het hof van Holland; **Mr. BOUDEWIJN VAN KRAENBONCK**, † in 1601, als Raadsheer in den Hoogen-Raad te Mechelen.

De Genees- en Ontleedkundigen: **ADAM BOGAARD**, † in 1482, als Hoogleraar aan de Hoogeschool te Leuven; zijn zoon **JACOB BOGAARD**, † 17 Julij 1520, als Hoogleraar aan dezelfde Hoogeschool; **JOHAN VAN BEVERWIJK**, geb. 7 November 1594, † 19 Januarij 1647, na zich mede als Geschiedschrijver te hebben doen kennen; **CORNELIS VAN SONNEREN**, geb. in 1593, † 11 December 1649, onderscheidene werken nalatende; **SERASTIAAN HOOGENDOJK**, die mede de Grieksche lier handteerde, geb. 17 Mei 1636, † 21 Mei 1685, en **EDUARD SANDIFORT**, geb. 14 November 1742, † 13 Februarij 1814, als Hoogleraar in de Ontleed- en Geneeskunde aan de hoogeschool te Leyden.

De door zijne ongodsdienstige geschriften beruchte Geneesheer **BERNHARD DE MANDEVILLE**, geb. in 1670, † in 1753.

De Dierkundige **GERRIT VAN OLIVIER**, geb. in 1759, † in 1817.

De Wiskundige **WIJNAND RUTGERS**.

De Geschied- en Oudheidkundigen: **PABLUS MĀJULA**, geb. 19 Augustus 1533, † 19 Julij 1607; **WOOTER VAN GOESBORVE**, geb. in 1577, † in 1628; **CORNELIS DE BEVEREN**, geb. in 1591, † 17 Julij 1663, na onderscheidene gezantschappen te hebben bekleed, terwijl hij tevens de Latijnsche, Nederduitsche en Fransche lier handteerde; **Mr. JACOB VAN DER EYK**, † in December 1634, na eene *Beschrijving van Zuid-Holland* te hebben in het licht gezonden; **HERMAN ORN**, † 5 Mei 1639; **Mr. BARTHOOLD VAN AKERLAKEN**, † in 1646; **MATTHEUS VOSSIUS**, geb. in 1610, † 20 Maart 1646; **Mr. JOHAN VAN SONNEREN**, geb. 3 Julij 1622, † 22 December 1676, na zich mede als Nederduitsch en Latijnsch Dichter te hebben doen kennen; **FRANÇOIS VALENTIJN**; **LANBERTUS SYLVIVS (VAN DEN BOSCH)**, geb. omstreeks 1610, † in 1688; **MATTHIJS BALEN**, geb. 1 October 1611, † 30 Maart 1691; **CORNELIS HOYNCK VAN PAPENDRECHT**, geb. in 1686, † in 1783; **ADRIAAN KLUIT**, geb. 9 Februarij 1733, † 12 Januarij 1807, als Hoogleraar in de Vaderlandsche oudheden en geschiedenis te Leyden; en **Mr. PIETER HENDRIK VAN DER WALL**, geb. 8 Julij 1757, † 28 Mei 1808, als Staatsraad in buitengewone dienst van Koning Lodewijk, na door het bijeenbrengen en uitgeven van de Handvesten, Privilegiën, vrijheden en voorregten zijner geboortestad der vaderlandsche oudheid- en geschiedkunde eene gewigtige dienst te hebben bewezen.

De Nederduitsche Dichters: **DANIEL JONCKIJS**, geb. in 1600, † in 1634; **Mr. SIMON VAN BEAUMONT**, geb. in 1574, † 20 Junij 1654; **CORNELIS VAN OVERSTEGE**, † 19 October 1662; **JEREMIAS DE DECKER**, geb. in 1609 of 1610, † in October 1666; **PIETER VAN GODEWIJK**, geb. in 1593, † 11 Augustus 1669; **SAMUEL VAN HOOGSTRATEN**, geb. in 1627, † 19 October 1678, die tevens een bekwaam schilder was; **MATTHIJS VAN MUYLWIJK**, en **JAN INNERZEEL**, geb. 2 Julij 1776, † in Junij 1841.

De Latijnsche Letterkundige: **DIONYSIUS DU JON VOSSIUS**, geb. 12 Maart 1612, † 23 October 1633.

De Latijnsche Dichters: Mr. ADRIAAN VAN BLIJENBURG, geb. in 1560, † in 1599; ABRAHAM VAN DER MIJLE, geb. 13 Mei 1563, die onder anderen een werk nagelaten heeft, de *Antiquitate linguae Belgicae deque communitate ejusdem cum Latina, Graeca, Persica et plerisque aliis* (over de oudheid der Nederlandsche taal en hare overeenkomst met de Latijnsche, Grieksche, Perzische en onderscheidene andere); DAMAS of THOMAS VAN BLIJENBURG; Mr. JOHANNES RUTGERS, geb. 28 Augustus 1589, † 26 October 1625, na onderscheidene gezantschappen van wege het Hof van Zweden bekleed te hebben; ADRIAAN VAN BLIJENBURG, † in 1630; JOHAN VAN NAARSSSEN, † in 1637, als buitengewoon Raad van Neêrlands-Indië, na eerst tot in 1635, Lijfarts en Geschiedschrijver van GUSTAAF ADOLF, Koning van Zweden, te zijn geweest; SAMUEL NAERANUS, die als Remonstrantsch Predikant te Amersfoort overleed, na zich ook als Godgeleerde te hebben bekend gemaakt, door het in het licht zenden van het eerste onderwijs boekje der Remonstranten; FRANCISCUS VOSSIER, † 22 December 1645; Mr. ROELAND DE CARPENTIER, † 26 April 1670; Mr. PIETER STEVEN SCHUL, † 4 Augustus 1835.

De Schilders JACOB BORNWATER; JAN TERWEN AARTSZ., geb. in 1511, † in 1589; JACOB GERITSE CUYP, geb. in 1575; zijn zoon AALBERT CUYP, geb. in 1605, † na 1683, wiens schilderstukken tegenwoordig zeer gezocht zijn; FERDINAND BOL, geb. in 1611, † in 1681; CORNELIS BISCHOP, geb. 12 Februarij 1630, † in 1674; GABRIEL VAN DER LEEUW, geb. 11 November 1643, † 3 Julij 1688; NICOLAAS MAAS, geb. 1632, † 1 December 1693; DIRK STOOP; JAN PIETER STOOP; ISAAK VAN DUYNEN; GOTFRIED SCHALCKEN, geb. in 1643, † 16 November 1706; AREND DE GELDER, geb. 26 October 1645, † in 1727; WILLEM BEUGS, geb. in 1656; ARNOLD VERBUTS, geb. in 1658; ARNOLD HOUBRAKEN, geb. 28 Maart 1660; † 14 October 1719; ARNOLD BOONEN, geb. 16 December 1669, † 2 October 1729, en zijn broeder JASPER BOONEN, geb. 7 September 1677, † 20 October 1729; ADRIAAN VAN DER BURG, † 30 Mei 1735; JACOBUS HOUBRAKEN, geb. 25 December 1698, † 14 November 1780; AARD SCHOUMAN, geb. 4 Maart 1710, † 5 Julij 1792; ADRIAAN MEULEMANS, geb. 24 Augustus 1766; THIBOUT REGTERS, geb. 24 December 1718, † 26 Januarij 1768; JORIS PONSEN, † in 1783; CORNELIS VERNEULEN, geb. 2 September 1732, † 14 Februarij 1813; DIRK KUYPERS geb. in 1733, † 13 December 1796; JACOB VAN STRIJ, geb. in 1756, † 4 Februarij 1815; ABRAHAM VAN STRIJ, geb. 31 December 1753, † 7 Maart 1826; WILLEM VAN LEEN, geb. in 1753, † 6 April 1825; ANDRIES VERNEULEN, geb. 21 Maart 1765, † in Julij 1814; JOHANNES VAN LEXHOND, geb. 6 Julij 1769, † 22 November 1838; PIETER FONTEYN, geb. 5 Januarij 1773, † 10 September 1839; JOHANNES CHRISTIANUS SCROTEL, geb. 11 November 1787, † 22 December 1838.

De Bouwkundige JAN DE GREEF, geb. 2 Junij 1784, † 2 December 1854.

De Bouw- en Vestingbouwkundigen en kunstige Beeldsnijder CORNELIS BLOEMAART.

De Beeldhouwer HENDRIK NOTEMAN, geb. in 1656.

De Staatsmannen: ADRIAAN VAN DER MIJLE, geb. in 1548, † 16 Julij 1590, na in onderscheidene gewichtige staatsaangelegenheden te zijn gebruikt geweest; JAN VAN DRENKWAARD, geb. in 1549, † in 1606, als Thesaurier-Generaal der koninklijke domeinen in de Nederlanden; JOHAN BEEK, geb. in 1563, † 17 Augustus 1627, na tot onderscheidene gezantschappen gebruikt te zijn; JACOB DE WIT, geb. 7 Februarij 1589, † 10 Januarij 1674, na onderscheidene gezantschappen bekleed en ook

eenige Nederduitche geslachten nagelaten te hebben; diens zonen **CONRILUS DE WIT**, geb. 26 Junij 1625, en **JONAN DE WIT**, geb. 24 September 1626, beide door het Haagsche graauw vermoord, den 20 Augustus 1672; **ROCHUS VAN DEN HONERT**, geb. 15 Maart 1672, † 30 Januarij 1688, en onderscheidene gezantschappen te hebben waargenomen; **MR. ARNOCK WILLEM NICOLAAS VAN TETS VAN GOEDRIAAN**, geb. 1 April 1771, † 5 Januarij 1837, als Minister van Financiën.

De Gouverneurs Generaal van Nederlands-Indië: **JACQUES SPECK**, die van het jaar 1629 tot in 1632 dat ambt heeft waargenomen, en **MATTHEUS DE HAAN**, † 1 Junij 1729.

De Generaal-Majoor, **JORANNES PETRUS SPANSEN**, geb. 4 October 1777, † in December 1837.

DORDRECHT, mag ook op de volgende beroemde vrouwen bogen: op de Dichteressen **MARGARETHA GODSWILK**, die tevens de schilderkunst beoefende, geb. 31 Augustus 1627, † 2 November 1677 en **MARIA ELIZABETH OVRADONP**, geb. Post, geb. 22 November 1728, † 3 Julij 1812; op de Latijnsche Dichteres **ANNA SUYS**, de eerste Nederlandsche vrouw, van welke men meent dat Latijnsche verzen bewaard zijn, en op de Schilderes **MARIA SCHALCKEN**.

De eerste Hollandsche Graven schijnen te **DORDRECHT** dikwijls hun verblijf te hebben gehouden, zij hadden daar in de 11de en 12de eeuw hun hof, betgeen later door hen aan de Augustijnen tot opbouw van eene kerk en klooster is afgestaan. **DIJK IV**, met die van Keulen en Luik, overhoop liggende was, in het jaar 1048, met een deel krijgsvolk, binnen **DORDRECHT** geweken. Op de oude markt viel een gevecht voor, waarin een groot getal Edelen, van 's Graven kant, sneevelden. De Graaf, na den slag sich een weinig vertredende, werd uit een huis, in een naauw straatje staande, met eenen pijl getroffen, waardoor hij kort daarna overleed. Het huis, dat in de plaats van dat, waaruit geschoten was, gebouwd is, staat thans in de *Wijstraat*, en draagt nog den naam van *Holland*, en de straat waardoor de Graaf gegaan was, eet sedert de *Gravestraat*.

DORDRECHT, dat te voren slechts met aarden wallen versterkt was, werd in en na het jaar 1230, zoo men wil, voor een gedeelte, door zekeren **GIJSEN DUKING**, bemuurd.

In het jaar 1240, toen de stad, onder de regering van Graaf **WILLEM I** stond, werd zij, in den oorlog tusschen de Zeeuwen en Kennemers, door de Utrechtschen belegerd, ingenomen en in brand gestoken.

Omtrent den aanvang der veertiende eeuw, poogde **ALOUW**, Baljuw van Zuid-Holland, zoo het schijnt, om Graaf **JAN I** te behagen, eene inbreuk te doen op de Dordrechtse voorregten, volgens welke Schepenen alleen over de misdaden der burgeren zitten mogten. De Baljuw verwierf zooveel, dat men hem toeliet, zonder verkorting van het regt der Schepenen, eenige lieden, die verdacht werden gehouden tegen 's Graven hoogheid of magt zamen te spangen, te onderzoeken. Middelerwijl kwam Graaf **JAN**, met **WOLFERT VAN BORSSELE**, zijnen Stadhouder, binnen **DORDRECHT**, begeerende, dat men hem de namen der verdachte burgers zouden opgeven. Hier hadden die van **DORDRECHT** geene ooren naar, waarop de Graaf vertoornd vertrok. Het leed niet lang, of hij zond een deel krijgsvolk op **DORDRECHT** af, met oogmerk, sich van de stad meester te maken. Heer **WOLFERT**, intusschen te Delft omgebragt, en de Baljuw gevangen binnen **DORDRECHT** gevoerd zijnde, waar hij door het graauw vermoord werd, bragt dit zoodanig de schrik onder 's Graven benden, dat zij afrokken, en **DORDRECHT** ongemeid lieten.

De Hollanders en anderen te Dordrecht, in het jaar 1323, verzaamd zijnde, gingen van daar naar Engeland scheep, alwaar zij EDUARD II den troon aan EDUARD III deden inruimen.

In de Hoeksche en Kabeljauwsche oneenigheden, die sedert opkwamen, heeft Dordrecht ruim zijn deel gehad, nu eens de eene, dan weder de andere zijde houdende. Men droeg er intusschen zorg voor dat men geen partij begunstigde, dan die, door het geven van aanzienlijke voorregten, de gunst der stad verdiend had.

In het jaar 1338, hielpen die van Dordrecht Hertog ALBRECHT Delft winnen. Zij namen, ten teeken hunner zegepraal, de ketens der stadspoorten mede, welke zij aan hunne poorten ophingen.

In het jaar 1406, was er eene aanmerkelijke tweedragt tusschen de Regering en de gemeente van Dordrecht, die met gevangenis en ballingschap van onderscheidene Regeringspersonen ten einde liep.

In het jaar 1418, werd Hertog JAN VAN BERGEEN te Dordrecht ingehuldigd, doch dit gaf aanleiding tot de belegering der stad, door JAN IV, Hertog van Brabant, echtgenoot van vrouw JACOB. Hij moest echter met verlies aftrekken.

In het jaar 1421, op St. Elizabethsnacht, zijnde den 18 November, werd Dordrecht van het vaste land afgescheiden, door eenen geweldigen watervloed, welke den geheelen Zuid-Hollandsche-waard overstroomde, en wel twee en zeventig dorpen verwoestte.

ZWEDER VAN KUILEBURG, door den aanhang van RUDOLPH VAN DREZOLZ, uit den Bisschoppelijken zetel van Utrecht verdreven zijnde, vestigde zijnen zetel te Dordrecht, in het jaar 1429, en bleef er eenige jaren wonen in het gewezen Bisschopshuis, Czeucenburg genaamd, en sedert verbouwd, staande dicht bij de Grootte kerk.

Die van Dordrecht, in het jaar 1436, in ongenade gevallen zijnde bij FILIPS, Hertog van Bourgondië, werden gedwongen twintig duizend gouden klinkaarts (16,800 guld.) op te brengen, en hem in zijne oorlogen, tegen de Utrechtschen met volk en wapenen bij te staan.

Een geweldige brand, in het volgende jaar 1457, verwoestte een groot gedeelte der stad, terwijl er wel 600 woningen afbrandden.

In en na het jaar 1468, waren er nog wel van tijd tot tijd beroerten binnen Dordrecht, over de Hoeksche en Kabeljauwsche partijschap. Sommigen weigerden Hertog KAREL den Stouten in te huldigen, doch zij waren te zwak, om zulks te verbinderen. De Dortenaars hebben sedert dien Hertog in zijne uitlandsche oorlogen dikwijls met volk en krijgsbehoefsten bijgestaan. Na den dood van Hertog KAREL, in het jaar 1477, sloten de Hoeksche en Kabeljauwsche ingezetenen van Dordrecht eenen eeuwigen vrede met elkander, welke echter eerslang verbroken werd. De Kabeljauwschen, die hunne rekening niet hadden kunnen goedmaken, trokken heimelijk de stad uit, alwaar de Hoekschen de overhand behielden. In het jaar 1480, maakten de uitgewekene Kabeljauwschen, met hulp van Heer JAN VAN BORN, zich meester van Dordrecht. De Schout ADRIAAN JANSZON en DIJK VAN BRAUNORT, Oud-Burgemeester, werden, nevens een groot getal Hoekschen gevangen genomen, en de twee eersten naderhand te 's Gravenhage onthoofd.

Hertog MAXIMILIAAN, in April 1481, binnen Dordrecht gekomen, veranderinge er buiten tijds de regering tegen het handvest, drie jaren te voren gegeven. In het jaar 1485, werd dezelfde Hertog te Dordrecht prachtig ingehaald. Dordrecht, nu goed Kabeljauwschgezind, te-

gen de Hoekschen te velds getrokken zijnde, en eenigen gevangen genomen hebbende; werden er den 4 Junij 1480 aldaar acht met het zwaard gedood. In het volgende jaar, nam men er nog meer Hoekschen gevangen, die op gelijke wijze werden omgebracht.

In het jaar 1518, werd **FLORIS OEK VAN WINGAARDEN**, Pensionaris van Dordrecht, om reden, dat hij te ijverig voor de voorregten der stad gepleit had, op last van Keizer **KAREL V**, ter stad uitgezet. Paus **ADRIAAN VI**, toen nog Kardinaal van Tortosen, een goed vriend van den Pensionaris, schreef ten zijnen behoeve aan **HENDRIK**, Graaf van Nassau, Stadhouder van Holland, wien men de schuld van zijne ongenade toeschreef, met zulk eenen goeden uitslag, dat **FLORIS OEK**, eerlang in zijne waardigheden hersteld, en, den 4 October 1521, van stadswege, ter dagvaart van Holland gezonden werd.

De Hervorming allengskens in Holland en te Dordrecht opkomende, leed eerst in deze stad aanmerkelijken tegenstand. Na de overdragt der landen aan **FILIPS II**, werden er zelfs verscheidene personen, de leer der Doopgezinden toegedaan, verdrongen, of op eene andere wijze omgebracht. Men had, in en voor Augustus des jaars 1566, buiten de poorten van verscheidene Hollandsche steden, reeds in het openbaar gepredikt. Te Dordrecht poogde men dit, in gemelde maand, ingelijks te doen, doch de Predikant, die voor de Vuilpoort stond te wachten, kreeg, daar de aanhangers der Nieuwe leer te veel onder bedwang werden gehouden, in het geheel geene toehoorders uit de stad, en moest wederom onverrichter zaak vertrekken. De heeldstormerij, welke in gemeld jaar hier te lande alom plaats had, werd te Dordrecht door de meer dan gemeene voorzorg der Regering belet. Men was er in het jaar 1569, nog zoo ijverig, in het uitvoeren der bloedplakaten, dat er onderscheidene menschen om ketterij verbrand werden. In het zelfde jaar, had de Prins van Oranje echter reeds eenig geld uit Dordrecht, tot ondersteuning zijner ondernemingen, weten te bekomen. Ook had de Schout **ADRIAAN VAN BLIJENBURG**, tot meerdere strengheid ongenegen, zijn ambt nedergelegd. Het licht der Hervorming begon onder de aanzienlijke lieden te Dordrecht door te breken, waaronder het huis van **BEVEREF**, met lof gedacht wordt. Na het innemen van Brielle, in het jaar 1572 door de Watergeuzen, zond **ALVA** eenig volk, onder bevel van den Graaf van Bossu, hetwelk den Briel vruchteloos had gepoogd te herwinnen, naar Dordrecht, dat men aldaar weigerde inteneemen, en het leed nog geene drie maanden, of de Watergeuzen, onder **BARTHOLOMËUS ENTES**, eenen Ommelander Edelman, verzekerden zich van de stad, voor de Staatsche partij. Het verdrag met dezen Overste, werd den 25 Junij 1572, geteekend. **ADRIAAN VAN BLIJENBURG**, Ond-Schepen en zoon van den bovengemelden Schout, en **JAKOB MUIS VAN HOLY**, jong Raadspersoon, hadden de Watergeuzen in de stad gelaten, alwaar men sedert de Staatsche zijde hield. In de volgende maand werd er zelfs eene dagvaart van 's Lands Staten te Dordrecht gehouden, waarop men de eerste grondslagen van het gemeenebest gelegd heeft. In Januarij des jaars 1573, heeft men wederom eene dagvaart aldaar gehouden, zoo als naderhand meermaalen geschied is. In de maand Junij des jaars 1578, hield men er eene kerkelijke vergadering, waarin de beruchte **PETRUS DATHEMUS** voorzat.

De geloofsverschillen over het leerstuk der voorbeschikking, daar vrij wat staatsbelang onder speelde, gaven naderhand gelegenheid, tot het houden der vermaarde Synode Nationaal, in de jaren 1618 en 1619, waarbij de Remonstranten veroordeeld werden, en wier besluiten in de

Nederlandsche Hervormde kerk, lange tijd, een uitgestrekt gezag hadden. Vooraf had Prins MAURITS, in verscheiden steden, de wethouderschap buiten tijds veranderd, dat echter binnen DORDRECHT niet gelukken wilde.

In het jaar 1637, stierven te DORDRECHT, in den tijd van 2 maanden, aan de pest, drie duizend vijfhonderd drie en dertig menschen.

In September des jaars 1647, was er aanmerkelijke oneenigheid te DORDRECHT, tussehen de regering en de gemeente, opgehitst door zekeren WALEN. Eenige Afgevaardigden van het Hof van Holland, bemiddelden de geschillen; twee kompagnien volks, werden op aanhouden der burgerij afgedankt, en men trof eene overkomst, waarbij den gilden eenige voorregten werden toegestaan.

De onlusten, welke Holland, ter gelegenheid van de verheffing van WILLEM III, Prins van Oranje, in het jaar 1672, beroerden, namen binnen DORDRECHT eenen aanvang. Op het stadhuis hing eene fraaije schilderij, vervaardigd door den beroemden DE BAAN, verbeeldende den aanslag op Chattam. CORNELIS DE WIT, Ruwaard van Putten, en Oud-Burgemeester van DORDRECHT, die toen gemagtigde op 's lands vloot was geweest, stond er naar het leven in afgebeeld. Het gemeen, nu tegen de DE WITTEN verbitterd, rukte, in de maand Mei van gemeld jaar, de schilderij, in euvelen moede, van den wand, en scheurde die aan flarden. Het geschilderd hoofd van den Ruwaard, dat hun te zeer in het oog stak, werd er uit gesneden. Men verkocht eenige stukken van de schilderij, die bij de liefhebbers bewaard werden, en ten deele nog voorhanden zijn. Het model van de schilderij, waarvoor de Ruwaard zelf gezeten heeft, toen DE BAAN hem afmaalde, was in het midden der vorige eeuw nog te DORDRECHT, bij iemand van zijn geslacht, voorhanden. Middeleerwyl viel men ook op het huis van den Burgemeester JOHAN HALLINGS aan, dat geplunderd werd. Deze Burgemeester, geenszins Prins gezind zijnde, was bij het gemeen reeds lang in haat geweest, en had reeds meer dan eens gevaar van zijn leven geloopen, zoo verre zelfs, dat hij zich, met nog een heer, genoodzaakt had gezien, om, in ongekend gewaad, voor eenigen tijd de stad te ruimen. Hierbij bleef het voor dien tijd, doch het leed maar weinige dagen, of het gemeen begon op nieuw ongerogeldheden; men wilde het eeuwig Edict vernietigen, den Prins tot Stadhouder verklaard, en de Regenten, die dit tegen stonden afgezet hebben. Een onbesuisd geschreeuw van » Leve » de Prins; de D hale DE WITTEN! klonk door alle straten. Sommige Predikanten werkten hierin mede, leerende van den predikstoel, dat er verraad smeulde, en dat de zaken des lands nooit wel konden gaan, zoo lang de Prins geen Stadhouder was. Toen de Prins sedert in de stad gekomen was, dwong het oproerig volk den Ouden-Raad hem, den 29 Junij 1672, van hunnen kant tot Stadhouder te verklaren. Sedert werd de Regering naar 's Prinsen zin veranderd, doch het leed nog al eenigen tijd eer het oproerige volk weder tot rust geraakte.

In het jaar 1684, smeulde er wederom vrij wat oneenigheid onder de twee partijen, die na den dood des Stadhouders, in het jaar 1702, eerst geheel ophield.

In het jaar 1742 kwam DORDRECHT, weder in nieuwe moctijelikheden, dewijl zij met nog eenige andere van verschillende gedachten was, over het ondersteunen van de Koningin van Hongarijen; trekkende deze stad de verpligting daartoe in twijfel. Ook waren die van DORDRECHT van gedachten, dat, zoo men al genoodzaakt was hare Majesteit

te ondersteunen, zulke niet meest geschieden met 20,000 man, maar met geld. Om Dordrecht tot andere gedachten te brengen, besloten de Staten van Holland, met den aanvang van het jaar 1743, tot eene sending naar Dordrecht en Brielle, welke laatste stad, met de eene naar zijn trek. De Afgevaardigden, te Dordrecht gekomen zijnde, deden in den Oudraad een zeer uitvoerig verloop, strekkende om hen tot het bewilligen in de ondersteuning van de Koninkrijken van Hongarijen, met 20,000 man, over te halen. Kortom tijd daarna, werd Dordrecht eindelijk toe, dat men den onderstand van 20,000 man verleende, mits niet verklaard werd, dat zulke gesamenlijk behoefte van eenige voorgaande verbindtenis, en dat men van die 20,000 man, 10,000 gebruikte tot bescherming der Oostenrijksche Nederlanden, en de overige 10,000 man, bij rade der handgeenen, in plaatsen, daar zij meest van dienst konden zijn, tot bestemming van de bezittingen der Koningin, aan wier keuze ook nog gesien worden, of zij die 10,000 man in geld of in manschap ingevende. Doch bij de meerderheid, werd een ander besluit genomen, waartegen Dordrecht en Brielle protesteerden, daartegen staande houdende, dat in dergelijke gevallen met meerderheid niet kon besloten worden. Echter hield het besluit van hare Majesteit met 20,000 man te ondersteunen, stand. De groote staatsverwisselingen, welke als een gevolg van den oorlog daaruit ontstaan, kan worden aangemerkt, maakte binnen deze stad weinige verandering, dewijl de verkiezing van Pries WILLEM IV aldaar zonder aanmerkelijke beweging toeging. Die Vorst vond, in het volgende jaar 1748, ook niet noodig, aldaar verandering in de regering te maken, zoo als in de meeste steden van Holland geschied was.

Bij den inval der Pruisen in Holland, in het jaar 1787, was de Hertog van Brunswijk zeer op Dordrecht gebeten, als zijnde die stad hem bekend, als de zetel der Patriotten, en als het grootste aandeel gehad hebbende in de verwerping van 's Konings eischen. Ook in de stad, scheen men, onder haren Pensionaris DE GIJZELAAR, op tegenweer bedacht, althans in zoo verre deze strekken kon, om eene voordeelige schikking te verkrijgen. De Rietdijk, de eenige plaats waar eene stad genaderd kon worden, was door eene batterij versterkt. De poorten waren gesloten, en de schutterij in de wapenen. Zoodra echter de Pruisen verschenen, en de stad opeischten, werd van alle verdediging afgezien, en, den 18 September, eene capitulatie gesloten, waarop de stad aan de Pruisen werd ingeruimd. Het was deze capitulatie, die de stad voor plundering beveiligde, en gelijk zij den Patriotten in vele opzigten voordeelig was, zoo strekte zij ook ten baat van vele, nog gevangen zittende Oud-Beijerlandsche boeren, die nu dadelijk in vrijheid werden gesteld.

In Februarij 1795, legerden zich de Franschen, onder den Generaal DEMOULIN, in de nabijheid van Dordrecht. Zij waren toen genoodzaakt af te trekken; maar in 1794, de kans des oorlogs verkeerende, en begunstigd door eenen strengen winter, welke haren intogt in Holland gemakkelijc maakte, trokken zij, den 19 Januarij 1795, binnen Dordrecht.

Naauwelijks waren op den zeventienden November 1813, een aantal hooge Fransche ambtenaren, door Dordrecht naar Gorinchem vertrokken, of deze werden den volgenden dag, door vele Douaniers, Gendarmen en alle Fransche beambten, welke zich binnen die stad bevonden, gevolgd. Vol vreugde over dezen aftogt, versierde zich toen elk met het Cronsteecken, en het onthonden Fransche bestuur, werd nog dien-

zelfden dag door een tusschenbestuur vervangen. Doch de vreemde over dit vertrek, werd weldra door gegronde bekommering vervangen, toen men vernam, dat de Douaniers en Gendarmes, wier doortogt, over Papendrecht naar Gorinchem, nog steeds voortdurfde, zich te diep laatste plaatsen nestelden, en dat die gewapende magt, door jonge manschap uit de Nationale Garde van Brabant, en door gewapende matrozen van de Fransche vloot te Antwerpen, versterkt werd. Men nam dus, zoo veel mogelijk, de noodige voorzorg om niet geheel onverhoeds te worden overvallen; haalde te dien einde de vaartuigen, waardoor de dagelijksche gemeenschap met de overzijde der rivier onderhouden werd, van daar naar de stad; plaatste allerwegen de noodige schildwachters en voorposten; lette zorgvuldig op alle voorbijvarende schepen, en deed ze behoorlijk bijdraaijen, tot een gestreng onderzoek, waardoor zelfs een schip met kruid geladen, dat van Hellevoetsluis naar Gorinchem bestemd was, den stedelingen in handen viel. Spoedig echter ontwaarde men, dat de Franschen het op het weder in bezit nemen der stad gemunt hadden; terwijl de voormalige Prefect DE STASSART, bij eenen eigenhandigen brief, aan den Onderprefect te Dordrecht, gericht, eene vordering deed, van niet minder dan 200,000 franken, tot aankoop van levensmiddelen, voor de vesting Gorinchem, waarvan de levering, bij omslag over de burgerij, binnen drie dagen, geschieden moest. Daar de stad geheel van geschut en grootendeels van andere krijgsbehoeften ontbloot was, en zich omringd zag door vijandige bezettingen van de naburige steden, werd deze eisch toegestaan. Doch ook deze lijdelijkheid was den Franschen niet genoeg, zij wilden de gemeenschap tusschen Dordrecht en Gorinchem in den stelligsten zin openhouden, ten einde vrij te zijn, in andere beschikkingen en krijgsverrigten, welke de tijdsgelegenheid elders in den omtrek vereischen moegt. Diensvolgens zag men dan ook reeds, in den vroegen morgen van den volgenden dag, een getal van 400 man, zoo Douaniers als Brabanders, hunnen mortier en zes ponderkanon op den Papendrechtischen veerdam plaatsen; terwijl zij eene sloep met gewapende Douaniers afzonden, om de teruggetrokkene pont te vermeerderen. Daar de schutterlijke magt de overgave daarvan, zonder last van het stedelijk bestuur, weigerde, werden er aldra een aantal kanonschoten van de overzijde op de stad gedaan. Spoedig hierop kwam men echter tot onderhandeling, ten gevolge waarvan bepaald werd, dat de Fransche krijgsmagt, na eenige uren verwijl, zonder eenige ontrustende beweging, zoude binnentrekken. De afkondiging daarvan aan de burgerij, met vermaning tot het afleggen van alle oranjeteekenen, en tot behoorlijke orde en rust, ging gepaard met verwisseling der Fransche in plaats van de Hollandsche vlag, en het leed niet lang, of het nieuwe garnizoen hervatte zijnen post, en plantte het medegevoerde geschut voor het raadhuis. Zeer gelukkig overtuigde zich weldra de Fransche bevelhebber, van de genomene maatregelen, om aan den voormaligen toegestane eisch der geldsom te voldoen. Deze werd echter op nieuw verzwaaard, door eene nitgestrekte vordering van geneesmiddelen, ten behoeve van het hospitaal te Gorinchem; ook hieraan te gehoorzamen was noodzakelijk. Het gedrag van de bezetting en burgerij was tamelijk rustig, en het stedelijk bestuur behield uitwendig zijne volle waarde. Alleen het onderhandsche gerucht, dat eenige aanzienlijke personen, die zich met de voorgaande verandering van zaken het meest hadden ingelaten, opgeligt en gevankelijk naar Frankrijk zouden vervoerd worden, baarde geen geringe bekommering. Waarschijnlijk zoude ook dit heilloos lot aan de beste Va-

derlanders zijn te heert gevallen, zoo niet de tijding van het aansrukken van gewapende manschappen uit Rotterdam, op den volgenden dag, buiten alle tegenspraak bevestigd, algemeen schrik onder de Franschen verspreid, alle aanspraak op de vervulling der godane belofte vernietigd, en den dadelijken voorslag tot ongekinderden aftogt, in plaats van bedreiging en geweld uitgelokt had. Het was reeds laat in den avond, eer de aangekondigde hulp uit Rotterdam aankwam, bestaande uit eenige honderden vrijwilligers. Een gedeelte daarvan trok dadelijk op Papendrecht, om tot voorposten te dienen, terwijl de overigen bij de burgers werden ingelegerd. Dien zelfden nacht kwamen ook nog twee kanonneerbooten aan, welke tusschen de stad en Papendrecht geplaatst werden. Met de vernieuwde ophijssching van de Nederlandsche vlag herloefde de moed. Men nam intusschen de vereischte voorzorgen, om zich tegen overrompeling te dekken; ook zelfs aan de overzijde, te Papendrecht, werden de noodige voorposten uitgezet, en dit bleek aldra niet nutteloos te zijn geweest, want op den vier en twintigsten werd reeds eene nieuwe en geduchte aanval tegen Doornrecht ondernomen. De manschappen, die te Papendrecht post hadden gevat, boden nu wel eenigen wederstand met klein geweer, waarin zij door de twee kanonneerbooten ondersteund werden; doch zagen zich, na eenig verlies aan gekwetsten, genoodzaakt op Alblasserdam te wijken, waarop de vijand terstond zijn geslacht aan het veer tegen de stad plantte. In dit bagchelijk tijdstip deinsde een der kanonneerbooten na een kort gevecht af, en keerde langs de Oude-Maas terug, doch de andere vatte post regt tegen over het veer, aan het Rietdijksche hoofd; hierbij begon van den kant des vijands een hevig vuur uit kanonnen en houwitzers op de stad, hetwelk ruim twee uren duurde, en door de kanonneerboot aanhoudend beantwoord werd. In de stad had echter de grootste ontsteltenis en verwarring plaats, daar door eene menigte kogels en houwitzers onderscheidene huizen zeer aanmerkelijk beschadigd werden, en beklagelijk zoude het lot der stad geweest zijn, ware het den vijand gelukt, haar ditmaal te bemagtigen; doch juist op hetzelfde oogenblik, waarin alle hoop op redding scheen te moeten bezwijken, was door de beschikking der Voorzienigheid, het oogenblik van hare verlossing daar. De voorraad van kruid en lood was reeds zoo verre geheel verbruikt, dat op de kanonneerboot, welke schier alleen de stad verdedigde, het laatste schot op het kanon werd gezet, toen de Luitenant ter zee Meaxus verzocht, dat men hem het laden en rigten van het stuk wilde overlaten. Dit toegestaan zijnde, werd het kanon met de laatste kardoos en tevens eene voorhanden zijnde koevoet, geladen en het stuk zoo wel gerigt, dat door dit schot eenigen van den vijand sneuvelde; hetwelk dezen dermate met schrik vervulde, dat hij, met verlies van een aantal dooden en gekwetsten, overhaast de vlugt nam. Terstond na dezen aftogt, trokken eenige vrijwillige Dortenaars en Rotterdammers, onder bevel van eenen Rotterdamschen Luitenant, de rivier over, en maakten eene Fransche achterhoede van tien man gevangen. terwijl nog een ander, die zich door de vlugt dacht te redden, daarbij het leven verloor. Daar de vijand zijnen aftogt voortzette, maakten de onzen boven Papendrecht in den dijk verhakkingen, en legden eene batterij aan, bij welke gelegenheid nog eenige Franschen, die zich hier en daar verborgen hadden, gevangen werden gemaakt. Den laatsten November, had Doornrecht nog eenen hevigen aanval van de Franschen te verduren; doch de vijand, na de bezetting van Papendrecht te hebben doen wijken, werd door de kanonneerbo-

ten, en de batterij buiten de Rietdijkschepoort zoowel ontvangen, dat hij spoedig, met verlies van eenige dooden en gekwetsten, genooddaakt werd af te trekken, en sedert geene pogingen weder tegen die stad heeft durven wagen.

Ten gevolge van den watervloed in het jaar 1825, liep de Voorstraat, welke te Dordrecht de waterkeering uitmaakt, den 4 Februarij des avonds 2 à 3 palmen over, zoodat niet alleen de huizen aan de buitenzijde onder water stonden, maar ook die aan de binnen- of landzijde, door het overstorten van het water, daarvan niet bevrijd bleven, waardoor veel voorraad van levensmiddelen en koopmansgoederen, geheel of ten deele, bedorven werd. Op twee plaatsen van den Noorderdijk, bij den hoogen steenen korenmolen, stond het water tot twee palmen op de kruin, doch de aanvankelijke overloop werd, door opkisting, tegengegaan.

Het oude wapen van Dordrecht, dat men op zegels, van het jaar 1482 gevonden heeft, was een toren of kasteel van een zonderling maaksel. Men ziet het nog op de oude zegels der stad, en men wil, dat deze toren voorheen aan de Tolbrug gestaan zoude hebben, doch in den jare 1540 afgebroken is. Het tegezegel, eene roos verbeeldende, werd, in plaats van een stadswapen, op het geld gezet, dat te Dordrecht gemunt werd, ook werd het goud en zilverwerk, dat men te Dordrecht keurde, met eene roos gemerkt. Het tegenwoordige wapen van Dordrecht is een veld van keel (rood), gebroken met eenen paal van zilver, vastgehouden door twee griffioen.

DORDRECHT, suikerplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter linkerzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. Jagtlust, benedenwaarts aan de koffijplant. Lust-en-Rust; 800 akk. groot, met 152 slaven. Men heeft er eenen stoommolen.

DORDRECHT (EILAND VAN), ook wel de DORDSCHE-WAARD geheeten, eil., prov. *Zuid-Holland*, dat zijnen naam van de daarop gelegene stad Dordrecht ontleent.

Het is een gedeelte geweest van den *Grooten Zuidhollandschen Waard*, hetwelk door den St. Elizabethsvloed van het jaar 1421 alleen daarvan is overgebleven. Het moet echter vroeger veel kleiner geweest zijnde dan thans, zelfs meent men, dat in den beginne niet dan de stad Dordrecht, als een eiland op zich zelf, was overgebleven, doch door het aanhoogen der gronden van dit verdrongen land, hetwelk vervolgens ingedijkt werd, is dit eiland van tijd tot tijd verder uitgebreid, zoodat het thans de gem. Dordrecht, Dubbeldam, de Mijl-Krabbe-en-Nadort en Wioldrecht-met-Louisapolder bevat, en een gedeelte van het kant. *Dordrecht* uitmaakt. Het wordt ten N. W. en N. bespoeld door de Merwede, welke het van den Zwijndrechtschen-waard en van den Alblasser-waard scheidt, Z. O. en Z. paalt het aan den Biesbosch en W. wordt het door de Dordsche kil van het Land van Strijen gescheiden. Het heeft eene oppervlakte van 7600 bund. 39 v. r. 22 v. ell., telt 4796 h., bewoond door 5270 huisgez., uitmakende eene bevolking van 25,473 inw., die meest hun bestaan vinden, voor zoo veel de stad betreft, in koophandel, scheepsbouw en scheepsrederij, molens, fabrieken, trafijken, winkelnering enz. en, voor zoo veel het platte land betreft, in landbouw en veehoederij.

DORDRECHT (JAGERSPOLDERTJE-VAN-), pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht*; palende N. W., N. en N. O. aan de Buitengronden in den Biesbosch,

Z. O. aan den Nieuwen-Noordpolder van Dordrecht en Z. W. aan den Noordpolder van Dubbeldam.

Deze pold., die in het jaar 1851 bekend is, beslaat eene oppervlakte van 6 bund. 58 v. r. 74 v. ell., en wordt door eenen duiker op den Biesbosch van het overtollige water ontlast.

DORDRECHT (MERWEDEPOLDER-VAN-), pold. buiten het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht*; palende N. aan de rivier de Merwede, O. aan den Oost-Merwedepolder van Dordrecht en den Polder de Smoker van Dordrecht, Z. aan het Vaarwater van Goertruidenberg en W. aan de Gorsen van den Polder van Wijngaarden.

Deze pold., die in het jaar 1816 bekend is, beslaat eene oppervlakte van 42 bund. 94 v. r. 92 v. ell., en wordt door eenen duiker in de Merwede-kil van het overtollige water ontlast.

Op de noordwestelijkste punt van dezen polder staat de bouwval van het Huis de Merwede, welk gebouw, door den inbraak van den Grooten-Zuidhollandschen-waard, in 1421, gedeeltelijk is verwoest. Toen de aanwasen van dezen polder, den 30 Junij 1818, in het openbaar voor rekening der stad zijn verkocht, heeft de stad de navolgende voorwaarden bepaald: » De stad Dordrecht reserveert aan » zich den eigendom van den grond, alwaar het Huis de Merwede op » staat, te meten met Rijnlandsche maat, vijf roeden uit den oost- » en zuidmuur van voorschreven huis, van de rivier de Merwede Zuid- » waarts aan, van de kille van het Huis de Merwede Oostwaarts aan, » uit eenen rechten zuidoosthoek, alwaar eene sloot, ten koste van de » stad Dordrecht, zal gegraven worden; terwijl aan den kooper de » vrijheid wordt gegeven, om, bij bekading of bedijking, voornoem- » den gereserveerden grond mede in te kaden of te bedijken; zooda- » nig evenwel, dat de stad Dordrecht aan voorschreven bekading of » bedijking geenszins zal behoeven te contribuëren, of in het mede- » onderhoud van de kade of dijk gehouden wezen."

DORDRECHT (NIEUWE-NOORDPOLDER-VAN-), pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht*; palende N. en O. aan de Buitengronden van den Biesbosch, Z. en Z. W. aan den Noordpolder van Dubbeldam en N. W. aan het Jagerspoldertje.

Deze pold., die in het jaar 1829 bekend is, beslaat eene oppervlakte van 45 bund. 25 v. r., en wordt door eene sluis op den Biesbosch van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden der vier polders in gemeene dijkagie in het Eiland van Dordrecht.

DORDRECHT (NOORDPOLDER-VAN-), pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DUBBELDAM (NOORDPOLDER-VAN-)**.

DORDRECHT (OOST-MERWEDEPOLDER-VAN-), pold. buiten het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht*; palende N. aan de rivier de Merwede, N. O. aan het Banegat, dat haar van de gem. Sliedrecht scheidt, Z. O. aan de gorsen de Grooten-Rug, Z. aan de gorsen de Smoker, de Grooten- en de Klein-Rug, W. aan den Merwedepolder van Dordrecht.

Deze pold., die in het jaar 1782 bekend is, beslaat eene oppervlakte van 81 bund. 66 v. r. 90 v. ell., en wordt door drie duikers op de rivier de Merwede en het Banegat van het overtollige water ontlast.

DORDRECHT (OUDELAND-VAN-DURBELDAM-GEMEENTE-), pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DUBBELDAM (OUDELAND-VAN-)**.

DORDRECHT (POLDER-DE-JONGE-JAN-VAN-), pold. buiten het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht*; palende N. aan het Vaarwater van Geertruidenberg, O., Z. en W. aan de Buitengronden van den Biesbosch.

Deze pold., die in het jaar 1829 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 11 bund. 80 v. r. 80 v. ell., en wordt door eenen duiker in het vaarwater van Geertruidenberg van het overtollige water ontlast.

DORDRECHT (POLDER-DE-SMOKER-VAN-), gewezen pold. buiten het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht*; palende O. aan de Gorzen van dezen polder, Z. aan het Vaarwater van Geertruidenberg, W. en N. aan den Merwedepolder.

Van dezen pold. zijn, eenige jaren geleden, de dijken geslecht en de grond, om de onvoordeelbaarheid, weder tot griend aangelegd. Hij was groot 4 bund. 48 v. r.

DORDRECHT (POLDER-VAN-WIJNGAARDEN-VAN-), pold. buiten het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht*; palende N. aan de rivier de Merwede, O. aan de Buitengronden van dezen polder, Z. aan het Vaarwater van Geertruidenberg en W. aan den Staartpolder van Dordrecht.

Deze pold., die in het jaar 1829 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 20 bund. 84 v. r., en wordt door eenen duiker van het overtollige water in het Vaarwater van Geertruidenberg ontlast.

DORDRECHT (SIONPOLDER-VAN-), pold. buiten het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht*; palende N. en O. aan de gem. Sliedrecht, Z. aan de Gorsen de Grensblok, W. aan de Gorsen de Grensblok, de Grootte-Rug en het Banegat.

Deze pold., welke in het jaar 1782 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 13 bund. 99 v. r. 10 v. ell., en wordt door eenen duiker in het Banegat van het overtollige water ontlast.

DORDRECHT (STAARTPOLDER-VAN-), pold. buiten het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht*; palende N. aan de rivier de Merwede, O. aan den Polder van Wijngaarden, Z. aan het Vaarwater van Geertruidenberg, W. aan de Gorsen van dezen polder.

Deze pold., die in het jaar 1829 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 16 bund. 64 v. r. 50 v. ell., en wordt door eenen duiker van het overtollige water in het Vaarwater van Geertruidenberg ontlast.

DORDRECHT (STADSPOLDER-VAN-), pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht*; palende N. aan het Wantij, O. aan den Noord-Bovenpolder van Dubbeldam, Z. aan den Zuidpolder van Dubbeldam, Z. W. aan den Polder het Oudeland van Dubbeldam, W. aan de Haven van het Visertje.

Deze pold., die in het jaar 1780 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 170 bund. 28 v. r. 20 v. ell., en wordt door twee duikers van het overtollige water op den Biesbosch ontlast. Het polderbestuur bestaat uit de Regering der stad Dordrecht.

DORDRECHT (TURKEPOLDER-VAN-), pold. buiten het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en gem. *Dordrecht*; palende N. aan het Vaarwater van Geertruidenberg, O., Z. en W. aan de Buitengronden van den Biesbosch.

Deze pold., die in het jaar 1829 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 17 bund. 29 v. r. 50 v. ell., en wordt door eenen duiker in het Vaarwater van Geertruidenberg van het overtollige water ontlast.

DORDRECHT (ZUIDPOLDER-VAN-DUBBELDAM-GEMEENTE-), pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DUBBELDAM (ZUIDPOLDER-VAN-)**.

DORDRECHTSCHHE-HUIS, in het graafs. *Leerdam*, prov. *Zuid-Holland*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. O. van *Schoonrewoerd*, aan den Diefdijk.

Het wordt zoo wel genaamd, doch is het gemeene landshuis van den Diefdijk, en een zeer goed en geschikt verblijf voor Dijkgraaf en van Hoogheemraden van den Alblasterwaard, wanneer de tegenwoordigheid van dit collegie bij nood of inbraak aan dezen dijk vereischt wordt.

DORDRECHTSCHHE-WAARD, eil., prov. *Zuid-Holland*. Zie **DORDRECHT (EILAND VAN)**.

DORDSCHE-BEEK, water in de prov. *Celderland* en *Overijsel*. Zie **DORDSCHEBEEK**.

DORDSCHE-KIL, vroeger de **KILLE-VAN-BONAVENTURA**, thans ook wel de 's **GRAVENDELSCHHE-KIL**, doch in de wandeling meest alleen de **KIL** genoemd, vaarwater, prov. *Zuid-Holland*, dat uit de *Oude-Maas*, tusschen het *Eiland van Dordrecht* en den *Hoekaschenwaard* heen, in het *Hollandsdiep* loopt.

Het is eigenlijk eene vaart, die in het laatst der 16e eeuw gegraven is door de aangeslibde gronden van den *Zuidhollandschenwaard*, ten einde den koophandel van *Dordrecht* te bevorderen.

Dit vaarwater heeft later door den snellen stroom, welke er door trekt, eene zoo aanmerkelijke diepte gekregen, dat het niet alleen de gewone weg is, die gevolgd wordt door zwaar geladene koopvaardij-schepen, welke van en naar *Dordrecht* vertrekken, maar dat zelfs 's *Rijks* schepen van oorlog daardoor stevenen. Zelfs wordt deze weg doorgaans nog verkozen boven den korteren, langs *Vlaardingen* en *Brielle*, welke door het verloop der stroomen veel verland is.

DORDSCHEVEEN, pold. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie **DORSSCHEN-WAARD**.

DORDSCHEWAARD, eil., prov. *Zuid-Holland*. Zie **DORDRECHT (EILAND VAN)**.

DORDSCHEWAARD, pold. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie **DORSSCHEN-WAARD**.

DORDSMONDE of **DORTSMONDE**, voorm. d. in den *Groote-Zuidhollandsche-waard*, O. van de *Mijl* en Z. van de *Lindt*.

Men vindt het in de archieven van het bisd. *Utrecht* als een dorp aangehaald. Waarschijnlijk lag het nabij en aan de overzijde van *Dordrecht* en is door eene der watervloeden, in het laatst van de twaalfde eeuw (tusschen de jaren 1170 en 1176), weggespoeld en geheel te niet gegaan. Thans is de naam nog bewaard in eene visscherij, welke, met die van de *Groote-Lindt* verenigd, verpacht wordt.

DORDWIJK, buit. op het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Dordrecht*, gem. en $\frac{5}{8}$ min. W. van *Dubbeldam*.

Deze buif., welke eene oppervlakte beslaat van 2 bund. 62 v. r. 29 v. ell., en thans in eigendom bezeten wordt door Jonkvrouwe **ANTONIA CLARA STROOP**, heeft den beroemden Kunstschilder **AELBERT CUYP** toebehoord. en hem ter woonplaats of buitenverblijf verstrekt. Een aantal schilderwerken, door hem in zijne jeugd, alsmede in meer gevorderden ouderdom, vervaardigd, en allerlei soort van onderwerpen voorstellende, zijn aldaar voorhanden geweest, en nog heden wordt er iets van zijn werk, op eene deur geschilderd, gevonden.

DORENBURG, heerl. in de *Over-Betsuwe*, prov. *Gelderland*. Zie *Doornenburg*.

DORENROTH of *DOORENROTH*, geh. in *Oppe-Gelder*, prov. *Limburg*, arr. en 4 u. W. ten Z. van *Roermonde*, kant. en 2 u. Z. O. van *Weert*, gem. *Stamproy*.

DORENWAARD, heerl. op den *Feluwenzoom*, prov. *Gelderland*. Zie *Doorwerth*.

DORESTAD, **DORESTADUK**, **DORESTATUK** en **DORESTATIUK**, namen, onder welke de stad *WIJK-BIJ-DOURSTEDÉ*, in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, bij oude schrijvers, voorkomt. Zie *WIJK-BIJ-DOURSTEDÉ*.

DORGEEST (GROOT-) of **GROOT-DORREGEEST**, geh. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 4½ u. N. van *Haarlem*, kant. en 1½ u. N. ten O. van *Beverwijk*, gem. *Uitgeest-en-Marken-binnen*, ½ u. N. ten O. van *Uitgeest*, in den *Dorgeestpolder*; met 6 h. en 80 inw.

Dit geh. is de geboortepl. van den Godgeleerde **ENGL ARENDSZON DORREGEEST** of **DORGEEST**, vermaard Leeraar der Doopsgez. in de Rijk, die, tot voorstand zijner belijdenis en tot verdediging zijner geloofsge-nooten, zijne pen dorst wagen tegen den beroemden **FREDERIK SPANHEIM**, Hoogleeraar in de godgeleerdheid aan de hoogeschool te Leyden. Ook heeft hij geschreven: *Een kort verhaal van eenige merkwaardige geschiedenissen in Holland en eenige dorpen van 't Eiland in Noord-Holland, en van de opkomst en gelegenheid der groote en kleine visscherij*, na zijn overlijden uitgegeven, Amst. 1744. 8vo.

DORGEEST (KLEIN-) of **KLEIN-DORREGEEST**, geh. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 5½ u. N. van *Haarlem*, kant. en 1½ u. N. ten O. van *Beverwijk*, gem. *Uitgeest-en-Marken-binnen*, ½ u. N. van *Uitgeest*, in den *Dorgeestpolder*; met 1 h. en 7 inw.

DORGEESTPOLDER of **DORREGEESTPOLDER**, pold. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Haarlem*, kant. *Beverwijk*, gem. *Uitgeest, en-Marken-binnen*; palende N. aan *Akersloot*, O. aan het *Alkmaardermeer*, Z. aan *Uitgeest*, W. aan den *Limmerpolder*.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 168 bund. 30 v. r. Men telt er, met de daarin liggende geh., *Groot-Dorgeest* en *Klein-Dor-geest*, 6 h, allen boerderijen. Het land wordt door éenen molen op het *Alkmaardermeer* drooggemalen. Het polderbestuur bestaat uit eenen *Dijkgraaf* en vijf *Heemraden*.

DORJELLA, d. in *Oost-Indië*, op het eil. *Wammer*, een der *Aroe-eilanden*.

Het is de hoofdpl. van het eil., vrij wel en net gebouwd, en vormt een bijna regelmatig vierkant. Aan het strand heeft men, op eenen vervaarlijk dikken boom, als op eene stellaadje, eene soort van benting of inlandsche batterij opgericht, waarop eenige lila's geplant zijn. Deze batterij heeft eertijds tot verdediging gediend, toen de bevolking met die van *Wadjier* in onmin leefde.

Het huis van den *Orang-Kaja* is op ijzerhouten palen, hoog uit den grond gebouwd, en dient te gelijker tijd voor eene sterkte. Dit huis bestaat uit onderscheidene vertrekken, waarin het talrijke gezin van den *Orang-Kaja* zijn verblijf houdt. De andere huizen van dit d. zijn naar evenredigheid op dezelfde wijze gebouwd, doch kleiner. De meeste inwoners zijn *Christenen*, en in de niet groote, maar zeer nette kerk wordt des *Zondags* godsdienstoefening gehouden door eenen *Amboneesch Schoolmeester*, die, behalve met het onderwijs der jeugd, ook met eenig godsdienstig onderwijs aan de bevolking belast is.

DORKSDRECHT of **DORKSWERT**, volgens sommigen de eigenlijke naam der st. **DORDRECHT**, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DORDRECHT**.

DORKWERT of **DORQUERT**, d. in de prov. *Groningen*, dat door het *Reitdiep* verdeeld wordt in Dorkwert ten Westen het *Reitdiep*, zijnde het grootste gedeelte, waar de kerk staat en dat tot het arr. *Groningen*, kant. *Zuidhorn*, gem. *Hoogkerk*, behoort, en Dorkwert ten Oosten het *Reitdiep*, dat tot het arr. *Appingedam*, kant. *Onderdendam*, gem. *Adorp*, gerekend wordt.

Het ligt 1 u. N. ten W. van Groningen, 2 u. O. van Zuidhorn, $\frac{1}{2}$ u. N. van Hoogkerk, $5\frac{1}{2}$ u. Z. W. van Appingedam, $2\frac{1}{2}$ u. Z. W. van Onderdendam, $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van Adorp. Men telt er 19 h. en bijna 140 inw., van welke 17 h. en ongeveer 150 inw. onder de gem. *Hoogkerk* en 2 h. en 10 inw. onder *Adorp*. De inw. vinden meest hun bestaan in den landbouw. De grond helt hier van het N. naar het Z. af. Het noordelijkste gedeelte is vruchtbaarder, dan het zuidelijkste. De grond bestaat uit teelaarde en klei; op sommige plaatsen vindt men, onder de blaauwe klei, roodoorn en daaronder vruchtbare en witte klei, welke zeer geschikt is tot woelaarde. Men gebruikt de klei van sommige streken in de pannen- en steenbakkerijen. Er wordt weinig rogge, tarwe en raapzaad, maar meer haver, paardenboonen, duivenboonen en aardappelen verbouwd.

De inw. zijn allen Herv., die ten W. van het *Reitdiep* wonen behooren tot de gem. *Wierum-en-Dorkwert*, en hebben hier eene kerk, welke zeer klein is en geen toren heeft, maar ten N. W. in de nabijheid een klokkestoel, die, even als de kerk, ten W. van den rijweg, op eene wierde van ruim 3 bund. in omvang staat, welke wierde 4,45 ellen boven het nulpunt der Groninger sluis verheven is. In 1829 is hier eene geheel nieuwe en fraaije pastorie gebouwd, in plaats van de vorige, welke te Wierum stond en toen, even als de kerk aldaar, is afgebroken. Zie nader op **WIERUM**. Uit de pastorie te **DORKWERT** heeft men een schoon gezigt op de Hunse, alsmede op den druk bezochten kleiweg, die hier ten O. voorbij loopt. De inw., die ten O. van het *Reitdiep* wonen, behooren, sedert het jaar 1820, tot de gem. van *Adorp-en-Harsens*.

De kleine dorpschool, welke, even als de onderwijzerswoning, waarmede zij onder een dak staat, ten O. van den Rijweg, in 1832, gebouwd is, wordt gemiddeld door een getal van 25 leerlingen bezocht.

Nagenoeg 20 min. N. W. van **DORKWERT** heeft de burg der **GAUKINGA's** gestaan, waarvan de grondslagen voor eenige jaren zijn uitgehaald.

DORMALE, oude naam van de riv. **DEK DONNEL**, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DONNEL**.

DORNIK, heerl. in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*. Zie **DOORNIK**.

DOROSTADUM, naam, onder welchen de stad **WIJK-BIJ-DOURSTEDÉ**, in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, bij oude schrijvers wel eens voorkomt. Zie **WIJK-BIJ-DOURSTEDÉ**.

DOROTHEA, fort in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Goudkust*, bij het d. *Accoda*; $3\frac{1}{2}$ u. O. van *Hollandia*.

Het fort ligt op eene kleine landtong, die met een zeer smal stuk grond, waarop vele kokosboonen staan, met het vasteland zamenhangt. In de eerste tijden behoorde het, zoo als men zegt, en er zijn redenen om dit te gelooven, aan de Hollanders; die het aan de Brandenburgers overlieten; welke laatste het naderhand, naar alle waarschijnlijkheid, met *Hollandia*, toen *Frederiksburg* genaamd, ook wederom aan de Hollanders op den koop hebben toegegeven.

Het is van de sonderbaarste bouworde, die men kan aanwijzen. Naar de landzijde heeft het twee bolwerken, op ieder waarvan vier kleine stukken staan; doch naar de zeezijde heeft het geen andere verdediging van geschut, dan uit eenen eenigen flank, en dus naar die zijde geen de minste verdediging, maar in het begin dezer eeuw was het niet anders dan een onderstutte bouwval te noemen. — Men verbeelde zich een huis van twee verdiepingen, bestaande uit eene, zoo als men het daar noemt, zaal, en twee kamers; terwijl de onderste verdieping, voor pakhuizen, woning voor de bezetting, slavenbewaarpplaats, kruidmagazijn, enz. heeft gediend, en dit alles is in het algemeen zoo klein en zoo ellendig, dat men er zich geen gelijkenis van kan voorstellen. De opgang naar het fort is niet gemakkelijk, maar allerwege begroeid. In de nabijheid liggen de puinhoopen van een door de Brandenburgers gebouwd fortje, dat op den laagsten top van kaap Tres-Puntas stond.

DORP, naam, onder welken de heerl. DORPAMBACHT, in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, ook wel eens voorkomt. Zie DORP-AMBACHT.

DORP of HUIS-TE-DORP, voorn. adell. of riddermatig slot in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, heerl. *Dorp-Ambacht*, omtrent 1 u. Z. ten W. van Schipluiden, toegankelijk met eene lange laan, van de westzijde der Oost-Gaach of trekvaart, welke nog heden de Dorpslaan geheeten wordt.

Het slot zelf bestaat sedert vele jaren niet meer, en er is thans niets meer van over, dan een hooge ronde heuvel, met geboomte bezet, rondom in eene diepe gracht gelegen. Daarnevens staat eene deftige boerenwoning, te midden van weilanden, met allerlei wild houtgewas omgeven. Dit huis komt ook wel voor onder den naam van UITTERLIKA of UITE-LIEB, waarschijnlijk omdat eene erfdochter uit het adellijke geslacht van DORP, dat uit den huize van Wassenaar afstamde, aan GIJSBERG UITTERLIKA huwende, hem deze goederen, zoo als wij nader zien zullen, ten huwelijk bragt.

Wanneer dit slot verwoest of gesloopt is, vindt men nergens aangegeekend, uit eenige schrijvers zoude men moeten opmaken, dat het nog in het midden der vorige eeuw moet bestaan hebben. Ware het niet, dat men twijfelde, of zij ook onder den naam DORP van gezegde boerenwoning spraken.

Het slot is het stambuis geweest van het oude geslacht van DORP, van hetwelk wij eenige leden in de Vaderlandsche geschiedenis met roem vermeld vinden. Zoo waren twee hunner, AREND van DORP en WILLEM van DORP, teekenaars van het verbond der Edelen, terwijl FREDERIK van DORP en zijnen zoon FILIPS zich bij onderscheidene gelegenheden als dappere helden hebben doen kennen. De jongste zoon van FREDERIK, insgelijks FREDERIK genaamd, vertrok in het jaar 1656, als buitengewoon Ambassadeur naar het hof van Zweden en was later Voorzitter van het hof van Holland, terwijl diens zoon CARL FILIPS van DORP, in 1682 Raad in den hove van Holland werd, welk ambt hij tot in 1723 met grooten lof bekleedde (1). Het slot DORP, is meer dan 200 jaren, de woning van dat geslacht geweest, tot dat vrouw BARBARA van DORP, ARENDS dochter in 1685 of daaromtrent, trouwde met GIJSBERT UITTERLIKA Ridder, als wanneer alle de goederen van die van

(1) Men zie over de VAN DORPEN verder TE WATER, *Historie van het verbond en omroepkriften der Nederlandtsche Edelen*, St. II, bl. 338-345, St. III, bl. 518-519 en St. IV, bl. 435 en over den eerste en de beide laatste Mr. J. SCHWELTKER, *Statkundig Nederland*, D. I. 328-346 en D. II, M. 641.

van Daar, op hunnen zoon Gausbert kwamen, wiens nakomelingen den toename van van Dorp aangenomen hebben, tot dat Ira van Dorp, aan wien dat slot en goed toebehoorde, komende te overlijden, het bij uitersten wille erfelijk naliet, aan haren man FREDERIK VAN RESESSE VAN DER AA, die in het jaar 1609, insgelijks zonder kinderen stervende, het aan zijne tweede vrouw WILHELVINA VAN GENT in eigendom toewees en naliet.

De heerl. van *Dorp-Ambacht*, en het riddermatige slot Dorp, hebben niet ten allen tijde eenen zelfden bezitter gehad; in den jare 1636 toch was de Heer TERTULLIAAN VAN DORP Heer van Dorp-Ambacht, hoewel het slot Dorp in eigendom behoorde aan den Heer JACOB VAN WASSENAAR VAN OEDAW.

DORP, landstreek in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. 's *Gravenhage*, kant. *Naaldwijk*, gem. *St. Maartensregt-en-Dorppolder* in de heerl. *Dorp-Ambacht*; palende N. aan *St. Maartensregt*, O. aan de *Altswonderpolder*, Z. aan den *Zouteveenschenpolder* en den *Duisfpolder*, W. aan den *Dorppolder*.

DORP (HET-), geh. in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, arr. en 4½ u. W. ten N. van *Groningen*, kant. en 2½ u. W. van *Zuidhorn*, gem. en 1 u. N. W. van *Grootegast*, en 1 u. N. ten W. van *Doezum*, waartoe het behoort.

Het ligt aan den *Eastweg* en den *Doezummertogt*, en bestaat uit eenige boerderijen op eene kleine hoogte; 5 min. noordelijker ligt de *Dorpstertil*. Zie dat woord.

DORP (HET NIEUWE-), b. op eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie *NIEUWE-DORP* (HET).

DORP (HUIS TE), voorm. adell. h. of riddermatig slot in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie *DORP*.

DORP-AMBACHT of DORPSAMBACHT, ook wel *DORPPOLDER* en *DORSPOLDER*, of enkel *DORP* geheeten, heerl. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. 's *Gravenhage*, kant. *Naaldwijk*, gem. *St. Maartensregt-en-Dorppolder*; palende N. aan *Schipluiden* en *St. Maartensregt*, O. aan *Altswonde*, Z. O. aan *Zouteveen* en *Maasland*, Z. aan *Maasland*, W. aan de *Lier*.

Zij bestaat uit de landstreek Dorp en een gedeelte van den *Dorppolder*, bevat noch d. noch geh. De inw. vinden meest in den landbouw hun bestaan, hebbende men er eenen zeer vetten grond en de allerschoonste weiden, waardoor de ingezetenen zich in staat zien het hunne toe te brengen tot den roem der *Delftsche boter*.

De Herv., die hier wonen, behooren gedeeltelijk tot de gem. van *Schipluiden*, gedeeltelijk tot die van de *Lier*. — De R. K. worden tot de stat. van *Delft* gerekend.

Men heeft in deze heerl. geene school, maar de kinderen gaan te *Schipluiden* of in de *Lier* onderwijs genieten.

Vroeger stond in deze heerl. het adell. slot Dorp. Zie dat art.

Het wapen van *DORP-AMBACHT* bestaat uit drie leeuwenkoppen van zilver, getongd van keel (rood), op een veld van sabel (zwart), gequartileerd met eenen balk van goud op een veld van keel.

DORPBUURT of DORPBOEN, b. in de heerl. *Bredevoort*, prov. *Gel-land*, kw., distr., arr. en 9 u. Z. O. van *Zutphen*, kant. en 2 u. N. O. van *Aalten*, gem. en tot op ½ u. afstand het d. *Winterswijk* omringende; met 105 h. en ruim 650 inw.

DORPEN-VAN-REDEMTIE of DORPEN-DE-REDEMTIE, eenige dorpen, die tijdens het bestaan van de Republiek der *Vereenigde Nederlanden*, hier en ginds door het *Bisdom Luik* verstrooid lagen, en alle hooge

heerlijkheden waren, die onder het gebied der Algemeene Staten stonden. Eenigen willen, dat deze dorpen, dewijl zij buiten het grondgebied van Brabant lagen, in de Munstersche vredehandeling, tusschen den Koning van Spanje en den Staat, in 1648, alsmede in het partage-tractaat van 1661, waren voorbij gezien en vergeten, en dat om die reden, daarvan in die tractaten geen gewag gemaakt werd. Daarom schijnt het in den aanvang eenigzins twijfelachtig te zijn geweest, tot welk aandeel dier beide mogendheden, namelijk Spaansch of Staatsch, deze dorpen behoorden gerekend te worden, hetgeen ten aanzien van sommigen, vroeger of later, wel eenig verschil gebaar heeft. Het is aanmerkelijk, dat de inwoners dezer dorpen, zich meer dan eenmaal in tijden van oorlog, van die vermeende twijfelachtigheid, tot hun voordeel bediend hebben, door zich, ten eener tijd als Spaansche of Oostenrijksche, en ten anderen tijd als Staatsche onderdanen, en somwijlen zelfs als onderhoorigen des Bisschops van Luik uit te geven, ten einde van inkwartiering, brandschatting, leverantie van fourage en dergelijke oorlogslasten, zoo aan de eene als aan de andere partij bevrijd te blijven. Middelerwijl hadden hunne Hoogmogenden hun regt van oppermagt over deze dorpen, als tot Staats-Brabant gerekend, altijd blijven uitoefenen, gelijk dan ook alle uit 's Gravenhage overgebrachte plakaten, in deze zoowel als in alle andere Statendorpen, afgelezen en aangeslagen werden. Zij betaalden desgelijks aan de algemeene Staten, de jaarlijksche lasten, van hunne landerijen; hoewel zij, ten einde aan geen verkooping noch vermindering daarvan, onderhevig te zijn, hun aandeel in deze lasten voor eene jaarlijksche vaste somme gelds geredimeerd, dat is, afgekocht hebben, hetwelk de reden zijn zal, waarom zij de **DORPEN VAN REDENTIE** genoemd werden. Daartoe behoorden: **Hermal** (Fr. Hermalle), **Moppertingen**, **Nederheim**, **Peen**, **Rutten** (Fr. Russon), **Hopertinge**, **Veulen** (Fr. Fologne) en **Falais**, van welke echter thans geen meer tot ons koninkrijk gerekend worden.

DORPMANZIJL, zijl of sluis bij de vesting *Delfzijl*, prov. *Groningen*. Zie **DORPSTER-ZIJL**.

DORPPOLDER, naam, onder welchen de heerl. **DORP-AMBACHT**, in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, veelal voorkomt. Zie **DORP-AMBACHT**.

DORPPOLDER, pold. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. 's *Gravenhage*, kant. *Naaldwijk*, gedeeltelijk gem. de *Lier*, gedeeltelijk gem. *St. Maartensregt-en-Dorppolder*; palende N. aan den Groenenveldschen-polder en den Hodenpijschenpolder, O. aan de Oost-Gaach, die hem van de landstreek Dorp scheidt, Z. W. aan den Kralingschenpolder en W. aan den Oude-Lierpolder.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 800 bund. Het land wordt door twee molens van het overtollige water ontlast.

DORPS-AMBACHT, heerl. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DORP-AMBACHT**.

DORPSPOLDER, naam, onder welchen de heerl. **DORP-AMBACHT**, in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, wel eens voorkomt. Zie **DORP-AMBACHT**.

DORPSPOLDER, pold. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DORP-FOLDER**.

DORPSTER-TIL, brug in het *Westerkwartier* der prov. *Groningen*, over het trekdiep van Stroobos op Groningen, $\frac{1}{4}$ u. O. van eerstgemelde plaats, 5 min. N. van het geh. Dorp, gem. *Grootegast*, waarvan zij haren naam ontleept.

DORPSTER-ZIJL, voorheen ook **DORPMANS-ZIJL**, zijl of sluis bij de vesting *Delfzijl*, prov. *Groningen*, 1 u. O. van Appingedam

VAN DORP, op hunnen zoon **GIJSBERT** kwamen, wiens nakomelingen den toednam van VAN DORP aangenomen hebben, tot dat **IDA VAN DORP**, aan wien dit slot en goed toebehoorde, komende te overlijden, het bij uitersten wille erfelijk naliet, aan haren man **FREDERIK VAN RENESSE VAN DER AA**, die, in het jaar 1609, insgelijks zonder kinderen stervende, het aan zijne tweede vrouw **WILHELMINA VAN GENT** in eigendom toewees en naliet.

De heerl. van *Dorp-Ambacht*, en het riddersmatige slot *Dorp*, hebben niet ten allen tijde eenen zelfden bezitter gehad; in den jare 1636 toch was de Heer **TERTULLIAAN VAN DORP** Heer van *Dorp-Ambacht*, hoewel het slot *Dorp* in eigendom behoorde aan den Heer **JACOB VAN WASSENAAR VAN ORDAW**.

DORP, landstreek in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. 's *Gravenhage*, kant. *Naaldwijk*, gem. *St. Maartensregt-en-Dorppolder* in de heerl. *Dorp-Ambacht*; palende N. aan *St. Maartensregt*, O. aan de *Abtswouderpolder*, Z. aan den *Zoutevoenschepolder* en den *Daifpolder*, W. aan den *Dorppolder*.

DORP (HET-), geh. in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, arr. en 4½ u. W. ten N. van *Groningen*, kant. en 2½ u. W. van *Zuidhorn*, gem. en 1 u. N. W. van *Grootagast*, en 1 u. N. ten W. van *Doezum*, waartoe het behoort.

Het ligt aan den *Eastweg* en den *Doesnummertogt*, en bestaat uit eenige boerderijen op eene kleine hoogte; 5 min. noordelijker ligt de *Dorpstertil*. Zie dat woord.

DORP (HET NIEUWE-), b. op eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*. Zie *NIEUWE-DORP (HET)*.

DORP (HUIS TE), voorm. adell. h. of riddersmatig slot in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie *DORP*.

DORP-AMBACHT of **DORPSAMBACHT**, ook wel **DORPPOLDER** en **DORPSFOLDER**, of enkel **DORP** gehooten, heerl. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. 's *Gravenhage*, kant. *Naaldwijk*, gem. *St. Maartensregt-en-Dorppolder*; palende N. aan *Schipluiden* en *St. Maartensregt*, O. aan *Abtswoude*, Z. O. aan *Zouteveen* en *Maasland*, Z. aan *Maasland*, W. aan de *Lier*.

Zij bestaat uit de landstreek *Dorp* en een gedeelte van den *Dorppolder*, bevat noch d. noch geh. De inw. vinden meest in den landbouw hun bestaan, hebbende men er eenen zeer vetten grond en de allerschoonste weiden, waardoor de ingezetenen zich in staat zien het hunne toe te brengen tot den roem der *Delftsche boter*.

De Herv., die hier wonen, behooren gedeeltelijk tot de gem. van *Schipluiden*, gedeeltelijk tot die van de *Lier*. — De R. K. worden tot de stat. van *Delft* gerekend.

Men heeft in deze heerl. geene school, maar de kinderen gaan te *Schipluiden* of in de *Lier* onderwijs genieten.

Vroeger stond in deze heerl. het adell. slot *Dorp*. Zie dat woord.

Het wapen van **DORP-AMBACHT** bestaat uit drie leeuwenkourant, zilver, getongd van keel (rood), op een veld van sabel, getileerd met eenen balk van goud op een veld van sabel.

DORPBUURT of **DORPBOER**, b. in de landstreek *Dorp*, prov. *Zuid-Holland*, kw., distr., arr. en 9 u. Z. O. van *Aalten*, gem. en tot de *Landbouwk. Omsluiting* omringende; met 105 h. en 1000 inw.

DORPEN-VAN-REDEMPTIE, b. in de landstreek *Dorp*, prov. *Zuid-Holland*, kw., distr., arr. en 9 u. Z. O. van *Aalten*, gem. en tot de *Landbouwk. Omsluiting* omringende; met 105 h. en 1000 inw. die tijdens het bestaan van de *Landbouwk. Omsluiting* hier en ginds door het *Bisdom* i

DORSCHVEEN, pold. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie **DORSSCHWAARD**.

DORSELEIND, geh. in de *Meijerij* van 's *Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Brabant*, *Eerste* distr., arr. en $3\frac{1}{2}$ u. N. O. van 's *Hertogenbosch*, kant., gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Oss*.

DORSSCHÉWAARD, **DORSSWAARD**, **DORSSCHWAARD** of **DORSCHVEEN**, pold. in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Utrecht*, kant. *Loenen*, gem. *Vreeland*; palende N. O. aan het *Prutpoldertje*, O. aan de uitgeveende plassen van *Kortenhoef*, Z. aan het d. *Vreeland*, W. en N. W. aan de *Vecht*.

DORST, bij sommigen wel eens **DORSTEN** geschreven; d. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en 1 u. O. van *Breda*, kant. gem. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. van *Oosterhout*.

De inw., die alle R. K. zijn, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. en dek. van *Breda* behoort, en door eenen *Pastoor* bediend wordt. De kerk aan den H. **MARCULPHUS** of **St. MARCOEN** toegewijd, is in het jaar 1838 geheel nieuw gebouwd, ter plaatse waar vroeger eene kapel gestaan had, welke aldaar door N. van **DORST**, *Kannunnik* van *Utrecht* gesticht, en bij zijnen uitersten wil met vele goederen begiftigd was. Deze kapel was geheel vervallen en er stonden slechts nog eenige muurbrokken van, toen men de tegenwoordige kerk begon te bouwen, hebbende de R. K. tot het opgemelde jaar steeds hunne godsdienst in eene huiskerk geoeffend, welke mede aan den H. **MARCU- PHUS** toegewijd was, en thans dient tot woning van den *Pastoor*. Vóór de tegenwoordige kerk, welke in de *Dorische* orde gebouwd is, staat eenen fraaijen toren.

DORSTENBURG, voorm. vest. in *Oost-Indië*, op het *Moluksche* eil. *Benoa*.

Zij was in het jaar 1653 door den *Landvoogd* **DE** **VLAMING** opgeworpen.

DORSTHUIZEN, adell. h. op de *Vetuwe*, prov. *Gelderland*. Zie **DORTHUIZEN**.

DORSTMAN-PLAAT, droogte, prov. *Zeeland*, aan den zuidwesthoek van het eil. *Tholen*, langs de *Ooster-Schelde*.

DORT, **DORTA** of **DORTMA**, riviertje, dat volgens sommigen, voor den *watervloed* van 18 November 1421, zoude gevloeid hebben in den *Groote-Zuidhollandsche-waard*, en waarvan de stad *Dordrecht* haren naam zoude ontleend hebben. Doch hiervan kan men volstrekt geen zeker bewijs bijbrengen.

DORT, verkorte naam van de stad *DORDRECHT*, op het *Eiland* van *Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*. Zie *DORDRECHT*.

DORT, buurs. en adell. h. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie **DORTH**.

DORT (**KRING-VAN-**), buurs. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie **DORTH**.

DORTERHOEK, buurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr., kant. en $1\frac{1}{2}$ u. O. ten Z. van *Deventer*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Bathmen*.

DORTH, **DORT**, of **KRING-VAN-DORTH**, buurs. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., dist., arr., kant. en 2 u. N. N. O. van *Zutphen*, gem. en $1\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Gorssel*.

Deze buurs. is eene heerl., welke tot in 1822 eene afzonderlijke gem. uitmaakte, doch toen met *Gorssel* vereenigd werd. Men heeft er 44 h., waaronder het adell. h. *Dorth* (zie het volgende art.), en telt er 500 inw.

De heerl. *DORTH* wordt thans in eigendom bezeten door den Heer **LAURENS KLEYN**, woonachtig op het *Huis Dorth*.

DORTH, adell. h. in het graaf. Zutphen, prov. Gelderland, kw., distr., arr., kant. en 2 u. N. N. O. van Zutphen, gem. en $1\frac{1}{2}$ u. N. O. van Gornel, in de buurs. Dorth.

Het bezit, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 310 bund. 28 v. r. 40 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer LAURENS KLETT.

DORTH, volgens sommigen, eene voorn. riv. in den Grooto-Zuidhollandsche-waard. Zie DORT.

DORTH (KRING-VAN), buurs. in het graaf. Zutphen, prov. Gelderland. Zie DORT.

DORTHA, volgens sommigen, een voorn. riviertje in den Grooto-Zuidhollandsche-waard. Zie DORT.

DORTSCHE-BEEK of **VOESTER-BEEK**, beek in de prov. Gelderland en Overijssel, welke in het graaf. Zutphen, in de buurs. Ampen, onder Laren, haren oorsprong neemt, voorts met eenen noordwestelijken loop door de gem. Laren, Verwoide en Gornel, tot voorbij het Huis Dorth vloeit, van daar eerst in eenen westelijke en daarna in eene eenigzins meer noordwaartsche rigting, langs de gem. Bothmen en Diepenheim vloeiende, de grenscheidung tusschen Gelderland en Overijssel uitmaakt. Bij het Tolhuis ontlaste zich door het verlaat een gedeelte van het water der Schipbeek in deze beek, welke vervolgens met eene westelijke rigting, bij het Koerhuis, in den IJssel valt.

DORTHUIZEN, **DORTSHUIZEN** of **BOSLO**, adell. h. op de Veluwe, prov. Gelderland, distr. Veluwe, arr. en 7 u. N. ten O. van Arnhem, kant. en 3 u. O. ten Z. van Apeldoorn, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. W. van Voorst.

DORTMOND, geh. in den Zwijndrechtsche-waard, prov. Zuid-Holland, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. W. van Dordrecht, gem. Grooto-Lind-en-Dortmond.

Het ligt op de gronden, waar voorheen het d. Dordmonde gestaan heeft, dat door eenen vroegeren watervloed, in het laatst der twaalfde eeuw, geheel is weggespoeld.

Men heeft er eene visscherij, zich uitstreckende van den Dubbel tot aan het Huis te Meerdervoort.

DORTSHUIZEN, adell. h. op de Veluwe, prov. Gelderland. Zie DORTSHUIZEN.

DORTSMONDE, voorn. d. in den Grooten-Zuidhollandschen-waard, prov. Zuid-Holland. Zie DORTSMONDE.

DOSTERT, geh. in de heerl. Beaufort, grooth. Luxemburg, arr. en $2\frac{1}{2}$ u. Z. O. van Diekirch, kant. en 1 u. N. W. van Echternack, kw. en 4 u. N. ten W. van Grevenmacher, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. W. van Berdorf.

DOTECHEM, **DOTZKEN** of **DOETICHEN**, oude namen van de st. **DOETINCHEM**, in het graaf. Zutphen, prov. Gelderland. Zie **DOETINCHEM**.

D'OTHAN, verl. houtgr. in Nederlands-Guiana, kol. Suriname, aan de Suriname, ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de houtgr. Rama, benedenwaarts aan de verl. houtgr. Fridericijunst.

DOTING, d. in Oost-Indië, op het Sundasche eil. Java, resid. Baglen, Z. W. van de riv. Koedik.

DOTINGA of **DODINGA**, voorn. state, prov. Friesland, kw. Oostergoo, griet. Oost-Dongeradeel, arr. Leeuwarden, kant. Dockum, ten Z. W. van Engwierum, waartoe zij behoorde.

DOTINGA, ook wel Groot-Dotinga of het Roodhuis, voorn. state, prov. Friesland, kw. Westergoo, griet. Menaldumadeel, arr. Leeuwarden, kant. Bertikunn, 3 min. N. van Dronrijp, waartoe zij behoorde.

Het is thans eene boerenhoeve aan den nieuwen straatweg van Leeuwarden op Harlingen.

DOTINGA, ook wel **KLEIN-DOTINGA**, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Menaldumadeel*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Berlikum*, 8 min. Z. van *Marssum*, waartoe zij thans als boerenhoeve behoort.

DOTINGA (GROOT-), voorm. state, prov. *Friesland*. Zie **DOTINGA**.

DOTINGA (KLEIN-), voorm. state, prov. *Friesland*. Zie **DOTINGA**.

DOTTINGHEM, oude naam van de stad **DORTINCHEM**, in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie **DORTINCHEM**.

DOUG'ONG, ook wel **DONGONG** gespeld, d. in *Oost-Indië*, resid. *Djoekarta*.

Den 15 Julij 1826 werd, in de nabijheid van deze plaats, de coloone van den Kolonel **Cochius** door eenige honderden muitelingen aangevallen. Zij schenen het voornemen te hebben, om tusschen *Leben-Boulon* en het gebergte noordoostwaarts op te trekken; dan zulks werd hun belet door de op hen afgezondene detachementen, onder de bevelen van den Majoor **Sollewijn**, den Kapitein **Wagener** en den Eersten Luitenant van **Ingen**, op de aannadering van welke de vijand met overhaasting in het gebergte vlugtte, werwaarts de onzen hem een eind weegs vervolgden.

DOULA-DOULO, distr. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Sumatra*, in de *Padangsche-Bovenlanden*.

DOUMA, **DOUWNA** of **DOUWENA**, voorheen **GERBADA**, voorm. adell. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Ferwerderadeel*, $\frac{1}{2}$ u. ten Z. W. van het d. *Hallum*, waartoe het behoorde, in de buitenbuurt *Zwarte-woude*, aan de *Hallumer* trekvaart.

Ter plaatse, waar zij gestaan heeft, wordt tegenwoordig eene boerderij gevonden.

DOUMA, **DOUWNA** of **DOUWENA**, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Tietjerksteradeel*, $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Garijp*, waartoe zij behoorde.

DOUMA, **DOUWNA** of **DOUWENA**, voorm., denkelijk eigenerfde en geen adellijke state, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Barradeel*, 25 min. van *Sexbierum*.

Het is thans eene fraaije boerenplaats, met een buitenverblijf toebehoorende aan Mevr. de weduwe en erven **Hanneva** van *Harlingen*.

DOUMA, **DOUWNA** of **DOUWENA**, state, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Doniawarstal*, arr. en 2 u. Z. Z. O. van *Sneek*, kant. en 3 u. N. van de *Lemmer*, in *Langweer*.

Het is thans een fraai modern landhuis, dat bewoond wordt door den Heer **Douwe Ruitinga**, Rijks-Ontvanger te *Langweer*.

DOUMA, **DOUWNA** of **DOUWENA**, voorm. adell. state, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Utingeradeel*, onder het behoor van het d. *Akkrum*, ofschoon zij aan *Irnsuum* lag, en alleen door de vaart van dat d. was afgescheiden.

Deze state werd, in het jaar 1516, door **Floris van Eckond**, Graaf van *Buren*, Stadhouder van *Karel*, Aartsbhartog van *Oostenrijk*, belegerd en na eenen hardnekkigen tegenstand veroverd, bij welke gelegenheid hij **Epo Douma** en diens zwager **Abbe Heringa** gevangen kreeg, die beide niet lang daarna te *Harlingen* onthoofd werden.

DOUMA, **DOUWNA** of **DOUWENA**, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Utingeradeel*, 10 min. ten W. van *Oldeboorn*, waartoe zij behoorde.

Deze state werd, in 1481, door de *Leeuwarders* afgebroken, doch hersteld zijnde, later bewoond door den beroemden Staatsman **Jancke Douwana**. Ter plaatse, waar zij gestaan heeft, ziet men thans eene boerenhuizinge.

Eene der hevensgemaakte staten is het stambuis geweest van het in de geschiedenis bekende geslacht van DOUHA, ook DAUWA of DEUWA genoemd, dat reeds lang vóór de ankomsten der Schieringers en Vetkoopers in magt en aanzien was, en van hetwelk wij vier leden: DOUW DOUHA, ERE DOUHA, FOOTE DOUHA en IMAARD DOUHA, als teekenaars van het verbond der Edelen vermeld vinden; terwijl JASCKE DOUHA, of zoo als hij zich schreef DEUWAHA, reeds in het begin der zestiende eeuw, reeds door pen en degen, als door zijn lot, was vermaard geworden (1).

DOUMANUIFTE, st. in *Afrika*, in *Opperguines*, aan de *Goudkust*, kon. *Assiatic*, 8 m. N. W. van *Coumanie*, aan de *Ostn*, welke men voor eenen tak van de *Chams* houdt.

DOUMA-STATE, staten, prov. *Friesland*. Zie DOUHA.

DOUMELDANGE, Fransche naam van het geh. DUMELDANGH, in de heerl. *Heisterf*, greeth. *Luxemburg*. Zie DUMELDANGH.

DOUMINA, volk in *Afrika*, in *Opperguines*, aan de *Goudkust*, kon. *Assiatic*.

DOUMPASSEKE of DUMPASSEN, st. in *Afrika*, in *Opperguines*, aan de *Goudkust*, kon. *Assiatic*, in eigenlijk *Assiatic*, 6° 11' 50" N. B., 17° 54" O. L. met weverijen en andere handwerken.

DOURGA, riv. op *Nieuw-Guines*, in het jaar 1826, door den Luitenant ter zee der 1^e klasse D. H. KOLFF ontdekt, die er de monding van opgeeft, op 7° 12' Z. B. en 156° 25' O. L.

Aan de zuidzijde vond hij den wal laag en moerasig met hooge boomen begroeid. Tegen den kant, op $\frac{1}{2}$ kabellengte van de boomen, loode men 5 en in het midden der rivier 7 en 8 vadem water. De noordelijke oever was vaster en hooger dan de zuidelijke. De stroom liep vrij geregeld op en af, doch de afsloop was het sterkst. De rivier was verbaasd vischrijk, en het strand als bedekt met gevogelte, veel overkomst hebbende met witte eenden, ganzen, watersnippen en dergelijke. De rivier was aan den mond, even als 7 mijl hooger op, naar gissing 1 $\frac{1}{2}$ mijl breed. De aflopende stroom was aan den zuidkant minder sterk dan aan de overzijde, waar die op 3 mijl berekend werd. De ebbe en vloed maakte 10 voet verschil. Onder de kleine kreekjes, die hier en daar in den oever zichtbaar waren, vond men er slechts een, omtrent op 4 mijlen afstands van zee, waaruit zoet water stroomde. Dit kreekje met de jol een eindwegs opgevaren zijnde vond men weldra zandgrond met ondoordringbaar bosch. Nergens ontdekte men de minste teekenen van bevolking, uitgezonderd in het opvaren, een paar oude vermolnde, van uitgeholde boomstammen, vervaardigde, kanoos, welke half onder het slijk bedolven waren. Aan de onbeschroomheid van het gevogelte scheen het, dat deze rivier zelden of nooit door menschen bevaaren, of de oevers door hen bezocht werden (2).

DOUVE, geh. in de heerl. 's *Hertogenrøde*, prov. *Limburg*, distr., arr. en 4 u. N. O. van *Maastricht*, kant. en 1 $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Sittard*, gem. *Merkelbeek*.

DOUVEREN, oude naam van het d. DOEVEREN, in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Brabant*. Zie DOEVEREN.

(1) Men zie over de vier eerste J. W. TE WATER, *Historie van het Verbond der Edelen*. St. II, bl. 248-250; en over den laatste Mr. J. SCHELTENA, *Staatkundig Nederland*. D. I, bl. 296, almede het eerste deel der werken van het *Provinciaal Friesch Genootschap*, waarin zijne geschriften zijn uitgegeven.

(2) Zie D. H. KOLFF, *Reize door den weinig bekenden Zuidelijken Molukkeschen Archipel en Lange de geheel onbekende zuidwestkust van Nieuw-Guines*, bl. 248-250.

DOUWEHOOFD, steenendam, in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, in den mond van de *Hunse*, in het jaar 1808 ter voorkoming van de afspoeling van het Ruigezand opgeworpen.

DOUWEMA, staten, prov. *Friesland*. Zie **DOUMA**.

DOUWEN, geh. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en 6 u. W. ten N. van *Appingedam*, kant. en 2½ u. W. ten N. van *Onderdendam*, gem. en ½ u. Z. O. van *Leens*; met eene brug over het trekdiep van Ulrum naar *Groningen*, de *Douwenstertil* genoemd.

DOUWENSTER-TIL, brug in *Hunsingo*, prov. *Groningen*. Zie het vorige art.

DOUWES-MEERTJE of eigenlijk **GROOT-HERBRIK-DOUWES-MEER**, meertje in de *Friesche griet*. *Opsterland*, onder *Sigerswolde*, op de grenzen tusschen de prov. *Friesland* en *Groningen*, Z. van de *Friesche palen*.

DOUWMA, staten, prov. *Friesland*. Zie **DOUMA**.

DOVEN (DE), landg., gedeeltelijk op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, arr. en 4 u. W. van *Arnhem*, kant., gem. en ½ u. W. van *Wageningen*, gedeeltelijk in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en 8 u. Z. Z. O. van *Amersfoort*, kant., gem. en ½ u. O. van *Rhenen*, nabij de *Grebbe*.

Dit landg., bestaande in heerenhuis, met schuur en hooi- of korenbergen, benevens het huis genaamd de *Kleine-Doven*, niterwaarden, boomgaarden, hontgewas, wei- en bouwland, beslaat eene oppervlakte van 85 bund. 10 v. r. 80 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door *Vrouw F. A. C. van der Veecken*, weduwe van den Heer *Mr. A. J. J. H. Verheijen*, woonachtig te *Boxmeer*, prov. *Noord-Brabant*.

DOVEN (DE KLEINE-), buit. gedeeltelijk op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, arr. en 4 u. W. van *Arnhem*, kant., gem. en ½ u. W. van *Wageningen*; gedeeltelijk in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. en 8 u. Z. Z. O. van *Amersfoort*, kant., gem. en ½ u. O. van *Rhenen*, nabij de *Grebbe*.

Het maakt een gedeelte uit van het landgoed *de Doven*, en beslaat eene oppervlakte van 89 v. r. 20 v. ell.

DOVEREN, d. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DOEVEREN**.

DOVEREN (POLDER-VAN-), pold. in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DOEVEREN (POLDER-VAN-)**.

DOVEREN (SCHANS-OP-), voorm. schans in het *Land van Heusden*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DOEVEREN (SCHANS-VAN-)**.

DOWA, klip in *Oost-Indië*, in de *Zee van Java*, bij de Noordkust van het *Sundasche eil. Java*; 6° 54' Z. B. 128° 39' 15" O. L.

DOWENTA, eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*, aan de Westkust van het eil. *Borneo*; 1° 18' Z. B. 125° 39' 18" O. L.

DOYEM, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*. Zie **DOIJEN**.

DOYEMERSVAART of **DOYUMERSVAART**, water, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*, dat uit de *Tjummervaart* zuidwestwaarts naar *Doyem* en de *Vlaren* loopt.

DOYUM, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*. Zie **DOIJEN**.

DOYUMERSVAART, water, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Franekeradeel*. Zie **DOYUMERSVAART**.

DRAAI, naam, welke de landlieden gemeenlijk geven aan het d. *Nieuwer-Ter-Aa*, in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie **AA (NIEUWER-TER-)**.

DRAAIBRUG, geh. in *Staats-Vlaanderen*, in *Aardenburger-Ambacht*, prov. *Zeeland*, arr. en 6 u. Z. W. van *Middelburg*, distr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. O. van *Sluis*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Aardenburg*, aan den weg van *Sluis* op *Oostburg*.

Dit geh. ontleent zijnen naam van eene aldaar liggende brug. Zie het volgende art.

DRAAIBRUG, brug in *Staats-Vlaanderen*, in *Aardenburger-Ambacht*, prov. *Zeeland*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Aardenburg*.

Het was eene zeer lange brug, tuschen den *Wester-Eedepolder* en den *Isabellepolder*, over de *Aardenburgerhaven*, van welke een gedeelte kon opengedraaid worden tot doorvaart der schepen. Toen in 1807 die haven ingedijkt werd, was zulks onnoodig. Bij het leggen van den straatweg, in 1818, werd die brug reeds zeer veel ingekort.

Hier viel den 30 October 1850, eene schermutseling voor, tuschen 25 man van de *Nederlandsche troepen*, onder de bevelen van den 1^{en} *Luitenant der vijfde Afdeeling Kerckhout* en een paar honderd *Belgische muitelingen*, waarbij deze laatsten op de vlugt gedreven werden. Des avonds van dienzelfden dag liet de *Overste Linder* de brug afbreken, om niet door de *Belgen* overvallen te worden. Bij de laatste herstelling is zij weder zoo veel ingekort, als de afwatering der polders gedoogde, zoo dat zij thans maar weinige ellen lang is.

Bij deze brug is een klein gehucht ontstaan, uit eene herberg, eenen molen en een paar huizen bestaande, hetwelk mede den naam van **DRAAIBRUG** blijft dragen.

DRAAIJERIJ, geh. in *Westerwolde*, prov. *Groningen*, arr., kant. en ruim 1 u. O. Z. O. van *Winschoten*, grootendeels gem. en 1 u. N. W. van *Bellingwolde*, en voor een zeer klein gedeelte onder een 1 u. N. N. O. van *Blijham*, gem. *Wedde*, aan de breede *Restroom*. Men telt er 5 h. en 50 inw., van welke slechts 1 h. met 3 inw., onder *Blijham*.

DRAAKENBURG, riddermatige hofstad in *Eemland*, prov. *Utrecht*. Zie **DRAKENBURG**.

DRAAKENSTEIN, riddermatige hofstad in *Eemland*, prov. *Utrecht*. Zie **DRAKENSTEIN**.

DRACHT, weg in *Drechterland*, prov. *Noord-Holland*, van de gem. *Schellinkhout* naar de gem. *Zwaag* loopende, en de d. *Wester-Blokker* en *Ooster-Blokker* van een scheidende.

DRAGT, oude naam van de riviertjes, die het vlek *Dragten*, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Smallingerland*, ten Z. en N. omvatten, thans de *DREIT* en de *BURMANIA-SLOOT* genoemd.

DRAGTEN, vl., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Smallingerland*, arr. en $4\frac{1}{2}$ u. O. N. O. van *Heerenveen*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. N. ten O. van *Beetsterzwaag*; 5 u. Z. O. van *Leeuwarden*.

Het maakte voorheen twee d. uit, als: *Noorder-Drachten*, dat ten N. en *Zuider-Drachten*, dat ten Z. van de *Dragtstervaart* gelegen was, welke d., tot in het jaar 1641, slechts kleine boerenstreken of gehuchten waren; doch, nadat er in dit jaar eene vaart gegraven was, begonnen deze geh., door de toenemende vergraving van de omliggende hooge veenen, zoodanig in welvaart toe te nemen, dat zij zich, in 1667, kerkelijk van de gem. *Boornbergum-en-Korte-Hemmen*, waartoe zij totdusverre behoord hadden, afzonderden en eene kerkel. gem. op zich zelve begonnen uit te maken, die twee kerken had, ééne te *Noorder-Drachten* en ééne te *Zuider-Drachten*. Daar echter de bevolking meer en meer aangrocide, werden

de beide kerken te klein, om de toehoorders bij de goddienstoefening te kunnen bevatten, waarom men in het jaar 1743 besloot, de oude kerken af te breken en ééne nieuwe kerk te bouwen, aan de vaart, in het gebuurte. Dit groote, schoone en bloeiende vlek beslaat thans, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 5247 bund. 68 v. r. 50 v. ell., en telt, met de voorm. dorpen Noorder-Dragten, waartoe ook de b. de Folgeren en het geh. de Compagnie gerekend worden, en Zuider-Dragten, 600 h. en 4500 inw., die, sedert dat de hooge veenen hier afgegraven zijn, meest in den landbouw hun bestaan vinden; terwijl men er drie scheepstimmerwerven, 6 leerlooijers, 28 metselaars en timmerlieden, 4 grutters, 85 schippers, 5 smeden, 2 lijndraaijers, 7 wevers, 5 uurwerkmakers, 1 cichoreidrogerij, 3 kalkbranderijen, 5 molens enz. heeft; ook wordt er veel handel gedreven.

De Herv., die hier 3000 in getal zijn, maken, zoo als wij hierboven gezien hebben, sedert 1667 eene gem. uit, welke tot de klass. van *Leeuwarden*, ring van *Bergum*, behoort. De eerste, die in deze gem. het leeraarsambt heeft waargenomen, is geweest PETAUS OVERNEY, die in het gezegde jaar van Gaastmeer herwaarts beroepen werd, doch in hetzelfde jaar, den 3 November, overleden is. De kerk, welke den 10 November 1743 werd ingewijd, pronkt met fraai geschilderde glazen en een orgel, welk laatste er in het jaar 1820 is aangebragt. Tegen de kerk staat de dorpstoren, welke in het jaar 1765 van een uurwerk voorzien is.

De Doopsgez. hadden vroeger te Zuider-Dragten eene zoogenaamde Vermaning; terwijl de Oude-Vlamingen, in het jaar 1708, nog een afzonderlijk kerkgebouw, te Noorder-Dragten, gesticht hebben. In 1788 werd dit laatste en in 1790 de vermaning afgebroken, waarop in het laatste jaar door de Doopsgez. ingezetenen van DRAGTEN en *Ureterp*, die zich tot ééne gem. vereenigd hadden, eene nieuwe en fraaije kerk in het gebuurte van Dragten gesticht werd. Tot het jaar 1809 werd deze kerk nog door Liefdepredikers bediend, doch toen werd aldaar tot vasten Predikant beroepen JAN PLANTINUS, die er thans nog in bediening is. — R. K. zijn er niet.

Men heeft te DRAGTEN vier scholen, die gezamenlijk door een gemiddeld getal van 500 leerlingen bezocht worden. — Er is den 5 Augustus 1806 een Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* opgericht, dat thans 105 leden telt.

DRAGTEN is de hoofdpl. der griet., en heeft, in het jaar 1850, een fraai grietenijhuis bekomen; terwijl, in het jaar 1857, de Baron M. P. D. VAN HARINKMA THOS SLOOTEN, een schoon huis, met eenen fraaijen aanleg, aan den Zuider-Lijkweg gesticht heeft.

Men houdt er twee beestenmarkten, de eene den laatsten Woensdag in Mei en de tweede den laatsten Woensdag in October. De paardenmarkt valt in daags na de beestenmarkt. Ook is er eene weekmarkt, op Donderdag (1).

DRAGTEN (NOORDER-), voorm. afzonderlijk d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, arr. en 5 u. N. O. van *Heerenveen*, kant. en 1½ u. N. ten O. van *Beetsterwaag*; met 400 h. en 3000 inw., thans met het voorm. d. ZUIDER-DRAGTEN vereenigd tot het vl. *Dragten*.

(1) Men leze verder over dit vlek: J. G. VAN BLOE, *de Ophomet van het vlek DRAGTEN, in de provincie Friesland, te Leeuwarden*, bij W. KERKOFF, 1840, met belangrijke geschiedkundige aanteekeningen, eene kaart en eene plaat.

Vroeger stond hier eene kerk, welke in 1841 gebouwd was, doch noch toren noch orgel had, en in 1745 is afgebroken. — Men heeft er 3 scholen, welke gemiddeld door een getal van 480 leerlingen bezocht worden.

DRAGTEN (ZUIDER-), voorm. afzonderlijk d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, arr. en $4\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Heerenveen*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. N. ten O. van *Beetsterwaag*; met 200 h. en 1800 inw., thans met het voorm. d. *Noorden-Draahten* vereenigd tot het vl. *Dragten*.

Hier stond voorheen eene kerk, welke in 1148 gesticht was. Dit gebouw, waarin noch toren noch orgel gevonden werd, is in 1745 afgebroken.

De school, die, nadat zij vroeger vertimmerd en vergroot was geworden, in het jaar 1835 afbrandde, is toen door eene nieuwe en nette school vervangen, welke gemiddeld door een getal van 80 leerlingen bezocht wordt.

DRAGTSTERVAART, een in 1641 gegraven kanaal, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Smallingerland*, dat nit het vlek *Dragten* met eene rechte westelijke strekking naar de *Droit* loopt, waarin zij zich door een verlaat ontlast.

DRAKENBURG, oudtijds mede wel **DRAKENBORCH** gespeld, ook wel genoemd **DRAKENSTEIN-BIJ-EENES** (ter onderscheiding van *Drakensteinde-Vuursche*), riddermatige hofstad in *Bemland*, prov. *Utrecht*, arr., kant. en $2\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Amersfoort*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. W. van *Baarne*.

Dit goed was reeds in het jaar 1540 voor riddermatig bekend. De toenmalige bezitter schijnt den naam van **DRAAKENBURG** aangenomen te hebben. Na hem is dit huis, den 4 Februarij 1594, door **FREDERIK VAN BLANKENHEIM**, een en vijfzigsten Bisschop van *Utrecht*, verleid op **FREDERIK VAN DRAAKENBURG**, in wiens oud en adellijk geslacht het gebleven is, tot dat **JOSINA VAN DRAAKENBURG** het, door huwelijk, overbragt aan den Ridder **DIRK VAN ZUILEN**, Heer van *Zevender en de Haar*, die het huis bezat, toen het, in den jare 1556, door de Staten van *Utrecht*, voor eene ridderhofstad verklaard werd. Van dien tijd af is **DRAAKENBURG** onderscheidene malen verleid op Heeren uit den huize van **ZUILEN VAN DE HAAR**, die het bezeten hebben tot den 5 Mei 1672, wanneer de Voogden van **VROUWE GISBERTA ANTONIA VAN RENESSE VAN ZUILEN VAN DE HAAR** het, bij hare minderjarigheid, opdroegen, aan den Luitenant-Admiraal **WILLEM JOSEPH BARON VAN GENT**. Deze, kort daarna, in eenen zeeslag tegen de Engelschen, den 7 Junij van datzelfde jaar, manmoedig vechtende, gesneuveld zijnde, is zijn oudste zoon, **NICOLAAS VAN GENT**, in 1674, er mede beleend geworden; na wiens overlijden **Mr. DAVID TEN HOVE**, Mombber van *Gelderland*, als gestelde Curator over zijnen boedel, de beleening den 8 September 1710 ontving en ten zelfden dage weder opdroeg aan **GEORGE ROETERS**, die de hofstad door koop verkregen had. In den jare 1768 geschiedde de beleening daarvan op **Jonkheer PIETER BARON VAN RHEEDE VAN OUDSHOORN TOT NEDERHORST**, Heer van *Oudshoorn en Gnephoek*.

DRAKENBURG was eene fraaije lustplaats, met een ouderwetsch gebouw, van eene zeldzame gedaante, hebbende van voren, boven den ingang, een spits torentje, dat uitstak boven de trapgevels, die er, ter wederzijde, vrij wat van afstonden. Dit gebouw werd in de vorige eeuw afgebroken. Naderhand is er een ander huis gebouwd, dat weder in het jaar 1811 gesloopt werd en vervangen is door een gewoon buitenhuis.

DRAKENSTEIN, anders genaamd de *Oude Hofstede*, meestal echter de *DRAKENSTEIN-DE-VUURSCHIE* geheeten, ter onderscheiding van *Drakenburg*, dat ook wel *Drakenstein-bij-Eemnes* geheeten wordt, riddermatige hofstad in *Emland*; prov. *Utrecht*, arr., kunt. en 2½ u. W. van *Amersfoort*, gem. en 5 min. O. van de *Vuursche*, met welke heerl. zij, zoo ver men uit de oudste papieren kan opmaken, steeds vereenigd was.

Dit goed strekt zich noordwaarts tot de *Hilversumsche heide*, oostwaarts tot *Eemnes-Binnendijks*, Zuidwaarts tot de *Bildt* en westwaarts tot de *Gooische heide*.

Uit oude papieren blijkt, dat deze hofstad in het jaar 985, is bezeten geweest door Keizer *Otto*, die het aan *Baldrik*, den vijftienden Bisschop van *Utrecht*, overdroeg. *Cornnaad*, de twee en twintigste Bisschop, bezat het in het jaar 1085. Na hem is het gekomen aan het kapittel van *St. Jan* te *Utrecht*, welke *Warnard van Draakenburg* daarmede beleende, naar wien deze ridderhofstad oudtijds ook den naam van *Warnardshofstede* droeg. In het geslacht van dien Heer bleef het huis tot den jare 1546, wanneer *Jan van Culemborg* daarmede verleid werd. In het jaar 1571, kwam het aan *Vrouwe Johanna van Culemborg*, huisvrouw van *Karel van Bourgondië*, Heer van *Sommeldijk* en *St. Antonsland*, en na haren dood, in het jaar 1597, aan haren zoon *Jan van Bourgondië*, Heer van *Zevenhuizen*, die het in het jaar 1610 opdroeg aan *Mr. Simon van Veen*, Raadsheer in den *Hoogen Raad* van *Holland*. Deze liet het in het volgende jaar na, aan zijnen zoon ook *Simon* geheeten, van wien het gekomen is aan *Ernst van Reede*, Heer van *Vuursche*. Het kapittel van *St. Jan* ontsloeg het huis van de leenroerigheid, ten behoeve van dezen Heer, die het wederom opdroeg aan *Prins Frederik Hendrik*, als *Graaf van Buren*, en het ten dage van de opdracht wederom van hem ter leen ontving, gelijk de leenbrieven luiden, » met de hooge en lage Jurisdicte en heerlijkheid van de » *Vuursche*, mitsgaders de hooge heerlijkheid en Ridderhofstad van » *Draakenstein*. » Zijn zoon *Gerard van Reede*, na hem met het huis beleend, werd daaruit in den jare 1642 in de *Ridderschap* der provincie *Utrecht* beschreven. In het jaar 1672, geschiedde de beleening op *Johan Reinst*, na hem op zijne weduwe *Vrouwe Eva Hooftman*, in den jare 1750, op *Jan Karel Bauchman Wuytiers*, Heer van *Vuursche* en *Schout-bij-Nacht* van *Holland* en *West-Friesland*, en in het jaar 1759 op *Pieter Anthonis Godin*, Heer van *Vuursche*. Na hem kwam *Draakenstein*, met de *Vuursche*, in handen van *Mr. Cornt Simon Sander*, in het jaar 1779. In het jaar 1805 ging het goed over aan *Jonkheer Mr. Paulus Willem Bosch*, die voor hem en zijne nakomelingen den naam van *Draakenstein* als geslachtsnaam aannam, welke geslachtsnaam, na het overlijden van gezegden Heer, bij Koninklijk besluit van den 21 Februarij 1836, aan al zijn afstammelingen werd toegekend. Vervolgens kwam het tot zijnen zoon, den tegenwoordigen bezitter en bewoner, *Jonkheer Mr. Frederik Lodewijk Herbert Jan Bosch van Draakenstein*, Lid der *Ridderschap* en *Staten* van *Noord-Holland*.

Dit *Draakenstein* was ook leenroerig aan het gesticht van *Utrecht*, doch waaruit deze dubbele leenroerigheid gesproten is, blijkt niet. — Het huis werd door den Heere van *Reede* in het jaar 1640 herbouwd en werd later door verschillende bezitters gemoderniseerd. Het vertoont zich als een deftig en aanzienlijk achtkant slot, en is omringd van eene gracht, met zwaar geboomte in de nabijheid. Daar-

noeven ziet men eene uitgestrekte plantaadje met fraaije laanen en wandelplaatsen doorsneden.

DRAKENSTEIN (de ambachtsheerl. van de Vaorsche daaronder begrepen) bestaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 930 bund. 28 v. r. 9. v. ell., bestaande uit bosschen, bos- en weilanden en heidevelden.

Het wapen van **DRAKENSTEIN** bestaat uit een schild, gefasceerd van goud en rood van acht stukken, die van rood beladen met tien St. Andriaskruisen, geplaatst vier, drie, twee, een.

DRAKENSTEIN-BIJ-EEMNES, riddermatige hofstad in *Eemland*, prov. *Utrecht*. Zie **DRAKENBURG**.

DRAKENSTEIN-DE-VUURSCHE, riddermatige hofstad in *Eemland*, prov. *Utrecht*. Zie **DRAKENSTEIN**.

DRAMAAL, eil. in *Australië*, W. van Nieuw-Guinea, waarvan het door de *Iris*-straat is afgescheiden.

DRAMJOR, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Cheribon*, ads. res. *Indramajoe*, aan den westelijken oever der *Indramajoe*.

DRAUFFELT of **TRACFELT**, d. in de heerl. *Clerff*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 4 u. N. ten W. van *Diekirch*, kant. en 1½ u. Z. O. van *Clerff*, gem. en ½ u. Z. ten W. van *Munzhausen*, aan de *Woltz*.

De inw., die alle R. K. zijn, hebben er eene bijkerk, welke tot de par. van *Munzhausen* behoort, en door eenen eigen Kapellaan bediend wordt.

DRAUT (NEUHOF-), gch. in de heerl. *Esch*, grooth. *Luxemburg*. Zie **NEUHOV-DRAUT**.

DRAUWATI, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djocjokarta*.

DRAWOLANG, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, res. *Preanger-Regentschappen*, lands. *Gabbang*; ten Z. van de *Lassari*.

DRAY (HET), water, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wijmbritseradeel*, aan het einde van de *Wymers* en de *Geeuw* voor *Nijezijl* en 10 min. O. van *IJlst*.

DRAYT (DE), riv., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Smalingerland*. Zie **DREIT (DE)**.

DRECHT, riv. in *Rijnland*, prov. *Noord-Holland*, die bij het d. *Oudewetering* uit de *Oudewetering* voortkomt, met eene oostelijke en eenigzins noordelijke strekking naar *Leymuiden* stroomt, van daar eerst in eene oostelijke en vervolgens in eene zuidoostelijke rigting naar het *Huis te Drecht*, op de grenzen der prov. *Noord-en-Zuid-Holland* vloeit, alwaar zij de *Aar* opneemt. Van hier wendt zij zich noordwaarts naar den *Vrouwenakker*, waar zij eene meer noordoostelijke strekking neemt, ten einde zich een weinig boven het d. *Uithoorn*, met de *Kromme-Mydrecht* te vereenigen, uit welke vereeniging de *Amstel* ontstaat. Zie dat woord.

Deze riv. is in het jaar 1824, van het *Huis ten Drecht* af, tot aan hare vereeniging met de *Kromme-Mijdrecht*, uitgediept op eene breedte van 16 ell. in den bodem, en ter diepte van 8 ell. onder A. P.

DRECHT, watertje in het markgr. van *Bergen-op-Zoom*, prov. *Noord-Brabant*, dat zich met eenen westelijken loop in den *Agger* ontlast.

DRECHT (HUIS-TE-), meestal het *Goubsche Tolhuis* genoemd, h. in *Rijnland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 4 u. Z. ten W. van *Amsterdam*, kant. *Nieuwer-Amstel*, 2½ u. Z. van *Amstelveen*, gem. *Kalslagen-en-Bilderdam*, ½ u. Z. van *Kalslagen*, ter plaatse waar de *Aar* zich met de *Drecht* vereenigt.

Het is de gewone aanlegplaats van de trekschuiten van Amsterdam op Gouda, alsmede van de pak- en nachtschuiten van Amsterdam op Delft, Leyden, Rotterdam en 's Gravenhage.

In het jaar 1824, is hier in de plaats van het zoogenaamde *Duivelsluisje* (zie dat woord), eene nieuwe schutsluis aangelegd, waaraan den 18 September de eerste steen gelegd werd. Deze sluis is voorzien van twee onderscheidene kokers of doorgangen, als een' voor groote en een' voor kleine schepen of schuiten. De grootste dezer kokers is diep op de slagbalken, 2 ell. 8 palm. 2 d. onder A. P., wijd tusschen de slagstijlen 8 ell. 1 palm 6 d., en lang in de kolk 58 ell., kunnende dus op eene lengte van 49 ell. daarbinnen geschut worden; de kleine koker of doorgang is diep op de slagbalken onder hetzelfde peil 2 ell. 3 palm. 5 d., wijd tusschen de slagstijlen 4 ell. 8 d. en lang in de kolk 27 ell. 4 palm 7 d., zoodat daar op eene lengte van 18 ell., kan geschut worden. Deze beide kokers of doorgangen hebben ter wederzijde waterkeerende deuren, en doen ten dezen opzichte hetzelfde uitwissel, dat te voren door de Aar- en Duivelsluisjes, met betrekking tot het Amstel- en Rijnwater werd uitgeoefend. — Vóór en achter deze sluis, heeft men niet alleen de noodige remmingwerken, dukdalven en palen geplaatst; maar de verdieping der vaart heeft op zoodanige wijde plaats gehad, dat onderscheidene schepen aldaar eene veilige ligplaats kunnen vinden.

DRECHTER-FRIEZEN, naam, onder welke bij de geschiedschrijvers, eenigen der vroegere bewoners van *Noord-Holland*, voorkomen. Zie **DRECHTER-FRIEZEN**.

DRECHTERLAND, gedeelte der prov. *Noord-Holland*. Zie **DRECHTERLAND**.

DRECHTER-FRIEZEN, naam, onder welchen, bij de geschiedschrijvers, de oude bewoners van den zuidoostelijken hoek van *West-Friesland*, tegenwoordig een gedeelte der prov. *Noord-Holland* uitmakende, voorkomen. Eertijds tot de *Kleine Friezen* en later tot het eerste der zeven *Vrije Friesche Zeelanden* behoord hebbende, stonden zij bestendig aan de veroveringszucht der naburige Graven van Holland bloot.

Omtrent het jaar 1155 deden zij eenen inval in Kennemerland; gelegenheid hiertoe gaf de twist, tusschen den Utrechtschen Bisschop en Graaf DIRK VI. Reeds lang hadden zij op zulk eene gelegenheid geloerd, en zij oordeelden nu den tijd geboren, om zich op den Graaf te wreken. In het gemelde jaar volvoerden zij hun ontwerp; een tamelijke hoop van hen viel in Kennemerland, plunderende en brandende aan alle kanten. Doch de poorters van Haarlem en de geburen van Osdorp vielen de **DRECHTER-FRIEZEN**, met vereende krachten, op het lijf, zoodat zij genoodzaakt waren het and weder te ruimen; niet minder dan 900 van hen werden in de vlugt gedood. In het jaar 1161 sloot Graaf FLORIS III een verdrag met hen, waarna zij hem hulde deden.

In de maand Augustus van het jaar 1272 bragt FLORIS V een groot leger op de been, met oogmerk om den dood van zijnen vader, Koning WILLEM, op de **DRECHTER-FRIEZEN** te wreken. Maar zijne Hollanders werden, bij de Vroonergeest, geslagen; meer dan 500 bleven er op het slagveld en daaronder vele Ridders. Het leger trok, zoo goed als mogelijk was, naar Heilo, alwaar het, in een tweede gevecht, de overhand behield, en de **FRIEZEN** meer dan 800 man verloren. FLORIS bouwde daarna een sterk kasteel bij Wijdens, in Dregterland. In het jaar 1282 trok hij andermaal, met eene groote heirkraft, tegen

in *Winnar* te vallen, en alomt haer tevensamen, eerst bij Schelling-
venen, daarna bij *Engewent*. Een der gevangene *Franzen*, een man
van ongeveer 40 jaar, opzamen, om zijn leven te redden en zijne vrij-
heit te behouden, met *Franz de plaats*, waar, volgens zijn voorgeven,
Georg Wannar begraven was. Ten minste *Franz* hield de beende-
ver, welke men haer aanvoert, voor die van zijnen vader, deed ze naar
Widdeling voeren, en alhier, in de abdij, onder eene koninklijke
tafel, laggen. Hij was danover zelfs zoo wel voldaan, dat hij
ook van het vader vervolgen der *Duover-Franzen* afzag. Doch toen
hij, in het jaar 1788, zag, dat zij het hoofd weder optaken, be-
jinder hij zich van die omlaaf, waarover het volk zuchtte, door
zwaer overtuigingen en dijdbreken, en raad zijnen neef *Diak van*
Duover, om eenen raad te huyzen, met eene aanzienlijke vloot der-
venen, die vele vromme inspectoren gijckte en gevangen nam;
hielmer werd dit volk, zonder slag of stoot, tot onderwerping gebracht.
DUVER-FRANZEN of **Duoverland**, heerschedap, prov. Noord-
Holland.

Het hevet den oostelijken heuk van West-Friesland, dat hier met
een weg, die in noordwaarts, ten N. en voor het grootste gedeelte
ten E. en E. W. door de *Landweer* heupeld wordt. Landwaarts in
vocht het door den West-Hindien binnendijk, den Oudendijk ge-
maakt, ten E. zijden van den Schermerboezem en van het
wegge-gedeelte van Noord-Holland, vroeger hekend onder de benaming
van het *Wandswaentier*. Het een klein gedeelte poalt het ten W. aan
Duover en aan den *Kamerschedap* of *Goetner-Ambacht*. Ten N. W.
en W. voor en vore het naar oostwaarts niet door de *Zaiderzee* be-
voerd wordt, poalt het aan de *Vier Noorder-Keggen* tot aan den
meer van *Wervensdijk*, door de *Schikdelijk* eene scheiding tusschen
Duoverland en de *Vier Noorder-Keggen* aan het W. maakt, gelijk de
Koningsdijk het ten N. en N. W. afsluut.

De grond is er veenig deerning, voornamelijk in de nabijheid van
aanwege plaatsen. Avver vermoedelijk enige oude riviertakken geloo-
pen alhier; alhier wordt in zandertige omliggend bodem met zand,
vermengd met zandwe kler, welke, verder naar heven, steeds meer
en meer de overhand krijgt, en ten laatste schier geheel zonder zand,
maar aan met schraapen vermengd, is. voverver eene fijne witachtige
kier ligt, die eindelijk door zwarte tinnende bodem wordt. Met
andere ook geheet het, dat er dertie op de kleibedding rust en dat
deze aan door de zwarte tinnende, als hevenste laag, wordt opgevolgd.

De landstreek van *Duoverland* bestaat meest uit schone weilanden
en enige vromoeslanden, die vroeger, voornamelijk aan de *Streek*
tusschen *Hoorn* en *Enkhuizen*, ongemeen hoog in prijs waren; omdat de
weilanden weleer, hier amtrecks, tot vijftien honderd en twee duizend
en de vromoeslanden tot drie en vier duizend gulden de morgen, zijn
verkocht geworden. Doch de ongevallen van regeringshand, het
misen van scheepvaart, de rampen des oorlogs, de doorbraaken en zware
huten der dijken en verpodingen, hebben de waarde duer hand
later aanmerkelijk vermindert. De weilanden zijn echter nog hoog in
prijs, ook de zandlanden, waar konarizeend en dergelijke wordt ver-
land.

Het opziet tot het dijkezen in *Duoverland* het grootste van de vier
Wassende Ambachten. Dit amb. wordt in het collegie van *Hoofd-*
kapiteinen van Westfriesland door drie Leden vertegenwoordigd, en
in dat oer de *Hondsboosche* en *Duinen* te *Petten* door een *Hoofd-*

Ingeland en een Hoog-Heemraad. Het wordt verdeeld in vier koggen en elke kogge weder in polders.

Tot de Oosterkogge behooren: Enkhuizen, Bovencarspel, Grootebroek, Hoogcarspel en Andijk.

Tot de Middeltkogge: Westwoud, Oudijk, Binnenwijzend, Ooster-Blokker, Wester-Blokker, Zwaag en Wervershoof.

Tot de Zuiderkogge: Venhuizen, Hem, Wijdenes en Schellinkhout.

Tot de Westerkogge: Hoorn, Dampden, Berkhout, Grosthuizen, Oudendijk, Avenhorn en Scharwoude.

DRECHTERLAND bevat, met inbegrip der steden, bedijkte meren en buitendijks gelegene strooken, ruim 16,000 bunders, alles schotbaar opgemeten land en omstreeks 18,000 inw., waarvan 13,656 in de steden Hoorn en Enkhuizen; een derde der bevolking is R. K. Het water wordt door 29 molens op zee en door 4 molens op den Schermerboezem uitgemalen. Alle deze molens hebben van 80 tot 100 voeten vlugt, de vjzelmolens worden het verkieslijkst geacht. — Binnen twee of uiterlijk drie jaren zullen alle klei- en modderwegen herschapen zijn in straat-, mac-adams of grondwegen. In het jaar 1835 is men met den aanleg daarvan begonnen. In het belang van den landbouw aangelegd en geheel door de landeigenaren bekostigd wordende, zijn er geene tolhekken op die wegen geplaatst.

Het bestuur over het ambacht bestaat uit twee Dijkgraven en twee collegiën van Heemraden, welke jaar om jaar fungeren; nit een en twintig Afgevaardigden van de onderscheidene gemeente- of polderbesturen, Waardschappen genaamd, en uit eenen Secretaris. De Dijkgraven moeten wonen te Hoorn en te Enkhuizen. De vergaderingen van het bestuur worden gehouden daar, waat de in dienst zijnde Dijkgraaf woont. Daarbij zijn in dienst: twee Boden, drie Opzigtters over de zeekeringen en Westfriesche binnendijken en een Opzigtter voor de Dregterlandsche binnendijken en macadams-straat- en grondwegen.

De Dijkgraven, Heemraden en Waardschappen worden door den Koning benoemd en moeten, even als de Secretaris, eene bepaalde gegoedheid hebben in contribuërende morgentalen.

De waardschappij heeft de aanstelling van den Secretaris, van de Boden en van de Opzigtters, benevens de voordragt van de Hoofd-Ingelanden van Westfriesland en van den Hoofd-Ingeland en Hoog-Heemraad van de Hondsbosschen. Zij maakt alle keuren, regelt de werkzaamheden, onderzoekt en neemt op alle rekeningen en verantwoordingen, besluit nopens alle voorkomende zaken en verleent magtiging tot al hetgeen moet verrigt worden. Zij vertegenwoordigt de gezamenlijke ingelanden.

De Dijkgraaf en de vier voorzittende Waardschappen brengen de besluiten van de waardschappij ten uitvoer en doen alle spoed vereischende zaken af.

Het geldelijk beheer wordt door de vier voorzittende Waardschappen, namens de waardschappij, gevoerd.

Heemraden doen de schouwen, zorgen voor de naleving der keuren, beoordeelen de werken en de daartoe gebruikt wordende materialen, beslissen de geschillen, tusschen het bestuur en de aannemers ontstaande en leggen de boeten op. — De klagten, tegen andere besturen aangeheven, dat beschuldigers en registers dezelfde personen wa-

ren en dat het bestuur in eigen zaak regt sprak, bestonden hier niet, het uitvoerend wetgevend en regterlijk gezag, berustte niet bij dezelfde personen.

Het dijkbestuur oefent geen het minste gezag uit over de polderwerken en de molens. Het beheer daarover berust bij de polderbesturen en, voor zoo verre eenige tot eene gemeenschappelijke bemaling zijn vereenigd, berust het beheer over de molens bij de daartoe van wege die polders gecommitteerden.

DREGTERLANDSCHE-DIJK of **DRESTERLANDSCHE-WESTFRIESCHE-ZEE-MAK**, dijk, prov. *Noord-Holland*, welke geheel Dregterland ten N., O. en Z. omvat. Beginnende een weinig bewesten Wervershoof en met eene oostelijke strekking naar Immetjeshorn loopende; van waar hij met eene zuidwaartsche rigting naar Enkhuizen schiet. Na om die stad heen geloopt te hebben, neemt hij, tot aan de Broekerhaven, eene zuidwestelijke en van daar tot den Blokkerhoek weder eene zuidelijke; van hier weder tot bij Wijdenes eene zuidwestelijke en voorts tot Hoorn eene westelijke strekking; terwijl hij voorts, na de stad Hoorn omgeven te hebben, met eenen zuidwestelijken loop bij den Westfrieschen binnendijk, de Oudendijk genaamd, eindigt. Hij is lang 47,840 ell.

Deze dijk, reeds vóór eenen aangelegd, doch van tijd tot tijd verhoogd en verzaard, dient om Dregterland tegen de overstroomingen van de Zuiderzee te beschutten. De kruin waakt boven het Amsterdamsche peil van 4 ell. 8 palm. tot 5 ell. 8 palm., naar gelang van omstandigheden, als aanslag, windstreek enz. Doorgaande wordt echter de kruin des dijks verhoogd. — Het beëmradschap van Dregterland heeft ook het bestuur over dezen dijk.

Het wapen van **DRESTERLAND** bestaat uit een doorsneden schild van silver, beladen met een posthoorn van keel (rood), voorsien van een lint van azuur (blauw) en van azuur beladen met drie haringen van silver, gedekt door drie gouden kroonen en verzeld van drie gouden starren; de beide gedeelten van het schild gescheiden door eene barre van goud, beladen met vier klaverbladen van synopel (groen), geplaatst in den zin van de barre.

DREIJEN of **DREIJEN**, buurs. op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, arr. en 1 u. W. N. W. van *Arnhem*, kant. en 2 u. O. ten N. van *Wageningen*, gem. en $1\frac{1}{2}$ u. O. van *Rencum*, $\frac{1}{2}$ u. N. van *Oosterbeek*, waartoe het behoort; met 3 h. en 25 inw. Ook ligt aldaar een landh., *Dreijen* geheeten. Zie het volgende art.

DREIJEN of **DREIJEN**, landh. op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, arr. en 1 u. W. N. W. van *Arnhem*, kant. en 2 u. O. ten N. van *Wageningen*, gem. en $1\frac{1}{2}$ u. O. van *Rencum*, $\frac{1}{2}$ u. N. van *Oosterbeek*; in de buurs. *Dreijen*.

Het wordt thans in eigendom bezeten door den Heer **MAURENBRECHER**.

DREI-JUNGFREN, in het Fransch **Traqs-Virages**, geh. in de heerl. *Alzingen*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 7 u. N. van *Diekirch*, kant. en 2 u. N. van *Clerff*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. ten O. van *Nieder-Beling*. — Het is vrij groot en levendig en er worden jaarlijks vier welbezochte markten gehouden, als: op den 19 Maart; den 25 April; den 2 Augustus en den 30 November.

DREISCHOR, voorm. eil., prov. *Zeeland*, dat bespoeld werd ten N. door de Grevelinge, ten O. door de Marevliet, ten Z. door het Dijkwater en ten Z. W. en W. door het Zonnemeer.

Oorspronkelijk was het bekend naar den stroom, waaraan het lag, als de **VILLA SUNDREAR**, en het komt onder dien naam voor in eenen

brief van Keizer Otto III, bij welke hij, den 25 Augustus 985, aan Dirk II, Graaf van Holland, eenige landen in vollen eigendom gaf, welke deze voorheen slechts ter leen had gehouden. Reeds in het jaar 1206 vindt men echter van Damskirk gewaagd. Het werd dus geheeten, omdat het uit de drie schorren Mareland, de Bellaart of Belder en Sir Jansland bestond, van welk het laatste er door den vloed van 1288 werd afgescheurd en later aan Duiveland gehecht. Door de bedijking van Noordgouwe en Zonnemaire werd dit eiland met Schouwen verbonden.

Weleer heeft daarin, aan de oostzijde, een vermaard vlek of vischersgehucht gelegen, Maïje genaamd, bij hetwelk de voornaamste diepte of reede plagt te zijn, daar de buizen, visch- en koopvaardij-schepen van Zierikzee, havenden, hetwelk wel meest zijn aanvang nam, nadat in het jaar 1287, of zoo anderen schrijven, 1288, Damskirk, door den hoogen vloed van St. Aagtendag, gescheiden en voor een groot deel buitengedijkt werd, vóór welken tijd het land van Damskirk, volgens Renssensene, wel bijna de helft grooter was dan te zijnen tijde. Ook zoude Adolf van Kleef, Heer van Ravestein, en Vrouw Anna van Bourgondië, zijne echtgenoot, omtrent het jaar 1475, verscheidene groote schorren aan Damskirk en Noordgouwe hebben doen aandijken, na welken tijd het dorp Dreischor (zie het volgende art.) zijn voornaamste aanzien gekregen heeft.

DREISCHOR, gem. in het eil. Schouwen, prov. Zeeland, arr. en distr. Zierikzee, kant. Brouwershaven (2 k. d., 5 m. k., 2 s. d.); palende N. O. aan de Beningen, O. en Z. aan het Dijkwater, dat het ten O. van de gem. Sir Jansland en ten Z. van Nieuwerkerke-Kapelle en Botland scheidt, Z. W. aan de gem. Noord-Gouwe en W. aan Zonnemaire.

Deze gem. bestaat uit den Polder van Dreischor, het Nieuwland en het Meerlandpoldertje, bevat het d. Dreischor, de b. Belder of Bellaert en eenige verstrooid liggende h., beslaat eene oppervlakte van 1270 bund. en telt 150 h., bewoond door 186 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 900 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Ook heeft men er 2 meestoven en 18 vlaserijen.

De inw., die hier, op 2 na, alle Herv. zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van Zierikzee, ring van Brouwershaven, behoort. De eerste, weke hier het leeraarambt heeft waargenomen is geweest Robertus de Ridder, die hier in 1577 stond. Het beroep geschiedt met medestemming van den Ambachtsheer.

De twee R. K., die hier wonen, behooren tot de stat. van Zierikzee. — Er is in deze gem. ééne school, welke 90 leerlingen telt. — Ook heeft men er in de b. Bellard een overzetveer op Duiveland.

De gem. Damskirk is eene oude en aanzienlijke heerl., die reeds in het jaar 1390, van Hertog Albrecht van Belieren eenige keuren en regten verkregen had. Nadat in het jaar 1528, bij den dood van Filips van Kleeve, Heer van Ravestein, deze heerlijkheid aan den Keizer, als Graaf van Zeeland, was vervallen, werden deze, onder eenige veranderingen en bepalingen, bevestigd door Keizer Karel, bij eenen brief, gegeven te Mechelen, op den 1 Julij des jaars 1550. Hierin beloofde de Keizer onder anderen, » over Damskirk te zullen stellen eenen Rentmeester, die zal mogen de Schepenen te volmagten, om kennis en regts-oefening te hebben van alle zaken, zoo wel lijfstrafbare als burgerlijke, onder het regtsgebied van den hove van Holland, en tot het voorschreven baljuwschap te zullen stellen en bevelen zijnen Rentmeester Beosten-Schelde." Het is opmerkelijk dat Karel, niet al-

leen in denzelfden brief Damschea eene vrije heerlijkheid noemt, maar dat hij, in sekern brief van gratie of kwijtschelding door hem aan die van Damschea verleend, op den 9 December des jaars 1839, ten epigite daarvan, ook dese woorden gebruikt, »zoo 't voornoemde » land van Damschea in eene heerlijkheid apart, niets gemeens heb- » bende met onze Staten van Zeeland." Wat hiervan ooit mag ge- » weet zijn, het is zeker, dat hij het afzweren van den Koning van Spanje, als Graaf van Zeeland, deze heerlijkheid in den boezem van de graaflijkheid of aan het gemeene land van Zeeland, mede vervallen is. Volgens den gedachten brief van Keizer KAARL, heeft de heerlijkheid van Damschea hare eigene heege vierschaar gehad, die op Damschea plagt gehouden te worden. Doch alsoo dese heerlijkheid in het jaar 1708, alleen verkocht en uitgegeven is met ambachtsregt en ambachtsgelov, blijvende al het overige aan de Graaflijkheid behouden, zoo heeft zij sedert, volgens Staats-Resolucie van den 25 September des jaars 1705, in het lijfstrafbare, gestaan onder het regtgebied van Burgemeesters en Schepenen van Zieriksee, in hoedanigheid als President en 's Gravenmanne ter hooger Vierschaar over Zeeland Boven-Schelde, binnen die stad. Dus werd het baljuwsambt over haar, volgens besluit van 's lands Staten, niet door den Baljuw van Zieriksee, maar door den Rentmeester-Generaal over Zeeland-Boven-Schelde bekleed, die ook te gelijk Baljuw van Zonnemaire en Noordgouwe was. In het burgerlijke had Damschea zijn eigen geregt, bestaande uit eenen Schout, zeven Schepenen en eenen Secretaris, welke allen, zoo als ook de verdere bedienden van het Dorp en Ambacht, door den Heer werden aangesteld, die ook de aanstelling had van den Klerk der Dijkagie. Volgens de rekening van den Rentmeester BAUWINK VAN WILJGAARDEN, van het jaar 1657, was de heerl. van Damschea, groot 2261 gemeten 105 roeden (1038 bund. 24 v. r. 9 v. ell.) In de steenrolle van het jaar 1692 staat zij bekend ter grootte van 2793 gemeten 115 roeden (1278 bund. 2 v. r. 18 v. ell.); doch het poltertje Maarland en de vronnen werden hieronder begrepen. Ter laatst-gemelde grootte werd zij, in het jaar 1704, uit den boezem van de graaflijkheid gekocht, door den Heer Mr. JOHAN DANIEL OCKERSE, voor twee duizend en vijftien ponden vlaamsch (12,090 gulden). Bij zijnen dood is zij gekomen op den Heer Mr. PIETRA MOES, Heer van *Renesse*, en dus toen ook Heer van *Dreischer*, die er op den 30 November des jaars 1741, mede verleid werd. Naar luid der verleibrieven volgt aan hem » de Oostmolen, het huis Windenburg, met de aanhoorige 6 gemeten » 220 roeden, eertijds boomgaard, doch nu plantage van den Heer, » de Dijkettingen, Lammertienden, Visscherijen, Malerie, jagt, » Vogelerie, en verder Ambachtsregt en Ambachtsgelov, blijvende » het overige aan de graaflijkheid behouden." Thans wordt deze heerl. bezeten door den Heer C. J. DE JONGE.

Het d. DAMSCHEA, ook wel eens DAMSCHON, is eene groote en schoone plaats, die 1½ u. N. ten O. van Zieriksee, 1½ u. Z. O. van Brouwershaven ligt.

De kerk, die vrij ruim is, was vóór de Reformatie reeds eene parochiekerk, en er was eene vikarij aan St. BARBARA'S altaar. JAN WILLEMSSE, Pastoor dixer kerk, stelde er in het jaar 1487 eerst het zingen van getijden in, kort daarna werd hij te Noordgouwe in de vierschaar doodgestoken. De moordenaar, door het geregt gevat, werd naar verdienste gestraft. Mr. JOHAN DANIEL OCKERSE, Heer van DAMSCHON, die eenigen tijd Raadsheer in het hof van Holland geweest is, en zoo te voren als na afstand van dit ambt,

ook Burgemeester en Raad der stad Zierikzee was, heeft in deze kerk, zoo voor zich, als voor zijnen broeder CORNELIS DANIEL OCKERAN, in zijn leven, gewoon Afgevaardigde ter vergadering van de Algemeene Staten, wegens Zeeland, eene heerlijke grafsombe doen oprigten, in welke beide de broeders begraven zijn. De kerk en toren worden er door den polder van DANISCHON onderhouden. Zelfs wordt de wijn tot het Nachتماال van 's polderswege bekostigd.

Aan het Dijkwater heeft het d. een haventje bij het buurtje Belder of Bellard. Voor eenigen tijd plagt hier nog het slot Windenburg te staan, doch dit is, in het jaar 1837, gesloopt.

DANISCHON is de geboorteplaats van den Latijnschen Dichter JACOBUS ZOVITIUS of ZEVITIUS, die in het begin der zestiende eeuw Rector der Latijnsche school te Breda was, alwaar hij in 1536 in den bloei zijner jaren overleed. Hij liet zich naar zijne geboorteplaats DANISCHONUS en TRIVIANIUS noemen, als of DANISCHON zijnen naam ontleende van drie scharen, doch dit is verkeerd, daar die naam moet afgeleid worden van de drie schorren, welke hier eertijds lagen, zoo als ook het wapen aanduidt, hetwelk bestaat uit drie groene schorretjes met witte schaapjes op een blaauw veld.

DREISCHOR (NIEUW-), d. op het eil. *Duiveland*, prov. *Zeeland*. Zie *SIR JANSLAND*.

DREISCHOR (OUD-), naam welke men wel eens geeft aan het d. DANISCHON, op het eil. *Schowen*, prov. *Zeeland*, om het te onderscheiden van NIEUW-DREISCHOR of SIR-JANSLAND. Zie *DREISCHOR*.

DREISCHOR (POLDER VAN), pold. op het eil. *Schowen*, prov. *Zeeland*, arr. en distr. *Zierikzee*, kant. *Brouwershaven*, gem. *Dreischor*; palende N. W. aan den polder van Sonnemaire, N. O. aan de Bieeningen, O. aan het Nieuwland, Z. aan de schorren tegen het Dijkwater en aan Maarland, W. aan Noordgouwe beoosten Steene.

DREIT (DE) of het DRATT, riv., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Smallingerland*, dat vroeger tusschen Dragten en Olterterp uit de veenen voortkwam, thans zijn begin neemt uit de landen aan den zuidkant van Dragten, en na eenen korten noordelijken, een weinig westwaartschen, loop, zich in de *Smalle-Eester-Sanding* ontlast.

DREMPPEL (DE), voorm. bank aan den Noordoosthoek van de Helder, prov. *Noord-Holland*, in het *Schulpegat*, waarover onze linieschepen niet dan met gunstige getijden konden heenvaren, en die dus eene aanmerkelijke helemmering in de zeevaart te weeg bragt.

Reeds voorlang hadden kundige Nederlanders middelen gezocht, om deze smalle doch harde bank, meestal uit zeeschelpen gevormd, te verdiepen, doch ten laatste schijnt de natuur de kunst te zijn voorgekomen, want sedert de laatste vier of vijf jaren bestaat deze bank niet meer, ja is zelfs geheel verdwenen, zoodat men thans met alle getijden, met de grootste schepen, daarover naar zee kan gaan.

DREMPT, d. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, arr. en 3 u. Z. W. van *Zutphen*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. O. van *Doesborgh*, gem. *Hummeloen-Keppel*, $1\frac{1}{2}$ u. W. van *Hummelo*, aan den Ouden *Duvel*.

Men telt er ongeveer 1100 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., die hier ongeveer 500 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Zutphen*, ring van *Doesborgh*, behoort. De eerste, die hier het leeraarsambt, nadat het van Angerlo gescheiden was, heeft waargenomen, is geweest BARTOLDUS GOLDBERIT, die in het jaar 1637 herwaarts kwam, en in het jaar 1641 naar Vorden ver-

die met den Bisschop overhoop lagen , tegen den gemelden Graaf , die , met de zijnen verdreven , weder , door den Bisschop vergezeld , in DRENTHE viel , en overal , zoo als zijne tegenpartij ook had gedaan , groote verwoestingen aanrigtte. Soortgelijk onheil wederveer dit landschap , onder de regering van Bisschop OTTO II , door het gedrag van den Slotvoogd RUDOLF , die den Bisschop steeds tegenwerkte , oproerig werd , en de Drenthen zoo zeer tegen hunnen Bisschop opruidden , dat zij gestadig weigerden hunne lasten op te brengen , weshalve deze noodzaak werd , met zijne krijgsmagt tegen het landschap op te rukken. In den zomer van het jaar 1227 kwam het bij Ane , in Overijssel , tot eenen veldslag , waarin RUDOLF de overwinning behaalde , en waarin de Bisschop , met zeer velen der zijnen , sneuvelde. Onder den volgenden , Bisschop WILLEBRAND , werd deze binnenlandsche oorlog voortgezet , en , alhoewel de Slotvoogd RUDOLF , in 1230 , in weerwil van eenen wapenstilstand van vijftien dagen , op het kasteel Hardenberg , waar hij zich heen begeven had , om den Bisschop zijne onderwerping te betuigen , door dezen gevangen genomen en eerlang , met andere edelen , vermoord werd , bleef echter de oorlog , met kleine tusschenpoozingen , nog een paar jaren voortwoeden , terwijl de Bisschoppelijken meerendeels de nederlaag kregen.

Onder de Stedevoogden van DRENTHE , die zich vervolgens weder oproerig tegen de Bisschoppen verzet hebben , was voornamelijk zekere REINOLD VAN KOEVORDEN , die weigerde het beheer over het landschap DRENTHE af te staan , en het slot Koevorden , hetwelk door eenen der Bisschoppen aan zijne voorzaten voor zekere som gelds verpand was , weder te laten lossen , waarop FREDERIK VAN BLANKENHEIM , een en vijftigste Bisschop , aangezien het aanbod tot teruggave van de geleende som niets baatte , geweld moest gebruiken , om zich weder in het bezit daarvan te stellen. Hierin werd hij geholpen bijzonderlijk door de Overijsselsche steden Deventer , Kampen en Zwolle , die hem genoegzaam volk toezonden , om daarmede en met zijne eigene krijgsmagt , in het jaar 1395 , het slot te Koevorden te vermeesteren. Vermits nu REINOLD geen de minste hoop had , om door eigene krachten het verlorene te herwinnen , werd in deze zaak , in het jaar 1397 , door bemiddeling van den Hertog van GELDER , een vergelijk beraamd en eerlang gesloten , en daarbij bedongen , dat REINOLD , voor den afstand van dit zijn regt , 15,000 oude schilden (21,000 guld.) ontvangen zou , voor welke betaling de drie genoemde Overijsselsche steden instonden , met belofte , om die aan hem of zijne erfgenamen te zullen voldoen op den 14 Mei 1402 , waartegen de Bisschop beloofde , deze steden daarvoor schadeloos te zullen stellen. Hierna is het landschap DRENTHE nog eene reeks van jaren onder de Bisschoppelijke regering van Utrecht gebleven , doch heeft veel gedeeld in de lotgevallen der naburige provinciën Friesland en Groningen , daar de Drenthen , wegens de verregeande binnenlandsche onlusten , gedurende de vijftiende eeuw , eerst door toedoen van de Hertogen van Saxon en daarna van de Hertogen van Bourgondië , in gemelde landen ontstaan , waarin Hertog KAREL VAN GELDER zulk eene voorname rol speelde , veeltijds moesten deelen in alle de rampen , welke deze oorlog ten gevolge had. Aangezien deze landstreek , aan de meeste oorden hoog en droog , zelfs in den wintertijd , een bekwame doortogt aan het krijgsvolk verleende , zoo trokken daarenboven de Bisschop van Utrecht , om zich in het bezit van Groningen te handhaven , en de Hertog van GELDER , om Groningen en de Ommelanden te vermeesteren , er gestadig met hun

krigsvolk door, waardoor dit land, zoo door den eenen als den anderen, herhaaldelijk werd uitgeplunderd. In het jaar 1522 maakte **KARL VAN GELDERN**, wiens wapenen een tijdlang voorspoedig waren geweest, zich er geheel meester van, en niet lang daarna, namelijk in 1528, volgde de afstand van **Bisschop HENDRIK VAN BELJEEN** van al zijn wereldlijk bewind, zoo ten aanzien van het Oversticht, waartoe *Overijssel* en *Drenthe* destijds mede gerekend werden, als van het Nedersticht, ten behoeve van Keizer **KARL V**, die ook, in 1537, door de Staten van het landschap als hun Erfheer werd aangenomen; nadat de Oostenrijksche Gouverneur van Friesland en Groningen, **GEORG SCHEENK VAN TOURNEBURG**, met weinig moeite de stad Koevorden, benevens het geheele landschap *Drenthe*, onder 's Keizers gehoorzaamheid had gebracht, hetwelk echter geschiedde onder die voorwaarde, dat de inwoners bij hunne oude regten en vrijheden zouden worden gelaten. Bij deze omwending van zaken had zich **KARL**, Hertog van *Gelder*, in de noodzakelijkheid bevonden, om, in het laatst van het jaar 1536, met gemelden Keizer eene overeenkomst te sluiten; waarbij hij hem, onder anderen, alle zijne in deze landen gemaakte veroveringen overdroeg. Het landschap *Drenthe* bleef onder de heerschappij van Keizer **KARL V**, die den 4 December 1541 der Drenthen privilegien bevestigde, tot het jaar 1555, toen hij die, zoo ten opzichte van dit landschap als van de overige Nederlanden, aan zijnen zoon **FILIPS II** overdroeg, die op den 3 September 1556, binnen 's lands, door de Drenthen als hun Landheer gehuldigd werd. Toen in het jaar 1560, ten verzoeke van **FILIPS II**, door **PAULUS IV**, en zijnen opvolger **PAULUS V**, drie nieuwe aartsbisdommen en veertien bisdommen in de Nederlanden werden opgericht, geraakten alle de kerken van *Drenthe*, welke tot dus verre aan het geestelijk regtsgebied der Bisschoppen van Utrecht onderhoorig waren geweest, onder het geestelijk opzigt van den Bisschop van Groningen, gelijk zij ook in de bulle, door **PAULUS V**, den 7 Augustus 1561 gegeven, alle uitdrukkelijk worden genoemd. Dan de kort daarna uitgebrokene Reformatie deed dit Bisschoppelijk gezag welhaast, zoowel in *Drenthe* als in Groningen, een einde nemen, dewijl de Staten van dit land, in navolging der andere gewesten, na de verovering der stad Groningen, den 25 July 1594, mede aan Koning **FILIPS II** alle gehoorzaamheid ontzegden, en de oppermagt der regering aan zich trokken.

Ten tijde dat, in het jaar 1579, de Unie tusschen de provinciën, welke het Spaansche juk reeds hadden afgeworpen, gesloten werd, was *Drenthe* nog niet genoegzaam van de heerschappij zijner vijanden bevrijd, om zich mede onder de Bondgenooten te durven aangeven, hetwelk alleen de voldoende oorzaak was, waarom de Staten van dit land ook niet dadelijk in deze Unie begrepen zijn geweest; de aanneming en onderteekening van dit verbond is niet te min, den 11 April 1580, door de Ridderschap en Eigenërsden van *Drenthe* gevolgd, waarna zij, als Medebondgenooten, zitting en stem in de vergadering der Algemeene Staten, benevens de andere provinciën, gehad hebben tot in het jaar 1582, toen dit landschap door **GEORGE VAN LALAING**, Graaf van *Rennenberg*, ter gelegenheid der terugbrenging van de provincie Groningen onder de Spaansche heerschappij, weder van de Unie werd afgescheurd. Nadat Prins **MAURITS**, in 1592, Koevorden en in 1594 geheel *Drenthe* had herwonnen, hebben de Staten van dit landschap, van tijd tot tijd, zoo als onder anderen in 1618 en 1642, door hunne Gedeputeerden, vele pogingen bij Hun Hoogmogenden aan-

gewend, om als eene achtste provincie weder sitting in de vergadering te mogen erlangen, welk oogmerk zij echter niet hebben kunnen bereiken. De meeste hoop scheen zich voor hen op te doen in het jaar 1651, toen, onmiddellijk na den dood van Prins WILLEM II, de bekende, algemeene, buitengewone vergadering der Afgevaardigden van alle de zeven Vereenigde provinciën te 's Gravenhage gehouden werd, om alle de zaken van godsdienst, politie en finantie deser landen, op eenen vasten voet te brengen; zelfs was, ingevolge resolutie van Hunne Hoogmogenden, van den 6 November 1650, door den President en Griffier geteekend, den Staten van DRENTHE eene aanschrijving gedaan, houdende uitnoodiging, om mede op deze groote vergadering te verschijnen, en, zoowel als de zeven andere provinciën, hunne adviezen uit te brengen, waarop de Gecommitteerden dadelijk overkwamen, verzoekende tot die vergadering te mogen worden toegelaten, als wanneer gezegd werd, dat dese aanschrijving bij vergissing was geschied; zoodat de Staten van DRENTHE van deze aanschrijving geen gevolg genoten, maar eenvoudig buiten de vergadering gehouden werden. De Heeren SCHICKHARD, Landschrijver, en STRUYCK, Secretaris van DRENTHE, hebben daartegen in eene uitvoerige deductie hunne vertogen ingebracht, gesterkt met oude echte handvesten der Bisschoppen van Utrecht, Hertogen van Bourgondië, Koningen van Spanje, enz., waarin verklaard werd, dat dit landschap, ten allen tijde, als een afsonderlijke staat in de vergadering der Staten deser landen, hunne Gecommitteerden gezonden hebben, waarop echter bij die groote vergadering geen acht is geslagen, zijnde vermoedelijk dit aanzoek, uit oorzaak van de geringe krachten, in vergelijking der andere provinciën, van de hand gewezen. Dit landschap werd vervolgens dan ook niet geheelijk als een gedeelte van de Nederlandsche Republiek beschouwd, hebbende het in zake van politie, justitie en finantie, ook zijne eigene onafhankelijke regering. Het stond echter onder de bescherming der Algemeene Staten van de Vereenigde Nederlanden en bragt ook iets bij tot de gemeene lasten ter generaliteitsrekenkamer, gevende van elke honderd gulden, die de gezamenlijke provinciën tot gewone lasten betaalden, ééne gulden, en tot de buitengewone petitiën der Raden van State ééne gulden boven de honderd gulden, onderhoudende daarbij, ten dienste van den Staat, op eigene kosten, een batallion voetvolk, Oranje-Drenthe geheeten. Eene zaak, welke dit landschap echter in die tijden nader met de zeven provinciën verbonden heeft, is, dat de Stadhouderlijke waardigheid in dat gewest steeds door eenen der Stadhouderen van de andere provinciën is bekleed geweest, waartoe de Staten doorgaans denzelfden Stadhouder der twee naburige provinciën, Friesland en Groningen, kozen. Zoo hebben zij in 1596 WILLEM LODERWIJK, Graaf van Nassau-Dillenburg, schoonzoon van WILLEM I, Prins van Oranje, tot hunnen eersten Stadhouder gehad; en na diens overlijden, in 1620, MAURITS, Prins van Oranje, eigen zoon van WILLEM I; in 1623 ERNST KASIMIER, Graaf van Nassau-Dietz; in 1652 zijnen zoon, Graaf HENDRIK KASIMIER, en in 1640 WILLEM FREDERIK, Prins van Nassau-Dietz, schoonzoon van FREDERIK HENDRIK, Prins van Oranje; in 1675 HENDRIK KASIMIER II, Prins van Nassau-Dietz; in 1696 Prins JAN WILLEM FRISO; in 1722, Prins WILLEM KARL HENDRIK FRISO; en eindelijk, in 1751, WILLEM V, Prins van Oranje.

Tijdens het bestaan der Republiek en vroeger, was dit landschap in 6 dingspillen verdeeld, zijnde Zuidenveld, Beilerdingspil, Die-

verderdingspil, Rolderdingspil, Noordenveld en Oostermoer. In het Dieverderdingspil was gelegen de vrije heerl. Ruinen.

Nadat dit landschap, bij de omwenteling van het jaar 1795, een Departement der Bataafsche Republiek geworden was, werd het, bij de staatsregeling van het jaar 1798, een gedeelte van het DEPARTEMENT VAN DEN OUDEN-IJSSEL, waartoe ook de prov. *Overijssel*, benevens gedeelten van *Gelderland* en *Friesland* behoorden. Naar aanleiding van art. 10 der staatsregeling van 1805, bij de constitutionele wetten van 1806, weder, onder zijnen vorigen naam, op zich zelve een Departement geworden zijnde, bleef het zulks, tot dat het koningrijk Holland in het Frausche keizerrijk werd ingelijfd, als wanneer het bij *Groningen* werd gevoegd, en dus een gedeelte van het DEPARTEMENT DER WESTER-EENS uitmaakte.

Sedert ons Vaderland, in het jaar 1813, zijne plaats in de rij der volken heeft hernomen, maakt *DRENTHE* eene provincie van het koningrijk der Nederlanden uit, hoezeer het in het justiciele tot 1838 tot Groningen behoorde. Die prov. grenst N. en N. O. aan de de prov. Groningen, O. en Z. O. aan het koningrijk Hannover, Z. en Z. W. aan de prov. *Overijssel*, W. aan *Friesland* en Groningen. Van het N. naar het Z. wordt de grootste lengte op 12½ u., en van het O. naar het W. de grootste breedte op 14 u. gerekend, hoewel het naar het N. veel smaller toeloopt.

Zij heeft eene oppervlakte van 45 geographische v. m. of 266,278 bund., waarvan de grootste helft nog onbebouwd is; de veenen beslaan 118,123, en de heidevelden, met de waterplassen, stroomen, wegen enz. 70,132 bund., het overige is bouw-, hooi en weiland. Zij bevat 3 steden, Assen, Meppel en Koevorden, en 30 plattelandsgemeenten, gezamenlijk in vier administrative kantons verdeeld, die 36 kerkdorpen bevatten; welke kantons te zamen hebben eene bevolking van 72,484 ziel. Bij die bevolking, bestaande uit 13,860 huisgezinnen, bewonende 11,391 huizen, waren, van het mannelijk geslacht: 23,798 ongetrouwen, 11323 getrouwen en 1642 weduwnaars; van het vrouwelijke geslacht: 21,963 ongetrouwen, 11,237 getrouwen en 2521 weduwen. Terwijl, wat de godsdienstige gezindheid, waartoe zij behooren, aangaat, die bevolking verdeeld werd in: 67,698 Protestanten, 3,264 R. K. (1), 1,401 Israëliten, en 121 tot niet genoemde gezindheden behoorende, alles volgens telling op 1° Januarij 1840. Op dien dag van het jaar 1841 beliep het totaal der bevolking 74,081.

Er zijn in *DRENTHE* 44 gem. der Herv., die 3 classes uitmaken, als: van Assen, Meppel en Koevorden, en 44 kerken, bediend wordende door 48 Predikanten.

Ook heeft men er onderscheidene gem. van de Afgescheidenen, van welke eenige kerken en Predikanten hebben.

Men telt er 4 R. K. statien, die tot het aartspr. van *Zalland-en-Drenthe* behooren. Zij bezitten 3 kerken, bediend wordende door 3 Pastoors en 2 Kapellaans.

Men heeft er geen Evang. Luth., geen Herst. Evang. Luth., geen Doopsgez. en ook geen Remonstrantsche gemeente.

De Israëliten hebben er 5 ringsynagogen en 4 bijkerken, die tot het *synagogaal ressort van Zwolle* behooren.

Voor de regterlijke magt heeft *DRENTHE* slechts 1 arrondissement, dat 3 kant. uitmaakt.

(1) Het getal R. K. is in deze provincie zoo gering, omdat er tot voor zeer weinige jaren slechts één R. K. kerk, namelijk te *Meerorden*, was.

Men heeft er 5 kiesdistrikten, welke de volgende hoofdplaatsen hebben :

Het 1e kiesdistrikt,	hoofdplaats	Zweelo,
» 2e » , »		Ruinen,
» 3e » , »		Havelte,
» 4e » , »		Vries,
» 5e » , »		Gasselte.

Voor de Nationale militie heeft men er 4 militiekantons, welke tot de volgende hoofdplaatsen behooren :

1e militiekanton,	hoofdplaats	Assen,
2e » , »		Meppel,
3e » , »		Hoogeveen,
4e » , »		Emmen.

Voor het onderwijs wordt DRENTHE verdeeld in 4 schooldistrikten, welke bevatten 49 hoofdscholen, 25 bijscholen en 47 winterbijscholen.

Men telt er alzoo in het geheel 121 lagere scholen, welke door ongeveer tienduizend kinderen bezocht worden.

Er zijn 2 Latijnsche scholen, als: te Assen en te Meppel, die tevens kostscholen zijn en zeer bloeijen. Op beide wordt ook onderwijs gegeven in de nieuwe talen, enz.

De voornaamste rivieren zijn: de Hunse; het Horensche Diep of de Drentsche-Aa; de Havelter-Aa, hooger op de Beilerstroom genaamd; de Wold-Aa of Ruiner-Aa; de Mussel-Aa of Musel-Aa, gedeeltelijk ook wel het Valter-diep genaamd; het Roonderdiep of Peizerdiep; de Reest, en het Schoonebeker-diep.

De voornaamste vaarten zijn: de in 1767 ondernomen Smildervaart, die van Assen naar het Meppelerdiep loopt; de veel oudere Hoogeveenschevaart van Hoogeveen naar het Meppelerdiep loopende; de Beilervaart, die de gemeenschap tusschen het dorp Beilen en de Smildervaart daarstelt; de Norgervaart, welke aan de kolonie van de Maatschappij van Weldadigheid, te Veenhuizen, toegang tot die Smildervaart geeft, en het Annerveensche kanaal of Grevelinks kanaal van Annerveen naar het Kielster kanaal in de prov. Groningen loopende.

Ook heeft deze provincie eenige meren, als: het Zuidlaarder- en het Zulter- of Leekstermeer, op de grenzen van Groningen, het Berger- of Emmermeer ten Z. van Emmen en het Zwarte- meer, op de grenzen van Hannover.

De straatweg, welke de gemeenschap van Groningen met het overige gedeelte des Rijks daarstelt, loopt door de grootste breedte van de Provincie Drenthe. Deze belangrijke weg is eerst sedert ruim een jaar geheel afgewerkt. In het jaar 1841 heeft deze straatweg eenen zijtak bekomen van Assen naar het op een uur afstands gelegen dorp Rolde.

De lucht is in DRENTHE droog en gezond, maar zeer fijn; zoodat hier, volgens sommigen, meer menschen aan teringziekte sterven, dan wel in andere provinciën van ons Vaderland.

De grond is er over het algemeen hoog en zandig, vooral in het midden, van waar de provincie naar alle kanten eene zeer aanmerkelijke afhelling heeft, van tusschen de 50 en 40 voet. Men heeft er verbaasd groote heidevelden en veenvlakten, zoo als: het Eldersveld of Ellertsveld, het Dieverveld en meer andere, voorts de Oostermoersche, de Zuidenveldsche, de Hoogeveensche, de Smilderveensche enz. Deze hooge veenvlakten leveren de bekende lange turf op, en worden naderhand, door bemesting zeer gemakkelijk in goed wei- en bouwland herschapen. Ook heeft men er eenen, veel met

steen gemengden, zandgrond, die hier en daar tot heuvels van meerder of minder belang oprijst, zoo als: de Havelter- of Bisschopsberg enz. Nergens meer dan in Drenthe worden gevonden die regelmatig opeenstapelingen van zware keisteenen, welke men Hunnebedden noemt, alsmede tumuli of ronde, uit aarde opgeworpene, heuvels, waaronder men potten met asch van menschenbeenderen en onderscheidene oudheden vindt, wordende deze tumuli zoowel als de hunnebedden door de oudheidkundigen voor grafsteden van aanzienlijke of beroemde mannen onder de aloude bewoners dezer landen gehouden. De voornaamste Hunnebedden vindt men te Borger, zijnde het grootste; te Rolde en te Tinaarlo, waarvan het laatste het best bewaard gebleven is. In het jaar 1786, vond men te Eext, aan den weg naar Koevorden en het Oostermoer, eenen kleinen grafkelder, met eenig wapentuig, welke uit gelijksoortige steenen te samen gesteld was.

De voortbrengselen uit het dierenrijk zijn: paarden, die veeltijds reeds als veulens worden verkocht, en dan verder in de provinciën Friesland en Groningen opgekweekt (1); rundvee, waarvan ook veel buiten de provincie verkocht wordt; schapen, met vrij goede wol, welke in talrijke kudden op de heidevelden hun voedsel zoeken en wier vleesch voor lekkerder dan dat der Friesche en Groninger schapen gehouden wordt; varkens, van welke de teelt hier zeer belangrijk is, en waarvan men er drie soorten heeft; voorts hazen en konijnen. Als schadelijke dieren zijn er vossen; otters; bunsings; eegels; mollen; ratten en muizen, welke niet zelden groote verwoestingen in de koornvelden aanrigten. Vroeger werd er in Drenthe ook grof wild gevonden, als: wolven; wilde zwijnen, enz. Deze zijn echter geheel verdwenen, hoewel er zich nog in het begin dezer eeuw enkele wilde zwijnen hebben opgedaan, waarschijnlijk uit Duitschland verdwaald. De laatste keur op de wolvenjagt dagteekent van 1794. Van wild gevogelte heeft men er: korboenders; patrijzen; hout- en watersnippen; hout- en tortelduiven; wilde ganzen; eendvogels; swanen; arenden; valken; reigers; uilen; ooijevaars; kieviten; raven; kraaijen; spechten; leeuwerikken; kwartels; lijsters; goudvinken; vinken; nachtegalen enz. Onder het tam gevogelte heeft men er hoenders, welke, even als de eijeren, die zij in aanzienlijke hoeveelheid leggen, veel worden uitgevoerd, de laatste vooral naar Amsterdam; kalkoenen; ganzen; eenden; duiven enz. De vischsoorten, welke men er in de rivieren en meeren aantreft, zijn: snoek, die er bij uitstek goed en smakelijk is; haars, niet zoo goed als die men in Holland vindt; zalm, welke men, een enkele keer, wel eens in de riviertjes vangt; voorts zeelt; blei; kwabaal; aal; enz. Wijders heeft men er veel bijen, welke voortreffelijke honig en was leveren, en meest op de heide hun voedsel vinden, terwijl de landlieden, welke van de bijenteelt hun hoofdwerk maken, gewoon zijn hunne bijen — *iemer*, naar het Drentsch taaleigen — in den zomer naar de Groninger kleilanden te vervoeren, om aldaar op het bloeiende koolzaad te gast te gaan. Ook heeft men in Drenthe drieërlei soort van slangen: de ringslang, de adder en de hazelworm.

Het plantenrijk levert: rogge; boekweit, die het meest op de ruwe vennen, zonder mest, ten gevolge van branding van de oppervlakte, verbouwd wordt; garst, hoewel in geringe hoeveelheid; haver, die ook slechts weinig wordt aangekweekt; chichorei; koolzaad, dat ook, doch

(1) In het jaar 1836 waren in deze provincie 6516 trekpaarden.

schaars, op de veenen wordt verbouwd; aardappelen; knollen; spurrie; klaver; vlas; hop, welke laatste in de omstreken van Peize geteeld en voor zeer voortreffelijk gehouden wordt; heide, tot bezems; boomvruchten, van allerlei soort, en vele woudboomen zoo als: eikenhout, voor sluis- en scheepstimmerwerk; eschen; ijpen; linden; elzen; berken en dennen, welke men, in de laatste vijftig jaren, ook ter beteugeling van de zandverstuivingen is beginnen te poten en hier welig groeijen; terwijl mede de aankweeking en uitvoer van brandhout toeneemt.

Uit het rijk der delfstoffen trekt men er, behalve turf, onderscheidene soorten van steenen, waaronder zware keisteenen, welke in de heidevelden menigvuldig gevonden worden, en zeer gewild zijn voor de zeekeringen.

Hoewel de fabrieken en trafijken hier noch zoo bloetjend, noch zoo uitgebreid zijn, als wel in andere provinciën, heeft men er echter: 7 jeneverstokerijen; 8 bierbrouwerijen; 4 mouterijen; 1 azijnbrouwerij; 3 hoedenfabrieken; 2 beddetijkfabrieken; 8 bezemmakerijen; 3 borstelmakerijen; 2 mandenmakerijen; 4 touwslagerijen; 2 zeil- en everdoekfabrieken; 12 katoenweverijen; 21 stoffenverwerijen; 3 bleekerijen; 1 taanderij; 31 leerlooierijen; 2 boekdrukkerijen; 1 zeepziederij; 13 kaarsenmakerijen; 2 messenmakerijen; 1 glasfabriek; 1 steenbakkerij; 2 chemicaliënfabrieken; 1 ijvoorzwartbrandertij; 3 chichoreifabrieken; 1 moutwijnstokerij uit aardappelen; 8 kalkovens; 15 scheepstimmerwerven; 9 olie-, 3 schors-, 7 zaag-, 6 vol-, 9 mout- en eenige pelmolens en een aantal korenmolens; alsmede 1 mechanieke katoenspinnerij; terwijl ten platte lande tot in de kleinste dorpen linnen- en vjfschaftweverijen gevonden worden.

De provincie Daxntre is in eenen staat van uitbreiding van hare krachten. In den jare 1796, was hare bevolking 39,672; in 1809 44,638; terwijl zij thans, zoo als wij gezien hebben, eene bevolking heeft van 74,081 zielen. Tot dezen vooruitgang werken onderscheidene oorzaken te zamen. De voornaamste schijnt echter gelegen te zijn, in de afgraving der hooge veenen, en de daarop volgende ontginning der woeste ondergronden.

Er heerscht over het algemeen welvaart, groote rijkdommen bij enkele personen worden er niet gevonden, maar even weinig bestaat er eigenlijke armoede. Nog niet lang geleden, werd zeer gemakkelijk door bloote vrijwillige liefde giften, in de behoefte der armen voorzien, er waren zelf enkele gemeenten, waar geen een onderstandbehoevende zich bevond. Sedert de toeneming der bevolking en vooral daar, waar die bevolking het meest is, wordt de ondersteuning der behoeftigen meer bezwarend.

Behalve dat de provincie Daxntre, wegens hare natuurlijke historie, geologisch vooral en in ondheden niet onbelangrijk is, verdient zij nog van eene andere zijde alle opmerking; zij toch is in Nederland zeker dat geweest, waar de Oud-Germaansche wetten, instellingen en gebruiken het langst en het meest zijn in stand gebleven. Ten dage der invoering van de Fransche wetgeving en inrigtingen, ten jare 1811, waren er nog zeer belangrijke overblijfselen van voorhanden.

De Provinciale Staten bestaan uit 24 Leden, van welke vier door de Ridderschap, 8 door de steden en 15 door het platteland gekozen worden, waartoe Meppel 3 Leden, Assen en Koeverden, ieder 1 kiezen. Door de Provinciale Staten wordt 1 Lid naar de tweede kamer der Staten Generaal afgevaardigd. De Gedeputeerde Staten bestaan uit 8 Leden.

D R E.

... waer Drentse zijn eigen wapen of zegel, want in *Chartiers* van de jaren 1295 en 1315 aan de Drentsche zegel, dat bekend is, heeft ten randschrift *Communitatis terre Drenthie* (d. i. zegel van het gemeene land van Drenthe). Zegels van jonger tijd zijn aan het oudere gelijk, doch hebben randschrift, maar onder het wapen worden de letters C. T. D. gemiddeld. Met zekerheid is de beteekenis dier drie letters niet bekend. Het meest algemeene gevoelen is dat daardoor moet verstaan worden *Communitas Terrae Drenthiae* (d. i. de gemecate van het landschap Drenthe). Anderen zijn echter van oordeel, dat zij eerder *Cives Terrae Drenthiae* (d. i. de burgers van het Landschap Drenthe) kan beteekenen. Het tegenwoordige wapen bestaat uit een Mariabeeld, zittende in eenen Gothischen tempel, met het kind Jezus op de linkerknie. Het wapenschild en de gezegde tempel zijn beide van goud, terwijl de gemelde twee beelden beiden met gouden kroonen zijn versierd. Het kind Jezus is tot aan den middel in hemelsblauw, doch van onderen in het wit gekleed, en Maria, een hemelsblauw gewaad dragende, is bovendien omhaagen met eenen, van voren opengeslagen, scharlaken-rooden mantel, welke, door middel van eenen gouden haak, op de borst is vastgehecht. Boven het kind Jezus is eene ster geplaatst.

DRENTHERMEER of **ZWANENMEER**, meer in het *Oldambt*, prov. *Groningen*, op de grenzen van de prov. *Drenthe*.

DRENTHERWOLDE, oude naam van het *Gorzet*, prov. *Groningen*. Zie *Gorzet*.

DRENTSCHE-AA, riv. in de prov. *Drenthe* en *Groningen*. Zie *AA* of *ARA*, ook wel *DRENTSCHE-AA*.

DRENTSCHE DIEP, riv., prov. *Groningen*. Zie *HURSE*.

DRENTSCHE HOOFDVAART, vaart, prov. *Drenthe*. Zie *SMILDERVAART*.

DRENTSCHE LAAN, weg in het *Wester-stads-Hamrik* en het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, even buiten de Aapoort der stad *Groningen*, in eene westelijke rigting, van nabij het *Hoornschediep* naar *Peize*, in *Drenthe* loopende.

DRENTSCHE REESTEN, geb. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. en 9 u. Z. W. van *Assen*, jud. en adm. kant. en 2½ u. Z. W. van *Hoogerveen*, gem. en ½ u. ten Z. van *Zuidwolde*; met 175 inw.

DRESUM, d., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Dantumadeel*. Zie *DRIZZUM*.

DREUMEL, gem. in het *Land-tusschen-Maas-en-Waal*, prov. *Gelderland*, kw., distr. en arr. *Nijmegen*, kant. *Druten* (7 k. d., 20 m. k., 7 s. d.); palende N. aan de gem. *Wamel*, O. en Z. aan *Appeltern*, W. aan de *Waal*.

Deze gem. bevat het d. *Dreumel* en de b. *Kop de Voorn*, beslaat eene oppervlakte van 1570 bund., telt 241 h., bewoond door 261 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 1600 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De R. K., die hier ruim 1500 in getal zijn, onder welke ruim 1000 Communicanten, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. van 's *Hertogenbosch*, dek. van *Druten*, behoort, en door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt.

De Herv., van welke men er ongeveer 50 telt, behooren tot de gecombineerde gem. van *Wamel-en-Dreumel*. — In deze gem. is slechts eene school. — Men heeft er een adell. huis, thans het Kasteel, vroeger het *Huis Pollestein*, genoemd, hencvens het landgoed

Bato's Erf, terwijl er vroeger nog een stond, het Huis-te-Dreumel geheeten.

Het d. **DREUMEL** of **DRUMMEL**, ligt $5\frac{1}{2}$ u. W. van Nijmegen, $1\frac{1}{2}$ u. Z. W. van Druten, aan den Waaldijk, $51^{\circ} 51' 2''$ N. B. $23^{\circ} 5' 59''$ O. L. Men telt er in de kom van het d. ruim 80 h. en ruim 1800 inw.

De R. K. kerk, aan de H. **BARBARA** toegewijd, is van toren en orgel voorzien, en in het jaar 1819 gebouwd, in plaats van de oude schuurkerk, dat een klein oud gebouw was. Zij wordt, zoo in- als uitwendig, voor eene der schoonste en rijkste R. K. kerken van het platteland gehouden, en heeft eenen hoogen toren met uurwerk en vijf klokken, een nieuw en zwaar orgel en drie altaren, waarvan het hooge altaar, dat eene rots voorstelt, voor een meesterstuk der kunst gehouden wordt, even als het mozaik pleisterwerk van het vooroor. Zij is in 1838 door den Bisschop van Curium ingewijd.

Van de oude parochiale kerk, bestaat thans alleen nog maar het koor, waarin bijna alle zondagen door den Predikant van *Wamel-en-Dreumel* de dienst wordt waargenomen, van het schip is er niets meer aanwezig dan enkele stukken vervallen muurwerk, terwijl hij reeds bijna eene halve eeuw van het dak is ontbloot geweest. Het bestuur der domeinen moest vroeger als tiendheffer, deze kerk onderhouden, doch is voor eenige jaren daarvan ontheven, doordien het toen, in de provincie Gelderland, overal de verplichting tot onderhoud der oude kerken, die het als tiendheffer had, heeft afgekocht, als wanneer die verplichting, ten opzichte van de kerk te **DREUMEL**, op het kerkbestuur aldaar is overgegaan.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 100 leerlingen bezocht.

In den namiddag van den 14 Augustus 1833 ontstond in dit dorp, vermoedelijk door het broeijen van te nat geborgen hooi, een verschrikkelijke brand, in een der aanzienlijkste huizen der gemeente, hetwelk ten gevolge had, dat vier der voornaamste huizen, een arbeiderswoning, acht schuren en zeven en twintig hooimijten in de aasche gelegd werden.

DREUMEL (HUIS-TE-), voorm. adell. h. in het *Land-tusschen-Maas-en-Waal*, prov. *Gelderland*, onder *Dreumel*.

Ter plaatse, waar dit huis gestaan heeft, ziet men thans eene vervallen boerenwoning.

DREUMELSCHÉ-VEER, veer over de rivier de Waal, prov. *Gelderland*, gem. *Dreumel*, tegenover de zoogenaamde Rodemolen.

Dit veer dient om de gemeenschap tusschen het Land-van-Maas-en-Waal en den Tielerwaard voor voetgangers daar te stellen, en behoort in eigendom aan de Freules van **HAAPTEN**.

DREUNEN, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DRUNEN**.

DREYSCHOR, d. in het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Zie **DREY-SCHOR**.

DRIBERGEN, d. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie **DRIBERGEN**.

DRIE, bekoorlijk gelegen huurs. op de *Over-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr. en 7 u. N. N. W. van *Arnhem*, kant. en 2 u. Z. O. van *Harderwijk*, gem. en 1 u. Z. Z. O. van *Ermelo*, aan de oostzijde van het *Speulderbosch*; met 8 h. en 30 inw.

Deze huerschap is zeer merkwaardig door eenen daarbijgelegen berg, den *Drieberg* genoemd. Zie dat art.

DRIE-ARANJOE, naam, welke de Negers geven aan de koffijplant. *MONTRON*, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie *MONTRON*.

DRIK-BAABSJES (DE-), b. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie *BAABSDOEP*.

DRIEBERDE, geh. in *Boilerdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie *DRISSEN*.

DRIEBERG, berg op de *Ooer-Veluwe*, prov. *Gelderland*, gem. *Ermelo*, nabij de huurs. *Drie*.

Op dezen berg worden eene menigte offer- of grafheuvelen gevonden. Hetwelk te meer belangrijk wordt, wanneer men bedenkt dat men nabij *Lunteren* en *Eede* nog twee zulke bergen aantreft, die ook den naam *DRIEBERS* dragen en stellige overblijfselen bezitten van vroegere Germaansche godendienst (1).

DRIEBERGEN, gem. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Amersfoort*, kant. *Wijk-bij-Duurstede* (2 k. d., 8 m. k., 4 s. d.); palende W. en N. aan de gem. *Zeyst*, O. aan *Doorn* en *Sterkenburg*, Z. aan *Odijk*, Z. W. aan den *Rijn*; terwijl de gem. *Rijsenburg* er van het Z. af tusschen inschiet.

Zij bevat het d. *Driebergen* en eenige verspreid liggende h., waaronder de landgoederen *Broekbergen*, *Dennenburg* en *Sparrendaal*, telt 108 h., bewoond door 156 huisgez., uitmakende eene bevolking van 800 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv. die hier ongeveer 700 in getal zijn, maken eene gem. uit, die tot de klass. van *Wijk-bij-Duurstede*; ring van *Rhenen* behoort. De eerste, welke in deze gem. het leeraarsambt heeft waargenomen, is geweest *ADRIANUS HESSELS*, die in het jaar 1681 herwaarts kwam en in het jaar 1686 naar *Gorinchem* vertrok. Het beroep geschiedt door den kerkenraad.

De R. K., van welke men er ruim 100 aantreft, behooren tot de stat. van *Rijsenburg*.

De gem. *DRIEBERGEN* is eene heerl. welke in het jaar 1677, door de Heeren Staten der prov. *Utrecht*, met die van *Zeyst* vereenigd en aan *WILLEM*, Graaf van *NASSAU*, Heer van *Odijk* verkocht is; sedert is *DRIEBERGEN* met *ZEYST* tot ééne heerl. vereenigd gebleven, tot dat *CORNELIS SCHELLINGER*, die ze alsoo vereenigd, in het jaar 1746 voor eene som van 155,000 gulden, van *WILLEM ADRIAAN*, Graaf van *NASSAU*, Heer van *Bergen*, had aangekocht, in het jaar 1767 de heerl. van *ZEYST* aan den Graaf van *ZINZENDORF* verkocht en die van *DRIEBERGEN* voor zich behield, waarop in het volgende jaar tusschen die beide hooge heerl. eene nieuwe grensscheiding gemaakt is, die door 's Lands Staten bekrachtigd werd; zoo dat *DRIEBERGEN* sedert eene afzonderlijke heerl. gebleven is.

Het d. *DRIEBERGEN* ook wel *DRIEBERGEN* gespeld, dat, even als de heerl., naar men wil zijnen naam zoude ontleend hebben van drie hoogten, heuvels of bergen, welke, als men van den kleiweg naar *Wijk-bij-Duurstede* oostwaarts opziet, onderscheidentlijk ontdekt worden, ligt $\frac{3}{4}$ u. Z. ten W. van *Amersfoort*, $2\frac{1}{4}$ u. N. W. van *Wijk-bij-Duurstede*, in het geboorte.

Volgens een handschrift van het Utrechtsche aartsdiakenschap is te *DRIEBERGEN*, voormaals geen parochiekerk, maar enkel eene kapel geweest, die tot de parochiekerk van *Doorn* behoorde. In deze kapel was vóór de Reformatie eene vikarij. De tegenwoordige kerk is nog kapelwijze ge-

(1) Men zie over deze bergen O. G. HELDRING en R. H. GRAADT JONCKERS, *de Veluwe*, bl. 124 en 125.

bouwd, van boven met eene scherpe spits voorzien. In 1841 is er een orgel in geplaatst.

Men heeft te DRIEBURG eene dorpschool. De kermis valt er in den tweeden Dingsdag in October.

DRIEBERGEN of DAIERBERG, geh. in het Land van Montfoort, prov. Zuid-Holland, arr. en $8\frac{1}{2}$ u. O. Z. O. van Leyden, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. W. van Woerden, gem. Lange-en-Ruige-Weide, aan het westeinde van het Wierikkerwater.

DRIEBORG (OUD-), kleine streek in het Oldambt, prov. Groningen. Zie DAIERBURG (OUD-).

DRIEBORG, voorm. buigt in Hunsingo, prov. Groningen, arr. en 7 u. W. N. W. van Appingedam, gem. en 1 u. N. ten W. van Benrum, $\frac{1}{2}$ u. Z. van Wierhuizen, waartoe hij behoorde. Thans is het eene boerderij.

DRIEBROEDERS, drie eil. in de Oost-Indië. Zie DAIER-GROEDERS.

DRIEBRUGGE, geh. in het Land van Montfoort, prov. Zuid-Holland. Zie DAIERBERGEN.

DRIEBURDA, geh. in Beilerdingepil, prov. Drenthe. Zie DAIERDA.

DRIEBURG, volgens sommigen de oorspronkelijke naam van de stad Tilburg in de Meijerij van 's Hertogenbosch, kw. Oisterwijk, prov. Noord-Brabant. Zie TILBURG.

DRIEBURG (OUD-) of OUD-DAIERBURG, kleine streek, in het Oldambt, prov. Groningen, arr. Winschoten, kant. Zuidbroek, gem. Veendam, N. van de Zuidwending, digt bij de Ommelandervijk.

DRIE-DELFZIJLEN (ZIJLVEST-DER-), het bestuur over de vereeniging van drie, thans twee, zijlen, liggende in de Delf, te Delfzijl, prov. Groningen, alsmede over de uitwatering door die zijlen. Zie DELFZIJLEN (ZIJLVEST-DEE-DAIE-).

DRIE-BOZEN, sluizen in de Bommelerwaard, prov. Gelderland, tusschen Aalst en Poederooijen, waardoor de Bommelsche wetering, zich in de Maas ontlast.

DRIE-EL, volgens sommigen de eigenlijke naam van het d. DRIEL in den Bommelerwaard, prov. Gelderland. Zie DRIEL.

DRIEGATEN (FORT-VAN-), voorm. fort in Staats-Vlaanderen, in het Vrije-van-Sluis, prov. Zeeland, een van die menigvuldige versterkingen, welke de Spanjaarden in de 16e eeuw, op de ondergevloide landen alhier aanlegden, om de Zeeuwen en Hollanders te beletten, met hunna ligte schepen in Vlaanderen te landen. Het schijnt nooit van veel belang te zijn geweest, en diende denklijk als bijfort van de Catelijneschans. Na den Munsterschen vrede werd het geslecht, en, indien niet twee geringe arbeiders-woningen achter eene hofstede, bij het gebucht Klein-Brabant, onder de gemeente Waterlandkerkje, den naam in wezen hielden, zoude men dien naauwlijks meer weten, of de plaats, waar het gestaan heeft, kunnen vinden.

DRIE-GEBOEDERS of DAIER-BOEDERS, in het Eng. THREE-BROTTERS, drie eil. in Oost-Indië, in den Molukschen Archipel, $8^{\circ} 30' N. B.$, $186^{\circ} 1' O. L.$

DBIE-GEBOEDERS of DAIER-BOEDERS, in het Eng. THREE-BROTTERS, drie eil. in de Oost-Indië, lands. Amboina, bij de westkust van Amboina, $3^{\circ} 23' Z. B.$, $141^{\circ} O. L.$

DRIE-GEBOEDERS of DAIER-BOEDERS, in het Eng. THREE-BROTTERS, drie eil. in Oost-Indië, aan de noord-westkust van het eil. Celebes, in de baai van Gorontale; $1^{\circ} 10' Z. B.$, $138^{\circ} 13' O. L.$

DRIE-GEBOEDERS of DAIER-BOEDERS, in het Eng. THREE-BROTTERS, drie eil. in Oost-Indië, in de zee van Java, aan de zuidwestkust van Celebes, $8^{\circ} 28' Z. B.$, $137^{\circ} 24' O. L.$

DRIE-GEBOEDERS, suikerplant. in *Nederlandsch-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Suriname*, ter rechterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan het verlaten land van Heystvlied, benedenwaarts aan de verlaten plant. Porto-Bello-en-Pina-Pina; 700 akk. groot, met 95 slaven. Men heeft er eenen watermolen.

DRIE-GELIJKEN, klippen in *Oost-Indië*, in den mond van de *Straat van Makassar*, O. van Poeloe-Laut.

DRIE-GEPRIVILEGEERDE-ZIJLVESTENIEN (DE-), naam, welke men geeft aan de drie groote zijlvestenijen in de prov. *Groningen*, zijnde het *Zijlvest-der-drie-Delfzijlen*, het *Winsumer-en-Schaphalster-Zijlvest* en het *Aduarder-Zijlvest*. Zie *ADUARDERZIJL*, alsmede *DELFIJLEN (ZIJLVEST-DER-DRIE-)* en *WINSUMER-EN-SCHAPHALSTER-ZIJLVEST*.

DRIEHOEK (DE), geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, *Vierde* distr., arr. en 2 u. O. Z. O. van *Breda*, kant. en 1½ u. O. ten Z. van *Ginneken*, gem. *Gilze-en-Reijen*, ¼ u. W. van *Gilze*; waartoe het behoort; met 4 h. en 50 inw.

DRIEHUIS, geh. in het *Land-van-Ravestein*, prov. *Noord-Brabant*, *Eerste* distr., arr. en 5½ u. O. ten N. van 's *Hertogenbosch*, kant. en ½ u. Z. W. van *Grave*, gem. en 4 min. Z. O. van *Reek*; met 3 h. en 50 inw.

DRIEHUIS, geh. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Haarlem*, kant. en ½ u. Z. van *Beverwijk*, gem. *Velsen-Zandpoort-Breesaap-en-Jan-Gijzenvaart*; met 60 inw. en 5 h., waaronder de R. K. kerk en pastorie dezer gem., welke in 1841 eene belangrijke vergroting en verfraaijing heeft ondergaan, benevens de aangenaam gelegen en van een zeer ruim heerenhuis voorziene buitenplaats *Middeloo*, thans in eigendom toebehoorende aan den Heer *Jacob 't Hoop*, woonachtig te *Amsterdam*.

DRIEHUIZEN, d. in het balj. van de *Nieuwburchen*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en 1½ u. Z. O. van *Alkmaar*, gem. *Zuid-en-Noord-Schermer*, ½ u. O. van *Zuid-Schermer*, ½ u. Z. van *Groot-schermer*, ten O. van de *Ringsloot* der *Schermer*.

Dit d. ontleent zijnen naam van de drie eerste huizen, die hier in het jaar 1603 gebouwd zijn. Thans telt men er 50 h., terwijl de inw., meest hun bestaan vinden in de melkerij en het kaasmaken.

De Herv., die hier wonen, behooren tot de gem. van *Driehuisen-en-Zuid-Schermer*; welke hier eene tamelijk goede, in het jaar 1688 gestichte kerk heeft. Zij heeft een vierkant torentje, met eene dergelijke spits.

De R. K., die men er aantreft, worden tot de stat. van *Akersloot*, gerekend. — Men heeft er eene dorpschool.

DRIEHUIZEN, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Brabant*, kw. *Oisterwijk*, arr. 's *Hertogenbosch*, kant. en gem. *Tilburg*.

DRIE-HUIZEN (DE), geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*, *Derde* distr., arr. en 5 u. W. ten N. van *Eindhoven*, kant. en 2½ u. W. ten Z. van *Oirschot*, gem. *Hilvaarenbeek*.

DRIE-HUIZEN (DE), kleine b. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 4 u. Z. W. van *Hoorn*, kant. en ½ u. Z. ten W. van *Purmerende*, gem. *Ipendam-Purmerland-en-den-Ijp*, aan het Noord-einde van het d. *Purmerland*, uit drie boerenwoningen bestaande.

DRIE-HUIZEN (DE), d. in *Oost-Indië*, op het *Moluksche eil. Ambona*, op de kust van *Hitoe*, gespans. *Oeli-Helawan*.

Men steekt gemeenlijk van hier de baai over, en is dan zeer spoedig aan het fort Victoria.

DRIEHUIZEN-EN-ZUID-SCHERMER, kerk. gem., prov. Noord-Holland, klass. van *Alkmaar*, ring. van *de Rijp*.

Deze gem. heeft twee kerken, als een te Driehuizen en eene te Zuid-Schermer. Men telt er 480 zielen.

De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen is geweest **CORNELIUS RECSIUS**, die in het jaar 1651 herwaarts kwam, en in het jaar 1675 overleed. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

DRIEL, gem. in den *Bommelerwaard*, *Benedendistrict* der prov. Gelderland, kw. en arr. *Tiel*, kant. *Bommel*, (8 k. d., 21 m. k., 10 s. d.); palende N. en O. aan de Maas, welke haar van Noord-Brabant scheidt, Z. aan Hedel, W. aan Kerkwijk.

Het bestaat uit de huurs. Kerk-Driel of het d. Driel, Veld-Driel en Hoenza-Driel, van waar men meent, dat de naam dezer gemeente eene verkorting zoude zijn van **DRIE-EL OF DRIE-HELE-EL**, bevat 460 h., bewoond door 552 huisgez., uitmakende eene bevolking van 2800 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw. Het bouwland in deze gem. wordt gezegd, de beste soort van graauwe erwten voort te brengen, die onder den naam van *Drielsche erwten*, in menigte naar Utrecht en Holland verzonden worden. Eertijds hadden de ingezetenen een goed bestaan van het vlechten der schoenen, waarvan de vrouwenhoeden worden gemaakt, doch dit handwerk is daarna zeer verminderd.

De Herv., welke hier ruim 600 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. en ring van *Bommel* behoort. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest **PISSEN ZIGHESEN** die in het jaar 1616 herwaarts kwam, en in het jaar 1620 afgezet is. Het beroep geschiedt door den kerkeraad.

De R. K., van welke men er ruim 2100 telt, onder welke 1500 communicanten, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. van 's Hertogenbosch, dek. van *Bommel*, behoort, en in het d. Driel eene kerk en te Veld-Driel eene kapel heeft, waar de dienst gedaan wordt door eenen Pastoor en eenen Kapellaan. In het jaar 1601 is de Pastoor van **DRIEL**, wiens naam onbekend is, in de gevangenis van Bommel overleden. Sedert dien tijd zijn de R. K. dier parochie door geen vastverblijvenden Priester bediend geweest, tot in het jaar 1649. Zij werden nogthans van tijd tot tijd, in het heimelijk bezocht en geholpen, bijzonder door Priesters van de orde der Minderbroeders, die eerst te 's Hertogenbosch, en naderhand te Megen, hun verblijf hadden. Na het genoemd jaar 1649, was **DRIEL** eene statie van zendelingen dier orde. De laatste dier zendelingen was **GISEBTUS VERRAVEN**, die in 1724 door eenen wereldlijken geestelijken **SIMON VAN DER PUTTE** werd opgevolgd.

Men telt in deze gem. twee scholen, als eene te Kerk-Driel en eene te Veld-Driel.

Het d. **DRIEL**, dat 3 u. Z. W. van Tiel, 1½ u. Z. O. van Bommel, op 51° 46' 2" N. B. 25° 0' 21" O. L., aan de Maas ligt, was reeds in de tiende eeuw onder den naam van **THRILE**, en later onder dien van **DRIELA** bekend. Voorheen was het omringd door vele adellijke sloten, welke door den tijd vervallen zijn.

De kerk, welke vóór de Reformatie aan den H. **MARTINUS** was toegewijd, en thans bij de Herv. in gebruik is, is een oud gebouw, met eenen toren, doch zonder orgel.

De eerste bidplaats der R. K., na de Reformatie was op het adellijk huis het Hof genaamd, waar zij in het geheim bijeen kwamen. Naderhand werd de stelling aldaar tot eene geheime bidplaats ingerigt, onder oegpanking der regering, doch ook onder vaste voorwaarden, dat deze stoffe de gedaante van eene schuur moest hebben en houden. Deze bidplaats werd gesloten omtrent het jaar 1792, omdat een persoon, tot het R. K. geloof overgegaan, daarin de godsdienst had bijgewoond. In 1767 kregen de R. K., bij den Ambtman het verlof, om de kerkschuur op te bouwen, welke sedert door eene nieuwe kerk vervangen is. Deze kerk, even als de vorige aan den H. MARCUS toegewijd, prijkt met toren en orgel.

DRIEL, d. in de *Over-Betuwe*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en 2½ u. N. van *Nijmegen*, kant. en ½ u. N. ten W. van *Elst*, gem. en ½ u. O. van *Heesteren*, aan den Rijdsijk 25° 28' 38" N. Br. 51° 57' 48" O. L. Men telt er h. en ongeveer 900 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., die hier omtrent 200 in getal zijn, behoorden vroeger tot de gem. *Elden-en-Driel*, maar maken sedert het jaar 1857, eene afzonderlijke gem. uit, welke tot de klass. van *Nijmegen*, ring van *Betsubury*, behoort en thans eenen eigen Predikant heeft, terwijl er door de milddadigheid van Mevr. de Wed. van *ORHMAN*, eene pastorie gebouwd, en een toereikend fonds voor de inkomsten van den Predikant aangevezen is. De eerste, die hier het leeraarsambt heeft waargenomen, is geweest *HERBARI FREDRIK MALLISCHROOF*, die er in het jaar 1857 gekomen is, en er thans nog staat. In de kerk, had men vóór de Reformatie een altaar van het H. Kruis. De toren, welke in eenen zeer vervallen toestand was, is voor eenige jaren hersteld.

De R. K., van welke men er nagenoeg 700 aantreft, onder welke 400 communicanten, maken eene stat. uit, welke in 1797 is opgericht, tot het aartspr. van *Gelderland* behoort, en door eenen Pastoor bediend wordt. De kerk, die onder den titel van *Onze Lieve Vrouw* geboorte is gewijd, is in het jaar 1797 gebouwd en van orgel en toren voorzien.

Men heeft er eene dorpschool. Onder dit d. staat mede het huis de *Nevel* en de *Ommershof*. Ook heeft men er een veer over den *Rijn*. Vroeger stonden hier twee kloosters: *St. Annaboog* en *St. Anna'stroon* geheelen. Zie die art.

DRIEL is de geboortepl. van den geletterden *Leuvenschen* Boekdrukker *LOEFFT VAN DRIEL*, die zich wegens zijne uitgave van *Casus Longi, Dr. Bern super decret.* *Lovanii* 1484—1500, en eene eervolle plaats en melding in de geschiedenis van den voortgang der boekdrukkunst in Nederland, in de vijftiende eeuw, heeft waardig gemaakt.

Alhier werden bij den waterfloed van Januarij 1820, digt bij elkander, vier gaten in den dijk geslagen, waarvan de opening, binnen eene beperking van nagenoeg 260 ell., 48 roed. bleek te bedragen, zoodat de *Rijnstroom* door deze gaten ter wijtde van 89 roed., zich in de *Over-Betuwe* ontlastte, en men veilig besluiten kan, dat het water aldaar, bij de ijsverstopping, nog aanmerkelijk hooger, dan zelfs te *Nijmegen*, moet gestegen zijn.

DRIEL (HOENZA-) of *Huis-Driel*, huurs. in den *Bommelerwaard*, *Benedendistrikt* prov. *Gelderland*, kw., arr. en 3 u. Z. W. van *Tiel*, kant. en 1½ u. Z. O. van *Bommel*, gem. *Driel*.

DRIEL (KERK-), d. in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*. Zie **DRIEL**.

DRIEL (VELD-), buurs. in den *Bommelerwaard*, *Benedendistrikt*, prov. *Gelderland*, kw., arr. en 3 u. Z. W. van *Tiel*, kant. en 1½ u. Z. O. van *Bommel*, gem. *Driel*.

Er is in deze buurs. eene kapel, welke aan den H. Antonius Abt is toegewijd, en tot de par. van *Driel* behoort, terwijl de Kapellaan van die par. er de dienst verrigt. — Ook heeft men er eene school.

DRIELA oude naam van het d. *Dauk* in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*. Zie *Dauk*.

DRIE-LAREN (DE), naam, met welke men somtijds twee dorpen en één gehucht noemt, welke op de grenzen van de prov. *Groningen* en *Drenthe* gelegen zijn, namelijk Noord-Laren, Mid-Laren en Zuid-Laren, van welke het eerste in de prov. *Groningen* en de beide laatste in *Drenthe* gelegen zijn. Zie de artikels: *LAREN (MID-)*, *LAREN (NOORD-)* en *LAREN (ZUID-)*.

DRIELSCHE-WETERING, water in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*, dat bij het d. *Driel* uit de *Maas* komt, in eene Westelijke rigting die gem. doorloopt, voorts langs *Bruchem* en *Delwijnen* vliet en door eene sluis te *Aalst* in de *Maas* uitloopt. Op deze wetering lossen *Hurwenen*, *Rossem*, *Driel*, *Hedel*, *Ammerzoden* en *Well* hun water.

DRIELST, naam, onder welke de stad *Ylst*, prov. *Friesland*, in de wandeling meest bekend is. Zie *Ylst*.

DRIEMANSPOLDER, pold. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. 's *Gravenhage*, kant. *Voorburg*, gedeeltelijk gem. *Soetermeer*, en gedeeltelijk gem. *Stompwijk*, palende N. aan de nieuwe drooggemaakte polder van *Soetermeer*, Grootte drooggemaakte polder en *Starrewaartspolders* onder *Stompwijk*, O. aan den binnenwegsche polder onder *Zegwaard*, Z. aan de *Pijnackersche polders* en W. aan de *Nootdorpische toekomstige droogmakerijen* en den *Tedingerbeekpolder* onder *Stompwijk*. De *Driemanspolder* die, volgens octrooi, van 15 Julij 1668, is drooggemalen, beslaat eene oppervlakte van 516 bund. 5 v. r. 69 v. ell., en telt 14 h., waaronder 13 boerderijen.

Deze polder is niet alleen zeer aanzienlijk door zijne vruchtbare zaai- en weilanden, maar ook door de aangename buitenplaatsen en schoone boerewoningen aan den rijweg van *Gouda*, *Rotterdam*, *Gorinchem*, *Schoonhoven* en *Oudewater* naar 's *Gravenhage*, die ter lengte van een uur gaans hier door henen loopt. Hij wordt door 4 molens droog gehouden. Het bestuur bestaat uit eenen *Dijkgraaf* en *Heemraden*.

DRIE-MIJLEN, volgens sommige de oorspronkelijke naam van het d. *Drimmelen*, in de heerl. *Drimmelen-en-Standhaze*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *Drimmelen*.

DRIENE of *DRIJNE*, ook wel *GROOTE-DRIENE* of *GROOTE-DRIJNE* genoemd, buurs., in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 3 u. Z. O. van *Almelo*, kant. en 1½ u. W. N. W. van *Enschede*, gem. en 1½ u. W. van *Lonneker*, met 113 h. en 700 inw.

Men heeft er eene school, die gemiddeld door een getal van 100 leerlingen bezocht wordt.

DRIENE (KLEINE-) of *LUTTEK-DRIJNE*, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en 3 u. O. Z. O. van *Almelo*, kant. en 2½ u. Z. ten W. van *Oldenzaal*, gem. en 1½ u. Z. van *Weerselo*, met 37 h. en 240 inw.

DRIEN-GIEN, oud d. in *Oost-Indië*, op het *Sundasche eil. Java*, resid. en reg. *Passaroewang*.

DRIE-PLASSEN, drie bij elkander gelegen duinvalleijes in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Leyden*, kant. *Noordwijk*, gem. *Beide-Katwijken-en-het-Zand*, W. ten Z. van Katwijk aan den Rijn, Z. van Katwijk aan Zee.

Deze valleijes beslaan te samen eens oppervlakte van 4 bund. 47 v. r. 24 v. ell., bebouwde gronden. Zij zijn daarom drooger dan de nabij gelegene, omdat zij, gedeeltelijk beteeld of beweide zijnde, met gripfen zijn doorsneden, waarin het water ontvangen wordt, en omdat de oppervlakte des gronds veelal is gelijk gemaakt. Er zijn zeer goede weilanden, (vooral in de middelste) en vele kampen, bijzonder voor de aardappelenteelt geschikt, en daartoe gebruikt.

DRIEPUNTENKAAP of **DANIPUNTENKAAP**, door de Spanjaarden **Cabo de Tres Puntas** genoemd, kaap in *Afrika*, in *Oppe-Guinea*, 1 u. van het Nederlandsche fort Accoda; 4° 43' N. Br. 16° 40' O. L.

DRIESCHERE, oude naam van het d. **DANISCHON**, in het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Zie **DANISCHON**.

DRIESCHOR of **DANISCHORREN**, vermoedelijk de eigenlijke naam van het d. **DANISCHON**, in het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Zie **DANISCHON**.

DRIE-SCHOUWEN (DE-), kleine b. in *Staats Vlaanderen*, in *Axeler-Ambracht*, prov. *Zeeland*, distr. en 2 u. W. van *Hulst*, arr. en 7 u. Z. van *Goes*, kant., gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Axel*, ter plaatse, waar de weg van Axel op Zuiddorpe, dien van Sas van Gent op Hulst snijdt; met 3 h., eene meestof en 14 inw. Voorheen stond er ook een oliemolen, welke echter voor eenige jaren is afgebroken.

Deze b. is de gewone pleisterplaats der rij- en veertuigen, rijdende tusschen de steden Hulst en Neuzen, en Hulst en Sas van Gent. Gedurende den Belgischen opstand, waren op dit punt eenige verdedigingswerken aangelegd, die door eenen militairen post waren bezet om den toegang tot het Land van Axel van die zijde te beschermen.

DRIE-SCHOUWEN (DE-), kasteeltje in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. W. van *Breda*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van 's *Princenhage*, $\frac{1}{2}$ u. Z. ten O. van de *Beek*, waartoe het behoort.

Oorspronkelijk heette het **VINKENBURG** en is vroeger een jagthuis der Prinsen van **ORANJE** geweest, dat door Prins **MAURITS** aan den kloeken turfschipper **ADRIAAN JANSE. VAN BERGEN**, ter belooing van zijn koen bestaan tijdens de verassing van Breda, door middel van zijn schip, ten geschenke gegeven is. Een der nazaten van den turfschipper verkocht dit goed aan zekeren Heer **CUYPERS**, van wiens afstammelingen het weder bij koop is overgegaan aan den Heer van **BRACKELL**, Advocaat te Breda, door wiens eenige overgeblevene dochter het thans nog bezeten wordt.

Het beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 21 bund. 3 v. r. 80 v. ell.

DRIESKIRE, naam onder welken het voorn. eil. *Dreischer*, prov. *Zeeland*, bij oude schrijvers wel eens voorkomt. Zie **DANISCHON**.

DRIESLUIZEN (DE-), een punt van het geh. den *Nieuwendijk* onder *Emmikhoven*, in het *Nieuwland van Alena*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. en $\frac{5}{2}$ u. W. ten N. van 's *Hertogenboech*, kant. en 3 u. W. ten N. van *Heusden*, $\frac{1}{2}$ u. W. van *Almkerk*, aan den Straatweg van Breda op Gorinchem; alwaar kort bij den anderen drie sluizen gelegen zijn, als eene in den *Alm*, eene in de *Gantel* of *Oostkil* en eene op den *Sleenwijkschen* en *Werkendamischen Boezem*, welke drie watertjes zich buitendijks vereenigen, om de *Bleekkil* te vormen.

DRIESUM, d., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Dantumadeel*. Zie **DRIEZUM**.

DRIESVELD, koffijplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Tapoeripakreek*, ter regterzijde in het opvaren; palende bovenwaarts aan de verl. plant. *Louisiana* en *Rouxgift*, benedenwaarts aan de koffijplant. *Vriesenburg-Nova-en-Dwingelo*; 300 akk. groot, met 83 slaven. De *Negers* noemen haar *Tscat* of *Tessika*, zij is tevens met katoen beplant.

DRIEVELD, duinvallei in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en kant. *Haarlem*, gem. *Bloemendaal-Tetterode-Aalbertsberg-en-de-Vogelenzang*, $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Bloemendaal*, 20 min. W. van *Overveen*.

DRIEVERS, oude naam van het d. *IJnaast*, in *Salland*, prov. *Overijssel*. Zie **IJNAAST**.

DRIEVLIET, buit. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van *'s Gravenhage*, kant. en $\frac{1}{4}$ u. Z. W. van *Voorburg*, gem. en 8 min. Z. O. van *Rijswijk*.

DRIE-VRIENDENPOLDER, pold., in de heerl. *Prinseland*, prov. *Noord-Brabant*, *Vierde* distr., arr. *Breda*, kant. *Oudenbosch*, gem. *Dinteloord-en-Prinseland*; palende N. aan de *Kooi-en-Karolinapolder*, O. en Z. aan den *Annapolder*, W. aan de buitengronden tegen het *Krammer*.

Deze pold., beslaat eene oppervlakte van 199 bund. 41 v. r. 61 v. ell., wordt door eene sluis op het *Volkerak* van het overtollige water ontlast. Men telt er 2 h. beide boerderijen. Het land ligt 5 à 4 palm. boven A. P. Het polderbestuur bestaat uit de drie eigenaren.

DRIEWAARDEN (DE), naam, dien men geeft aan den *Ruezwaard*, in het *Westerkwartier* der prov. *Groningen*, omdat deze gemeenlijk in de *Ooster-waard*, *Middel-waard* en *Wester-waard* verdeeld wordt. Zie **RUEZWAARD**.

DRIEWEGE, heerl. in het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*; palende N. aan de heerl. *Overzande*, O. aan de heerl. *Oudelande*, Z. aan *Ellewoutsdijk*, Z. W. aan *Coudorpe*, W. aan de bar. van *Borssele*.

Deze heerl. bestaat uit den *Driewegepolder*, den *Lange Marpolder*, benevens een gedeelte van den *Koppolder*, van den *Zakpolder* en van den *Kamerpolder*, alsmede uit een zeer klein gedeelte van den *Nieuw-Overzandepolder*. Zij bevat het d. *Driewegen*, benevens eenige verstrooid liggende h.

De *Herv.*, die hier wonen, behooren tot de gem. van *Overzands-en-Driewegen*, welke ook in deze heerl. eene kerk heeft.

De R. K. van welke men er 40 aantreft, behooren tot de stat. van *Heinkenszand*.

Het d. **DRIEWEGE**, ligt $2\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Goes*, $1\frac{1}{2}$ u. Z. van *Heinkenszand* in eene aangename streek. — Het is een net plaatsje, met eene goede kerk en eene dorpschool.

In dit d. is geboren **MARINUS ADRIAANSE. BOONS**, een schoenmaker te *Middelburg*, die eene zekere vermaardheid heeft verworven, doordien hij, den 1 Januarij 1714, als verdacht en beschuldigd van onregtzinnigheid, door den *Kerkeraad* van *Middelburg* werd afgescheiden, waartegen hij tenzelfden jare heeft in het licht gezonden zijne *Apolo-gie of Verantwoording: zijnde een waaragtigh verhaal van de Proce-dures der consistorie van Middelburg, met alle de stukken zoo Beschuldigen als Antwoorden daartoe behoorende*.

Het wapen van **DRIEWEGE**, bestaat in een veld van zilver, beladen met drie balken van azuur (blauw).

DRIEWEGE-EN-COUDORPE, gem. in het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand* (3 k. d., 8 m. k., 5 s. d.); palende N. aan de gem. *Overzande*, O. aan de gem. *Oudelande*, Z. O. aan *Ellewoutsdijk-en-Everinge*, Z. aan de *Hont*, W. aan *Borssele*.

Deze gem. bevat de heerl. *Drie wege en Coudorpe*, en telt 78 h., bewoond door 104 huisgez., uitmakende eene bevolking van 480 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., die hier 400 in getal zijn, behooren tot de gem. van *Overzande-en-Drie wege*. — De R. K., van welke men er ruim 50 aantreft, worden tot de stat. van *Heinkenszand* gerekend. — Men heeft in deze gem. ééne school.

Het wapen van deze gem. bestaat uit een gevierendeeld schild, van welke het eerste en vierde kwartier bestaan uit het wapen van de heerl. *Drie wege*, zijnde een veld van zilver, beladen met drie balken van azuur, het tweede en derde uit het wapen van de heerl. *Coudorpe*, zijnde een schild van zilver, beladen met drie bloemen, staande twee en een.

DRIEWEGE-POLDER, pold. in het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zeeland*, arr. *Goes*, kant. *Heinkenszand*, gem. *Drie wege-en-Coudorpe*; palende N. aan den *Marepolder*, N. O. aan den *Kamerpolder*, Z. O. aan den *Noordpolder*, Z. aan den polder van *Ellewoutsdijk*, W. aan den *Hollepolder*. Deze pold. bevat het d. *Drie wege*.

DRIEZUM, **DRIEZUM** of **DARSUM**, d. prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Dantumadeel*, arr. en $4\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Leeuwarden*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. ten O. van *Dockum*, aan den hoofweg dezer griet.

Het is eene zeer vermakelijke plaats, welke met de daartoe behoorende buurten, *Oostwoude* en *Driezumerterp*, 450 inw. telt, die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt; zijnde de landerijen rondom de huizen fraaije bouwlanden, doch de verder afgelegene hooi- en weilanden.

De Herv., die hier wonen, behooren tot de gem. van *Dantumawoude-Driezum-en-Wouterswoude*. De kerk is voor eenige jaren geheel vernieuwd.

De R. K., welke er wonen, behooren tot de statie van *Dockum*. Men heeft er eene dorpschool.

Onder dit d. lagen weleer de staten, *Feitama*, *Albada*, *Aysma* en *Buma*, anders gezegd *Bonninga*; thans heeft men er nog *Rinsma-state* en *Canter-state*.

Dit d. is de geboorteplaats van **WILLEM BURA** of **BONNINGA**, een der teekenaars van het verbond der Edelen en van zekere **GEERTRUIDA**, die door **FREDERICUS**, den eersten Abt van *Mariëngaarde*, werd aangesteld, om het opzigt te hebben, over de andere kloosters, die hij daaromtrent had ingewijd.

DRIEZUMERMEER, water, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Dantumadeel*, $\frac{1}{2}$ u. N. van *Driezum*.

DRIEZUMERTERP, b., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Dantumadeel*, arr. en 5 u. N. O. van *Leeuwarden*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Dockum*, $\frac{1}{4}$ u. N. O. van *Driezum*, waartoe het behoort.

In deze b. ligt ook de adell. state *Canter-state*.

DRIEZUMERZIJL, sluis, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Dantumadeel*, $\frac{1}{2}$ u. N. ten O. van *Driezum*.

Zij dient om het water van deze en andere griet. op het *Dockumerdiep* te ontlasten.

DRIJBER, **DRIJBERDE** of **DRIEBERDE**, geb. in *Beilerdingepit*, prov. *Drenthe*, arr. en 4 u. *Z. van Assen*, judic. en adm. kant. en 2 u. *N. O. van Hoozeveen*, gem. en 1 u. *Z. van Beilen*; met 70 inw.

DRIJNE of **GROOTE-DRIJNE**, buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie **DRIENE**.

DRIJNE (LUTTEKE), buurs. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie **DRIENE (KLEINE)**.

DRIJSCHOR, d. in het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*. Zie **DARISCHOR**.

DRILST, naam, dien de landlieden veelal geven aan de st. **IJLST**, prov. *Friesland*. Zie **IJLST**.

DRIMMELEN, meestal onder den naam van **DRIMMELN-EN-STANDNAER** voorkomende, heerl., prov. *Noord-Brabant*, arr. *Breda*, kant. *Oosterhout*, gem. *Made-en-Drimmelen*; palende *N. aan den Biesbosch*, *O. aan de heerlijkheid Geertruidenberg*, *W. aan de Hooge-en-Lage-Zwaluwe*.

Deze heerl. bevat het d. **Drimmelen**, het geh. **Oud-Drimmelen** en eenige verstrooid liggende h. Zij beslaat eene oppervlakte van 6282 bund., waaronder 2656 bund. water. Men telt er 70 h. en 400 inw., die meest van de vischvangst op den Biesbosch en vooral van de zalm-, steur- en elfvangst leven.

De Herv., die hier 320 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Breda*, ring van *Geertruidenberg*, behoort, en door denzelfden Predikant met *Made* bediend wordt. De eerste, die hier het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest **GILLIS VAN COUWENBERG**, welke tusschen 1580 en 1590 hier Predikant was en toen naar *Meerkerk* vertrok. Destijds had de gem. van **DRIMMELN** eenen afzonderlijken Predikant. Van 1610 tot 1675 had echter *Made* met **DRIMMELN** één Predikant; van 1675 tot 1683 hadden die d. ieder afzonderlijke Predikanten; doch van dien tijd af werden zij weder door denzelfden Predikant bediend. Het beroep is eene koninklijke collatie.

De *R. K.*, van welke men er 80 aantreft, behooren tot de par. van *Made*. — Men heeft in deze heerl. ééne school.

Deze heerl. heeft een gedeelte uitgemaakt van de nalatenschap van **WILLEM III**, Koning van *Engeland*, en bij de verdeeling dier nalatenschap gekomen zijnde aan zijnen neef, **JAN WILLEM FRISO**, behoort zij thans tot het domein.

Ten jare 1811 is deze heerl., die vroeger altijd een eigen regtsgebied en burgerlijk bestuur had gehad, gevoegd bij het ambacht *Made*, waaruit alzoo de burgerlijke gem. *Madeen-Drimmelen* ontstaan is.

Het d. **DRIMMELN** ligt $2\frac{1}{2}$ u. *N. ten O. van Breda*, $1\frac{1}{2}$ u. *N. ten W. van Oosterhout*, $\frac{1}{2}$ u. *N. van Made*, aan den Biesbosch, in het midden van eenen driehoek, welks hoekpunten gevormd worden door de steden *Dordrecht*, *Gorinchem* en *Breda*, zoo dat men, vóór dat de *St. Elizabethsvloed* het noorderdeel dezer heerl. had in water verkeerd, uit dit dorp ieder der drie genoemde steden in drie mijlen gaans kon bezoeken, waarom men beweert dat de naam van dit d. eigenlijk **DRIMMELN** zoude zijn. Vóór 1732 lag het d. $\frac{1}{2}$ u. zuidelijker, te weten waar thans het geh. **Oud-Drimmelen** wordt gevonden.

Men wil dat dit d. reeds onder den naam van **TRUMELLA** vermeld wordt in eenen brief van Keizer **Otto II**, die in het jaar 983 overleden is, hetgeen ook zeer waarschijnlijk is, daar in dien zelfden brief onderscheidene dorpen onder dezen omtrek vermeld worden.

DRIMMELN is een der dorpen, die bij den watervloed van 18 November 1421 ondergelopen is, en moet voor dien tijd een vrij groot

dorp geweest zijn. Hoewel het niet lang daarna drooggeworden is, is het bebouwde gedeelte thans slechts van kleinen omvang.

Men telt er in de kom van het d. 44 h. en ruim 270 inw.

Het nette en wel onderhouden kerkje der Herv. is van toren en orgel voorzien.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 45 leerlingen bezocht.

Het wapen van DRIMMELEN bestaat in een veld van sabel (zwart), beladen met drie St. Andrieskruisen van zilver.

DRIMMELEN (OUD-), geh. in de heerl. *Drimmelen*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en 2 u. N. ten O. van *Breda*, kant. en 1 u. N. ten W. van *Oosterhout*, gem. *Made-en-Drimmelen*, $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Drimmelen*. Vroeger lag hier het d. *Drimmelen*, dat in het jaar 1732 bijna geheel afbrandde, als wanneer het meer noordelijk en nader aan den buitendijk herbouwd is.

DRIMMELEN-EN-STANDHAZE, heerl., prov. *Noord-Brabant*. Zie DRIMMELEN.

DRINKLANGE, Fransche naam van het geh. *Drinkler*, in het balj. van *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*. Zie het volgende art.

DRINKLER of TRINKLER, in het Fr. *Drinklanger*, geh. in het balj. van *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en $5\frac{1}{2}$ u. W. ten N. van *Diekirch*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. N. van *Clerff*, gem. en 1 u. O. ten Z. van *Nieder-Beling*; $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Wilverdinge*, waartoe het behoort.

DRINKUITSMa, voorm. state, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, ten N. van *Goutum*, waartoe zij behoorde.

Het is in de vorige eeuw afgebroken en bestaat thans uit eene groote boerderij.

DRION of DRIOEN, eil. in *Oost-Indië*, tot den *Sundaschen Archipel* behoorende, in den Z. O. ingang van de Straat van *Malakka*, O. van *Sumatra*, $0^{\circ} 41' N. B.$, $121^{\circ} 34' O. L.$

Het is niet zeer groot en hozeer bewoond, niet veel meer dan als een merkteeken voor de zeelieden bekend.

DROESBORGH, oude naam der stad *Doksborgh*, in het graafschap *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie *Doksborgh*.

DROEVENDAL, voorm. landh., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *West-Dongeradeel*, arr. en 6 u. N. O. van *Leeuwarden*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. O. ten N. van *Holwerd*, $\frac{1}{2}$ u. W. van *Wierum*, waartoe het behoorde.

DROGEHAM of DROOGEHAM, d., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Achtkarpselen*, arr. en 4 u. O. van *Leeuwarden*, kant. en 2 u. O. van *Bergum*, door vruchtbare bouwlanden omringd.

Het telt met de b. *Hamshorn*, *Westerend* en *Roode Hel-ling*, in de landtaal *Robel* genaamd, 90 h. en 480 inw., die zich meest op den landbouw en de veeteelt toelaggen; ook heeft men er eene roggemolen en eene smederij.

De inw., die hier alle Herv., zijn, maken met die van *Harkema-Opeinde* de gem. van *Drogeham* uit, welke tot de klass. van *Doekum*, ring van *Kollum* behoort, ruim 1000 zielen telt en hier eene kerk heeft.

De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest *Gerryt Jans*, die in het jaar 1606 herwaarts kwam en in het jaar 1620 overleed.

Men heeft hier eene school, waar tevens de kinderen van *Harkema-Opeinde* en onderhoorige buurten onderwijs genieten, en welke door een gemiddeld getal van 90 leerlingen bezocht wordt.

Voorheen heeft hier een klooster van Premonstreiter-Nonnen gestaan, het Buweklooster geheeten. Zie dat woord. — Men heeft hier twee beesten- en paardenmarkten, waarvan de eerste invalt op den eersten Dingsdag in Mei en de tweede den vierden Woensdag in September. DROGENDIJK (HUIS-VAN-), oud adell. huis in *Delfland*, te 's Gravenhage, aan de noordzijde van de *Nobelstraat*.

Het ontleende zijnen naam naar Mr. DANNAS VAN DROGENDIJK, die door Koning FILIPS II, bij brieven van 19 October 1554, tot Extra-ordinaris en in 1559 tot Ordinaris Raad in den Hove van Holland aangesteld, den 22 September 1660 overleden is. Het werd later ook wel het HUIS VAN GOUDRIAAN genoemd, om dat het in 1627 in eigendom bezeten werd door den Heer VAN SCHAGEN, Vrijheer van *Goudriaan*. In het jaar 1668 is dit huis in tweeën gesplitst, zoo dat het thans twee afzonderlijke woningen uitmaakt.

DROGT, geh. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr. en 8 u. Z. van *Assen*, judic. en adm. kant. en 2 u. Z. W. van *Hoogeven*, gem. *Zuidwolde*, $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Kerkenbosch*; met 25 h. en 115 inw.

DROGTZEE, voorm. meertje in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*, gem. *Zuidwolde*, $\frac{1}{2}$ u. Z. W. van *Kerkenbosch*, dat ten gevolge van het maken van waterleidingen bijna droog geraakt en alleen des winters nog zichtbaar is.

DROMKREEK of DROONKREEK, watertje in den *Hoekschenwaard*, halj. *Beijerland*, prov. *Zuid-Holland*, dat uit de wetering ten N. van den Groot-Zuid-Beijerlandschen-dijk komt, Verloren-Piershil van het overige gedeelte des Zuid-Beijerlandschen polders scheidt, voorts onder den Zuidwegschendijk door loopt, waarna het, in eene noordelijke rigting, tusschen den Nieuw-Beijerlandschen en den Nieuw-Piershilschen-polder heen vlietende, zich met de Spuyk reek vereenigt, ter plaatse waar deze in den Nieuw-Beijerlandschen-polder komt.

DRONGELEN, heerl. in het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Drongelen-Hagoort-Gansoijen-en-Doeveren*; palende N. aan de beekl. *Eethen*, O. aan *Gansoijen*, Z. aan de *Langstraat* en W. aan de heerl. *Hagoort-en-Meeuwen*.

Deze heerl. bevat het d. *Drongelen* en eenige verstrooid liggende h. Zij beslaat eene oppervlakte van 536 bund. 70 v. r. 18 v. ell. Men telt er 60 h. en 350 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt.

De Herv., die ruim 510 in getal zijn, behooren tot de gem. van *Eethen-en-Drongelen*, en hebben in deze heerl. eene kerk.

De R. K. van welke men er 40 telt, worden tot de par. van *Waalwijk* gerekend. — Men heeft in deze heerl. eene school die gemiddeld door 50 leerlingen bezocht wordt.

DRONGELEN is eene oude heerl., oorspronkelijk uit den *Huis van Heusden*. Heer JAN VAN DRONGELEN, de eerste bezitter daarvan, was de zoon van JAN VII en broeder van JAN VIII, Heeren van *Heusden*, wiens nasaten vele jaren achtereen bezitters van DRONGELEN geweest zijn. Later werd het bezeten door de Heeren van *Eethen en Meeuwen*, maar in het jaar 1567 daarvan afgescheiden, doordien de toenmalige bezitter JOHAN MILLING, de heerl. DRONGELEN, bij uitersten wil, aan zijne weduwe MARIA VAN HARGEN, maakte. Tegenwoordig behoort het aan den Heer A. L. DROSSAERTS, Med. Doctor te *Waalwijk*.

Bij den watervloed van den 18 November 1421, vloeyde ook deze heerl. geheel onder, waardoor vele menschen het leven verloren, en andere groote schade aan huis en goed leden.

verew; palende N. aan den Polder van Eethen, O. en Z. aan den Polder van Doeveren, W. aan den Millenaarspolder.

Deze pold., waarin voor een groot gedeelte het d. Drongelen gelegen is, beslaat volgens het kadaster eene oppervlakte van 157 bund. 95 v. r. 90 v. ell., waaronder 155 bund. 14 v. r. 27 v. ell. schotbaar land, telt 29 h., en wordt door eene sluis, op het Oud-Maasje, van het overtollige water ontlast. Het land ligt 7 à 8 palm. boven A. P. Het polderbestuur bestaat uit eenen Schout en vier Leden.

DRONGELEN (POLDER-VAN-) of **DRONGELSCHE-POLDER**, onder deze benaming verstaat men gemeenlijk de geheele heerl. **DRONGELEN**, welke eigenlijk uit zeven polders bestaat, van welke vier binnen den Zeedijk gelegen zijn; zijnde: de Binnen-Bovenpolder, de Millenaarspolder, het Poldertje de Veertigmorgan en de Roëispolder, terwijl de andere drie, zijnde: het Poldertje Beneden de Uitwatering van den Drongelschen polder, het Poldertje Beneden het Drongelsche Veer en het Poldertje Boven het Drongelsche Veer, huiten den Zeedijk liggen.

DRONGELEN (SLOT-VAN), oud slot in het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, dat op het laatst der dertiende eeuw, door JAN II, Hertog van Brabant gesticht werd.

Men wil dat dit het kasteel is, hetwelk nu nog te Gansoijen gevonden wordt.

DRONGELEN-HAGOORT-GANSOIJEN-EN-DOEVEREN, gem. in het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden* (10 k. d., 10 m. k., 8 a. d.); palende N. aan de gem. *Heesbeen-Eethen-en-Genderen*, O. aan *Oudheusden-en-Elshout*, Z. aan *Baardwijk*, *Waalwijk* en *Besotjen*, W. aan *Meeuwen-Hill-en-Babyloniënbroek*.

Zij bevat de heerl. *Drongelen*, *Doeveren*, *Gansoijen* en *Hagoort*, beslaat eene oppervlakte van 681 bund., waaronder 652 bund. 35 v. r. 44 v. ell. schotbaar land, telt 82 h., bewoond door 96 huisgez., uitmakende eene bevolking van 460 iaw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw en veeteelt.

De Herv., die hier 580 in getal sijn, behooren gedeeltelijk tot de gem. *Doeveren-en-Genderen*; gedeeltelijk tot de gem. *Eethen-en-Drongelen*.

De R. K., van welke men er 80 aantreft, worden gedeeltelijk tot de par. van *Waalwijk*, en gedeeltelijk tot de par. van *Heusden* gerekend.

Men hoeft in deze gem. twee scholen, die gezamenlijk door 50 leerlingen bezocht worden.

Het wapen dezer gem. is dat van de heerl. *Drongelen*. Zie dat artikel.

DRONGELSCHE - POLDER, benaming welke wel eens gegeven wordt aan de heerl. **DRONGELEN**, in het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DRONGELEN (POLDER-VAN-)**.

DRONGELSCHE-POLDER (POLDERTJE-BENEDEN-DE-UITWATERING-VAN-DEN-), pold. in het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Drongelen-Hagoort-Gansoijen-en-Doeveren*; palende N. aan den Zeedijk, O. aan de uitwatering van *Drongelen*, Z. aan het *Maasje*, W. aan het poldertje boven de uitwatering.

Deze polder, die voor het jaar 1798 bedijkt was, beslaat een oppervlakte van 6 bund. 59 v. r. 20 v. ell., wordt door twee duikers op de

Oude-Maas, van het overtollige water ontlast. Het land ligt 9 palm boven A. P. Het bestuur wordt door den Eigenaar uitgeoefend.

DRONGELSCH-VEER (POLDERTJE-BENEDEN-HET-), onbehuise pold. in het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Drongelen-Hagoort-Gansoijen-en-Doeveren*; palende N. aan den Zeedijk, O. aan den Veerweg, Z. aan het Maasje, W. aan de uitwatering.

Deze pold., die voor het jaar 1798 bedijkt was, beslaat eene oppervlakte van 9 bund. 43 v. r. 40 v. ell., wordt door twee duikers op het Oude Maasje van het overtollige water ontlast. Het land ligt omtrent 1 el boven A. P. Het bestuur oefent den eigenaar uit.

DRONGELSCH-VEER (POLDERTJE-BOVEN-HET-), onbehuise pold. in het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Drongelen-Hagoort-Gansoijen-en-Doeveren*, palende N. aan den Zeedijk, O. aan den Buitenpolder, Z. aan het Oude Maasje, W. aan het Poldertje-Beneden-hei-Drongelsche-Veer.

Deze polder, welke voor het jaar 1798 bedijkt was, beslaat eene oppervlakte van 10 bund. 99 v. r. en wordt door twee duikers op het Maasje, van het overtollige water ontlast. Het land ligt omtrent 1 el boven A. P. Het bestuur wordt door den eigenaar uitgeoefend.

DRONGELSCH-ZEEDIJK-'s LANDS-VAN-HEUSDEN, dijk ten Z. van het *Land-van-Heusden*, prov. *Noord-Brabant*, die zich van de Clarisse-werf onder Drongelen uitstrekt langs het oude Maasje, tot even door de schans op Doeveren, en dient om het hooge winterwater, hetwelk hetsij door den Baardwijkschen overlaat, hetsij uit zee wordt opgevoerd, uit de lage polders van de Langstraatsche buitenvelden te keeren.

Deze zeedijk staat onder het opzigt van eenen Dijkgraaf, eenen Penningmeester, zeven Heemraden, van welke drie voor de stad Heusden, en vier voor het land, benevens eenen Dijkbode. Het collegie van den DRONGELSCHEN ZEEDIJK en dat van den *Meeuwenschen-Zeedijk*, komen op Clarisse-werf bij elkander, en dan schouwt Dongen naar boven en Mecuwen naar beneden.

Op den 14 en 15 November 1775, stroomde het water zoo geweldig over dezen dijk, dat men algemeen den geheelen ondergang van het Land van Heusden te gemoet zag, terwijl op sommige plaatsen het water drie voet hoog op den dijk stond.

DRONRIJP, d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Menaldumadeel*, arr. en 2 u. W. van *Leeuwarden*, kant. en 1½ u. Z. van *Berlikum*. Het is in twee buurten verdeeld: de Kerkeburen en Bruggebuurt geheeten, van welke de eerste ten noorden, ter zijde van den rijdweg en de tweede zuidelijker aan de trekvaart van Leeuwarden naar Franeker ligt, hetgeen dit groote d. veel levendigheid bijzet, en het tot eene fraaije en gemakelijke plaats maakt.

De Kerkeburen ligt rondom, doch vooral ten Z. van de kerk. Men gaat van daar ongeveer 10 min. ver, langs een gevloerd pad, zuidwaarts naar de Bruggebuurt aan de trekvaart, alwaar eene dubbele rij huizen, zuid- en noordwaarts loopende, wordt gevonden, terwijl de buurt langs den trekweg en vooral aan den overkant der vaart, alwaar men eenige meer aanzienlijke huizen aantreft, oost- en westwaarts loopt. De brug, over welke men van de kerkeburen komende, de trekvaart overgaat, heet de Hoornbrug.

Men telt er 1100 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw en veeteelt; terwijl men er in het N. O. en Z. goed bouwland, en in

het W. veel laag weideland heeft. Ook vindt men in dit d. een tichelwerk en eenen korenmolen.

De Herv., die hier 1000 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. van *Harlingen*, ring van *Franeker*, behoort. De eerste, die te *Dronrijp* het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest *Ozbeke Irens*, die er in het jaar 1583 was, en naar *Dokkum* schijnt vertrokken te zijn, waar hij in 1589 overleed.

De kerk, welke in het jaar 1544 gebouwd is, was vóór de Reformatie aan den H. *Salvius* toegewijd, had destijds aan inkomen 200 goudg. (300 guld.) en het vikarisschap 100 goudg. (150 guld.) Nog waren er twee prebenden ieder van 100 goudg., en eene derde, die voor den *Koster* was, van 80 goudg. (120 guld.). Het is een groot en schoon gebouw, met een der fraaiste torens van *Friesland*, met eene nette pastorie en een schoolgebouw daarnevens.

De R. K., van welke men er ruim 100 telt, maken met die van de overige d. dezer griet. eene stat. uit, welke tot het aartspr. van *Friesland* behoort, en door eenen *Pastoor* bediend wordt, en 500 zielen telt, onder welke 300 communicanten. De kerk, onder den titel van *Onze Lieve Vrouwe Geboorte* gewijd, staat in de straat aan de *Bruggebuurt*. Zij is in het jaar 1859 gebouwd en van eenen toren voorzien, heeft eene nette bouworde en vooral een keurig altaarstuk door den Heer *Otto de Bona* geschilderd.

Men heeft in dit d. ook eene dorpschool, alsmede een klein *Gasthuis* voor bejaarde vrouwen, het *Vredeshofje* genaamd, in de vorige eeuw gesticht door *Mejufvrouw Agneta Husna*.

Voorheen waren hier vele adell. staten, thans meest in boerenplaatsen veranderd, als: *Foppinga*, *Hommema*, *Glins* of het *Blaauwhuis*, *Fetza*, *Groot-Dotinga* of 't *Roodhuis*, *Hobbema*, *Ozinga* enz. Tegenwoordig wordt het d. versierd door de fraaie nieuwe buit. *Schatzenburg* en *Oorbijt*.

Er worden hier twee jaarmarkten gehouden, de eerste den eersten *Maandag* in *Mei*; de tweede den vierden *Zaterdag* in *Junij*.

Dronrijp is de geboorteplaats van *Eise Eisinga*, den uitvinder van het beroemde *planetarium* te *Franeker*. Hij zag het licht den 21 *Februarij* 1744 en † den 27 *Augustus* 1828. Even als de *Staatsman* *Jhr. I. Aebinga van Humalda*, ligt hij hier op het kerkhof met zijnen geleerden vader, *Jelte Eisinga*, begraven.

Behalve al deze bijzonderheden is *Dronrijp* nog merkwaardig wegens de schoone ligging. Niet slechts, dat de *Harlinger* vaart en de *rijweg*, uit *Hennaarderadeel* naar *Menaldum* of *Beetgum* in het midden des dorps elkander snijden, of dat de nieuwe straatweg van *Leeuwarden* naar *Harlingen*, ten *Noorden* het dorp loopt; terwijl allen gezamenlijk tot een ruim vertier bijdragen; maar wij bedoelen de ligging van dit dorp op 6 of 7 terpen, die in eene rigting van het *Zuiden* naar het *Noorden*, aan de oppervlakte eenen golvenden vorm geven. In den zomer, wanneer deze heuvelen met een schat van granen prijken, leveren sommige punten inderdaad schilderachtige gezigten op, waartusschen zich een aantal fraaie boerenplaatsen en vooral het aanzienlijke dorp, met zijne nette huizen en hooggelegen kerken, zich fraai verheffen. Vandaar dat wij *Dronrijp* eene der schoonste en welvarendste dorpen van *Westergoo* noemen.

Toen de *Friesche Edelen* in het jaar 1500 den *Hertog van Saksen* binnen *Franeker* belegerd hielden, was een der vier *Hoofdkwartieren* van het *Friesche leger* in dit dorp gevestigd.

DROUWEN of **DROUWEN** stroom in *Zolland*, prov. *Overijssel*, arr. *Zwolle*, kant. en gem. *Kampere*, rivier 1. van den *Overdijk*, 2. van den *Polder van Broek- en Water*, 3. van den *Zandervandert*, *W* van de *Zandervandert*.

Bij den storm van 24 en 25 November 1824 liep de *Pruijs* van *Droovter* geheel water, wenschuur het water over den geheelen *Zwartendijk* stroomde, en welken zeer groote en siepe wade viel, hetwelk een grootje met, tot het water tot aan de velden van *Kampen* doordrong.

DROUWENSCHE-OVERLAAT, *DROUWENSCHE-OVERLAAT* of *DROUWENSCHE-OVERLAAT*, overlaat in *Zolland*, prov. *Overijssel*, *W* van *Kampen*.

Deze overlaat is in het jaar 1828 aangelegd, ten gevolge van de in November 1824 plaats gehad hebbende overstroming en dient om een gedeelte van *Overijssel* van het meewater te ontlasten.

DROUWENSCHE-SLUIS, *DROUWENSCHE-SLUIS* of *DROUWENSCHE-SLUIS*, sluis in *Zolland*, prov. *Overijssel*, van *W* van *Kampen*.

Deze sluis is in het jaar 1828 uit 's Rijks fondsen aangelegd en dient om een aanmerkelijk Schiedsch district te ontlasten van het meewater, hetwelk de *Droontsche* overlaat in *Gelderland* brengt.

Bij den storm van 25 December 1853 en 1 Januarij 1854 viel in den dijk nabij de *Droontsche* sluis eenne doorbraak ter lengte van 30 ellen.

DROUWEN-POLDER-VAN-, streek in *Zolland*, prov. *Overijssel*. Zie *DROUWEN-POLDER-VAN-*.

DROUWENSCHE-OVERLAAT, overlaat in *Zolland*, prov. *Overijssel*. Zie *DROUWENSCHE-OVERLAAT*.

DROUWENSCHE-SLUIS, sluis in *Zolland*, prov. *Overijssel*. Zie *DROUWENSCHE-SLUIS*.

DROOGBERG, streek laag en vlak dain, in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, gem. *Velsen-Zandpoort-Bonting-en-Jan-Grijzenwaart*, achter de *Zandpoort*.

Het is de plaats, waar weleer het linnen van de daarvoor liggende bleekerijen werd gedroogd, thans aangelegd tot wandelbosch door en toebehoorende aan den Heer *A. van der Meer*, nevens zijn buitengoed *Spaarnberg*.

DROOGGAT, kil in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Holland*. Zie *DROOGGAT*.

DROOGHAM, d., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Achtker spelen*. Zie *DROOGHAM*.

DROOGESTEIN, voorm. buit, in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Utrecht*, kant. *Maarsven*, gem. *Naartensdijk*.

De gronden van dit buiten zijn sedert lang ingelijfd in het landg. *Eyckenstein*, behoorende aan den Heer *Eyck van Zeilichem*.

DROOGGAT of *DROOGGAT*, kil in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Brabant*, onder *Werkendam*.

DROOGGEMAAKTE-POLDER-VAN-BERKEL-EN-RODENRUS, droogmakerij in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*, kant. *Hillegersberg*, gem. *Berkel-en-Rodenrijs*.

Deze droogmakerij bestaat eigenlijk uit drie polders, genaamd de *Noord-polder*, de *Zuid-polder* en de *West-polder*. De *Noord- en Zuidpolder* paalt *N.* aan *Pijnacker*, *O.* aan de landscheiding tusschen *Delfland* en *Schiedland*, *Z.* aan *Schieven*, *W.* aan den *Noord-eindschen* weg en den *Zuideindschen* weg. De *Westpolder* *N.* aan den *Klapwijkischen* weg, *O.* aan den *Zuideindschen* weg, *Z.* en *W.* aan de *Kleilanden*; nochtans worden deze drie polders door dezelfde molens van het overtollige water ontlast.

Tot droogmaking dezer polders is in den jare 1700 octrooi verleend, en men heeft in den jare 1773 den eersten molen gesticht. De oppervlakte is groot 875 bund. 41 v. r. 80 v. ell. Men telt er 53 h., waaronder 26 boerenhofsteden. Zij wordt door zes molens van het overtollige water ontlast in den Voorafschien polder van Berkel. Het polderbestuur bestaat uit eenen Schout, twee Ambachtsbewaarders en vier Leden.

DROOGGEMAAKTE-POLDER-VAN-NIEUWKOOP, pold. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **NIEUWKOOP** (**DROOGGEMAAKTE-POLDER-VAN-**) (1).

DROOGGEMAAKTE-POLDER-WESTZIJDE, pold. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Leyden*, kant. *Alphen*, gem. *Aarlanderveen*; palende N. O. en W. aan de Zuid- en Noordeinder-polders van Aarlanderveen, ten Z. aan Nieuwkoop.

Deze pold. is in het jaar 1785 drooggemaakt en den ringdijk gesloten; beslaat eene oppervlakte van 475 bund. 50 v. r. 76 v. ell.; telt slechts eene bouwmanswoning, liggende de huizen en verdere bouwmanswoningen in de Zuid- en Noordeinder-polders van Aarlanderveen, en wordt door eenen gang van vier molens, waarvan slechts eene uitmalende is, van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit den Burgemeester, vier Gecommitteerden en eenen Bockhouder.

DROOMERDIJK, dijk in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, aan de zeevering van de Hondsbosschen, zich uitstreckende van den Wakerdijk tot aan den Zijpdijk.

Deze dijk is in het jaar 1624 aangelegd, ter meerdere beveiliging van Noord-Holland, daar de Hondsbosschen, in het jaar 1575, waren doorgebroken, welke doorbraak zoo bijzonder noodlottig voor Noord-Holland was, en men nu weder voor eene dergelijke ramp vreesde. Deze dijk werd toen de **NIEUWE WAKERDIJK** geheeten, doch naderhand bekam hij den naam van **DROOMERDIJK**.

DROOMERSLUIS, voorm. sluis in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, in den Droomerdijk, welke in het jaar 1858 gedigt is.

DROOMKREEK, kil in den *Biesbosch*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DROOMKREEK**.

DROSSENDE BIEST, geh. in de heerl. *Bosmeer*, prov. *Noord-Brabant*, *Eerste* distr., arr. en 9 u. O. van 's *Hertogenbosch*, kant. en gem. *Bosmeer*.

DROSTENBELTEN, eenige gedeeltelijk met schaarhout beplante heuvelen in *Zalland*, prov. *Overijssel*, gem. *Zwollerkerpsel*, $\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Zwolle*, aan de noordzijde van de plaats, waar welcer het Bergklooster stond.

DROSTENBURG, naam, welke de landlieden geven aan het **HUNTER-WEDDE**, in *Westerwolde*, prov. *Groningen*, arr., kant. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. Z. O. van *Winschoten*, gem. en 2 min. Z. W. van *Wedde*.

Van dit voorm. slot, voorheen de woonplaats der **ADRIAEN'S**, als Heeren van *Westerwolde*, wordt het eerst melding gemaakt in een charter van 1592. Eene beschrijving en korte geschiedenis daarvan vindt men in den *Groninger Volks-Almanak* van 1841, alwaar ook eene afbeelding van dit slot voorkomt. Alle verdedigingswerken zijn vroeger en later afgebroken.

Het was voorheen ongemeen sterk en werd dikwijls in den Spaanschen

(1) Alle de overige aldus beginnende namen zoeken men insgelijks op de woorden van onderscheiding.

oring en ook later versterkt, genomen en bezet. De Drost van Westervelde, welke door de stad Groningen werd aangesteld, plagt hier te wonen, van waar het zijnen tegenwoordigen naam ontleent. Dit huus op in 1811, eerst welken tijd de stad Groningen het huis vermaakt aan verschillende personen, tot dat zij het in 1829 verkocht. In den voorgevel van eenen voor het huis staanden toren met eenen toeg het wapen van GEMMET SCHREK VAN TOUTENBURG, met het jaartal 1541.

De hant, bezet met zijne onderhoofden eene oppervlakte beslaan van 2 buund 36 v. r. 36 v. ell., wordt tegenwoordig in eigendom bezeten en bewoond door den Heer en Mr. ANSOLO HANNAK KOSINC.

DRUSTENDIEP, dorpsverving in het Oldambt, prov. Groningen, in de 2de r. O. van Oudeburen, kant., gem. en 10 min. N. van Landaar, oostwaarts het Noorder.

De plaats, waarop deze dorpsverving is gebouwd, is voorheen het eigenaam dorpsverving van de *Wassenaars*, die naar als toen een slot hebben bezeten. Het dorpsverving meer dan eens, in onrustige en onzekere tijden, is droogere dorpsverving. De plaats van dit huus komt op oude kaarten voor in werke in eenen dorpsverving met het sprankgebruik aangeduid onder den naam van *Wassenaars*.

Den heer Heeren *Wassenaars*, met name Kees of Eelke, wonende op zigt van de Landaar, bezatende de waardigheid van Hoofdding *Wassenaars*, welke in regensie in het Oldambt bezaten; hij was dusdanig zij in onrustige heer van het Oldambt en de partij der *Wassenaars*. In een dorpsverving met de *Wassenaars*, toegedand. In het jaar 1681 wordt zigt dorpsverving in Landaar, door de *Wassenaars* en die van *Wassenaars*, gebouwd vermaakt. — Dit vermaakte huus eene vreugd, in onrustige van de groote magt van den Hoofdding, dat de vermaakt van de dorpsverving in vermaakt van dit kasteel, een tijd lang in de stad Groningen op eene piechtige wijze gevierd is. — Een dorpsverving der toen geboorne *Wassenaars*, trad echter de stad, naar in 1681, toen *Wassenaars* stierf, in het bezit der goederen en dorpsvervingen van geboorne dorpsverving, en toen zij over het haar onrustige dorpsverving met dorpsverving van Afgevaardigden uit haren Raad, onder den naam van *Drossen*, toevertrouwd, heeft zij hun deze plaats in dorpsverving aangevoert, waarvan de tegenwoordige benaming van *Drossen* is afgevoert. Dorpsverving in een dorpsverving beerenhuus veranderd, hield de *Drossen* naar den dorpsverving, tot in 1811, na welken tijd het huus vermaakt in den 29 Julij 1815 geheel verkocht werd, met de daarbij aangevoerde dorpsverving, welke te samen groot zeven en een halve deimt en vier en twintig veeden, van den Koopman JAS REYNARS; terwijl het huus met de naartoe behoorende dorpsverving, eene oppervlakte beslaat van 6 buund 27 v. r. en in eigendom wordt bezeten door de kinderen van wijlen den Heer ODDO REYNAR VAN IJDEKAMP, te Groningen, doch des dorpsverving bewoond door Mr. T. STREKES, Lid der Eerste kamer van de Staten-Generaal.

DRUSTENDIEP, riv., prov. Drenthe, dat in de gem. Zweeloo, ten W. van Wesup en het d. Zweeloo ontspringt. Het loopt langs Zweeloo, Assen, het huus de Klenke, tusschen Wachtum en den Hool door, tot dat het zich, in de gracht der vesting Koevorden ontlast, nemende dit water inmiddels onderscheidene belangrijke beken op.

DRUWEN, geh. in *Oost-noorderdingspil*, prov. Drenthe, arr., kant. en 3de r. O. van Assen, adin. kant. en 3de u. ten Z. van Dalen, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van Borger, met ruim 300 inw.

Men heeft hier eene school die gemiddeld door 95 kinderen bezocht wordt.

DROUWEN-DER-DIEP, stroomtje in *Oostermoerderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie **DROUWENER-DIEP**.

DROUWENER-MOND of **DROUWENER-MOND**, veenkolonie, gedeeltelijk in de prov. *Groningen*, aan het zoogenaamde Stads-kanaal en gedeeltelijk in de prov. *Drenthe* gelegen, langs het Hoofd-diep, hetwelk in de **DROUWENERVEENEN** wordt opgeworpen en in het Stads-kanaal invalt. Deze kolonie is nog in hare eerste ontwikkeling. De bevolking belooft nog slechts ongeveer 100 zielen.

DROUWENER-VEEN, geh. in *Oostermoerderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie **DROUWENER-VEEN**.

DROUWENER-DIEP of **DROUWENER-DIEP**, stroomtje in *Oostermoerderdingspil*, prov. *Drenthe*, dat ten zuiden van *Westdorp* ontstaat, van daar in eene noordelijke strekking voortloopt, en medewerkt om de *Oostermoerschewaart* te vormen.

DROUWENER-MOND, veenkolonie, gedeeltelijk in de prov. *Groningen*, gedeeltelijk in de prov. *Drenthe*. Zie **DROUWENER-MOND**.

DROUWENER-VEEN of **DROUWENERVEEN**, geh. in *Oostermoerderdingspil*, prov. *Drenthe*, arr., kant. en 4 u. O. van *Assen*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Borger*; met ruim 200 iaw.

In het jaar 1825 is hier eene Maatschappij opgericht, die de naam droeg van *Drouwener-veen-Maatschappij*, en welke ten doel had het aankoopeu en ter snede brengen van hooge veenen in de marke van *Drouwen*, het veen te verkoopen en dan later, de ondergrond te bebouwen en te verhuren, of ook wel weder te verkoopen; doch eerlang is deze maatschappij weder ontbonden, nadat zij echter de scheiding der *Drouwenerveenen* had uitgewerkt. Ten gevolge waarvan de ontgining der groote veenmassa, onder dit gehucht gelegen, een aanvang heeft genomen en reeds de beginselen van eene belangrijke veenkolonie heeft daargesteld. Zie **DROUWENER-MOND**.

DRUINEN, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DRUINEN**.

DRUINEN (HUIS-TE-), adell. h. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DRUINEN (HUIS-TE-)**.

DRUISDIJK, meestal enkel **Dijk** genoemd, geh. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en 4 u. Z. O. van *Breda*, kant. en 3 u. O. Z. O. van *Ginneken*, gem. *Alphen-en-Riel*, $\frac{1}{2}$ u. N. ten O. van *Alphen*, waartoe het behoort.

DRUIVENSTEINSCH-BOSSCHEN, bosschen in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, gem. *Hillegom*.

DRUL, buurs. in het *Rijk van Nijmegen*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr., kant. en 2 u. Z. Z. O. van *Nijmegen*, gem. *Groesbeek*; met 28 h. en 160 iaw.

DRUMMEL, d. in het *Land tusschen Maas-en-Waal*, prov. *Gelderland*. Zie **DRUMMEL**.

DRUMMELLEN, d. in de heerl. *Drimmelen-en-Standhaze*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DRUMMELLEN**.

DRUMPT of **DREMP**, oudtijds **RUREND** of **RUND** genoemd, d. in den *Tielerwaard*, *Benedendistrikt* der prov. *Gelderland*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Tiel*, gem. en ongeveer 1 u. N. O. van *Wadenhoijen*, aan den weg van *Tiel* op *Utrecht*.

Het is geen geregeld dorp, de huizen en boerenwoningen staan er hier en daar verspreid. Men telt er in het eigenlijke d. 72 h. en on-

geveer 440 inw., en met de daartoe behoorende b. Passenwaay 102 h. en 580 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., die hier 425 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke vroeger met Angerlo vereenigd was, doch in het jaar 1637 daarvan is afgescheiden, en thans tot de klass. en ring van *Tiel* behoort. De eerste, welke het leeraarsambt in deze gem. heeft waargenomen, nadat zij van Angerlo werd afgescheiden, is geweest *Bartholomus Goldmarit*, die in het jaar 1657 herwaarts kwam en in het jaar 1641 naar Vorden vertrok. Het beroep geschiedt door den kerkeraad. De kerk is een klein, doch net, vierkant gebouw.

De R. K., van welke men er 155 aantreft, behooren tot de stat. van *Tiel*.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 70 leerlingen bezocht. Ook ligt onder dit d. het buit. *Geresteyn*.

DRUMPTSCH-ENGH, landstreek in den *Tielerwaard*, *Benedendistrikt* der prov. *Gelderland*, kw., arr. en kant. *Tiel*, gem. *Wadenooijen*, $\frac{1}{2}$ u. van *Drumpt*.

Zij beslaat eene oppervlakte van 68 bund. 12 v. r. 62 v. ell., telt 14 h., waaronder 4 boerderijen, en bestaat meest uit bouwland.

DRUMPTSCH-SLUIS, sluis in den *Tielerwaard*, *Benedendistrikt* der prov. *Gelderland*, 10 min. Z. W. van *Drumpt*, waar door het water van de landen onder dat dorp in de *Linge* ontlast wordt.

DRUMPTSCH-WETBRING, watertje in den *Tielerwaard*, *Benedendistrikt* der prov. *Gelderland*, dat bij het d. *Drumpt* zijnen oorsprong neemt; eerst met eene zuidelijke strekking naar de *Papesteeg* loopt en van daar noordwestwaarts schiet, om zich door de *Drumptsche* sluis op de *Linge* te ontlasten.

DRUNEN, gem. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Waalwijk* (9 k. d., 4 m. k., 2 s. d.); palende N. aan de gem. *Oudheusden-Elshout-en-Hulten*, O. aan *Nieuwkuik-en-Onzenoerd*, Z. aan *Loon-op-Zand*, W. aan *Baardwijk*.

Deze gem. bevat, behalve het d. *Drunen*, de geh. *Fellenoordt*, *Giersbergen*, *Heide*, *Klinkert*, *Pessaart*, *Scheiding*, *Sempke* en *Wolfshoek*. Zij beslaat eene oppervlakte van 2851 bund., telt 505 h., bewoond door 405 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 2000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw, terwijl de hophandel hier zeer in bloei is en men ook haren kleeden en garens vervaardigt. — De grond, onder deze gem. is ligt en zandig, en brengt rogge, boekweit, haver en hop voort, alsmede, hoewel in geringe hoeveelheid, tarwe en garst.

De R. K., die hier ongeveer 2000 in getal zijn, onder welke 1400 communicanten, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. gen. van 's *Hertogenbosch*, dek. *Geertruidenberg* behoort, en door eenen *Pastoor* en eenen *Kapellaan* bediend wordt. De *pastorie* van *Drunen* behoorde sedert het jaar 1223 aan de *abdij van Tongerlo* en is sedert altijd door *Kanunniken* van die *abdij* bediend geweest.

De Herv., van welke men er 30 telt, behooren tot de gem. van *Drunen-en-Nieuwkuik*. Men heeft in deze gem. ééne school in het dorp zelf.

Deze gem. is in het jaar 1387 als eene heerl. verpand aan *Jonker Paulus van Haastrecht* en in 1612 nader erfelijk verkocht, doch het *Hof van Giersbergen*, toebehoorende aan de *Abdij van ter Kamer*, is daaruit voorbehouden, of uitgezonderd. Later heeft zij langen tijd toebehoord aan de *Luiksche Graven d' Oultremont en War-*

WUŠ, en wordt thans nog in eigendom bezeten door den Heer F. J. E. Graaf d'OULTREMOÏT.

Het d. DRUNEN, DRUINEN of DRUNEN, oudtijds OVEN, UDEN, HAVEN, HUYA of DRUYNEN, ligt 2½ u. W. van 's Hertogenbosch, ½ u. O. van Waalwijk. Het is eene luchtige plaats; hier en daar met goede huizen bebouwd. Ook heeft men er een goed Raadhuis.

De Herv. kerk, welke een weinig benoorden het dorp in de akkers staat, en waarvan het kerkhof met eenen steenen muur omringd is, was vroeger een tamelijk groot kruisgebouw, met eene kleine spits op het schip, behalve eene grootere, met een gebogen dak in het muurwerk. Nadat in 1767 het koor en de beide zijkoren daarvan weggebroken zijn, is het thans een klein gebouw, voorzien van een torentje. In den zoogenaamden St. Elizabeths vloed van den 18 November 1431 is deze kerk staande gebleven; ofschoon de meeste kerken in de nabijheid vernield werden.

In 1729 hadden de R. K. een verzoekschrift ingediend, om eene kerkschuur te mogen bouwen; doch dit werd, den 18 Januarij 1730, geweigerd, omdat de aangewezen plaats te dicht bij de groote kerk, het predikantshuis, en den grooten weg was gelegen. Op herhaald verzoek werd toegestaan, op de nader aangewezen plaats (waar zij nog gebruikt wordt) eene kerkschuur te stellen, gedekt, (dus werd bepaald) met stroo of riet, ter lengte van 70 houtvoeten (19,82 ell.), breed 42 houtvoeten (11,89 ell.), en de muren van ter zijden, gelijk mede de gevel, 11 houtvoeten (3,11 ell.) hoog, mitsgaders de deuren en vensters naar evenredigheid, en zulks alles ten koste van de supplianten. De kerk viert als patroon den H. LAMBERTUS. Het doopsel en andere sacramenten, moesten, kort ná de Reformatie, meermalen buiten de kerk van DRUNEN, op afgelegene plaatsen bediend worden, dan eens in de eenzame kapel van den Elshout, dan weder in die van Nieuwkuik, als onder Luik behoorende, somtijds tusschen de grinten van Berne enz. Uit de aantekeningen der doopsels te DRUNEN kan men ook eenigzins den tijd bepalen, wanneer onderscheidene omliggende plaatsen haren eigen Pastoor of bedienenden verkrijgenden Priester weder hebben bekomen. De laatste doopsels van 's Hertogenbosch, en andere Meijerij'sche plaatsen, zijn te DRUNEN bediend in het jaar 1638; van Waalwijk in 1649; van Baardwijk in 1655; van Heusden in 1658; van Heesbeen in 1662; van Oudheusden in 1665; van Vlijmen in 1674, en de laatste van Hedikhuizen in 1675.

Men heeft in deze gem. eene school. — Ook is er te DRUNEN een distributiekantoor van de brievenposterij voor deze gemeente en het naburige Nieuwkuik.

De kermis te DRUNEN valt in Zondag vóór Pinksteren.

DRUNEN is de geboortepl. van den ervaren Sterre- en Wiskundige GERARDUS ADRIAANS, naar zijne geboortepl. ook wel DRUNARUS genaamd. Hij werd in 1557 Geestelijke in de abdij van Tongerlo, en bewees aldaar goede diensten voor onderwijs en het bestuur, onder de Bisschoppen van 's Hertogenbosch SONNIUS en METSIUS, als Abten van Tongerlo. Na de afscheiding der Abbatiale waardigheid van den Bisschoppelijken stoel, werd DRUNARUS onder het getal verkoren, van die tot Abt werden voorgesteld, doch hij bleef in zijne pastorij te Rhety, die hij in het jaar 1575 had aanvaard, en waarin hij den 23 Januarij 1601 is overleden.

DRUNEN (HUIS-TE-), ook wel DRUNENSKASTEEL, doch eigenlijk STRENBURG geheeten, voorm. kast. in de Meijerij van 's Hertogenbosch, kw. Oisterwijk, prov. Noord-Brabant, O. van Drunen.

De kant plingt onder Nieuwknik te behooren, en werd eerst in het jaar 1670. aan den Heer van Dausus opgedragen. — In 1795 is het geheel afgebrand.

DRUNEN (POLDER-VAN-). pold. in de Meijerij van 's Hertogenbosch, kw. Oostervijk, prov. Noord-Brabant, Tweede distr., arr. 's Hertogenbosch, kant. Waalswijk, gem. Drunen; palende N. aan de Schiedrop en Elshout, O. aan de Langewiel enz., Z. aan den weg van Drunen naar 's Hertogenbosch, W. aan den Leidijk van den Overlaat.

Deze pold. bestaat eene oppervlakte van 812 bund. 8 v. r. 49 v. ell., bevat het d. Drunen, en wordt door eene sluis, op het Oude-Maasje, van het overtollige water ontlast. Het laagste land ligt 1,40 ell. boven A. P. De polder wordt door het Gemeentebestuur van Drunen bestuurd.

DRUNEN-EN-NIEUWKNIK, kerk. gem., prov. Noord-Brabant, klass. van Hensden, ring van 's Groenwoude.

De eerste, die hier het leeraarsambt heeft waargenomen, is geweest Isaac Wasmans, die in het jaar 1648 beroepen werd van Haften en in 1654 overleed.

Het beroep geschiedt door den kerkerand. — Men heeft in deze gem. eene kerk en telt er 50 zielen.

DRURY, batterij in Oost-Indië, op het Banda'sche eil. Banda-Neira, op de Westkust van dat eiland, op den Papenberg, ter verdediging van den noordelijken ingang van het Zonnegat.

DRUSIANA FOSSA, oude benaming van den *Nieuwen-IJssel*, prov. Gelderland. Zie IJssel (Nieuwe-).

DRUSBURGUM, Latijnsche naam van de stad Doornick, in het graafschap Zutphen, prov. Gelderland. Zie Doornick.

DRUSUS (DIJK-VAN-) of *Dausmaix*, dijk of waterkeering aan den linkeroever van den Middel-Rijn, door Nero Claudius Dausus, in het begin onzer jaartelling aangelegd.

Of deze dijk van het Tothuis tot aan Wijk bij Duurstede aangelegd, of gelijk Arrise meent, een uur beneden Rheden zijnen aanvang genomen heeft, dan liever van Doesborgh begonnen is, is niet te bepalen. Daarin komt men genoegzaam overeen, dat het oogmerk van Dausus schijnt geweest te zijn, om den dijk te doen strekken tot aan den uitloop van den middelsten Rijnmond. Maar hij is door zijn ontijdig afsterven in de volkomen uitvoering van zijn plan verhinderd. Hij kon, behalve de afkeering van het rivierwater, door dezen dijk eene linie van gemeenschap, tusschen zijne aangelegde schansen krijgen, en de invallen van den kant, waar het meeste gevaar was, des te moeilijker maken. — Deze dijk is later in den oorlog tusschen de Romeinen en Batavieren vernield.

DRUSUS (GRACHT-VAN-), kanaal door Drusus hier te lande gegraven. Zie IJssel (Nieuwe).

DRUSUSBURGT, volgens het meest algemeen gevoelen, de oude naam van de stad Doornick, in het graafs. Zutphen, prov. Gelderland. Zie Doornick.

DRUSUSDIJK, dijk of waterkeering, aan den linkeroever van den Middel-Rijn, door Nero Claudius Dausus, in het begin onzer jaartelling aangelegd. Zie Dausus (Dijk-van-).

DRUSUSGRACHT, kanaal door Nero Claudius Dausus, hier te lande gegraven. Zie IJssel (Nieuwe-).

DRUTEN, kant., prov. Gelderland, arr. Nijmegen; palende W. en N. aan de Waal, die het van de kant. Tiel en Wageningen scheidt,

O. aan het kant. Nijmegen, Z. aan de Maas, waardoor het van de prov. Noord-Braband gescheiden wordt.

Het bevat de volgende 7 gem. als: Druten, Appeltern, Batenburg, Dreumel, Ewijk, Horssen en Wamel, beslaat eene oppervlakte van 14,400 bund. en telt 2049 h., bewoond door 2407 huisgez., uitmakende 13,800 inw., wier voornaamste middelen van bestaan landbouw en veeteelt zijn, terwijl eenigen zich ook op de tabaksteelt toeleggen.

DRUTEN, dek. in het apost. vic. van 's Hertogenbosch, prov. Gelderland. Zij bevat de volgende 15 par.: Afferden-en-Deest, Alphen, Altforst, Appeltern, Batenburg, Burgharen, Dreumel, Druten, Hernen-en-Leur, Horssen, Lecuwen, Maas-Bommel, Niftrik, Puyflijk en Wamel.

Men heeft er 15 kerken, bediend wordende door 15 Pastoors en 7 Kapellanen. Men telt er ruim 12,000 zielen, onder welke 9000 communicanten.

DRUTEN, gem. in het *Land tusschen Maas-en-Waal*, prov. Gelderland, kw., dist. en arr. Nijmegen, kant. Druten, (7 k. d., 20 m. k., 6 s. d.); palende N. aan de Waal, O. aan de gem. Ewijk, Z. aan Horssen, W. aan Wamel.

Deze gem. bevat de d. Afferden, Deest, Druten en Puyflijk, en telt 460 h., bewoond door 622 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 3200 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw, terwijl er ook veel tabak geteeld wordt.

De R. K., welke hier ruim 3000 in getal zijn, onder welke 2100 communicanten, maken de par. van Afferden-en-Deest, Druten en Puyflijk uit, welke in deze burg. gem. 3 kerken hebben.

De Herv., van welke men er ruim 150 aantreft, maken gedeeltelijk de gem. van Afferden-Druten-en-Deest uit, en behooren gedeeltelijk tot die van Lecuwen-en-Puyflijk.

Men telt in deze gem. 4 scholen, als eene te Afferden, eene te Deest, eene te Druten en eene te Puyflijk.

Het d. Druten, ligt 4 u. W. ten N. van Nijmegen, 2½ u. O. van Tiel, aan den Waaldijk, 25° 16' 29" N. B. 51° 53' 50" O. L.

Men telt er in de kom van het d. ruim 1400 inw.

De R. K., die hier 1400 in getal zijn, onder welke 1000 communicanten, maken eene stat. uit, welke tot het apost. vic. van 's Hertogenbosch, dek. van Druten, behoort, en door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt. De kerk, aan den H. Ewaldus toegewijd, is in het jaar 1822 gebouwd, in plaats van de dorpskerk, die zeer oud en klein was, en na sedert de Reformatie bij de Herv. te zijn in gebruik geweest, in het jaar 1800, aan de R. K. was teruggegeven.

De Herv., van welke er slechts weinige wonen, behooren tot de gem. *Afferden-Druten-en-Deest*, die hier eene kerk heeft. — Ook is er eene dorpschool en een adell. h., het Huis te Druten geheeten. Zie het volgende art.

Er is aan dit d. eene verbeterde los- en laadplaats voor schepen aangelegd. Ook was hier vroeger eene tabakswaag, alwaar al de tabak uit het Land-tusschen-Maas-en-Waal gewogen werd.

Er worden te Druten jaarlijks drie jaarmarkten gehouden; de eerste valt in den derden Dingsdag in April, de tweede den eersten Donderdag in September en de derde den eersten Donderdag in November.

DRUTEN (HUIS-TE-), adell. h. in het *Land-tusschen-Maas-en-Waal*, prov. Gelderland, kw., distr., arr. en 4 u. W. ten N. van Nijmegen, kant. en gem. Druten.

DRUTEN (POLDER VAN-), pold. in het *Land tusschen Maas en Waal*, prov. *Zeeland*, kw., distr. en arr. *Vijmegen*, kant. en gem. *Druten*. Het polderbestuur bestaat uit twee Leden.

DRUTENSCH-UTTERWAARDSCH-POLDER, pold. in het *Land tusschen Maas en Waal*, prov. *Gelderland*, kw., distr. en arr. *Vijmegen*, kant. en gem. *Druten*.

Het polderbestuur bestaat uit twee Leden.

DRUNEN, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*; prov. *Voord-Brabant*. Zie *Drunen*.

DRUNEN (HEIS-TE-), adell. h. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Voord-Brabant*. Zie *Drunen (HEIS-TE-)*

DRUNEN (POLDER VAN-), pold. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Voord-Brabant*. Zie *Drunen (POLDER VAN-)*.

DRUYEN, oude naam van het d. *Druven*, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Voord-Brabant*. Zie *Drunen*.

DSCHABAN, d. in *Oost-Indië*, op het *Sundaasche eil. Java*. Zie *DARAN* (1).

DUBBEL, voorn. riv. in *Zuid-Holland*, die zijnen oorsprong naam uit de *Maas* en in eene westwaartsche rigting door den *Groeten Zuidhollandschenwaard* loep. en waarvan men thans nog spraken vindt in het *Eiland van Dordrecht* en in den *Zwijndrechtchenwaard*.

Die in het *Eiland van Dordrecht*, welke den naam van *DUBBEL* behouden heeft, komt uit den *Biesbosch* voort, en doorloopt in een noordwestelijke strekking het gezegde eiland, om zich bij de *Rijshaven* in het *Wullegat* te ontlasten, terwijl die in den *Zwijndrechtchenwaard* den naam van *DUBBEL* heeft aangenomen. Zie dat woord.

DUBBELDAM, gem. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Dordrecht*, (11 k. d., 4 m. k., 5 s. d.); palende N. aan de gem. *Dordrecht* en aan het *Wantij*, dat haar van de gem. *Sinedrecht* scheidt. O. aan dat gedeelte van den *Biesbosch*, hetwelk tot de *Noord-Brabantsche gem. Werkendam* behoort, Z. aan de gem. *Made-en-Drimmelen* en *Wieldrecht*, W. aan *Wieldrecht*, en de *Rijl-Krabbe-en-Nadoort*.

Deze gem. bestaat uit de navolgende polders, als: den *Aloisenspolder*, den *Haniaspolder*, den *Zuidbuitenspolder*, den *Noordbovenpolder*, den *Buitenspolder*, en uit gedeelten van de polders: het *Oudeland van Dubbeldam* of den *Dubbeldamschenpolder*, den *Zuidpolder*; den *Noordpolder* en den *Wieldrechtchenpolder*, alsmede uit eenige platen, gronden, grieden en polders in den *Biesbosch*.

Zij bevat het d. *Dubbeldam* en eenige verstrooid liggende huizen, waaronder de buit. *Dordwijk*, *Dubbelstein* en *Weizigt*, bestaat eene oppervlakte van 508 bund. 70 v. r. 21 v. ell, telt 243 h., bewoond door 311 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 1540 inw. De inw. vinden meest hun bestaan in den landbouw, de vlasscherij, de melkerij, de veeveelt en de visscherij; terwijl men in deze gem. ook nog 1 steenbakkerij, 2 mout- en koren-, 4 olie- en 8 houtzaagmolens heeft, van welke echter eenige het eigendom zijn van ingezetenen van *Dordrecht*.

De *Merv.*, die hier 1300 in getal zijn, maken, met uitzondering van eenigen, die op en in de nabijheid van de *Steenplaats* wonen en volgens tijdelijke overeenkomst kerkelijk tot *Dordrecht* behooren, doch

(1) Alle de *Oost-Indische* plaatsen, welke verkeerdelijk wel eens fustief met *DUBB* voorkomen en zich hier noch op *G* gevonden worden, zoekt men op *Dj*.

met bijvoeging van omtrent evenveel, die op de *Merwede*, gem. Dordrecht, wonen en wederkeurig, volgens dezelfde overeenkomst, kerkelijk tot **DUBBELDAM** gerekend worden, eene gem. uit, welke tot de klass. van *Dordrecht*, ring van *Zwijndrecht*, behoort. De eerste welke in deze gem. het leeraarsambt heeft waargenomen, is geweest **JOHANNES BOCARDUS**, die in het jaar 1630 van Hendrik-Ido-ambacht alhier beroepen werd, en in het jaar 1645 overleden is. Het beroep geschiedt door den kerkeraad, met agreatie van den Ambachtsheer.

De R. K., van welke men er ongeveer 40 aantreft, worden tot de stat. van *Dordrecht* gerekend.

Deze gem. maakt een der 72 kerspelen uit, die bij den watervloed van 18 November 1421 ondergelopen zijn, maar is later allengs weder omdijkt. Het is eene heerl., welke thans in eigendom bezeten wordt door Jonkheer **COENRAAD CARL VINCENT, BARON VAN BORTRELAAR**, te 's Gravenhage.

Het d. **DUBBELDAM** ligt $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Dordrecht*, in den pold. *Oud-Dubbeldam*. Men telt in de kom van het d. 48 h. en 360 inw. De kerk is een net en vrij ruim gebouw, dat in het jaar 1630 gesticht, en in het jaar 1661 aanmerkelijk vergroot is. Zij staat op een ruim kerkhof, met schoone opgaande boomen beplant en is voorzien van eenen toren en klok, welke toren, in het jaar 1827, geheel vernieuwd is. De sierlijke predikstoel van gebruid eikenhout, is in het jaar 1773, op kosten van eenige der voornaamste ingezetenen vervaardigd. In het jaar 1784, heeft deze kerk bij legaat van **ARIË WILLEMS. MOLENDIJK**, alsmede tot een geschenk van **CORNELIS WILLEMS. MOLENDIJK**, toen Schepen van Dubbeldam, een zilveren schenkan, benevens twee bekers en eenen grooten schotel van hetzelfde metaal, ontvangen, ten einde bij de bediening van het H. Avondmaal gebruikt te worden; terwijl de voornoemde **CORNELIS WILLEMS. MOLENDIJK**, bij legaat nog een zeer massief en uitvoerig bewerkt zilveren doopbekken aan de kerk vermaakt heeft.

De dorpschool, welke de eenige in deze gem. is, en die ten O. van de kerk staat, is in 1832 uit den grond geheel nieuw opgebouwd, en wordt gemiddeld door een getal van 140 leerlingen bezocht, terwijl in de kosten van schoolgelden, schoolbehoefsten en onderwijs, volgens het alhier, op den 1 Januarij 1830, ingevoerde schoolfonds, uit de gemeente kas wordt voorzien; zoodat het onderwijs geheel gratis wordt genoten.

Den 24 Junij 1790 werd dit d. door eenen brand geteisterd, die eenige huizen, waarin zeven huisgezinnen woonden, in puin deed verkeeren.

Het wapen van **DUBBELDAM** is een groene dam in een aflopend water, verbeeldende de Dubbel, welke ten gevolge van den St. Elisabethvloed van 1421 is binnengedijkt.

DUBBELDAM (ALOISENPOLDER-VAN-) of **BOVENPOLDER-VAN-DUBBELDAM**, pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Dordrecht*, gem. *Dubbeldam*; palende N. aan den *Zuidpolder* en den *Noord-Rovenpolder*, O. aan de *Kop van het Land*, Z. aan de *Buitengronden*, den *Zuidbuitenpolder* en den *Haniaaspolder*, W. aan *Wieldrecht*.

Deze pold., in het jaar 1682 bedijkt, is sedert acht malen ondergevoeld, t. w. in December van het zelfde jaar 1682; in November 1683; in November 1689; in Maart 1662; in December 1665; in Januarij 1682; in Maart 1715, en in September 1717. Zijnde de

bestaat der oeffening, en te weten inwendig, in der tijd gescreven op / 1615. — Hij bestaat een oppervlakte van 411 bund. 91 v. r. 8 - el. met 34 a. waaronder 2 boerterpen, en wordt in den Wintermaand meer door een sluis van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden der vier polders in gemeene dijkaadje in het Eiland-van-Dordrecht 1).

DORCHTVAAN (DUWENDELIJER-VAN), pold. in het Eiland-van-Dordrecht, prov. Zuid-Holland. Zie het vorige art.

DORCHTVAAN (DORCHTVAANEN-VAN), een verzigtig polder, grooten gedeelten in twee polders, gelegen tussen het Eiland-van-Dordrecht in den Verrevoeten-kanal, prov. Zuid-Holland, gem. Dordrecht, palende N. aan den Aankerspoeder, den Zuid-Bontepolder en den Heemraden; O. aan de scheiding der gem. Werkendam, Z. aan de scheiding der gem. Heem- en IJmuiden en Waddrecht, W. aan de gem. Verrevoeten. Zij bestaat een oppervlakte van 1264 bund. 73 v. r. 20 - el.

DORCHTVAAN (HAGELSPOLJER-VAN), onbekeende pold. aan het Eiland-van-Dordrecht, prov. Zuid-Holland, arr. en kant Dordrecht, gem. Dordrecht, palende N. aan den Aankerspoeder, O. aan den Zuid-Bontepolder, Z. aan de Heemraden, W. aan Waddrecht.

Deze pold., die in het jaar 1758 bekeend is, bestaat een oppervlakte van 4 bund. 24 v. r. 55 - el. en wordt door een sluis van het overtollige water in het Verrevoeten-kanal. Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden der vier polders in gemeene dijkaadje in het Eiland-van-Dordrecht.

DORCHTVAAN (NOORD-DUWENDELIJER-VAN), onbekeende pold. aan het Eiland-van-Dordrecht, prov. Zuid-Holland, arr. en kant Dordrecht, gem. Dordrecht, palende N. en O. aan het Wantij, Z. aan den Aankerspoeder, W. met de ruig van Kiekenweg aan den Stads-polder.

Deze polder, die in het jaar 1760 bekeend is, bestaat een oppervlakte van 7 bund. 24 v. r. 56 - el. en wordt door een sluis van het overtollige water in het Wantij ontlast.

Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden der vier polders in gemeene dijkaadje in het Eiland-van-Dordrecht.

DORCHTVAAN (N.O.O.D.O.R.C.H.T.V.A.N.), pold. in het Eiland-van-Dordrecht, prov. Zuid-Holland, arr. en kant Dordrecht, gedeeltelijk gem. Dordrecht, gedeeltelijk gem. Dainhoorn; palende N. aan de Buitenspoeder en den Heemraden en den Nieuwen-Noordpolder, onder de Heemraden, O. E. en W. aan Oud-Dubbeldam.

Deze pold., die in het jaar 1615 bekeend is, in 1625 ondergevoeld en weder hersteld is, bestaat een oppervlakte van 185 bund. 65 v. r. 17 - el., waarvan 116 bund. 57 v. r. 2 v. el. onder Dordrecht en 69 bund. 8 v. r. 15 v. el. onder Dubbeldam, telt onder Dubbeldam 2 a. waaronder twee boerterpen, en wordt door eenen vijzelmolen en twee sluisen op den Eendesch van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden der vier polders in gemeene dijkaadje in het Eiland-van-Dordrecht.

DUBBELDAM (OUDE-LAND-VAN) of **DUBBELDAMSCHEPOLDER**, pold. in het Eiland van Dordrecht, prov. Zuid-Holland, arr. en kant Dordrecht, gedeeltelijk gem. Dordrecht, doch voor het grootste gedeelte gem. Dubbeldam; palende N. aan de stad Dordrecht en den

1. Daar de art. verlat het nader beschrijving gedeelte art. ALOISPOLJER. Zie ons eerste deel, p. 114.

Noordpolder, N. O. aan den Stadspolder, Z. O. en Z. aan den Zuidpolder, W. aan de rivier de Maas.

Deze polder, die in het jaar 1889 bezomerkaad, en in 1603 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 636 bund. 90 v. r. 13 v. ell., waarvan 118 bund. 86 v. r. 99 v. ell., op Merwede en Stadsgrond onder *Dordrecht*, en 518 bund. 3 v. r. 14 v. ell. onder *Dubbeldam*, telt onder *Dubbeldam* 164 h., waaronder 28 boerdertjen, en wordt door 2 molens en eene sluis, door den boezem van den Zuidpolder op het Mallegat van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden der vier polders in gemeene Dijkaadje in het Eiland-van-Dordrecht.

DUBBELDAM (WIELDRECHTSCHEN-POLDER-), pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Dordrecht*, gedeeltelijk gem. *Dubbeldam*, gedeeltelijk gem. *de-Mijl-Krabbe-en-Nadort*, doch voor het grootste gedeelte gem. *Wieldrecht*; palende N. aan den Zuidpolder, O. aan den Aloisenpolder, Z. aan den Canneman-polder, den Louisepolder en den Beer-polder en W. aan de Kil en het Mallegat.

Deze polder, die in het jaar 1659 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 1099 bund. 23 v. r. 6 v. ell., waarvan 810 bund. 8 v. r. 97 v. ell. onder *Wieldrecht*, 179 bund. 89 v. r. 30 v. ell. onder *de-Mijl-Krabbe-en-Nadort*, en 109 bund. 24 v. r. 79 v. ell. onder *Dubbeldam*, telt onder *Dubbeldam* 3 h., waaronder 2 boerdertjen, en wordt door 2 molens en 2 sluizen in de Kil en het Mallegat van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden van *Wieldrecht*.

DUBBELDAM (ZUID-BUITENPOLDER-VAN-), onbehuide pold. in het *Eiland-van-Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Dordrecht*, gem. *Dubbeldam*; palende N. aan den Aloisenpolder, O. en Z. aan de buitengronden, W. aan den Haniaspolder.

Deze polder, die in het jaar 1777 bekaad is, beslaat eene oppervlakte van 87 bund. 98 v. r. 23 v. ell., en wordt door eene sluis in het gat van de Noorder-Els van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden der vier polders en gemeene dijkaadje in het eiland van Dordrecht.

DUBBELDAM (ZUIDPOLDER-VAN-), pold. in het *Eiland van Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Dordrecht*, gedeeltelijk gem. *Dordrecht*, gedeeltelijk gem. *Mijl-Krabbe-en-Nadort*, doch voor het grootste gedeelte gem. *Dubbeldam*; palende N. aan Oud-Dubbeldam en den Stadspolder, O. aan den Aloisenpolder, Z. aan den Aloisen-polder en *Wieldrecht*; W. aan de gem. *Mijl-Krabbe-en-Nadort* en den *Wieldrechtschen-polder*.

Deze polder, die in het jaar 1617 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 471 bund. 44 v. r. 74 v. ell., waarvan 34 bund. 82 v. r. 13 v. ell. onder *Dordrecht*, 3 bund. 79 v. r. 49 v. ell. onder *de Mijl-Krabbe-en-Nadort*, en 432 bund. 83 v. r. 12 v. ell. onder *Dubbeldam*, telt onder *Dubbeldam* 50 h., waaronder 11 boerdertjen, en wordt door 2 molens en eene sluis op het Mallegat van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit Dijkgraaf en Heemraden der vier polders en gemeene dijkaadje in het Eiland-van-Dordrecht.

DUBBELDAMSCHEPOLDER, pold. in het *Eiland-van-Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*. Zie DUBBELDAM (OUDE-LAND-VAN-).

DUBBELEBUURT, b. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant., gem. en 3 min. Z. van *Haarlem*, buiten de Schalkwijkerpoort, doch tot die stad behoorende, aan het Zuider-buiten-Spaarne; met 17 h. en 70 inw.

DUBBELEBUURT-AAN-DEN-OVERTOOM (DE-), groote en volkrijke b. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en $\frac{1}{2}$ u. W. ten Z. van *Amsterdam*, kant. en gem. *Nieuwer-Amstel*, $1\frac{1}{2}$ u. N. van *Amstelveen*.

DUBBELINK, **DUBLINK** of **DUBLINK**, havez. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*, arr. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. ten O. van *Almelo*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Delden*, gem. *Ambt-Delden*.

Deze havez. beslaat eene oppervlakte van 60 bund. 50 v. r. 50 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer J. D. C. Baron van Heeckeren van Twickel, woonachtig in het Ambt-Delden, op den huize Twickel.

DUBBELLAAN, buit. in het halj. van *Woerden*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en 5 u. Z. O. van *Leyden*, kant. en 2 u. W. van *Woerden*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. O. van *Bodegraven*.

Deze buit. beslaat eene oppervlakte van 57 bund. 46 v. r. 75 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer Mattheüs Albert Moons.

DUBBELMONDE, voorm. d. in den grooten *Zuid-Hollandschen-waard*, het behoorde tot het *Land van Strijen* en lag aan de Maas, Z. van Dordrecht, N. van Almonde, N. W. van Datmou.

Het was een der 72 dorpen; die bij den watervloed van 18 November 1421 verdronken en onder de 34 die nimmer weder te voorschijn gekomen zijn.

Het wapen van dit d. bestond in een veld van silver, beladen met drie kruisen van sabel (zwart).

DUBBLINK of **DUBLINK**, havez. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie **DUBBELINK**.

DUBUS (FORT-), sterkte in *Australië*, op het eil. *Nieuw-Guinea*, in *Merkusoord*, N. van de Bogt van *Merkusoord*, 5'35" Z. Br. Het werd in 1828 gesticht en ter eere van den voormaligen Commissaris-Generaal van Neêrlands-Indië Dubus de Guisignies, dus genoemd.

DUCKENBURGH, buit. in het *Rijk van Nijmegen*, prov. *Gelderland*. Zie **DUKENBURG**.

DUCHTEREN (GROOT-), buurs. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie **DOCHTEREN (GROOT-)**.

DUCHTEREN (KLEIN-), buurs. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie **DOCHTEREN (KLEIN-)**.

DUCKENGEN, oude naam van de stad **DOETINGEN** in het graafschap *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie **DOETINGEN**.

DUDELANGE, beek in het grooth. *Luxemburg*. Zie **DUTTLINGEN**.

DUDELANGE, Fransche naam van het d. **DUTTLINGEN**, in de heerl. *St. Jansberg*, grooth. *Luxemburg*. Zie **DUTTLINGEN**.

DUDELANGE, heerl. in het grooth. *Luxemburg*. Zie **DUTTLINGEN**.

DUDLINGEN, d. in de heerl. *St. Jansberg*, grooth. *Luxemburg*. Zie **DUTTLINGEN**.

DUEREN, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*. Zie **DUERNE**.

DUERSTEDE (WIJK-BIJ-), st. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie **WIJK-BIJ-DUERSTEDE**.

DUERSWOLDE, d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwonden*, griet. *Opsterland*. Zie **DUERSWOLDE**.

DUETECHEM of **DUETINGEN**, oude namen van de st. **DOETINGEN**, in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie **DOETINGEN**.

DUFFEL (DE) of **DE DUYFFEL**, streek lands in het hert. *Cleve*, gedeeltelijk prov. *Gelderland*, arr. en kant. *Nijmegen*, gedeeltelijk tot de Pruisische prov. *Rijnland* behoorende.

Het is eene schoone en welgelegene landstreek, voor dezen den Grave van Zutphen toebehoorende, maar daarna onder Gelderland gekomen. **ARNOLD I**, Hertog van *Gelder*, verpandde haar, omtrent het jaar 1448, aan zijnen schoonvader Hertog **ADOLF VAN KLEEF**, maar na diens dood kwam men met zijnen zoon en opvolger, Hertog **JAN VAN KLEEF** overeen, dat de **DUFFEL** met de kerspelen Loenen en Taurik, door Hertog **ARNOLD VAN GELDER** aan **ADOLF**, voor zes duizend Rhijnsche guldens (9000 guld.) verpand, weder zoude overgegeven, en aan Gelderland gebragt worden, zoo haast aan Hertog **JAN VAN KLEEF** de gemelde hoofdsom met de verloopene renten, weder zouden ter hand gesteld zijn.

DUFFELD (POLDER-VAN-DEN), pold. in het hert. *Cleve*, gedeeltelijk prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en kant. *Nijmegen*, gem. *Millingen*, gedeeltelijk tot de Pruisische prov. *Rijnland*, gem. *Duffeld*, behoorende; palende N. aan Rijn en Waal, O. aan den Rijn of het Bijlandsche kanaal, Z. aan *Cleve*, W. aan *Cranenburg*.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 5391 bund., van welke 881 bund. 88 v. r. 2 v. ell. tot de gem. *Millingen* behooren, tellende in dit gedeelte 188 h., waaronder 19 boerderijen. Hij wordt door de groote *Meersluis* te *Nijmegen* op de *Waal* van het overtollige water ontlast; en werd door den watervloed van Januarij 1820, geheel onder water gezet.

DUICTINGEN, oude naam van de stad **DOETICHER**, in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie **DOETICHER**.

DUIFHUIS, geh. in de heerl. van *Ravestein*, prov. *Noord-Brabant*, *Eerste* distr., arr. en 5½ u. Z. O. ten O. van 's *Hertogenbosch*, kant. en ½ u. W. van *Grave*, gem. en ½ u. Z. van *Reek*; met 6 h. en 38 inw.

DUIFHUIS, geh. in de heerl. van *Ravestein*; prov. *Noord-Brabant*, *Eerste* distr., arr. en 5 u. Z. O. van 's *Hertogenbosch*, kant. en 1 u. N. O. van *Veghel*, gem. en ½ u. Z. W. van *Uden*; met 21 h. en 120 inw.

DUIFHUIS, oud h. te 's *Gravenhage*, voorkomende in een handvest, door Hertog **ALBRECHT VAN BELJEK**, in het jaar 1570 aan 's *Gravenhage* verleend. Waarschijnlijk heeft het gestaan, waar later het prachtig paleis van **MAURITS VAN NASSAU**, in leven Gouverneur van *Brazilië* gebouwd is. Zie **MAURITSHUIS**.

DUIFHUIS, voorm. vierkant gebouw in *Schieland*, nabij *Rotterdam*. Zie **DUIVENHUIS**.

DUIFHUISKAMP, buit. op de *Middel-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr. en 8 u. N. van *Arnhem*, kant. en 2 u. N. O. van *Appeldoorn*, gedeeltelijk gem. en 1½ u. N. van *Foorst*, 15 min. van *Twello*, waartoe het behoort.

Het bestaat uit moestuinen, boomgaard, bouwgrond en aangename wandelingen, beslaat eene oppervlakte van 4 bund. 46 v. r. 40 v. ell. en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door den Heer **A. P. H. Baron VAN IJTERSUM**.

DUIF-POLDER, oudtijds **DUYFFOLDER**, pold. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Rotterdam*, kant. *Vlaardingen*, gem. *Maasland*; palende N. aan den *Kralingerpolder* en den *Dorppolder*, O. aan de *Brede* of *Trekvaart* van *Vlaardingen* op *Delft*, Z. aan de *Vliet* of *Trekvaart* van *Delft* op *Maassluis*, W. aan den *Commandeurs polder*.

Deze pold., oorspronkelijk weiland, beslaat eene oppervlakte van 367 bund. 17 v. r. 57 v. ell., telt 9 boerderijen en 2 arbeidershuizen en wordt door 1 molen bemalen.

Het polderbestuur bestaat uit eenen Molemeester en acht Schouwers.

DUIKER, sluis in het balj. van *Blois*, prov. *Noord-Holland*, te *Zaandam* in den dam welke de *Voorzaan* en de *Binnenzaan* van een scheidt.

Zij is in het jaar 1610 aangelegd door de bedijkers van de *Beemster*, met goedvinden van de *Heemraden* der uitwaterende sluisen in *Noord-Holland* en *West-Friesland*, omtrent het Oosteinde van den dam, die tusschen de *Voor-Zaan* en de *Binnen-Zaan* gevonden wordt, en dient met de beide mede in dien dam liggende sluisen, opdat de *Zaan* bij lage ebbe zich zoude kunnen ontlasten.

Door het maken van deze sluis, met goedvinden van de *Heemraden* der uitwaterende sluisen in *Noord-Holland* en *West-Friesland*, ontstond kort daarna een aanmerkelijk geschil, tusschen *Regenten* van *Oosten* en *West-Zaandam*, en de even gemelde *Heemraden*, vermits deze in den jare 1618, in hunne keuren op de *Duikersluisen* te *Zaandam* en *Schardam*, ook eene keur tegen de vernauwing van het water of de vaart in de *Zaan* gemaakt hadden, waaromtrent de *Heeren* van *Holland* en *West-Friesland*, eene provisioneele approbatie van gemelde keure gegeven hebben, op den 10 September des jaars 1618.

Deze sluis, die opmerking verdient om de fraaie gebeeldhouwde hoofden, waarmede zij prijkt, is ten jare 1778 in den toestand gebragt, waarin men die thans ziet. Het beeldhouwwerk of de hoofden zijn vervaardigd door den beroemden beeldhouwer *Johannes Mattheus Cressant*. De sluis is voorzien van twee paar deuren en heeft eene lengte van 40 ell. op eene wijdte van 6 ell. 80 duim.

DUIKER, sluis of verlaat in het *Oldambt*, prov. *Groningen*, O. van *Wischoten*, waardoor de *Reusel* zich ontlaat in de *Pekel-Aa*.

DUIKER-DIJK, misschien beter *Dukka-Duk*, dijk, prov. *Gelderland*, in dat gedeelte van de heerl. *Pannerden*, hetwelk door de graving van het *Pandersche kanaal*, in 1701 tot en met 1707, van de *Over-Betuwe* is afgescheiden.

Deze dijk maakt uit, een gedeelte van den bandijk of de waterkeering van het polderdistrikt *Herwen-Aardt-en-Pannerden*; loopt langs den pold. den *Pannerdensche-waard*, en strekt zich uit van den ouden *Rijndijk* tot aan den kanaaldijk, over eene lengte van omstreeks 1320 ellen. In dezen dijk, zoomede in den even genoemden *Rijndijk*, vielen bij de ijskaring, in de maand *Januarij* 1820, twee doorbraken, waardoor de polders van *Pannerden*, *Aerd*, en *Herwen* diep werden onder water gezet. Ten aanzien van het herstel en het onderhoud van den *Dukkanijk*, rezen in het jaar 1748 geschillen tusschen de *Geërfden* van *Herwen* en *Aardt* en die van *Pannerden*, welke bij landschaps-resolutie van dat jaar zijn vereend; zoodanig, dat die van *Pannerden* het onderhoud hebben op zich genomen.

DUIKSCHHE HOEVE, geh. in de *Meijerij* van 's *Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. en 4 u. *W. van 's Hertogenbosch*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. *Z. van Waalwijk*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. *N. van Loon op Zand*, met 8 h. en 40 inw.

DUIL (DEN), pold. in het *Land van Altena*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr. arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Emmikhoven-en-Waardhuizen*; palende *N.* aan de *Alm*, *O.* aan den *Oldersdijk* en den *Hil*, *Z.* aan de *Middelgraaf*, *W.* aan den *Ganswijkpolder*, enz.

Dese pold. beslaat eene oppervlakte van 748 bund. 16 v. r. 93 v. ell, waaronder 750 bund. schotbaar land. Het land wordt door drie watermolens van het overtollige water ontlast, malende een op de Alm en de beide andere op den Vierbansche-boezem uit. De laagste landen liggen omtrent 4 palmen onder A. P. Het dijksbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, vier Heemraden en eenen Waardsman, waardoor tevens de Polder van Ganswijk beheerd wordt.

DUIMKENSLAGER, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*, *Derde* distr., arr. en 3 u. W. ten N. van *Bindhoven*, kant. en 1½ u. W. ten Z. van *Oirschot*, gem. *Hilvarenbeek*.

DUIN, oude naam van het geh. *DUN*, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *DUN*.

DUIN (DEN-), geh. in *Vollenhove*, prov. *Overijssel*, arr. en 6 u. N. ten W. van *Zwolle*, kant. en ¼ u. N. ten O. van *Vollenhove*, gem. *Ambt-Vollenhove*; met eenige weinige inw.

DUIN (TE), of *Hof van Verduyn* ook wel enkel het *Hof* genaamd, voorm. adell. h. in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*, onder en zeer kort bij het d. *Zevenhuizen*.

Het was het stamhuis der Heeren van der *Duyt*, die in 1348, bij uitersten wille 30 schellingen (9 guldens) 's jaars maakten aan de Heilige geest armen van *Zevenhuizen*. Een ander uit dit geslacht, *Jacob van der Duyt*, Heer van *Sprang*, die in 1459 gestorven is, was bijzonder in aanzien bij *Willem VI*, Graaf van *Holland* en later bij *Filips den Goede*, terwijl *Reinier van der Duyt*, Heer van *Zaanen*, in 1593 overleed als Bijzitter of Opperste Raad in het Hooge Kamergerregt te Spiers. Ook is het niet onwaarschijnlijk dat een der leden van dit geslacht, namelijk een andere *Jacob van der Duyt*, Heer van *Sprang*, die in het jaar 1580 overleden is, of zijn broeder *Adam van der Duyt*, Heer van *Zaanen*, † in 1612, onder de ondertekenaars van het verbond der Edelen moet geteld worden. De van der *Duyt*en waren afkomstig van de *Graven van Verdun* in *Lotharingen*, die door huwelijk dit huis verkregen hebben, hetwelk dan ook naar hunnen naam genoemd werd. Eer deze van der *Duyt*en het bezeten hebben, was het een leengoed, toebehoorende aan het aloude geslacht van *Bredenoek*. Het werd in de *Hoeksche en Kabeljauwsche verdeeldheden* geheel geplunderd en afgebroken, doch verrees kort daarna uit zijne puinhopen en werd echter niet op de eerste plaats maar omtrent honderd roeden zuidwest van het dorp *Zevenhuizen*, ter zijde af herbouwd, zijnde het destijd in zijnen stand zeer aanzienlijk, rondom beplant met boomen en met grachten omsingeld, loopende ten Zuidwesten achter dit dorp nog eene vaart, die men de *Boschgracht* noemt. Rondom dit Hof was eene groote bosschaadje, welke zich wijd uitstreckte, en waarin zich, naar men wil eenig wild gedierte onthouden zoude hebben; de echtheid hiervan blijkt wel niet overtuigend, echter kan men niet ontkennen, dat er veel gevogelte in moet geweest zijn; want men vindt aangeteekend dat Heer *Adam van der Duyt*, in den jare 1608, eene ordonnantie van den *Stadhouder*, *President* en *Raden* van *Holland* verkreeg, waarbij aan een ieder verboden werd, eenig leed of hinder te doen aan, of te vangen, of te verjagen, het gevogelte in dat bosch, buiten kennis of toestemming van den Heer, als reigers, kwartels, lepelaars, schollevaars, of ander gevogelte. Men ging van het dorp naar dit Hof over eene brug, welke over de voornoemde *Boschgracht* lag, en rondom

men aan den Heer **WILLEM BORKK**, Pensionaris van Amsterdam, in wiens geslacht het gebleven is, tot den 10 Februarij 1715, als wanneer het door koop gekomen is aan den Heer **ABRAHAM DUVELAAR**, Burgemeester van Middelburg, die, in dat zelfde jaar 1715, den 19 Augustus, van 's lands Staten octrooi verwierf, tot het verleggen, verhoogen, en verbreedten van den weg, » loopende van den bekenden Noord-weg naar **DUINBEEK**, » ter lengte van 2 à 360 roeden (60 à 90 ell.), met vrijheid om daartoe het naastgelegene land te gebruiken, mits betalende bij taxatie, terwijl het land ter wederzijde van den weg liggende, van ieder strekkende roede, twee stuivers tot onderhoud moest bijdragen. Thans wordt dit goed in eigendom bezeten door den Heer **J. J. SPANCKA**, Lid der Gedeputeerde Staten van Zeeland, te Middelburg.

Onde overleveringen willen dat op **DUINBEEK** geld zoude gemunt wezen; dit is zeker, dat ten tijde van **KAREL den Grooten**, in Walcheren geld is geslagen, welke Keizer in het jaar 805 beval, dat nergens anders dan in koninklijke paleizen gelden mogten gemaakt worden: mogelijk is **DUINBEEK** toen een Keizerlijke Burg of munthuis geweest.

DUINBRON, voorm. buit. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*; arr. 's *Gravenhage*, kant. en W. ten N. van *Naaldwijk*, gem. *Monster-Ter-Heyde-Poelgeest-en-Quinttheul*.

Het h. van deze buit. is gesloopt en de grond tot onderscheidene tuinen aangelegd, welke door verschillende arbeiders worden bewoond en gebruikt.

DUINCAVEL of **DUINKAVEL**, een der kavels of wel de grootste der kavels in *Noord-Holland*, welke aan de Hondsbosche en Duinen te Petten contribueren, bestaande uit de volgende 16 dorpen, aangeslagen tegen zoo veel morgen als daarbij vermeld zijn, als:

Uitgeest,	1761	morg.	10	roed.,	1594	bund.	31	v. r.	95	v. ell.
Bergen,	1600	»	—	»	1562	»	52	»	80	»
Heyloo,	1550	»	175	»	1525	»	65	»	52	»
Velzen,	1500	»	—	»	1287	»	57	»	—	»
Heemskerk,	1319	»	15	»	1123	»	12	»	49	»
Limmen,	1080	»	125	»	919	»	81	»	44	»
Schoorl,	1012	»	711	»	862	»	55	»	58	»
Akersloot,	940	»	—	»	800	»	48	»	52	»
Castricum,	918	»	172	»	781	»	93	»	55	»
Egmond,	700	»	454	»	588	»	96	»	42	»
Wijk-aan-Duin,	605	»	—	»	515	»	20	»	39	»
Bakkum,	562	»	598	»	508	»	68	»	56	»
Groet,	268	»	519	»	228	»	22	»	54	»
Wimmenum,	210	»	—	»	178	»	85	»	61	»
Petten,	127	»	680	»	108	»	87	»	48	»
Beverwijk,	80	»	—	»	42	»	57	»	90	»

te samen 14,006 morg. 57 roed. 11,827 bund. 13 v. r. 55 v. ell.

Deze kavel is aangeslagen in de hoogste contributie, thans tegen f 1.92 per bunder; bedragende alzoo te zamen; meer dan $\frac{1}{3}$ van alle aan de Hondsbosche contribuerende landerijen.

DUINDIGT, buit. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. ten N. O. van 's *Gravenhage*, gem. *Wassenaar-en-Zuidwijk*, $\frac{1}{2}$ u. ten Z. W. van Wassenaar.

Dit buit. bestaat eene oppervlakte van 95 bund. 55 v. r. 28 v. ell. en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer **JOACHIM JOUBERS**, woonachtig te 's *Gravenhage*.

DUIN TEN 7. zand. z. in het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*. dist., arr. kant. z. z. l. N. W. van *Niddelburg*, gem. ca 10 min. N. van *Oostkapelle*.

Het zand met de maats behoorende gronden, eene oppervlakte van 98 maas. 12 v. r. 73 v. ell. en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer L. *BRUNNEN VAN BORN* te *Niddelburg*.

DUINENBERG. zand in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. onder de *Landmaat*. gem. *Veldra-Landvoort-Bronnup-en-Jan-Gijzenmaat*.

Het s 16 maas. 21 v. r. 53 v. ell. groot, en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Mr. F. A. VAN *HALL*, voorneming te *Amsterdam*.

DUINENBERG. zand in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. ca 1½ u. N. van *Harlem*, kant. ca ½ u. Z. van *Bronnup*, gem. *Veldra-Landvoort-Bronnup-en-Jan-Gijzenmaat*, 20 min. ten Z. van *Veldra*.

De zand maas met eene oppervlakte van 5 bund. 21 v. r. 51 v. ell. en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Mr. F. A. VAN *HALL*. Advocaat te *Amsterdam*. Het is in 1841 nieuw aangelegd en gemaaerd. Er heeft op ten grond. waar tegenwoordig het huis gemaaerd is. voorneming een dennen gestaan, hetwelk gemaaerd is gemaaerd.

DUIN-EN-DAAL. zand. in het eil. van *Broekvijk*. prov. *Noord-Holland*, arr., kant. ca 1 u. N. W. van *Harlem*. gem. *Haarlemdaal-Totterode-Aalbertsburg-en-de-Vogelzang*, 3 min. W. van *Haarlemdaal*.

Het is eene der schitterendste buitplanten van gans *Nederland*, en, ofschoon grootendels door denzelfden oorsprong. uitzicht van levend water voorzien. Het bestaat uit eene minne wand. door hetwelk afgevoerd, omgeven door eenen halven hooft van dennen, welke naar de kant beplant. eene door dit kuisje in een kronkelende boek voeden en als een amphiteater omringd zijn. zo welks top een klein gebouw is gesticht. hetwelk tot *Amsterdam*. in *Zaan* en het *Haarlemmermeer* uitzicht heeft. Deze buit. verut thans in eigendom bezeten door den Heer Mr. J. P. *TAKKAR*.

DUIN-EN-DAAL. buit. in de *Heijerij* van 's *Hertogenbosch*, kw. *Maastricht*, prov. *Noord-Brabant*, Tweede dist., arr. kant. ca 2½ u. N. O. van 's *Hertogenbosch*, gem. en 1 u. O. van *Rommelen*.

DUIN-EN-DAL. voorn. buit. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, onder de gem. *Noordwijk* en *Noordwijkerhout*, aan de *Leydiche-Vaart*. Van dit buit., hetwelk een oppervlakte besloeg van 180 bund., is het huis afgebroken.

DUIN EN-WEG. buit. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. ca 3 u. N. O. van *Leyden*, kant. en 2 u. N. O. van *Noordwijk*, gem. en in het d. *Hillegom*.

DUINGLO. d. in *Dieverderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie *DUNGLO*.

DUINHEEM. voorn. adell. h., op het eil. *Walcheren*, prov. *Zeeland*, gem. en 10 min. N. W. van *Oostkapelle*. Ter plaatse waar het gestaan heeft ziet men thans eene hofstede.

DUINHOEVE. buit. op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*, distr., arr. ca 3 u. W. N. W. van *Zierikzee*, kant. en 3 u. W. Z. W. van *Brunssershaven*, gem. en ½ u. N. ten W. van *Haamstede*.

DUININGER-MEER of *DUNNEN*, meerte in *Vollenhove*, prov. *Oostrijvel*, ½ u. ten Z. O. van *Blokzijl*, ½ u. O. van het geh. den *Duin*; het heeft gemeenschap met het *Giethoornsche-meer*.

DUINKANT, naam, welke men wel eens geeft aan die streek van *Noord-Holland*, die tusschen *Alkmaar* en *Velsen* gelegen is.

Deze streek liep bij den watervloed van Februarij 1825, voor een groot deel onder water.

DUINKAVEL, een der kavels in *Noord-Holland*, welke aan de Hondsbossche en duinen te Petten contribueren. Zie **DUINKAVEL**.

DUINKER-DIEP, diep vaarwater in de *Noord-Zee*, ten N. O. van de *Bree-veertien*.

DUINKERS-GAT, geul of sleuf door de *Noorderhaaks*, ten N. W. van de Helder, prov. *Noord-Holland*.

DUIN-LAAN, buit. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en 1½ u. Z. van *Haarlem*, gem. en 5 min. W. van *Bennebroek*.

Dit buit. beslaat eene oppervlakte van 11 bund. 56 v. r. 66 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer P. CALKORN, woonachtig te Amsterdam.

DUIN-LUST, buit. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en 1½ u. Z. van *Haarlem*, gem. en 5 min. ten Z. van *Bennebroek*.

Dit buit. beslaat eene oppervlakte van 5 bund., en wordt thans in eigendom bezeten en bewoond door Mevrouw SUTMONT DE BAS.

DUIN-LUST, buit. in het balj. van *Brederode*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en ¼ u. W. van *Haarlem*, gem. *Velsen-Zandvoort-Breesaap-Jan-Grijzenvaart*, 1½ u. Z. W. van *Velsen*.

Dit buit., hetwelk vroeger eene bleekerij is geweest, beslaat eene oppervlakte van 2 bund. 82 v. r. 8 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer JACOBUS ENSCHEDE, te Haarlem.

DUIN-OOG, landg. op den *Velswezoo*m, prov. *Gelderland*. Zie **DUIN-OOG**.

DUINREL, buit. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en 2 u. N. O. van 's *Gravenhage*, gem. *Wassenaar-en-Zuidwijk*.

DUINSCHÉ-HOEF, buit. in de *Meijerij* van 's *Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr., kant. en 2 u. O. N. O. van 's *Hertogenbosch*, gem. en ¼ u. O. van *Rosmalen*.

DUINSTREEK, streek van zandheuvelen langs de Noordzee, in de prov. *Zuid-Holland* en *Noord-Holland* van de Maas tot aan den Helder.

Deze zandheuvelen maken een gedeelte uit van een duingordel, die zich oorspronkelijk van Grevelingen bij Calais, langs het oostelijke strand van de Noordzee, tot de bovenste spits van Jutland uitstrekke. Vele gissingen zijn er, aangaande hunnen oorsprong, gemaakt; het meest algemeen aangenomen gevoelen is, dat het zand van den zeebodem, hetwelk inderdaad den moedergrond dier heuvelen uitmaakt, door de golven op het strand geworpen en van daar door den wind, die bijkans altijd uit zee waait, opgenomen en landwaarts over de vlakte verspreid is geworden, waaruit eindelijk zandheuvelen zouden ontstaan zijn. Dit gevoelen is te meer aannemenswaardig, aangesien de duinen niet met den ondersten bodem des gronds eene vereenigde massa van dezelfde delfstoffen uitmaken, maar, in tegendeel, uit droog, onvruchtbaar en verstuifbaar zand bestaan, grover en zwaarder, naar mate dat men digter naar den Helder komt, en overal met verbrijzelde schulpstoffen vermengd, welke, volgens deze rigting, zwaarder en menigvuldiger zijn: — doch onder de Duinen, wanneer men meer tot den gewonen grond nadert, worden andere speciën, in verschillende lagen of beddingen, aangetroffen, meer gelijk aan die der binnenwaarts gelegene gronden, en toen het Katwijkse kanaal

gegraven werd. Had men de vruchtbare kleibanken, waarmede de zovers van den Rijn, van Utrecht af tot tegen het duin aan, beëindigd zijn, onder het zand heen, overgebroken toe in zee voortwopen. Dat nu de zee nog later dezelfde schuipachtige zandspecieën opgegraven heeft, is blykbaar uit den voorgesmaanden Oudemarnveldsche d. k. van hoven Gaiandberg naar den Heider, welke sedert zynen aanleg in een laag en vrij breed duin veranderd is.

De Divergenz is in het verloop der eeuwen zeer afgenomen, zoodat, volgens de overlevering, van het d. Ter-Heide, bij 's Gravenhage, een kerkje zyn weggespoeld; de kerk van Katwijk, tians tegen de zee, verhooren midden in het d. stond, en de grondslagen van het Hout te Britten, wel een half uur ver van het strand in zee liggen.

Deze stroek is op verre na niet overal even breed. Aan de zuidwestelijke punt van de prov. Zuid-Holland zyn de duinen bijna geheel weggeslopen, waarom er in het jaar 1791 van daar tot op de hoogte van Ter-Heide een zoodijk is aangelegd, welke jaarlijks bijgewerkt wordt. Van daar af ziet men de heuvelen verrijzen, welke naar de zee toe geheel naakte oppervlakten vertoonen, slechts door een plant, helm genoemd, tegen het verstuiven beveiligd, en waar alleen eenige groeikracht heerscht in de duinvalleijen of pannen. Wanneer men in aanmerking neemt de groote kracht der verstuiving, moet men zich genoegzaam overtuigd houden, dat ook deze valleijen of pannen daardoor kunnen zyn gevormd geworden, hetzij tijdens de eerste woede der orkanen, hetzij bij latere stormen. Immers nog dagelijks worden nieuwe pannen gevormd en anderen geheel of gedeeltelijk ondergestoven. De aanwezige hebben alle een rigting in de lengte van het zuidwesten naar het noordoosten. Zyn zyn allen aan den zuidwestkant, waar de val der winden de meeste kracht heeft, het laagst gelegen, terwijl aan de tegenovergestelde zijde steeds het uitgestoven zand wordt aangetroffen, dat veel tot hoog duin vergaard is. Toen nu deze groote verstuivingen plaats vonden, was het natuurlijk dat, of wel de meerdere vastheid des lagen gronds, daar onder gelegen, of wel de gewone vochtigheid van den ondergrond, nadat het oppervlakkige drooge zand door den wind was weggejaagd, het verder verstuiven belette. Daar nu het water zich overal, zoo veel mogelijk, op hetzelfde waterpas zocht te herstellen, kon het niet anders of de vochtigheid, daaruit voortgesloeid, moest zich ongeveer tot een gelijke hoogte verheffen, en hieraan is dus zeer eenvoudig toe te schrijven de gelijkheid des gronds in bijna ieder der pannen. Naar hetzelfde beginsel moesten die pannen, eenmaal zoo diep uitgestoven, al het regenwater van de heuvelen, welke haar omringden, ontvangen. Knippen en waterplanten vonden hierin hun eerste voedsel, de grond raakte al spoedig min of meer begroeid, de verrotte planten bemesten dien grond en de pannen werden vruchtbaar. Boomzaden woeijen van den voorkant of ontrivelen in de vlugt de vogelen, die er op azen, en er ontstonden bosschen. Deze verbetering van den grond moest veel spoediger plaats hebben daar, waar de pannen tot op eenige schil van durrie of zwarte aarde uitgestoven waren, en hieraan is misschien toe te schrijven het verschil der vruchtbaarheid, tusschen de eene en de andere vallei. De grootste pannen, zijnde nagestreekte veiden van veertig, vijftig of meer bunders groot, zyn vermoedelijk het eerst gevormd, door orkanen, waarvan geen gevolg is meer bestaat, misschien wel bij het ontstaan der duinen zyn, en het is ook in deze, dat de meermalen herhaalde opgroeien

verrotting van gewassen, de meeste vruchtbaarheid heeft aangebragt, want het is opmerkenswaardig, dat de grootste vlakten doorgaans de beste gronden opleveren. — De nieuwere kleinere pannen, blijkbaar onlangs gevormd, zijn nog weinig begroeid, en meer dan de overige zandig, stug en bordig. Daar de pannen over het algemeen aan de zuidzijde lager zijn, valt hierbij nog aan te merken, dat zij ook doorgaans hooger zijn, naarmate zij meer in het midden van het duin zijn gelegen, waarvan de reden moet zijn, dat het regenwater, in de duinen vallende, uit de binnenste gedeelten daarvan minder gemakkelijk afzakt of wegzijpelt, dan uit de strooken, die meer zijwaarts gelegen, en naar lager landen of naar zee, een meer gemakkelijken doortogt voor het water aanbieden. Hoe hooger de vochtigheid werd gevonden, hoe minder diep de pannen konden verstuiven.

De afhelling der Duinstakken, naar de landzijde, prijkt met het lagchendste groen en de aangenaamste bosschaadjen. Bekoorlijk is de afwisseling van de naakte, geelwitte toppen der duinen met hare zijden, welke bedekt zijn met het veelsoortigste lommer, waar kunst en rijkdom zich vereenigd hebben, om op de bevalligste landgoederen, hoogten en laagten, geboomte van de meest verschillende tinten en de heerlijkste gezigtspunten onderling te doen afwisselen.

Zeer groot is het getal duinen in Holland. Beginnende van het Noorden ontmoet men Texelduin; Huisduinsch-duin; aan de zijde van het Marsdiep Camperduin, gaande landwaarts in zich vereenigende met de Petterduinen, en aan de andere zijde met Schoorlduin; Petterduinen, langs de zee strekkende aan de Camperduin; Schoorlduin, palende aan de voorschrevene duinen van Camp tot Bergerduin, en voorts opwaarts, tot aan de Schoolkerk, met en benevens de binnentandsche weiden, en eenige bouwlanden, tot aan de Geest. Hieraan paalt het Bergerduin, loopende tot aan Wimmenummerduin naar zee. Het Wimmenummerduin begint aan Bergerduin, loopt westwaarts tot aan de Egmonderduinen; van daar komt het in de Heemskerker- en Wijkerduinen, die zich uitstrekken tot aan die van Brederode. Na deze nadert men Langevelder-, Luchter-, Noordwijker- en Katwijkerduin, met de Zeepelduin tot Berkhey en Wassenaar toe. Op deze volgen de Wassenaarscheduinen met het Berkenrijs daarin begrepen, met de Oostduinen, strekkende zich deze meestal langs de zeestranden.

Landwaarts ingaande van Haarlem naar het Westen vindt men eerst de Duinen van Heemstede loopende tot Kermerbeek toe. Daar aan volgen eenige van minder belang, als 's Gravenbergerduin, Houterduin, Duynkenduin, Assekkenduin, Lisserduin en de Kleine Silak; alverder Noordwijkerhouterduin, Raaphorsterduin, Braasbroek, Blankenburg en eenige anderen. Van Scheveningen af westwaarts, komt men in Monsterduin en des Kapitelsduin en eenige anderen tusschen Voorschoten en Voorburg.

De omtrek van deze Hollandsche Duinen, tot vlak land gerekend, wordt begroot op vijftig duizend morgen (42,579 bund.).

In vroegere tijden plagt men meer dan tegenwoordig af te zanden, met oogmerk om deze schrale zandbergen in aangename lusthoven en vruchtbare zaai- en weilanden te veranderen. De kunst van afzanding wil men, zou eerst in het jaar 1461, door een oud Hoveling van *Filips den Goede* Graaf van Holland uitgevonden zijn. Om voordeel te doen met deze zijne uitvinding, liet hij zich aandienen bij den Gasthuismeester te Haarlem, aanbiedende hem zijn geheim, waarvoor het

gasthuis met f 1000 jaarlijks kon bevoordeeld worden te willen mededeelen, mits zij hem gedurende zijne leven een jaarlijksch onderhoud toeleiden. Het verdrag gesloten zijnde, verzocht hij aan den Graaf, ten behoeve van het gasthuis, al de duinen, gelegen tusschen het Haarlemmerhout en het geregt, bij een open brief van den 5 April 1461, werd hem dit toegestaan. Hij gaf hiervan kennis aan de Gasthuismeesters, en deed hun aanwijzing hoe zij die afzanding konden aanvragen en het sand aan de kooplieden van Amsterdam voor ballast verkoopen. Die van Rijnland volgden welhaast dit voorbeeld, waardoor zij 's lands inkomsten aanmerkelijk bevoordeelden. Dewijl veel duinen zeer hoog en steil waren, en aan den zekant lijfregt op het water stonden, zoodat zij niet konden aanwassen, maar dagelijks door springvlooden van onderen werden uitgehold en alsoo nederstortten en vervolgens door de kracht des waters, met de noord of noordweste winden, afdreven en zeewaarts inspoelden, werd al bij oude wetten daartegen gewaakt, en bevolen de hoogten en wellen van de duinen landwaarts af te karren, van het eene einde tot het andere, latende of brengende die tot eene behoorlijke hoogte; dit noemde men de duinen ontneestelen. Om het verstuiven van het afgekarde sand te beletten, werden op sommige plaatsen muren van negen of tien voeten (3 ell. 4 palm. 6 duim of 2 ell. 7 palm. 3 duim.) hoog, vier kavelen dik gemetseld, alsmede de afgekarde, verbrede of ontneestelde duinen, van boven tot beneden met goede halm en andere rugte dijt beplant (1).

DUINWIJK, adl. h. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*. Zie **BENNEBROEK** (Hou-12-).

DUINWIJK, voorm. buit. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Haarlem*, kant. en 3 min. W. van *Beervijk*, gem. *Wijk-aan-Zee-en-Wijk-aan-Duin*.

Zij wordt thans ingerigt tot bloem-, boom- en sandkweekertj, beslaat met aangekochte gronden, rondom in de wegen gelegen, eene oppervlakte van 3 bund. 68 v. r. 50 v. ell., en behoort tegenwoordig in eigendom aan den Heer JAN JACOBUS DE WILDE.

DUINZIGT, buit. in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van 's *Gravenhage*, kant. en 1 u. W. ten Z. van *Voorburg*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. W. van *Rijswijk*.

DUINZIGT, buit. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Haarlem*, gem. *Bennebroek*.

Deze buit. beslaat eene oppervlakte van 4 bund. 46 v. r. 30 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer W. H. GRUIJNS, woonachtig te *Leerdam*.

DUIR, huurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*. Zie **DURA**.

DUIRSE, geh. in *Rolderdingspil*, prov. *Drenthe*. Zie **DURAS**.

DUIRSWOLDE, d., prov. *Friesland*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Opsterland*. Zie **DUUSWOLDE**.

DUISBURG, naam, onder welken de stad **DOESBORGH**, in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, wel eens verkeerdelijk voorkomt. Zie **DOESBORGH**.

DUISBURG, loutgr. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan het gedolven *Kanaal van Poele-Pantje*, ter linkerzijde uit de riv.

(1) Men zie voorts over deze sandheuvelen: J. KOPS, *Rapport van Hollandse duinen en ontwerp tot vruchtbaar-making van dezelve*, Utrecht 1818; Mr. D. T. GEVENS, *Verhandeling over het toegankelijk maken van de duinvalleijen langs de kust van Holland*, Amsterdam 1820, en W. VAN DEN HULL, *Over den oorsprong en de geschiedenis der Hollandse duinen*, Haarlem 1839.

Suriname komende; palende bovenwaarts aan den houtgr. Onverwagt, benedenwaarts aan den houtgr. Flora, van welke laatstgenoemde houtgr. de helft aan Duisbune en de andere helft aan Zorg-en-Hoop behoort; 200 akkers groot; met 4 slaven.

DUISSEL, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *DUIZEL*.

DUIST, pold. in *Eemland*, prov. *Utrecht*. Zie *DUITS*.

DUISTERSLUIS, sluis in *Drechterland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en kant. *Hoorn*, gem. *Schardam*.

Deze sluis ligt in de Korssloot en dient tot uitwatering van de Ring-sloot van de Beemster in de Zuiderzee.

DUISTERVOORDE, landg. op de *Middel-Veluwe*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, arr., en 7 u. ten N. van *Arnhem*, kant. en 1½ u. N. O. van *Apeldoorn*, gem. en 2 u. N. W. van *Voorst*, ½ u. Z. Z. W. van *Twello*, waartoe het behoort.

DUISTERVOORDE-EN-BUSLOO, R. K. stat. op de *Veluwe*, prov. en aartspr. *Gelderland*, waartoe de R. K. der burg. gem. *Apeldoorn* en *Voorst* gerekend worden. Zij telt ongeveer 2200 zielen, onder welke 1400 communicanten, en wordt door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend. De kerk aan den H. MARTINUS gewijd, staat op het landgoed Duistervoorde; terwijl te Busloo nog eene bijkerk is.

DUISTERWINKEL, geh. in *Hunsingo*, prov. *Groningen*, arr. en 2½ u. N. ten W. van *Groningen*, kant. en 1½ u. N. O. van *Zuidhorn*, gem. en ½ u. O. van *Ezinge*, ½ u. N. van *Garwerd*, waartoe het behoort.

DUITS of *DUIST*, oudtijds *DUYTS* of *DUYST*, pold. in *Eemland*, prov. *Utrecht*, arr. en kant. *Amersfoort*, gem. *Duits-de-Haar-en-Zevenhuizen*; palende N. aan *Bunschoten-te-Veen*, O. aan de prov. *Gelderland*, Z. aan *Nieuwland*, W. aan de *Haar*, den *St. Nikolaaspolder*, den *Frans-Jacobspolder* en den *Noorderpolder*.

Deze pold. wordt verdeeld in *Boven-Duits* en *Neder-Duits*.

DUITS (BOVEN-) of *BOVEN-DUIST*, het oostelijk gedeelte van den pold. *Duits*, in *Eemland*, prov. *Utrecht*.

DUITS (NEDER-) of *NEDER-DUIST*, het westelijk gedeelte van den pold. *Duits* in *Eemland*, prov. *Utrecht*.

DUITSCH-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Bunde*, prov. *Drenthe*.

Dit Convent is eerst een klooster van jufvrouwen of zusters der *Duitsche* order geweest, en gesticht omtrent het jaar 1271; het heeft gestaan onder de balie van *Westfalen*, doch de *Land-Commandeur* van *Utrecht*, *Heer GOOSSEN VAN GAARNEN*, heeft er aan den *Land-Commandeur* van *Westfalen* 1500 ponden (1500 gulden) voor betaald. Thans dient dit gebouw tot *bouwmanswoning*. Zie voorts *BUNDE*.

DUITSCH-HUIS, voorm. geestelijk gesticht, te *Dieren*, prov. *Gelderland*.

Dit gesticht werd in het jaar 1211 gebouwd, als wanneer *ADOLF*, *Graaf van den Bergh*, „dat huis en goed te *Dieren* aan die *Ridders* gaf.” Het behoorde eerst aan de kamer des *Grootmeesters* van *Pruissen*, en kwam in het jaar 1420 aan de balie van *Giessen*, maar in het jaar 1455 heeft *HERMAN VAN KEPPEL*, *Land-Commandeur* te *Utrecht*, het huis te *DIEREN* gekocht voor 5000 *Rijnsche* guldens (4500 gulden) en heeft het vereenigd met de balie van *Utrecht*. Het moet door de mildheid der *Graven van den Bergh*, spoedig zeer grooten opgang gemaakt hebben. In het jaar 1647 zouden de inkomsten van dit Com^o ur-schap nog 5000 gulden bedragen hebben. Ter plaatse, wa

bouw gestaan heeft, ziet men thans een in den Gothischen smaak geboord hagenhuis.

DUITSCHÉ-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Doesborgh*, vermoedelijk in de *Geethuisstraat*.

Wanneer de Duitseche Ridderd zich te Doesborgh gevestigd hebben, kan men niet nagaan, alleen vindt men opgetoekend, dat hun ten jaare 1266 door de Regulieren de kerk van het klooster Bethlehem werd afgestaan, almede, dat de Commandeur van het Duitsech Huis binnen Utrecht in der tijd gehouden was, de dienst in de Martinikerk te Doesborgh waar te nemen, of eenen anderen, ten zijnen keete, te stellen uit de ridderschap, welk regt hem was toegekomen van de Heeren uit het klooster te Bethlehem. Ter plaatse, waar men meent, dat dit klooster gestaan heeft, ziet men thans een partikulier huis.

DUITSCHÉ-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Katwijk*, prov. *Zuid-Holland*.

In het jaar 1241 heeft Graaf *WILLEM*, die naderhand tot Roomsche Koning werd verkoren, aan deze orde geschonken de kerk van Valkenburg, waaronder twee Parochiën behoorden, Katwijk aan Zee en Katwijk aan den Rijn. Dit heeft aldus stand gehouden tot het jaar 1378, toen de Land-Commandeur *SILVANA URINGERS*, de pastorij van beide de Katwijken, met het Commandeurschap, van het huis te Valkenburg heeft afgenomen. Hij zette de Pastorij met het Commandeurschap te Katwijk aan den Rijn, en liet Valkenburg een pastorij op zichzelf blijven. Dit werd aldus beschikt omdat het voor het sevelek ongelegen was zoo ver, te weten te Valkenburg, ter kerk te gaan.

DUITSCHÉ-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Leyden*.

Nadat *FLORIS V.*, Graaf van Holland, bij bevelen van Octrooi, verleend in het jaar 1268, aan den Commandeur en Broederen van den Duitsechen huise te Utrecht de pastorij van St. Pieterkerk gegeven had, welke gift omtrent het jaar 1392 door Hertog *ALANCIUS VAN BELJEREN* met gelijke brieven van Octrooi bevestigd is geworden, hebben de Broeders van deze orde, ten zuiden van de kerk, een huis getimmerd, dat in het vervolg een wijd uitgestrekt gebouw geworden is: en zoo men uit het oude muurwerk mag besluiten, zich van het Bagijnhof tot in de Choorsteeg uitstreckte, voorzien van eenen hof of tuin, ten dienste van de voornaamste opziensers der kerk en hunne bedienden of huisegenooten, van welk huis niet dan een gering deel overgebleven, en nog lang bekend is geweest onder de naam van Commanderie; doch dit huis allengs in verval geraakt zijnde, is door *JACOB VAN WORST*: den vijftienden Commandeur, in het midden der vijftiende eeuw, weder vernieuwd en verbeterd.

Ter plaatse waar dit gebouw gestaan heeft ziet men thans meest partikuliere woonhuizen, als ook het weeshuis der Waalsche gemeente.

DUITSCHÉ-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Maasland*, prov. *Zuid-Holland*.

Dit gesticht is in het jaar 1241 door Graaf *WILLEM H* aan de Duitseche ridders geschonken. Graaf *FLORIS*, *WILLEMSZON*, gaf aan deze orde zekere landerijen, aan den Hofdijk gelegen. Hierop heeft de order een Convent gesticht, waaraan de kerk van Maasland mede behoorde. De Commandeurs der Duitseche Ridderd, die daarin woonden, werden Commandeurs van den Hofdijk; en niet van Maasland, genaamd. Dit duurde aldus tot het jaar 1565 wanneer de Land-Commandeur, de Heer *HENRICUS VAN ALKENADE*, het huis ten Hofdijk, met toestemming van den Hollandsechen Graaf *ALBRECHT VAN BELJEREN* afgebroken, en bij de kerk van Maas-

land gezet heeft. Doch de goederen van den Hofdijk werden gebracht aan het Duitsche huis te Utrecht en de Ridderd zelfden naar die stad overgebracht, hetgeen aldus geschiedde omdat men het Convent te Utrecht in eere wilde houden.

DUITSCHÉ-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Middelburg*.

De Ridderd van de Duitsche orde hadden, in het jaar 1249, in Walcheren, buiten de stad Middelburg, in de heerlijkheid van Zandvoord, eene kerk met een klooster gebouwd, dat door NICOLAAS VAN PUTTEN en door diens huisvrouw aan gemelde orde was geschonken. Toen daarop Graaf FLORIS V, en meer andere vermogende lieden verscheidene goederen, vrijdommen en waardigheden aan de Duitsche orde verleend hadden, en Graaf FLORIS daarenboven in het jaar 1284 de parochiekerk van st. Pieter aan die orde had gegeven, heeft de Commandeur HERBERG VAN DRONGEN het klooster en de kerk, die buiten Middelburg stonden, doen afbreken, en een huis met eene kapel binnen de stad doen timmeren, welk huis na verloop van tijd zoo magtig is geworden, dat wanneer de Graaf van Holland of diens oudsten zoon ter hooge Vierschaar binnen Middelburg zaten, de Abt van Middelburg aan de regter- en de Commandeur der Duitsche orde aan de linkerzijde van den Graaf gezeten waren.

DUITSCHÉ-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Nes*, kw. *Zevenwouden*, gr. *Utingeradeel*, prov. *Friesland*.

De kerk te Nes, is met vele andere goederen, door eenige Friesche Heeren aan de Ridderd van de Duitsche orde gegeven in het jaar 1298, welke Ridderd een Convent bij gemelde kerk hebben gesticht, waarin sommige Priesters dier orde en eenige Servantbroeders, d. i. die den Priester ten dienste stonden maar geene Ridderbroeders waren, gewoond hebben.

De Duitsche Ridderd van Nes stonden onder den Land-Commandeur van Utrecht, en hun klooster was den H. GEORGIUS toegewijd, dit is de reden dat hun Convent, in eenen brief van het jaar 1529, genoemd wordt het MANSKLOOSTER VAN DE ORDE VAN ST. GEORGIUS.

DUITSCHÉ-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Ootmarssum*, prov. *Overijsel*.

Dit huis is in het jaar 1240 gesticht door een schiltboortig Burger van Oldenzaal, met name LIFREDUS, die zich zelve ook in de orde heeft begeven. Het kwam eerst de balie van Munster in Westfalen toe, maar DIJK VAN ENGRUZEN en ZWEDER RUMBINK hebben gemaakt dat het naderhand aan de balie van Utrecht kwam. Later is het van de orde der Duitsche Ridderd vervreemd en voor 30,000 guldens verkocht. Ter plaatse, waar dit huis gestaan heeft, ziet men thans tuinen en bouwland.

DUITSCHÉ-HUIS, voorm. geestelijk gesticht te *Op-Hemert*, in den *Tielerwaard*, prov. *Gelderland*.

Het was in 1270 aldaar gesticht. De Land-Commandeur JONAN VAN HOENHOOR, heeft het tegen ander goed met de Kanunniken van St. Walburg te Tiel geruild, en het DUISCHÉ-HUIS in het jaar 1399, van Op-Hemert naar Tiel overgebracht.

DUITSCHÉ-HUIS, voorm. geestelijk gesticht, te *Oude-Schoot*, kw. *Zevenwouden*, griet. *Schoterland*, prov. *Friesland*.

Dit huis en Convent is in het jaar 1299, door de orde van de Duitsche Ridderd gesticht, en in het begin bewoond geweest door jufvrouwen van gemelde orde, doch naderhand zijn er Priesters en Dienstbroeders van dezelfde orde in hare plaats gekomen, maar Ridderd hebben er nooit gewoond.

DUITSCH-HUIS, voorn. geestelijk gesticht te Schelluinen, in den *Albionwaard*, prov. *Zuid-Holland*.

In het jaar 1280, heeft *Dux*, Heer van *Albion*, de kerk van Schelluinen met een hoeve lands waar zij op stond, benevens de tinnen van het dorp, aan de *Ridders* van de *Duitsche orde* geschenken, alsmede de heerlijkheid van Schelluinen, met de visscherij, die ten dienste onder *Ginzen* behoorde en nog drie landhoeven.

Janus IX, Heer van *Arkel*, heeft de begiftiging door den *Ridder Dux van Albion* aan de *Duitsche Ridders* gedaan, in hetzelfde jaar, toen zijn vader, *Janus VIII*, gestorven was, *Vrijdags* na *Allerheiligen*, gescheed.

Dit gesticht, bestaande in een vrij ruim huis, hetwelk met de daartoe behorende tinnen enz., die rondom door water omgeven zijn, eene oppervlakte van 80 v. r. 80 v. ell. beslaat, is, in jaar 1765, door het *Diakonischbestuur* van de *Herwarde gemeente* te Schelluinen aangekocht, dat het aan den *Predikant* voor 102 guld. 's jaars verhuurt; terwijl tot goed making van deze huur nog jaarlijks door de *Duitsche Ridderorde* wordt uitbetaald 72 guld. benevens nog 12 guld. zoogenaamd *kluisgeld*. Ook wordt door *gezegde orde* nog jaarlijks 100 guld. gegeven tot onderhoud van de kerk te Schelluinen, benevens 15 guld. voor brood en wijn ten gebruik van het *H. Avondmaal*. Gedurende het beleg van *Gorinchem*, in de jaren 1813 en 1814 is de *Prussische Luitenant Kolonel Graaf FULSTEN* in dit huis gelegerd geweest; terwijl ook de *capitulatie* met de *benetting* dier stad, den 1 Februarij 1814 in dat huis gesloten is (1).

Sommigen echter willen, dat de tegenwoordige pastorie slechts een *jagthuis* geweest zij, en dat het eigenlijke *Duitsch Huis* te Schelluinen bestaan hebbe op eenen meer noordwaarts gelegen heuvel, waar thans een boomgaard gevonden wordt, welke mede aan het voorsz. *Diakonischbestuur* toekomt, in welken heuvel men bij het graven zeer zware *fondamenten* ontdekt, die allezins blijken dragen van tot een hecht en sterk gebouw te hebben behoord.

DUITSCH-HUIS, voorn. geestelijk gesticht te *Schoonhoven*.

Wanneer dit huis gesticht is, vindt men niet opgeteekend, maar in het jaar 1390, kreeg de orde der *Duitsche Ridders* de kerk te *Schoonhoven*, en eenige andere goederen van *Graaf Guido van Blois*.

DUITSCH-HUIS, voorn. geestelijk gesticht te *Tiel*, aan het *St. Walburgkerkhof*.

Nadat de *Ridders* der *Duitsche orde*, hun huis te *Op-Hemert* tegen andere goederen te *Tiel* verruild hadden, en zij de kerk van *St. Walburg* aldaar van de *Kanunniken* verkregen hadden, heeft de *Land-Commandeur Johannes van Hoensbros*, in het jaar 1399, nabij die kerk een huis gebouwd, waarvan de hof zich achter de kerk uitstreckte.

In het jaar 1675 was dit huis zoodanig in verval, dat de *Regering* goedvond den *Commandeur* aan te schrijven, om het te schoren en te zorgen dat het niet instortte, waarop het in 1684 voor afbraak verkocht is.

De plaats, waar dit gesticht, benevens de *St. Walburgkerk*, bestaan heeft, is in het jaar 1691 met boomen beplant en thans tot eene *plantaadje* en algemeene wandelplaats aangelegd.

(1) Zie zie hieromtrent nader D. DE GRAAFF. *Verhaal* betrekkelijk het beleg, bombardement en de overgave van *Gorinchem*, in den winter van 1813 en 1814, bl. 153-161.

DUITSCHER-HUIS, voorn. geestelijk gesticht te *Utrecht*, aan de westzijde der stad op den *Springweg*, dicht bij de *St. Marienplaats*, en zich met zijne tuinen tot aan den wal uitstrekkende.

Het was een oud, deftig en ruim gebouw, van de straat afgescheiden door eenen hoogen muur, waarin eene poort was, versierd met de wapenschilden der Duitsche Ridderorde, voor welke dit huis gesticht was. Men kwam door deze poort over een ruim plein, aan het huis zelf, waarin vele groote en schoone vertrekken waren. Ieder Ridder of Commandeur, zoo als zij genoemd werden, had er eene geschikte kamer, alwaar hij ten tijde van het kapittel of de vergadering der Orde, die echter, uithoofde van de kosten, welke daarmede gepaard gingen, zelden gehouden werd, zijnen intrek nam. Behalve deze vertrekken, waren er nog eene gehoorzaal, eene eetzaal, welke met de afbeeldsels van alle de Land-Commandeurs versierd was, en eene voorzaal, zijnde een ongemeen groot vertrek, alwaar de Stadhouder **WILLEM IV**, den 26 Julij des jaars 1747, door 's Lands Staten, deftig onthaald werd. Ook plagt men al van ouds Vorsten en aanzienlijke Heeren, wanneer zij te Utrecht kwamen, in het **DUITSCHER-HUIS**, te ontvangen en te herbergen, waartoe het uithoofde van zijne ruimte zeer geschikt was.

De orde, die in het jaar 1190, gedurende het beleg van *St. Jean d'Acre* of *Ptolomeïs* in *Egypte*, gesticht was, bezat reeds vroeg goederen in het Sticht van Utrecht en een Land-Commandeur voor de balie aldaar. De eerste was **ANTONIUS VAN LEDERSAKE** van 's Princenhage, die omtrent het jaar 1230, het eerste Duitsche huis aan de westzijde buiten Utrecht stichtte op een, door **SWEDER VAN RINGENBERG** aan de orde geschonken, stuk grond, ter plaatse, waar de *St. Geertruidakerk*, eer zij in de stad overgebracht werd, gestaan heeft. Doch dit huis werd, door die van Utrecht zelve, terwijl de stad in het jaar 1343, door **WILLEM IV**, Graaf van *Holland*, belegerd werd, voor het grootste gedeelte in brand gestoken. **JAN VAN ARKEL**, de zeven en veertigste Bisschop van Utrecht, verkocht den Ridderen van het **DUITSCHER HUIS**, in het volgende jaar, den grond binnen de muren, waarop zij, in het jaar 1347, een ander huis, veel prachtiger dan het eerste, bouwden.

Naast dit huis werd op een, door de Ridders daartoe gekocht, plein, naast den stal des Bisschops en niet ver van de *St. Mariakerk*, eene kerk gebouwd, welke door zekeren *Wij-Bisschop*, met name **JACOBUS**, ter eere van de *H. ELIZABETH* is ingewijd, doch deze kerk is reeds voorlang afgebroken, zoodat men ter plaatse, waar zij gestaan heeft, thans niets dan eenige overblijfselen daarvan ziet.

De Land-Commandeurs van elke balie, en derhalve ook die der balie van Utrecht, plagten gekozen te worden door de Commandeurs en bevestigd door den Grootmeester der orde, en deze niet alleen, maar ook de Land-Commandeurs verkozen de Commandeurs of Ridderen, die belofte van gehoorzaamheid, van kuischheid en afstand van alle bijzondere eigendommen, doen moesten. Zij schijnen in het wereldlijke den Grootmeester en in het geestelijke den Paus voor hun hoofd erkend te hebben. Doch toen het wereldlijk gebied van het Sticht aan Keizer **KAREL V** afgestaan was, erkenden zij alleen dien Vorst voor hun Opperhoofd in het wereldlijke.

De Hervorming en de verandering der Regering hier te lande, heeft in dit alles nog meer verandering gemaakt. De Ridders deden sedert geene kloostergelofte meer, en 's Lands Staten trokken het opperste gezag over die orde aan zich. Reeds in het jaar 1380 besloten deze

het bewind over de geestelijke goederen, en onder anderen, dat over die van de Duitse Huizen te aanvaarden. Den Land-Commandeur werd aangezegd, dat hij eenen staat van die goederen moest overleveren, en voortaan geene andere, dan riddermatige personen in de orde toelaten. Men besloot zelf eenige zoodanige personen in de orde te ontvangen, hun deel aan de goederen te geven, en hen in staat te stellen, om daarmede het land te beschermen. Naderhand werd den Land-Commandeur gelast, om vooraf van de riddermatigheid der benoemden aan de Staten of hunne Gedeputeerden blijk te geven. Ook is er gemeenlijk, sedert dien tijd, geene verkiezing gedaan, noch iemand in de orde ontvangen, dan die vooraf door 's Lands Staten voor aangenaam verklaard was, zels heeft men der Staten toestemming noodig geoordeeld tot het verkoopen van eenige goederen dier orde, die volgens de oude statuten niet mochten vervreemd worden; zoo als in het jaar 1645, bij het verkoopen der ambachtsheerl. van West-, Hoogen Laag-Raven, en in het jaar 1647 en 1648, bij de verkooping van het Huis te Dieren, gebleken is. Wijders heeft de hooge regering zich de statuten der orde, in het jaar 1616, doen vertoonen, met herhaalde verklaring nogthans, dat zij in deze schikkingen alleen het welzijn der orde en de dienst des lands beoogden. De Land-Commandeur werd dus nog wel uit en door de Commandeurs verkozen, doch hij moest door de Staten worden goedgekeurd, en wanneer er, zoo als ook wel eens gebeurde, een Land-Commandeur buiten het kapittel der orde gekozen werd, moest daartoe daarenboven vooraf oetdooi van de Staten worden verzocht. Het laatste had ook plaats bij het verkiezen van eenen Coadjutor of Medehelper van den Land-Commandeur. Hij volgde den Land-Commandeur, na diens overlijden, op, doch behoefde alsdan geene goedkeuring te verzoeken van 's Lands Staten. De goederen, die tot de balie van Utrecht behoorden, waren onder de Ridders verdeeld, en elk hunner trok de inkomsten van zijn aandeel. En deze goederen zijn nog, voor het grootste gedeelte, dezelve, die de Duitse Ridders, welke te Utrecht woonden, van ouds in gemeenschap bezaten. De Ridders plagten oudtijds vrij te zijn van 's Lands algemeene lasten, doch na de verandering der regering, zijn hunne goederen, gelijk die der andere ingezetenen, ook aan de gewone en buitengewone belastingen onderworpen geweest.

Het genootschap der Ridders van den Duitsezen Huize te Utrecht, bestaat thans uit eenen Land-Commandeur en tien Commandeurs, een van welke Coadjutor is. Voorts zijn er nog twee Jonkers in de orde ingeschreven, die nog geene voordeelen, maar slechts een klein geschenk, onder den naam van rustgelden, uit de inkomsten der orde genieten, alsmede 16 Ridders, aan wien het vergund is het klein ordekrus te dragen. Het genootschap heeft eenen Secretaris-Generaal en eenen Rentmeester in zijne dienst.

Thans zijn de gebouwen van dit gesticht ingerigt tot het GROOT-RIJKS MILITAIRE HOSPITAAL.

DUITSCHÉ-ZEE, naam, dien men ook wel eens aan de NOORDZEE geeft. Zie dat woord.

DUITS-DE-HAAR-EN-ZEVENHUIZEN, gem. in *Bemland*, prov. *Utrecht*, arr. en kant. *Amersfoort* (6 k. d., 6 m. k., 3 s. d.); palende N. aan de gem. Bunschoten, O. aan de Geldersche gem. Nijkerk, Z. aan Hoogland, W. aan de Eem, die haar van Baarn scheidt.

Deze gem. bestaat uit de pold. Duits en de Haar, benevens de h. Zevenhuisen. Zij telt 29 h., bewoond door 50 huisgez., nitmakende een

bevolking van 110 inw., die meest hun bestaan vinden in den tabaksbouw, een weinig korenbouw en veeveelt.

De Herv., die hier 80 in getal zijn, behooren tot de gem. van *Bunschoten*.

De R. K., van welke men er 30 heeft, worden tot de stat. van *Eemnes* gerekend.

Er is in deze gem. geen school, maar de kinderen gaan te *Bunschoten* onderwijs genieten.

DUIVELAND, eil., prov. *Zeeland*; grenzende N. aan het Dijkwater en de Grevelingen, O. aan het Krammer, de Zijpe en het Mastgat, Z. aan de Keeten en de Ooster-Schelde, terwijl het aan de Westzijde deels door het Dijkwater van Schouwen afgescheiden, deels met den polder de Zuidhoek, die tot laatstgemeld eiland behoort, onmiddellijk verbonden is.

Even als de andere Zeeuwsche eilanden, bestond ook **DUIVELAND** oorspronkelijk uit eenige kleine eilandjes, die door krekens en watertjes gescheiden waren. Twee der voornaamste krekens bestaan nog, de *Marevliet*, tegenwoordig de *Geul* genoemd, schietende van Oosterland naar *Vianen*, en de *Steene-zwaan*, die van *Nieuwerkerk* naar den *Polder Bettewaarde* loopt, en in de dertiende eeuw reeds afgedamd is. Waarschijnlijk bestond de oorspronkelijke kern van het eiland in zekere strook lands, waarop 900 schapen konden geweid worden, die in het jaas 976 door Keizer *Orto* aan de abdij van *St. Bavo*, te *Gend*, bevestigd werd. In het begin der dertiende eeuw bestond het eigenlijke **DUIVELAND** nog slechts in *Ouwerkerk*, *Nieuwerkerk*, *Kapelle* en het slot *Zwanenburg*. Omstreeks dien tijd werd *Botland* er mede vereenigd, en van lieverlede andere polders bedijkt en krekens afgedamd; zoo als: in 1308 de *Polder van 's Heer-Jansland*; in 1385 die van *Oosterland*; in 1467 *Bruinisse*; in 1612 *Bettewaarde*; in 1621 de *Stoofpolder*; in 1628 de *Gouweveerpolder*; in 1646 de *Saspolder*; in 1710 de *Jongepolder*; zoo dat de polder de *Vierbannen* het oudste eigenlijke **DUIVELAND** heeft uitgemaakt.

DUIVELAND, niet zoo bloot liggende voor geweldige stormvloed, als andere Zeeuwsche eilanden, heeft alzoo wel geene vroeger bestaan hebbende dorpen zien vergaan, maar nogthans gedeeld in vroegere en latere watersnooden. Die van 1288 en 1504 deden het veel schade lijden, vooral aan de zuidzijde. Dat de vloed van 1524 het eiland *Oeverflakke* van **DUIVELAND** zou hebben afgescheurd, is niet waarschijnlijk. *Rutgersberg* verhaalt het ook alleen, als beschreven in » sommige oude gesten van *Zeelandt*." De *St. Elisabethsvloed* van 1404 deed vooral aan de oostzijde van het eiland veel land onder-vloeijen; dit verlies werd echter spoedig winst, want bij de beversching werd veel gronds aangewonnen. Ook de *Elisabethsvloed* van 1421, de *Cosmus-* en *Damianusvloed* van 1509 en vooral de *St. Felixvloed* van 1551, die aan geheel *Zeeland* zulke onberekenbare schade gedaan heeft, waren voor dit eiland noodlottig. Bij den laatsten vloed bleef alleen de *Polder van 's Heer-Jansland* droog; die der *Vierbannen* bleef den ganschen winter drijvende, en was alzoo minder gelukkig dan die van *Bruinisse* en van *Oosterland*, welke binnen drie weken beverscht werden. Ongeveer hetzelfde lot trof het eiland en zijnen voornaamsten polder in het volgende jaar, waarna het, buiten eenige schade aan dijken en waterkeeringen, niet meer aan de golven is ter prooi geweest.

DUIVELAND ligt rondom in zijne dijken en heeft aan de Zuid- en Noordzijde daar buiten meestal vrij aanzienlijke schorren of uitergorsen. Het heeft enen omtrek van ongeveer 6 uren gaans en over het geheel eene eironde gedaante. De grootste lengte, zijnde ruim 3 uren, strekt zich omtrent van het Z. W. naar het N. O. uit. De grootste breedte, van den hoek des Jongen polders ten N. W. tot de poldertjes Beijeren en Alteklein, ten Z. O., is, door de uitspringende hoeken, weinig minder. Het eiland heeft, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 6740 bund., waaronder ruim 4300 bund. schotbaar land. De afzonderlijke polders zijn boven reeds opgenoemd, met uitzondering der kleine poldertjes Beijeren en Alteklein. Deze polders ontlasten hun overtollig water door sluizen, van welke eene in Bettevaarde, eene in Bruinisse, twee in Oosterland en eene in de Vierbannen liggen. Het eiland heeft geene stad, schoon het van Zierikzee alleen door het Dijkwater en vervolgens door de nieuwe haven is afgescheiden; welke stad voor dit eiland met eene ophaalbrug toegankelijk is. Buitendien heeft het eiland met Schouwen gemeenschap voor voetgangers over het in het Dijkwater liggende sas, en door dit water met een overzetveertje op Dreischor. DUIVELAND telt de volgende vier gemeenten: Bruinisse, Nieuwerkerk-Kapellen-Botland, Oosterland-en-Sir-Jansland en Ouwerkerk, te zamen bevattende 606 h., bewoond door 885 huisgez., uitmakende eene bevolking van 4200 inw., van welken de meesten hun bestaan vinden in den landbouw en de daarmede verbondene bedrijven; vele bewoners van Bruinisse houden zich bezig met de messelvangst.

Er zijn 5 gem. van de Herv., waartoe verre het grootste getal inw. behoort, te weten: die van Bruinisse, Nieuwerkerk, Oosterland, Ouwerkerk en Sir-Jansland, welke ieder eene kerk met ééne Predikant hebben.— De enkele R. K., die men er vindt, behooren tot de stat. van Zierikzee.

Er zijn op DUIVELAND vijf scholen, als: te Bruinisse, te Nieuwerkerk, te Ouwerkerk, te Oosterland, en te Sir-Jansland.

DUIVELAND is een vruchtbaar eiland, met uitmuntende koren- en weilanden. goede, meerendeels zandwegen en enkele beplante binnendijken. Ook loopt de straatweg van Zierikzee naar Zijpe, de aanlegplaats der stoombooten, van het W. naar het O., dwars door het eiland. In de heerl. Oosterland treft men vele bosschen en aangename wandelwegen aan. Behalve van andere gewassen, wordt hier ook veel werk gemaakt van de meekrapteelt, waartoe het eiland 6 meestoven telt, als: twee te Bruinisse, ééne te Kapelle, ééne te Nieuwerkerk, ééne te Oosterland en ééne bij Vianen, in de gem. Ouwerkerk.

Oudtijds behoorde dit eiland, zoo niet geheel, dan toch grootendeels aan het aanzienlijk Zeeuwsch geslacht van BORSELE, waaruit deze heerl., door huwelijk van ANNA VAN BORSELE, die haar naliet aan haren zoon ADOLF VAN BOURGONDIE, aan het laatstgenoemd geslacht gekomen en met de andere goedèren van MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE, na diens dood, tot dekking zijner schulden, verkocht is, waarna onderscheidene Heeren, bezitters van de onderscheidene gedeelten, geworden zijn. Het voornaamste, de Vierbannen werd, in het jaar 1576, gekocht door de stad Zierikzee, die het in 1725 weder verkocht, ter bestrijding van de onkosten van het Nieuwe Sas.

In de geschiedenis des Vaderlands is het eiland DUIVELAND bekend door den scheepsstrijd tusschen WILLEM, naderhand Graaf WILLEM III,

en de Vlamingen , in het jaar 1505 , welke strijd bij dit eiland plaats had , en door MELIS STROZE verhaald wordt , waaruit blijkt , dat het toen reeds onder den tegenwoordigen naam bekend was . Doch meer vermaard nog is DUIVELAND door den stouten togt der Spanjaarden , die den 28 September 1575 , ten getale van 1500 , van Philipsland door het water naar dit eiland waadden , midden tusschen de Zeeuwsche vloot , met buskruik in zakjes om den hals , en zijd- en schietgeweer omhoog , waardoor velen ter halver lijf , sommigen tot de borst , enkelen tot de keel , in het water kwamen , ten einde de schans van Vianen , Brouwershaven en Bommeneede te overmeesteren en het beleg van Zierikzee te versterken ; de achterhoede kwam daarbij grootendeels in het water om . De stoutmoedigheid van dezen watertogt is ook in vijanden te prijzen , ofschoon zij aan de zaak der Staatschen veel afbreuk deed .

DUIVELAND (VIERBANNEN-VAN-), pold. en heerl. op het eil. *Duiveland*, prov. *Zeeland*. Zie *VIERBANNEN*.

DUIVELSBERG of MONTE-DE-DIABLE , berg in *Afrika* , in *Opper-Guinea* , aan de *Goudkust* , stranddistr. *Akra*.

Deze berg heeft vermoedelijk zijnen naam van de zeelieden ontvangen , omdat men die , als men met eenen tegenwind van beneden komt , door zijne hoogte eenige dagen in het zicht houdt .

Men heeft vroeger gemeend dat hij goud zoude bevatten , maar dit vermoeden schijnt ongegrond te zijn . Deze berg levert een verrukkelijk uitzigt op .

DUIVELSBERG , vrij hooge heuveltop in de *Pruissische* prov. *Rijnland* , op de grenzen van *Gelderland* , 15 min. ten O. van *Beek* , waarom zij door sommigen ten onrechte tot ons vaderland gerekend wordt .

Deze heuvel ontleent zijnen naam van eenen schat , welke hier , volgens een volkssprookje , zoude bedolven zijn en door den Vorst der duisternis bewaard worden . Op den top van dezen heuvel overziet men den geheelen doolhof van bergen , welke den Hunnenberg en zijne verlenging uitmaken , eene streek van onderscheidene uren gaans en het panorama van een landschap , door den Rijn , de Maas en de Waal omkronkeld , door de Veluwsche en Kleefsche bergen ingesloten , en door bosschen , lustplaatsen , korenvelden , heuvels en dalen op het schoonst geschakeerd .

DUIVELSBERG , verbastering van den naam *ELIWERVE* , zijnde eene pachthoeve op het eil. *Zuid-Beveland* , prov. *Zeeland*. Zie *ELIWERVE*.

DUIVELSBRUG , brug , in de bar. van *Breda* , prov. *Noord-Brabant* , gem. *Ginneken-en-Bavel* , W. van en nabij de kerk van *Ginneken* , ligt over de Mark . Men zegt , dat zij haren zonderlingen naam ontleent , van eene legende , volgens welke de Duivel , in eenen donkeren nacht , de klok uit den toren te *Ginneken* in de Mark heeft geworpen , ter plaatse , waar thans de brug ligt .

De daarbij staande herberg is een zeer geliefd uitspanningsoord voor de Bredasche burgerlieden , die er , met den boog , naar de schijf schieten .

In den nacht van den 24 Augustus 1624 liet de Spaansche Veldheer *SPINOLA* , die *Breda* wilde gaan belegeren , deze brug versterken , waarop de burgers van *Breda* , die onder den Drossaart *JAN VAN AERSSEN* opgetrokken waren , om dien post te verdedigen , voor de overmagt moettende wijken , zich genoodzaakt zagen terug te trekken .

Op het laatst van het jaar 1830 , na het uitbarsten der Belgische onlusten , werd er aan de westzijde van deze brug eene batterij opgeworpen , en daarbij eene wacht geplaatst , aan welke een gedeelte van

de herberg tot wachthuis diende; later werd er echter een afzonderlijk wachthuis gebouwd, dat evenwel, na de scheidingsmeting met België, weder is weggebroken, terwijl de batterij geslecht is.

DUIVELS-EILAND, eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen Archipel*, in het Z. W. van de *Straat van Makassar*, W. van de reede van *Makassar*.

DUIVELS-EILAND, eil. in *Oost-Indië*, tot de *Ambonsche-eilanden* behoorende. Zie *Eta*.

DUIVELSGRACHT, water in het *Land van Arkel*, prov. *Zuid-Holland*, buiten de Waterpoort der stad *Gorinchem*.

Dit water, dat de gedaante van eene holblok heeft, is nog het eenige kennelijke overblijfsel van het laatste slot van *Arkel*.

DUIVELSHOEK of **DUIVELSHOEKJE**, het noordoostelijke punt van den *Elizabethspolder*, prov. *Zeeland*, arr. en 2½ u. Z. van *Middelburg*, kant. en 2½ u. N. van *Oostburg*, distr. en 4½ u. N. O. van *Sluis*, gem. en ½ u. O. van *Breskens*.

Dit punt heeft dien naam en was voorheen zeer bekend bij de reizigers, om dat de veerschuiten van *Vlissingen* op *Breskens*, met sommige gelegenheden, op geene andere plaats konden landen, tot groot ongemak der reizigers. Door de stoomboot weet men thans van dit ongerief minder.

DUIVELS-HOEK, naam, onder welken de b. *Duivelshoek* in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*, op onderscheidene kaarten, voorkomt. Zie *DUIVELSHOEK*.

DUIVELSHOEKJE, het noordoostelijke punt van de *Elizabethspolder*, in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie *DUIVELSHOEK*.

DUIVELS-KETEL, grot in *West-Indië*, op het *Antillische eil. St. Marten*, in de *Achter-Pointe-Blanche-Baai*, ¼ u. Z. O. van *Philipburg*.

Het is eene ronde put aan de oosterhelling van den berg *Point-Blanche*, ongeveer 25 v. diep en wijd, welke van onderen door twee onregelmatige gangen gemeenschap met de zee heeft, door welke gangen het zeewater, bij elke rijzing der golven, met een schrikbarend geweld tegen elkander inloopt, waarbij het schuim als van eenen sterk kokenden ketel, onder het geluid van eenen hevigen kanonendonder, gelijk stof en rook in de lucht opstijgt, terwijl men in deze pekewolken, bij het breken der zonnestralen, de prachtigste kleuren van den regenboog ziet. Doch hoe woest, hoe verdelgindreigend de natuur zich hier ook vertoone, ziet men aan de naakte wanden van dezen ketel, in eene onverstoorbare rust, eene groote hoeveelheid schelpdieren van verschillende soorten, onder anderen groote roode krabben en lelijke graauwe long-backs, die het onstuimige water en de verbolgen golven schijnen te trotseren. Hooger op denzelfden berg is eene met prikkels en heesters begroeide opening, die met de voormelde *DUIVELSKETEL* gemeenschap heeft. Bij elken golfslag in den ketel ontwaart men aan den mond van dit duistere gat, de *Schoorsteen* geheeten. eene heete stiklucht, door eene kille luchtigheid onmiddellijk gevolgd wordende, hetgeen vergezeld gaat van een akelig geluid, veel overeenkomst hebbende met de adembaling van eenen gekeelden os.

DUIVELS-KLIP, rots in *West-Indië*, op het eil. *Curaçao*, aan de Zuidoostzijde van dat eiland.

DUIVELS-KLOOF, opening in het gebergte, in *West-Indië*, aan de Noordwestzijde van het eil. *Eustatius*, door welke verschrikkelijke rukwinden heen storten, even als over den *Windberg* of *Duivelsberg* aan de *Kaap de Goede Hoop*.

DUIVELS-MEER, naam welken men eertjds, van wegens het gernis van het water, ook wel aan het *SAPPANNA*, in het *Goregt*, prov. *Groningen*, gaf, voor dat het, in het jaar 1618, drooggemaakt was en waarin van 2 tot 4 ell. water stond. Zie *SAPPANNA*.

In het jaar 1617, begon men ter lengte van 460 Groninger roeden een kanaal te graven door dit meer, nu de Vaart naar Winachten, welke plaats in 1637 bereikt werd.

DUIVELSROTS, *MANDALI* of *MANDALOUX*, ook wel *MANDALOUX*, eil. in *Oost-Indië*, in de *Indische Zee*, ten Z. van het eil. *Java*, tot de resid. *Japara*, ads. resid. *Karimou-Djawa* behoorende, $1\frac{1}{2}$ m. van de kust verwijderd; $6^{\circ} 27' Z. B.$, $128^{\circ} 19' O. L.$

Het strekt den zeeoovers vaak tot verblijfplaats.

DUIVELS-SLUIJSJE, voormalig sluisje op de *Aar*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Leyden*, kant. *Woubrugge*, gem. *Nieuwveen*, bij de *Kattenbrug*, ter keering van het Rijnwater uit *Amstelland* aangelegd, maar bij de verbetering van de vaart op die rivier, in 1824 en 1826, uitgehaald en geheel vernietigd. Het had slechts eene wijde van 2 ell. 8 palm en 2 duim tussehen de slagstijlen en was voorzien met overleggers, ter hoogte van 1 ell. 7 palm en 4 duim boven A. P.

DUIVEN, gem. op de *Lijmers*, prov. *Gelderland*, distr. *Doesborgh-en-Zevenaar*, arr. *Arnhem*, kant. *Zevenaar* (5 k. d., 18 m. k., 10 a. d.); palende N. aan de gem. *Angerie*, O. aan de gem. *Zevenaar*, Z. aan den *Ouden-Rijn*, die haar van de gem. *Harwen-en-Aard* scheidt, Z. W. aan den *Rijn*, W. aan *Westervoort*.

Zij bevat de d. *Duiven*, *Groessen*, en het *Loo*; telt 349 h., bewoond door 410 huisgezinnen, uitmakende eene bevolking van ruim 2300 inw., die meest hun bestaan vinden in landbouw.

De *R. K.*, ten getale van ongeveer 2500, maken de stat. van *Duiven*, *Groessen* en het *Loo* uit, en hebben in deze burg. gem. drie kerken. — De *Herv.*, wier getal 50 beloopt, worden tot de gem. van *Zevenaar* gerekend. — Men heeft in deze gem. drie scholen, als: ééne te *Duiven*, ééne te *Groessen* en ééne te *Loo*.

Het d. *Duiven*, eertjds *TRUNA* genaamd, ligt 2 u. O. ten Z. van *Arnhem*, 2 u. Z. ten W. van *Doesborgh*, 1 u. N. W. van *Zevenaar*.

Men telt er in de kom van het d. ruim 700 inw., en met de h. *Nieuwgraaf* ruim 800 inw.

De *R. K.*, die er 800 in getal zijn, maken, met die van eenigen in de gem. *Westervoort*, eene stat. uit, welke tot het aartspr. van *Gelderland* behoort, door eenen *Pastoor* en eenen *Kapellaan* bediend wordt en 1000 zielen telt, onder welken 700 communicant. De kerk, aan den *H. Antonius* toegewijd, had oertjds drie altaren en vikarijen, namelijk het altaar van *St. Lucia*, dat van *St. Nicolaas* en dat van *St. Antonius*. De twee eerste vikarijen zijn sedert 80 jaren door de *Hervormden* van *Zevenaar* in bezit genomen. De laatste, gelijk uit eenen ouden brief gebleken is, werd in het jaar 1501 gesticht, door *HENDRIX REISBOUR*, en diens huisvrouw *GRETTIEN*, parochianen van *Duiven*, en is in het jaar 1555, door *Heer THESSORUS REISBOUR*, hun beider zoon en *Pastoor* van het nieuwe stadje *Zevenaar*, met rijkelijker inkomsten begiftigd. Deze vikarij is door de *Vrouw van Brakel*, eene adellijke en *Hervormde Dame* in *Holland* wonende, begeven aan den eerwaardigen *Heer WOUTER KLEINKAARTS*. Het regt van begeving is naderhand verstorven op den *Heer HASENKAMP*, *Scholasticus* te *Paderborn*.

DUIVENDIJKÉ, heerl. in het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*, distr. en arr. *Zierikzee*, kant. *Brouwershaven*, gem. *Duivendijké-Klaaskinderkerke-Brijdorpe-en-Looperskapelle*; palende N. aan het Gat van Brouwershaven O. de gem. Brouwershaven, Z. O. aan de heerl. *Nieuwerkerke*, W. aan den Klaassenspolder en de heerl. *Elkerzee*, N. W. aan de heerl. *Brijdorpe*.

Deze heerl. bevat de b. *Duivendijké* en eenige verstrooid liggende h., beslaat eene oppervlakte van 651 bund. 88 v. r. 66 v. ell., telt 17 h. en 95 inw., die hun bestaan vinden in den landbouw. Alle zijn Herv. en behooren tot de gem. *Brouwershaven* en *Kerkwerve*.

Deze heerl. maakt tegenwoordig een gedeelte uit van de heerl. *Duivendijké* e. a. en wordt als zodanig thans mede in eigendom bezeten door Jonkheer Mr. *Johannes Adriaan van den Heine van Duivendijk*, Lid van de Ridderchap en Griffier der Staten van *Zeeland*, te *Middelburg*.

De b. *Duivendijké* ligt 1½ u. N. ten W. van *Zierikzee*, ½ u. Z. van *Brouwershaven*, ½ u. O. van *Elkerzee*. Deze b. is in vroegere eeuwen een d. geweest, van welke kerk niets meer over is dan het kerkhof, hetwelk nog als zodanig gebruikt wordt.

Dit d. was de geboortep. van *Casparus Parnis*, den eersten Bisschop van *Leeuwarden*, † den 15 Februarij 1580, in den ouderdom van 49 jaren, na ook onderscheidene werken te hebben in het licht gezonden.

De heerl. *Duivendijké* had. toen zij nog op zich zelve stond, tot wapen een veld van kool (rood), besloten met drie duiven van zilver staande twee en een.

DUIVENDIJKÉ-KLAASKINDERENKERKE-BRIDORPE-EN-LOPERSKAPELLE, ook wel de vier-*Aerachten* genoemd, gem. op het eil. *Schouwen*, prov. *Zeeland*, arr. *Zierikzee*, kant. *Brouwershaven* (2 k. d., 3 m. k., 2 s. d.); palende N. aan het Gat van Brouwershaven, O. aan de gem. Brouwershaven, Z. O. aan de gem. *Kerkwerve*, W. aan de gem. *Ellemeet* en *Elkerzee*. Deze gem. is eene heerl., die vroeger vier afzonderlijke heerl. uitmaakte, zijnde *Brijdorpe*, *Duivendijké*, *Klaaskinderenkerke* en *Loperskapelle*. Zij beslaat eene oppervlakte van 1680 bund., waaronder 1465 bund. 51 v. r. 4 v. ell. schotbaar land, telt 65 h., bewoond door 71 huisgez., uitmakende eene bevolking van 370 inw., die meest in den landbouw hun bestaan vinden.

De inw. die allen Herv. zijn, behooren kerkelijk ten deele tot de gem. *Elkerzee*, ten deele tot die van *Brouwershaven* en *Kerkwerve*. Er is in deze gem. ook geen school, zoodat de kinderen te *Elkerzee*, te *Nieuwerkerke* of te *Brouwershaven* onderrwijs genieten. Deze heerl. wordt thans in eigendom bezeten door Jonkheer Mr. *Johannes Adriaan van den Heine van Duivendijké*, Lid van de Ridderchap en Griffier der Staten van *Zeeland*, te *Middelburg*.

Het wapen van deze gem. bestaat uit drie zilveren duiven op een rood veld.

DUIVENDRECHT, streek gronds in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Amsterdam*, kant. *Nieuwer-Amstel*, gem. *Ouder-Amstel*.

Men wil, dat deze streek gronds haren naam zoude ontleend hebben van eene schouw of trekvaart, over de ringsloot van het *Watergraafsmeer*, welke men van *Amsterdam* vaak overvoer, om zich te begeven naar iemand, die sterk in duiven handelde, zoodat die naam zoo veel als *Duivenveer* zoude beteekenen, anderen willen dien naam afleiden van *drecht*, markt, zoodat dit dan zoude beteekenen *Duivenmarkt*.

Zij bestaat uit twee pold., den Grooten-Duivendrecht polder en den Kleinen-Duivendrecht polder geheeten, welke de b. Groot-Duivendrecht en Klein-Duivendrecht bevatten. Men telt er 96 h. en 550 inw., die meest in de veeveelt en melkerij hun bestaan vinden.

De R. K., die hier 250 in getal zijn, maken, met die van de *Bijlmer* en sommigen uit de *Diemermeer* de stat. van *Duivendrecht* uit, welke tot het aartspr. van *Holland-en-Zeeland*, dek. *Amstelland* behoort, 350 zielen en onder deze ruim 200 Communiquanten, telt. Deze stat., welke door eenen Pastoor bediend wordt, heeft te Groot-Duivendrecht een kerkje.

DUIVENDRECHT (GROOT-), b. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 1 u. Z. O. van *Amsterdam*, kant. *Nieuwer-Amstel*, gem. *Ouder-Amstel*, in den *Grooten-Duivendrecht polder*, 1½ u. N. O. van *Amstelveen*, 1 u. N. O. van *Ouderkerk*. Deze b. telt, met den *Omval*, 76 h. en 500 inw.

De R. K. hebben hier een net, zindelijk kerkje, aan den H. *Urbanus* toegewijd, dat in 1841 geheel vernieuwd is en met eene hooge spits prijkt. — Ook heeft men in deze b. eene school.

DUIVENDRECHT (KLEIN-), b. in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 1 u. Z. van *Amsterdam*, kant. *Nieuwer-Amstel*, gem. *Ouder-Amstel*, in den *Kleine-Duivendrecht polder*, 1 u. O. van *Amstelveen*, even benoorden *Ouderkerk*; met 20 h. en 46 inw. Ook heeft men er eenen snuifmolen. Vroeger was hier mede eene aanzienlijke porceleinfabriek, doch deze is sedert onderscheidene jaren niet meer in werking.

DUIVENDRECHTER-BRUG of DUIVENDRECHTSCHER-BAUG, brug in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*, gem. *Ouder-Amstel*, 1 u. N. O. van *Ouderkerk*, over de Ringsloot van het *Watergraafsmeer*, of de groote vaart over *Weesp* naar *Vreeswijk*.

Deze brug, welke ook wel den naam van *Kuiperijensbrug* draagt, naar eene groote kuiperswerkplaats, welke er vroeger dicht bij moet gelegen hebben, is aldaar eerst in het jaar 1760 gelegd, tot welken tijd er slechts eene schouw of overvaart over de gezegde ringsloot bestaan heeft.

Deze brug is vermaard geworden in de geschiedenis door den manmoedigen tegenstand, welken de Pruisen, in het jaar 1787, aldaar van de zijde der *Hollandsche Patriotten* moesten ondervinden. Daar de Pruisen van dien kant moesten komen afzakken, werd deze post door gewapende burgers uit *Amsterdam* en elders bezet. Vier batterijen hadden zij hier opgeworpen, van welke zij dan ook de Pruisen, bij hunne herhaalde aannaderingen, dapper begroetten en velen van hen deden sneuvelen. De brug was weggebroken en al het hinderende geboomte omvergehakt, zoodat de burgers hunnen vijand op eene vlakke voor zich hadden; ook behoefden zij met hun geschut slechts zeer smalle wegen te bestrijken, aangezien het platte land drie of vier voeten onder water stond. Aller benaauwendst zag het er toen in dezen omtrek uit, en dezen toestand verergerde nog, toen de burgers, doordien de post te *Ouderkerk* verlaten was, zich genoodzaakt zagen af te trekken, wilden zij niet van achteren worden overvallen, want toen vielen de Pruisen in de hier omtrent gelezene huizen en plunderden die uit. De overblijfselen der batterijen zijn ter wederzijde van de brug nog aanwezig.

DUIVENDRECHTER-LAAN, dat gedeelte van den straatweg tusschen *Utrecht* en *Amsterdam*, prov. *Noord-Holland*, hetwelk ter lengte

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

... de ...

Het wordt aldus genoemd naar de menigvuldige duiven, welke zielen aldaar ophouden, en is rondom met een groot rif omgeven, uitgenomen aan de Noordzijde, daar men een fraai, laag of breed strand, en eenen inham vol mangi-mangiboomen heeft.

DUIVEN-EILAND, eil. in *Oost-Indië*, in den *Molukschen Archipel*, O. van het eil. *Celebes*.

DUIVENHOEK of DUIVERSHOEK, op sommige kaarten ook DUIVELSHOEK genaamd, b. in *Staats-Vlaanderen*, in *Hulster-Ambacht*, prov. *Zee-land*, arr. *Goes*, kant. en distr. *Hulst*, gedeeltelijk gem. *Hontenisse*, gedeeltelijk gem. *Graauw-en-Langendam*, aan de uiterste punt van laatstgemelde gemeente en den noordelijken hoek van den *Meloopolder*.

Deze b. ligt onder den *Zeedijk*, tegen het drooge land van *Saf-tinghe*. De korenmolen, welke hier gevonden wordt, stond voormaals buitendijks in het schorre, op eene hoogte, ongeveer 2 ellen lager dan den dijk, en was bij hooge en springvloeden niet toegankelijk dan door middel van eene boot of jol. Sedert den 13 Januarij 1808, is hij echter binnendijks gebragt.

Deze b. telt 11 h., waarvan 6 onder de gem. *Hontenisse*, en 5 onder die van *Graauw-en-Langendam*, gezamenlijk bewoond door 60 zielen.

DUIVENHUIS of DUIVHUIS, voorm. vierkant gebouw, met twee torens van duifsteen, in *Schieland*, prov. *Zuid-Holland*, niet ver van *Rotterdam*, dat naar men wil door de Romeinen zoude gebouwd zijn, ter plaatse, waar later het Huis te *Caoswijk* gesticht is. Zie voorts *CAOSWIJK* (HUIS TE-).

DUIVENKERKJE, naam, welke men wel eens geeft aan het kerkje van *Westicoude*, in *Drechterland*, prov. *Noord-Holland*, omdat het geheel van duifsteen is opgetrokken. Zie voorts *WESTWOUDE*.

DUIVENKLIP, klip in *Afrika*, in *Opper-Guinea*, aan de *Gondkust*, vóór het fort *St. Anthonie*. Zij ontleent haren naam van de menigte vogels, en vooral wilde duiven, die er zich op onthouden.

DUIVENKOTE (HET-), buit. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr. en 3 u. N. O. van *Deventer*, kant. en 3½ u. O. ten Z. van *Raalte*, gem. en ½ u. Z. O. van *Hellendoorn*. — Dit buit., heslaat eene oppervlakte van 28 bund. 58 v. r. 70 v. ell.

DUIVENSTEIN, adell. h. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie *DUIVESTEN*.

DUIVENTOREN, voorm. toren in den *Riederwaard*, prov. *Zuid-Holland*, ½ u. W. van *Ridderkerk*.

Deze toren, welke in 1371, tot aandenken van het in den vloed verzonken *Huis-Ter-Woude*, gebouwd was, is mede door het water verzwolgen, zoodat op het laatste der zeventiende eeuw, nauwelijks de grondslagen buitendijks te zien waren, en er thans niets meer van te vinden is.

DUIVENTOREN, overblijfselen van het sterke ridderlijke slot de *LAGEWOERD*, in *Delfland*, prov. *Zuid-Holland*, 10 min. N. van *Naaldwijk*. Deze overblijfselen bestaan thans alleen in eene eenvoudige boerenwoning.

DUIVEN-TOREN, benaming, welke gegeven wordt aan een herbergje, in het markgr. van *Bergen-op-Zoom*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. en 4 u. W. van *Breda*, kant., gem. en 5 min. W. van *Oudenbosch*, aan de limiten van de gem. *Oud-en-Nieuw-Gassel*.

DUIVENVEER, naar men wil de eigenlijke naam van de streek gronds *DUIVENDECHT* in *Amstelland*, prov. *Noord-Holland*. Zie *DUIVENDECHT*.

DUIVENVOORDE of **DUVENVOORDE**, adell. slot in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en 1½ u. Z. Z. W. van *Leyden*, gem. en ½ u. Z. Z. W. van *Voorschoten*, aan de Dobbewatering.

Dit huis, dat vroeger onderscheidene achterleenen had, is ten aanzien van den naam en eerste stichting wel een oud gebouw, maar tegenwoordig zeer prachtig hertimmerd, met eene bevallige regelmatigheid voor zoo veel de zamenstelling van het oud en nieuw betreft, hetgeen er beiden in doorstraalt: boven den ingang van het huis staan deze volgende Latijnsche woorden:

PRAETORIUM HOCCE.

A WASSENARIORUM STIRPE ANTIQUISSIMA CONDITUM DIDERICUS PHILIPPO FRATRI FEUDI TITULO DONAVIT.

ANO ÆRÆ CHR. MCCXXVI.

VETUSTATE TEMPORUM PENE COLLAPSUM, ET SEPIUS DEINDE REFECTUM, FIRMAVIT, INSTAURAVIT, AUXIT, HORTIS ORNAVIT, ARNOLDUS BARO WASSENARIO DUIVENVORDIUS, PHILIPPI CONTINUA MASCULORUM SERIE DECIMUS SEXTUS SUCCESSOR ET HERES.

ANNO. ÆR. CHR. MDCCXXVII.

POSTERIS FAVEAT NUMEN SUPRENUM.

d. i. » Dit Regthuis, door het zeer oud geslacht der **WASSENAREN** gebouwd, heeft **DIEDERIK** aan zijnen broeder **PHILIPS** onder den titel van een leen geschonken, in het jaar der Christelijke jaartelling 1226. Door ouderdom der tijden bijna vervallen, en daarna menigmaal herbouwd; is het bevestigd, hersteld, vergroot, met tuinen versierd, door **ARNOLDUS** Baron van **WASSENAAR** en **DUIVENVOORDE**, den zestienden opvolger en erfgenaam van **PHILIPPUS**, in eene onafgebrokene opvolging van het mannelijk oir, in het jaar der Christelijke jaartelling 1727. Het opperwezen zij den nakomelingen gunstig."

Het was het stambuis en de verblijfplaats van het geslacht van **DUIVENVOORDE**, afkomstig uit eenen jongeren zoon van het Huis van **WASSENAAR**, wordende **FILIPS** van **DUIVENVOORDE**, de eerste van dien naam, in het jaar 1226 door **DIRK** van **WASSENAAR**, zijnen broeder, beleend met **DUIVENVOORDE**, van welk goed hij, volgens het gebruik van dien tijd, met achterlating van zijnen stamnaam, den naam begon te voeren, terwijl hij, het wapen van **Wasseenaar** behield, doch met verandering van kleuren, zijnde het wapen van **DUIVENVOORDE** een veld van goud, beladen met drie wassende manen van sabel. Dit geslacht is niet onvermaard in de Vaderlandsche geschiedenis. Zoo was **AREND** van **DUIVENVOORDE** in het jaar 1590 medepligtig aan den moord van **ALEID** van **Poelgeest**. Vier leden van dit geslacht, namelijk **AREND** van **WASSENAAR** **DUIVENVOORDE**, en zijnen kleinzoon **DIRK** van **DUIVENVOORDE**, alsmede **GIJSBERT** van **DUIVENVOORDE** en **JACOB** van **DUIVENVOORDE**, worden als tekenaars van het verbond der Edelen vermeld, terwijl de zoon van dezen laatste, die zich **JAN** van **WASSENAAR** **DUIVENVOORDE** schreef, een der veroveraars van **Brielle** is geweest, en zich later als **Admiraal** heeft beroemd gemaakt (1).

DUIVENVOORDE (**KLEIN**-), eigenlijke naam van het huis **Duivestein**, in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*. Zie **DUIVESTEIN**.

DUIVENVOORDE (**SCHOUW** VAN-), tegenwoordig meestal **HAAGSCHE-SCHOUW** genoemd, voorn. schouw of overvaart over den Rijn,

(1) Men zie over hen **J. W. Te WATER**, *Historie van het verbond en de sneekschrijven der Nederlandsche Edelen*, st. II, bl. 351-352, st. III, bl. 199 en 521-527 en st. IV bl. 167-181, 219-222 en 314-347 alsmede **Mr. J. SCHREKEMA**, *Staatkundig Nederland*, D. I, bl. 304-307 en D. II, bl. 578.

in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. W. van *Leyden*, gem. en 1 u. N. van *Voorschoten*.

Deze schouw is, na het aanleggen van den straatweg, in het begin dezer eeuw vervangen door eene ophaalbrug, welke algemeen onder den naam van *HAGSCHE-SCHOUW* bekend is, terwijl de daarbij staande herberg zeer veel door den fatsoenlijken stand uit *Leyden* bezocht wordt, om de zeer fraaije uitzigten, die men hier zoo op den Rijn, als op den over deze brug leidenden straatweg van 's Gravenhage op *Haarlem*, alsmede op den daar langs loopenden straatweg op *Leyden* heeft.

DUIVENVOORDSCHE-POLDER, pold. in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en kant. *Leyden*, gem. *Voorschoten*.

Deze pold. beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 327 bund. Het land wordt door 1 molen van het overtollige water ontlast.

DUIVENWAARD of **DUIVENWAARDSCHER-POLDER**, pold. op *Overflakke-en-Goedereede*, prov. *Zuid-Holland*, arr. *Brielle*, kant. *Sommelsdijk*, gem. *Nieuwe-Tongue-en-Klinkerland*; palende N. W. en N. O. aan den *Oudelandschenpolder*, Z. O. aan den *Noordlandschenpolder*, Z. aan den *Klinkerlandschenpolder*, W. aan *Wellestrypen*.

De uitgifte van dezen polder, welke eene gemeene dijkkaasje uitmaakt met den polder van het *Oudeland*, onder de gem. *Sommelsdijk*, en den polder het *Oudeland*, onder de gem. *Middelharnis*, dagteekent van den 29 Februarij 1464. Hij is groot, volgens de kadastrale meting, 402 bund. 29 v. r. 38 v. ell. *Vroonland*; terwijl de daarom gelegene dijken, behoorende aan de *Ambachtsheeren*, eene oppervlakte beslaan van 9 bund. 50 v. r. 32 v. ell. Men telt er 7 boerderijen, alsmede 2 buitenplaatsen, *Houtlust* en *Zorgwijk* genaamd. Op de dijken staan 12 huizen en 1 meekrapfabriek.

De pold. **DUIVENWAARDE** watert door het *Oudeland* van *Middelharnis* uit in de haven van *Middelharnis*, door eene sluis aan die haven bij het dorp *Middelharnis*, gelegen in de rivier het *Haringvliet*. Het polderbestuur bestaat uit eenen *Dijkgraaf*, drie *Gezwoorenen* en eenen *Secretaris* en *Penningmeester*.

DUIVERSHOEK, b. in *Staats-Vlaanderen*, prov. *Zeeland*. Zie **DUIVENBOEK**.

DUIVESTEN, veelal **DUIVENSTEIN** geschreven, adell. hofstede in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en $\frac{1}{2}$ u. O. van 's *Gravenhage*, kant., gem. en 10 min. O. van *Voorburg*.

Het was vroeger eene smaldeeling van de *Riddermatige hofstad Duivenvoorde*, onder *Voorschoten*, en werd daarom ook wel **KLEIN-DUIVENVOORDE** geheeten. **DIDERIK VAN DUIVENVOORDE**, die op het laatst van de veertiende eeuw leefde, was de eerste, die het afzonderlijk bezat, en twee zonen naliet, **AREND** en **JAN**, die, in het jaar 1436, ten overstaan van den Heer **JAN VAN WASSENAAR**, Ridder, Heer van *Voorburg*, **WILLEM VAN NAALDWYK**, **JAN VAN DUIVENVOORDE** en **FLORIS VAN DE BOECKHORST**, hunne neven, de goederen hunner ouders deelende, onder andere voorwaarden overeenkwamen, dat **AREND**, met zijne nakomelingen, het Huis en de hofstede **DUIVESTEN**, met 60 morgen (ruim 51 bund.) lands daaraan, van **JAN VAN DUIVENVOORDE**, hunnen zoon en neef tot een onversterfelijk leen zoude bezitten, nevens nog eenige landen in *Tedingebroek*, welke hij van zijnen broeder **JAN** in erfpacht zoude verkrijgen, voor zekere losbare som. Welk huis en landen naderhand gekomen zijn op *Jonkheer, JONAN UYTENHAGE DE MIST*, in leven *Commissaris-Ordinaris* van de monstering, die daarmede in het jaar 1606, van den huize van **DUIVENVOORDE**, verlijd is, en het oude huis, als toen daarop staande, tus-

schen den Lijdweg en de Boekslot, dat vervallen was, heeft doen afbreken, waarna hij de landerijen overlangs in tweeën verdeelde en op ieder gedeelte of helft, een bouwhuis stichtte: In het jaar 1618 overlijdende, heeft hij, na voorgaande octrooi, bij testament, aan Jonkheeren ULRIK en JORAN UTTERHAGE, zijne twee oudste zonen, ieder de wederhelft gemaakt, welke thans twee hofsteden nitmaken, Oost-Duivestein en West-Duivestein geheeten. Zie de volgende art.

DUIVESTEIN (OOST-), hofstede in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en $\frac{1}{2}$ u. O. van 's Gravenhage, kant., gem. en 15 min. O. van Voorburg, aan de oostelijke grenslijn dier gemeente.

Op deze hofstede is, niet ver van den heerenweg, een zeer hoogen zandhevel geweest, welke den Elsberg genaamd werd, om dat hij rondom met elzen beplant was, tot welk punt, als zijnde de uiterste grens van het ambacht van Voorburg, eertijds de processie ging, terwijl zij van daar weder naar de kerk van Voorburg terugkeerde. Op en in dezen berg zijn mede onderscheidene oude Romeinsche penningen gevonden, waarvan nog eenigen met de beeldenissen en omstaande namen van IMP, TRAJECT, AVG, en ANTONINUS AVG PIVS bewaard werden.

Oost-Duivestein beslaat eene oppervlakte van 24 bund. 49 v. r. 10 v. ell., en behoort in eigendom aan Vrouwe J. M. H. CLOTTERBOOKE, wed. C. PATJN.

DUIVESTEIN (WEST-), hofstede in *Rijnland*, prov. *Zuid-Holland*, arr. en $\frac{1}{2}$ u. O. van 's Gravenhage, kant., gem. en 10 min. O. van Voorburg.

Deze hofstede beslaat eene oppervlakte van 24 bund. 72 v. r. 32 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer DANIEL WILLEM ABRAHAM PATJN, te 's Gravenhage.

DUIZEL of **DUISSSEL**, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Brabant*, *Derde* distr., *Tweede* gedeelte, arr. kant. en $\frac{3}{4}$ u. Z. W. van Eindhoven, gem. *Duizel-en-Steensel*.

Men telt er 260 inw., die meest in den landbouw hun bestaan vinden, terwijl de grond onder dit d. voornamelijk rogge, boekweit en eve of ligte haver, voorts aardappelen, spurrie en andere voederkruiden voortbrengt. — Ook is er eene dakpannenfabriek.

De inw., die hier bijna alle R. K. zijn, maken eene par. uit, die tot het apost. vic. gen. van 's Hertogenbosch, dek. van *Hilvarenbeek*, behoort en door eenen Pastoor bediend wordt. Deze par. is van ouds bediend door Geestelijke Priesters, Kanunniken van de Premonstreiter orde uit de abdij van Tongerloos en is op het laatst der zeventiende eeuw eenen gerufimen tijd door dezelfde Pastoors als Eersel bediend. De parochiekerk, aan de *Geboorte van den H. JOHANNES* toegewijd, is, na, tijdens de Reformatie aan de Herv. te zijn overgegaan, in het jaar 1798 aan de R. K. terug gegeven. Het was een tamelijk groot en van eenen hoogen toren voorzien gebouw, dat door den storm van 9 November 1800 ingestort is. — Den 9 October 1694, werd **DUIZEL** door de Franschen geplunderd en menschen en paarden van daar weggevoerd.

DUIZEL-EN-STEENSEL, gem. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, prov. *Noord-Brabant*, *Derde* distr., *Tweede* gedeelte, arr. en kant. *Eindhoven* (3 k. d., 24 m. k., 3 s. d.); palende N. aan de gem. *Vessem-Wintelre-en Kneysel*, N. O. aan *Veldhoven*, O. aan *Waalre*, Z. aan *Riethoven* en *Eersel*, W. aan *Hoogeloon-Hapert-en-Casteren*.

Deze gem. bevat de d. **Duizel** en **Steensel**, benevens het geh. **Steenvoert**. Zij telt 105 h., bewoond door 109 huisga., uitmakende

eene bevolking van ongeveer 600 inw., die meest in den landbouw hun bestaan vinden, hoewel de grond onder Steensel buitengemeen slecht, dor en onvruchtbaar is en de granen er niet welig groeijen. De rogge, die er groeit, is evenwel om zijne zuiverheid zeer gewild.

De inw., die hier alle R. K. zijn, maken gedeeltelijk de par. van *Duizel* uit en behooren gedeeltelijk tot de par. van *Steensel-en-Knegsel*.

Men heeft in deze gem. twee scholen, ééne te Duizel en ééne te Steensel.

DUIZEND-EILANDEN, eil. in *Oost-Indië*, in den *Sundaschen-Archipel*, N. van het eil. *Java*, in de nabijheid van Batavia, aldus genaamd om de grootte van hun getal. Eenige dezer eil. zijn bewoond, doch de meeste onbewoond. De bevolking vindt een middel van bestaan in het verkoopen van visch, tripang en agar-agar, welke in den omtrek gevonden worden.

De **DUIZEND-EILANDEN** staan onder het oppertoezicht van eenen Inlandschen Kommandant, die te Batavia woont en van den Resident van Batavia bevelen ontvangt, terwijl hij tevens over de andere in de Baai van Batavia gelezene eilanden het toezigt heeft. Het voornaamste dezer eilanden is *Onrust*.

DUIZEND-GEBERGTE, gebergte in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, N. W. van de ads. resid. *Buitenzory*.

DUIZEND-TEMPELS of *Tjardi-Sewoks*, kleine tempels in *Oost-Indië*, op het *Sundasche* eil. *Java*, resid. *Djojokarta*.

Zij zijn twee honderd zes en negentig in getal; terwijl zij eenen grooten tempel in hun midden hebben. Het zijn prachtige en sierlijk voltooide gebouwen, die van de beschaving der oude Javanen getuigenis dragen.

DUKENBURG, *Dukkenburg* of *Duckenburg*, landg. in het *Rijk van Nijmegen*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr., kant., gem. en 1 u. Z. van *Nijmegen*, aan den weg van *Nijmegen* naar *Grave*.

Het aloude slot, dat vroeger op dit landgoed gestaan heeft, was reeds in het jaar 1475, toen Hertog *Karel van Bourgondië*, op zijnen kruistogt tegen *Gelderland*, *Nijmegen* belegerde, van groot aanzien. *Philipp de Comines*, die een dagregister van dezen krijgstogt heeft geschreven, teekende daarin onder anderen aan, dat de Hertog, op den 30 Junij des gemelden jaars, bij den *Dukenburg* kampeerde.

Den 17 December 1588, werd dit slot doof *Claude de Barlaumont*, Heer van *Haultepenne*, voor de Spaanschen ingenomen. Bij den inval der Franschen in de Nederlanden, in het jaar 1672, heeft *Lodewijk XIV*, Koning van *Frankrijk*, zich eenigen tijd op de kust opgehouden, en bij latere aanslagen op *Nijmegen* is het steeds door den vijand bezet geworden. In de eerste helft der achttiende eeuw werd het oude slot afgebroken, en in de plaats daarvan een schoone huizen uit den omtrek gebouwd.

In het jaar 1819 is dit landg., hetwelk toen groot was ruim 400 morgen (340 bund.) door verkoop verdeeld geworden; hetwelk ten gevolge had, dat het fraaije huis, in het jaar 1825, op eenen kleinen vleugel na, gesloopt is; terwijl de zware bosschen, welke het omgeven, weinig tijds vroeger, almede zijn geteld en uitgerooid. Het daarvan thans nog bijeen geblevene gedeelte, hetwelk eene oppervlakte bevat van 207 bund. 10 v. r. 10 v. ell., wordt tegenwoordig in eigendom bezeten door den Heer *Sezas*, woonachtig te *Nijmegen*.

DUKERVALLAAT, sluis in het *Oldambt*, prov. *Groningen*. Zie *WINSCHOTERIJL*.

DILDER of *Duisman*. naam in *Yensche*, prov. *Overijssel*, arr. in $\frac{1}{2}$ n. o. van *Amelo*, kant. en $\frac{1}{2}$ n. W. N. W. van *Oldenzaal*. gem. en $\frac{1}{2}$ n. Z. W. van *Verdriet*; met een schied. W. is en meer 300 inv.

DILDERBERG. gem. in *Yensche*, prov. *Overijssel*, arr. en $\frac{1}{2}$ n. O. van *Amelo*, kant. en $\frac{1}{2}$ n. W. N. W. van *Oldenzaal*. gem. en $\frac{1}{2}$ n. Z. W. van *Verdriet*; een gracht van de heer. *Dijlder* omtrentende.

DILDEREN. naam in *Yensche*, prov. *Overijssel*. Zie *Duisman*.

DILFT DEY. naam. $\frac{1}{2}$ op het eil. *Zuid-Beveland*, prov. *Zee-land*, tusschen de *Zeehoek* en de *Kamsviet*. dat bij den waterdijk van het jaar 1806 ontdegrond en later nimmer weder boven gekomen is.

DILLAARD. waterloop ten S. O. van de prov. *Groningen*; tusschen de prov. en *Ost-Friesland*. Zie *Dollart*.

DILLAARDBOEK. naam. dijk in het S. O. der prov. *Groningen*. Zie *Dollart*.

DILLAERT, naam. welke men voeger. wegens de onaanwinnigheid van het water. gaf aan den *Braakman*, een water in *Stree-Flamander*, prov. *Zee-land*. Zie *Braakman*.

DILLAERT, waterloop ten S. O. van de prov. *Groningen*, tusschen de prov. en *Ost-Friesland*. Zie *Dollart*.

DILLAERTDIJK, naam. dijk in het S. O. der prov. *Groningen*. Zie *Dollart*.

DILLAERTPOLDER of *Dollartpolder*, pold. in *Stree-Flamander*, in *Halster-Ambacht*, prov. *Zee-land*, arr. *Goos*, kant. en dist. *Hulst*, gem. *Roeterweg*; palende S. aan den *Polder* van *Lemsvaarde*, O. aan den van *Langendam*, Z. aan de polders *Groot-Cambro*. *Stoppeldijk* en *Halster-Nieuwland* en W. aan de jurisdictie der stad *Hulst*.

Deze pold. voert zijnen naam van den ouden naam van den *Braakman*, welke, wegens de onaanwinnigheid van het water, voeger de *Dullaert* genaamd wordt. Het tijdstip van de indijking is echter ten eenenmale onzeker. In de polder-archieven is ook geen octrooi van indijking of enige aantekening deswege voorhanden, terwijl op de bestaande kaarten van *Pacx* en *Gillmer* ook daarvan niets is vermeld. De *Dollaertpolder* bestaat, volgens den kadastralen legger, eene oppervlakte van 1905 h. 21 v. r. 13 v. ell. en heeft eene schotbare grootte van 1586 h. d. 62 v. r. en 57 v. ell.

In dezen pold. staan, behalve eene in 1837 nieuw gebouwde meestad, insgelijks de *Dullaert* genaamd, 15 boerenhofsteden, 15 zoonenaamde huusjes en 36 arbeiderswoningen. Hij watert uit, door eene, sedert weinige jaren nieuw gebouwde, steenen heul, onmiddellijk in den *Stroopolder*, welke laatste zijn overtollig water in een binnenmeertje of kreek, genaamd de *Kleine Vogel*, ontlast, van waar het, door de kapitale zersluizen van *Campen*, in het *Hellegat* stroomt.

De *Dollaertpolder* maakt een deel uit van de watering van *Lemsvaarde*, welke beheerd wordt door éenen *Dijkgraaf*, twee *Gezwoorenen* en éenen *Ontvanger-Griffier*.

DILLARTUS, Latijnsche naam van den *Dollart*, een inham van de *Noordzee*, ten N. W. van de prov. *Groningen*. Zie *Dollart*.

DILMANSKOLK, eigenlijk *Dollenanskolk* meertje in *Zalland*, prov. *Overijssel*, aan den *Zomerweg* van *Gramsbergen* op *Koeverd*, $\frac{1}{2}$ n. N. O. van *Gramsbergen*.

DUMBROEK, oude naam van het d. *Donkerbroek*, prov. *Friesland*. Zie *Donkerbroek*.

DUMELDANGE, Fr. naam van het geh. *Donneldinge*, in de heerl. *Heistorf*, grooth. *Luxemburg*. Zie *Donneldingen*.

DUMMEL, riv. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DOMMEL**.

DUMONGSHOFF, geh. in de heerl. *Esch*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 3½ u. Z. W. van *Luxemburg*, kant. en 2 u. W. Z. W. van *Bellemburg*, gem. van *Esch-aan-de-Alzette*.

DUMORIN, naam, welke de Negers geven aan de koffijplant. *Johannisburg*, in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **JOHANNISBURG**.

DUN, oudtijds **DUIN**, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en 4½ u. W. van *Eindhoven*, kant. en 2½ u. Z. W. van *Oirschot*, gem. en 1½ u. Z. ten W. van *Hilvarenbeek*.

Het ontleent zijnen naam van de nabij gelegene, vrij hooge zandheuvelen of duinen.

DUNANGE, Fr. naam van het d. **DOMMINEK**, in het balj. *Bastogne*, grooth. *Luxemburg*. Zie **DOMMINEK**.

DUNCKBROEK, oude naam van het d. **DONKERBEEK**, prov. *Friesland*. Zie **DONKERBROEK**.

DUNCKERRODT of **DUNCKRODT**, eigenlijk **DUNCKERROTH** en ook wel **DUNCHROTH**, d. in de heerl. *Clerff*, grooth. *Luxemburg*, kw., arr. en 4 u. W. ten N. van *Diskirch*, kant. en 1½ u. Z. W. van *Wiltz*, gem. en 10 min. N. O. van *Mecher*.

De inw., die of in den landbouw of in de veeteelt hun bestaan vinden, zijn allen R. K. en maken, met die van het geh. *Mecher*, eene par. uit, welke tot het vic. apost. van *Luxemburg*, dek. van *Nieder-Wiltz*, behoort en hier eene kerk heeft, welke aan den H. **LANBERTUS** is toegewijd.

DUNDEREN, geh. in het dingspil *Noordenveld*, prov. *Drenthe*. Zie **DONDEREN**.

DUNE, geh. in *Vollenhove*, prov. *Overijssel*. Zie **DUIN (DEN)**,

DUNEMER, water in *Vollenhove*, prov. *Overijssel*. Zie **DOINIK-GERMER**.

DUNESCHANS, hoogte op den *Feluwenzoom*, prov. *Gelderland*. Zie **HUNESCHANS**.

DUNGE, riv. in de bar. van *Breda*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DONGE**.

DUNGEN (DEN), gem. in den *Vrijdom van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede distr.*, arr. en kant. 's *Hertogenbosch*, (4 k.d., 6 m. k., 1 s. d.); palende N. aan de gem. *Rosmalen*, O. en Z. O. aan *Berlicum-en-Middelrode*, W. aan *St. Michiels-Gestel* en 's *Hertogenbosch*.

Zij bevat het d. *Den Dungen*, de geh. *Dungensch-Klooster* en *Zeldenzat* en eene menigte verstrooid liggende h. en beslaat eene oppervlakte van 1058 bund. Men telt er 254 h., bewoond door 274 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 1400 inw.

De grond in deze gem. is gedeeltelijk zandig, hoewel overal bebouwd, en aller geschiktst voor hop, allerlei soorten van keukengroenten en inzonderheid aalbessen, kersen en aardbeijen, welke groenten en fruit, met geheele vrachten, dagelijks naar 's *Hertogenbosch* en *Holland* vervoerd worden, en, benevens de bouwery van rogge, haver, boekweit, aardappelen, kool, boonen, alsmede het vetmesten van kalveren, het bestaan der ingezetenen uitmaken.

De inw., die hier meest allen R. K. zijn en onder welke men 1000 communicanten telt, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. gen. van 's *Hertogenbosch*, dek. van *Orten*, behoort, en door eenen Pas-

toor en eenen Assistent bediend wordt. Deze par. behoorde vóór het jaar 1869 onder de stad 's Hertogenbosch, maar werd in dat jaar door FRANCISUS SOMMUS, den eersten Bisschop van 's Hertogenbosch, daarvan afgescheiden en tot eene par. op sich zelve verheven.

De Herv., die hier slechts 4 in getal zijn, worden tot de gem. van *St. Michiels-Gestel-den-Dungen-en-Schijndel* gerekend. — Er is in deze gem. ééne school in het d. zelf.

In het jaar 1737 stond dese gem. geheel onder water, zijnde zelfs de dijken twee voeten hoog met water bedekt.

Het d. DEN DUNGEN ligt 1. u. Z. O. van 's Hertogenbosch, $\frac{1}{2}$ u. N. van St. Michiels-Gestel.

De kerk, aan den H. *Apostel Jacobus* toegewijd, die in het jaar 1869 gesticht werd, is een vrij ruim en luchtig gebouw voorzien van een klein torentje. Na de reformatie door de Herv. in bezit genomen, had deze kerk een reeks van jaren ledig gestaan en was daardoor zeer vervallen, toen zij in 1821 weder door de R. K. in behoorlijken staat gebracht en tot hunne eerdienst ingerigt werd. Vroeger hadden zij hier eene schuurkerk, die met vergunning van de Staten, in het jaar 1757, vergroot en in het jaar 1795 weder vernieuwd was. Ook deze was aan den H. *Apostel Jacobus* toegewijd en tevens van toren en orgel voorzien Voorheen toen dit d. tot den *Vrijdom* van 's Hertogenbosch behoorde, werden hier van elders uit de Meijerij vele kinderen gedoopt, omdat zij dan als geboren Bosschenaars werden aangemerkt, en ook dezelve voorregten genoten.

De kermis in DEN DUNGEN valt in veertien dagen na Paschen.

In het jaar 1543 werd het d. DEN DUNGEN door MAARTEN VAN ROSSUM gebrandschat op 600 guld.

DUNGENSCHÉ-POLDER, pold. in den *Vrijdom* van 's Hertogenbosch, arr. en kant. 's Hertogenbosch, gem. *den Dungen*, palende N. aan Brand-en-Buursing, O. aan den Sporkskant, Z. aan den St. Michiels-Gestel-polder, W. aan den polder het Meer-en-Boeding.

Deze polder, beslaat eene oppervlakte van 280 bund. 91 v. r. 30 v. ell. — Het Polderbestuur bestaat uit vier Dijkmeesters.

DUNGENSCHÉ-STEEG, geh. in de *Meijerij* van 's Hertogenbosch, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. en 2 u. O. ten Z. van 's Hertogenbosch, kant. en 2 u. N. W. van *Bastel*, gem. en 1 u. N. van *Schijndel*.

DUNGENSCH-KLOOSTER, boomrijk geh. in den *Vrijdom* van 's Hertogenbosch, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van 's Hertogenbosch, gem. en $\frac{1}{4}$ u. N. W. van *den Dungen*, zeer schilderachtig in polderland gelegen.

Vroeger stond hier een vrouwenklooster, dat thans door eene boerenwoning vervangen is, waarin tevens de tapnering wordt uitgeoefend.

DUNINGEN, d. in het halj. van *Bastogne*, groot hert. *Luxemburg*. Zie *DONNINGEN*.

DUNKRODT, d. in de heerl. *Clerff*, grooth. *Diskirch*. Zie *DUNCKERRODT*.

DUNSBERGERHOEK of DUNSBORGOEK, buurs. in het graafs. *Zutphen*, prov. *Gelderland*, kw., distr., arr. en $3\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Zutphen*, kant. en 4. u. N. van *Doetinchem*, gem. en $\frac{1}{4}$ u. N. O. van *Hengelo*; met 150 inw.

DURCKERDAM, d. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*. Zie *DURGERDAM*.

DURDRECHT, oude naam van de stad *Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*. Zie *DORDRECHT*.

DUREN, gedeelte van het d. *Berchem*, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *DUREN*.

DURENDAAL of DUURENDAAL, adell. kast. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, *Tweede distr.*, arr. en 3 u. Z. Z. W. van 's *Hertogenbosch*, kant. en 1½ u. O. N. O. van *Tilburg*, gem. *Berkel-Enschot-en-Heukelum*, ½ u. O. N. O. van *Heukelum*, waartoe het behoort.

Dit kast., hetwelk in het jaar 1647, bij opdracht door den Heer van de Nemelaar, de jagt over Heukelum verkregen heeft, is in het jaar 1780 of daaromstreeks afgebroken, het koetshuis, alleen nog overig, is tot woning van den bouwman en bewaarder ingerigt. Het goed dat door het riviertje de Lei doorsneden wordt, en eene oppervlakte van 16 bund. 12 v. r. 83 v. ell. beslaat, heeft certijds behoort aan het oud adellijk Zeeuwsche geslacht van RENESSE en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer JAN HENDRIK BARON VAN LIJNDEN VAN LUNENBURG, te Utrecht.

DURENTIJDPOOLDER, pold. in *Staats-Vlaanderen*, in het *Vrije van Sluis*, prov. *Zeeiland*. Zie *DIRENTIJDPOOLDER*.

DURFOS, volgens sommigen een oude naam der stad *Dordrecht*, prov. *Zuid-Holland*. Zie *DORDRECHT*.

DURGERDAM, d. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, arr. en 6 u. Z. Z. W. van *Hoorn*, kant. en 3 u. Z. Z. W. van *Edam*, gem. *Ransdorp-Durgedam-en-Holijnsloot*, ½ u. Z. van *Ransdorp*, aan den *Waterlandsche-zeedijk*, op den hoek van het *Pampus* en het *IJ*. 82° 22' 44" N. B. 22° 30' 10" O. L.

Men telt er 80 h. en ruim 450 inw., onder welke vele visschers, die hun visch, meest bot, doorgaans te Amsterdam ter markt brengen. Men heeft er 20 botschuiten, behalve andere kleinere vaartuigen, waarvan sommige mede langs den wal in het *IJ*, of langs de stranden visschen, hetwelk ook andere neringen aan DURGERDAM geeft, zoo als het breijen en boeten van vischwant, waardoor ook kinderen van negen en tien jaren aan den kost komen; het zeilmaken; het tanen van zeilen en notten. Men heeft er 2 taanhuisen, en 2 sloopstimmerwerven. Nog is hier eene ivoor-, been- en muurzwartstokerij en maalderij. Vroeger woonden hier ook onderscheidene zeevaarders, doch dit is thans zeer verminderd. Die van Ransdorp en Schellingwoude hebben het eerst gelegenheid tot de opkomst van dit d. gegeven, door hier, niet lang na het jaar 1421, eenen dam aan te leggen.

De inw., die hier meest allen Herv. zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klasse van *Edam*, ring van *Monnikendam*, behoort. Nadat de kerk te DURGERDAM aan de Herv. was overgaan is dit d. met *Schellingwoude* door éenen Predikant bediend geworden, doch in 1648 daarvan afgescheiden, heeft het sedert dat jaar een eigen Predikant. De eerste welke hier na de afscheiding van Schellingwoude het leeraarsambt heeft waargenomen is geweest PRAVUS WISSROK, die in het jaar 1648 herwaarts kwam en in het jaar 1669 van zijne dienst ontslagen is. De kerk was eertijds een vierkant houten gebouw, hebbende op het dak eenen dikken, vierkanten koepeltoren of houten lanternen, van unrwijzers en slagklokken voorzien. Dit gebouw, nog de *Kapel* genaamd, dient thans tot schoolgebouw, terwijl daarboven de *kapperij* is, waar de Secretarie der gemeente gehouden wordt. Deze kerk was in den jare 1645, vervangen door eene andere, welke benaderdijk, bij de schutsluis gebouwd, en met een spits toren was, dat aan den voorgavel uit het dak rees. In het jaar 1

deze weder door eene geheel nieuwe kerk vervangen , waaraan den 19 Maart de eerste steenen gelegd werden en die den 4 October van dat jaar ingewijd is.

De R. K., van welke men er slechts 80 aantreft , behooren tot de stat. van *Nieuwendam*.

De dorpschool , waarvan het gebouw in het jaar 1841 aanmerkelijk is verbeterd , wordt gemiddeld door een getal van 80 leerlingen bezocht.

Er was hier vroeger eene haven , die na het opkomen der plaag van het zeegewormte , waardoor de oude haven geheel vernield was , in het jaar 1736 , veel grooter gemaakt is. Deze haven , in het vervolg van tijd geheel vervallen zijnde , is in de jaren 1840 en 1841 door eene nieuwe vervangen , welke bij stormweder zeer veel toebrengt tot de veiligheid voor de vaart op de Zuiderzee. Te *DURGERDAM* is de waag van *Waterland* geweest , die , vóór dat de ambachtsheerlijkheid verkocht was , aan de Graaflijkheids Rekenkamer behoorde , waarom de Regenten voorheen ieder vijf jaar de verlenging van dit regt moesten verzoeken. Op den uitersten hoek van den *Durgerdammer-buitenpolder* , genaamd *Ijzendoorn* , werd in het jaar 1700 , door de Commissarissen van het loodswezen , eene vuurbaak ten dienste der zeevarenden opgericht. Het is een hoog vierkant steenen gebouw , vertoonende de gedaante van eenen toren. Op den top is de vuurpan , waar , het geheele jaar door , des nachts een lamplicht aangebouden wordt. Dit licht wordt één uur na zonsopgang aangestoken en één uur vóór zonsopgang uitgedoofd. Men gaat van het dorp naar dezen toren met een schuitje tot den dijk van den gezegden polder , welke des winters , meest onder water staat. Boven den ingang van den toren , is een marmersteen geplaatst , waarop in uitgehakte letters te lezen staat , dat *JAN WITSEN LAMBRICHTSZOON* , op den 3 Junij des gemelden jaars , den eersten steen van dit nuttig gevaarte gelegd heeft. Kenige jaren geleden is achter aan de Noordzijde van den toren eene woning gebouwd voor den lichtwachter.

In het jaar 1625 , brak tusschen dit dorp en *Uitdam* , door storm , een gat in den dijk , en weder in den jare 1665 , tusschen *DURGERDAM* en *Schellingwoude* , een gat , waardoor eene zware overstroming veroorzaakt werd. In het jaar 1687 , ontstond er te *DURGERDAM* brand , die ruim honderd vijftig huizen vernielde , blijvende alleenlijk de kerk , een zaagmolen en eenige huizen aan den zuidoostkant van het dorp behouden.

Bij den watervloed van 14 en 15 November 1775 , zijn in dit d. wel 85 huizen , de eene min en de andere meer , beschadigd , behalve twee , die geheel zijn weggespoeld , en 1 dat omver gesmeten of achter over gezet is.

Den 4 Februarij 1825 , bezweek de zoogenaamde steenen beer , een zwaar metselwerk , in het jaar 1809 , in den waterlandschen zeedijk aangelegd , en geschikt , om eene batterij , tot versterking van *Amsterdam* , te torschen. Dit veroorzaakte eene opening , welke bij meting bleek wel 35 Rijnl. roed. in breedte , bij 96 voeten diepte , te bevatten , door welke de zee terstond met een ontzettend gerans naar binnen stroomde , en alles scheen te zullen medeslepen in hare vaart. Hierdoor liepen de lagere gedeelten der huizen geheel onder. In de kerk stond het water 20 tot 24 duim boven de zerken. En daar juist dien eigen dag een graf gemaakt , maar het lijk , wegens de omstandigheden , niet ter aarde was besteld , stortte zich de stroom in deze opening , en leverde den aanschouwer , na de daling van het

water, een heerlijk schouwspel op. Onderscheidene doodkisten, opgewoeld en uitgeworpen, lagen verspreid door elkander; en daarentegen vorderde het de uiterste omzigtigheid van hem, die den ondermijnden grond betrad, om niet, in de plaats der gestoorde lijken, levend onder de doodén verplaatst te worden. Ook de grond zelfs der velden, zoo na aan de vreeselijke breuk gelegen, was niet veilig. Men zag hier gaten gescheurd, daar geheele stukken losgerukt en weggevoerd, elders de oppervlakte met dezen ballast of nog onvruchtbaarder zand overstort. Dan, door de spoedige verbreiding van het binnengevoerde water, deden de aandrang van buiten, het overslaan der zee op vele plaatsen van den dijk, en het gevaar voor nieuwe gaten, de bewoners nog meer voor eigen veiligheid vreezen (1).

DURGERDAMMER-BUITEN-POLDER, genaamd **IJDOORN**, onbehuise pold. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, arr. *Hoorn*, kant. *Edam*, gem. *Ransdorp-Durgedam-en-Holysloot*; palende O. aan Pampus, Z. en Z. W. aan het IJ, N. W. aan den Waterlandsche-zeedijk.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 75 bund. 25 v. r. 20 v. ell., waaronder 56 bund. 25 v. r. 20 v. ell. schotbaar land en wordt door een sluisje op het IJ van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, drie Heemraden, eenen Penningmeester en eenen Secretaris.

DURGERDAMMER-DIJE, breed water, in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, in de gem. *Ransdorp-Durgedam-en-Holysloot*, dat, van de Durgedammer-Gouw afkomende, eenen zuidwestelijken loop aanneemt.

DURGERDAMMER-GOUW, binnenweg in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*, in de gem. *Ransdorp-Durgedam-en-Holysloot*, die van den Waterlandsche-dijk afkomende, met eene zuidoostelijke rigting naar Ransdorp loopt.

DURINGEN, d. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie **DEURINGEN**.

DURINGEN, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*, aan de *Matappicakreek*, ter rechterzijde in het opvaren, palende bovenwaarts aan de katoenplant. *Felix*, benedenwaarts aan de verl. plant. *Klein-Westphalenshoop*, behoorende thans aan de plantaadje *Johanna-Charlotta*. De *Negers* noemen haar *Di-HAAN*.

DURINGEN (NOORD-), buurs. en havez. in *Twenthe*, prov. *Overijssel*. Zie **DEURINGEN (NOORD-)**.

DURKERDAM, d. in *Waterland*, prov. *Noord-Holland*. Zie **DURGEDAM**.

DURLEDE of de **OUDE-HARK**, water in *Schieland*, prov. *Zuidland*, gem. *Kethel-en-Spaland*, in den *Hark-polder*, dat uit de *Poldervaart* komende, eerst eenen zuidwestelijken, voorts eenen zuidelijken en daarna weder eenen zuidoostelijken loop aanneemt, en zich vervolgens weder met de *Poldervaart* vereenigt.

DURLOO, mond van de *Hont* of *Wester-Schelde*, tusschen *Walcheren* en *Zeeuwisch-Vlaanderen*. Zie **DEURLOO**.

DURRENTHAL, geh. in de heerl. *Hollenfelts*, kw., arr., kant. en 2 u. N. O. van *Luxemburg*, gem. *Kehlen*.

DUSSELDORP, b. in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, arr., kant. en 1½ u. Z. ten W. van *Alkmaar*, en 1 u. N. van *Limmen*; met 25 h. en 170 inw., onder welke twee schippers, die hier

(1) Men zie omtrent de gevolgen van deze overstroming, in de *Verhandelingen van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen*, G. VAN SANDWIK, in zijne *Koninklijke Akademie van Wetenschappen*, in onafgebroken dorpen meren enz. bl. 214-139.

eene haven voor hunne vaartuigen hebben, met eene ruime plaats om de goederen te lossen en te laden. Deze haven, die zeer vervuld was, werd, in het jaar 1755, door den toenmaligen Heer van Limmen droog gemaakt en verdiept tot groot gemak der ingezetenen van Limmen, niet alleen, maar ook voor die van Heemskerk, Castricum, Bakkum en de Egmondten, om hunnea visch, konijnen en andere levensmiddelen en goederen naar Haarlem, Amsterdam, Alkmaar en elders te verzenden. Digt aan de Dusseldorper buurt staat het huis Damp-en-Geest. Zie dat woord.

Aan de noordzijde van deze buurt staat de R. K. kerk van de stat. *Limmen*, welke aan den H. CONSILIUS is toegewijd, en geen toren dech wel een orgel heeft.

DUSSELDORPER-VAART, water in *Kennemerland*, prov. *Noord-Holland*, dat in de haven van Dusseldorp zijn begin neemt, en met eene oostelijke rigting in de Die uitloopt. Deze vaart is te gelijk met de haven, in 1755, drooggemaakt en tot aan het schutsluisje verdiept, welk sluisje gelegen onder Akersloot, behoort aan den Groot-Limmerpolder; hoewel de vaart daartoe door den tegenwoordigen Heer van Limmen, Mr. MATTHIJS HENDRIK WELDUK, ter bepaalde diepte wordt onderhouden.

DUSSEN, R. K. par., prov. *Noord-Brabant*, in het vic. gen. apost. van 's *Hertogenbosch*, dek. *Heusden*, met eene kerk te *Dussen-Munsterkerk*, welke door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt. Tot deze par. behoorden vroeger alle de R. K. van de burgerlijke gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*, *Almkerken-Uitwijk*, *Op-en-Neer-Andel*, *Meeuwen-Hill-en-Babyloniënbroek*, *Emmikhoven-en-Waardhuizen*, *Giessen*, *Rijswijk*, *Werkendam*, de *Werken-en-Sleeuwijk* en *Woudrichem-en-den-Oudendijk*. Doch sedert er in het jaar 1856 een R. K. par. te *Woudrichem* gesticht is, waartoe *Woudrichem-en-den-Oudendijk*, de *Werken-en-Sleeuwijk*, *Werkendam*, *Rijswijk*, *Giessen* en *Op-en-Neder-Andel* gerekend worden, is de par. van Dussen nog maar zamengesteld uit *Almkerken-Uitwijk*, *Dussen-Munster-en-Muilkerk*, *Emmikhoven-en-Waardhuizen*, en *Meeuwen-Hill-en-Babyloniënbroek*. Men telt er thans 1400 zielen, onder welke 1000 communicanten.

DUSSEN, watertje in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Brabant*.

Het neemt zijnen oorsprong aan de Meeuwensche steeg, nabij het kasteel van Meeuwen; vliet westwaarts op, tusschen *Dussen-Munsterkerk* en *Dussen-Muilkerk* heen, en loopt dood tegen den *Oude-Dussensche-Zeedijk*.

DUSSEN, naam, welken men gemeenlijk geeft aan dat gedeelte van de heerl. *Dussen-Muilkerk*, in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Brabant*, waar de Hervormde kerk van *Dussen-Munster-en-Muilkerk* staat. Zie *DUSSEN-MUILKERK*.

DUSSEN (HUIS-TE-), slot in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede distr.*, arr. en 4½ u. W. van 's *Hertogenbosch*, kant. en 2½ u. W. van *Heusden*, gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*, in de heerl. *Dussen-Muilkerk*.

Dit slot is, in het jaar 1587, met vergunning van Hertog ALBRECHT VAN BRILJEN, Graaf van *Holland*, versterkt, en opgemaakt tot een kasteel door Jonkheer ARENT VAN DER DUSSEN, Ridder en Baljuw van *Zuid-Holland*, volgens brieven, gedagteekend op St. Maartensdag des

jaars 1387. Door den beruchten vloed in het jaar 1421 werd het geheel vernield en door het water verzwolgen. Dit slot was, in overoude tijden, een vaderlijk erfgoed en stamhuis van dit geslacht, hetwelk reeds bekend was vóór het jaar 1300, en welks wapen bestond in een gedeeld schild, de bovenste helft van goud en de onderste van sabel (zwart), beladen met een St. Andrieskruis, geschaakerd van silver en keel (rood). Vermits de leden van dit geslacht, nu eens de Hertogen van Brabant, dan weder de Graven van Holland, in den oorlog volgden, en ook sommige hunner heerlijke goederen, zoo wel in Holland als in Brabant, verspreid waren, vindt men hen nu eens onder de Ridder en Edelen van Brabant, dan weder onder die van Holland vermeld. Onder anderen werd al, in het jaar 1288, onder den Brabandschen adel genoemd Heer JAN VAN DER DUSSEN, Ridder, die met JAN I, Hertog van Brabant, op den 4 Julij 1280, tegenwoordig was in den beruchten slag voor Woeringen. Verder worden in de leenregisters van Brabant, als Leenheeren en Vasallen, ten tijde van Hertog JAN III, wegens hunne heerlijke goederen, opgeteld: in het jaar 1320 JAN VAN DER DUSSEN en in 1330 NICOLAAS VAN DER DUSSEN, Ridder, die in 1342, ten verzoeke van WILLEM, Graaf van Holland, benevens ARENT VAN IJSELSTEIN en OTTO VAN HAAPTEN, Ridder, en JAN VAN WESTPHALEN, Knaap, borg was voor Heer OTTO VAN ASPEREN, in een geschil, dat hij had met Heer JAN VAN ARKEL, over de goederen en lienden van Hagestein, volgens den brief daarvan, gegeven te Geertruidenberg, Zaterdag na St. Paul, ten jare 1343. In een handvest van WILLEM III, Graaf van Holland, in het jaar 1308, werd onder de Edelen en Ridder genoemd Heer JAN VAN DER DUSSEN, Ridder uit Zuid-Holland; dese stond, onder andere Ridder, in het jaar 1325, als scheidsman over een geschil tusschen Dordrecht en eenige andere steden van Holland, als: Delft, Leyden, Haarlem enz., over het stapelregt van eerstgemelde stad. Zijne dochter, ELIZABETH VAN DER DUSSEN, trouwde, in het jaar 1320, met FILIP, Baanderheer van WASSENAAR, van wien de Baanderhoeren van WASSENAAR afkomstig waren.

Het geslacht van DER DUSSEN is ook niet overvloedig in 's lands geschiedenis gebleven, hebbende FLORIS VAN DER DUSSEN, die Baljuw van Zuid-Holland was, als Hoofdman van die van Dordrecht, in het jaar 1423 in het beleg van Geertruidenberg, en in 1427 voor Loevestein, alsmede in het beleg van Stoenbergen, gediend. EWOUT VAN DER DUSSEN was, in het jaar 1618, als Ambassadeur naar Engeland gezonden; terwijl BRUNO VAN DER DUSSEN zich tot vele binnen- en buitenlandse bezendingen geroepen en onder anderen tot den vredehandel te Utrecht, in 1713, gemagtigd zag; zoo als ook het barrière-tractaat in 1716 door hem gesloten werd (1).

ANNA VAN BRECHT, dochter van CORNELIA VAN DER DUSSEN, verkocht, in het jaar 1608, het slot en de heerlijkheid Dussen-Munsterkerk, voor 40,000 gulden, aan WALRAVEN VAN GENY, Heer van Oijen, die het slot weder geheel heeft doen opbouwen, in den staat zoo als men het tegenwoordig ziet. Het heeft twee sierlijke torens, waarvan de eene rond en de andere vierkant is. Dit huis, met verscheidene gevels opgebouwd, heeft eene fraai gedekte poort en een ruïne voorburg, en is rondom door eenen schoonen vijver of gracht omwaterd; ook is

(1) Zie over de eerstgenoemde B. VAN LEEUWEN, *Batav's Illustrata*, bl. 344, en over de beide laatstgemelden Mr. J. SCHULTZEMA, *Staatkundig Nederland*, D. I, bl. 302-303.

het met fraaije linnen, lusthoven en plantaadje versierd. De Heer van Dussen-Munsterkerk rekende het regt van hooge heerlijkheid over dit slot te besitzen, waartoe ook de noodige gevangnissen en boeijen voorhanden waren.

Het slot beslaat, met de daartoe behorende gronden en grachten, eene oppervlakte van 4 bund. 16 v. r. 20 v. ell., en wordt thans in eigendom bezeten door den Heer CHARLES EDMUND MARIE Graaf de CAOX, woonachtig te Parijs.

Op dit h. worden nog eenige overblijfselen der wapenrusting van den vermaarden MAARTEN VAN ROSSUM bewaard. Ook ziet men er een uitvoerig op doek geschilderd, maar zeer beschadigd, tafereel, voorstellende het verdrinken van den Zuidhollandschen waard, in het jaar 1490, alsmede twee schilderstukjes met afbeeldingen van de oude abdij te Egmond.

DUSSEN (NOORDEVELD-VAN-), pold. in het *Land-van-Altens*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *DUSSENS-NOORDEVELD*.

DUSSEN (ZUIDVELD-VAN-), pold. in het *Land-van-Altens*, prov. *Noord-Brabant*. Zie *DUSSENS-ZUIDVELD*.

DUSSEN-BUITENDIJK-EN-HANG, geh. in het *Land-van-Altens*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* dist., arr. en 5½ u. W. van 's Hertogenbosch, kant. en 5¼ u. W. van *Heusden*, gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*, heerl. *Dussen-Munsterkerk*, 1 u. W. van het d. *Dussen-Muilkerk*, in den *Nieuwe-Dussensche-polder*, met 70 h. en 590 inw. Men heeft er eene school, die gemiddeld door 55 leerlingen bezocht wordt.

DUSSEN-GANTEL of *DUSSENSCHE-GANTEL*, bij sommigen enkel de *Dussen* genoemd, riviertje in het *Land-van-Altens*, prov. *Noord-Brabant*, dat 7 min. Z. van *Dussen-Muilkerk*, uit de *Dussen* voortkomt, voorts met eene zuidelijke rigting naar den *Ouden-Dussensche-Zeedijk* vliet en door middel van de *Dussensche aluis*, door dezen dijk heen schiet, om zich door den *Overdiepsche-hooipolder* heen in het *Oude Maasje* te ontlasten.

DUSSEN-MUILKERK, heerl. in het *Land-van-Altens*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's Hertogenbosch, kant. *Heusden*, gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*; palende N. aan de heerl. Emmikhoven, O. aan de heerl. Hill en Meeuwen, Z en W. aan *Dussen-Munsterkerk*.

Deze heerl. bevat den pold. *Dussens-Noordeveld* en daarin het d. *Dussen-Muilkerk*, benevens eenige verstrooid liggende h., beslaat eene oppervlakte van 592 bund. 24 v. r. 75 v. ell., telt 79 h., bewoond door 85 huisgez., uitmakende eene bevolking van 450 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

De Herv., die hier 270 in getal zijn, behooren tot de gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*.

De R. K., van welke men er 180 aantrest, worden tot de par. van *Dussen* gerekend.

Deze heerl., die bij den grooten watervloed van 18 November 1421 ondergelopen was, is bij gedeelten weder aangewonnen.

Het d. *DUSSEN-MUILKERK*, in de wandeling meestal enkel *DUSSEN* geheeten, ligt 4½ u. W. van 's Hertogenbosch, kant. en 2½ u. W. van *Heusden*.

Men telt er in de kom van het d. 20 h. en 140 inw.

De Herv. kerk is een tamelijk groot gebouw, waarvan de toren, bij den watervloed van het jaar 1809 is ingestort, en, hij gemis van fondsen, tot groot ongerief der ingezetenen, nog niet weder is opgebouwd.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 50 leerlingen bezocht.

De kermis te **DUSSEN-MUILKERK** valt in Zondags na den 8 September.

Deze heerl. wordt thans in eigendom bezeten door **VROUWE JOANNA ARENDINA CHANGUON**, Douairière van Jonkheer **Mr. OTTO WILLEM JAN BERG**, woonachtig te Amsterdam.

DUSSEN-MUNSTER-EN-MUILKERK, gem. in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden* (10 k. d., 11 m. k., 8 s. d.); palende N. aan de gem. *Emmikhoven-en-Waardhuizen* en *Meeuwen-Hill-en-Babyloniënbroek*, O. aan *Meeuwen-Hill-en-Babyloniënbroek*, Z. aan *Capelle*, *Waspik* en *Raamsdonk*, W. aan *Made-en-Drimmelen* en *Werkendam*.

Zij bevat de heerl. **Dussen-Munsterkerk-met-Heer-Arendswaarde** en **Dussen-Muilkerk**, en daarin het d. **Dussen-Muilkerk**, de b. **Dussen-Munsterkerk** en het geh. **Dussen-Buitendijk**, beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 3670 bund., waaronder 3325 bund. 32 v. r. 26 v. ell. schotbaar land, telt 345 h., bewoond door 423 huisgezinnen, uitmakende eene bevolking van bijna 2000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw en veeteelt; terwijl de gem. grasrijke weilanden en vruchtbare bouwlanden oplevert.

De Herv., die hier ruim 700 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. en ring van *Heusden* behoort, en te **Dussen-Muilkerk** eene kerk heeft. De eerste, welke in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest **TIMOTHÆUS WICKSTROORN**, die in het jaar 1610 herwaarts kwam, en in het jaar 1615 vertrok. Het beroep geschiedt door den kerkeraad, met agreatie van den Ambachtsheer van **Dussen-Muilkerk**.

De R. K., van welke men er ongeveer 1300 aantreft, maken de par. van **Dussen** uit. Zie dat woord.

Men heeft in deze gem. twee scholen, als ééne te **Dussen-Muilkerk** en ééne te **Dussen-Buitendijk**.

De schade welke in deze gem. door den storm en hoogen waterloed van 24 Februarij 1837 veroorzaakt is, was nog al aanmerkelijk. De meeste huizen, welke aan de golven van het schielijk opkomend water bloot stonden, zijn bijna onbewoonbaar geworden of zwaar beschadigd, terwijl eene menigte aardappelen enz. zijn weggedreven of bedorven.

Het wapen van **Dussen** vindt men beschreven als zijnde: coupé van goud en sabel, beladen met één geëchequeteerd St. Andrieskruis van keel en zilver, brocherende over het geheel.

DUSSEN-MUNSTERKERK, voorm. heerl. in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*; palende N. aan de heerl. **Dussen-Muilkerk**, O. aan *Meeuwen*, Z. aan *Capelle*, W. aan **Heer-Arendswaarde**.

Deze heerl. bevatte een gedeelte van den **Nieuw-Dussensche-polder**, en daarin de b. **Dussen-Munsterkerk**, en eenige verstrooid liggende huizen en besloeg eene oppervlakte van 2733 bund. 7 v. r. 31 v. ell.

Deze heerl. is in den St. Elizabethsvloed van het jaar 1421 onder gevloeid, doch eerst kort voor het jaar 1628 weder bedijkt geworden. Sedert onheugelijke jaren is deze heerl. met die van **Heer-Arendswaarde** verbonden, welke nu te zamen de heerl. **Dussen-Munsterkerk-met-Heer-Arendswaarde** uitmaken.

De b. **DUSSEN-MUNSTERKERK** ligt $4\frac{1}{2}$ u. W. van 's Hertogenbosch, $2\frac{1}{2}$ u. W. Z. W. van Heusden, $\frac{1}{2}$ u Z. van en grenzende aan **Dussen-Muilkerk**.

De R. K. kerk, aan **MARIA geboorte** toegewijd, welke hier, in het jaar 1826, aan den Ouden-Zeedijk, bij de sluis, gebouwd is, is van toren en orgel voorzien.

DUSSEN-MUNSTERKERK-MET-HEER-ARENDSWAARDE, heerl. in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede distr.*, arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*; palende N. aan de heerl. Emmikhoven en **Dussen-Muilkerk**, O. aan de heerl. Meeuwen, Z. aan Raamsdonk, Waspik-en-Capelle, W. aan Raamsdonk en aan de *Werken-en-Sleerwijk*.

Deze heerl., welke vroeger twee afzonderlijke heerl. hebben uitgemaakt, namelijk **Dussen-Munsterkerk** en **Heer-Arendswaarde**, bevat de volgende pold.: den Schiethoek-polder, den Peerebooms-polder, den Nathalspolder, Boerenverdriet, Nieuw-Boerenverdriet en een gedeelte van den Nieuw-Dussensche-polder en van Oud-Boerenverdriet, en daarin de buurt **Dussen-Munsterkerk** en het geh. **Dussen-Buitendijk**.

Men telt er 260 h., bewoond door omtrent 500 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 1500 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw en visscherij.

De Herv., die hier ruim 700 in getal zijn, behooren tot de gem. van **Dussen-Munster-en-Muilkerk**.

De R. K., van welke men er ruim 800 aantreft, worden tot de par. van **Dussen** gerekend.

Men heeft in deze heerl. ééne school aan den **Dussensche-Buitendijk**.

Deze heerl. wordt thans in eigendom bezeten door den Heer **CHARLES EDMOND MARIE GRAVE DE CROIX**, woonachtig te Parijs.

DUSSENSCHE-DIJK, dijk in het *Land-van-Altena*, prov. *Noord-Brabant*.

Het is dat gedeelte van den *Oud-Altenasche-Zeedijk*, hetwelk zich van Meeuwen tot aan de Kornsche sluis uitstrekt. Den 14 November 1775 liep het water, zoo spoedig als onverwacht, een half mans hoogte, over dezen dijk heen, waardoor hij niet alleen op vele plaatsen zeer beschadigd werd, maar men er zelfs eene zware doorbraak in ontdekte. Men was beducht, dat hier de ellende van het jaar 1421, toen er alles onder liep, weder zoude herboren worden; vijf menschen: man, vrouw en twee kinderen, verdronken met nog een meisje van omtrent veertien jaren, onder het geschrei van hulp, die hier bij geen mogelijkheid konde verleend worden. Velen werden, na eenige uren met de grootste benaauwdheid in het water gezeten te hebben, van daken, schoorsteenen of boomen gered, verscheidene paarden en hoornbeesten verloren het leven, acht huizen werden geheel weggespoeld, zeventien onbewoonbaar en twee en dertig (de schuren er onder gerekend) zwaar beschadigd. Ruim twee duizend morgen lands, waaronder wel twee derde deelen bouwland, geraakten, met al wat er op gezaaid was, onder water, en de wegen konden den 22 November nog nauwelijks te paard gebruikt worden. Het verlies aan meubelen, hooi, koorn en vlas was bij de overstroming reeds zeer aanmerkelijk, en werd nog dagelijks grooter, door de ratten en muizen, die in den nazomer het gewas aanmerkelijk benadeeld hadden, en nu in huizen, schuren en bergen gevugt waren, waar zij al wat men nog behouden had, vernielden. — Omtrent honderd vijftig huisgezinnen vonden zich van alles beroofd,

en, in de nijpendste armoede, buiten staat gesteld, om door handenarbeid het noodige te verkrijgen.

DUSSENSCHE-GANTEL, riv. in het *Land-van-Altene*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DUSSEN-GANTEL**.

DUSSENSCHE-POLDER (NIEUWE-) of **ZUIDHOLLANDSCHE-POLDER**, pold. in het *Land-van-Altene*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, grootendeels gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk* en voor een klein gedeelte gem. *Emmikhoven-en-Waardhuizen*; palende N. aan den *Emmikhovensche-polder*, O. aan het *Noordeveld* en het *Zuideveld* van *Dussen*, Z. aan de buitengronden tegen de *Scheisloot*, Z. W. aan den *Peerebooms-polder*, den *Schiethoek-polder* en den *Nathals-polder*, W. aan *Nieuw-Boerenverdriet* en *Oud-Boerenverdriet*.

Deze pold., die in het jaar 1679 bedijkt is, beslaat eene oppervlakte van 1162 bund. 60 v. r. 31 v. ell., waaronder ongeveer 1150 bund. schotbaar land, zijnde meest bouwland, waarvan ongeveer 60 bund. onder *Emmikhoven-en-Waardhuizen*, en het overige onder *Dussen-Munster-en-Muilkerk*. De *Nieuw-Dussensche-polder* telt 17 h., waaronder 8 boerderijen, en watert uit door eenen watermolen en door de *Peereboomsche sluis*; door de molen op de *Bleek* en door de *sluis* op het *Oude-Maasje*. Het laagste land ligt omtrent 9 palmen boven A. P. Het polderbestuur bestaat uit een *Dijkgraaf* en eenen *Penningmeester*.

DUSSENSCHE-SLUIS, sluis in het *Land-van-Altene*, prov. *Noord-Brabant*, $\frac{1}{2}$ v. Z. W. van *Dussen-Muilkerk*, in den *Oud-Dussensche-Zeedijk*.

Deze sluis dient om het water van het *Zuideveld* van *Dussen* te ontlasten, en water te geven aan en te nemen van het riviertje de *Dussen*, alsmede, ingeval van inundatie, tot ontlasting.

DUSSENSCHE-SLUIS (POLDERTJE-TEN-ZUIDEN-DE-), onbehuide pold. in het *Land-van-Altene*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*; palende N. aan de *Dussensche-sluis*, O. aan den *Dussensche-zeedijk*, Z. aan het *polderdje* ten *Oosten*, W. aan de *Dussensche-Gantel*.

Deze pold. beslaat eene oppervlakte van 1 bund. 22 v. r. 70 v. ell., en watert door eenen houten duiker op de *Gantel* uit. — Het land ligt 8 à 9 palmen boven A. P. Het polderbestuur bestaat uit den *Eigenaar*.

DUSSENSCHE-SLUIS (POLDERTJE-TEN-ZUIDOOSTEN-DE-), onbehuide pold. in het *Land-van-Altene*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr. 's *Hertogenbosch*, gedeeltelijk kant. *Heusden*, en daarin voor een gedeelte gem. *Dussen-Munster-en-Muilkerk*, en voor een gedeelte gem. *Meeuwen-Hill-en-Babyloniënbroek*; gedeeltelijk kant. *Waalwijk*, en daarin voor een gedeelte gem. *Capelle*, en voor een gedeelte gem. *Waspik*; palende N. aan den *Oude-Zeedijk*, O. aan *Meeuwen*, Z. aan de *Scheisloot*, W. aan de *Gantel*.

Deze pold., welke omkaad is, beslaat eene oppervlakte van 55 bund. 59 v. r. 4 v. ell., en watert door eene buis op de *Scheisloot* uit. Het polderbestuur bestaat uit twee *Leden*.

DUSSENSCHE-ZEEDIJK (NIEUWE-), dijk in het *Land-van-Altene*, prov. *Noord-Brabant*, ten Z. van den *Nieuw-Dussensche-polder* zich uitstreckende van den *Emmikhovensche-Buitendijk*, tot aan den *Oude-Dussensche-dijk* en dienende tot keering van het vloedwater en het water van den overlaat.

DUSSENS-NORDEVELD of het **NORDEVELD VAN DUSSEN**, pold. in het *Land-van-Altene*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede* distr., arr.

's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Dussen-Munster-en-Muilkert*; palende N. aan den Vierbanscht-Boezem, O. aan den Hill en den Polder-van-Meeuwen, Z. aan den Polder-van-Meeuwen en het Zuidveld, W. aan den Nieuw-Dussensche-polder.

Deze pold. bestaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 892 bund. 24 v. r. 75 v. ell., waaronder 589 bund. 83 v. r. 26 v. ell. schotbaar land, ongeveer de helft bouwland en de helft wei- en griendland, tel 1 h., en wordt door twee watermolens, op den Vierbanschen-Boezem, en vervolgens door de Kornsche-sluis op de Vierbansche-Gantel en vervolgens door de Vierbansche-sluis op de Bloekkil van het omtollige water ontlast. Het land ligt 1 à 1½ palm onder A. P. Het wordt bestaard door drie Leden en eenen President, die tevens Penningmeester is.

DUSSENS-ZUIDVELD of het **ZUIDVELD VAN DUSSEN**, pold. in het *Land-ou-Allens*, prov. *Noord-Brabant*, Tweede distr., arr. 's *Hertogenbosch*, kant. *Heusden*, gem. *Dussen-Munster-en-Muilkert*; palende N. aan de Dussen, O. aan den Polder-van-Meeuwen, Z. en W. aan den Oude-Dussensche seedijk.

Deze pold., bestaat eene oppervlakte van 252 bund. 49 v. r. 90 v. ell., waaronder ongeveer 240 bund. schotbaar land, zijnde meest weiland, telt 9 h., en waterd door eenen watermolen en vervolgens door de Dussensche sluis, naar het Oude-Maasje, uit. Het land ligt omtrent gelijk met A. P. De pold. staat onder het beheer van twee Leden en eenen President, die tevens Penningmeester is.

DUTHMALA, oude naam van de riv. den **DOHNEK**, in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DOHNEK**.

DUTTLINGEN, d. in de heerl. *St. Jansberg*, grooth. *Luxemburg*. Zie **DUTTLINGEN**.

DUTTENCHEM, **DUTTICHER**, **DUTTINGEN** of **DUTTINGER**, oude namen van de stad **DOETINCHEM**, in het graafsch. *Zutphen*, prov. *Gelderland*. Zie **DOETINCHEM**.

DUTTLINGEN, beek in het grooth. *Luxemburg*. Zij ontspringt in het Fransche Departement der Moezel, bij het dorpje Wolmerange, splitst zich tweemaal, op haren loop door het groothertogdom, in kleine armen, die, zich weder vereenigende, kleine eilanden omsluiten, en valt te *Bettemburg* in de *Alzette*. Deze beek heeft, tot even beneden *Buringen*, eene noordelijke, doch van daar tot aan hare uitwatering eene noordoostelijke, strekking. Hare lengte bedraagt ruim 2½ uur.

DUTTLINGEN, gem. in de heerl. *St. Jansberg*, grooth. *Luxemburg*, kw. en arr. *Luxemburg*, kant. *Bettemburg*; palende N. aan de gem. *Bettemburg*, O. en Z. aan Frankrijk, W. aan de gem. *Kayl*.

Deze gem. bevat het d. *Duttlingen*, en de geh. *Budersberg* en *Buringen*, telt in 270 h. ongeveer 1580 inw., die meestal in den landbouw en de veeteelt hun bestaan vinden. Men verbouwt er rogge, tarwe, garst en haver, en oogst er 's jaarlijks meer dan 1,500,000 pond. hooi in. De veestapel bestaat uit 530 paarden, 700 runderen en 430 zwijnen. Voorts heeft men er 1 korenmolen; terwijl er in drie groeven bouwsteen gebroken wordt. De jaarmarkt valt in op den 7 September.

De grond der gem. *Duttlingen* is zeer hoog; men vindt er eenige aanzienlijke bergen; de merkwaardigste is de *St. Jansberg*. Zie dat woord.

De inw., die allen R. K. zijn, maken eene par. uit, welke tot het apost. vic. van *Luxemburg*, dek. van *Bettemburg*, behoort.

Het d. **DUTTLINGEN**, **DUTLINGEN** of **DUBLINGEN** in het Fr. **Dudelange**, ligt 5 u. Z. ten W. van Luxemburg, kant. en 2½ u. Z. van Bettemburg, aan de Duttlingen, en is eene tamelijk groote plaats.

Men heeft er eene R. K. kerk aan den H. **MARTINUS** toegewijd, en eene school.

Dit d. is de geboortepl. van **JOHANNES MYLIUS**, Doctor in de Regten, Geheimschrijver van **FILIPS II**, Koning van Spanje, en stichter van het collegie van Mylius te Leuven, † in 1596 te Madrid.

Toen de Pruisische troepen in 1793, de door hen veroverde Fransche stad Verdun moesten ontruimen, en hunnen terugtocht door het Luxemburgsche namen, deden de Fransche Republikeinen herhaalde invallen in dit hertogdom, en plunderden in het begin van October, behalve andere grensdorpen ook **DUTTLINGEN**. Doch nog erger lot was deze plaats den 17 Mei 1794 bereid, daar de Franschen, woedend over den wederstand, welke de ingezetenen vereenigd met die van *Esch aan de Alzette* en andere nabijgelegene plaatsen, hun geboden hadden, hier alles te vuur en te zwaard vernielden, en allen, die zij vonden, zonder onderscheid van kunne of ouderdom, mishandelden.

DUTTLINGEN, heerl. in het grooth. *Luxemburg*, welke echter meer bekend is onder den naam van **St. JANSBERG**. Zie **JANSBERG (St-)**.

DUUNOOG of **Duinoog**, landg. op den *Veluwezoom*, prov. *Gelderland*, distr. *Veluwe*, kw., arr. en 1½ u. W. van *Arnhem*, kant. en 2 u. W. van *Wageningen*, gem. en ½ u. van het slot *Doorwerth*.

Dit landg., dat met de daartoe behoorende gronden eene oppervlakte van 2 bund. 97 v. r. 46 v. ell. beslaat, is genoegzaam op den rand eener steilte gebouwd, en door een zware Zwitsersche partij aan de regterzijde omgeven, terwijl een hooge, op zich zelf staande, niet zeer smaakvolle toren de gelegenheid geeft, om den ganschen omtrek te kunnen overzien. — Vóór zich wordt het oog terstond gevestigd op den Rijn, bijna van daar hij den vaderlandschen bodem begint te bespoelen, in ontelbare kronkelingen, tusschen bloemrijke oevers henen vloeiende, den voet van *Duunoogsberg* bespoelende, en zich zoo met zijne bogten verder benedenwaarts spoedende. Meer achterwaarts ziet men de bekoorlijke heuvels van *Doorwerth*, beplant met eerwaardige bosschen, uit wier grijze toppen de bemoste muren van het adellijke kasteel even te voorschijn komen.

Dit landh., aan alle zijden door het *Doorwertsche* bosch ingesloten, werd voor bijna vijftig jaren door den Raadsheer **BOMBLÉ VATEBENDER**, als een boschje van eiken akkermaalshout, van de domeinen des *Veluwschen* kwartiers aangekocht, en in den tegenwoordigen staat gebracht. Thans wordt het in eigendom bezeten en bewoond door den Heer **Johan Frederik Krause**.

DUUR of **Duin**, huurs. in *Zalland*, prov. *Overijssel*, arr., kant. en 3 u. N. van *Deventer*, gem. en ¼ u. N. van *Olst*; met 80 h. en 240 inw.

DUUREN of **Duren**, voorm. geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Brabant*, dat thans dat gedeelte van het d. *Berchem* uitmaakt, hetwelk nog onder den naam van **Duureind** bekend is.

DUURENDAAL, adell. huis in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DURENDAAL**.

DUURINGEN, verl. plant. in *Nederlands-Guiana*, kol. *Suriname*. Zie **DURINGEN**.

DUURKENAKKER, geh. in het *Oldambt*, prov. *Groningen*, arr. en 2 u. W. van *Winschoten*, kant. en 1 u. Z. ten O. van *Zuidbroek*,

gem. en $\frac{1}{2}$ u. O. ten Z. van *Muntendam*, aan de Boven- en de Beneden-Veenloot. — Men heeft in dit geh. eene school.

DUURSCHEWAARDEN, uiterwaarden in *Zolland*, prov. *Overijssel*, arr. en kant. *Deventer*, gem. *Olst*. — Deze waarden beslaan eene oppervlakte van 20 bund.

DUURSE, *Druuse*, *Duasse*, *Duyasse* of *Duvasse*; geh. in *Rolddingspil*, prov. *Drenthe*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. O. ten Z. van *Assen*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. W. ten Z. van *Rolde*, aan het *Duurserdiep*; met 10 h. en 70 inw.

Te dezer plaatse zegt men, hebben de *Bernardijnernonnen*, die later het klooster te *Assen* bewoond hebben, eerst hun klooster willen oprigten. Zekerder is het, dat zij daar grondbezitting hebben gehad, en niet onwaarschijnlijk is het, dat zij zich daar hebben opgehouden gedurende den tijd, dat het gezegde klooster gebouwd werd.

DUURSERDIEP, *Duurserdiep* of *Duirserdiep*, watertje in *Rolddingspil*, prov. *Drenthe*, dat bij *Elp*, gem. *Westerbork* ontstaat, van daar eerst Noordwaarts onder den naam van *Anerdiep* bij *Amen* vloeit; van waar het, met eene Noord-Westelijke strekking, langs *Ekehaar* loopt, tot dat het zich vereenigt met een stroomtje uit de *Wittervelden* komende, en met eene noord-oostelijke strekking langs *Awreep* vloeit en den naam van *Awreepdiep* aanneemt, en vervolgens noordoostwaarts onder den naam van *Duurserdiep*, langs *Duurse*, onder dien van *Looserdiep*, langs *Loon*, en onder dien van *Taarloschediep*, langs *Taarloo* schiet, om een weinig benden deze laatste plaats, bij *Gasteren* eenen aanmerkelijken toevoer van water aan de *Drentsche Aa* bij te zetten.

DUURSTEDÉ, aanzienlijk fort, in *Oost-Indië*, op het *Ambonache eil. Honimoo*, een der *Uliassers*.

Dit fort, door den Landvoogd *Nicolaas Schagen*, in 1691 gebouwd, ligt op eene klip van twintig voeten hoogte, aan eene opene doch vrij veilige baai in de nabijheid van het dorp *Saparoea*. Het heeft de gedaante van twee halve manen met flanken, die de geheele baai bestrijken en is doorgaans met 40 man bezet, en alleen tegen den aanval van eenen inlandschen vijand bestand. Men bestijgt het met eenige trappen, en komt door een aardig poortje binnen, waar men eenige ruime gebouwen en pakhuizen voor de kruidnagelen vindt. Digt onder de muren ligt het huis van den Assistent-Resident van *Honimoo*. Tegenover de poort is de put die het eenige drinkwater aan de bezetting levert. Buiten het fort stond weleer eene aanzienlijke kerk, die in den jare 1802 afgebrand is. In den omtrek vindt men veel pot-vaarden, waarvan men zich zeer wel weet te bedienen, tot het vervaardigen van gendi's (drinkkannen), potten en ander ruw aardewerk.

Door eene aardbeving, welke zich den 21 Januarij 1837 deed gevoelen, is dit fort, benevens de magazijnen, kazernen en het kruidhuis zeer beschadigd.

DUURSTEDÉ, voorm. slot of kast. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, in het zuidwesten der stad *Wijk-bij-Duurstede*.

Wie eigenlijk de eerste stichter van dit slot geweest zij, is, door den hoogen ouderdom van dit gebouw, geheel in vergetelheid geraakt. Het schijnt echter buiten twijfel, dat het zijn bestaan aan de *Romeinen* te danken heeft.

Men vindt reeds van den burg *Dorestadus* in de zevende eeuw gewag gemaakt. Ook was de watertol, welke hier, tot in het jaar 1811, gheven werd, met andere rijkstollen, reeds ten tijde van *Karel*

den *Grooten*, op het grondgebied van dezen barg gevestigd. Zelfs was hier toen eene keizerlijke munt, blijkens onderscheidene Frankische denariën bij VAN LOON, *Aloude Hollandsche Historie*, beschreven en afgebeeld, en waarvan er nog onlangs in Friesland en elders zijn opgedolven.

De voormalige uitgestrektheid kan met geene zekerheid bepaald worden, doch het is uit onderscheidene gedane opdelvingen blijkbaar, dat het eenen aanzienlijken omtrek moet hebben beslagen.

Het slot *Duurstede* stond meermalen aan de wisselvalligheden des krijgs ten doel, en werd, voor den aanvang der elfde eeuw, op onderscheidene tijden, door de Noormannen geplunderd en verwoest. Ook zag het zich, bij afwisseling, door andere gebieders ten verblijf kiezen. Reeds van de Frankische Koningen lezen wij, dat zij zich dikwerf op *Duurstede* ophielden, om in den omtrek, in de wildrijke wouden en wildernissen, aan de rivier de Eem, het jagtvermaak te kunnen genieten.

Omstreeks het jaar 828 hield de Deensche Koning *Harold*, wien, na het Christelijk geloof omhelsd te hebben, *Duurstede* door Keiser *Lodewijk* ter leen was opgedragen, zijn verblijf op dit slot. Ook schijnt hij er zich later, nu en dan, te hebben opgehouden, daar hij, na het verlies van de Deensche kroon, in Nederland zijne woonplaats vestigde.

Als latere eigenaren vinden wij vermeld de Graven van *Beyren*, die het aan de Heeren van *Abcoude*, ter leen uitgaven, en aldus tot in het jaar 1328 bezeten hebben, want toen is het, benevens het geregt en eenige tienden bij *Rhene* enz., door *Johannes*, Graaf van *Benthem*, zijne gemalin en hunne zonen, *Siron* en *Otto*, verkocht aan *Johan van Diest*; den vijf en veertigsten Bisschop van *Utrecht*, gelijk het toen bij *Sweder Abberwolde* of van *Abcoude* bezeten werd. Van toen af aan en vervolgens hebben de Heeren van *Abcoude* dit slot, van de Bisschoppen van *Utrecht* ter leen gehouden, ofschoon er over het oefenen van het geregt somtijds eenig verschil ontstaan zij. En vermits dit kasteel van groote aangelegenheid voor het Sticht was, heeft *Jacob van Gaasbeek*, Heer van *Abcoude* enz., in het jaar 1412, aan *Frederik van Blankenheim*, den een en vijftigsten Bisschop van *Utrecht*, met bezegelde brieven moeten beloven, zijne sloten van *Abcoude* en *Duurstede* nimmer van het Sticht te zullen vervreemden, noch aan eenige andere Heeren te brengen; die buiten toestemming van het Sticht voor niemand te openen; ook daarait met niemand te oorlogen of vrede te maken, dan met bewilliging van den Bisschop en het Sticht van *Utrecht*. In den jare 1449 heeft *Jacob van Gaasbeek*, onder anderen, het slot te *Duurstede* verkocht aan *Rudolph van Diepholt*, den drie en vijftigsten Bisschop en het Sticht van *Utrecht*, behoudens het vruchtgebruik; doch dit laatste eindelijk mede voor de somma van 14,000 guld. afgestaan. Buiten deze twee gevallen heeft het Sticht dit slot nog tot driemaal toe moeten koopen en lossen, namelijk: de derde maal van *Anthony van Bourgondië*, ten dienste van den Drossaart van *Culenburg*, voor 13,000 gulden; de vierde maal van den Graaf van *Buren*, die het, gedurende den oorlog met het Sticht, veroverd had, en de vijfde maal uit handen van *Filips*, broeder van *David van Bourgondië*, den vijf en vijftigsten Bisschop van *Utrecht*, en na diens overlijden, door zijnen opvolger Bisschop *Frederik van Baden*. Daardoor heeft dit kasteel het Sticht van tijd tot tijd eene groote som gelds gekost, zelfs meer dan de dienst, welke men er van had, waardig was.

De bij uitstek fraaie gelegenheid van dit slot heeft aanleiding gegeven, dat sommige Bisschoppen van Utrecht er hun verblijf op hebben gehouden. Inzonderheid was dit het geval met **DAVID VAN BOURGONDIË** en zijnen broeder **FILIPS**, den zeven en vijftigsten Bisschop, die beide aldaar overleden en begraven zijn, terwijl laatstgenoemde het slot, omtrent het jaar 1520, aanmerkelijk verbeterd en verfraaid heeft. In 1528 verviel het aan Keizer **KAREL V**, die toen als Heer van Wijk-bij-Duurstede gehuldigd werd.

REINOUW II, Zoon van **WALRAVEN I**, Heer van *Brederode*, een der Hoofden van de Hoekschen, onkundig van de hinderlagen, welke de Kabeljauwschen hem omtrent 's Gravenhage gelegd hadden, begaf zich naar het slot **DUURSTEDÉ**, om met Bisschop **DAVID VAN BOURGONDIË**, die deze laatste partij was toegedaan, te spreken en zich tegen aangebrachte onwaarheden en valsche beschuldigingen te verdedigen. Op het slot komende, geleidde men hem van de eene kamer in de andere, waar hij, naar men voorgaf, den Bisschop zoude spreken, tot dat men hem eindelijk op eenen toren van het slot gevangen zette. Zijne bastaardkinderen inmiddels, tot tijdverdrijf, zich met het kaatsspel op de binnenplaats onledig houdende, wisten niet beter of hun vadersprak met den Bisschop en werden niet eerder niet waan terug gebragt, dan toen zij bevel kregen, om het slot te verlaten. Vervolgens werd ook **GIJSBERT VAN BREDERODE**, Domproost van Utrecht en broeder van gemelden **REINOUW**, in verzekering genomen, en van Utrecht naar **DUURSTEDÉ** gevoerd; doch op eene bijzondere plaats bewaard. Eindelijk werden ook vier bastaardkinderen van Heer **REINOUW** in hechtenis genomen, waarna de droevigste mishandelingen aan de gevangenen gepleegd werden. **WALRAVEN**, de oudste van deze broeders, werd, ontkleed zijnde, met koorden op de pijnbank gebonden en zijn lijf vol water gegoten, waarna men op zijnen buik sprong, om het met zware pijn er wederom te doen uitbarsten. Deze wreedheid werd drie- of viermaal daags, tot omtrent vijftig reizen toe, met zoo veel gestrengheid hervat, dat men hem eindelijk alles deed belijden, wat men goedvond, en deze afgeperste bekentenissen werden aan Hertog **KAREL den Stouten** gezonden. **WALRAVEN** zich in deze benaauwdheid moerende behelpen, om de weinige rust, welke hem vergund werd, op stroo te nemen, vond middel, om, met de hardste halmen van zijn bedstroo, het slot van zijne boeijen open te steken. Vervolgens brak hij eenige steenen, nabij het venster, boven zijnen kerker, uit, draaide een touw van zijne verscheurde kleederen, maakte het aan het venster vast, liet zich daarmede af, en ontkwam dus uit deze wreede gevangenis, nadat hij negen weken en vier dagen daarin gezeten had. Den grond bereikt hebbende was het diep in den nacht, zoo dat het minste gemis hem deed schroomen ontdekt te zullen worden. Hij zwom de Lek over, kwam op den dijk, vond eenen voerman, dien hij dwong hem naar Hagestein te brengen, van waar hij, tot elks verwondering, behouden te Vianen, eene heerl. van den huize van Brederode, aankwam. Dit voorval liet hij, ter eeuwiger gedachtenis, op een bord schilderen, dat hij aan de Lieve Vrouw van Tienhoven vereerde. Bisschop **DAVID**, de vlugt van **WALRAVEN** vernemende, geraakte daardoor in eene groote verlegenheid, doch werd door zijne Raadslieden aangespoord, om met den vader op gelijke wijze te handelen, als met den zoon geschied was. Vervolgens werd **REINOUW** aangetast en beschuldigd, dat hij den doodslag op de Bilt, in het jaar 1457, het verbranden van IJsselstein, het verbond met

ADOLPH VAN GELDER enz., bewerkt had. Men deed hem de ordeteecken van het Gulde Vlies af; de pijnbank en de waterplaag werden voor den dag gehaald en hij, even als WALRAVEN, gepijnigd; doch hij verduurde alles met de onwrikbaarste standvastigheid. Deze folteringen werden meermalen herhaald, vermits de Bisschop Heer REINOUW poogde van kant te helpen, opdat hij niet wederom in de tegenwoordigheid van Hertog KAREL verschijnen mogt. Alle pijnigingen vruchteloos doorgestaan hebbende, bragt men hem naar Bergen-op-Zoom, kort daarop naar Kortrijk en vervolgens naar Rupelmonde. Eindelijk werden deze beschuldigingen, in den jare 1472, in tegenwoordigheid van Hertog KAREL, bepleit, doch REINOUW vrijgesproken en onschuldig verklaard.

De juiste tijd, wanneer dit slot verwoest of in verval geraakt is, valt niet te bepalen; vermoedelijk moet dit echter tusschen 1640 en 1700 hebben plaats gehad, daar het in eerst gemelde jaar nog in bloei voorkomt, terwijl het in het laatstgenoemde jaar reeds gedeeltelijk in bouwval lag.

Hetgeen er nu nog van voorhanden is, wordt thans in eigendom bezeten door den Heer Staatsraad JAN HENDRIK, Baron van LYDEN van LUGNENBURG; het onderhoud van het dakwerk des ronden torens, moet echter, als eene verpligting, op de stad Wijk-bij-Duurstede rusten.

De vier muren, die men nog in dezen, door schilderachtige partijen omgeven bouwval aantreft, zijn blijkbaar overblijfselen van eenen toren, die alom kenmerken van hoogen ouderdom met zich draagt; de bovenste helft van den nog aanwezigen, ronden toren, schijnt van eenen lateren tijd te zijn. De inwendige inrigting, is geheel, in den Gothischen stijl; de muur is van kolossale dikte, ook zijn er nog overblijfselen van eene schildering in fresco op eene muur. Bijzonder treffend is het uitgestrekte vergezigt, dat het bovenste gedeelte van den toren, waarin men eene kamer, in den vorm van eenen koepel, heeft gebouwd, te bewonderen geeft, van waar men de omstreken, als in een levend panorama, voor zich ziet.

DUURSTEDÉ (WIJK-BIJ-), stad in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie WIK-BIJ-DUURSTEDÉ.

DUURSWOLDE, meest DUURSOLDE, vroegere naam van het zuidelijkste gedeelte van *Fivelgo*, prov. *Groningen*, zich uitstreckende O. van *Groningen*, tusschen de *Damster-* en *Winschoter-diepen*, tot aan *Wagenborgen*.

Het bevat de volgende twaalf d.: *Garmerwolde*, *Thezingo*, *Ten-Boer*, *Wittewierum*, *Garrelsweer*, *Woltersum*, *Harkstede*, *Scharmer*, *Colham*, *Slochteren*, *Schildwolde* en *Hellum*, uitmakende de gem. *Slochteren*, benevens een gedeelte van de gem. *Ten-Boer* en *Loppersum*, en beslaat alzoo een gedeelte van de kant. *Hoogezand* en *Appingedam*.

De middenrug zich *Zuidwest-* en *Noordwaarts* uitstreckende, bestaat uit geel zand, is hoog en boschrijk, vooral van eikenboomen. Naar het *Z.* en *W.* vindt men vele lage, derrickachtige gronden en uitgebaggerde waterplassen, wijken en putten; op de hoogere gedeelten verbouwt men boekweit. Het was ook onder den naam van *ZUIDERBOSCHEN* bekend, zoo als thans nog doorgaans onder dien van de *WOLDSREEK* of *HET WOLD*.

Het heeft veel overlast van het water, waarom er, vóór weinige jaren, ten behoeve van deze landstreek, eene omgraving bij *Appingedam* is geschied, welke echter niet geheel aan het doel heeft beantwoord.

Er is, den 6 Augustus 1810, een Departement der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen opgericht, dat 18 leden telt.

DUURSWOLDE, DIVERSWOLDE, DEERSWOLDE of DUURS-
woude, d., prov. Friesland, kw. Zevenwouden, griet. Opsterland, an.
en 8½ u. O. N. O. van Heereveen, kant. en 2 u. O. van Beelster-
swaag, meest bestaande uit verspreide woningen en boerenplaatsen,
welke langs den beplanten weg en tusschen sandbouwlanden en bos-
schen zijn gelegen.

Men telt er, in de kom van het d., 14 h. en 7½ inw., met de
hieronder behorende veenbuurt Bakkeveen, de Molenbuurt, het
Voorwerk en eenige verspreide b., 130 h. en 630 inw., welke
meest hun bestaan vinden in den landbouw.

Men heeft aan de oost-, zuid- en noordzijde van dit d. eene zeer
grootte uitgestrektheid van woeste veenachtige heidevelden, die inzo-
derheid tot schapenweiden dienen.

De inw., die hier allen Herv. zijn, behooren tot de gem. van *Wijn-
jeterp-en-Duurswoude*, en hebben hier nog de oude kerk, met zijn
zoogenaamd Noords-deurtje, welke vóór de Reformatie aan den
H. JOHANNES was toegewijd.

De dorpschool wordt door een gemiddeld getal van 80 leerlingen be-
socht.

DUVELANDT, oude naam van het eil. DUVELAND, prov. Zeeland.
Zie DUVELAND.

DUVELHARE, voorn. plaats in Zuid-Holland. Zie DUVELHARE.

DUVEL-EE, voorn. water in Zeeland, dat, ten Z. van het eigenlijk
Duiveland, tusschen dit en Duvenoorde heen stroomde, en in 1360 af-
gedamd is.

DUVENDIJKE, oude naam van de b. DUVENDIJK, op het eil. Schou-
wen, prov. Zeeland. Zie DUVENDIJK.

DUVENE, later ook wel DUVENEN gespeld, voorn. d., prov. Ze-
land, dat tot de Bevelanden behoorde, en in het gedeelte *Beoosten-Yer-
seke* lag. Het is door eenen watervloed verzwolgen, en nimmer weder
boven gekomen.

DUVEN-EE, voorn. water, prov. Zeeland, dat uit de *Greveling-Ee*
voortkwam en tusschen Brijdorp en Mandacus heen stroomende, in de
Helckers-Ee uitliep.

DUVEN-EE, voorn. water, prov. Zeeland, dat uit de *Schelde* voort-
komende, tusschen Couwerve en Beoosten-Yerseke heen stroomende,
in de *Yerseke* uitliep.

DUVENOORDE, voorn. schorre, prov. Zeeland, Z. van het eigen-
lijk Duiveland, waarmede het in het jaar 1360, door het afdammen
der Duvel-Ee verbonden werd. Hertog ALBRECHT VAN BRIJEREN verkocht
het aan HENDRIK VAN DEN ABBELE, die er Oosterstein stichtte. Dit land
vloede in het jaar 1404 weder onder, maar werd door NICOLAAS VAN
BORSSSE, die in den omtrek, in 1587, groote goederen verkregen had,
weder herdijkt.

DUFFFEL, pold. op de *Lijmers*, prov. Gelderland. Zie DUFFEL.

DUYSWOLDE, d., prov. Friesland, kw. Zevenwouden, griet. Op-
sterland. Zie DUURSWOEDE.

DUYSEL of DUYSEL, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw.
Kempenland, prov. Noord-Brabant. Zie DUYSEL.

DUYST, pold. in het *Overkwartier* der prov. Utrecht. Zie DUYST.

DUYSTERVOORDE, landg. op de *Veluwe*, prov. Gelderland. Zie
DUYSTERVOORDE.

DUYVELHARE of **DUYVELMARE**, plaats, voorkomende in eenen giftbrief van Keizer **HENDRIK IV**, welke moet gelegen hebben in *Zuid-Holland*, bij *Dordrecht*, aan de Dubbel of Devel.

DUYZEL, d. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempeland*. Zie **DUIZEL**.

DWAALBAAI of **DARVELBAAI**, baai in *Oost-Indië*, in de *Solozes*, aan de noordoostkust van het *Sundasche eil. Borneo*, distr. *Mangidara*. In deze baai treft men ontelbare eilanden aan.

DWAALBAAI, baai in *Oost-Indië*, aan de oostkust van het eil. *Boeton*, een der *Saleijer-eilanden*, omtrent 1 m. beneorden den zuid-oosthoek van dat eiland.

Zij strekt zich wel 8 of 6 m. Z. en N. in de lengte en wel 2 of 3 m. in de breedte uit.

DWALER (DE), klein klippig eil. in *Oost-Indië*, in het Z. van den *Straat-van-Makassar*, Z. Z. W. van *Groot-Poeloe-Laut*. Het heeft de gedaante van een zadel.

DWARSDIEP, ook **OLDSIEPJE** genaamd, water in het *Westerkwartier*, prov. *Groningen*, dat bij de *Zethuizen*, gem. *Marum*, ontstaat; in eene noordoostelijke rigting die gem. doorloopt; *Marum* en *Noordwijk* scheidt; vervolgens in eene bevaarbare breedte en diepte en O. van het geh. *Lukaswolde* loopt; hier ten Z. de *Schipsloot* van *Nuis* opneemt. Na eerst een gedeelte van het water in het *Wolddiep* te hebben afgezet, dat voorbij de *Gaarkeuken*, langs het *Hoendiep*, naar *Kommerzijl* stroomt, bekomt de oostelijke tak den naam van *Matsloot* of het *Woldiep*, stortende sich, even ten Z. van *Knumatil*, in het *Hoën- of treddiep* van *Groningen* naar *Stroobos*.

DWARSDIJK, voorm. *ridderhofstad* in het *Nederkwartier* der prov. *Utrecht*. Zie **DOBBERSDIJK**.

DWARSDIJK of **NIEUWENDIJK**, dijk in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*, tusschen *Poederroijen* en *Brakel* ten W., en het *Monnikenland* ten O. door, van de *Waal* naar de *Maas* loopende.

DWARSDIJK (DE) of **NIJENDIJK**, voorm. regtsgeb. in het *Overkwartier* der prov. *Utrecht*, arr. *Amersfoort*, kant. *Wijk-bij-Duurstede*, gem. *Cothen*; palende N. O. aan de heerl. *Werkhoven*, N. aan den *Krommen-Rijn*, die haar van de heerl. *Sterkenburg* scheidt, O. aan de heerl. *Cothen* en de *vrijheid van Wijk-bij-Duurstede*, Z. en Z. O. aan *Schalkwijk*.

Het bevat het buurtje de *Dwarsdijk* en eenige verstrooid liggende h., beslaat eene oppervlakte van 371 bund. 47 v. r. 94 v. ell., telt 10 h. en 100 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw.

Men heeft er vruchtbaar zaailand, dat veel tarwe en vele veldvruchten oplevert.

De Herv., die hier 10 in getal zijn, behooren tot de gem. van *Cothen*. — De R. K., van welke men er ongeveer 90 telt, worden tot de stat. van *Werkhoven-en-Cothen*, gerekend.

Er is in dit regtsgebied geene school, maar de kinderen genieten het onderwijs te *Werkhoven-en-Cothen*.

In het jaar 1481 waren de ingezetenen van dit regtsgebied den *Bischof DAVID VAN BOURGONDIË* en de *Hollanders* toegedaan, en moesten daarom aan de stad *Utrecht* brandschatting betalen.

Het buurtje **DE DWARSDIJK** ligt 4 u. Z. ten W. van *Amersfoort*, 1½ u. O. ten N. van *Wijk-bij-Duurstede*, ½ u. Z. W. van *Cothen*.

oppervlakte van 6850 bund., telt 239 h., bewoond uitmakende eene bevolking van ruim 1300 inw., staan vinden in den landbouw, wordende hier ook, en gebruik, eenig vlas verbouwd. Een gedeelte van deze gem., wordt in het voorjaar onder water gezet en van het water in de stroompjes, hetgeen men be- Vroeger had men hier ook eene brouwerij en eene achter sedert eenige jaren hebben opgehouden te

hier nagenoeg 1200 in getal zijn, maken eene gem. de klass. en ring van *Meppel* behoort. De eerste, m. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest nis. Hij kwam in het jaar 1600 herwaarts, en vertrok 1607 naar Welsrijp. Het beroep is eene collatie van *WILLEM VAN HOLTHE TOT OLDENGAARDE*, als eigenaar der van de voorm. havez. Batinge.

en, van welke men er een vijfstigtal aantreft, behooren synagoge van *Hoogeveen*.

in deze gem. eene hoofdschool te Dwingeloo, en twee den, eene te Leggelo en eene te Lhee, die gezamen- jun 200 leerlingen bezocht worden.

hier het landg. Oldengaarde, terwijl vroeger hier mede Batinge en Entinge bestaan hebben.

Dwingeloo, ook wel Dwingelo en oudtijds DWINGELOR, ook en *TWINGELO* of *DUINGELO* gespeld, ligt 5 u. Z. Z. W. van u. N. N. O. van Meppel, 3 u. N. W. van Hoogeveen, aan r-Aa. Het is eene aangename plaats, die in de kom van het 100 h. telt, welke rondom een groot, met gras bewassen *Brink* genoemd, gebouwd, en met nagenoeg 700 zielen zijn.

rv. kerk, welke voor de Reformatie, zoo men leest, ter be- van den Pastoor van Diever stond, heeft eenen zonderlingen migen koepeltoren, welke in 1631 gebouwd is, en een orgel. — staant sedert kort ook eene afgescheidene gemeente der Hervorm- — De Israëlitische bijkerk, welke tot de ringsynagoge van *Hoogeveen* rt, is een zeer klein gebouw.

k bestaat er in dit d. een genootschap onder den naam van St. honiegilde, ten behoeve van zoodanige behoeftigen uit de gem. e nog niet door de diakonie behoeven te worden onderhouden, en wel eenigen bijstand noodig hebben. te dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 100 leerlingen zcht.

fen heeft te Dwingeloo twee jaarmarkten, waarvan de eerste invalt 16 Mei en de tweede den 8 October.

Deze plaats heeft zich beroemd gemaakt door de bescherming, al- r verleid aan de Fransche vlugtelingen, die, na de vernietiging van edict van Nantes, gedwongen waren hun vaderland te verlaten, wier oude woningen hier nog onder den naam van Fransche isen aanwezig zijn. Vergelijk het art. BATINGE.

DWINGELOO, koffij- en katoenplant. in *Nederlands-Guiana*, kol. riname, aan de *Tapoeripakreek*, aan de regterhand in het opvaren; onde bovenwaarts aan Driesveld, benedenwaarts aan Nova, makende ns met *Nova* en *Vriesenburg* éene plant. uit. DWINGELOO wordt r de *Negers Ruziken* genoemd. Zie voorts *VRIESENBURG*.

II. DEEL.

DYCKHUIZEN, geh., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Achtkarspelen*. Zie **DYCKHUIZEN** (1).

DYCKSHORNE, voorm. d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Barradeel*, dat in het jaar 140 door **ASCONIUS**, eersten Hertog van *Friesland*, gesticht zoude zijn, maar door de invloeiende Noordzee is weggespoeld. Het lag tusschen *Almenum* en *Terschelling*.

Er stond een stins of slot, dat omstreeks het jaar 1150 aan den rijken, hoogmoedigen **DOUWE VAN HARNIS** toebehoorde, doch toen, ten gevolge van een twist tusschen hem en **SICKE VAN GRATINGA**, door dezen, na het ombrengen van **HARNIS** en de zijnen, vernield en geslegt is.

DYGRAFT of **Y**, water, prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wymbritseradeel*.

Het is eene tak of liever het zijn twee takken van de *Geeuw*, welke rivier zich ten N. van de stad *Ylst* in drie armen verdeeld waarvan de middelste de stad doorloopt; terwijl de oostelijke en westelijke arm, onder den naam van **DY-GRRAFT** of **Y**, rondom *Ylst* loopen en zich onmiddellijk ten Z. van die stad weder vereenigen om *het Zouw* te vormen.

DYK, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Peelland*, prov. *Noord-Brabant*. Zie **DUX** (2).

DYKHUISTER-TILLE of **DYKHUIZEN-TILLE**, brug, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Achtkarspelen*, 5 m. O. van de b. *DykhuiZEN*, over de trekvaart van *Dockum* naar *Stroobos*.

DYKHUIZEN, **DYCKHUIZEN** of **DJKHUIZEN**, geh., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Achtkarspelen*, arr. en 6 u. O. van *Leeuwarden*, kant. en 3 u. O. ten N. van *Bergum*, $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Lutkepoet*, waartoe het behoort.

DYKHUIZER-TILLE, brug, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Achtkarspelen*. Zie **DJKHUISTER-TILLE**.

DYKSHERNE, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Hemelumer-Oldephaert-en-Noordwolde*, arr. en 4 u. Z. W. van *Sneek*, kant. en $\frac{1}{2}$ u. O. van *Hindeloopen*, gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Workum*, waartoe het behoort.

DYKSHOEK, b., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Barradeel*, arr. en 4 u. ten N. W. van *Leeuwarden*, kant. en 3 u. N. ten O. van *Harlingen*, $\frac{1}{2}$ u. N. W. van *Firdgum*, waartoe het behoort.

Men heeft er eene kleine, doch, om hare hooge en fraaije ligging aan zee, veel bezochte herberg, ten W. waarvan eene groote uitgestrektheid aangeslibt land ligt.

Bij den watervloed van Februarij 1825, heeft de zeedijk in den omtrek van **DYKSHOEK** zeer veel geleden: want beoosten en nevens *Koehool* van daar tot *Roptazijl* en nevens *Bolta* waren een aantal groote en kleine gaten, waaronder vijf inbraken, alwaar het paalwerk geheel, en de dijk tot meer dan halverwege het rijspoor was weggeslagen. Met moed en krachten voorkwam men echter eene geheele doorbraak.

DYCKSHORNE, voorm. d., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Barradeel*. Zie **DYCKSHORNE**.

(1) Eveneens zoeke men alle de overige woorden, die men wel eens elders **DYCK** gespeld vindt, op **DJK** of **DJK**.

(2) De oostelijke woorden, welke men elders wel eens **DY** gespeld vindt, zoeke men op **DUX**.

DYKSHORNE, geh., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Oost-Dongeradeel*, arr. en $6\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Leeuwarden*, kant. en $2\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Dockum*, $\frac{1}{2}$ u. N. O. van *Ee*, waartoe het behoort.

Het ligt aan den hoek (horne) van den zeedijk.

DYKSHORNSTERPOLDER, pold., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Oost-Dongeradeel*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Dockum*; palende N. aan den *Ganzevolder*, O. aan de *Lauwerzee*, Z. aan het behoor van het d. *Ee*.

Deze polder liep bij den watervloed van Februarij 1825 geheel onder.

DYKSLOBBE, voorm. hoeve, prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *West-Dongeradeel*, arr. *Leeuwarden*, kant. *Holwerd*, $\frac{1}{2}$ u. Z. O. van *Bornwerd*, waartoe zij behoorde.

DYKSTERHUIZEN of **DYKSTRAHUIZEN**, b., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Menaldumadeel*, arr. en $1\frac{1}{2}$ u. W. N. W. van *Leeuwarden*, kant. en 1 u. O. van *Berlikum*, $\frac{1}{2}$ u. N. van *Beetgum*, waartoe het behoort.

Het is eene fraaije b., meest uit aanzienlijke boerenplaatsen bestaande, gelegen ter noord- en vooral ter zuidzijde van den voorm. *Zee- of Slachtedijk*, thans den puinweg naar het *Bildt*. De staten *Buma* en *Aysma* lagen er vroeger; thans zijn *Groot- en Klein-Aysma* twee uitmuntende bouwhoeven in dit vruchtbare oord.

DYKSTERHUIZEN of **DYKSTRAHUIZEN**, geh., prov. *Friesland*, kw. *Westergoo*, griet. *Wonseradeel*, onder *Kimsverd*.

DYKSTRA of **DYSTRA**, voorm. landh., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*, arr., kant. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van *Leeuwarden*, $\frac{1}{2}$ u. N. van *Goutum*, waartoe het behoorde, aan de *Wirdumervaart*.

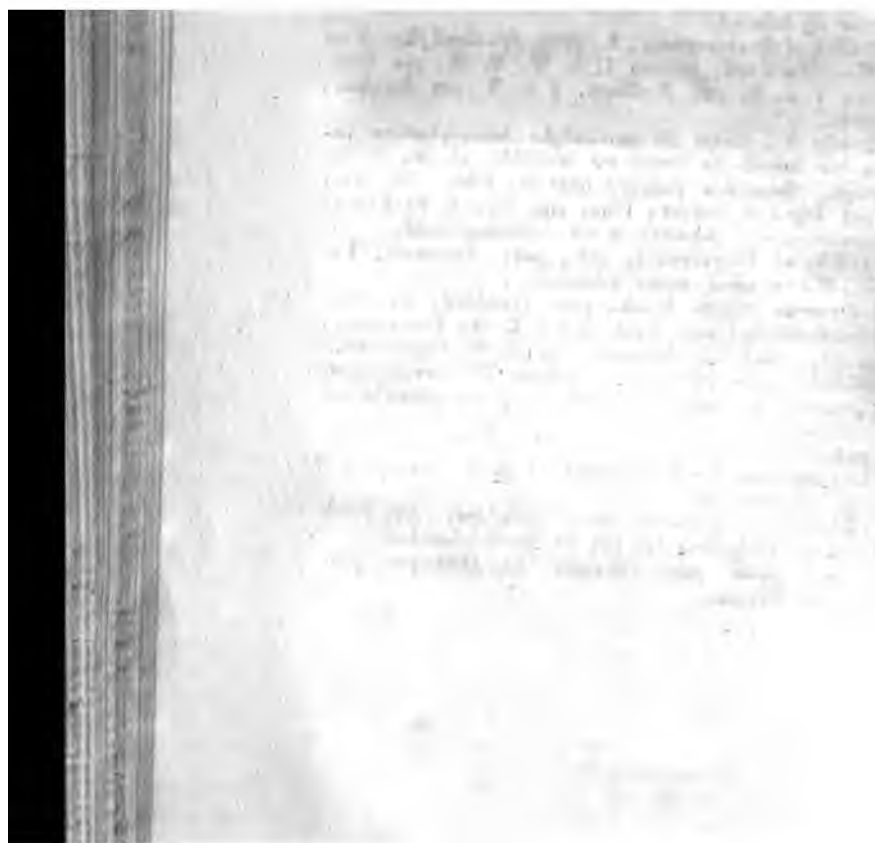
DYKSTRAHUIZEN, b. en geh., prov. *Friesland*. Zie **DYKSTRAHUIZEN**.

DYLAKKER, voorm. b., prov. *Friesland*, thans een gedeelte der stad *Franeker* uitmakende.

DYLAKKER (GROOTE-), gracht in de st. *Bolsward*, prov. *Friesland*, loopende van den hoek der *Nieuwmarkt* tot de *St. Janstraat* of den zoogenaamden *Brouwerspost*.

DYLAKKER (KLEINE-), gracht in de st. *Bolsward*, prov. *Friesland*, loopende van de *Philipsteeg* tot het *St. Martini-kerkhof*.

DYKSTRA, voorm. landh., prov. *Friesland*, kw. *Oostergoo*, griet. *Leeuwarderadeel*. Zie **DYKSTRA**.

BIJVOEGSELS EN VERBETERINGEN

OP HET

D E R D E D E E L.

Bl. 4, op het art. CADIER in te vullen :

Men telt in de kom van het d. CADIER 90 h. en 550 inw. De kerk is aan het *H. Kruis* toegewijd.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 60 leerlingen bezocht.

Bl. 4, op het art. CADIER-EN-KEER in te vullen :

De gem. CADIER-EN-KEER beslaat eene oppervlakte van 785 bund, 71 v. r. 85 v. ell. — Men heeft in deze gem. ééne school.

Bl. 8, reg. 17 en 18, staat: arr. en 3¼ u. N. N. W. van *Luxemburg*, en 1½ u. O. van *Opert*, lees: arr. en 4 u. Z. W. van *Diekirch*, kant. en 1½ u. Z. O. van *Osperen*,

Bl. 17, reg. 28, staat: het fort St. Eloy, lees: het fort St. Jan, bij den St. Bloypolder,

Bl. 22, reg. 8, staat: 1050 lees: 1550

” ” ” 14, ” 700 ” 70

” 24, ” 23 en 24, staat: 2½ u. Z. W. van *Diekirch*, lees: 3¼ u. Z. W. van *Diekirch*,

Bl. 85, achter reg. 27, bij te voegen :

In het jaar 1322, bekwam *WALTER VAN CLERFF* eenige goederen in leen van den Graaf van Vianden, onder bepaling, dat hij ten allen tijde zoude gereed zijn, om tegen 's Graven vijanden op te trekken, uitgezonderd tegen den Graaf van Luxemburg. Mocht het gebeuren, dat er een oorlog tusschen den Graaf van Luxemburg en den Graaf van Vianden ontstond, zoo kon Heer *WALTER* doen, zoo als hij regtens vermeende te mogen handelen.

Bl. 85, reg. 2 van anderen, staat: *CLAIRVAUX*, lees: *CLAIRVAUX*, in het Lat. *CLARA-VALLIS*, en door de ingezetenen meestal *CLAVEREN* geheeten,

Bl. 86, reg. 1, staat: Men heeft er eene R. K. kerk, lees: Men heeft te *CLERFF* eene R. K. kerk, aan den *H. FELIX* toegewijd,

Bl. 95, reg. 25 staat: met eene markte, lees: dat met *HEKENS* eene markte uitmaakt, de markte van *Heemse-en-Colle* doorn genaamd,

Bl. 95, achter het art. *COLLASHOF* bij te voegen:

Bij deze hoeve ontspringt eene groots beek, de *Aspelt*, welke in de *Moezel* uitloopt.

Bl. 95, reg. 31, bl. 136, reg. 8 en bl. 157, reg. 4, staat: *Eisch*, lees: *Esch*,

Bl. 124, op reg. 31, *in te vullen*:

Er staan tegenwoordig in het fort *Carvepoort S h.*, bewoond door eenen *Uffdelijken Koutmandant*, een *Adjutant Magazijnmeester* en eenen *Herbergier*.

Bl. 128, reg. 8, van onderen, staat: ongeveer 1200 R. K. lees: ongeveer 1500 R. K.

Bl. 143, reg. 10 en elders, staat: *CULENBORG* lees: *CULENBORG*

Bl. 143, reg. 10—25, staat: Bovendien had men er vroeger nog twee binnenpoorten, de *Havenpoort* — ruim 4000 inw. lees: Bovendien had men vroeger te *CULENBORG* nog twee binnenpoorten: de *Havendijkspoort* en de *Lankemeerdpoort* geheeten, van welke de eerste echter reeds tusschen de jaren 1730 en 1760 is afgebroken.

In het jaar, 1518 is op last van den Graaf *ANTONIUS VAN LALAND*, voor het eerst eene haven gegraven buiten de *Lekpoort*. Graaf *FLORES II*, liet eene andere maken in het jaar 1609, buiten de *Goilberdingse poort*; daar deze laatste echter aan het oogmerk niet voldeed, heeft men wederom tot op heden gebruik gemaakt van de eerste, buiten de *Lekpoort*, welke in het jaar 1791, door verbredening en verdieping aanmerkelijk is verbeterd.

Men telt er ongeveer 30 straten en 5 markten, zijnde de *Groote markt*, de *Vischmarkt* en de *Varkenmarkt*. — Buiten de wekelijkse markt, welke op *Dingsdag* invalt, zijn er de volgende jaarmarkten: de *Paardenmarkt*, invallende op den vierden *Maandag* in de *Vasten*, waarop daags daaraan de *Kermis* volgt, welke acht dagen duurt en drie *Beestenmarkten*, invallende op de drie eerste *Dingsdagen* der maand *November*. — *CULENBORG* telt binnen zijne wallen ruim 4000 inw.

Bl. 143, reg. 36 en 37, staat: de twee bovenste ieder — vasthouden. lees: de twee bovenste te voren het *grafelijk* en thans het *lands* en *provinciaal* wapen van *Gelderland* vasthouden.

Bl. 143, in plaats van regel 40—42 *in te vullen*:

Vroeger heeft hier ook eene *Munt* bestaan, ingesteld door Graaf *FLORES I*, in het jaar 1389, en welke werd gehouden in een huis in de *Ridderstraat*, opzettelijk daartoe aangekocht. Deze *Munt* heeft echter slechts twee jaren blijven bestaan, als zijnde toen bij besluit van de *Staten-Generaal* der *Vereenigde Nederlanden* voor altijd opgeheven en vernietigd.

Bl. 143, onderste regel *in te vullen*:

Deze kerk, in het jaar 1422, afgebrand zijnde, is door *Johan IV*, Heer van *CULENBORG*, weder opgebouwd.

Bl. 144, reg. 6, staat: den 10 April lees: den 10 November

” ” ” 22, staat: het koor is, lees: het koor was te voren,

” ” ” 29 en 30, staat: Men vindt — de *H. Barbara* staat

dit moet wegvallen

Bl. 144, achter de onderste reg., *in te vullen*:

De *Kleine- of St. Janskerk* te *CULENBORG* is in het jaar 1826 afgebroken.

Bl. 143, *bij te voegen*:

De *R. K. kerk* op de *Markt*, te *CULENBORG*, in het jaar 1627 gebouwd, is, na de vergrooting en herbouwing in 1817, met eenen toren voorzien. De kerk der *R. K.* van de *Oude Clerczy* is ingewijd onder aanroeping van de *H. BARBARA* en den *H. ANTONIUS, Kluisenaar*, aan wien ook de vorige kerk was toegewijd.

De synagoge is in het jaar 1791 gebouwd.

Bl. 146, reg. 14; *staat*: waarin twaalf oude mannen en acht oude vrouwen worden opgenomen, *lees*: waarin acht oude mannen en acht oude vrouwen worden opgenomen.

Bl. 146, achter reg. 37, *bij te voegen*: de Latijnsche school was reeds in het jaar 1650 gesticht, en werd daarin onderwijs gegeven door eenen Rector en eenen Conrector.

Bl. 146, reg. 41—44, *staat*: Voorts heeft — scholen. *lees*:

Voorts heeft men te CULENBORG 5 scholen, als: eene Fransche kostschool voor jonge heeren, zijnde tevens de Stadschool, met 50 leerlingen; eene School voor jonge jufvrouwen, met 25 leerlingen; eene Stads armschool, met ruim 180 leerlingen, en twee Bijzondere scholen van de tweede klasse, van welke de eerste door 75, de andere door 70 leerlingen bezocht worden.

Bl. 148, na reg. 48, *voege men in*:

Nimmer trof de stad en het voormalige graafschap CULENBORG eene geduchter ramp, dan in de jaren 1672 en 1673, ten gevolge van den vijandelijk inval der Franschen, hier te lande en binnen die stad. Echte berigten van dien tijd vermelden, dat door hen alles werd geroofd, verbrand en verwoest; dat binnen de stad meer dan 100 huizen zijn onder den voet gehaald en verbrand, en daar buiten al de boomgaarden, plantsoenen en verder houtgewas zijn omgehouden en gekapt, deels verbrand, deels naar andere plaatsen vervoerd en aldaar verkocht; dat de ingezetenen deerlijke schade leden door de gestadige inlegering in hunne huizen van tusschen de 4000 en 7000 krijgslieden te gelyker tijd, die van alles rijkelyk moesten worden voorzien; dat eindelijk, buiten de vaste brandschatting van f 4000 per maand, waarop de stad was gesteld, de ingezetenen onderscheidene duizenden, zoo in geld, als in leverancie van allerlei goederen, zijn afgeperst en strengelyk ingevorderd. Zoo dat het geen verwondering kan baren, dat de geheele schade, door de Franschen, in de jaren 1672 en 1673, aan de stad en lande van CULENBORG toegebracht, en na hun vertrék door de Regering met deskundigen naauwkeurig opgenomen en daarvan een specifieke staat opgemaakt, welke nog voorhanden is, heeft bedragen de aanzienlyke som van viermaal honderd en vijftig duizend een honderd vier en negentig gulden.

Bl. 149, reg. 23—37, *staat*: Behalve dit gebouw — is uitgegeven. *lees*: Behalve dit gebouw was er ook een Nederhof ten Z. en O. betimmerd, en aan de Noordszijde besloten met eenen muur en gaanderij, op steenen bogen rustende, aan wier einde een wachttorentje plag te staan. Ten O., op de hoeken, waren twee vierkante, zware torens. Een gedeelte der gebouwen, zoo ten Z. als dat ten O., van ouds genaamd het Zwarte Varken, is geheel en al ingestort of afgebroken, zijnde daarvan nog eenige vertrekken, als: de raadkamer, de leenkamer en de zuidooster-toren, waarin de archieven bewaard werden, tot in het begin dezer eeuw aanwezig geweest. De stallingen, ten O. van het Nederhof, mede binnen eene gracht gelegen, werden tot eene branderij ingerigt. Voor het kasteel was een plein, den Voorburg genaamd. Hetwelk met twee poorten, zoo naar buiten naar de dreven als stadwaarts, plagt te worden afgesloten. Hier waren van ouds de kaatsbaan, met eenen hoogen muur omringd, later tot een woonhuis vertimmerd; de piqueurstallingen, thans afgebroken, en 's Graven hof, thans 's Heerenhof, welke laatste, onder de Geldersche regering, bij gedeelten in erfpacht is uitgegeven.

Bl. 149, reg. 49, *staat*: doch die is in het jaar 1819 almede afgebroken. *lees*: doch die is 20 jaren later almede afgebroken, tot dat eindelijk het overschot van het oude hof, ten jare 1819, geheel voor afbraak is verkocht.

Bl. 155, reg. 43—46, *staat*. De R. K. maken — Curaçao-Westzijde. *lees*. De R. K. maken op Curaçao drie statien uit; als: die van Curaçao, welke eene kerk te Willemstad heeft; die van den H. JOSEPH aan de Westzijde, en die van de H. ROSA aan de Oostzijde van het eiland. De eerste statie wordt bediend door eenen Pastoor, drie Kapellanen en twee Spaansche Priesters, als assistenten bij gebrek aan Nederlandsche geestelijken, tot zekere dienstverrigtingen gemagtigd. De beide andere stat. hebben ieder eenen Pastoor.

Bl. 175, achter het art. DAHL *in te voegen*:

De kerk is aan den H. VINCENTIUS toegewijd.

Bl. 175, achter het art. DAHLEM *in te voegen*:

De bijkerk is aan den H. REMICHIUS toegewijd.

Bl. 182, reg. 13 en 12 van onderen, *staat*: eenen Pastoor en eenen Kapellaan *lees*: eenen Pastoor

Bl. 182, reg. 7 van onderen, *in te voegen*:

De kerk te DALHEIN is aan den H. PETRUS toegewijd.

Bl. 187, achter het art. DAMPOLDER *bij te voegen*:

Deze pold. werd in het jaar 1494 bij Rijnland ingenomen, tegen betaling van 5 groot per morgen van Rijnlandsch morgen geld jaarlijks. Daar nu deze pold. als een land gelegen tusschen Rijnland en Woerden, dus als op zich zelve bestaande werd beschouwd, bleef dit regt als een goed regt ongeschonden bewaard, tot in het jaar 1819, toen Rijnland de uitwatering wilde beschouwen als eene eenvoudige vergunning. Het daaruit ontstaande geschil duurde 7 jaren, wanneer dit bij overeenkomst werd beslecht, op uitdrukkelijk verlangen van Z. M. den Koning, doch het was ten gevolge van deze zaak, dat naderhand het zooveel gerucht gemaakt hebbende proces tusschen dezen pold. en het hoogheerraadschap van Rijnland over de regtsmagt der heemraadschappen is ontstaan.

De DAMPOLDER beslaat eene oppervlakte van 448 bund. 3 v. r. 74 v. ell., telt 50 h., waaronder 20 boerderijen, en wordt door eene sluis op den Rijn van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit den Burgemeester van Zwammerdam en drie Poldermeesters, die benoemd worden door den Ambachtsheer van Voshol.

Bl. 192, reg. 7, *staat*: ruim 5400 *lees*: ongeveer 5500

" 192, " 15 en 16, *staat*: Er zijn — leerlingen. *lees*: Er zijn in deze griet. 7 scholen, met een gemiddeld getal van 800 leerlingen.

Bl. 193, achter reg. 9, *bij te voegen*:

Het d. DANTUMAWOUDE telt 133 h.

Bl. 193, reg. 18, *staat*: 500 *lees*: 600

" " " 22, *staat*: 150 *lees*: 100

" 193, achter reg. 9, *bij te voegen*: Het gch. DASSELAAR telt 51 h. en 150 inw.

Bl. 211, reg. 29. *staat*: het kanton IJsselstein, *lees*: de kantons Maarssen en IJsselstein,

Bl. 219, reg. 1—6, *staat*: Men heeft er 2000 Herv. — gerekend worden. *lees*: Men heeft te DELFSHAVEN 2100 Herv., die eene gem. uitmaken; 900 R. K., onder welke 550 communicanten, die hier eene stat. vormen; 3 R. K. van de Oude Clerczy of Jansenisten, die vroeger hier eene stat. hadden, doch sedert het jaar 1838, met de statie van hunne

gesindte te *Rotterdam* vereenigd zijn; ongeveer 90 Evang. Luth.; 50 Schotsche Herv.; 10 Doopsgez. en 4 Remons., die tot hunne respectieve gem. te *Rotterdam* gerekend worden.

Bl. 221, reg. 23, staat: Diaconieschool, lees: Stads-armenschool,

Bl. 222, reg. 10, staat: door een paal gedeeld veld, lees: door eenen geribben paal gedeeld, groen veld,

Bl. 232, reg. 47—51, staat: De eerste, dien wij als Leeraar — waargenomen. lees: De eerste, die de predikdienst in de Remonstrantsche gem. te *Delft* waarnam, is geweest JOANNES SPENNOVIUS, † in 1621. Sedert het jaar 1805 heeft deze gem. echter geen eigen Leeraar, maar wordt de dienst aldaar, om de 14 dagen, door den Predikant van 's Gravenhage verrigt.

Bl. 253, reg. 38, staat: geh. lees: d.

» » , achter reg. 40 bij te voegen:

Er is te *Dellen* eene kapel.

Bl. 256, reg. 2 van onderen, staat: men in de wandeling, lees: de gemeene man in *Overijssel*

Bl. 263, reg. 33, staat: *Doinsingen*, buurs., lees: *Doorningen*, d.,

» » , » » , » » : d. lees: buurs.

Bl. 268, bij te voegen:

DEUTERONSBORK ligt op 0° 43' Z. Br., 135° 28' O. L.

DEUTEREN, telt 15 h. en ruim 70 inw.

GROOT-DEUTEREN ligt 8 min. W. van *Klein-Deuteren*, en telt 14 h. en 70 inw.

Bl. 270, reg. 8, staat: aan den *IJssel*, lees: grootendeels aan den *IJssel*.

Bl. 294, reg. 42, staat: *Dilli*, lees: *Deli*,

» 298, bij te voegen:

Het distr. en d. *Djangalla* liggen in het reg. *Soemedang*.

» 299, reg. 25, staat: Z. en W. aan *Samarang*. lees: Z. aan *Djipang*, W. aan *Samarang*.

Bl. 307, reg. 16, staat: kant. *Sommelsdijk*, gedeeltelijk gem. *Dirksland* en voor een zeer klein gedeelte gem. *Oud-en-Nieuw-Herkingen*; lees: kant. *Sommelsdijk*, gem. *Oud-en-Nieuw-Herkingen*;

Bl. 308, reg. 28, staat: *Diekich*, lees: *Diekirch*,

Bl. 309, vóór reg. 11 van onderen bij te voegen:

De kerk te *Diekirch* is aan den H. *LAURENTIUS* toegewijd.

Bl. 325, reg. 25, staat: *Schriedelbruck* lees: *Swiedelbruck*.

Bl. 325, reg. 26, staat: *Lutzhausen* lees: *Lutzhausen*

Bl. 325, reg. 30, staat: *Eichen* lees: *Eischen*

Bl. 326, reg. 8 en 7, van onderen, staat: een gewoon stuk weiland, behoort aan L. *Oomens*, lees: een gewoon stuk weiland, groot 2 bund. 32 v. r. 30 v. ell., behoort aan A. P. *van Son*,

Bl. 328, reg. 8 en 9, staat: O. *Ooster-Eede*, W. den *Catlynenpolder*, lees: O. den *Catlynenpolder*, W. *Ooster-Eede*,

Bl. 332, reg. 49, staat: 3 flor. lees: 5 flor.

Bl. 335, reg. 4 van onderen, staat: een heuvelachtig heideveld. lees: een heerenhuis met eenen houtzaagmolen.

Bl. 336, het art. *DIJKSHORN*, aldus te lezen:

DIJKSHORN, zeer bekende plaats in de prov. *Groningen*, tusschen *Garmerwolde* en *Ten Post*, waar het *Stedumer* maar zich met de trekvaart naar *Appingedam* vereenigt, en welke naderhand de namen gegeven heeft aan *Westerdijkshorn*, d. in *Hunsingo*, en *Ooster-*

Dirkshorn, in Fivelgo. Zie voorts OOSTERDIKSHORN EN WESTERDIKSHORN.

Bl. 351, reg. 45, staat: Rekingen, lees: Reckingen,

Bl. 352, reg. 5 staat: Rovermel lees: Rorermel

Bl. 352, reg. 25, staat: arr. en 2½ u. N. van *Alkmaar*, lees: arr. en 3½ u. N. van *Alkmaar*,

Bl. 352, reg. 26, staat: gem. *Haringcarspel-en-Dirkshorn*, ¼ u. N. O. van *Haringcarspel*. lees: gem. en ¼ u. N. O. van *Haringcarspel*.

Bl. 352, reg. 27, bij te voegen:

Men telt te *Dirkshorn* 189 h. en ruim 1100 inw., onder welks 600 Herv.

Bl. 352, reg. 35, staat: De R. K., die hier wonen, worden tot de stat. van *Schagen* gerekend. lees: De R. K., die te *Dirkshorn* 500 in getal zijn, worden tot de stat. van *Tuitjenhorn* gerekend, enkelen uitgezonderd, die tot de stat. *het Veld*, gem. *Oude-Niedorp* behooren.

Bl. 352, reg. 34, bij te voegen: De dorpschool te *Dirkshorn* wordt gemiddeld door een getal van 80 leerlingen bezocht.

De kermis op dit d. valt in den naasten Zondag aan den 25 Julij.

Bl. 352, reg. 38, staat: aan *Sommelsdijk*. lees: aan *Onwaard* c. a.

Bl. 352, regel 39, staat: Deze gem. — verstrooid liggende h. lees: De gem. *Dirksland* bestaat uit den Polder van *Dirksland* en bevat het d. *Dirksland* en eenige in dezen polder verstrooid liggende h.

Bl. 352, regel 31, staat: Het beroep — goed te keuren. lees: Het beroep van den Predikant te *Dirksland* geschiedt door den *kerkeraad*, maar de *Ambachtshoer* heeft het regt om het drielal goed te keuren.

Bl. 352, achter den ondersten regel bij te voegen: De eerste, die men als *Leeraar* te *Dirksland* vermeld vindt, is geweest *CORNELIS ADRIAANSE*, die in het jaar 1598 naar *Maassluis* vertrok. Tien jaren vroeger, was er wel een *Predikant*, doch men weet niet of het de genoemde dan wel een ander geweest zij.

Bl. 353, reg. 5 van onderen tot bl. 354, reg. 6, staat: Hetgeen de inwoners — octrooi hebben verleend. lees: Hetgeen de bewoners van *Dirksland* veel gemak aanbrengt, is de haven, welke van het noordoostelijk gedeelte van het d. zijnen aanvang neemt en noordwaarts tot in het *Haringvliet* vloeit. Zij is een uur lang en door het leggen van eene hechte *schutsluis*, in het jaar 1790, voor de kleine *scheepvaart* zeer voldoende. Vroeger is hier eene andere haven geweest, welke door de bedijking van den *Nieuw-Kraaijerpolder* vervallen is, waarom de *Heeren Staten* van *Holland* en *West-Friesland*, den 5 April van het jaar 1601, aan *JAN DE GRUIJTER*, te dier tijd *Heer* van *Dirksland*, tot het maken van eene nieuwe haven octrooi hebben verleend.

Bl. 354, reg. 31—34, staat: Den 5 December 1856 — echter brand veroorzaakt is. lees: Tweemaal sloeg de *bliksem* in de spits van den toren te *Dirksland*, zonder brand te veroorzaken, de eerste reis, den 20 Augustus 1856 en de tweede keer, den 2 December 1857; daarna is er een *bliksemasleider* op geplaatst, waarop meermalen *flikkeringen* zijn opgemerkt. Ook prijkt deze kerk met een fraai orgel en is over het algemeen eene der netst onderhouden kerken van ons *Vaderland*.

Bl. 354, achter reg. 42, in te vullen:

Thans is het *ambachtshuis* te *Dirksland* sedert jaren een *particulier* gebouw. De gemeente heeft in het jaar 1856 een fraai *Raadhuis*

gesticht. De kermis valt in op den eersten Woensdag na St. Adolphus, wanneer er tevens een paardenpronkmarkt wordt gehouden.

Bl. 555, reg. 17—19, *staat*: Naderhand is hier — water ontlast wordt. *lees*: De POLDER VAN DIKSLAND wordt, behalve door den molen, nog door drie sluizen, van welke twee hun water in de haven, en den derde in den polder St. Elizabeth afzetten, van het overtollige water ontlast.

Het polderbestuur bestaat uit eenen Dijkgraaf, vier Gezworenen en eenen Secretaris.

Bl. 559, reg. 44, *staat*: DOBSDIJK, *lees*: DOBSWAL,

Bl. 565, 2 regel van onderen, *staat*: grietenijen, *lees*: grietenijen: Achtkarspelem, Dantumadeel, Ferwerderadeel, Kollumerland, Oost-Dongeradeel en West-Dongeradeel,

Bl. 564, eerste regel, *bij te voegen*:

Onder de R. K. te DOCKUM telt men 540 communicanten.

Bl. 575, reg. 28 *staat*: in het Lat. TRUTABURGUM, *lees*: in het Lat. TRUTABURGUM, ook wel DRUSINGAUM,

Bl. 582: Het buit. DOERSUST bestaat niet meer.

Het huis en de verdere getimmerten zijn, sedert ongeveer zes jaren, afgebroken; de grond is gedeeltelijk in vreemde handen overgegaan

Bl. 400, reg. 4, van onderen, *staat*: waartoe het behoort. *lees*: waartoe het gedeeltelijk behoort; met 4 h. en 50 inw.

Bl. 416, reg. 8, van onderen tot bl. 417, reg. 1, *staat*: Nadat dit klooster — St. Michel. *lees*: Nadat dit klooster, in het beleg van 1545, door de Fransen verwoest was, verkregen de kloosterbroeders een erve in de Bovenstad, bij de Drievuldigheidskapel, waar zij een nieuw klooster bouwden. Dan het dak van dit nieuw gebouw, in het jaar 1594, door den bliksem in de asch gelegd zijnde, verkochten de Conventualen het in het jaar 1628, aan eene vereeniging van Geestelijke zusters, en vestigden zich bij de kerk van St. Michel.

Bl. 425, reg. 6, *staat*: *Wiltz*, *lees*: *Wiltz*,

» » , » 16, » Assenburg, *lees*: Ansemburg,

» 435, » 7, » Oud-Friesland, *lees*: Friesland,

» 439, » 31, » 2 u. *lees*: 1½ u.

» » , achter het art. DONKERSVOORT, *in te vullen*:

Het geh. DONKERSVOORT telt, met *Heide*; *Karstraat*, *Heeren-eind* en *Kapel*, 58 h. en 580 inw.

Bl. 456, reg. 7, *staat*:

De Herv., die hier ruim 17,000 in getal zijn, *lees*: De Herv., die te DORDRECHT ruim 17,800 in getal zijn,

Bl. 458, reg. 33, *staat*: A. HILLAERTS. *lees*: A. WILLAERTS.

» 466, » 11, » de Israëliten, van welke men er 100 aantreft, *lees*: de Israëliten, van welke men te DORDRECHT 100 aantreft,

Bl. 480, reg. 14, *staat*: Zie DORDSCHREK. *lees*: Zie DORTSCHREK.

» 487, » 4, » 3½ u. *lees*: 4 u.

» » , » 9, van onderen, *staat*: 1½ u., *lees*: 1½ u.

» » , achter reg. 9, van onderen, *bij te voegen*:

Het geh. DORTSCHREK telt 44 h. en 520 inw.

Bl. 491, achter het art. DOUWEN, *bij te voegen*:

Het geh. Douwen, telt 9 h. en 60 inw.

Bl. 494, achter het art. DRAKENBURG, *bij te voegen*:

DRAKENBURG wordt thans in eigendom bezeten door den Heer GERARDUS VROMK, woonachtig te Amsterdam.

Bl. 499, reg. 3, *staat*: Enk huizen, *lees*: Enk huizen en Westende,

Bl. 499, reg. 8, *staat*: Hem, Wijdenes, *lees*: Hem, Oosterleek, Wijdenes,

Bl. 499, reg. 20 en 33, *staat*: grondwegen *lees*: grindwegen.

" " " 21, *achter het woord*: begonnen, *bij te voegen*:

De tot op ultimo December 1841 gemaakte straatwegen in DRENTLAND bedragen 7392 strekkende of 18,618 v. ell., en de mac-adamwegen 53,684 strekkende of 112,648 v. ell.

Bl. 500, reg. 45, *staat*: door den Heer MAURENBRECHER. *lees*: door den Heer J. H. L. MAURENBRECHER, te Arnhem.

Bl. 502, reg. 29, *staat*: 1038 bund. 24 v. r. 9 v. ell., *lees*: 896 bund. 37 v. r. 40 v. ell.

Bl. 502, reg. 31, *staat*: 1278 bund. 2 v. r. 18 v. ell., *lees*: 1096 bund.

Bl. 502, *voegt achter reg. 8 van onderen in*:

Men telt in de kom van het d. DREISCHOR 41 h. en 280 inw.

Bl. 503, reg. 5, *achter de woorden*: begraven zijn, *bij te voegen*:

Nevens de tombe van de gebroeders OCKERSZ ziet men eene zeer aanzienlijke somme gelds was bijgestaan. In het laatst der vorige eeuw heeft men daarin verandering gemaakt, zoodat nu de toren het eigendom en ten laste van de burgerlijke gemeente is, terwijl het kerkgebouw, met den aankleve van dien, thans uit eigen, zeer bekrompene, fondsen, moet onderhouden worden.

Bl. 503, reg. 5, *staat*: De kerk en toren — bekostigd. *lees*: In vroegere tijden werden kerk en toren door den Polder van Dreischor onderhouden, zelfs werd toen de wijn, tot het nachtmaal, van polderwege bekostigd, ter oorzake, dat de polder eens, bij watersuodt zeer groote schade geleden hebbende, door de kerk met eene zeer aanzienlijke somme gelds was bijgestaan. In het laatst der vorige eeuw heeft men daarin verandering gemaakt, zoodat nu de toren het eigendom en ten laste van de burgerlijke gemeente is, terwijl het kerkgebouw, met den aankleve van dien, thans uit eigen, zeer bekrompene, fondsen, moet onderhouden worden.

Bl. 505, *achter reg. 29, bij te voegen*:

De POLDER VAN DREISCHOR wordt bestuurd door eenen Dijkgraaf en Gezworenen, die eenen Secretaris hebben.

Bl. 505, reg. 7, van onderen, *bij te voegen*:

Men telt te DREHPT 149 zeer verspreid liggende h.

Bl. 504, *achter reg. 12, bij te voegen*:

De dorpschool te DREHPT wordt des winters door 130 of 135 kinderen bezocht, doch des zomers loopt het getal niet hooger dan 70 of 80.

Bl. 512, het art. DRENTSCHE REESTEN, *aldus te veranderen*:

DRENTSCHE REESTEN, geh. of liever uitgestrekte streek, in *Die verderdingspil*, prov. Drenthe, zich ongeveer drie uren gaans langs de Reest, eerst in eene rigting van het N. naar het Z., en vervolgens van het W. naar het O., uitstreckende, welke hier en daar eene vereeniging van ettelijke h. daarstellen, die, ieder op zich zelf of eenige bij elkander genomen, afzonderlijke namen hebben, zoo als: de Bloemberg, de Pieper, de Wildenberg, Rabbering, Gezenkamp, Schrapveen, de Paardenlanden, de Kieft, Tente, Luttergruppe enz., het is gelegen in het arr. en op bijna alle punten ongeveer 9 u. Z. of W. van Assen, jud. en adm. kant. en ruim 2 u. Z. W. van Hoogeveen, gem. Zuidwolde, ruim 1½ u. W. en Z. van het middelpunt dier gemeente, genaamd Kerkenbosch. Men telt er 65 h. en 350 inw.

Bl. 514, op het art. DRIEBERGEN, *in te voegen*:

De gem. DRIEBERGEN beslaat eene oppervlakte van 1819 bund. 19 v. 14 v. ell.

Men heeft in deze gem. ééne school, welke door een gemiddeld getal van 170 leerlingen bezocht wordt, waartoe ook de kinderen der gem. Rijnzenburg behooren.

De heerl. **DRIEBERGEN** wordt thans in eigendom bezeten door Mevrouw de douairière van **WESTERENEN**, te Utrecht.

Men telt, in de kom van het d. **DRIEBERGEN**, 45 h. en 370 inw.

Bl. 514, reg. 21, staat: eene bevolking van 800 inw., lees: eene bevolking van ruim 800 inw.,

Bl. 514, reg. 22, staat: ongeveer 700 lees: ruim 700

» » , de laatste reg. van onderen — bl. 515, reg. 2, staat: In deze kapel was — is geplaatst. lees: In deze kapel was vóór de Reformatie eene vikarij. De vorige kerk, die nog kapelwijze gebouwd en van boven met eene scherpe spits voorzien was, is in het jaar 1830 door een nieuw, fraai kerkgebouw vervangen, waarin, in 1841, een orgel is geplaatst.

Bl. 515, achter reg. 4, is te voegen:

Het wapen van **DRIEBERGEN** bestaat uit een in vieren gedeeld schild; bestaande het eerste en vierde gedeelte uit een veld van goud, beladen met eenen leeuw van keel (rood); het tweede en derde gedeelte uit een veld van sabel (zwart), beladen met eene lelie van silver; alles gedekt door eene kroon van goud.

Bl. 516, bij het art. **DRIEHUIZEN**, is te voegen:

Het d. **DRIEHUIZEN** telt ruim 140 inw., onder welke ongeveer 130 Herv. en 14 R. K. — De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 50 leerlingen bezocht.

Bl. 517, reg. 5, staat: **DRIEHUIZEN-EN-ZUID-SCHERMER**, lees: **DRIEHUIZEN-EN-ZUID-SCHERMEER**,

Bl. 517, reg. 6, staat: Men telt er 480 zielen, lees: Men telt in de gem. **DRIEHUIZEN-EN-ZUID-SCHERMEER**, 590 zielen.

Bl. 517, reg. 11 en 52, staat: *Bommel*, lees: *Zalt-Bommel*

» » , » 14 — 18, » Het bestaat uit — 2800 inw. lees: De gem. **DRIEL** bestaat uit de buurs. Kerk-Driel of het d. Driel, Veld-Driel, Hoenza-Driel en Hoorsik, van waar men meent, dat de naam dezer gemeente eene verkorting zoude zijn van **DRIE-EL** of **DRIE-ERREI-EL**, bevat 418 h., bewoond door 869 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 2800 inw.

Bl. 517, reg. 45—46, staat: Men telt — Veld-Driel. lees: Men telt in de gem. **DRIEL**, drie scholen, als: ééne te Kerk-Driel, ééne te Veld-Driel en ééne te Hoenza-Driel, welke gezamenlijk door een gemiddeld getal van 300 leerlingen bezocht worden.

Bl. 517, reg. 8 van onderen, staat: 5 u. Z. W. van *Tiel*, 1½ u. Z. O. van *Bommel*, lees: 3¼ u. Z. W. van *Tiel*, 1½ u. Z. O. van *Zalt-Bommel*,

Bl. 517, op het art. **DRIEL** is te voegen:

De gem. **DRIEL** is eene heerl., thans in eigendom bezeten wordende door den Heer U. **REPELAER VAN DRIEL**, woonachtig te Sneek.

Men telt in de kom van het d. **DRIEL** 225 h., bewoond door 526 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 1600 inw.

Bl. 518, reg. 1—11 staat: De eerste bidplaats — prijkt met toren en orgel. lees: De eerste bidplaats der R. K., na de Reformatie, was op het adellijke huis, de Spijker Leijestein geheeten, waar zij in het geheim bijeen kwamen. Naderhand werd de stalling aldaar tot eene geheime bidplaats ingerigt, onder oogluiking der regering, doch ook onder vaste voorwaarde, dat deze altijd de gedaante van eene

schuur moest hebben en houden. Deze bidplaats werd gesloten omtrent het jaar 1752, omdat een persoon, tot het R. K. geloof overgegaan, daarin de godsdienst had bijgewoond. In 1767 kregen de R. K., bij den Ambtman J. W. Baron DE COCQ VAN HAERTEN, Heer van *Op-Hemert*, het verlof van op Leijestein de kerkschuur op te bouwen, welke sedert het jaar 1829 door eene nieuwe kerk vervangen is. Deze kerk, even als de vorige, aan den H. MARTINUS toegewijd, prijkt met eenen toren, doch heeft geen orgel.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 200 leerlingen bezocht.

Bl. 518, reg. 15, *staat*: Men telt er huizen. *lees*: Men telt te DRIEL, in de Over-Betuwe, 145 huizen.

Bl. 518, reg. 27, *staat*: voor eenige jaren *lees*: in het jaar 1816

Bl. 518, reg. 32, *staat*: 1797 *lees*: 1796

Bl. 518, achter reg. 35 *bij te voegen*:

De dorpschool van DRIEL, in de Over-Betuwe, wordt gemiddeld door een getal van 125 leerlingen bezocht.

Bl. 518, het art. DRIEL (HOENZA-), *aldus te veranderen*:

DRIEL (HOENZA-) of Huis-DRIEL, buurs. in den *Bommelerwaard*, *Benedendistrict* der prov. *Gelderland*, kw., arr. en 4 u. Z. W. van *Tiel*, kant. en 2 u. Z. O. van *Zalt-Bommel*, gem. en 20 min. W. van *Driel*; met 56 h., bewoond door 66 huisgez., uitmakende eene bevolking van 340 inw. Ook heeft men er eene school, die gemiddeld door een getal van 40 leerlingen bezocht wordt.

Bl. 519, reg. 1—3, *staat*: DRIEL (VELD-), — gem. *Driel*, *lees*:

DRIEL (VELD-), buurs. in den *Bommelerwaard*, *Benedendistrict* der prov. *Gelderland*, kw., arr. en 3½ u. Z. W. van *Tiel*, kant. en 1½ u. Z. O. van *Zalt-Bommel*, gem. en 20 min. W. van *Driel*; met 63 h., bewoond door 77 huisgez., uitmakende eene bevolking van 450 inw.

De dorpschool wordt gemiddeld door een getal van 60 leerlingen bezocht.

Bl. 519, reg. 16, *staat*: dat bij — doorloopt, *lees*: dat in den *Drielschenpolder* begint, in eene westelijke rigting dien polder doorloopt,

Bl. 519, reg. 30—35, *staat*: De *Driemanspolder*, die — boerderijen. *lees*: De *DRIEMANSPOLDER*, die volgens octrooi van 13 Julij 1668 is droog gemaakt, beslaat eene oppervlakte van 971 bund. 53 v. r. 67 v. ell., waarvan 765 bund. 31 v. r. 70 v. ell. onder *Soetermeer*, 206 bund. 23 v. r. 97 v. ell. onder *Stompwijk*, telt 40 h., waaronder 26 boerderijen, van welke 30 h. en onder deze 22 boerderijen onder *Soetermeer*, en 10 h., onder welke 4 boerderijen onder *Stompwijk*, alsmede een schoolgebouw in *Wilsveen*, met daarbij liggend kerkhof van de Protestanten te *Stompwijk*.

Bl. 519, reg. 35, *staat*: door de aangename buitenplaatsen en schoone boerenwoningen *lees*: door de schoone boerenwoningen

„ „ „ 38, *staat*: 1 uur — 4 molens *lees*: 1½ u. gaas hier doorhenen loopt. Hij wordt door 6 molens

Bl. 521, achter het art. *DRIEVELD*, *bij te voegen*:

Deze duinvalei, welke op oude kaarten van *Rijnland* voorkomt, is waarschijnlijk met eene andere duinvlakte vereenigd, en thans onder den naam van *MIDDENDUIS* bekend, althans de naam van *DUINVELD* is in onbruik geraakt en tegenwoordig niet meer bekend.

Bl. 532, eerste reg., *staat*: met ruim 300 inw. *lees*: Men telt te *DROUWEN* 53 h. en 350 inw.

Bl. 533, reg. 21, *staat*: met ruim 200 inw. *lees*: Men telt te DROUWENEVEEN 72 h. en ruim 400 inw.

Bl. 534, reg. 27—38, *staat*: DRUNEN, gem. — vervaardigt. *lees*:

DRUNEN, gem. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Oisterwijk*, prov. *Noord-Brabant*, *Tweede distr.*, arr. *'s Hertogenbosch*, kant. *Waalwijk* (9 k. d., 10 m. k., 2 s. d.); palende N. aan de gem. Oudheusden-en-Elshout, O. aan Nieuwkuik-en-Onzenoord, Z. O. aan Helvoirt, Z. grotendeels aan Udenhout, Z. W. aan Loon-op-Zand, W. aan Baardwijk.

Deze gem. bevat, behalve het d. Drunen, de geh. Giersbergen, Heide, Hulten, de Scheiding, Sempke en Meeuwaart, ook wel Wolfshoek genoemd, benevens drie groote bouwhoeven, genaamd de Klinckaart, Fellenoordt en Persert, alsmede de voorm. heide de Kuiksche heide genoemd. Zij beslaat eene oppervlakte van 2851 bund., telt 305 h., bewoond door 403 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 2000 inw., die meest hun bestaan vinden in den landbouw; terwijl de hophandel vroeger in deze gem. zeer in bloei was, en men er ook harenkleeden voor droogisten vervaardigde, doch thans is de hophandel van weinig belang, en de fabriek van harenkleeden bestaat niet meer.

Bl. 534, achter reg. 46, *bij te voegen*:

De pastorijs van DRUNEN is tot het jaar 1819 bediend geweest door Kanunniken uit de abdij van Tongerlo, in welk jaar, bij den dood van FAUSTINUS DOMMELERS, Kanunnik van Tongerlo, tot Pastoor van DRUNEN is aangesteld, WILHELMUS ADRIANUS COFFENS, Wereldlijk Priester van het vic. van 's Hertogenbosch.

Bl. 534, reg. 8 van onderen *staat*: van welke men er 30 telt, *lees*: van welke men er ruim 40 telt.

Bl. 535, achter regel 6 *in te voegen*: Men heeft in het midden van het d. DRUNEN, drie groote steenen welputten, om, bij sterke droogte, in den zomer, water tot blussching van brand te kunnen verkrijgen. Naast een dezer welputten staat een oud gebouw, St. Nicolaas stok genoemd. Zie dat woord.

Bl. 535, reg. 7—12 *staat*: De Herv. kerk — voorzien van een torentje, *lees*: De parochiale kerk aan den H. LANBERTUS toegewijd, welke een weinig benoorden het dorp in de akkers staat, en waarvan het kerkhof met eene beuken heg omringd is, was vroeger een tamelijk groot kruisgebouw, met eene kleine spits op het schip, behalve eene grootere, met een gebogen dak aan de westzijde. Nadat in 1767, het koor en de beide kruisarmen, daarvan weggebroken zijn, om dat het overige gedeelte ruim genoeg bleef voor de godsdienstoefeningen der Hervormden, die sedert de Reformatie in het bezit van deze kerk waren, is zij in 1829, bij Kon. besluit aan de R. K. overgegaan, die het schip der kerk aan de oostzijde 10 ell. verlengd hebben, behalve het koor, dat vier ell. lengte bevat en twee sacristiën. Het is thans een groot gebouw, 35 ell. lang en 13 ell. breed, zonder spits op het schip.

Bl. 535, reg. 26 *staat*: De kerk viert als patroon den H. LANBERTUS. *lees*: De schuurkerk te DRUNEN is in het jaar 1820 afgebroken.

Bl. 535, reg. 39 *staat*: Men heeft in deze gem. eene school. *lees*: De dorpsschool telt een gemiddeld getal van 180 leerlingen.

Bl. 535, achter het art. DRUNEN *bij te voegen*:

De Herv. gem. van *Drunen-en-Nieuwkuik*, heeft te DRUNEN, eene kerk en pastorie, onder eenen nok, de pastorie aan de straat om de kerk er achter, beide in 1818 door die gem. gesticht.

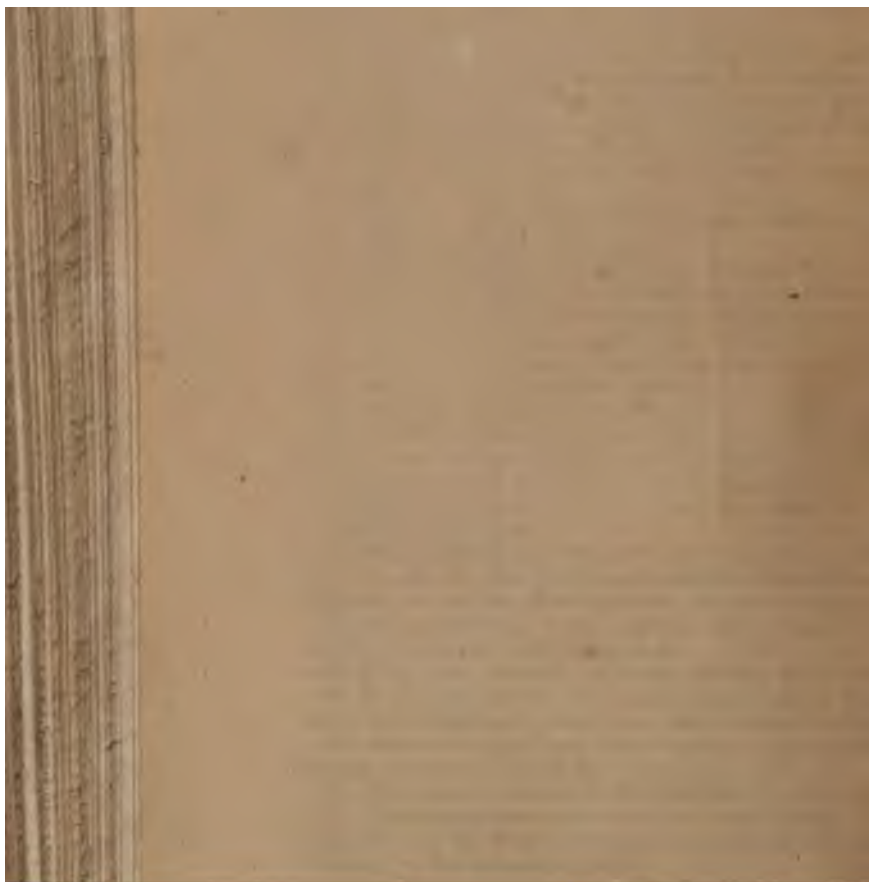
SECRET

[The following text is extremely faint and largely illegible due to the quality of the scan. It appears to be a multi-paragraph document, possibly a report or a letter, with several lines of text per paragraph. Some words are barely discernible, but the overall structure suggests a formal communication.]

SECRET

1. This document contains information that is classified as SECRET. It is intended for the use of authorized personnel only. All information contained herein is unclassified unless otherwise indicated.

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 03936 3976